İslâm âlimleri Ansiklopedis

DÖRDÜNCÜ CİLD

İçindekiler Tablosu

BÜNDAR BİN HÜSEYN ŞİRÂZÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Hüseyn olup, adı, Bündar bin Hüseyn bin Muhammed bin Mahleb'dir. Şirâz beldesinden olup, Errecan'da ikamet etmiştir. Bündar bin Hüseyn usûl ve akâid ilminde de âlim idi. Ebû Bekr Şiblî'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Hakaik (hakîkatler) ilmi üzerinde çok meşhûr sözleri vardır. 353 (m. 964) senesinde Errecan'da vefât etti. Cenâzesini Ebû Zera-i Taberî yıkadı.

Bündar bin Hüseyn buyuruyor ki:

"Bid'at ehlinin sohbetlerinde bulunmak, Allahü teâlâdan uzaklaşmaya sebep olur."

"Dostlarına, nereye gittiklerini ve ne iş yaptıklarını suâl etmek edebe aykırıdır." "Dünyâ sevgisi bir kalbe girdiği zaman, o kalbi Allahü teâlâya ibadet etmekten alıkoyar" "Cennet için, nefsin arzu ettiği şeylerden uzaklaşmak gerekir."

"Ağlamanın çeşitleri vardır. Ba'zı ağlamalar, önceden olmayan bir şeyin elde edilmesi sebebi ile sevinçtendir. Birisi de, eldeki bir şeyi kaybetme sebebi ile üzüntüdendir. Allahü teâlâ bir âyet-i kerîmede sevinçten ağlamak hakkında buyuruyor ki: "Peygambere indirileni (Kur'ânı) dinledikleri zaman, hakkı anladıklarından ötürü gözlerinin yaşla dolup boşandığını, görürsün. Onlar şöyle derler: "Ey Rabbimiz, îmân ettik, şimdi bizi şehâdet getirenlerle beraber yaz." (Maide-83) Allahü teâlâ bir âyet-i kerîmede üzüntü sebebi de ağlamak hakkında buyuruyor ki: "Bir de o kimselere günah yoktur ki, kendilerini bindirip savaşa gönderesin diye sana geldiklerinde, onlara: "Sizi bindirecek bir hayvan bulamıyorum" demiştin. Bu uğurda sarf edecekleri şeyi bulamadıklarından dolayı kederlerinden gözleri yaş döke döke döndüler." (Tevbe-92)

"Allahü teâlâdan başka her şeyi terk etmiyen, O'na tam kavuşamaz."

"Bündar bin Hüseyin'e, tasavvuf ehli ile zâhirî ilimlerdeki âlim arasındaki fark sorulduğunda, şu cevâbı verdi: Sûfî, Allahü teâlâ tarafından nefsi temiz kılınmış ve seçilmiş bir kimsedir. Fakat zâhirî ilimlerdeki âlim, bunları elde etmeye çalışan, Rabbinin emirlerini bilen ve kendini haramlardan koruyandır. Sûfî kelimesi üç harften müteşekkildir. Her harfin ma'nâsı vardır. "Sad" harfi vakar, sabır ve temizliğe dalalettir. "Vav" sevgi ve vefâ'ya, "Fa" harfi de fakîrliğe, birşeyi kaybetmeğe ve yok olmağa delâlettir."

Bündar bin Hüseyn'in söylediği bir şiir:

Zamanın bela ve musibetleri, beni terbiye etmiştir.
Nasihat, ancak akıllı olan içindir.

Ben acıyı, tatlıyı, hepsini tattım.
Yiğidin hayatı çilelidir.

Bütün çile ve ni'metlerden,
Olmuştur benim mutlaka nasîbim.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 467

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 384

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 175

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 103

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 224

6) Tebyîn-ü kizb-il-müfterî sh. 179

CA'FER BİN MUHAMMED

Hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Bekr olup, adı Ca'fer bin Muhammed bin Hasen bin el-Müstefâd'dır. El-Firyâbî diye tanınır. 207 (m. 822) yılında doğdu. Kâdılık yapmış olan Ca'fer bin Muhammed, aslen Irak'lıdır. Birçok âlimden ders almak, ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için birçok yer dolaşmıştır. İlim, ma'rifet ve idrak sahibi olan Ca'fer bin Muhammed, 301 (m. 913) senesinde vefât etmiştir.

Ca'fer bin Muhammed; Hedbe bin Hâlid, Muhammed bin Hasen, Abdula'lâ bin Hammâd, İbn-i Medînî, İbn-i Müsennâ, Ebû Bekr bin Ebî Şeybe, Osman bin Ebî Şeybe, Yûnus bin Habîb, Ubeydullah bin Ömer Kavârîrî, Ebû Mus'ab ez-Zührî, Ebû Kudame es-Serahsî, Kuteybe bin Sa'îd, Muhammed bin Hasen, İbrâhîm bin Abdullah el-Hilâl, Müzahim bin Sa'îd, İshâk bin Raheveyh, Abdurrahmân bin Habîb, Hişam bin Ammar, Yezîd bin Mevheb er-Remlî, Ahmed bin Îsâ el-Mısrî,

İshâk bin Mûsâ el-Ensârî, Muhammed bin Ebî Ömer ve daha birçok âlimden ilim tahsil etmiş, hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Kendisinden ise, İbn-i Mübârek, Ahmed bin Süleymân, Ebû Bekr eş-Şafiî, Ebû Hüseyn el-Münadî, Abdüssamed bin Ali et-Tustî, Ahmed bin Süleymân en-Necad, Ebû Ali es-Savvâf, Ahmed bin Mâlik el-Kıtiî ve daha birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Birçok âlim, Ca'fer bin Muhammed'in sika (sağlam, güvenilir) ve huccet olduğunu kabûl ederler. Ca'fer bin Muhammed Mâlikî mezhebinde idi. Onun meclisine hadîs-i şerîf dinlemek için binlerce insan gelirdi.

Bağdâd'da yaşıyan Ca'fer bin Muhammed, ilim öğrenmek için Irak, Hicaz, Mısır, Şam ve Cezîre'yi dolaşmıştır. Ali bin es-savvâf, onun şöyle dediğini söyler: "Ben doğudan batıya ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için gittiğim yerlerde, âlimlerden 2014 hadîs-i şerîf öğrenerek yazdım." Kâmil el-Kâdı ise: "Ca'fer bin Muhammed, çok emîn ve güvenilir bir kişidir" demiştir.

Ca'fer bin Muhammed, vefâtından 5 yıl önce yaptırdığı Ebû Eyyüb kabristanındaki mezarına uğrar ve orada tefekküre dalardı. Kendisi vefâtından sonra buradaki mezarına değil de, Bak-ül-enbar kabristanına defn edildi.

Şöyle anlatılır: "Bir gün Ca'fer bin Muhammed Basra'da Ubeydullah bin Muaz'ın meclisinden dönüyordu. Yolda bir mecnun genç gördü. Halk etrâfında toplanmıştı. Oradaki halk kendisinden, bu gencin kulağına ezan okumasını istediler. Ca'fer bin Muhammed onların isteğini kabûl ederek, o mecnun gencin kulağına ezan okumaya başladı. Tam, "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" dediği sırada, mecnun gençte bir değişiklik oldu. O gencin şuursuzca yaptığı hareketler kayboldu. Genç bir süre sonra tamamen iyileşti."

Yine şöyle anlatılır: "Biri Ca'fer bin Muhammed'e gelerek şöyle dedi: "Akrabalarımla bir ihtilafım var, ben bundan vazgeçeceğim. Fakat bunu benim zilletime sayacaklarından korkuyorum." Bunun üzerine Ca'fer bin Muhammed "Zillet sahibi sen değil, zalim olan kimsedir" buyurdu.

Ca'fer bin Muhammed, gece vakti mezarlığa uğrar, onlara selâm verir ve: "Size ne oluyor ki, sözlerime cevap vermiyorsunuz?" der. Sonra da kendi kendine: "Vallahi, onlarla cevap vermeleri arasında büyük engel vardır. Ben de yakında onlar gibi olacağım" derdi. Bunun üzerine sabaha kadar orada namaz kılardı.

Ca'fer bin Muhammed buyurdu ki: "Dostlarınızla sofraya oturduğunuzda, oturmayı uzatın. Çünkü bu sofra başı, Allah huzûrunda hesabını vermeyeceğiniz ömrümüzün bir parçasıdır."

"Ben, bir daha bana ihtiyâç arz etmezler korkusu ile, düşmanlarımın bile ihtiyâçlarını gidermeye, bütün imkanlarımla gayret ederim."

"Bütün kötülüklerin anahtarı, hiddettir."

Ca'fer bin Muhammed birçok kitap yazmıştır. Bu kitabları arasında Menakıb-ı Mâlik ve Kitab-üs-sünen en meşhûrlarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 102

2) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 199

3) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 144

4) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 238

5) El-A'lâm cild-2, sh. 127

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 146

CA'FER-İ HULDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi, Ca'fer bin Muhammed bin Nusayr olup, künyesi, Ebû Muhammed el-Havvas'dır. El-Huldî diye tanınır. Doğumu, yetişmesi ve vefâtı Bağdâd'da olmuştur. 253 (m. 867) senesinde doğdu. 348 (m. 959)'de vefât etti. Kabri Sünuziyye'de, Sırrî-yi Sekatîve Cüneyd-i Bağdâdî'nin kabirlerinin yanındadır.

Cüneyd-i Bağdâdî'nin (radıyallahü anh) talebelerinin en eskilerinden ve en büyüklerindendir. Ayrıca, Ebü'l-Hüseyn Nûrî, Ruveym, Semnun, Ebû Muhammed Cerîrî, İbrâhîm Havvâs, Ali bin Abdulazîz, el-Begavî, Ömer bin Hafs es-Sedûsî, Fadl bin Câbir es-Sekatî, Muhammed bin Mesrûk et-

Tûsî, Muhammed bin Yûsuf et-Turkî ve başka birçok büyük zatlarla görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. İlim öğrenmek için çok seferler yapıp, Kûfe, Mekke, Medine ve Mısır'a gitti. Oralarda bulunan büyük âlimlerle görüştü ve onlardan ilim öğrendi. Sonra Bağdâd'a dönüp yerleşti ve ilim öğretti. Kendisinden de, Ebu'l-Hasen Dâre Kutnî, Ebû Ömer bin Hayve, Ebû Hafs bin Şahin, Ebü'l-Abbas Nihâvendî ve başka zatlar rivâyetlerde bulundular.

Haram ve şüpheli olan şeylerden çok sakınır, dünyâya meyl etmezdi. Hasır dokuyarak geçimini temin ederdi. Tasavvuf büyükleri arasında zamanının en önde gelenlerinden (en büyüklerinden) olup, kerâmetler ve faziletler sahibi, emîn, saduk ve sika (güvenilir) bir zât idi. Tasavvufun inceliklerini ve bu yolun büyüklerinin târih, hayat ve menkıbelerini çok iyi bilirdi. Bu yolun büyüklerinden bir çoğunu hafızasında tutar, "Yanımda, tasavvufu ve tasavvuf büyüklerini anlatan yüzotuz tane kitap var" buyururdu. Diğer bütün ilimlerde de söz sahibi olup, ince hakîkatlere vâkıf idi. Çok ibadet ederdi. Altmış defa hacca gittiği rivâyet edilmektedir.

Ca'fer-i Huldî (radıyallahü anh), hâlini gizler, husûsî hâllerini, başkalarına nisbet ederek, menkıbe şeklinde herhangi bir zâtın başından geçmiş bir hadîse gibi anlatırdı. Birgün şöyle anlattı: "Evliyâdan birisi Harem-i şerîfte bulunuyordu. Bir ara çok acıktı. Hicr-i İsmail denilen yere gelip duâ etti: Allahü teâlânın bir ihsânı olarak, hemen o anda, orada yemek hazır oldu. O yemeği yeyip, Allahü teâlâya şükretti. Bu "Birisi" diye, menkıbe gibi anlattığı hadîse, aslında kendi başından geçmişti. O ise kendini gizliyordu. Ca'fer bin Muhammed Huldî (radıyallahü anh), tasavvuf yoluna girdiği ilk zamanlarında birgün, kaylule uykusuna yatmıştı. Rü'yâda kendisine, "Yâ Ca'fer! Kalk! Falan yere git. Orada çok acaib bir şey göreceksin" dendi. Uyandığında hemen işâret edilen yere gidip bakınca, bir sandık gördü. Sandığı açtı. İçinde bir kitap vardı. Kitapta, altıbinden ziyade evliyânın isimleri, hâl tercümeleri ve menkıbeleri yazılıydı. Hergün oraya gidip, o kitaptan bir miktar okuyordu. Nihâyet kitap bitti. Ertesi gün, kitabı tekrar baştan okuyabilmek için gittiğinde, kitabın ve sandığın orada bulunmadığını gördü. Çok üzüldü. Lâkin geri döndüğünde, okuduklarının hiçbirisini unutmadığını, hepsinin hafızasında olduğunu anladı. Bundan sonra, tasavvuf yolunda ilerlemek ona kolay geldi. Yüksek derecelere, büyük makam ve hâllere kavuştu.

Ebü'l-Hasen Hamza Hemedanî İsminde birisi, bir akşam Ca'fer-i Huldî'nin (radıyallahü anh) yanına geldi. Gelmeden önce de, evinde, tandırda bir tavuk kızarttırmıştı. Aksam yemeğini evinde çocuklarıyla beraber yiyecekti. Hazreti Huldî'nin yanına gelip bir müddet sonra gitmek için izin istedi. Ca'fer-i Huldî (radıyallahü anh) "Bu akşam burada kal" buyurdu. O kimse, bu akşam burada kalırsam, sabah namazınâ kadar ayrılamam. Çocuklar da ben gitmeden yemek yemezler ve aç kalırlar diye düşünüp, "Müsâade ederseniz gideyim" dedi. Ca'fer-i Huldî, "Hayır bu akşam burada kalacaksın" buyurdu. Gelen kimse "Mühim işim vardır, gideyim" deyince, Hazreti Huldî, "Sen bilirsin" buyurdu. O kimse evine gelip, hizmetçisine kızarmış tavuğu getirmesini söyledi. Hizmetçi gidip, pişmiş tavuğu getirirken ayağı takılıp, yemek kabı elinden düştü. Yemek kabı kırılıp yemeğin suyu döküldü. Pişmiş tavuk da yola düştü. Ebü'l-Hasen hizmetçisine "Hiç olmazsa pişmiş tavuğu getir, temizleyip yeriz" dedi. Hizmetçi giderken, oradan geçmekte olan bir köpek, tavuğu kapıp gitti. Ebü'l-Hasen Hamza, "Her şeyi kaçırdık. Bari, üstadın sohbetini kaçırmıyalım" deyip, Hazreti Ca'fer-i Huldî'nin yanına geldi. Üstâd kendisini görünce buyurdu ki: "Evliyânın kalblerine bir parça gönül vermiyenin ve söz dinlemiyenin tavuğunu, Allahü teâlâ köpeklere verir." Ebü'l-Hasen, bunu duyunca hatâsını anladı ve tövbe etti.

Birgün kendisine bir kimse gelip, "Ya Ca'fer! İnsanlar bir ihtiyâçları için sana müracaat ettikleri zaman, beni hatırla! Beni vesîle ederek Allahü teâlâya duâ et Allahü teâlânın izni ile onların ihtiyâçları görülür" dedi ve kayboldu. Bu kimsenin kim olduğunu anlayamadı. Ama ondan sonra, kendisine gelen ihtiyâç sahipleri için, o zat hürmetine Allahü teâlâya duâ etti. Allahü teâlânın izni ile her müşkül halloldu.

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ca'fer-i Huldî (radıyallahü anh) kendisine sorulan suallere, velîlere has bir üslub ile, çok güzel cevap veren, derecesi yüksek bir zat idi."

İmâm-ı Kuşeyrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ca'fer-i Huldî (radıyallahü anh) tasavvuf yolunun medar-i iftiharı, iyilikler ve faziletler kaynağı bir zât idi."

Ca'fer-i Huldî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Tevekkül, bir şeyin olması ile, olmaması arasında fark gözetmemektir.”

“Dünya ve ahirette iyilik, sabır ile ele geçer.”

“Fütüvvet, nefsini aşağı tutup, müslümanlara hürmeti büyük bilmektir.”

“Akıl, insanı helak edici yerlerden uzak tutan şeydir.”

“Allahü teâlâya âşık olanlar, insanı O’ndan uzaklaştıran herşeyden uzak olup, alakalarını keserler.”

“Kendine lazım olan ilimleri öğrenmeli ve bu ilimlerle amel etmeyi de ihmal etmemelidir.”

“İlim, Allahü teâlâyı tanımağa ve O’na itaat etmeye vesîle olduğu için, ilim öğrenmek büyük ibadettir.”

“Yediği yemeği, Allahü teâlâya ibadet etmek ve O’nun dinine hizmet etmek niyeti ile yemiyen kimse, şu üç zarara birden yakalanmıştır. 1. Yemek yerken geçen zamanı zayi etti, 2. İçinde bulunduğu vakti zayi etmeye devam ediyor, 3. Gelecek zamanı karşılamak fırsatını kaçırdı.”

“Sâlihlerle sohbette beraber olup, onlarla sohbet ediniz. Onlar, dünyâ hazineleridir. Onlarla beraber olmak, ebedî se’âdetin anahtarıdır.”

“Allahü teâlâya itaatte tam kul ol ki, mahlûklar karşısında tam hür olasın. Allahü teâlâya tam ibadet eden kimseye, mahlûklar itaat ve hizmet ederler.”

Ebû Muhammed Huldî (radıyallahü anh), Hocası Hazreti Cüneyd-i Bağdâdî’nin şu sözünü tekrar ederdi:

“Bir kimse, yaptığı ibadetlerini ihlâs ile yaparsa, Allahü teâlâ o kimseye, boş hâllerden, lüzumsuz heveslerden halâs olmak (kurtulmak) ni’metini, rahatını ihsân eder.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-us-sûfiyye sh. 434

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 376

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 118

4) Nefehât-ül-üns, sh. 167

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 167

6) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 180

7) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 237

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 378

9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 342

10) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 264

11) El-A’lâm cild-2, sh. 128

12) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 226

DA’LEC BİN AHMED

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû İshâk Sicistanî’dir. 260 (m. 874) senesinde doğdu. 351 (m. 962)’de vefât etti. Mekke’de Ali bin Abdülazîz ve diğer âlimlerden, Basra’da Hişam bin Sirafî ve onun tabakasından, Rey’de Muhammed bin Eyyüb Beclisen’den, İbrâhîm el-Bûşencî’den, Nişâbûr’da zamanının âlimlerinden. Bağdâd’da Osman bin Sa’îd Dârimî’den, Muhammed bin Ribh’den hadîs-i şerîf işitip, ilim almış ve rivâyet etmiştir. İlmi çok olup, derin bir âlim idi. Kendisinden Dâre Kutnî, Hakim, İbn-i Zerkaviye, Ebû İshâk İsferayinî, Ebû Kâsım İbni Beşrân ve daha pekçok âlim ilim alıp rivâyette bulunmuştur. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) idi. Zengin ve çok cömert bir zât olup, hayırlar ve iyilikleriyle meşhûr idi. Mekke’de, Bağdâd’da ve Sicistan’da hadîs âlimlerine tahsis edilmiş vakıfları vardı. Kendisi Mekke’de bir ev satın alıp, bir müddet Mekke’de oturdu. Daha sonra Bağdâd’a yerleşti.

Ebû Amr Muhammed bin Abbas şöyle anlatmıştır: “Da’lec bin Ahmed, beni evine götürmüştü. Evindeki malları, paraları gösterip, bunlardan istediğin kadar al, dedi. Teşekkür edip, sıkıntıda değilim, dedim.”

Ebû Bekr bin Ali bin Abdullah, bir zâtın şöyle anlattığını nakletmiştir: “Bir Cum’a günü Cum’a namazı kılmak için mescide gitmiştim. Önümdeki safta vekarlı, huşû’ sahibi bir zat gördüm. Devamlı namaz kılıyordu. Cum’a namazının başlamasına kadar nafile namaz kıldı. Heybetinden, kalbimde

ona karşı bir muhabbet hâsıl oldu. Sonra Cum'a namazı kılmaya kalktık. O gördüğüm zât, tedirgin bir hâlde elbisesine bürünerek, hep kendini birinden gizliyordu. Namazdan sonra sebebini sordum. Şöyle dedi: "Benim bir zata borcum var. Bu sebeble mahcubiyetimden böyle yapıyorum." Kime borcun var dedim. Şu arkamda duran zâta, dedi. Meğer alacaklı olan zat, Da'lec bin Ahmed imiş. Bu sözleri Da'lec bin Ahmed'in o safta bulunan bir arkadaşı işiterek, gidip durumunu ona anlattı. O da, bu zâtı evine getirmesini söyledi. Evine gittiklerinde yemek ikram edip; borçlu zâta; "Senin borcun unutuldu" diyerek alacağını bağışladı. Ayrıca beşbin dirhem de, hediye verdi ve "Mescidde beni görüp, borçlu olduğundan dolayı üzülüp sıkıntıya düştüğün için hakkını helâl et" dedi.

İbn-i Ebî Musa'ya, bir yetime âit onbin dirhem, büyüyünce teslim edilmek üzere verilmiş ve kendisi vasî ta'yin edilmişti. Bir ara sıkıntıya düşüp, bu paraları harcamıştı. Yetim büyüyüp yetişince, kadı (hakim) paranın teslim edilmesini istedi. İbn-i Ebî Mûsâ durumu şöyle anlatmıştır: "Yetimin parası istendiği sırada ödeyecek param yoktu. Yeryüzü bana adeta dar geldi. Sıkıntıdan çâre aramaya başladım. Katırıma binip, Kerh şehrine doğru yola çıktım. Nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilemiyordum. Katırı serbest bıraktım. Yolum Da'lec bin Ahmed'in mescidine vardı. Mescide girip sabah namazını Da'lec bin Ahmed'in arkasında kıldım. Namazdan sonra beni evine götürdü. Hoş geldin deyip, yemek hazırlattı. Sofraya oturunca; "Sende bir sıkıntılı hal görüyorum" dedi. Ben de, durumumu anlattım. "Yemeğini ye, ihtiyâcını hallederiz" dedi. Sonra sofraya tatlı geldi. Onu da yedikten sonra, sofradan kalkıp ellerimizi yıkadık. Hizmetçisine, "Şu kapıyı aç" diyerek bir kapı gösterdi. Kapıyı açıp, bir odaya girdi. Odada mallar ve para kasaları vardı. Bana onbin dirhem verdi Sevincimden uçacak gibi idim. Parayı aldıktan sonra vedalaşıp ayrıldım. Gidip borcumu ödedim. Aradan üç sene geçti. Bu zaman içinde işlerim iyi gitti. Otuzbin dinar kazandım. Daha önce aldığım onbin dirhemi ödemek için Da'lec bin Ahmed'e gittim. Yine beraber namaz kıldıktan sonra evine gittik. Sofra kuruldu. Yemek yedik. Yemekden sonra hâlimi hatırımı sordu. Ben de halimi bildirip, daha önce aldığım onbin dirhemi ödemek için geldiğimi söyledim. "Sübhanallah! Onu sana borç olarak vermedim, hediye ettim" dedi. Ben de, "Efendim bu malın aslı nedir ki, bana onbin dirhem hîbe ettiniz?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Yetişip büyüyünce Kur'ân-ı kerîmi ezberledim, hadîs-i şerîf dinleyip, öğrendim ve ticâret yaptım. Bir tüccâr bana gelip, Sen; "Da'lec bin Ahmed misin?" dedi. "Evet" dedim. "Ben malımı ortak olmak üzere sana teslim etmek istiyorum. Bir defter tut, kazançları peyder pey teslim edersin" dedi. Ayrıca bu maldan bol bol sadaka dağıtmamı da, tenbîh etti. Ticâret yapmak üzere, bana binlerce dinar bıraktı. Her sene gelir giderdi. Her gelişinde de, bir o kadar daha mal getirirdi. Yine bir senenin sonunda gelip, "Ben, deniz seferlerine çıkan biriyim. Bir kazaya uğrayabilirim. Bu malın hepsi senindir. Bu maldan sadaka dağıt, câmi yaptır" dedi ve ayrılıp gitti. Ben de onun arzusunu yerine getiriyorum. Allahü teâlâ bana bol servet ihsân etti. Bunu ben hayatta olduğum müddetçe kimseye anlatma" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 291

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 145

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 241

4) Târîh-i Bağdâd, cild-8, sh. 387

5) Tezkiret-ül-Huffâz cild-3, sh. 881

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 8

7) Vefeyât-ül-a'yan cild-2, sh. 271

DÂRE KUTNÎ (Ali bin Ömer)

Büyük hadîs âlimi, her türlü ilimde zamanının bir tanesi olup, asrının en meşhûrlarındandır. İsmi, Ali bin Ömer bin Ahmed bin Mehdî bin Mes'ûd bin Nu'man bin Dinar bin Abdullah el-Bağdâdî olup, künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Dâre Kutnî diye meşhûr olmuştur. Şafiî mezhebinde idi. Bağdâd'ın Dâre Kutn mahallesinde 306 (m. 918) yılında doğmuştur. Zamanının en meşhûr muhaddislerinden hadîs-i şerîf öğrenmek için; Basra, Kûfe, Vasıt, Suriye ve Mısır'a gitmiştir. Tekrar Bağdâd'a döndü. İlimde zamanının üstadı oldu ve pekçok âlim yetiştirdi. 385 (m. 995) Zilka'de ayının sekizinci Çarşamba günü seksen yaşında Bağdâd'da vefât etti. Bâb-ud-Deyr mezarlığında Ma'rûf-i Kerhî'nin (radıyallahü anh) yanına defn edildi.

Dâre Kutnî; Ebu'l-Kâsım el-Begavî, Ebî Bekr bin Ebî Dâvûd İbni Sa'îd, Muhammed bin Hârûn el-Hadramî, Ali bin Abdullah

bin Mübeşşir el Vasıtî, Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, Ahmed bin Kâsım (Ebu'l-Leys el-Ferâidî'nin kardeşi), Ebû Sa'îd el-Adevî, Yûsuf İbn-i Ya'kub Nişâbûrî, Ebû Hamîd bin Hârûn el Hadramî, Sa'îd bin Muhammed bin Yûsuf, Muhammed bin Nûh el-Cünd Yesâbûrî Ahmed bin Îsâ bin es-Sekîn el-Beldî, İsmail bin Abbas el-Verrâk, İbrâhîm bin Hammâd el-Kâdî, Abdullah bin Muhammed bin Sa'îd, Ebû Tâlib Ahmed bin Nasr el-Hâfız ve daha pek çok büyük âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiş, ilim almıştır.

İbn-i Mücâhid (vefâtı 323), Muhammed bin Hasen en-Nakkaş (vefâtı 351) ve diğer ba'zı âlimlerden kırâat ilmini öğrenmiş, Ebû Sa'îd el-İstahrî'den (vefâtı 328) ise fıkıh ilmini almıştır. Uzun zaman edebiyat ilmiyle de meşgûl olup, edebiyatta da üstad olmuş idi.

Kendisinden de; Ebû Hamid İsferânî, Ebü'l-Abdullah Hakim, Abdülganî İbni Sa'îd el-Mısrî, Temmam-ür-Razî, Ebû Bekr el-Berkanî, Ebû Zer Abd İbni Ahmed, Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ebû Muhammed bin Hallal, Ebû Kasım et-Tenuhî, Ebû Tahir bin Abdürrahîm el-Kâtib, Kâdı Ebü'l-Tayyib Taberî, Ebü'l-Hasen el-A'tikî, Hamza es-Sehmî, Ebû Muhammed el-Cevherî ve daha pekçok âlim ilim öğrenmiş, rivâyetlerde bulunmuştur. Fakat içlerinde en meşhûr olanları; Hakim Nişâbûrî (vefâtı 405), Ebû Hamîd İsfehânî (vefâtı 406), Ebü't-Tayyib Taberî (vefâtı 450) ve meşhûr, Hilyet-ül-evliyâ kitabının sahibi Ebû Nuaym el-İsfehânî'dir.

Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, hadîs ilminde hafız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilirdi. Çok meşhûr bir âlim, fazîletler sahibi, muhaddis-i kamil ve ilmiyle de amel eden bir zât idi. Hadîs ilminde, hadîsin illetlerini bilmede, zamanının bir tanesiydi. Rivâyet ettiği hadîsler doğru ve sağlamdı. Allahü teâlânın dînine uymakta çok gayretliydi. Ondan sonra hadîs ilminde illetler mevzû'unda onun gibi bir âlim gelmedi ve bu ilim onunla tamam oldu ve mühürlendi, denilmiştir. Zamanında hadîs, fıkıh, kırâat ve nahiv ilminde parmakla gösterilecek şekilde tanınır, ilminden istifâde edilirdi.

Ebü't-Tayyib: "Dâre Kutnî, hadîste emîr-ül-mü'minîn idi" buyurmuştur. Hakim: "Dâre Kutnî, hadîs ilminde hafız, kuvvetli fehim sahibi, şüphelilerden uzaklaşan, kırâat ilminde ve nahivde imam olan, asrının bir tanesi bir zât idi. 367 senesinde dört ay Bağdâd'da kalıp, gece ve gündüz onunla beraber bulundum ve onun, bana anlatılanların çok fevkinde (üstünde) bir âlim olduğunu anladım." Hatîb-i Bağdadî ise: "Dâre Kutnî, asrının bir tanesi, zamanının imâmı ve müracaat kapısı idi. Hadîs ilmi onunla son bulmuştur. Hadîsin illetlerini, hadîs âlimlerini ve hadîs râvilerinin hallerini bilme, onunla mühürlenmiştir. Doğruluk ve emanet sahibi bir zat olup, sika (sağlam, güvenilir) idi. Hadîs ilmi dışındaki diğer ilimlerde de üstaddır. Mesela; kırâat ilmi. Bu ilimde muhtasar (kısa) bir kitabı olup, bu kitabın başında kırâat ilminin kısımları üzerinde ma'lûmat vermek sûretiyle, yeni bir usul ortaya koymuş ve bu usulü sonra gelen âlimler tarafından takib edilmiştir. Dâre Kutnî, fıkıh ilminde de büyük âlimdir ki, onun yazmış olduğu Sünen hadîs kitabı buna delalet eder. O, Ebû Sa'îd el-İstahrî'den Şafiî fıkhını öğrenmiştir." Reca bin Muhammed, Dâre Kutnî'ye; "Kendin gibi bir âlim gördün mü?" diye sordu. Dâre Kutnî, Necm sûresi 32. âyetindeki, nefslerin temize çıkarılmamasını beyân eden kısmı okudu. Reca bin Muhammed bunda çok ısrar edince, "Benim topladığım şekilde (hadîs-i şerîfi yazdıktan sonra onunla ilgili fıkhî hükümleri beyân ederek) toplayan görmedim" buyurdu. Ebû Zer Abd bin Ahmed, Hatim bin Beyyi'e, "Dâre Kutnî gibisini gördün mü?" diye sordu. Hatim, "O, kendi gibisini görmedi. Nasıl olur da ben onun gibisini görürüm" cevâbını verdi. Ezherî ise şöyle buyurdu: "Dâre Kutnî, çok zekî idi. Hangi ilimden olursa olsun onun yanında bir şeyden bahsedildiği zaman, onun o ilimde mutlaka bir ma'lûmâtı olduğu görülürdü. Muhammed bin Talha, Dâre Kutnî ile beraber bir yemek da'vetinde bulundu. Söz yemekten açıldı. Konuşma Dâre Kutnî'ye gelince, yemek yeme âdabının en ince bilgilerine varıncaya kadar anlattı. Gecenin çoğu bununla geçti." Yine Ezherî şöyle anlatır: Dâre Kutnî'yi, İbn-i Ebîl-Fevaris'e hadîs ilminin illetleri husûsundaki bir sorusuna cevap verirken gördüm. Sonra şöyle dedi: "Yâ Ebü'l-Feth, şark ve garb arasında, bu ilmi benden daha iyi bilen yoktur." İmâm-ı Zehebî ise, "Bu müthiş bir şeydir. Kim bu sözün kıymetini anlamak isterse, Dâre Kutnî'nin "el-İlel" kitabını mütâlâa etsin" buyurmuştur. Hâfız Abdülganî bin Saîd: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîslerini bilme husûsunda insanların en iyisi Dâre Kutnî'dir; Ali bin el-Medînî kendi vaktinin, Mûsâ bin Hârûn kendi vaktinin, İbn-i Ömer Dâre Kutnî de kendi vaktinin en iyisi, en âlimidir."

İmâm-ı Buhârî'nin Sahîh'i ve daha başka hadîs kitaplarında, ba'zı hadîs-i şerîfler senedinin (hadîs-i şerîfin rivâyet edenler kısmının) başından bir veya birkaç kişi atlanarak, sadece,

falan söyledi, falandan bildirildiği gibi ifadeler kullanılıyor, rivâyet edenlerin isimleri söylenmiyordu. Dâre Kutnî, falan falandan kelimelerini kaldırarak, onların yerine, rivâyet edenlerin bizzat ismini yazdı. Dâre Kutnî buna, hadîs ilminde ilk olarak ta'lik ismini verdi.

Yine kendisinin metin ve isnadında, ba'zı râviler tarafından yapılan, ba'zı râvilerin atlanılmasına (musahhaf), böyle hadîslere de (musahhaf hadîsler) denmiştir. Metin ve isnadlara tam ma'nasıyla vâkıf hadîs imamlarının bilebileceği bu çeşit illet, hadîs ilminin en mühim konularından biridir. İşte, Dâre Kutnî bu mevzû'daki ilmi ve tasnîf ettiği kitabıyla çok büyük şöhrete kavuşmuştur. Böylece Dâre Kutnî, kendisinden sonra gelen her âlime ışık tutmuş, rehberlik yapmış büyük bir âlim, ilmiyle amel eden büyük abid olmuştur.

Buyurduğu şu söz, onun ilminin en açık alametlerindendir: "Ey Bağdadlılar, ben sağ iken, hiçbir kimse Resûlullaha (aleyhisselâm) yalandan söz isnâd edebilir zannetmeyiniz" buyurmuştur. Zamanındaki bid'at ehli, bozuk inanç ve amel sahibi kimseler ile büyük mücâdeleler yapmış, onlarda söz söyleyecek herhangi bir hal bırakmayıp, böylece Ehl-i sünnet vel-cemâate, i'tikâd ve amel bakımından büyük hizmeti olmuştur.

Ebû Nasr bin Mâkul: "Rü'yâmda âhiret bana gösterildi. Dâre Kutnî'nin halinden sordum. Bana, "Şu Cennette imam diye çağırılan zât mı?" denildi.

Dâre Kutnî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Ferâiz ilmini öğrenmeye çalışınız. Bu ilmi gençlere öğretiniz. Ferâiz ilmi din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı şey, bu ilim olacaktır" buyurdu.

Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Allahü teâlânın gönderdiği hiçbir Peygamber yoktur ki, yüzü ve sesi güzel olmasın! Peygamberimize (aleyhisselâm) gelince; O yüz ve ses bakımından bütün peygamberlerin en güzelidir."

Hazreti Aişe vâlidemizden rivâyetle haber veriyor; Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu: "Benim üzerime salât-ü selâm getirmeyenin namazını Allahü teâlâ kabûl etmez."

"Bütün hastalıkların başı fazla yemekdir."

"Vefâtından sonra kim beni ziyâret ederse, beni hayatımda ziyâret etmiş gibi olur."

"Benim evimle (bir rivâyette ise kabrimle) minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Benim minberim, Cennet bahçelerinden bir bahçenin üzerindedir."

"Kim ki, Mekke'de veya Medîne'de hac veya umreyi yaparken ölürse, Allah o kimseyi kıyâmet günü öyle diriltir ki, kendisinden hesap sorulmaz, hiç bir azâb da görmez."

"Hac edip kabrimi ziyâret eden kimse, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur."

"Hac edip de, beni ziyâret etmiyen kimse, beni incitmiş olur."

"Kabrimi ziyâret edene, şefaatim vâcib oldu."

"Mü'min, mü'minin aynasıdır."

"Benden sonra ba'zı kimseler çıkacak. Onlara rastlarsanız, öldürünüz! Çünkü onlar, müşriktir." Ali (radıyallahü anh) bunun alâmeti nedir? diye sordu: "Onlar sana aşırı bağlılık gösterecek, sende bulunmayacak şeyleri, sana söyleyeklerdir. Bunlar, Ebû Bekr'le, Ömer'i kötülerler. Bunlara söğerler. Eshâbıma söğenlere, Allahü teâlâ ve melekler ve bütün insanlar la'net etsin."

Resûlullah (aleyhisselâm): "Allahü teâlânın, meleklerin ve bütün insanların la'neti, ümmetimi gaşyeden kimsenin üzerine olsun" buyurdu. "Ümmetinizin gaşyi nedir?" diye Eshâb-ı kiram sordular. Peygamberimiz cevâbında "Dinde olmayan bir şeyi (bid'at) çıkarıp, insanları onu yapmaya sürüklemektir" buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Abdest alırken Allahü teâlânın ismini zikreden, Besmele-i şerîf ile başlayan kimsenin bütün bedeni, Besmele-i şerîf söylemiyenin ise, yalnız yıkadığı (abdest) a'zâları (küçük günahlardan) temizlenir."

Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Bilal'e "Yâ Bilâl (ezan ve namaz ile) bizi rahatlandır" buyurdu.

Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Namazınızın tamamlanmasını (kamil olmasını) isterseniz, imamete en hayırlınızı geçiriniz" buyurdu.

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Namazını vaktin sonunda kılan kimse; namazını kaçırmış olmamakla beraber, ilk vakitte kılmadığından dolayı kaybettiği fazîlet, bütün dünyâ ve içindekilerden daha hayırlıdır" buyurdu.

Yine Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Cum'a günü benim üzerime seksen salevât-i şerîfe getiren kimsenin, Allahü teâlâ seksen yıllık günahını mağfiret eder" buyurdu.

"Sizden biriniz bir arkadaşının bir iyiliğini bilirse, onu duyursun. Zîrâ, bu o kimseyi iyiliğe teşvîk eder ve iyiliğe olan hevesini artırır."

"Her şeyin bir anahtarı vardır. Cennetin anahtarı da fakîr ve miskînleri sevmekdir. Fakîr ve miskînler, sabırları sebebiyle kıyâmet günü Allahü teâlâya yakîn bulunacaklardır.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Kul, birçok iyi ameller işler. Bu ameller mühürlü bir zarfla melekler tarafından Allaha yükseltilir ve bu zarf Allahın huzûruna konur. Allahü teâlâ: "Bu zarfı atınız, zîrâ bunun içindeki amel, benim rızâm için yapılmamıştır" buyurur. Sonra Allahü teâlâ melekleri çağırır ve "Şu şu amelleri ona yazınız" buyurur Melekler, "Yâ Rabbi, o bunların hiçbirini yapmadı" derler. Allahü teâlâ "Yapmadı amma, yapmaya niyet etti" buyurur."

Peygamberimiz (s..v.) "Allahü teâlânın indinde bir dirhem faiz, otuz zinâdan daha büyük günahtır"

Yine Peygamberimiz, "Bir mü'minin, din kardeşi hakkında gıyaben yaptığı duâ reddolmaz" buyurdu.

"Allahü teâlâ bu dîni kendi zâtı için hâlis kıldı. Sizin bu dîninize cömertlik ve güzel huydan başkası yakışmaz. Dikkat ediniz, dîninizi bu iki hasletle süsleyiniz."

"Allahü teâlâ bütün velîlerini (dostlarını), cömert ve güzel ahlâklı kılmıştır."

"Cömertlik Cennette bir ağaçtır. Cömerd olan kimse, onun bir dalını yakalamıştır. O dal, onu Cennete götürmeden bırakmaz. Cimrilik de Cehennemde bir ağaçtır. Cimri de bu ağacın bir dalına yapışmıştır. O dal, o kimseyi Cehenneme götürmeden bırakmaz."

"Cömerdin (ikram ettiği) yemeği şifâ, cimrinin (ikram ettiği) yemeği ise hastalıktır."

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Ümmetimin sâlihlerinin Cennete girmeleri, namaz ve oruçları sebebiyle değil, cömerdlik, müslümanlara karşı kalblerinde kötülük beslememeleri ve müslümanlara nasithatleri sayesindedir" buyurdular.

Dâre Kutnî'nin eserlerine gelince: Bunların en meşhûru, "Sünen" hadîs kitabıdır. Bu eserinde, diğer sünen kitaplarının belli şekline uymayarak, yahut mühim fıkıh mes'elelerine dâir hadîsleri ve bunların muhtelif rivâyetlerini (senetlerini) verir. Bu eseri, onu fıkıh ilmindeki yüksek derecesini göstermeye kâfidir. "İlel-ül-hadîs" kitabı, hafızasından talebelerine yazdırdıklarından meydana gelmiş olup neşredilmiştir. "İlzâmât ale's-Sahihayn" adlı eserinde, Buhârî ve Müslim'in hadîs alma şartlarına uyduğu hâlde, eserlerine almadıkları Sahih hadîsleri toplamıştır.

Kitâb-ul-istidrâkât ve't-tetebbu': Buhârî ve Müslim'deki ba'zı hadîsler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Kitab-ül-erba'în, Kitâb-ül-ifrâd, Kitâb-ul-emâlî, Kitâb-ül-müstacâd, Kitâb-ur-rü'yâ, Kitab-üt-tashîf, Kitab-ül-kırâat gibi çok kıymetli kitapları vardır.

1) Tabakât-üş-şafiiyye cild-3, sh. 462

2) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 378, 944, 996

3) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 34

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 991

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 166, 167, cild-2, sh. 82, 129, 140, 141, 297

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 297

7) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 116

EBÛ ABDULLAH CAVPÂRE

Allahü teâlânın sevgili kullarının ileri gelenlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Bizans sınırında bir yer olan Cavpâre ve Hemedan'a nisbet edilir ve sofî lakabıyla tanınırdı. Dördüncü asrın ortalarında vefât etti.

Çeşitli bölgelere seyahatlerde bulunan Ebû Abdullah Sofî (radıyallahü anh), Mısır'da Şeyh Ebû Bekr-i Zekkâk-i Mısrî hazretlerinin sohbetinde kemale geldi. Daha başka birçok büyüklerin sohbetinde bulunmakla şereflendi. İnsanları günahlardan sakındırmak için çok uğraştı. Talebeleri ve halk, sohbetlerinden çok istifâde etti. Yaptığı herşeyi Allahü teâlânın rızâsı için yapar, karşılığını yalnız O'ndan beklerdi. Mısır'da halk ve devlet adamları onu çok sever, hürmet ederdi. Mısır'daki İhşidî emirlerinden Kâfur onun talebelerindendi.

Dostları anlatır: Gönlünü her şeyden nefret ettirerek, hiçbir şey yememeye ahdetti. Mescid-i Şünûziyye'de otururken yemek getirdiler. Yine günlünü ondan nefret ettirerek yemedi. Dostları: "Her getirilen şeyi reddediyorsun. Artık şundan yiyiniz" dediler. Israra dayanamayıp ondan birkaç lokma yedi. O gece rü'yâsında, "Gönlünün istemediği şeyi yedin. Sana bir belâ vereceğini bilmez misin?" denilip azarlandı.

Üstadı Ebû Bekr-i Zekkâk-i Mısrîye "Kiminle sohbet edeyim?" diye sordu. (Senden olan herşeyi Allahü teâlâ görür) dediğin zaman, senden nefret ederek ayrılmayan kimse ile sohbet et" buyurdu.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-i Hirevî hazretleri bu husûsta şöyle buyurdu: "Arkadaşlık, kişinin ayıbı ortaya çıkınca anlaşılır. Ayıpsız kul olmaz. İyiliğini gördüğün kimse ile sohbet edip, ondan ayıp ve kusur görünce ayrılmak, sohbet değildir. Sohbet, ayıbı gördükten sonra ortaya çıkar. Elbetteki, dinî bir ayıp veya bid'at cinsinden bir ayıp olursa, onu gizlemek iki yüzlülük ve alçaklık olur. İnsan ma'sûm değildir. O ayıp ve günah işleyebilir. Ama dinde kusurluluk ve bid'atin ma'zûr görülecek bir tarafı yoktur."

İmam-ı Şafiî hazretleri de: "Kendisi ile, zararından korunmak için güzel muâmelede bulunduğun kimse, dostun değildir" buyurdu.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-i Hirevî hazretleri, "Birisine karşı hatâ ve ayıp işlediğinde özür dilediğin ve iyilik ettiği zaman tefekkür ettiğin kimse dostun değildir" buyurdu Çünkü dostun seni ayıbınla kabûl eder.

Bu husûsta Yahyâ Muâz-ı Râzî hazretlerine, "Kiminle sohbet etmek gerektir?" diye soruldu. "Hasta olduğun zaman senin ziyâretine gelen ve bir kabahat işlediğin zaman da senden özür dileyen kimse ile sohbet et. Sohbetin hakkını vermek, kendi hakkını istememek, kendi ayıbını görmek, başkalarının da ayıpları için özür dilemek sohbetin şartlarındandır. Suç ve günahın her zaman kendinden sâdır ettiğini unutma" buyurdu.

Mısır'daki, İnşidî emîri Kâfur, âlimlere çok hürmet eder, sapıklara hayat hakkı tanımazdı. Yıllarca Fâtımîlerin zulmünden, Kâhire'yi korudu. Sağlığında, Fâtımîler oraya giremedi. Birgün, Ebû Abdullah Cavpâre'ye bir hayli altın gönderdi. "Bu askere âittir, ben kabûl edemem" deyip geri gönderdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 173

EBÛ ABDULLAH DÎNEVERÎ

Evliyânın büyüklerinden. Adı, Muhammed bin Abdülhâlık ed-Dîneverî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. İslâmiyete uymaktaki gayreti ve talebeleri ma'nevî yönden yetiştirmek bakımından zamanındaki evliyânın en üstünlerindendir. Tasavvuf yolundakilere âit ilimlerde bilgisi çok fazla idi. Bu yola gönül verenler için lüzumlu edebleri ve muhabbetleri çok güzel bilir ve anlatırdı. Medîne-i münevvere ile Şam arasında bulunan ve Vadi-il-kurâ denilen yerde iki sene ikamet etti. Sonra Dinever'e döndü ve orada vefât etti. Dördüncü asırda yaşadığı halde vefât târihi bilinmemektedir.

Ebû Abdullah Dîneverî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Küçüklerin, büyüklerle beraber olmak, onların sohbetinde bulunmak arzuları, akıllılıktır. Büyüklerin, küçüklerin sohbetine rağbet etmesi de, zelîllik ve ahmaklıktır."

"Tasavvuf yolunda bulunan bazılarının üzerlerinde kıymetli elbiselerin bulunması seni şaşırtmasın. Onlar bâtınlarını (içlerini) iyice temizlemeden evvel, gördüğün o kıymetli ve süslü elbiseleri giymezler."

Nefsini hayırlı şeylerle meşgûl eyle. Aksi halde o seni kötü şeylerle meşgûl eder."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 515

3) Nefehât-ül-üns sh. 312

EBÛ ABDULLAH EL-BASRÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Sâlim olup, künyesi Ebû Abdullah'dır, Basralı olup doğum ve vefât târihleri belli değildir. Vefâtı, dördüncü asrın başındadır.

Ebû Abdullah el-Basrî, Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin (radıyallahü anh) arkadaşı olup, onun talebesi idi. Uzun zaman onun sohbetinde bulunup, feyz aldı. Ondan sonra da bir başka zata talebe olmadı. Onun yolunu devam ettirdi ve onun sözlerini, hâllerini talebelerine anlatırdı. Tarikata da yine üstadı Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin tarikati idi. İctihad ehlinden bir zâttı.

Gayet yumuşak huylu ve tatlı sözlü bir zat olan Ebû Abdullah el-Basrî, herkese yumuşaklık ile davranılmasını tavsiye eder ve: "Bir kimse, ayıplarının örtülmesini ve gizlilik perdesinin yırtılmamasını isterse; kendisine asi ve kaba davranana hilm (yumuşaklık) ile muâmele etsin. Ve elinde olan şeylerle insanlara ihsân ve ikramda bulunsun" buyurdu.

Birgün kendisine, "Evliyâ halk içinde nasıl tanınır? Alametleri nelerdir?" diye sorulunca, evliyânın, Allahü teâlânın dostlarının alametlerini şöyle bildirdi: "Evliyâ; dilinin çok tatlı olması, ahlâkının güzel olması, özür dileyenlerin özürünü kabûl etmesi, ister iyi ister kötü olsun, bütün mahlûkata tam bir şefkat ve merhametle, acımasıyla anlaşılır." Ömründe hiç bir kimseyi kırmayan, incitmeyen Ebû Abdullah el-Basrî, en küçük mahlûklara dahi merhamet eder, yolda yürürken bir karıncayı bile ezmemeye çok dikkat ederdi. Dünyâya hiç kıymet vermeyen Ebû Abdullah el-Basrî, insanları Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsinin dünyâ olduğunu beyan buyurur ve herkese "Dünyanın oğullarına (dünya malı, mevkii, şan, şöhret, para... v.s.) karşı zâhid olmak, onlara kıymet vermeyip terk etmek; akıllı kişinin şanındandır. Çünkü, onlar kendisini meşgûl eder, Allahü teâlâyı zikretmekten alıkor. Kendisi, din ve dünyâ işlerinin düzgün olmasını istediği hâlde, dünyâ oğulları öyle değildir." Her işinde tevekkül sahibi olan Ebû Abdullah el-Basrî (radıyallahü anh), her işini Allahü teâlâya havale eder, yalnız O'na güvenir, her şeyi O'ndan beklerdi. O tevekkülü, ba'zı cahillerin söylediği gibi hiç bir sebebe yapışmadan, herşeyi Allahü teâlâdan beklemek olarak değil, sebepleri en güzel şekilde yapıp, sebepleri yaratanın Allahü teâlâ olduğunu bilmek ve O'na tam güvenmek olarak kabûl etmiştir ve Tevekkül; Resûlullahın (aleyhisselâm) hâli, kesb; çalışıp kazanmak da, O'nun sünnetidir.

Ebû Abdullah el-Basrî buyurdu ki; "Allahü teâlâ bir kimseye iyilik ile muâmele ederse, o kimseden kerâmetler zuhur eder."

"Kalbden riya hastalığı, ihlâs ile, yalan ise, doğruluk nûru ile giderilir (tedâvi olunur). Kim nefsinin arzu ve isteklerine muhalefet ederse, Allahü teâlâ onu, ünsiyet (muhabbet) makamına kavuşturur."

Buyurdu ki: "Kim Allaha tevekkül ederse, Allahü teâlâ onun kalbini hikmet nûruyla doldurur. Allahü teâlâ her isteğinde ona kâfi gelir, onu sevdiği herşeye kavuşturur. Allahü teâlâ, Talak sûresi 3. âyet-i kerîmede; "Kim Allaha tevekkül ederse, O, ona kâfidir" buyuruyor. Bunun işin Allahü teâlâ her işinde o kimseye kafidir."

"Allahü teâlâya tevekkül etmek farzdır. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Mâide sûresi 23. âyetinde "Eğer gerçek mü'minlerseniz, Allahü teâlâya tevekkül ediniz."

"Minnet sahibinin ihtiyâcını görmek, dostluğun anahtarıdır."

"Kulunun aklı, hilmi (yumuşaklığı), cömertliği ayıplarını örter. Her halinde doğru olması, onu kuvvetli kılar."

"Allahü teâlânın emrettiği şeylere uy. Kim Allahü teâlânın emirlerine uyarsa, sağlam bir kale içinde hıfz olunmuş olur."

"Akıllı o kimsedir ki; muhaliflerinin, kendisini sevmeyenlerin sohbetinden sakınır."

"Yalancı kerem sahibi, riyakâr huylu olan kimselerle dostluk etmekten kendini uzak tut ve hakîki dostlar ile (Allah adamlarıyla) beraber yaşa. Eğer sahte kerem sahibi kimselerle beraber bulunursan, hakîki dostlardan uzaklaşır, onlarla ülfeti (yakınlığı, muhabbeti) kesersin. Eğer riyakâr, kötü huylu kimselerden usanır, dostluğunu kesersen; helak olmayacak ve yüksek makamlara ulaştırılırsın. Bu hal sende hasıl olduğu zaman, senin için büyük bir kıymet de hasıl olur ve sen kıymetlenirsin (Çünkü, Allahü teâlânın velî kulları, hakîki dostlarıyla beraber bulunanlar, birgün onlardan olurlar.)"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 414

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 378

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 116

EBÛ ABDULLAH EL-MUKRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah olup, ismi, Muhammed bin Ahmed el-Mukrî'dir. Ebû Abdullah; Yûsuf bin Hüseyn Râzî, Abdullah el-Harraz, Muzaffer el-Kirmîsînî, Ruveym bin Ahmed, İbn-i Cerîrî ve İbn-i Atâ'nın sohbetlerinde bulundu. Onlardan ilim öğrendi. Evliyânın en çok fetvâ vereni, en cömert, en güzel ahlâklı, himmetçe yüksek olanı, vera' ve takvâ sahibi bir âlim idi. 366 (m. 976) senesinde vefât etti.

Kendisine çok miktarda mal miras kalmıştı. Bağ, bahçe ve ev hariç, hepsini fakîrlere sadaka olarak dağıttı. Tek başına ve herkesten uzak olarak hacca gitti. Kardeşi Ebü'l-Kâsım da kendisi gibi evliyâ idi.

Ebû Abdullah el-Mukrî buyuruyor ki: "Sâdık fakîr; hiçbir şeyi olmadığı halde, herşeye sahib olandır."

"Fütüvvet; kızdığı kimseye karşı güzel huylu olmak, hoşlanmadığı kimseye ihsânda bulunmak ve kalbinin nefret ettiği kimse ile hüsn-i sohbette bulunmaktır."

"Kişi, din kardeşlerinin ve dostlarının hizmetinden böbürlenirse, Allahü teâlâ ona öyle bir alçaklık verir ki, kat'iyyen ondan kurtulamaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 509

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

3) Nefehât-ül-üns sh. 310

EBÛ ABDULLAH EZ-ZÜBEYRÎ

Zamanının hadîs, kırâat ve Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Zübeyr bin Ahmed bin Süleymân bin Abdullah bin Âsım ez-Zübeyrî'dir. Künyesi Ebû Abdullah'dır. Ebû Abdullah ez-Zübeyrî olarak meşhûr olmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. Basra'da doğup büyüdü. İlim tahsili için Bağdâd'a gitti. Birçok âlimden ilim alıp, hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde yüksek derecelere kavuştu. Şafiî mezhebinin hükümlerini bildiren "el-Kâfi" adındaki fıkıh kitabı meşhûrdur. 317 (m. 929) senesinde vefât etti.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olan Ebû Abdullah ez-Zübeyrî, Bağdâd'da Dâvud bin Süleymân el-Müeddeb'den, Muhammed bin Sinân'dan ve İbrâhîm bin el-Velîd'den hadîs-i şerîf öğrendi. A'mâ olduğu halde, yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, râvileri ve senedleriyle birlikte ezberlemişti. Bunun için Ebû Abdullah ez-Zübeyrî'ye hadîs-i şerîf hafızı denilmektedir.

Kendisinden de, Muhammed bin el-Hasen bin Ziyâd en-Nakkâs, Ömer bin Bişrân es-Sekrî, Ali bin Hârûn es-Simsâr, Muhammed bin Abdullah ve daha birçok âlim ilim tahsil etmiştir.

Tefsîr ve fıkıh ilimlerinde kıymetli eserleri vardır. Bu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1. El-Kafi: Şafiî fıkhını anlatmaktadır.

2. En-Niyyet

3. Setr-ül-avret: İslâmiyetin örtünme ile ilgili emirlerini anlatmaktadır.

4. El-istişâre vel-istihâre.

Ebû Abdullah ez-Zübeyrî, Kur'ân-ı kerîmin Fussilet sûresi 33. "İnsanları Allaha da'vet edip iyi iş ve hareketlerde bulunan ve: Ben gerçek müslümanlardanım diyen kimseden daha güzel sözlü kim var!" âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, Allaha da'vet eden güzel sözün, ezan olduğunu açıklamaktadır. "Amel-i sahîh"in, ya'nî yararlı işin de, namaz olduğunu bildirmektedir. Namazın büyüklüğü, onu herkese haber vermek için seçilmiş olan ezan kelimelerinin büyüklüğünden anlaşılmaktadır. [Ebû Abdullah ez-Zübeyrî ve diğer İslâm âlimleri, a'mal-i sâlihanın, en üstününün namaz olduğunu şöyle açıklamaktadırlar:

Namaz; İslâmın beş rüknünden biri olup, dînin direğidir. İslâmın bir beş temelini, bir kimse hakkı ile, kusursuz yaparsa, Cehennemden kurtulması kuvvetle umulur. Çünkü bunlar, aslında sâlihler olup, insanı günahlardan ve çirkin şeyleri

yapmaktan korur. Nitekim Allahü teâlâ, Ankebût sûresi kırkbeşinci (45) âyetinde “Kusursuz kılınan bir namaz, insanı pis, çirkin işleri işlemekten korur” buyurmaktadır. Bir insana, İslâmın beş şartını yerine getirmek nasîb olursa ni’metlerin şükrünü yapmış olur. Şükrü yapınca, Cehennem azâbından kurtulmuş olur. Çünkü Allahü teâlâ, Nisa sûresi, yüzkırkaltıncı (146) âyetinde, “Îmân eder ve şükür ederseniz, azâb yapmam” buyuruyor. O hâlde, İslâmın beş şartını yerine getirmeğe, can ve gönülden çalışmalıdır. Bedenle yapılacakların en mühimi namazdır ki, dînin direğidir. Namazın edeblerinden bir edebi kaçırmıyarak kılmağa gayret etmelidir. Namaza dururken, “Allahü ekber” demek; Allahü teâlânın, hiçbir mahlûkunun ibadetine muhtaç olmadığını, her bakımdan hiçbirşeye ihtiyâcı olmadığını, insanların namazlarının ona faidesi olmıyacağını bildirmektedir. Namaz içindeki tekbirler ise, Allahü teâlâya karşı yakışır bir ibadet yapmağa liyakat ve gücümüz olmadığını gösterir. Namaz, mü’minin mi’râcı olduğu için, namazın sonunda, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi’râc gecesinde söylemekle şereflendiği kelimeleri “Ettehiyyatü’yü okumak emr olundu. O halde namaz kılan bir kimse, namazı kendine mi’râc yapmalı, Allahü teâlâya yakınlığının nihâyetini namazda aramalıdır.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İnsanın, Rabbine en yakın olduğu zaman, namaz kıldığı zamandır.” Namaz kılan bir kimse, Rabbi ile konuşmakta, O’na yalvarmakta ve O’nun büyüklüğünü ve O’ndan başka herşeyin hiç olduğunu görmektedir. Bunun için, namazda korku, dehşet, ürkmek hasıl olacağından teselli ve rahat bulması için, namazın sonunda, iki defa selâm vermesi emr buyuruldu. Namaz, şartlarına, edeblerine uygun olarak kalınır ve yapılan kusurlar da böylece örtülüp, namazı nasîb ettiğine de şükür edip ve ibadete, O’ndan başka hiç kimsenin hakkı olmadığı, kalbinden, temiz ve halis olarak kelime-i tevhîd ile bildirilince, bu namaz kabûl olunabilir. Bu kimse namaz kılanlardan ve kurtuluculardan olur.]

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 179

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 313

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 295

4) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 471, 472

5) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî 104, mektûb

EBÛ ABDULLAH-I RODBÂRÎ (Ahmed bin Atâ)

Şam’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Atâ bin Ahmed bin Muhammed bin Atâ’dır. Evliyânın büyüklerinden Ebû Ali Rodbârî’nin kızkardeşinin oğludur. Künyesi, Ebû Abdullah Rodbarî’dir. Tasavvuf âlimlerinin büyüklerindendir. Bağdâd’da doğup, yetişti. Uzun zaman orada kaldı. Sonra oradan ayrılıp, Şam’ın sahil tarafında bulunan Sur şehrine geldi. Burada bulunan âlimlerden çok hadîs-i şerîf öğrendi. Tasavvuf ilminde yüksek derecelere kavuştu. 369 (m. 979) senesinin Zilhicce ayında, Menvâs adı verilen köyde vefât etti. Sonra Sur (Sufd) şehrine getirilip oraya defn edildi.

Ebû Abdullah-ı Rodbârî, yaşadığı devirde Şam’ın en büyük âlimi ve evliyâsı idi. Birçok ilimlerde, ihtisas sahibiydi. O, âlimlerin ve bütün müslümanların müracaat kaynağı olmuştu. Fıkıh, kırâat ve tasavvuf ilimlerinde yüksek bir dereceye uşaşmıştı. Kendisine mahsûs halleri ve ahlâk düstûrları vardı. Fakirlere ta’zîm ve hürmet edip, dâima onları korurdu. Fakirliğin edeblerine çok riâyet ederdi. Fakirlere olan sevgisi, şefkati ve merhameti çoktu. Onun adetlerinden birisi de; bir yere gideceği zaman, yanında bulunan fakîrlerin peşi sıra giderdi. Asla onların önüne geçmezdi.

Hadîs ilminde birçok rivâyetleri vardır. O, Ebû Kâsım el-Begavî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Kâdı el-Mehamilî, Yûsuf bin Ya’kûb bin İshâk bin Behlûl ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi.

Hikmetlerle dolu, kalblere te’sîr eden ve her birisi ayrı bir ma’nayı ifade eden kıymetli sözleri çoktur. Buyurdu ki:

“Sadece ilim öğrenmek için evinden çıkan kimse, öğrendiği ilimden faydalanamaz. Öğrendikleri ile amel etmek isteyerek ilim öğrenen kimse, az ilmin de faydalarını görür.”

“İlim, kendisiyle amel edilince değerlidir. Amel de, ihlâs ile olunca kıymetlenir. İhlâs ise, bir işi Allah rızası için yapmak olup, Allahü teâlânın anlayış ihsân etmesine sebep olur.”

İki beytinin ma’nası şöyledir.

“İnsanlarla arkadaşlık yaptığın zaman, her arkadaş için, sanki kölesi olan bir genç ol! Suzuzluktan ciğeri yanan her arkadaş için, tatlı ve soğuk suyun tadı gibi ol!”

“Her bir çirkinlikten daha çirkin birşey vardır ki, o da bir sofînin (velînin) cimrilik yapmasıdır.” Bunun ma’nâsı, hem kendisi iyilik etmez, hem de iyilik edene mani olur. Bu hâl, herkes için çok kötü olan bir huydur. Hele tasavvuf ehli için, fenâlıkların en fenâsıdır. Bu hâlin kütülüğü, sırf cimrilik olsun diye yapıldığı zamandır. Ancak bir hikmet, fayda düşünüldüğü için yapılıyorsa, o zaman iş değişir. Çünkü ba’zı kimselere vermemek, Allahü teâlânın adet-i ilahiyyesindendir. Bunu iyi anlamak lazımdır. İşin doğrusunu Allahü teâlâ en iyi bilendir.

“Tasavvuf ile meşgûl olmak, sahibinden cimrilik huyunu alıp götürür. Hadîs-i şerîfleri yazıp okumak da, insanı cahil bırakmaz. Bu iki huy, bir şahısta birleşirse, bir makam sahibi sakınması gerekir.”

“Ahlâkı ve anlayışları birbirine zıt olanlarla oturup görüşmek, rûhların kurtlarıdır. İnsanın içini kemirirler. Huyları ve anlayışları iyi olanla oturup kalkmak ise, rûhların gıdası, akılların aşısı olur. Aklın bereketlere kavuşarak artmasına sebep olur.”

“Edebe riâyet etmeksizin evliyâya hizmet eden kimse helak olur. Ondan istifâde edemez.” “Sultanlara akılsızca hizmet eden kimsenin cahilliği, kendisini ölüme götürür.”

“Beraberce oturup kalkılan her kimse ile, ülfet ve muhabbet üzere olmak uygun olmaz. Her ülfet ve yakınlık duyulan kimseye de, sırların kapısı açılıp söylenemez. Yalnız emîn olan, sırları saklayacak kimseye sırlar açılır, vesselâm!”

“Afetlere uğraması az olan kimsenin, vakitleri Allahü teâlâ ile geçer.”

Kendisi şöyle anlatıyor: Rü’yâmda görmüştüm. Bana birisi: “Namazdaki şeylerin en doğrusu hangi şeydir?” diye sordu. Ben de, “Maksadın, ya’nî niyetin doğruluğudur” diye cevap verdim. Gizli bir ses duydum. Diyordu ki: “Maksûdu, arzu edileni görmek, kasdedileni görmenin yok edilmesi ile mümkündür.”

“Namazda huşû’, namaz kılanın kurtuluşunun alametidir. Nitekim Allahü teâlâ Mü’minûn sûresi başında, (Muhakkak ki, mü’minler kurtuluşa erdiler. O mü’minler ki, namazlarında huşû’ (tevâzu ve korku) sahibidirler) buyurmaktadır. Peygamber efendimiz de buyurdu ki: (Bir müslüman doğru olarak ve huşû’ ile iki rek’at namaz kılınca, geçmiş günahları affolur.)

Ya’nî, Allahü teâlâ onun küçük günahlarının hepsini affeder. Huşû’yu terk etmek ise, münâfıklık alameti ve kalbin harab olmasıdır. Nitekim Allahü teâlâ Mü’minûn sûresi 117. âyetinde, (Gerçek şudur ki; Allahtan başkalarına tapınan kâfirler, felaha, kurtuluşa kavuşamazlar.) buyurmaktadır.

[**Namazda huş’u ve hud’u:** Bütün a’zâların hareketsiz kalıp tevâzu halinde bulunması ve kalbin de Allahü teâlâdan korku üzere olması demektir. Bu husûsta İmâm-ı Rabbânî hazretleri şöyle buyurmaktadır Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kalbin hazır olmadığı namaza Allahü teâlâ bakmaz” İbrâhîm (aleyhisselâm) namaz kıldığı zaman, kalbinin hışırtısı iki mil uzaktan duyulurdu. Hazreti Ali (radıyallahü anh) namaz için kalktığı zaman, vücudunu bir titreme alır, yüzünün rengi değişirdi ve “Yedi kat göklere ve yere arz edilen ve onların taşıyamadıkları emanetin zamanı geldi” derdi. Süfyân-ı Sevrî de, “Namazı huşû’ ile kılmayanın, namazı doğru olmaz” derdi. Bunun için namazda tumâninete ve ta’dil-i erkana dikkat etmelidir. Peygamberimiz (aleyhisselâm): “En büyük hırsız, kendi namazından çalan kimsedir” buyurdu. Ya Resûlallah! Bir kimse, kendi namazından nasıl çalar?” diye sordular. “Namazın rüku’unu ve secdelerini tamam yapmamakla” buyurdu. Bir defa da buyurdu ki: “Rükû’da ve secdelerde, belini yerine yerleştirip biraz durmayan kimsenin namazını, Allahü teâlâ kabûl etmez.” Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir kimseyi namaz kılarken, rükû’unu ve secdelerini tamam yapmadığını görüp, “Sen namazlarını böyle kıldığın için, Muhammed’in (aleyhisselatü vesselâm) dîninden başka bir dinde olarak ölmekten korkmuyor musun?” buyurdu. Yine buyurdu ki:“Sizlerden biriniz, namaz kılarken, rükû’dan sonra tamam kalkıp, dik durmadıkça ve ayakta, her uzuv yerine yerleşip durmadıkça namazı tamam olmaz.” Bir kere de buyurdu ki: “İki secde arasında dik oturmadıkça, namazınız tamam olmaz.” Birgün Peygamberimiz (aleyhisselâm) birini namaz kılarken, rükû’dan kalkınca dikilip durmadığını ve iki secde arasında oturmadığını görüp, buyurdu ki: “Eğer namazlarını böyle kılarak ölürsen, kıyâmet günü sana, benim ümmetimden demezler.” Bir kere de buyurdu ki:“Altmış sene, bütün namazlarını kılıp da, hiçbir namazı kabûl olmıyan kimse, rükû’

ve secdelerini tamam yapmayan kimsedir." Zeyd İbni Veheb, birini namaz kılarken rükû' ve secdelerini tamam yapmadığını gördü. Yanına çağırıp, "Ne kadar zamandır böyle namaz kılıyorsun?" dedi. "Kırk sene" deyince, "Sen kırk senedir namaz kılmamışsın. Ölürsen, Muhammed Resûlullahın (aleyhisselâm) dini (ya'nî İslâmiyet) üzere ölmezsin" dedi.

Bir mü'min, namazını güzel kılar, rükû' ve secdelerini tamam yaparsa, namaz sevinir ve nurlu olur. Melekler, o namazı göğe çıkarır. O namaz, namazı kılmış olana, iyi duâ eder ve sen beni kusurlu olmaktan koruduğun gibi, Allahü teâlâ da, seni muhafaza etsin, der. Namaz güzel kılınmazsa, siyah olur. Melekler o namazdan iğrenir. Göğe götürmezler. O namaz, kılmış olana, fenâ duâ eder. Sen beni zayi eylediğin, kötü hale soktuğun gibi, Allahü teâlâ da, seni zayi eylesin, der. O halde, namazları tamam kılmağa çalışmalı, ta'dil-i erkanı yapmalı, rükû'u, secdeleri, (Kavme)'yi, ya'nî rükû'dan kalkıp dikilmeyi ve (Celse)'yi, ya'nî iki secde arasında oturmayı iyi yapmalıdır. Başkalarının da kusurlarını görünce söylemelidir. Din kardeşlerinin namazlarını tamam kılmalarına yardım etmelidir. Tumâninet ve ta'dil-i erkanın yapılmasına çığır açmalıdır.]

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 497

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 123

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 68

4) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 336

5) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 296

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 255

EBÛ ABDULLAH-I TURÛĞBÂDÎ

Tûs şehrinde yetişen evliyânın büyüklerinden. Adi, Muhammed bin Muhammed bin Hasen et-Turûğbâdî'dir. Tasavvufta yüksek derecelere kavuştu. Zamanının bir tanesi idi. İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden Ebû Osman-ı Hîrî ve onun derecesinde birçok evliyâ ile görüşüp sohbet etti. Çok kerâmetleri görüldü. Üstün hal sahibi olup, himmet ve gayreti çoktu. Kalblere te'sîr eden hikmetli söz sahibiydi. 350 (m. 961) senesinde vefât etti.

Ebû Abdullah, Tûs şehrindeki evliyânın en büyüklerinden biri olan Ebû Osman-i Hîrî'nin en önde gelen talebesiydi. Senelerce onun sohbetlerine devam edip yetişti. Zâhirî ilimlerde yükseldiği gibi, tasavvufî hakîkatlerde de üstün ma'rifetlere kavuştu. Riyâzetler çekerek, üstün hâller ve kerâmetler sahibi oldu. Takvâ ve vera'da kemal derecesindeydi. Haramlardan ve şüpheli şeylerden çok sakınırdı. İnsanlara şefkat ve merhameti çoktu.

Tasavvuf yoluna bağlanması şöyle olmuştur: Ebû Abdullah'ın yaşadığı Tüs şehrinde büyük bir kıtlık vardı. Öyle ki, insanlar birbirini yiyecek dereceye varmıştı. Bir gün evine geldi. Anbarında iki ölçek buğdayın olduğunu gördü. İnsanlara merhametinin çokluğundan dolayı içine bir ateş düştü ve kendi kendine: "Ey Ebû Abdullah! Müslümanlara şefkat ve merhametin bu mudur? Onlar açlıktan kırılıp geçerken, sen anbarında buğday saklıyorsun. Yazıklar olsun sana!.." dedi. Bu durum kendisine o kadar te'sîr etmişti ki, üzüntüsünden aklı başından gitti. Evinden ayrılıp, sahralara düştü. Uzun zaman açlık çekerek riyâzetlere başladı. Nefsinin kötü arzularından kurtulmak için çok mücâhede etti, uğraştı. Öyle oldu ki, artık kendisini düşünecek hâli kalmadı. Sadece Rabbini zikrediyor ve onun kullarına merhamet ve şefkat gösteriyordu. İşte bu hâli devam ederken, Ebû Osmân-ı Hîrî'nin sohbetlerine devam etti. Büyük bir velî oldu.

Birgün, talebeleri ile birlikte yolculuğa çıkmıştı. Yolda yemek yimek için bir yere oturdular. O sırada Keşmir'de bulunan Hallâc-ı Mensûr da yola çıkmıştı. Aralarında çok uzun bir mesafe vardı. Bir aralık, talebelerine, "Şimdi bir genç yola çıktı. Şu şu vasıflardadır. Derhal onu karşılayınız! O, yüksek bir velî ve anlaşılmaz bir hâl sahibidir" dedi. Talebeleri hemen gidip onu karşıladılar. Bir müddet sonra Hallâc-ı Mensûr, yanında iki köpeği olduğu halde Ebû Abdullah'ın yanına geldi. Yemeğini bırakıp ayağa kalktı. Yerine Hallâc-ı Mensûr'u oturttu. Ona çok izzet ve ikram etti. Talebeler bu işe şaşıp kalmışlardı. Elbiselerinin hırpanî bir görünüşü vardı. O, ayrılıp gittikten sonra, talebelerine buyurdu ki: "Siz, onun dışına bakmayınız! O öyle bir gençtir ki, nefsi ile mücâhede halinde olup, onun kötü arzularından kurtulmaktadır. Evliyâlık âleminin pâdişâhı olmaya namzettir. Bu devlet kuşu, onun başına konacaktır."

Birgün kendisine: "Allah yolunda bulunup, O'nun rızâsını kazanmak isteyen talebenin vasfı nasıldır?" diye

sorulduğunda, buyurdu ki: “Talebe, bu yolda meşakkat ve sıkıntı içindedir. Fakat karşılaştığı zorluklar, kendisine neş’e ve huzûr vermektedir. Hakîkî talebe böyle olur!”

Kendisine, “Sofîve zâhid kime denir?” diye suâl edilince, buyurdu ki:

“Sofî, her an Rabbi ile beraber olandır. Zahid ise, daha o makama kavuşamayıp nefsi ile uğraşan, onun kötü isteklerinden kurtulmaya çalışandır.”

Ebû Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Bir kimse, Ömrünün tamamından sadece bir gününü, fütüvvet sahibi olan Allah dostlarından birine hizmet etmekle geçirse, bu hizmetinin bereketine ve feyzine kavuşur. Bütün ömrünü, böyle olan kimselere hizmet ederek geçiren kimsenin hâli nasıl olur? Varın bir mukayese edin!”

“Gençliğini, Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına uymayarak geçiren kimseyi, Allahü teâlâ da ihtiyârladığında zelîl eder.”

“Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için, O’nun beğendiği şeylerden başkasını vesîle yapmayan kimselere müjdeler olsun! Çünkü, O’na kavuşmak için, O’nun râzı olduğu şeylerden başka bir vesîle yoktur.”

“Kibir, ya’nî büyüklenmek, çok defa zenginlerde bulunur. Tevâzu ya’nî alçakgönüllülük ise, fakîrlerin ahlâkındandır.”

“Dünyalık arzularına kavuşmak için dünyayı terk etmek, dünyâ sevgisinin alametlerindendir.”

“İnsanlara hizmet ederken, aralarında fark gözetmekten sakının! Çünkü, kendisine hizmet etmek için fark gözetilecek olanlar, geçip gitmişlerdir. Şimdi öyle birisini bulmak çok zordur. Muradına kavuşmak istiyorsan ve maksadının da elinden kaçıp gitmemesini arzu ediyorsan, herkese hizmet et!”

“Allahü teâlâ, kendisinin bilinip tanınmasına yarayan ma’rifetlerden bir miktarını her kuluna vermiştir. Ayrıca her kuluna ihsân etmiş olduğu ma’rifetin karşılığı kadar da, dert ve sıkıntı vermektedir. Ni’met olarak bahsedilen bu ma’rifet, sıkıntılara tahammül etmesinde ona yardımcı olur.”

“İlim, insana Allah korkusunu kazandırır. İlim sahibi olan kimsenin başkalarından korkusu gidip, kalbinde yalnız Allah sevgisinde hâsıl olan bir bağlılık duygusu ile, huzûr ve sükûna kavuşur. Bu haller ise, herkesin ilimdeki derecesine göredir.”

“Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), her zaman Allahü teâlâdan ümmetini istemiş, onlar için Allaha yalvarıp yakardığı kadar, kimse için yalvarmamıştır. Çünkü O, alemlere rahmet olarak gönderilmişti. Ümmetine şefkat ve merhameti çoktu. Ümmetinden birinin günah işleyerek, Allahü teâlânın gazâbına uğrayabileceğini düşünerek çok üzülürdü. Nitekim cenab-ı Hak, Tevbe sûresi 128. âyetinde: “Size, içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür, mü’minlere çok merhametlidir. Onlara hep hayır diler” buyurmaktadır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 489

2) Nefehât-ül-üns sh. 307

3) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 338

EBÛ ABDULLAH RUGANDÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Hasen’dir. Tûs’da yaşamıştır. Ebû Osman Hayri’nin sohbetlerine devam ederek ondan çok istifâde etti. Birçok âlimin sohbetinde bulundu ve onlardan ilim öğrendi. Yaşadığı beldede zamanın bir tanesi idi. Derecesi yüksek idi. Kerâmet sahibi olup himmeti çok idi. İnsanlardan uzak bir hayat sürmüştür. 350 (m. 961) yılından sonra vefât etti.

Ebû Abdullah’ın birçok hikmetli sözleri vardır. Buyurdu ki: “Bir kimse gençlik çağında Allahü teâlâya karşı vazîfelerini yerine getirmezse ve yaptığı hatalara tövbekâr olmazsa, Allahü teâlâ, ihtiyârladığı zaman onu zelîl eder.”

“Hâller ancak ilmin verdiği neticelerin sonucunda sıhhat bulur. İlmin önemi unutulmamalıdır. Eğer ilim olmasaydı, kalbe ne bir korku girebilir, ne onda itminan hasıl olur, ne de bir sükûnet hâli olurdu.”

“Sofî, rabbânî hazlarla meşgûl olan kişidir.”

“Peygamber efendimiz hiçbir zaman üzülmezdi. Onun üzülmesi, sadece ümmeti içindi. Çünkü O, rahmet ve şefkat doluydu. Ümmetinin her muhalif hâli de bildirilince, üzülürdü.”

“Kulların ma’rifet bakımından en üstün olanları belanın en çoğuna sâhib olurlar.”

“Sakın size verilen herhangi bir hizmette seçme yapmaya kalkmayın. Muradınıza nail olmak istiyorsanız, hep hizmet edin. Evliyâya hizmet eden herkes, ondan himmet, feyz ve bereket alır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 124

EBÛ ABDULLAH SUBEYHÎ

Allahü teâlânın sevgili kullarından. Künyesi, Ebû Abdullah ve Ebü’l-Hasen olup, ismi ise, Hüseyn bin Abdullah bin Bekr’dir. Aslen Basralıdır. Tus’ta vefât etti ve oraya defn edildi.

Zamanının âlim ve büyüklerinden ilim öğrendi. Pek kıymetli kitaplar yazdı ve yüzlerce talebe yetiştirdi. Çok ibadet eder, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Basra’daki evinde, otuz yıl hiç çıkmadan devamlı ibadet etti. Çok az yerdi. Basra’dan ayrılıp Tûs’a gitti ve 320’den (m. 932) önce orada vefât etti.

Bir Cum’a günü Basra mescidinin kapısında durdu. Talebelerine: “Şu gördüğünüz insanlar Cennetliktir. Onlara doğru yolu göstermek, uygun amel etmelerini sağlayarak Cehennem azâbından kurtarıp, Cennete koyma işi de bize verilmiştir” buyurdu. Onun zamanında Basra mescidinde, insanların çokluğundan yere secde etmek mümkün değildi. Müslümanlar birbirlerinin sırtına secde ederlerdi. Buyurdu ki:

“Allahü teâlâya karşı gerçek kulluk, Resûlüne (aleyhisselâm) tam uymakla isbat edilir. Bu da, ahde vefa, O’nun emirlerine uygun hareket, mevcût olana rıza, kayıp olana sabretmektir.”

“Uğrunda birşey terk edilen, terk edilenden daha kıymetli olmalıdır.”

“Seni, herhangi birşey diğer birşeyden alıkoymasın, ya da alıkoyan daha üstün olsun. Değeri eşit olmasında hüküm, kalbe gelene göre verilir.”

“Asıl korku, aşk halindeki korkudur. Elindekini kaçırma veya istediğine kavuşamama korkusu değildir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 329

2) Nefehât-ül-üns sh. 213

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 103

EBÛ AHMED EBDÂL ÇEŞTÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebdâl Çeştî olup, künyesi Ebû Ahmed’dir. 260 (m. 873) senesi Ramazan’ın altıncı günü doğdu. 355 (m. 965)’de Cemâzilahir ayı sonunda vefât etti. Meşhûr Çeştî tarikatının büyüklerinden, Seyyid Kuristafe’nin oğludur. Evliyânın büyüklerinden Ebû İshâk Çeştî eş-Şamî hazretlerinin en büyük talebelerindendir. Babası Kuristafe’nin, çok edebli, seyyide, sâliha bir kız kardeşi vardı. Ebû İshâk Çeştî eş-Şamî (radıyallahü anh) bu mübârek hanımın hâlini bildiği için kendisine haber gönderip, “Yakın bir zamanda ağabeyin Kuristafe’nin çok mübârek bir erkek çocuğu dünyaya gelecek, onun hanımına iyi bak ve çok dikkat et ki, bilhassa hamileliği müddetinde mi’desine şüpheli bir lokma girmesin” dedi. O sâliha hatun, bu sözden sonra yengesinin yediğine, içtiğine çok dikkat edip, daha ihtiyâtlı hareket etti. Öyle ki, kendi eliyle ip eğirip satar, kazandığı para ile yengesinin yiyeceklerini hazırlar, mi’desine şüpheli bir lokma girmemesi için gayret ederdi. Nihâyet, Ebû Ahmed Ebdâl Çeştî (radıyallahü anh) dünyaya geldi. Bu dikkat ve ihtimâm ile yetiştirilip yedi yaşına gelince, Hace Ebû Çeştî’nin (radıyallahü anh) sohbet meclislerine devam edip, feyz almağa başladı. 16 yaşına geldiği zaman, bütün zâhirî ve batınî ilimleri tahsil ve ikmal edip, evliyâlık makamlarına kavuştu. Hocasının husûsi himmet ve terbiyesi altında sekiz sene daha kalıp, çok yüksek hallere ve derecelere kavuştu. Nefsini terbiye etmek için riyâzet (nefse ağır gelen, nefsin istemediği şeyleri yapmak) ile meşgûl oldu. Gönlünde dünyâ düşüncelerinin bulunmamasına çok gayret ederdi. İnsanların işlerine karışmaz, kendi hâlinde bulunurdu. Nefsin, Allahü teâlâya düşman olduğunu, her isteğinin kendi zararına olduğunu ve ona muhalefet etmekten, Allahü teâlânın râzı olduğunu bilir, ona göre hareket ederdi. Nefsine muhalefet için, günlerce yemek yemediği olurdu. Her yemekte de,

sadece üç lokma yerdi. Mübârek cemali çok güzel olup, yüzünü gören kendisine âşık olurdu. İslamın nûru alnında parlar. Öyle ki; geceleyin karanlık bir odada bulunsa, alnında parlayan o nûrdan o oda aydınlanır, gündüz gibi olurdu. Otuz sene, uyumak için başını yastığa koymadı. Sohbetinde bulunanlar maddî ve ma'nevî hastalıklardan şifâ bulurdu. Her kime teveccüh edip baksa, o kimse kerâmet sahibi bir velî olurdu. Sohbeti esnasında mübârek yüzünden nûr yayılır, gökyüzüne doğru yükselirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 362

EBÛ ALİ BİN KÂTİB

Mısır'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi Hasen bin Ahmed el-Mısri olup, Ebû Ali bin el-Kâtib künyesi ile tanınır. Ebû Ali Rodbarî, Ebû Bekr-i Mısrî ve başka zâtlarla sohbet etti. Ebû Ali Müştevlî'nin hocasıdır. Kerâmetler sahibi bir zât idi. Ne zaman bir müşkülü olursa, rü'yâda Peygamber efendimizi görüp, müşkülünü arz eder, O da (aleyhisselâm), müşkülünü hallederdi. 340 (m. 951)'den sonra vefât etti.

Kendisine sordular: "Fakirliği mi, yoksa zenginliği mi daha çok seversiniz?" Cevâbında buyurdu ki, "Fakîr olup sabretmeyi daha çok severim. Allahü teâlâ, "Benim belama sabreden kimse, bana vâsıl olur" buyurdu."

Ebû Ali bin Kâtib (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Fâsıklarla arkadaşlık etmek öyle hastalıktır ki; devası, fâsıklarla olan beraberliği terk etmekle mümkündür."

"Allahü teâlâyı hatırlamakta, O'nu zikretmekte ihlâs sahibi olan Allahü teâlâ yaptığı ibadetlerin duymak ni'metini ihsân eder. Eğer bu lezzetin zevki ile bu ni'metlere Allahü teâlâ daha çok ni'met ihsân eder. Allah yolunda yürümek, o kimseye kolay gelir. Eğer şükretmezse veya noksanlık olursa, o zaman o ni'metlerin hepsi elinden gider."

"Bir kalbde Allah korkusu yerleşirse, o kimsenin dilinden lüzumsuz bir kelime çıkmaz."

"Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsından başka her şeyden vaz geçip O'na yönelirse, Allahü teâlâ onu kimseye muhtâc etmez."

"Mu'tezile denilen sapık fırkanın, doğru yoldan ayrılmasına sebep, Allahü teâlâyı akıl ile anlamağa, her şeyi akıl yoluyla izah etmeye kalkışmalarıdır."

"Niyet her şeyin başıdır. Hayırlı işler, iyi niyetlerle, güzel maksatlarla yapılırsa çok sevâb olur. Böyle kimseye, Allahü teâlâ doğruluk, sıhhat ve başka bir çok ni'metler ihsân eder. Kimin niyetinde zayıflık bulunursa bildirilen fâidelere kavuşamaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 360

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 112

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 158

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 386

5) Nefehât-ül-üns sh. 256

EBÛ ALİ CÜRCÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hasen bin Ali'dir. Muhammed bin Ali Tirmizî'nin ve Muhammed bin Fazl'ın sohbetlerinde bulunmuş, onlardan ders almıştır. Vefât târihi kesin bilinmemekle beraber, dördüncü asırda yaşadığı bilinmektedir. Horasan âlimlerinden olup, riyâzet, mücâhede ve ma'rifetler üzerine birçok kitap yazmıştır. Pekçok kerâmeti ve veciz sözleri vardır.

Ebû Ali Cürcânî buyurdular ki: "Allahü teâlânın beğendiği işleri kolayca yapabilmesi, sünnete göre hareket etmesi, sâlih kimseleri sevmesi, eş-dost ile güzel geçinmesi, Allah rızâsı için insanlara iyilik yapması, müslümanların işini görmesi ve vakitlerini Allahü teâlânın dinine hizmetle geçirmesi, kul için se'âdet alametlerindendir."

"Gördüm ki, insanların çoğu gâfil olarak dolaşmaktadırlar. Bu yolda dayandıkları şey, bir zan ve tahminden ibârettir. Durumları bu iken, hakîkat üzere olduklarını anlatır ve kendilerine göre mükâşefeden (keşifden) bahsederler. Ne var ki, işin aslından habersizdirler."

"Bir kulun ereceği se'âdet, emredilen ibâdetleri ve tâatleri kolayca yapmasıdır. Bütün işlerinde sünnet üzere yürümeyi

başarmasıdır. Sâlih kullara karşı içten sevgi beslemesi, hangi işte olursa olsun, ahlâkını değiştirmemesidir."

"Bedbaht kişi, unutulmuş günahlarını açığa vuran kimsedir."

"Ârif; tamamiyle gönlünü Allahü teâlâya, vücûdunu halka hizmete veren kişidir."

"Allahü teâlâya ulaşan en emîn yol; bütün iş, hareket ve ibadetlerde Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine tabi olmaktır."

"Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine tabi olmak, bid'atlerden kaçmak, İslâm âlimlerinin gittiği yoldan gitmekle olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 350

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 246

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 90

4) Tezkiret-ül-eyliya sh. 301

EBÛ ALİ MÜŞTEVLÎ

Evliyânın büyüklerinden. Adi; Hasen bin Ali bin Musa olup, künyesi Ebû Ali'dir. Ebû Ali Kâtib, Ebû Ya'kûb Sûsî ve başka zatlardan ilim öğrendi. Mısır'a on fersah mesafede bulunan Müştevl köyündendir. 340 (m. 951) senesinde orada vefât etti.

Ebû Ali, Müştevlî (radıyallahü anh), bir gece rü'yâsında Peygamber efendimizi gördü. Buyurdu ki, "Ya Ebâ Ali! Seni, dervişleri sever ve onlara meyleder görürüm." Ebû Ali "Öyledir ya Resûlallah!" dedi. "Seni, dervişlerin mühim işlerini yerine getirmek üzere vekîl kıldım" buyurdu. Ebû Ali (radıyallahü anh), bu vazîfeyi ifa ederken, uygunsuz bir iş yapmaktan ve yapamıyacağı bir işle karşılaşmaktan korkup," Ya Resûlallah! Ben bu vazîfeye lâyık mıyım? Bu iş için lâzım olan ismet (günahtan korunma) ve kifâyet (yeterlilik) şartı bende mevcût mudur?" dedi. Peygamber efendimiz "İsmet ve kifâyet şartıyle..." buyurdu. Ebû Ali "Peki efendim" deyip sustu. Bundan sonra Allahü teâlâ, Ebû Ali'ye (radıyallahü anh) mal varlığı ihsân etti. Bu malı ile dervişlerin ihtiyâçlarını karşıladı. Arzularını, isteklerini yerine getirdi. Hiçbirinin bir sıkıntısı olmaması için çok gayret ederdi. Onun bu hali açığa çıktıktan sonra, dervişler kendisine gelerek ihtiyâçlarını, sıkıntılarını arz ederlerdi. Ba'zıları onun hakkında "Dervişlik, (Bir şeye mâlik olmamak), başkalarının ihtiyâçlarını temin etmek için de olsa, zenginlikten iyidir" dediler. Abdullah-ı Ensârî, "O, bu işi kendiliğinden istemedi. Bilakis, Peygamber efendimiz tarafından vazîfelendirildi. Sakın gaflete düşmeyesin ve aldanmıyasın" buyurdu.

Birgün, Sûfîler taifesinden bir kimse Ebû Ali'nin (radıyallahü anh) huzûruna geldi. Ebû Ali gelen kimsenin önüne bir dinar koydu. O kimse "Ben bunun için gelmedim" dedi. Ebû Ali ona cevaben "Ben bu işi kendiliğimden yapmıyorum. Bana verilmiş bir vazîfe var. Onu yerine getirmeye çalışıyorum" dedi.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Ebû Ali Müştevlî (radıyallahü anh), hocalarından Ebû Ya'kûb es-Sûsî'yi Ziyâret etmek için Basra'ya gitti. Bir mahalleden geçerken, talebe arkadaşlarından birini gördü. Ona hocalarının bulunduğu yeri sordu. Talebe, "Hocamız falan yerdedir. Yanına vardığın zaman, "Git! İşine gücüne bak" diyecektir. Gelen herkese böyle demek âdetidir" dedi. Ebû Ali Müştevlî, hocasının bulunduğu yere varıp kapısını çaldı. "Gir" diye ses geldi. Ebû Ali içeri girince, hocası: "İnsanların çoğu, yanıma dünyâ mes'elelerini konuşmak için geliyorlar. Konuşmalarından, hâllerinden Çok rahatsız olduğum için, böyle kimselere, "Git! İşine gücüne bak!" diyorum. Sen ise Allah rızâsı için, ilim ve edeb öğrenmek için geldin. Ben sana "Git! İşine gücüne bak!" demem. Herkese aynı şey söylenmez" buyurup, yanına oturttu. Çok ikram ve iltifâtta bulundu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 250

EBÛ ALİ NECCÂD (Hüseyn bin Abdullah)

Hadîs, usûl ve Hanbelî fıkıh âlimi. Ebû Ali künyesi olup, ismi Hüseyn bin Abdullah'tır. Memleketine nisbetle Bağdadî denildi. Neccâd-i Sagîr lakabı verildi. Daha çok Ebû Ali Neccâd diye tanındı. 360 (m. 971) yılında vefât etti.

Küçük yaşta ilim tahsîline başlayan Ebû Ali Neccâd, Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden Ebû Hasen. Beşşâr, Ebû Muhammed Berbehârî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Hadîs, usûl ve Hanbelî fıkıh bilgilerinde imam ve zamanın en

büyük âlimi oldu. Ömrünü dîn-i İslâm'ı öğrenmek ve öğretmek için harcayan Neccâd-i Sagîr, dîni, Peygamber (aleyhisselâm) efendimiz ve Eshâb-ı kiramdan (radıyallahü anhüm) nakledildiği gibi değil de, kendi kafalarına ve menfaatlerine uydurmaya çalışanları, çok kuvvetli delîllerle susturdu. Eshâb-ı kiramın (radıyallahü anhüm) bir kısmını severiz deyip, diğerlerini kötüleyen Râfızîleri kendi delîlleriyle perişan etti. Müslümanları bu fitnecilere karşı uyardı. Onların doğru yoldan sapmamaları için nasihatlerde bulundu. Kıymetli bilgilerini talebelerine öğretti. Pek değerli eserler de yazdı.

Ebû Ali Neccâd hazretlerinin sohbetlerinde bulunup, ilim öğrenmekle şereflenen bahtiyarlardan ba'zıları; Ebû Hafs Bermekî, Ebû Ca'fer (Ebû Hafs) Akberî, Ebü'l-Hasen Cezrî, Abdülazîz Gülâm Zeccâc, Ebû Abdullah bin Hamîd'dir. Yazmış olduğu usûl ve fıkha dair eserlerin adları kaynaklarda verilmemektedir.

Kendisi anlatır: Hocam Ebû Muhammed Berbehârî'den işittim. Zünnûn-ı Mısrî anlattı: "Tahertli (Mısır'da Rüstemîlerin başşehri olmuş bir şehir) bir kimseyi yanımda çok övdüler. Gidip onu buldum. Adama yanaşınca, benden uzaklaşmaya çalıştı. Ben de peşinden şöyle seslendim: "Ey cenab-ı Haktan her istediğine kavuşan insan, sözü uzatmayacağım. Bana bu mertebeye nasıl kavuştuğunu anlat!" Bana döndü ve "Ey genç! Allahü teâlâ, tövbe etmeden önce işlediğim günahlardan dolayı beni cezalandırmakta acele etmedi. Bana mühlet verdi. O'na ibâdet etmeye başlayınca da, bana verdiği ni'metini O'na yöneldiğimde, beni kendine yaklaştırdı ve rızâsına kavuşacak işleri yapmamı nasîb etdi. O'ndan yüz çevirecek olduğum zaman, beni kendisine çağırdı. Durduğum zaman, beni kendisine rağbet ettirdi ve ihsânda bulundu. Bundan daha büyük ikramı kim ümid edebilir?" deyip yanımdan uzaklaştı.

Yine kendisi anlatır. Birgün evime, elinde Kur'ân-ı kerîm bulunan bid'at ehli bir adam geldi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek arkadaşlarına dil uzatıyordu. Elindeki Kur'ân-ı kerîmi açtı. Ahzab sûresi otuzüçüncü âyet-i kerîmesinin baş tarafını okuyup, mushafı kapattı. Arkasından da "Aişe (radıyallahü anha), niçin bu âyet-i kerîmede emredildiği gibi evinde oturmayıp da, Cemel hadîsesine karıştı?" diye sordu. Ben de, "O, evinden çıkmadı" dedim. "Nasıl?" diye sordu. "Çünkü o, mü'minlerin annesidir. Evladının bulunduğu her yer onun evidir. O da mü'minlerle beraberdi" dedim. Adam cevap veremeyip evimi terk etti.

Hocam İbn-i Beşşâr'a, "Sözün fazlası mı daha zararlıdır, yoksa yemeğin fazlası mı?" diye sordum. "Elbette sözün fazlası daha zararlıdır. Çünkü, fazla yemeğin sıkıntısı çabuk geçer, fazla sözün zararı ise devamlıdır" diye cevap verdi.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 19

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 140

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 36

EBÛ ALİ RODBÂRÎ

Fıkıh, hadîs ve tasavvuf âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Kâsım bin Muhammed Rodbârî olup, künyesi Ebû Ali'dir. Bağdâd'da doğdu. Mısır'da yerleşti. 321 (m. 933)'de Mısır'da vefât etti. Kabri, Kurâfe kabristanında, Zunnûn-i Mısrî'nin (radıyallahü anh) yakınındadır. Cüneyd-i Bağdadî, Ebü'l-Hüseyn Nûri, Ebû Hamza, Mes'ûd-er-Remlî, Ebü'l-Abbâs bin Süreyc Sa'leb, İbrâhîm Ceyzî ve başka zâtların sohbetlerinde bulunup, yüksek ilimlerinden istifâde etti. Şam'da Ebû Abdullah Celâ ile görüşüp sohbet etti. Tasavvuf ilminden başka, hadîs ilminde hafız, fıkıh ilminde çok bilgi sahibiydi. Riyâzet, kerâmet ve firasette ileri, çok kibar, edib ve şâir bir zat olup, kavminin efendisi idi. Muhammed bin Abdullah er-Râzî'nin hocasıdır. Tasavvufun inceliklerine dâir çok güzel sözleri ve çok sayıda hoş menkıbeleri vardır. Şu şiir ona âittir:

Sofi, safa üzere saf elbise giyendir.
Resûlullah yolunda, izinde yürüyendir.
Arzularını yenen, cefâyı zevk edinen,
dünya lezzetlerini gerilere itendir.

Tasavvuf yoluna girmesi şöyle anlatılır: Birgün Cüneyd-i Bağdadî hazretleri mescidde birisi ile konuşuyordu. Bir ara o kimseye, "Ey kardeşim, dinle!" diye ikaz etti. Ebû Ali de orada idi. Bu sözün kendisine söylendiğini zannedip, dinlemeye başladı. Hazreti Cüneyd'in sohbeti o kadar tatlı, öyle te'sîrli idi ki, sözleri gönlünde yer etti, iz bıraktı. Bundan sonra, kendini tasavvuf yoluna verip, bu yolda ilerledi, büyük velilerden oldu.

İlim, irfan öğrendiği hocalarını çok sever, kendileri ile iftihar ederdi. "Tasavvufu, Cüneyd-i Bağdâdî'den; fıkhı, Ebü'l-Abbas bin Süreyc'den; edebi, Sa'leb'den ve hadîs-i şerîf ilmini,

İbrâhîm Cevzî'den öğrendim" derdi. Bütün Bağdâd'lılar onun üstünlüğünü bilir, faziletlerini anlatırlardı. Ebû Ali Katib diyor ki, "Ben, İslâmiyeti iyi bilmekte ve tasavvufun yüksek derecelerine kavuşmakta Ebû Ali Rodbârî gibi birisini görmedim."

Ebû Ali Rodbârî (radıyallahü anh), birgün Fırat nehri kenarında oturuyordu. Canı balık yemek arzu etti. Hemen kıyıya bir balık çıktı. O sırada bir kimse görünüp, "Ben balığı kızartırım" dedi. Kızarttı ve kendisine verdi. Sonra gözden kayboldu.

Ebû Ali Rodbârî (radıyallahü anh) çok cömert idi. Dostlara olan ikramları fevkalade idi. Allahü teâlânın rızası için, dostlarına verdiği bir yemek ziyâfetinde, birçok kandil yakmıştı. Birisi gelip kendisine, "Bu kadarı da isrâf olmuyor mu?" diye sorunca, "içeri gir de bak. Allah rızası için olmayıp, gösteriş için yanan bir kandil var ise onu söndür" buyurdu. O kimse içeri girip, kandillerin hepsine baktı, her birinin Lüzumlu yerlerde yandığını, hiçbirisinin söndürülecek halde olmadığını gördü.

Hanımı Fâtıma-i İyâl der ki: "Ebû Ali Rodbârî hazretleri vefât ederken, başını kucağıma koymuştu. "Ey Ebâ Ali! Kendini nasıl buluyorsun?" dedim. Buyurdu ki, "Ey Fâtıma! Gök kapıları açılmıştır. Melek ve mukarreblerin mertebelerini bana arz ediyorlar. Cennet kapısını açmışlar, iyilerin ve seçilmişlerin yerlerini bana gösteriyorlar ve "Ey Rodbârî, hangisinden hoşlanırsın?" diyorlar. Ama bu gönlüm Allahtan başkasını istemiyor. O'ndan, O'ndan, O'ndan başkasını istemiyor."

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf: "Muhakkak Allahü teâlâ, bir kavim ile onların diyarını ma'mûr eyler ve onların malını çoğaltır. Yarattığı vakitten itibâren onlara, gadap nazarı ile bakmadı."

Eshâb-ı kiram (radıyallahü anhüm), "Ya Resûlallah! Buna sebep nedir?" diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm) "Sıla-i rahm yapmaları yüzündendir" buyurdu.

Ebû Ali Rodbârî hazretleri buyurdu ki:

Bir kimsenin Allahü teâlâdan korkmasının hakikî olduğunun alameti, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyden korkmamasıdır."

"Havf (Allahü teâlânın azâbından korkmak) ve Reca (Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmak), bir kuşun iki kanadı gibidir. İkisi birden bulunursa, hem kuş, hem de uçuş düzgün ve mükemmel olur. Kanatların birisi bulunmazsa, kuş da, uçuş da noksan olur. Kanatlarının ikisi de bulunmazsa kuş ölüme terk edilmiş olur."

"Ehil olmayan bir kimse ile oturmak; insanı, dar bir zindanda olmaktan daha çok sıkar."

"Herşeyin bir nasîhatçısı bulunduğu gibi, kalbin nasîhatçısı da hayadır. Allahü teâlâdan haya etmek, mü'minlerin hazinesidir."

"Muhabbetin alameti muvafakat, ya'nî emredilene uyup, peki demektir."

"Kulda şu dört halden en az biri mutlaka bulunur: 1. Şükretmeyi icab ettiren, ni'met, 2. Hep Allahü teâlâyı hatırlamayı icab ettiren minnet, 3. Sabır icab ettiren mihnet, 4. Af dilemeyi icab ettiren hata."

"Affa, mağfirete, müsamahaya kavuşurum diyerek, günahlardan tövbe etmeği terk etmek, o günahı işlemekten daha beterdir. Tövbe ve pişmanlıktan Allahü teâlânın hoşnutluğu vardır."

"Tövbe; pişmanlık ve günahı bırakmaktır."

"Kendinden aşağı olana saldırmak, zayıflıktır. Kendinden üstün olana saldırmak ise cür'ettir."

"Tefekkür dört türlü olur: Allahü teâlânın mahlûklarındaki güzel san'atları, faideleri düşünmek, O'na inanmağa ve sevmeğe sebeb olur. O'nun va'd ettiği sevâbları düşünmek, ibadet yapmağa sebeb olur. O'nun haber verdiği azâbları düşünmek, O'ndan korkmağa, kimseye kötülük yapmamağa sebeb olur. O'nun ni'metlerine, ihsânlarına karşılık, nefsine uyarak günah işlediğini, gaflet içinde yaşadığını düşünmek, Allahtan haya etmeğe, utanmağa sebeb olur."

"Bir kimsede, huşû' içinde kalb, zühd ve kanaat beraber bulundukça, afetlerden emîn olur."

"Sıkıntılara sabretmiyen kimsede rızâ yoktur. Ni'metlere şükretmiyen kimsede kemâl yoktur. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ârifler Allahü teâlâya, muhabbet, O'nun takdîrine rızâ ve O'nun ni'metlerine şükür ederek vâsıl olmuşlardır."

“Dünyayı kazanmakta nefsler için zillet, ahireti kazanmakta ise nefsler için izzet vardır. Acaba niçin insanlar bakî olan ahireti istemekteki izzetin yerine, fâni olan dünyayı isteyerek zilleti seçerler?”

“Nefsine, bir defa da olsa lâyık olduğundan fazla kıymet verip bakan bir kimse, kainattaki mevcûdatın hiçbirinden ibret alamaz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-us-sûfiyye sh. 354

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 356

3) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 256

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 170

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 296

EBÛ ALİ SAKAFÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülvehhab’dır. Ebû Hafs Haddad ve Hamdun Kassâr’ın sohbetlerinde bulundu. Dîni ilimlerde üstad idi. İlim dallarının hemen hepsinde ihtisas sahibi olup, tasavvuf ilminde kâmil bir zat idi. Evliyâ arasında çok iyi konuşanlardan olup, dünya işlerinin afetlerini ve nefsin ayıplarını anlatanların en büyüğü idi. 328 (m. 939) senesinde vefât etti. Vefât ettiği zaman, seksen yaşındaydı.

Ebû Ali Sakafî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) **“Her kim Cum’a namazına gelirse, gusül abdesti alsın”** buyurdular.

Ebû Ali Sakafî buyurdu ki: “Kişi, şu dört hasletten gâfil olmamalıdır. İlki doğru söz, ikincisi doğru iş, üçüncüsü samimî dostluk, sonuncusu ise emanete sadâkat ile riâyet olmaktır.”

“Bir kimse âlimlerin sohbetinde bulunur, fakat onlara hürmet etmezse, onlardaki feyz ve bereketlerden mahrûm kalır. Onlardaki nûrlar, kendisinde asla zuhur etmez.”

“Allahü teâlâ, amellerden iyi olanını, iyi olanının da ihlâslı, samîmî olanını, samîmî olanının da, ancak sünnete uygun olanını kabûl eder.”

“İlim; cehâlete karşı kalbin hayatı, karanlığa karşı gözün nûrudur.” “Bir kimse dünyâya yönelirse, dünyâ meşgaleleri onun için afettir.” “Bir kimsenin, nefsinin istek ve arzuları galip gelirse, aklı gizli kalır.”

“Elde tutmak gereken en uygun şey nefsin, yenmen gereken en uygun şey ise arzu ve isteklerindir.”

“Dürüst olmayan birinden doğruluk bekleme, edebsiz birinden edebli olmasını bekleme.”

“Sağlam bir dal, ancak sağlam bir kökten çıkar. Şimdi hareketlerin sıhhatli ve sünnet üzere olmasını isteyen kimse, önce kalbindeki ihlâsı sıhhatli hale getirmelidir. Zira zâhir amellerdeki sıhhat, bâtın amellerindeki sıhhatten hâsıl olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 249

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 315

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 192

4) Tabakât-ul-kübrâ cild-1, sh. 107

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 153

6) Tabakât-us-sûfiyye sh. 361

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 413

EBÛ AMR DIMEŞKÎ

Şam evliyâsının büyüklerinden. Ebû Abdullah-ı Celâ ve Zünnûn-i Mısrî’nin talebeleriyle sohbet etti. Şam’da yaşayıp 320 (m. 932) yılında orada vefât etti.

Birçok âlimden ilim tahsil edip, tasavvuf yoluna girdi. Âlimler arasında fetvâları meşhûrdu. Ömrünü ibâdet ve tâatle geçirdi.

Din düşmanlarına, bilhassa alemin ölümsüz olduğu iddiasında olan felsefecilere çok güzel cevaplar verdi.

Birçok insan, meclisinde bulunup feyz ve bereketinden istifâde ettiler. Mümtaz insanlar gelip, ona talebe olmakla şereflendiler. Ebû Hayr-i Deylemî, Ebû Bekr-i Râzî, Mensûr bin Abdullah, Ebû Abdullah bin Muhammed Şâmîonun talebelerinin meşhûrlarındandır.

Ebû Amr-i Dımeşkî hazretleri buyurdu ki:

“Evliyânın dört husûsiyeti vardır. Siyaset, riyâzet, firâset ve riâyet. Siyaset ve riyazet gizli, firâset ve riâyet açıktır. Siyaset; kalb temizliğine, riyâzet ise hakîkate ulaştırır. Siyaset, nefsi tanımaktır. Riyâzet, nefse muhalefet ve düşmanlıktır. Firâset, Allahü teâlânın iyiliklerini yakînen görmek. Riâyet de, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymaktır. Siyâset, kulluğu canlandırır, riyâzet kaza ve kadere râzı olmağı sağlar. Firâset, kötülükten arınmayı ve tarif edilemeyecek şeyleri müşâhedeyi sağlar, riâyet ise sevgi ve korku kazandırır. Vefâ, safa ile beraber olur, rızâ muhabbetle beraberdir. Bunlardan birinin ilmi diğerinden, birinin bilgisizliği de öbürünün cehâletinden kaynaklanır.”

“Tasavvuf, Hakîkî müşâhede için, gözünü dünyâdan tamamen çevirmektir.”

“Allahü teâlâdan korkan, şeytanın kötülüklerinden daha çok, nefsinin kendisine vereceği zarardan korkar.”

“Rızâ, her halinde Yaratanın hükmüne râzı olmaktır.”

“İnsanları hoş görmek, muhabbet icabıdır. Diğer insanların yaptıklarını, seçilmişlerden de beklemek akıl işi değildir. Evliyâ, bu fâni dünyâda olup biten şeylerle değerlendirilmeye kalkışılırsa, ortalık fitne ve fesada boğulur.”

“Peygamberler, mu’cizelerini insanların imân etmeleri için açıklarlar. Evliyâ da, kerâmetlerini insanlar arasında fitneye yol açmaması için saklar.”

“Hatıra gelip geçen şeyler mühim değildir. İş bir makama vâsıl olup, aslî vatanını müşâhede etmektir. Asıl yerini gören, geçici şeylere i’tibâr etmez.”

“Kalbin kararmasının alâmeti, kulun kendi tedbirine güvenip, Hak teâlânın muhafaza etmesi için duâ ve istekte bulunmamasıdır. Halbuki Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Yâ Rabbi! Beni, daha şimdi doğmuş bir çocuk gibi muhafaza et!” diye duâ buyurdular.”

“İnsanların kalbinin nûru, yüzünde görülür.”

1) Risâle-i Kuşeyrî sh. 308, 426

2) Tabakât-us-sûfiyye sh. 177, 277

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 101

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 346

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 287

6) Tezkiret-ul-evliyâ cild-2, sh. 53

EBÛ AMR ZÜCÂCÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm bin Yûsuf bin Muhammed’dir. Aslen Nişâbûrlu olup, Mekke’de ikâmet etti. Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Osman, Süfyân-ı Sevrî ve İbrâhîm Havvâs gibi âlimlerin sohbetinde bulunmuş, onlardan ders almıştır. Mekke’de iken 40 sene Mescid-i haramdan ayrılmadı. 60 defa hac etti. 348 (m. 959) senesinde Mekke’de vefât etti.

Kendisi anlatır: “Babamın vefâtından sonra, bana elli dinar miras kaldı. Hacca gitmek maksadıyla yola çıktım. Yolda bir şahıs yanıma yaklaşarak kaç paran var diye sordu. Kalbimden “Doğru söylemekten daha güzel birşey yoktur” diye geçirdim ve o şahsa “Elli dinarım var” dedim. Parayı benden isteyip kesedekileri saydı. Dediğim kadar çıkınca, “Al sende kalsın, doğru sözlülüğün beni sevindirdi” dedi. Sonra merkebinden inerek beni bindirdi ve bana, “Ben de senin arkandan yetişirim” dedi. Ertesi yıl bana Mekke’de yetişti. Vefât edinceye kadar hep benim yanımda kaldı.

Şöyle anlatılır: Hac zamanında yabancı birisi onun yanına gelerek, “Haccımı yaptım. Beratımı ver. Senin arkadaşların, berâtımı almam için sana gönderdiler. Ebû Amr, o kimsenin gönlünün temiz ve saf olduğunu gördü. Ona şaka yaptıklarını anladı. Kâ’be’nin kapısı ile Hacer-ül-esved arasındaki Mültezim’e işâret ederek: “Git oraya ve (Ya Rabbi! Bana berâtımı ver) de!” dedi. Bir süre sonra, o yabancı, elinde bir kağıt ile geri döndü. Kağıdın üzerinde yeşil hat (yazı) ile şöyle yazılı idi. “Bismillahirrahmânirrahîm. Bu falan oğlu falanın Cehennemden berât kağıdıdır.”

Ebû Amr ez-Zucâcî buyurdu ki: “İnsanlar câhiliye devrinde akıl ve tabiatlarına güzel olan şeylere tabi olurlardı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise, onları İslâmiyetin beğendiği akıl sahibi kimselere döndürdü. Haram olan işleri bıraktılar.”

“Kalbdeki hamiyet, ihlâsı düzeltmek, yasak olan işlerden uzaklaşmaktır. İnsanın nefsindeki hamiyet ise, benlik da’vasını terk etmektir. Allahü teâlâ rahmetini, dinin emrettiği işleri yapanlara ayırmıştır.”

“Bir kimse, kendinde olmadığı bir şeyden konuşursa, konuşması ile dinliyenleri fitneye sürükler.”

“Farz namazlarında tekbir alırken renginiz değişiyor?” diye sorduklarında: “Çünkü farz namazlara sıdk ve doğrulukla başlamamaktan korkuyorum. Kim namaza durup, Allahü ekber diye tekbir getirirse, fakat o sırada kalbinde Allahü teâlâdan başka bir ilah düşüncesi bulunursa veya hayatı boyunca ondan başka birinin büyüklüğünü ve yüceliğini kabûl etse, kendi aklı ile kendini yalanlamış olur” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 431

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 376

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 166

4) Nefehât-ül-üns sh. 267

EBÛ AVÂNE NİŞÂBÛRÎ

Hadîs ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Avâne olup, ismi, Ya’kûb bin İshâk bin İbrâhîm bin Zeyd’dir. Memleketine nisbetle İsferâinî ve Nişâbûrî denilmiş ve Ebû Avâne Nişâbûrî diye tanınmıştır. 230 (m. 844) yılında doğdu. Ebû Avâne, 316 (m. 928) yılında Nişâbûr yakınlarında İsferâin’de vefât etti. Şehrin İsfehân kapısı tarafında, Ebû İshâk İsfehânî’nin kabri yanına defa edildi.

Ebû Avâne Nişâbûrî, hadîs öğrenmek ve ilim tahsil etmek için; Şam, Mısır, Basra, Kûfe, Yemen, Hicaz ve Horasan bölgelerine seyahat etti. Ayrıca beş defa hac için gitti. Buralarda birçok âlimden ilim tahsil etti. Şam’da; Yezîd bin Muhammed bin Abdüssamed, İsmail bin Muhammed bin Kıynat, Şuayb bin Şuayb bin İshâk, Mısır’da; Yunus bin Abdüla’la ve kardeşinin oğlu İbn-i Vehb, İmâm-ı Mü’zenî, İmâm-ı Rebiî ve oğulları Muhammed ve Saad, Irak’da; Sa’dan bin Nas, Hasen ez-Za’feranî, Ömer bin Şu’be ve diğer âlimler, Horasan’da; Muhammed bin Yahyâ ez-Zehlî, İmâm-ı Müslim, İbn-i Haccâc ve Muhammed bin Recâ Sindî, Musul ve civarında da; Ali bin Harb’den ilim öğrendi. Bunlardan başka birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek, hadîs ilminde hafız oldu. Şafiî mezhebini İsferâin’e ilk defa götürüp yaydı. Fıkıh ve hadîs ilminde birçok âlim yetiştirdi. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için verdiği derslerinde, insanlara emr-i ma’rûf yapar, kötülüklerden sakınmalarını bildirirdi. Talebelerinden Ebû Bekr İsmâilî, Ahmed bin Ali Râzî, Ebû Ahmed Ali, Süleymân Taberâni, Ebû Nuaym Abdülmelik bin Hasen İsferâinî meşhûr oldu.

“Müsned-üs-sahîh” adlı bir eseri vardır. Bu kitabı Haydarâbâd şehrinde kurulan Dâiret-ul-Me’arif-ül-Osmaniyye adındaki İslâm Neşriyat Encümeni tarafından mevcût nüshaları karşılaştırılarak, 1363 (m. 1944) senesinde basılmıştır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ikisi şöyledir:

Resûlullah (aleyhisselâm) “Bir kimse bir müslümanın cenâzesini imân ve hâlis niyetle takip eder de namazı kılınıp, defn işi bitinceye kadar o cenâze ile beraber bulunursa, muhakkak o kimse, her biri Uhud Dağı ağırlığı ayarında iki kırat (sevâb) ile döner” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Sizden evvel geçenlerden üç kişi yola çıktılar. Geceyi getirmek için bir mağaraya girdiler. Derken dağdan bir taş düştü ve mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine şöyle dediler: “İyi amellerimizle duâ etmekten başka bizi buradan kimse kurtaramaz” İçlerinden birisi, “Allahım, benim çok ihtiyâr bir annem ve babam vardı. Onlardan evvel ne çocuklarıma, ne de hayvanlarıma bir şey içirmezdim. Günün birinde odun toplamak için uzaklara gitmiştim. Onlar uyuyuncaya kadar dönemedim. Akşam kahvaltılarını hazırladım. Fakat onları uyumuş buldum. Onları uyandırmaya ve onlardan evvel ailece akşam sütü içmeyi hoş görmedim. Çanak elimde olduğu halde, onların uyanmalarını bekledim. Nihâyet sabah oldu. Çocuklar, ayaklarımın altında açlıktan ağlıyorlardı. Derken annem, babam uyandılar ve akşam sütlerini içtiler. Allahım! Eğer bu işi senin rızân için yapmışsam, bu taştan çektiğimiz belâyı bizden uzaklaştır” dedi. Taş bir parça açıldı. Lâkin çıkılacak gibi değildi. İkincisi şöyle dedi: “İlâhi! Amcamın bir kızı vardı ki, onu herkesten ziyâde seviyordum. (Bir rivâyete göre, bir erkek bir kadını ne kadar sevebilirse, ben de o kadar seviyordum.) Onunla birleşmek istedim. Lâkin teklifimi kabûl etmedi. Birkaç sene sonra bir kıtlığa uğrayınca bana başvurdu, Kendisini bana teslim, etmek şartıyla ona yüzyirmi altın verdim. Kabûl etti. Bu sûretle fırsat elverince, “Allahtan kork da, haksız olarak bana yaklaşma” dedi. Ben de Allahtan korkarak bu çok sevdiğim kadından uzaklaştım. Verdiğim altınları da ona bıraktım. Allahım, eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden gider” diye yalvardı. Mağaranın kapısı biraz daha açıldı. Yine çıkabilecek derecede değildi. Üçüncü şahıs da şöyle dedi: “Allahım! Ücretle amele tuttum ve ücretlerini verdim. Lâkin, yalnız biri ücretini alamadan bıraktı, gitti. Ben de onun ücretini çalıştırıp ürettim. O işçinin nâm ve hesabına mal çoğaldı. Bir müddet sonra o adam yanıma gelerek, “Ücretimi ver” dedi. Ben de, “Şu gördüğün deve, öküz, koyun, senin ücretinden üremiştir, al götür” dedim. O da “Ey Allahın kulu, benimle alay etme” dedi. “Seninle alay etmiyorum, doğruyu söylüyorum” dedim. Bunun üzerine malları aldı ve hepsini sürüp götürdü. Hiçbir şey bırakmadı. İlâhî! Eğer bunu senin rızân için yapmışsam, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden defet” dedi. Taş mağaranın ağzından kaydı, onlar da çıkıp yürüdüler.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 393, 394

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-1, sh. 487

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 274

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 242

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 670

EBÛ BEKR BİN EBÎ SA’DÂN

Evliyânın büyüklerinden. Din bilgilerinde büyük âlim. Hikmet ve beyan sahibi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Ebî Sa’dan olup, künyesi Ebû Bekr’dir. Ebû Bekr Sa’dan diye Meşhûr olmuştur. Doğum târihi belli değildir. Aslen Bağdâd’lıdır. Gençliğini ilim tahsilinde geçirmiş, Rey şehrinde ikamet etmiş ve büyük âlim olmuştur. Şafiî mezhebinde idi. Amel ve ibadetle ilgili çok güzel sözleri vardır. Uzun müddet Tarsus’ta oturmuş, konuşma ve halindeki kemal sebebiyle Bizans İmparatoruna elçi olarak gönderilmiştir.

Ebû Sa’dan, büyük âlimlerden olan kadı Ebû Abbas el-Bertî, Muhammed bin Galip et-Temmamî, Muhammed bin Yunus el-Kedimî, Hüseyn bin Hakem el-Hiberî et Kûfî ve daha başkalarından ilim öğrendi. Cüneyd-i Bağdadî ve Ahmed Nûrî’nin (r.aleyhim) sohbetlerinde yetişti. İmâm-ı Şa’ranî “Allahü teâlâ, Cüneyd-i Bağdadî ve Ahmed Nûrî’den (r.aleyhim) râzı olsun ki, böyle büyük bir velînin yetişmesine sebeb olmuşlardır” buyurmuştur.

Abdüssamed bin Muhammed es-Savî, Ali bin Muhammed el-Merverî, Sâlih bin Muhammed el-Hemedanî ve pek çok âlim, Ebû Bekr bin Ebî Sa’dân’dan ilim öğrenmiştir. Üstad Ebul-Kâsım er-Râzî (radıyallahü anh) onun sohbetlerinde yetişmiştir.

Evliyâullahın hâllerine âit ilmî mes’elelerde, kendi vaktinde yaşayan meşâyıhın en âlimlerinden idi. Şafiî mezhebine göre amel edip, va’z etmekte eşsiz idi. Çok kuvvetli bir hitâbeti olup, gayet fasîh ve belîğ konuşurdu. Bir çok mes’elelerde yapmış olduğu beyânları, fevkalade güzel ve anlaşılır idi. Zamanında Bizans’a bir elçi gönderilmek istendiği zaman, halîfenin emri ile ilim adamlarını bir bir incelediler. Ebû Bekr bin Ebî Sa’dân’dan daha liyakatlisini bulamadılar. Hayatta olduğu

günlerin birinde, pekçok velînin hazır bulunduğu bir toplantıda yapılan konuşmada, “Bu zamanda evliyâ içerisinde, Mısır’da Ebû Ali Rodbârî, Irak’ta ise Ebû Bekr bin Ebî Sa’dan gibisi kalmadı. Onlar Ebû Bekr bin Hisa’dan daha ince görüşlü ve anlayşlıdır” diye konuşulduğunu Ebû Abbâs el-Ferganî ve Ebü’l-Hasen bin Hudîk (r.aleyhim) haber vermişlerdir.

Beyan ettiği sözleri; ince ma’nalı, cümleleri anlayana hikmet dolu idi. Buyurdu ki: “Kim evliyâ ile sohbet ederse, nefsini, kalbini ve malını hiç düşünmeden evliyâ ile sohbet etsin. Ne zaman bu sebeplerden; nefs, kalb ve maldan birisine meylederse, maksadına kavuşamaz. (Allahü teâlâya vasıl olamaz.)”

“Kim, rivâyet yoluyla gelen ilim (din bilgileri) ile amel ederse, dirayet ilmine vâris kılınır. Kim, dirayet ilmi ile amel ederse, riâyet ilmine vâris kılınır. Kim, riâyet ilmi ile amel ederse, Allahü teâlâya giden yola kavuşturulur” buyururdu.

O, her hâlinde Allahü teâlâya şükreder, Allahü teâlâdan gelen derd ve belalar, ni’metleri gibi tatlı gelirdi. O bu haliyle de Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olur, herkese de bunu tavsiye ederdi. Buyurdu ki: “Şükür, Allahü teâlâdan ni’metler ve ihsânlar geldiği zaman şükrettiğin gibi, dert ve belâ halinde de öylece şükretmektir.”

O, her halinde Allahü teâlâya ümid bağlamış ve O’na tevekkül etmiş kimselerdendi. Va’z-u nasîhatlarında dâima sabır ve ümidi, ya’nî Allahü teâlâdan beklemeyi tavsiye ederdi. Buyurdu ki: “Allahü teâlâdan ümit ettiği şeyler üzerine sabreden, O’nun fadl ve ihsânından ümid kesmez. Kim bir şeyi kulağı ile dinlerse, o dinlediğini başkalarına anlatır. Kim kalbi ile dinlerse, onu anlar ve kabûl eder. Kim işitip, öğrendiği ile amel ederse, hidâyet bulur ve başkalarının hidâyete kavuşmasına sebep olur.”

Dünyada, Allahü teâlâdan başka herşeyi maksad ve arzu etmekten uzaklaşmış olan Ebû Bekr bin Ebî Sa’dan, herkese de Allahü teâlâdan başka herşeyden uzaklaşmayı tavsiye ederdi. Buyurdu ki: “Nefsden gelen arzu ve maksadları bırakmak, Allahü teâlâya kavuşmağa sebeptir.” Fakat Ebû Bekr bin Ebî Sa’dan’ın (radıyallahü anh) bu sözleri, dünyâ için hiç çalışmamak ma’nâsına söylenilmiş değildir. O bu sözleriyle Allahü teâlâyı sevip, O’nu maksâd edinmek lâzım olduğunu beyân etmiştir.

Ebû Abdullah-ı Hafîf şöyle anlatır: “Rüveym; Bağdâd’da bayram namazından sonra bana dedi ki: “Ebû Bekr bin Ebî Sa’dan’ı tanır mısın?” “Tanırım” dedim. “Yürü ona git, bizim bugün onun meclis ve ünsiyeti (muhabbeti) ile şereflenmek istediğimizi söyle” dedi. Gittim, onu evinde buldum. Avluya bakan sofada, köhne bir hasırdan başka bir şey yoktu. O da, hasırın üzerinde oturuyordu. Rüveym’in dediklerini ona söyledim. Buyurdu ki: “Bu sofrayı tut. Dışarda birisi var. Ona ver de yemek getirsin.” Ben: “Ya’nî, Ebû Muhammed Rüveym’in da’vetini kabûl etmiyor musunuz?” dedim. O, “Ediyorum fakat, hazret-i Ali’den rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) bir düğün yemeğine da’vet edildiğinde buyurdu ki: “Kalk yâ Ali! Eve gidelim. Orada birkaç parça birşeyler yiyelim ki, düğün evine vardığımızda, insanlarla yediğimiz yemek güzel olsun.” Ya’nî çok iştahlı bir şekilde yemiyelim. Bundan sonra Abdullah Hafîf söyle dedi: “Ben de sofrayı, alarak o sahsa verdim. Üç yufka (ekmek) ve yanına katık getirdi onları yedik ve ayrıldık.”

Ebû Bekr bin Ebû Sa’dan (radıyallahü anh), Allahü teâlânın rızasına ve sevgisine kavuşmak ve bid’atlardan mutlaka sakınma lâzım olduğunu beyan etmiştir. Çünkü amelde ve i’tikâddaki bid’atin zulmeti, kalbe envâr-ı ilahinin, (Allahü teâlâdan gelen nûrların) girmesine mani olur. Buyurmuştur ki: “Kim Allahü teâlâya kavuşmak isterse, bid’atten, dalaletten, isyandan ve gafletten uzak dursun.”

Ebû Bekr bin Ebî Sa’dan, kimseyle münakaşa etmeye izin vermezdi. Herkesi münakaşadan men eder. Ancak nasîhat için bir başkasına söz söylemeğe izin verirdi. Buyurdu ki: “Bir kimse, Allahü teâlâdan gâfil olduğu halde, münâzara etmek için oturursa, onun için üç ayıp vukû’ bulur. Birincisi; münâzara ettiği kimseye cidâl ve bağırıp çağırmaktır ki, o kişi bundan men edilmiştir. İkincisi; halka karşı kendini üstün görmek sevgisi ki, o kişi bundan men edilmiştir. Üçüncüsü; münâzara ettiği kimseye gadap, öfke ve kindir ki, o kimse bundan men edilmiştir. (Allahü teâlâ bunları haram kılmıştır.)”

Bir kimse bir meclise nasîhat etmek için oturursa, bunun için de üç hâl vardır. Onun sözlerinin başlangıcı va’z ve nasîhat, ortası hak ve hakîkate delâlet, sonu ise berekettir.”

Buyurdu ki: “Hakîkatler zuhur etmeğe başladığı zaman, fehmin (anlayışın) ve ilimlerin eserleri silinir.”

“Rûhlar, nûrdan yaratıldı ve karanlık heykellere, ya’nî bedenlerde yerleştirildi. Rûh kuvvetli olursa, akıl ile hemcins olur ve ona Allahü teâlânın nûrları yağmaya başlar. Nefsin zulmeti gider. Böylece nefs, akıl ve rûhun nûrlarıyla rûhanî bir varlık olur ve nefs, rûh ile beraber aklın emrine, yoluna girer. Rûhlar ise gelmiş oldukları gayb hazînelerine dönerler ve kaderin akışını öğrenirler. Rûh, kaderden cereyan eden şeylere muttali olunca, (öğrenince) kaza ve kaderden gelen her şeye tam rıza hali hasıl olur. İşte bu, rûhun hallerinin latifelerinden birisidir.”

“Sûfî olan kimse, gösteriş ve şöhretten uzaktır. Fakîr (her şeyiyle Hakka yönelen kimse), esbâbı, sebepleri unutan, her şeyi Allahü teâlâdan bilendir. Sebebi unutmak, fakîrlik ismini icab ettirir. Bu sebeple, fakîr olan kimsenin Allahü teâlânın râzı olduğu yolda ilerlemesi kolay olur. Sûfî’nin safası; gönlünün hoşluğu, şöhret ve gösterişi unutmasıdır. Bu hale tasavvuf denir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-us-sûfiyye sh. 420

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 377

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 117

4) Târih-i Bağdâd cild-4, sh. 361

5) Nefehât-ül-üns (Osmanlıca) sh. 234

EBÛ BEKR BİN HADDÂD EL-MISRÎ

Şafiî fıkıh âlimi, muhaddis ve kadı. Her ilimde söz sahibi idi. Ebû Bekr künyesi olup, asil ismi Muhammed bin Ahmed bin Ca’fer-i Haddâd’dır. Mısırlı olması dolayısıyla Mısrî, Şafiî mezhebi âlimi olduğu için Şafiî denilmiş Kinanî nisbet edilmiştir. Dedelerinden el-Haddâd’dan dolayı İbn-i Haddad lakabıyle meşhûr olmuştur. İmam-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden Ebû İbrâhîm Müzenî’nin vefât ettiği gün 264

(m. 878) yılında Mısır’da doğdu. Seksen yaşlarında iken hacdan dönüşünde hastalanıp, Mısır’a girerken, 345 (m. 956) Muharrem’inin son günlerinde vefât etti. Annesinin kabri yanına defn edildi.

Küçük yaşta Kur’ân-ı kerîmi ezberleyen Ebû Bekr bin Haddâd, birçok âlimden ilim öğrendi. Fıkıh ilmini, Ebû Sa’îd Muhammed bin Ukayl el-Firyabî, Bişr bin Nasr ve Mensûr bin İsmail ed-Darîr’den aldı. Mısır’da Ebû İshâk Mervezî ile beraber bulundu. 310 (m. 922) senesinde Bağdâd’a gitti. Muhammed bin Cerîr’den ilim öğrendi. Sayrafî ve İstahrî ile görüştü. Çok arzu etmesine rağmen Ebü’l-Abbas Süreyc’le görüşmedi. Hadîs ilmini Nesaî, Fakîh Firyâbî, İbn-i Ebiddünya, Ebû Yezîd el-Karâtisî ve Ömer bin Miklâs’tan aldı. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberden bilirdi. Yalnız Nesâî’den aldığı hadîs-i şeriflerden rivâyette bulundu.

Hadîs ilmini, râvilerin her birinin künyelerini, güvenilir olup olmadıklarını çok iyi bilirdi. Nahiv ve lügat ilimlerinde zamanın bir tanesiydi. Fıkıhta onun gibisi yoktu. Fıkıh âlimleri arasındaki ihtilaflı mes’elelerde verilen değişik fetvâlara âit bilgisi çok fazlaydı. İslamiyetten önceki ve sonraki hâdiseleri çok iyi öğrenmişti. Belagat ve fesahat’ta çok mahirdi. Arapçanın incelikleriyle dolu pekçok şiiri ezberden bilirdi. Fıkıh ilminde keskin görüşlü idi. Kelimelerin en ince ma’nalarını bildiğinden, hükümleri ma’naların derinliklerine inerek verirdi. Çok zekî olup, hiçbir kötü niyetli ona yanlış hüküm verdiremezdi. Kimse onun sözüne muhalefet etmeye cesâret edemezdi. Bundan dolayı, “Cellâda kızmak, semmad’i (gübreyi) temizlemek ve İbn-i Haddâd’a muhalefet etmek, dünyanın en acaib işleridir” sözü meşhûr oldu. Onun ilim meclisinde bulunanlar kendilerinden geçerler, sustuğu zaman kendilerine gelirlerdi. Kâdı İbn-i Remlî ve başka kadıların nâibliklerinde bulundu. 324 (m. 936) yılında Muhammed bin Tugç İhşîdî; İbn-i Haddâd’ı, Hüseyn bin Muhammed bin Ebû Zür’a Dımeşkî’nin yerine Mısır kadısı ta’yin etti. Onun hüküm vermeye başlamasıyla, diğer kadılar hüküm veremez olmuş, herkes İbn-i Haddâd’ın hükmünü tercih eder olmuştu. Da’valara câmide, evinde veya İbn-i Ebî Zür’a’nın evinde oturarak bakardı. İbn-i Ebî Zür’a, onun yanında edeble durur, hiçbir şekilde İbn-i Haddâd’a müdahale etmezdi. Talebeleri de ona kâtiblik yapardı. Ömrünün sonuna kadar kadılık yaptı. İnsanlar, onun âdil hükümleriyle huzûr içinde yaşadılar.

Çok güzel giyinir, güzel ata biner, âlimlerin şiarını korur, devlet adamlarına nasîhat ederdi. Zamanında Mısır vâli ve sultanı olan İhşidî hükümdârları ve halk tarafından çok sevilir, insanlar

onun sözünden çıkmazlardı. Onun nasîhatleri ve desteği ile Fatımîlere karşı Mısır, kuvvetli bir kale haline gelmişti. Vefâtında arkasında; defalarca şerhi yapılacak olan birçok kitap, yüzlerce mümtaz talebe, yüzbinlerce kendisini seven gönül bıraktı. Cenâze namazında, başta Sultan Ünûcûr bin Muhammed bin Tugç İhşidî ve saltanat naibi Kâfur ve onbinlerce insan bulundu. Daha sonraları insanlar, onun kabrini ziyâret ederek bereketlendiler. Kitaplarını okuyarak, talebelerinden öğrenerek, bir ummanı andıran ilminden istifâde ettiler.

İlimle uğraştığı zaman yalnız olmayı tercih ederdi. Çok ibadet eder, hergün bir defa Kur'ân-ı kerîmi baştan sona okurdu. Ayrıca Ramazan ayında da altmış hatim yapardı.

Birçok talebeye ilim öğreten İbn-i Haddâd'ın en meşhûr talebeleri; kadı Yûsuf bin Kâzım, Kaffâl, Ebû Ali Sincî, kadı Ebü't-Tayyib Taberî ve kadı Hüseyn Mervezî'dir.

Bilhassa fıkıh ve kadılık ilimlerinde birçok kitap yazan Ebû Bekr İbni Haddâd'ın, el-Furû-ül-müvelledât ve Câmi'-ül-fıkh adlı eserleri, talebelerinden İbn-i Ali el-Kaffâl, Ebû Ali Sind, kadı Ebü't-Tayyib Taberî, kadı Hüseyn Mervezî ve diğer âlimler tarafından birçok defa şerh edilip, diğer insanların daha rahat anlayabilmeleri için açıklanmıştır. Fıkıh ilminde ayrıca el-Bâhir adlı yüz bölümlük bir eseriyle, kadılık üzerine yazdığı Edeb-ül-Kadâ adlı pek kıymetli bir kitabı vardır. Bir de Ferâiz adlı bir eseri bulunmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-3, sh. 79

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 899

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 197

4) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 314

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 320

6) El-A'lâm cild-5, sh. 310

7) Keşf-üz-zünûn sh. 47, 1218, 1256, 1911

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 42

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 367

EBÛ BEKR EL-FERRÂ

Nişâbûr'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Hamdân el-Ferra olup, künyesi Ebû Bekr'dir. Zamanında bulunan evliyânın önde gelenlerinden idi. Ebû Ali es-Sekafî, Abdullah bin Menâzil, Ebû Bekr-i Şibli, Ebû Bekr bin Tahir, Ebû Muhammed Mürteiş ve başka büyük zatlarla görüşüp sohbet etti. 370 (m. 980)'de vefât etti.

Sohbetlerinde, büyüklere hürmet etmenin, ana-babanın rızasını almanın ehemmiyetini çok anlatırdı. Evliyâdan olan Ammû-ı Hirevî (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Bir zaman bir cemaatle, hacca gitmek üzere yola çıktık. Nişâbûr'a vardığımızda, ben Ebû Bekr el-Ferrâ ile görüşmek istedim. Arkadaşlarım bana, "Onu ziyâret edersen, anne ve babanın rızâsını alman için seni geri gönderir. Hacdan dönüşte kendisini ziyâret edersin" dediler. Kendisini görmek arzusu bende çok fazla olduğu için, arkadaşlanmin tavsiyelerine aldırmayıp, Ebû Bekr el-Ferrâ'nın (radıyallahü anh) bulunduğu mescide gittim. Selâm verdim. Selâmıma karşılık verip "Nerelisin?" diye sordu. "Herâtlıyım" dedim. "Nereye gidiyorsun?" dedi. "Hacca gidiyorum?" deyince, "Baban var mı?" diye sordu. "Evet" dedim. Geri dön ve onun rızâsını al" buyurdu. "Peki efendim, dediğiniz gibi yapacağım" dedim. Oradan ayrılıp yol arkadaşlarımın yanına gittim. Bana geri dönmemem için ısrar ettiler. Ben de," Acaba geri dönmesem mi?' diye düşündüm. Ertesi gün tekrar huzûruna vardığımda bana, "Ahdini bozdun" dedi. O halime tövbe ettim. "Söylediğinize uygun hareket edeceğim" deyince, bana teveccüh ettiler ve duâ buyurdular. Eğer kendisini görmeseydim ve duâ ve teveccühlerine kavuşmasaydım, tasavvuf yolunda ilerliyemezdim."

Ebû Bekr el-Ferrâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir kimse Allahü teâlâyı bütün yaratılmışlara tercih etmezse, onun kalbinde hiçbir zaman ma'rifet nûru parlamaz."

"Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmanın (iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırmanın) şartları vardır. İlk önce kendi

nefsinden başlamak, söylediğini ve vesîkalarını çok iyi bilmek ve doğacak sıkıntılara sabretmektir.”

“Kişinin ameli, o ameli yapmaya verdiği ehemmiyet mikdarınca, o ameli işlerken olan kusurlarına üzülmesi mikdarınca ve işlediği amelin Sünnet-i seniyyeye uygun olması için olan gayreti mikdarınca sahih ve makbûl olur.”

“İyiliklerini gizlemen, kötülüklerini açıklamandan daha makbûldür. Sen böylece kurtuluşa erebilirsin.”

Kendisine ebrârın kimler olduğu sorulunca, “Allahü teâlâdan çok korkanlardır” buyurdu.

Ebû Bekr-i Ferrâ hazretleri hadîs ilminde âlim olup, rivâyette bulunmuştur. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir: Resûlullah (aleyhisselâm), evinin avlusunda yıkanan bir adam gördü ve “Sizden biriniz yıkandığı zaman, bir duvar arkasına geçerek de olsa örtünsün.” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 507

2) Nefehât-ül-üns sh. 238

3) Tabakât-ül-Kübrâ cild-1, sh. 126

EBÛ BEKR ES-SAYRAFÎ

Şafiî mezhebindeki hadîs, fıkıh, usul-i hadîs, usul-i fıkh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah, künyesi Ebû Bekr olup, Sayrafî lakabıyla tanınır. İlim tahsili için çok çalıştı, çeşitli kitaplar yazdı. 330 (m. 941) târihinde, Rebî-ül-evvel ayının son Perşembe günü, Mısır’da vefât etti. (Receb ayında olduğu da rivâyet edilmiştir.)

Sayrafî; Ahmed bin Mensûr Ramâdî, Ali İbni Süreyc ve daha pek çok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de Ali bin Muhammed ve ondan sonra gelen âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

O, Şafiî âlimleri arasında usul ve kıyas bilgilerinde en yüksek, geniş anlayışlı, isâbetli görüşleri olan fazîlet sahibi bir âlimdi. Hadîs-i şerîf almada çok titiz davranırdı. Bu husûsta: “Resûlullahın (aleyhisselâm) buyurmadığı bir hadîs-i şerîfi, Resûlullaha (aleyhisselâm) isnâd eden kimsenin, sonradan iyi hali görünse de rivâyetini asla kabûl etmeyiz” demiştir. Esnevî, onun fıkıh ve usulde imam olduğunu bildirdi. Fıkıh usulü hakkında yazmış olduğu kitaplar, bu husûsta yazılmış en kıymetli eserlerdendir.

Ebû Bekr el-Kaffâl fıkıh usulü hakkında yazmış olduğu kitapta şöyle anlatıyor: “Ebû Bekr Sayrafî; Allahü teâlânın yarattığı kulları arasında İmâm-ı Şafiî’den sonra usul ilmini en iyi bilen idi. Şafiî âlimleri arasında ilk olarak ilm-i şurût’a başlayan odur. Bu husûsta çok güzel bir üslûbla kitap te’lîf etti.”

Onun kadr-ü kıymetine delalet eden eserlerinden ba’zıları şunlardır:

Kitab-ün-fi’ş-şurût, Kitab-ün-fi’l-icmâ’, Şerh-i risâlet-iş-şâfiî, Delâil-ül-a’lâm alâ Usûl-il-ahkam fî usûl-il-fıkh ve Kitâbü-ferâiz.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 186

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 199

3) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 449

4) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-lüga cild-2, sh. 193

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 325

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 317

7) El-A’lâm cild-5, sh. 224

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 220

EBÛ BEKR EŞ-ŞEHEBÎ (Muhammed Nişâbûrî)

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ca’fer eş-Şebehî en-Nişâbûrî’dir. Künyesi, Ebû Bekr’dir. Ebû Osman Hayrî ve başka âlimlerle de görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. 360 (m. 970)’den önce vefât etti.

Zamanında Nişâbûr'da bulunan evliyânın en üstünlerinden ve en Çok fetvâ verenlerinden idi. Müşkülü olanlar kendisine müracaat ederlerdi.

Çok cömert idi. Herkese iyilik eder. "Fütüvvet; güzel ahlâk ve iyi-kötü herkese, iyilik etmektir" buyururdu.

Ebû Bekr eş-Şebehî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cebrâil (aleyhisselâm) bana komşu hakkında o kadar tavsiyelerde bulundu ki, ben komşuyu, komşuya vâris yapacak zannettim."

Ebû Bekr eş-Şebehî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Diğer insanlar yemek ve içmekle kuvvetli olurlar. Ârifler ise, ma'rifetleri ile kuvvetli olurlar."

"Haramlardan kaçınan, takvâ sahibi sâlih kimseleri üzmemen, güzel ahlâk olarak sana kafidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

2) Tabakât-üş-şâfiiyye sh. 505

3) Nefehât-ül-üns sh. 239

EBÛ BEKR EVDENÎ (Muhammed bin Abdullah)

Hadîs ve Şafiî fıkıh âlimi. Ebû Bekr künyesi olup, ismi Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Basîr bin Varaka'dır. Buhârâ yakınlarında, Evden (veya Ûden) köyünde doğdu. Bundan dolayı Evdenî (Ûdenî) ve Buhârî nisbet edildi. 385 (m. 995) yılında vefât etti. Kelaba'da defn edildi.

Ebû Bekr Evdenî, öncelikle Buhârâ ve Maveraünnehr bölgesi âlimlerinden ders aldı. Ebü'l-Fadl Ya'kub bin Yûsuf Asımî, Heysem bin Küleyb Şâsî, Abdülmü'min bin Halef Nesefî, Muhammed bin Sâbî Buhârî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Buhârâ ve Maveraünnehr'de Şafiî ulemasının ilim öğrendikleri bir kaynak oldu. Ebû Bekr Evdenî, vaktini ilim öğrenmek, öğrendiklerini Allahü teâlânın kullarına öğretmekle geçirirdi. Harama düşerim korkusuyla şüphelileri terk eder, hatta mübahların çoğunu da yapmazdı. Günahlarına ağlaması, Allahü teâlâdan çok korkması, O'nun rahmetine olan güveni ve tevekkülü ile meşhûrdu.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğu bildirilen bu mübârek zatın, talebe olmak isteyen herkese kapısı açıktı. O kapıdan, ancak nasîbi olanlar girebildi. Talebeleri arasına girenlerden, birçok âlim yetişti. Bu âlimlerden Ebû Abdullah Halîmî, Muhammed bin Ahmed bin Güncar ve Ca'fer-ül-Müstagfirî meşhûr oldu. Yıllarca din-i İslâm'ın yayılması için çalıştılar. Mübârek hocalarından almış oldukları ilmi yaymak ve Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için gayret ettiler.

Talebelerinden Hakim Nişâbûrî; "Ebû Bekr Evdenî, Nişâbûr'a geldi. Hac dönüşünde tekrar gelip, uzun zaman bizimle beraber kaldı. O fıkıh âlimlerinin, günahlardan en çok sakınanı, ibadet ve günahlara tövbe etmekte en ileri gelenlerindendi" demektedir.

İlim meclislerinde faiz mes'elesi üzerinde çok durur, faizin haram olduğunu bildirirdi. Bilhassa aynı cinsten olan şeylerin, aynı miktarlarının satışında, ya'nî mislin, misliyle satışında, mutlaka faiz olduğunu söyler, bundan kurtulmak için İslâmiyetin bildirdiği alış-veriş bilgilerinin ehlinden öğrenilmesi gerektiğini anlatırdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 182

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 209

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 118

EBÛ BEKR-İ DÜKKÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Davûd ed-Dînûrî olup, künyesi Ebû Bekr-i Dükkî'dir. Aslen Dînûrlu olup, Bağdâd'da ikamet ederdi. Sonra Şam'a intikal edip, orada yerleşti. 350 (m. 961)'den sonra, 100 yaşını geçmiş olarak Şam'da vefât etti. Vefât târihi kat'î olarak bilinmemekle

beraber, 355, 359, 360, 363 veya 395 olduğu rivâyet edilmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî'yi görmüştür. Ebû Ali Rodbârî'nin akranıdır. Ebû Abdullah bin Cellâ'nın sohbetlerine devam edip, kendisinden ilim ve feyz aldı. Ayrıca Ebû Bekr ez-Zekkâk el-Kebîr, Ebû Bekr el-Mısrî ve diğer ba'zı büyük zatların sohbetinde bulundu. Dinin emirlerine uymak bakımından, zamanındakilerin en gayretlisiydi. Sohbeti, insanlara dünyayı unutturup, haram ve günahların zehir olduğunu hissettirmesi bakımından, yolunu şaşırmış olanlara Allahü teâlânın gönderdiği bir ni'met sofrasıydı.

Kendisine, fakîrlik ve tasavvuf hakkında soruldu. Cevabında; "Fakîrlik, tasavvuf hallerinden bir haldir" buyurdu. Tasavvuf yolunda bulunanın alameti nedir?" diye sordular. "Her hal-ü karda, en faideli olan şey ile meşgûl olmak ve kötülüklerden uzak durmaktır" buyurdu.

Kendisinden sordular; "Kiminle dost olalım?" Cevabında "Senin her halini bilen, kendisinden emîn olduğun, kendisinden bir şeyi saklamak lüzumunu duymadığın, aranızda hiçbir şeyin saklı bulunmadığı kimse ile dost ol" buyurdu.

Ebû Bekr-i Dükkî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Allahü teâlâya yakın olmanın alameti, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran her şeyden uzak olmaktır."

"Nice sevinçler vardır ki, sonları kederdir. Nice hüzünler vardır ki, onların da sonu kurtuluştur."

"Mi'de, yenilen şeylerin toplandığı yerdir. Eğer oraya helâl lokma koyarsan, a'zâlardan sâlih ameller meydana gelir. Şüpheli lokma koyarsan, a'zâlar, Allah yolunda amel etmekte şüpheye düşerler. Eğer, haram lokma koyarsan, o lokma seninle Allahü teâlâ arasında bir perde olur ki, bu yolda yürümen mümkün olmaz."

"İhlâs odur ki; insanın zâhirî, bâtınî, durması, hareket etmesi, nefes alıp vermesi, ya'nî her hali Allahü teâlâ için olmalıdır. Nefsin, hevânın payı bulunmamalı, hiçbir hareket, bir mahlûk için olmamalıdır."

"Bir kalbde Allahü teâlâya kavuşmak arzusu doğar, bu aşkla yanarsa, beşeriyet kötülükleri o kalbden ayrılır."

"Allahü teâlâyı tanıyan kimse O'ndan ümidini kesmez ve hep O'na iltica eder. O'nu unutan kimse de, mahlûklara iltica eder. Nefsinin kötülüklerini tanıyan kimse, hiçbir amelini beğenmez, güzel ve kusursuz bilmez. Hep kendini kusurlu bilir. Mü'min hata yapmaz. Gaflet ile bir hata yaparsa, hemen hatasını düşünür üzülür ve derhal tövbe istiğfar eder."

"Ma'rifet ehli, Allahü teâlâyı tanımakla hayattadırlar ve hakikî hayat da, onların yaşadıkları hayattır. Allahü teâlâyı tanımayanlar diri sayılmazlar. Onlar ölü gibidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-5, sh. 266

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 119

3) Nefehât-ül-üns sh. 236

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 169

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 448

EBÛ BEKR-İ EBHERÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Tâhir bin Hatim et-Tâî olup, künyesi Ebû Bekr'dir. Cebel âlimlerinden olan Ebû Bekr-i Ebherî, Yûsuf bin el-Hüseyn er-Râzî'nin sohbetlerinde bulunmuş ve ondan ilim öğrenmiştir. Ebû Bekr-i Şiblî'nin akranları Ebû Bekr-i Ebherî, Ebû Muzaffer Kirmasânî'nin arkadaşı idi. Haram ve şüphelilerden çok sakınan büyük bir âlimdi. Hadîs ilmi ile uğraşmış ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû Bekr-i Ebherî 330 (m. 941) senesinde vefât etmiştir.

Mahleb bin Ahmed el-Mısrî; "Bir çok evliyânın sohbetinde bulundum. Hiçbirinin sohbeti bana Ebû Bekr-i Ebherî'nin sohbeti kadar faydalı olmadı" diyerek, onun sohbetlerini övmüştür. Ebû Bekr-i Ebherî, ilim öğreten hocaya çok önem ve değer verirdi. Ona göre hoca, talebesine ana ve babasından daha kıymetli ve değerli şeyler vermiştir. Ona, "İnsan nasıl oluyor da hocasının emirlerine, anne ve babasınınkinden daha fazla uyuyor?" şeklinde bir soru sorulunca şöyle cevap vermiştir. "Ana ve baba, insanoğlunun

fânî hayatının sebebidir. Hocası ise, onun bâki hayatının sebebidir.”

Şöyle anlatılır: “Birgün Ebû Bekr-i Ebherî çarşıda dolaşırken, bir manifaturacı dükkanının önünden geçti. Manifaturacının oğlu, Ebû Bekr-i Ebherî’nin sohbetine katılanlardan birisi idi. O genç, Ebû Bekr-i Ebherî’yi görünce, dükkanı bırakıp onun peşinden gitti. Manifaturacı, dükkana gelip oğlunu göremeyince Çok kızdı ve hemen onların arkasından gidip oğlunu kolundan tuttu ve ona eziyet ederek, alıp dükkana getirdi. Bu hadîse Ebû Bekr-i Ebherî hazretlerini çok üzdü. Sabah olunca manifaturacının kapısına, yanına câriyesini alarak geldi. Manifaturacıyı dışarı çağırdı ve ona: “Dün geceyi çok huzûrsuz geçirdim. Dünyalık olarak sadece şu câriyem var. Şayet dün seni incittiğimden dolayı kabûl edersen, bunu sana verdim gitti. Yok eğer kabûl etmezsen azad ettim gitti” dedi. Manifaturacı hemen af dileyerek: “Olacak şey değil. Günahı ben işledim. Fakat sen özür diliyorsun” dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr-i Ebherî: “Doğrusu günahı sen işledin, fakat elemi bana erişti ve beni üzdü” dedi. Bundan sonra manifaturacı yaptığına pişman oldu ve tövbe etti. Ebû Bekr-i Ebherî’nin sohbetlerini hiç kaçırmadı.

Ebû Bekr-i Ebherî’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Ne mutlu nefsini küçültene ve kazancını helâl yoldan temin edene, iç hâli güzel, dışı da kerîm olana ve insanlara da kötülük yapmıyana, Ne mutlu ilmi ile amel edene, malının fazlasını dağıtana ve sözünün fazlasını tutan kimseye” buyurdular.

Ebû Bekr-i Ebherî buyurdu ki: “Din kardeşini Allah için seven, onun dünyaya dalmasına mani olur.”

“Allahü teâlâ, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) vefâtından sonra ümmeti arasında vukû’ bulacak ayrılıkları ve başlarına gelecek musîbetleri bildirdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bunu hatırladıkça üzülürdü. Bunun için, ümmetinin Allahü teâlâ tarafından bağışlanmasını isterdi.”

“Başa gelen kötülüklerde üç iyilik vardır. Bunlar Tathîr; büyük günahlardan temizliktir. Tekfîr; küçük günahlara keffarettir. Tezkîr; sıkıntılara dalıp, sâlih olan büyük zatları hatırlamaktır.”

“Her sınıfın bir himmeti vardır. Sâlihlerin himmeti; Allahü teâlâya isyan etmeden, O’nun râzı olduğu işleri yapmaktır. Âlimlerin himmeti; sevâbın artmasına gayrettir. Âriflerin himmeti; kalblerinde Allahü teâlânın büyüklüğünü bulundurmaktır.”

“Kötü kimselerin iyilere ihtiyâcı, her iki zümrenin hayrınadır. İyi kimselerin kötülere ihtiyâcı, her iki zümrenin zararınadır.”

Birgün bir cenâzede bulunurken, yakınlarının cenâzeye çok ağlamaları üzerine şu şiiri söyledi:

Kendini unutmuş bir halde,
Ağlıyor ölünün haline.

Ölünün yakınlarının mevtaya,
Az ta’ziyede bulunduklarını ediyor iddia.

Olsaydı o, akıl, fikir, fitnat sahibi,
Ağlardı kendi bulunduğu hâle.

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 391

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 351

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 161

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 112

5) Nefehât-ül-üns sh. 264

EBÛ BEKR-İ NAKKAŞ

Hadîs ve tefsîr âlimi. Aslen Musullu olup, 266 (m. 879)’da Bağdâd’da doğdu ve orada yetişti. Künyesi, Ebû Bekr olup, ismi, Muhammed bin Hasen bin Muhammed bin Zeyd en-Nakkâş’dır. Gençliğinde tavan ve duvarları boyadığı, nakış işlediği için “Nakkaş” denildi. Ebû Bekr-i Nakkaş ismi ile tanındı. 351 (m. 952) yılında vefât etti. İlim öğrenmek için doğuda ve batıda birçok yeri dolaştı. Mısır’dan, Maveraünnehr’e kadar olan yerlerdeki ilim merkezlerine; Kûfe, Basra, Mekke-i mükerreme, Mısır, Şam, Cezîre, Musul, Cibâl ve Horasan’a gitti.

Buralarda meşhûr âlimlerin derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Muhammed bin Ali Saig, İshâk bin Süneyn Huttulî, Ebû Müslim Keccî, İbrâhîm bin Zâhir Havânî, Muhammed bin Abdullah bin Süleymân Hazermî, Ahmed bin Muhammed bin Reşîd bin Mısrî, Hasen bin Süfyân ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm kırâatinde ileri bir seviyeye yükselen Ebû Bekr-i Nakkaş, Hârûn bin Mûsâ Ahfeş, İbn-i Ebî Mihrân ve daha başka âlimlerden Kur'ân-ı kerîmin kırâatini öğrendi. Zamanında kırâat ve tefsîr ilminde Irak'ın en büyük âlimi oldu. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hadîs ilminde hafız oldu. Günahlardan çok sakınır, harama düşmek korkusundan şüpheli olan şeyleri terk ettiği gibi, mübahların da birçoğunu terk ederdi. Sözü doğru, anlayışı çok, ilmi bol, ma'rifeti geniş bir zâttı. Çok kitap yazdı. Kitaplarla dolu bir evi vardı.

Kendisinden, birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû Bekr bin Mücâhid, Ca'fer bin Muhammed Huldî, Dâre Kutnî, İbn-i Şahin, Ebû Ahmed Ferâdî, Ebû Ali bin Şâzân ve daha pekçok âlim bunlar arasındaydı. Kırâat ilminde Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyn bin Mihrân ve Ebû Hüseyn Hammanî'yi yetiştirdi. Değişik kırâat usûllerini onlara öğretti. Bilhassa hocası Ahfeş'ten öğrendiği İbn-i Âmir'in kırâatini ta'lîm ettirdi. Talebeleri de Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, hocalarından aldıkları ilimleri insanlara öğretmeye gayret ettiler.

Ebü'l-Hasen İbn-i Fadl-ı Kattân anlatır: "Ebû Bekr-i Nakkaş, ölüm döşeğinde iken yanında idim. Vefât etmeden önce üç defa yüksek sesle, Saffât sûresi altmışbirinci âyet-i kerîmesi olan, "Amel edenler, böyle ni'mete kavuşmak için amel etsinler" diyerek, rûhunu teslim etti."

Ebû Bekr-i Nakkâş'ın bildirdiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Ben Resûlullah efendimizin huzûrunda bulunuyordum. Resûlullahın mübârek kucağının sol tarafında Mısırlı mübârek zevcesi Mâriye'den olan oğlu İbrâhîm, sağ tarafında ise, torunu Hazreti Hüseyn var idi. Bir kere birini, bir kere diğerini seviyordu. Bu sırada Cebrâil (aleyhisselâm) teşrîf edip, vahiy getirdi. Sonra oradan ayrıldı. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz: "Bana Cebrâil (aleyhisselâm) geldi. "Yâ Muhammed! Rabbin sana selâm ediyor. Senin için oğlun İbrâhîm ile, torunun Hüseyn cem (ikisi beraber) olmıyacak, ikisinden birini, diğerine karşılık feda et (ikisinden birisini tercih et) diye buyuruyor"dedi. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) oğlu İbrâhîm'e bakıp ağladılar. Hazreti Hüseyn'e bakıp, yine ağladılar. Sonra: "İbrâhim öldüğü zaman ona benden başka üzülen olmaz. Hüseynin annesi Fâtıma, babası amcamın oğlu Ali'dir. O ölürse, kızım Fâtıma ve amcamın oğlu üzülecekler. Onlar üzüleceğine ben üzülürüm. Ey Cebrâil! İbrâhim'in rûhunu al! Onun için İbrâhimi feda ettim" buyurdu. Üç gün sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) oğlu İbrâhîm'in rûhu alındı. Resûlullah efendimiz, Hazreti Hüseyn'i, kendisine doğru gelirken görünce, onu öptü, bağrına bastı.

Pek çok kıymetli kitap yazan Ebû Bekr-i Nakkâş'ın eserlerinden ba'zıları şunlardır: Tefsîr ilminde "Şifâ-üs-sudûr", Kur'ân-ı kerîm ve ma'nalarına dair "el-Muvaddah" ve "el-İşâret", ayrıca, Sıdk-ul-akl, el-Menâsik, Ahbâr-ul-kısas, Zemm-ül-hased, Delâil-ün-Nübüvve ve Kur'ân-ı kerîm âlimleri hakkında üç değişik tabakattan meydana gelen "el-Mu'cem-ül-kebîr" adlı eserler de, ona âittir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 298

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 201

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 214

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 908

5) Tabakât-ul-müfessirîn (Süyûtî) sh. 29

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 8, 9

7) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 81, 82

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 131

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 145

10) Mîzân-ul-i'tidâl cild-3, sh. 520

EBÛ BEKR-İ ŞİBLÎ

Büyük evliyâdan. Adı Ca'fer bin Yunus olup, künyesi Ebû Bekr'dir. 247 (m. 861) senesinde Samarra'da doğdu. Bağdâd'a gelip, buraya yerleşti. Cüneyd-i Bağdadînin talebesidir. Ayni zamanda Mâlikî mezhebinin fıkıh âlimlerinden olup, İmâm-ı Mâlik'in Muvatta'sını ezbere bilirdi. Zamanının bir tanesi olan Ebû Bekr-i Şiblî 334 (m. 945) senesinin Zilhicce ayında vefât etti.

Ebû Bekr-i Şiblî, takvâ sâhiblerinin tacı, birçok riyâzetleri ve kerâmetleri ile evliyânın reîsi, akıl âleminin meş'alesi idi. Pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve nakletmiştir. Öğrenmek husûsundaki şiddetli arzusu dinmek ve tükenmek bilmezdi. Ebû Bekr-i Şiblî'den, Ebü'l-Fadl Abdülvâhid Temîmî, Ali Acemi, Ebû Hasen-i Hudrî, Ebü'l-Hasen Meşnî, Ebû Zer Râzi, Ya'kûb Seyyid, Ebû Sehl Muhammed bin Süleymân ve birçok âlim ders almış ve ilim öğrenmiştir.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretlerini Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) çok sever, ziyade önem verirdi. Onun için: "Her kavmin bir tacı vardır. Bu kavmin tacı da Şiblî'dir. Ebû Bekr-i Şiblî'ye, birbirinize baktığınız gözle bakmayın. O müstesna bir kimsedir" buyururdu.

Tasavvufa intisâb etmesine sebep olan hadîse şöyle anlatılır: Devamend emiri iken, Rey emiri ile Bağdâd'dan kendisine bir mektûb geldi. Bunun üzerine hemen Bağdâd'a halifenin yanına gitti. Halife kendisine hil'atler verdi. Geri döndükten sonra birgün, aksırdıktan sonra halifenin verdiği hil'atin kolu ile ağzını ve burnunu sildi. Bu durum derhal halifeye bildirildiğinde, o da hil'atin çıkarılması ve emîrlikten azl edilmesi emrini verdi. Bunun Üzerine Ebû Bekr-i Şiblî kendi kendine, "Bir kulun hil'atini ve elbisesini mendil yerine kullanan bir kimse, eğer bu görevden alınırsa, acaba âlemlerin padişahı olan, Allahü teâlânın hil'atini mendil olarak kullanan kimse hangi muâmeleye müstehâk olur" diye düşündü. Hemen halifenin huzûruna varıp hiçbir vazîfe verilmemesini istedi. Halife sebebini sorunca, "Ey halife! Sen bir kul olduğun halde, kıymeti önemsiz olan bir hil'ate yapılan saygısızlığı hoş karşılamıyorsun, âlemlerin sultânı olan Allahü teâlânın ihsân etmiş olduğu ma'rifet ve muhabbet hil'atini, bir mahlûkun hizmetinde mendil olarak kullanmamı hiç hoş karşılar mı?" dedi.

Halifenin huzûrundan ayrılıp, zamanın büyük âlimlerinden olan Hayrünnessâc hazretlerine giderek, onun talebesi olmak istedi. Hayrünnessâc hazretleri; "Ey Şiblî! Sen, Hazreti Cüneyd'in yakınlarındansın. Senin nasîbin ondadır." diyerek Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine gönderdi. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri önce: "Git, çıra sat!" buyurdu. Bunun üzerine, bir sene çıra satıp tekrar huzûrlarına çıktıklarında: "Daha düşüncelerinde dünyâya muhabbet var" buyurarak bir sene de başka bir iş verdiler. Bir sene sonra tekrar huzûrlarına çıktığında: "Bir sene de burada hizmet et!" buyurdular. Bu hizmetten sonra hocası: "Şimdi halin nasıldır?" diye sordu. Şiblî hazretleri: "Artık kendimi insanlardan üstün tutmuyorum" dedi. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî hazretleri: "İşte şimdi kendini kurtardın" buyurdu. Daha sonra Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin derslerine devam ederek, onun gözde talebelerinden oldu. Tasavvufta yüksek mertebelere kavuştu. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinden sonra onun yerine geçip, yüzlerce talebe yetiştirdi.

Şiblî hazretleri buyurdu ki: "Dörtyüz hocadan ders okudum. Bunlardan dürtbin hadîs-i şerîf öğrendim. Bütün bu hadîslerden bir tanesini seçip kendimi ona uydurdum, diğerlerini bıraktım. Çünkü, kurtuluşu ve ebedî se'âdete kavuşmayı bunda buldum ve bütün nasîhatleri hep bunun içinde gördüm. Seçtiğim hadîs-i şerîf şudur: Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir Sahâbîye buyuruyor ki: "Dünyâ için, dünyâda kalacağın kadar çalış! Âhıret için, orada sonsuz kalacağına göre çalış! Allahü teâlâya muhtâc olduğun kadar itaat et! Cehenneme dayanabileceğin kadar günâh işle!"

Şöyle anlatılır: "Şiblî hazretleri, Bağdâd çarşısında geziyordu. Manifaturacılardan birinin, bir muhâsebeciye ihtiyâcı vardı. Şiblî hazretlerini görünce, efendi buyurun oturun ve benim kumaşlarımın hesabını tutun deyip, Şiblî'ye birçok rakamlar söyledi. Bitirdiği zaman, ne kadar etti diye sordu. Şiblî, "Bir" buyurdu. Tüccâr, "Sen deli misin?" deyince Şiblî, "Sen yoksa bizi bilmiyor musun ki, hakîkat olan birdir, diğerleri ise mecazdır, Allahü teâlâ, İhlâs sûresi birinci âyetinde "Ey habîbim de ki, Altahü teâlâ birdir"buyuruyor" dedi.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri, talebesinden biriyle Dicle kenarında sohbet ederken, bu talebe yüksek sesle "Allah" diye bağırdı. Şiblî hazretleri onu kolundan tutup nehre atarak buyurdu ki: "Eğer bağırması ihlâs ile ise, Hak teâlâ onu Musa aleyhisselâmı kurtardığı gibi kurtarır. Yok, bunu riya için yaptıysa, Firavun'un boğulduğu gibi boğulur." Sohbete devam ettiler. Bir müddet sonra o talebe nehirden

çıkıp geldi, yanımıza oturdu. Baktık ki, elbiseleri bile ıslanmamıştı.

Ebû Bekr-i Şiblî'yi sevmeyen ve sohbetlerine gitmek isteyenlere mani olan bir zat vardı. Birgün Ebû Bekr-i Şiblî'yi imtihan etmek için yanına gelerek, "Beş devenin zekatı nedir?" diye sordu. Ebû Bekr-i Şiblî cevab vermek istemedi ise de, o zatın ısrarı üzerine şöyle dedi: "Şer'î ölçülere göre bir koyun, bu vacibdir. Fakat bizim gibiler için olan hüküm ise, hepsini vermektir." Bunun üzerine o zat, "Bu dediğinle kime uyuyorsun? İmâmın kim?" diye suâl edince, Ebû Bekr-i Şiblî hiç düşünmeden "Hazreti Ebû Bekr. Ona uyuyorum. O evine gidip neyi varsa, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) getirdi. Çocuklarına ne bıraktın? sorusuna "Allah ve Resûlünü" diye cevap verdi" dedi. O zat bu cevabı beğendi ve hiçbirşey söylemeden gitti. Bundan sonra da, Ebû Bekr-i Şiblî'nin sohbetine gidenlere mani olmadı.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri birgün hastalanmıştı. Bunu duyan devrin hükümdârı, kendisine Nasranî (Hıristiyan) bir tabib gönderdi. Tabib, hastanın yanına girdiğinde şöyle sordu: "Gönlün neyi istiyor?" Ebû Bekr-i Şiblî, "Gönlüm senin müslüman olmam istiyor" diye cevap verince tabib, "Eğer ben müslüman olursam, sen gerçekten hemen iyi olur, yataktan kalkar mısın?" diye sordu. Şiblî hazretleri; "Elbette iyi olur, yataktan kalkarım" diye cevaplayınca, tabib derhal müslüman oldu. Şiblî hazretlerinin hastalığından eser kalmadı. Birlikte el ele tutuşarak hükümdârın huzûruna gittiler. Hükümdâr onları görünce şöyle dedi. "Ben tabibi hastaya gönderdim sanıyordum. Meğer işin aslı öyle çıkmadı. Anladım ki hastayı tabibe göndermişim."

Şöyle anlatılır: "Birgün hacca giden sofîlere ayakkabı satın almak için, bir dirhem lazım oldu. Hıristiyan olan bir genç, "Beni de beraberinde hacca götürme şartıyla, sana bu bir dirhemi veririm" dedi. Ebû Bekr-i Şiblî bunun üzerine, "Ey Genç! Sen hac yapmaya ehil değilsin ki" deyince, genç "Sizin kervanınızda hiç yük merkebi bulunmaz mı? Bu sefer de beni yük merkebi yerine tutamaz mısınız?" dedi. Yol hazırlıkları tamamlanınca genç onlarla beraber yola çıktı. Ebû Bekr-i Şiblî "Ey Genç! Hâlin nasıldır?" diye sorduğunda, genç "Efendim! Sevincimden gözüme uyku girmiyor. Sizinle yolculuk yaptığım için çok memnunum" dedi. Kâfile yolda giderken ne zaman konaklaşalar, o genç hemen yerleri süpürür, dikenleri temizlerdi. Sonunda ihram giyme yerine vardılar. Genç onlara bakıp, onlar gibi giyindi. Kâ'be-i şerîfe varınca Ebû Bekr-i Şiblî gence; "Üstünde zünnâr olduğu halde Kâ'be-i şerîfe girmene izin vermem" dedi. Bunun üzerine genç; şöyle söyledi: "Yâ Rabbi! Şiblî, senin evine girmeme izin vermiyeceğini söylüyor!" dedi. O anda hafiften bir ses: "Ey Şiblî! Onu Bağdâd'dan buraya biz getirdik. Onun kalbine aşk ateşini biz koyduk. Lütuf zinciriyle evimize kadar onu biz çektik. Ey dost olan genç, sen içeri gir!" dedi. Herkes Kâ'be'ye gidip tavaf ettikten sonra dışarı çıktılar. Fakat genç dışarı çıkmadı. Ebû Bekr-i Şiblî, "Ey Genç! Dışarı gel" diye seslendi. Bunun üzerine genç, "Ey Şiblî! O beni dışarı bırakmıyor. Ne kadar çabalasam kapısını bulamıyorum" dedi.

Şöyle anlatılır: Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri birgün Ebû Bekr bin Mücâhid Mükre hazretlerinin bulunduğu mescide girince, İbn-i Mücâhid hemen ayağa kalktı. Daha sonra İbn-i Mücâhid hazretlerinin arkadaşları kendisine; "Sen niçin Vezir Ali bin Îsâ için ayağa kalkmadın da, Şiblî için ayağa kalktın?" diye sordular. İbn-i Mücâhid cevaben şöyle dedi: "Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) ta'zîm ettiği bir zât için ayağa kalkmıyayım mı? Ben Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bana: "Ya Ebâ Bekr! Yarın sana Cennet ehlinden bir kişi gelecek? O geldiğinde, ona ikramda bulun! buyurdu. İki gece sonra yine Peygamber efendimizi tekrar rü'yâda gördüm. Bana: "Ya Eba Bekr! Allahü teâlâ, Cennet ehlinden olan kimseye ikram ettiğin gibi sana da ikram etti" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlallah! Şiblî bu dereceyi nasıl elde etti?" diye sordum. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "O, beş vakit namazını kılıp her namazın arkasından beni hatırlıyor ve meâlen, "And olsun size, içinizden bir Peygamber geldi, ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Mü'minlere çok merhametlidir. Onlara hayır diler" (Tevbe-128) âyet-i kerîmesini okuyor. Bunu seksen seneden beri yapıyor" buyurdu. Ben bunu yapanı ta'zîm etmeyeyim mi?"

Kendisi şöyle anlatır: "Birgün kırık bir köprüden geçerken ayağım kaydı ve suya düştüm. Su epey derindi. Bu sırada yabancı bir elin beni kenara götürmek için uzandığını gördüm. Dikkatlice ona baktığımda, huzûrdan kovulan mel'ûn şeytan olduğunu gördüm. Ona, "Ey Me'lûn! Senin adâletin tekme atmaktır, el tutmak değildir. Böyle yapman neden icab ediyor?" diye sordum. Şeytan "Ben tekme yemeğe müstehâk olan insanlara tekme atarım. Adem'le yaptığım kavgada bir yara almışım, yaram iki olmasın diye, diğer biriyle kavgaya girmem!" dedi.

Şöyle anlatılır: Ebû Bekr-i Şiblî birgün yolda giderken, buldukları bir ceviz için kavga eden iki çocuk gördü. Şibli hazretleri cevizi alıp onlara, “Sabredin bu cevizi size paylaştırayım” dedi. Sonra cevizi açınca, cevizin içi boş çıktı. Bu sırada şöyle bir ses duydu: “Eğer taksim yapan ve kısmet dağıtan biriysen, şimdi bunu da taksim etsene.” Bunun üzerine Şiblî hazretleri, “Bütün bu kavga, içi boş bir ceviz için, taksim etmek ise bir hiç için imiş!” dedi.

Şöyle anlatılır: Bir bayram günü, bir takım yeni elbise giydi. Dışarı çıktığında gördü ki, insanlar hep yeni elbisesi olanlara selâm veriyordu. Eski giyinenlerle pek ilgilenen yoktu. Hemen eve geri dönüp, elbisesini çıkarıp attı. “Niçin böyle yaptın?” dediler. Bunun üzerine “İnsanların taptığı şeyi atmak istedim” dedi. Sonra eski bir elbise giydi.

Birgün, Ebû Bekr-i Şiblî “Allah Allah!” deyip duruyordu. O sırada bir genç “Niçin Lâ ilahe illallah demiyorsun?” diye sordu. Bunun üzerine Şiblî hazretleri derin bir ah çekerek, “(Lâ ilahe) der de (illallah) diyemeden vefât ederim diye korkuyorum” dedi. Bu sözler gence çok dokundu ve orada bir ah çekerek vefât etti. Bunun üzerine gencin yakınları ve varisleri Ebû Bekr-i Şiblî’yi halifeye şikâyet ettiler. Halife “Yâ Şiblî! Bunların dediklerine ne dersin?” deyince, Şiblî hazretleri “Ya Emîr-el-mü’minîn! O gencin rûhu, mukaddes olan Allahü teâlânın cemaline kavuşmayı beklerken, aşk ateşinin bir kıvılcımıyla yanmış, herşeyden alakasını kesmiş, takati son dereceye varmış, bu sözün neticesindeki güzellikte sıçrayan bir şimşek, onun canını çarpmış ve sonunda Onun rûhu bir kuş gibi kafesinden uçup gitmiştir. Şiblî’nin bunda ne günahı var?” dedi. Bunun üzerine halife, “Derhal bu zatı evine gönderin. Kendimi öyle bir-hal kapladı ki, sanki divandan düşecekmiş gibi oluyorum” dedi.

Kim önünde tövbe etse, ona: “Şimdi git, farz üzere hac yap ve geri gel. Bizim sohbetimizde bulunmaya muktedir olasın” derdi. Sonra o kimseyi azıksız ve bineksiz olarak çöle gönderdi. En sonunda ona, “Halkı helak ediyorsun” dediklerinde “Hayır” cevabını verdi ve esas olan şudur buyurdu: “Onların, yanıma gelmelerinin gayesi ben değilim. Eğer onların muradı ben olsaydım, onlar putperest olurlardı. Fakat onların bana gelmelerindeki gaye, Allahü teâlâya kavuşmaktır. Bu halde, eğer yolda helak olurlarsa, muradlarına erişirler. Yol meşakkati onları öyle düzeltmiş olacaktır ki, ben on sene uğraşsam o kadar düzeltemem.”

Birgün biri Şiblî hazretlerine gelip, geçim derdinden bahsetti ve şöyle söyledi: “Efendim! Nafakası üzerime düşen evladım çoktur. Onların ihtiyâçlarını göremiyorum. Ne olur bana bir çâre gösterin.” Bunun üzerine Şiblî hazretleri, “Hemen evine git, kimin rızkını sana bağlı görürsen kapı dışarı at. Kimin rızkını cenâb-ı Hakka bağlı görürsen, o da evde kalsın” dedi.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretlerinin hizmetinde bulunan Bekr Dîneverî şöyle anlatır. “Hazreti Şiblî’nin ömrünün son günlerinden bir Cum’a günüydü. Hastalığı biraz geçtiği için bana, “Câmiye gidelim” dedi. Beraber giderken bana karşıdan gelmekte olan şahsı işâret etti ve “Şu şahsı görüyor musun?” deyince, “Evet” diye cevap verdim. Bunun üzerine, “İşte onunla Yarın bizim işimiz olacak” dedi. O gece Şiblî hazretlerinin hastalığı arttı ve vefât etti. Bana, “Falan yerde sâlih bir kimse var, sabahleyin haber ver de cenâzeyi yıkasın” dediler. Sabah olunca tarif edilen zatın evine gidip kapısını çaldım. Hâne sahibi “Şiblî hazretleri vefât mi etti?” diye sorunca, “Evet” dedim. Dışarı çıkınca bir de baktım ki, Şiblî hazretlerinin dün işâret ettikleri kimse değil mi? Hayret ederek “Lâ ilahe illallah” dedim. O zat “Neden hayret ettin?” deyince, Şiblî hazretlerinin, kendisini göstererek söylediklerini naklettim.”

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri, vefât etmeden biraz önce buyurdular ki: “Üzerimde bir dirhem kul hakkı vardır. Onun sahibi için, bin dirhem sadaka etmiştim. Bununla beraber, hala gönlüme ondan ağır birşey gelmez.”

Henüz vefât etmeden, bir çok insan cenâze namazını kılmak için geldiler. Firâsetle buyurdu ki: “Ne şaşılacak şeydir ki, ölülerden bir grup, yaşıyan bir kimsenin cenâze namazını kılmaya geldiler.”

Hizmetini gören Bekr Dîneverî şöyle anlattı: “Şiblî hazretleri, son hastalığı anında “Bana abdest aldırın” diye işâret etti. Ona abdest aldırdım. Sakalını hilallemeyi unutmuştum. Elimi tutarak, sakalının içine koydu. O anda da, rûhunu teslim etti.”

Vefâtından sonra kendisini rü’yâda gördüler. Münker ve Nekir’in sualine karşı ne yaptın? diye sordular. Şöyle cevap verdi: “Geldiler, Rabbin kimdir dediler. Benim Rabbim O’dur ki, size ve bütün meleklere Adem aleyhisselâma secde edin diye emir verdi. Ben o zaman, Adem aleyhisselâmın arkasında

idim. Size bakıyordum”, dedim. Bu cevap bütün Ademoğullarını kurtarır deyip gittiler.

Ebû Bekr-i Şiblî hazretleri, güneş batarken güneşin sararmasına, şöyle bir benzetme yapardı: “Tıpkı mü’min de böyledir. Dünyâdan göçeceği zaman, varacağı makam sahibinden çekindiği için, nasıl karşılanacağını bilmeyip, böyle sararır.” Sonra da ilave edip: “Gün doğarken de, çok aydın olarak doğar. Bu da, bir mü’minin öldükten sonra kabrinden kalkışına benzer. Bir mü’min kabrinden kalktığında, yüzü güneşin doğduğu gibi parlar.”

Ebû Bekr-i Şiblî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Dünyadaki sermâyenize çok dikkat edin ve bilin ki ahıretteki sermâyeniz de bu olacaktır.”

“Zühd; kalbi mal yerine, onu yaratanına döndürmektir.”

“Kim Allahü teâlâyı bilirse, gam ve keder içinde olmaz.”

“Eshâb-ı kirama hürmet etmiyen kimse, Muhammed aleyhisselâma imân etmiş olmaz.”

“Şükür, ni’meti değil, ni’meti vereni görmektir.”

“Sevgi; zevkte şaşkınlık, saygıda ise hayranlıktır.”

“Allahü teâlâ, Davûd aleyhisselâma vahy gönderdi ve “Ey Davûd! Zikrim zikr edenlerin, Cennetim ibadet edenlerin, kâfi olmaklığım tevekkül edenlerin, ni’metimin çoğalması şükür edenlerin, rahmetim iyi işler yapanların, ünsiyetim müştakların ve ben, muhiblerime mahsûsum” buyurdu.”

“Afiyet; dînin bid’atten, amelin afetten, nefsin şehvetten, kalbin kuruntudan kurtulması demektir.”

“Muhabbet da’vasında bulunup da başkası ile meşgûl olan, dost ile alay etmiş olur. Muhabbet makamında iş oraya varır ki, kendinden bile haberi az olur ve Hak ile bekâya kavuşur. Zîrâ, O’ndan başkasının muhabbeti kalbde olursa, tevhîd ve muhabbet sırrı gönül tahtasına yazılmaz.”

“Hürriyet, kalbin hür olmasından başka birşey değildir.”

“Cehennemlik olmanın alameti; Allahü teâlânın rızâsı için bir fakîre bir parça ekmek vermemek. Fakat nefsin isteklerini tatmin etmek için, bir ziyâfete yüz altın harcamaktır. Cennetlik olmanın alâmeti ise bunun tam tersidir.”

“Tasavvuf; tam olarak beş duyu organını günahlardan korumak, her nefes veriş ve alışında günah işlememeye dikkat etmektir.”

“Bir şahıs ne zaman mürid olabilir?” sorusuna şu cevabı verdi: “Seferde ve hazarda hâli hep aynı olan kimsedir. Yalnız olduğu zaman da, başkalarının yanında olduğu zaman da aynı davranışlar içinde olandır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 366

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 337

3) Kâmûs-ul-a’lâm cild-4, sh. 2842

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 148

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 379

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 103

7) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 273

8) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 389

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 338

10) Dîbâc-ül-müzehheb sh. 116

11) El-A’lâm cild-2, sh. 341

12) Nefehât-ül-üns sh. 228

13) Keşf-ül-mahcûb sh. 312

14) Câmi’u kerâmât-il evliyâ cild-2, sh. 8

15) Rehber Ansiklopedisi cild-16, sh. 85

16) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 49, 58, 105, 994, 998

EBÛ BEKR-İ SÛSÎ

Şam'da bulunan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm es-Sûsî, es-Sûfî olup, künyesi Ebû Bekr'dir. Şam yakınlarında bulunan Remle kasabasında otururdu. 386 (m. 996)'da Şam'da vefât etti. Üstâd-ı Ammû, Ahmed-i Küfânî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti.

Birgün, va'z verdiği meclisine bir genç geldi. Sarhoş olup, kendinden geçmiş haldeydi. Bir köşeye yığılıp kaldı. Ebû Bekr-i Sûsî (radıyallahü anh) o gencin bir beze sarılmasını ve kendi hâline bırakılmasını emretti. Genç sabaha doğru kendisine geldi. "Bu ne hâldir? Ben buraya nasıl geldim? Beni bu beze kim sardı?" gibi, hayret ifâde eden sözler söyledi. Talebelerden bir tanesi o gencin yanına yaklaştı ve akşamki olanları anlattı. Kendisine, yapılan bu şefkatli ve merhametli muâmeleyi anlayan genç, bir anda değişti. Önceki hâline tövbe etti. Ebû Bekr-i Sûsî hazretlerinin sâdık talebelerinden oldu. Hocasının sohbetlerinde kısa zamanda yetişip, talebelerin en üstünlerinden oldu. Hocası vefât ettiği zaman, onun yerine geçti. Talebelere ders verip, onları yetiştirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 241

EBÛ BEKR KETTÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Bekr olup adı Muhammed bin Ali bin Ca'fer Bağdadî el-Kettânî'dir. Aslen Bağdâdlı olup, ömrünün büyük bir kısmını Mekke'de geçirmiştir. Ebû Bekr Kettânî, Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesidir. Ebû Sa'îd-i Harrâz, Abbas bin Mühtedî, Amr el-Mekkî, Ebü'l-Hüseyn Nûrî gibi âlimlerin sohbetinde bulundu. 322 (m. 933) senesinde Mekke'de vefât etti.

Ebû Bekr Kettanî vera', takvâ, zühd ve ma'rifette son derece ileri olup, Hicaz âlimlerinin büyüklerinden idi. Mücâhede ve riyâzette gerçekten ileride ve çeşitli ilimlerde kamil olup, özellikle hakîkat ve ma'rifet ilimlerinde pek derin idi. Kendisine Harem'in kandili derlerdi. Sabaha kadar namaz kılar, Kur'ân-ı kerîmi hatim ederdi. Kâ'be'de otuz sene, altın oluğun altında ibadet etti. Bu zaman zarfı içinde, yirmidört saatte bir defa abdestini tazelerdi. Tavaf yaparken, Kur'ân-ı kerîmi onikibin defa hatim etmiştir. Ona, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördüğü için, Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) talebesi derlerdi. Peygamberimizi rü'yâda hangi gece göreceğini bilirdi. Kendisine sorulan sorulardan ba'zılarını, rü'yâda Resûlullaha arz eder, cevaplarını alırdı. Ebû Bekr Kettanî, bir rü'yâsını şöyle anlatır: "Bir gece rü'yâmda sevgili Peygamberimizi gördüm. O'na (aleyhisselâm), "Kalbimdeki hevânın (nefsin istek ve arzularının) ölmesi için nasıl duâ edeyim?" diye sordum. Buyurdular ki: "Hergün kırk kere hulûs-u niyetle "Yâ Hayyû, ya kayyûm, ya lâ ilahe illâ ente es'elüke en tuhyiye kalbî bi-nûri ma'rifetike ebeden" dersen, kalbindeki hevâ kaybolur."

"Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ali'ye karşı, bende biraz soğukluk vardı. Bunun sebebi de; Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) **"Ali'den başka yiğit yoktur"** buyurmuşlardır. Gerçi Hazreti Ali (radıyallahü anh) hak üzere idi. Fakat halifeliği Hazreti Muâviye'ye bırakıp çekilseydi, bunca kan dökülmezdi. Asıl yiğitlik budur" diyordum. Kendisi şöyle anlatır: Safa ile Merve arasında bir evim vardı. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü'yâmda gördüm. Eshâbıyla birlikte oturuyorlardı. Beni yanlarına çağırıp. Hazreti Ebû Bekr'e işâret ederek, "Bu kimdir?" buyurdu. Ben "Hazreti Ebû Bekr'dir" dedim. Sonra Hazreti Ömer'e işâret ederek, "Bu kimdir?" buyurdu. "Hazreti Ömer'dir" dedim. Sonra Hazreti Osman'a işâret ederek, "Bu kimdir?" buyurdu. Ben de "Hazreti Osman'dır" dedim. Sonra Hazreti Ali'yi işâret ederek "Bu, kimdir?" buyurunca, ona karşı kalbimde olan kırgınlık sebebiyle utandım. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), beni Hazreti Ali ile kardeş yaptılar. Sonra kucaklaştık ve Eshâb-ı kiram dağıldılar. Hazreti Ali ile başbaşa kaldık. Bana "Ebû Kubeys dağına çıkalım" deyince kabûl edip, bu dağın tepesine çıkıp, oradan Mekke'yi seyretmeye başladık. Uyandığım zaman, kendimi bu dağın başında buldum. Bu rü'yâdan sonra Hazreti Ali ve Hazreti Muâviye'nin kıymetini daha iyi anladım.

Yine kendisi anlatır: "Birgün başım ağrıyordu. Rü'yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Bana, "Şu duâyı (Allahümme bi subûte ir-rubûbiyyeti ve ta'zîm-is-samadiyyeti ve bi satavât-il ilahiyyeti ve bi-kıdem-il-ceberrûtiyyeti bi-kudret-il-vahdâniyyeti) bir kağıda yaz, başına koy" buyurdu. Ben buyurulanı yaptım. Allahü teâlânın izniyle başımın ağrısı geçti."

Kettanî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Bir kerre rü’yâmda çok güzel bir genç gördüm. “Sen kimsin?” diye sordum. “Takvâyım” dedi. “Nerede ikamet edersin?” dedim. “Dertlilerin kalbinde” dedi. Sonra diğer tarafa baktığımda, çirkin, siyah bir kocakarı gördüm. “Sen kimsin?” dedim. Ben kahkaha, zevk ve keyfim” dedi. “Nerede ikamet edersin?” dedim. “Çok gülenlerin kalbinde” dedi. Uyandıktan sonra hiçbir zaman kahkaha ile gülmemeye niyet ettim.”

Şöyle anlatır: “Biri benim sohbetime devam ederdi. Ama onun sohbetimde bulunması bana ağır geliyordu. “Hediyeleşiniz, sevişirsiniz” hadîs-i şerîfine uyarak ona hediye verdim. Yine kalbimdeki duygu gitmedi. Nihâyet bu zâtı evime götürdüm, “Ayağını yüzüme bas dedim, ama basmadı, ısrar ederek ayağını yüzüme bastırdım. Kırgınlık gidip, kalbime sevgi yerleşene kadar ayağını yüzümden kaldırtmadım.”

Birgün üzerinde ridâsı (paltosu) bulunan nûranî yüzlü bir zât, Benî Şeybe kapısından heybetli bir şekilde içeri girdi. Başını önüne eğmiş duran Kettânî’nin (radıyallahü anh) yanına gelip selâm verdi. Ve sonra, “Ey imam! Makam-ı İbrâhîme neden gidip de, kısa senedlerle hadîs nakleden hocalardan hadîs, dinlemiyorsun?” dedi. Bunun üzerine Kettânî doğrularak, “O, kimden hadîs rivâyet ediyor?” diye sordu. İhtiyâr zat, “Ma’mer’den, Zührî’den, Ebû Hüreyre’den ve Resûlullahın senediyle Abdullah’dan” dedi. Kettânî “Sen uzun senedli olarak bahsettin. Onların isnadla bahsettiği hadîsi, ben şurada isnadsız olarak dinliyorum” dedi. “Kimden dinliyorsun?” Kettânî “Haddesenî kalbî an Rabbî’den, ya’nî kalbim, sözü yüce olan Allahü teâlâdan dinlemektedir” dedi. İhtiyâr zât: “Peki bu sözün senedi nedir?” diye sordu. Kettânî “Delîl şudur ki, “Sen Hızır aleyhisselâmsın” dedi. O zaman Hızır (aleyhisselâm) dedi ki: “Ebû Bekr Kettânî’yi görene kadar, Allahü teâlânın velîlerinden tanımadığım yoktur sanırdım. Kettânî ise beni tanıdı ama, ben onu tanıyamadım. Anladım ki, Allahü teâlânın beni tanıyan, ama benim tanımadığım bir çok dostları vardır.”

Bir zât şöyle anlatır: Bir zaman, helal yoldan elime yirmi dirhem gümüş para geçti. Kettânî’nin huzûruna vardım ve bu parayı seccadesinin bir kenarına koydum. Ve ihtiyâçlarına bu parayı sarf edersin dedim. Bana şöyle bir göz ucuyla bakarak, “Ben, içinde bulunduğum şu hâli, elimde bulunan herşeyi vermekle kazandım. Sen ise, dünya malı vererek, kazandıklarımı kaybettirmek istiyorsun” dedi ve kalkıp seccadesini silkeledi ve oradan gitti. Ben dağılan gümüş paraları yerden toplarken, “Onun yüksekliği kadar yüksek, benim de aşağılığım kadar aşağılık asla gömedim. O ne kadar yüksek, ben ne kadar aşağı” diye düşündüm.

Birgün Kettânî, namaz kılarken bir hırsız geldi. Kettânî’nin omuzundaki elbisesini aldı ve satmak için pazara götürdü, ama eli derhal kurudu. Ona, “Senin yapacağın iş, bunu alıp tekrar sahibine verip, onun duâsını almandır. Senin için duâ etsin de, Allahü teâlâ senin elini iyi yapsın” dediler. Bunun üzerine hırsız geri geldiğinde, Kettânî hala namazda idi. Aldığı elbiseyi Kettânî’nin omuzuna koydu ve namazını bitirene kadar oradan ayrılmadı. Namazını bitirince ayaklarına kapanarak yalvardı ve halini anlattı. O zaman Kettânî “Allaha yemîn ederim ki, elbisemin ne götürülmesinden, ne de getirilmesinden haberim var” dedi ve ekledi. “Allahım! O, onu götürmüş ve getirmiş, sen de ondan aldığını geri ver” diye duâ edince, hemen hırsızın eli iyi oldu.”

Kettânî anlatıyor: Birgün yanıma ağlayarak bir fakîr geldi ve şöyle söylüyordu: “On günden beri karnım aç, arkadaşımdan birine karnım aç diye, yakınmıştım. Sonra pazara gitmiştim. Yolda bulduğum (Allah tarafından gönderilen) bir dirhem üzerinde şöyle yazıyordu: “Hak teâlâ aç olduğunu bilmiyor mu ki, ona bu şikâyette bulunuyorsun.”

Kettânî saçlı ve sakallı bir zata baktı ve onun için “Gençliğinde Allahü teâlânın emrini zayi edip de, yaşlılığında da Allahü teâlânın onu zayi ettiği kimsedir” dedi.

Ölümü yaklaştığı zaman Kettânî’ye “Hayatta iken ne durumda idin ki, bu makama ulaştın?” diye sordular. “Şayet ecelim yaklaşmamış olsaydı söylemezdim” dedi ve devam etti. “Kırk yıl kalbin bekçisi oldum. Allahü teâlâdan başka her şeyi kalbden uzaklaştırdım. Nihâyet kalb, Allahü teâlâdan başkasını bilmez hale geldi.”

Ebû Bekr Kettânî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İbâdet yetmişiki bölümdür. Onların yetmişbiri Allahü teâlâdan haya etmek, diğer kalanı da bütün iyiliklerdir.”

“Bedeninle dünyada, kalbinle ahırette ol.”

“Aklı fikri Allahü teâlâ olanı, yolundan hiçbir şey alıkoyamaz, varlık sözünün azı ve çoğu onu esîr etmez.”

“Gâfiller Allahü teâlânın hilmi, zâkirler Allahü teâlânın rahmeti, ârifler cenâb-ı Hakkın lütfu, sâdıklar ise, Hak teâlânın yakınlığı içinde yaşarlar.”

“Allahü teâlânın yarattığı şeylere dalıp avunmak, kula bir cezadır. Dünyayı ve dünyayı sevenlere yakın durmak, onlara güvenmek ise felâkettir.”

“Allah için elde edilen ilim ve bu uğurda sarf edilen gayret, ibadetlerin en mükemmelidir.”

“Nefsin arzuları, şeytanın taktığı bir yulardır. Kim, şeytanın o yularına takılırsa, doğruca onun yanına gider ve ona köle olur.”

“Hırsını satarak, onun parası ile kanâat satın alan kimse, izzet ve mürüvvetle zafere ulaşır.” “Ya göründüğün gibi ol veya olduğun gibi görün.”

“Zâhid; nefsi istediği halde dünyâdan yüz çeviren, Resûlullahın (aleyhisselâm) yolunda ve izinde yürüyen, gayesi âhıret olan, cömert olup, Rabbine yönelendir.”

“Allahü teâlânın, arşın altında saba isimli bir rüzgarı vardır. Bu rüzgar seher vakti eser ve seher vakti gönülden tövbe ve istiğfar edenlerin hallerini Allahü teâlâya götürür.”

“İstiğfar, tövbedir. Tövbe, şu altı şeyi ihtivâ eder Yaptığına pişman olmak. Bir daha günah işlemiyeceğine azm etmek. Kaçırdığı farzları yerine getirmek. Üzerinde olan hakları sahiblerine vermek. Haramdan hâsıl olan vücuddaki fazlalıkları atmak. Bedene, günahın tadını tattığı gibi, ibâdet zevkini tattırmak.”

“Zâhid; hiçbir şeye sahip olmayan ve sahip olmadığına memnun olan, ama alışıp çabalamaktan bir an bile geri durmayan, sabırla zorluklara katlanıp buna râzı olan ve ölene kadar bu hal üzere hareket eden kişidir.”

“Allahü teâlâ, bir mü’min kulunun dilini özür dilemek için açtığı zaman, peşinden de af ve mağfiret kapısını açar.”

“Tasavvuf, güzel ahlâktır. Kimin ahlâki güzel ise, tasavvuf bakımından ileridir..”

“İslâm dîni şu üç esas üzerine kurulmuştur. Hak, adâlet ve sıdk. Hak uzuvlarda, adâlet gönüllerde ve sıdk akıldadır.”

“Takvâ sahibi; nefsinin isteklerine uymayan, İslâmiyetin emirlerine tam uyan, yakîn ile huzûr bulan, tevekkül direğine dayanan kimsedir.”

“Yakînin en faidelisi, Hak teâlâyı büyük görmek, O’ndan başkasını küçük görmek, korku ve ümidi kalbinde bir arada tutmaktır.”

“Tövbe; kötü şeylerden tamamen uzaklaşmak, Allahü teâlânın emirlerine yönelmek, sıkıntılara göğüs germek, nefsin arzularına karşı koymak, sıkıntılara sabır etmek, doğru yola kavuşmak, Allahü teâlânın dostluğuna ve yardımına mazhar olmaktır..”

Allahü teâlânın bu ümmete ikram ettiği kerâmetlerden birisi, bu ümmet arasında nükabâ, nücebâ, büdelâ, ahyâr, amed, gavs vardır. Bu husûsta Ebû Bekr Kettânî şöyle buyurdular.

“Nükabâ üçyüz kişidir. Nücebâ yetmiş kişidir. Büdelâ kırk kişidir. Ahyâr yedi kişidir. Amed dörttür. Gavs birdir. İnsanlara birşey lâzım olsa, önce nükabâ duâ eder. Kabûl olmazsa, nücebâ duâ eder. Yine kabûl olmazsa ebdâl, daha sonra ahyâr, sonra amed duâ ederler. Kabûl olmazsa, gavs duâ eder. Bunun duâsı elbet kabûl olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 74

2) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 104

3) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 302

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 110

5) Kıyâmet ve Âhıret sh. 162

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 172

7) Nefehât-ül-üns sh. 226

EBÛ BEKR RÂZÎ EL-CESSÂS (Ahmed bin Ali)

Hanefî mezhebinde, zamanının meşhûr hadîs, tefsîr ve fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Ali er-Râzî olup, künyesi Ebû Bekr, meşhûr lakabı ise Cessâs (kireççi)'dir. 305 (m. 917) târihinde Rey (veya bir rivâyete göre Bağdâd) şehrinde doğdu. İlim tahsili için Hakim Nişâbûrî ile, Ehvâz ve Nişâbûr ve daha başka yerleri gezip, Bağdâd'a yerleşti. 370 (m. 980) senesinde Zilhicce ayının yedisinde vefât etti.

Cessâs; Zâhid bin Ahmed el-Fakîh, İbn-i Muhammed Ebû Muhammed el-Mehledî, Ebû Fadl Muhammed bin Ahmed, Hatîb el-Mervezi, Ebû Sehl, Ebû Hasen Kerhî gibi âlimlerden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de; Ebû Sâlih el-Müezzin, Muhammed bin Yahyâ Cürcanî, Ebû Hasen Muhammed bin Ahmed Za'feranî ve daha başka âlimler ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Cessâs, zamanında yüksek ilme sahip olup, zühd, vera' ve takvâ ehli tarafından çok sevilen bir âlim idi. Onu, âlimler Eshâb-ı tahricten saymışlardır. Tefsîr ilminde yüksek bir yeri olan Cessâs, Ahkam-ül-Kur'an adlı eserini, Kur'ân-ı kerîmdeki fıkhî hüküm beyan eden âyet-i kerîmelerin hükümlerini anlatmak için yazmıştır. Tefsîrinde, yalnız ahkama (hüküm beyan eden) âit âyet-i kerîmelerin tefsîrini yapmıştır. Eserinde: "Hilâli görürseniz oruç tutun", hadîs-i şerîfi, "Habîbim, sana yeni doğan ayları sorarlar, de ki: O, insanların faydası için, bir de hac için vakit ölçüleridir" âyet-i kerîmesinin tefsîridir, dedikten sonra, Ramazan'da orucun farz olması için hilali görme mes'elesinde, âyet-i kerîme ve hadîs-i şeriflerin ma'nasında, muvakkitlerin (astronomların) sözlerine itibar edilmeyip, rü'yet (hilâli görme) ile oruç tutmaları gerektiğini ve bu husûsta ittifâk bulunduğunu beyan etmiştir. Bu eseri 4 cild halinde basılmıştır.

Cessâs, fıkıh ilminde de zamanının bir tanesi olup, Hanefî mezhebi âlimlerinin reîsi idi. Zamanında ki insanların, hangi fetvâ ile amel etmeleri husûsunda, son karar Cessâs'dan geçerdi. İlm-i fıkıh, usûl-i fıkıh ve ihtilaflı mes'eleleri halletme bakımından büyük kıymeti vardı. Ahmed İbni Kemal Paşa, onu müctehid âlimlerin dördüncü tabakası olan Eshâb-ı tahricten saymıştır. Eshâb-ı tahricten olan âlimler; müctehidlerin çıkardığı, kısa kapalı hükümleri açıklayan âlimlerdir. Cessâs'ın, Hanefî mezhebinin usulü hakkında yazmış olduğu eseri, kendisinden sonra gelen fıkıh âlimlerinin müracaat ettikleri bir kaynak olmuştur. Bilhassa Pezdevî, Serahsî, Amidî gibi âlimler, onun usule dair yazdığı bu eserinden büyük ölçüde istifâde etmişlerdir. Bu eserin bir el yazması, Kâhire Yazmalar Enstitüsü'nde bulunmaktadır.

Hatîb el-Bağdâdî onun için şöyle diyor: "Zamanında Hanefî mezhebinin reîsi olup, zühd ve vera'da meşhûr idi. Ona defalarca kadılık teklif edildi, fakat kabûl etmedi."

Muhammed bin Abdülbâkî ise: "Cessâs; Hanefî mezhebi imamlarından ve Nişâbûr'un hadîsde hafız olan âlimlerindendir" demiştir.

O'nun eserlerinden ba'zıları şunlardır:

Ahkam-ül-Kur'an, Şerh-i Muhtasar-i Kerhî, Şerh-i Muhtasar-ı Tahâvî, Şerh-i Câmi'i Muhammed bin Hasen, Usûl-i fıkh, Şerh-i esma-il hüsna, Edeb-ul-kada, Kitab-ü ilham-ül-Kur'an, Kitab-ü cevabat-il-mesâil.

Cessâs'ın (radıyallahü anh) Ahkam-ül-Kur'an adlı eserinden ba'zı bölümler:

"O kimseler ki (takvâ sahipleri), namazı dosdoğru kılarlar, verdiğimiz rızıklardan infâk ederler (harcarlar, yedirirler)" Bekâra, 3. âyet-i kerîmesi, namazı ve zekâtı emretmektedir. Allahü teâlâ, bu âyet-i kerîmede; kendisine, öldükten sonra dirilmeye, kıyâmet günü bütün mahlûkatın mahşer yerinde toplanacağına, sonra herkesin Cennete veya Cehenneme gideceğine ve diğer îman edilmesi lâzım gelen şeylere îmân etmelerini; takvânın şartlarından saydığı gibi, namazı dosdoğru kılmayı ve zekatı vermeyi de takvânın şartlarından, dolayısiyle müttekîlerin (Allahü teâlâdan korkup, yasaklarından sakınanların) vasıflarından saymıştır. Âyet-i kerîmedeki "Namazı ikâme ederken dosdoğru kılarlar" kavl-i şerîfinde, bir kaç ma'nâ vardır. Bunlardan birisi şöyledir: Namazı ikâme etmek demek, namazın hakkını vererek, tam ve mükemmel bir şekilde, ta'dil-i erkana riâyet ederek kılmaktır. [Ta'dil-i erkana çok dikkat etmelidir. Ya'nî, rükû'da ve secdelerde, kavmede (rükû'dan kalktıktan sonra ayakta durmak) ve celsede (iki secde arasında oturunca) tumaninet bulduktan ya'nî her a'za hareketsiz kaldıktan sonra biraz durmalıdır ki, Hanefîlerin çoğu buna vâcib demiştir. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Şafiî ise, farz demiştir. Ba'zı Hanefî âlimleri de, sünnet demiştir. Müslümanların çoğu bunu yapmıyor. Böyle bir ameli meydana çıkarana, Allah yolunda harp edip, canını veren yüz şehîd sevâbından daha çok sevâb

verilir. Ahkam-ı şer'iyyenin (Allahü teâlâ ve Resûlünün (aleyhisselâm) emirleri) hepsi de böyledir. Ya'nî helâl, haram, mekrûh, farz, vâcib ve sünnetlerden birini öğretip, gereğini yaptıran da böyle sevâb kazanır.)] Yine "Namazı ikâme etmek Namazı dosdoğru kılmak" kavl-i şerîfi; "vakitleri geldikçe, müttekîler beş vakit namazlarını kılarlar" ma'nasına da gelmektedir....

"Eğer kulumuza (Hazreti Muhammed'e (aleyhisselâm) indirdiğimiz Kur'ân-ı kerîmden şüphede iseniz, haydi siz de onun benzerinden (fesahat ve belagatta ona eş) bir sûre getirin ve Allahtan başka şâhidlerinizi (putlarınızı, şâir ve âlimlerinizi) de yardıma çağırın şayet (Bu beşer kelâmıdır) sözünüzde, sâdık kimseler iseniz." (Bekâra-23)

Bu âyet-i kerîme Resûlullahın (aleyhisselâm) Peygamberliğinin doğruluğunun en büyük delîlidir. Âyet-i kerîmede, Resûlullah efendimizin Peygamberliğini kabûl etmiyenlere,"Madem ki, siz onun Peygamberliğine inanmıyorsunuz. Öyleyse, siz de Kur'ân-ı kerîmin sûrelerinden birinin benzeri bir sûre getiriniz" buyurularak, inanmıyanlara meydan okunmakta, inanmıyanlar ne kadar da taassub (yanlış bir fikirde ısrar) gösterseler, böyle bir şeyi yapmaktan âciz kalacakları beyan buyurulmaktadır.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ümmî idi. Arapçayı öğrenmek için tahsil yapmamıştı. Sadece, Arapça konuşuyordu. Buna rağmen, Araplardan hiçbir hatîb O'nun getirdiği Kur'ân-ı kerîmin benzerini getirememişlerdir. Bu da göstermektedir ki, Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelamıdır.

Allah yolunda öldürülenlere "Onlar ölülerdir, demeyin, Hakîkatte onlar diridirler. Fakat siz anlayıp bilemezsiniz" (Bekâra-154)

Bu âyet-i kerîme şehîdlerin, öldükten sonra Allahü teâlâ tarafından diriltildiklerini bildirmektedir. Mü'minlerin öldükten sonra, fakat kıyâmetten önce diriltilip, Allahü teâlânın ni'metlerine kavuşmaları caiz ve mümkün olunca, kâfirlerin de öldükten sonra diriltilip, kabirlerinde azâb görecekleri de caiz ve mümkün olmaktadır.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin bir çok yerinde, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerin (iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma) farz olduğunu ehemmiyetle buyurdu. Resûlullah da (aleyhisselâm) bu husûsu muhtelif hadîs-i şeriflerinde beyan buyurdular. Selef-i sâlihîn ve Fukaha-i kiram (Büyük İslâm âlimleri) bunun farz olduğunda icmâ' etti (ağız birliğine vardılar).

Allahü teâlâ, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerin farz olduğunu, Lokman Hakîm'in dilinden şöyle buyurmuştur. "Yavrum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret ve kötülükten alıkoy. Bu husûsta sana isâbet edecek olan eziyete katlan. Çünkü bunlar, kesin olarak farz kılınan işlerdendir" (Lokman-17)

"Resûlullah da (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır: "Bir kavmin içinde kötülük; günah ve fuhuş işleyen bir kimse olsa, onlar da buna engel olmaya muktedir oldukları hâlde, engel olmasalar, Allahü teâlâ, ölmeden önce onlara cezalarını verir."

Allahü teâlâ; "Artık beni zikredin (anın), ben de sizi zikredeyim (anayım)." (Bekâra-152) buyurdu.

Bu âyet-i kerîme, Allahü teâlâyı zikretmeyi emrediyor. Allahü teâlâyı zikretmek (anmak) çeşitli şekillerde olur. Bu husûsta Selef-i sâlihînden şu açıklamalar bildirilmiştir. "Beni, bana itaat etmek sûretiyle zikrediniz (hatırlayınız), ben de sizi, size merhamet etmek sûretiyle zikredeyim." "Siz, bana size verdiğim ni'metlerle karşı sena (övgü) ediniz, ben de sizi, bana yapmış olduğunuz ibadet ve tâatlerle (beğendiğim işlerle) anayım." "Siz, beni bana şükretmek sûretiyle anın, ben de sizi, size mükâfat vermek sûretiyle anayım." "Siz beni, bana duâ ederek hatırlayın. Ben de sizi, duânızı kabûl ederek hatırlıyayım." Zikr kelimesi, bütün bu ma'nalara gelmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 171

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 27

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 27

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1087

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 71

EBÛ BEKR TAMİSTÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. Ebû Bekr Tamistânî, Şiblî ve İbrâhîm Debbağ'ın sohbetlerinde bulundu. İran'da bulunan âlimler ile görüştü ve sohbet etti. Ömrünün sonuna doğru Nişâbûr'a gitti ve 340 (m. 951) senesinde orada vefât etti. Se'âdet güneşi ibâdeti fazla, kerem sahibi, kendine has yüksek hâllere sahip bir âlim idi.

Ebû Bekr Tamistânî buyurdu ki: "İnsanların en hayırlısı, haklı olsa bile karşısındakine sen haklısın diyebilendir."

"İnsanın nefsi ölmeden, kalbi hayat bulamaz."

"Nefs bir ateş gibidir. Yanar durur. Bir yandan söndürülse de başka taraftan parlar. Nefs hep böyledir. Bir taraftan yola getirilirse, öbür taraftan kötü iz yine görünür."

"Akıllı olan kimse, ihtiyâcı olduğu kadar konuşur ve fazlasından vazgeçer."

"Nefse uymaktan kurtulmak, dünyâ ni'metlerinin en büyüğüdür. Çünkü nefs, Allahü teâlâ ile kul arasındaki perdelerin en büyüğüdür."

"Ölüm, âhıret kapılarından bir kapıdır. Bu kapıdan geçmeyen, Allahü teâlâya kavuşamaz." "İlim, seni cehâletten kurtarır. Sen de Allahü teâlâya, seni ilimle cehâletten kurtarman için duâ et." "Kim, kendine konuşmayı adet edinmişse, ne kadar sussa yine konuşkanlardan sayılır." "Hakîkat, nefsin ölümünden ibârettir."

"Gâfillerdeki gaflet, dünyâyı imâr etmek için olduğu gibi, uyanıklardaki uyanıklık da, âhıreti ma'mûr etmek içindir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 471

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 282

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 177

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 121

5) İslâm Ahlâkı sh. 73

EBÛ BEKR VÂSITÎ

Evliyânın büyükerinden. İsmi, Muhammed bin Mûsâ olup, İbn-i Fergânî olarak bilinir. Cüneyd-i Bağdadî ve Süfyân-ı Sevrî gibi büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunmuştur. Gençliğinde Irak'ta bulundu. Merv'e yerleşti. Zâhirî ilimlerde de âlim olan Ebû Bekr Vasıtî, 320 (m. 932) senesinde vefât etmiştir. Türbesi Merv'dedir.

Ebû Bekr Vasıtî, zamanının rehberi olup, hakîkat ve ma'rifette tek, tevhîdde ondan güzel konuşanı yok idi. Sözleri menkıbeleri ve nasîhatleri çok meşhûrdur.

Kendisi şöyle anlatır: "Önemli bir dînî görev için bir yerde bulunuyordum. Başımın üzerinde bir kuş uçmaya baladı. Bir anlık gaflet eseri olarak kuşu yakaladım. O elimde iken, başka bir kuş başımda uçmaya başladı. Elimdeki kuşun eşi veya annesi zannederek kuşu elimden bıraktığım anda, kuş öldü. Buna çok üzüldüm. O günden sonra bende bir sıkıntı başladı. Bu sıkıntı bir sene geçmedi. Bir gece Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. "Ya Resûlallah! Bir senedir, o kadar çok sıkıntının te'sîrinde kaldım ki, çok zayıfladım ve ayakta namaz kılamaz hale geldim" deyince, buyurdular ki: "Bunun sebebi; bir serçenin, huzûrda senden şikâyetçi olmuş bulunmasıdır." Bunun üzerine af diledim ise de kabûl olunmadı. Bundan bir zaman sonra, evimizdeki kedi yavrulamıştı. Ben bu sıkıntı içinde düşünürken, bir yılanı, kedi yavrularından birisini yakalamaya çalışır hâlde gördüm. Hemen asamı yılanın kafasına atınca, yılan kaçtı. Kedinin annesi gelip yavrusunu aldı ve götürdü. Ben, o andan itibâren iyi oldum, namazlarımı ayakta kılmaya başladım. O gece rü'yâmda yine Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. "Ya Resûlallah! Bugün sıhhat buldum" deyince, buyurdular ki: "Bunun sebebi; huzûrda, bir kedinin senin için teşekkür etmesidir."

Hocası Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekr Vasıtî'ye yazdığı mektûbta şöyle demektedir: "Ya Ebâ Bekr! Âlimler ve hakîmler, Allahü teâlâ tarafından insanlara rahmettir. İnsanlara söz söyleyebilecek şekilde onların hâline giresin. Onlara güçlerine ve durumlarına göre söz söyle. Sen, onların nefsleri için beliğ sözler söyle."

Ebû Bekr Vasıtî hastalandığı vakit, “Bize vasıyyette bulun” diyenlere, “Allahü teâlânın sizden istediği şeylere uygun hareket edin” buyurdu.

Ebû Bekr Vasıtî buyurdu ki: “İbâdeti korumak, onu yapmaktan daha zordur. O tıpkı çabuk kırılan cam eşya gibidir. Ona, riya, gurûr, ucub, kibir dokunsa ve deyse kırar.”

“En büyük ibadet, vaktini boş yere harcamamaktır.”

“Yaptığı ibadetine güvenmek, Allahü teâlânın ihsânını unutmaktandır.”

“Da’vasında sâdık olanın alâmeti; bedeniyle arkadaşları arasında olsa bile, kalbi ile Allahü teâlâyı unutmamasıdır.”

“Allahü teâlânın verdiği ni’metleri, yaptığınız ibadetlerin karşılığı olarak bilenlerden olmayın.” “Nefsinin yapmanı istediği işlere gönül verme, nefsinin istemediği işlere gönül ver.”

“En kötü huy; takdîr edilene karşı durmaktır. Ezelde takdîr edileni, arzu ve duâ ile değiştirmeyi istemektir.”

“Utanan kişinin alnından dökülen terler, ondaki fazîletin eseridir.”

“İyi ahlâk; ma’rifetin kuvveti sebebiyle, kimseye düşman olamaman ve hiçbir kimsenin de sana düşman olmamasıdır.”

“Allahü teâlânın rızasına kavuşmak amel eden, sevâb kazanır.”

“Yapılan ibadete karşı bedel beklemek, Allahü teâlânın lütfunu unutmaktandır.”

“Hiç kimse, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) makamına ulaşamamıştır. Onun makamını geçtim veya geçerim diyen doğru yoldan ayrılmış olur. Zîrâ velîlerin en son dereceleri, Peygamberlerin ilk dereceleridir.”

“İnsanlar üç sınıftır: İlk sınıfa Allahü teâlâ hidâyet nûrları ihsân etmiştir. Bundan dolayı bunlar, küfür, şirk ve nifaktan uzaktır. İkinci sınıfa, Allahü teâlâ inâyet nûrları ihsân etmiştir. Bunlar ise; büyük ve küçük günahları işlemezler. Üçüncü sınıfa, Allahü teâlâ kifâfeti ihsân etmiştir. Bunlar, gaflet ehline has hareketleri yapmazlar.”

“Şevk, şevki gerektirir. Şevk ise samîmi bir dostluğu gerektirir. Eğer bir kimsede şevk yoksa, o sevginin ne olduğunu bilmez.”

“Rûhlar on makam üzerine bulunurlar. İlki, zulmete gark edilmiş ihlâs sâhiblerinin rûhlarıdır. Bunlar kendilerine ne yapılmak istendiğini bilmezler. İkincisi, âbidlerin rûhlarıdır. Bunlar yaptıkları ibadet ve amellerin sonucunda, dünyânın semâlarında mes’ûd bir halde bulunurlar, ibadetin verdiği bir güç ile yürürler. Üçüncüsü, murâd ve irâde sahiplerinin rûhlarıdır. Bunlar sıdkın lezzetleri içinde, sıdka dayanan amellerin gölgeleri altında meleklerle birlikte bulunurlar. Dördüncüsü, sünnetlere uyanların rûhlarıdır. Bunlar nûrdan kandiller içinde Arş-ı a’lâdan aşağıya doğru asılmıştır. Gıdaları rahmet, içtikleri lütuftur. Beşincisi, vefa ehlinin rûhlarıdır. Bunlar istifâ makamında neş’elenirler. Altıncısı, şehîdlerin rûhlarıdır. Bunlar Cennette bulunurlar ve Cennetin gülistanında diledikleri yere, istedikleri zaman giderler. Yedincisi, iştiyâk sahiplerinin rûhlarıdır. Edeb yaygısı üzerinde otururlar. Sekizincisi, âriflerin rûhlarıdır. Bunlar kudsiyet dergâhında, akşam sabah Allahü teâlânın kelâmını işitirler. Yerleri Cennettir. Dokuzuncusu, Allahü teâlâya âşık olanların rûhlarıdır. Allahü teâlâdan başkasını ve mâsivâyı bilmezler, hiç bir şeyle sükun ve rahat bulmazlar. Sonuncusu ise, dervişlerin ve fukaranın rûhlarıdır. Fenâ makamında istikrâr halinde bulunurlar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 349

2) Nefehât-ül-üns sh. 224

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 302

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 141

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 323

6) Câmi’u kerâmât-il evliyâ cild-1, sh. 104

EBÛ BEKR ZÜBEYDÎ

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin el-Hasen bin Abdullah bin Müzhic ez-Zübeydî olarak tanınmıştır. Nahiv ilminde bilgisi çok fazlaydı. Peygamberimizin hayatını anlatan siyer ve târih ilimleri ile, fen ilimlerinde büyük bir âlimdi. İlminin çokluğunu gösteren eserleri mevcûttur. Aslen Humusludur. Bu şehrin ordusunun askerlerindendir. Humus Şam'a bağlı bir yerleşim yeriydi. O zamanki Savaşlar sebebiyle Humus'tan ayrılıp Endülüs'ün Kurtuba şehrine gidip yerleşti. 379 (m. 989) senesinde İşbiliye'de vefât etti. Aynı gün öğle namazından sonra, oğlu Ahmed tarafından cenâze namazı kıldırılarak defn edildi (radıyallahü anh). Vefât ettiği zaman 63 yaşındaydı.

Ebû Bekr ez-Zübeydî, zamanının en meşhûr hadîs, târih, edebiyat ve nahiv âlimlerindendir. Fen bilgilerini de çok iyi öğrenmişti. Bu sahada kıymetli kitaplar yazmıştır. Hadîs ilmini; Kâsım bin Esbag, Sa'îd bin Fehlûn ve Ahmed İbn-i Sa'îd bin Hüzmî'den öğrendi.

Endülüs emîri olan Hakem el-Müstenser-billah kendisinden sonra tahta gegecek olan oğlu veliahd Hişâmül-Müeyyid-billah'ın yetiştirilmesi için, Ebû Bekr ez-Zübeydî'yi vazîfelendirdi. Ebû Bekr ez-Zübeydî, veliahd Hişâm'a fen ilimlerini ve Arap dili gramerinin inceliklerini öğretti. Emîr tarafından İspanya'nın şimdiki Sevilla şehri olan İşbiliye'ye kadı ta'yin edildi. Orada ayrıca emniyet görevinde de bulundu.

Nahiv ilminde çok kıymetli eserleri vardır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. El-Vâdıh: Arapçanın gramer kaidelerini ihtivâ eden kıymetli bir eserdir.

2. El-Ebniyye: Arapçanın nahiv bilgilerini öğretmektedir.

3. Muhtasaru kitâb-il-ayn

4. Tabakât-ün-nehviyyîn ve'l-lügaviyyîn bi'ş-şarkı vel-Endülüs: Nahiv ve lügat âlimlerinden Şark'ta ve Endülüs'te, Ebû Esyed ed-Düelî zamanından, kendi hocası olan Ebû Abdullah-ı Nahvî'ye kadar yetişenlerin, hayatları hakkında geniş vermektedir.

5. Lahn-ün-nahv

6. Hetkü sütûr-il-mülhidîn

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 372, 374

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 94, 95

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 84

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 198

5) Dîbâc-ül-müzehheb sh. 263, 264

EBÛ CA'FER AHMED

Nişâbûr evliyâsından. Künyesi Ebû Ca'fer olup, adı Ahmed bin Handan bin Ali bin Sinân'dır. Ebû Osman Hayri'nin sohbetlerinde kemale ermiş, Ebû Hafs ile görüşmüştür. Vera' ve zühd sahibi idi. Allah korkusu, bütün benliğini kaplamıştı. Ömrünün son yirmi yılını Mekke'de geçirdi. 311 (m. 923) yılında vefât etti.

Hikmetli sözler sahibi Ebû Ca'fer Ahmed buyurdu ki:

"Kişinin güzelliği, sözünün güzelliğidir. Kemali de, işlerinin doğru olmasındandır."

"Bir kimsenin kalbine Hak teâlânın azameti yerleşirse, kulluk yoluyla Allahü teâlâya intisabı olan herkese saygı duyar."

"Allahü teâlâya ibâdet edenlerin, ibâdetleri ile âsîler üzerine büyüklük göstermesi, günahlarından daha kötüdür ve kendisine zararlıdır."

"Allahü teâlâya ibâdet edenler, tâatlerini çok gördükleri takdîrde; yaptıkları tâat kendileri için, asilerin isyanından daha kötü olur."

"İnsan, başkalarının hatâlarını göreceği yerde, kendi hatasını görmeli. Nefsinin yaptığı hataları görmeli ve ona kızmalıdır."

"Allahü teâlâya sadakat ile bağlananı, dünyâ musîbeteri ve diğer şeyler, onu Allahtan uzaklaştıramaz."

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 103

2) Nefehât-ül-üns sh. 217

EBÛ CA'FER BİN SİNÂN

Nişâbûr'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Hadîs ilmi hafızlarından (yüzbin hadîs-i şerîf ezberlemiş olan) olup, bu ilimdeki derecesi çok yüksek idi. Çok hadîs-i şerîf yazıp rivâyet etmiştir.

İsmi, Ahmed bin Hamdân bin Ali bin Sinân el-Hîrî en-Nişâbûrî olup, künyesi Ebû Ca'fer'dir. Büyük âlim Ebû Osman'ın (radıyallahü anh) talebesidir. Ebû Hafs ve başka büyük zatlarla görüşüp sohbet etti. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınır, şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk ederdi. Allahü teâlâdan korkması çok fazla olup, çok ibadet eder, geceleri de buna devam ederdi. Duâsı makbûl olan yüksek bir zat idi. Kendisiyle beraber ailesi ve çocukları da, bu halde idi. Evinde İslâmiyyetin incelikleri hakkında mütâlalar yapılır ve tatbik edilirdi. Ebû Ca'fer bin Sinân (radıyallahü anh) ömrünün son yirmi senesini Mekke-i mükerremede, Harem-i şerîfde geçirdi. O vakitte, orada bulunan âlimlerin ileri gelenlerinden idi. 311 (m. 923)'de orada vefât etti. Hadîs ilminde İmâm-ı Müslim'in (radıyallahü anh) usûlü ile tasnîf ettiği Sahîh adlı eseri vardır.

Ebû Ca'fer bin Sinân (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itaat eden kimsenin, bu itaati sebebiyle âsî, günahkâr olanlara karşı tekebbür etmesi, asilerin isyanından daha kötü, onun bu hali asilerin halinden daha zararlıdır."

"Bir kimsenin, işlediği günahlara tövbe etmemesi, o günahı işlemesinden daha kötüdür." "Kişinin güzelliği sözlerinin güzelliğinden, kişinin kemali de işlerinin doğruluğundandır."

"Allahü teâlâdan başka her şeyden yüz çeviren kimsenin, bu halinde doğru olmasının alameti; dünyâ ve başka şeylerin kendisini hiç meşgûl etmemesidir."

"Bildiği bir şeyi, nefsinden bilip onu beğenen kimse, Allahü teâlânın beğenmediği bir şeyi sevmiş olur."

"Israr ile devam edilen küçük bir günah, pişman olunmuş, tövbe edilmiş olan büyük bir günahtan daha büyüktür. İhlâs ile yapılan az bir iyilik de, gösteriş için, kendini beğenerek, kibirle yapılan çok iyilikten daha çoktur."

"Kendisinden gördüğün bir ayıbdan dolayı, müslüman kardeşini kötüleme. Olur ki, aynı hataya sen de düşersin ve ondan da kötü olursun. O halde, onda bir kusur bulunduğunu anladığın zaman, onun için Allahü teâlâya duâ et ve Allahü teâlâdan ona rahmet etmesini iste. Onda bulunan kusurun sende de bulunmasından kork. Onda olan musîbetin, sana da gelmediği için Allahü teâlâya şükret."

"Allahü teâlânın kıymet verdiği şeye, ancak Allahü teâlâyı ta'zîm edenler hürmet gösterir. Allahü teâlâyı tanıyan, O'nun razı olduğu şeylere yapışır. Onun emir ve yasaklarına teslim olur. Onun bu teslimiyeti Rabbine olan ta'zîminden doğar. Onu ta'zîm ettiği zaman, Allahü teâlâdan başka herşey kendisine küçük görünür. Bu hal, kalbindeki Allahü teâlâya olan ta'zimdendir. Bu ta'zîmden, Allahü teâlâyı tanıyan ve O'na itaat edenlerin, ya'nî bütün mü'minlerin hürmetini gözetmek hâsıl olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 119

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 103

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 261

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 333

EBÛ CA'FER EL-MECZÛM

Allahü teâlânın velî kullarından. Duâsı kabûl olan, kendisinden meded umulan bir zat idi. Darda kalanlara yardım ederdi. Duâsı bereketiyle pekçok kimseler sıkıntılardan kurtulmuş ve pek çokları da arzularına kavuşmuştu. Doğum ve vefât târihleri tesbit edilememiştir. Dördüncü asır ortalarında vefât

etmiş olup, İbn-i Atâ'nın akranıdır. Ya'nî yaş, ilim ve ma'rifet yönüyle onun emsâllerindendir.

İbn-i Hafîf, Ebü'l-Hasen ed-Derrâc'ın başından geçip anlattığı şu hadîseyi haber verdi: Şeyh Ebü'l-Hasen ed-Derrâc buyurdu ki: "Bir hac yolculuğunda arkadaşlarımın birbirleriyle devamlı münâkaşa etmeleri beni üzdü. Yalnız olarak yolculuğuma devam etmek istedim. Kadîsiye mescidine vardığımda, orada cüzzâm hastalığına mübtelâ olmuş ihtiyâr bir zat gördüm. Üzerinde büyük musîbet vardı. Beni görünce, bana selâm verdi ve: "Ey Ebü'l-Hasen! Hacca gitmek ister misin?" buyurdu. Ben onun bu halinden çekinerek "Evet" dedim. "Benimle yol arkadaşı olmak ister misin?" buyurdu. O zaman kendi kendime "Sağlam olan arkadaşları terk ettim de, şimdi cüzzâmlı bir ihtiyârın eline düştüm" dedim ve ona "Yok istemem" dedim. O, "Sana yol arkadaşı olayım" buyurdu. Ben "Allah hakkı için senin ile yol arkadaşı olmam" dedim. O, "Ey Ebü'l-Hasen! Allahü teâlâ öyle şeylere kadirdir ki, zayıf bir kuluyla öyle bir iş yapar; güçlü kuvvetli kimse ona şaşırıp kalır" buyurdu. Ben, "öyledir" dedim ve onun teklifini kabûl etmiyerek yoluma gittim. Kuşluk vaktinde istirahat için bir yere uğramıştım. Ona orada, rahat bir şekilde oturmuş bir halde gördüm. Bana daha önce söylediğini tekrarladı. "Ey Ebü'l-Hasen, Allahü teâlâ öyle şeylere kadirdir ki, zayıf bir kuluyla öyle bir iş yapar, kuvvetli kimse buna şaşar kalır" buyurdu. Ben hiçbir şey söylemeden yoluma devam ettim. Fakat onun hakkında bende şüphe ve tereddüt meydana geldi. Acele ile yoluma devam ederek, sabah vakti bir köye ulaştım. Bir de ne göreyim; oradaki mescidde rahat bir şekilde oturuyordu. Bana: "Ey Ebü'l-Hasen, Allahü teâlâ öyle şeylere kadirdir ki, zayıf olan kuluyla öyle bir iş yapar, kuvvetli kimse buna şaşar kalır" buyurdu. Önüne varıp, yüzümü önüne eğdim ve ona: "Allahü teâlâdan ve senden özür dilerim" dedim. O: "Maksadın nedir?" buyurdu. Ben: "Hatâ ettim, sizinle yol arkadaşı olmak istiyorum" dedim. O, "Sen yol arkadaşı olmak istemedin ve yemîn ettin. Senin yemînini bozup da, seni yalancı çıkarmak istemem" buyurdu. Ben: "Hiç değilse öyle ol ki, seni her istirahat ettiğim yerde göreyim" dedim. O, "Peki, dediğin gibi olsun" buyurdu. Bu sözünü duyunca bütün açlığım ve yol yorgunluğum kayboldu. Tek düşüncem ve arzum, çabucak bir sonraki menzile varıp onu görmek oldu. Mekke-i mükerremeye ulaştığım zaman, olanları oradaki büyük velî zatlara anlattım. Ebû Bekr el-Kettânî ve Ebü'l-Hasen el-Müzeyyen: "O anlattığın zât, Ebû Ca'fer el-Meczûm'dur. Biz dâima onu görmeye çalışıyoruz. Keşke onu bir defa olsun görebilseydik" buyurdular. Sonra kalkıp tavaf etmeye gittim. Onu, orada tavaf ederken gördüm. Tekrar yanlarına, gelip, onu gördüğümü haber ettim. Onları "Eğer bir daha görürsen, iyi dikkat et ve bizi de çağır" buyurdular. Ben de "Peki" deyip ayrıldım. Arafat'a çıktım. Sonra Minâ'ya gittim. Onu orada aradım, fakat bulamadım. Minâ'da cemre atıldığı gün (şeytan taşlamada) birisi arkamdan: "Selâmün aleyküm Ey Ebâ Hasen" dedi. Dönüp baktığım zaman Ebû Ca'fer el-Meczûm'u gördüm. Onun teveccühleri bereketiyle o anda bende değişik haller meydana geldi. Vücudumu bir titremedir aldı, kendimden geçerek yere düştüm. Hîfe mescidine geldiğim zaman, olanları arkadaşlarıma anlattım. Veda gününde Makam-ı İbrâhimin arkasına gelmiş, namaz kılıyordum. Birisi beni çekip: "Ey Ebü'l-Hasen! Daha fazla duâ etmek ister misin?" dedi. Ben de: "Kat'iyyen efendim, sadece bana duâ buyurun yeter" dedim. Buyurdu ki: "Ben duâ etmem. Fakat sen duâ et ben amin diyeyim." Ben üç defa duâ ettim. O, "Amin" buyurdu. Duâlarımdan birisi şöyle idi: "Ya Rabbi! Kuvvetim günden güne artsın." Gerçekten de öyle oldu. Nice seneler vaki oldu ki, ben bir gecede ertesi günkü ihtiyâçlarımı topladım ve hiçbir ibâdette asla yorgunluk ve bitkinlik olmadı. İkinci duâm: Allahü teâlânın kendine giden yolu ve dervişliği bana sevdirmesi için oldu. Ondan sonra dünyâda hiçbirşey bana Allahü teâlânın rızâsından daha tatlı gelmedi. Dünyayı unutup Allahü teâlânın sevgi denizine daldım. Üçünü duâmda da şu istekte bulundum: "Ya Rabbi! Yarın mahşer gününde, insanları haşrederken, beni sevdiğin dostlarının (evliyâullahın) arasında bulundur ve bana yol ver! (Cehennemden muhafaza et!") "İnanıyor ve ümid ediyorum ki, inşaallah öyle olacaktır."

Ebû Ca'fer el-Meczûm (radıyallahü anh), cüzzâmlı bir deri altına gizlenmiş, Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Her halinde Allahü teâlâya şükreder ve O'ndan gelen her şeyi severdi. Hatta sevgiliden gelen musîbetleri ve belâları, ni'metlerinden daha çok severdi. Sanki toprakla örtülmüş, kıymetli mücevherle süslü bir altındı. Gittiği pek çok yerlerden kovulur, insanlar onu görünce tiksinerek bakarlardı. Fakat tanıyanlar, onunla görüşmek, bir teveccühüne kavuşmak, bir duâsını almak için gayret ederler. Fakat kolay kolay onu bir daha bulamazlardı. Yukarıda zikrettiğimiz Ebü'l-Hasen ed-Derrâc, bunlardan sadece birisiydi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, gittikleri kapılardan kovulurlar. Fakat Allahü teâlâya yemîn etseler, Allahü teâlâ o şeyi yaratır" hadîs-i şerîfi, kendisinde tecelli etmişti. O dâima

kalbi kırık, gönlü mahzûn ve Allahü teâlânın zikri ile meşgûldü. Duâsının kabûlü, darda olan pek çok kimselere yardımı, teveccühünün kuvvetli ve keskin olmasıyla meşhûr olmuştu. Pek çok veli onu bir defa görüp, sohbetinde bulunup, teveccühüne kavuşabilmek için duâ ederdi. Ebû Ca'fer el-Meczûm (radıyallahü anh), Allahü teâlânın "Dostlarım benim kubbelerim altındadır. Benden gayrisi onları tanımaz" hadîs-i kudsîsinde bildirilen, Allahü teâlânın kubbeleri altında (beşerî sıfatlar altında) gizlediği ve insanların pekçoğunun tanımadığı bir veli idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sîret-üş-şeyh el-kebîr Ebû Abdullah sh. 68

2) Nefehât-ül-üns (Osmanlıca) sh. 230

EBÛ CA'FER EZ-ZÛZENÎ (Muhammed bin Hasen)

Horasan ve Maveraünnehr'de yetişen fıkıh, tefsîr, hadîs ve debiyat âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hasen bin İsmail ez-Zûzenî el-Bahhâs'dır. Künyesi Ebû Ca'fer'dir. Hâkim-i Nişâbûrî, "Târih-i Nişâbûrî" adındaki eserinde, onun isminin, Muhammed bin Ali bin Abdullah olduğunu bildirmektedir. Zehebî ise, Muhammed bin Hasen demektedir. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerden olup, Horasan ve Maveraünnehr'e kadı (hâkim) olarak ta'yin edilmişti. Yetîmet-üd-dehr adındaki eserde Onun ismi, Muhammed bin Hüseyn olarak zikredilmektedir. 370 (m. 980) senesinde Buhârâ'da vefât etti.

Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Hüseyn, yüksek ilim sahibi idi. O, ilmin direklerinden biri kabûl edilmişti. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde, asrının âlimleri arasında yüksek bir mevkie sahipti. Zamanının büyük bir âlimi olan Ordenî'nin akranı sayılıyordu. Onunla yaptığı ilmi münâzaraları meşhûrdur.

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerine at yüzden fazla eser kaleme almıştır. Onun bu ilimlerdeki yüksekliğini, Sâhib bin Abbâd da kabûl etmekte ve onun birçok üstünlüklerini bildirmektedir.

İlim ve makam sahibi olduğu hâlde, dünyaya düşkün değildi. Dinini kayırması çoktu. Onun zamanında, Ehl-i sünnet vel cemaat i'tikâdına muhalif olan Mu'tezile fikirleri çok yayılmış, birçok ilim sahibi tarafından müdafaası yapılıyordu. Bilhassa, devletin resmi görevlisi olan din adamları arasında yaygın hâldeydi. Kendisine bu bozuk mezhebi kabûl etmesi şartıyla kadılık görevi verileceği teklif edildiğinde dedi ki: "Ben, dinimi dünyalık karşılığında satıp yemem!"

Edib bir zât olan Zûzenî'nin edebi değeri üstün olan şiirleri de çoktur. Baharzî diyor ki, "Ondan işittiğim şeylerin en belîği şu meâldeki şiiriydi:

Sultanlar için hazîneler, birikmiş mallardır.
Senin için birikmiş mallar, kalbdeki sevgilerdir.
Sen zaman gibisin! râzı olursan, herkes sevinir.
Kızdığın zaman, kimse memnun olmaz.
Eğer râzı olursan, herşey fayda verir.
Gazâblandığın zaman, herşey zarar verir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 143

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 193

3) Yetimet-üd-dehr cild-4, sh. 443

EBÛ CA'FER NEHHÂS

Tefsîr, hadîs ve edebiyat âlimi. Ebû Ca'fer künyesi olup, asıl ismi, Ahmed bin Muhammed bin Yunus'tur. Kendisine Muradî, Mısrî ve Nahvî nisbet edilmiş, Nehhâs lakabıyla tanınmıştır. Mısır'da doğdu. 338 (m. 950) yılında, bir bedevînin yanlışlıkla Nil nehrine itmesi neticesi, boğularak vefât etti.

İlim tahsili için, çeşitli memleketlere seyahatlar yaptı. Belirli bir ilmî dereceye geldikten sonra Irak'a gitti. Ebû İshâk Zeccâc, Ali bin Süleymân Ahfes, Sibeveyh, İbn-i Enbarî ve Niftaveyh'ten nahiv ilmini aldı. Ubeydullah bin İbrâhîm Bağdadî, Hasen bin Guleyb, Ömer bin İsmail, Ebü'l-Kâsım Abdullah Begâvî, Hasen bin Ömer bin Ebi'l-Ahvâs'tan ilim tahsil etti. Irak'tan döndükten sonra, Mısır'da; Ebû Ca'fer

Ahmed bin Muhammed Tahâvî, Nesâî, Bekr bin Sehl-i Dimyatî'den ilim öğrendi. Bu âlimlerden birçoğundan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kırâat ilmini: Ebû Hasen bin Senbûz, Ebû Bekr-i Dacûnî ve Ebû Bekr bin Yûsuf tan aldı. İbn-i Haddâd eş-Şâfiî'nin Cum'a geceleri, fıkhî mes'elelerin nahiv yönüyle izahlarını yaptığı meclisini hiç kaçırmazdı. İlmiyle hiç gurûrlanmaz, fakîhlerden ve ilim erbâbından sorar öğrenir ve kendi eserleri üzerinde onlarla tartışırdı. Dünyaya ehemmiyet vermezdi. Ömrünü, ilim tahsili ve ibadetle geçirdi. Zamanındaki ilim tahsiliyle uğraşanların birçoğu, onun ilminden istifâde etti. Din ve âlet (yardımcı) ilimlerde yazmış olduğu pek kıymetli eserler ve yetiştirdiği mümtaz talebelerle dinin doğru öğrenilmesi ve öğretilmesine gayret sarf etti.

Kaynaklarda, talebelerinin çok olduğu bildirilmekte ise de, bunların kimler olduğu açıklanmamaktadır. Tefsîr ve edebiyat üzerine yazmış olduğu elliden fazla eserden ba'zıları şunlardır:

Tefsîr-ül-Kur'ân, Kitâb-i i'râb-il-Kur'ân, el-Kâfî fî ilm-il-arabiyye, el-Mukni', Şerh-i Muâllakat, Şerh-i Mufaddaliyât, Şerh-i ebyât-il-kitâb, Kitâb-ül-envâ, Kitab-ü tesîr-ü esmâu'llahü azze ve celle, Edeb-ül-küttâb, Edeb-ül-mülûk, Nâsih ve mensûh (Mısır-1323) Kitâb-ül-meânî, Tabakât-üş-şuâra.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 82

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 67

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 99

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 346

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 82

6) El-A'lâm cild-1, sh. 208

7) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 222

EBÛ HÂMİD EL-MERVEZÎ

Taberistan'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Hüseyn (veya Hasen) bin Ali el-Mervezî olup, künyeei, Ebû Hâmid'dir. İbn-i Taber ve Fakîh-i Hanefî diye tanınır. Babası aslen Hemedanlı olduğu için, Ebû Hâmid Ahmed bin Hüseyn el-Hemedanî diye de bilinir. Merv'de doğdu. 376 (m. 986) yılı Safer ayında Buhârâ'da vefât etti. Hanefî mezhebi âlimlerinden olup, fıkıh ilminde müctehid, tefsîr ilminde çok yüksek, hadîs ilminde hafız idi. Yüzbin hadîs-i şerîfi rivâyet edenlerle birlikte ezbere bilirdi. Çok ibâdet ederdi. Keskin görüşlü olup, târih ilmine de vâkıf idi. Belh şehrinde Ebû Kâsım Saffâr'dan fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Kâsım Saffâr, fıkıh ilmini Nasır bin Yahyâ'dan, o da Muhammed bin Semâa'dan, o da İmâm-ı Ebû Yûsuf'dan ve o da İmâm-ı a'zamdan öğrenmiştir (r.aleyhim). Ebû Hâmid (radıyallahü anh) Bağdâd'a gelip orada Ebü'l-Hasen el-Kerhî'den ilim öğrendi. Ayrıca Muhammed bin Ömer, Ahmed bin Hadr el-Mervezî, Muhammed bin Abdurrahmân ed-Dagvelî, Haris bin Abdülkerîm, Muhammed bin Rezzâm el-Mervezî ve başka âlimlerle görüşüp kendilerinden ilim öğrendi. Sonra Nişâbûr'a döndü. Orada Kâdı'l-kudât (Baş Kâdı, mahkeme reîsi) oldu. Çok kitap yazmıştır.

Ebû Bekr el-Berkânî (radıyallahü anh), Ebû Hamid el-Mervezî hakkında, "O, sika (güvenilir) bir zâttır. Kendisini çok hayırlı olarak biliyorum" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 18

2) Târih-i Bağdâd cild-4, sh. 107

EBÛ HASEN BİN SÂÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Muhammed bin Sehl Dîneverî'dir. Dînever âlimlerinden idi. Mısır'da ikamet etti. 330 (m. 941) yılında burada vefât etti. Ebû Ca'fer-i Saydalanî'nin talebesidir. Ebû Osman Magribî onun hakkında: "Evliyâlar arasında Ebû Ya'kûb Nehrecûrî'den daha nurlusunu, Ebü'l-Hasen Sâî'den daha heybetlisini görmedim" derdi.

Ebû Hasen bin Sai buyurdu ki: “Sâlih kimse, dünyânın parlaklığına, zevkine aldanmıyan kimsedir.”

“Ma’rifet; her durumda kulun, Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmede aciz olduğunu ve genç ve kuvvetli olduğu zamanlarda zayıf olduğunu bilmesidir.”

“Kim nefsini severse, helak olmasına sebeptir.”

“İnsanlar bir araya geldikleri zaman, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye etmeleri gerekir.”

“Muhabbet ehli olanlar, Allahü teâlâya karşı duydukları hasret ateşi içinde, Cennet ehlinin aldıkları lezzetlerden daha çok ve daha hoş lezzet alırlar.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 353, 407

2) Nefehât-ül-üns sh. 212

3) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 424

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 312

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 142

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 161

EBÛ İSHÂK EL-MERVEZÎ (İbrâhîm bin Ahmed)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Yaşadığı devrin en büyük fıkıh âlimi idi. İsmi, İbrâhîm bin Ahmed bin İshâk bin Süreyc el-Mervezî’dir. Künyesi, Ebû İshâk’dır. Horasan vilâyetinin bir kasabası olan Merv şehrinde doğup büyüdüğü için, Mervezî” denilmektedir. İlim için Bağdâd’a geldi. Uzun zaman Bağdâd’da oturdu. Burada, Şafiî mezhebi âlimlerinin reîsi olan, İbn-i Süreyc’den, ilim tahsil etti. Ondan sonra Şafiî âlimlerinin reîsi olup, uzun zaman ders okuttu ve fetvâ ile uğraştı. İlim, onun talebeleri vasıtası ile etrâfa yayıldı. 70’den fazla büyük âlim yetiştirdi. Ömrünün sonuna doğru Mısır’a göç etti. 340 (m. 951) senesinde Mısır’da vefât etti. Kabri, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin türbesi yanındadır.

Meşhûr ve yüksek bir fıkıh âlimi olan Ebû İshâk-ı Mervezî, aynı zamanda büyük bir velidir. Vera’ ve zühd sahibi idi. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Birçok âlim, kendisinden ders okudu. Her mes’elede fetvâsına başvurulurdu. Irak’ta Reîs-ül-ulemâ idi. Kendisinin ve talebelerinin ilme çok hizmeti oldu. Birçok eser yazdı. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. Şerh-i Muhtasar-ı Müzenî: Muhtasar’ın en geniş şerhi bu eserdir.

2. El-Fusûlü fî ma’rifet-il-usûl

3. El-Vesâyâ ve hisâb-üd-devr

4. Kitâb-ul-husûs ve’l-umûm

1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 355

2) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 11

3) El-A’lâm cild-1, sh. 28

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 3

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 26

EBÛ İSHÂK İBRÂHİM BİN EL-MÜVELLED

Suriye’nin Rakka şehrinde yetişen evliyâdan. İsmi, İbrâhîm bin Ahmed bin Muhammed bin el-Müvelled er-Rakkî olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Tasavvuf büyüklerindendir. Edeb, ahlâk ve sima olarak çok güzel idi. Va’z ve nasîhat ederek, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatır, onların müşküllerini hallederdi. Evliyâlık yoluna âit mes’elelerde, kendi zamanında yaşayan âlimlerin en üstünlerinden olup, fıkıh ve diğer ilimlerde de âlim idi. Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Abdullah bin Cellâ, İbrâhim-i Kassâr, Abdullah bin Câbir ve başka zatlardan ilim öğrendi. 342 (m. 953)’de vefât etti.

Büyükler yoluna ilk girdiği sıralarda, yaşadığı bir hadîseyi şöyle anlatıyor: “Müslim-i Magribî’nin (radıyallahü anh)

ziyâretine gitmiştim. Mescidine vardım. O imam olmuş namaz kıldırıyordu. Fâtiha, tecvîd ilmine göre okunmamıştı. Kendi kendime,” Buraya gelmek için boşuna zahmet çekmişim” dedim. O gece orada kalıp, ertesi günü Fırat nehri kenarına gitmek için yola çıktım. Yol üzerinde bir arslanın yatmakta olduğunu gördüm. Yanından geçmekten çekinip geri döndüğümde, başka bir arslanın bana doğru gelmekte olduğunu fark ettim. Korkudan bağırdım. Muslim-i Magribî (radıyallahü anh) sesimi duyunca dışarı çıktı. Arslanlar kendisini görünce sakinleştiler. Onların kulaklarından tutup götürdü ve “Kim olursa olsun, benim misâfirim olan kimseye saldırmayın” buyurdu. Bana da dönüp; “Ey Ebû İshâk! Sizler zâhirinizi düzeltmekle meşgûl oluyor ve Allahü teâlânın mahlûkundan korkuyorsunuz. Biz ise batınımızı düzeltmekle meşgûl olduk ve mahlûklar bizden korkar oldu” buyurdu. Ben hatamı anlayıp tövbe ettim ve kendisinden özür diledim. Özrümü kabûl edip, bana iltifât etti. Ben de bu hadîseden sonra, görünüşe göre hüküm vermenin çok yanlış olduğunu, kendisinden ilim öğrenilecek zatta kusur aranırsa (görülürse) ondan hiç istifâde edilemiyeceğini anladım. Kendisinden ilim ve edeb öğrenilecek hakiki din âlimine tam teslim olmalı, onda bir noksan aranmamalıdır. Bütün kusur ve kabahatleri kendisinden bilmeli, her hal-ü kârda edebe riâyet etmelidir. Hocasının ilminden, feyiz ve bereketlerinden istifâde etmenin, ancak bu şekilde olduğunu düşünerek, bu yolda ilerlemek için gece-gündüz çalışmalıdır. Kolaylık vermesi için ve bunca ni’metlere kavuştuktan sonra mahrûm olmak felâketine düşmekten muhafaza etmesi için, ağlayarak Allahü teâlâya yalvarmalıdır)”

Ebû İshâk hazretleri, bundan sonra büyükler yolunda ilerlemek için çok çalıştı. Zamanla, ilim sahibi insanların, müşküllerini halledebilmek için kendisine müracaat ettikleri, derecesi çok yüksek bir zât oldu. İnsanlara va’z ederdi. İnsanlar, derin ma’nalı sözlerinden istifâde edebilmek için, kendisine akın ederlerdi. Her an Allahü teâlâyı düşünür, O’nunla meşgûl olurdu. Başlangıçta hocasının söylediği “İnsan, kalbini düzeltmek ile meşgûl olduğu zaman, mahlûklar ondan korkarlar” sözü, onda fazlası ile zuhur etmiş idi.

Birgün talebelerinden birisine elbisesinden bir parça hediye etmişti. O talebe, sahrada yalnız başına giderken, bir arslan gördü. Arslan hemen, saldıracak gibi dikkatle baktı. Sonra yüzünü toprağa sürdü ve yavaşça oradan ayrılıp gitti. O kimse, hocasının elbisesinden bir parçanın üzerinde bulunduğunu, arslanın bakınca o parçayı gördüğünü hatırladı. O kumaş parçasının sahibi olan mübârek hocası hürmetine, arslanın kendisine saldırmadığını anlayıp, Allahü teâlâya şükretti. Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı, daha da arttı.

Ebû İshâk İbrâhîm bin el-Müvelled’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Hüreyre’ye buyurdu ki: “Yâ Ebâ Hüreyre! Vera’ sahibi ol! İnsanların en âbidi olursun. Kanâat sahibi ol! İnsanların en çok şükredeni olursun. Kendin için istediğini, insanlar için de iste! Kâmil mü’min olursun. Sana komşu olanlarla iyi komşuluk yap! Hakikî müslüman olursun. Gülmeyi azalt! Şüphesiz ki çok gülmek kalbi öldürür.”

Ebû İshâk bin el-Müvelled (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlânın Zümer sûresi 54. âyet-i kerîmesinde, “Başınıza azâb gelip çatmadan (tövbe edip) Rabbinize dönün. O’na hâlis ibâdet edin, sonra kurtulamazsınız” buyurduğunu ve Allahü teâlâya kavuşacak yolu bildiği halde, Allahü teâlâdan başkası ile meşgûl olana çok taaccüb ederim (şaşarım)”

“Bir kimse Allahü teâlânın emir ve yasaklarından birini nefsi için yaparsa, o ameli ya kabûl olunur veya kabûl olunmaz. Ama, o ameli yapmağa kalkarken Allah için niyet ederse, o amelin kabûl olunacağı şüphesizdir.”

“Yapılan ibadetin tadı ihlâs iledir, ihlâs ile yapılan ibadet, kalbe, rûha rahatlık ve lezzet verir. Ucb (kendini ve amelini beğenmek kötülüğü) olursa bu tad kalmaz.”

“Yemekte edeb odur ki, yemek ancak zarûret olduğu zaman yenir. Her zaman yenmez.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 364

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 362

3) Tabakât-ül-Kübrâ cild-1, sh. 115

4) Tezkiret-ül-evliyâ cild-5, sh. 63

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 410

6) Nefehât-ül-üns sh. 262

EBÛ İSHÂK ŞÂMİ-İ ÇEŞTÎ

Çeştiyye yolunun büyüklerinden. Lakabı Şerefüddîn'dir. Çeşt'te otururdu. Bu yüzden ona Çeştî, yoluna Çeştiyye, talebelerine Çeştiyye mensûbu denildi. 329 (m. 940) yılında vefât etti. Kabr-i şerîfi Akka'dadır.

Zâhirî ve batınî ilimleri Hâce Mimşâd Dîneverî'den tahsil etti. İlk zamanlarda evliyâullahtan birine talebe olmak istedi. Kırk gün istihâreye yattı. Kırkıncı gün gâibden bir ses, "Ey Ebû İshâk! Git Mimşâd Dîneverî'nin emniyet ve kurtuluşa götüren eteğine yapış ki, maksadına eresin!" dedi. Bunun üzerine Mimşâd Dîneverî'nin yanına gidip, hizmetine girdi. Yedi sene onun yanında bulundu. Bu zaman zarfında kemâle geldi. Hocasına halife oldu. İzin alıp, Çeşt şehrine giderek, insanları irşâd etmeye (doğru yolu anlatmaya) başladı. Hocasının vefâtından sonra da yerine geçti. Ebû İshâk Şâmî hazretleri, Çeşt'te birçok talebe yetiştirip, çok sayıda insanın âhıret se'âdetine kavuşmasına sebeb oldu. Vefâtından sonra yerine, talebelerinin en üstünü olan Ebû Ahmed Ebdâl Çeştî hazretleri geçti.

Ebû İshâk Çeştî hazretleri, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Değil günah işlemek, işlediği hayırlı amellere tövbe ederdi. Haftada bir yemek yer ve "Açlık dervişlerin mi'râcıdır" buyururdu. Vaktini, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapılan amellere ayırırdı. Ömrü, hep ibâdet ve insanları doğru yola çağırmakla geçti. Ebû İshâk hazretlerinin sohbetlerinde bulunan günahtan çok sakınırdı. Hasta bir kimse o meclise gelse, şifâ bularak çıkar giderdi.

"Çeşt şehri ahâlisinden biri anlatır: "Çeşt bölgesinde kuraklık olup, aylarca yağmur yağmadı. İnsanlar ve hayvanlar susuzluktan ızdırap içindeydi. Belde sakinleri gidip Ebû İshâk Çeştî hazretlerinden yağmur için duâ etmesini istirhâm ettiler. O da duâ etti. Çok geçmeden yağmur yağmaya başladı. O kadar çok yağdı ki, halk bu defa yağmurun durması için duâ istediler. Tekrar duâ etti ve yağmur kesildi."

Siyer-ül-Aktâb adlı eserin yazarı; "Ebû İshâk Çeştî hazretlerinin Akka'da kabrinin yanına giden, akşamdan sabaha kadar, kabrinin üzerinde yanan nûranî ışığı görür. Rüzgar ve yağmur ne kadar şiddetli olursa olsun, o ışığa asla zarar veremez" buyurmaktadır.

---

1) Nefehât-ül-üns sh. 361

EBÜ'L-ABBÂS AHMED BİN YAHYÂ EŞ-ŞİRÂZÎ

Evliyânın büyüklerinden. Şîrâzlıdır. Ebû Abdullah-ı Hafîf'in (radıyallahü anh) hocasıdır. Hazreti Sehl bin Abdullah, Hazreti Ruveym ve Cüneyd-i Bağdadî hazretleriyle sohbet etti. Dördüncü asrın başlarında vefât etmiştir.

Talebesi Ebû Abdullah-ı Hafîf anlattı: "Bir gece beraber toplanmış idik. Evliyâlık halleriyle ilgili konuşuluyordu. Hocam Ebü'l-Abbas, vecde geldi. Bu sırada orada bulunan çocuklardan biri evine gitmek istediğini bildirdi. Hocam, ocakta yanmakta olan ateşin korlarından iki parça alıp avucunda tuttu ve üzerine gömleğinin yenini çekti. O çocuğa dönerek, "Benimle gel" dedi. Karanlıkta çocuğu evine götürürken, avucundaki ateşin koru elbisenin altında parlıyordu. Bir müddet sonra, kor siyahlaşıp kömürleşince elinden attı. Çocuğu eve teslim ettikten sonra mescide geldi. Sabaha kadar namaz kıldı. Ben hayatımda çok hal sahibi kimseleri gördüm, fakat hocam gibisini hiç görmedim. Hocam, ormanda aslanlar ile konuşurdu."

Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) câmide ikâmet ederdi. Hergün yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kılardı. Yolculukta dahi hep beyaz elbise giyerdi.

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Yahyâ (radıyallahü anh) kendisi anlatır: "Irak'a gitmeye niyet ettim ve istedim ki, oradaki evliyâları göreyim. Yola çıkmadan önce Hazreti Sehl'i gördüm, "Nereye gitmeye niyetlisiniz?" dedi. "Bağdâd'a gideceğim" deyince, "Benim de ba'zı suallerim var, onları da, sorar mısınız?" dedi. Ben de "Peki" diyerek yola çıktım. Yolda konaklaya konaklaya gidiyordum. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecârî'ye geldim. Bir hafta Ebû Ya'kûb'un mescidinin merdiveni altında ikamet ettim. Dışarıya sadece abdest almak için çıkıyordum. Hafta sonunda mescidin kayyımı Ebû Ya'kûb'a gidip, "Mescide bir kimse geldi. Bir haftadır ikamet ediyor. Hiç yemek yemiyor"

demiş. Ebû Ya'kûb da "Git, onun halini ve kim olduğunu araştır" deyince, kayyım gelip durumumuzu araştırıp Ebû Ya'kûb'a, "Şirâz'ın ileri gelen evliyâlarından Ebü'l-Abbas Ahmed, Bağdâd'a gidiyor" demiş. Bunun üzerine Ebû Ya'kûb kalkıp mescide geldi, özür diledi. Bir kimseyi gönderip yiyecek getirmesi için izin istedi. Ben müsaade etmedim. Kalktım pazara gittim. Bir paltom vardı. Onu sattım ve parasıyla yiyecek birşeyler satın aldım. Dostların önüne getirdim. Orada birgün daha kalarak yola çıkmak istedim. Ebû Ya'kûb biraz daha kalmam için ısrar ettiyse de kabûl etmedim. O zaman bir gemi tutup gemiciye, ekmek, et, helva teslim edip, "Ona ne gibi hizmet gerekiyorsa yerine getir. Sohbetini ganîmet bil" diye tenbîh etmiş. Vedalaştık. Gemici çok izzet ikram etti. Yemek vakti gelince önüme yemekleri getirdi. Ona "Bunlar neredendir? Kim, kim için gönderdi?" dedim. Gemici de, "Sizin içindir. Ebû Ya'kûb'un emri böyledir" dedi. Ben de "Başka var mı? Varsa onları da getir" dedim. Diğer yiyecekler de geldi. Gemide ne kadar kimse varsa hepsinin gelmesini söyledim ve bütün yiyecekleri onlara verdim. Yolculuk boyunca hiç yemek yemedim. Bundan onbeş gün sonra Bağdâd'a ulaştım. Bağdâd'a geldiğimde, gemiciler halka, "Bizim aramızdan yanınıza, yemeyen, içmeyen, melek sûretli, çok kıymetli bir kimse geldi" demişler. Bağdadlılar etrâfıma toplandılar. Çok ikramlarda bulundular. Onlara "Cüneyd-i Bağdadî, Ruveym bin Ahmed ve diğer büyük zâtları görmeye geldim. Onlar nerede otururlar?" dedim. Önce Ruveym'e (radıyallahü anh) gittim. Selâm verdim. O da çok iltifâtlarda bulundu ve "Suallerinizi sorunuz" dedi. Suallerimi sordum. Cevap vermeden önce, "Cüneyd hazretlerine gittiniz mi?" dedi. "Gitmedim" deyince, "Önce ona gidiniz, sonra buraya bekleriz" dedi. Yanından ayrılıp, Hazreti Cüneyd'in yanına geldim. Suallerimi sordum. Cevaplarını bir kâğıda yazdı. Sonra Ruveym bin Ahmed'in yanına geldim. Hazreti Cüneyd'in verdiği cevapları okumak isteyince, "Cevapları okumayınız. Sualleri okuyunuz" dedi. Okudum. Suallere ayrı ayrı cevap verdi. Verdiği cevaplar aynen Hazreti Cüneyd'in cevapları gibi idi. Onlarla bir müddet görüştükten sonra Şirâz'a geldim. Sehl'in yanına gittiğimde, onu kendinden geçmiş, baygın bir halde buldum. "Bu ne haldir?" diye etrâftakilere sorduğumda, "Bir kimse buradan geçerken bir âyet-i kerîme okudu. Hazreti Sehl bunu işitince bu hâle geldi" dediler. Biraz başında bekledik. Kendisine geldiğinde, suallerin cevaplarını söyledim. "Bundan daha iyisi olamazdı" diye cevap verdi.

1) Sîret-i İbn-i Hafîf, sh. 129

2) Nefehât-ül-Üns, sh. 194

EBÜ'L-ABBÂS DÎNEVERÎ

Evliyânın büyüklerinden, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmuş, O'nun sevgisinin deryasına dalmış bir zât. İsmi, Ahmed bin Muhammed Dîneverî olup, künyesi Ebû Abbâs'tır. Evliyâ arasında ve kitaplarda zikredilen meşhûr ismi, Ebü'l-Abbâs Dîneverî'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. Önce ilim öğrenmek için, daha sonra ise irşâd (yol gösterme) ve nasîhat için çok dolaştı. Nişâbûr'a geldiği zaman Hamide bölgesinde ikamet etti. Uzun zaman Nişâbûr'da oturduktan sonra, ömrünün son zamanlarında Semerkand'a gitti ve orada 340 (m. 951)'da vefât etti.

Ebü'l-Abbas Dîneverî; Yûsuf bin Hüseyn, Abdullah bin Harrâz, Ebû Muhammed Cerîrî ve Ebü'l-Abbas bin Atâ'dan (r.aleyhima) feyz aldı, ilim öğrendi. Büyük âlim Ruveym (radıyallahü anh) ile görüştü. Onun bereketlerine kavuştu.

Ebü'l-Abbas Dîneverî her türlü ilimlerde üstad, faziletler sahibi, gayet fasîh (güzel ve düzgün) konuşan, hikmetli sözler söyleyen, İslâmiyete son derece bağlı bir mübârek zât idi. O, zamanındaki câhil kimselerden sakınır, ilimden haberi olmayan câhil tarikatçılardan da son derece şikâyetçi idi. Onların yaptıkları şeylerin din ile herhangi bir ilgisi olmadığını, şu sözleriyle beyan etmiştir: "Bu kimseler tasavvuf yolunu değiştirdiler, büyüklerin doğru yolunu bozdular. Kendilerine göre ba'zı isimler uydurup, bunlara da yanlış ma'nalar vererek tasavvufun asıl ma'nâsını bozdular. Meselâ: "Tamah kelimesine ziyâde, edebsizliğe ihlâs, boş arzular peşinde koşmaya selâmet, kötü (kerih) işlerle meşgûl olmaya lezzet, dünyâya dalmaya vuslat ismini verdiler. Allahü teâlânın râzı olduğu yoldan ayrılıp, sapık yollara dalmak, onlara göre şenliktir. Kötü huylar, onlar için kuvvettir. Evliyânın yolu bu mudur? Halbuki bu büyüklerin yolu; edebli olmak ve dünyâya ehemmiyet vermemek üzerine kurulmuştur. Allahü teâlâ o büyüklerden râzı olsun."

Ebü'l-Abbâs Dîneverî sözü özüne, ilmi ameline uygun bir zât olup, sözleri ve hâlleri hep doğru idi. O Allahü teâlâya muhabbetten, Allahü teâlâyı sevmekten bahsetmeye başlayınca kendinden geçer, O'nu tefekkür etmeğe başladığı zaman ise bambaşka bir hâl kaplardı. Ebû Abdurrahmân Sülemî şöyle anlatır: Ebü'l-Abbâs Dîneverî, bir gün Allah sevgisinden anlatıyordu. Anlatılanlar o kadar te'sîrli idi ki, orada bulunan bir ihtiyâr kadın kendinden geçerek Allah diye feryâd etti. Dîneverî “Eğer bu halinde sâdık isen kendini göster” buyurdu. İhtiyâr kadın ayağa kalktı, birkaç adım attı, dönüp Dîneverî'ye (radıyallahü anh) baktı ve orada canını sevdiğine (Allahü teâlâya) teslim etti.

Muhammed bin Ahmed şöyle anlatıyor: “Ebü'l-Abbâs Dîneverî, Semerkand'a gitmek istediği gün yanına girdim ve dedim ki; “Nişâbûrlular seni severken, niçin Nişâbûr'dan ayrılıyorsun?” Bunun üzerine şu şiiri ile cevap verdi:

“Senin üzerine bir hüküm takdîr edildiği zaman
Takdîr edilenden gayrisi muhaldir.”

Buyurdu ki: “Şunu iyi bilmelidir ki, kul Allahü teâlâdan birşey isteyeceği zaman; O'nun kendisine ihsân ettiği ni'metlerini, emir ve nehiyleri (yasakları) husûsundaki kusurlarını düşünerek bir şey istemelidir.”

“Gözler bakmakla görür, kalblerin mükâşefesi (keşfleri) ise, her an cenâb-ı Hakkı zikredip onu bir an unutmamakla olur.”

“Evliyâlık derecelerine, ancak doğrulukla ulaşılır. Her halükârda doğruluktan başkası bâtıldır, boştur.” Sonra şu şiiri söyledi.

Yerinde doğruluk ne güzeldir.
Her yerde de doğruluk güzeldir.

“Seven, sevgilinin rızâsı için her türlü sıkıntılara ve güçlüklere katlanır. Bu, O'nun rızâsı için olmalıdır. Son maksad da budur.” Ya'nî Allahü teâlânın râzı olmasıdır.

“Zikrin en aşağı derecesi, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmaktır. En yüksek derecesi ise; kendini dahi unutup, zikr-i ilâhiden başka hiçbir şey hatırlıyamamaktır.”

“Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, Allahü teâlâyı doğru olarak tanırlar (her şeyi Allah rızâsı için yaparlar). Bu tanımaları sebebiyle, O'nun (Allahü teâlânın) hizmetinde bulundurulurlar. Yine öyle kullar vardır ki, Allahü teâlâyı doğru olarak bilemezler (herşeyde Allahü teâlânın rızâsını gözetmezler). Bu sebeple, onlarda bu hâlleri sebebiyle pekçok ni'metlerden mahrûm kalırlar.”

Buyurdu ki: “İlim ikidir: Birincisi; Allahü teâlânın emirlerini yerine getirip, yaptıklarını sırf Allahü teâlâ için yapmağı öğreten ilimdir. İkincisi; Allahü teâlânın kullarının, bilemeyeceği şeyleri bildiğini bilmektir. Bu husûstaki bilgileri kesir ve kerâmetle, ancak Allahü teâlânın nebîve velî kulları bilir.”

“Şunu iyi biliniz ki, insanın dışı (ne olursa olsun) içini değiştirmez.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ul-evliyâ cild-10, sh. 383

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 475

3) Nefehât-ül-üns sh. 193

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 122

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 178

EBÜ'L-ABBÂS SEYYÂRÎ

Evliyânın büyüklerinden, zamanının imamlarından. İsmi, Kâsım bin Kâsım el-Mehdî olup, künyesi, Ebü'l-Abbas Seyyârî'dir. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde büyük bir âlim, fazîletler ve kerâmetler sahibi olup, Ebû Bekr-i Vasıtî'nin en büyük talebesi idi. Birçok büyük zâtlarla görüşüp, kendilerinden ilim ve edeb öğrendi. 340 (m. 951) senesinde Merv şehrinde vefât etti. 342 (m. 953)'de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Kabri orada olup, herkes tarafından ziyâret edilmektedir. Kabrini ziyâret edip, bu zât hürmetine Allahü teâlâya duâ edip isteklerini arz edenlerin, murâdlarına kavuştukları tecrübe ile sabittir. Tövbe etmeden önce zengin idi. Babasından kendisine çok mîrâs kalmıştı. Servetinin hepsini vererek, Resûlullah efendimizin iki tel mübârek Sakal-i şerîfini satın

aldı. Allahü teâlâ, Sakal-i şeriflerin bereketi ile ona tövbeyi nasîb eyledi. Ebû Bekr-i Vasıtî'nin sohbetiyle şereflendi. Yüksek derecelere kavuştu. Vefât ettiği zaman, vasıyyeti üzerine, mübârek Sakal-i şerîfleri ağzına koydular.

Ebü'l-Abbâs Seyyârî (radıyallahü anh), haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, dünyâya kıymet vermezdi. Allahü teâlâya isyan için, bir defa dahi ayaklarına adım artırmamıştır.

Kendisine sordular ki, "Allah yolunda yürüyen bir kimse hangi ameli işlemelidir ki, onun gönlü Cennet bahçesi misali çok güzel olsun?" Cevâbında "Allahü teâlânın emirlerini yapmaya ve yasaklarından sakınmaya sabırla devam etmek, sâlihlerle beraber olup, sohbetlerinde bulunmak ve dostlarına hizmet etmekle" buyurdu. Yine, "Bu yolda ilerlemek nasıl mümkün ve kolay olur?" diye sorulunca, "Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmek ve sâlihlerin sohbetine devam etmekle" buyurdu.

Ebü'l-Abbâs Seyyârî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir kimse, hayatında İslâmiyete uymakta ne kadar hassas dikkatli ve ince davranır, İslâmiyete uygun olmayan bir iş yapmamak için ne kadar gayret ederse, âhirette, sırat köprüsünden geçerken, sırat köprüsü ona, dünyada İslâmiyete uymak için olan gayreti nisbetinde geniş, ferah ve rahat olur. Yine bir kimse, dünyâda emirlere uymakta gayet gevşek ve geniş davranır, İslâmiyete tam uymak için çalışanlara, "O kadar da çok inceleme" derse, âhirette sırat köprüsünden geçerken, sırat köprüsü o kimse için, dünyâda İslâmiyete uymaktaki gevşekliği nisbetinde daralır."

"Bir kimse, mutlaka haklı olduğu halde, kendisini suçlu kabûl edip, karşısındakine (Sen haklısın, ben kabahatliyim) derse, âhirette bütün sıkıntı ve meşakkatlerden emîn olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 440

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 380

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 168

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 119

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 364

6) Nefehât-ul-üns sh. 194

7) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 255

EBÜ'L-FADL-I SERAHSÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Hasen es-Serahsî olup künyesi Ebü'l-Fadl'dır. Serahslı olduğu için Serahsî denmiştir. Zamanında bulunanların içinde, haramlardan ve şüphelilerden sakınmakta, çok ibâdet etmekte en önde gelenlerden idi. Ebû Nasr-i Serrâc'ın talebesi, Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr'ın üstadı idi. Allahü teâlâ için olan aşk ve muhabbette, Allahü teâlâyı tanımakta pek ileri idi. Talebeleri terbiye edip yetiştirmekteki üstün mehâreti çok fazla idi. Talebelerinin en büyüklerinden Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr'a "Bu kadar yüksek derecelere nasıl kavuştunuz?" diye sorulunca, "Bir derenin kenarında yürüyordum. Hocam Ebü'l-Fadl-ı Serahsî de karşıdan karşıya geçiyordu. Bir ara gözleri bana isâbet etti. İşte neye kavuştuysam, hocamın bu nazarı sebebiyledir" dedi. Ebü'l-Fadl-ı Serahsî (radıyallahü anh) herkesin kendisine hürmet ve muhabbet ettiği, herkese karşı merhametli, eli açık, çok cömert, latif, tatlı bir zat olup, kerâmetleri ve kıymetli sözleri meşhûrdur. Hayatında olduğu gibi vefâtından sonra da feyz vermesi kesilmemiştir. Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr'da, ne zaman bir darlık, güç bir hal hasıl olsa, hemen hocası Ebü'l-Fadl'ın kabrini ziyâret eder, onun hürmetine Allahü teâlâdan isterdi. Böylece o hâllerden kurtulur, talebelerine de böyle yapmalarını tavsiye ederdi.

Ebü'l-Fadl-ı Serahsî (radıyallahü anh) sıkıntılara sabreder, hiç kimseye şikâyette bulunmazdı. Halini Allahü teâlâya arz eder, duâları kabûl olurdu. Kendisini tanıyan ve sevenlerden birisi şöyle anlatıyor: "Dut yaprağı toplamak için, dut ağacına çıkmıştım. Ebü'l-Fadl (radıyallahü anh) oradan geçiyordu. Ağacın altına gelince durdu. Etrâfta kimse yoktu. Beni de görmüyordu. Ellerini açıp "Ya Rabbi! Ma'lûmundur ki, bir senedir cebime para girmemiştir. Saçımı tıraş ettirebilmem için de para icab ediyor" dedi. O anda hayretler içinde kaldım. Çünkü, o sözünü bitirir bitirmez, üzerinde bulunduğum dut ağacı olduğu gibi altın oluvermişti. Bunu görünce, "Sübhanallah! Ya Rabbi! Senin ihsânın, ne boldur ki, az bir şey istiyene, binlerce kat fazlasıyla veriyorsun. Halbuki benim

gönlüm onda değildir” dedi. Bundan sonra dut ağacı tekrar eski haline döndü.”

Ebü’l-Fadl-ı Serahsî (radıyallahü anh), tasavvuf yolunda çok yüksek olmakla beraber, tefsîr ve diğer ilimlerde de âlim idi. Kendisine birisi gelerek “(O, onları sever, onlar da O’nu)(Maide-54) âyetinin tefsîrini sizden dinlemek istiyorum dedi. “Peki, akşam olunca gel” buyurdu. O kimse akşam olunca geldi. Ebü’l-Fadl (radıyallahü anh), sabaha kadar bu âyet-i kerîmenin yediyüz ayrı tefsîrini söyledi. Hiç birini de tekrar etmedi. Ya’nî hep ayrı ayrı tefsîrini anlattı.

Nakledilir ki; Ebü’l-Fadl’ın (radıyallahü anh) vefât yaklaşınca kendisine, “Sizi nereye defn edelim?” diye sordular. Cevap vermedi. “Sizi, evliyâdan bir çoğunun bulunduğu falan kabristana defn edelim?” dediklerinde “Beni oraya defn etmeyin. Orada büyük zâtlar bulunmaktadır. Ben kendimi onların yanına layık görmüyorum. Şu tepede, günahı, isyanı açık olanların bulunduğu bir kabristan vardır. Beni oraya defn edin. Ben kendimi oraya layık görüyorum” buyurdu. Vefâtından sonra, tabutunun üzerine yanlışlıkla başkasına âit olan bir örtü örttüler. Cenâze namazı kılınmadan, mescidin kapısı açıldı. Kendisini göremedikleri bir kimse, “Sahibi bilinmeyen, kime âit olduğu belli olmayan örtüyü örtmek uygun değildir” dedi. Bunun üzerine, tabutun üzerinden o örtüyü kaldırdılar.

Ebü’l-Fadl-ı Serahsî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Mazi artık geçti. O ancak ibret almak için düşünülebilir. Geleceğe bel bağlanamaz. Çünkü bundan sonra yaşıyacağımız belli değildir. O halde, kendisine itibâr edilecek olan fırsat zaman, içinde bulunulan zamandır. Biz ona sahibiz, ne yapabilirsek şimdi yapabiliriz. O da geçip gitmektedir. Ya’nî kaybedilecek zaman yoktur.”

“Kulluğun esâsı iki şeydir. Her an Allahü teâlâya muhtâc olduğunu yakînen bilmek ve Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olmaktır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 283

2) Nefehât-ül-üns sh. 324

EBÜ’L-HASEN BÛŞENCÎ

Horasan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Sehl olup, künyesi Ebü’l-Hasen Bûşencî'dir. Tevhîd ilminde ve mu’amelatta zamanının büyüklerinden idi. Horasan köylerinden Bûşenc’de doğdu. 348 (m. 960)’de Nişâbûrda vefât etti. İlim öğrenmek için memleketinden ayrılıp, Irak’a ve Şam’a gitti. Sonra Nişâbûr’da yerleşti. Gittiği yerlerde, Ebû Osman Hayri, Ebü’l-Abbâs Atâ, Muhammed Cerîrî, Tâhir Makdisî, Ebû Amr-ı Dimeşkî, Ebû Bekr Şiblî ve daha birçok âlimlerle görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Ca’fer eş-Şâmî, Hüseyn bin İdrîs el-Ensârî ve Herât âlimlerinden hadîs-i şerîfler dinledi. Seneler sonra memleketi olan Bûşenc’e geldi. Oradaki insanlar, kendini anlıyamadıklarından hakkında ağır ithamlarda bulundular. Sonra tekrar Nişâbûr’a döndü ve ömrünün sonuna kadar orada kaldı. Tasavvuf ilminin inceliklerine vâkıf idi. Zühd, vera’ ve takvâda çok ileri idi. Cömertliği fevkalade olup, fakîrlere yardım eder, ihtiyâçlarını giderirdi.

Kendisine, “Tasavvuf nedir?” diye sordular. “Zamanımızda tasavvufun hakîkati değil, sadece ismi kalmıştır. Halbuki önceleri tasavvufun ismi değil, hakîkati vardı” buyurdu.

“Zarîf kimdir?” diye sordular. “Zarîf kimse, zatında, ahlâkında, fiillerinde yumuşak olup, gösterişten, yapmacık davranıştan uzak olan kimsedir” buyurdu.

“Kim mürüvvet sahibi değildir?” diye sordular. “Allahü teâlânın kendisini gördüğünü, bildiğini, kirâmen kâtibîn melekleri ile hafaza meleklerinin yanında bulunduklarını ve kendisini takip etmekte olduklarını bildiği halde, günah işlemeye cür’et edebilen kimse, mürüvvet sahibi değildir” buyurdu.

Ebü’l-Hasen Buşencî (radıyallahü anh), bir defa kendisinden duâ isteyen birisine, “Allahü teâlâ, seni kendi fitnenden muhafaza buyursun” diye duâ etti.

Kendisine “Tevekkül nedir?” diye soruldu. “Allahü teâlânın senin için takdîr ettiği rızkın, mutlaka seni bulacağını bil mendir” buyurdu.

Ebü'l-Hasen Bûşencî (radıyallahü anh), birgün yolda yürürken, gencin birisi gelip ensesine bir tokat vurdu ve gitti. Bu hali görenler o gence yetişip, "Sen ne yaptın? O zat evliyânın büyüklerinden Ebü'l-Hasen Bûşencî'dir" dediler. Genç bunları duyunca çok üzüldü. Hemen geri dönüp, Hazreti Ebü'l-Hasen'in yanına geldi. Özür dileyip, affedilmesi için yal varınca, "Sen rahat ol kardeşim. Biz, hakkımız varsa helal ettik. Bize bu hakaret, bu tokat sizin tarafınızdan gelmedi ki, Hiç hata yapmıyan bir makamdan geldi. Demek, bir kabahatimiz var ki, bu hâl başımıza geldi" buyurdu ve istiğfar (tövbe) ederek yoluna devam etti.

Birgün def-i hacet için helada bulunduğu bir sırada, hizmetçisini ağırdı. Kapı arkasından gömleğini uzatıp, "Bunu falan fakîre veriniz" buyurdu. Hizmetçi "Peki efendim" deyip gömleği götürdü. Daha sonra, "Efendim, bunu dışarı çıkınca söyliyemez miydiniz? Orada söylemenizin hikmetini anlıyamadık" diye arz etti. Bunun üzerine "O hayırlı düşünce, orada hatırıma geldi. Dışarı çıkıncaya kadar nefsimin beni bu düşünceden caydıracağından çekindim. Nefsime çok kısa zaman da olsa i'timâd edemedim" buyurdu.

Birgün çiftçinin birisi merkebini kaybetti. Birine, "Nişâbûr'da en zâhid olan zât kimdir?" diye sordu. "Ebü'l-Hasen Bûşencî'dir" dediler. Hemen yanına geldi ve kendisine "Benim merkebimi niye çaldın?" dedi. Bûşencî (radıyallahü anh), "Bir yanlışınız olmalı. Ben sizi tanımıyorum bile, ilk defa görüyorum" buyurdu ise de çiftçi ısrar edip, "Sen çaldın" diyordu. Bunun üzerine ellerini kaldırıp "Ya Rabbi! Bizim halimizi en iyi bilen sensin. Beni bu kimseden satın al" diye duâ etti. Duâsını bitirir bitirmez bir kimse gelerek, çiftçiye, "Haydi gel, merkebin bulundu" dedi. Çiftçi, Bûşencî'ye (radıyallahü anh) dönerek, "Ey efendim! Merkebi sizin çalmadığınızı elbette biliyordum. Merkebimi sizin yardımınızla bulabileceğimi düşündüm ve böyle yaptım. Şimdi anladım ki, bu büyüklerin huzûruna ne niyetle gelinirse ona kavuşuluyor" dedi.

Ebü'l-Hasen Bûşencî (radıyallahü anh) vefât ettikten sonra, bir kimse kabrine geldi. Allahü teâlâya duâ edip, bu kabirde bulunan Ebü'l-Hasen Bûşencî (radıyallahü anh) hürmetine dünyalık şeyler istedi. O kimse, o gece rü'yâsında Bûşencî'yi (radıyallahü anh) gördü. Kendisine bakıp, "Senin bütün maksadın dünyalık ise, git onu başka yerlerde ara. Bunun için bizi Allahü teâlâya vesîle etme. Bizi vesîle ederek duâ edeceksen, iki cihanda se'âdet, kurtuluşu işte" buyurdu. O kimse de yaptığı işin uygunsuzluğunu anlayıp tövbe etti.

Ebü'l-Hasen Bûşencî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Bir kimseden bir uygunsuzluk meydana gelirse, ya yediği lokmanın ihtiyâtsız oluşundan veya niyetinin düzgün olmamasındandır."

"İnsanlar üç kısımdır. İçleri dışlarından daha güzel olan evliyâ, içleri ve dışları bir olan âlimler ve içleri dışlarından daha bozuk olan kötü kimseler ki, bu üçüncü kısımda bulunanlar, kendi kendilerine insaf ve merhamet etmezler de, başkalarından insaf ve merhamet beklerler."

"Birisine dünyalık bir menfeat için muhabbet besleyen, ne kadar bayağı ve basit bir kimsedir."

"Şu insanlar ne kadar gâfil oluyor. Dişlerini, Allahü teâlânın ni'metlerini yemekle; dillerini, O'nun beğenmediği sözleri söylemekle yıpratıyorlar da, mutlaka şükretmeleri gerektiğini düşünmüyorlar."

"Sebeblere yapışmak emrolunduğu için sebebe yapışmalı, ancak, bu sûretle ele geçen dünyalığa gönül bağlamamalıdır."

"Nefsini zelîl kılan kimseyi, Allahü teâlâ azîz kılar ve derecesini yüksek eyler. Nefsini bir şey zanneden kimseyi, Allahü teâlâ zelîl kılar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 458

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 379

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 172

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 120

5) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-3, sh. 344

6) Nefehât-ül-üns sh. 264

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 282

EBÜ’L-HASEN-İ EŞ’ARÎ

Ehl-i sünnetin i’tikâddaki iki imamından biri. İsmi, Ali bin İsmail’dir. Künyesi, Ebü’l-Hasen’dir. 260 veya 266 (m. 879) senesinde Basra’da doğdu. 324 veya 330 (m. 941)’da Bağdâd’da vefât etti. Basra kapısı ile Kerh arasındaki kabristana defn edildi. Soyu, Eshâb-ı kiramdan bir Sahâbîye dayanmakta olup, şeceresi şöyledir: Ali bin İsmail bin İshâk bin Sâlim bin İsmail bin Abdullah bin Mûsâ bin Bilâl bin Ebî Bürde bin Ebû Musel-Eş’arî’dir.

İmâm-ı Eş’arî, üvey babası ile mu’tezile kelamcılarından olan Ebû Ali Cübbâî’nin talebesi olduğundan, bu bozuk yol üzerine yetiştirilmişti. 40 yaşına kadar mu’tezile fırkasında bulunmuştur. Bu fırkanın meşhûrları arasına katılmıştı. 40 yaşından sonra bu bozuk yoldan dönmüştür. İmâm-ı Eş’arî’nin (radıyallahü anh) bu bozuk yoldan dönmesi şöyle nakledilir: Bir Ramazan-ı şerîf ayının ilk günlerinde rü’yâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona: “Yâ Ali, benden nakledilen yola yardım eyle” buyurdular. Bu rü’yâdan sonra Ramazan-ı şerîf ayının ortasında, ikinci defa Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü’yâda görmekle şereflendi. Rü’yâsında, “Sana emrettiğim şey, ne oldu, ne yaptın?” buyurdu. “Benden bildirilen yola, sünnetime yardım et, bu yola uy!” buyurdular. Bu rü’yâdan sonra kelâm ile uğraşmayı terk etti. Üçüncü defa Ramazan-ı şerîfin yirmiyedinci gecesi, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü’yâda gördü. “Sana emrettiğim şey ne oldu?” buyurdu. “Kelâm ilmini terkedip, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs ilmine sarıldım” dedi. “Benden rivâyet edilen, bildirilen yola, sünnetime yardımcı olmam emrettim” buyurdu. Bunun üzerine İmâm-ı Eş’arî özür dileyip, “Mes’elelerini ve delîllerini öğrenmek için otuz yıl harcadığım yolu (mu’tezileyi), nasıl terk edeyim?” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ sana, ilahî yardımı ile yardım eyledi. Bunu yakînen bilmeseydim sana böyle emretmezdim” buyurdu. İmam-ı Eş’arî bu rü’yâyı da gördükten sonra uyanıp, “Hakdan öte, sapıklıktan başka bir şey yok” diyerek, mu’tezile yolundan dönüp, Ehl-i sünnet i’tikâdına girdi. Bu rü’yâsından sonra onbeş gün evinden çıkmadı. Mes’eleleri derinlemesine inceleyip, gözden geçirdi. Sonra Basra Câmii’ne gidip, kürsî’ye çıktı. O sırada mu’tezile bozuk yolunun meşhûr ve kuvvetli âlimlerinden sayılan ve böyle bilinen İmâm-ı Eş’arî, kürsüden cemaate şöyle hitâb etti: “Ey insanlar! Çoktan beri size görünmez oldum. Dikkatle düşündüm. İnsafla inceledim. Yanımdaki delîlleri gözden geçirdim. Tercih husûsunda zorlandım. Sonunda Allahü teâlâdan beni hidâyete, doğru yola kavuşturmasını istedim, duâ ettim. Allahü teâlâ beni hidâyete, doğru yola kavuşturdu. Mu’tezile yoluna âit i’tikâdlarımın hepsinden vazgeçip, kurtuldum” diyerek, Ehl-i sünnet i’tikâdına girdiğini herkese ilan etti.

Önceden mu’tezile yolu üzere yazdıklarını ve bildirdiklerini iptal etti. Ehl-i sünnet i’tikâdı üzere kitaplar yazıp, dağıttı. Ömrünün sonuna kadar bu doğru i’tikâdın yayılması için uğraştı.

Ebü’l-Hasen-i Eş’arî hazretlerinin Ehl-i sünnet mezhebine gemesi ile, kelâm ilmi, mu’tezilenin elinden kurtulmuş oldu. Onların elinde tehlikeli ve zararlı iken, doğru yolda gidenlere rehber oldu. Onun Ehl-i sünnete geçmesi, Ehl-i sünnet i’tikâdının yayılmasında büyük bir zafer olmuştur. O zaman te’sîrli ve zararlı olan mu’tezile yolu mensûbları, İmâm-ı Eş’arî tarafından susturulmuştur. Onları öyle zorlayıp sıkıştırdı ki, hepsi küçük ve güçsüz karıncalar gibi kaldılar. Daha önce hocası olan mu’tezilenin ileri gelenlerinden Ebû Ali Cübbâî ile yaptığı münâzarada onu mağlub etti. Çok meşhûr olmasına rağmen, Eş’arî’nin (radıyallahü anh) karşısında cevap vermekten aciz kaldı.

Ebû Sehl Su’lukî şöyle anlatır: “Basra’da bir mecliste Ebü’l-Hasen Eş’arî ile mu’tezilîler arasında çetin bir münazara oldu. Mu’tezilîler çok kalabalıktı. Onunla münâzaraya giren herkes yeniliyor, susmak mecbûriyetinde kalıyordu. Öyle oldu ki, o gün artık kimse onun karşısına çıkamadı. İkinci defa böyle bir münâzara için gittiğimizde, mu’tezileden kimse gelmemiş, münâzaraya cesâret edememişlerdi. Bunun üzerine bir zat İmâm-ı Eş’arîye: “Firar ettiler, kaçtılar yaz, kapıya as!” dedi.

İmâm-ı Eş’arî; tefsîr, hadîs ve fıkıh ilmini zamanın meşhûr âlimlerinden olan Zekeriyya bin Yahyâ es-Sâci’den, Ebû Halife el-Cumhî, Sehl bin Serh, Muhammed bin Ya’kub el-Mukrî, Abdurrahmân bin Halef ed-Dabî’den öğrenmiştir. Bağdâd’da Câmi-i Mensûr’da Cum’a günleri Ebû İshâk Mervezî’nin hadîs derslerine devam etmiş, kendisi de Ebû İshâk Mervezî’ye kelâm ilmini öğretmiştir.

İmâm-ı Eş'arî tasavvuf ilminde de âlim ve evliyâ idi. Ebû İshâk İsferanî şöyle demiştir: "Benim ilmim, Şeyh Ebü'l-Hasen Bâhilî'nin ilmi yanında, deniz yanında bir damla gibidir. Ebü'l-Hasen Bâhilî'nin de, benim ilmim, Ebü'l-Hasen Eş'arî'nin ilmi yanında, deniz yanındaki bir damla gibidir, dediğini işittim."

İmâm-ı Eş'arî, gayet tatlı, açık ve ikna edici konuşurdu. Bu sebeple hocası Cubbai, daha önce münâzaralara kendi yerine onu gönderirdi. Hakkın, doğrunun ortaya çıkması için mücadeleyi sever, yazarak ve anlatarak hak uğrunda müdafaadan yılmazdı. İmâm-ı Eş'arî'nin zamanı, mu'tezile fırkasının Ehl-i sünnete çok saldırdığı, hatta zorbaya baş vurduğu bir döneme rastlamaktadır. Vâlilik, kadılık gibi makamlar, mu'tezile fırkasından olanların elinde bulunuyordu. Böylece bozuk i'tikâdlarını yayıyorlar, insanları saptırıp, imânları ile oynuyorlardı. Bu sırada İmâm-ı Eş'arî ve diğer Ehl-i sünnet âlimleri, kitablar yazarak onları reddediyor, bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. İmâm-ı Eş'arî ayrıca, mu'tezile fırkasının ileri gelenleri ile çetin münâzaralara girip, onları susturdu. Kendisine, neden onların yanlarına, hatta devlet erkanından olanlarının makamına gittiği sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Onlar vâlilik, kadılık gibi makamlarda bulunuyorlar. Kibirleri sebebi ile bize gelmezler. Biz de gitmezsek, hak nasıl ortaya çıkacak? Ehl-i sünneti anlatanların, onu yayıp, hizmet edenlerin bulunduğunu nasıl bilecekler ve nasıl anlayacaklar?"

Ebû Abdullah İbni Hafif şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde, İmâm-ı Eş'arî hazretlerini görmek için Basra'ya gitmiştim. Basra'ya vardığımda, heybetli ve güzel yüzlü, yaşlıca bir zat gördüm. Ona, "Ebu'l-Hasen Eş'arî hazretlerinin evi nerededir?" dedim. "Onu niçin arıyorsun?" dedi. "Onu seviyorum ve görüşmek istiyorum" dedim. Bana, "Yarın erkenden buraya gel" dedi. Ertesi gün erkenden söylediği yere gittim. Beni yanına alıp, Basra'nın ileri gelenlerinden birinin evine götürdü. İçeri girince, o zâta yer gösterdiler. O da oturdu. Mu'tezilenin meşhûr âlimleri, münâzara için orada toplanmıştı. Biz girip oturduktan sonra, o mecliste bulunanlar, aralarında oturan bir mu'tezile âlimine çeşitli mes'eleler sormaya başladılar. O şahıs cevap vermeye başlayınca, beni oraya götüren zât karşısına çıkıp, söylediği yanlış şeyleri reddediyor, doğrusunu söyleyip, onu susturuyordu. Öyle konuşuyordu ki, dinleyenleri tam ikna edip, doyurucu bilgi veriyordu. Ben, bu zatın haline ve ilmine hayran oldum. Yanımda bulunan birine "Bu zat kimdir?" dedim. "Ebü'l-Hasen Eş'arî'dir" dedi. İmâm-ı Eş'arî evden çıktıktan sonra, yine peşinden gittim. Yanına yaklaşınca, "İmam-ı Eş'arî'yi ve hizmetini nasıl buldun?" buyurdu. "Fevkalade" dedim. Sonra, "Efendim, o mecliste neden siz baştan bir mes'ele sormadınız? Başkaları sorduktan sonra mevzûa girdiniz?" dedim. Biz, bunlarla konuşmak için söze girmiyoruz. Ancak Allahü teâlânın dininde yanlış ve sapık şeyler söylediklerinde reddediyoruz. Yanlış olduğunu isbat edip, kendilerine doğrusunu bildiriyoruz" buyurdu.

İmâm-ı Eş'arî, eser yazmak, münâzaralara girmek ve kıymetli talebeler yetiştirmek sûretiyle, Ehl-i sünet i'tikâdının yayılması ve böylece insanların se'âdete kavuşması husûsunda büyük hizmetler yapmıştır. Yetiştirdiği talebelerinden bir kısmı şu zâtlardır: Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah, Ebü'l-Hasen Bahilî, Ebû Abdullah bin Hafif Şîrâzî, Hâfız Ebû Bekr Cürcanî el-İsmâilî, Şeyh Ebû Muhammed Taberî el-Irakî, Zâhir bin Ahmed Serahsî, Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, Dimyânî. Bunlardan Ebû Abdullah Tâi, İmâm-ı Ebû Bekr Bakıllanî'nin hocasıdır. Ebü'l-Hasen Şazilî de Ebû İshâk İsferanî'nin ve hocası olan Ebû Bekr Fûrek'in hocasıdır. Bu zat, önceden İmâmiyye fırkasından iken, Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretleri ile yaptığı bir münâzara ve ilmî mübahese sonunda hatasını anlayıp, imâmiyye fırkasını terk edip, Ehl-i sünnet i'tikâdına girdi. İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâdı Basra'da yaydı. İbn-i Hafîf ise, İmâm-ı Eş'arî'nin en meşhûr talebelerinden olup, (Şeyh-i Şîrâziyyîn) Şîrâzlıların şeyhi, üstadı ismiyle meşhûr olmuştur. Diğer meşhûr bir talebesi olan Dimyanî ile İbn-i Hafîf, İmâm-ı Eş'arî'nin münâzara meclislerinde yanında bulunurlardı. Talebelerinden Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, uzun müddet İmâm-ı Eş'arî'nin yanında bulunmuştur. Sonra memleketi Şîrâz'a dönüp, orada ders verip, talebe yetiştirmiş; İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâd bilgilerini memleketinde yayılmıştır. Şeyh Ebû Ali Zâhir de, hocası İmâm-ı Eş'arî'den öğrendiği Ehl-i sünnet bilgilerini Horasan'da yaydı. Böylece İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâd bilgileri, Ehl-i sünnet mezhebi, doğuda ve batıda yayıldı. Hicrî 300 senesinden itibâren Irak havâlisinde, İran'da yayıldı. Selçuklu devleti hükümdârlarının resmi mezhebi oldu. Daha sonra Atâbekler tarafından müdafaa edilip, Şam ve Bağdâd çevresinde yayıldı. Selahüddîn Eyyûbî Mısır'ı fethedince, orada da yayıldı.

Eserleri: İmâm-ı Eş'arî'nin eserleri, beş grubta toplanır:

1.Kırk yaşından önce mu'tezile iken yazdığı eserler. Bunları sonradan iptal etmiştir.

2.Felsefecilere, yahudi, hıristiyan ve mecûsilere yazdığı reddiyeler.

3.Hariciye, mu'tezile, şia ve zâhiriyye fırkalarına yazdığı reddiyeler.

4.Makalatlar.

5.Kendisine sorulan suallere cevap olarak yazdığı risaleler ve diğerleri.

Eb'ül-Hasen El-Eş'arî hazretlerinin pekçok eseri vardır. Bunları İbn-i Asakir "Tebyîn isimli eserinde, İbn-i Fûrek'den nakledip, isimlerini yazmıştır. İbn-i Fûrek ise, "Ebul-Hasen; el-Eş'arî (radıyallahü anh), el-Umed (veya el-Gamed) adlı da, kendi eserlerini saydığını bildirmektedir. Bu eserler, onun yanında dersini dinliyenlere söyliyerek yazdırdıkları, çeşitli İslâm memleketlerinden sorulan suallere verdiği cevapları ihtivâ eden, üçyüzyirmi senesine kadar yazdığı kitaplardır. Bundan sonra üçyüzyirmidört senesine kadar da pek çok eser yazmıştır:" demektedir. İbn-i Fûrek ayrıca, Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'nin el-Umed adlı eserinde isimlerini bildirdiği eserlerden başka kitaplarını da bildirmektedir.

"El-Umed" adlı eserde bildirilen kitaplardan ba'zıları:

1. Kitâb-ül-Fusûl: Mulhidler (dinsizler) tabiatcı felsefeciler, dehrîler, zamanın ve alemin kadîm olduğuna inananlara reddiyedir. Bu kitapda; brehmenler, yahudiler, hıristiyanlar ve mecûsilere de cevaplar vermiştir. Bu kitap büyük bir eserdir.

2. Mûcez: On iki kitaptan ibârettir.

3. Halk-ul-efâl

4. İstitâa hakkındaki kitap

5.Sıfatlar hakkındaki kitap

6.El-Luma fi'r-reddi alâ ehli'z-zeygi ve'l-bida': Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın irâdesi, Allahü teâlânın görülmesi, kader, istitâa, va'd ve va'id ve imamet mes'elelerinden bahseden on bölüm ihtivâ eden kıymetli bir kitabtır. İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin bu mevzûlarda söyledikleri hakkında iyi bir kaynaktır. Yakın zamanda Mısır'da ve Beyrut'ta basılmıştır. Beyrut baskısında, ayrıca Richard J.Mc. Carthy tarafından bir mukaddime ve İngilizceye tercümesi vardır. Spitta, bu eseri hülasa ederek, Joselp Hell tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.

7.Risâlet-ül-Îmân: Spitta bu kitabı Almancaya tercüme etmiştir.

8.Kitab-ül-Fünûn: Mulhidlere (dinsizlere) cevap olarak yazılmıştır.

9.Kitab-ün-Nevâdir: Kelâm ilminin inceliklerini anlatır.

10.Dehrîlerin (dinsizlerin) Ehl-i tevhîd'e karşı yaptıkları bütün i'tirâzlarının toplandığı bir kitap.

11. El-Cevher fi'r-Reddi ala ehli'z-Zeygi vel-Münker.

12.Nazar, istidlal ve şartları hakkında Lübbaî'nin suallerine verilen cevaplar.

13.Mekalat-ül-felasife: Felsefecilere cevap olarak yazılmış bir eserdir. Kitap üç makaleyi ihtivâ eder. Eserde İbn-i Kays ed-Dehrî'nin ba'zı şüpheleri, Aristo'nun semâ (gök ve alem) hakkındaki fikirleri çürütülmüş; hadîseleri, se'âdetve şekaveti yıldızlara bağlıyanlara lazım gelen şeyler açıklanmıştır.

14. Cevab-ül-Horasâniyyîn: Çeşitli mes'eleleri ihtivâ eder.

El-Umed'de bildirilenlerden başka, İbn-i Fûrek'in zikrettiği eserlerinden ba'zıları da şunlardır:

1.Tenasühe inananlar hakkındaki eser.

2.Mantıkçılara dair yazılan eser.

3.Hıristiyanlar hakkında yazılan kitap.

4.Delail-ün-nübüvve hakkındaki kitap.

İmâm-ı Eş'arî'nin ayrıca: Risale ketebbiha ila ehli's-sagr bi bab-ül-ebvab adlı eseri vardır. Kitap, Kafkas dağlarının Hazar denizi ile bitiştiği yerde bab-ul-ebvab (Demirkapı yahud Derbend) denilen kasabanın âlimlerine yazılmıştır. Bu eser, Ehl-i sünnet vel-cemaat âlimlerini geniş olarak anlatmaktadır.

Bunlardan başka şu eserleri de meşhûrdur:

Makalat-ül-İslâmiyyin: Bu eserinde i’tikâdî fırkalardan ve kelâm ilminin ince mes’elelerinden bahsetmektedir. Matbûdur.

El-İbane an usul-üd-diyane; Ehl-i sünnet dışı fırkaların reddi için yazılmış olup, bu husûstaki delîlleri içinde topladığı eseridir.

Kavl-ül-cumlat, Eshâb-ül-hadîs ve Ehl-üs-Sünne fi’l-i’tikâd (basılmamıştır.) Risâlet-ul-istihsân el-Havdu fî ilm-il-kelam, basılmıştır. İngilizce tercümesi vardır.

İzah-ül-Burhan et-Tebyîn ala usûl-id-dîn, Kitab-ül-ulüm, Tefsîr-ül-Kur’ân- eş-Şerh vet-tafsil, İbn-i Asakir’in bildirdiğine göre, Ebü’l-Hasen Eş’arî’nin tefsîri 70 veya 300 cild idi.

İmâm-ı Eş’arî, Ehl-i sünnetin i’tikâdda iki imamından biridir. İ’tikâdda diğer imam da, İmâm-ı Mâtüridî’dir. Bu iki büyük âlim, Ehl-i sünnet i’tikâdını yaymış olup, i’tikâdda iki imamdırlar. Ehl-i sünnetin reîsi ise İmâm-ı a’zamdır.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve usuller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (radıyallahü anh) bildirdiği i’tikâd, imân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden, ilm-i kelam, ya’nî imân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı a’zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed Şeybanî’nin yetiştirdiklerinden, Ebû Bekr-i Cürcanî dünyâca meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nâsır-ı Iyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Matüridî’yi yetiştirdi. Ebû Mensûr, İmâm-ı a’zamdan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Doğru yoldan sapmış olanlarla mücadele ederek, Ehl-i sünnet i’tikâdını kuvvetlendirdi ve her tarafa yaydı.

İmâm-ı Eş’arî de; İmâm-ı Şafiî’nin talebesi zincirinde, bulunmaktadır. Bu iki büyük imam, Eshâb-ı kiram, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin bildirdiği i’tikâd ve imân bilgilerini açıklamışlar, kısımlara bölmüşler, herkesin anlayabileceği bir şekilde yaymışlardır. Eş’arî ve Mâtüridî, hocalarının müşterek mezhebi olan (Ehl-i sünnet vel-cemaat)den dışarı çıkmamışlardır.

Bu iki imâmın ve hocalarının ve bunlarında hocaları olan, amelde dört hak mezheb imamlarının ve onlara tabi olanların imânda, i’tikâdda tek bir mezhebi vardır. Bu mezheb Ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebidir. Çünkü İslâmiyet, bütün insanlara yalnız bir tek imânı ve i’tikâdı emretmektedir. Bu imânın esaslarını ve nasıl i’tikâd edileceğini, bizzat Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm tebliğ etmiştir. İnsanlara, kendilerini ve herşeyi yaratan Allahü teâlâyı haber veren Peygamberimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya, O’nun yarattıklarına ve O’nun emir ve yasaklarına imânın nasıl olacağını da bildirmiştir. Muhammed aleyhisselâma ve O’nun bildirdiklerine temiz, dürüst ve hakikî bir imân, ancak O’nun bildirdiğini tam ve hiç şüphesiz kabûl edip inanmakla mümkün olur. Bu husûsta çok az, kıl kadar da olsa bir ayrılığın, O’ndan ayrılmak olacağı meydandadır. Böyle bir ayrılığa düşenlerin öne sürecekleri, dinî, siyâsî, beşerî, içtimaî, fennî, v.s. gibi sebeplerin, ayrılmalarını haklı gösterecek hiçbir tarafı yoktur. Çünkü İslâmiyet, her ne sûret ve sebeple olursa olsun, imânda ve i’tikâdda ayrılığa asla izin vermemekte, yasaklamaktadır.

Eshâb-ı kiramın îmân ve i’tikâdda hiçbir ayrılıkları olmadı. Eshâbdan olmayanlar ve daha sonraki asırlarda gelenler arasında ise zamanla îmânda, i’tikâdda ba’zı ayrılıklar ortaya çıkarıldı ve bid’at fırkalarının sayısı yetmişikiye ulaştı. Bu ayrılıkları çıkaranların ve bunların sözlerine inanarak bozuk düşüncelerini benimseyenlerin ileri sürdükleri sebepler çok çeşitli ve her birine göre farklı olmakla beraber, esas sebepler; “Münâfık” ve başka dinden olanların çıkardıkları fitneler, Kur’ân-ı kerîmin müteşâbih âyetlerini kendi anlayışlarına göre te’vîl etmeye kalkışmaları, eski Hind ve Yunan felsefesi ile, mecûsî inançlarının İslâmiyete sokulma çabaları, Eshâb-ı kiramın maslahata (huzûrun, dirliğin teminine) âit konulardaki ictihâd ayrılıklarını anlayamama ve bunları kendi nefsânî arzularına, siyâsî maksat ve ihtirâslarına perde veya âlet etme, kısa zamanda çok geniş ülkelere yayılan İslâmiyetin henüz yeni müslüman olmuş büyük kitlelerce tam anlaşılmadan bir takım insanların eski din ve inançlarına âit ba’zı unsurları tamamen terk edememeleri ve bunları İslâmiyetten sayma yanlışına düşmeleri” şeklinde özetlenebilir. Ancak, İslâm târihinde görülen 72 sapık fırkanın ortak vasfı; siyâsi ve dünyevi menfaat ve sâiklerle ortaya çıkmış olmalarına rağmen, hemen hepsi Kur’ân-ı kerîmdeki muhkem ve bilhassa müteşâbih âyet-i kerîmeleri kendi akıllarına göre tefsîr yoluna gitmişler. Böylece felsefe yaparak ve bu âyetleri, iddiaları istikametinde tev’il ederek kendilerine Kur’ân-ı kerîmden delîller bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Meselâ, Kur’ân-ı kerîmde geçen, Allah’ın eli, yüzü, tahtı v.b. sıfatlarını gösteren ifâdeleri, kendi düşüncelerine ve konuşma dilindeki

mâ'nâlarıyla kabûl ederek, Allahü teâlâyı zâtı ve sıfatlarıyla tecsim eden, ya'nî cisim ve insan şeklinde düşünen bu sapık fırkalar, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsı olan murâd-ı ilâhiyi anlayamamışlar, doğrusunu anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin açıklamalarını kabûl etmedikleri gibi, ayrıca onlara fikren ve fiilen saldırmışlardır.

İslâmiyette ilk i'tikâd ayrılıkları, Hazreti Osman'ın şehîd edilmesi hâdisesinden sonra, Abdullah İbni Sebe adındaki münâfık olan bir yahudinin ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların saf ve berrak îmânlarını bozmak gayesiyle i'tikâddaki birlik ve beraberliklerini parçalamak için çıkarılan ilk fitne hareketi budur. Abdullah İbni Sebe, Hazreti Ali'nin halifelik meselesini bahâne ederek, müslümanları bölmek gayretine düştü. Kendisine taraftar toplamak ve onlara görüşlerini kabûl ettirmek için, "Hazreti Ali'nin Peygamber olduğundan, Allahü teâlânın ona hulul ettiğine" varıncaya kadar pekçok şeyler uydurdu. Bir kısım insanları aldattı. Abdullah İbni Sebe'ye aldananların içinde siyâsî hırs ve gayret ile hareket edenler çoktu. Böylece Hazreti Ali taraftarıyız diyerek, İslâm dînine bozuk inançlar karıştırdılar. Zamanla hilâfet, Hazreti Ali'nin hakkıdır diyen ve bu inanca sahip olanlara "Şia" (Şii) denildi. Şiîler, zamanla başka konularda da Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendi içlerinde çeşitli kollara bölündüler.

Hazreti Ali'nin hilâfeti, hakem ta'yini yoluyla Hazreti Muâviye'ye bırakmasını beğenmeyip, Hazreti Ali'ye ve Hazreti Muâviye'ye karşı çıkıp ayrılanlara ise "Haricî" ismi verildi. Hâriciler'den bir kısmı Kur'ân-ı kerîmin ba'zı bölümlerini kabûl etmezler. Bir kısmı da sapıklıklarında yeni bir peygamber geleceğine inanacak kadar ileri gitmişlerdir.

Bozuk fırkalardan biri olan mu'tezile ise, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) derslerinde bulunan Vâsıl bin Atâ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Büyük Ehl-i sünnet âlimi ve veli bir zât olan Hasen-i Basrî, "Büyük günah işleyen ne mü'mindir nede kâfirdir" diyerek Ehl-i sünnetten ayrılan Vâsıl bin Atâ için, "I'tezele annâ vâsıl" Ya'nî, "Vâsıl bizden ayrıldı" buyurmuştu. Buradaki' "I'tezele ayrıldı" kelimesinden dolayı Vâsıl'a ve onun yolunu tutanlara "Mu'tezile" ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda bilhassa felsefe eğitimi yapmış ve felsefeye meraklı kişiler, Vâsıl bin Atâ'nın yolundan yürüyerek Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları ile, kader, amellerle (ibâdetlerle, muamelâtla.) îmân arasındaki münâsebet ve diğer konularda İslâm dîninin sınırlarını zorlayacak kadar ileri derecelere varan ayrılıklara düşmüşlerdir.

Ayrıca mürcie, kaderiyye, ibâhiye, mücessime, cebriyye gibi birçok bozuk fırkalar, İslâm târihi boyunca çeşitli yerlerde ortaya çıkmış kendi içlerinde de sayılamayacak kadar çok kollara ayrılarak bir müddet yaşayıp sonra unutulup gitmişlerdir. Ancak son asırlarda zuhur eden Vehhâbîlik, bilhassa Arabistan'da yayılmış ve bugün de, çeşitli İslâm ülkelerindeki müslümanlar arasına yayılması için çalışılmaktadır.

Diğer bozuk fırkalar târih içinde kaybolup gitmişlerdir. Ehl-i sünnet vel-cemâat ise her devirde çok olmuş, İslâmiyet îmân, i'tikâd, amel ve ahlâk esasları olarak Ehl-i sünnet âlimleri tarafından her asırda, aslı üzere müdâfaa ve muhafaza edilerek, bugüne ulaştırılmıştır. Bugün dünyâdaki müslümanların yarıdan çoğu, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdı üzeredirler.

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, îmânda parçalanmanın, fırkalara (mezheblere) ayrılmanın kötü olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ, Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen"Hidâyeti (kurtuluş yolunu) öğrendikten sonra, Peygambere uymayıp mü'minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehenneme atarız" ve Âl-i İmrân sûresi 103. âyetinde de meâlen "Hepiniz Allahın ipine (Kur'ân-ı kerîme) sımsıkı sarılınız.. Fırkalara bölünmeyiniz" buyurmaktadır. Hazret-i Peygamberimiz de (aleyhisselâm) müslümanlar arasında îmânda ve i'tikâdda ayrılıkların felâket olduğunu bildirerek meşhûr olan bir hadîs-i şerîfinde: "Benî İsrail (yahudiler), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasarâ (hıristiyanlar) da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur" buyurmaktadır. Eshâb-ı kiram bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduğunda "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte; "Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka kurtulacak, diğerleri helak olacaktır" buyurduğunda Eshâb-ı kiram; "Kurtulan fırka hangisidir?" diye sorunca, "Ehl-i sünnet vel-cemâattir" buyurdu. Eshâb-ı kiram bu defa "Ehl-i sünnet vel-

cemâat nedir? diye sordular. “Bugün benim ve Eshâbımın bulunduğu yolda olanlardır” buyurdu.

Ehl-i sünnet i’tikâdını ortaya koyan Resûlullahtır (aleyhisselâm). Eshâb-ı kiram îmân bilgilerini bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i i’zâm da, bu bilgilerini, Eshâb-ı kiramdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece, Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakl ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akıl ile bulunamaz. Akıl bunları değişdiremez. Akıl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya’nî, bunları anlamak, doğruluklarını kıymetlerini kavramak için akıl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i’tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imamları da bu mezhebde idi. İ’tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş’arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Bu her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zamanları aynı ise de, bulundukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheblerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen binlerce derin âlim ve velîler, bu iki yüce imâmın kitablarını inceliyerek, ikisinin de Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, (Nass)ları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya’nî, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık ve meşhûr olan ma’nâları vermişler, zarûret olmadıkça nassları te’vîl etmemişler, bu ma’nâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklitçilerinden işittiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Son asırlarda Ehl-i sünnet i’tikâdından ayrılan ba’zı din adamları “selefiyye” adını verdikleri sapık bir yol tutmuşlardır. Bunun i’tikâdda mezheb olduğunu söyleyip, kitablarında yazmışlardır. Halbuki, İslâmiyette “Selefiyye mezhebi” diye bir şey yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bir şey bildirmemişler ve kitaplarında asla yazmamışlardır, İslâmiyette “Selef-i sâlihîn” mezhebi, ya’nî Ehl-i sünnet mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn, hadîs-i şerîf ile medh edilen, övülen ilk iki asrın müslümanlarıdır. Ya’nî, Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı kiram ve Tabiîne verilen isimdir. Bu şerefli insanların i’tikâdına “Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi” denir. Bu mezheb îmân, inanç mezhebidir. Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn-i i’zâmın îmânları hep aynı idi. İnançları arasında hiç fark yoktu. İmâm-ı Gazâlî hazretleri İlcam-ül-avâm kitabında “Bu kitabta i’tikâd fırkalarından, Selef mezhebinin hak olduğunu bildireceğim. Bu mezhebten ayrılanların bid’at sahibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tabiînin i’tikâdları demektir...” buyurarak, Selef mezhebi demenin, Ehl-i sünnet ve’l-cemâat mezhebi demek olduğunu açıkça bildirmiştir.

Mısır’daki Ezher Üniversitesinden mezun üstâd İbn-i Halife Alîvî “Akıdet-üs-selef-i vel-halef adlı kitabında şöyle yazmıştır. “Ebû Zehrâ (Târih-ül-mezâhib-ül-İslâmiyye) kitabında yazdığı gibi, hicretin dördüncü asrında, Hanbelî mezhebinden ayrılan ba’zı kimseler, kendilerine (Selefiyyîn) ismini verdiler. Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebül-Ferec, İbnü’l-Cevzî ve diğer âlimler, bu selefilerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid’at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Daha sonra yedinci asırda İbn-i Teymiyye el-Harrânî bu fitneyi tekrar alevlendirdi. Kendilerine (Selefiyye) ismini takanlar, İbn-i Teymiyye selefilerin büyük imâmı dediler. İbn-i Teymiyye, Hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya’nî Ehl-i sünnet idi. Fakat sonradan kendi aklına uyarak, sapık görüşler ortaya attı. Ehl-i sünnet i’tikâdından ve dolayısı ile Hanbelî mezhebinden ayrılıp uzaklaştı. Kendi başına ayrı bir yol tutup, tuttuğu bu sapık yolda sürüklenip gittiler. Kendine tâbi olanları da saptırdı. Ona tâbi olanlar onun bu yoluna sefefiyye dediler. Bu husûsu derinlemesine araştırıp, incelememiş ve kaynakları iyi anlayamamış olan ba’zı din adamları, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarındaki “Selef ve Selef-i sâlihîn” ifâdelerini değiştirerek, “sefefiyye” şeklinde nakletmişler ve yazmışlardır. İ’tikâdda selefiyye diye bir mezheb yoktur. Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfte fırka-i nâciye, kurtuluş fırkası olarak bildirdiği tek bir i’tikâd mezhebi vardır. O da, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir, İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş’arî bu mezhebde iki i’tikâd imamıdır ve bu mezhebi yaymışlardır.

İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş’arî ayrı bir mezheb kurmamışlar, Eshâb-ı kiramın, Tabiînin, dört mezheb imamının ve sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin nakil ve tevâtür yolu ile bildirdikleri îmân ve i’tikâd bilgilerini açıklamışlar, anlaşılmasını kolaylaştırmak için kısımlara bölmüşler ve herkesin anlayabileceği şekilde yaymışlardır. Bunlardan İmâm-ı Eş’arî, İmâm-ı Şafiî’nin talebe zincirinde

bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî ise, İmâm-ı a'zamın talebe zincirindedir.

Ehl-i sünnet i'tikâdının açıklanmasında bu iki imâm meşhûr olmuş, yaşadıkları zamanlarda i'tikâdda doğru yoldan ayrılmış sapıkların ve yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış maddecilerin bozuk düşüncelerine karşı, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını izah etmekte, ba'zı bakımlardan farklı usûller takip etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda gelen Ehl-i sünnet âlimleri, bu iki imâmın koyduğu usullere uyarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını nakletmişlerdir.

Ebü'l-Hasen-i Eş'arî buyuruyor ki: "Şeyhaynın (ya'nî Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'in), diğer bütün ümmetten üstün olduğu mukakkaktır. Buna inanmıyan ya câhildir veya inadcıdır."

İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin. Kafkas sıradağlarının Hazar Denizine ulaşan ucunda Bâb-ül-ebvâb (Demirkapı veya Derbend) denilen kasaba âlimlerine, Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirmek için yazdığı "Risâletün ilâ ehli's-sagr" (Hudûd ahâlisine bir mektûb) adlı eserinde ba'zı bölümlerin tercümesi şöyledir:

Allahü teâlâya hamd olsun ki, bizi, doğru yola ulaştıran sünnet-i seniyyeye Uymayı sevdirdi. Helake götüren bid'atlerden uzaklaştırdı. Kalblerimizi, yakînin (kat'î ve kuvvetli îmânımızın) hasıl ettiği serinlik ve huzûr ile doldurdu. Müslümanlık ile bizi azîz kıldı. Bizi, Resûlüne (aleyhisselâm) uyanlardan, O'nun rehberliğine yapışanlardan eyledi. Bid'atlere dalıp, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (aleyhimürrıdvân) yolundan ayrılarak yalnız kalmaktan kurtarıp, cemâatle beraber olmayı ihsân etti.

Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm olsun ki, bizi Allahü teâlânın emir ve yasaklarına da'vet etti. Allahü teâlâ bu husûsta ona âyetleriyle yardım etti. Kendisine mu'cizeler vererek, hakkındaki şüpheleri giderdi. Kendi rızâsına nasıl ulaşılacağını O'nun ile bildirdi. İçlerinde kendisine delâlet eden delîller bulunduğunu en açık bir şekilde haber verdi. Nihâyet bâtıl, sönüp gitti. Hak, galip ve muzaffer olarak parladı. Resûlullah (aleyhisselâm) Peygamberlik vazîfesini yerine getirdi. Kendisine bildirilenleri tebliğ edip, ümmetine nasîhatta bulundu.

İmdi! Ey Bâb-ül-ebvâb halkından olan âlimler ve büyükler! Allahü teâlâ sizleri yüce kudreti ile muhafaza buyursun. Sizlere yardım eylesin. Medînet-üs-Selâm'da (Bağdâd'da) mektûbunuzu aldım. Allahü teâlânın ni'metleri içerisinde olduğunuzu, hâlinizin düzgünlüğünü yakıyorsunuz. Bu sebeble, kederim ve üzüntülerim dağıldı. Allahü teâlâya çok şükrettim. Size olan ihsânını tamamlamasını, size ve bize olan ni'metlerini arttırması için Allahü teâlâya yalvardım. Duâları kabûl eden O'dur. Büyük lütuflarda bulunmak O'na lâyıktır. Allahü teâlâ yardımcınız olsun. Geçen sene 267 (m. 881) bir takım suâller sormuştunuz. Mektûbunuzda bundan da bahsediyorsunuz. Verdiğim cevapları beğendiğinizi, faydalı olduğunu, doğruluğunu kabûl ettiğinizi, şüphelerinizin gittiğini, sizi kendilerine inandırmak isteyen (o kimselerden) yüz çevirdiğinizi yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, dinde saptıranların, Resûlüne uymaktan alıkoyanların şüphelerinden bizi ve sizi muhafaza buyurduğu için Allahü teâlâya hamd ettim.

Yine siz mektûbunuzda, benden Selef-i sâlihînin asıl kabûl edip, dayandıkları ba'zı husûsları (yazmamı) istiyorsunuz. Sonra gelenler de bu asıllara (bilgilere) uymak sûretiyle, bid'at sahiplemin düştüğü, Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i seniyyeye muhalefet durumuna düşmekten kurtulmuşlardır. Bu bilgilere şiddetle ihtiyâcınız olduğunu bildirdiğiniz için, size olan hürmetim ve üzerimdeki hakkınızdan dolayı, suâllerinize ve isteklerinize cevap vermekte acele ettim.

Size ba'zı temel bilgileri, delîlleri ile beraber bildirdim. Bu delîller, sizin Selef-i sâlihîne tâbi olmakta haklı olduğunuzu, Ehl-i bid'atın ise, Selef-i sâlihîne muhalefet edip, daha önce üzerinde bulundukları haktan sapmakla hatâ ettiklerini, bununla şer'î delîlerden, Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiği şeylerden ayrıldıklarını gösterecektir. Yine bu delîlleri red eden, Peygamberlerin aleyhimesselâm getirdiklerini inkâr eden felsefecilerin yollarına uyduğunu da gösterecektir. Size ve söylediklerimi düşünen diğer kimselere söylenmesi gerekenleri söyledim. Allahü teâlâdan yardım diliyerek ve O'na güvenerek, sizin isteklerinizi yerine getirmekle, sevâba kavuşacağımı ümid ediyorum. Allahü teâlâ bana kâfidir ve O ne güzel vekîldir.

Allahü teâlâ sizi doğru yola hidâyet eylesin. Biliniz ki, Selef-i sâlihînin ve onların yolunda giden halefin (sonra gelen âlimlerin) yolu şudur:

Allahü teâlâ, Muhammed'i (aleyhisselâm) bütün dünyâya Peygamber olarak gönderdiği zaman, insanlar, birbirine zıt bir takım fırkalara ayrılmışlardı. Onlardan bir kısmı kitabî idi. Bunlar, Allahü teâlânın gönderdiği Tevrat ve İncîl'i değiştirmişler, kendi uydurdukları şeyler ile insanları Allahü teâlâya da'vet ediyorlardı. Bir kısmı felsefeci idi. Bunlar, akıl ile elde ettikleri bir takım bilgilerde, yanlış neticelere varmaları sebebiyle, bir çok bâtıl ve yanlış yollar ortaya çıkmıştı. Bir kısmı, brehmen idi. Bunlar, Allahü teâlânın Peygamberlerini inkâr ediyorlardı. Bir kısmı, dehrî idi. Bunlar da, kâinatın sonsuz olarak devam edeceğini, yok olmıyacağını iddia ediyorlardı. Bir kısmı, mecûsî idi. Bunlar ise, hiç tecrübe etmedikleri, bilmedikleri şeyleri iddia ediyorlardı. Bir kısmı putperest idi. Bunlar, putlara tapıyorlardı. Bunlar da şaşkınlık içerisinde kalmışlardı. Peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâm) ise, insânların, kâinat ve içindekilerin sonradan yaratılmış birer mahlûk olduğuna, onların hepsinin yaratıcısı, sahibi ve mâliki olan Allahü teâlânın varlığı ve birliği inancına da'vet etti. Onlara, üzerinde bulundukları yolun yanlış olduğunu, böyle bâtıl yolları terk etmelerini istedi. Resûlullah (aleyhisselâm) onların yollarının bozukluğunu, kendisinin ise, Allahü teâlâdan bildirdiği husûslarda doğru olduğunu, apaçık âyetler ve mu'cizelerle isbât etti. Sonra Allahü teâlâya nasıl kulluk edileceğini açıkladı. Allahü teâlâ Peygamberimiz Muhammed'i (aleyhisselâm) bunları insanlara bildirmesi ve izah etmesi için gönderdi. Resûlullah (aleyhisselâm) insanlara, kendilerinde dil, sûret ve daha başka yönlerden farklılıklar bulunduğunu, böyle değişikliğin ise onların sonradan yaratılmış olduklarını gösterdiğini bildirdiği gibi, gerek kendilerinde ve gerekse, onların dışındaki varlıklarda, Allahü teâlânın varlığına, irâdesine ve tedbirine delâlet eden şeyler ile, Allahü teâlâyı tanıma yolunu da bildirdi. Şöyle ki; Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen, "Arzda da gerçekten tasdîk edenler için birçok ibretler vardır. Nefslerinizde de (hücrelerde vücûd yapınıza kadar) bir çok alâmetler vardır (ki, hep Allahü teâlânın kudretine, ilmine azamet ve ifâdesine delâlet ederler) Halâ görmiyecek misiniz" buyurdu. (Zâriyate 20-21)

Yine, insanın yaratılış safhaları, sûret ve şekillerindeki değişik durumlara da meâlen şu âyet-i kerîme ile işâret buyuruldu: "Biz insanı (Adem'i) şüphesiz ki, çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini, sağlam bir yerde (rahimde) bir nutfe (az bir su) yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik. Ondan sonra, kan pıhtısını bir parça et yaptık. O et parçasını da kemikler hâline çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra ona başka bir yaratılış (ruh) verdik. Bak ki, şekil verenlerin en güzeli olan Allahü teâlânın şânı ne kadar yücedir." (Mü'minûn: 12-13-14)

Bunlar, Allahü teâlânın varlığının muhakkak lâzım olduğunu ifâde eden, O'nun irâde ve tedbîrine delalet eden en açık delîllerdendir.

İnsan çamur özünden yaratıldı. Çamur özünün bir çok şekil ve durumlara kabiliyeti vardır. Fakat, insanın başka bir sûretle değil de, kendisine has özellikleriyle malûm olan ve en güzel sûrette meydana gelmesi mutlaka bir yaratıcının varlığını göstermektedir.

İnsana baktığımızda şunları görüyoruz: 1. İnsanın başka varlıklarda bulunmıyan, kendisine mahsûs bir sûreti vardır. 2. İşitmek, görmek, koklamak, hissetmek, tatmak gibi, ihtiyâçlarını te'mîn edebilmesi için hazırlanmış bir takım vâsıtalara (duyu organları) sahiptir. 3. İhtiyâç hâsıl oldukça, tertip üzere hazırlanmış gıda âletleri. Meselâ, yeni doğmuş çocuk gıdasını, önce annesini emmek sûretiyle temin eder. Çünkü o, bu sırada dişsizdir. Gıdasını kendiliğinden temin edemez. Bir müddet sonra, dişlerle donatılır. Gıdasını yemekle elde eder. 4. Ağızdan alınan gıdalar, mi'deye gelir. Mi'de, kendisine ulaşan gıdaları pişirir. Bu gıdalara öyle bir incelik verir ki, bunlar en ince yollardan geçerek, tâ saçlara ve tırnaklara kadar ulaşır. 5. Karaciğer, öd (safra) çıkarmak, vücûdun şeker durumunu ayarlamak, zehirleri bir dereceye kadar zararsız hâle getirmek gibi ba'zı vazîfeler için hazırlanmıştır. 6. Akciğer, dışarıdan temiz havayı (oksijen) alıp, kan dolaşımı ile dokulara iletmek ve kandan (karbondioksit alarak) kirlenen havayı nefesle dışarı vermek için hazırlanmıştır. 8. Ayrıca alınan gıdalardaki fazlalıkların atılması için gerekli âletler (a'zâlar). Bunlardan başka, tesadüfi olarak düşünülmesi imkânsız olan, mutlaka bunları tertip ve düzenleyen bir yaratıcının varlığını gerektiren sayılamıyacak kadar çok şey vardır. Bütün bunların çamur özü ve su ile düzenlenip, kısımlara ayrılması, mutlaka bir yaratıcıyı, bir düzenleyiciyi gerektirir. Bunu, düşünen her akıl sahibi anlar. Aynı şekilde, bir plân dâiresinde düzenleyen, kasteden bir bina yapıcısı olmadan, bir binanın meydana gelmesi bile mümkün olmayınca yukarıda saydığımız hâllerin de bir yapıcı ve yaratıcı olmadan çamur ve su ile kendiliklerinden, tertip ve düzen içerisinde meydana gelmeleri mümkün olamaz.

Sonra Allahü teâlâ meâlen: “Gerçekten, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akıl sahipleri için, Allah’ın varlığını, kudret ve azametini gösterir, kesin delîller vardır.” (Âl-i İmrân-190) âyet-i kerîmesiyle bu husûsu (Allahü teâlâdan başka her şeyin sonradan yaratıldığı, bunları Allahü teâlânın yarattığını) ve bunda çeşitli hikmetler bulunduğunu daha ziyâde beyân eyledi. Feleklerin (Dünyâ, Ay, Güneş v.b.) hareketiyle, meydana gelen fâidelerin büyüklüğüne ve miktarına işâret buyuruldu. Gecenin meydana gelişi. Meselâ, gece, insanların istirahatı olduğu gibi ve mahsûllerine fazla gelen güneş hararetini (sıcaklığını) serinletmektedir. Gündüz ise, mahlûkâtın dağılıp hareket etmeleri, geçimlerini te’mîn etmeleri için yaratılmıştır. Eğer devamlı gece olsa idi, karanlık, onların fâide te’mîn edecek şeylerin peşine düşüp, bunları elde etmeye mâni olacaktı. Aynı şekilde devamlı gündüz olsa idi, bu da zararlı olurdu. Gündüzün aydınlığı fırsat bilinerek takatin (gücün) üstünde hırsla çalışılır, kâfi miktarda istirahat etmedikleri için insanlar helak olurlardı. Bundan dolayı, onlara, çalışmaları için tâkatlarını geçmeyecek şekilde, zamanın bir kısmı gündüz, istirahatleri için yeterli bir miktarı da gece kılındı. Böylece, onların hâlleri mutedil (normal) olarak gecenin serinliğinden, gündüzün sıcaklığından, kendileri, ekinleri, malları ve hayvanları için lâzım olan kadarını alacaklardır. Böyle yapmakla, Allahü teâlâ mahlûkâtına merhamet buyurmuş, lütuf ve ihsânda bulunmuştur.

Yine, mahlûkâtı kuşatan renk tabakası, onların gözlerine münâsip ve muvafık gelen renklerden yaratılmıştır. Eğer bu renk, şimdi âlemi saran renkten olmasaydı, gözleri bozacaktı.

Cisimlerin büyük ve ağır olmasına rağmen, yer ve göklerin ve onlarda bulunan hükümlerin (kanunların) Allahü teâlânın tutmasına muhtaç olduğuna, meâlen “Doğrusu, gökleri ve yeri zeval bulmaktan Allahü teâlâ koruyup, tutuyor. Andolsun ki zeval bulurlarsa, onları O’ndan başka kimse tutamaz. Gerçekten O, halimdir. Azâb için acele etmez, gafûrdur (çok bağışlayıcıdır).” (Fâtır sûre-si-41) âyet-i kerîmesiyle işâret buyuruldu. Bu âyet-i kerîme ile bize, yer ve göklerin yerlerinde durmalarının Allahü teâlâdan başkası tarafından olmadığı ve onları bir durduran olmadan da yerlerinde durmalarının mümkün olmadığı bildirildi.

Sonra felsefecilerin tabiatcı inanışlarından dolayı, ağaçların ve onlardan çıkan meyvelerin ancak, yer, su, ateş ve havanın te’sîri ile meydana geldiği hakkındaki iddialarının bozukluğunu bize; Allahü teâlâ meâlen “Arzda birbirine komşu kıt’alar (kara parçaları) üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanıyor. Halbuki yemişlerin de ba’zısını ba’zısına üstün kılıyoruz. (Tad, renk ve kıymetleri başka başkadır.) Şüphesiz ki, bunlarda da düşünen bir topluluk için pek çok ibretler (alâmetler) vardır.” (Ra’d-4) buyurdu.

Daha sonra Allahü teâlâ, herşeyin yaratıcısı olduğuna, bir olduğuna, işlerinin intizâm ve tertip dâiresinde cereyan etmesi ile delîl getirdi. Allahü teâlâ işlerinde hiçbir ortağı bulunmadığını meâlen, “Eğer yer ile gökte, Allahtan başka ilahlar olsaydı, bunların ikisi de fesada uğrar, yok olurdu.” (Enbiyâ-22) âyet-i kerîmesi ile bildirdi.

Sonra, önce yaratıldıklarını kabûl ettikleri hâlde, öldükten sonra tekrar diriltilmeyi inkâr edenlere karşı tekrar yaratılmalarının mümkün olduğunu bildirdi. Onlar tekrar yaratılmayı uzak görerek, çürümüş kemikleri kim diriltecek dedikleri zaman meâlen “(Ey Resûlüm) de ki: “Onları ilk defa yaratan diriltir ve O her yaratılanı tamamiyle bilir” (Yâsîn-79) buyurdu. Sonra bunu onlara; Meâlen “O (Allah) ki, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz” (Yâsîn-80) âyet-i kerîmesi ile beyân eyledi. Yaş ve yeşil iki ağaç olan ve rüzgâr sebebi ile biri diğerine sürtülünce tutuşan uşar ve murah denilen ağaçlardan ateşin çıkarılmasını, çürümüş kemiklere, parçalanmış derilere, hayatı iade etmenin caiz olduğuna delîl getirdi. (Uşar ile murah, eskiden Arapların ateş çıkarmak için kullandıkları iki ağaçtır.)

Sonra putlara tapanların yüzlerine vurarak, kendi yonttukları şeylere ibâdet etmenin bozukluğunu meâlen, “Siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?” (Saffât-95) kavli ile beyân etti. Sonra meâlen “Sizi de, yaptıklarınızı da Allahü teâlâ yarattı” (Saffât-96) buyurdu. Böylece putlara değil, kendisine ibâdetin vâcib olduğunu beyân etti. Eğer sizin yontmanız olmadan, put, put olmuyorsa, Allahü teâlânın yaratması olmadan da, sizin sûret ve heyetlerinizin olmıyacağı, evvel emirde (kolayca) bilinen bir şeydir. Bundan dolayı, sizi ve sizin yonttuğunuzu yaratmak sûreti ile, yonttuğunuz şeyleri de ben yaratmış olduğumdan, ibâdete onlar değil ben lâyıkım; çünkü sizi, işlerinizi yapmanıza muktedir kılan benim, buyuruyor.

Allahü teâlâ, Peygamberlerini (aleyhisselâm) inkâr edenleri de Enam sûresi 91. âyet-i kerîmesinde red buyurdu.
Meâlen; “Yahudiler, Allahü teâlânın kadrini gereği gibi

tanıyamadılar. Çünkü: “Allah hiçbir insana bir şey indirmedi” dediler. (Vahy ve kitapları inkâr ettiler.) Onlara dedi ki: “Musa’nın insanlara bir nûr ve hidâyet olarak getirdiği ve sizin de parça parça kâğıtlar haline koyup hesabınıza geleni açıkladığınız fakat çoğunu gizlediğiniz o kitabı kim indirdi? Sizin bilmediğiniz ve atalarınızın da bilmediği şeyler, size (Peygamber diliyle Kur’ân-ı kerîmde) öğretilmiştir. Ey Resûlüm! Sen, Allah (indirdi) de! Sonra onları bırak. Bâtıl dedikodularında oynaya dursunlar.”

Nisa sûresi 165. âyet-i kerîmesinde ise meâlen: “(Îmân edenleri Cennetle) müjdeleyici, (küfredenleri Cehennemle) korkutucu olarak Peygamberler gönderdik ki, bu Peygamberlerin gelişinden sonra insanların (yarın) kıyâmette “Bizi imâna? çağıran olmadı” diye Allahü teâlâya bir huccet ve özürleri olmasın” buyuruldu.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Ehl-i kitaba karşı onların kitaplarında, kendi vasıflarının bildirilmesi, isim ve husûsiyetlerine işâretlerin bulunması ile delîl getirdi. Ehl-i kitap bunları gizledi.

Allahü teâlâ, Resûlullaha (aleyhisselâm) hak Peygamber olduğu ve bildirdiklerinin doğru olduğu hakkında, mu’cizelerle yardım eyledi. Resûlullaha en büyük mu’cize olarak Kur’ân-ı kerîm verildi. Müşrikler, Kur’ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kelâmı olduğuna inanmıyorlar, Hazreti Muhammed’in sözüdür, diyorlardı. Allahü teâlâ, o zaman en fasîh ve edebiyatta zirveye ulaşmış olanlarından, Kur’ân-ı kerîmin on sûresi veya bir sûresi gibi bir söz söylemelerini istedi. İnsanlar ve cinler bir araya gelseler bunu yapamıyacaklarını bildirdi. Nitekim onlar, böyle bir söz söylemekten âciz kaldılar. Böylece onların, Resûlullaha îmân etmeme husûsunda özürleri ortadan kalkmış oldu.

Hazreti Mûsâ da (aleyhisselâm) Firavn’ın sihirbazlarını, âsâsıyle rezil ve rüsva etmekle, hem sihirbazların ve hem de diğer insanların kendisine îmân etmeme mazeretlerini gidermişti. Musa’nın (aleyhisselâm) asasından meydana gelen harikulade hâllerin kendi güçleri dışında olduğuna, böyle bir şeyi yapabilmenin hatırlarından bile geçmediğine, böyle bir şeyi ancak Allahü teâlânın yapacağına, hem sihirbazları ve hem de başkaları kanâat getirdi. (Nihâyet, bu mu’cize karşısında sihirbazlar, Hazreti Musa’ya îmân ettiler.)

Hazreti Îsâ da (aleyhisselâm) ölüleri ilâçsız diriltmek, anadan doğma körleri ve derisi alaca olanları iyileştirmek, o zamanda insanları âciz bırakan şeylerle (mu’cizelerle), o devre göre tıpta en yüksek dereceye ulaşan tabiblerin kendisine inanmama mazeretlerini ortadan kaldırdı. (Çünkü böyle işleri, ancak Allahü teâlânın yardım ettiği bir kimse yapabilirdi.)

Resûlullah da (aleyhisselâm), kendi kavminden olan, edebiyatta yüksek dereceye ulaşan edebiyatçıların, kendisine îmân etmeme husûsunda bu mazeretlerini bertaraf etti. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmin edebi yükseldiğini onlarda kabûl ediyorlardı.

İşte Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), yukarıda bildirilen yanlış yollara sapmış kimselere, getirdiği delîller ve mu’cizelerle, yollarının bozuk olduğunu, dâ’vet ettiği yolun ise doğru olduğunu anlatıyordu. Resûlullah efendimiz, onlara dâima karşısında duramıyacakları delîller getirdiği, aralarında uzun müddet kaldığı halde, fevkalâde ihtirâslarından dolayı, îmân etme şerefine kavuşamadılar.

Allahü teâlânın Resûlullaha (aleyhisselâm) verdiği mu’cizelerden ba’zısı şöyledir: Şiddetli açlık vakitlerinde, kalabalık cemâati, az bir yiyecek ile doyurması, susuzluk zamanlarında, mübârek parmakları arasında fışkıran suyla, hayvanlarına ve sahiplerine kanana kadar su içirmesi, kurdun kendisine konuşması, kızartılmış koyunun ben; zehirliyim diye haber vermesi, ayın ikiye bölünmesi, çağırması üzerine ağacın yerinden sökülerek huzûrlarına gelmesi, emri üzerine ağacın tekrar yerine gitmesi, insanlar kalblerinde saklayıp da haber vermesini istedikleri şeyleri haber vermesi.

Allahü teâlâ gizliyi, gizliden daha gizli olanları da bilir. Her şey O’nun yanında hazır gibidir. Yer ve gökte hiç bir şey ondan gizli kalamaz.

Kıyâmet günü mü’minler Allahü teâlâyı göreceklerdir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Nice yüzler vardır ki, o gün (kıyâmette) güzelliği ile parıldar. (O yüzler)Rablerine bakar. (Kıyâme: 22-23) buyurmaktadır. Resûlullah da (aleyhisselâm): “Ayı gördüğünüz gibi, kıyâmet gününde Rabbinizi mutlaka göreceksiniz. O’nu görmekte güçlük çekmiyeceksiniz.” buyurmaktadır.

Allahü teâlâ yarattıklarından hiçbirine muhtaç değildir. O istediğini sapdırır. İstediğini hidâyetiyle doğru yola iletir.

İstediğini azîz, istediğini fakîr, istediğini zengin eder. O'nun işlerinde asla noksanlık yoktur. O, her şeyin mutlak sahibi ve mâlikidir. O istediğini yapar.

Allahü teâlâ mahlûkâtını iki kısma ayırdı. Birisini Cennet için yarattı. Onları isimleri ve babalarının isimleri ile beraber yazdı. Diğer kısmını Cehennem için yarattı. Onların isimlerini de yazdı. Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm), Hazreti Ömer (radıyallahü anh) arasında şöyle bir konuşma oldu. Hazreti Ömer (radıyallahü anh), Peygamber efendimize "Yâ Resûlallah! Bizim evvelce hesap ve kitabımız görülüp bitmiş midir, yoksa, daha yeni başlanmış bir iş midir?" diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): "Bunlar, hesabı ve kitabı görülüp bitmiş işlerdir" buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Ömer (radıyallahü anh): "Öyleyse niçin ameller yapıyoruz (çalışıp, çabalıyoruz) yâ Resûlallah?" diye sorunca Peygamber efendimiz:"İbâdet yapınız! Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur" buyurdu.

Allahü teâlâya ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) îmân etmeye dâ'vet ettiği şeylere îmân eden kimseleri, küfürden başka hiçbir günah îmândan çıkarmaz, îmânlarını, ancak küfür giderir. Ehl-i kıble, günâhları sebebiyle îmândan çıkmayıp, dînin bütün emirleriyle mükelleftirler.

Ehl-i kıbleden olup, günahkâr olanları da, Allahü teâlâ meâlen: "Ey îmân edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve ellerinizi (dirseklerinizle beraber) yıkayın, başınızı mesh edin ve ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın." (Mâide-6) âyet-i kerîmesi ile mü'min diye isimlendirmiştir. Eğer akîdesi bozuk olan Kaderiyye'nin dediği gibi günahkârlar, günahları sebebiyle îmândan çıkmış olsalardı, onlara abdest farz olmazdı. Allahü teâlânın hitabı da bütün mü'minlere değil, yalnız itaat edenlere olurdu. Yine Allahü teâlâ, meâlen "Ey îmân edenler! Cum'a günü namaz için ezan okunduğu zaman, Allahü teâlânın zikrine (hutbe dinlemeye, namaz kılmaya), koşunuz. Alışverişi bırakın." (Cum'a-9) buyurdu. Bu hitabı yalnız itaat edenlere tahsis buyurmadı. Bu hitâb aynı zamanda günahkârları da içerisine almaktadır.

Bid'attan başka herhangi bir günahı yaparak, günahkâr olanlardan hiçbir kimse hakkında, Cehennemliktir diye hükmedilemez. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetle müjdelediklerinden başka Ehl-i tâattan kimse hakkında Cennetliktir denilemez.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Muhakkak ki, Allahü teâlâ kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bu günahtan başkasını dilediği kimseden mağfiret buyurur(affeder)." (Nisâ-6) âyet-i kerîmesi ile delâlet ediyor. Çünkü, Allahü teâlâ kendisi haber vermedikçe, âsîler hakkındaki irâdesinin ne olduğunu bilmeye kimse için yol yoktur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Ehl-i kıbleden hiç kimseyi, kendi kendinize Cennete, yahut Cehenneme koymayınız" buyurdu.

İnsanların amellerini yazan hafaza melekleri vardır. Allahü teâlâ bu husûsa meâlen, "Halbuki, üzerinde gözetleyici melekler var. (Amellerinizi yazan ve Allah katında) kerîm olan kâtip melekler var." (İnfitâr: 10-11) âyet-i kerîmesi ile delâlet buyurdu.

Kabir azâbı haktır. İnsanlar, kabirlerinde diriltildikten sonra imtihan edilecek. Kabirde suâl sorulacak, Allahü teâlâ dilediği kimseye cevap vermeyi kolaylaştıracaktır. Kıyâmet günü ilk sûr üfürülünce, göklerde olanlar ve Allahü teâlânın diledikleri bayılıp düşecek, (ölecekler), ikinci sûrun üfürülmesi üzerine hepsi bakarak ayağa kalkacaklar (dirilecekler). Allahü teâlâ insanları, ilk yaratmasında olduğu gibi, yalın ayak ve çıplak olarak diriltecek, (Dünyada iken) Allahü teâlâya itaat eden ve isyan eden bedenler, kıyâmet günü diriltilecektir. Yine dünyâda iken sevâb ve günah işleyen eller, ayaklar ve diller de diriltilecek, sahipleri hakkında şâhidlik edeceklerdir. Allahü teâlâ insanların amellerini tartmak için terazi koyacak. Kimin sevâbı ağır gelirse, o kurtulacaktır. Kimin de sevâbı hafif gelirse, hüsran ve zarara uğrayacaktır. Kıyâmet gününde insanlara, amel defterleri verilecek. Amel defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolay görülecektir. Amel defteri sol eline verilenler azâb göreceklerdir.

Sırat, Cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür. İnsanlar oradan amellerine göre sür'atli veya yavaş olarak geçecekler. (Yalnız kıyâmette köprü, terazi vardır denince, dünyâdaki köprü ve teraziler akla gelmemelidir. Sırat köprüsü için de durum böyledir. Ahırette amellerin tartılması için terazi kurulacağına inanmalı, fakat nasıl, ne şekilde olduğunu düşünmemelidir.)

Kalbinde zerre miktarı îmânı olan kimse. Cehennemde günahı kadar yandıktan sonra, Cehennemden çıkacaktır.

Resûllullahın (aleyhisselâm) şefaati, ümmetinden büyük günah sahipleri için olacaktır. Ümmetinden bir kavmin yanıp,

kara kömür olduktan sonra ateşten çıkarılarak hayat nehrine atılacaklar, vücûdları hiç azâb görmemiş gibi terü taze olacak. Kıyâmet gününde Resûlullahın (aleyhisselâm) havzı bulunup, içmek için ümmeti oraya gelecektir. Ondan içen kimse, bir daha susamıyacaktır.

Tuttukları doğru yolu; Peygamber efendimizden sonra değiştirenler, o havuzdan uzaklaştırılacaklar.

Resûlullahın (aleyhisselâm) mi'râc gecesi semâya çıkarıldığına dâir habere îmân etmek vâcibdir.

Deccâl'e, Îsâ'nın (aleyhisselâm) inerek Deccâl'i öldüreceğine, güneşin batıdan doğacağına, Dabbet-ül-ardın çıkacağına ve bunlardan başka, sika (güvenilir) zâtların Peygamberden (aleyhisselâm) bize nakledip, doğruluğunu bildirdikleri, diğerleri gibi kıyâmetten önce vukû'a geleceklerine dâir tevâtür ile bildirilen diğer alâmetler hakkında gelen haberlere îmân etmek lâzımdır.

Peygamber efendimizin, gerek Allahü teâlânın kitabında ve gerekse sahih olan hadîs-i şeriflerinde, bütün getirdiklerini tasdîk etmeye, bunların muhkemleriyle amel, müşkil, müteşâbih olanların nassını ikrâr etmenin (kabûl etmenin) tefsîrini, ilim ihata edemiyecek olanların hakîkatini, ilm-i ilâhiyeye havale etmek vâcibdir.

Mü'minlerin üzerine, emr-i ma'rûf ve nehy-i anil-münker (iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma; vâcibtir. Muktedir olurlarsa, yapılan kötülüğe el ve dil ile mâni olurlar. Muktedir olmazlarsa kalbleri ile o işi kötü görürler.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfi gereğince, asırların hayırlısı, Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) zamanıdır (asrıdır). Sonra Tabiîn ve Tebe-i tabiîn asırlarıdır. Eshâb-ı kiramın en üstünü, Bedir muharebesine katılanlardır. Bunların en üstünü, Aşere-i mübeşşeredir (Cennetle müjdelenen on Sahâbî). Aşere-i mübeşşerenin en üstünü dört halifedir. [Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali (r.anhüm)] Bunların halifelikleri, o zamandaki müslümanların rızâsı ile olmuştur. Müslümanlar bu tertip üzere ittifâk ettiler (birleştiler).

Muhacir ve Ensârdan ibâret olan Bedir ehli arasında, Aşere-i mübeşşereden sonra efdâliyet, hicret ve önce müslüman olmaya göredir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) da'vet ettiği şeylere îmân ederek, bir saat olsun kendisi ile görüşen yahut onu bir defa gören Eshâb-ı kiram, Tabiînden üstündür.

Eshâb-ı kiram için, haklarında söylenen hayır sözlerden başkasından sakınmalıdır. Onların iyiliklerini yaymalı, yaptıkları işler için sahih ve doğru te'vîl yolları aramalı, ta'kib ettikleri yolun en iyi yol olduğuna hüsn-i zan etmelidir.

[Eshâb-ı kiram (aleyhimürrıdvân) arasında olan muharebeleri iyi sebeblerden dolayı bilmelidir. Bu ayrılıklar, nefsin arzuları, mevki, rütbe, sandalye kapmak, başa geçmek sevgisinden dolayı değildi. Çünkü, bütün bunlar, nefs-i emmârenin kötülükleridir. Eshâb-ı kiramın (aleyhimürrıdvân) nefsleri ise, insanların en iyisinin (aleyhisselâm) sohbetinde, karşısında tertemiz olmuştu. Şu kadar var ki, Emîr'in ya'nî Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh) halifeliği zamanında olan muharebelerde, o haklı idi. Ondan ayrılan hatâ etti. Fakat ictihâd hatâsı olduğundan bir şey denemez. Nerede kaldı ki, fâsık denilsin, ictihâd hatâsı, fısk, günah değildir. Hattâ ayıplamağa bile izin yoktur. Çünkü, ictihâddâ hatâ edene de bir sevâb vardır. Eshâb-ı kiramın hepsi müctehid idi. Hepsi âdil idi. Her birinin verdiği haber makbûl idi. Hazreti Ali'ye uyanların ve ondan ayrılanların verdikleri haberler, doğrulukta ve güvenilmekte farksız idi. Aralarındaki muharebeler, i'timâdın gitmesine mâni olmamıştır. O hâlde hepsini sevmek lâzımdır. Çünkü, onları sevmek, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sevgisinden dolayıdır. Bir hadîs-i şerîfte, "Onları seven, beni sevdiği için sever" buyurulmuştur. Onlara düşmanlık, Peygamberimize (aleyhisselâm) düşmanlık olur. Hadîs-i şerîfte: "Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder" buyurulmuştur. O büyükleri ta'zîm etmek, hürmet etmektir. Onlara hürmetsizlik, tahkir etmek, O'nu tahkirdir. Evliyânın büyüklerinden Ebû Bekr-i Şiblî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Eshâb-ı kirama (r.anhüm) ta'zîm etmiyen, kıymet vermiyen bir kimse, Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân etmemiş olur."] Bu husûsta Selef-i sâlihîn, Peygamber efendimizin "Eshâbımı zikrederlerse, siz kendinizi tutunuz" hadîs-i şerîfine uydular. Ehl-i ilim, bu hadîs-i şerîfin ma'nâsı için "İyiliklerinden başkası ile onları zikretmeyiniz (anmayınız)" demektir, dediler. Yine Peygamber efendimiz: "Eshâbım hakkında bana eziyet etmeyiniz. Nefsim kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer sizin biriniz hayır yolunda Uhud dağı kadar altın infâk etse, onların küçük ölçek, hattâ yarım ölçeklerine bile varamazsınız" buyurdu. Yine Allahü teâlâ

meâlen “Muhammed (aleyhisselâm)Allahü teâlânın Peygamberidir. O’nun beraberinde bulunanlar (Eshâb-ı kiram) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında gayet merhametlidirler. Onları rükû’ ve secde eder hâlde (namaz kılarken) Allahü teâlâdan sevâb ve rızâ istediklerini görürsün. Secde eserinden(çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir. İşte onların Tevrat’taki vasıfları budur” (Feth-29) âyet-i kerîmesi ile medh ve sena eyledi.

Ya’kûb’un (aleyhisselâm) oğulları arasında meydana gelen işler, onların kıymetini düşürmiyeceği gibi, dünyâ işlerinde, Eshâb-ı kiram (r.anhüm) arasında olup-biten işler de onların kadr-u kıymetlerini düşürmez.

İster icmâ ettikleri, ister ihtilâf ettikleri şeylerde olsun, Selef-i sâlihînin sözlerinin dışına çıkmak hiçbir kimseye caiz değildir.

Peygamber efendimizin: “Ehl-i havâric Cehennemin kalbleridir.” ve “İki fırka var ki, onlara şefaat etmem; mürcie ve kaderiyye” diye rivâyet edilen, hadîs-i şerîflerine binâen Eshâb-ı kiramı sevmiyenler, haricîler, kaderiyye ve mürcieden ibâret olan Ehl-i bid’atı zem ve onlardan uzak olup, onlarla beraber olmamak gerektiğini İslâm âlimleri bildirmişlerdir. Yine Peygamber efendimiz: “Kaderiyye bu ümmetin mecûsîleridir” buyurdu. Bunlar, Allahü teâlânın yaratması gibi yaratabileceklerini iddia ettiler.

Müslümanların birbirlerine iyilik etmesi ve sevişmesi lâzımdır. Fakat Peygamberimizin Eshâbından birisini, yahud Ehl-i beytini ve ezvâcını (mübârek zevcelerini) kötüleyenlerden uzaklaşmak gerekir.

İşte Selef-i sâlihînin üzerinde bulunduğu temel bilgiler bunlardır. Selef-i sâlihîn, bilgilerde kitap ve sünnetin hükmüne tâbi oldular. Halef (sonra gelen âlimler) de bu husûsta onlara uydu. Allahü teâlâ bizi ve sizi fâidelendirsin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tebyînü kizb-il-müfteri sh. 38, 39

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 347

3) El-Milel ven-nihâl cild-1, sh. 94

4) Temhîd (Bakillânî) sh. 3 vd.

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 1, 3

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 131

7) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 346

8) İlcâm-ül-avâm sh. 4

9) Esâs-üt-takdîs sh. 98

10) Fetâvâ-yı hadsiyye (İbn-i Hacer Heytemî) sh. 111

11) Nazm-ül-ferâid sh. 17

12) Kav-ül-ül-fasl sh. 3

13) Tathir-ül-fuâd mindenis-il i’tikâd, sh. 5

14) Dürr-ül-muhtâr (Şâhidlik kısmı) cild-4

15) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 439, 1000

16) Rehber Ansiklopedisi cild-4, sh. 323

EBÜ’L-HASEN-İ KERHÎ

Hadîs ve Hanefî fıkıh âlimi. Ebü’l-Hasen künyesi olup, ismi, Ubeydullah bin Hüseyn bin Dellâl bin Delhim’dir. 260 (m. 874) yılında Irak’ta Kerh bölgesinde doğdu. Bundan dolayı Kerhî nisbet edilmiş ve Ebü’l-Hasen Kerhî diye meşhûr olmuştur. Ömrünün büyük kısmını Bağdâd’da geçirdi. 340 (m. 952) yılında yine orada vefât etti. Cenâze namazını talebelerinden Ebû Temam Hasen bin Muhammed Zeynebî Hâşimî kıldırdı. Bağdâd’da Ebû Zeyd geçidindeki, mescidi yanına defn edildi.

Ebü’l-Hasen-i Kerhî hazretlerinin fıkıh ilminde en meşhûr hocası; İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) torunu İsmail bin Hammâd’dan ilim öğrenmiş olan Ebû Sa’îd Ahmed bin Hüseyn’ Bürdeî idi. Ayrıca kadı İsmail bin İshâk, Ahmed bin Yahyâ Halvânî, Muhammed bin Süleymân Hadramî, Muhammed bin Abdullah bin Süleymân Hârezmî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Dîn-i İslâm’ın inceliklerine vâkıf olabilmek için çok çalıştı. Bütün gayreti Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek için idi. Daha önce yapılmış bütün

ictihâdları öğrendi. Verilen bütün fetvâları ezberledi. Hanefî mezhebinin tafsili delîllerinin hepsini öğrendi. Ahmed İbni Kemal Paşa hazretlerine göre “Mes’elede müctehid” oldu. Müctehidlerin üçüncü tabakasından olan bu âlimler, mezheb imamının bildirmediği mes’eleler için, mezhebin usûl ve kaidelerine göre ahkâm çıkarırlarsa da, imâma uygun çıkarmaları şarttır. Hocası Ebû Sa’îd Bürdeî ve kadı Ebû Hazm’dan sonra Abbasî devletinin başşehri Bağdâd’da Hanefî âlimlerinin reîsi oldu. Müslüman devlet adamlarına nasîhatlarda bulunur, onların İslâmiyete uygun hareket etmelerini tenbîh ederdi. Böylece bu devlet adamlarının âdilâne idâreleri altında, insanların huzûr içinde yaşamalarına vesîle oldu. Yetiştirdiği âlimlerden çeşitli bölgelere gönderdiği kadılar da, verdikleri âdil hükümler ve güzel nasihatlerle, insanların dünyâ ve âhırette mes’ûd olmalarına sebeb oldular. Ebü’l-Hasen-i Kerhî hazretleri, o kadar hürmet görüp insanlar tarafından çok sevildiği halde, dünyâ malına hiç itibar etmez, zarûret miktarı dünyalığı kendisi için yeterli bulurdu. Gündüzleri oruç tutar, geceleri hep ibâdet ederdi. Ömrünün sonuna doğru felç oldu. Çok sıkıntı çekti. Sabrı ve tevekkülü çok fazlaydı.

İnsanlara birşey öğretmek, doğruyu bildirmek, bir kişinin doğruyu öğrenmesine vesîle olmak, onu en çok memnun eden işlerden biriydi. Pekçok talebe yetiştirdi. Bunlardan; Ebû Bekr Ahmed Râzî Cessâs, Ebû Ali Ahmed bin Muhammed Şâşî, Ebû Hâmid Taberî, Ebü’l-Kâsım Ali Tenûhî, Ebû Bekr Damgânî, Ebü’l-Hasen Kudurî, Ebû Hafs İbni Şahin, İbn-i Hayve, İbn-i Sellâc, Kâdı Ebû Muhammed bin Efgânî, Ebû Abdullah Basrî meşhûr oldu. İçlerinden “Eshâb-ı tahrîc” sayılan âlimler yetişti. Ahmed İbni Kemal Paşa’ya göre, fıkıh âlimlerinin dördüncü tabakasından olan Eshâb-ı tahrîc; ictihâd derecesinde olmayıp, müctehidlerin çıkardığı, kısa, kapalı bir hükmü açıklayan âlimlerdir. Ebû Bekr Ahmed Râzî Cessâs bunlardandır. Talebelerinden her biri, gittikleri yerlerde hocalarından aldıkları kıymetli ilimleri anlattılar. Yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştılar.

Önceki âlimlerin eserlerini şerh eden, hocalarından duyduklarını ve diğer müctehidlerden farklı olarak yapmış olduğu değişik ictihâdlarını yazan Ebü’l-Hasen Kerhî hazretlerinin pek kıymetli kitapları vardı. Bunlardan Câmi’-üs-sagîr, Câmi’-ul-kebîr ve Muhtasar adlı olanları çok kıymetlidir. Bunu Kudûrî şerh etmiştir.

İctihâdları arasındaki farklılık, müslümanlara rahmet olduğu bildirilen İslâm âlimlerinden olan Ebü’l-Hasen-i Kerhî hazretlerinin, “Bey’ ve Şirâ”da (alış-veriş) müslümanları tehlikeye düşmekten kurtaran ictihâdı şöyledir: “Şüpheli parası olanın, sahih alış-veriş yapabilmesi, satıcıya parayı alış-veriş bittikten sonra göstermesi ve vermesi ile mümkün olur. Ya’nî, bu durumda olan bir kimse, parasını cebine kor, satıcıya alacağı şeyi tarttırır, fiyatını öğrenir. Alıcı “aldım”, satıcı “sattım” deyip, alış-veriş bittikten sonra parayı cebinden çıkarıp verir. Daha önce şüpheli parayı satıcıya hiç göstermez.”

Talebeleri anlatır: Vefâtına yakın felç olunca, ilâç için çok paraya ihtiyâcı oldu. Başka çâre bulamayınca, vâli Seyfüddevle bin Hamdân’a yazıp nafaka istedik. Ebü’l-Hasen Kerhî hazretleri bunu haber alınca ağlayarak “Yâ Rabbî! Beni kendinden başkasına muhtaç etme! Gelecek yardım bana ulaşmadan rûhumu al!” diye duâ etti. Seyfüddevle’nin gönderdiği onbin dirhem gümüş, kendisine ulaşmadan vefât etti.

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 108

2) El-A’lâm cild-4, sh. 193

3) Târih-i Bağdâd cild-10, sh. 353

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 358

5) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 98

6) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü-zâde) sh. 60

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 646

8) Fihrist sh. 293

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 393, 554, 1028

10) Fâideli Bilgiler sh. 41

EBÜ’L-HAYR EL-AKTÂ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebü'l-Hayr el-Aktâ Tinâtîdir. Aslen Magribli olup, Tinat'da ikâmet ederdi. Riyâzet sahibi, Allahü teâlâya tevekkül etmede emsalsiz, kemâl yolunun rehberi olan bir âlim idi. İbn-i Cellâ'nın talebesi olup, Cüneyd-i Bağdadî ve birçok âlimin sohbetinde bulunmuştur. Yabanî ve yırtıcı hayvanlarla arkadaşlık ederdi. 340 (m. 952) senesinde Mısır'da vefât etti. Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına defn edildi. Kabri küçük Kurâfe'de Deylemî minaresi yanındadır. Kerâmetleri menkıbeleri ve kıymetli sözleri çok olan bir âlimdir.

Şöyle anlatılır: Ebü'l-Hayr Akta Medine'de beş gün aç kalmıştı. Hücre-i se'âdetin yanına gelip, Resûlullaha selâm verdi. Aç olduğunu bildirdi. Bir yana çekilip uyudu. Rü'yâda, Resûlullahın (aleyhisselâm) geldiğini gördü. Sağında Ebû Bekr Sıddîk, solunda Ömer Fârûk ve önünde Aliyyül-Mürtezâ vardı. Hazreti Ali gelip, "Yâ Ebel Hayr! Kalk, ne yatıyorsun? Resûlullah geliyor" dedi. Hemen kalktım. Resûlullah (aleyhisselâm) gelip, büyük bir ekmek verdi. Ebü'l-Hayr diyor ki, "Çok aç olduğum için, hemen yemeğe başladım. Yarısı bitince uyandım. Kalan yarısını elimde buldum."

Elinin kesilmesini kendisi şöyle anlatır: Allahü teâlâya, meyve ve sebzelerden hiçbirini iştah ile alıp yemiyeceğime dâir söz vermiştim. Birgün meyvaları olmuş bir ağaç gördüm. Üzerine çiğ düştüğü için parıldıyordu. Bu meyvalar bana ettiğim yemîni unutturdu. Bu meyvalardan topladım ve bir kısmı elimde, bir kısmını yerken yemînimi hatırladım. Hemen elimdekileri atıp, ağzımdakileri çıkardım. Kendi kendime, mihnet ve belâ vakti yaklaştı dedim. Bir yere oturup düşünmeye başladığım sırada, bir bölük asker gelip benim etrâfımı çevirdiler. Sonra beni alarak İskenderiye sahiline kadar götürdüler. Komutanları bir at üzerinde duruyordu. Önünde bir çok yol kesen eşkiyalar vardı. Beni de onların içine katmışlardı. Komutanları bana, "Sen kimsin necisin?" deyince "Allahü teâlânın kullarından bir kulum" dedim. Komutan oradakilere, "Bunu tanıyor musunuz?" diye sorunca, onlar tanımadıklarını söylediler. Komutan, "Bu sizin büyüğünüzdür. Kendinizi buna feda ediyorsunuz" dedi ve kararını verdi. Eşkiyaların hepsinin el ve ayaklarını kestiler. Sıra bana gelince "İleri gel ve elini uzat!" dediler. Elimi uzattım. Kestiler. Ay ağımı da uzatmamı söylediler. Ayağımı uzatıp semâya yüzümü kaldırarak, "Yâ Rabbî! Elim günah işlemiştir. Ayağımın ne günahı var?" dedim. Bu sırada askerlerden birisi atından inerek, "Siz ne yapıyorsunuz? Göklerin üzerimize yıkılmasını mı istiyorsunuz? Bu sâlih bir kimsedir. İsmi Ebü'l-Hayr Tinâtîdir" dedi. Komutan derhal atından inip, kesilmiş olan eli yerden alıp öptü. Bana, "Hakkını helâl et" dedi. Ben de üzülmemesi için ona, "Sana hakkımı helâl ettim. Elimi kestiğin için senden hak talep etmiyeceğim. Bu günah işleyen el, elbette kesilir" dedim.

Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Hayr hazretlerini çekemeyenler, "Onun yeri kilisedir" dediler. Bunun üzerine bu sözleri söyliyenleri yalancı çıkarmamak için kiliseye gitti. Kilisenin duvarlarında Îsâ aleyhisselâm ve Hazreti Meryem'in resimleri diye yapılmış tablolar vardı. Hıristiyanlar kendisini kilisede görünce sevinerek hürmet gösterip, etrâfını çevirdiler. Ebü'l-Hayr hazretleri duvardaki resimlere bakıp, "Allahtan başka, beni ve annemi iki ma'bûd edinin sözünü insanlara sen mi söyledin?" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Sonra "Eğer Muhammed aleyhisselâmın dîni hak ise, şu anda şu iki resim secde etsinler" dedi. O anda, duvardaki iki resim yere düştü. Yüzleri kıbleye karşı iken, secde eder bir hâl aldılar. Bu hâli gören ve orada bulunan kırk kadar hıristiyan müslüman oldu."

Çoğu zaman talebelerine şöyle derdi: "Sakın Allahü teâlâdan sabır istemeyin. Lütfunu isteyin. Lütuf, sabır acılığını tatmaktan iyidir. Çünkü sabır, bizim gibilere güç gelir. Bundan sonra Hazreti Zekeriyyâ'nın (aleyhisselâm) kıssasını anlatmaya başlardı. "Zekeriyyâ (aleyhisselâm) yahudilerden kaçarken, bir ağacın yanından geçti. Ağaç dile gelip, gel yâ Zekeriyyâ dedi. Zekeriyyâ (aleyhisselâm) ağaca yaklaştı. Ağaç açıldı, içine saklandı. Sonra ağaç, onu arayan düşmanlar geçerken dile gelerek, Zekeriyyâ'nın (aleyhisselâm) kendi içinde saklı olduğunu söyledi. Birisi gelip ağaca bakınca, işte Zekeriyyâ (aleyhisselâm) buradadır" dedi. Testereyle onu, ağaçla birlikte kestiler. Testere Zekeriyyâ'nın (aleyhisselâm) başına geldiği zaman bir defa, "Ah!" dedi. Bunun üzerine Hak teâlâ, ona: "Bir defa ah dedin. Eğer ikinci defa ah deseydin, izzetim ve celâlim hakkı için seni Peygamberlik dîvânından silerdim" diye vahy gönderdi. Zekeriyyâ (aleyhisselâm) hâline sabır etti. Testereyle vücûdunu ikiye böldüler."

Ebü'l-Hasen Kûfî anlatır: "Ebü'l-Hayr Tinâtî'nin ziyâretine gitmiştim. Ayrılacağım sırada mescidin kapısına kadar gelerek bana "Biliyorum ki, Ebü'l-Hasen bir şey saklamaz. Fakat bu iki elmayı al, beraberinde götür" dedi. Onları alıp yola çıktım. Yolda, o iki elmadan birini çıkarıp yedim. Bir süre sonra diğerini çıkarıp yemek istedim. Baktım ki, o iki elma olduğu gibi yerinde duruyordu. Musul'a kadar hangi elmayı yedimse hiç eksilmedi. Musul'da aklıma, bu elmalar bende kaldığı süre

içinde, Allahü teâlâya tevek külümün eksik olduğu geldi. Onları çıkardığım sırada, yaşlı bir zâtın, “Ben elma istiyorum” diye söylendiğini duydum. Bunun üzerine o iki elmayı ona verdim. Sonra kalbimden, “Demek ki o elmaları, Ebü’l-Hayr Tinâtî bu dervişe göndermiş” diye geçirdim. Dönüp o zâtı aradım, fakat bulamadım.”

Hamzet bin Abdullah şöyle anlatır: “Birgün Ebü’l-Hayr Tinâtî hazretlerini ziyâret için yola çıkmıştım. Niyetim; işim acele olduğundan ziyâret edip, evde birşey ikram ederse yemeden çıkmaktı. O niyetle evine vardım. Hâl hatır sorduktan sonra müsâade istedim. O da müsâade etti. Beni dışarıya çıkardı. Sonra biraz beklememi söyleyip, bir tabak içinde yemek getirdi. “Burası evin içi sayılmaz. Onun için burada ikram edileni yiyebilirsin. Buraya kadar gelip de, bir şey yemeden gidilmez. Buradaki yemekler ihlâs ile pişirilmiştir. Onun için bunlarda şifâ vardır” buyurdu. Ben de bir kenara oturup, ikram edilen yemeği yedim.”

İbn-i Şefik ise şöyle anlatır: “Birgün, Ebü’l-Hayr Tinâtî hazretlerinin ziyâretine gitmek üzere yola çıkmıştım. Yolda bir canavarın beklediğini gördüm. Korkarak yanına yaklaştığımda bana, “Ben Ebü-Hayr’ın bineğiyim. Sırtıma bin de, seni onun yanına götüreyim” dedi. Fakat ben korktuğum için binmedim. Yaya olarak yoluma devam ettim. Evinin önüne vardığımda o hayvanı orada gördüm. Huzûruna varınca, “Bizim bineğimize niçin binmedin?” buyurdu.

İbrâhîm Râkî şöyle anlatır: “Ebü’l-Hayr’ın yanına gittim. Arkasında akşam namazını kıldım. Fâtiha-i şerîfeyi düzgün bir şekilde okuyamadı. Kendi kendime “Boşuna gelip yorulmuşum” dedim. Daha sonra ihtiyâcımı görmek için dışarı çıktığım sırada, yırtıcı bir hayvan saldırdı. Hemen içeriye kaçtım. Ebü’l-Hayr’a “Galiba bir arslanın saldırısına uğradım” deyince, o hemen dışarı çıkıp arslana, “Ben sana misâfirlerime dokunma demedim mi?” dedi. Arslan kaçtı, gitti. Ben dışarı çıkıp ihtiyâcımı giderip, abdest aldım ve içeriye girdim. Ebü’l-Hayr bana dönerek, “Siz dışınızı düzene koymakla meşgûl olduğunuz için, arslanı görünce korktunuz. Biz ise, kalbimizi düzeltmekle meşgûlüz. Bunun için arslan bizden korkuyor” dedi.

Birgün, Bağdâd’dan yanına bir grup misâfir geldi. Her biri kendi hâlinden ve ma’nevî üstünlüğünü anlatmak istiyordu. Ebü’l-Hayr bu konuşmalardan sıkıldı ve dışarı çıktı. Biraz sonra içeri bir arslan girdi. Orada bulunanların hepsi ondan korkup, bir köşeye sığındılar ve sustular, önceki anlattıkları şeyleri unuttular. Ebü’l-Hayr içeriye girdi ve “Ey kardeşim, deminki iddialarınız nerede kaldı? Demek onların hepsi boşmuş” buyurdu ve o arslanı dışarı çıkarıp, onları korkudan kurtardı.

Menâvî hazretleri anlatır: “Bir gece rü’yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Bana buyurdular ki: “Yâ Menâvî, kim Ebü’l-Hayr’ın yanındaki mescidde iki rek’at namaz kılar ve birinci rek’atta Fâtiha ve Tebâreke, ikinci rek’atte Fâtiha ve Hel’etâ sûrelerini okuyup, sonra da ne haceti varsa onun için duâ etse, Allahü teâlâ onun duâsını kabûl edip, hacetini giderir.”

Ebü’l-Hayr Akta buyurdu ki: “Allahü teâlâya zikr eden, O’ndan bir karşılık beklememelidir. Kim zikrine karşılık Allahü teâlâdan birşey bekler ve o beklediği şey olursa, karşılığında maddî bir şey aldığı için, zikrin bir ma’nâsı kalmaz.”

“Kalbin îmân ile dolu olmasının alâmeti; bütün müslümanlara şefkat etmek, onların dertleri ile dertlenmek, işlerinde onlara yardımcı olmaktır. Nifakla dolu olan kalbin alâmeti; kin, hased ve düşmanlıktır.”

“Yaptıkları ibâdetleri herkese gösterme arzusunda olan, gösteriş yapmış olur. Her durumunu, bulunduğu her hâlini, insanlara göstermek istiyen de, gösteriş yapmış olur.”

“Kalb; niyetleri düzeltmek, yaptıklarımızı sırf Allah için yapmakla, riya ve gösteriş kirlerinden pak ve temiz olur. Beden de, Allahü teâlânın velî ve sâlih kullarına hizmet etmekle kıymet kazanır.”

“Şerefli bir insan olabilmek için; edeb sahibi olmak, farzları eda etmek, sâlihlerle sohbet etmek ve fâsıklardan uzak durmak lâzımdır.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 377

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye sh. 370

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 154

4) Nefehât-ül-üns sh. 255

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 109

6) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 337

7) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 271

EBÜ'L-HAYR HABEŞÎ

Mekke'de yaşamış, Allahü teâlânın sevgili kullarından. Künyesi, Ebü'l-Hayr olup, Tâvûs-ul-Haremeyn de lakabıdır. Kendisine Habeşî nisbet edilmiş, Ebü'l-Hayr Habeşî diye meşhûr olmuştur. Gençliğinde, Cürcan'ın ileri gelenlerinden birinin kölesi idi. Efendisi onu âzâd edince, oradan ayrıldı.

Ziyâretine gittiği bir büyüğün işâreti üzerine Mekke'ye göçtü. Orada yerleşip, altmış sene Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevverede ikâmet etti. 383 (m. 993) yılında Güney İran'da Horasan ile Fâris bölgeleri arasında bulunan, zamanın ilim merkezlerinden Ebrikûh'ta vefât edip, oraya defn edildi.

Bir kula köle iken, asıl efendisini hiçbir zaman unutmayan Ebü'l-Hayr Habeşî hazretleri, devamlı Allahü teâlâya kulluk ile meşgûl olurdu. Efendisi her zaman bir arzusu olup olmadığını sorar, kendisinden birşeyler istemesini arzu ederdi. Âmâ o, hiç birşey istemezdi. Birgün ille de istemesi için sıkıştırınca, "Eğer istersen, beni Allahü teâlânın rızâsı için âzâd eyle" buyurdu. Efendisi, "Yıllardır, efendi sen, köle benim. Seni ben çok önceden âzâd etmiştim" dedi. Bunun üzerine oradan ayrılıp Bağdâd'a vardı. Büyüklerden birini ziyâret arzusuyla gittiğinde, onun son nefesini vermek üzere olduğunu gördü. Selâmını alan o büyük zât, "Ey Ebü'l-Hayr! Sana hasret kalmıştık. Senin Hicaz'da müşerref olacağın bir lakabın vardır, aradığını orada bulursun" buyurdu. Bunun üzerine Mekke'ye gidip, yıllarca orada kaldı. Mekke'de bulunduğu zaman zarfında, oranın büyüklerinden istifâde etti. İnsanların Allaha karşı vazîfelerini yapmalarını ister, onlara tatlı dille nasihatlerde bulunurdu. Cömertlikte eşi yoktu. Kendisi kimseden birşey istemez, hacetini Allahü teâlâdan beklerdi. Şeyh Ammû ve Şeyh Abbâs, onu görmekle şereflendikleri için övünürlerdi.

Biri Mescid-i harama gelip, "Cömert dedikleri kimseler nerededir?" dedi. Sofileri işâret edip, "Cömert denen kişiler bunlar mıdır?" diye sordu. Bir müddet sonra Ebü'l-Hayr Habeşî hazretleri kapıdan girdi. Kızgınlığı yüzünden belli oluyordu. "Civanmertleri soran kimdir? Cömert olan cömertleri görür" buyurdu.

Dostları anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfine gittiğinde, "Esselâmü aleyküm, yâ Resûlessekâleyn" derdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) her zaman "Ve aleykesselâm, yâ Tâvûs-ul-Haremeyn" diye cevap buyururlardı.

Kendisi anlatır: "Altmış sene Mekke ve Medine'de oturdum. Çok sıkıntılar çektim. Ne zaman bir kimseden birşey istemeyi düşünsem, gâibten bir ses: "Bize secde ettiğin yüzü, başkalarının önünde küçük düşürmekten utanmaz mısın?" der ve beni vaz geçirirdi.

"Kendisini dünyâdan âzâd etmiş olanlara hizmet etmeye nefsini mecbûr hisseden kimse, azat olmuştur. Yiğit, kendi nefsi için alçalmayan ve başkalarını küçük görmeyendir, iyilik, âzâd olanların ticâretidir. Tevâzu da onun faydasıdır" buyururdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 260

EBÜ'L-HÜSEYN BİN HİND EL-FÂRİSÎ

Fars'da (İran) yetişen âlim ve velîlerin büyüklerinden. İsmi, Ali bin Hind el-Fârisî el-Kureşî olup, künyesi, Ebü'l-Hüseyn'dir. Doğum ve vefât târihleri kat'î olarak bilinmemekle beraber, dördüncü asrın ilk yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır. Cüneyd-i Bağdadî, Ca'fer-i Hazza, Amr bin Osman Mekkî ve zamanında bulunan büyük âlimler ile görüşüp sohbetlerinde bulundu ve kendilerinden feyz aldı. Evliyâlık yolunda çok yüksek makamlara kavuştu. Kerâmet sahibi bir zât idi. Birgün Şîrâz'da dostlarıyla birlikte bir ziyâfete gitmişti. Ebû Abdullah-ı Hafîf de o sırada uzak bir yerde yolculukta bulunuyordu. Yemek esnasında bir ara Ebü'l-Hüseyn, "Ebû Abdullah-ı Hafîf'in nasîbini ayırınız" buyurdu. Orada bulunanlar özür dileyip "Efendim! O seferdedir. Yeri de buraya çok uzaktır.

Onun için yemek ayırmamızın hikmeti nedir?” dediler. O yine, “Onun için bir miktar yemek ayırıp bekletmek elbette lâzımdır” buyurdular. Onlar da bir miktar yemek ayırıp, bir kenara koydular. Biraz sonra Abdullah-ı Hafîf içeri girip selâm verdi. Ebü’l-Hüseyn bin Hind “Mü’minin kalbi yalan söylemez” buyurdu. Bu sırada Abdullah-ı Hafîf “Karnım çok açtır, yiyecek bir şeyiniz var mı?” deyince, ayrılan yemeği ona verdiler.

Ebü’l-Hüseyn bin Hind (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Her hayrın esâsı; bütün hâllerinde ve fiillerinde edebe riâyet etmektir.”

“Kalbe hayat veren şeyler dörttür ilim, takvâ (haramlardan sakınmak), tâat ve Allahü teâlâyı zikretmektir. Kalbi harâb eden şeyler de dörttür Cehâlet, ma’siyyet (günah), igtirâr (aldanmak) ve tûl-i gaflet ya’nî Allahü teâlâdan ve âhıretten habersiz, gafletin uzun ve devamlı olmasıdır.”

“Güzel ahlâk, Allahü teâlâya şikâyeti terk etmektir.”

“Allahü teâlânın kitabına sımsıkı sarılan, her an Allahü teâlâyı düşünür. Kendisine, din ve dünyâ işlerinden hiçbir şey gizli kalmaz. Bütün vakitleri, gafletten uzak, müşâhede üzere geçer.”

“Allahü teâlâ ile rahat bul. Ondan başkası ile rahat bulma. Allahü teâlâ ile rahat bulan kurtulur. O’ndan başkasında rahatlık arayan helak olur. Allahü teâlâ ile rahat bulanın kalbi, O’nun zikri ile rahat bulur, kuvvetlenir. O’ndan başkasında rahatlık aramak, gaflete devam etmektir.”

“Bütün hayırların aslı dört şeydir: Sehâ (cömertlik), tevâzu, nüsûk (ibâdetlere devam) ve güzel ahlâktır.”

“Güzel ahlâk üç kısımdır: Allahü teâlâya şikâyeti terk etmek. Gönül hoşluğu ve tam bir teslimiyetle O’nun emirlerini yerine getirmek ve mahlûklara karşı iyilikle, yumuşaklıkla muâmele etmek.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 362

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 113

3) Nefehât-ül-üns sh. 264

4) Tabakât-üs-sûfiye sh. 399

EBÜ’L-HÜSEYN EL-VERRÂK

Nişâbûr’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde âlim olup, kelâm ilminin inceliklerine vâkıf idi. İsmi, Muhammed bin Sa’d en-Nişâbûrî olup, Künyesi, Ebü’l-Hüseyn el-Verrâk’dır. Büyük âlim Ebû Osman Hayrînin talebesi idi. 320 (m. 932)’den önce vefât etti. Mu’âmelâti çok iyi bilir, yanlışları hemen anlar ve düzeltirdi. Dostlarının, yakınlarının sıhhati ve rahatını, kendi sıhhat ve rahatına tercih eder, onların sıkıntıları olduğu zaman, gidermeye çalışırdı. Kendilerine kötülük eden olursa, herkes gibi kötülükle değil, iyilikle mukâbele ederdi. Hele nefsi için başkasına kızmak, intikam almak, aklına bile gelmezdi. Birisi kendisine uygunsuz söylese, hemen kalkıp o kimsenin yanına gider, kabahat kendisininmiş gibi o kimseden özür diler, tevâzu gösterirdi. Böylece, o kimseler hatâ etmiş olduklarını anlayıp, tövbe ederlerdi. Kendisi için hiçbir kimseye kızmaz, hep yumuşak davranır, sabrederdi. İnsanlık icâbı, birine karşı kalbinde bir soğukluk meydana gelse, bu hâlin gitmesi, kalbdeki soğukluğun muhabbete dönüşmesi için, hemen o kimsenin yanına gidip, hizmetinde bulunurdu.

Ebü’l-Hüseyn el-Verrâk (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Affetmekte kerem şöyledir ki, affettiği kimsenin ayıbını affettikten sonra, bir daha hatırlamamalıdır.”

“Hayatın en güzel ânları, Allahü teâlâyı hatırlayarak ve O’nun rızâsına uygun amel edilerek geçirilen ânlardır.”

“Allahü teâlâya hakkıyla âşık olanların ciğerleri, O’nun rızâsından mahrûm kalmak korkusuyla yanıp erir.”

“Allahü teâlâya muhabbetin alâmeti, O’nun Resûlü Muhammed aleyhisselâma tâbi olmaktır.” “Alçak kimsenin kalbi dar olduğundan, bir başkasını affetmeye muvaffak olamaz.”

“Kalbin yaşaması, kendisinde ölüm (ve yokluk) olmayan Allahü teâlâyı devamlı hatırlamasıdır. Güzel yaşamak ise,

Allahü teâlâdan başka her şeyi unutup, Allahü teâlâ ile beraber olmaktır."

"Kul, Allahü teâlâya ancak O'nun yardımıyla kavuşur. Bütün işler ve Resûlüne tâbi olabilmek de, O'nun yardımıyladır. Kim, Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olmadan Allahü teâlâya kavuşmak isterse, muhakkak ki sapıtır, dalâlete düşer. Halbuki o, kendisini doğru yolda zanneder."

"Tasavvuf yoluna girip de bu yoldan dönen kimse, nefsine düşkün olup, onun rahatlığını istemesinden dolayı, bu yoldan dönmüş (Allahü teâlânın rızâsından) uzaklaşmıştır. Çünkü bu yol, Allahü teâlâya deli gibi âşık olup ve sıkıntılardan sonra gönül rahatlığına ermiyen, ya'nî sıkıntı çekmeye alışmıyan kimse için (nefsin arzularından tamamen vazgeçmeyen kimse için) çok zordur. Bir kimse bu hâle geldikten sonra, sıkıntı çekmesi ve korkulu hâllerde bulunması ona hafif gelir. Nefs, bu hâle boyun eğip sıkıntı çekmeye alıştığı zaman, Allahü teâlânın rızâsını isterken karşılaştığı bütün zorluklar, ona kolay gelir ve Allahü teâlâ da kendisine kavuşturan yolu ona kolaylaştırır."

"Allahü teâlânın, bir kuluna (îmândan sonra) verdiği ni'metlerin en büyüğü takvâdır. Müttekî olan kimse takvâ ile, bütün hayır ve iyilikleri, Allahü teâlâya yaklaşma ve yaklaştırma sebeplerini, ya'nî ibâdetleri ve insanlara doğru yolu göstermeyi kendisinde birleştirir. Takvânın aslı ihlâstır. Hakîkati ise, kendisinden ittika ettiğin (korktuğun) Allahü teâlâdan başka her şeyden yüz çevirmektir." "Sıdk, dinde doğru yolda (Ehl-i sünnet yolunda) olmak ve amellerde de Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olmaktır."

"Nefse hâkim olan en büyük kuvvet, şehvettir. Şehvet, ancak Allahü teâlânın korkusu ve sevinçli ânlarda O'ndan utanmakla giderilir."

"Yâkîn, tevhîdin neticesidir. Kimin tevhîdi saf, temiz ve tam olursa, onun yakîni saf olur."

"Nefsinin isteklerini ve mahlûklara yönelmeyi terk etmeyen kimsenin, âhıret ni'metleri ve hayırlı işler (ve ibâdet) için kalbi dirilmez."

"Tevekkül, fakîrlik ve zenginliği eşit bilmek ve kaderde olan şeylere râzı olmaktır."

"Fütüvvetin aslı beş haslettir. Birincisi, Allahü teâlânın emirlerine uymak, ikincisi vefa, üçüncüsü şükür, dördüncüsü sabr, beşincisi ise rızâdır."

"Nefsi gözetip arzuları peşinde koşmak, Allahü teâlânın sana olan ihsânlarını unutturur."

"İlmin en faydalısı, Allahü teâlânın emirlerini ve nehiylerini, va'dlerini, vaidlerini (tehditlerini), sevâblarını ve ikablarını (cezalarını) bilmektir. İlimlerin en üstünü de; Allahü teâlâyı, sıfatlarını ve isimlerini bilmektir."

"Günahkâr ve fâsık insanlarla bulunmak vahşettir. Onlara rağbet ve muhabbet ahmaklıktır. Onlara yakınlık ise acizliktir. Onlara i'timâd, gevşeklik ve neticesi de kaybetmektir. Allahü teâlâ bir kulunun hayrını dilerse, onun dostluğunu ve yakınlığını kendisi ile ve zikriyle yapar. Ya'nî, o kimse Allahü teâlâya dost olur ve onup zikriyle meşgûl olur. Ona tevekkül eder. O kimsenin, günahkârlara olan düşüncesini zayıflatır ve onlara i'timâdını kaldırır."

"Kim gözünü haramlardan korursa; Allahü teâlâ, bununla onun lisânına hikmeti yerleştirir. Kendisini dinleyenler ondan faydalanırlar. Kim de şüpheli şeylere bakmaktan kendini korursa; Allahü teâlâ, onun kalbine kendi nûrunu yerleştirir ve onu râzı olduğu yola kavuşturur."

"Allahü teâlânın, kendilerine darılma ve dostluğunu kesme korkusu, sevenlerin gönüllerini parçaladı. Âriflerin kalblerini yaktı, ibâdet edenlerin, geceleri uykusunu kaçırdı. Zâhidlerin, günlerini susuz bıraktı. Tövbe edenlerin ağlamasını arttırdı. Korkanların hayatını kederlendirdi"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 299

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 101

3) Nefehât-ül-üns sh. 223

EBÜ'L-HÜSEYN EŞ-ŞİRVÂNÎ ES-SAGÎR

İran'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Ca'fer Dâvûd olup, künyesi, Ebü'l-Hüseyn eş-Şirvânî es-Sagîr'dir. Hicrî dördüncü asrın ortalarında vefât etti. İlim öğrenmek için çok yerleri dolaştı. Mısır'da yerleşti. Sonra Mekke-i mükerremeye gitti. Vefâtına kadar orada ikâmet etti. Ömrünün sonlarına doğru felç oldu. Eli ayağı tutmaz, ayağa kalkamazdı. Fakat, müezzinin namaz için ikâmet okumaya başladığı andan, namazını bitirdiği âna kadar olan zamanda ve sohbet esnasında çok sağlam olur, hiçbir şeyi kalmazdı. Bu zamanlar hâricinde ise, yine felçli hâle dönerdi.

Vefât ettiğinde 124 yaşlarında idi. Şirvânî-i Kebîr, Muâz-ı Mısrî, Cüneyd-i Bağdadî, Şiblî, Kettânî ve başka bir çok büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Kendilerinden ilim öğrendi. Kendisinden de bir çok kimseler ilim öğrenip istifâde etmişlerdir. Zamanında bulunan evliyânın önde gelenlerinden olup, Mekke-i mükerremede, Harem-i şerîfin imâmı idi. Üstâd-ı Ammû ve pek çok zâtlar kendisiyle görüşüp, sohbetlerinde bulunurlar ve bununla iftihar ederlerdi.

Kendisine "Tasavvuf nedir?" diye sordular. "Hakîkî din âlimlerinden birine bağlanıp, ona teslim olmak. Onun feyz ve bereketlerinden istifâde etmek. Kimseye karışmayıp, kendi hâlinde insanlardan ayrı yaşamaktır" buyurdu. Birgün buyurdu ki; "Sıddîkların, yükseldikçe istedikleri bir şey vardır ki, o da riyaset muhabbetidir." Sa'îd-i Fergânî (radıyallahü anh) buyurdu ki, "Buradaki "riyaset muhabbeti" insanların başına geçmek arzusu değildir. Zâten, evliyâlık yolunda bulunmanın ilk şartı, bunu terk etmektir. Nerede kaldı ki, en sonda hâsıl olan şey "riyaset muhabbeti" olsun. Bu ifâdeden murâd; Allahü teâlânın indinde, evliyâyı sevenler için şefaat makamı taleb etmektir."

Ebü'l-Hüseyn hazretlerinin, evliyâya olan muhabbet ve bağlılığı pek ziyâde idi. "Eğer imkânım ve ayaklarım sağlam olsaydı, evliyâya muhabbeti olanları ziyâret etmek için, Horasan'a kadar giderdim" sözünü sık sık söylerdi.

Ebü'l-Hüseyn eş-Şirvânî es-Sagîr (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"İzzet ve şerefi, Allahü teâlânın dînine uygun olmayan hâllerde arayan kimseyi, Allahü teâlâ, hor, hakîr ve zelîl eder.

"Dîne uymakta gevşek davrananlarla beraber olmaktan, son derece sakınmalıdır. Onlar, insanın felâketine sebep olurlar."

"Fakîrler dünyâ ve âhırette her bakımdan rahattırlar."

"Tasavvuf yolunda bulunmak; gönül, kalb hâlidir. Dil ile ba'zı şeyleri söylemek kâfi değildir."

"Ba'zı kimseler vardır ki velîdirler, büyük zâtlar bu kimselere bakınca, tasavvuftaki makamlarını görürler. O kimsenin ise, bunların hiç birinden haberi olmaz."

"Velî, içinde bulunduğu ânı değerlendirmek için çırpınır. Diğer vakitleri kıymetlendirmek için çalışsa, içinde bulunduğu vakti harcamış olur. İleriki vakte kavuşacağı da, zâten belli değildir. Bunun için gerçek velî, her an, içinde bulunduğu ânı değerlendirir. Böylece bütün ömrü kıymetli olur."

"Bir kimsenin ihtiyâcından fazla bir ceketi olsa, başka biri bu cekete hakîkaten muhtaç olsa ve bu kimse de, ceketi o ihtiyâç sahibine vermekten çekinse, o kimse bu cekete muhtaç duruma düşer."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns terc. sh. 313

EBÜ'L-HÜSEYN KURÂFÎ

Evliyânın büyüklerinden. Ebü'l-Hüseyn künyesi olup, asıl ismi, Ali bin Osman'dır. Kâhire yakınlarındaki doğduğu Kurâfe köyüne nisbetle Kurâfi denildi. Dimyat'ta otururdu. 380 (m. 990) yılında yüzon yaşında iken vefât etti.

Ebü'l-Hüseyn Sâîg-i Dîneverî hazretlerinin talebelerindendir. Zamanın büyükleriyle sohbet etti. Tasavvufta yüksek derecelere, kavuştu. Çok ibâdet eder, dünyâ malına ehemmiyet vermezdi. Herkese anlayacağı dilden konuşur, ehli olmayanların yanında, anlayamayacakları söz söylemezdi. İnsanların kalblerinin, temizlenmesi ve âhırette selâmete ermeleri için çalışırdı.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Hirevî hazretleri anlatır: "Ebû Süleymân-ı Nîlî bir gün Kurâfi'nin yanına geldi. Kaftanı iyice

eskimişti. Kurâfi, ona bakarak, “Ey Ebû Süleymân! Kaftanın eskimiş ama, iki kaşının arasında emir olacağına dâir işâretler var” buyurdu. Ebû Süleymân, uzun bir zaman daha sofiliğe devam ettikten sonra, Fas tarafında bir bölgeye emir oldu. Yıllarca orada adâletle hüküm sürdü.

Ebû Bekr-i Dûkkî, Kurâfî’yi ziyârete gelmişti. “Ey Ebû Bekr! Cihanda yalnız dolaştığın söylenirdi. Fakat, seni iki başın arasında görüyorum” buyurdu. Çok geçmeden Ebû Bekr evlendi ve iki çocuğu oldu. Onların arasına oturur ve Kurâfi’nin söylediklerini anlatırdı.

Kurâfi hazretleri, bir gemide uygunsuz bir harekete karşı koyup, mâni olmağa çalışmasından dolayı, eli ayağı bağlanıp suya atıldı. Ona bu hareketi yapanlar, namaz vakti gelince onun en önde safta namaz kıldığını gördüler. Elbisesi hiç ıslanmamıştı. Özür dileyip, tövbe ettiler.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Hirevî, “Kurâfi, dünyâda eşi bulunmayan insanlardandır. Her haliyle Allahü teâlâyı hatırlatırdı” buyurdu.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Hirevî hazretleri, onu son devir büyüklerinden sayar ve Kurâfi hazretlerinin de aralarında bulunduğu bu mübârek insanlara “Bunlar birer dâhidir” derdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 260

EBÜ’L-HÜSEYN MÂLİKÎ

Mâlikî mezhebindeki fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Yûsuf bin Ya’kûb bin İsmail el-Ezdî'dir. Künyesi, Ebü’l-Hüseyn olup, Mâlikî mezhebinde yüksek ve mütehassıs bir âlim olduğu için, Ebü’l-Hüseyn el-Mâlikî” diye meşhûr olmuştur. Bağdâd’da doğup orada yetişti. Zekî, çok kuvvetli bir hafızaya sahipti. 39 senelik ömrünü hep ilim öğrenmekle geçirdi. 328 (m. 940) senesi Şa’bân ayının bitimine 13 gün kala, Perşembe günü vefât etti. Cenâze namazını oğlu Ebû Nasr kıldırdıktan sonra, Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf’un kabrinin yanına defn edildi.

Ebü’l-Hüseyn Mâlikî, hadîs, fıkıh, nahiv, lügat, şiir ve hesap ilimlerinde tanınmıştır. Sahip olduğu ilimlerin çoğunu dedesi Yûsuf tan aldı. 17 yaşındayken, Emîr Müktedir-billah tarafından, babasının yerine vekâleten Medînet-üs-Selâm (Bağdâd) şehrine kadı olarak ta’yin edildi. Fazîlet bakımından babasına çok benziyordu. O daha küçük yaşlarda iken, böyle ilim ve makam elde edince, halkın önce şaşkınlığı görüldü. Zamanla bu şaşkınlık hayranlığa döndü. Babasının vefâtına kadar, kadılıkta vekîl olarak kaldı. Onun vefâtından sonra, Kâdı’l-kudât’lık, ya’nî başkadılık görevine ta’yin edildi. Ebü’l-Hüseyn Mâlikî, bu göreve başladığında yirmi yaşındaydı. Vefâtına kadar da bu vazîfede kaldı.

Ebü’l-Hüseyn Mâlikî, fıkıhdan başka; miras, nahiv, lügat, şiir ve hesap ilimlerine âit çok kıymetli eserler vermiştir. Edebî şiirleri, çok güzeldir. İlk olarak yazdığı kitap “el-Ferec ba’de’ş-şiddet’dir. Bu eserin, üçyüz cüzlük büyük bir şerhi, “Müsned” adlı eserinden sonra yazmaya başladığı büyük bir eser olan “Garîb-ül-hadîs”i tamamlayamamıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 319

2) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 229, 232

3) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 194

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 230

5) Mu’cem-ül-udebâ cild-16, sh. 67

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 313

EBÜ’L-KÂSIM EL-KASRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Ebü’l-Kâsım el-Kasrî (radıyallahü anh), hicrî 3. asrın sonları ile 4. asrın başlarında yaşamıştır. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin talebelerinin önde gelenlerindendir. Devamlı sûrette başı öne eğik dururdu. Sebebini sordular. Şöyle anlattı: “İlk zamanlarda açlığa sabrederdim ve haftada bir defa yimek yerdim. Birgün cinlerden birisi, gelip, bana selâm verdi. Selâmını aldım, ama

kendisini göremedim. Hergün gelip bana selâm verirdi. Birgün kendisine "Seni görmeyi istiyorum. Bana görünsen ne olur?" dedim. Çok güzel yüzlü bir kimse olarak bana göründü. Kim olduğunu sordum: "Müslüman olan cinnîlerdenim. Senin gibi, nefsinin arzularına muhalefet eden, açlığa sabreden, dînin emirlerine uymakta ve yasaklarından sakınmakta gayretli olan birini gördüğümüz zaman, kendisine muhabbet eder, selâm veririz" dedi. Kendisiyle aramızda tam bir muhabbet ve dostluk hâsıl oldu. Bana ba'zı şeyler de öğretti. Birgün kendisine "Gel! Mescide beraber gidelim" dedim, "İnsanların bulundukları yerde seninle beraber bulunmamız münâsib değildir. Çünkü, seninle aramızda ba'zı konuşmalar olur. İnsanlar, senin birisiyle konuştuğunu anlarlar. Fakat beni göremedikleri için senin hakkında uygun olmayan şeyler söylerler.

Senin için fitne olur" dedi. Ben de "En geri safta otururuz. Hiç kimse fark etmez" dedim. Mescide girip oturduk. Cin, "Bu insanları nasıl görüyorsun?" diye sordu. "Ba'zılarını uykuda, ba'zılarını yarı uyanık ve ba'zılarını da tam uyanık görüyorum" dedim, "İnsanların her birinin başları üzerinde duranları görüyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. Gözlerimi sığadı. Her insanın başı üzerinde bir karga bulunduğunu gördüm. Kargalardan ba'zıları, üzerinde bulunduğu kimsenin gözlerini kanatları ile kapatmış idi. Ba'zıları sadece duruyor ve ba'zıları da üzerinde bulunduğu kimsenin gözünü; ba'zan kapatıyor, ba'zan açıyordu. "Bu ne haldir?" diye sordum. "Sen Kur'ân-ı kerîmde okumadın mı? Allahü teâlâ Zuhruf sûresi 36. âyet-i kerîmesinde "Her kim, Rahmânın zikrinden göz yumarsa, biz ona şeytanı musallat ederiz. Artık bu, ona arkadaştır" buyuruyor. İşte insanların başlarında gördüğün şeyler, karga şeklinde şeytanlardır, insanların her birini gafletleri miktarınca istilâ etmiş, kaplamışlardır" dedi. O cin, bu şekilde bana gelir giderdi. Birgün açlığım tahammül edilemez hâle geldi. Normal âdetime göre, yemek yememe daha dört gün vardı. Yanımda bulunan ekmek kırmalarından bir parça yedim. Açlığım yatıştı. Dostum olan o cin gelerek selâm verdi. Fakat bu sefer görünmedi ve "Biz, açlığa ve dînin emir ve yasaklarına uymaya devam etmekteki sabrından dolayı sana dost olmuş idik. Fakat sen, o ekmek parçasını yemekle sabrı terk etmiş oldun" dedi. Ondan sonra da bir daha yanıma gelmedi. Bu hâlime üzüldüğüm için, devamlı olarak başımı önüme eğiyorum."

1) Nefehât-ül-üns (tercümesi) sh. 294

EBÜ'L-KÂSIM EL-MUKRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, ismi Ca'fer bin Ahmed bin Muhammed el-Mukrî'dir. Horasan âlimlerinden idi. Yüksek haller sahibi şerefli, himmet sahibi, zamanın bir tanesi olan Ebü'l-Kâsım; Ebü'l-Abbâs bin Atâ, Ebû Muhammed Cerîrî, İbn-i Sa'dân, Mimşâd Dîneverî, Ebû Ali Rodbârî ile sohbet etti ve onlardan ilim öğrendi. 378 yılında Nişâbûr'da vefât etti.

Ebü'l-Kâsım el-Mukrî buyurdular ki: "Fütüvvet, insanların fazîletlerini, noksanlarıyla beraber kabûl etmektir."

"Cömert, ihsân ettiğine muttali olan veya hatırlayan değildir. Cömert verdiğinden utanan, onu az gören, söylemek ve hatırlamaktan sıkılan kimsedir."

"Kardeşim Ebû Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: Abdullah-ı Harrâz'ın sohbetinde iken, (Bana ne yapmamı emredersiniz?) diye sorduğumda, şu cevâbı verdi. Farzların edasında hırslı olmanı, müslümanlara hürmette bulunmanı, kalbine gelen düşüncelerden doğru olmayana iltifât etmemeni isterim."

Hasta yatağında iken Ebü'l-Kâsım şu şiiri söylemiştir:

Ey Allahım, kurtar beni bu sıkıntıdan,
Benim bugün tek ümidim sensin.

Ben iyice eridim bu hastalıktan,
İlâcım yok, devam yalnız sensin.

İlâcım senin rahmetindir.
Şifâm sana kavuşmaktır.

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 509

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

3) Nefehât-ül-üns sh. 310

EBÜ'L-KÂSIM NASRABÂDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhîm bin Muhammed bin Ahmed en-Nasrabâdî en-Nişâbûrî olup, künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Aslen Nişâbûrlu olduğundan, doğumu ve yetişmesi orada oldu. İlim öğrenmek için Bağdâd, Mısır, Şam ve başka yerlere gitti. Ebû Bekr Şiblî, Ebû Ali Rodbârî, Ebû Muhammed Mürteiş, Abdullah bin Muhammed bin Hasen, Yahyâ bin Bilâl, Abdullah bin Abdüsselâm, İbn-i Sa'îd, İbn-i Cevsâ, Ahmed et Assâl, İbn-i Huzeyme ve daha birçok büyük âlimlerle görüşüp, kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Ali Dekkâk ve Ebû Nasr-ı Sûfî'nin üstadıdır, ömrünün sonuna doğru hacca gitti. Hacdan sonra, memleketine dönmeyip, Harem-i şerîfte bir sene kaldı ve 367 (m. 977) yılı Zilhicce ayında orada vefât edip, Hazreti Fudayl bin Iyâd'ın türbesi yanında defnolundu. Çok ibâdet etmekte, haram ve şüphelilerden sakınmakta, nefsin kötü olan isteklerine muhalefet etmekte, çok ileri derecede olup, zamanında bulunanlar onun büyüklüğünü kabûl ederlerdi. Hayatı boyunca memleketinin üstadı olarak bilinmiştir. Tasavvuf ve diğer ilimlerdeki, bilhassa fıkıh ve hadîsdeki derecesi çok yüksek idi. Fıkıh, hadîs ve târih ilminde, tasavvuf yolunda ilerlemek husûsunda, Peygamber efendimizin sünnetlerine dâir mes'elelerde, onları toplama, yazma ve yayma işinde ve başka konularda müşkülleri olanlar, kendisine müracaat ederlerdi. Çok hadîs-i şerîf yazdı ve rivâyet etti. Sika (güvenilir) bir zât olduğu için, yazdıklarına ve sözlü olarak rivâyet ettiklerine, kendisinden sonra gelen âlimler i'timâd etmişlerdir. Güzel menkıbeleri ve şaşılacak hâlleri çoktur.

Kendisi anlatıyor: "Birgün, Mekke-i mükerremede yolda yürürken, bir kimsenin yol ortasında can çekişmekte, şiddetli bir ızdırap ile kıvranmakta olduğunu gördüm. O anda kalbime, şu zavallının bu sıkıntılı hâlden kurtulması için bir Fâtiha okuyup üzerine üfliyeyim, düşüncesi geldi. O sırada, o kimsenin karnından bir ses geldi ki: Gayet anlaşılır bir şekilde: "Bırak bu alçağı! Çünkü bu, Hazreti Ebû Bekr'e düşmandır" diyordu. Demek ki, bozuk i'tikâdının ve düşmanlığının cezasını çekiyor deyip oradan ayrıldım."

Birgün kendisine "Ba'zıları yabancı kadınlarla beraber oturuyorlar ve "Böyle yapmak bize zarar vermez. Biz, onları görmekle günaha girmekten korunmuş kimseleriz" diyorlar. Bunlar hakkında ne dersiniz?" diye soruldu. Cevâbında buyurdu ki; "Can bedende bulundukça, Allahü teâlânın emir ve nehiyleri devam etmektedir. Ya'nî, kul yaşadıkça helâle, harama riâyet etmeğe mecbûrdur. Nasıl olursa olsun bir erkek, kendisine yabancı olan bir kadın ile uygunsuz olarak görüşemez, konuşamaz, halvet hâlinde (kapalı bir yerde yalnız olarak) bulunamaz. Allahü teâlânın yasak ettiklerine dalmış olanlar, elbette şüpheli olan şeyleri yapmakta daha çok cesâretli olurlar."

Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Recâ (Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmak) hâli, insanı ibâdet ve tâat yapmaya sevk eder. Havf (Allahü teâlânın azâbından korkmak) hâli de, insanı günah işlemekten uzaklaştırır."

"Allahü teâlânın ni'metlerine şükredenin, hem ni'meti artar, hem de muhabbet ve ma'rifeti çoğalır."

"Tasavvufun esâsı; İslâmın emir ve yasaklarına dört elle sarılıp, nefsin kötü arzularından ve bid'atlerden ya'nî dinde olmadığı hâlde ibâdet olarak uydurulan, sonradan meydana çıkarılan şeylerden uzak durmaktır. Ayrıca, dînini doğru olarak kendisinden öğrendiği İslâm âlimini çok sevmek, verilen vazîfeyi en güzel şekilde yerine getirmek, insanlardan gelen sıkıntılara sabretmektir."

"Rızâ derecesine kavuşmak istiyen kimse, Allahü teâlânın rızâsı bulunan hâllerden kesinlikle ayrılmasın."

"Kabahatlerinin af ve mağfiretini istemek niyetiyle yapılan ibâdet, iyiliklerine mükâfat istemek niyetiyle yapılan ibâdetten daha makbûldür."

"Ma'rifet ve Allahü teâlâya yakın olma hâli farzları eda etmekle ve Sünnet-i seniyyeye tâbi olmakla ele geçer."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 169

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 122

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 484

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 181

5) Nefehât-ül-üns sh. 274

6) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 261

7) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 58

EBÜ'L-LEYS-İ SEMERKANDÎ

Ehl-i sünnet âlimlerinin en büyüklerinden ve Hanefî mezhebi imamlarından. İsmi, Nasr bin Muhammed bin Ahmed bin İbrâhîm es-Semerkandî olup, künyesi Ebülleys'dir. Lakabı İmâm-ül-hüdâ ve Fakîh'dir. Tefsîr, hadîs, kelâm, tasavvuf, ahlâk ve diğer ilimlerde de âlim idi. Haram ve şüphelilerden sakınmakta ve dünyâya kıymet vermemekte çok yüksek idi. 373 (m. 983) senesi Cemâzil-âhır ayında vefât etti. Vefâtına dâir başka rivâyetler de vardır.

Ebülleys hazretleri, Ebû Ca'fer Hinduvânî'nin talebesidir. İlim öğrenme silsilesi, hocası yoluyla İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretlerine ulaşır. Ebülleys-i Semerkandî hazretlerinin, çeşitli ilimler hakkında yazdığı çok değerli eserleri vardır. En meşhûr eseri Tenbîh-ül-gâfilîn kitabıdır. Bu kitap va'z ve nasihatle ilgili olup, 94 bâbtan meydana gelmiştir. 1040 târihinde Kâtip Çelebi tarafından Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Bu eserin tamamı İslâm ahlâkını anlatmakta olup, âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler ile beraber, nasîhat ve hikmetli sözler ihtivâ eden mükemmel bir ahlâk kitabıdır.

Tenbîh-ül-gâfilîn kitabı, ihlâs konusuyla başlamaktadır. Daha sonra kabir azâbı kıyâmet günü, tövbe, ana-baba hakkı, akraba ziyâreti, komşu hakkı, gıybet, kibir, beş vakit namaz, mescidlere hürmet, Allah korkusu, duâ gibi birçok ahlâkî ve fıkhî konuları bölümler hâlinde ihtivâ etmektedir.

Ebülleys-i Semerkandî hazretleri, bu eserinde buyuruyor ki:

"Allahü teâlânın rızâsı için değil de başka niyetlerle amel işliyen kimsenin ameli, yorgunluk ve sıkıntı çekmekten başka bir şey değildir. O kimsenin, âhırette amelinin mükâfatı yoktur. Gideceği yer Cehennemdir. Amellerini Allahü teâlânın rızâsı için işliyenlerin ise, bu niyetleri kendilerine kâfi gelir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki, "Nice oruç tutanlar vardır ki, tuttuğu orucun kendisine faydası; açlık ve susuzluktur. Nice ibadet edenlere de ibâdetlerinden yanlarına kalan; uykusuzluk ve zahmettir." Allahü teâlânın rızâsı için değil de, "gösteriş" için ve "desinler" için ibâdet yapanın hâli şu kimseye benzer ki, kesesine çakıl taşlarını doldurup, çarşıya çıkar. İnsanlar, dışarıdan kesesini dolu görünce, kendisi için "Ne zengin adam" derler. O kimseye, insanların böyle söylemelerinden başka hiçbir fâide gelmez. Halbuki, o çakıl taşları ile bir şey satın almak istese, kimse bir şey vermez. Riya (gösteriş) için amel edenler, âhırette hiçbir fâide göremezler. O halde, işlediği amelin sevâbını âhırette almak istiyen kimse, amelini, ihlâs ile, riyasız olarak yapmalı, sonra unutmalı, hatırlamamalıdır ki, amelini düşünüp gurûra kapılmasın. Bunun için, "Yapılan bir iyiliği muhafaza etmek, onu yapmaktan daha zordur" denilmiştir, işlediği amellerde riyaya düşmekten çok sakınmalı, Allahü teâlânın rızâ-i şerîfinden başka niyet ve maksadların kalbine gelmemesi için, Allahü teâlâya çok yalvarmalıdır."

"Ölüme imân eden, onun mutlaka geleceğine inanan kimse, kötülükleri terk edip, iyi ameller işliyerek ona hazırlanmalıdır. Bu yolda bir sıkıntı ile karşılaşılırsa sabretmeli, dünyâ sıkıntılarının, ölüm acısı ve âhıret azapları yanında hiç olduğunu düşünmelidir."

"Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "İsrâiloğulları, içlerinde garîb hâllerin meydana geldiği bir kavimdir" buyurdu ve şöyle devam ettiler: "Benî İsrâilde bir grup insan kabristan'a gittiler. Orada birbirlerine dediler ki, "Şimdi namaz kılalım. Sonra Rabbimize, bize ölümden haber vermesi için şurada bulunan ölülerden birini diriltmesi için duâ edelim." Sonra namaz kılıp duâ ettiler. Bu hâlde iken, ölülerden biri kabrinden başını kaldırdı. Yüzü simsiyah idi. Alaca bulaca bir hâli vardı. Alnında da secde izi görünüyordu. Orada bulunanlara "Ey buraya gelmiş olanlar! Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben doksan yıl önce öldüm, ama ölüm acısı hâlâ üzerimden gitmedi. Aynen şimdi ölüyormuşum gibi ölüm acısı devam ediyor. Beni eski hâlime getirmesi için Allahü teâlâya duâ edin" dedi."

"Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), vefât etmek üzere olan bir Sahâbînin başında bulunuyordu. Orada ölüm meleğini gördü. Ona: "Ey ölüm meleği! Arkadaşıma yumuşak davran. Zira o mü'mindir" buyurdu. Bunun üzerine ölüm meleği dedi ki: "Yâ Muhammed! (aleyhisselâm) Sana müjdeler olsun, Ben sadece buna değil, bütün mü'minlere yumuşak davranırım.

Bağırıp çağıran olursa onlara, “Ne bu bağırıp çağırrmak. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, biz ona hiç zulüm yapmadık. Ecelini geriye de bırakmadık, öne de almadık. Rûhunu almakta bizim bir kabahatimiz yoktur. Allahü teâlânın takdîrine râzı olursanız sevâb alırsınız. Râzı olmaz; feryâd ederseniz günahkâr olursunuz. Bizim size bir sıkıntımız yoktur. Bir alacağımız vardır. Onu almaya geliriz. Bizi böyle karşılamaktan (bağırıp, çağırmakdan) çok sakınınız derim. Yâ Muhammed! (aleyhisselâm) Vallahi, ben bir sivrisineğin canını kabzetmek istesem, Allahü teâlânın emri olmayınca buna gücüm yetmez.”

“Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ensârdan bir zâtın cenâzesinde bulunup, kabrine kadar gitti. Kabrin başında oturdu. Eshâb-ı kiram (radıyallahu anhüm) etrâfında oturdular. Eshâb-ı kiram, Peygamber efendimizin huzûrunda bulunurlarken, edebe riâyetle öyle hareketsiz olurlardı ki, başlarına kuş konmuş gibi dururlardı. Kabrin başında böyle hareketsiz beklerken, Resûlullah efendimiz mübârek başlarını kaldırıp iki veya üç defa, “Kabir azâbından Allahü teâlâya sığınınız” buyurdu ve sonra şöyle devam etti: “Şüphesiz ki, mü’min bir kul, âhırete yönelmiş, dünyâdan kesilmiş bir hâlde iken melekler gelirler. Yüzleri beyaz olup, güneş gibi parlaktır. Yanlarında Cennet kefeni ve Cennet kokuları vardır. Hastanın yanına otururlar. O kadar çok olurlar ki, gözün görebileceği yeri kaplarlar.

Sonra ölüm meleği gelip, hastanın başucuna oturur ve “Ey Allahü teâlânın emirlerinden dışarı çıkmayan rûh! Allahü teâlânın mağfiretine, rızâsına çık” der. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) devam ederek buyurdu ki, “Rûh, su kabından suyun damlaması misâli çıkar. Melekler onu alırlar, ona duâ ederler ve ellerinde hiç bekletmeden, yanlarında getirdikleri Cennet kefenine sararlar, yanlarında getirdikleri güzel Cennet kokularını üzerine serperler. Ondan, öyle bir koku yayılır ki, yeryüzünde bulunan miskten daha güzeldir. Sonra o rûhu alıp yükseklere götürürler. Yükselirlerken, yanlarına uğradıkları her melek kâfilesi, “Bu temiz, güzel kokulu rûh kimindir?” derler. Onu taşıyan melekler, “Bu filân oğlu filânın rûhudur” deyip en güzel isimleri ile söylerler. Bu şekilde, dünyâ semâsına kadar giderler, dünyâ semâsının kapısının açılmasını isterler. Dünyâ semâsının kapısı açılır. Çok güzel bir şekilde karşılarlar, uğurlanırlar. Bu karşılama ve uğurlama ile yedinci semâya kadar giderler. Orada Allahü teâlânın şu fermanı gelir: “Onun sicilini ılliyyîn (Cennetlikler) arasında tutunuz. Onu yeryüzüne iade ediniz. Onları topraktan yarattık ve oraya iade edeceğiz. Sonra yine topraktan çıkaracağız.” Sonra o rûh, cesedine iade olunur. Sonra ona iki melek gelip derler ki, “Rabbin kimdir?” O, “Rabbim Allahtır” der. Melekler “Dînin nedir?” derler. O, “Dînim İslâmdır” der. Melekler Hazreti Peygamberi göstererek, “Bu zât hakkında ne dersin?” derler. O, “O, Resûlullahtır (aleyhisselâm)” der. Melekler, “Nereden biliyorsun?” derler. O, “Allahın kitabını okudum. Ona îmân ettim. Onu tasdîk ettim” der. Sonra Allahü teâlâ tarafından bir nidâ gelir. “Kulum doğru söyledi. Onun için Cennet yataklarından bir yatak döşeyin. Ona Cennet elbiselerinden bir elbise giydirin. Onun için Cennetten bir kapı açın ki, o kapıdan Cennetin hoş kokusu ve güzel rüzgârı gelsin,” Sonra o kulun kabri, göz görebildiği ölçüde genişler. Bundan sonra ona güzel yüzlü, hoş kokulu bir kimse gelir, “Bugün sana, seni sevindirecek bir şeyi müjdelemek için geldim. O müjde, Allahü teâlânın sana olan iyilik va’didir.” O kimse, bu gelen kimseye “Sen kimsin?” der. O da, “Ben senin sâlih amelinim” der. Sonra o kimse, “Yâ Rabbî! Kıyâmeti çabuk oldur. Ehlime ve hizmetçilerime kavuşayım” diye duâ eder.”

Resûlullah (aleyhisselâm) bundan sonra, kâfir bir kimsenin durumunun nasıl olacağını şöyle anlattı: “Kâfir olan bir kul, âhırete yönelmiş, dünyâdan kesilmiş hâlde iken, gökten melekler gelirler. Yüzleri simsiyah olup, gözün görebildiği kadar kalabalıktırlar, yanlarında bir çul parçası getirmişlerdir. Sonra melek-ül-mevt gelip, o kâfirin başucunda oturur ve “Ey habîs rûh! Allahü teâlânın hoşnutsuzluğuna, gadabına çık!” der. Bunun üzerine onun uzuvları parça parça olur. Onun rûhu; kızgın bir demirin, ıslak bir koyunun derisine bastırılıp çıkarılması gibi çıkar. Damarlar ve sinirler birlikte çekilir. Melekler, o çıkan rûhu hiç bekletmeden beraberlerinde getirdikleri çul parçasına atarlar. Cifeden daha kerih bir kokusu vardır. Bu haliyle onu alıp çıkarlar. Her uğradıkları melâike taifesi, “Bu habîs rûh kimin?” diye sorarlar. Melekler, “Bu filân oğlu filânın rûhudur” deyip en kabîh, çirkin isimleri ile tanıtırlar. Bu hâl ile dünyâ semâsına varırlar. Birinci semânın kapısını çalarlar, kapı açılmaz.” Peygamberimiz burada, “Onlara gök kapıları açılmaz (ruhları göğe yükselemez) ve deve, iğnenin deliğinden geçinceye kadar (hiç bir zaman) Cennete giremezler.” (A’râf-40) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve anlatmaya devam etti “Allahü teâlâ tarafından bir nidâ gelir ki, “Onun sicilini Cehennemlikler arasında tutunuz. Bundan sonra o kâfirin rûhu fırlatılıp atılır.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) burada, “Kim, Allahü teâlâya şirk koşarsa, sanki o gökten düşüp kuşa yem

olana, rüzgârın uzağa savurduğuna benzer.” (Hac-31) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular. Ve anlatmaya devam ettiler: “O kâfirin rûhu böylece yuvarlanır. Sonra gelip cesede girer. Bundan sonra ona iki melek gelerek, yanına otururlar ve sorarlar. “Rabbin kimdir?” O ise çok hayret edip, “Ha... Ben bilmem” der. Melekler, “Dînin nedir?” diye sorarlar. O ise aynı şekilde “Ben bilmem” der. Melekler, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) işâret ederek “Size gönderilen bu zât hakkında ne dersin?” derler. O yine “Ben bilmem” der. Bundan sonra bir nidâ gelir. “Kulum yalan söyledi. Ona ateşten bir yatak hazırlayın ve ateşten bir elbise giydirin ve ona Cehennemden bir kapı açın.” Böylece Cehennemin sıcaklığı ve zehirli havası onu sarar. Kabri onu sıkar, kaburga kemikleri birbirine geçer. Bundan sonra bir kimse gelir ki, kokusu pis, elbisesi çok çirkindir. O kâfire, “Sana va’d olunan kötü hâlleri haber vermeye geldim” der. O ise “Sen kimsin?” der. O gelen “Ben senin kötü amellerinim” deyince, kâfir, “Yâ Rabbi! Kıyâmeti vukû’ buldurma! Yâ Rabbi! Kıyâmeti vukû’ buldurma!” der.”

Diğer bir haberde geldi ki: Mîzânda (terazide) günâhları ağır gelen müslümanlar Cehenneme doğru yol alırlarken, “Yâ Muhammed (aleyhisselâm), imdâdımıza yetiş!” derler. Fakat Cehennem meleklerinin reîsi Mâlik’i görünce, onun heybetinden Muhammed aleyhisselâmın ismini unuturlar. Mâlik onlara “Sizler kimlersiniz?” diye sorar. Onlar, “Bizler üzerimize Kur’ân-ı kerîm indirilen kavimdeniz. Bizler Ramazan’da oruç tutardık” derler. Mâlik “Kur’ân-ı kerîm, Muhammed aleyhisselâma indirildi” der. Onlar Muhammed aleyhisselâmın ismini duyunca haykırırlar ve “İşte biz, Hazreti Muhammed’in (aleyhisselâm) ümmetindeniz” derler. Mâlik onlara, “Peki, Kur’ân-ı kerîmde, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri yapmaktan men eden bin ma’nâ yok muydu?” der. Böyle konuşup giderlerken Cehenneme ve zebanî meleklerine yaklaşmış olurlar. Cehenneme ve zebanîlere bakarlar ve derler ki: “Yâ Mâlik! Bize izin ver de hâlimize ağlıyalım.” Kendilerine izin verilir. Gözlerinden yaş yerine kan gelinceye kadar ağlarlar. Mâlik onlara, “Bu ağlama ne güzel. Keşke dünyâda iken böyle Allah korkusundan ağlasaydınız, sizi ateşten korurdu. Fakat bugünkü ağlamanızın fâidesi yoktur.” Sonra Mâlik, orada vazîfeli bulunan zebânî meleklerine, “Onları ateşe at!” emrini verir. Onlar da Cehenneme atarlar. Cehenneme atılan bu mü’minler hemen, “Lâ ilahe illallah” derler. Bunun üzerine ateş, onlardan uzaklaşır. Mâlik, “Yâ Nâr! Onları tut!” der. Ateş, “Onları nasıl tutabilirim ki (Lâ ilahe illallah) diyorlar” der. Mâlik tekrar tutması için emir verir. Ateş yine aynı cevâbı verir. Bunun üzerine Mâlik, ateşe “Evet, tutacaksın. Çünkü Allahü teâlâ öyle emrediyor” der. Sonra ateş onları tutar. Ba’zılarının ayaklarına kadar, ba’zılarının diz kapaklarına kadar, ba’zılarının bellerine kadar ve ba’zılarının da boğazlarına kadar ateş çıkar. Ateş yüzlerine doğru yükselince, Mâlik ateşe emredip; “Yüzlerini yakma ki, dünyâda iken çok secde ettiler. Kalblerini de yakma ki, çok Ramazan orucu tuttular, susadılar” der. Sonra şöyle duâ ederler, “Ey merhametlilerin en merhametlisi! Ey iyilik sahibi! Ey ihsân sahibi!” Allahü teâlâ, onlar için verdiği hükmü böylece infaz ettikten sonra Cebrâil aleyhisselâma, “Yâ Cebrâil! Ümmet-i Muhammedin âsî olanlarının hâli nasıldır?” buyurur. Hazreti Cebrâil der ki, “Yâ Rabbî! Onları en iyi bilen sensin” der. Allahü teâlâ “Git! Onların hâlini öğren” buyurur. Cebrâil (aleyhisselâm) Mâlik’e gider. Mâlik’i, Cehennem ortasında ateşten bir minber üzerinde oturur hâlde görür. Hazreti Cebrâil’i görünce, “Yâ Cebrâil! Buraya gelmene sebep nedir?” der. Hazreti Cebrâil, “Ümmet-i Muhammedin âsîlerinin halleri nasıldır?” diye sorar. Mâlik, “Hâlleri çok fenâ, yerleri çok dar. Ateş onların cisimlerini yaktı. Etleri yandı. Kalbleri ve yüzleri kaldı. Oralarında da îmân parlar” der. Cebrâil (aleyhisselâm) “Onlardan perdeyi kaldır da hâllerini bir göreyim!” Mâlik, oradaki vazîfeli meleklere emreder. Onlar da perdeyi kaldırırlar. Cehennem ehli, Hazreti Cebrâil’e bakarlar ve onun hüsn-i cemâlini görünce anlarlar, ki, o azâb melâikelerinden değildir. “Bu zât kimdir ki, biz hiç kendisinden daha güzel birini görmedik?” derler. Mâlik der ki; “Bu kerem sahibi Cebrâil aleyhisselâmdır ki, Rabbinden Muhammed aleyhisselâma vahiy getirirdi. Onlar, Muhammed aleyhisselâmın mübârek ismini duyunca, hep birden bağırırlar ve “Ey Cebrâil! (aleyhisselâm) Hazreti Muhammed’e (aleyhisselâm) bizden selâm söyle, O’na, bizim günâhlarımız, seninle bizim bir araya gelmemize engel oldu de ve kötü hâlimizi anlat” derler. Sonra Cebrâil (aleyhisselâm) Allahü teâlânın huzûruna gelir. Allahü teâlâ “Ümmet-i Muhammedi nasıl buldun?” buyurur. Hazreti Cebrâil “Yâ Rabbî! Onların hâli çok kötü, yerleri de pek dar” der. Allahü teâlâ, “Senden birşey istediler mi?” buyurur. Cebrâil aleyhisselâm “Evet yâ Rabbî! Kendilerinden Peygamberlerine selâm götürmemi ve kötü hâllerini kendisine haber vermemi istediler.” Allahü teâlâ, “O halde, selâmlarını ve haberlerini kendisine bildir” buyurur. Cebrâil (aleyhisselâm) Hazreti Muhammed’e (aleyhisselâm) gelir. O’nu inciden yapılmış beyaz bir köşkte bulur. Köşkün tam dörtbin kapısı

vardır. Her kapının çevresi iki sıra sırma altın ile süslüdür. Cebrâil (aleyhisselâm), "Yâ Muhammed! (aleyhisselâm) Ümmetinden, Cehennemde azâb gören âsilerin yanından geldim. Sana selâm söylediler ve hâllerinin çok kötü olduğunu, yerlerinin pek dar olduğunu sana haber vermemi istediler" der. Muhammed aleyhisselâm, Arş-ı a'lânın altına gidip, secdeye kapanır ve Allahü teâlâyı öyle sena eder ki, o zamana kadar hiç kimse öyle sena etmemiştir. Bundan sonra Allahü teâlâ, "Başını kaldır ve iste! İstediğin verilecek. Şefaat et! Şefaatin kabûl edilecek" buyurur. Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), "Yâ Rabbî! Ümmetimden şakî olanlar hakkındaki hükmünü infaz ettin, onlar için şefaatimi kabûl buyur" diye duâ eder. Allahü teâlâ, "Onlar hakkında seni şefaatçi kıldım. Cehenneme git. Lâ ilahe illallah diyenleri oradan çıkar" buyurur. Muhammed aleyhisselâm gider. Mâlik O'nu görünce ta'zîm ile karşılar. Ona "Ya Mâlik! Ümmetimin Cehennemlik olanlarının hâli nicedir?" diye sorunca, Mâlik "Hâlleri çok kötü ve yerleri de pek dardır" der, Muhammed aleyhisselâm, "Kapıyı aç ve perdeyi kaldır" buyurur. Kapı açılır, perde kalkar. Cehennem ehli, Muhammed aleyhisselâmı görünce hep birden feryâd ederek "Yâ Resûlallah! Ateş derilerimizi yakıp, ciğerlerimize işledi" derler. Muhammed aleyhisselâm, onların hepsini oradan çıkarır. Onlar ateşte yanmakla kömür olmuşlardır. Muhammed aleyhisselâm onları. Cennetin kapısında bulunan ve hayat nehri diye isimlendirilen nehre getirir. Onlar bu nehirde yıkanırlar. Nehirden çıktıklarında genç delikanlı olarak çıkarlar ki, gözleri sürmeli, yüzleri çok güzeldir. Alınlarında "Bunlar, Rahmânın ateşten âzâd ettiği Cehennemliklerdir" yazısı bulunur. Sonra bunlar Cennete girerler. Cehennemde azâb görmekte olan kâfirler bu hâli görünce, "Keşke biz de müslüman olaydık. Şimdi biz de Cehennemden çıkmış olurduk" derler.."

"Kıyâmet günü dünyâ, saçları dağılarak birbirine karışmış, mosmor, sivri köpek dişleri dışarıya kadar çıkık, kara, çirkin suratlı bir yaşlı kadın sûretinde getirilir. Bu haliyle orada olanlara gösterilir. Mahşer ehli ondan iğrenirler. Mahşer ehline denilir ki, "Siz bunu tanıyor musunuz?" Onlar, "Biz onu tanımaktan Allahü teâlâya sığınırız" derler. Onlara "İşte bu, uğrunda birbirinize girip dövüştüğünüz, ondan elde ettiklerinizle de birbirinize karşı övündüğünüz dünyâdır" denilir. Sonra emredilir, dünyâ bu haliyle Cehenneme atılır. O zaman der ki, "Yâ Rabbî! Hani benim dostlarım? Hani bana tâbi olanlar, gönül verenler?" der. Sonra bu söyledikleri de Cehenneme atılır. Dünyâ Cehenneme atılır, fakat ona azâb edilmez. Cehennemliklere dünyânın kötülüğü anlatılmak için böyle gösterilir."

Allahü teâlâdan korkmanın yedi alâmeti vardır. Bunlardan birincisi; dili ile söylediklerinden anlaşılır. Yalan söylemiyorsa, gıybet etmiyorsa ve fuzûlî sözlerden kaçınıyorsa, cenâb-ı Haktan korkuyor demektir. İkincisi; mi'desine, ihtiyâç kadar helâl lokma koymasından belli olur. Üçüncüsü; gözü ile, helâla ve gördüklerine ibret nazarı ile bakmasından belli olur. Dördüncüsü; kulaklarına dînin emirlerine uygun olan sözleri işittirmeye çalışmasından belli olur. Beşincisi, elini harama değil, helâla uzatmasından belli olur. Altıncısı; kalbinden, din kardeşlerine karşı düşmanlığı, kini, hasedi çıkarıp, yerine muhabbeti, şefkati ve nasîhati yerleştirmesinden belli olur. Yedincisi; yaptığı işlerine riya karıştırmaksızın, ihlâs ile, sırf Allah rızâsı için yapmasından belli olur."

Muhammed bin Lebîd'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki; "Sizin için en korktuğum şey, küçük şirktir." Eshâb-ı kiram dediler ki, "Yâ Resûlallah, küçük şirk nedir?" Resûlullah (aleyhisselâm) "Riyadır" buyurdu.

Yine hadîs-i şerîfte buyuruldu ki, "Dünyâda riya ile ibâdet edene, kıyâmet günü "Ey kötü insan! Bugün sana sevâb yoktur. Dünyâda kimler için ibâdet ettin ise, sevâblarını onlardan iste!" denir."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki, "Kim güzel bir iş (âdet) ortaya çıkarırsa, onun sevâbı ve kıyâmete kadar o güzel işle amel edenlerin sevâbı, o kimseye âittir. Kim de kötü bir iş (âdet) ihdas ederse, ortaya çıkardığı bu kötü işin günahı ve kıyâmete kadar onunla amel edenlerin günahı o kimseye âittir."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "Âhıret günü, Allahü teâlâ yarattıklarını hesaba çeker. Her sınıf insan orada toplanır. Hesap için ilk çağırılanlar; Kur'ân-ı kerîm okuyanlar, Allah için harbte ölenler ve dünyâda iken malı mülkü olup zengin olanlardır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîm okuyana sorar, "Peygamberime gönderdiğim esaslar sana bildirilmedi mi?" "Evet yâ Rabbî, bildirildi", der. Allahü teâlâ sorar, "Peki sana bildirilenle, öğrendiğinle ne yaptın?" "Gece gündüz okudum" der. Allahü teâlâ buyurur, "Yalan söyledin." Melekler der ki, "Evet yalan söyledin. Sen, hakkında başkası (Ne güzel okuyor) desinler diye okudun. Nitekim sana böyle söylendi."

Daha sonra, harpte Allah yolunda ölen huzûra getirilir. Allahü teâlâ ona, “Niçin öldürüldün?” diye sorunca “Senin yolunda harp ettim ve öldürüldüm” der. Allahü teâlâ “Yalan söyledin” buyurur. Melekler de der ki, “Yalan söyledin. Sen Allah için harp etmedin, (Ne cesur adam) desinler diye harp ettin. Herkes de sana böyle dedi.”

Allahü teâlâ sonra zengin olana buyurur, “Sana verdiğim zenginlikle ne yaptın?” “Sıla-i rahm yaptım ve o malla sadaka verdim, dağıttım” der. Allahü teâlâ buyurur, “Yalan söyledin.” Melekler der ki, “Yalan söyledin. Hakkında herkes; (Ne cömert, ne iyiliksever adam) desinler diye bunları yaptın. Herkes de böyle söyledi.” Sonra Resûlullah (aleyhisselâm), “Ey Ebû Hüreyre! Kıyâmet günü Allahü teâlânın Cehenneme atacağı bu üçüdür” buyurdu.

Bu haber Hazreti Muâviye’ye ulaşınca çok ağladı ve “Allah ve Resûlü doğru söylemiştir” buyurdu. Sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu. Meâlen: “Kim dünyâ hayatını ve onun gösterişli zevklerini isterse biz onlara amellerinin karşılığını tamamen öderiz. (Sıhhat, zenginlik ve zevkle yaşarlar.) Bu husûsta, onlara noksanlık yapılmaz. Bunlar, o kimselerdir ki, âhırette kendilerine ateşten başka bir şey yoktur. Yaptıkları ameller boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmış oldukları şeyler boştur.” (Hûd: 15-16).

Meymûn bin Mihran’ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) birisine buyurdu ki, “Beş şeyden önce, beş şeyin kıymetini bil:

1. İhtiyârlamadan önce gençliğin. 2. Hastalıktan önce sıhhatinin. 3. Meşgûliyet gelmeden önce boş vaktinin. 4. Fakîrlikten önce zenginliğinin. 5. Ölmeden önce hayatının.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki, “Evlâdın, babası üzerinde üç hakkı vardır: Ona güzel bir isim koyması, Kur’ân-ı kerîm öğretmesi, evlenme vakti gelince de evlendirmesidir.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: “Gıybet nedir biliyor musunuz?” Eshâb-ı kiram, “Allahü teâlâ ve Resûlü daha iyi bilir” dediler. Resûlullah buyurdu ki, “Müslüman kardeşinizin arkasından, onun hoşlanmıyacağı bir şeyi konuştuğunuzda, onu gıybet etmiş, çekiştirmiş olursunuz.” Eshâb-ı kiram (radıyallahu anhüm), “Eğer, söylediğimiz şeyler o kardeşimizde varsa yine böyle midir?” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) “Eğer söylemiş olduklarınız onda varsa; gıybet olur, yoksa; iftira olur” buyurdu.

Bir defasında Peygamberimize kısa boylu bir kadıncağız gelmişti. O çıkıp gittikten sonra Hazreti Âişe vâlidemiz şöyle dedi: “Ne kısa boyu var.” Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki; “Gıybet ettin, ey Âişe!” Hazreti Âişe (radıyallahü anha), “Ben onda olanı söyledim” deyince, Resûlullah buyurdu ki, “Kendisinin en çok üzüleceği bir şeyi söyledin.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular; “Mi’râc gecesi göklere çıkarıldığım zaman, bir grup insan gördüm. Böğürlerinden etleri koparılarak lokma lokma ağızlarına veriliyor ve kendilerine;

“Kardeşlerinizin etlerinden yemekte olduklarınızı yiyin” deniyordu. Ben bu hâli görünce, “Ey Cebrâil, bunlar kimdir?” diye sordum. “Bunlar ümmetinin gıybet edenleridir” cevâbını verdi.”

Abdullah bin Amr bin Âs anlatır: “Babam sık sık şöyle derdi: “Ölmek üzere olan, fakat aklı başında bulunan kişi, yanındakilere ölümü niçin anlatmaz, şaşarım!” Nihâyet babama da ölüm vakti geldi. Aklı başında olup konuşabiliyordu. Dedim ki, “Babacığım sen, “Ölmek üzere olan, fakat aklı başında bulunan, yanındakilere ölümü niçin anlatmaz?” derdin. O, cevâbında buyurdu ki, “Oğlum! Ölüm, anlatılamıyacak kadar dehşet bir şey. Fakat sana biraz anlatayım. Yemînle söylüyorum. Şu anda, iki omuzumda sanki birer dağ var. Rûhum sanki bir iğne deliğinden çıkıyor ve içimde bir dikenli çalı var. Sanki gökler çökmüş ve ben yerle arasında kalmışım.” Sonra ilâve ederek buyurdu ki, “Yavrum! Benim hayatım üç devreye ayrılır: Önceleri ben, Resûlullahı (aleyhisselâm) katletmek isteyenlerin önde gelenlerinden idim. Eğer bu hâlde ölseydim, hâlim nice olurdu? Sonra Allahü teâlânın hidâyetiyle müslüman olup, Muhammed aleyhisselâmı her şeyden çok sevdiğim ve iltifâtlarına mazhar olmakla şereflendiğim devremdir. Eğer bu zaman vefât etseydim, Resûlullahın (aleyhisselâm) duâsına kavuşur, se’âdete ererdim. Üçüncüsü de, Resûlullahın vefâtından sonraki hayatımdır ki, çeşitli dünyâ işlerine daldık. Allahü teâlânın huzûrunda hâlimin nasıl olacağını bilemiyorum” diyerek, çok geçmeden vefât etti.

Kıyâmet günü Arş’ın gölgesi altında gölgelenecek olanları, Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Resûlullahı (aleyhisselâm) şöyle bildirmektedir: “Allahü teâlâ,

kıyâmet günü hiçbir gölgenin bulunmadığı bir zamanda, şu yedi sınıf insanı, Arş’ın gölgesinde gölgelendirir: Birincisi; âdil devlet reîsi, ikincisi; Allahü teâlâya ibâdet ile ömrünü geçiren genç, üçüncüsü; câmiden çıktıktan sonra, tekrar câmiye girinceye kadar kalbini oraya bağlamış kişi, dördüncüsü; birbirini Allah için sevenler, Allah için bir araya gelip, Allah için ayrılanlar, beşincisi; tenhada Allahü teâlâyı hatırlayıp, gözyaşı dökenler, altıncısı; sağ elinin verdiğini sol eli bilmiyecek şekilde gizli sadaka verenler, yedincisi; yabancı ve güzel bir kadın kendisine yaklaşmayı teklif ettiği zaman, “Ben Allahtan korkarım” deyip, günah işlemekten sakınan kimselerdir.”

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Ümmetimden müflis kime denir biliyor musunuz?” Eshâb-ı kiram (radıyallahu anhüm), “Malı, parası olmayan olsa gerek” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular: “Ümmetimden müflis şu kimselerdir ki; kıyâmet günü namazıyla, orucuyla ve diğer ibâdetleriyle gelirler. Fakat, kimine sövmüş, kimine iftira etmiş, kiminin malını yemiş, kiminin kanını akıtmış, canını yakmışlardır. Bunun için, dünyâda iken hakkına tecâvüz ettiği kişilere, bunların sevâbları taksim edilir. Sevâblarından birşey kalmazsa ve daha alacaklılar varsa, alacaklıların günahları da bu kişilere yükletilir. Sonra da Cehenneme atılırlar.”

Ebülleys-i Semerkandî hazretleri buyurdu ki:

Kabir azâbından kurtulmak isteyen, şu dört şeye sarılmalı ve dört şeyden de kaçınmalıdır. Sarılması gereken dört şey: 1. Namazları doğru kılmalı, 2. Zekâtı vermeli, 3. Kur’ân-ı kerîm okumalı, 4. Allahü teâlâyı unutmayıp, O’nu çokanmalıdır.

Kaçınması icâb eden dört şey: 1. Yalan, 2. Hıyânet, 3. Koğuculuk (söz taşımak), 4. Üzerine idrar sıçratmaktır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İdrardan sakınınız. Zira kabir azâbının çoğu ondandır.”

Ebülleys-i Semerkandî hazretleri, yukarıda bir parçası alınan Tenbîh-ül-gâfilîn kitabında ve diğer eserlerinde, insanlara dînimizin yüceliğini, ebedî se’âdete ulaşma yollarını, Cehennemin ebedî ve azaplarının çok şiddetli olduğunu anlatmaktadır. Ebülleys-i Semerkandî hazretlerinin yazdığı diğer eserleri şunlardır: 1. Tefsîr-ül-Kur’ân: Bu eserin yazma nüshaları çoktur. İstanbul’da bulunan ve eski eserlerin bulunduğu kütüphânelerin hemen hepsinde mevcûttur. Bu tefsîr 1310 yılında Kâhire’de basılmıştır. 2. Hizânat-ül-fıkıh: Hanefî mezhebinin fıkıh hükümlerini anlatan bir eserdir. Yeni Câmi, Murâd Molla, Köprülü, Atıf Efendi, Dâmâd İbrâhîm Paşa, Bursa Ulu Câmi ve Kastamonu kütüphânelerinde yazmaları mevcûttur. 3. Uyun el-mesâil fî’l-fürû’: Fıkıh ilmine dâir bir kitaptır. Dâmâd İbrâhîm Paşa ve Lâleli kütüphânelerinde yazmaları vardır. Bu eserin şerhleri Kâhire ve Mekke’de basılmıştır. 4. esrâr el-Vahy: Mi’râcla ilgili bir eserdir. 5. Kurret-ül-uyûn ve müferrih el-kalb el-mahzûn: Büyük günahları anlatan bir eserdir. Basılmıştır. 6. Şerh-ül-fıkıh el-ekber: İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin yazmış olduğu eserin şerhidir. 7. Tuhfet-ül-enâm fî menâkıb el-eimme el-erba’a el-a’lâm: Ehl-i sünnet mezhebinin dört büyük imâmı anlatılmaktadır. 8. Dekâik-ül-ahbâr fî zikr-il-Cenne ven-Nâr: Cennet ve Cehennemi anlatan bir eserdir. 9. El-Fetâvâ, 10. Muhtelif-ür-rivâye, 11. En-Nevâzil fil fürû’, 12. El-Mukaddime fis-salât, 13. Beyânu akîdet-ül-usûl: Temel îmân bilgilerine dâirdir. 14. Te’sîs-ül-fıkh, 15. Şer’ül-İslâm, 16. El-Me’ârif fî şerh-is-sehâif, 17. Te’sis-ün-nazâr, 18. Risâle-ül-ma’rife vel-imâm, 19. Risale fil-hikem 20. Kût-ün-nefs fî ma’rifet il-erkân-il-hams, 21. El-Letâif-il-müstahrace min Sahîh-il-Buhârî, 22. Risâle-i fil-fıkh.

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1382

2) El-A’lâm cild-8, sh. 27

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 91

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 220

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 490

6) Miftâh-üs-seâde cild-2, sh. 179, 277, 279, 282, 601

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1001

8) Brockelman Sup sh. 347

9) Geschichte des Arabischen Schriftums cild-1, sh. 445

EBÛ MENSÛR MÂTÜRÎDÎ

Ehl-i sünnetin iki i'tikâd imamından birincisi. İsmi, Muhammed bin Muhammed Mâtürîdî'dir. Künyesi, Ebû Mensûr'dur. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekte olup, 238 (m. 862) yılında doğduğu tahmin edilmiştir. Doğum yeri Semerkand'ın Mâtürid nâhiyesidir, 333 (m. 944)'de Semerkand'da vefât etti. Ebû Eyyûb Hâlid bin Zeyd el-Ensârî'nin (radıyallahü anh) soyundan olduğu ba'zı tarihçiler tarafından kaydedilmiştir.

İmâm-ı Mâtürîdî, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin naklen bildirdiği ve yazdığı Ehl-i sünnet i'tikâdını, kelâm bilgilerini, ondan nakledenler vasıtasıyla kitaplara geçirdi. İzah ve isbât etti. Kelâm ilminde, akâidde müctehid olan Mâtürîdî (radıyallahü anh), kelâm ve fıkıh ilmini Ebû Nasr Iyâd'dan öğrendi.

İlimde çok iyi yetişen Mâtürîdî, çeşitli kitaplar yazmak ve talebe yetiştirmek sûretiyle Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymıştır. Yetiştirdiği talebelerden el-Hakîm es-Semerkandî adıyla meşhûr Ebü'l-Kâsım İshâk bin Muhammed, Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Mûsâ el-Pezdevî, Ebü'l-Leys el-Buhârî ve Ebü'l-Hasen Ali bin Sa'îd gibi ilim ve takvâ yönünden yükselmiş olan büyük âlimler başta gelmektedir. Böylece, İmâm-ı a'zamdan (radıyallahü anh) gelen i'tikâd bilgilerini nakleden İmâm-ı Mâtürîdî'den sonra da, talebeleri ve talebelerinin talebeleri bu husûsta binlerce kitap yazarak, Peygamberimizin (aleyhisselâm) gösterdiği doğru yol olan Ehl-i sünnet i'tikâdını, kendilerinden sonraki nesillere bildirdiler.

İmâm-ı Mâtüridî'nin yaşadığı devir, Abbasî Devleti'nin zayıflamağa başladığı ve yeni İslâm devletlerinin kurulduğu, çeşitli siyasî güçler ve i'tikâdî fırkalar arasında mücâdelenin arttığı bir zamana rastlar. Mâtüridî de diğer İslâm âlimleri gibi, kendi zamanında Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfaa etmiş, açık bir şekilde izah ederek yaymış ve müslümanların bu doğru i'tikâda uymalarını sağlamıştır. Bu husûsta ta'kip ettiği usûl, İmâm-ı a'zamın el-fıkh-ül-ekber, er-Risâle, el-fıkh-ül-ebsât, el-Âlim vel-mütealîm ve el-Vasiyye gibi i'tikâdla ilgili kitaplarında bildirilen i'tikâd bilgilerini, aklî ve naklî delîllerle açıklıyarak tasnif etmek olmuştur. Böylece Mâtüridî Ehl-i sünnet i'tikâdında müctehid imâm oldu.

Eserleri: Hayatını ilme ve Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymaya hasreden ve bu husûsta büyük hizmetler veren Mâtüridî, benzerine rastlanmayacak ölçüde değerli eserler yazmıştır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Kitâb-üt-tevhîd: Bu kitapta sapık fırkaların sözlerinin yanlış olduğunu isbât edip, doğru i'tikâd olan Ehl-i sünnet i'tikâdını çok mükemmel bir şekilde açıklamıştır.

2. Te'vîlât-ül-Kur'ân: Tefsîre dâir benzeri az bulunan bir eserdir. Semerkandî bu esere büyük bir şerh yazmıştır.

3. Reddü Evâili'l-Edille lil Ka'bi ve Beyanü vehmi'l-Mu'tezile: Mu'tezileyi reddeden ve çürüten bir eserdir.

4. Er-Reddü alâ usûl'il-Karamita: Karamita fırkasını reddeden bir eserdir.

5. Reddü kitâb-ül-imâme li Ba'zir-Revafıza: Eshâb-ı kirama düşman olanları reddeden bir eseridir.

6. Kitâb-ül-makâlât fil-kelâm: Kelâm ilmine dâir bir eseridir.

7. Me'haz-üş-şeriyye: Fıkıh ilmine dâirdir.

8. Kitâb-ül-cedel: Usûl-ü fıkıh ilmine dâir olan bu eserinden başka kitapları da vardır.

Taşköprüzâde şöyle yazmıştır: "Ehl-i sünnet vel-cemâatın kelâm ilmindeki reîsleri iki zâttır. Bunlardan birisi Hanefî, diğeri Şafiî'dir. Hanefî olanı, Ebû Mensûr Mâtüridî, Şafiî olanı ise Ebü'l-Hasen el-Eş'arî'dir."

Zebidî de şöyle demiştir: "Ehl-i sünnet vel-cemâat ismi geçince, Eş'arîler ve Mâtürîdîler kastedilir."

İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnetin i'tikâdda iki imamıdır. Ehl-i sünnetin reîsi ise, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'dir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) bildirdiği i'tikâd, îmân bilgilerini de topladı. Yüzlerce talebesine bildirdi. (Bkz. İmâm-ı a'zam). Talebesinden, ilm-i kelâm, ya'nî îmân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı a'zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin yetiştirdiği talebelerinden, Ebû Bekr Cürcânî dünyâca meşhûr oldu. Bunun talebesinden olan, Ebû Nâsır-ı Iyâd da, kelâm ilminde Ebû Mensûr-i Mâtürîdî'yi yetiştirdi. İmâm-ı Mâtüridî, İmâm-ı a'zamdan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Doğru yoldan sapmış olanlarla mücâdele ederek, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi ve her tarafa yaydı.

İmâm-ı Eş'arî de, İmâm-ı Şafiî'nin talebesi zincirinde bulunmaktadır. Bu iki büyük imâm, Eshâb-ı kiram, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin bildirdiği i'tikâd, imân, bilgilerini açıklamışlar, kısımlara ayırmışlar ve herkesin anlayabileceği bir şekilde anlatmışlardır.

Bu iki imâmın ve hocalarının, amelde dört hak mezheb imamlarının ve onlara tâbi olanların; imânda, i'ikâdda tek bir mezhebi vardır. Bu mezheb Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. Çünkü İslâmiyet, bütün insanlara yalnız bir tek imânı ve i'tikâdî emretmektedir. Bu îmânın esaslarını ve nasıl i'tikâd edileceğini, bizzat Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm tebliğ etmiştir. İnsanlara, kendilerini ve herşeyi yaratan Allahü teâlâyı haber veren Peygamberimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya, O'nun yarattıklarına ve O'nun emir ve yasaklarına imânın nasıl olacağını da bildirmiştir. Muhammed aleyhisselâma ve O'nun bildirdiklerine, temiz, dürüst ve hakikî bir imân, ancak O'nun bildirdiğini tam ve hiç şüphesiz kabûl edip inanmakla mümkün olur. Bu husûsta çok az, kıl kadar da olsa bir ayrılığın, O'ndan ayrılmak olacağı meydandadır. Böyle bir ayrılığa düşenlerin kendilerini haklı çıkarmak için öne sürecekleri dînî, siyâsî, beşerî, içtimâi, fennî. v.s. gibi sebeblerin hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü İslâmiyet her ne sûret ve sebeble olursa olsun, îmânda ve i'tikâdda ayrılığa asla izin vermemekte, yasaklamaktadır.

Eshâb-ı kiramın îmân ve i'tikâdda hiçbir ayrılıkları olmadı. Eshâbdan olmayanlar ve daha sonraki asırlarda gelenler arasında ise zamanla imânda, i'tikâdda ba'zı ayrılıklar ortaya çıkarıldı ve bid'at fırkalarının sayısı yetmişikiye ulaştı. Bu ayrılıkları çıkaranların ve bunların sözlerine inanarak bozuk düşüncelerini benimseyenlerin ileri sürdükleri sebepler çok çeşitli ve her birine göre farklı olmakla beraber, esas sebepleri, "Münâfık ve başka dinden olanların çıkardıkları fitneler, Kur'ân-ı kerîmin müteşâbih. âyetlerini kendi anlayışlarına göre te'vîl etmeye kalkışmaları, eski Hind ve Yunan felsefesi ile, Mecûsî inançlarının İslâmiyete sokulma çabaları, Eshâb-ı kiramın maslahata (huzûrun, dirliğin, iyiliğin teminine âit konulardaki ictihâd ayrılıklarını anlayamama ve bunları kendi nefsânî arzularına, siyâsî maksat ve ihtirâslarına perde veya âlet etme, kısa zamanda çok geniş ülkelere yayılan İslâmiyetin henüz yeni müslüman olmuş büyük kitlelerce tam anlaşılmadan bir takım insanların eski din ve inançlarına âit ba'zı unsurları tamamen terk edememeleri ve bunları İslâmiyetten sayma yanlışına düşmeleri" şeklinde özetlenebilir. Ancak, İslâm târihinde görülen 72 sapık fırkanın ortak vasfı; siyâsi ve dünyevî menfaat ve sâiklerle ortaya çıkmış olmalarına rağmen, hemen hepsi Kur'ân-ı kerîmdeki muhkem ve bilhassa müteşâbih âyet-i kerîmeleri kendi akıllarına göre tefsîr yoluna gitmişler, böylece felsefe yaparak ve bu âyetleri, iddiaları istikametinde te'vîl ederek kendilerine Kur'ân-ı kerîmden delîller bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde geçen, Allah'ın eli, yüzü vb. sıfatlarını gösteren ifâdeleri, kendi düşüncelerine ve konuşma dilindeki ma'nâlarıyla kabûl ederek, Allahü teâlâyı zâtı ve sıfatlarıyla tecsim eden, ya'nî cisim ve insan şeklinde düşünen bu sapık fırkalar, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsı olan murâd-ı ilâhiyi anlayamamışlar, doğrusunu anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin açıklamalarını kabûl etmedikleri gibi ayrıca onlara fikren ve fiilen saldırmışlardır.

İslâmiyette ilk i'tikâd ayrılıkları, Hazreti Osman'ın şehîd edilmesi hâdisesinden sonra, Abdullah İbni Sebe adındaki münâfık olan bir Yahudinin ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların saf ve berrak imânlarını bozmak gayesiyle i'tikâddaki birlik ve beraberliklerini parçalamak için çıkarılan ilk fitne hareketi budur. Abdullah İbni Sebe, Hazreti Ali'nin halifelik mes'elesini bahâne ederek, müslümanları bölmek gayretine düştü. Kendisine taraftar toplamak ve onlara görüşlerini kabûl ettirmek için, "Hazreti Ali'nin Peygamber olduğundan, Allahü teâlânın ona hulul ettiğine" varıncaya kadar pek çok şeyler uydurdu. Bir kısmı insanları aldattı. Abdullah İbni Sebe'ye aldananların içinde siyâsi hırs ve gayret ile hareket edenler çoktu. Böylece Hazreti Ali taraftarıyız diyerek, İslâm dînine bozuk inançlar karıştırdılar. Zamanla hilâfet, Hazreti Ali'nin hakkıdır diye ve bu inanca sahip olanlara "Şia" (Şiî) denildi. Şiîler, zamanla başka konularda da Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendi içlerinde çeşitli kollara bölündüler.

Hazreti Ali'nin hilâfeti, hakem ta'yini yoluyla Hazreti Muâviye'ye bırakmasını beğenmeyip, Hazreti Ali'ye ve Hazreti Muâviye'ye karşı çıkıp ayrılanlara ise "Haricî" ismi verildi. Hâricîler'den bir kısmı Kur'ân-ı kerîmin ba'zı bölümlerini kabûl etmezler. Bir kısmı da sapıklıklarında, yeni bir peygamber geleceğine inanacak kadar ileri gitmişlerdir.

Bozuk fırkalardan biri olan Mu'tezile ise, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) derslerinde bulunan Vâsıl bin Atâ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Büyük Ehl-i sünnet âlimi ve velî bir zât

olan Hasen-i Basrî, “Büyük günâh işleyen ne mü’mindir ne de kâfirdir” diyerek Ehl-i sünnetten ayrılan Vâsıl bin Atâ için, “I’tezele annâ Vâsıl”, ya’nî “Vâsıl bizden ayrıldı” buyurmuştu. Buradaki “I’tezele ayrıldı” kelimesinden dolayı Vâsıl’a ve onun yolunu tutanlara “Mu’tezile” ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda bilhassa felsefe eğitimi yapmış ve felsefeye meraklı kişiler, Vâsıl bin Atâ’nın yolundan yürüyerek, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları ile, kader, amellerle (ibâdetlerle, muamelâtla) îmân arasındaki münâsebet ve diğer konularda İslâm dîninin sınırlarını zorlayacak kadar ileri derecelere varan ayrılıklara düşmüşlerdir.

Ayrıca Mürcie, Kaderiyye, İbahiye, Mücessime, Cebriyye gibi birçok bozuk fırkalar, İslâm târihi boyunca çeşitli yerlerde ortaya çıkmış, kendi içlerinde de sayılamayacak kadar çok kollara ayrılarak bir müddet yaşayıp, sonra unutulup gitmişlerdir. Ancak son asırlarda zuhur eden Vehhâbîlik, bilhassa Arabistan’da yayılmış ve bugün de, çeşitli İslâm ülkelerindeki müslümanların arasında yayılması için çalışılmaktadır.

Diğer bozuk fırkalar târih içinde kaybolup gitmişlerdir. Ehl-i sünnet vel-cemâatin mevcûdu her devirde çok olmuşdur. İslâmiyet; îmân, i’tikâd, amel ve ahlâk esasları olarak Ehl-i sünnet âlimleri tarafından her asırda, aslı üzere müdâfaa ve muhafaza edilerek, bugüne ulaştırılmıştır. Bugün dünyâdaki müslümanların yarıdan çoğu, Ehl-i sünnet vel-cemâat i’tikâdı üzeredirler.

Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, imanda parçalanmanın, fırkalara ayrılmanın kötü olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen; “Hidâyeti (kurtuluş yolunu) öğrendikten sonra, Peygambere uymayıp, mü’minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehenneme atarız” ve Âl-i İmrân sûresi 103. âyetinde de meâlen; “Hepiniz Allahın ipine (Kur’ân-ı kerîme) sımsıkı sarılınız. Fırkalara bölünmeyiniz” buyurmaktadır. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) müslümanlar arasında imânda ve i’tikâdda ayrılıkların felâket olduğunu bildirerek, meşhûr olan bir hadîs-i şerifinde “Benî İsrail (yahudiler), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasarâ (Hıristiyanlar) da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetimde yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur” buyurmaktadır. Eshâb-ı kiram bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduğunda;“Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir” buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte; “Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka kurtulacak, diğerleri helak olacaktır” buyurduğunda Eshâb-ı kiram; “Kurtulan fırka hangisidir?” diye sorunca, “Ehl-i sünnet vel-cemâattir” buyurdu. Eshâb-ı kiram bu defa “Ehl-i sünnet vel-cemâat nedir?” diye sordular. “Bugün benim ve Eshâbımın bulunduğu yolda olanlardır” buyurdu.

Ehl-i sünnet i’tikâdını ortaya koyan Resûlullahdır (aleyhisselâm). Eshâb-ı kiram îmân bilgilerini bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i i’zâm da bu bilgileri, Eshâb-ı kiramdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakil ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akıl ile bulunamaz. Akıl bunları değiştiremez. Akıl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya’nî, bunları anlamak, doğruluklarını ve kıymetlerini kavramak için akıl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i’tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imamları da bu mezhebde idi. İ’tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş’arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zamanları aynı ise de, bulundukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheblerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen binlerce derin âlim ve veli, bu iki yüce imâmın kitaplarını inceliyerek ikisinin de, Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, nassları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya’nî, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık olan ma’nâlar vermişler, zarûret olmadıkça, nassları te’vîl etmemişler, bu ma’nâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklidcilerinden işittiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Son asırlarda Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılan ba'zı din adamları "Selefiyye" adını verdikleri sapık bir yol tutmuşlardır. Bunun i'tikâdda mezheb olduğunu söyleyip, kitaplarında yazmışlardır. Halbuki İslâmiyette "Selefiyye mezhebi" diye bir şey yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bir şey bildirmemişler ve kitaplarında asla yazmamışlardır, İslâmiyette "Selef-i sâlihîn" mezhebi, ya'nî Ehl-i sünnet mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn; hadîs-i şerîf ile medh edilen, övülen ilk iki asrın müslümanlarıdır. Ya'nî Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı kiram ve Tabiîne verilen isimdir. Bu şerefli insanların i'tikâdına "Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi" denir. Bu mezheb, imân, inanç mezhebidir. Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn-i i'zâmın Îmânları hep aynı idi. İnançları arasında hiç bir fark yoktu. İmâm-ı Gazâlî hazretleri İlcâm-ül-avâm kitabında "Bu kitapta i'tikâd fırkalarından, Selef mezhebinin hak olduğunu bildireceğim. Bu mezhebden ayrılanların bid'at sahibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tabiînin i'tikâdları demektir..." buyurarak Selef mezhebi demenin, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi demek olduğunu açıkça bildirmiştir.

Mısır'daki Ezher Üniversitesinden mezun üstâd İbn-i Halife Alîvî "Akıdet-üs-selef-i vel-halef adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Ebû Zehrâ (Târih-ül-mezâhib-ül-İslâmiyye) kitabında yazdığı gibi, hicretin dördüncü asrında, Hanbelî mezhebinden ayrılan ba'zı kimseler, kendilerine (Selefiyyîn) ismini verdiler. Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebü'l-Ferec İbn-i Cevzî ve diğer âlimler bu selefîlerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Daha sonra yedinci asırda, İbn-i Teymiyye el-Harrânî bu fitneyi tekrar alevlendirdi. Kendilerine (Selefiyye) ismini takanlar, İbn-i Teymiyye selefîlerin büyük imâmı dediler. İbn-i Teymiyye, Hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya'nî, Ehl-i sünnet idi. Fakat sonradan kendi aklına uyarak, sapık görüşler ortaya attı. Ehl-i sünnet i'tikâdından ve dolayısı ile Hanbelî mezhebinden ayrılıp uzaklaştı. Kendi başına ayrı bir yol tutup, tuttuğu bu sapık yolda sürüklenip gitti. Kendine tâbi olanları da saptırdı. Ona tâbi olanlar onun bu yoluna selefiyye dediler. Bu husûsu derinlemesine araştırıp, incelememiş ve kaynakları iyi anlayamamış olan ba'zıları Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarındaki "Selef ve "Selef-i sâlihîn" ifâdelerini değiştirerek, "Selefiyye" şeklinde nakletmişler ve yazmışlardır. İ'tikâdda Selefiyye diye bir mezheb yoktur. Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfte fırka-i nâciye, kurtuluş fırkası olarak bildirdiği tek bir i'tikâd mezhebi vardır. O da Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî bu mezhebde iki i'tikâd imamıdır ve bu mezhebi yaymışlardır.

İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî ayrı bir mezheb kurmamışlar, Eshâb-ı kiramın, Tabiînin, dört mezheb imamının ve sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin nakil ve tevâtür yolu ile bildirdikleri îmân ve i'tikâd bilgilerini açıklamışlar, anlaşılmasını kolaylaştırmak için kısımlara bölmüşler ve herkesin anlayabileceği şekilde yaymışlardır. Bunlardan İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şafiî'nin talebe zincirinde bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî ise İmâm-ı a'zamın talebe zincirindedir.

Ehl-i sünnet i'tikâdının açıklamasında bu iki imâm meşhûr olmuş, yaşadıkları zamanlarda i'tikâdda doğru yoldan ayrılmış sapıkların ve yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış maddecilerin bozuk düşüncelerine karşı Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını izah etmekte, ba'zı bakımlardan farklı usûller tâkib etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda gelen Ehl-i sünnet âlimleri, bu iki imâmın koyduğu usûllere uyarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını nakletmişlerdir.

İmâm-ı Mâtürîdî'nin naklen bildirdiği Ehl-i sünnet i'tikâdının başlıca esasları şunlardır:

Allahü teâlâ kadîm olan zâtı ile vardır. Herşeyi, O yaratmıştır. Birdir, ibâdete hakkı olan da O'dur. O'ndan başka hiçbir şey, ibâdet olunmaya lâyık değildir. Kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları; hayat, ilim, semi', basar, kudret, irâde, kelâm ve tekvîn'dir. Bu sıfatları da ezelidir. Allahü teâlânın isimleri tevkifidir, ya'nî dînimizde bildirilen isimleri söylemek uygun olup, bunlardan başkasını söylemek yasak edilmiştir.

Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır, O'nun sözüdür. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur. Bu harf ve kelimelerin ma'nâsı, Kelâm-ı ilâhiyi taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'ân denir. Bu harf ve kelime kalıpları içinde Kelâm-ı ilâhi olan Kur'ân mahlûk değildir. Allahü teâlânın öteki sıfatları gibi ezelîdir, ebedidir.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennette, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmayarak ve nasıl olduğu anlaşılmayarak ve ihatasız, ya'nî şekli olmıyarak görecektir. Nasıl görüleceği düşünülemez. Çünkü O'nu görmeği akıl anlıyamaz. Allahü

teâlâ, dünyâda görülemez. Bu dünyâ ve insanın bu dünyâdaki yapısı, O'nu görmek ni'metine kavuşmağa elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen yalancıdır. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) peygamber olduğu hâlde bu dünyâda göremedi. Peygamberimiz mi'râc gecesinde gördü ise de, bu dünyâda değildi. Dünyâdan çıktı, âhırete karıştı. Cennete girdi ve orada gördü.

Allahü teâlâ, insanları yarattığı gibi, insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi ve kötü işlerin hepsi O'nun takdîri, dilemesi iledir. Fakat iyi işlerden râzıdır, fenâlardan râzı değildir. İnsanın yaptığı işde, kendi kuvveti de te'sîr eder. Bu te'sîre "kesb" denir.

Peygamberler (aleyhisselâm) Allahü teâlâ tarafından seçilmiş, gönderilmiş insanlardır. Onların Allahü teâlâdan getirdiği her haber doğrudur, yanlışlık yoktur.

Kabir azâbı, kabrin sıkması, kabirde Münker ve Nekir denilen meleklerin soru sorması, kıyâmette herşeyin yok olacağı, göklerin yarılacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılacakları, yer küresinin, dağların parçalanması ve herkesin mezardan çıkması, mahşer yerinde toplanması, ya'nî rûhların cesetlere gelmesi, kıyâmet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkusu ve kıyâmette suâl ve hesap, iyiliklerin ve günahların oraya mahsûs bir terazi ile tartılması, Cehennem üzerinde sırat köprüsünün bulunması vardır. Bunların hepsi olacaktır.

Mü'minlere mükâfat ve ni'met için hazırlanmış olan Cennet, kâfirlere azâb için hazırlanmış Cehennem şimdi vardır. Her ikisini de Allahü teâlâ yoktan var etmiştir. Cennet ve Cehennem ebedi, sonsuz kalınılacak yerdir. Zerre kadar imânı olan ve bu îmân ile âhırete göçen Cehennemde ebedî (sonsuz) kalmıyacaktır.

İbâdetler imâna dâhil değildir. Farzların farz olduğuna inanıp, tenbellikle yapmayan kâfir olmaz. Mü'min ne kadar büyük günah işlerse işlesin imânı gitmez. Ancak farzlara ve haramlara, olduğu gibi inanmak lâzımdır. Emîr ve yasaklardan herhangi birine inanmamak veya hafife almak veya alay etmek, değiştirmeğe kalkışmak imânı giderir ve sonsuz olarak Cehennemde yanmağa sebep olur.

Halifelikten konuşmak, dinin esas bilgilerinden değildir. Dört halifenin yüksekliği halifelik sıralarına göredir. Eshâb-ı kiramın hepsini istisnasız sevmek ve hürmet etmek lâzımdır. Hepsi âdil ve din ilimlerinde müctehid idiler.

Muhammed'e (aleyhisselâm) îmân edenler, başka peygamberlerin ümmetinden daha üstündür.

Matem tutmak, dinde yoktur. Üzülmek başka, matem tutmak başkadır. Hadîs-i şerîfte Peygamberimiz: "İki şey vardır ki, insanı küfre (imânın gitmesine) sürükler. Birisi, bir kimsenin soyuna sövmek, ikincisi, ölü için matem tutmaktır" buyurdu.

Resûlullaha, Eshâb-ı kirama, Tabiîne ve evliyâya tevessül ederek, ya'nî onları vesîle ederek duâ etmek, duânın kabûlüne sebep olur.

Dîni delîller müctehidler için dörttür: Kitap, Sünnet, icmâ-i ümmet, Kıyâs-ı fukâha. Avamın delîli müctehidin fetvâsıdır.

Tenasühe, ya'nî ölen insanın rûhunun başka bir çocuğa geçerek, tekrar dünyâya gelmesine inanmak, dîne aykırıdır. Böyle inananın imânı gider.

Kıyâmet günü Allahü teâlânın izni ile iyiler kötülere şefaat edecek, araya girecektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Şefaatim ümmetimden günahı büyük olanlaradır" buyurdu.

Peygamberin mu'cizesi, evliyânın kerâmeti ve sâlih mü'minlerin firâseti haktır. Evliyânın kerâmeti, vefâtından sonra da devam eder.

Her bid'at dalâlettir, sapıklıktır. Bid'at, dinde sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve dört halifesinin zamanlarında bulunmayıp da, onlardan sonra dinde meydana çıkarılan, i'tikâd ve ibâdet olarak yapılmağa başlanan değişikliklerdir ve büyük felâkettir.

Mest denilen ayakkabı üzerine mesh ederek (ıslak el ile dokunarak) abdest alınır. Çıplak ayak üzerine mesh edilmez.

Ebû Mensûr-i Mâtüridî, irâde-i cüz'iyye hakkında buyurdu ki: "İrâde-i cüz'iyye, bir varlık değildir. Var olmıyan şey, yaratılmış olmaz. İrâde-i cüz'iyye, kullarda bir hâldir. Kuvveti, bir şeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, irâde-i cüz'iyyelerini kullanmakta serbesttir. Mecbûr değildir." Bu mezhebe göre şeytana irâde, bende bir hâldir. İyiliğe kullanırsam Allahü teâlâ iyiliği yaratır. Kötülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz, diye

cevap verilir. Allahü teâlânın, kul irâde etmeden de, yaratması caiz ise de, ihtiyâri olan işleri yaratmağa, kulların irâdelerini sebep kılmıştır. İrâde-i cüz'iyyemizin sebep olması da, Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul, bir iş yapmak irâde edince, Allahü teâlâ da, o işi irâde ederse, o işi yaratır. Kul irâde etmezse, itiyârî olan o işi yaratmaz. Şu hâlde, kul irâde-i cüz'iyyesini ibâdete sarf ederse, Allahü teâlâ, ibâdeti yaratır. Eğer günahlara sarf ederse, günahları yaratır. O zaman kul, dünyâda fenâ olur, âhırette azâb görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytan birşey diyemez.

"Siz, ancak Allahü teâlânın dilediğini arzu edersiniz!" meâlindeki âyet-i kerîmenin ma'nâsını, Ebû Mensûr-i Mâtüridî şöyle açıklıyor: "İhtiyârî işleriniz, yalnız sizin irâdenizle, olmaz. Sizin irâdenizden sonra, Allahü teâlâ da, o işi irâde edip yaratır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye fî-terâcim-il-hânefiyye sh. 95, 195

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 21

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 21

4) İşârât-ül-merâm an ibârât-il-imâm sh. 23

5) Kitâb-üt-tevhîd mukaddimesi

6) Nazm-ül-feraid sh. 16

7) Kitâb-ül-ensâb sh. 498

8) İthâf-üs-se'âde cild-2, sh. 5

9) Tâc-üt-terâcim sh. 59

10) Tabakât-ül-fukahâ sh. 72

11) Ketâib-il-a'lâm il-ahyâr v. 130

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 439, 1001

13) Rehber Ansiklopedisi cild-11, sh. 284

14) İlcâm-ül-avâm sh. 5

EBÛ MENSÛR MUHAMMED EZHERÎ

Şafiî fıkıh, lügat, hadîs ve tefsîr âlimi. Bu ilimlerde ve kırâat ilminde kitaplar yazdı. Künyesi Ebû Mensûr olup, asıl ismi, Muhammed bin Ahmed bin Ezher bin Talha bin Nûh bin Ezher'dir. Dedelerinden Ezher'e nisbetle Ezherî, memleketine nisbetle Hirevî, en meşhûr olduğu lügat ilmine nisbetle de Lügavî denildi. 282 (m. 895) yılında Herât'ta doğdu ve yine orada 370 (m. 980) yılında vefât etti.

İlim tahsili için çeşitli şehirlere seyahatlerde bulunan Ebû Mensûr Hirevî, birçok âlimden ilim öğrendi. Herât'ta; Hüseyn bin İdrîs, Muhammed bin Abdurrahmân Sâmî ve diğerlerinden, Bağdâd'da; Ebü'l-Kâsım Begâvî, Ebû Bekr bin Davûd, İbrâhîm bin Arfete, Niftaveyh, İbn-i Serrâc, Abdullah bin Urve ve bu âlimlerin zamanındaki ilim adamlarından ders aldı. Lügat ilminde hocası, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Ebî Ca'fer Mûnzirî idi.

Fıkıh ilminde Şafiî fakîhlerinin ileri gelenlerinden olan Ebû Mensûr Hirevî, 315 (m. 929) yılında Karâmita sapıklarının hac yolcuları üzerine yaptıkları baskında onlara esîr düştü. Esîrler arasında Arapçayı en güzel ve aslı üzere konuşan bedevî Araplar da vardı. Değişik bölgelerden gelen ve çeşitli ağızlarla konuşan bu insanlardan çok şey öğrendi. Uzun zaman beraber olduğu bu insanlardan duyduğu lâfızlardan çok istifâde edip, bunlardan çoğunu Tehzîb-ül-lügat adlı kitabında yazdı. Hadîs ve tefsîr ilimlerinde de yüksek bir yeri olan bu âlim, çok ibâdet eder, haram ve şüphelilerden kaçardı. Dünyâ malına değer vermez, eline geçeni, Allah rızâsı için harcardı.

İlmini talebeleri ve kitapları vasıtasıyla daha sonraki nesillere aktaran Ebû Mensûr Hirevî'nin birçok talebesi vardı. Ebû Ya'kûb Karrâb, Ebû Zer Abd bin Hamîd Hirevî, Ebû Osman Sa'îd Kureşî, Hüseyn el-Bâşânî, Ali bin Ahmed bin Hamraveyh ve daha birçok âlim ondan ders aldı. Bilhassa lügat ilminde talebelerinin en meşhûru Ebû Ubeyd Hirevî'dir.

Büyük âlimlere hocalık yapan, din bilgilerinin doğru anlaşılması için yıllarını çöllerde geçiren bu büyük âlim, vefât ederken geriye çok kıymetli eserler bıraktı. Bu kitaplar değişik ilimlere dâirdir. Kırâat ilmiyle ilgili Kitâb-ü ilel-il-kırâat, tefsîrde;

Kitâb-üt-takrîb ve Kitâbü tefsîr-il-esmâ-ül-hüsnâ adlı eserleri vardır. Dîvân-ü Ebî Temmâm adlı edebiyata dâir eseri, hocası Müzenî'nin sözlerini toplayıp açıkladığı Kitâb-ü tefâsîr-il-elfâz-il-Müzenî adlı lügat ilmiyle ilgili kitabı, fıkıh âlimleri arasında pek az kullanılan ve herkesin bilmediği fıkhî terimleri açıkladığı Garîb-ül-elfâz elleti isti'melehal-fukahâ'sı ve Tehzîb-ül-lügat adlı eseri meşhûrdur.

Tehzîb'de yazılı olan bir beytte;

"Kendisini birşey bilir zanneden câhile
öğretmeye kalkma, kârın yalnız yorulmaktır"

demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 63

2) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 111, cild-2, sh. 314

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 334

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 72

5) El-A'lâm cild-5, sh. 311

6) Mu'cem-ül-udebâ cild-17, sh. 164

7) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 19

EBÛ MUHAMMED ER-RÂSİBÎ

Bağdâd'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed er-Râsibî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Bağdâd'da doğdu. 367 (m. 977)'de orada vefât etti. İlim tahsil etmek için, bir ara Şam'a gitti. Bir müddet sonra Bağdâd'a döndü ve vefâtına kadar orada kaldı. İbn-i Atâ, Muhammed Cerîrî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti.

Buyurdu ki:

"İnsan ile Allahü teâlâ arasındaki en büyük perde, insanın Allahü teâlâya değil de, kendisi gibi âciz olan birine güvenmesidir."

"Sıkıntı ve üzüntüler günahların cezalarıdır."

"Bir kimse için en büyük sıkıntı, uygunsuz birisi ile sohbet etmesi, beraber bulunmak mecbûriyetinde kalması ve o kimseyi terk edip gitmek mümkün olmamasıdır."

"Siz geçici dünyâ malını istiyorsunuz. Halbuki Allahü teâlâ âhıreti kazanmanızı diliyor." (Enfâl-67) âyetini şöyle tefsîr etti: "Dünyâyı istiyen kimseyi, Allahü teâlâ âhıreti istemeye da'vet eder. Âhıreti istiyen kimseyi de, Allahü teâlâ yakınlığına da'vet eder."

"Allahü teâlânın haram ettiklerinden, sakınan bir kalbden, dünyâ sevgisi ve arzularına düşkünlük çıkıp gider."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 513

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

3) Nefehât-ül-üns sh. 311

EBÛ MUHAMMED-İ CERÎRÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Hüseyn olup, künyesi Ebû Muhammed Cerîrî'dir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin (radıyallahü anh) talebelerinin en büyüklerindendir. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin (radıyallahü anh) sohbetinde de bulundu. 311 (m. 923)'de vefât etti. Fıkıh ilminde imâm ve müftî, edeb ilminde mükemmel, diğer bütün ilimlerde âlim idi. Tasavvufdaki derecesi o kadar yüksek idi ki, Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) bunun için "Zamanımızın velîsidir" buyurdu. Hazreti Cüneyd'e vefât edeceği zaman, "Sizden sonra kimin sohbetlerine devam edelim?" diye sordular. "Ebû Muhammed Cerîrî'ye gidin" buyurdu. Tasavvufun üstün hâllerine vâkıf olmakta nihâyette olup, mürşid-i kâmil bir zât idi. Edebe riâyetinin çokluğu o derece idi ki, yalnız olduğu hâlde bile ayaklarını hiç uzatmaz, "Allahü teâlâya karşı edebli olmak lâzımdır" buyururdu. Bir sene

müddetle Mekke-i mükerremede kaldı. Hiç uyumadı, konuşmadı, sırtını bir yere dayamadı ve ayağını uzatmadı. Ebû Bekr Kettânî: “Bu kadarını nasıl yapabildiniz?” diye sorunca, “Kalbimi ve niyetimi, Allahü teâlânın râzı olacağı şekilde düzelttim. (Kalbimi riya, kibir, ucub, düşmanlık gibi ma’nevî hastalıklardan temizledim.) Nihâyet bu, zâhirime te’sîr etti. A’zâlarım da Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmaya başladı. İşte, bende görüp beğendiğin hâlin sebebi ve sırrı budur” buyurdu.

Mekke-i mükerremeden döner dönmez, hemen hocası Cüneyd-i Bağdâdî’nin (radıyallahü anh) kabrini ziyâret etti. Sonra evine döndü. Ertesi sabah, namaz kılarken hocasını yanında duruyor gördü. Namazdan sonra, “Muhterem efendim! Mekke-i mükerremeden dönünce bana geleceğinizi biliyordum ve sizi yormamak için dün gelir gelmez ziyâretinize geldim” dedi. Hocası Cüneyd, “O senin fazîletlerindendir. Seni ziyâret etmek de bizim vazîfemizdir. Sen buna fazlasıyla lâyıksın” buyurdu. Çünkü, sâdık talebe, hocasını yanına çeker.

İnsanlara va’z ve nasîhat ettiği meclisinde, bir gün gencin birisi kendisine, “Gönlümü kaybettim. Duâ edin de geri gelsin” dedi. Cerîrî (radıyallahü anh) gence bakıp, “Biz de aynı dertteyiz” buyurdu.

Talebelerinin arasında içinden devamlı “Allah Allah” diye zikreden birisi vardı. Birgün bu gencin başına bir hurma dalı düşüp, başı yarıldı. Başından akan kan, yer üzerinde “Allah Allah” yazıyordu. Anlaşıldı ki, her kabdan, içinde olan dışarı sızar.

Birgün talebeleri kendisine “Efendim, sizi üzen, unutamadığınız bir hâdise var mıdır?” diye sordular. Cevâbında buyurdu ki, “Birgün ikindi namazında mescidimize, hâlinden garîb olduğu anlaşılan bir kimse geldi. Abdest alıp namaz kıldı ve namazdan sonra başını önüne eğip tefekküre başladı. O gün akşam yemeğinde, halife bizleri da’vet etmişti. Gideceğimiz zaman o kimsenin yanına yaklaşıp “Biz da’vete gidiyoruz siz de bulunmak ister misiniz?” dedim. Başını kaldırdı. “Da’vete gitmiyeyim. Bir bulamaç aşı getirebilirseniz yerim. Yoksa siz bilirsiniz” dedi. Ben de, her hâlde bizim arkadaşlarla beraber olmak istemiyor diye düşünüp, kendisine fazla iltifât etmedim. O gece rü’yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Yanlarında yaşlıca iki zât ve arkalarında kendilerini tâkib eden bir çok kimse ile geliyorlardı. Yanımdakilere, Peygamber efendimizin yanındaki iki zâtın kim olduklarını sordum. Birisi İbrâhîm Halîlullah, diğeri Mûsâ Kelîmullah ve arkalarındakiler de binlerce nebidir, dediler. İleri atılıp kendileri ile konuşmak istedim. Fakat, Peygamber efendimiz bana iltifât etmediler. “Yâ Resûlallah! Ne kabahatim var ki, mübârek yüzünüzü benden çeviriyorsunuz?” dedim. “Dostlarımızdan biri senden bulamaç aşı istedi. Sen ise vermekten çekindin” buyurdular. Ağlıyarak uyandım. Hemen mescide koştum. O zât hâlâ başı önüne eğik olarak tefekkür ediyordu. Kendisine “Ey efendim! Arzunuzu yerine getirebilmem için bir miktar bekleyiniz” dedim. Tebessüm edip, “Bir kimse bir ihtiyâcını size söylüyor. Siz de, yüzyirmibin nebi şefaat etmedikçe onu yerine getirmiyorsunuz değil mi?” dedi ve çıkıp gitti. Bundan sonra ne kadar aradım ve sordum ise de kendisini bulamadım, işte kırk yıldır bu hâdisenin üzüntüsü bende devam ediyor.”

Dervişlerden birisi şöyle anlatıyor: “Ebû Muhammed Cerîrî’nin vefâtı senesi, Karâmita sapıkları ile yapılan muharebede ben de bulunuyordum. Savaş bittikten sonra, müslümanların bulunduğu kâfilenin yanına döndüm. Yaralılar arasında Ebû Muhammed Cerîrî’yi gördüm. Çok halsiz idi. Yüzyirmi yaşlarında idi. “Ey efendim. Allahü teâlânın bu belâyı üzerimizden def etmesi için duâ etseniz” dedim. “Duâ, belâ gelmeden önce yapılır. Belâ geldikten sonra râzı olmaktan ve sabretmekten başka bir çâre yoktur” buyurdu.

Mekke yolunda Karâmita sapıklarının çok zulmedip müslüman kanı döktükleri, Hübeyr vak’ası senesi 311 (m. 923)’de Karâmita sapıkları ile yapılan muharebede şehîd oldu. Vefâtı için, başka târihler de rivâyet edilmektedir. İbn-i Atâ er-Rûzbârî diyor ki: “Vefâtından bir sene sonra, Ebû Muhammed Cerîrî’nin kabrine uğradım. Kabirdeki hâli bana gösterildi. Dizleri göğsüne dayalı, parmağı ile Allahü teâlânın birliğini gösteren işâreti yapar hâlde oturuyordu.”

Ebû Muhammed Cerîrî hazretleri buyuruyor ki:

“Nefsine aldanan, şehevi duygularına esîr olur. Hevâî arzularının zindanına kapatılır ve o kulun kalbi fâideli işlerden zevk alamaz. Kur’ân-ı kerîmi hergün hatm etse bile, ilâhi kelâmı okumaktaki esas tadı bulamaz. Bunun hâl çâresi, nefsin esâretinden kurtulmayı candan arzu etmekdir.”

“Allahü teâlânın takdîr ve taksimine râzı olup, Allahü teâlâ ile iktifa edenin iç hâli düzgün, Allahü teâlâyı tanıması kolay olur.

Allahü teâlânın yasak ettiklerinden sakınanın gidişatı dosdoğru, ahlâkı güzel olur. Helâlinden az yiyenin ise, beden sıhhati düzgün olur.”

“Ârifler her işin başlangıcında, avam ise başka şeylerden ümit kestikten sonra Allahü teâlâya müracaat ederler.”

“Yaptığı iyi amellerin, kendisini Allahü teâlâya kavuşturacağını zanneden, yolunu kaybetmiştir. Çünkü hadîs-i şerîfte “Ameli, kimseyi kurtaramaz” buyuruldu. O hâlde, korkulan şeylerden kurtaramayacağı bildirilen amelin, ümid edilene ulaştırması nasıl mümkün olur? Ama Allahü teâlânın lütuf ve ihsânına güvenenin, çok şeylere kavuşması ümid edilir.”

“Tasavvuf, çirkin ve aşağı olan her huydan çıkıp, güzel ve yüksek olan huylara girmek ve edebe riâyet etmektir.”

“İhlâs, âhıretteki ni’met ve azâblara yakînen inanmanın alâmetidir, İbâdetlerdeki riya da, âhıretteki ni’met ve azâblara inanmakta tereddüt olduğunun alâmetidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 430

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 347

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 94

4) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 133

5) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 111

6) Nefehât-ül-üns sh. 118

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 259

EBÛ MUHAMMED-İ RÂZÎ

Nişâbûr’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Abdullah er-Râzî olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. Şa’rânî ve Haddâd diye tanınır. Aslen Rey’li olup doğumu ve yetişmesi Nişâbûr’dadır. Ebû Osman Hîrî’nin (radıyallahü anh) en büyük talebelerindendir. Hocası Ebû Osman hazretleri, Ebû Muhammed Râzî’nin yetişmesinde husûsî ihtimâm gösterirdi. Ebû Muhammed; Cüneyd-i Bağdadî, Muhammed bin Fadl, Ruveym, Semnûn, Yûsuf bin Hüseyn, Ebû Ali Cürcânî, Muhammed bin Hâmid ve başka büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Fıkıh, hadîs ve diğer ilimlerde âlim idi. Çok hadîs-i şerîf yazdı ve rivâyet etti. Sika (güvenilir) bir râvi idi. Bilhassa tasavvuf yolunun inceliklerini iyi bilirdi. Haram ve şüphelilerden sakınmakda, hattâ şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk etmekte, nefse zor gelen şeyleri yapmakta çok dikkatli hareket ederdi. 353 (m. 964)’de vefât etti.

Bu insanların hâli ne tuhaftır. Kusur işlerler, kusurlu olduklarını bilirler, fakat bir türlü bu bozuk hâlden vazgeçmezler ve doğru yola dönmezler. Böyle insanlar hakkında ne buyuruyorsunuz? diye soranlara “Bunlar öğrendikleri ilimler ile amel etmekle değil, o ilimler kendilerinde bulunduğu için, öğünmekle meşgûl oluyorlar. Hep zâhir ile uğraşıyorlar ve bâtın edebleri ile meşgûl olmuyorlar. Allahü teâlâ böylelerinin basîret (doğruyu, hakkı görme) gözlerini kapatır. Böylece a’zâları da ibâdet yapamaz olur” buyurdu.

Ebû Muhammed Râzî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Dünyâ, Allahü teâlâ ile senin aranda perde olan her şeydir.”

“Şikâyet ve gönül darlığı, ma’rifet azlığından ileri gelir.”

“Ahlâk, Allahü teâlânın sana ihsân ettiklerini büyük, senin O’nun rızâsı için yaptıklarını küçük görmendir.”

“Allahü teâlâya yakınlık makamına kavuşmak isteyen, nefsin arzuları ile kendisi arasında, demir gibi kavi bir duvar bulundursun.”

“Sabrın alâmeti, şikâyeti terk, musîbet ve sıkıntıları gizlemektir.” “Devamlı ilimle meşgûl olmak, insanın ayıplarını anlamasına sebeb olur.”

“İlim öğrenmek, ilmi ile amel etmek, amelini düzgün yapamadığını düşünüp korkmak, Allahü teâlâyı tanımanın alâmetlerindendir.”

“Susmayı ganîmet saymıyan kimse, ne kadar konuşursa konuşsun boşunadır.”

"Bir kimse, İslâmiyetin emirlerine uyup uymadığını anlamak istiyorsa, bu emir ve yasakları nefsine tatbik etsin. Eğer emirleri yapmakta ve yasaklardan sakınmakta bir isteksizlik, gevşeklik yoksa, bilsin ki İslâmiyete uymaktadır."

Ebû Nasr Harrânî diyor ki: "Ebû Muhammed Râzî'ye (radıyallahü anh), bana bir duâ öğretmesini rica ettim. Bana şöyle duâ etmemi söyledi. "Yâ Rabbi! Bize, seni hakkıyle tanımayı, sana hakkıyla ibâdet edebilmeyi ihsân et. Bizi sana yaklaştıracak şeyleri nasîb eyle. Bizlere hâlis tevekkül, hüsn-i zan, dünyâ ve âhırette afiyet ve iyilikler ihsân buyur."

1) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 170

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 119

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 451

4) Nefehât-ül-üns sh. 272

EBÛ NASR SERRÂC TÛSÎ

Evliyânın büyüklerinden, maddî ve ma'nevî İlimler sahibi. Ebû Nasr künyesi olup, ismi, Abdullah bin Ali'dir. Tûs şehrinde doğup yaşadığı için, Tûsî nisbet edildi. Saraçlık yaparak nafakasını temin ettiği için, Serrâc lakabı verildi. Tâvûs-ul-fukarâ diye bilinirdi. 378 (m. 988) yılında Tûs şehrinde vefât edip, oraya defn edildi.

Zamanının büyüklerinden ders aldı. Ebû Muhammed Mürteiş'in talebesi idi. Sırrî-yi Sekatî ve Sehl-i Tüsterî gibi büyük evliyâları gördü. Ca'fer Huldî ve Ebû Bekr Muhammed bin Dâvûd Dûkki de onun hocaları arasındaydı. Az yer, az uyur, çok ibâdet ederdi. Ömrü, Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve öğretmekle geçti. Onun en mutlu günü, gerçek ma'nâda Allahü teâlânın rızâsına uygun yaşadığı gündü. Allahü teâlânın seçilmiş, sevgili kullarına hizmet eder ve onların sözlerini kitaplarında yazardı. Tâvûs-ul-fukarâ lakabı da bundan dolayı verilmişti. Tasavvuf ve hakîkat bilgilerinde birçok sözleri vardır. Bir kimsenin tövbe etmesine çok sevinir, kendisini vesîle ettiği için Allahü teâlâya şükrederdi. İşlediği sevâblara ve yaptığı ibâdetlere de tövbe eder, ancak Allahü teâlânın rızâsına kavuşmakla Cennetine girebileceğini söylerdi.

Pekçok insan, bu mübârek zâta talebe olmak istedi. Onları doğru yolda ilerletmeyi, Cehennem ateşinin şiddet ve dehşetinden kurtarmayı vazîfe bildi. Çok kıymetli talebeler yetiştirdi. Onlar da hocalarından aldıkları feyz ve bereketi, emredilen yerlerde saçtılar. Beldeler, yıllarca onların nûru ile parladı. Bunlardan en meşhûru Ebü'l-Fadl İbni Hasen Serahsî'dir. O da, Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr'ın üstadıdır.

Pek kıymetli eserleriyle de, büyüklerin sözlerini daha sonraki nesillere aktaran Ebû Nasr Serrâc'ın en meşhûr kitabı, Lum'a'dır. Lum'a'nın baskısı yapılmıştır. Bu eseri, evliyânın sözleri ve halleriyle ilgili daha sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmiştir. Risâle-i Kuşeyrî ve Keşf-ül-mahcûb bunlardandır. Serrâc'ın feyz kaynağı olan diğer bir eseri de Kitâb-ül-milh'tir.

Onun şu menkıbeleri meşhûrdur:

"Bir sene, Ramazan ayında Bağdâd'a gitti. Kendisine Şünûziyye mescidinde bir oda verip, talebelere imamlıkla vazîfelendirdiler. Bayrama kadar onlara imamlık yaptı. Teravih namazında beş defa Kur'ân-ı kerîm'i baştan sona okurdu. Hizmetine bakan kimse, hergün odasına gelir ve çörek bırakırdı. Bayram günü çöreklerin hepsinin olduğu gibi durduğu görüldü."

"Yanan bir tandırın başında, ma'rifetden konuşuyorlardı. Ebû Nasr Serrâc, birden değişip ateşe doğru yürüdü. Tam ateşin ortasında Allahü teâlâya secde etti. Ateşten çıktığında yüzünde hiçbir yanma alâmeti görülmedi. "Bu hâl nedir?" diye sorulunca: "O'nun dergâhında gözyaşı dökenin, yüzünü yakmaya ateşin gücü yetmez" buyurdu.

Tûs'ta "Benim toprağımın önünden geçirilen cenâze, Allahü teâlânın rahmetine kavuşur, bağışlanır" buyurduğu söylenir ve bu müjdeye kavuşabilmek için, cenâzeler onun kabri önünde bir müddet bekletildikten sonra defn edilirdi.

Onun kıymetli sözlerinden ve daha önceki İslâm âlimlerinin nasîhatlerinden yaptığı nakillerden ba'zıları şöyledir:

“Dünyâyı iki defa terk etmek lâzımdır. Önce dünyânın her türlü ni’metlerini terk etmek. Sonra ni’metlere şükür için dünyâya dönmek ve dünyâ hırsından uzak olmaktır.

“Nefsine karşı olan sevginden dolayı isteklerine rızâ göstermek, onu Cehenneme atmaktır.”

“İnsanlar edebi üç ayrı şekilde anlamaktadırlar Dünyâ ehlinin edebi; fesahat ve belagat ilimlerine sahip olup, padişahların isimlerini ve şiirlerini ezberlemektir. Dünyaya ehemmiyet vermeyen zahidlerin edebi; riyâzet çekerek nefsi ıslâh etmek, şehvet ve arzularını terk ederek dînin emir ve yasaklarına uygun hareket etmektir. Âriflerin edebi; kalb temizliği, sırların kontrolü, vaktin muhafazası, hatıra gelen şeylere iltifât edilmemesi, taleb, huzûr ve kurb ânında edebe riâyet edilmesidir.”

“Tüster şehrine gittiğimde, Sehl bin Abdullah’ın evini ziyâret ettim. Halk evin bir odasına, “beyt-üs-sibâ” (yırtıcı hayvanlar odası) diyordu. Bunun sebebini sorduğumuzda, “Arslanlar Sehl’i ziyârete gelirdi. O da, onları bu odada misâfir eder, et ikram eder, sonra da salıverirdi” dediler. Biz bu durumu Tüster halkından kime sorduysak aynı cevâbı aldık.”

İbn-i Rüveym’e “Allahü teâlânın insanlar üzerine ilk olarak farz kıldığı şeyin ne olduğu soruldu. O da, “Ma’rifettir. Nitekim Allahü teâlânın, “Ben cinni ve insi yalnız bana ibâdet etsinler diye yarattım” (Zâriyât-56) şeklinde bildirdiği âyet-i kerîmede “İbâdet etsinler” kısmını İbn-i Abbâs hazretleri, “Tanısınlar” şeklinde tefsîr etmiştir” buyurdu.

Tevekkülü Ebû Bekr Dekkâk ve Sehl bin Abdullah’ın şu sözleri ne güzel anlatır: “Tevekkül; yarını düşünmeyip, hayatının o günde son bulacağını düşünmektir. Tevekkül; kulun Allahü teâlânın irâdesine kendisini tam teslim etmesidir:”

Tevekkülün şartı, Ebû Türâb Nahşebî’nin şu sözünde bildirilmiştir: “Bedeni Allahü teâlâya ibâdette kullanıp, kalbiyle Rabbine bağlanmak, Allahü teâlânın kâfi olduğuna kalbin mutmain olması, verilirse şükredip, verilmezse sabretmektir.”

Yahyâ bin Muâz buyurdu ki: “Allahü teâlâyı seversen, halk da seni sever. Allahü teâlâdan ne kadar korkarsan, insanlar da o kadar senden korkar. Sen ne kadar Allahü teâlâ ile meşgûl olursan, insanlar da o kadar seninle meşgûl olur.”

Ebü’l-Hasen Dîneverî’den “Ma’rifet nedir?” diye soruldu. “Allahü teâlânın ni’metini görmek ve bu ni’metlere şükürden âciz olduğunu anlamaktır” buyurdu.

Ebû Nasr Serrâc eserinde, hadîs-i şerîf de rivâyet etmiştir. Rivâyetlerinden ikisi şöyledir:

Resûlullah (aleyhisselâm): “Kim âşık olup iffetini korur, aşkını gizler ve bu hâl üzere vefât ederse, şehîd olur.”

“Sizden biriniz kendisi için istediğini, mü’min kardeşi için de istemedikçe, kâmil îmân sahibi olamaz” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 91

2) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 408

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 89

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 447

5) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 552

6) El-A’lâm cild-4, sh. 104

7) Nefehât-ül-üns sh. 324

8) Risâle-i Kuşeyrî sh. 26, 369, 370, 562, 674

9) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 111

EBÛ OSMAN MAGRİBÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Sa’îd bin Sâlim Magribî olup, künyesi Ebû Osman’dır. Magrib memleketinde Kayravân’ın Kevkeb köyünde doğdu. Doğum târihi kat’î olarak bilinmemektedir. 373 (m. 983) senesinde Cemâzil-evvel ayı 24. günü, yüzotuz yaşlarında iken Nişâbûr’da vefât etti. Vasıyyeti üzerine, cenâze namazını Ebû Bekr bin Fûrek kıldırdı. Kerâmetleri meşhûrdur. Bağdâd’a geldi. Orada bir müddet ikâmet ettikten sonra Nişâbûr’a geçti ve orada yerleşti. Ebû Ali Kâtib, Ebû Ali Rodbâri, Habîb-i Magribî, Ebû Amr-ı Zücâcî, Ebû Ya’kûb Nehrecûrî, Ebü’l-Hasen bin Saig Dînûrî ve

başka zâtlarla görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi. Zâhirî ve batınî ilimlerde âlim idi. Haram ve şüphelilerden sakınmakta, dünyâya düşkün olmamakta, sıhhatli hüküm vermekte fevkalâde olup, heybetli ve firâset sahibiydi. Bu büyüklerin yoluna girmesine ve bu yolda ilerlemesine sebeb olan hâdise şöyle nakledilir: Ebû Osman hazretleri önceleri zengin idi. Ava çok meraklıydı. Bunun için kendisine çok iyi alışmış olan köpekleri ile ağaçtan yapılmış bir süt kabı vardı. Geceleri süt içmek âdetiydi. Bir gece yine süt içecekti. Fakat süt çok sıcak olduğundan, soğuması için başucuna koydu. Beklerken uyuyuverdi. Kendisine çok bağlı olan av köpeği de orada idi. Uyandığında sütü içmek için kaba uzandı. Fakat köpek üzerine saldırıp sütü içmesine mâni oldu. Buna hiç bir ma'nâ veremeyip, süt kabına tekrar uzandı. Köpek hırlayıp tekrar kendisine saldırdı. Bu hâl üç defa tekrar etti. Nihâyet köpek fırlayıp, süt kabının içine başını sokup bir miktar içip çekildi. O hayretler içerisinde bakarken, köpek birden şişmeye başladı ve biraz sonra da öldü. Meğer Ebû Osman (radıyallahü anh) uyurken, büyük bir yılan süt kabının içine başını sokup zehirini akıtmıştı. Köpek de sahibinin sütü içmesine bunun için mâni olmak istemiş, mâni olamayınca da efendisine sadâkatinden dolayı sütü kendisi içmişti. Böylece efendisi için kendisini feda etmişti. Ebû Osman (radıyallahü anh) bu durumu anlayınca, kendisinde ba'zı değişiklikler olup çok ağladı ve tövbe etti. Bu hâdiseden sonra bütün malını Allah rızâsı için muhtaç olanlara dağıtıp, Allahü teâlânın sevdiklerinden olmaya çalıştı.

Başlangıçta yirmi yıl müddetle, insanlardan uzaklaşıp kendi hâlinde yaşadı. Allahü teâlâ tarafından kalbine gelen ilham üzerine, insanlar arasına karışıp onlara nasîhat etmeye başladı. Mekke-i mükerremeye gidip Harem-i şerîfin imamlığında bulundu. Edebe riâyetinin çokluğundan dolayı, hiçbir zaman Harem-i şerîfe dahil sayılan çevrede abdest bozmadı. Böyle bir ihtiyâç hâsıl olursa, çok uzaklara giderdi. Sözleri, sohbetleri çok bereketli ve te'sîrli olup, dinliyenler istifâde ederlerdi. Bu şekilde otuz sene vazîfe yapıp, sonra Nişâbûr'a döndü. Nişâbûr'da bulunduğu sırada Karâmita sapıklarının Mekke'de Müslümanlara yaptıkları mezâlimi ânında haber verip; "Onların önlerinde siyah bir köle, başlarında kırmızı sarık vardır. Din bilgisi olan kimselerle konuşmaktan çekinirler, müslümanları aldatmak için önce herkesin inandığı şeyleri müdâfaa edip, sonra da ibâdetlere lüzum yoktur. İş, kalbin temiz olmasıdır derler" buyurdu. Yine önceden kerâmet olarak, "Vefât ettiğim gün melekler kabrimin üzerine toprak serperler" buyurdu. Hakîkaten vefât ettiği gün bir fırtına çıkıp, tozdan hiçbir taraf görünemez oldu. Defin işi tamamlandığı sırada fırtına durdu.

Kendisi şöyle anlattı: "Bir zaman Mısır'a gidecektim. Bineceğim gemi sahilden ayrılmıştı. Gemiye giden bir sandal vardı. Başka çârem olmadığı için, su üzerinden yürüyerek sandala ulaştım. Sonra gemiye binip yolumuza devam ettik. Herkes benim su üzerinde yürüdüğümü görmüştü. Ama bana "Bu yaptığın âdet dışı bir şeydir" demediler. O zaman anladım ki, "Evliyâ meşhûr olsa da mesturdur (örtülüdür, gizlidir)."

Birgün bir kimse Ebû Osman Magribî'nin yanında bulunuyordu. Kendi kendine "Acaba Ebû Osman'ın arzu ettiği bir şey var mıdır?" diye düşündü. Bu anda Ebû Osman (radıyallahü anh) "İhsân edilenler yetmiyormuş gibi, bir de başka şeyler mi arzu edeyim?" buyurdu.

Birgün huzûrunda, İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) "İlim iki kısımdır. İlm-i edyân ve ilm-i ebdân" sözü zikredildi. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ, İmâm-ı Şafiî'ye rahmet eylesin, ne güzel söylemiş, İlm-i edyân, hakîkatler ve ma'rifetler ilmidir. İlm-i ebdân, siyâset, riyâzet ve mücâhede ilmidir" buyurdu.

Ebû Osman Magribî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Şükür, ni'mete hakkıyla şükretmekden âciz olduğunu bilmektir."

"Evliyâya inanan evliyâdandır."

"Evliyâ meşhûr olabilir ama, meftun (fitneye düşmüş) olmaz."

"Güzel ahlâk, Allahü teâlânın takdîrine râzı olmaktır."

"Tasavvuf yolunda bulunanın yapacağı ve dikkat edeceği en makbûl şey; nefsini hesaba çekmektir."

"Vera'nın (şüpheli şeylerden sakınmanın) fâidesi, âhırette hesabın kolay olmasıdır." "Başkalarının halleriyle meşgûl olan, kendi hâlini kaybeder."

"Her şey zıddı ile bilinir. Bir şeyin zıddı bilinmezse, o şeyi tanımak mümkün değildir. İhlâs sahipleri de, İhlasın zıddı olan riyayı tanıyıp onu terk ettikten sonra ihlâsı bilebilirler."

"Mecbûriyet gibi özür hâli müstesna, aç gözlülük ve iştahla zenginlerin yemeğine el uzatan kimse, ebediyyen iflah olmaz."

"Mahlûkâtı ibret almak için, kendi nefsini nasîhat almak için, Kur'ân-ı kerîmi onun hakîkatine ermek için düşün."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 81

2) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 112

3) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 256

4) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 179

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 122

6) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 281

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 479

8) Nefehât-ül-üns sh. 266

EBÛ SA'ÎD BİN EL-A'RABÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ziyâd Basrî'dir. Basralı olup Mekke'de ikâmet ederdi. Cüneyd-i Bağdadî, Amr bin Osman, Ebü'l-Hasen Nûri ve birçok âlimin sohbetinde bulundu. Tasavvuf ve fıkıha dâir birçok kitap yazmıştır. 341 (m. 952) senesinde Mekke'de vefât etti.

Ebû Sa'îd bin A'rabî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Ey mü'minler! Eshâbıma kötü söz söylemeyiniz Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizden biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, bu sadakanın sevâbı Eshâbımdan birisinin iki avuç hurma sadakasının fazîletine ulaşamaz. Hattâ bunun yarısına da ulaşamaz."buyurdu.

Ebû Sa'îd bin A'rabî buyurdu ki: "Eğer ârife, devamlı dünyâda kalacaksın denilseydi, üzüntüsünden ölürdü. Cennet ehli için de, sizler Cennetten çıkacaksınız denilseydi, onlar da üzüntülerinden ölürlerdi."

"Dünyâ, bir an önce oradan çıkmakla güzel, Cennet onu istemek ve orada devamlı kalmakla güzel olur."

"Bütün vakitler Allahü teâlânındır. En iyi vakit, Allahü teâlânın râzı olduğu vakittir."

"Hüsranda kalanların en kötü durumda olanı, yaptığı iyi amelleri halka gösteren ve şahdamarından daha yakın olan Allahü teâlânın huzûruna, kötü amellerle çıkandır."

"Nefsin ile meşgûl olman, seni Allahü teâlâya ibâdetten alı koyar. Dünyâya olan merakın ise, seni âhıret merakından uzaklaştırır."

"Tasavvufun tamamı boş şeylerden uzaklaşmak, Ma'rifetin tamamı ise cehâletini itiraf etmektir."

"Allahü teâlâ, dostlarının bazı ahlâkını düşmanlarına vermiştir. O ahlâk ile Allah dostlarına yardım ederler, o sebeb ile Allah dostları da rahat ederler."

"Fakirliğin ahlâkı, bir şeyi olduğu zaman onunla sevinmek, bir şeyi olmadığı zaman da ona sabretmektir."

"Allahü teâlâ ni'meti, ma'rifet için sebeb kıldı. İhsânı da, ibâdet için sebeb kıldı. Rahmetini de, tövbeye sebeb kıldı. Tövbeyi de, günahların affolmasına sebeb kıldı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 428

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 375

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 164

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 137

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 353

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 852

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 226

8) Nefehat-ül-üns sh. 266

EBÛ SÜLEYMÂN EL-HATTÂBÎ

Hadîs ilminde huccet (üçyüzbin hadîs-i şerîf bilen) ve Şafiî mezhebindeki büyük fıkıh âlimlerinden. Lügat, nahiv ve edebiyatta üstâd olan bir zât. İsmi, Hamd bin Muhammed bin İbrâhîm bin Hattâb el-Hattâbî, el-Büstî olup, künyesi Ebû Süleymân'dır. Dedesine nisbetle Hattâb, memleketine nisbetle de Bûstî denilmiştir. 319 (m. 931) târihinde Afganistan'ın başşehri Kabil'e bağlı olan Büst şehrinde doğdu. Mekke, Basra, Bağdâd ve daha başka İslâm şehirlerinde ilim tahsil etti. Çeşitli ilimler hakkında eserler te'lîf etmiş ve meşhûr hadîs, kitaplarından İmâm-ı Buhârî'nin Sahih'ine, Ebî Davud'un Sünen'ine şerh yazmıştır. 388 (m. 998) yılı Rabî-ul-âhır ayında, yine Büst'te vefât etti.

Hattâbî, Mekke'de Ebû Sa'îd İbn-ül-A'râbî, Bağdâd'da İsmail bin Muhammed es-Saffâr ve oradaki başka âlimlerden, Basra'da Ebû Bekr bin Dâse, Nişâbûr'da Ebü'l-Abbâs el-Es'âm ve daha başka âlimlerden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Ayrıca Bağdâd'da Ebû Ömer ez-Zâhid'den edebiyat ve lügat ilmini, Ebû Ali Bin Hüreyre ve Kaffâl'den fıkıh ilmini öğrendi. Kendisinden de Ebû Abdullah el-Hâkim, Ebû Hâmid el-İsferâyînî, Ebû Nasr Muhammed bin Ahmed el-Belhî el-Gaznevî, Ebû Mes'ûd el-Hüseyn, İbn-i Muhammed el-Karâbîsî, Ebû Amr Muhammed bin Abdullah er-Rezcâhî ve daha birçok âlim ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Hattâbî, zamanında ilimleri kendinde toplayan bir âlimdi. Haramlardan sakınması pek fazla, ibâdeti çok ve arkadaşları arasında her bakımdan üstün bir zât idi. Hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir, sağlam), huccet (üçyüzbin hadîs-i şerîf bilen) fıkıh ilminde ise sened'dir. Irak, Hicaz, Horasan ve Mâverâünnehr'i dolaştı. Çeşitli ilimler hakkında birçok kitap yazdı.

Seâleb-i Yetmiyye adlı kitabın sahibi, Hattâbî için: "Hattâbî; ilim, irfan ve takvâ yönünden, yaşadığı zamanda çok meşhûr olan Ebû Ubeyd el-Kâsım bin Selâm'a benzetilirdi" demektedir.

Sem'ânî şöyle bildiriyor: "Hattâbî, hadîs ilminde rivâyet şartları taşıyan ve üçyüzbin hadîs-i şerîf bilen ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri sağlam olan bir zâttır."

Kendisi şöyle anlatır: "Ebû Sa'îd A'rabî'nin sohbetinde şu sözünü işittik: Bir kimsenin yanında Kur'ân-ı kerîmle beraber Sünen-i Ebî Dâvûd kitabı varsa, o kimseye bu iki kitap yeter."

Manzûm olarak buyurdu ki:

Gurbet; evden uzak olmak değildir sadece,
Dengini bulamayan garipler var nice,

Ben Best ve ehâlisi arasında garîbim,
Beraberimde ise ıyâlim ve ehlim.

Başka bir şiirinde ise:

Hakkını tam almaya hırslı olma ihsân et
Böyle olur kerîmler, bağışlayıp sen gözet.

Cimrilik etme sakın, iktisâda devam et.
Müsriflik ve bâhillik pek kötüdür hazer et.

Başka bir şiirinde de:

Yaşadığın sürece insanlarla hoş geçin.
Dünyâ idâre yeri, sen onun içindesin.

Haktan gayre yalvarma, başkasını yâr sanma.
Müheymin olan Allah kâfidir, gayre kanma.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz buyurdular ki:

"Bir zaman gelecek, kişinin helaki, karısının, anne-babasının ve çocuklarının elinde olacaktır. Bunlar onu, fakirlikle ayıplarlar ve gücünün yetmediği şeyleri kendisinden isterler. Kişi, bu sebeple tehlikeli işlere girerek dîni gider ve kendisi de helak olur."

"Her kim cemaat hâlinde bulundukları hâlde, müslümanların arasını açar ve onlardan ayrılırsa, İslâmiyet bağını boynundan çıkarmış olur."

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) şöyle anlattığını rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm), fitne ve karışıklık zamanlarının

geleceğini anlatmıştı. Ben: “Yâ Resûlallah! Bunlar ne zaman olacak?” diye kendilerine sordum. Resûlullah (aleyhisselâm), “İnsanın, beraber bulunduğu arkadaşına emniyet etmediği zamanda olacak” buyurdu. Ben: “Eğer o zamana ulaşırsam, nasıl hareket etmemi emir buyurursunuz yâ Resûlallah?”; diye sordum. Resûlullah (aleyhisselâm): “Elini eteğini çek ve evine gir” buyurdular. Ben: “Bu hâl evime kadar gelirse ne yapayım?” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm): “Odana gir” buyurdular. Ben: “Odama da girerse ne yapayım?” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), “Mescidine gir ve böyle yap. Ölünceye kadar Rabbim Allahtır, de!” buyurdular. Böylece Resûlullah (aleyhisselâm), Mu’cize-i Peygamberi olarak âhir zaman fitnelerini haber verdiler.

Onun yazmış olduğu kitapları ve Sünen-i Ebî Davud’a, Sahîh-i Buhârîye yapmış olduğu şerhi, ilmini ve kemâlini göstermeye yetmektedir.

Eserlerinin ba’zıları şunlardır:

Garîb-ül-hadîs, A’lâm-üs-sünen fî şerhi Sahîh-il-Buhârî, Meâlim-üs-sünen fî şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd, kitâb-ül-gunye ani’l-kelâm ve ehlihi, İslâhu galât-il-muhaddisîn, Kitâb-ül-uzlet ve Şerhi esmâ-ül-hüsnâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 282

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 214, 216

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1018

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 546

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 127, 128, 150

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 292, 526, 527

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 74

8) Keşf-üz-zünûn sh. 108, 1032

EBÛ SÜLEYMÂN İBNİ ZİBR REBEÎ

Hadîs âlimi. Ebû Bekr künyesi olup, ismi, Muhammed bin Abdullah bin Ahmed bin Rebîa’dır. Dımeşk’ten olduğu ve orada yaşadığı için Dımeşkî, dedelerinden birine nisbetle Rebei denildi. İbn-i Zibr diye tanınırdı. 375 (m. 985) yılında vefât etti.

İlk tahsiline, Dımeşk kadısı olan babası Ebû Muhammed bin Zibr’den aldığı derslerle başlayan İbn-i Zibr Rebeî; Ebü’l-Kâsım Begâvî, Cemâhir bin Muhammed Zemlekânî, Muhammed bin Huzeym, Muhammed bin Feyz-i Gassânî, Sa’îd bin Abdülazîz, Muhammed bin Rebî’ Ceyzî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf dinledi. Duyduğu hadîs-i şerîfleri ezberlerdi. Yüzbin hadîs-i şerîfi, râvileriyle birlikte ezbere bilirdi. Meşhûr fıkıh âlimi Ebû Ca’fer Tahâvî ile sohbet etti. Rivâyetlerinde sağlamdı. Âlimler, onun sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler.

Birçok âlimin ilim tahsil edip istifâde ettiği Ebû Süleymân İbni Zibr-i Rebeî’den; Temmâm Râzî, Abdülganî bin Sa’îd, Abdurrahmân bin Nasr’ın oğulları Muhammed ve Ahmed, Muhammed bin Avf Müzenî, Ebû Nasr bin Cebbân ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İlminden birçok kimsenin istifâde ettiği İbn-i Zibr’in, eserlerinden ba’zıları şunlardır: Ahbâr-u İbn-i Ebî Zibr ve Hişâm bin Şu’be, Târih-u mevlid-il-ulemâ ve vefeyâtihim, Vesâyâ el-ulemâ inde hudûr-il-mevt.

Kendisi anlatır: İmâm-ı Ebû Ca’fer Tahâvî hazretleri, yazdığım kitaplardan bir kısmını alıp, bir gece evine götürdü. Daha sonra da, götürdüklerini bana iade ederek, “Siz eczacısınız, biz ise doktoruz” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 225

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 996

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 95

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 196

EBÛ TÂLİB-İ MEKKÎ

Tasavvuf ehlinin meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Ali bin Atıyye olup, künyesi Ebû Tâlib, nisbeti Mekkî'dir. 386 (m. 996) senesinde Bağdâd'da vefât etti. Bağdâd ile Vâsıt arasındaki dağlık bölgenin sâkinlerindendir. Mekke-i mükerremede yetişti. Orada tanındı. Zühdü ve takvâsı çok fazla idi. Çok ibâdet ederdi. Birçok zâttan rivâyette bulundu. Daha sonra Basra'ya geldi. Bir müddet sonra buradan ayrılıp, Bağdâd'a yerleşti. Bağdâd'da va'z ve nasîhata başladı. Te'sîrli va'z ederdi. Bu yüzden, kısa zamanda etrâfında dinliyenler çoğaldı. Ancak, cezbe hâlinde kendinden geçtiği bir sırada, söylediği bir söz sebebiyle herkes ondan uzaklaştı. O, bunun üzerine va'z ve nasîhat etmeyi bıraktı.

Ebû Kâsım Serrât anlatır: "Vefâtına yakın, Ebû Tâlib-i Mekkî'nin yanına girdim. Ona "Bana bir şeyler tavsiye et" dedim. Bana, "Eğer, sonum hayır olursa, cenâzemin üzerine badem ve şeker serp" dedi. Ben, "Sonunun nasıl olacağını bilemem ki" dedim. Bunun üzerine o: "Yanıma otur. Elin elimde olsun. Eğer, elini yakalarsam, bil ki, akıbetim iyidir" dedi. Dediği gibi yaptım. Elimi eline verdim. Vefâtına çok yakın bir sırada, elimi kuvvetlice yakaladı. Vasıyyetine uygun olarak tabutu üzerine şeker ve badem serptik."

Ebû Tâlib-i Mekkî'nin çok eseri vardır. En meşhûr eseri: "Kût-ül-kulûb" kitabıdır. (Bu eser basılmıştır ve tasavvuf ile alâkalıdır). Diğer eserleri: 1. İlm-ül-kulûb, 2. Kırk hadîs-i şerîf.

Meşhûr eseri olan Kût-ül-kulûb kitabından alınan ba'zı seçmeler ve nakiller:

İslâmın beş şartından birincisi, Kelime-i şehâdet getirmektir. Kelime-i şehâdet demek, (Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh) söylemektir. Ma'nâsı: "Yerde ve gökte, Allahü teâlâdan başka, ibâdet edilmeğe hakkı olan ve tapılmağa lâyık olan hiçbir kimse yoktur. Hakîkî ma'bûd ancak Allahü teâlâdır. Abdullah'ın oğlu Muhammed (aleyhisselâm) adındaki o büyük ve mübârek zât, Allahü teâlânın kulu ve resûlüdür, ya'nî peygamberidir" demektir.

Tevhîd i'tikâdında (Allahü teâlâyı bir kabûl etmede) farz olan husûs, Allahü teâlâya, O'nun birliğine, kâmil sıfatları bulunup, noksan sıfatların hiçbirisinin Allahü teâlâda bulunmadığına, kalb ile kat'î olarak inanmaktır.

(Allahü teâlânın sıfatları iki kısımdır: 1. Zatî sıfatlar, 2. Sübûtî sıfatlar. Zâtı sıfatlar altı tanedir: 1. Vücûd; Allahü teâlâ vardır. Varlığı ezelîdir. Vâcib-ül-vücûd'dur. Ya'nî, varlığı lâzımdır. 2. Kıdem; Allahü teâlânın evveli yoktur. 3. Bekâ; Allahü teâlânın hem zâtı ve hem de sıfatları hiç yok olmaz. Yokluk imkânsızdır. 4. Vahdaniyet; Allahü teâlâ, zâtında, sıfatlarında ve işlerinde birdir. Ortağı yoktur. 5. Muhâlefet-ün-lil havadis; Allahü teâlâ zâtında, sıfatlarında, yarattıklarına asla benzemez. 6. Kıyam bi-nefsihi, Allahü teâlâ zâtı ile kâimdir. Varlığı kendindendir. Varlığının devamı için hiçbir şeye muhtaç değildir. Ba'zı âlimler, Vahdaniyet ile Muhâlefet-ün-lil-havâdîs sıfatlarının aynı olduklarını söyliyerek, zatî sıfatlar beş tanedir demişlerdir.

Sübûti sıfatlar sekiz tanedir. 1) Hayat; Allahü teâlâ diridir. Hayatı, varlıkların hayatına benzemez. O'nun kendi zâtına mahsûs bir hayatı vardır. Bu sıfat da ezelî ve ebedidir. 2) İlim; Allahü teâlâ her şeyi bilir. Bilmesi, varlıkların bilmesi gibi değildir. Bilmesinde değişiklik olmaz. Allahü teâlânın ilmi de ezeli ve ebedidir. 3) Sem'; Allahü teâlâ işitir. O'nun işitmesi vasıtasız ve ortamsızdır. Kulların işitmesine benzemez. 4) Basar; Allahü teâlâ, aletsiz ve herhangi bir duruma muhtaç olmadan görür. 5) İrâdet; Allahü teâlânın dilemesi vardır. Dilediğini yaratır. Herşey O'nun dilemesi ile olur. İrâdesine engel olacak hiçbir kuvvet yoktur. 6) Kudret; Allahü teâlânın her şeye gücü yeter. Hiçbir şey O'na zor gelmez. 7) Kelâm; Allahü teâlâ söyleyicidir. Fakat O'nun söylemesi, âlet, harfler, sesler ve diller ile değildir. 8) Tekvin; Allahü teâlâ yaratıcıdır. Tek yaratıcı O'dur.

Allahü teâlânın zâtının ve sıfatlarının hakîkatlerini anlamak imkânsızdır. Allahü teâlânın sıfatları, kullarınkine benzemez.

Allahü teâlâya kâmil bir imânla inanan kimse, Allahü teâlâya çok yakın olur, herşeyde O'nun rızâsını gözetir. Kalbinden O'nun rızâsından başkasını çıkarır. Her işinde, hâlini Allahü teâlâya arz eder. O bilir ki, Allahü teâlâ kendisine can damarından daha yakındır.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Peygamberlerin sonuncusudur. O'ndan sonra Peygamber gelmiyecektir.

Allahü teâlâ O'na kitap olarak Kur'ân-ı kerîmi verdi. Kur'ân-ı kerîm de kitapların sonuncusudur.

Hazreti Mûsâ ve Hazreti Îsâ kendi ümmetlerine, Resûlullahın (aleyhisselâm) geleceğini müjdelediler. Allahü teâlâ, şayet, O'nun zamanına yetişirlerse, O'na îmân edip, yardım edeceklerine dâir Peygamberlerinden (aleyhimüsselâm) söz aldı. Peygamberler de (aleyhimusselâm) kendi ümmetlerinden, O'nun zamanına yetişirlerse, O'na îmân edip, tasdîk edeceklerine dâir söz aldılar. O'nun dinine girmelerini emrettiler.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde, İmrân sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen: "Ey Sevgili Peygamberim! (aleyhisselâm) Onlara de ki: Eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbî olanları sever" buyurmaktadır.

Resûlullah efendimiz de: "Bir kimse beni, ailesinden, malından ve insanlardan daha çok sevmedikçe, kâmil bir îmânla îmân etmiş olmaz" buyurmaktadır.

Peygamber efendimizi sevmenin alâmeti, kişinin hem zâhiriyle (beden ve a'zâlarıyle) ve hem de kalbiyle O'na tâbi olmasıdır, insanın zâhiriyle Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olmasının alâmeti, Allahü teâlânın emirleri olan farzları yapması, yasakları olan haramlardan sakınması, Peygamber efendimizin yüksek ahlâkı ile ahlâklanması, edeb ve terbiyesini O'nun edeb ve terbiyesine tâbi kılmasıdır. Resûlullah efendimize uyan bir kimse, dünyâya düşkün olmaz. Ya'nî haramlara ve şüpheli olan şeylere rağbet etmez. Dünyâ malı, makam ve mevkisi ile övünmez. Âhırete ve âhıret işlerine ehemmiyet verir. Sâlih ve takvâ sahibi kimselerle beraber olmaya çalışır. Uzak olsalar bile, âlim ve iyi insanları, Allah için sever. Yakın olsalar bile, fâsık ve bid'at sahibi kimseleri sevmez.

Namazın Fazîleti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen, "(Öyle mü'minler) ki onlar namazlarında huşû'a riâyet ederler, Ya'nî, kalbleri Allah korkusuyla dolu, uzuvları sâkin ve mutmaindir" buyurdu. (Mü'minûn-2). Sa'îd bin Cübeyr buyurur ki: "İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) "Namazda huşû' demek, namaz kılanın sağında ve solunda bulunanları bilmemesidir" tefsîrini duyduğumdan beri, kırk senedir, namazda iken, sağımda ve solumda olanları tanımadım. Onların kim olduğunu bilmedim."

Haberde geldi. Rivâyet edilir ki; kul namaza durduğu zaman, melekler onun iki omuzunda, onunla beraber namaz kılarlar. O duâ ettiği zaman âmin derler. Gökten onun üzerine hayırlar dökülür. Namaz kılanlar için gök kapıları açılır. Allahü teâlâ, meleklerine namaz kılan mü'minlerin saflarıyla övünür.

Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Allahü teâlâ mahlûkuna, tevhîdden (Kendisinin bir olduğuna îmân etmelerinden) sonra, namazdan daha sevimli bir şeyi farz kılmamıştır."

Allahü teâlâ namaz kılanların akıbeti hakkında meâlen: "Ki onlar, Firdevs Cennetine vâris olacaklardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır." (Mü'minûn-11)

Namaz kılmıyanlar hakkında ise meâlen: "Onlar (kitapları sağ ellerine verilenler) Cennettedirler. (Bunlar) günahkârların hâllerini (birbirlerine) sorarlar. Müşriklere: "Sizi Cehennem ateşine atan nedir?" derler. Onlar derler ki, "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. Bâtıla dalanlara muvafakat ederdik. Hesap gününü de yalan sayardık. Tâ bize o yakîn (ölüm) gelinceye kadar (bu hâlde kaldık)" buyuruldu. (Müddessir 39-47)

Namaz en fazîletli amellerdendir. Eshâb-ı kiram, Resûlullah efendimize en fazîletli amelin ne olduğunu sordular. Peygamber efendimiz de, "Vaktinde kılınan namazdır"buyurdular.

Haberlerde şöyle gelmiştir: Beş vakit namaz, bütün şartlarına riâyet edip ve vakitlerini geçirmeden devam eden kimse için kıyâmet günü bir nûr ve burhan (delîl) olur.

İnsanların hırsızlık bakımından en kötüsü, namazından çalıp, namazın rükû'unu ve secdesini tam yapmıyandır.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Farzlar, insan için sermâye, nafileler ise kâr ve kazanç gibidirler. Kâr, sermâye olduktan sonra meydana gelir."

Sa'îd bin Müseyyib (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kırk seneden beri cemâatle beraber İftitâh tekbirini (Namaza başlarken alınan tekbiri) kaçırmadım." O, bu sebepten câmi güvercini diye isimlendirilirdi.

Bir rivâyette şöyle gelmiştir Kıyâmet günü, namaz kılanların derecelerine göre Cennete götürülmesi emri verilir. İlk tabakadakilerin yüzleri yıldızlar gibi parlar. Onları melekler karşılar, "Siz kimlersiniz?" derler. Onlar da, "Biz,

Muhammed’in (aleyhisselâm) ümmetinden, dünyâda iken namaz kılanlarız” cevâbını verirler. “Sizin dünyâda iken amelleriniz ne idi?” diye sorarlar. Onlar: “Biz ezanı işittiğimiz zaman, abdest almaya kalkardık. Bizi bundan hiç birşey alıkoyamazdı” derler. Bunun üzerine melekler: “Size, şimdi kavuştuğunuz bu durumunuz lâyıktır” derler. Sonra ikinci grup kimseler gelir. Bunlar, güzellik ve yüzlerinin parlaklığında, öncekilerden üstündürler. Yüzleri ay gibi parlamaktadır. Melekler onlara: “Siz kimlersiniz?” diye sorarlar. Onlar, “Biz namaz kılan kimseleriz” derler. Melekler, “Sizin namazlarınız nasıl idi” derler. Onlar, “Biz namaz vakti girmeden, abdestimizi alırdık” derler. Melekler onlara, “Siz kavuştuğunuz bu hâle lâyıksınız” derler. Sonra üçüncü tabakadaki kimseler gelirler. Durumları, öncekilerden daha üstündür. Yüzleri güneş gibi parlak ve açıktır. Melekler onlara, “Sizin makamınız daha yüksek ve yüzleriniz öncekilerin hepsinden daha parlak, sizler kimlersiniz?” derler. Onlar da: “Biz dünyâda iken namaz kılardık.” derler. Melekler, “Sizin namazlarınızın husûsiyeti ne idi?” diye sorarlar. Onlar “Biz ezanı mescidde dinlerdik. (Ezandan önce abdest alır, câmiye girer, namaz vaktine kadar oturur, ezanı beklerdik)” derler. Bunun üzerine melekler “Siz de şu kavuştuğunuz ni’metlere lâyıksınız” derler.

Müslim bin Yesâr (radıyallahü anh) sâlih bir zât idi. Namaza başlayacağı zaman çoluk çocuğuna; “İstediğinizi ve gizli şeylerinizi konuşabilirsiniz. Çünkü ben, namaza durduğum zaman, artık sizi ve söylediklerinizi işitmem” derdi. Müslim bin Yesâr bir gün Basra Câmii’nde namaz kılarken arka tarafına, câminin yapıldığı dört büyük kemerden birisi, büyük bir gürültü ile düştü. Etrâfta bulunanlar bunu duyunca, telâşla câmiye girdiler. Bir de ne görsünler; o, direğin düşerken çıkardığı sesten habersiz, namazına devam ediyordu. Namazını bitirince, herkes yanına gelip, “Geçmiş olsun” diyordu. O da onlara, “Siz niçin bana böyle söylüyorsunuz?” dedi. Onlar, olan hâdiseyi anlattılar. O, “Ne zaman yıkıldı?” diye sorunca, onlar “Sen namaz kılarken” dediler. O da böyle bir şeyi hiç fark etmediğini söyledi.

Büyük zâtlardan birisi, “Namaz âhırete âit bir iştir, insan namaza başladığı zaman, artık dünyâdan çıkar” buyurdu.

Yine büyüklerden birine: “Sen, namazda hiç dünyâ ile ilgili şeyler hatırlıyor musun?” diye sordular. Cevâbında: “Bana hiçbir şey namaz kadar sevimli değil ki, onun dışında bir şeyi hatırlıyayım” dedi.

“Ahıret âlimleri ile dünyâ âlimleri arasında fark vardır. İlim tahsil edip pekçok şeyler öğrenmiş, fakat gayesi Allahü teâlânın rızâsı değil de, dünyâda mal ve mülk sahibi olmak, makam ve mevki elde etmek olan âlimlerin, âlim oldukları dış görünüşlerinden ve simalarından (yüzlerinden) anlaşılmaz. Fakat âhıret âlimleri böyle değildir. Onların âlim oldukları, yüzlerinden belli olur. Onların simalarında huşû’, tevâzu, vekar ve olgunluk vardır. Bunlar, Allahü teâlânın ona verdiği husûsiyetlerdir.”

“İlim, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, haram ve harama düşme tehlikesi olan şeylerden korunmak için elde edilir. Böyle ilim fâidelidir.”

Câbir (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizden şöyle rivâyette bulunmuştur: “Her âlimin yanında oturma! Fakat, şüpheden yakîne, riyadan ihlâsa, dünyâya rağbetten ona rağbet etmemeye, kibirden tevâzuya, düşmanlıktan nasîhata çeken âlimlerle oturup kalk.”

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Abdullah, babası Ahmed bin Hanbel’e (radıyallahü anh) sorar: “Sizin Ma’rûf-i Kerhî’nin (radıyallahü anh) yanına gidip geldiğinizi duyduk. Ondan bir hadîs-i şerîf almak veya birşey öğrenmek için mi, gidiyorsunuz? Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): “Evlâdım! Onun yanında, işin başı olan takvâ var. Onun için onun yanına gidip geliyorum” dedi.

“Âlim olan ile, âlim olmayıp, sadece kıssa (hikâye) anlatan arasında fark vardır. Âlim olan, kendisine sorulmadıkça konuşmaz. Kendisine birşey sorulursa, bildiği kadarı ile cevap verir. Eğer susmak, daha muvafık ise, susar. Çünkü o, susulacak ve konuşulacak yerleri iyi bilir.”

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmin Enbiyâ sûresi 7. âyet-i kerîmesinde meâlen: “Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorunuz” buyuruyor. Zikir ehlinden maksat, âlimlerdir. Buna göre, bilmiyenlerden sormak caiz değildir. Çünkü onlar câhildirler. Âlimlerin suâl soranlara cevap vermesi vâcibtir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki; “İlim, hazînelerden ibârettir. Anahtarı sormaktır. Öyleyse bilmediklerinizi sorunuz. Suâl sormak ile dört kişiye sevâb verilir. Bunlar: Suâli soran, âlim olan, âlim olan zâtı dinliyen ve bunlara sevgi duyandır.”

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Ey mü'minler! Hepiniz Allahü teâlâya tövbe ediniz ki, felah bulasınız." (Nûr-31). Ya'nî, (Ey îmân edenler! Nefslerinizin arzu ve isteklerinden, şehvetleriniz doğrultusunda gitmekten vazgeçip, Allahü teâlâya dönünüz. Umulur ki, âhırette muradınıza kavuşursunuz. Cehennemden kurtulup, ni'met yeri olan Cennette ebediyyen kalır, böylece mutluluğa kavuşursunuz. İşte bu felaha ermektir.)

Başka bir âyet-i kerîmede meâlen: "Ey îmân edenler! Allahü teâlâya öyle tövbe edin ki, tam bir pişmanlıkla, hâlis bir tövbe olsun; olur ki, Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi (ağaçları) altından ırmaklar akan Cennetlere kor. O gün Allahü teâlâ Peygamberini ve O'nunla beraber îmân edenleri utandırmıyacaktır" buyuruldu. (Tahrim-8)

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): "Tövbe edeni Allahü teâlâ sever." "Günahından tövbe eden, günahı olmıyan gibidir" buyurdu.

Ebû Muhammed Sehl (radıyallahü anh): "İnsanlara en lâzım olan şey; tövbe etmektir. Tövbe bilgisini öğrenmemek kadar, cezası büyük birşey yoktur. Halbuki insanlar, bu bilgiyi bilmiyorlar."

"Hazreti Ali (kerremallahü vecheh), tövbeyi terk etmeyi, kalbin körlüğünden saydı. Onu, zanna tâbi olmak ve zikri unutmakla eş tuttu."

"Her günahı yaptıktan sonra tövbe etmek de farzdır. Her günahın tövbesi kabûl olur. Şartlarına uygun yapılan tövbe muhakkak kabûl olur. Tövbenin kabûl edileceğinden şüphe etmemelidir. Tövbeyi şartlarına uygun yaptım mı, yapmadım mı diye şüphe etmelidir. Tövbe edilmiyen herhangi bir günahtan, Allahü teâlâ intikam alabilir. Çünkü, Allahü teâlânın gazâbı, günahlar içinde saklıdır. Tövbenin şartları: O günahı terk etmek, yaptığına pişman olmak, o günahı bir daha işlememeğe azmetmektir. (Kul hakkı var ise, hakkı sahibine iade eder.) Tövbenin doğruluğunun alâmetlerinden ba'zısı şunlardır: İnce kalblilik ve Allahü teâlânın korkusundan, günahlarının çokluğundan dolayı ağlamaktır. Kul, günahını büyük gördüğü zaman, o günah, Allahü teâlânın nezdinde küçük olur. Kul günahını küçük görürse, o günah Allahü teâlânın katında büyük olur."

Denilir ki: "Mü'min; günahını, başının üzerinde düşmek üzere olan bir dağ gibi görür. Münâfık ise; günahını, burnu üzerine konan ve hemen uçacak bir sinek gibi görür."

Bilâl bin Sa'îd; "Günahın küçüklüğüne bakma. Fakat kime karşı âsî olduğuna bak" buyururdu.

Büyüklerden birisi dedi ki: "Bağışlanmıyacak olan günah; kulun, yaptığı günah için, keşke her yaptığım günah böyle olsa diyerek, o günahı hafif görmesidir."

"Yeme-içmede dikkat edilecek bir takım husûslar vardır: Yenecek şeyin helâlinden olması lâzımdır. Niyetini düzeltmesi lâzımdır. Yemeği, sağlık ve sıhhat sahibi olup, Allahü teâlâya hakkıyle kulluk edebilme niyetiyle yemelidir. Yemekten önce elleri yıkamalıdır. Yemeğe başlarken, besmele çekmeli, sonunda "Elhamdülillah" demelidir. Sağ elle yemelidir. Tuzla başlayıp, tuzla bitirmelidir. Yemeği kötülememelidir. Mevcûda rızâ göstermelidir."

Haberde; "Yemeği birlikte yiyiniz. Çünkü Allahü teâlâ onda sizin için bereket yapar. Lokmayı küçük alınız, iyice çiğnedikten sonra yutunuz. Yemek yiyenlerin yüzlerine bakmamalı. Yediklerine bakmamalı, onları araştırmamalıdır. Sol ayağı üzerine oturup, sağ ayağını dikmeli, yaslanarak, yatarak yememelidir. Ev sahibinden ve büyüklerden önce yemeğe başlamamalıdır. Hurma ile çekirdeği bir tabakta veya avucun içinde bir arada tutmamalı, çekirdeği ağızdan, elin sırtına koyup atmalıdır." denilmiştir.

Tabiblerinden birisi der ki: "En güzel ilâç, isteği olduğu hâlde yemeği kesmektir."

"Her amel niyete muhtaçtır. İnsan yemek yerken, su içerken ve başka işlerinde niyetini düzeltmeli, ibâdet ve tâata güç kazanmaya niyet etmelidir. Bundan başka, bir kimse arkadaşlarını ve dostlarını yemeğe da'vet ederken, niyeti onlara ikram, onlarla sevinmek ve cemâatin bereketinden istifâde etmek olmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm)"Cemâat berekettir" buyuruyorlar. Sonra bir kimse da'vet edildiği zaman, da'vete icabet (da'veti kabûl edip, gitmenin) sünnet olduğunu niyet etmesi gerekir. Böyle niyet ederse, da'vete icabetinden dolayı sevâb kazanır. (Mü'minin da'vetine gitmek sünnet olduğu hâlde, haram bulunan da'vete gitmemeli, haramdan, mekrûhtan sakınmak için sünneti terk etmelidir.) Aynı zamanda bunların hepsi güzel ahlâktır.

Peygamber efendimiz buyurur ki: “Kul, güzel ahlâkı sebebiyle, gecelerini ibâdetle, gündüzlerini oruçla geçiren kimsenin derecesine ulaşır.”

Yemeği yedikten sonra, yıkamadan veya bir beze silmeden önce parmakları yalamalıdır. Dökülen kırıntıları toplayıp yemelidir, isrâf etmekten çok sakınmalıdır.

Da’vet edilen şahsın, da’vet edenden muayyen bir şey istemesi, ben şunu istiyorum demesi, kanaatkar bir insanın yapacağı bir şey değildir. Ancak, da’vet eden onu iki yemekten birisini seçmekte serbest bırakırsa yine de da’vet edene en kolay ve hafif geleni tercih etmelidir. Sünnet-i seniyye de böyledir.”

“Tabiînin ekserisi (r.aleyhim), Allah için dost ve arkadaş olanların çok olmasını güzel görmüşlerdir. Çünkü böyle dostlar, rahatlık ve genişlik vaktinde insan için süs, darlık ve sıkıntı zamanında ise yardımcıdırlar. Böyle dostlar, insanı Allahü teâlânın beğendiği işlere teşvik ederler.

Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) bildirilen bir hadîs-i şerîfte: “Kim kendisine Allah için bir dost, bir arkadaş edinirse, Allahü teâlâ onu, Cennette hiçbir ameliyle ulaşamıyacağı bir dereceye yükseltir.”

Ömer bin Hattâb’dan (radıyallahü anh) bildirilmiştir: “İslâmiyet geldikten sonra, bir mü’mine sâlih bir dosttan daha hayırlı bir şey verilmemiştir.”

Tabiînden birisi şöyle buyurdu: Mü’minlerden kardeşlerin, dostların çok olsun. Çünkü mü’min şefaat edecektir. Umulur ki, dost edindiğin mü’min kardeşinin şefaatine kavuşursun.”

Ebû İdrîs el-Havlânî, Muâz bin Cebel’e (radıyallahü anh) dedi ki, “Ben seni Allah için seviyorum. Muâz bin Cebel ona: “Müjdelerim, müjdelerim. Resûllullahtan (aleyhisselâm) duydum. Buyurdu ki: “İnsanlardan bir topluluk için, kıyâmet günü Arş’ın etrâfında kürsüler vardır. Onların ise, yüzleri dolunay gecesindeki ay gibidir. İnsanlar korku içindedirler. Fakat onlar korkmazlar. Onlar; Allahü teâlânın, kendilerine korku olmıyan velî kullarıdır. Onlar mahzûn olmazlar.” Peygamber efendimize (aleyhisselâm): “Onlar kimlerdir yâ Resûlallah?” diye soruldu. Cevâbında: “Allahü teâlâ için birbirini sevenler” buyurdu.

Haberde geldi ki: Bir kimse Allah, için, bir müslüman kardeşini, ona olan sevgisinden, ona kavuşma arzusundan dolayı ziyâret ederse, peşinden bir melek seslenerek “Sen iyi bir kimsesin. Cennet senin için güzeldir” der.

Hasen-i Basrî hazretleri buyurur ki: “Kim Allah için edindiği bir kardeşini uğurlarsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü Arş’ın altından meleklerini gönderir, onu Cennete kadar uğurlarlar.”

Atâ bin Ebî Rebâh (radıyallahü anh) dedi ki: “Üç gün geçince kardeşlerinizi arayınız. Eğer onlar hasta ise, onları ziyâret ediniz. Eğer meşgûl iseler, onlara yardım ediniz. Eğer unutmuşlar ise, onlara hatırlatınız.”

Fudayl bin Iyâd ve başkaları (r.aleyhim) şöyle dediler: “Bir müslümanın, diğer müslüman kardeşinin yüzüne, (Allahü teâlânın rızâsı için) sevgi ve merhametle bakması ibâdettir. Fakat Allah için sevmenin, bir takım şartları vardır. Bu şartlardan ba’zıları: Allah için birbirini sevenler beraber olduklarında, birbirlerine merhametli ve şefkatli olurlar, birbirinden uzakta olup, buluştukları vakit, birbirlerine nasîhat ederler. Birbirlerini gıybet etmezler. Birbirlerine verdikleri sözleri yerine getirirler. Birbirlerine eziyet etmezler. Birbirlerine yabancı gibi durmazlar. Birbirleriyle karşılaştıklarında, sevinirler ve kendilerinde rahatlık hissederler. Yine Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: “Birbirlerini dost ve kardeş edinmiş kimseler, birbirini gıybet ederlerse, aralarındaki dostluk ve kardeşlik kalkar ve yok olur.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Kim haram mal kazanır ve onu tasadduk ederse, bu tasadduk kabûl edilmez.” buyurdu. Meşhûr haberlerde, Hazreti Ali ve başkalarından (r.anhüm) şöyle bildirilir “Dünyânın helâli hakkında hesap vardır. Haramı için ise ceza.”

Yûsuf bin Esbât ve Süfyân-ı Sevrî hazretleri; “Helâl rızık aramak ve bulmak için alçalma, zillete düşme durumunda olan kimseyi, Allahü teâlâ, âhırette yüksek makam ve mertebelere kavuşan sıddîklarla beraber haşredecektir (toplayacaktır).”

Büyük âlimler buyurdular ki; “Helâl kazanç elde etme husûsunda utanan ve çekinen kimse, felaha kavuşamaz. Âhırette Cehennem azâbından kurtulup, Cennete kavuşamaz.”

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen, “Ey Resûller! Helâl şeylerden yiyiniz ve sâlih amel işleyiniz. Çünkü ben ne

yaparsanız hep bilirim” buyuruyor. (Mü’minûn-51) Helâlinden yemek, sâlih amelden önce emredildi. Ba’zı âlimler (radıyallahü anh), “Amellerin zekâtı (temizliği), helâl yemektir. Yiyecekler ve içecekler helâlinden olursa, o ameller de daha temiz olur ve daha fayda verir” buyurmuşlardır.

Allahü teâlânın evliyâ kullarından birisi şöyle buyurur. “Helâl, başlangıcında günah işlenmeyen, sonunda Allahü teâlânın unutulmadığı, kullanırken veya yenirken Allahü teâlânın hatırlandığı, onu yedikten ve kullandıktan sonra da şükredilen şeydir.”

Büyüklerden biri der ki: “İnsanlara karşı yapmacık hareketlerde bulunup, dâima etrâfına karşı süslenme gayreti içerisinde bulunan kişi, haram yemekten kurtulamaz. Çünkü o, amelinde (işinde) Allahü teâlâya karşı samimî değildir.”

Denilir ki; “İnsanlara nasîhatta bulunan kimselerde şu üç şeyi arayınız: Birincisi, i’tikâdının düzgün oluşunu. Eğer, bid’at ve dalâlet sahiplerinin i’tikâdında ise, onlara yaklaşma. Çünkü o hak üzere konuşmaz, ikincisi; eğer haramdan yiyorsa, onun konuşması nefsindendir. Üçüncüsü; eğer sağlam bir akla sahip değilse, hatâsı ve yanlışı, doğrusundan fazla olur. Artık bu gibi husûslara dikkat etmek, unutulmuş. Fakat kim bunlara önem verirse, faydasını görür.”

Sehl (radıyallahü anh): “Kişi helâl yiyip, vera’ sahibi olmadıkça, kâmil bir îmâna sahip olamaz” buyurdu.

Büyük zâtlardan birisi buyurdu ki: “Şu üç şey pek kıymetlidir Sünnet-i seniyye ile amel etmek, helâl para ve cemâatle kılınan namaz.”

Yûsuf bin Esbât, Şuayb bin Harb’e: “Helâlinden kazanmak, farzdır” buyurdu.

Sehl hazretleri yine: “Helâlinden yemeyen kimsenin kalbinden, ma’nen yükselmesine engel olan perdeler kalkmaz. Namazda, oruçda gevşek olur. Bu durumdan, ancak Allahü teâlânın yardımıyle kurtulur” buyurmuşlardır.

Hazreti Ömer çarşıda ticâretle uğraşanlara: “Harama düşmeyecek kadar bilgi sahibi olmıyan, bizim çarşımızda ticâret yapmasın. Yoksa faiz yer” buyurdular.

Ba’zı âlimler “Alış-veriş ilmini öğren, sonra çarşıya gir, alış-veriş yap” buyurmuşlar, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) “İlim öğrenmek her müslümana farzdır” hadîs-i şeriflerini; (Helâl, haram, alış-veriş bilgilerini öğrenmek, farzdır) şeklinde açıklamışlardır. Bir kimse, çarşıya girmek istediği zaman; onun, çarşı ile alâkalı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenmesi gerekir.

Haberde şöyle bildirilmiştir: “Ailesine helâlinden yedirmek için çalışıp, çabalayan kimse, Allah yolunda savaşan mücâhid gibidir.”

“Dünyâyı, helâlinden temiz olarak istiyen kimse, şehîdler derecesinde olur.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), birisinin yanına teşrîf buyurdular. O kimse, ölüm hâli üzere bulunuyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) ona: “Kendini nasıl buluyorsun?” buyurdu. O da: “Günahlarımdan korkuyorum. Fakat Rabbimin rahmetinden de ümidim var” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm):

“Kalbinde böyle korku ve ümid bulunan kimseye, Allahü teâlâ umduğunu ihsân buyurup, korktuğundan emîn kılar.” buyurdu.

Yahyâ bin Eksem, vefâtından sonra rü’yâda görüldü. Ona: “Allahü teâlâ sana ne muâmelede bulundu?” diye soruldu. O dedi ki: “Bana, ey Yahyâ! Sen şunu, şunu yaptın, değil mi? diye sordular. Bu sırada beni büyük bir korku kapladı. Bu korkumun nasıl olduğunu ancak Allahü teâlâ bilir. Sonra, “Yâ Rabbî! Bana, senden böyle bahsedilmemişti?” dedim. Bunun üzerine Allahü teâlâ: “Benden nasıl bahsedilmiştir diye buyurdu. Ben de, “Yâ Rabbî! Bana, Abdürrezzâk’ın, ona Ma’mer’in, ona Zührî’nin, ona Enes bin Mâlik’in, Enes bin Mâlik’in de senin Peygamberin ve Habîbinden bildirdiği hadîs-i şerîfte, “Kulum beni zannettiği gibi bulur. Öyleyse, dilediği şekilde zanda bulunsun” buyuruldu. Ben, senin bana azâb etmiyeceğini zannediyordum” dedim. Bu cevâbım üzerine Allahü teâlâ: “Habîbim Muhammed (aleyhisselâm), Enes bin Mâlik, Zührî, Ma’mer, Abdürrezzâk ve sen doğru söylediniz” buyurdu. Sonra bana güzel elbiseler giydirildi, önümde vildanlar Cennete kadar yürüdüler. Bu esnada çok sevinçli idim.”

Dahhâk (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: “Kul, kıyâmet günü Rabbine yaklaşır. Allahü teâlâ: “Ey kulum! Amelini sayıp söyler misin?” buyurur. Kul, “Yâ Rabbi! Senin huzûrunda ben

amelimi nasıl sayabilirim. Sen herşeyi daha iyi bilensin" der. Bunun üzerine Allahü teâlâ, onun bütün günahlarını tek tek söyler. Kul bunların hepsini tasdik eder. Allahü teâlâ: "Dünyâda iken bu günahlarını örtmüştüm, şimdi de, îmân etmenin, Peygamberlerimi tasdîk etmenin hürmetine bu günahlarını af ediyorum" buyurur."

Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) şöyle bildirilmiştir: "Cehenneme girip sonra oradan çıkan birisi, Allahü teâlânın huzûrunda durdurulur. Allahü teâlâ ona "Yerini nasıl buldun?" buyurur. O şahıs: "Yâ Rabbî! Orası çok kötü bir yerdir" der. Bunun üzerine Allahü teâlâ: "Onu (tekrar eski yerine) çeviriniz" buyurur. Eski yerine giderken, bir ara geriye dönüp, bakar. Allahü teâlâ niçin döndüğünü, suâl eder. O da "Yâ Rabbî! Cehennemden çıkardıktan sonra, belki oraya beni bir daha atmazsın ümidiyle öyle geriye dönmüştüm" der. Bu söz üzerine Allahü teâlâ: "Onu Cennete götürünüz" buyurur. Onun bu şekilde ufacık bir ümid gösterip, Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesmemesi, Cennete girmesine vesîle olur."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Allahü teâlâdan dilekte bulunduğunuz zaman, rağbetinizi, isteğinizi büyük yapınız. Allahü teâlâdan Firdevs Cennetini isteyiniz. Çünkü Allahü teâlâya hiçbir şey büyük ve fazla gelmez."

Şöyle bildirilmiştir: İbâdet bakımından birbirine eşit iki kişi vardı. Cennete girdikleri zaman, ikisinden birisi diğer arkadaşının ulaşamadığı yüksek derecelere kavuştu. Bu derecelere ulaşamıyan: "Yâ Rabbî! Bu, dünyâda iken sana benden fazla ibâdet etmemişti. Şimdi ise, onu illiyyine yükselttin" der. Allahü teâlâ da ona: "O, dünyâda iken benden, yüksek derecelere kavuşmayı istiyordu. Sen ise, sâdece Cehennemden kurtulmayı diliyordun. Ben herkese istediği yeri verdim?" buyurur.

Sehl (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir kimse helâl lokma yemezse, kalbi karanlık, ibâdetlerinde gevşek ve ihmalkâr olur. Kim kalbinde Allah korkusunu görmek isterse, helâl lokma yesin, Sünnet-i seniyyeye göre amel etsin. İnsanların, Allahü teâlânın katında yüksek mertebelere kavuşamamalarının sebeblerinden ikisi; haram yemek ve başkalarına eziyet ve sıkıntı vermektir."

Denilir ki, "Kulun helâlinden ağzına almış olduğu ilk lokma ile, geçmiş bütün günahları bağışlanır."

Haberde şöyle gelmiştir "Doğru olan tüccâr, kıyâmet gününde, şehîdler ve sıddıklarla beraber olur."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), sabahın erken vaktinde Eshâb-ı kiram ile beraber oturuyorlardı. Bu sırada, güçlü-kuvvetli bir genç gördüler. Çalışmak için erkenden gelmişti. Eshâb-ı kiram (r.anhüm), yazık bu gence, keşke bu gençliğini, gücünü ve kuvvetini Allah yolunda harcasaydı dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Böyle söylemeyiniz. O başkasından dilenmemek, insanlara muhtaç olmamak için çalışıyorsa Allah yolundadır. Eğer bu genç, zaif ve güçsüz olan ana-babası veya gücü yetmiyecek durumda olan zürriyetini (çoluk çocuğunu) başkalarına muhtaç etmemek için bile çalışsa, o yine Allah yolundadır. Eğer o, mal ve servet çokluğu ile övünmek için çalışırsa, o zaman şeytanın yolundadır" buyurmuşlardır.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh): "Ben boş olup, ne âhıret ve ne de dünyâ işiyle uğraşmıyan kimseyi sevmem" buyurmuşlardır.

İbrâhîm Nehaî'ye (radıyallahü anh): Doğru tüccâr mı, yoksa sâdece kendisini ibâdete vermiş, başka bir şeyle uğraşmıyan kimse mi sana daha sevgilidir? diye sordular. O da, "Doğru tüccârı daha çok severim. Çünkü o, cihad içerisinde bulunmaktadır. Şeytan onun, ölçü, tartı ve alış-verişinde, hile yapmasını istiyor. Fakat bu doğru tüccâr, şeytanın bu isteğini yapmıyor. Bu husûsta onunla mücâdele ediyor" buyurdu.

Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) buyurdular ki; "Hiçbir yer bana, içerisinde ailemin geçimini temin ettiğim yerden daha sevimli değildir."

Ebû Kilâbe, Eyyûb-i Sahtiyânî'ye şöyle buyurmuştur: "Çarşıya pazara git, alışveriş yap. Çünkü, insanlara muhtaç olmamak, afiyetin iyi hâllerindendir."

İslâm âlimleri buyurmuştur ki: "Ticâret yap. Alış-veriş yap. Allahü teâlâ sana bereket ihsân eder."

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) vasıyyetinde şöyle buyurdu: "İnsanın dünyâsını unutmaması gerekir. Dünyâdan da nasîbini alması lâzımdır. Fakat insan, âhırete âit payına ve nasîbine daha muhtaçtır. Öyleyse insanın, âhıret ile alâkalı işlerine öncelik vermesi gerekir." (Çünkü âhıret âlemi sonsuz, dünyâ ise bir göz açıp kapayacak kadar çok çabuk geçicidir.

Bir anlık dünyâ lezzeti, zevk-u sefâsı için, ebedi, sonu olmayan lezzetler feda edilip, elden kaçırılır mı?)

Âriflerden birisi şöyle buyurur: "İnsanlar üç kısımdır: Birincisi, âhıret işlerinden, dünyâ ile uğraşmıya fırsat bulamıyanlar. Bunlar âhıreti kazanan kimselerdir. İkincisi, dünyâ ile meşgûl olurlar. Yalnız, bununla âhıretini kazanmayı isterler. Bunlar da, âhırette kurtuluşa erenlerdendir. Üçüncü kısım kimseler ise, dünyâ zevk ve eğlencesine dalıp, âhıreti unutanlardır ki, bunlar âhırette zarara uğrayıp, helak olacak olanlardır."

Lokman Hakim şöyle nasîhatta bulundu: "Dünyâdan yetecek kadar nasîbini al. Yoksa, insanlara muhtaç olur, ellerine bakarsın."

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "(Ey Resûlüm, tarafımdan kavmine) de ki: "Ey (günah işlemekle) nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allah'ın rahmetinden (sizi, bağışlamasından) ümidi kesmeyiniz. Çünkü Allah (şirk ve küfürden başka, dilediği kimselerden) bütün günahları mağfiret buyurur. Şüphesiz ki O, Gafûr'dur (çok bağışlayıcıdır), Rahîmdir (çok merhametlidir)" buyuruyor. (Zümer-53.)

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh), "Âhırette hesabımın ana-babama bırakılmasını istemem. Çünkü ben şunu kesin olarak biliyorum ki, Allahü teâlâ bana, onlardan daha merhametlidir" buyurdu.

Resûlullah efendimizden şöyle rivâyet edilmiştir: "Benim hayatta olmam da, ölümüm de sizin için hayırlıdır. Hayatta olmama gelince; size uyacağınız, takip edeceğiniz yolları gösteririm. Vefâtıma gelince; sizin amelleriniz bana arz olunur, iyi amellerinizi görünce, Allahü teâlâya hamd ederim. Günahlarınızı görünce, Allahü teâlâdan, sizin af ve mağfiretinizi dilerim."

Yine rivâyet edildiğine göre: "Kul tövbe ettiği zaman; Allahü teâlâ, meleklere ve günahları işlediği yerlere o kulun günahlarını unutturur. Günahlarını da iyiliğe çevirir. Bu kıyâmete kadar böyle olur. O günahlara kıyâmette şahit olacak bir şey bulunmaz."

Denilir ki, "Kul günah işlediği zaman, âmir durumunda olan sağ taraftaki melek, günahları yazan sol taraftaki meleğe, bu günahı altı saat yazmamasını (beklemesini) emreder. Eğer o kul, bu zaman zarfında tövbe ve istiğfar ederse, sol taraftaki melek, o kul için, o günahı yazmaz. Eğer tövbe ve istiğfar etmezse, o günahı ona yazar."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği uzun bir hadîs-i şerîfte buyuruluyor ki: "Kul, günah işlediği zaman o günah ona yazılır." Bir A'râbî, "Yâ Resûlallah! Eğer o kul tövbe ederse?" diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "O günah yok edilir" buyurdu. A'râbî, "Eğer o günaha tekrar dönerse?" diye sordu. Peygamber efendimiz "Ona günah yazılır" buyurdular. A'râbî tekrar "Yâ, tövbe ederse?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) "O zaman, o günah onun sahîfesinden silinir" buyurdu. A'râbî "Yâ Resûlallah! Günahın böyle tövbe ile yok edilmesi ne zamana kadar devam eder?" diye sordu. Resûlullah efendimiz: "Kul, Allahü teâlâdan af ve mağfiret diledikçe, Allahü teâlâ, onun günahını yok eder. Günahın yok edilmesi, kulun usanıp istiğfarı bırakmasına kadar devam eder. Kul, iyilik yapmaya karar verince, sağ taraftaki melek, o kul, o iyiliği yapmadan önce ona bir iyilik yazar. İyiliği yapınca, on iyilik yazar. Sonra Allahü teâlâ onu yediyüz katına kadar çıkarır. Kul bir kötülük yapmaya karar verince, o kötülük ona yazılmaz. Eğer o kötülüğü yaparsa, ona bir günah yazılır. Bu kötülüğün de arkasında Allahü teâlânın affı vardır."

Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Sizden biriniz, Allahü teâlâ hakkında zannı güzel olarak ölsün. Çünkü Allahü teâlâ: Kulum beni zannettiği gibi bulur, buyurmuştur."

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İnsanlar, Rablerine olan zanlarına göre amel yaparlar. Mü'minin Rabbi hakkında zannı da güzel, ameli de güzeldir. Kâfir ve münâfıkın ise, Allahü teâlâ hakkındaki zanları kötüdür. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler."

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) bir gün ağlarken görüldü. Kendisine, niçin ağlıyorsun? Allahü teâlânın affı ve merhameti var, dediler. Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî hazretleri: "Günahlarıma ağlamıyorum. Acaba son nefeste imânımı kurtarabilir miyim diye, o korkudan ağlıyorum" buyurdu. (İnsanoğlu şu iki durum arasında olmalıdır: Allahü teâlânın rahmetinden ümit kesmemeli. Fakat, Allahü teâlâ çok merhametlidir deyip de günah işlememelidir. Çünkü, Allahü teâlânın gazâbı günahlarda gizlidir. Onun için, hiçbir günahı küçük görmemelidir. Dâima Allahü teâlâdan korkmalıdır.)

Birisi, büyük zâtlardan birine dedi ki: "İnsanlara o kadar nasihatte bulunuyorum, anlatıyorum, fakat hiçbir değişiklik

olmuyor” O zât da, “Kalbinde Allah korkusu olmıyan bir kimseye, nasîhat nasıl fâide verir?” cevâbını verdi. Nitekim Kur’ân-ı kerîmde A’lâ sûresi 10. âyet-i kerîmesinde meâlen: “Muhakkak ki, Allahü teâlâdan korkan nasîhat alacaktır” buyurulmaktadır.

Büyük günah işliyenlerin amelleri boşa gider. Sahiplerini de felâkete götürür. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Eğer siz yasak edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizin diğer günahlarınızı örteriz ve sizi iyi bir gidişata sokarız.” buyuruyor. (Nisâ-31) Âyet-i kerîmede, küçük günahlara keffâret için, kulu helake götüren büyük günahlardan kaçınmak şart koşuldu. Peygamber efendimiz de: “Beş vakit namaz ve iki Cum’a arasında büyük günahlardan sakınan kimselerin, küçük günahları örtülür.”buyurdu. Âlimler, büyük günahların sayısı hakkında çeşitli olarak bildirmişlerdir, İbn-i Abbâs hazretleri büyük günahların yetmişe kadar ulaştığını buyurduktan başka, Allahü teâlânın yasak ettiği herşey büyük günahtır demiştir. Yine o ve daha başka âlimler, Cehenneme atılmak ile tehdid edilen herşey büyük günahtır, demişlerdir.

Âlimlerin (r.aleyhim) bildirdikleri büyük günahlardan bir kısmı şunlardır: Allahü teâlâya şirk (ortak) koşmak. Günah işlemekte ısrar etmek. Allahü teâlânın rahmetinden ümit kesmek. Allahü teâlânın mekrinden emîn olmak. Yalan yere şahitlik etmek. Yalan yere yemîn etmek. İffetli bir müslümana iftira etmek. İçki içmek. Zulüm ile yetimin malını yemek. Faiz yemek. Zinâ etmek. Lût kavminin yaptığı kötü işi yapmak. Adam öldürmek. Hırsızlık yapmak. Ana-babaya karşı gelmek.

Übâde bin Sâmit, Ebû Sa’îd el-Hudrî ve daha başka Sahâbe-i kiram; (r.anhüm) Siz, ba’zı şeyleri kıldan daha ince ve önemsiz görüyorsunuz. Halbuki biz, onları büyük günahlardan sayardık” buyurmuşlardır.

Rivâyet edilir ki; kul kıyâmet günü amellerinden hesaba çekilir. Bütün amelleri boşa gider. Neticede Cehenneme girmesi, lâzım olur. Fakat bu sırada, ba’zı güzel ameller ortaya çıkar. O kul, buna hayret eder. “Yâ Rabbî! Ben dünyâda iken böyle ameller yapmamıştım” der. Bunun üzerine ona: “Bu iyi ameller, dünyâda iken seni gıybet eden, sana eziyet eden, sana zulüm edenlerin amelleridir. Onların iyiliklerini sana verdim” buyurulur. Bu bakımdan küçük de olsa iyi amelleri hafif görmemek lâzımdır.

Sehl’e (radıyallahü anh); “Cehâletten daha büyük ma’siyet (günah) nedir?” diye soruldu. O, “Bir kimsenin câhil olduğu hâlde, câhil olduğunu bilmemesidir. O kimse, cahilliği sebebiyle âlim olduğunu zanneder. İlim öğrenmez. Bunu ihmâl eder. Bilmediği mevzûlarda fetvâ verir. Bunu ilim zanneder.”

“Allahü teâlânın beğenmediği ve yasak ettiği bir işten sakınmak, Allahü teâlânın beğendiği yetmiş şeyi yapmaktan daha hayırlıdır.”

“Câhil kimse, fazîletli işlere önem verir de, küçük bir günahtan sakınmaz. Halbuki günahlar, küçük bile olsa, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır.”

Büyük zâtlardan birisi buyurdu ki: “Ben yemek içmek ve uyku gibi bütün işlerime niyetimi düzelterek başlarım. (Meselâ, yemek yerken, ibâdet ve tâata güç ve kuvvet kazanabilmek için yer, uykuyu, dinlenip kuvvet bularak, daha iyi ibâdet ve tâat edebilmek için uyurum.) Birçok iyi amellerin terk edilmesi niyetin zaif olmasındandır. Onun için niyeti iyi yapmak lâzımdır.”

Enes’den (radıyallahü anh) bildirilen bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır. “Size bir kavmi (topluluğu) haber vereyim mi? Onlar Peygamberler (a.s) ve şehîdlerden değildirler. Fakat, Peygamberler ve şehîdler de onlara gıbta ederler. Onların, Allahü teâlâ tarafından ihsân edilmiş, nûrdan minberler üzerinde yerleri vardır”Eshâb-ı kiram: “Onlar kimlerdi?” diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm), “(Onlar) Kulları, Allahü teâlâya, Allahü teâlâya da kullarını sevdirirler. Yeryüzünde (Allahü teâlânın)kullarına nasîhatta bulunurlar.” Biz, “Evet bunlar, nasîhatleriyle Allahü teâlâyı sevdirirler. Fakat, kulları Allahü teâlâya nasıl sevdirirler?” diye sorduk. Resûlullah (aleyhisselâm),“Onlar, kullara Allahü teâlânın sevdiği şeyleri emrederler, haram kıldıklarından da nehyederler. Kullar, böyle kimselere itaat ederlerse, Allahü teâlâ da onları sever”buyurdu.

Muâz bin Cebel’den gelen meşhûr haberlerde şöyle bildirilmektedir: “Kim Lâ ilahe illallah derse, Cennete girer. Kimin son sözü Lâ ilahe illallah olursa, ona Cehennem ateşi dokunmaz. Kim, Allahü teâlâya, O’na bir şeyi ortak koşmadan kavuşursa, Cehennem ateşi ona haram olur.”

Bir hadîs-i şeriflerinde, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz şöyle buyururlar: “Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz. Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız.”

Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı kirama, “Eğer siz benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız” buyurunca, Cebrâil (aleyhisselâm) inip “Allahü teâlâ buyuruyor ki: “Kullarımı ümitsizliğe düşürme.” Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâb-ı kiramı (aleyhimürrıdvân) ümitlendirici ve onları şevklendirici sözler buyurdu.

Hums emîri Umeyr bin Sa’d, Ömer’in (radıyallahü anh) huzûruna girince, Hazreti Ömer ona: “Yâ Umeyr! Dünyalık olarak yanında ne var?” diye sordu. O şu cevabı verdi: “Yanımda bir asam var. Ona yaslanıyorum, zarar veren bir yılana rastlarsam, onunla onu öldürüyorum. Sonra deriden bir torbam var, onda yiyeceklerimi taşıyorum. Bir tabağım var, onda yemeğimi yiyorum. Bir de abdest ve içecek suyumu taşıdığım bir kab var. Bunlardan başka dünyalık bir şeyim yok” dedi.

Bu sözleri dinleyen Hazreti Ömer, “Doğru konuştun, Allahü teâlâ sana merhamet eylesin” dedi.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Her kötülüğün başı, dünyâ sevgisidir.” ve “Ne mutlu kendi ayıbı ile meşgûl olup, kendisini başkasının ayıplarıyla uğraşmaktan alıkoyan kimseye. Ne mutlu, günah yollardan olmaksızın kazandığı malları infâk eden kimseye. Ne mutlu huyu güzel, içi iyi ve güzel olan, kötülüğü insanlara dokunmayan kimseye. Ne mutlu, ilmiyle amel eden, malın fazlasını infâk eden (Allah yolunda harcayan), sözün fazlasını tutan, Sünnet-i seniyyeye uygun hareket edip, bid’ate dalmıyan kimseye.”Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurdular: “Kişinin mâlâya’nîyi terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir.” Bu hadîs-i şerîf için, ilmin yarısıdır denilmiştir. Mâlâya’nî, farz olarak emredilmeyen, fazîletli olması sebebiyle kendisine teşvik edilmiyen, yapılmasında sevâb, terk edilmesinde günah olmayan, fakat kendisine ihtiyâç duyulmıyan şeydir.

Selef-i sâlihîn, günün evvelini âhıret işlerine, sonunu ise dünyâ işlerine ayırırlardı. Hazreti Ömer de (radıyallahü anh) tüccârlara bu şekilde yapmalarını emretmiştir.

Çarşıda iş yapan kimseyi, onun dünyâ işi, âhıret işinden alıkoymaması, dünyâ ticâreti de, âhıret ticâretinden alıkoymaması gerekir.

Bid’at sahibine veya günah ve kötü işler yapan kimseye yardımcı olan kimse, bid’at sahibinin ve günah işliyenin günahına ve bid’atine ortaktır.

İbn-i Abbâs’ın bildirdiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır: “Dünyâ, kıyâmet günü perişan, çirkin ve yaşlı bir kadın sûretinde getirilir. Mahlûkâta yaklaşır. Oradakilere, siz bunu tanıyor musunuz, denir. Onlar: Onu tanımaktan Allahü teâlâya sığınırız, derler. Bunun üzerine onlara: Bu, kendisiyle birbirinize karşı övündüğünüz, onun yüzünden akraba ile alakayı kestiğiniz, birbirinizi hased ettiğiniz, birbirinize buğz, kin tuttuğunuz, gaflete daldığınız dünyâdır, denir. Sonra dünyâ Cehenneme atılır. Dünyâ: Yâ Rabbî! Nerede bana tâbi olanlar, nerede benim taraftarlarım diye bağırır. Bunun üzerine Allahü teâlâ, ona tâbi olup, peşinden gidenleri de ona katınız, (Cehenneme, onun yanına atınız) buyurur.”

Selâm bin Ebî Muti’ dedi ki: “Zühd üç şekilde olur: Birincisi, işinde ve sözünde ihlâs sahibi olmak, Allah için bir işi yapmak, Allah için konuşmak, riya, menfaat duygusu karıştırmamak. İkincisi, iyi olmayanı terk etmek, sâlih ve iyi olanı yapmak. Üçüncüsü, helâl olanın da, lâzım olan miktarını kullanıp, fazlasını terk etmek. Haberde geldi ki: “Kur’ân-ı kerîmi en güzel okuyan, okurken Allahü teâlâdan korktuğunu gördüğün kimsedir.”

Denilmiştir ki; “Kur’ân-ı kerîmi okuduğunuz zaman, ağlayınız. Eğer ağlıyamıyarsanız, ağlamaya çalışınız.”

Kur’ân-ı kerîm hüzünlü olarak nâzil olmuştur (inmiştir). Onun için, Kur’ân-ı kerîmi okurken hüzünlü olmaya çalışınız. Ya’nî, Kur’ân-ı kerîmde îmân etmiyenlerin, îmân edip de günah işleyenler, kötülük yapanlar için çeşitli tehditler ve karşılaşacakları cezalar da bildirilmektedir. Bu tehdit ve cezalar, insanı ağlatacak derecede pek şiddetlidir.

Kur’ân-ı kerîmi okuyan sâlih bir kimse, Allahü teâlânın sevdiği ve seçtiği kullar için hazırladığı yüksek makamları, Allahü teâlânın ni’met ve ihsânlarından, iyi hâllerinden bahseden âyet-i kerîmeleri okurken bu güzel hâllerin sâdece kendisi için değil de, bütün mü’minler için olduğunu düşünür. Azâb

âyetlerini okurken, bu azapların kendisi için hazırlandığını, sanki azapla korkutulan kişinin kendisi olduğunu kabûl eder. Böyle bir azâba düşmekten endişe duyar, bu korkuyu kalbinde hisseder.

Âlimlerden birisi şöyle buyurdu: "Kur'ân-ı kerîm okuyordum. Bir tad alamıyordum. Fakat Kur'ân-ı kerîmi, Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbına (aleyhimürrıdvan) okurken dinliyormuş gibi okumaya başlayınca, tad almaya başladım. Sonra Kur'ân-ı kerîmi Cebrâil'in (aleyhisselâm) Resûlullaha vahyini dinliyormuş gibi okumaya başladım. Bundan da daha başka bir tad aldım."

Yine âlimlerden birisi şöyle buyurdu: "Her âyet-i kerîme için (anlıyabildiğim) altmış bin ma'nâ vardır. Geri kalan ma'nâ ise çok daha fazladır."

Hazreti Ali buyurdu ki: "Eğer isteseydim, Fâtiha-i şerîfenin, yetmiş katır yükü tefsîrini yapabilirdim."

Ebû Süleymân Dârânî'nin (radıyallahü anh): "Ben bir âyet-i kerîmeyi okurum, dört gece üzerinde dururum. Üzerinde iyice tefekkür etmeden (derin ma'nâları ve murâd-ı ilâhi üzerinde iyice düşünmeden), diğer âyete geçmem" buyurduğu bildirilmiştir.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Tövbe edeni Allahü teâlâ sever. Tövbe eden, günahı olmıyan kimse gibidir."

Ebû Süleymân Daranî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Akıllı kimse için, kalan ömründe, daha önce Allahü teâlâya karşı yaptığı isyanlara, kaçırmış olduğu ibadet ve tâatlara, ağlarsa bu ona lâyıktır. Fakat, kalan ömrünü de günahlar içinde geçiren kimseye ise, ağlamak daha çok lâyıktır."

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) bir nasîhatında, "Kötülük yaptı isen, peşinden iyilik yap ki, o iyilik, yaptığın kötülüğü yok etsin" buyurmuştur.

Allahü teâlâ da Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Onlar ki, Rablerinin rızâsını kazanmak için sabrederler. Namazı gereği üzere kılarlar. Kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve aşikâr harcarlar, kötülüğü de iyilikle giderirler. İşte bunlar (adı geçenler var ya), âhıret se'âdeti onlar içindir" buyuruyor. (Ra'd-22)

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Sizden birinize ölüm (alâmetleri) gelip de "Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de, sadaka versem ve sâlihlerden olsam" demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah yolunda) **harcayın"** buyurmaktadır. (Münâfıkûn-10).

"Çok defa rûh gargara hâline gelmeden önce (Âlem-i melekûtî) o kula gösterilir. Melekleri, âlemlerinde durdukları hâl üzere görür. Kul, melek-ül-mevti (ölüm meleğini) Azrail'i (aleyhisselâm) görüp, ona "Ey Azrail! (aleyhisselâm) "Bana bir gün daha mühlet versen de, bu zaman zarfında Allahü teâlâya ibâdet etsem, sâlih ameller işlesem, günahlarımdan vaz geçsem" der. Bunun üzerine, Azrail (aleyhisselâm) "Günlerini bitirip, tükettin. Dünyâda kalacak bir günün yok" der. O kişi yine "Öyleyse, iki saatlik bir zaman müsâade et" der. Azrail (aleyhisselâm), "Dünyâda kalacak bütün saatlerini tükettin. Bir saatin bile kalmadı" der. Nihâyet rûh, hulkuma (boğaza) gelir. Bundan sonra tövbe kapısı kapanır. Ameller sona erer. Göz bir noktaya bakar. Son nefesini de verip rûh çıkar. Ya tevhîd üzere (müslüman olarak) rûhunu teslim eder, ki buna hüsn-i hatime (güzel ve hayırlı akıbet) denir. Yahut da, şekavet üzere can verir. Bu durumda, îmân üzere değil de, îmân edilecek husûslarda şek ve şüphe ederek rûhunu teslim eder. Buna ise, sû-i hatime (kötü son) denir. Kul, tövbe etmeye elinde fırsat varken, bunu ganîmet bilmelidir. Yoksa bu fırsatı bir daha bulamaz. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "O kimseler ki, kötü işlerde ısrar ederken onlardan birine ölüm gelip hayattan ümidini kesince "Ben şimdi tövbe ettim" der, o kimseler için tövbe yok. (tövbeleri makbûl değildir.) Kâfir oldukları hâlde ölenlere de tövbe yok. İşte biz onlar için âhirette acıklı bir azâb hazırlamışızdır" (Nisa-18)

Rûh çekilip, son bağı kopacağı zaman, kendisine birçok fitneler arız olur. Bu öyle fitnelerdir ki, şeytan yardımcılarını, özellikle, ölüm halindeki kimseye musallat edip onun üzerine toplar. Onları kendisine vekîl eder. Bunun üzerine şeytanın yardımcıları, o kimsenin yanına gelirler. O kimsenin babası, anası, kardeşi, kız kardeşi ve sevdiği kimselerden olup da, daha önce vefât etmiş kimselerin sûretinde görünürler. Ona derler ki: "Ey filan! Sen ölüyorsun. Biz bu hâlde seni geçip gittik. Sen yahudi dîni üzere öl. Çünkü yahudi dîni Allahü teâlânın katında makbûl bir dindir" derler. Eğer bu kimse, onların bu sözlerine aldanmaz, onları dinlemez de, onlar bu kimsenin yanından giderlerse, başkaları gelir. Bunlar da, şöyle derler: "Sen Nasrânî (hıristiyan) olarak öl. Çünkü hıristiyanlık mesîh Îsâ'nın (aleyhisselâm) dînidir." Böylece her milletin

dinlerini ona söylerler. Bu sırada, Allahü teâlânın şaşırıp sapmasını murâd ettiği kimse şaşar. İşte, “Ey bizim Rabbimiz! Bize ölümden önce hidâyet ettiğin gibi, ölüm zamanında da kalblerimizi şaşırtma” kavl-i şerifinin ma’nâsı budur. Allahü teâlâ bir kulunun, hidâyet ve îmânda sebatını dilerse, o kimseye rahmet-i ilâhiyye yetişir. Ba’zı âlimler bu rahmetten murâd, Cebrâil’dir (aleyhisselâm) dediler.

Rahmet-i ilâhiyye şeytanı kovup, ölüm yorgunluğu ile yorulmuş olan kimsenin üzerinden bu yorgunluğu giderir. O zaman o kimse rahatlar ve güler. Çok kimsenin bu hâlde gülmesi görülür ki, Allahü teâlâ tarafından rahmet gelmesi ile müjdelenip; “Ey filan beni bilir misin, ben Cebrâilim. Bunlar ise, senin düşmanların olan şeytanlardır. Sen Hanif milleti (dîni), Muhammed aleyhisselâmın dîni üzere vefât ediyorsun” der. İşte bu melekten daha çok sevgili ve ferahlandırıcı bir şey yoktur.

Ölmekte olan kimsenin, his duygularından en son kaybedeceği şey, işitmesidir. Çünkü, rûh kalbden ayrıldığı vakit, yalnız görmesi bozulur. Fakat işitmek, rûh kabz oluncaya kadar gayb olmaz. Bunun içindir ki, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Mevtanıza (ölülerinize) Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah sözünü telkin ediniz” buyurmuşlardır.

Ölüm hâlinde olanın yanında, çok söz söylemek, yasaklanmıştır. Çünkü ölüm hâlindeki kimse, bu sırada çok sıkıntı ve meşakkat içerisindedir.

Eğer ölünün ağzından salyası akmış, dudağı sarkmış, yüzü kararmış, gözü göğermiş ise, bilinmelidir ki, o şakîdir. Ahıretteki bütün akıbeti ona gösterilmiştir. Onun için bu durumu almıştır.

Eğer mevtanın ağzı açık, sanki gülüyor, yüzü gülümsüyor ve gözü de kırpık gibi ise, o da ahıretteki iyi hâlini gördüğünden böyle iyi bir sûrete girmiş olduğu anlaşılır.

Resûlullah (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan, Sa’d bin Ebî Vakkas’ın yaptığı duâların kabûl edilmesini diledi. Sonra, Sa’d bin El-Vakkas’a buyurdular ki: “Ey Sa’d! Temiz ve helâlinden ye. Böylece, yaptığın duâlar kabûl olur.”

Âlimler (r.aleyhim) buyurdular ki: “Haram yenilmesi sebebiyle, yapılan duâ, helâlinden yenilip, iyi amel işleninceye kadar alıkonup bekletilir.”

Ali bin Fudayl babasına: “Ey babacığım! Helâl olan şey pek kıymetlidir.” Bunun üzerine babası: “Ey oğul! Helâl olan şey, pek kıymetli olup, onun azı bile Allahü teâlânın katında çok kabûl edilir.”

Denilir ki: “Karnında haram lokma veya sırtında haramdan bir iplik olduğu hâlde namaz kılan kimsenin, namazı kabûl olmaz.” (ya’nî, namazına sevâb verilmez. Fakat namaz borcundan yine kurtulur. Bir kimse helâlinden yerse, yaptığı ibâdetin sevâbına da kavuşur.)

Sehl (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bir kul ağzını semâya (göğe) doğru açar, ağzına, yağmur damlaları düşer, bundan vücûdu faydalanıp kuvvet kazanır da, bu kuvveti (enerjiyi) kötülükte kullanır veya kazandığı bu gücü Allahü teâlâya itaat ve onun beğendiği işlerde harcamazsa, ağzına giren o yağmur damlaları onun için helâl olmaz.” (Burada, yenen şeyler helâl bile olsa, bununla elde edilen kuvveti, Allahü teâlânın beğendiği işlerde sarf etmenin ehemmiyeti anlatılmaktadır.).

Tefsîr sahiplerinden birisi: “(Yine) böyle, zâlimlerin ba’zısını ba’zısına kazandıkları işler sebebiyle, idâreci ve hâkim yaparız” meâlindeki (En’âm-129) âyet-i kerîmenin tefsîrinde, “İnsanların amelleri bozulunca, onların üzerine amelleri kendi amellerine benzeyen âmirler getirilir” buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde başka bir âlim ise, “İnsanlar dinleri yönünden bozulunca, onların rızıkları da bozulur” demiştir.

Şam’ın âbidlerinden birisi şöyle demiştir: “Kırk seneden beri (günâha girerim korkusuyla) kalbime huzûr ve rahatlık vermeyen şeyi terk ettim.”

Yûsuf bin Esbât ve Vekî’ bin Cerrah derler ki: “Bize göre dünyâ üç şeydir. Helâl, haram ve şüpheliler, Helâl için hesap, haram için ceza, şüpheliler için de itab (kınama ve azarlama) vardır.”

Hazreti Ebû Bekr buyurdular ki: “Biz haram olması korkusuyla, yetmiş tane helâl kapıyı terk ediyorduk.”

“Ey insan! Sonunu düşün. Dinini muhafaza eyle. Yediğine içtiğine dikkat et. Helâlinden yemeğe çok dikkat et. Dünyâya daldın. Âhırete, hayır mı, yoksa şer mi gönderdiğine, bakmıyorsun. Kötü akıbetten Allahü teâlâya sığınırız.”

Haberde geldi ki: “Allahü teâlâ, faiz yeme hakkında yaptığı tehdit kadar, başka hiçbir şey için yapmamıştır. Kur’ân-ı

kerîmde meâlen şöyle buyurulmaktadır “Ey mü’minler! Allahdan korkun ve (câhiliyette işlediğiniz) faiz hesabından arta kalanı bırakın (almayın) eğer gerçek mü’minler iseniz. Yok, eğer bu faizi terk etmezseniz bilin ki, Allaha ve Peygamberine karşı harbe girmişsiniz. Eğer
ribâ (faiz) almaktan tövbe ederseniz, anaparanız sizindir ve böylece ne zâlim olursunuz ne de zulme uğramış bulunursunuz.”(Bekâra: 278, 279).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 274

2) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 730

3) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 89

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 303, 304

5) Kût-ül-kulûb

EBÛ YA’KÛB NEHRECÛRÎ

Tasavvuf büyüklerinden. İsmi, İshâk bin Muhammed olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. 330 (m. 944) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etti. Irâk’da Ahvaz’ın yakınındaki Nehrecûr denilen köyden olduğu için, Nehrecûrî diye bilinir. Hicaz’a gitti. Uzun seneler Harem-i şerîfe komşu olarak kaldı. Cüneyd-i Bağdadî, Ya’kûb es-Sûsî ve Amr bin Osman el-Mekkî ve daha başka büyük zâtlarla görüşüp, sohbet etmiştir.

Fazîlet sahibi bir zâttır. Tasavvufun yüksek makamlarına kavuşmuştur: Lütfu ve ikramı bol, edebi pek çok idi. Arkadaşları kendisini çok severdi. Yeryüzünde herkesin fark ettiği bir nûrânîlik vardı. Çok ibâdet ederdi. Gönlü bir gün bile rahat olmamıştı. Nitekim “Ey Ya’kûb! Sen kulsun. Kul rahat olmaz” diye bir ses işitti.

Ebû Ya’kûb Nehrecûrî buyurdular ki: “Doğruluk, açıkta ve gizlide hakka uymak ve uygun olmaktır. Doğruluğun hakîkati, darlık ve kıtlık zamanlarında da hakkı söyliyebilmektir.”

“Allahü teâlâyı en iyi tanıyan, O’nun eserlerini, kâinatdaki eşsiz nizâm ve intizâmı, ondaki ince ve yüksek san’atı görüp, Allahü teâlânın büyüklüğü ve yüceliği karşısında hayran olup, hayrette kalan kimsedir.”

Anlatılır ki, birisi gelip Ebû Ya’kûb’a, “Benim kalbimde bir katılık var. Ba’zı zâtlarla istişârede bulundum. Bana çeşitli tavsiyelerde bulundular. Fakat kalbimdeki bu katılık, hiçbirisinin dediği ile gitmedi. Bunun üzerine Ebû Ya’kûb, “Onlar hatâ etmişler. Sen şöyle yap, herkes uyuduğu zaman, Kâ’be-i muazzamadaki Mültezeme’ye (Hacer-ül-esved ile Kâ’be-i muazzamanın kapısı arasındaki yere) git, orada namaz kıl. Allahü teâlâya yalvarıp yakar. Yâ Rabbî, işimde şaşırıp kaldım. Bana yardımını ihsân eyle diye duâ et.” dedi. O şahıs da Ebû Ya’kûb’un dediği gibi yaptı. Kalbindeki o katılık gitti.”

Yine birisi ona gelerek, “Namaz kılıyorum, fakat tadını içimde bulamıyorum” dedi. Ebû Ya’kûb o zâta dedi ki, Allahü teâlâyı sâdece namazda hatırlarsan böyle olur. Allahü teâlâyı her zaman hatırlamalıdır ki, yapılan ibâdetlerin tadı alınabilsin.”

“Dünyâ bir derya, insanlar bu denizde yolcu, gemi takvâ, âhıret ise sahildir.”

“Doyması yemekle olan kimse, dâima açtır. Zenginliği mal ile olan fakîrdir. Çünkü o mal, her zaman elde kalmaz. Allahü teâlâdan yardım istemiyen, başarısızlığa mahkûmdur. İhtiyâcını insanlara arz eden mahrûm kalır. Gerçekte bütün ihtiyâçları gideren Allahü teâlâdır. Kullar birbirinin ihtiyâçlarını gidermekte vasıtadır. Allahü teâlâ, insanlara, birbirinin ihtiyâcını gidermek için güç ve kuvvet vermezse, kimsenin kimseye yardımcı olmaya gücü yetmezdi. Bu bakımdan ihtiyâçları herşeyin sahibi ve mâliki Allahü teâlâya arz etmeli. Allahü teâlâ bir işin olmasını dilerse, onun meydana gelmesini te’mîn edecek sebebleri de yaratır.”

“İnsan kendisine verilen ni’mete şükrederse, Allahü teâlâ, o ni’meti insanın elinden almaz. Eğer ni’mete şükretmeyip, kıymetini bilmezse, o ni’met devam etmez, elden gider.”

“Kul ma’nevî yönden yüksek mertebelere erişip kemâle erişince, artık ona, belâ ve sıkıntılar ni’met şeklinde görünür. Çünkü, onun Allahü teâlâya olan muhabbet ve sevgisi o kadar fazladır ki, artık O’ndan gelen herşey, ona güzel ve tatlı gelir.”

“İnsanın kazançlı olmasının esâsı, az yemek, az uyumak, az konuşmak ve nefsin arzu ve isteklerini terk etmektir.”

“Kişi, kendi benliğinden sıyrılıp, Hak ile beraber olursa, o zaman kulluk makamına kavuşur. Kul olabilmek pek yüksek bir makamdır.”

“İnsanda huzûr ve sevinç, şu üç şeyle hâsıl olur Birincisi; kişi Allahü teâlâya ibâdet edip, beğendiği işleri yaptığı zaman duyduğu sevinç ve rahatlık. İkincisi; kalbini Allahü teâlâdan başka herşeyden sıyırıp, sadece Allahü teâlâ ile beraber kılmak. Üçüncüsü; Allahü teâlâdan başka şeyler hakkında konuşmayı bırakıp, Allahü teâlâyı anmaktan hâsıl olan tatlılık ve sevinç. Allahü teâlânın anılması sebebiyle meydana gelen neş’e ve sevincin alâmeti üç şeydir: Birincisi; kulun dâima, tâat (Allahü teâlânın beğendiği şeyler) üzere olması. İkincisi; dünyâdan ve dünyâya düşkün olanlardan uzak kalmak. Üçüncüsü; yaptıkları ibâdet ve tâatlerde, sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözetmesi, İnsanların da görmesi ve bilmesi düşüncesinden kurtulması.”

“En faziletli ve üstün amel, bilerek yapılan ameldir.” (Bilmeden amel yapan kimsenin, harama düşmesi ihtimâli vardır.)

“Gerçek tevekkül sahibi, başkasına eziyet ve sıkıntı vermez. Başına gelen belâ ve musibetlerden dolayı kimseden şikâyetçi olmaz. Mahrûm kaldığı şeylerden dolayı da kimseyi kötülemez. Çünkü o, hayrın da, şerrin de, Allahü teâlâdan olduğuna kâmil bir şekilde îmân etmiştir.”

Ebû Ya’kûb Nehrecûrî’ye Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur diye sordular. O da “Câhillerden uzak kalmak, âlimlerin sohbetinde bulunmak, ilmi ile amel edip, Allahü teâlâyı anmaya devam etmek” diye buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 356

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 378

3) Nefehât-ül-üns sh. 180

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 325

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 111

6) El-A’lâm cild-1, sh. 296

EBÛ ZEYD EL-MERVEZÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin en büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Abdullah bin Muhammed el-Mervezî el-Fâşânî olup, künyesi Ebû Zeyd’dir. 301 (m. 913) senesinde Merv’in köylerinden Fâşân’da doğdu. 371 (m. 981) Receb-i şerîfin 13. Perşembe günü Merv şehrinde vefât etti.

Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınırdı. Dünyâya hiç düşkün değildi. Gençliğinde çok fakîr olduğundan, soğuk kış günlerini paltosuz geçirirdi. Bu kadar sıkıntıya rağmen, ilim öğrenmek için; Irak, Şam ve Mekke’ye gitti. Muhammed bin Abdullah es-Sa’dî, Ebû İshâk el-Mervezî, Ömer bin Allek el-Mervezî, Ebü’l-Abbâs ed-Degavlî, Muhammed el-Münkedirî ve başka büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Mekke-i mükerremede Muhammed bin Yûsuf el-Ferebrî’den Sahîh-i Buhârî’yi dinledi. Heysem bin Ahmed es-Sabbağ, Abdülvâhid bin Mişmâs, Abdülvehhâb el-Meydânî, Ebû Abdullah el-Hakîm, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Ebû Bekr el-Berkânî, Muhammed bin Ahmed el-Mehâmilî, Ebü’l-Hasen Dâre Kutnî, Ebû Muhammed Abdullah bin İbrâhîm ve başka birçok âlimlere ders verip, onları yetiştirdi.

Ebû Zeyd el-Mervezî’nin (radıyallahü anh); aklı, fehmi, hafızası çok kuvvetli olup, Şafiî mezhebinin inceliklerine vâkıf idi. Zamanının bir tanesi olup, o zamanda bulunan bütün tâlibler (dîni öğrenmek istiyenler) kendisinden istifâde etmişlerdir. Dînin emirlerine uymaktaki hassasiyeti, ilim, edeb ve fazîletlerinin çokluğu konusunda, zamanındaki insanların ittifâkı vardı. Ebû Bekr el-Bezzâz diyor ki: “Ebû Zeyd el-Mervezî ile beraber Nişâbûr’dan Mekke-i mükerremeye gittik. Beraber olduğumuz müddet içerisinde, kendisini yakından tâkib ettim. Edebe uygun olmayan bir hâlini görmedim. Beraber olduğumuz müddetçe, meleklerin, onun bir hatâsını tesbit edip günah yazmış olduklarını zannetmiyorum.”

Mekke-i mükerremede, Kâ’be yakınında yedi sene kaldı. Makâm-ı İbrâhîm ve civarında bulunur, ilim öğretirdi. Hiç kimsenin ayıbını, husûsî hâlini araştırmaz ve bilmek istemezdi.

Ebû Zeyd el-Mervezî şöyle anlattı. “Mekke’de yedi sene geçtikten sonra, memleketim olan Merv’e dönmeye karar

verdim. Fakat, mesafe çok uzak, yol meşakkatli, yaşım da çok ilerlemiş olduğundan, bu yolu nasıl alacağım endişesinde iken uyuyuverdim. Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Mescid-i haramın ortasında oturuyorlardı. Yanında bir genç vardı. Ben, Peygamber efendimize durumumu arz edince, yanındaki gence iltifât edip, "Yâ Cebrâil! Vatanına gidinceye kadar buna arkadaş ol!" buyurdu. O zaman Resûlullah efendimizin yanında bulunan zâtın, bir genç sûretinde, Cebrâil aleyhisselâm olduğunu anladım. Herhangi bir sıkıntı ve yol meşakkati görmeden, bir ânda Merv'e vâsıl oldum."

Buyurdu ki: "Kim, zor işleri yapmaktan çekinir, boş kalmayı isterse, hiç olmazsa hafif işler yapsın, yine de boş kalmasın."

"Allahü teâlâ, âhırette mü'minlere vereceği iki ni'metin benzerini, dünyâda iken onlara ihsân etmiştir: Birincisi; Cennette bulunmak ni'metinin benzeri olarak, dünyâda iken mescidlerde oturmak ni'metini verdi. İkincisi; Cennette dîdârını görmek ni'metinin benzeri olarak, dünyâda iken, mü'min kardeşlerinin yüzlerine muhabbetle bakmak ni'metini verdi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 71

2) Târih-i Bağdâd cild-1, sh. 314

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 76

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 208

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 303, 305

FÂRİS BİN ÎSÂ BAĞDADÎ

Evliyânın büyüklerinden. Hallâc-ı Mensûr'un halifesi idi. Bağdâd'da doğup, Semerkand'da vefât etti. Künyesi, Ebü'l-Kâsım olup, Ebû Tayyib de denildi. Ona Sûfî, Bağdadî ve Dîneverî nisbet edildi. Vefâtı 340 (m. 951) yılından sonra olmuştur.

Bağdâd'da tahsile başlayan Fâris bin Îsâ Bağdadî, daha sonra Horasan, Semerkand ve Merv'de de zamanın büyük âlimlerinden ilim tahsil edip, tasavvuf yolunda ilerledi. Cüneyd-i Bağdadî, Hallâc-ı Mensûr, Yûsuf bin Hüseyn, Ebü'l-Abbâs bin Atâ ve Hüseyn bin Muhammed, onun hocaları arasındaydı. Ebû Mensûr Mâtürîdî ve ebü'l-Kâsım Semerkandî ile aynı yıllarda yaşadı. Ebû Bekr bin İshâk Kûlabâdî-i Buhârî, kitaplarında ondan vasıtasız olarak rivâyetlerde bulundu. Abdullah-ı Sülemî ve İmâm-ı Kuşeyrî de eserlerinde, onun talebeleri vasıtasiyle rivâyetlerde bulundular. Hocası Yûsuf bin Hüseyn'in, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin talebelerinden olması dolayısiyle; ondan, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin pek kıymetli sözlerini rivâyet etti.

Ömrü boyunca, Allahü teâlânın dînini doğru olarak öğrenmek, öğrendiklerine uygun olarak yaşamak ve O'nun rızâsına kavuşmak için çalıştı. İnsanların huzûr ve se'âdete kavuşmaları için uğraştı. Çok ibâdet eder, pek güzel sözlerle insanlara doğru yolu anlatır. Onların din ve dünyâ se'âdetine ulaşmaları için bütün gücüyle çalışırdı.

Bu mübârek zâttan ders alıp, talebeleri arasında olmakla şereflenenlerden; Ahmed bin Ali bin Ca'fer, Ali bin Ahmed Buznânî, Muhammed bin Ahmed Fârisî, ondan duyduklarını rivâyet etmişlerdir.

Kendisi anlatır: "Hallâc-ı Mensûr'a "Mürîd kimdir?" diye sordum. "Mürîd, maksadı Allahü teâlâ olan ve O'na kavuşmayınca hiçbir şeye meyletmeyen kimsedir" buyurdu.

"Nefsine biraz istirahat ver, ona bu kadar yüklenme" diyen dostlarına: "Allahü teâlâya kavuşacağım yolu kesemem" buyurdu.

"Cüneyd-i Bağdadî hazretleri çok namaz kılardı, ölüm vaktinde de ders yapıyorduk ve o îmâ ile namaz kılıyordu" buyurdu.

Fâris bin Îsâ Bağdadî buyurdular ki: "Allahü teâlânın muhabbetiyle yananların kalbleri, Allahü teâlânın nûru ile aydınlanmıştır. Bunlar şevke gelince; bu nûr, gökle yer arasını aydınlatır. Sonra Allahü teâlâ bunları meleklerine takdim eder ve: "Bunlar bana kavuşmak isterler, siz şahid olun ki, ben bunlara onlardan daha çok hasretim" buyurur."

Hocaları vasıtasıyla Zünnûn-i Mısrî hazretlerinden nakleder:

"Kim güzel amelini riyakârlıkta kullanırsa, onun yapmış olduğu iyi ameller günaha dönüşür." "Bir dostum vefât etmişti. Birgün rü'yâmda gördüm. Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele

ettiğim sordum. Allahü teâlânın “Ben seni affettim. Sen dünyâda fakîrlere, benim rızam için yiyecek götürüyor, onları doyuruyordun” buyurduğunu anlattı.”

Ârif, hergün korku içindedir. Çünkü o, hesap vaktinin her saat yaklaştığını yakînen bilmektedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Risâle-i Kuşeyrî cild-2, sh. 629

2) Nefehât-ül-üns sh. 205

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 23, 317

4) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 390

GÜLÂBÂDÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İshâk Buhârî Gülâbâdî’dir. Künyesi, Ebû Bekr, lakabı, Tâc-ül-İslâm’dır. Buhârâ’nın Gülâbâd mahallesinden olduğu için oraya, nisbetle “Gülâbâdî” diye meşhûr olmuştur. 380 (m. 990) senesinde Buhârâ’da vefât etti. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde âlimdir. Fıkıh ilmini Muhammed bin Fadl’dan, tasavvuf ilmini de Hallâc-ı Mensûr’un talebesi Fâris bin Îsâ’dan almıştır. Zamanının diğer âlimlerinden de ilim öğrenmiştir. Amelde Hanefî mezhebinden olup, çok kıymetli eserler yazmıştır. Yazdığı eserlerde Ehl-i sünnet i’tikâdını anlatıp, tasavvufun mahiyeti ve ıstılâhları üzerinde durmuş, bu husûslarda kendinden önceki İslâm âlimlerinden nakiller yaparak, gayet net ve sağlam bilgiler nakletmiştir. Ehl-i sünnet i’tikâdını ve buna bağlı olan tasavvufu anlatırken muhaliflere karşı ağır tenkidlere girmemiş, tenkidden ziyâde doğruyu açık bir şekilde anlatma yolunu tercih etmiştir.

Yazdığı eserler pek fâideli olup, bunlarla İslâmiyyete büyük hizmet etmiştir.

Eserleri: 1. Et-Tearrûf fî mezheb-i ehl-it-tasavvuf, 2. Bahr-ül-fevâid fî meân-il-âsâr, 3. El-Eşfâ ve’l-evtâr, 4. El-Erbâîn fi’l-hadîs, 5. El-Emâli fi’l-hadîs.

Gülâbâdî hazretlerinin en meşhûr eseri, “et-Tearrûf li mezheb-i ehl-it-tasavvuf” adlı kitabıdır. Bu eserinde, önce Ehl-i sünnet i’tikâdını kısa, öz ve gayet net bir şekilde anlatmıştır. Bundan başka, tasavvufun hemen her konusunda bilgi vermekte ve bu husûslarda tasavvufta yetişmiş büyüklerin sözlerini nakletmiştir. Böylece tasavvuf ilminin İslâmî ilimlerden olduğunu, açıklamıştır. Tasavvufun, İslâm dîni dışında ayrı bir yol değil, bizzat dînimizin içinde emir ve yasaklara kolaylıkla uyulmasına yardımcı ve Allahü teâlâya muhabbet yolu olduğunu kısaca izah etmiştir. Böylece din bilgisi az olanların ve hakîkî tasavvuf ehli olmayanların, bir takım hilelerle insanları aldatmalarına ve böyle olanların, ma’rifet ve kerâmet sahibi hakîkî velîlerle karıştırılmasına mâni olmuştur. Bu husûsta yanlış bilgiye sahip olanlara veya bilmeyenlere ışık tutmuştur. Nihâyet zamanında bu husûsdaki bir takım karmaşık tutum ve anlayışlar karşısında, yazdığı bu eseri ile hizmet etmiştir. Bütün bu vasıflarıyla Tearrûf kitabı, sahasında ilk kaynak eserlerdendir. Bu eser yetmişbeş bölümden meydana gelmekte olup, Mısır’da basılmıştır. Çeşitli şerhleri ve tercümeleri yapılmıştır. Belli başlı şerhleri şunlardır:

Şerh-i Tearrûf li mezheb-i ehl-it- tasavvuf, İsmail bin Muhammed Müstemlî tarafından yapılan Farsça şerhi olup, dört cild hâlinde basılmıştır.

Şerh-üt-tearrûf, Şeyh-ül-İslâm Abdullah bin Muhammed Ensârî Hirevî tarafından yapılmıştır.

Hüsn-üt-tasavvuf fî şerh-it-tearrûf, Kadî Alâüddîn Ali bin İsmâîl Tebrîzî Konevî tarafından yapılan şerhdir.

Mukaddimesinde, Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin “Tearrûf olmasaydı, tasavvufun ne oldu ğu bilinmezdi” buyurduğu bir başka şerhi daha mevcûd olup, kim tarafından şerh edildiği kesin bilinme mektedir. İsmail bin Muhammed tarafından yapılan şerhin hülâsası olan “Hülâsa-i şerh-i tearrûf adlı bir eser daha vardır.

Tearrûf kitabı hakkında; Şihâbüddîn Sühreverdî hazretleri: “Lev-let-tearrûf mâ urifet-tasavvuf = Tearrûf olmasaydı tasavvuf (mahiyeti) bilinmezdi” buyurmuştur.

Râgıb Paşa: “Tearrûf, emsali çok az bulunan, pek faydalı bir eserdir. Bu eserde, sûfîlerin meşrebine ve sülûkun hakîkatine işâret edilmiştir” demiştir.

Kâtib Çelebi: “Tearrûf, tasavvuf büyüklerinin ehemmiyet verdikleri, kısa fakat meşhûr bir eserdir. Mutasavvıflar, bu eser için “Tearrûf olmasaydı, tasavvuf bilinmezdi” buyurmuşlardır” demiştir.

Nicholson: “Tearrûf, tasavvuf târihinin ilk kaynak ve temel eserlerinden biridir” demiştir.

Arberyy: “Gülâbâdî’nin eseri, eski tasavvuf târihi ile ilgili birinci derecede bir kaynaktır. Tearrûfte sûfîlerin akîde ve rûhi tecrübelerinden ve tasavvufla alâkalı, hemen hemen bütün mes’elelerden bahsedilir” demiştir.

Hadîs ilminde de hafız derecesinde âlim olan Gülâbâdî hazretlerinin diğer meşhûr bir eseri de, hadîs ilmiyle ilgili olan “Bahr-ül-fevaîd” adlı eseridir. Bu eserinde ikiyüzden fazla hadîs-i şerîfin şerhini yapmıştır. Bu eserini yazmadan önce, Peygamber efendimizi rü’yâsında görmüş, Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Bu yolda bulunduğun müddetçe, hadîslerimi açıklamaya devam et” buyurmuş ve eline kâğıt-kalem vermiştir. Uyanınca elinde hadîs-i şerîflerin yazılı olduğu bir kâğıt görmüş ve hadîs-i şerîfleri vefâtına kadar şerh etmeye devam etmiştir. Bu eserinde, ahlâk ve tasavvuf ile ilgili hadîs-i şerîfleri gayet hoş bir tarzda açıklayıp, izah etmiş, incelikleri ve hikmetleri üzerinde durmuştur.

Gülâbâdî hazretleri, Tearrûf adlı eserinin mukaddimesinde şöyle buyurmaktadır: “Allahü teâlâya hamd olsun. O, ötelerin ötesidir, hiç bir şeye benzemez, başlangıcı ve sonu yoktur. Bakîdir. İsim ve sıfatlarıyla kendisini, evliyâsına tanıtmaktadır. Velî kullarının sırlarını ve rûhlarını, kendisine yaklaştırmaktadır. Dostlarının gönüllerini kendine çevirmektedir. Merhamet ederek evliyâsını kendine çeker. Onların sırlarını nefsâniyet kirlerinden temizler. Onları kendine itaat ettirerek yükseltir.

Sevdiği kullarından dilediğini peygamber olarak seçmiş, vahiy göndererek peygamber yapmıştır. Onlara indirdiği kitablarında, emirler ve yasaklar bildirmiş, emre itaat edenlere Cenneti va’d etmiştir. Nehiylerinden (yasakladıklarından) sakınmayanları, Cehenneme atacağını bildirmiştir. Peygamberlerinin derecelerini, kimsenin anlayamayacağı kadar yükseltmiştir.

Peygamberlerinin sonuncusu olarak. Muhammed aleyhisselâmı gönderdi. O’na îmân ve itaat etmeyi emretti. Muhammed aleyhisselâmın getirdiği din, dinlerin en hayırlısı, Ümmeti de ümmetlerin en üstünüdür. O’nun dîni kıyâmete kadar bâkidir, değişmez, ümmetinden sonra başka bir ümmet gelmez.

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti içinde hayırlı ve seçilmiş insanlar yarattı. Bunlar seçilmişlerdir, diye hükmetti. Onları müttekî (takvâ sahibi) kıldı. Nefslerini dünyâya düşkün olmaktan uzaklaştırdı. Bunlar nefislerinin arzularına uymamakta samimidirler. Bunun için zâhirî ve batınî ilimlere kavuşmuşlardır. Kalbleri, saf, tertemiz hâle geldiği için, onlara doğru bir firâset ihsân edilmiş, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda sabit olmuşlardır. Allahü teâlâdan başka herşeyden yüz çevirmişlerdir. Zulmet perdelerini yırtıp, yükseklikleri ulaşmışlardır. Bedenleri zulmetten temizlenmiş, yeryüzünde Allahü teâlânın dostları olup, mübârek kimseler hâline gelmişlerdir. Halk arasında Hakkın emânetleri, insanlar arasında Allahü teâlânın seçkin kulları bunlardır. Daha sonra onların yoluna rağbet ve hakîkati yaşayanlar azalıp, yazarak anlatanlar çoğalmıştır. Bu sebeble bunları ancak ehli olanlar anlar. Hâl böyle olunca, ma’nâ gitti isim kaldı. Hakîkat kayboldu, şekil kaldı. Tasavvuftan anlamayanlar sûfîlik (şeyhlik) iddia etti. Bu vasfı taşımayanlar, öyle gözükmeye çalıştı. Dilleriyle tasavvuf ehliyiz dediler, halleriyle uymadılar. Hâlleri dillerinin yalan söylediğini gösterdi. Böyle sahte kimseler, tasavvuftan olmayan şeyleri ortaya attı. Tasavvuf ehli olan büyüklere de dil uzatıp, câhil dediler. Câhiller âlim zannedildi, âlimler câhil zannedildi.

İşte bu durum beni, bu kitapta tasavvufun ne olduğunu ve tasavvuf ehlinin gidişatını tanıtmaya sevketti... İlim ile anlatılması mümkün olan husûsları anlatıp, izahı uygun olan mes’elelerin izahını açıkça bildirdim. Evliyânın işâretlerinden anlamayanların ve tasavvuf konularını kavramayanların bunu anlayıp, kavramaları için gayret ettim. İstedim ki bu kitab, büyüklere ve onların yoluna tâbi olmak isteyenlere bir rehber olsun... Bu eseri tasavvufta ehil olan bir çok âlimin kitaplarını ve tasavvuf ehlinin menkıbelerini araştırdıktan sonra ve tasavvuf ehli ile sohbet edip onlara suâller sorduktan sonra yazdım.

Allahü teâlâdan yardım diler, O’na sığınırım. O’nun Peygamberine salât ve selâm olsun. Onu kendime vesîle

ederek, şefaatini beklerim. Günahlardan yüz çevirip tâate yönelmek, Allahü teâlânın güç ve kuvvet vermesi iledir.”

Eserlerinden seçmeler:

“Tasavvuf büyükleri buyurdular ki: Sûfîlere “Sûfiyye” denilmesinin sebebi, içlerinin saf (hâlis), dışlarının pak (temiz) olması sebebiyledir.”

Bişr bin Haris: “Sûfî, kalbini Allah için saf hâle getirmiş olan zâttır” buyurdu. Ba’zı büyükler de: “Sûfîlere, sofdan (yünden) yapılmış elbise giydikleri için sûfî denilmiştir” buyurdular.

Evliyâdan bir zâta sûfî kime denir? diye sorulunca: “Kendisi bir mala sahip olmadığı hâlde, kendisinde hırs ve dünyâya düşkünlük bulunmayan kimseye denir” cevâbını vermiştir.

Tasavvuf büyüklerine sıfat ve saff-ı evvel nisbet edenler, bâtınlarını, kalblerini dikkate aldılar. Gerçekten, eğer bir kimse dünyâya düşkün olmaz ondan yüz çevirirse, Allahü teâlâ o kulun sırrını saf, kalbini nurlu kılar. Kalbine nûr akıtır. Resûlullah (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfte “İçine nûr giren kalb açılır ve genişler” buyurdu. “Yâ Resûlallah bunun alâmeti nedir?” diye sorulunca, “Fânî dünyâdan uzaklaşmak, ebedî olan âhirete yönelmek ve ölüm gelmeden önce ölüme hazırlanmaktır” buyurdu. Bu hadîs-i şerîfle Peygamberimiz (aleyhisselâm), dünyâya düşkün olmayanların kalblerini, Allahü teâlânın nurlandıracağını bildirdi.

Kalbin saf ve nurlu olması “Eshâb-ı Suffanın” vasıflarındandır. Zâhirdeki temizlik; pis olan şeylerden, bâtındaki temizlik; aklı kötü düşüncelerden, kalbi aşağı ve kötü arzulardan uzaklaştırmak sûretiyle olur. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Nice adamlar vardır ki, ne bir ticâret ne de bir alışveriş, onları Allahı anmaktan (O’na ibâdet etmekten ve emirlerine bağlanmaktan) alıkoymaz...” buyurdu (Nûr-37).

Ebü’l-Hasen’e; “Tasavvuf nedir?” diye sorulunca, “Nefsin bütün lezzet ve isteklerini terk etmektir” buyurdu.

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, tasavvuf nedir diye soran bir kimseye şöyle cevap verdi: “İnsanların rızâsını bırakıp, Allahü teâlânın rızâsını aramak, kötü huyları terk edip, nefsânî olan işlerden uzaklaşmak, rûhu yükselten vasıflar kazanmaya gayret etmek, hakikî ilimlere sarılmak, hep en uygun şekilde hareket etmek, herkese nasîhatta bulunmak, Allahü teâlâya verilen ahidde durmak, Muhammed aleyhisselâmın dînine uymak.”

Yûsuf bin Hüseyn, Zünnûn-i Mısrî hazretlerine; “Kiminle dost olayım?” diye sorunca, “Fazla bir şeye sâhib olmayan, senin hiç bir hâlinden dolayı seni ayıplamayan, kendilerine karşı ne kadar değişirsen değiş, sana karşı gösterdikleri tavırlarını değiştirmeyen kimselerle dost ol. Çünkü dostlara en çok muhtaç olduğun zaman, çok değiştiğin zamandır” buyurdu.

“Ma’lûm olsun ki, tasavvufî ilimler, hâllere âit bilgilerdir. Hâller amellerden hâsıl olur ve amelin neticesidirler. Sâlih amel işlemeyen, hâllere kavuşamaz. Amellerin doğru olması için ilk şart, bunlara âit bilgileri öğrenmektir. Bu bilgiler ise fıkıh ilmi ile bildirilen dînî hükümlere âit bilgilerdir. Namaz, oruç ve diğer farzlar olup, nikâh, talâk, alış-verişten, hayatın diğer ihtiyâçlarına âit bilgiler (ilmihâl bilgileri) bu konuya girer. Bu bilgiler çalışmak ve öğrenmekle elde edilir.

İnsana ilk lâzım olan şey, sağlam bir i’tikâda, ya’nî Ehl-i sünnet i’tikâdına sâhib olmasıdır. Bu yolun doğru olduğunu kesinlikle bilecek kadar yeterli bilgiye sâhib olması da lâzımdır. Buna tevhîd ve ma’rifet ilmi (veya i’tikâd bilgisi) denir. Bu i’tikâdı elde ettikten sonra lâzım olan şey, dînî hükümleri (ilmihâl bilgilerini) öğrenmesi ve onlarla amel etmesi lâzımdır. Bunları elde eden kimsenin nefsin âfetlerini bilmesi, nefsin nasıl ıslâh edileceği, kötü huyların ne şekilde düzeltileceğini ve şeytanın kurduğu tuzakların neler olduğunu, dünyâ fitnesini ve bunlardan korunma yollarını bilmesi gerekir. Bu ilme “Hikmet ilmi” denir.

Büyüklerden biri buyurdu ki: “Havâtır” hatıra gelen şeyler dört çeşittir: Allahü teâlâdan gelen, melekten gelen, nefsten gelen, şeytandan gelen. Allahü teâlâdan gelen, kulu uyarmak içindir. Melekten gelen, ibâdete teşvik için, nefsden gelen, hevâ ve heves peşinde koşmaya sevk etmek için, şeytandan gelen, günahı câzib göstermek içindir. Allahü teâlâdan gelen hatırlama, tevhîd nûruyla kabûl edilir. Melekten olan hatırlama, ma’rifet nûru ile kabûl edilir. Nefsden gelenden, îmân nûru ile sakınılır. Şeytandan gelenden ise, İslâm nûruyla sakınılır, karşı konulur.”

Cüneyd-i Bağdâdî’ye “Tövbe nedir?” diye sorulunca, “Günahı unutmandır” buyurdu. Bu sözü ile, günah olan işi kalbinden öyle çıkarmak lâzım ki, rûhunda bundan eser kalmasın.

Böylece bu günahı hiç işlemeyen, tanımayan biri hâline gelirsin" demek istemiştir. Rüveym hazretleri de: "Tövbe, tövbeden tövbe etmektir" buyurmuştur. Bu sözü, Râbi'a-i Adviyye hazretlerinin şu sözü açıklamaktadır: "Rabbime tövbe ederken, estağfirullah derken, bu sözümdeki samîmiyyetimin tam olmamasından korkar, bunun için tövbe ederim."

Hüseyn bin Megazilî'ye tövbe nedir denildi. "İnâbe tövbesini mi, isticâbe tövbesini mi soruyorsunuz?" dedi. Soran kimse inâbe tövbesi nedir dedi. "Sana ve herşeye gücü yeten Allahü teâlâdan (Allahü teâlânın azâbından) korkmandır" buyurdu. Ya isticâbe tövbesi nedir deyince, "Sana yakın olduğu (her an seni gördüğü) için Allahü teâlâdan utanarak haya etmendir" buyurdu. Zünnûn-ı Mısrî hazretleri buyurdu ki: "Avamın tövbesi günahlardan, evliyânın tövbesi gaflettendir. Enbiyânın tövbesi ise, bulundukları yüksek derecelerden daha yükseğine kavuşamadıkları içindir." Cüneyd-i Bağdadî hazretleri "Zühd, eli maldan, kalbi, onu arzu etmekten çekmektir" buyurdu.

Şiblî hazretlerine zühd nedir? diye sorduklarında "Eğer dünyânın Allah indinde sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire bir yudum su bile içirmezdi" buyurulan hadîs-i şerîfe işâret ederek, "Yazık size, dünyâda bir sivrisineğin kanadından daha kıymetli ne var ki, ondan zühd edilsin?" buyurdu. Sehl-i Tüsterî hazretleri "Sabır, Allahü teâlâdan bir ferahlık kapısı açmasını beklemektir" buyurdu.

Ali Rodbârî hazretleri bir şiirinde: "Her uzvumun bir dili olsa, bununla, verdiğin ni'metler için (Rabbim) sana şükretsem, bu benim şükrümün çok olmasından ziyâde, senin ni'met ve ihsânının arttığını gösterir. Çünkü, ni'metlerine şükretmeyi nasîb etmen de bir ni'mettir" buyurdu.

Ebû Eyyûb hazretleri buyurdu ki: "Tevekkül, bedeni kulluğa, kalbi Allaha çevirmek ve yetecek kadar rızka râzı olmaktır."

Ebû Abdullah Kureşî de: "Tevekkül, sâdece Allahü teâlâya sığınmak, O'na yönelmektir" buyurdu. İbn-i Mesrûk: "Tevekkül, tecelli eden kadere ve hükme teslim ve râzı olmaktır" buyurdu.

Zünnûn-i Mısrî hazretleri: "Rızâ, kaderin tecellileri, acıları karşısında, kalbin sürûr içinde olmasıdır" buyurdu.

Ruveym hazretleri de rızâyı, "Allahü teâlânın takdîrini sevinçle karşılamaktır" diye ta'rîf etmiştir. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri "Yakîn, şüphenin kalkmasıdır" buyurdu.

Büyüklerden biri: "Zikir, gafletten kurtulmaktır. Gafleti ortadan kaldırdığın zaman sussan da zikirdir" buyurmuştur.

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri: "Muhabbet, kalbin meylidir" buyurdu. Bu sözün ma'nâsı; Muhabbet: Kulun kalbinin, tekellüfsüz (zorlamadan) Allahü teâlâya ve O'na âit olan şeylere yönelmesidir. Bir başka zât, "Muhabbet muvafakattir" buyurdu. Bu sözün ma'nâsı: Allahü teâlânın emrettiği şeylere itaat etmek, menettiği şeyleri terk etmek, hükmüne ve takdîrine râzı olmak demektir.

Bir başka zât da, "Muhabbet; sevdiğin herşeyini, sevdiğine feda etmendir" buyurmuştur.

Sehl-i Tüsterî hazretleri buyurdu ki: "Kim Allahü teâlâyı severse, hayat onun yaşadığı hayattır." Bu sözün ma'nâsı; böyle yaşayanın hayatı hoş olur. Çünkü, ister sıkıntı, ister ferahlık olsun, sevgiliden gelen herşey sevene lezzet verir demektir. "Kim Allahü teâlâyı severse, O'nun için hayat yaşamak değildir." Bu sözün ma'nâsı da; Rabbini seven, dâima Rabbine kavuşmak ister. Bunun ızdırabını çeker. Böylece bu dertle hayat ona tatlı olmaz.

Bir büyük zât da buyurdu ki: "Allahü teâlânın kulunu sevmesi, başka şeyle meşgûl olmayacak derecede, onu kendine mübtelâ kılmasıdır."

Gülâbâdî hazretlerinin diğer meşhûr bir eseri olan "Bahr-ül-fevâid" adlı eserinden seçmeler: Bu eserine, Allahü teâlânın sevgisi ile ilgili hadîs-i şerifleri açıklamaya başlayarak, güzel ahlâkla ilgili birçok hadîs-i şerîfi şerh etmiştir. Bu şerhlerinden bir kısmı şöyledir: Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Sevdiriniz, nefret ettirmeyiniz." Gülâbâdî hazretleri bu hadîs-i şerîfi şöyle şerh etmiştir: "Kolaylaşırınız": Gönüllü olan insanların yönlerini Allahü teâlâya çeviriniz. Onları, bütün ihtiyâçlarını Allahü teâlâdan ister hâle getiriniz. Her hâllerinde doğru yol üzere olmaları için, onlara rehber olunuz, demektir. Çünkü kolaylığın her çeşidi Allahü teâlâdandır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Allah sizin için kolaylık diler, size güçlük dilemez" (Bekâra-189) ve "Allah size bir güçlük dilemez" buyurdu (Mâide-6).

"Zorlaştırmayınız": İnsanı, insana muhtaç hâle sokmayınız: Bir kimseyi, ihtiyâçları halk tarafından karşılanır duruma

getirmeyiniz. Çünkü ihtiyâçları karşılayan kimseler de, muhtaç kimseler gibi muhtaçtırlar. Bu sebeble belli bir şeyin kendilerine âit olması için, birbirleri ile çekişir duruma gelirler. Böylece sâhib olmak istediğiniz ve bunun için uğraştığınız şeyleri elde etmekte güçlük çekersiniz,
demektir. “Sevdiriniz (diğer bir rivâyetle Müjdeleyiniz)” ibâresi de bu söylediklerimizi kuvvetlendirir. Çünkü sükûn, itminan ve tatmin ma’nâsınadır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde
meâlen, “Bunlar, Allahın zikri ile kalbleri huzûra kavuşarak îmân edenlerdir...” buyurdu (Ra’d-28). Mü’min, umduğunu elde etmek için devamlı ızdırab ve sıkıntı içindedir. Allahü teâlâya döndürülüp, ızdırabı, zarurî ve ihtiyârî olarak sükûna kavuşuncaya kadar, umduğuna kavuşmak için ızdırap çeker. Umduğunu arzu etme hâli devam eder. “Nefret ettirmeyiniz” buyurulması da böyledir. Onları, Allahü teâlâdan başka şeylere ve başkalarına yönelterek dağınık hâle sokmayınız. Dağınıklığın sonunda yolları ayrılır, meslekleri değişir. Gayelerine kavuşmak için, tâkib ettikleri yollar onları parçalar.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kimsenin maksadı dünyâ ve dünyalık olursa, Allahü teâlâ onun iki yakasını bir araya getirmez. Maksadı ahıret olan kimseyi ise, Allahü teâlâ perişan etmez, ona huzûr verir.” Maksadı dünyâ olanın hâli böyledir. Maksadı ahıret olanın hâli de budur. Buna göre düşününüz. Hazreti Âişe “Resûlullah (aleyhisselâm) her nezaman iki iş arasında muhayyer bırakılsa, en kolayını tercih ederdi” diye rivâyet ettiği hadîs-i şerîfin izahı budur. Bu hadîs-i şerîf “Resûlullah (aleyhisselâm) dâima Allah için olanı tercih ederdi” demektir. Çünkü o, Allahü teâlânın muradı olan şeyi tercih etmek, kolaylığı tercih etmektir. Çünkü Allahü teâlânın irâde ettiği ve istediği şey kolaylıktır.

“Allahü teâlâ bir kuluna ihsânda bulununca, ni’metinin eserini üzerinde görmek ister” hadîs-i şerîfini Gülâbâdî hazretleri şöyle açıklamıştır: “Ni’metin eseri” sözü ile, iyi amel işleyerek Allahü teâlâya şükretmek ve O’na hamd ve senada bulunmak, zâhiren ve bâtınen onu zikretmek, insanlara ikram ve iyilikte bulunmak, başkalarına faydalı olup, komşuya iyilik etmek, sâhib olduğu malın fazlasını hayra harcamak” ma’nâlarına gelmektedir.

Gülâbâdî hazretleri: “Tasavvuf, kadere rızâ göstermek ve güzel ahlâka sâhib olmaktır” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Et-te’arruf li mezheb-i ehl-it-tasavvuf

2) Bahr-ül-fevâid Vr. a-b

3) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 54

4) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 53, 105, 225, 419

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 379

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1000

7) Mektûbât (İmâm-ı Rabbânî) cild-3, 90. mektûb

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 212, 222

GULÂM-I SA’LEB ZÂHİD (Muhammed bin Abdülvâhid Bâverdî)

Lügat, hadîs, tefsîr ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Ömer olup, ismi, Muhammed bin Abdülvâhid bin Ebî Hâşim’dir. Aslen Horasan bölgesindeki Ebyurd’tan (Bâverd) olduğu için Bâverdî, Bağdâd’da yerleştiği için Bağdadî nisbet edildi. Meşhûr lügat âlimi Sa’leb Kûfevî’nin derslerini hiç kaçırmayıp, ondan çok istifâde etmek maksadıyla yanından ayrılmadığı için, Gulâm-ı Sa’leb (Sa’leb’in hizmetçisi) diye meşhûr oldu. İbâdete çok düşkün olduğu için Zâhid, kumaş nakışçılığı ile uğraştığı için Mutarız lakabı verildi. 261 (m. 875) yılında Ebyurd’da doğdu. 345 (m. 956) yılında Bağdâd’da vefât etti. Ma’rûf-i Kerhî hazretlerinin karşısına defn edildi.

İlimlerinden istifâde için hocalarına köle gibi hizmet eden, onların bildikleri herşeyi öğrenebilmek için, gece-gündüz yanlarından ayrılmayan Ebû Ömer Zâhid, lügat ve nahiv ilmini Kûfe dil mektebine mensûb olan Sa’leb Nahvî’den öğrendi. Mûsâ bin Sehl Veşa’, Ahmed bin Ubeyd Nersî Hammâl, İbrâhîm bin Heysem Beledî, Ebü’l-Abbâs Küdeymî, Beşîr bin Mûsâ Esedî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi.

Lügat ilminde zamanının imâmı idi. Yüzbin hadîs-i şerîfi, râvileriyle birlikte ezbere bilirdi. Hadîs âlimleri sika olduğunu söylediler. Edebiyat bilgilerinde, zamanının bir tanesiydi. Üçbin varaklık lügatı, ezberinden yazdırdığı meşhûrdur. Eski şâirlerin şiirlerini, hayatlarını ve lügatları kullanışlarını çok iyi

bilirdi. Hâfızası çok güçlü idi. Muarızları tarafından yapılan ithamlara gayet ustalıkla cevap verir, lügat mes'elelerine, şâirlerin şiirlerinden seçtiği beyitleri delîl getirirdi. Önceleri kumaş ve halı dokuma ve ticâretiyle uğraşır, güzel nakışlar yapardı. İlimle meşgûliyeti, ticârette iflâs etmesine sebeb oldu. O tamamen ilimle meşgûliyetine devam ederek, ticâreti terk etti. Kumaş ve halı nakşı ile uğraşır, geçimini kendi elinin emeği ile sağlardı. Zâhid bir hayat yaşar, az yer, az uyur, çok ibâdet ederdi. Devamlı ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu. Allahü teâlânın rızâsı için ibâdet eder, O'nun rızâsı için ilim öğrenir ve öğretirdi. Zamanındaki âlimlerin birçoğu kendisinden ilim öğrendi.

Ebû Ömer Zâhid'in talebelerinden, meşhûr âlimler yetişti. Bunlardan bir kısmı, İbn-i Rızkaveyh, Hâkim Nişâbûrî, İbn-i Mende, Kâdı Ebü'l-Kâsım bin Münzir, Ebü'l-Hüseyn bin Beşrân, Ali bin Ahmed Rezzâz, Ebû Ali Bin Şâzân ve İbn-i Hâleveyh'dir. Bu âlimlerden başka, birçok kimse kendisinden ilim tahsil etti. Onlardan ba'zıları, hadîs-i şerîf rivâyetinde de bulundular.

Kendisi anlatır: Ali bin Muvaffak'tan bana gelen haberde şöyle bildirildi: "Şehriyar isminde mecûsî bir komşum vardı. Ona müslüman olmasını teklif ettim. Kendi ateşperestliklerinin daha doğru olduğunu iddia etti. Daha sonra, mecûsî dîni üzere öldü. Bir gece rü'yâmda gördüm. Hâlinin nasıl olduğunu sordum. Bir Cehennem çukurunda olduğunu; neyin hak, neyin bâtıl olduğunu iyi anladığını söyledi. "Sizin altınızda kimler var, sizden kötü durumda olan kimlerdir?" diye sordum. "Sizden bir topluluk" diye cevap verdi. "Onlar kimlerdir?" deyince de, Onlar, Kur'ân'a mahlûk diyerek hakaret etmeye cür'et eden Mu'tezilîlerdir" dedi."

Âlimler Ebû Ömer Zâhid hakkında buyurdular ki:

Tenuhî, "Ebû Ömer Zâhid kadar hafızası kuvvetli olan bir kişi görmedim. Ezberinden üçbin yaprak yazardı."

İbn-i Burhan, "Lügat ilminde öncekilerden ve sonrakilerden, onun gibi güzel söz söyleyen bir kimse daha yoktu."

İmâm-ı Süyûtî, "İleri gelenler ve kâtibler, ondan birşey işitmek için huzûrunda bulunmaya can atarlardı."

Ebû Ömer Zâhid; tefsîr, hadîs, fıkıh, târih ve edebiyat ilimlerinde pekçok eser yazdı. Bunlardan hocası Sa'leb'in "Fasîh"inin şerhi, Yevâkît, Cürcânî, Muvaddah, Sâ'at, Yevm ve leyl, Müstahsen, İşerât, Şevrî, Buyû', Tefsîr-i esmâ-i şuarâ, Kabâil, Meknûn ve Mektûm, Tefâha, Medâhil (Şam'da 1929'da yayınlandı.) Ale'l-medâhil, Nevâdir, Fa't-ül-ayn, Fa't-ül-cemhere, Fedâil-i Muâviye (radıyallahü anh), Garîb-ül-ehâdis-i Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel ve bunlardan ayrı olarak Ali bin Hamşâd Nişâbûrî'nin Tabakât-üş-şuyûh'unda bildirilen üçyüz cüzden oluşan bir de Müsned'i vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 266

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 356

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 329

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 67

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 164

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 370

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 142

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 189

9) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 230

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 873

HÂKİM-İ ŞEHÎD (Muhammed bin Muhammed)

Hanefî mezhebindeki hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdullah bin Abdülmecîd bin İsmail bin Hâkim el-Mervezî el-Belhî'dir. Künyesi, Ebü'l-Fadl olup, Hâkim lakabıyla meşhûr olmuştur.

İlim öğrenmek için Horasan, Nişâbûr, Rey, Bağdâd, Kûfe ve daha başka yerlere seyahatler yaptı ve çeşitli kitaplar te'lîf etti. Buhârâ kadılığında ve daha sonra Horasan emîrinin vezirliğinde bulundu. 344 (m. 955) târihinde Rebî-ül-âhır ayında şehîd edildi.

Hâkim, Merv'de Muhammed bin Ussâm bin Süheyl, Muhammed bin Hamdeveyh, Rey'de İbrâhim bin Yûsuf, Bağdâd'da Haysem bin Halef, Kûfe'de Ali bin Ebî Abbâs Becilî, Mekke'de Mufaddal bin Muhammed, Mısır'da Ahmed bin Süleymân el-Mısrî, Buhârâ'da Muhammed bin Sa'îd en-Nevhâbâzî ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de Ebû Abdullah el-Hâkim, Horasan emîri ve daha başka âlimler ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

O, hadîs-i şerîf ilminde sika (sağlam, güvenilir), sadûk; ya'nî rivâyet ettiği hadîslerde i'timâd edilir, altmış bin hadîs-i şerîfi ezbere bilen, çok ibâdet eden, halkın sevgisini kazanmış, fazîlet, vera' ve takvâ sahibi bir âlimdir.

Sem'ânî şöyle anlatıyor: Hâkim-i Şehîd, şehid olduğu günün sabahına kadar, kıldığı her namazdan sonra "Yâ Rabbî! Bana şehîdliği nasîb eyle?" diye duâ ederdi. Son gece gürültüler işitti. "Ne var, ne oluyor?" dedi. Dışarıdan: "Askerler toplanmışlar, erzakın eksik verildiğini söyleyerek sizi suçluyorlar" dediler. "Yâ Rabbî! Beni affeyle" dedi. Sonra bir berber çağırıp başını tıraş ettirdi. Gusül abdesti aldı ve güzel bir kefen giydi. Bütün gece sabaha kadar namaz kıldı. Sabahleyin isyancılar etrâfını sardılar. Sultan, toplanan isyancıların üzerine asker gönderip, onları bu işten menetti. Sultânın askerleri ile isyancılar arasında büyük bir vuruşma oldu. Neticede sultânın askerleri gâlib geldiler. Fakat Hâkim bu arada, secdede iken şehîd edildi.

İbn-i Âbidin, birinci cildin kırkyedinci sahifesinde: "Hanefî mezhebinin bilgileri, sonraki âlimlere üç yoldan gelmiştir:

Birincisi, (Usûl) haberleri olup, bunlara zâhir haberler de denir. Bunlar, Hanefî mezhebinin sahibi olan İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'den ve talebesinden gelen haberlerdir. Bu haberler, İmâm-ı Muhammed'in altı kitabı ile bildirilmektedir. Bu altı kitab; (El-mebsût), (Ez-ziyâdât), (El-câmi-üs-sagîr), (Es-siyer-üs-sagîr), (El-câmi-ül-kebîr), (Es-siyer-ül-kebîr) kitaplarıdır. Bu kitapları İmâm-ı Muhammed'den güvenilir kimseler getirdiği için, (Zâhir haberler) denilmiştir. Usûl haberlerini ilk toplıyan Hâkim-i Şehîd (Muhammed bin Muhammed)'dir. Bunun (Kâfi) kitabı meşhûrdur. Kâfi'nin şerhleri çoktur." buyurmaktadır.

Hâkim-i Şehîd'in yazmış olduğu eserler, ilimdeki üstünlüğünü ve olgunluğunu göstermektedir. Onun Kâfi ve Münteka adlı kitapları, İmâm-ı Muhammed'in bildirdiği usûl bilgilerini toplayan iki meşhûr eserdir.

Kitaplarından ba'zıları şunlardır: Kitâb-ül-Muhtasar, Kitâb-ül-Müntekâ, Kitâb-ül-Müstehlis, Kitâb-ül-Kâfi, Kitâbüd-Dürer ve Gurer.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-fukaha sh. 57

2) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 282, 602

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 32

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 185

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 185

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 121, 235, 1009, 1078, 1073

7) İbn-i Âbidin cild-1, sh. 47

HAKÎM-İ SEMERKANDÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Kâsım olup, adı İshâk bin Muhammed bin İsmail bin İbrâhîm bin Zeyd el-Hakîm es-Semerkandî'dir. Hakim Semerkandî lakabıyla meşhûr olmuştur. Fıkıh ve kelâm ilmini, meşhûr âlim Ebû Mensûr Muhammed Mâtürîdî'den tahsil etti. Ebû Bekr Verrâk ve zamanındaki Belh evliyâsı ile sohbet etti ve onlardan tasavvuf ilmini öğrendi. Hakim Semerkandî 342 (m. 953) senesinde Muharrem ayının onuncu günü vefât etti.

Hakim Semerkandî, Abdullah bin Sehl ez-Zâhid ve Amr bin Âsım el-Mervezî'den hadîs-i şerîf dinliyerek rivâyet etmiştir. Kendisinden ise, Abdülkerîm bin Muhammed el-Fakîh es-Semerkandî hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulunmuştur.

Sem'ânî, Hakim Semerkandî hakkında şöyle demiştir: "Hakim Semerkandî sâlih kullardan olup, hikmet, güzel söz, iyi ifâde husûsunda örnek idi. Uzun zaman Semerkand kadılığı yaptı.

Güzel ahlâk sahibi idi. Doğu ve batı illerinde ismi yayıldı. Ebü'l-Kâsım Hakîm diye tanındı."

Hakim Semerkandî, birçok eser yazmıştır. Eserlerinden "es-Sevâd-ül-a'zam" diye tanınan "er-Redde alâ eshâb-il-hevâ el-müsemmâ Kitâb es-sevâd el-a'zâm alâ mezheb el-İmâm el-a'zam Ebû Hanîfe" adlı eseri çok meşhûrdur. Bu kitapta Ehl-i sünnet i'tikâdına âit altmışbir temel esâsı açıklamakta ve bid'at ve dalâlet fırkalarını reddetmektedir. Ayrıca es-Sahâif-ül-ilâhiyye adlı yazma eseri Mısır'daki Ezher Üniversitesi'nin kütübhânesinde mevcûttur.

Hakim Semerkandî es-Sevâd-ül-a'zam kitabına, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini rivâyet ederek başlar: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Benî İsrail, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasara da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı, Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur." Eshâb-ı kiram, bu bir fırkanın kimler olduğunu sordukta, "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu. O kurtulan fırka, Ehl-i sünnet vel cemâatdır ki, insanların en iyisi olan Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yoluna sarılmışlardır.

Hakîm-i Semerkandî'nin aynı eserinde; bir insanın "Ehl-i sünnet vel cemâat'den olabilmesi için, atmışbir temel esâsı kabûllenmesi gerekir. Bu temel esaslardan ba'zıları şunlardır:

1. Îmânında şübhesi olmayacak. Mü'min, imânında şüpheye yer vermemelidir. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allaha ve Peygamberine îmân etmişlerdir, sonra îmânlarında şüpheye düşmemişlerdir." (Hucûrât-15)

2. Günahkâr olan mü'mine, günaha helâl demedikçe kâfir denmeyecek. Meselâ, bir müslüman yüzbin cana kıysa, yüzbin küp şarap içse ve bu günahlara helâl demedikçe yine mü'mindir. Bir müslümana kâfir diyenin, kendisi kâfir olur.

3. Hayır ve şerrin Allahü teâlânın takdîriyle meydana geldiğine inanacak. Çünkü Cebrâil (aleyhisselâm), Peygamber efedimize (aleyhisselâm) îmânın ne olduğunu sorduğunda, imânın altı temel esâsını açıklamış ve sonunda şöyle buyurmuştur: "Îmânın altıncı şartı da, kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan ol duğuna inanmaktır." Mü'min bilmelidir ki, hiçbir şey ilâhi kaza dışında meydana gelemez ve kul Allahü teâlânın kazasının önüne geçemez. Allahü teâlânın kazasını inkâr ve reddetmek de küfürdür.

4. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir diyecek ve inanacak. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, hakiki anlamında Allahü teâlânın sözüdür. Kurân-ı kerîm mahlûktur diyen küfre gider. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Ümmetim üzerine bir zaman gelecek ki, o zaman ba'zı kimseler Kur'ân mahlûktur(yaratılmıştır) diyecek. Aranızdan, yaşayıp da onlara yetişen olursa, kendileri ile ağız mücadelesi yapmasın, onlarla oturup kalkmasın, çünkü onlar yüce Allaha küfür etmişlerdir. Onlar Cennete gidemezler, kokusunu alamazlar."

5. Kabir azâbını hak bilecek ve inanacak. Kabir hayatının varlığını Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle açıklıyor: "Kabir ya Cennet bahçelerinden bir bahçe veya ateş çukurlarından bir çukurdur."

"Her gece Mülk sûresini okuyandan, Allahü teâlâ kabir azâbını uzaklaştırır."

6. Peygamber efendimizin şefaatine inanacak. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Şefaatim, ümmetimden günahı büyük olanlaradır." buyurdu. Şefaati inkâr eden sapık yoldadır. Yine bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Her kim bana salevât getirirse, onun bu salevâtı kıyamet günü bana arz edilir. Umarım ki, ben de kendisine şefaatte bulunurum."

7. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'râcına, göklere yükselip Arş'a vardığına inanacak. Mi'râcı in kâra kalkışıp bu husûstaki âyetleri reddeden dinden çıkar. Kur'ân-ı kerîmde mi'râc hakkında Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: "Peygamber doğru yoldan sapmadı. Bâtıla da inanmadı. O kendi nef sinden söylemiyor. Kur'ân sâde bir vahiydir, ancak vahy olunur. Ona, kuvvetleri pek çok olan (Cebrâil) öğretti. Öyle ki, görünüşü güzel olup, hemen hakîki şekli üzere doğruldu ve Cebrâil en yüksek ufukta idi.(dünyâ semâsında idi.) Sonra Cebrâil, Hazreti Peygambere yaklaştı ve (aşağı) sarktı. Böylece Peygambere olan mesafesi, iki yay aralığı kadar veya daha az oldu. Cebrâil vahy etti. Allah'ın kuluna vahy ettiğini, Hazreti Peygamber, mi'râcta gözü ile gördüğünü, kalbi ile tekzîb etmedi. Şimdi siz Peygamberin o görüşüne karşı, O'nunla mücâdele mi ediyorsunuz? Yemîn olsun ki O, Cebrâil'i hakîkî sûretinde bir daha da (mi'râctan inerken) gördü. Sidret-ül-müntehânın

yanında gördü. Me'vâ Cenneti, Sidre'nin yanındadır. Sidre, çepeçevre meleklerle kaplanmıştı. (Hazreti Peygamber gördüğü ahvâli tam gördü de) göz ne kaydı, ne de aştı. And olsun ki; Peygamber, Rabbinin en büyük alâmetlerinden bir kısmını gördü." (Necm: 2-18)

8. Bir mü'min kıyâmet günü hesaba çekileceğine inanmak zorundadır. Bunu inkâra kalkışan, İslâmiyyetten ayrılmış olur.

9. Bir mü'min, Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) sonra gerek Sahâbîler, gerek ümmet içinde sıra sıyla Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali'den (r.anhüm) daha üstün kimsenin olmadığına ve bunların Allah'ın Resûlünün halîfeleri olduğuna inanacaktır.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfte buyurdular ki: "Benden sonra bu ümmetin en üstünü (sırasıyla) Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali'dir. Onların aleyhinde konuşmayın, haklarında hayırdan başka söz söylemeyin ki, bedbaht olmayanınız."

10. Bir müslüman Peygamberlerin derecelerinin, velilerin mertebelerinden üstün olduğuna inana cak. Aksini söyleyen doğru yoldan ayrılmıştır. Çünkü veliler yüksek derecelere, ancak Allahü teâlâya ve Resûlüne üstün bir itaat göstermekle yükselebilirler. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyu ruyor: "Allaha ve Peygambere itaat edenler. İşte bunlar, Allahın kendilerine ni'met verdiği Pey gamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle ve iyi kimselerle beraberdirler. Bunlar ne güzel bir arkadaştır." (Nisa: 69).

11. Îmânın iki uzuv, ya'nî dil ve kalb ile gerçekleştiğine inanacak, imân, Allahü teâlânın vahdaniyyetine ve Hazreti Muhammed'in O'nun kulu ve resûlü olduğuna kalb ile inanmak, dil ile söylemektir. Dili ile söyleyip, kalbi ile bu birliği ikrâra yanaşmayan münâfıktır. İki yüzlüdür. Îmân, dil ile ikrâr, kalb ile tasdiktir.

12. Allahü teâlânın hiçbir varlığa benzemediğini bilecek. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "O göklerin ve yerin yaratıcısıdır. Size kendi cinsinizden çiftler yarat mıştır. O'nun misli gibi O'na benzer hiçbir şey yoktur. O, Semîdir. Bütün söylenenleri işitir. Basîrdir; bütün yapılanları görür." (Şûrâ-11). İhlâs sûresinde ise Allahü teâlâ meâlen şöyle buyuruyor: "De ki; O, Allahdır, tekdir, eşi ortağı yoktur. Allah Samed'dir; her yaratığın muhtaç bulun duğu eksiksiz bir varlıktır. Doğurmadı ve doğurulmadı da. Hiçbir şey de O'na denk olmamıştır."

13. Müslüman, ölüm sonrası dirilmeyi kabûllenecek. Diriliş gününü inkâr eden İslâmiyetin îmân esâsını kabûl etmemiş olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Sizi (babanız Âdem'i), o arzdan (topraktan) yarattık. Yine ölümünüzden sonra, sizi ona döndüreceğiz. Hem de ondan sizi, başka bir defa daha, çürümüş ve dağılmış bedenlerinizi toplayıp rûhlarınızı iade ederek çıkaracağız." (Tâhâ-55).

14. Vücûddan kan, irin, v.s. aktığında abdestin bozulduğuna, yeniden abdest almak lâzım geldiğine inanmak gerekir. İnsanın içinden dışarıya çıkan veya akan her madde ile abdest bozulur.

15. Müslüman, son nefesini nasıl vereceği endişesiyle Allahü teâlâdan korkmalıdır. Çünkü hiçbir kimse, imânla mı, yoksa imansız olarak mı gideceğini bilemez. Son nefes korkusunu hissetmek, bütün mü'minlere farzdır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Ey îmân edenler! Allahtan korkun ve herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın. Allahtan korkun, çünkü Allah bütün yaptıklarınızdan haberdârdır." (Haşr-18).

Bir hadîs-i kudsîde ise, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu haber verir "Kuluma iki korku ve emânı birlikte vermem. Ya'nî, dünyâda benden korkanı, âhırette emîn kılarım, dünyâda benden emîn bulunanı da, âhırette korkuturum." Son nefes endişesi duymayan ve sonunun ne olacağı husûsunda Allahü teâlâdan korkmayan dalâlet içindedir.

16. Müslüman pekçok günah işlese de, Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesmemelidir. Çünkü, Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesen imansız olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Allah'ın lütfundan ümidinizi kesmeyiniz! Çünkü Allahın lütfundan ancak kâfirler topluluğu ümidini keser." (Yûsuf-87)

Müslüman bir kimse, mü'min bir kardeşini öldürse, zinâ yapsa, namaz kılmasa, oruç tutmasa ve birçok günah işlese, İslâmiyeti inkâr etmediği sürece kesinlikle mü'min sayılır. Bu işlediği günahlardan tövbe ederse, Allahü teâlâ tövbesine karşılık verir. Tövbe etmeden ölürse, Allahü teâlâ dilerse adâletiyle azâb eder, dilerse rahmetiyle Cennete sokar. Kim

bir mü'mine bu işlediği büyük günahlardan dolayı kâfir dese, kendisi kâfir olur. Ayrıca, Allahü teâlâya inandıktan sonra yaptığı günahlar, mü'mine zarar getirmez fikrini ileri süren de imansız olur.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Ey günah işlemekle nefslerine karşı haddîni aşmış kullarım! Allahın rahmetinden ümidi kesmeyiniz. Çünkü Allah, şirk ve küfürden başka, dilediği kimselerden bütün günahları mağfiret buyurur. Şüphesiz ki, O, Gafûrdur; çok bağışlayıcıdır. Rahimdir, çok merhametlidir." (Zümer-53)

17. Müslüman, imânla amelin ayrı ayrı şeyler olduğunu bilecek. Her Peygamberin kendine has bir şeriati, bir yolu vardır. Fakat hiçbirinin îmânı ötekinden farklı değildir. İmânda süreklilik şart iken, amelde bu mevzûbahis değildir. Zîrâ kişinin vakit girmeden kıldığı namaz, vakit namazı yerine geçmez. Rama zan gelmeden tuttuğu oruç, Ramazan orucu olarak sayılmaz. Bir inançsız bütün hayır ve tâatleri yapsa müslüman olamaz, çünkü îmân amelden önce gelir.

18. Müslüman, Münker ve Nekir adlarındaki iki meleğin, kabirde ölüyü sorguya çekeceklerini hak bilecek. Bunu inkâr eden Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılmış olur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Ali'nin de bulunduğu bir toplulukta Hazreti Ömer'e buyurdu ki: "Yâ Ömer! Ölünce seni dar bir mezara koyarlar. Münker ve Nekir gelir. Gözleri şimşek çakar, sesleri gök gürültüsü gibidir. O zaman ne yapaçaksın?" Hazreti Ömer suâl etti ki: "Yâ Resûlallah, o zaman, şimdiki gibi aklım başımda olur mu?" "Evet yâ Ömer" diye buyurduklarında Hazreti Ömer, "Öyleyse korkmam. Allah'ın izniyle onlara gereken cevâbı veririm" dedi.

19. Îmân eden kimse, dünyâdaki insanların beş kısma ayrıldığını bilecek. Bunlar; müşrik, münâfık, günah işlemeyen mü'min, günah işleyip hemen arkasından tövbe eden müslüman ve tövbede ısrar et meyen günahkâr müslümandır. Müşrik veya münâfık olarak ölen, Cehenneme girer ve orada ebediyyen kalır. Günahsız veya tövbe etmiş olarak vefât eden mü'min, Cennete girer ve orada ebedî kalır. Günah kâr mü'minlere ise, Allahü teâlâ dilerse adâletiyle azâb eder, dilerse lütfuyla Cennete sokar.

20. Bir müslüman şunu iyi bilmelidir: Üzerinde kul hakkı olan bir kimse, hakkı bulunan kimseleri hoşnut kılmadan ve helâlleşmeden vefât ederse, âhıret gününde, Allahü teâlâ onun iyiliklerinden hak sahiblerine alacakları kadar verir.

21. Bir müslümanın, Sırat köprüsünü hak bilmesi lâzımdır! Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyuruyorlar ki: "Cenâb-ı Hak, Cehennem üzerinde kıldan ince, kılıçtan keskin, geceden karanlık, yedi geçitli bir köprü yaratmıştır. Her geçit; bini çıkış, bini iniş, bini de düz olmak üzere, yaya yürüyüşüyle üçbin yıllık yoldur. Her geçitte kul hesaba çekilir. Birinci geçitte îmândan, ikinci geçitte namazdan, üçüncü geçitte zekâttan, dördüncüde oruçtan, beşincide hacdan, altıncıda abdest ve gusülden, yedincide ana-baba hakkından ve kul hakkından sorulur. Bunlara cevap verirse, şimşekden hızlı geçer ve Cennete girer. Cevap veremezse Cehenneme düşer."

22. Mü'min kişinin, Allahü teâlânın dilediğini yaptığını ve yapacağını bilmesi gerekir. Hüküm O'nundur. Kimse O'na hükmedemez. İstediğine karar veren O'dur. Yapacağından mes'ûl olmaz.

23. Îmân eden kimse, Allahü teâlânın bizatihi alîm ve kadir olduğunu, ilim ve kudret sahibi bulun duğunu bilmelidir.

24. Evliyânın kerâmetine inanmak lâzımdır. Evliyânın kerâmetine inanmıyan, bid'at sahibi sapık olur.

Es-Sevâd-ül-a'zam kitabının son kısmında, Hakim Semerkandî şöyle yazıyor: "İmâm-ı Ebû Hanîfe'ye göre, îmân iki temel üzeredir. Kalb ile tasdîk, dil ile ikrârdır. Tasdik en büyük temeldir. İkrâr bu tasdîkin varlığını isbâtlayan bir delîldir. Îmân kesinlikle, ziyâde ve noksanlığı kabûl etmez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 237

2) Keşf-üz-zünûn sh. 1008

3) El-A'lâm cild-1, sh. 296

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 44

5) Tabakât-ül-fukaha sh. 63

6) Nefehât-ül-üns sh. 175

7) Es-Sevâd-ül-a'zam

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 242

HAKÎM-İ TİRMİZÎ (Muhammed bin Ali)

Büyük hadîs imâmı. Sofiyye-i âliyyenin büyüklerinden, ma'rifet sahiblerinin en ileri gelenlerinden, ilmi ile amel eden âlimlerdendi. İsmi, Muhammed bin Ali bin Hasen bin Bişr ez-Zâhid olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. Tirmiz'de doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. Horasan evliyâsının büyüklerinden olan Hakîm-i Tirmizî, Tirmiz'de uzun müddet bulundu. Tirmiz, Buhârâ'nın güneyinde, Ceyhun nehri kenarında bir kasabadır. Hakîm-i Tirmizî'nin ba'zı beyanlarından dolayı, bu sözlerinin ince ma'nâsını anlayamayan kimseler tarafından Tirmiz'den çıkarıldı, Belh şehrine geldi. Belh ehâlisi, onu büyük saygı ve hürmet ile karşıladı. Kendisine izzet ve ikramda bulundu. Uzun müddet Belh şehrinde ikâmet eden Hakîm-i Tirmizî, daha sonra Nişâbûr'a geldi. 320 (m. 932)'de şehîd edildi.

Hakîm-i Tirmizî; babasından, Kuteybe bin Sa'îd, Hasen bin Ömer bin Sakîk, Sâlih bin Abdullah Tirmizî, Sâlih bin Muhammed Tirmizî, Ali bin Hucr es-Sa'dî, Yahyâ bin Mûsâ, Utbe bin Abdullah el-Mervezî, Abbâd bin Ya'kûb ed-Devrâkî, Süfyân bin Vekî'den, Horasan ve Irak'taki muhaddislerden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Yahyâ bin Mensûr el-Kâdı, Hasen bin Ali, Nişâbûr âlimleri ve daha pek çok âlim de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Tasnif etmiş olduğu pekçok kitabı olan Hakîm-i Tirmizî, Ebû Türâb Nahşebî Ahmed bin Hadraveyh ve İbn-i Celâ gibi evliyâ ile sohbet etmiş, beraber bulunmuş ve onlardan çok istifâde etmiştir. Çok hadîs-i şerîf toplamış, zâhid (dünyâya düşkün olmayan) ve âbid (çok ibâdet eden) bir zât olan Hakîm-i Tirmizî Muhammed bin Ali'nin yazdığı kitapların ekserisi tâb olunmuştur.

Sünnet-i seniyyeye tam uyan, ilmiyle âmil, ümmet-i Muhammed'in büyüklerinden bir zât olan Hakîm-i Tirmizî, zamanın evliyâsından idi. Velâyet sâhiblerinden olan Hakîm-i Tirmizî, herkesin dili ile öğülmüş, medh edilmiştir. İnce ma'nâları açıklama ve izah husûsunda bir üstâd, hadîs ilminde ise sika (sağlam güvenilir) bir âlimdi. Sözleri kâmil, hilmi (yumuşaklığı) pek ziyâde, şefkati çok ve ahlâkı pek güzeldi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) mübârek ahlâkı onda gürülürdü. Meşhûr Keşf-ül-mahcûb kitabının sahibi Hucvurî: "Hakîm-i Tirmizî çok büyük, mübârek bir zâttır. Benim yanımda öyle bir kıymeti vardır ki, kalbim tamamen ona bağlanmıştır. Benim üstadım onun için; "Muhammed bin Ali, tek olan iri bir inci'dir. Cihanda eşi az bulunur" buyurdu" demiştir. Çok kıymetli ve ma'nâlı sözlerinden dolayı Hakim-i evliyâ (velîlerin hikmetli söz söyleyenlerinden) ismi verilmişti.

Gençliğinde ilim öğrenmek ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için bulunduğu yer olan Tirmiz'den ayrılıp, başka yerlere gitmek üzere iki arkadaşı ile anlaştı. Bu kararlarını ve anlaşmalarını annesine anlatınca annesi üzüldü ve "Yavrucuğum! Ben zaîf, kimsesiz ve hastayım. Benim hizmetlerimi sen yapıyorsun. Beni yalnız, çaresiz kime bırakıyorsun?" dedi. Bu sözler üzerine genç Muhammed bin Ali Tirmizî'nin gönlüne dert düştü ve arkadaşlarıyla yaptığı anlaşmayı bozup seferden vazgeçti, iki arkadaşı ise onu yalnız bırakıp, ilim tahsili için yola çıktılar. Buna ziyadesiyle üzülen Muhammed bin Ali, ne annesinden ayrılabildi, ne de gönlünden ilim aşkını silip atabildi. Yalnız kaldığı zamanlarda, tenhâ yerlerde uzun uzun ağlardı. Yine bir gün mezarlıkta oturmuş ağlıyor, hem de "Ben burada câhil kaldım, ilimden mahrûm kaldım. Arkadaşlarım ise âlim olarak geri gelecekler" diye düşünüyordu. Gözlerinden yaşlar boşandığı bir sırada aniden nûrânî yüzlü, tatlı sözlü bir ihtiyâr çıkageldi ve: "Yavrum niye ağlıyorsun?" diye sordu. O da başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine, "Kısa zamanda o iki arkadaşını ilimde geçmen için, hergün sana ders vermemi arzu eder misin?" diye sordu. "Evet arzu ederim" cevâbını verdi. Bunun üzerine bu tatlı sözlü, nûr yüzlü mübârek ihtiyâr, Muhammed bin Ali'ye hergün ders veriyordu. Üç yıl devamlı ders okudu. Üç yıl sonra, bu mübârek zâtın Hızır (aleyhisselâm) olduğunu anladı. Buyurdu ki: "Bu büyük devlet, annemin rızâsı ve duâsı bereketiyle ihsân olundu." Her Pazar gecesi Hızır aleyhisselâm ona gelir, ma'nevî hâllerini birbirlerine anlatırlardı.

Buyurdu ki: "Kim bir şeyden korkarsa; ondan uzaklaşır ve ondan kaçar, kim de Allahü teâlâdan korkarsa, O'na doğru koşar, ya'nî emirlerine yapışır."

"Âhirette kurtulmak, ibâdet ve amelin çok olmasıyla değil; amellerin ihlâslı ve edeblerine uygun olarak yapılması iledir."

“Kalblerin kemâli, Allahü teâlâdan korkmakdaki kemâl ile, nefslerin itminana kavuşması da, takvânın (haramlardan uzaklaşmanın) kemâli iledir.”

“Mü’minin neş’esi yüzünde, hüznü kalbindedir.”

“Dünyâda iyilikten daha ağır bir yük yoktur. Çünkü, sana iyilik yapan seni bağlamış, kötülük yapan da, seni serbest bırakmış olur.”

“Çocukların yetiştirilmesi ve terbiyeleri mekteplerde, eşkıyâlarınki hapishânelerde, kadınlarınki evlerde, gençlerinki ilimde, yaşlıların ve ihtiyârlarınki ise câmilerde olur.”

“Ma’rifetin nûru kalbtedir. Parıltısı ise göğüsteki gönül gözündedir.”

“Cömertlik; Allah için, nefsine düşman olmandır.”

“Dünyâ; hükümdârlar için gelin, zâhidler için aynadır. Hükümdârlar onunla güzelleşir, zâhidler ise âfetlerine bakarak ondan uzaklaşıp terk ederler.”

“Allahü teâlânın kullarına ve dînine hizmet edecek olanların, tevâzu ve teslimiyet sahibi olması şarttır.”

“Bir kimse kulluğun vasıflarını bilmezse, Rabbânî vasıfları hiç bilemez. Din ilmi ve kulluğun vasıfları hakkında câhil olan, Allahü teâlânın vasıfları konusunda daha da câhil olur. Mahlûk olduğu hâlde, nefsini tanımanın yolunu bulamayan bir kimse, Hâlık olan Allahü teâlâyı tanımaya hiç yol bulamaz. Bir kimse beşerî sıfatlardaki âfet ve tehlikeleri görmezse; Allahü teâlânın sıfatlarındaki latifeleri ve incelikleri nasıl ve nereden bilebilir. Çünkü zâhirin, bâtınla alâkası vardır. Bir kimsenin bâtınsız olarak zâhirle ilgilenmesi imkânsızdır. Aynı şekilde; diğer bir kimsenin de, zâhirsiz olarak bâtınla alâkalanması mümkün değildir.”

“Îsâr nedir?” diye sordular. Cevâbında; “Başkalarının lezzetini ve rahatlığını, kendi lezzet ve rahatlığına tercih etmektir” buyurdu.

“Yakîn nedir?” diye sordular. Cevâbında; “Yakîn; kalbin, Allahü teâlânın emirlerine itaat etmesidir” buyurdu.

“Şükür nedir?” diye sordular. Cevâbında, “Şükür, gönlünün, ni’met veren Allahü teâlâya tam bağlı olmasıdır” buyurdu.

“Nefsin, sende mevcût olduğu hâlde, sen Allahü teâlâyı tanımak istiyorsun. Halbuki senin nefsin, daha kendisini dahi tanımış değildir. Rabbini nasıl tanıyacak?” “Kendisine halkın vasıfları sorulduğu zaman: “Apaçık olan bir zaaf ve acizlik. Buna rağmen uzun bir iddia ve da’vâ (uzun emeller)” cevâbını verdi.

Huşû’ sahibi olanların kimler olduğu sorulduğu zaman: “Huşu” sahibi olanlar; arzu ateşi sönen, kalbindeki arzu ve maksaddan tad alma dumanı sükûnet bulan, kalbi İslâmiyete hürmet ve ta’zîm nûrları saçan, böylece nefsin arzuları ve şehvetleri ölen, fakat kalbi ve rûhu dirilen; bunun içinde a’zâları ve bedeni, huşû’ ve sükûnet içinde bulunanlardır” cevâbını verdi.

“Kanâat nedir?” diye sorulunca, “İnsanın kısmetine düşen rızkına râzı olmasıdır” cevâbını vermişti.

Kendisine, “Îmânın gitmesine en çok sebeb olan günah nedir?” diye sordular. Buyurdu ki: “Üç günah vardır. Birincisi; îmân ni’metine kavuştuğuna şükretmemek. İkincisi; îmânın gitmesinden korkmamak. Üçüncüsü; mü’minleri incitmek ve onlara eziyet etmek. Biliniz ki, haksız yere bir müslümanı incitmek, Kâ’beyi yetmiş defa yıkmaktan daha büyük günahtır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) böyle buyurmuştur. **Beyt:**

Elinden geliyorsa, kırma kişi kalbini,
Kendini mahv edersin, sen kırarsan birini.

Fütüvveti şöyle tarif etmiştir: “Fütüvvet; evinde devamlı ikâmet edip kalanla, geçici bir zaman bir kaç günlüğüne oturan birini müsâvî görmektir.” Ya’nî, evinde bir kaç günlüğüne misâfir kalanla, aylarca hattâ yıllarca misâfir kalan veya başka türlü, mihnet ve sıkıntı veren iki kişiyi aynı tutmaktır. Hattâ uzun zaman kalana daha çok izzet ve ikramda bulunmaktır.”

Buyurdu ki: “Murâkabeni, seni her an gören Allahü teâlâ için yap. Şükrünü; ni’metlerini senden eksik etmeyenî Allahü teâlâ için yap. Tâatini; kendisine her an muhtaç olduğun Allahü teâlâ için yap. Saygı ve huşû’unu da bir ân bile hükümranlığının dışına çıkamayacağın Allahü teâlâ için yap.”

“İslâmiyetin, müslümanlığın aslı şu iki şeydir: “Allahü teâlânın yapmış olduğu iyilik ve ihsânı görmek (ona göre şükr etmek), diğeri ise hicran, ya’nî âhırette çok fecî ve acıklı bir hâle düşmek korkusu.” “Hakîkî ma’nâda Allahü teâlâyı sevmek, O’nu her an zikredip, O’nunla, ünsiyyet etmektir.”

“Kaybolan, niyetine üzüldüğün kadar, kaybettiğin hiçbir şeye üzülme. Çünkü hiçbir hayırlı amel, niyetsiz sahîh olmaz.”

“Her kim ki, şübhelilerden uzaklaşmadan kazandığı nafaka ile yetinirse, muhakkak günaha, harama düşer.”,..

“Allahü teâlâ kullarının rızkına kefil olmuştur. Kullarına da tevekkül etmeği emr etmiştir. O hâlde insanlar, Allahü teâlânın tekeffül ettiği şey ile uğraşmayıp, teklif ettiği şeylere, ya’nî O’nun dînine hizmete koşmalıdırlar.”

Kimin arzusu din, ya’nî âhıret olursa; bu hayırlı düşüncesi hürmetine, dünyevî işleri de âhıret işi hâline gelir. Bir kimsenin düşüncesi de dünyâ olursa; niyetinin bozukluğu sebebiyle, âhıret işleri de dünyâ işi hâline gelir.”

“Şeytanın insana, gâfil olduğu bir zamanda yaptığı zarar, yüz aç kurdun, bir koyun sürüsüne yaptığı zarardan daha fazladır. İnsanın nefsinin kendisine yaptığı zarar da, yüz şeytanın yaptığı zarardan fazladır.”

“Bir kimsede bulunan fenâ huyların en kötüsü; kibri, büyüklenmeyi sevmesi ve işlerinde ihtiyâr sahibi olmasıdır (kendi istediğini yapmasıdır). Çünkü kibir ve büyüklük, kendisinde hiçbir noksanlık bulunmayan Allahü teâlâya lâyıktır. İrâde ise, ilminde hiçbir cehâlet bulunmayan bir zâttan (cenâb-ı Haktan) olursa doğru olur.”

“Velî, dâima hâllerini gizler. Fakat her şey, onun velâyetini izhâr eder. Velî olduğunu iddia eden kimse ise, kendisinin velî olduğunu söyler. Fakat herşey, onun yalancı olduğunu söyler, onu tekzîb eder.”

“Azîz, izzet ve şeref sahibi kimse; günahın kendisini zelîl kılmadığı kimsedir. Hür olan kimse; hırs ve tamahın kendisini köleleştirmediği kimsedir. Ârif; şeytanın kendisini esîr almadığı kimsedir. Akıllı; Allahü teâlâdan korkan, haramlardan sakınan ve nefsini hesaba çekendir.”

Kendisine “Evliyâ son nefeslerinde kötü bir hâlde ölmekten korkarlar mı?” diye sorulunca; “Evet korkarlar. Fakat bu hatarât (tehlikeler) şeklinde bir korkudur. Allahü teâlâ dostlarının, evliyânın hayatlarını karanlık bir hâle getirmeyi asla arzu etmez” buyurdu.

“Allahü teâlânın zikri ve O’na ibâdetle öyle meşgûl olmalı ki, O’ndan herhangi bir şey istemeye fırsat kalmamalıdır.”

Kendisine takvâ ve fütüvvetten suâl edildiği zaman, “Takvâ (haramlardan sakınmak); kıyâmet günü hesâbda, hiçbir kimsenin yakana yapışmamasıdır. Fütüvvet de, o gün hiç kimsenin yakasına yapışmamaktır.”

“Her kim haram bir kuruşu alacaklısına iade ederse, nübüvvetten bir nûra kavuşur.”

“Evliyâyı küçük görmek, Allahü teâlâyı tanımanın azlığından ileri gelir. Her makamın kendisine has bir ehli vardır. Kim bir makama çıkmak arzu ettiği halde, o makamın ehline ya’nî o makamdakilere hürmet etmezse; o makamdan hâsıl olacak bereketten mahrûm olur. Ayrıca ulaştığı makam, yavaş yavaş o kimseyi helake sürükler.” Çünkü yolda yürürken düşen bir kimsenin düşmesi ile bir binanın beşinci katından düşmek arasında çok fark vardır. Kalbin kıymetini ve vaktin ehemmiyetini şu sözleriyle beyân etmiş ve: “Kalbin ve vaktin, sana bir sermâyedir. Fakat sen kalbini kötü zanlarla (Allahü teâlânın sevgisinden başka şeylerle) doldurdun. Vaktini de malaya’nî, boş ve fâidesiz şeylerle geçirdin, iflâs etmiş, sermâyesini kaybetmiş olan bir kimse, nasıl kâr edebilir?” buyurdu.

İlmiyle âmil olan âriflerin büyüklerinden olan Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî’nin (radıyallahü anh) çok kerâmetleri görülmüştür. Keşf ve kerâmetleri ve tasavvufun ince ma’rifetleri ile meşhûr olan Hakîm-i Tirmizî, Hızır aleyhisselâm ile devamlı görüşmesiyle de meşhûr idi.

Ebû Bekr Verrâk anlatıyor: Hakîm-i Tirmizî bana cüzler ve bir risale vererek, “Al bunları Ceyhun nehrine at” buyurdu. Bunları aldım, fakat atmaya gönlüm râzı olmadı, götürüp evime gizleyerek yanına geldim. “Attın mı?” diye sordu ve “Ne gördün?” dedi. “Hiçbirşey görmedim” dedim. “O hâlde onu atmadın, tekrar git ve onu suya at” dedi. Hemen geri döndüm. Fakat hem atmanın acısı, hem de göreceğim şeylerin

heyecanı beni şaşırtmıştı. Evden cüzleri ve risaleyi aldım, suya attım. Derhal su ikiye ayrıldı. Kapağı açık bir sandık meydana çıktı. Attığım cüzler ve risale içine düştü ve sandığın kapağı kapandı, su da eski hâlini aldı. Hakîm-i Tirmizî'nin yanına geldim ve gördüğüm şeylerin hepsini anlattım." "Tamam şimdi atmışsın" buyurdu. "Efendim bağışlayınız. Allahü teâlânın hakkı için bu işin sırrını bana anlatınız." dedim. Cevâbında: "Büyüklerin ilmine (tasavvufa) dâir bir risale te'lîf etmiştim. Onun ince ma'nâlarını keşf ve idraktan akıl âcizdi. Bunu, kardeşim Hızır aleyhisselâm benden istedi. O sandığı onun emri ile bir balık oraya getirdi. Allahü teâlâ da suya, bu sandığı ona ulaştırması için emir verdi" buyurdu.

Muhammed Tirmizî çok sayıda kitap yazmıştır. Ba'zıları yazdığı kitapları beğenmediler. Bunun üzerine yazdığı kitapları Ceyhun nehrine attı. Büyük balıklar, kitapları alıp muhafaza ettiler. İki sene sonra kitapları isteyince, tekrar suyun yüzüne çıkardılar. Kitaplara bakıldığında, hiç suya düşmemiş gibi, hattâ bir noktasının dahi bozulmamış olduğu görüldü.

İmâm-ı Şa'rânî hazretleri buyurdu ki: İmâm-ı Muhammed Tirmizî, bir fıkıh kitabı ile tasavvufa âit bir kitap yazmıştı. Birisi gelip ona dedi ki: "Senin bu kitablarını okuyanlar, velîlerin, peygamberlerden daha üstün olduğunu zan edecekler." Bunun üzerine Muhammed Tirmizî hazretleri bir sandık yaptırdı. O iki kitabı içine koydu. Ve sandığı nehre attı. Oradakiler gördüler ki, nehirden iki el çıkıb sandığı aldı ve şöyle bir ses işitildi: "Suların âmiri olan melek bize şu sandığı muhafaza edin" dedi." Bir müddet sonra sandık dışarıya çıktı. Sandığı açtığımızda, içindeki kitaplardan hiçbirinin ıslanmadığını gördük. Sandığı bulduğumuzda, o da vefât etmişti. Ebû Bekr Verrâk anlatıyor: Birgün Muhammed bin Ali Hakim-i Tirmizî bana, "Bugün seni bir yere götüreceğim" dedi. "Siz nasıl emrederseniz" dedim. Yürümeye başladık. Bir müddet sonra ucu bucağı belli olmayan bir çöle ulaştık. Çölün ortasında her tarafı yeşillik bir vahaya vardık. Orada yeşil yapraklı büyük bir ağaç ve onun altında bir taht, üzerinde de güzel elbiseler giymiş, yüzü nûr saçan bir ihtiyâr gördüm. Yan tarafta da bir pınar akıyordu. Hakîm-i Tirmizî (radıyallahü anh) bu zâtın yanına varınca, o hemen hürmetle ayağa kalktı ve onu yerine oturttu. Biraz sonra, birçok zâtlar geldi ve sayıları kırka ulaştı. Bir müddet sohbet ettikten sonra, içlerinden birisi ellerini havaya kaldırdı. Semâdan bir sofra indi, yemeklerini yediler. Daha sonra Hakîm-i Tirmizî, o zâta çeşitli sorular sordu. Orada konuşulanlardan hiçbir şey anlamadım. Hakîm-i Tirmizî, o zâttan izin istedi, geri döndü ve bana," Yâ Ebâ Bekr haydi git, hiç şüphen olmasın ki, sen se'âdet-i ebediyyeye kavuştun" dedi. Bir müddet sonra Tirmiz'e döndük. "Ey efendim, suâlimi affedin. Acaba orası neresi idi? O gördüğümüz zât kimdi?" diye sordum. "Orası Tîh sahrası (çölü) idi. O zât da zamanımızın büyüğü Kutb-u Medâr'ı idi. [İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh), "Kutb-u Medar: Âlemde, dünyâda her şeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için, feyz gelmesine vâsıta olan büyük velîdir" buyurmaktadır.] Diğer zâtlar da kırklardı" buyurdu. Bunun üzerine, "Efendim, Tirmiz'den Tîh sahrasına kısa zamanda nasıl ulaştık?" diye sordum. "Ey Ebû Bekr sen bunu düşünme... Senin için mühim olan, vusul ya'nî ulaşmaktır" cevâbını verdi.

Kendisi şöyle anlatmıştır: "Nefsimin tâat üzere olup, Allahü teâlâya teslim olması için çok çalıştım, onunla çok uğraştım. Fakat onunla baş edemedim. Nihâyet bu işi başarmaktan ümidimi keserek "Herhalde Allahü teâlâ bu nefsi, dünyâ ve Cehennem için yaratmış" deyip Ceyhun nehrinin kenarına gittim. Oradan geçen birine, "Ellerimi ve ayaklarımı bağla" dedim. O da bağladı ve geçip gitti. Sonra yanım üzerine yuvarlanarak, kendimi nehre attım. Maksadım suda boğulmaktı, su çarptı ve ellerimin bağını açtı. Bir dalga geldi. Kenara vurdu. Kendimden ümidimi keserek: "Sübhânallah, Allahü teâlâ öyle bir nefs yaratmış ki, ne Cennete ne de Cehenneme lâyık" dedim. Kendimden ümid kestiğim bu ânda, kalbimin kırıklığı hürmetine bir sır keşif olundu. Böylece bana lâzım olan şeyleri öğrendim."

Zamanında büyük bir zâhid vardı. Hakîm-i Tirmizî'nin büyüklüğüne inanmaz ve itiraz ederdi. Hakîm-i Tirmizî'nin (radıyallahü anh), küçük bir kulübesinden başka bir şeyi yoktu. Dünyâda sâhib olduğu tek mal bu idi ki; onun da kapısı olmayıp, girişinde bir perde asılı idi. Haccetmek için memleketinden ayrıldı. Haccını îfâ ettikten sonra tekrar geri döndüğünde, kulübeye bir köpeğin girip yavrulamış olduğunu gördü. Bu köpeği buradan çıkarmak istedi. Belki yavrularını alıp buradan çıkar diye, seksen defa evine gitti. Aynı günün gecesi, Hakîm-i Tirmizî hazretlerinin büyüklüğünü inkâr eden Zâhid, rü'yâsında Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) ona: "Ey filan, evine giren bir köpeği çıkarmak için, kendiliğinden çıkar diye köpekten ricada bulunarak, seksen defa gelip giden bir zâtla kendini eşit mi tutuyorsun? Eğer ebedî se'âdete kavuşmak istiyorsan, git onun hizmetine kavuş" buyurdu. Bunun üzerine, bu zâhid zât,

Hakîm-i Tirmizî'nin huzûruna geldi. Özür dileyerek affına sığındı ve ölünceye kadar hizmetinden ayrılmadı.

Her türlü kusuru kendinde arayan, hiçbir kimseye kabahat ve kusur bulmayan Hazreti Hakîm-i Tirmizî, herkesin kızdığı, kötü şeyler söylendiği zaman, o iyilik yapar, hattâ diğer zamanlarda yaptığı iyilik ve ihsândan daha fazlasını yapardı. Hanımına sordular "Hâkim-i Tirmizî'nin kızdığını anlayabiliyor musunuz?" Cevâbında: "Evet anlıyoruz, bizden bizar olduğu zaman, bize karşı daha iyi davranır, yemek yedirir, su verir, ağlar ve "Yâ Rabbî! Ben ne günah işledim de seni gazâblandırdım ki, bunları benim üzerime gönderiyorsun! Rabbim tövbe ettim, beni affet ve onları iyi hâle çevir" diye duâ ederdi. Böyle duâ ettiği zaman, onun kızdığını ve onu üzdüğümüzü bilirdik. Onu bu belâdan kurtarmak için de, tövbe eder ve affını isterdik" buyurdu.

Hakîm-i Tirmizî'ye (kuddise sirruh), gençliğinde bir güzel kadın gelerek onu da'vet etti, ama o asla kabûl etmedi. Fakat bu kadın Hakîm-i Tirmizî hazretlerinin peşini bırakmadı. Birgün bağda yalnız başına çalıştığını öğrenince, hemen bağa gitti. Kadının kendisine doğru geldiğini gören Hakîm-i Tirmizî (kuddise sirruh) hemen durumu fark edip kaçmaya başladı. Peşinden koşan kadın, "Sen benim kanıma girmek istiyorsun, beni katil edeceksin" diye bağırıyordu. Hiç ona aldırış etmeyen Hakim-i Tirmizî (kuddise sirruh), yüksekçe bir duvara rastladı. Hemen kendisini oradan atarak, o kadının şerrinden kurtuldu. Hakîm-i Tirmizî (kuddise sirruh) ihtiyârladığı zaman, birgün eski günlerini hatırladı ve o hâl hatırına geldi. O an nefsinden zihnine; "O kadının teklifini kabûl edip, ihtiyâcını temin etseydin ne olurdu? Nasıl olsa o zaman gençtin. Daha sonra tövbe ederdin" diye bir düşünce geldi. Zihnine, nefisten böyle bir düşüncenin gelmesine çok üzüldü ve "Ey günahlarla ve pisliklerle dolu olan habîs nefs. Kırk sene evvel, genç iken hatırında böyle bir şey yoktu da, şimdi bunca mücâhede ve riyâzetten sonra, günâh işlemedim diye pişman olmak nereden hatırına geldi?" dedi. Çok üzüldü, bir köşeye çekildi, günlerce ağladı, matem tuttu. "Nasıl oldu da hatırıma böyle pis bir düşünce geldi" diyordu. Bir müddet sonra, rü'yâsında Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördü. Peygamberimiz ona; "Ey Muhammed! Nasıl sözler söylüyorsun? Senin yaptığın işler, bizimki gibi değildir. Senin yaptıkların sehiv ve gaflet, bizim (ya'nî Peygamberlerin ise) ancak sahv (uyanıklık) ve doğruluktur" buyurdu. Bunun üzerine pişman oldu ve tövbe etti.

Naklolunmuştur ki: uzun bir zaman Hızır aleyhisselâmı görmemişti. Birgün, temiz yeni elbiseler giymiş, sarığını sarmış câmiye giderken, bir mes'ele yüzünden kendisine kızan bir kadının evinin önünden geçiyordu. Kadın, çocuğunun kirli elbiselerini yıkamış, leğen de pislikli su ile dolmuştu. Hakîm-i Tirmizî'yi evinin önünden geçerken görünce, leğendeki pis suyu olduğu gibi üzerine attı. Her tarafı necâset ve idrarlı su ile ıslandı. Bunun üzerine Hakîm-i Tirmizî hazretleri hiçbirşey söylemediği gibi, başını kaldırıp bakmadı bile. Biraz sonra Hızır aleyhisselâm geldi ve "Sen bu hakaret ve kötülüğe katlanıp, sabredip hiçbir şey söylemediğin için bizi gördün" buyurdu. (Çünkü o büyükler, tamamen nefslerinden uzaklaşmış, Hakka âşık olmuşlardır. O'ndan başka bir düşünceleri, O'nun rızâsından başka bir maksatları yoktur. Sabır, onların hâli olup, dâima Allahü teâlâyı anarlar.)

Hakîm-i Tirmizî (radıyallahü anh) son derece edebli ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) güzel ahlâkına sahip idi. Ailesi içinde dahi, küçücük nahoş bir hareketi görülmemişti. Birisi onu imtihan kasdıyla yanına gitti. Hakîm-i Tirmizî hazretleri, o sırada câmide namaz kılıyordu. Onu böyle görünce, namazını bitirmesi için bir müddet bekledi. Hakîm-i Tirmizî (radıyallahü anh) namazını bitirince câmiden çıktı ve yürümeye başladı. O kişi de, imtihan düşüncesiyle arkasından yürüdü. O esnada Hakîm-i Tirmizî hazretleri geri döndü ve "İmtihan etmeye kalkma, bu senin için iyi olmaz" buyurdu.

Muhammed bin Ali Hakîm-i Tirmizî'nin, tasavvufta beyân ettiği ve kendisine intisâb edenlerin yolu na, Hakîmiye denilmektedir. Zâhirî ve batınî ilimlerden büyük nasîbi olan Hakîm-i Tirmizî hazretlerinin daha önce belirtildiği gibi, çok güzel sözleri ve te'lîf ettiği eserleri vardır. Yolu vilayet yollarından idi. Velîler Allahü teâlânın sevgili kullarıdır. Onlara son derece hürmet ve edeb lâzımdır. Onlar Allahü teâlânın husûsî ni'metlerine kavuşmuşlardır. Onlar, Allahü teâlânın nûru ile bakarlar. Onlarla beraber olanlar şakî olmazlar. Buyurdu ki: "Evliyâ ma'sûm (günahsız) değildirler. Çünkü, ismet sahibi olmak günahsız olmak) velîlik için şart değildir. Fakat Allahü teâlâ onları günâhlardan hıfz eder." Hakîm-i Tirmizî; tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm ve tasavvuf ilimlerinde kıymetli pek çok eser te'lîf etmiştir. Buyurdu ki: Yazdığım kitapları, bana isnad edilsin, bunun kitapları denilsin diye te'lîf etmedim. Fakat hâller beni kaplayıp, kendimden geçtiğim zamanlar, te'lîf ile teselli bulurdum." Böylece yazdığı eserleri, Allahü teâlânın yardımı ile te'lîf ettiğini beyân buyurdu.

Pek çok risaleleri mevcût olmakla beraber, yazdığı meşhûr kitapları; Kitâb-ül-furûk, Hatm-ül-vilâye ve İ'lel-üş-şer'iyye Nevâdir-ül-üsûl fî ehâdis-ür-Resûl, Gars-ül-muvahhidîn, Eriyyâdatü ve edeb-ün-nefs, Gavr-ül-umûr, el-Menâhî, Şerh-üs-salât, el Mesâil-ül-meknûne, el-Ekyâs ve'l-mu'terrîn, Beyân-ül-fark beyn-es-sadr, el-Akl ve'l-hevâ'dır. Bunların dördü hariç, diğerleri basılmıştır. Ba'zı risaleleri de, yakın zamanda Şam'da tekrar basılmıştır.

Hakîm-i Tirmizî, İbrâhîm bin Meysere'den haber veriyor ki, Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) İstanbul'a gazâ etmeğe gitti. Birinin yanından geçerken, "Bir kimsenin öğle vakti yaptığı işler, akşam olunca mezârdakilere gösterilir" dediğini işitti. Ebû Eyyûb hazretleri; "Niye böyle söylüyorsun?" dediği zaman; "Vallahi bunu sizin için söylüyorum" dedi. Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) "Yâ Rabbî! Sana sığınırım, Ubâde bin Sâmit'in ve Sa'd bin Ubâde'nin (r.anhümâ) yanında, onlar öldükten sonra yaptıklarımdan dolayı, yüzümü kara etme" diye duâ etti. O kimse cevâbında, "Allahü teâlâ kullarının kusurlarını örter, amellerinin iyisini gösterir" buyurdu. Hakîm-i Tirmizî, (Nevâdir) kitabında bildirdiği hadîs-i şerîfte:"İnsanların yaptıkları işler, Pazartesi ve Perşembe günleri Allahü teâlâya arz olunur. Peygamberlere, evliyâya ve ana-babaya Cum'a günleri gösterilir. İyi işleri görünce sevinirler. Yüzlerinin parlaklığı artar. Allahtan korkunuz! Ölülerinizi incitmeyiniz" buyurdu.

Hakîm-i Tirmizî hazretleri Kitâb-ül-akl ve'l-hevâ isimli eserinde buyurur ki:

Fehim (anlamak): Üç şeyle hasıl olur. Birincisi, zihnin boş ve hazır olması. İkincisi, Allahü teâlâya (anlayış ihsân etmesi için) yalvarmak. Üçüncüsü, dünyâ ve âhıretin ne olduğunu, hakîkatini anlamış ve kavramış biriyle müzâkere etmek. Dünya ve âhıretin durumunu kavrayanlar, ancak basîret sahipleridir.

İhlâs yedi şeyle olur: Birincisi, Allahü teâlâya tevekkül etmek, güvenmek. İkincisi, işlerini Allahü teâlâya havale etmek. Üçüncüsü, mahlûktan birşey beklememek. Ne isterse Allahü teâlâdan istemek. Dördüncü, mahlûkların za'îfliğini düşünmek. Beşincisi, azîz kılan ve yükseltenin, zelîl kılan ve alçaltanın kul değil, Allahü teâlâ olduğunu bilmek. Çünkü, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Resûlüm, şöyle de: "Ey mülkün sahibi Allahım! Sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini azîz edersin, dilediğini de zelîl edersin, hayır yalnız senin elindedir, muhakkak ki sen her şeye kadirsin." (Âl-i İmrân-26) Altıncısı, öldükten sonra amellerini tartılacağını ve bunların karşılığını göreceğini, sevâb tarafı ağır gelirse Cennete gideceğini, günahları çok olursa, Cehenneme gideceğini hatırlamak. Yedincisi, şeytanın, işlerinde kendisine riya verdiğini hatırlamak. İhlâs, amelde doğru olmak ve yaptığını sırf Allahü teâlânın rızâsı için yapmakla hâsıl olur. İhlâsın zıddı riyadır. İhlâsın üç alâmeti vardır: Birincisi, övülmekten korkmak. Çünkü övülmek kişinin amelini bozar. İhlâslı olan kişi, yaptıklarının karşılığını sâdece Allahü teâlâdan bekler. İkincisi, ihlâslı kimse, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak yaptığı işlerde, kınayanın kınamasından endişe etmez. Çünkü insanların ayıplamasından korkan kimse, Allahü teâlânın rızâsı bulunan birçok şeyi terk eder. Bunun içindir ki, ihlâslı kimse sâdece Allahü teâlânın kınamasından korkar. Üçüncüsü, Allahü teâlânın rızâsına uygun işlerde, o işi yapmama husûsunda mazeret beyân eden kimse, ihlâs sahibi olamaz. Üç şey vardır ki, onları ihlâs sahibi kimseler yapar. Birincisi, acı da olsa, hakkı ve doğruyu konuşur. İkincisi, hak ile amel eder. Onu, insanların kendisine yardımı kesmeleri korkusundan dolayı terk etmez. Çünkü Allahü teâlâ ona rızâsına uygun olarak yaptığı işlerinde yardımını ihsân etmektedir. Üçüncüsü, Allah korkusundan yapmak istediği şeyi, insanların korkusundan dolayı bırakmaz. Çünkü, Allah korkusu, kalbindeki insan korkusuna mâni olur.

İhlâs ne güzeldir. Ne mutlu Allahü teâlânın kendisine ihlâs lütfedip, ihlâsa muvaffak kıldığı kimseye.

Tevâzu: Beş şeyle hâsıl olur. Birincisi, başlangıçta hangi şeyden yaratıldığını hatırlamakla. İkincisi, dünyâya geldikten sonra, muhtaç bir varlık olarak yaşadığını düşünmekle. Üçüncüsü, dünyâda sayılı ömrünü tükettikten sonra, kokuşan bir leş ve sonra da toprak olacağını hatırlamak. Dördüncüsü, za'îf ve âciz olduğunu, başına gelen en ufak bir sıkıntıdan kurtulmaya bile güç yetiremediğini düşünmek. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allah için tevâzu yapanı, Allahü teâlâ yükseltir." Beşincisi, Resûlullahın (aleyhisselâm)"Başlangıcı; nutfe (meni), ortası; irin, kan, bevl (idrar) ve gaita, sonu; kabrinde leşdir" hadîs-i şerîfini hatırlamak.

Tevazunun zıddı; tekebbür (büyüklenmek), şımarmak, azmak ve kendini beğenmektir.

Nasîhat: Üç şeyle olur. Birincisi, kalbinde mü'minlere saygı duymak. İkincisi, âhırette se'âdete kavuşmayı, mü'minlere

nasîhat etmekte görmek. Üçüncüsü, Allahü teâlânın ni’met ve yardımının nasîhatle birlikte olduğunu düşünmek. Nasîhat” eden kimsenin üç alâmeti vardır: Birincisi, müslümanlara kıymet vermek. İkincisi, müslümanları ilminden faydalandırmak. Üçüncüsü, müslümanlara yardım etmeyi, onlara nasîhat etmeye vesîle ve vâsıta bilmek. Üç şey nasîhat edenlerin yaptığı işlerdendir: Birincisi, insanlar kötü işlerinden vazgeçinceye kadar, devamlı onların yaptıkları kötü işlerin başlarına getireceği âfet ve tehlikelerden bahsetmek ve onlara, doğru işlerinde yardımcı olmak. İkincisi, âhırete hazırlanma husûsunda, müslümanlara va’z ve nasîhat eder. Üçüncüsü, insanların ellerinde bulunan şeylere rağbet etmez. Eğer sâdece onların ellerinde olan dünyalıklarına rağbet ederse, onlara nasîhati terk eder. Âhıretteki kurtuluşu için, mü’minlere nasîhat etmeyi vesîle bilir. Ne mutlu, Allahü teâlânın kendisine nasîhatta muvaffak ettiği kimseye. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm), “Dikkat ediniz. Muhakkak ki, din nasîhattir” buyurmuşlardır. Cerîr bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurur ki: “Resûlullaha (aleyhisselâm) her müslümana nasîhat etmek husûsunda bî’at ettim. Müslümanlara nasîhatta bulunan kimse, aynı zamanda kendisine de nasîhat eder. Nasîhat eden kimse, dünyâ ve âhırette azîzdir.

Şefkat: Üç şeyle olur. Mü’minlerin, Allahü teâlânın katındaki derecesini ve kıymetini düşünmek. İkincisi, onun müslümanlara, müslümanların da kendisine olan ihtiyâcını gözönüne getirmek. Çünkü, o yalnız başına za’îf kalır. Gerek dünyâ ve gerekse, âhıret işlerinde, diğer mü’min kardeşlerinin yardımına muhtaç olduğunu hatırlamak. Üçüncüsü, kıyâmet günü mü’minlerin şefaatlerine muhtaç olduğunu hatırlamak. Şefkatin zıddı, düşmanlıktır. Şefkatli müslümanın üç alâmeti vardır. Birincisi, düşmanlık etmeyi sevmemek. İkincisi, hasedi sevmemek. Üçüncüsü, kötülemek ve kusur bulmayı sevmemek. Şu üç şey, şefkatli mü’minin yaptığı şeylerdendir. Birincisi, lütuf ve ihsânda bulunmak. İkincisi, hilm sahibi olmak. Üçüncüsü, müslümanları sevmek. Kişi, mü’minlerin Allahü teâlâ katındaki derece ve kıymetlerini düşünmedikçe, gerçek şefkati yapamaz. Allahü teâlânın mü’minlere şefkat etmeye muvaffak kıldığı kimseye ne mutlu. Müslümanlara nasîhat ederek onlara faydalı olan kimse, kıymetlidir. Dünyâ ve âhırette emîndir. Hased eden kimse ise, dünyâ ve âhırette hor ve hakîr olup, korku içerisindedir.

Verâ’: Beş şeyle olur. Birincisi, ilim. İkincisi edindiği bilgileri hatırlamak. Üçüncüsü, Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını, yüceliğini ve kudretini hatırlamak. Dördüncüsü, Allahü teâlâdan haya etmeyi hatırlamak. Beşincisi, Allahü teâlânın kendisine gazâb etmesinden korkmayı hatırlamak. Vera’ sahibinin üç alâmeti vardır. Birincisi, az şeyi sever. Çünkü az şeyin hesabı da az olur. İkincisi, az konuşmak. Üçüncüsü, az yemek. Üç şey de vera’ sahiblerinin yaptığı şeylerdendir: Birincisi, ölçülü ve delîlli konuşmak. İkincisi, gecesinde ve gündüzünde Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden sakınmak. Üçüncüsü, kendisiyle meşgûl olup, insanların ayıplarından bahsetmemek. Bir kimse, Allahü teâlânın büyüklüğünü, kudretini, yegâne hüküm sahibi olduğunu tefekkür etmedikçe (düşünmedikçe), gerçek vera’ya kavuşamaz.

Şükür şunlarla hâsıl olur: Birincisi, ni’mete şükr edildiği zaman, ni’metin artacağını hatırlamak. Çünkü Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu: “Ni’metlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetlerini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim.” (İbrâhîm-7) Üçüncüsü, o ni’metin, Allahü teâlânın ihsânı olduğunu, düşünmek. Şükreden kimsenin alâmetleri üç tanedir. Birincisi, Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmek için gayret gösterir. İkincisi, Allahü teâlâya yalvarıp yakarmayı sever. Üçüncüsü, ibâdet etmeyi sever. Şu üç şey de şükredenlerin yaptığı işlerdendir. Birincisi, Allahü teâlânın verdiği ni’meti dâima hatırlar. İkincisi, iyi ve kötü kimselerin hâllerinden ibret alır. Üçüncüsü, Allahü teâlânın ihsân etmiş olduğu ni’metlere karşı şükür vazîfesini yerine getirinceye kadar çalışır.

Hakîm-i Tirmizî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Allahü teâlâ, kulunun san’at sahibi olduğunu görmeği elbette sever” buyurdu.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i kudsîde şöyle buyurulmuştur: “Benim, af ve keremim, dünyâda bir müslümanın günahını setredip de, sonra onu rüsvâ etmiyecek kadar büyüktür. Kulum bana istiğfar ettiği müddetçe günâhını dâima affederim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 248

2) Nefehât-ül-üns sh. 169

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 127

4) Kâmûs-ul-a’lâm cild-3, sh. 1970

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 645

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 101

7) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 233

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 245

9) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 217

10) Geschichte des Arabischen Schriftums cild-1, sh. 653

11) Rüdüvvûşşân

HALLÂC-I MENSÛR (Hüseyn bin Mensûr)

Sofiyye-i aliyye denilen büyük velîlerden. İsmi, Hüseyn bin Mensûr olup, künyesi Ebül Mugîs'tir. Doğum târihi kesin bilinmemekle beraber 243-246 (m. 857-860) yılları arasında İran'ın Beyzâ şehrinde doğduğu kaydedilmiştir. 306 (m. 918)'de şehîd edildi. Babasının ise Mahamma isimli bir zerdüşt olduğu rivâyet edilmiştir.

İlk gençlik yıllarından sonra tasavvufa meylederek, Tüster'de büyük velîlerden Abdullah-ı Tüsterî'nin (kuddise sirruh) sohbetinde iki sene bulundu. Onsekiz yaşında Basra'ya gelerek Amr bin Osman-ı Mekkî'ye bağlandı ve onsekiz ay sohbetinde kaldı. Her iki velînin yanında da çok sıkı riyâzetler (nefsin isteklerini yapmamak), mücâhedeler (nefsin istemediklerini yapmak) yaptı. Mu'teber ailelerden Ebû Ya'kûb-i Aktâ'nın kızı ile evlendi. Bir müddet Basra'da kaldıktan sonra, Bağdâd'a Cüneyd-i Bağdâdî'nin (radıyallahü anh) yanına geldi. Cüneyd (radıyallahü anh) ona susmayı ve insanlarla görüşmemeyi emretti. Daha sonra Hicaz'a giderek, bir sene Ravda-i mutahhara'da mücavirlik yapıp tekrar Bağdâd'a geldi. Burada yine Cüneyd-i Bağdadî hazretleri ile görüştü ve ba'zı suâller sordu. Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) suâllerine cevap vermedi. Sorduğu mes'elelerin cevâbını alamayınca, izin alarak Tüster'e gitti. Bir sene orada kaldı. Burada büyük kabûl ve ilgi gördü. Daha sonra buradan ayrılıp, beş yıl ortadan kayboldu. Horasan ve Mâverâünnehr gibi beldelerde bulundu. Sonra Ahvaz'a geldi. Burada da nasîhatlarda bulunup, Ahvaz halkı içinde büyük kabûl ve ikram gördü. Ahvaz'da ilâhî esrârdan çok bahsettiğinden, kendisine Hallâc-ı Esrâr denildi. Tekrar hacca gitti. Dönüşte Basra'ya geldi. Oradan tekrar Ahvaz'a gitti. "Halkı Hakka da'vet için şirk beldelerine gidiyorum" diyerek, o zamanlar henüz müslüman olmamış ba'zı Türk ve Kürt kavimlerinin müslümanlığı kabûl etmeleri için, Hoten ve Turfan'a sonra Hindistan'a gitti. Bu arada üç defa hac etmiştir. Tarikat sarhoşluğunda gördüklerini, İslâmiyetin zâhirine uymayan kelimelerle söylediğinden, 306 (m. 918) yılı Zil-ka'de ayının 24. Salı günü, halife Ca'fer bin Mu'tasım'ın zamanında Bağdâd'da elleri ve ayakları kesilip asılarak şehîd edildi. Sonra yakılarak, külleri Dicleye atıldı..

Hallâc-ı Mensûr, zamanındaki ba'zı zâhir âlimlerinin de anlayamadığı sâdık, Allahü teâlânın aşkı ile yanan bir Hak âşığıdır. Şiddetli mücâhedeler ve çetin riyâzetler çekmiş, himmeti yüksek, kerâmetler sahibi bir velîdir. Sözleri güzel, konuşması fasîh ve belîğ, fîrâseti üstün, hakîkat, esrâr, ma'nâ ve ma'rifetler sahibi olup, yaşadığı müddetçe, dâima ibâdet ve riyâzetle meşgûl olurdu. Günde bin rek'at namaz kılardı. Şehîd edildiği günün gecesinde de 500 rek'at kılmış olup, her gece en az dörtyüz rek'at namaz kılmaya kendisini mecbûr tutardı. Hallâc-ı Mensûr'a; "Bu yüksek derecelere ulaşmış iken, niçin bu kadar meşakkat çekiyorsun?" diye sorulunca, "Allahü teâlâya dost olanların işlerine, ne rahat, ne de meşakkat te'sîr eder. Onlar, Allahü teâlânın sıfatlarında fânî olup, kendilerini unuttuklarından, rahat veya zahmet onlara te'sîr etmez" cevâbını vermiştir.

Aslında Mensûr'un mesleği hallaç (pamuk atıcı) değildir. Birgün dostu olan bir hallacın dükkânında otururken, onu bir işe gönderdi ve "Senin işini de ben görürüm" dedi. Parmağı ile işâret edince pamuklar, çekirdek ve tozlarından ayrıldı. Bu kerâmet yayılarak, "Hallâc" ismiyle meşhûr oldu.

Her an şükür ve tâat üzere olduğu hâlde, Arafat meydanında başını bir kum tepesi üzerine koyup, "Ey âlemlerin Rabbi! Ey azîz olan Allahım! Bütün tesbih edenlerin tesbihinden, bütün tehlîl söyleyenlerin tehlîlinden ve her tefekkür sahibinin tefekküründen seni tenzih ederim. Yâ ilâhî! Biliyorsun ki, sana şükretmekten âcizim. Benim şükrüm ancak budur" buyurdu.

Fakîrlik nedir? diye sordular: "Fakîr; Allahü teâlâdan başka herkesden müstağni (uzak, beri) olan ve ancak Allahü teâlâya

muhtaç olup, herşeyi ondan bekleyen kimsedir” cevâbını verdi.

Buyurdu ki: “Hakîkî tevekkül sahibi, bulunduğu şehirde kendisinden daha muhtaç ve daha hak sahibi biri varsa, orada yemek yemez.”

“Kul, ubûdiyyetin (kulluğun) bütün şartlarını kendinde toplarsa, (Allahtan başkasına) kul olmanın yorgunluğundan kurtularak hürriyete kavuşur, külfetsiz ve sıkıntısız bir şekilde (Allaha) kul olmanın zîneti ile süslenir. Peygamberlerin ve sıddîkların makamı budur. Ya’nî, bu durumdaki kul mahmul hâle gelir. (Ya’nî, ibâdet ve tâat bedene zor gelse bile, Allahü teâlânın yardımı ile onu zevkle ve gönül rahatlığı ile îfâ eder.) İslâmiyet yönünden bu nevi ibâdetlerle süslü bulunduğu hâlde ibâdetlerinde kalbine en küçük bir meşakkat, sıkıntı arız olmaz.”

“Kim hürriyeti murâd edinirse ubûdiyyete (kulluğa) sıkı bir şekilde devam etsin. Hakiki hürriyet Allahtan başkasına kulluk yapmamaktır.”

“Allahü teâlâ bir kulunu kendisine çekti mi, bütün sırlar onun mülkü hâline gelir. Bunların hepsini görür ve ne olduklarını haber verir.”

“Firâset sahibi ilk bakışta doğruyu bulur. Te’vîle, zanna ve şüpheye saplanmaz.”

“Yüksek ahlâk, bir kere Hakkı mütâlâa ve müşâhede ettikten sonra, artık halkın eza ve cefâsının sana te’sîr etmemesidir.”

“Kul; ma’rifet-i ilâhiyeye ulaştığı zaman, Allahü teâlâ onun kalbine ve zihnine (bir çok gizli sırlar) ilham eder.”

“Hakiki muhabbet, insanın kendi vasıflarının, sıfatlarının, hepsini unutarak, sevgiliyle beraber bulunmaktır.”

“Huluk-i azîm, engüzel ahlâk, Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra, halktan gelen eza ve cefânın insana te’sîr etmemesidir.”

“Mürid, tövbesinin, murâd (Allahü teâlânın kendisine çektiği kimseler) ise günah işlememenin gölgesindedir.”

“Dünyâyı unutan, nefs zahidi; âhıreti unutan, kalb zahidi; kendini unutan da rûh zahidi olur.”

Şehîd edilmeden önce kendisinden nasîhat isteyen hizmetçiye: “Nefsi, yapması gerek bir şeyle (ibâdetlerle) meşgûl et! Yoksa yapılmaması gereken bir şeyle (haramlarla), o seni meşgûl eder” dedi.

“Azîz ve celîl olan Allahtan başka bir şeyden korkan veya bir şeyi ümit eden kimsenin yüzüne, Allahü teâlâ bütün kapıları kapatır, ona âdi bir korkuyu (Allah korkusunun dışında kalan korkuları) musallat eder. Kendisi ile onun arasına yetmiş perde çeker, bu perdelerin en incesi şüphe (vesvese) olur.”

Kerâmetleri pek çoktur ve halk içinde yayılmıştır. Meselâ, insanlara yazın kış meyveleri, kışın yaz meyveleri çıkarır ikram ederdi. Elini havaya uzatınca avucu, üzerinde “Kul hüvallahü ehad” yazılı gümüş paralarla dolardı. Bunlara, kudret paraları ismini verirdi. İnsanlara, evlerinde ne yediklerini, ne yaptıklarını, ne konuştuklarını ve kalblerinden geçenleri haber verirdi.

Kerâmetlerinden daha mühimi; ma’rifet, hikmet ve ince ma’nâlar dolu sözleridir. Bunlar, onun ilim ve ma’rifette ulaştığı kıymetli dereceleri çok güzel gösteren birer delîldirler. Hallâc-ı Mensûr (radıyallahü anh) bir kâfile ile beraber hacca giderlerken, sahrada birkaç gün yiyecek bulamadılar. Hüseyn bin Mensûr’a, şimdi kelle kebabı olsa da yesek dediler. Elini arkaya uzatıp, bir kebâb olmuş kelle ile iki pide alıp, birine verdi. Dörtyüz kişi idiler. Her defasında elini arkaya uzatıp, bir kelle iki pide aldı. Neticede 400 kelle, 800 pide almış oldu ve her birine bir kelle iki pide vermiş oldu. O topluluk bunları yedikten sonra, taze hurma olsa da yesek dediler. Kalktı ve beni silkeleyin buyurdu. Hurmalar döküldü. Doyuncaya kadar yediler. Bundan sonra yolda ne zaman sırtını bir dikenli ağaca dayasaydı, taze hurma verirdi.

Sahrada ba’zı insanlar, kendisinden incir istediler. Elini havaya uzattı ve önlerine bir tabak incir koydu.

Bir defasında yine tatlı istediler. Bir tabak helva ve sıcak şeker önlerine koydu. Bu helva, Bağdâd’da Tâk kapısında bulunur dediler. Bize, Bağdâd ve sahra aynıdır buyurdu.

Birgün çölde İbrâhîm Havvâs’a, işin nedir? dedi. Tevekkül makamında tevekkülü dürüst yapıyorum dedi. Bütün ömrünce, karnının, mi’denin tâmiriyle uğraştın, ne zaman tevhîdde fâni olacaksın? dedi.

Hallâc-ı Mensûr “Enel-Hak” (Ben Hak’ım)” sözünü söyledi. Bu sözünü zâhir âlimleri dalâlete ve ilhâda hükmedip katline fetvâ verdiler. Bunun, asıl sebebi ise şöyle nakledilmiştir:

Birgün Hüseyn bin Mensûr’un hatırından: “Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), Mi’râc gecesi, sadece mü’minleri diledi de, neden bütün insanları dilemedi ve yâ Rabbi, cümlesini bana bağışla demedi” diye geçti. Böyle düşünürken, Resûlullah içeri girdi ve: “Biz kimi dilersek, Hakkın fermanı ile dileriz. Bizim gönlümüz Hakkın ferman evidir. O’nun irâdesinin ve fermanının gayrisinden pak ve ma’sûmdur. Eğer O, hepsini dilerse, ben de hepsini dilerim” buyurdu. Bundan sonra Hüseyn bin Mensûr, başından sarığını çıkararak Resûlullahın huzûrunda kerâmet gösterdi. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu: “Bu sarık kerâmeti ile, baş dahi vermek gerektir ki, ben râzı olayım.” Onun katline, hakîkatte sebep, bu hüküm oldu.

Darağacında iken, şöyle derdi: “Bu işin başıma neden geldiğini ve kimin muradı olduğunu bilirim. Bundan yüz çevirmem.” Sâdık olan âşık, elbette böyle olur. O sekr (Aşk-ı ilâhî sarhoşu) olduğundan, hâli doğru ve ma’zûr idi. Söylediği söz, dilinden, bu sekr hâlinde sâdır oldu.

Şeyh Ebû Abdullah-ı Hafîf şöyle buyurdu: “Bir çok hile ile zindana girerek Hüseyn bin Mensûr’u görmeye gittim. Güzel bir oda gördüm ki, yumuşak halılar, döşeklerle döşenmiş, iyi tertip edilmiş, duvara bir ip bağlanmış, üzerinde bir el bezi (havlu) asılmıştı. Orada yüzü güzel bir köle gördüm. “Şeyh nerededir?” diye sordum. “Abdesthânededir. Abdest hazırlığı görüyor” dedi. Ben: “Ne zamandan beri şeyhin hizmetindesin?” dedim. “Onsekiz aydan beri” dedi. “Bu zindanda şeyh ne yapıyor?” dedim. “Onüç batman ağırlığında bir demir bağ ile, hergün bin rek’at namaz kılıyor” dedi. Sonra devam ederek: “Bu gördüğün zindanın kapılarının her birinin arkasında eşkiya ve hırsız kimseler vardır. Onlara nasîhat eder. Bıyıklarını ve saçlarını keser” dedi. “Ne yer?” diye sordum. “Hergün önüne çeşitli yemeklerle donatılmış bir sofra getiririz. Bir müddet onlara bakar. Sonra parmağının ucu ile o yemeklerin üzerine basar ve içli bir sesle çeşitli şiirler söyler. Asla onları yemez. Onun için önünden alır, götürürüz.” Biz bu şekilde konuşurken o abdesthâneden çıktı. Güzel görünüşlü olup, cazibeli bir boyu vardı. Beyaz sof giymiş, işlemeli bir peştemalı (örtüyü) başına sarmıştı. Sofa tarafına çıkıp oturdu. Bana: “Ey delikanlı! Neredensin?” dedi. “Farstanım (İranlıyım)” dedim. “Hangi şehirdensin?” diye sordu. “Şîrâzdanım” dedim. Benden meşâyıh haberlerini sordu. Ebû Abbâs Atâ’ya gelince, (sözümü keserek): “Onu görürsen, o kâğıtları (mektûbları) yakmasını söyle” dedi. Sonra yine: “Buraya nasıl gelebildin?” dedi. “Ba’zı İran askerlerinin yardımıyla” dedim. Tam bunu söylediğim zaman zindancıbaşı içeri girdi. Yer öpüp oturdu. Şeyh ona: “Sana ne oldu?” dedi. Zindancıbaşı: “Düşmanlarım beni halifeye gammazlamışlar. Güya ben, ululardan birini buradan bin dinar alarak salmışım. Yerine de halktan birini hapsetmişim, işte şimdi beni alıp götürecek, katledecekler” dedi. Şeyh: “Var selâmetle git” dedi. O gittikten sonra, şeyh hücrenin ortasında dizleri üzerine gelerek, ellerini havaya kaldırdı. Başını önüne eğdi. Şahadet parmağı ile işâret ederek, ansızın ağladı. Öyle ağladı ki, gözyaşından her tarafı ıslandı. Kendinden geçerek yüzünü yere koydu. O sırada zindancıbaşı içeri girdi. Tekrar şeyhin önüne oturdu. Şeyh: “Ne oldu?” diye sordu. Zindancıbaşı: “Kurtuldum” dedi. “Hangi sebeple kurtuldun?” diye sordu. O, “Beni halifenin yanına götürdükleri zaman halife, “Şimdiye kadar seni katletmeyi tasarlıyordum. Şimdi sana gönlüm hoş geldi. Seni beğendim. Tekrar affettim” dedi. Bundan sonra şeyh, yüzünü o havlu ile temizlemek istedi. Havlunun asılı olduğu ipin yüksekliği şeyhden yirmi arşın yukarıda idi. Şeyh elini uzatarak havluyu aldı. Şeyhin eli mi uzandı yoksa o havlu mu şeyhe yakınlaştı anlayamadım.” Sonra ben çıkıp gittim. İbn-i Atâ’ya vardım. O haberi verdim. Dedi ki: “Eğer tekrar onunla buluşursan; beni kendi, başıma bırakırlarsa, ona mektûbları saklıyacağımı söyle” dedi.

Birinin bir papağanı vardı, ölmüştü. Hallâc ona: “Allah’ın izni ile onu dirilteyim ister misin?” dedi. Adam “İsterim” dedi. Hallâc parmağı ile işâret etti. Hayvan yerinden kalkarak canlandı.

Zindanda iken İbn-i Hafîf yanına gelip “Sana neler oluyor?” diye sordu. “Allahü teâlâ bana zâhirî ve bâtınî ni’metler veriyor” buyurdu. İbn-i Hafîf “Size üç suâlim var” dedi. “Buyrun dinliyorum” diyerek izin verince şöyle sordu:

“Sabır nedir?”

Hallâc-ı Mensûr hazretleri ellerini ve ayaklarını bağlayan zinciri göstererek:

“Şu zincire bakarsam açılır” buyurdu. O anda zincire baktı ve zincir açılıverdi. Duvar yarıldı. İbn-i Hafîf diyor ki; “O anda

kendimi Dicle kenarında buldum.” (Yâ’nî, ben işte buna rağmen buradan çıkıp gitmiyor, bu zindana ve zincirlere sabrediyorum demek istedi.)

Sonra ikinci suâlini sordu: “Fakr (tasavvufta fakîrlik) nedir?”

Hallâc-ı Mensûr hazretleri oradaki taşlara baktı, taşlar altın ve gümüş oluverdi. Sonra, “İşte bu fakrdandır. Ben ise zeytin yağı almak için birfülüse (o zamanın en küçük parası) muhtacım.”

Sonra üçüncü olarak: “Fütüvvet nedir?” suâline de,

“Onu yarın anlarsın” buyurdu. İbn-i Hafîf diyor ki: “Gece olunca rü’yâmda kıyâmeti gördüm. Hüseyn bin Mensûr Hallâc neredeir? diye bir ses duydum. Allahü teâlânın huzûruna durdu. Kendisine; seni seven Cennete, sana kızan Cehenneme girer dendi. Yâ Rabbi! Hepsini mağfiret eyle diyerek yalvardı. Sonra bana dönüp fütüvvet işte budur, buyurdu.”

Yine bir gün kendisine, “Sabır nedir?” diye sorduklarında: “Sabır odur ki; iki elini ayağını keserler, onu köprünün üzerine asarlar ve hattâ bundan daha acâib muâmeleler yaparlar da bir kere âh etmez” buyurdu. Nitekim kendisinin ölümü ve idamı böyle cereyan etmiştir..

Abdülmelik Evkaf anlatır: “Birgün üstadım olan Hallâc-ı Mensûr’a: “Ey hocam! Ârif kimdir?” diye sordum. Buyurdu ki: “Ârif o kimsedir ki, Zil-ka’de ayından altı gün kala, Salı günü, 306 (m. 918) senesinde Bağdâd’ta eli ayağı kesilerek, gözleri çıkarılarak, baş aşağı astırılıp, gövdesi yakılarak, külünü savururlar.” Onun dediği zamanı gözledim. Meğer o söylediği kendiymiş, o ne söyledi ise aynını yaptılar.

Bir gece Mensûr hazretlerini zindanda bulamadılar. İkinci gece ne zindan vardı ne de Mensûr... Üçüncü gece, zindan da Mensûr dâ yerindeydi. Kendisine bunun hikmeti suâl edildiğinde: “İlk gece O’nunlaydım, beni bulamadınız. İkinci gece, O benimle idi, ne beni ne de zindanı görebildiniz. Üçüncü gece, herşey yerli yerindeydi. Tâ ki mukaddes şeriatın emrini yerine getiresiniz. Beni idâm edesiniz diye” buyurdu.

Hallâc-ı Mensûr’u (radıyallahü anh) Bağdâd’da Tak kapısına götürdüler. Evvela yüz kırbaç vurdular. Kendisinden en küçük bir ses çıkmadı, ölmediğini görünce, ellerini ve ayaklarını kestiler.

Hallâc-ı Mensûrun (radıyallahü anh) elleri ve ayakları kesildiğinde buyurdu ki: “Sakın korkudan sarardığımı zannetmeyin. Kan kaybetmekten sararıyorum.”

Darağacına çıkan Mensûr hazretlerine şu suâl soruldu. “Tasavvuf nedir?” “Tasavvufun en aşağı derecesi işte bende gördüğünüz bu hâldir.” “Yâ ileri derecesi?” “Onu görmeğe tahammülünüz olmaz.”

İdâm edilmeden önce halk taş atmağa başladı. Atılan taşlara hiç ses çıkarmıyor, hattâ tebessüm ediyordu. Bir dostu, taş yerine gül attı. O zaman Mensûr hazretleri inledi. Sebebi sorulduğunda şöyle cevap verdi: “Taş atanlar beni yakînen tanımıyanlardır. Tabiidir ki hâlden anlamazlar. Hâlden anlıyanların bir gülü bile beni incitti.”

Ellerinden, bacaklarından sonra dilini de kesmek istediler, izin isteyip şöyle dedi: “Allahım, bana senin için bu işkenceyi reva görenlere rahmet et! Senin rızân için beni elimden, ayağımdan, gözlerimden, başımdan, canımdan ayıran bu kullarını affet!”

Daha sonra dili ve başı da kesildi, cesedi yakıldı. Külleri Dicle’ye atıldı. Atılan küller de havada (Enelhak) şeklini aldı. Nehre külleri dökülür dökülmez, nehir hemen kabarmağa başladı. Kabaran Dicle’nin suları Bağdâd’ı basmak üzereydi ki; bir dostu hırkasını Dicle’ye attı ve Dicle bir müddet sonra eski normal hâlini aldı. Hallâc-ı Mensûr (radıyallahü anh) bu kimseye, şehîd edilmeden önce, “Benim kollarımı, bacaklarımı, başımı kestikten sonra, cesedimi yakıp, külünü Dicle’ye atacaklar. Korkarım ki, nehir taşıp Bağdâd’ı basacak. O zaman hırkamı nehrin kenarına götürüp, sulara at” buyurmuştu.

Buyurdu ki:

“Mevlâm! Rabbim! Emrine amadeyim, buyur!
Ey benim maksadım ve ma’nâm, emrindeyim, ferman buyur!
Ey zâtı, vücûdumun aynası ve himmetimin müntehâsı!
Ey benim konuşmam, işâretlerim ve ihbarım olan Allahım!

Hallâc-ı Mensûr hazretlerinin idamına sebep olan “Enel-Hak” sözü, onun tasavvuf yolunda sahip olduğu kendi hâl ve derecesine uygun ve kendi aşk sarhoşluğu içinde söylediği doğru bir sözdür. Zâhiren kelime ma’nâsı “Ben Hak’ım” demek olan bu sözün hakîkî ma’nâsı: “Ben yokum. Hak vardır”

demektir. Tasavvufta çok ince bir bilgi ve hâl olan Vahdet-i vücûd (varlığı bir görmek) mertebesinde söylenmiştir. Bu büyüklerin böyle sözleri, görüp müşâhede ettikleri şeyleri ifâde edecek başka söz, başka kelime bulamadıkları için böyle söylemişlerdir. Onun bu sözü, İslâmiyetin zâhirine uymadığı için, zâhir âlimlerince ve câhil halk tarafından anlaşılamadığı ve "tevhîd" ehli olan ve olmayanın bir daha böyle sözler söylememesi için şehîd edildi.

İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh), Mektûbât kitabının ikinci cild kırkdördüncü mektûbunda buyuruyor ki "O büyüklerin (Herşey O'dur) demeleri, hiç birşey yoktur. Yalnız O vardır, demektir. Meselâ, Hallâc-ı Mensûr Enel-Hak (Ben Hak'ım) dedi. Böylece, ben Hak'ım, Hak teâlâ ile birleştim demek istemedi. Böyle diyen kâfir olur ve öldürülmesi lâzım olur. Onun sözünün ma'nâsı (Ben yokum, Hak teâlâ vardır) demektir. İşte Sofiyye (evliyâ) her şeyi Hak teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşü, onların aynası bilir. Zâtın "kendisinin" bunlarla birleştiğini, zâtında değişiklik olduğunu söylemez. Meselâ, bir insanın gölgesi, kendinden hâsıl oluyor. Gölge, o kimse ile birleşmiş, onun aynıdır veya o kimse inerek, o gölge şekline girmiştir, gibi şeyler söylenemez. O kimse, kendi kendinedir. Gölge, onun bir görünüşüdür. Bu kimseyi aşırı seven, gölgeyi filân görmez. Ondan başka birşey görmez. Gölge, o kimsenin aynıdır diyebilir. Ya'nî, gölge yoktur, yalnız o insan vardır, der. Bundan anlaşıldı ki, sofiyye, eşyaya, Hak teâlâdan meydana gelmiştir, Hak teâlâ değildir diyor. O hâlde, sofiyyenin (Herşey O'dur) sözleri, (Herşey O'ndandır) demektir ki, âlimler de böyle söylemektedir. İki taraf arasında bir fark yoktur. Yalnız şu fark vardır ki, Sofiyye, eşyaya, Hakkın görünüşü diyor. Âlimler bunu söylemekden çekiniyor. Eşya ile birleşmek, eşyanın içinde bulunmak anlaşılmasın diye, bu sözü söylemiyor."

Hallâc-ı Mensûr (radıyallahü anh), hâlleri doğru, zamanındakilerin, kadrini ve derecesini anlamayacak derecede yüksek bir velî idi. O, hiç bir zaman Allahlık iddia etmedi. Tam tersine Allah aşkının sarhoşu bir kul olarak yaşadı. Gündüz ve gecelerini ibâdetle geçirdi. Elli yaşında iken, "Bu güne kadar bin senelik namaz kıldım" buyurdu. İslâmiyetin bütün emir ve yasaklarına en ince husûslara kadar titizlikle uyar, mübahları zarûret miktarı kullanırdı. Ömrünün temeli belâ üzerine kurulmuştu. Bu da, Allah aşkına tutulanlarda çeşitli şekil ve derecelerde görülen bir şeydir. Onun hâl ve mertebesini anlayan pek çok âlim ve evliyâ yüksek bir velî olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Atâ, Ebû Abdullah Hafif, Şiblî, Ebü'l-Kâsım, Nasr Abâdî, Şeyh Ebû Sa'îd Ebü'l-Hayr, Şeyh Ebü'l-Kâsım-ı Gürgânî, Şeyh Ebû Alî Farmedî ve Yûsuf-ı Hemedânî hazretleri bunlardan ba'zılarıdır. Büyük evliyâdan Şiblî, onun için "Ben ve Hallâc aynı şeyiz. Ama bana deli dediler kurtuldum. Onun aklı ise onu helak eyledi" buyurmuştur. Yine şeyh-ül-islâm Abdullah-ı Ensârî "Hallâc, imamdır. Fakat durumunu her kişiye söyledi. Zayıflara ağır yük yükletti. Avam (halkın) bilgisi ile ve akıl yoluyla anlıyamayacakları şeyleri konuştu. Bu husûsta İslâmiyete riâyet etmedi. Ona ne vâki olduysa, bu sebepten oldu" demiştir.

Ali Râmitenî hazretleri ise Hallâc-ı Mensür'un hâlini "Hüseyn bin Mensûr zamanında, Hâce Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin oğullarından biri bulunsaydı, Mensûr idâm edilmezdi" buyurarak en veciz şekilde izah etmiştir. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin ma'nevî oğulları olan talebelerinden biri bulunsa idi, Hüseyn bin Mensûr'u terbiye ederek, o makamdan daha yukarılara geçirir, idâm edilmesi lâzım gelmezdi. Çünkü Hallâc-ı Mensûr, her ne kadar büyük velî olmakla birlikte, tasavvuf yolunun en nihâyetine ulaşabilmiş değildir. Bulunduğu mertebe, nihâyetten çok uzaktır.

Büyükler buyuruyor ki: "Vilâyet (evliyâlık) dereceleri sonsuzdur. Bunların ilki kalb makamıdır. Muhyiddîn-i A'râbî, Hallâc-ı Mensûr ve Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî gibi zâtlar, hep kalb makamında idiler. Allahü teâlâ kalb makamında olan bir mü'mine tayy-ı mekân ve tayy-ı zemân ihsân eder. (Ya'nî, uzun mesafeleri bir anda giderler ve çok az bir zaman içinde, yapılamayacak işleri yaparlar.) Bu makamda olanlar bir ağaca baksalar. Allahü teâlâ ağacın yapraklarının adedini bildirir. Bir kimsenin yüzüne baksalar, hangi günahı işlediğini bilirler. Vilâyet derecelerinin ilkinde olan bir veliye, Allahü teâlâ bunları ihsân, eder. Vilâyet (evliyâlık) dereceleri sonsuzdur."

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 90, 450, 694, 697, 865, 1010

2) Müjdeci Mektûblar. Mektûb No: 24, 100, 266

3) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 114

4) Kuşeyrî risalesi sh. 28, 43, 312, 333, 473, 474, 487, 494, 551

5) Nefehat-ül-üns (Osmanlıca) 199

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 140

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 548

8) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 112

HASEN BİN ABDULLAH ASKERÎ

Tefsîr ve lügat âlimi, edib ve şâir. Künyesi, Ebû Hilâl olup, ismi, Hasen bin Abdullah bin Sehl bin Sa'îd bin Yahyâ'dır. Ehvâs civârındaki Asker-i Mükrem'den olduğu için Ebû Hilâl-i Askerî nisbetiyle tanınan Hasen bin Abdullah, 395 (m. 1005) yılında vefât etti.

Zamanındaki birçok âlimden ilim öğrenen Ebû Hilâl-i Askerî, tefsîr ve lügat ilimlerinde yazdığı pek kıymetli eserleriyle tanınır, Ayrıca fıkıh ilminde de derin bilgiye sahip olup, bu ilimde ve diğer ilimlerde kıymetli kitaplar yazdı.

Hasen bin Abdullah Askerî, lügata dâir Telhis, Kitâb-ı Sınâateyin nazm ve nesr adındaki eserleri yanında, diğer sahalarda da; Kitâbu Cemheret-ül-emsâl, Kitâbu meâm-ül-edeb, Kitâb-üt-tebsire, Kitâbu şerh-ül-Hamâse, Kitâb-üd-dirhem ve'd-dînâr, Kitâb-ül-mehâsin fî tefsîr-ül-Kur'ân, Kitâb-ül-umde, Kitâbu Fadl-ül-atâî alel-usr, Kitâbu ma telhamu fih-il-hassa, Kitâbu a'lâm-ül-meânî fî me'ân-üş-şi'r, Kitâb-ül-evâil, Kitâbu dîvâni şi'rihî, Kitâb-ül-fark beyn-el-meânî, Kitâbu nevâdir-ül-vâhid vel-cemî, adlı kitapları yazdı. Süleymâniye kütüphânesinde bu eserlerinden ba'zıları mevcûttur. Onlar da: Divân, Cemheret-ül-emsâl, Kitâb-ül-hassı alâ talebi'il-ilm vel-ictihâd fî cemihi, Kitâbu mâ ihtekame bih-il-hulefa İle'l-kudât, Kitâb-üs-sumâateyn, Tefsîr, Telhis ve Evâil adlı kitaplarıdır. Kevâkib-ül-mudiyye fî tarikat-il-Muhammediyye vel-evâil adlı Süleymâniye Kütüphânesindeki bulunan eserinde, bilhassa, Îsâmiyyette ilk olan hâdiseleri anlatır.

Bunlardan bir kısmı şöyledir: İlk ayakkabısını çıkarıp Kâ'be'ye giren, Velîd bin Mugîre'dir. Zinâ suçundan ilk recm olunan Rebîa bin Hudâr Esedî'dir. İlk ata binen ve ilk Arabça kitap yazan İsmail'dir (aleyhisselâm). Araplardan Hanîf dininde olup da, ilk öldürülen Adiy bin Zeyd'dir. Besmeleyi ilk yazan Muhammed'dir (aleyhisselâm). İlk hediye Peygamber efendimize (aleyhisselâm) Medine'de Zeyd bin Sâbit'in (radıyallahü anh) hediyesidir. İlk at zekâtı alan Hazreti Ömer'dir. Resûlullahla (aleyhisselâm) ilk alış-veriş yapan Sinân bin Ebî Sinân Esedî'dir (radıyallahü anh). Allah yolunda ilk kan akıtan Sa'd bin Ebî Vakkas'tır (radıyallahü anh). Kur'ân-ı kerîmi Mekke'de ilk açıktan okuyan, Abdullah bin Mes'ûd'dur (radıyallahü anh). İlk ezan okuyan Bilâl-i Habeşî'dir (radıyallahü anh). İlk önce yazıda Allahü teâlâya hamddan sonra, Resûlullaha da (aleyhisselâm) salât-ü selâmı yazan, halife Hârûn Reşîd'dir. Fıkıh ilminde ilk kitap yazan Mâlik bin Enes'dir (radıyallahü anh). Kelâm ilminde ilk kitap yazan Ebû Huzeyfe Vâsıl bin Atâ'dır.

Kitâb-ül-hassi alâ taleb-il-ilm vel-ictihâd adlı eserinde, ilim hakkında İslâm âlimlerinin şöyle buyurduğunu bildiriyor: "İlim altı şey ile tamam olur. Bunlar: Kuvvetli bir zihin, uzun zaman, zenginlik, öğrenilenle amel, mütehassıs bir hoca ve o ilme duyulan arzu ve istek. Bunlardan biri eksik oldu mu, ilim de eksik olur." Burada tabiat (huy) zikredilmedi, zîrâ bu zihnin kendisidir. Bilindiği gibi; şâir, kendi zihninden bir şiir ortaya koyar. Başkasına tâbi olmaz. Burada arzu ve isteğin zikredilmesi şunun içindir: Eğer nefis bir şeye arzu duyarsa, onun ele geçmesi için büyük bir çaba harcar. İnsan, ilmi çalışması kadar elde eder. Zenginliğin zikredilmesi ise, geçim derdi. İlimden alıkoymasın diyedir. Hocanın mütehassıs olması ise, böyle olmayan hoca insanı yanlış yollara götürdüğü içindir.

Mâlik bin Dinar buyurdu ki: Ba'zı semâvî kitaplarda okudum, buyuruluyor ki: "Hikmet; şerefi çoğaltır ve köleyi sultanlar meclisine oturtur." Ebû Esved ed-Düelî, "İlimden daha azîz birşey yoktur. Sultanlar "İnsanlara, âlimler de sultanlara hükmediyorlar" buyurmuştur. Ebû Zeyd Temimî buyuruyor ki: "Nerede bir âlim duyduysam, ondan birşeyler öğrenmek için ona koştum."

Müellif, "İlim, çok müzâkere, ders vermek, çok ibâdet ve kuvvetli bir zihin ile muhafaza edilir" buyurmaktadır.

İlim, kalbe doğan bir nûrdur. İlmin tadını alan bir daha ilmi bırakmaz ve ölene kadar ilme doymaz. Sa'îd bin Cübeyr

buyuruyor ki, “Kişi öğrenmeye devam ettiği sürede âlim, öğrenmeyi terk ettiğinde olduğundan daha câhildir.” Sa’îd bin Müseyyib ise, “Gece ve gündüz, aç ve susuz olarak bir tek hadîs-i şerîf öğrenmek için dolaştığım olurdu” buyurmuştur.

Kitâbu mâ ihtekame bih-il-hülefâ ile’l-kudât adlı eserinde ise şöyle naklediyor: Mensûr Mehdî buyurdu ki, “Halife takvâ ile ıslah olur. Sultân tâat ile doğru olur. Vatandaş adâlet ile iyi olur. İnsanlar ise, ceza vermeye muktedir iken affedilmekle doğru olur. İnsanların aklı en az olanı, kendisinden aşağı ve zayıf olanlara zulüm edendir.” Hazreti Ali, “Kişinin, Allahü teâlânın bir olduğuna, ortağı olmadığına, O’nun gibi hiçbir varlık olmadığına, O’nu görmediği halde şehâdet etmesi, doğruluğundan ve iyiliğindendir” buyurmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-üdebâ cild-8, sh. 258

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 10

3) Bugyet-ül-vuât sh. 221

4) El-A’lâm cild-2, sh. 196

5) El-Evâil (Süleymâniye ktph. Hkm. (r. 689) muhtelif varaklar)

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 199

7) Vefeyât-ül-a’yân cild-7, sh. 46

HASEN BİN ABDULLAH SAYRAFÎ

Nahiv, kelâm, hadîs, fıkıh, kırâat ve edebiyat âlimi. Künyesi Ebû Sa’îd olup, ismi, Hasen bin Abdullah bin Merzubân’dır. Basra Körfezi sahillerinde bir şehir olan Sayrafda doğduğu için Sayrafî nisbet edildi. Babası, Behzad adında bir mecûsî idi. Sonradan müslüman olup, Abdullah adını aldı. 280 (m. 893) yılında doğan Sayrafî, 368 (m. 978) yılında Bağdâd’da vefât etti. Hayzerân kabristanına defn edildi.

İlk tahsiline, doğduğu şehirde başlayan Sayrafî, Zenc isyanı dolayısıyle oraya gelen, Asal bin Zekvân ve Ebû Zekvân Kâsım bin İsmail’den ders alarak başladı. Yirmi-otuz yaşlarında iken Amman’a gitti. Orada Hanefî mezhebi fıkhını öğrendi. Ehvan bölgesinde Asker’i Mükrem’e gitti. Orada Muhammed bin Ömer Saymirî ile tanışıp, Muhammed bin Mübremân’dan nahiv ilmini öğrendi. Bağdâd’da Ebû Bekr İbni Düreyd’den lügat ve nahiv öğrendi. Bu âlimin en meşhûr râvilerinden biri oldu. Kırâat ilmini Ebû Bekr bin Mücâhid’den, nahiv ilmini de Ebû Bekr Serrâc’dan okudu. Sayrafi’nin hocaları arasında; fıkıh âlimi Muhammed bin Ebü’l-Ezher Bûşencî, fıkıh âlimi Ebû Ubeyd bin Harbeveyh ve Abdullah bin Muhammed bin Ziyâd Nişâbûrî ve daha birçok âlimin de bulunduğu bildirilmektedir.

Basra dil mektebinin, zamanındaki imâmı olan Sayrafî, hadîs, fıkıh, kırâat, hesap, hendese, ferâiz, kâfiye ve arûz ilimlerinin çeşitli dallarında ilim sahibi oldu. Bağdâd’ın doğu bölgesi olan Rasâfe’de oturup, elli sene namaz kıldırdı. Bağdâd kadılığına ta’yin edildi. Yıllarca sağlam hükümler verip, insanların huzûrla yaşamalarına vesîle oldu. İnsanların çeşitli konulardaki suâllerine yerinde cevaplar verdi. İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden kendisine mektûblarla sorular sorulurdu. Bunların arasında devlet adamları ve vezirler de vardı. Sâmanoğulları emîri Nûh bin Mensûr, Sayrafî’ye yazdığı bir mektûbuna dörtyüz suâl eklemiş ve cevaplandırılmasını istemişti.

Geceleri ibâdet eder, gündüzleri oruç tutardı. Kırk yıl, haram olan günler hariç, devamlı oruç tuttu. Günahlardan çok sakınır, harama düşmek korkusundan şüphelilere yaklaşmaz, hattâ mübahların çoğunu da terk ederdi. Kâdılıktan ücret almaz, meclisine çıkmadan önce, çok güzel olan hattıyla on yaprak yazar, bunları satar ve aldığı para ile geçimini temin ederdi. Ölümden bahsedilince ağlamaya başlar, yemekten içmekten kesilirdi. Yaşıtlarından birini görüp de, onda yaşlılık alâmeti görünce teselli bulurdu. Her zaman Allahü teâlânın kullarına hizmet için çalışır, O’nun rızası olmayan hiçbirşeye el uzatmazdı.

Verdiği güzel hükümlerle, insanların rahat yaşamaları, güzel nasîhatleriyle doğru yoldan ayrılmamaları ve doğruyu bulmaları için çalışan Ebû Sa’îd Sayrafî’den birçok âlim ilim öğrendi. Talebelirinin bir kısmı da, kendi hocaları idi. Bunlardan İbn-i Düreyd nahiv ilmini, İbn-i Serrâc ve Mübermân da kırâat ilmini ondan öğrendiler. Kâdı’l-kudât Ebû Muhammed bin Ma’rûf, Hüseyn bin Ca’fer Hâlis, Muhammed

bin Abdülvâhid bin Ruzmer ve Ali bin Eyyûb gibi âlimler de ondan ilim öğrendiler.

Eşsiz ilmini, insanlara kitâblarıyla da öğretmek için gayret sarf eden Ebû Sa'îd Sayrafî, pekçok kıymetli eser yazdı. Daha önce bir benzeri yazılmamış olup sonra gelenler için bir çığır açmış olan, Şerh-i Kitâb-ı Sibeveyh adlı eseri çok meşhûrdur. Şerh-üd-düriyye, Elifât-ül-kat' vel-vasl, oğlu Yûsuf'un, tamamladığı el-İknâ' fi'n-nahv, Şerh-i Şevâid-i Sibeveyh, Medhal ilâ Kitâb-ı Sibeveyh, el-Vakf fil-İbtidâ, San'at-üş-şiir ve'l-belagâ, Basra nahiv âlimlerine dâir bilgiler veren Ahbâr-ün-nahviyyîn-il-Basrîyyîn adlı eserler, onun kitapları arasındadır. Sayrafî'nin elyazması olan, pek güzel yazıları ile süslü eserleri de ayrı bir değer taşımaktaydı. Onun hattından çıkan kitaplar, asıllarından daha yüksek fîata satılırdı. Eserlerinden "Şerh-i Kitâb-ı Sibeveyh", Mısır'da 1317 (1899) yılında muhtasar olarak basılmış, Almanca tercümesi de 1894'de yayınlanmıştır. Kitâb-ı Sibeveyh'te geçen beyitlerin şerhi olan "Şerh-i Şevâhid-i Kitâb-ı Sibeveyh" adlı eserinin 443 (1051) tarihli bir nüshası, Topkapı Sarayı Kütüphânesi Üçüncü Ahmed kısmı, 2601 numarada mevcûttur. "Ahbâr-ün-nühât-ül-Basriyyîn" adlı eserinin 367 (986) tarihli bir nüshası da Süleymâniye Kütüphânesi Şehîd Ali Paşa kısmı 1842 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu son eser, "Ahbâr-ün-nahviyyîn-il-Basrîyyîn" adıyla 1936'da neşredildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 78

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 242

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 507

4) Şezarât-üz-zeheb cild-3, sh. 65

5) Mitâh-üs-se'âde cild-1, sh. 173

6) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 341

HASEN BİN AHMED (Ebû Sa'îd-i İstahrî)

Şafiî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasen bin Ahmed bin Yezîd bin Îsâ bin Fadl bin Bişâr bin Abdülhâmid bin Abdullah bin Hâni bin Kamîsa bin Amr bin Amir'dir. Künyesi, Ebû Sa'îd olup, "İstahrî" nisbetiyle meşhûr oldu. İstahra, İran şehirlerinden birinin adıdır. 244 (m. 858) senesinde doğdu. Birçok âlimden ilim aldı. Kum şehrinde kadılık yaptı. Elde ettiği yüksek ilimlerle, kıymetli eserler yazdı. 328 (m. 940) senesi Cemâzil-âhır ayında, Cum'a günü vefât etti. Vefât târihi olarak, başka târihler de rivâyet edilmektedir. Bâb-ı Harb denilen yere defn edildi.

İlimde ve vera'da yüksek derecelere kavuşan Ebû Sa'îd-i İstahrî, Irak'ta Şafiî âlimlerinin en büyüğü idi. O; Sa'dân bin Nasr, Hafs bin Amr er-Ribâlî, Ahmed bin Mensûr er-Ramâdî, Îsâ bin Ca'fer el-Verrâk, Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî, Ahmed bin Sa'd ez-Zührî, Ahmed bin Hâzim, Cemil bin İshâk ve daha bir çok. âlimden ilim aldı. Kendisinden de; Muhammed bin Muzaffer, Ebü'l-Hasen ed-Dâre Kutnî, Ebû Hafs bin Şahin, Yûsuf bin Ömer el-Kavvâs, Ebü'l-Hasen bin Cündî, Ebü'l-Kâsım bin Sellâc ve daha pekçok âlim ilim aldılar, rivâyette bulundular.

Fıkıh ilminde büyük âlim olan Ebû Sa'îd-i İstahrî, zühd ve kanâat sahibiydi. Dünyâya düşkün değildi. Eline geçen az birşey ile geçimini devam ettirirdi. Büyük âlim Esnevî diyor ki, "O ve İbn-i Süreyc, Bağdâd'da Şafiî âlimlerinin şeyhi, en büyüğü idi. Birçok kitaplar yazdı. Bunlardan "Âdâb-ül-kazâ" meşhûrdur. Bütün âlimler, onun bu eserini beğenmektedirler. Vera'ı (şüphelilerden sakınması) ve dinine bağlılığı çoktu. Tavizsiz bir hayat yaşardı. Abbasî halifesi Muktedir-billah, onu Sicistan kadılığına ta'yin etti. Sonra Bağdâd Muhtesibliğine getirildi." O, Bağdâd'ın evlendirme işlerine bakardı. Nikâhta velîsinin izin vermesi şartını arardı. Çünkü, Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheblerinde nikahın farzlarından birisi de, velînin izin vermesidir. Halbuki orada bulunan halkın çoğu bu şartı aramadan nikahlanıyordu. Çünkü Hanefî mezhebinde, bülûğ çağına giren kızın nikâhı için, velînin izin vermesi şartı farz değildir. Hanefî mezhebinde de bâliga olmamış kızı, velîsi izinsiz evlendirebilir.

Ebû İshâk-ı Mervezî dedi ki, "Bağdâd'a geldiğim zaman kendisinden ders okumaya, Ebü'l-Abbâs bin Süreyc'den ve Ebû Sa'îd-i İstahri'den daha lâyık olan kimseyi bulamadım." Yine o şöyle anlattı: Birgün Ebû Sa'îd-i İstahrî'ye, "Kocası ölen hâmile bir kadına, nafaka vermek icâb eder mi?" diye soruldu.

O da, “Evet” diye cevap verdi. Kendisine, bu hükmün Şafiî mezhebinde olmadığı bildirildiğinde, onu tasdîk etmedi. Bu mes’eleyi daha önce yazdığı kitabında gösterdiler. Yine ictihâdından rücû etmedi ve Şafiî mezhebinde olmasa bile, Hazreti Ali’nin ve İbn-i Abbâs’ın mezhebinde böyledir” dedi.

Kâdı Ebû Tayyib ve İmâm-ı Taberî diyorlar ki, “O, vera’ ve dîne bağlılıkta çok yüksek bir makamdaydı. Onun elbisesi, tek bir parçadan ibâretti. Çok eser yazdı. “Kitâbü edeb-ül-kazâ” bunlardan en meşhûrudur. Bu eserinin bir benzeri yoktu. Bağdâd muhtesibliğine ta’yin edildiğinde oraya varınca, özel olarak oyun için yaptırılan yeri derhal yıktırdı. Burada beldenin fesadına, ahlâken bozulmasına sebep olan boş, faydasız oyunlar oynandığı için bu işi yaptırmıştı.

Halife Kahir, ondan Sâbi’î dînine tâbi olanlar hakkında nasıl hareket etmesi icâb ettiğini sorduğunda, dedi ki: “Sâbi’îler, yıldızlara tapınmaktadırlar. Yahudilere ve hıristiyanlara da muhalefet ediyorlar. İslâm ülkesinde zımmî (gayri müslim vatandaş) olarak yaşayamazlar. Onların dinlerini terk edip müslüman olmaları lâzımdır. Yoksa öldürülmeleri gerekir.” Halife de, böyle yapmaya karar verdi. Bütün Sâbi’îleri toplayıp, ellerinde bulunan bütün malları ganîmet olarak dağıttı.”

Ebû İshâk-ı Mervezî de, “İstahrî’nin huzûrunda, onun izni olmadıkça fetvâ vermezdim” dedi.

“El-Kâfî fî târih-i Harezm” kitabının sahibi, Muhammed bin Ebû Sa’îd el-Furâtî’nin şöyle dediğini bildiriyor: “Ben Bağdâd’dan döndüğüm zaman Hemedan’da, Kum şehrinden dönen Ebû Sa’îd-i İstahrî ile karşılaştım. Daha önce Kum’a kadı olarak ta’yin edilmişti. Bana oradan ayrılışını şöyle anlattı: “Kâdılık yaptığım yerde bir adam öldü. Buna vâris olarak bir kıza ile amcası kalmıştı. Mirası husûsunda bana gelip hüküm istediler. Ben de onun hakkında Allahü teâlânın hükmü olan, “Kız için yarım hissedir. Gerisi amcanındır” hükmünü bildirdim. Kum şehrinin halkı: “Biz bu hükme râzı olmayız, kıza hepsini vermelisin” dediler. Ben de: “Dinde bu helâl değildir” diye cevap verdim. Bunun üzerine onlar bana yakınlık gösterip, “Biz seni, kadılıktan (hâkimlikten) ayırmayız” dediler. Fakat gece olunca evimin etrâfını sardılar ve benden izin almadan hapisteki esîrlerin yerlerini değiştirmeye başladılar. Ben, bundan birşey anlıyamamıştım. Sabah olunca, bundan dolayı şaşkınlığım çoğaldı. Dostlarımdan biri bana: “Onlar, kendilerinin bunu yapabildikleri gibi, seni de öldürebileceklerini göstermek istiyorlar” dedi. Ben de bu hâdise üzerine oradan ayrıldım. Kumluların inanışı, Gurabiyye mezhebi i’tikâdı üzereydi. Onlarda, Eshâb-ı kirama düşman olanların en şerlilerinden olan bir kavimdi. Onlara göre, böyle bir mirasta malın hepsi kıza verilirdi.

Ebû Sa’îd-i İstahrî, Semûd kavminin medeniyeti hakkında şunları bildiriyor:

Allahü teâlâ Şuarâ sûresi 146-152. âyetlerinde, Sâlih aleyhisselâmın kavmine meâlen şöyle nasîhatta bulunduğunu haber verdi:

“Ey kavmim! Siz burada (müşrik olduğunuz hâlde, ölümden, âfetten) emîn olarak bırakılır mısınız? Bu bahçeler, bostanlar, pınarlar, ırmaklar, ekinler, meyvası hoş hurma ağaçları içinde (kalır mısınız?). Bir de ince san’atla, dağlardan hayrete değer evler yontuyorsunuz (Bunların içinde şirk üzere ebedî kalır mısınız?). Şu halde Allahtan korkunuz ve bana itaat ediniz! Ve yeryüzünü fesada verip, ıslahına çalışmayan şu müşriklerin sözlerine kapılmayınız!” Semûd kavmi zamanında, Medine ile Şam arasındaki Vâdi-ül-kurâ havâlisi, bir medeniyet beşiği idi. Dağların içinde oydukları meskenler, ince birer san’at eseri halindeydi. İstahrî, taştan dizilmiş bu evleri gördüğünü söyleyerek şöyle anlatıyor: “Semûd kavminin bu evleri bizim evlerimiz gibi tam teşkilâtlı ve dağlar gibi yüksektir. Uzaktan bakıldığında, bu evler birbirine bitişik sanılır. Fakat biraz ortalarına doğru varılınca, bunlardan her birinin birbirinden ayrı birer kâşane (saray) olduğu görülür, etrâfları dolaşılabilir. Fakat yukarısına kadar çıkmakta çok güçlük çekilir.”

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 230, 235

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 312

3) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 268

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 74

5) Mu’cem-ül-Büldân cild-3, sh. 221

HASEN BİN ALİ BERBEHÂRÎ

Hanbelî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 233 (m. 848) senesinde doğdu. 329 (m. 941)'da vefât etti. Hanbelî mezhebinde zamanının en meşhûr fıkıh âlimi idi. Berbehâr, Hindistan'dan getirilen bir baharatın ismidir. O zaman bunu getirtenlere berbehârî denilmiştir. Bu işle uğraşan Hasen bin Ali'ye de "Berbehârî" lakabı verilmiştir. Bugün baharat ve baharatçı denilmektedir.

Hasen bin Ali Berbehârî, bid'atlerden sakınır ve sakındırırdı. Ehl-i sünnet i'tikâdının yayılması için çok hizmet ederdi. Bid'at ve bid'at ehline (Peygamberimizin (aleyhisselâm) zamanında ve O'nun dört halîfesi zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözleri, yazıları, usûlleri ve işleri ibâdet olarak inananlara, yapanlara ve yaptıranlara) karşı sert tutumu sebebiyle, bir ara Bağdâd'dan basra'ya sürülmüş, daha sonra tekrar Bağdâd'a dönmüştür.

Muhammed bin Hasen Mukrî şöyle anlatmıştır: "Dedem ve ninem bana şöyle anlattılar: Ebû Muhammed Berbehârî ömrünün son günlerinde bir eve çekildi. Bir ay kadar orada kaldı. Sonra vefât etti. Vefât ettiğini görenlerden bir kadın hizmetçisine; git bak cenâzesini yıkamakla kim meşgûl oluyor dedi. Hizmetçi, gördüklerini şöyle anlatmıştır: (Biri gelip, cenâzesini yıkadı. Sonra namazını kıldırdı. Üzerlerinde beyaz ve yeşil elbise olan kalabalık bir cemaat cenâzesinde bulundu. Namaz bitince hiç biri görünmez oldu.) Vefât ettiği evde defn edildi."

Hasen bin Ali Berbehârî'nin çeşitli eserleri vardır. Bunlardan "Şerh-i kitâb-üs-Sünen" adlı eserinin ba'zı bölümleri şöyledir: "Ortaya çıkarılan her bid'at, önce az bir şeyle başlatılır. Sanki hakka, doğruya benzer, buna dalan aldanır. Sonra ondan kurtulamaz iş büyür. Böylece bozuk bir yola girmiş olur. Bu iş dinden çıkmasına kadar uzanabilir. Zamanın insanlarının söylediklerine iyi bak. Acele etme. Âlimlerden işitmediğin ve onların nakletmediği bir işe dalma."

Doğru yoldan ayrılmak iki türlüdür. Birincisi; iyi niyetli olduğu hâlde yanlış iş yapan ve haktan ayrılan, ayağı kayan kimseye uymak. Bu insanı helak eder. İkincisi; hakka karşı inadcı olmak ve kendinden önce geçen sâlih, müttekî kimselere muhalefet etmek. Böyle yapan kimse sapık ve saptırıcıdır. Böyle kimse, ümmet arasında şeytan gibidir. Kimsenin ona aldanmaması için, onun hâlini insanlara bildirmek lâzımdır.

Ölüm ânında üç çeşit söz söylenir: Ba'zılarına ey Allah'ın kulu, sana Allah'ın rızâsını ve Cennetini müjdelerim, denir. Ba'zılarına ey Allahın kulu, sana cezanı çektikten sonra Cennete gideceğini müjdelerim denir. Ba'zılarına da, ey Allahın düşmanı sana Allahü teâlânın gazâbını ve Cehennemi bildiririm, denilir.

Müslümanın din husûsunda nasîhati gizlemesi, yapmaması helâl olmaz. Kim nasîhati yapmazsa, müslümanlara hîle yapmış olur. Müslümanlara hîle yapan, dîne hîle yapmış olur. Dîne hîle yapan da Allahü teâlâya, Resûlullaha (aleyhisselâm) ve mü'minlere ihânet etmiş olur.

Buyurdu ki: "Münâkaşaya oturmak, fâide kapılarını kapatır."

"Bid'at ehli olanlar, başlarını ve vücûdlarını toprakta gizleyip, kuyruklarını açıkta tutan ve yaklaşanı sokan akrebler gibidirler. İnsanlar arasında gizlenmiştirler, yanlarına yaklaşanı bid'ate düşürürler, bid'at yayarlar."

Ebû Muhammed Berbehârî, evliyânın meşhûrlarından Sehl-i Tüsterî'nin arkadaşı idi. Ondan şöyle nakletmiştir: "Allahü teâlâ dünyâyı yarattı. Dünyâ üzerinde âlimler ve câhiller yarattı. İlmin en faziletlisi, kendisiyle amel edilen ilimdir. İlmin ancak kendisiyle amel olunanı delîldir. Amelin doğru olanı hariç, diğer kısmı heba olmuştur. Amelin sahih olması için de çok şartlar vardır."

Fudayl bin Iyâd hazretlerinin de şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ehl-i sünnet bir kimseyi görünce, sanki Eshâb-ı kiramdan birini görmüş gibi olurum. Bid'at ehli birini gördüğüm zaman da, münâfıklardan birini görmüş gibi olurum."

"Bid'at ehli ile oturana, hikmet verilmez. Bid'at ehli ile oturanın üzerine la'net inmesinden korkarım. Kim bid'at ehlini severse, Allahü teâlâ onun amelini boşa çıkarır ve kalbinden İslâm nûrunu çıkarır."

"Bid'at sahibini üstün tutan, dînin yıkılmasına yardım etmiş olur. Kim bid'at ehline güler yüz gösterirse, dîni hafife almış olur. Bid'at ehlinin kızını alan, akrabalık bağlarını kesmiş olur. Bid'at ehlinin cenâzesine katılan, ayrılıncaya kadar Allahü teâlânın gazâbından kurtulamaz. Gayrimüslim ile yemek

yerim, fakat bid'at ehliyle sofraya oturmam. Bid'at ehli ile aramda demirden bir kale olması, bana çok sevimli gelir. Bid'at sahibine buğz eden kimsenin ameli az da olsa, Allahü teâlâ onu affeder... Bid'at ehlinden yüzünü çevirenin kalbini, Allahü teâlâ îmân ile doldurur. Bid'at ehlini hakîr gören kimsenin, Allahü teâlâ Cennette derecesini yüz derece yükseltir. Ebediyyen bid'at sahibi olma!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 18

2) El-A'lâm cild-2, sh. 201

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 319

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 253

HASEN BİN SÜFYÂN EN-NESEVÎ

Horasan'da yetişen meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Abbâs eş-Şeybânî, en-Nesevî'dir. 213 (m. 828) senesinde Horasan'ın Nesâ şehrinde doğdu. Bu sebeble, "Nesevî" denildi. 303 (m. 916)'de, Nesâ şehrine yakın Bâlûz köyünde, yetmiş yaşında iken vefât etti. İlim öğrenmek için çok yer gezdi. Horasan'da, Bağdâd'da, Basra'da, Mısır ve Hicaz'da zamanının âlimlerinden ilim öğrendi. İlim aldığı zâtlar; Yahyâ bin Maîn, Şeybân bin Ferrûh, Kuteybe, Abdurrahmân bin Selâmet Cümehî, Sehl bin Osman, Hibbân bin Mûsâ ve diğer âlimlerdir. İbn-i Ebî Şeybe'nin eserlerini bizzat kendisinden dinleyip, okudu. Fıkıh ilminde hocası olan Ebû Sevr'in Müsned'ini de kendisinden dinledi. Muhammed bin Ebî Bekr Mikdemî'den ve Sa'd bin Yezîd el-Ferrâ'dan da tefsîr ilmini öğrendi. Kendisinden ise; İbn-i Huzeyme, Yahyâ bin Mensûr el-Kâdı, Hâfız Ebû Ali, Muhammed bin İbrâhîm el-Hâyimî, Ebû Bekr el-İsmâilî, Ebû Hatim bin Hibbân, Ebû Amr bin Handan, Ebû Ahmed bin Gatrif ve kendi torunu İshâk bin Sa'd bin Hasen ilim almışlardır. Nadr bin Sümeyl'in talebelerinden de, edebiyat ilimlerini öğrenmiştir. "Müsned-i kebîr", "El-Câmi", "El-Mu'cem" adlı eserleri vardır.

Hasen bin Süfyân, zamanında Horasan'ın meşhûr hadîs âlimi olarak tanınmış ve hadîs ve fıkıh ilmindeki üstünlüğü darb-ı mesel hâline gelmiştir. Yetmiş yaşına geldiği hâlde, hafızasında hiç zayıflama olmamış, ezberlediği hadîs-i şerîflerden hiç birini unutmamıştır. İçlerinde İbn-i Cerîr Taberî'nin de bulunduğu hadîs hafızlarından bir grup, Hasen bin Süfyân'ın yanına gidip, birçok hadîs-i şerîfin senedlerini karıştırıp, değiştirerek okudular. Böylece onu denemek istediler. Onlar bu hadîs-i şerîfleri okuduktan sonra, hepsinin senetlerini düzeltip, doğrusunu kendilerine birer birer okudu.

Hasen bin Süfyân, hadîs-i şerîf öğrenmek için, bir toplulukla Mısır'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolda yiyecek ve içecekleri bitmişti. Üç gün yiyecek birşey bulamayıp, aç kaldılar. O kadar çaresiz düştüler ki, çevreden birşeyler aramaya karar verip, aralarından birini bu işle görevlendirmek üzere kur'a çekdiler. Kur'a Hasen bin Süfyân hazretlerine çıktı. Önce yakınlarında bulunan mescide girip iki rek'at namaz kıldı. Allahü teâlâya yalvarıp duâ etmeye başladı. Yardım ihsân etmesini diledi. Duâsını bitirince mescide bir genç girip, Hasen bin Süfyân nerede diye bağırdı. Benim deyince yanına yaklaşıp, "Emîr Tolon sana selâm söyledi. Kusura bakmasın dedi. Sana ve kervanda bulunan her şahsa yüzer dinar gönderdi. Buyurun" diyerek paraları verdi. Bunun üzerine Hasen bin Süfyân, bu nereden icabetti diye sorunca, genç şöyle anlatmıştı: "Emîr Tolon hergün bir miktar istirahat eder. Yine böyle istirahat ederken uyumuş ve bir rü'yâ görmüş. Rü'yâsında, atlı bir zât gelip, elindeki mızrak ile dürterek Hasen bin Süfyân'ın ve arkadaşlarının imdâdına yetiş, kalk onların yardımına yetiş, onlar falan mesciddedirler, üç günden beri aç duruyorlar, demiş. Emîr Tolon uyanıp, derhâl bunları size gönderdi." Emîr Tolon, bu paraları acele gönderdikten sonra, kendisi de yanlarına gelip ziyâret etti. Bulundukları mescidin etrâfındaki araziyi satın alıp, orayı hadîs-i şerîf öğrenmeye gelenlerin istifâde etmesi için vakfetti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 263

2) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 124

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 703

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 228

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 241

HASSÂN BİN MUHAMMED EN-NİŞÂBÛRÎ

Şafiî mezhebi âlimlerinin meşhûrlarından. Horasan'da yetişen hadîs âlimlerinin imamıdır. Adı, Hassân bin Ahmed bin Hârûn bin Hassan bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Anbese bin Sa'îd bin Âs'dır. Künyesi, Ebû Velîd'dir. Kureyş kabilesinin Emevî soyuna mensûb olduğu için, "Kureşî" ve "Emevî" olarak anılmaktadır. 270 (m. 883) senesinden sonra doğmuştur. Nişâbûr, Bağdâd ve Nesâ şehirlerinde birçok âlimden ilim öğrendi. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek derecelere kavuştu. 349 (m. 960) senesinde Rabî-ul-evvel ayının beşinci günü Cum'a gecesinde Nişâbûr'da vefât etti.

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden biridir. O, Horasan'da hadîs âlimlerinin imâmı idi. Bağdâd'da Ahmed bin Hasen es-Sûfî'den ve başka âlimlerden; Nişâbûr'da İbrâhîm bin İbrâhîm el-Bûşencî'den ve Muhammed bin Nuaym'dan; Nesâ'da ise Hasen bin Süfyân'dan ve daha başkalarından ilim aldı. Büyük bir hadîs âlimi olarak yetişti. Ayrıca fıkıh ilminde de, Horasan'daki Şafiî âlimlerinin en büyüğüdür. İbn-i Süreyc ile çok sohbetleri oldu. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde birçok kitap yazmıştır. Hadîs-i şeriflerde ve O'na âit diğer ilimlerde derin bir ilme sahipti. Meşhûr hadîs kitaplarından Sahîh-i Müslim üzerine tahric yapmış, ondaki hadîs-i şeriflerin değişik rivâyetlerini bildiren bir eser yazmıştır. Ayrıca fıkıh ilmine dâir de İmâm-ı Şafiî'nin "Usûl-i fıkh"ını şerh etmiştir, genişletmiştir.

Ondan birçok âlim ilim öğrendi. Bunlardan Kâdı Ebû Bekr el-Hîri, İmâm-ı Ebû Tâhir bin Tahmis ez-Zibâdî, el-Hâkim Ebû Abdullah, Ebû Fadl Ahmed bin Muhammed es-Sehlî es-Saffâr ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Hassân-ı Nişâbûrî, büyük bir âlim olduğu kadar vera', zühd ve takvâ sahibi idi. Haramlardan çok sakınırdı. Dünyânın mal ve mülküne düşkünlüğü yoktu. Hadîs âlimlerinden Hâkim, onun hakkında diyor ki: "O, Horasan'da hadîs âlimlerinin imâmı idi. Âlimlerden gördüklerimin en zahidi ve en çok ibâdet edeni olup, medresesinde ve evinde, kendisine dâima müracaat edilmeye ihtiyâç duyulurdu. Yüzüğünün nakşında, "Allahü teâlâ, Hassan bin Muhammed'in istinatgahıdır" yazılı idi."

Hâkim, onun hakkında yine şöyle anlatıyor: Hassân bin Muhammed, hastalandığında onu ziyârete gitmiştim. Annesinin kendisine şöyle dediğini anlattı: "Ben, sana hâmile idim. Büyük âlim Abbâs bin Hamza'nın etrâfında insanlar, toplanır, ondan ilim öğrenirlerdi. Babandan, onun ilim meclisinde kadınlara mahsûs yerde bulunabilmem ve kendisinden ilim öğrenmem için izin istedim. Onuncu günde bana izin verdi. Ders vermesini bitirince Abbâs bin Hamza, orada bulunanlara; "Ayağa kalkınız!" dedi. Ben de onlarla beraber kalktım. Abbâs bin Hamza duâ etmeye başladı. Ben de: "Ey Allahım! Bana âlim olacak bir erkek evlâd ihsân eyle!" diye duâ ettim. Sonra eve geldim. O gece rü'yâmda gördüm ki, birisi (Sana müjdeler olsun! Allahü teâlâ senin duânı kabûl etti. Sana erkek bir evlâd verecek ve onu âlim yapacaktır. O, senin babanın yaşadığı kadar yaşayacaktır, dedi. Benim babam 72 sene yaşamıştı." Hassan bin Muhammed, bana bu hikâyeyi anlattıktan sonra dört gün daha yaşadı. Vefât ettiğinde 72 yaşındaydı.

Yine Hâkim şöyle anlatıyor: "Birgün Cum'a gecesinde, yatsı namazından sonra onun yanına gittim. O, oturuyordu. Bana eliyle geri dönmemi işâret etti. Ben ayrılmayıp orada kaldım. Onun evinden yatsı namazını kılıncaya kadar ayrılmadım. Bana: "Benim cenâzemi, Mîkât'a kadar taşıyacak birisini bana getir!" dedi. Sonra yanından ayrıldım. O gece, seher vaktinde vefât etti."

Ahmed bin Ömer ez-Zehîd diyor ki: "Rü'yâmda hocam Ebû Velîd'i (Hassan bin Muhammed'i) gördüm. Ona hâlinden sordum. Dedi ki: Dünyâda iken insanlara anlattığım her dînî mes'ele ile karşılaştım. Onların her birisi ayrı ayrı bana soruldu."

Ebû Sa'îd-ül-Edîb şöyle anlatıyor: "Ebû Ali es-Sekafî'nin, ölümünden evvelki hastalığında kendisini ziyâret etmiştim. Ona: "Helâl ve haramlar hakkında senden sonra kime soracağız?" diye sordum. O da: "Ebû Velîd'den sorun!" dedi.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Hazreti Âişe şöyle bidiriyor: Resûlullah (aleyhisselâm), namazından sonra şöyle duâ ederdi:

"Ey Allahım! Kabir azâbından sana sığınıyorum, Deccâl'in fitnesinden sana sığınıyorum. Dirilerin ve ölülerin fitnesinden

sana sığınıyorum. Ey Allahım! Günah işlemekten ve borca dalmaktan sana sığınıyorum”

Bu hadîs-i şerîf hakkında kendisine: “Borçlanmaktan Allaha sığınmanın sebebi nedir?” diye sorulduğunda, buyurdu ki: “İnsan borçlandığı zaman, sıkışık durumlarda kaldığından konuşması icâb etse, yalan söyler ve eğer va’d ettiği şeyler varsa va’dinden vazgeçer.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 192

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 226

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 380

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 895

HAYR-ÜN-NESSÂC

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Muhammed bin İsmail olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Aslen, Samarrâ şehrinden olup, Bağdâd’da ikâmet ederdi. Daha çok Hayr-ün-Nessâc lakabı ile meşhûrdur. Sırrî-yi Sekâtî’nin talebesi, Cüneyd-i Bağdadî ve Ebü’l-Hüseyn Nûri’nin akranı idi. Ebû Hamza Bağdadî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti. Ebü’l-Abbâs İbni Atâ, Ebû Muhammed Cerîrî ve başka zâtlar kendisinden ilim öğrendiler. İbrâhîm-i Havvâs, Ebû Bekr Şiblî ve başka birçok zâtlar, bunun meclisinde tövbe etti. Ebû Bekr Şiblî’yi yetiştirmesi, lüzumlu ilimleri öğretmesi için Cüneyd-i Bağdâdî’ye gönderdi. İnsanlara va’z ve nasîhat ederdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlatırdı. Güler yüzlü ve tatlı sözlü idi. Güzel ahlâkı ile herkesin kalbine te’sîr ederdi. Hilmi (yumuşaklığı), haram ve şüphelilerden sakınması, nefsinin arzularına muhalefet etmesi, âlimlere ve evliyâya olan muhabbet ve bağlılığı, hep onlardan anlatması mükemmeldi. Sözleri çok te’sîrli idi. Kerâmetleri, nasîhatleri, hikmetli sözleri meşhûrdur. 322 (m. 933)’de 120 yaşında iken vefât etti.

Hayr-ı Nessâc diye isimlendirilmesine sebeb olan hâdise şöyle nakledilir; Muhammed bin İsmail, hacca gitmek üzere memleketinden ayrıldı. Kûfe’ye geldiğinde şehrin kapısında bir kimse kendisini gördü. Bu kimsenin Hayr isminde bir kölesi vardı. Bu köle efendisinden kaçıp gitmişti. Bu kimse Kûfe şehrinin kapısında karşılaştığı Muhammed bin İsmail’i kaçan kölesi Hayr’a benzetip: “Ey kaçak! Sen benim kölem olan Hayr’sın. Benden kaçtın ha! Çabuk gel buraya!” dedi. O ise hayretler içerisinde kaldı. Ne olduğunu anlıyamamıştı. İnsanlar etrâfına toplanmaya başladılar. O kimseye dönerek: “Vallahi bu senin kölen Hayr’dır” dediler. Köle sahibi bunu alıp, diğer kölelerini çalıştırdığı yere götürdü. Orası kumaş dokunan bir atölye idi. Bez dokuyan kimseye Nessâc denirdi. Muhammed bin İsmail’i bir tezgâhın başına oturtup, “Önceki yaptığın işine devam et!” dediler. Bu işi ilk defa gördüğü hâlde, senelerdir sanki o işi yapıyormuş gibi çalışmaya başladı. Günler ve aylar böyle geçti. “Yâ Hayr!” diye çağırılırsa, “Efendim, buyurun!” diye cevap verir, “Ben sizin köleniz Hayr değilim, başka bir kimseyim” demezdi. Bir gece kalkıp abdest aldı, namaz kıldı ve “Yâ Rabbî! Benim hâlim sana ma’lûmdur. Beni buradan kurtar” diye duâ etti. İşin sahibi Hayr’ın edebini, çok ibâdet ettiğini yakından tâkib ediyordu. Ertesi günü, iş sahibi olan kimse baktığında, bu hizmetçinin, kaçıp gitmiş olan Hayr ismindeki köleye hiç benzemediğini gördü. Yanına çağırıp: “Sen benim kölem olan Hayr değilsin. Ben yanılmışım. Kusurumu affet, hakkını helâl et. İstediğin yere gidebilirsin, serbestsin” dedi. Muhammed bin İsmail, Mekke’ye gidip bir müddet kaldı. Evliyâlık yolunda çok yüksek derecelere kavuştu. Öyle ki, Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) “Hayr, hayırlımızdır” buyururdu. Hayr-ı Nessâc hazretleri kendisine (Hayr) ismi ile hitâb edilmesinden hoşlanır, “Müslüman bir kimsenin verdiği ismi değiştirmek iyi olmaz” diye söylerdi. Bundan sonra Hayr-ı Nessâc diye meşhûr oldu.

Ebü’l-Hüseyn Mâlik şöyle anlatıyor: “Hayr-ı Nessâc (radıyallahü anh) vefât ettiği zaman ben yanında idim. Akşam namazı vakti idi. Vefât edeceği zaman kapıya doğru işâret ederek: “Allahü teâlâ sana, benim canımı almayı, bana da namaz kılmayı emretti. Şu anda namaz vaktidir. Ben, bana emrolunanı yapayım. Ondan sonra da sen, sana emrolunanı yaparsın” buyurdu. O zaman biz, Hayr-ı Nessâc’ın Azrail aleyhisselâm ile konuştuğunu anladık. Sonra abdest alıp, namazını kıldı. Yatağına uzandı, gözlerini kapadı. Sonra Kelime-i şehâdet getirip rûhunu teslim etti. Vefâtından sonra kendisini rü’yâda görüp: “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordular. “Bana bundan sormayın, fakat ben,

haramlarla ve günahlarla dolu alçak dünyâdan kurtulup rahata kavuştum” buyurdu.

Nafakasını temin etmek için ba’zan dokumacılık yapardı. Sık sık da Dicle nehri sahiline gidip, sakin bir yerde ibâdet ve tâatle meşgûl olurdu. Orada kendisine bez dokutanlardan bir kadın, “Bunun ücretini getirdiğimde, sizi bulamazsam ne yapayım?” diye sordu. O da, kadına: “Dicleye atıver?” buyurdu. Kadın bildirdiği günde borcu olan parayı getirdi. Kendisini orada bulamadı, önceki emir üzerine, getirdiği parayı nehire attı. Bir müddet sonra Hayr-ı Nessâc (radıyallahü anh) geldiğinde, balıklar ağızlarında kadının attığı paralarla çıkıp kendisine teslim ettiler.

Birgün Hayr-ı Nessâc hazretlerine birisi gelerek, “Ey üstâd! Dün siz eğirilmiş ipliği iki dirheme satıp, parasını cebinize koymuştunuz. Ben de size duyurmadan o iki dirhemi cebinizden aldım. Fakat iki dirhem elimde iken elim kapandı ve açılmıyor. Ben yaptığıma pişman olup tövbe ettim. Duâ edin de elim açılsın” diye yalvardı. Hayr-ı Nessâc (radıyallahü anh) tebessüm edip, eli ile o kimsenin eline işâret edince, eli açıldı. Sonra o kimseye: “O iki dirhemi sana hediye ettim. Ailenin ihtiyâçları için harca! Bir daha da böyle bir şey yapma!” buyurdu.

Hayr-ı Nessâc (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Belâlara sabır, yiğit kişilerin Allahtan gelen her şeye rızâ göstermek ise, kerem sahiplerinin (evliyânın) ahlâkıdır.”

“Allahü teâlânın azâbından korkmak, kamçı gibidir. Edebsizliği ahlâk edinenleri bu kamçı ile terbiye ederler. A’zâların kötü bir şey işlemeleri, kalbin gafletindendir.”

“Yapılan amelin maksada ulaştığının alâmeti, o amelde acz ve kusurdan başka birşey görmemektir.”

“Dünyânın ne değerde olduğunu idrâk eden, âhıretten nasîbini alır. Dünyâya düşkün olmak, âhıreti tanımıyanın kalbini öldürür.”

“İhlâs, amelin kabûlüne vesîle olan güzel düşünce (niyet)’dir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 307

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 102

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 294

4) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 345

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 251

6) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 94

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 322

8) Risâle-i Kuşeyrî sh. 145

9) Nefehât-ül-üns terc. sh. 185

HÜSEYN BİN AHMED (İbn-i Hâleveyh)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Hadîs, kırâat, nahiv, lügat ve edebiyat ilimlerinde büyük bir âlimdir. İsmi, Hüseyn bin Ahmed bin Hâleveyh bin Hamdân’dır. Künyesi, Ebû Abdullah-ı Hemedânî’dir.

Ailesi Hemedanlıdır. Orada doğdu. İlim öğrenmek için Bağdâd’a geldi. Birçok âlimden Kur’ân-ı kerîmin kırâatini, nahiv, lügat ve edebiyat bilgilerini öğrendi. Lügat ve nahivden başka ilimlerde de, asrının âlimlerinin en üstünü oldu. Sonra Şam’a geldi. Nihâyet Haleb’e yerleşip, 370 (m. 980) senesinde orada vefât etti.

İbn-i Hâleveyh, Arap dili ve edebiyatı ilimlerinden olan; lügat, nahiv ve diğerlerinde zamanının imâmı, en büyük âlimidir. İlim öğrenmek için 314 senesinde Bağdâd’a gelmişti. Orada birçok âlim ile görüşüp, sohbetinde bulundu. Onlardan çeşitli ilimler aldı. Kur’ân-ı kerîmin kırâat bilgilerini, Ali bin Mücâhid’den okudu. Nahiv ve edebiyat bilgilerini de; Ali bin Düreyd’den, Niftaveyh’den, Ebû Bekr bin Anbarî’den ve Ebû Ömer-i Zâhid’den aldı. Hadîs ilmini, Muhammed bin Muhalled el-Attâr ve daha başkalarından öğrendi. Ondan ilim almak için gelenlere Câmi-ül-Medîne’de, imlâ ettirerek hadîs-i şerîf öğretirdi. Kendisinden; Mu’âfe bin Zekeriyyâ ve daha birçok âlim, ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İbn-i Hâleveyh, daha sonra Şam’a geldi. Orada, bulunan Seyfüddevle bin Hamdân ile sohbet etti. Onun çocuklarından ba’zısına edebiyat ilimlerini öğretip, terbiyesiyle meşgûl oldu. Sonra Haleb’e yerleşip ilmini ve hadîs-i şerîf rivâyetlerini orada yaydı. Ebû Tayyib el-Mütennebbî ile birçok ilmî münâzaralar yaptı. Bütün ilimlerin her kolunda, zamanının bir tanesi oldu. Her taraftan ilim öğrenmek için kendisine geliyorlardı.

Ed-Dânî, “Tabakât’ında diyor ki; “O, Arapçayı çok iyi biliyordu. Lügatları ezberlemişti. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi ve kırâat ilminde derin bir âlimdi. Kendisinden ilim aldığımız birçok âlim, ondan hadîs-i şerîf rivâyetlerinde bulunmuşlar. Bunlar; Abdülmün’ım bin Ubeydullah, Hasen bin Süleymân ve diğerleridir.”

Çok güzel şiirleri vardır. Bunlar eserlerinde toplanmıştır. Ayrıca çeşitli ilimlere âit birçok eserler de yazmıştır.

Bir şiirinde şöyle demektedir:

“Bir mecliste, meclisin efendisi yoksa,
Bu meclisi kuran kimsede hayır yoktur.

Seni yaya olarak görmedim diyen kimse,
Kendisi süvari olursa, beni nasıl görür?

Cömertlik huyumdur, ancak malım yok!
Başkasının malı ile nasıl cömertlik yapılır?

İşte bütün malım, istediğini al!
Gâibden beni ferahlatacak ümitlerim var.”

Yazdığı eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. El-Cümelü fin-nahvi, 2.Kitâbü iştikâk-ı Hâleveyh, 3. İtragaşşün fil-lüga, 4. El-Bedî’u fil-kıraât-ıs-Seb’a, 5. Şerh-ül-Memdûh vel-maksûr, 6. Şerhu Maksûret-i İbn-i Düreyd, 7. El-i’râb: Kur’ân-ı kerîmde 30 sûrenin i’râbıdır. 8. El-Elifât (veya Kitâb-ül-elkâb), 9. El-Müzekker vel-müennes, 10. Kitâbü “Leyse”, 11. Kitâbü Garîb-ül-Kur’ân, 12. Muhtasar-ul-Müzenî, 13. Kitâb-ül-al: Ehl-i beytten olan 12 imâmın doğum ve ölüm târihlerini, annelerini çok güzel anlatmaktadır. 14. Kitâb-ül-esed.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 310

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 269

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 71

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 297

5) Bugyet-ül-vuât, cild-1, sh. 529

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 178

7) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 148

HÜSEYN BİN ALİ (Hüseynek)

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ahmed Nişâbûrî’dir. 293 (m. 905) senesinde doğdu. 375 (m. 985)’de vefât etti. Küçük Hüseyn ma’nâsında “Hüseynek” ismiyle tanınmıştır. İbn-i Huzeyme’nin yanında büyüyüp, yetişti ve onun tarafından terbiye edilip, ilim öğretildi. İbn-i Huzeyme onu kendi evlâdından üstün tutar, başkasına öğretmediğini ona öğretirdi. İbn-i Huzeyme, sultanın meclisine onu kendine vekîl olarak gönderirdi. Hüseyn bin Ali otuz yaşında iken hocası vefât etti. Bu hocasından başka, Muhammed bin İshâk es-Sirâc’dan ve Nişâbûr’da diğer âlimlerden ilim almıştır. 309 (m. 921) senesinde hacca gitti.

Bağdâd’a da gidip, Amr bin İsmail bin Ebî Gaylan es-Sekafî ve tabakasından ilim aldı. Bağdâd’dan ayrılıp, dört sene sonra ikinci defa Bağdâd’a gitti. Ebû Kâsım Begâvî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin çoğunu yazdı. Bağdâd’da onun dersine devam edenlerden dinledi. Kûfe’ye de gidip, Abdullah bin Zeydan’dan, Muhammed bin Hüseyn el-Eşnânî’den ve bunların tabakalarından hadîs-i şerîf işitip, yazdı.

Buradan Nişâbûr’a sonra da tekrar Bağdâd’a gidip, hadîs-i şerîf dinleyip, yazdı. Hadîs ilminde, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilen, hafız derecesinde âlim idi. Kendisinden; Ebû Bekr Berkânî, Muhammed bin Ali, Hüseyn bin Ahmed bin Bükeyr, Ahmed bin Muhammed Za’ferânî, Kâdı Ebü’l-A’lâ el-Vâsıtî, Ubeydullah bin Amr bin Şahin ve diğerleri, hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmişlerdir. Hüseyn bin Ali, çok

ibâdet eden ve Kur'ân-ı kerîmi çok okuyan bir âlim idi. Teheccüd namazını yolculukta dahi terk etmez, çok sadaka dağıtırdı!

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 274

2) El-Bidâye ven-Nihâye cild-11, sh. 304

3) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 74

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 968

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 84

HÜSEYN BİN SÂLİH (İbn-i Hayran)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi Hüseyn bin Sâlih bin Hayrân'dır. Künyesi, Ebû Ali'dir. Bağdâd'da yetişen âlimlerin en büyüklerindendir. Zühd, vera' ve takvâ sahibiydi. 310 (m. 923) senesi Zilhicce ayının 17'sinde Salı gecesi vefât etti. Vefâtı hakkında başka târihler de bildirilmektedir.

İbn-i Hayran, vera' sahibi olan fakîhlerin büyüklerindendir. Zamanındaki Şafiî âlimlerinin imâmı olup, fazîlet bakımından onların en üstünlerindendi. Abbasî halifesi Muktedirin zamanında kadılık teklif edilince, yapamıyacağını söyledi. Vezir Ebü'l-Hasen Ali bin Îsâ, onu kendi yerine vekîl edeceğini, bu husûsta düşünüp karar vermesini söyledi ve dedi ki: "Ben bununla, bizim zamanımızda kendi yerimize vekîl bırakabilecek ve kendisine kadılık görevi verilebilecek bir kimsenin var olduğunun, fakat onun da bunu yapmadığının bilinmesini istedim."

İbn-i Hayran'ın kadılık vazîfesini kabûl etmemesi, Eshâb-ı kiram zamanındaki şu hâdiseye benzemektedir: Hazreti Osman (radıyallahü anh), Abdullah bin Ömer'i çağırdı ve "Derhal git ve kadılık vazîfesine başla!" dedi. O da: "Ey mü'minlerin emîri! Beni bu vazîfeden affetmez misiniz?" dedi. Halife de: "Hayır, hemen git kadılık vazîfesini yerine getir!" dedi. İbn-i Ömer de: "Acele etme, ey mü'minlerin emîri! Sen, Resûlullah efendimizin (Allahü teâlânın azâb etmesinden korunmak isteyen kimse, Muâz bin Cebel'in emirlerine sarılsın) buyurduğunu işitmedin mi?" dedi. Halife Osman (radıyallahü anh) da "Evet, işittim" deyince, o da: "Bunun için ben kadı olmaktan Allahü teâlâya sığınıyorum" dedi. Halife Osman (radıyallahü anh) da: "Baban Ömer, insanlar arasında kadılık yaptığı hâlde, seni bundan alıkoyan şey nedir?" diye sordu. O da: "Benim bu vazîfeyi kabûl etmeme mâni olan şey, Resûlullahın: (İnsanlar arasında kadı olup da, bilmeden hüküm veren kimsenin yeri Cehennemdir) buyurmasıdır" diye cevap verdi.

Hüseyn bin Muhammed el-Keşfülî diyor ki, "Halife Muktedir-billah'ın veziri Ali bin Îsâ, Ebû Ali bin Hayran'ın kendisine teklif edilen "Kâdı'l-kudât'lık, ya'nî Başkadılık (Temyiz reîsliği) görevini kabûl etmesini emretti. O ise, kaçıp evine gizlendi. Vezir adamlarına, onun kapısı önünde onaltı gün nöbet tutturup dışarı çıkarmadı. Komşuları vâsıtası ile karşıladığı suya olan ihtiyâcı çok arttı. Bu durum vezire ulaştı. O da, serbest bırakılmasını emretti ve birçok kimsenin hazır bulunduğu meclisinde: "Biz Ebû Ali hakkında; hayırdan, iyilikten başka birşey düşünmedik. Memleketimizde, doğu ile batı arasında Kâdı'l-kudâtlık yapabilecek bir zâtın bulunduğunu, fakat bunu kabûl etmediğini göstermek istedik" dedi.

Büyük fıkıh âlimi Abdülmelik bin Muhammed bin Adî el-İsterâbâdî, onun hakkında diyor ki; "O, müslümanların her husûsta kendisine müracaat ettiği en büyük âlimlerden birisiydi. Hadîs ilminde hafız idi. Ya'nî, yüzbinden çok hadîs-i şerîfi senetleriyle ve râvileriyle ezberlemişti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 271

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 71

3) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 53

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 287

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 133

HÜSEYN HİREVÎ

Hadîs âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Künyesi Ebû Ali olup, ismi, Hüseyn bin İdris bin Mübârek bin Heysem'dir. Ensârî ve Hirevî nisbetleri verildi. Doksan yaşlarında iken 301 (m. 913) yılında vefât etti.

Gerekli ilmi öğrendikten sonra; Sa'îd bin Mensûr, Süveyd bin Sa'îd, Süveyd bin Nasr, Hişâm bin Ammâr, Osman bin Ebî Şeybe, Dâvûd bin Reşid ve zamanın diğer âlimlerinden ilim tahsil etti. Çok seyehat eder, hadîs-i şerîf öğrenmek için dolaşırdı. Duyduklarını yazar, ezberlerdi. Allahü teâlânın dînine hizmet için toplamış olduğu hadîs-i şerîflerden seçtiklerini kitaplarına yazdı. Öğrenmek isteyenlere rivâyet etti. Tâliblerine ders olarak okuttu. Zamanının mümtaz kişileri ona talebe oldu. Bunlar arasında sâdece Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için çalışan, pek kıymetli âlimler yetişti. Kendisinden; Beşr bin Muhammed Medenî, Mensûr bin Abbâs, Muhammed bin Abdullah bin Humeyreveyh, Ebû Hâtem bin Hibbân, Ebû Bekr Nakkaş ve daha birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, Hüseyn Hirevî'nin sika (güvenilir) olduğunu bildirmiş, Ebû Velîd, Bâcî, onun rivâyetlerinin sağlam olduğunu söylemiştir. Târih-i Buhârâ tarzında yazdığı ve çok önem verdiği bildirilen bir Târih-i kebîr'i vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 205

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 235

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 695

HÜSEYN MÂSERCİSÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Râvileriyle birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Künyesi Ebû Ali olup, aslen Nişâbûrludur. İsmi, Hüseyn bin Muhammed bin Ahmed bin Mâsercis'tir. Dedelerinden Mâsercis, hıristiyan iken sonradan müslüman olmuştur. 297 (m. 910) yılında doğan Mâsercisî, 365 (m. 976) yılında vefât etti. Namazını kardeşinin oğlu fıkıh âlimi Ebû Hasen Mâsercisî kıldırdı.

İlim tahsiline, dedesinin öğrettikleriyle başlayan Hüseyn Mâsercisî; Ebû Bekr bin Huzeyme, Ebû Abbâs Serrâc, İbn-i Şarki ve devirlerindeki diğer âlimlerden ders aldı. 321 (m. 933) yılında Irak'a gitti. Daha çok Mısır'da kaldı. Horasan ve Şam'a giderek, oradaki âlimlerden ilim tahsil etti. Ömrünü Allahü teâlânın rızâsı için, O'nun dîninin herkes tarafından güzel bir şekilde öğrenilmesi için çalıştı, iyi huylu, güzel ahlâklı ve cömertti. Çok tatlı konuşur, devamlı tebessüm ederdi. Görenin, hemen gönlü ona meylederdi.

Allahü teâlânın dînine hizmet için talebe yetiştirirken, aynı zamanda pek kıymetli kitaplar da yazdı. Hadîs âlimlerinden Zührî'nin rivâyetlerinin tamamını topladı. Onları yazdı ve ezberledi. Kimsenin yazmadığı bir şekilde Müsned-i kebîr'inde yazdı. Kâtibler, üçbin cüz hâlinde yazdılar. Ebû Muhammed bin Ziyâd, onun Müsned'ini talebelerine okuturdu. Ebû Bekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) rivâyetlerini, on küsur cüz hâlinde toplayıp, Müsned-i Ebû Bekr adını verdi. Kâtipler, bunu, altmış küsur cüz hâlinde yazdılar.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerine aldıkları hadîs-i şerifleri tahric ederek, onların rivâyet ettikleri hadîs-i şerifleri onların râvilerinden başka râvilere dayanarak müstahreclerini yaptı.

Ayrıca, fıkıh ilminde bir kitab ve megâzî, kabileler, hadîs âlimlerine dâir eserler de yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 45

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 50

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 955

4) El-A'lâm cild-2, sh. 253

İBN-İ ABD-İ RABBİH (Ahmed bin Muhammed)

Meşhûr târih ve edebiyat âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Abd-i Rabbih olup, künyesi Ebû Ömer, lakabı Şihâbüddîn'dir. Endülüsî veya Kurtubî diye de lakablandırılmıştır. 246 (m. 860) senesinde Kurtuba'da doğup,

328 (m. 940) târihinde yine burada vefât etmiştir. Yakut isimli tarihçi, Abd-i Rabbih'in vefâtını 348 (m. 959) olarak göstermiş ise de bu târih doğru değildir.

Abd-i Rabbih, uzun bir ömür yaşadı. Emevî emirlerinden bir çoğunun zamanına yetişti. Bunlardan, Muhammed bin Abdurrahmân, Münzir bin Muhammed, Abdullah bin Muhammed ile yakınlığı olup, zaman zaman görüşürlerdi. İbn-i Abd-i Rabbih, geniş edebiyat ve târih bilgisine sahipti. Endülüslü âlimlerin yazdığı kaynak eserlerde, İbn-i Abd-i Rabbih'i medheden şiirler vardır. Üçüncü Abdurrahmân zamanında çok meşhûr oldu. İbn-i Abd-i Rabbih, emir oluşundan itibâren Üçüncü Abdurrahmân'ın hayatının büyük bir kısmını yazdı. Burada, onun yaptığı muharebeleri, emirliğinin mühim taraflarını anlattı.

İbn-i Abd-i Rabbih en çok "El-kad-ül-ferîd" kitabiyle meşhûrdur. Kitap, bu ismiyle geniş bir çevrede tanınmaktadır. Tahkîki yapılıp, yeniden basılmıştır. Eski kaynaklar, bu kitabı "El-Ikad" diye zikreder, Yeni kaynakların ekserisi "El-Ikd-ül-ferîd" diye yazmaktadır. İbn-i Abd-i Rabbih el-Ikd-ül-ferîd'in mukaddimesinde (önsözünde), bu kitabında ta'kib ettiği metodu gâyet açık bir şekilde anlatmaktadır.

El-Ikd-ül-ferîd'in ifâdeleri akıcı ve tatlı, ma'nâlar kolay ve okuyucunun anlıyabileceği bir şekildedir. Kitapta bildirilen haberlerde, çoğunlukla bu haberleri bildirenlerin isimleri zikredilmemiştir. İbn-i Abd-i Rabbih, uzun isimlerin okuyucuya vereceği ağırlığı gidermek için böyle yapmıştır, İbn-i Abd-i Rabbih, bu kitabının çeşitli mevzûları, muhtelif haberleri, özellikle, değişik mevzûları içine alan bir eser olmasına dikkat etmiştir.

Bu husûsta o şöyle der: "Yazılmış olan kitaplara baktım. Onların çok az konuyu içerisine aldıklarını gördüm. Ben bu kitabı daha çok mevzûyu ihtivâ edecek şekilde yazdım. Bu kitapta anlatılanlar, büyük-küçük, sultanların ve halkın konuşup anlata geldikleri haberleri içine alacak şekilde hazırladım."

El-Ikd -ül-ferîd kitabından seçmeler:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "İstişâre eden pişman olmaz. İstihâre eden zarar etmez."

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Resûlullaha, (aleyhisselâm) müşavere etmeyi emredip, meâlen şöyle buyuruyor: "...İş husûsunda, onlarla müşavere et. Bir iş için azmettiğin zaman, Allahü teâlâya güvenip, dayan... (Âl-i İmrân-159).

"Hâkimler (hikmet sahibi olanlar) dediler ki: Sırrın senin kanın gibidir. Onu neşeye akıttığına bak. Onlar bununla, sırrı ifşa etmenin kanı akıtmak gibi olduğunu söylediler."

"Kişinin göğsü, kendi sırrı için dar olunca, sırrını emânet ettiği kişinin göğsü daha dardır."

"Birisine: "Senin sırrını gizleme durumun nasıldır?" diye sordular. O, "Kalbim, sırrım için kabirdir" cevâbını verdi."

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Peygamber efendimize (aleyhisselâm) meâlen şöyle buyurdu: "...Eğer, kaba, katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar etrâfından dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla ve kendilerine Allahü teâlâdan mağfiret dile..." (Âl-i İmrân-159).

Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhıret iyilikleri verilmiştir."

Ömer bin Abdülazîz, halife olunca, Sâlim bin Abdullah'a ve Muhammed bin Ka'b'a birisini gönderip, çağırttı. Onlar gelince: "Bana tavsiyelerde bulunun, yol gösterin" dedi. Bunun üzerine, Sâlim bin Abdullah: "Sen, insanları kendine; baba, oğul, kardeş yap. Baba makamında olanlara, babana yaptığın gibi iyilik yap. Kardeşin durumunda olanları koru ve gözet. Evlâdın mesabesinde olanlara, kendi çocuklarına yaptığın merhameti yap. Muhammed bin Ka'b da: Kendin için istediğini insanlar için de iste. Kendin için istemediğin, iyi görmediğin şeyi, onlar için de isteme. Şunu iyi bil ki, sen ilk ölen halife değilsin" buyurdular. Halife Mensûr, oğlu Abdullah bin Mehdî'ye "İyice düşünmeden bir iş hakkında karar verme. Çünkü, akıllı kimsenin düşünmesi, öyle bir aynadır ki, kişiye iyi ve kötü taraflarını gösterir. Halifeyi ancak takvâ, sultanı teb'asının ona itaati, halkı da adâlet ile muâmele etmek düzeltir. İnsanlardan affa en lâyık olanı, ceza vermeye en çok güç yetenidir, insanların aklı en az olanı, kendisinden aşağıda olanlara zulüm edenidir" diye nasîhat ettiler.

Halife Mehdî'nin kâtibi Ebû Ubeydullah dedi ki: "Kim, kibrin kötülüğünü bilmezse, dilinin hatâlarından kendini muhafaza edemez. Büyük olsa bile günahını büyük görmez."

Meşhûr hükümdârlardan Erdeşir, halka şöyle nasîhatta bulundu: "Birbirinize kin tutmayınız. Yoksa size düşman

musallat olur. İhtikâr (karaborsacılık) yapmayınız, size kıtlık gelir. Bu dünyâya kıymet vermeyiniz. Çünkü bu dünyâ kimseye kalmamıştır. Fakat dünyâyı da büsbütün terk etmeyiniz, Çünkü, âhıret dünyâ ile kazanılır. (Dünyâyı terk etmek iki türlüdür: Birisi, bütün haram olan şeyler ile beraber mübahları da, ya'nî günah olmayan lezzetlerin çoğunu da bırakıp, yaşamak için zarurî olan miktarını kullanmaktır. Ya'nî, dünyânın zevk, keyf ve eğlencelerine dalmak yolunu bırakarak, her türlü zevk ve lezzetlerden vazgeçip, bütün zamanını ibâdet ile ve müslümanların rahatlıkları ve İslâm dinini bilmiyenlerin, doğru yola kavuşmaları için lâzım olan ilmi ve teknik usûlleri ve vâsıtaları, en ileri ve üstün şekilde yapmak ve kullanmakla geçirmek ve durmadan çalışmaktır. Ve dünyâ zevkini böyle çalışmakta aramak ve bulmaktır. Eshâb-ı kiramın hepsi ve büyüklerimizin çoğu, böyle idi. Dünyâyı bu söylediğimiz şekilde terk etmek, pekâlâ ve pek fâidelidir. İkincisi, dünyâda haram ve şüpheli şeylerden kaçıp, mübahları kullanmaktır. Bu kısım, bu zamanda çok kıymetlidir.)

"Allahü teâlâ, kullarına onların güçlerine göre ni'met verir, ihsânda bulunur. Onları, güçleri ve tâkatlarına göre şükürle mükellef tutar."

"Ni'mete nankörlük, ni'metin yok olmasına sebeb olur. Ni'mete şükür ise, o ni'meti arttırır." "İyilik sahibini iyiliğinden dolayı övmek, ona teşekkür etmek mesabesindedir."

"İyiliği yayan kimse, o iyilik için teşekkür vazîfesini eda etmiş olur. İyiliği gizliyen kimse de, o ni'mete nankörlük etmiş olur."

Vâkıdî anlatır: Yahyâ bin Hâlid el-Bermekî'nin yanına gidip: Burada ba'zı kimseler, sizin iyiliğinizi anlatıp medhediyorlar, dedim. Bunun üzerine o, bana: "Onlar (Yaptığım iyiliği) övüyorlar. Bu durumda bize de, onların teşekkürüne karşılık teşekkür etmek gerekir" dedi.

Adiy bin Erta (radıyallahü anh), Ömer bin Abdülazîz'e (radıyallahü anh) bir mektûb yazdı. Mektûbunda: "Ben bereketli, bolluk bir yerde bulunuyorum. Ancak, daha önce burada bulunan müslüman kardeşlerimin, Allahü teâlânın bu kadar ni'metlerine karşılık az şükür etmiş olmalarından endişeliyim" dedi. Ömer bin Abdülazîz de (radıyallahü anh) ona cevâbında şöyle yazdı: "Allahü teâlâ bir cemâate (topluluğa) bir ni'met ihsân eder, onlar da o ni'metden dolayı Allahü teâlâya hamd ederlerse, onlara kavuştuklarından daha fazlası verilir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu: "Gerçekten biz, Davud'a ve Süleymân'a bir ilim verdik de onlar şöyle dediler: "Hamd olsun o Allaha ki, bizi mü'min kullarından çoğu üzerine üstün kıldı" (Neml-15).

Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Hazreti Âişe'yi, Züheyr bin Cenâb'ın şu mısralarını okurken duydu. Senden daha güçsüz ve za'îf olana yardımcı ol. Onu tutup kaldır. Onun bu güçsüz durumundan sana bir şey zarar vermez. Belki bir gün onun durumu iyi olur da, sana faydalı olur veya daha önce kendisine yardımcı olduğundan dolayı seni iyilikle anar. Çünkü, yapılan iyiliğe karşı iyilik sahibini medhedip, öven, o iyiliğin karşılığını veren kimse gibidir. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz: "Doğru! Yâ Âişe, insanlara teşekkür etmiyen kimseyi, Allahü teâlâ övmez ve medh eylemez" buyurdular.

Abd-i Rabbih, el-İkd-ül-ferîd kitabında ba'zı meşhûr cömert zâtlardan bahsetmiş ve onlara dâir menkıbeler anlatmıştır. Bu zâtlar ve ba'zı menkıbeleri şöyledir:

"Ubeydullah bin Abbâs: Komşularına çok ikramda bulunan, gelip gidenlerin istifâde etmesi için, yollara sofralar kuran bir zâttır. Bir şâir onun hakkında şu meâlde şiir söylemiştir. "O kıtlık senede, acı, tatlı neyin varsa hepsini yedirdin. Sen yetimleri görüp gözetirsin. Herkese karşı şefkatli ve merhametli olan Ebü'l-Fadl senin babandır."

Anlatılır ki, ona bir gün bir adam geldi. O, evinin avlusunda bulunuyordu. Gelen şahıs onun yanına yaklaşıp, Ey İbn-i Abbâs! Benim senin yanında bir elim var, şimdi ona ihtiyâcım var, onu almaya geldim, dedi. Ubeydullah bin Abbas, o şahsa dikkatlice baktı, fakat tanıyamadı. Sonra ona: Senin benim yanımdaki elin nedir? diye sordu. O şahıs: Birgün, seni, Zemzem'in yanında dururken gördüm. Hizmetçin sana Zemzem suyu verdi. Hava da gayet sıcak idi. Bu sırada sana, elbisemin bir tarafı ile gölgelik yaptım. Ondan sonra, sen suyu içtin. Bunun üzerine Ubeydullah bin Abbâs: Evet, hatırlıyorum, dedi. Biraz düşündükten sonra hizmetçisine; Yanında ne kadar para var? diye sordu. Hizmetçisi: Onbin dirhem ve ikiyüz dinar var, dedi. Ubeydullah bin Abbâs hizmetçisine onların hepsini, o şahsa vermesini, haddizatında, bu kadar paranın bile onun elinin hakkını ödemediğini söyledi. O şahıs Ubeydullah bin Abbâs'ın bu cömertliğine hayran kaldı.

Ubeydullah bin Abbâs'a bir dilenci geldi. O, dilenciyi tanımıyordu. Ubeydullah'a (radıyallahü anh) bana sadaka ver, çünkü ben, Ubeydullah bin Abbâs'ın kendisinden bir şey istiyene bin dirhem verdiğini duydum, dedi. Ubeydullah bin Abbâs; ben nerede, Ubeydullah bin Abbas nerede? dedi. Dilenci, hangi husûsu kastediyorsun, mal çokluğu bakımından mı, yoksa şeref ve kıymet bakımından mı? diye sordu. Ubeydullah bin Abbâs her iki yönden de, herkesin bildiği, tanıdığı Ubeydullah bin Abbâs gibi olamam dedi. Dilenci, kişideki haseb, onun asâleti, yaptığı işler ve hareketlerinden belli olur. Bu bakımdan insan bir iyiliği, kendi isteğine bağlı olarak yapar. Eğer sen bir iyilik yaparsan, haseb sahibi olursun. Ubeydullah bin Abbâs, ona ikibin dirhem verdi. Daha fazla veremediği için özür diledi. Şimdi durumunun dar olduğunu söyledi. Bunun üzerine dilenci, eğer sen Ubeydullah bin Abbâs değilsen, sen ondan daha iyisin. Eğer sen o isen, bugün, dünden daha iyisin, dedi. Ubeydullah bin Abbâs ona bin dirhem daha verdi. Dilenci, Ubeydullah bin Abbâs'ın bu ihsânı karşısında çok duygulandı.

Ubeydullah bin Abbâs'a Ensâr'dan bir zât gelir: "Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) amcasının oğlu! Bu gece benim çocuğum dünyâya geldi. Ben ona teberrüken (hayır umarak) sizin isminizi verdim. Fakat annesi vefât etti." dedi. Bunun üzerine Ubeydullah bin Abbâs: "Allahü teâlâ, sana ihsân ettiği çocuğunu hayırlı mübârek eylesin. Hanımının vefâtı sebebiyle de sana bol sabırlar versin" dedi. Hizmetçisini çağırıp: "Hemen git, ona bakıp terbiye edecek bir câriye satın al, onun ihtiyâçlarına harcaması için de kendisine iki yüz dînâr ver" dedi. Sonra Ensârdan olan o mübârek zâta; "Birkaç gün sonra tekrar bize gel. Çünkü bu gelişinde, biraz darlık içerisinde olduğumuz için fazla ikramda bulunamadık" dedi. O zât, Ubeydullah bin Abbâs'ın bu iltifâtından son derece memnun oldu.

İbn-i Abd-i Rabbih'in el-İkd-ül-ferîd kitabında bildirdiği hadîs-i şeriflerden ve büyüklerden ba'zılarının hutbe ve sözlerinden bir kısmı şöyledir:

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki; "Sizden biriniz bir şey yediği zaman sağ eliyle yesin, sağ eliyle içsin. Muhakkak şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer."

Yemekten önce ve yemekten sonra el yıkamak sünnettir. Başlarken besmele okumalıdır. Sonunda da elhamdülillah demelidir.

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

"Sizden biriniz aksırıp elhamdülillah dediğinde, ona "yerhamükellah" deyiniz. Hamd etmezse ona teşmitte bulunmayınız."

İbn-i Ömer aksırdı ve elhamdülillah dedi. Oradakiler "yerhamükellah" deyince İbn-i Ömer, "Yehdîkümullah ve yuslih bâleküm" diye cevap verdi.

Hadîs-i şerîfte: "Evlât kokusu, Cennet kokularındandır" buyuruldu.

Hikmet sahipleri dedi ki: "Küçüklükte kim çocuğunu terbiye ederse, o büyüdüğünde sevindirir."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Tanıdığınız ve tanımadığınız müslümanlara selâm veriniz."

"Birbirinize selâm veriniz. Birbirinize yiyecek ikram ediniz, akrabanızın haklarını gözetiniz. Gece herkes uyurken namaz kılınız. Bunları yaparak selâmetle Cennete giriniz."

Selâmda sünnet şöyledir ki; önce büyük küçüğe, şehirli köylüye, devedeki ata binmiş olana, attaki merkepte olana, merkep üstündeki yaya yürüyene, ayakta olan oturana, az olan çok olana, efendi hizmetçisine, baba oğluna, ana kızına selâm verir. Rütbe ve ni'meti çok olan önce verir.

Birisi Resûlullaha geldi ve "Babam size selâm söyledi" dedi. Resûlullah buyurdu ki: "Aleyke ve alâ ebîkesselâm."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

"Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevap vermek, hastasını yoklamak cenâzesinde bulunmak, da'vetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah diyene, yerhamükellah diyerek cevap vermek" buyuruldu.

"(Birinin evine girileceği zaman) izin üç defa istenir. (Birincisinde izin verilmezse, bir dakika kadar sonra ikinci defa istemeli, yine verilmezse, üçüncü defa istenmelidir. Yine izin verilmezse, dört rek'at namaz kılacak kadar beklemiş ise içeri girmemeli, gitmelidir.)"

"Rabbim bana dokuz şeyi yapmamı bildirdi. Ben de size (ümmetime) bildiriyorum: Aşikâre olsun gizlilikte olsun ihlâsı, öfkeli anda da rahatlık ânında da adâleti, zenginlik ve

fakîrlikte orta yolu, bana zulmedeni affetmeyi, vermeyene vermeyi, benden alâkayı keseni arayıp sormayı, susmamın tefekkür, konuşmamın zikir, bakışımın ibret olmasını.”

“Sizi boş ve lüzumsuz konuşmaktan, malı isrâf etmekten ve lüzumsuz çok soru sormaktan men ederim.”

“Mallarınızı zekât vererek koruyunuz. Hastalarınızı sadaka vererek tedâvi ediniz. Size gelecek belâları duâ ile önleyiniz.”

“Veren el, alan elden hayırlıdır.”

“İnsanoğlu malım malım der. Halbuki onun malım dediği; yiyip bitirdiği, giyip eskittiği yahut verip elinden çıkardığı şeylerdir.”

“İlmi, bir yere yazmakla koruyunuz”

Allahü teâlâ Peygamberini (aleyhisselâm) en güzel edeb ile edeblendirmiştir. Onun için Kur’ân-ı kerîminde meâlen şöyle buyurdu: “Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) ve büsbütün de onu açıp isrâf etme ki, sonra kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın.” Burada orta hâli emretmektedir. Cimrilikten ve çok dağıtıp isrâftan sakındırdı. Onlar ki, harcadıkları zaman isrâf etmezler, sıkılık da yapmazlar ve harcamalar bu ikisi arası ortalama olur.

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmdeki şu âyetlerinde bütün güzel ahlâkı Peygamberinde topladığını meâlen şöyle buyurdu: “Sen bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir” (A’râf. 199).

“Sana tabî olan mü’minlere kanadını indir (tevâzu yap)” (Şuârâ: 215).

“Uhud savaşında sen, Allahtan gelen bir merhamet sayesindedir ki onlara (Eshâba) yumuşak davrandım. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar etrâfından dağılıp gitmişlerdi.” (Âl-i İmrân: 159).

“Hem iyilikle kötülük müsavî olmaz. Sen kötülüğü, en güzel olan iyi hareketle önle. O vakit bakarsın ki, seninle arasında bir düşmanlık bulunan, yakın bir dost gibi olmuştur”(Fussılet: 34).

Şu âyet-i kerîme ile de Resûlullahın edebinin çok yüksek olduğu meâlen şöyle bildirildi:

“And olsun, size içinizden bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Mü’minlere çok merhametlidir, onlara hayır diler” (Tevbe: 128).

Hadîs-i şerîfte: “Haya îmândan bir şu’bedir” buyuruldu.

Avn bin Abdullah dedi ki: “Haya, hilm (yumuşaklık) ve susmak îmândandır.”

İbn-i Ömer dedi ki: “Haya ve îmân birbirine bağlıdır. Birisi ayrılınca, diğeri de onunla birlikte gider. Her zaman beraber olurlar.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Mü’min yalancı olmaz.”

“Allahü teâlâ sizden ilmi almak için, ilmi ile âmil olan âlimleri kaldırır, câhiller kalır. Dinden suâl edenlere, kendi akılları ile cevap verip, insanları doğru yoldan ayırırlar.”

Hadîs-i kutside: “Kibriya benim ridâm, azamet izârımdır. Bunlardan biri için benimle çekişmeye gireni Cehennem ateşine atarım” buyuruldu.

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlmi öğreniniz. Öğrendikten sonra, o ilimle amel ediniz.” Şa’bîdedi ki: “Âlim ancak Allahü teâlâdan korkan kimsedir.”

Hikmet sahipleri dedi ki: “Öğrendiğin ilmi, bilmiyene öğret. Bilenden de ilim öğren. Böyle yaparsan bildiğin şeyi çok iyi korumuş olursun ve bilmediğini de öğrenirsin.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“İlmin fazîleti, ibâdetin fazîletinden daha hayırlıdır.”

“İlimle yapılan az amel, ilimsiz yapılan çok amelden hayırlıdır.”

Esmâî dedi ki:

“İlim öğrenmede ilk adım susmak, sonra dinlemek, sonra ezberlemek, sonra öğrenilen bilgi ile amel etmek, sonra da o bilgiyi insanlara öğretmektir.”

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kişi âlim olarak doğmaz, ilim ancak çalışmakla öğrenilir.”

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İki sınıf insan vardır ki doymaz. Biri âlim öğrenmeye doymaz. Diğeri de tamahkârdır, dünyânın malına, mülküne doymaz.”

Hazreti Ömer’in hutbesi: Hamd ve senadan sonra, şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Kur’ân-ı kerîmi öğreniniz. Onunla amel ediniz. Kur’ân-ı kerîm ehlinden olunuz.”

Hazreti Ali’nin hutbesi: “İmdi, şüphesiz dünyâ sırt çevirip, veda zamanının geldiğini bildirdi. Muhakkak ki, âhıret yolculuğu göründü. Dikkat ediniz. Siz şimdi amel günlerindesiniz. Arkanızda ecel var. Kim eceli gelmeden önce, şu günlerde, amellerini Allahü teâlânın rızâsına uygun yaparsa, ameli ona fâide verir. Emeli ise zarar vermez. Kim de bu amel günlerinde, ecel gelmeden önce âhırete hazırlığını eksik yaparsa, ameli boşa gider ve emeli de ona zarar verir. Dikkat ediniz! Cenneti istiyenleri de, Cehennemden korkup kaçanları da uyur görüyorum. Dikkat ediniz! Âhıret yolculuğu ile emrolundunuz. Oraya azık hazırlamanıza işâret edildi. Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey; arzu ve isteklerinize tâbi olup, uzun emel sahibi olmanızdır.” (Tûl-i emel) kalb hastalıklarındandır. Tûl-i emel, zevk ve sefâ sürmek için, çok yaşamağı istemektir. İbâdet yapmak için, çok yaşamağı istemek, tûl-i emel olmaz. Tûl-i emel sahipleri ibâdetleri vaktinde yapmazlar. Tövbe etmeği terk ederler. Kalbleri katı olur. Ölümü hatırlamazlar. Va’z ve nasîhatten ibret almazlar. Hadîs-i şerîfle: “Ölümden sonra olacak şeyleri, sizin bildiğiniz gibi hayvanlar da bilselerdi, yemek için semiz hayvan bulamazdınız” buyuruldu.)

Zehrâ’nın hutbesi: “Ey insanlar! Benden şu beş şeyi öğreniniz alınız. Eğer, bunları elde etmek için bineklerinize binip yolculuklar yapmış olsaydınız bunların benzerini yine elde edemezdiniz. Dikkat ediniz! Allahü teâlâdan başkasından bir şey beklemeyiniz. Bilmediğiniz şeyi öğrenmekten, bilmediğiniz bir şey sorulunca, bilmiyorum demekten utanmayınız. Dikkat ediniz. Sabır imândandır. Sabır, cesede göre baş mertebesindedir. Kur’ân-ı kerîmi düşünerek okumalı, ibadeti kim için ve niçin yaptığını bilerek yapmalı, hilm, ilimle güzelleşir. Dikkat ediniz! Size gerçek âlimi haber veriyorum. Allahü teâlânın kullarına, günahları, kötülükleri güzel göstermiyen, onlardan alıkoyan, onları Allahü teâlânın mekrinden emîn kılmayıp, rahmetinden ümit kestirmiyen âlim, gerçek âlimdir. Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfesini yapanlar için, mutlaka Cennete gidecek, günahkâr müslümanlar için de, mutlaka Cehenneme girecektir diye kesin söz söylemeyiniz. Bunu sadece Allahü teâlâ bilir. İyi kimseler için, onların artık Allahü teâlânın azâbından kurtulduklarına teminat vermeyiniz. Günahkâr müslümanları da Allahü teâlânın rahmetinden ümit kestirmeyiniz. Çünkü Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Allahü teâlânın rahmetinden ancak kâfirler ümid keser.” (Yûsuf: 87) buyurmaktadır.

Ömer bin Abdülazîz’in ilk hutbesi: “Ey insanlar! İçinizi düzeltiniz ki, dışınız da düzelsin. Âhıretinizi iyi yapın ki, dünyânız iyi olsun.” Başka bir hutbesi: Şüphesiz, her yolculuk için bir azık hazırlığı vardır. Öyleyse, dünyâda iken âhıretiniz için takvâdan azık hazırlayınız. Allahü teâlânın, ahırette kendisi için hazırladığı sevâb ve ikâbı görüp tatmış olan bir kimse gibi olunuz. Böyle yaparsanız, günah işlemekten korkar, Allahü teâlânın emirlerine uymayı arzularsınız. Ömrünüz size uzun gelmesin, yoksa kalbiniz katılaşır. Düşmanlarınıza boyun eğersiniz. Gece olunca, sabahlayıp sabahlamıyacağını, sabahlayınca, akşama kavuşup kavuşamıyacağını bilemiyen kimse uzun emelli olamaz. Ba’zan, bu iki zaman arasında ölüm tehlikeleri olabilir. Dünyaya, ancak akıbetinden emîn olanlar meyleder. Dünyâda, bir yarasını iyileştiren kimseye, başka taraftan bir yara isâbet eder. Öyleyse, insan dünyâya nasıl meyledebilir? Kendimi men ettiğim şeyleri size emretmekten, Allahü teâlâya sığınırım. Yoksa, hak ve doğruluktan başka bir şeyin fâide vermediği kıyâmet gününde, rezil ve rüsvâ olurum..”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) bu hutbesinden sonra ağladı. Orada bulunanlar da onunla beraber ağladı.

Ömer bin Abdülazîz’in (radıyallahü anh) Şam’a yakın Hünasva denilen yerde okuduğu son hutbe: Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), ölünceye kadar başka bir hutbe okumamıştır. O, Allahü teâlâya hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Siz, boşuna yaratılmadığınız gibi, başıboş da terk edilmiş, değilsiniz. Yarın kıyâmet günü Allahü teâlâ sizin aranızda hükmedecektir. Allahü teâlânın her şeyi kuşatan rahmetinden çıkan kimse, hüsrana uğramıştır ve genişliği, gökler ve yer kadar olan Cennetten mahrûm kalır. Biliniz ki, yarın kıyâmet gününde emniyet ve güven; bugünden korkup, hazırlanan, azı (dünyâyı) verip, çoğu (ebedi âhıret se’âdetini) satın alan kimseler içindir. Görmüyor musunuz? Siz, fâni olan kimselerin çoluk çocuklarısınız. Sizden sonra onların soyunu, kalanlarınız devam ettirecek. Siz de gideceksiniz. Yine görmüyor musunuz ki, hergün aranızdan,

ömrünü tüketen birisini âhırete uğurluyorsunuz. Sonra onu, topraktan bir çukur olan mezara gömüyorsunuz. Onu oraya, yastıksız ve yataksız bırakıyorsunuz. Artık o, orada hiçbir iş yapacak, bir ihtiyâcını temin edecek halde değildir. Dostlarından ve sevdiklerinden ayrılmış, hesap verme ile karşı karşıyadır. Onun orada, dünyâda bıraktığı malına mülküne ihtiyâcı yoktur. Fakat, dünyâda iken gönderdiği iyiliklere, yaptığı ibâdet ve tâatlere çok ihtiyâcı vardır. Vallahi ben size bunları söylüyorum. Fakat, aranızda kendimden daha günahı, çok birisini de görmüyorum. Allahü teâlâdan beni ve sizi af ve mağfiret buyurmasını diliyorum."

Hârûn Reşîd'in hutbesi: "Ni'metlerinden dolayı Allahü teâlâya hamd ederiz. O'na karşı itâatta muvaffak olmamız için, O'ndan yardım isteriz. Düşmanlarına karşı, O'ndan zafer dileriz. O'na kâmil bir îmânla imân ederiz. İşlerimizi O'na havale eder, O'na güvenip dayanırız. Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O'nun şeriki (ortağı) yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. Allahü teâlâ O'nu Cennetle müjdeleyici ve Cehennemle, korkutucu olarak gönderdi. Resûlullah (aleyhisselâm) peygamberlik vazîfesini tebliğ etti. Ümmete nasîhat eyledi. Allah yolunda muharebe eyledi. Allahü teâlânın rızâsına uygun iş yapanlar için yaptığı iyi va'dleri ve emrine karşı gelenler için yaptığı tehdidleri bildirdi. Vefâtlarına kadar bu vazîfeyi yerine getirdi.

Resûlullaha (aleyhisselâm) salât (hayırlı duâlar) ve selâm olsun. Ey Allahın kulları! Size takvâyı tavsiye ederim. Çünkü takvâ günahları örter, iyilikleri katkat yapar. Takvâ, Cenneti kazanmaya ve Cehennemden kurtulmaya bir vesîledir. Sizi öyle bir günden sakındırırım ki, o gün gözler korkudan dikilir kalır, bütün sırlar ortaya dökülür. Siz yakında bu geçici dünyâ hayatından, ebedi âhıret yurduna göçeceksiniz. Öyleyse, tövbe etmek sûretiyle, Allahü teâlânın mağfiretine, takvâ ile Allahü teâlânın merhametine, mabetle (Allahü teâlâya dönmekle) onun hidâyetine koşunuz. Çünkü Allahü teâlâyı anmak, müttekileri O'nun rahmetine, tövbe edenleri O'nun mağfiretine, O'na dönenleri ve yalvaranları da O'nun hidâyetine kavuşturur. Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "Rahmetim, dünyâda her şeyi kuşatmıştır. (Mü'mine de kâfire de şâmildir). Fakat ahırette onu, küfürden sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize îmân etmiş olanlara has kılacağım" (A'râf-156). Başka bir âyet-i kerîmede ise meâlen şöyle buyurdu: "Bununla beraber, şüphe yok ki ben, tövbe eden, imân edip, sâlih amel işliyen, sonra da hak yolda sebat gösteren kimse için gaffarım (çok bağışlayıcıyım)" (Tâhâ-82). Siz geçen asırlardaki hâdiseleri biliyorsunuz. Şunu da biliyorsunuz ki, babalarınızı, dedelerinizi dostlarınızı, ölüm, evlerinizden aranızdan kapıverdi de, siz onların ölümüne mâni olamadınız. Onlar dünyâdan ayrıldılar. Ellerinde hiçbir imkân kalmadı. Şimdi dünyâ onları, hesapları görülmek üzere amelleri ile başbaşa bıraktı. Dünyâda günah işlemiş, kötü işler yapmış olanlar, yaptıklarının cezasını görecekler. Amel-i sâlih işliyenler ise mükâfatlarını göreceklerdir. Sözlerin en güzeli, nasîhatların en üstünü, Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîmdir. Allahü teâlâ, meâlen buyuruyor ki: "Kur'ân-ı kerîm okunduğu zaman hemen onu dinleyin ve susun. Olur ki, merhamet edilirsiniz" (A'râf-204).

Hazreti Alinin hutbesi: Allahü teâlâya hamd-ü senadan sonra şöyle buyurdu: "Ey Allahın kulları! Size ve kendime Allahü teâlâdan korkup, yasaklarından sakınmayı, Allahü teâlânın emirlerine itâata sarılmayı, sâlih ameller yapmayı, uzun emeli terk etmeyi tavsiye ederim. Ey gâfil insan! Allahü teâlânın habercisi (Azrail aleyhisselâm) sana geldiği halde, onun kapısını çalmıyacağını sanıyorsan. Halbuki Azrail (aleyhisselâm) bu husûsta senden bir bedel kabûl etmiyecek. Senden bir kefil de almıyacak. Senin küçük (çocuklarına) acımıyacak, büyük (çoluk çocuğuna da) bu husûsta hürmet edip (seni bırakmıyacak). Nihâyet seni, karanlık mezarın dibine bırakacak. O mezarın etrâfı sessiz ve sedasız ve kimseler yoktur. Azrail (aleyhisselâm) bunu daha önce geçmiş kavimlere de yapmıştı. Hani nerede, o bütün güçleriyle çalışanlar, servet yığanlar, yaldızlı ve süslü yüskek binalar kuranlar, hani nerede, aza kanaat etmeyip, çoktan da faydalanamıyanlar. Nerede büyük ordulara kumandanlık edenler? Büyük bayrakları açanlar? Sonra toprak altında, ölüler hâline gelip, ufalıp, kırıntı hâline gelenler. Şimdi sizler, onların bardaklarıyla su içiyorsunuz, onların yürüdüğü yollarda yürüyorsunuz. Ey Allah'ın kulları! Allahü teâlâdan korkun. O'nun emirlerine uyunuz. Dağların yürütüleceği, semânın (göğün) yarılacağı, amel defterlerinin, sağ ve sol taraflardan uçuşarak geleceği kıyâmet günü için amel-i sâlih yapınız, O gün kendini hangisinden görüyorsun? "Gelin kitabımı okuyun" (Hakka-19) diyen mi, yoksa "Eyvah! Keşke kitabım bana verilmeseydi." (Hakka-75) diyen mi? Emîrlerini yerine getirdiğimiz zaman Cennetini va'deden Allahü teâlâdan, bizi gazâbından muhafaza buyurmasını dileriz. En güzel söz ve en üstün nasîhat, Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîmdir."

Hazreti Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) halife olduğu zaman yaptığı bir konuşma: "Ey insanlar! Sizin en üstününüz olmadığım halde, size halife seçildim. Bu sebeple, eğer siz beni hak üzere bulursanız, bana yardım ediniz. Eğer böyle bulmazsanız, bana doğruyu gösteriniz. Sizin hakkınızda Allahü teâlâya itaat ettiğim müddetçe, siz de bana itaat ediniz. Eğer Allahü teâlâya isyan edersem, bana itaat etmeyiniz. Dikkat ediniz, muhakkak ki, hakkını alıncaya kadar, sizin zaîfleriniz benim yanımda en kuvvetli olanınızdır. En za'îfiniz ise, za'îfin hakkını ondan alıncaya kadar, kuvvetlilerinizdir. Söyleyeceğim bunlardan ibârettir. Allahü teâlâdan beni ve sizi bağışlamasını diliyorum."

Yahyâ bin Hayyan dedi ki: "Şerefli ve asil olan kişi, kuvvetli olunca, tevâzu (alçak gönüllülük) yapar. Düşük ve bayağı olan ise, kibirli olur." Hakimlerden ba'zısı: "Topraktan yaratılan insanda kibir nasıl bulunur" demişlerdir.

Mahmûd el-Verrâk: "Kibir, insanın dindarlığını bozar. Aklını noksanlaştırır. İnsanların kınama ve kızgınlığını çeker. Güleryüz, güleryüz göstermeden verilen bağıştan daha güzeldir" demiştir.

Denilmiştir ki: "Her hastalığın bir ilâcı vardır, tedâvisi mümkündür. Fakat, ahmaklığın tedâvisi zordur. Bu hastalık, tabibleri bile yordu."

Ebû Atâhiyye dedi ki: "Ahmakla beraber olmaktan sakın. Çünkü ahmak, yamalı elbise gibidir. Bir tarafını yama yaparsan, yine rüzgârla bir tarafından yırtılıp, sonunda parçalanır."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim tevâzu' gösterirse, Allahü teâlâ onu yükseltir."

İbn-i Semmak, Îsâ bin Musa'ya: "Makam ve mevki sahibi iken tevâzu göstermek, makam ve mevki sebebiyle kazandığı şereften daha yüksek bir şereftir" demiştir.

Hakimler (hikmet sahibi kimseler) dediler ki: "Yumuşaklıkla, şiddet ve sertlikle elde edilemeyecek şeylere kavuşulur. Görülmüyor mu ki, su, yumuşak olmasına rağmen, çok sert taşları aşındırmaktadır."

Eşçe' bin Amr es-Sülemî dedi ki: "İnsanlarla ve mal ile kavuşulamıyan şeylere, yumuşaklıkla kavuşulur."

Resûlullah (aleyhisselâm) "Ciddi de olsa, şaka da olsa, yalan söylemek caiz değildir" buyurdular. Yine şöyle buyurdular: "Mü'min yalancı olmaz."

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh): "Va'dine muhalefet etmek, arfâkın (münâfıklığın) üçte ikisidir."

İbn-i Ömer, Tevrat'ta şöyle yazılı olduğunu bildirdi: "Haya etmezsen (utanmazsan) istediğini yap." Kendisi de şöyle dedi: "Haya edilecek zâtlarla beraber olmak sûretiyle, hayayı ihyâ ediniz (yaşatınız)."

Resûlullah (aleyhisselâm) "Sizi dedikodudan, malı zayi etmekten ve çok suâlden men ettim" buyurdu.

Resûlullahın (aleyhisselâm) buyurduğu hadîs-i şeriflerden birkaçı:

"Zekât vermek sûretiyle malınızı koruyunuz. Sadaka vermek sûretiyle, hastalarınızı tedâvi ediniz. Belâyı, duâ ile karşılayınız.." (Hakkıyle duâ eden kimseyi, Allahü teâlâ belâ ve musibetlerden muhafaza buyurur.)

"Hâkim, kızgın iken iki kişi arasında hüküm vermesin."

Hazreti Ali'nin ba'zı buyurdukları: "Kim kendi ayıbına bakarsa, başkasının ayıbını görmez. Kardeşine kuyu kazan kimse, oraya kendisi düşer. Kendi sürçmesini (hatâsını) unutan kimse, başkasınınkini büyük görür. Başkasının perdesini yırtan kimsenin, evinin gizli şeylerini örten perdesi yırtılır. İşlerinde başkasıyla yarışa kalkan kimse, başkalarının kızgınlığını üzerine çeker. Kendi görüşünü beğenen kimse, doğruyu bulamaz. Aklına güvenen kimse, hatâ eder. İnsanlara karşı büyüklük taslayan kimsenin ayağı kayar. Düşük ve bayağı kimselerle beraber olan kimse, hor görülür. Âlimlerle beraber olan kimse ise hürmet görür. Kim kötü işlerin olduğu yerlerde bulunursa, töhmet altında kalır. Ahlâkı iyi olan kimsenin, işleri kolay olur. Sözünü güzel yapan kimse, heybetli olur. Allahü teâlâdan korkan kimse, kazanır."

Şebib bin Şeybe dedi ki: "Edebli olunuz. Edeb, aklın bulunduğuna delâlet eder."

Süfyân-i Sevrî (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Kendini tanıyan kimseye, başkasının hakkında söyledikleri zarar vermez."

İbn-i Kuteybe; “Eğer âlim olmak istiyorsan, tek bir ilmi seç. Eğer edip olmak istiyorsan, çeşitli ilimlerden haberin olsun” dedi.

Amr bin Utbe, oğlunun muallimine: “Oğlumu ıslâh etmek istiyorsan, önce kendini ıslâh et. Çünkü onların gözleri senin gözündedir. Onlara göre güzel ve iyi, senin yaptığın şeylerdir. Çirkin ise, senin yapmayıp, terk ettiğindir. Onlara Allahü teâlânın kitabını (Kur’ân-ı kerîmi) öğret, onları fazla zorlama, yoksa birdenbire bıkkınlık gösterirler. Büsbütün de onları kendi hâllerine bırakma, sonra tamamen Kur’ân-ı kerîm okumayı terk ederler. Onlara en güzel sözleri anlat. En temiz (ahlâkı bozmayan) şiirlerden naklet. Bir ilmi iyice öğrenmeden, onları başka bir ilme geçirme. Çünkü zihinde fazla ve kalabalık sözlerin birikmesi anlamayı zorlaştırır. Onlara büyük zâtların hayatını ve yaşayışlarını öğret. Onlara lüzumsuz şeylerden bahsetme.”

Urve bin Zübeyr ve Kâsım bin Muhammed şöyle anlattılar: Hazreti Ebû Bekr, Âişe’ye (radıyallahü anha) vefât ettiği zaman Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına defn edilmesini vasıyyet etti. Hazreti Ebû Bekr vefât edince, kendisi için, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında bir kabir kazıldı. Başı, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek iki omuzu hizasına kondu. (Hazreti Ömer’in başı ise, Hazreti Ebû Bekr’in böğrünün hizasına kondu.)

Hişam bin Urve babasından anlatıyor: Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) cenâze namazı gece kılındı ve gece defn edildi. Altmışüç yaşında iken vefât etti. Hazreti Ebû Bekr’in babası kendisinden sonra biraz daha yaşayıp vefât etti. Hazreti Ebû Bekr’in yüzüğünde: “Allahü teâlâ ne iyi kadirdir (kudret sahibidir)” yazılı idi.

Muhammed bin Abdülazîz şöyle bildirdi: Hazreti Ebû Bekr vefâtına yakın, vasıyyetini yazdı. Bunu Hazreti Osman ve Ensârdan birisi ile, bütün Medîne-i münevverelilere okumaları için gönderdi. Herkes onların etrâfına toplandı. Hazreti Ebû Bekr’in vasıyyetini onlara okudular. Vasıyyet şöyle idi: “Bu dünyâdan ayrılıp âhiret hayatına gireceği zaman Ebû Kuhâfe’nin oğlu Ebû Bekr’in (size olan) vasıyyetidir. Ben size, Hazreti Ömer’i halife yaptım. Eğer adâletli olur ve (işleriniz husûsunda) Allahü teâlâdan korkarsa, zâten onun hakkında benim zannım ve ondan beklediğim de budur. Eğer böyle olmazsa, ben hayır ve iyiliği kastederek böyle yapıyorum. Gaybı ise ancak Allahü teâlâ bilir.”

Leys bin Sa’d bildiriyor: Ebû Bekr (radıyallahü anh), Beyt-ül-mal’den ve Fey’den hiçbir şey almazdı. Sâdece bir kere borç almıştı. Onu da vefâtına yakın, Hazreti Âişe’ye, ödemesini söyledi. Hazreti Ömer ise, her gün için Beyt-ül-mal’den kendisi için iki dirhem alıyordu. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) halife olunca, ona dendi ki: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) gibi sen de kendine Beyt-ül-mal’den biraz bir şey alsan dediklerinde: Hazreti Ömer’in (geçimini te’mîn edecek) hiçbir şeyi yoktu da aldı. Benim ise kâfi gelecek kadar malım var, dedi ve Beyt-ül-mal’den hiçbir, şey almadı.

Hazreti Ömer buyurdu ki: Ebû Bekr bizim efendimizdir. Efendimizi âzâd etti. (Hazreti Ömer burada, Bilâl-i Habeşî’yi kasdetti. Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh), Umeyye bin Halefin kölesi idi. Müslüman olduğu ve putların ilâhlığını inkâr edip, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Hazreti Muhammed O’nun kulu ve Resûlüdür dediği için, müşrikler ona çok eziyet ve işkence yapıyorlardı. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekr, onu Umeyye bin Haleften satın alıp âzâd etti.)

Şa’bî, Seleme’den rivâyet etti: Hazreti Ali’ye, Hazreti Ebû Bekr ile, Ömer’den (r.anhüm) soruldu. O da: “Vallahi ikisi de sâlih ve başkalarını da ıslâh eden halifelerdir” diye cevap verdi.

Abdullah bin Ömer anlattı: Tebük gazvesinde, müslümanlar büyük bir açlık ve sıkıntıya düşmüşlerdi. Bunun üzerine Hazreti Osman müslüman askerler için yiyecek aldı ve diğer ihtiyâçlarını giderdi. Resûlullah (aleyhisselâm): Mübârek ellerini kaldırıp, Hazreti Osman için “Yâ Rabbî! Ben Osman’dan râzıyım sen de ondan râzı ol.” diye duâ buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Osman’ı, kerîmesi Rukiyye (radıyallahü anha) ile evlendirdi. O vefât edince, diğer kerîmeleri Ümmü Gülsüm ile evlendirdi. Zührî, Sa’îd bin Müseyyib’den şöyle bildirir: Rukiyye (radıyallahü anha) vefât edince, Hazreti Osman çok üzüldü. “Yâ Resûlallah! Benim seninle akrabalığım sona erdi” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “Senin benimle olan akrabalığın sona ermez. Çünkü Cebrâil, Rukiyye’nin kızkardeşi (Ümmü Gülsüm) ile seni evlendirmemi, bunun Allahü teâlânın emri olduğunu söyledi” buyurdu.

Resûlallah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Hasen ile Hüseyn, Cennetliklerin efendileridir. Babaları ise, oğullarından daha üstündür.”

Birisi Ömer bin Abdülazîz’e: “Ne zaman konuşayım?” diye sorunca: “Susmayı arzu ettiğin zaman” cevâbını verdi. “Ne zaman susayım?” diye sorunca da: “Konuşmayı arzu ettiğin zaman” dedi.

Buraya kadar olan bütün seçilmiş parçalar, İbn-i Abd-i Rabbih’in el-Ikd-ül-ferîd adlı kitabından alınmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Âdâb-ür-râfidîn sh. 352

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 312

3) Mu’cem-ül-Udebâ cild-4, sh. 211 s

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 110

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 371

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 193

7) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 228

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 115

İBN-İ ATÂ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’l-Abbas olup, ismi, Ahmed bin Muhammed bin Sehl bin Atâ’dır. Aslen Bağdadlıdır. İbn-i Atâ, zamanın büyük âlimlerinden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Vaktini, ilim öğrenmek ve öğretmekle, ibâdetle ve Kur’ân-ı kerîm okumakla geçiren İbn-i Atâ, 311 (m. 923) veya 319 (m. 931) yılında vefât etti.

İbn-i Atâ (radıyallahü anh); Yûsuf bin Mûsâ el-Kattân, Fadl bin Ziyâd, Cüneyd-i Bağdadî, İbrâhîm Mâristânî ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden, ise, Muhammed bin Ali bin Atâbiş en-Nâkid, İbn-i Hafîf ve daha birçok âlim ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İbn-i Atâ için, Ebû Sa’îd Harrâz; “Tasavvuf, güzel ahlâktır. Ben bunun ehli olarak, Cüneyd-i Bağdadî ve İbn-i Atâ’dan başkasını görmedim.” Ebü’l-Hüseyn Muhammed bin Îsâ bin Hakan; “O gece ve gündüz iki saat uyurdu. Abdullah bin Muhammed es-Seczî ise, “Ben evliyâ arasında ondan daha idrak ve anlayış sahibi olanını görmedim.” demiştir.

Şöyle anlatırlar: İbn-i Atâ’nın, çok güzel on erkek evlâdı vardı. Bir gün onlarla beraber sefere çıkmıştı. Yolda eşkiyalar onları çevirdi. Eşkiyaların reîsi, İbn-i Atâ’nın gözü önünde çocuklarını sırayla öldürdü. Çocuklarının her birinin öldürülüşünde, başını semâya kaldırarak, gülümsüyordu. Sıra sonuncu çocuğa geldiğinde, çocuk babasına dönerek “Sen ne kadar şefkatsiz bir baba imişsin. “Dokuz yavrunu öldürdükleri hâlde, hiç sesini çıkarmıyorsun ve gülüyorsun” dedi. İbn-i Atâ oğluna dönerek; “Babasının ciğerparesi! Bunu yapan zâta birşey söylenmez ki! Aslında O, “biliyor ve görüyor. Dilerse hepsini korumaya da kadirdir” dedi. Bunun üzerine eşkiyabaşında bir hâl hâsıl oldu ve İbn-i Atâ’ya: “Şayet bu sözlerini önceden söyleseydin, çocuklardan hiçbirini öldürmezdik” dedi ve oğlunu serbest bıraktı, İbn-i Atâ bunun üzerine: “Takdîr böyle imiş, söyleseydim bile bir şey değişmezdi” dedi.

İbn-i Atâ, çölde yolunu şaşıran bir talebesinin başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlattı: “O çölde yolunu şaşırdı. Dolaşırken kendisini bir su başında buldu. Pınar başında çok güzel bir kız gördü. Kızın karşısında durdu. Kız ona “Benden uzak ol” deyince, “Sen bütün varağınla benim ol” dedi. Kız, “Şurada, öyle güzel bir kız var ki, ben ona hizmetçi bile olamam” dedi. O talebe dönüp o tarafa baktı. Kimseyi göremedi. Tekrar kıza dönünce, kız ona: “Doğruluk ne kadar güzel, yalan ne kadar kötü, sanmıştım ki, bütün varlığınla bana bağlısın. Halbuki, benim yanımda, bir başkasına bakmak istiyorsun” dedi. Talebe utancından başını önüne eğdi. Başını kaldırdığında, karşısında kimseyi göremedi.”

İbn-i Atâ’nın vefâtı şöyle anlatılır: “Hallâc-ı Mensûr’u öldüren vezir, İbn-i Atâ’ya “Hallâc-ı Mensûr hakkında ne dersin?” diye sordu, İbn-i Atâ bu soru üzerine, “Sen kendi işlerine bak, evliyâ ile uğraşma” dedi vezir, Hallâc-ı Mensûr hakkında kötü sözler söylemeye başlayınca, İbn-i Atâ ona, “Sakin ol! Doğru konuş!” dedi. Buna sinirlenen vezir, İbn-i Atâ’nın dişlerinin

sökülmesini ve bunların başına çakılması için emir verdi. İbn-i Atâ (radıyallahü anh), bu eziyetin te'sîriyle vefât etti.

İbn-i Atâ hazretleri buyurdular ki: "Tövbe, ilmin kötülediği herşeyden, ilmin methettiğine dönmektir." "Kullara ve yaratılmış olan şeylere bakıldığında, Allahü teâlânın varlığı bilinir." "Kim nefsine sünnetleri uygularsa, Allahü teâlâ onun kalbini ma'rifetle nurlandırır."

"Her velînin üç alâmeti vardır. Bunlar Allahü teâlâ ile arasındaki sırrı saklamak, halkla arasında geçen muâmelelerde, duygularını hatâdan korumak, herkese aklı ve anlayışı ölçüsünde söylemektir."

"Âdem (aleyhisselâm) bildiğimiz hatâyı işledikten sonra, Cennette bulunan herşey, onun perişan hâline üzüldü ve ağladı. Ağlamayan sadece altın ve gümüş oldu. Allahü teâlâ, kelâm sıfatı ile onlara tecelli etti ve sordu. Adem'e herşey ağlarken, siz neden ağlamazsınız? Onlar şu cevâbı verdiler Biz, sana karşı hatâ işliyene ağlamayız. Bunun üzerine Hak teâlâ şöyle buyurdu: İzzetime, celâlime yemîn ederim. Size her şeyin üstünde bir değer biçeceğim ve Ademoğullarını size hizmetçi kılacağım."

"Halka ayrılık acısının tattırılmasındaki hikmet, Allahü teâlâdan başkasına güvenmelerini önlemektir."

"Edebten mahrûm bırakılan bir kimse, bütün hayırlardan mahrûm bırakılmış olur." "Tevekkül; yüce Allaha en iyi şekilde sığınıp, samîmi bir şekilde O'na muhtaç olmaktır." "Sabır, musîbetler içinde iken bile edebe riâyet etmektir."

"Ahlâk iyi olmadıktan sonra, kılınan namazın, tutulan orucun çok olmasının önemi yoktur. Hattâ sadaka ve mücâhede (nefsini yenmeye çalışma) bile hiçtir. Bu yolda yükselenler, ne namazla, ne de oruçla yükseldiler. Ne sadaka ile, ne de mücâhede ile üstün dereceler buldular. Yükselen, ancak iyi huyla yükseldi. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Kıyâmet günü, bana en yakın olanınız, huy ve ahlâk bakımından en güzel olanınızdır" buyurdu."

"Dünyânın geçici lezzetlerine dalan, hakîkatleri bulamaz. Bu lezzetlere dalması, onun kuvvetini azaltır."

"İtâatların en fazîletlisi, devamlı olarak Allahü teâlâyı düşünmektir."

"Nefsini tanımayan, âriflerin meclisinde bulunsun. Hikmet nûru ile aydınlanmak isteyen ise, ilim ve hikmet sahiblerinin meclisinde bulunsun."

"En büyük ilim olan ma'rifetullahın neticesi, heybet ve hayadır. Bir kimsenin kalbinden haya ve heybet duygusu gittiği zaman, artık onda hayır kalmaz."

"Allahü teâlâ için en sevimli şey, kulun dünyâdan yüz çevirmesi, O'na ulaşılacak en iyi vesîle ise, kulun nefsinden vazgeçmesidir."

"En iyi iş yapılmış, en iyi ilim söylenmiştir. Bu sebeble, şimdiye kadar yapılmamış bir işi yapma, söylenmedik sözü söyleme."

İbn-i Atâ'nın söylediği bir şiirin tercümesi şöyledir:

Yollar çeşit çeşittir.
Hakka giden yol birdir.

Çoktur doğru yoldan,
Gittiğini zanneden.

İnsanlar bîhaber doğru yoldan.
Bilmeden gidiyorlar bir yoldan.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 26

2) Tabakât-ı Sûfiyye sh. 269

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 302

4) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 261

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 379

6) Sıfât-üs-saffe cild-2, sh. 850

7) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 57

8) Risâle-i Kuşeyrî sh. 135

9) Nefehât-ül-üns sh. 191

İBN-İ ATIYYE (Abdullah bin Atıyye Dımeşkî)

Tefsîr, kırâat ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Muhammed olup, ismi, Abdullah bin Atıyye bin Abdullah bin Habîb'dir. Memleketine nisbetle "Dımeşkî ve "Şâmî" denildi. İbn-i Atıyye diye meşhûr oldu. 383 (m. 993) yılında vefât etti. Yine İbn-i Atıyye diye bilinen Endülüslü müfessir Abdülhâlık bin Gâlib bir başka zâttır.

"Tefsîr-i İbn-i Atıyye" veya "Tefsîr-ül-Kur'ân" adlı kitabı ile meşhûr olan İbn-i Atıyye'nin hayatı hakkında, kaynaklar çok az bilgi vermektedir. Zekâsı keskin, hafızası kuvvetli, ilmi çoktu. Dünyâya hiç değer vermezdi. Kur'ân-ı kerîmin kelimelerini açıklayabilmek için, eski Arab şâirlerinin şiirlerinden ellibin beyti ezberlemişti. Birçok hadîs-i şerîf ezberledi. Âlimler, onun rivâyetlerinde sika (güvenilir) olduğunu söylediler. Dımeşk'de (bugünkü Şam) Bâb-ı Câbiye'de bir câmide kalır, orada namaz kıldırırdı. Sonraları bu câmi, "İbn-i Atıyye'nin mescidi" diye anıldı. Bütün İslâm âlimleri gibi İbn-i Atıyye de şan ve şöhret için değil, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kaza nabilmek için emr-i ma'rûf ve nehy-i anil-münker yaptı. Ya'nî, Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını bildirdi. İnsanlara pek faydalı nasîhatlerde bulundu. Şam'da onun Allahü teâlânın kitabını ve Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şeriflerini açıklayan güzel sözleri, dededen toruna yıllarca dillerde dolaştı. Bunlar kalblere ferahlık ve insanlara huzûr verdi."

Tefsîr-i İbn-i Atıyye'nin İstanbul'da Nûr-u Osmaniye Kütüphânesi onüç numaradaki nüshası kayıp olup, Atıf Efendi Kütüphânesi doksaniki numarada ikinci bir nüshası mevcûttur.

Nisa sûresinde meâlen: "Ancak Allah'ın kabûl edeceğini va'd buyurduğu tövbe, o kimseler içindir ki, bir cahillikle bir kabahat yaparlar da, sonra çok geçmeden tövbe ederler, işte Allah bunların tövbelerini kabûl buyurur. Allah ihlâsla tövbe edenleri hakkıyla bilicidir." "O kimseler ki, kötü işlerde ısrar ederken, onlardan birine ölüm gelip hayattan ümidini kesince: "Ben, şimdi tövbe ettim" der. Halbuki o kimseler için tövbe yoktur. (Tövbeleri kabûl edilmez) Kâfir oldukları hâlde ölenlere de tövbe yok, işte biz onlar için âhırette acıklı bir azâb hazırlanmışızdır." Onyedi ve onsekizinci âyet-i kerîmelerinin tefsîrinde İbn-i Atıyye buyurdu ki; "Burada tövbe kelimesinin lügat ma'nâsı rücû etmek, dönmek, şer'î ma'nâsı ise, yaptığı kötülüklere pişman olup, Allahü teâlâya karşı olan isyanından vazgeçmek demektir. "Ölüm geldiği zaman"dan maksat akıl ölümün geldiğini, artık çârenin kalmadığını anladığı zaman demektir. Tövbenin, günahların hepsi için farz olduğu, icmâ-i ümmet ile bildirilmiştir. İctihâd sanibi âlimlerin bu icmâ'ı Nûr sûresinde meâlen; "Ey mü'minler! Hepiniz Allaha tövbe edin ki, dünyâ ve âhıret se'âdetine kavuşacaksınız" otuzbirinci âyet-i kerîmesine dayandırılmaktadır. Bu âyet-i kerîmeyi tefsîr eden İslâm âlimlerinden bir kısmı; "Son nefeste tövbenin kabûl olmaması' kâfirler içindir. Günahkâr müslümanların tövbesi kabûl olunacaktır" buyurmaktadır. Bu husûsta büyüklerden birine, Resûlullahın (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ, günahkâr kulunun tövbesini, canı gargaraya gelmeden kabûl eder" hadîs-i şerîfi hakkında ne buyurursunuz diye suâl edildi. O büyük zât da: "Evet, Resûlullahın (aleyhisselâm) buyurduğu doğrudur. Senin mesleğin nedir?" dedi. Suâl eden, terzi olduğunu söyledi. O büyük zât; "Terzilikte en kolay olan nedir?" diye sordu. O zât "Makası alıp kumaş kesmektir" dedi. "Kaç senedir bu işi yaparsın?" sorusuna da, "Otuz senedir kumaş keserim" diye cevap verdi. "Canın gargaraya geldiği zaman kumaş kesebilir misin?" buyurdu. Adam da, "Hayır, kesemem" deyince, o büyük zât: "Bir müddet zahmet çekip öğrendiğin ve otuz sene çok rahat bir şekilde yaptığın işi, o zaman yapamazsan, ömründe hiç yapmadığın tövbeyi o zaman nasıl yapabilirsin? Bugün gücün yerinde iken tövbe eyle. O zaman belki yapamazsın, gel şimdi tövbe et. Bir daha günah işleme" buyurdu. Adam da hemen tövbe edip, güzel amel sahibi müslümanlardan oldu.

İbn-i Atıyye, Nisa sûresinde meâlen: "Onlara şöyle de: "Dünyânın zevki pek azdır. Âhıret ise, sakınanlar için muhakkak hayırlıdır. Ve kıl kadar haksızlığa uğramazsınız."yetmişyedinci âyet-i kerîmesinin tefsîrinde buyuruyor ki: "Dünyânın faydası pek azdır. Zîrâ, dünyâ gölge gibi gelip geçicidir. Âhırette ise ni'metler ebedî olup, Allaha itaat edip korkanlar içindir."

1) El-A'lâm cild-4, sh. 103

2) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 47

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 83

4) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 106, 282, 526

5) Tefsîr-ül-Kur'ân, Âtıf Efendi Kütüphânesi Nr-92

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1017

7) İslâm Ahlâkı sh. 158

İBN-İ BETTA (Ubeydullah bin Muhammed)

Hadîs, kelâm ve Hanbelî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, ismi, Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Utbe bin Ferkad'dir. Memleketine nisbetle Ukberî denildi. Sahâbe-i kiramdan (r.anhüm) olan dedesi Utbe bin Ferkad'den dolayı İbn-i Betta denildi ve bu nisbetle meşhûr oldu. 304 (m. 917) yılında doğup, 387 (m. 997) yılında Ukbera'da vefât etti.

Birçok İslâm memleketini gezen ve gittiği yerlerdeki âlimlerden ilim tahsil eden İbn-i Betta; Şam'da Ali bin Ya'kûb bin İbrâhîm bin Ebi'l-Akab, Ebû İshâk İbrâhîm Sofi, Ebû Bekr Ahmed Saffâr, Irak'ta; Begâvî, Ebû Muhammed bin Sa'îd, Ebû Abdullah, Ebû Ubeyd, Abdülazîz bin Ca'fer Harezmî, Ebû Zer İbn-i Bagandî, İsmail Verrâk, Ebû Ca'fer Nu'mânî, Ebû Tâlib Ahmed bin Nasr, Muhammed bin Ahmed Ukberî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. İlim tahsili için çıktığı seyahatten dönüşünde, evine kapanıp kırk yıl dışarı çıkmadı. Yalnız, Ramazan ve Kurban bayramlarında dostlarını ziyârete giderdi. Hadîs, fıkıh ve kelâm ilimlerinde meşhûr oldu. Diğer ilimlerde de âlim idi. Günâhlardan çok sakınır, gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. Çok cömert olup, edebi pek fazla idi. Huzûrunda bulunanlar edebsizlik yapmaktan çok çekinirlerdi. Çok heybetliydi. Duâsının kabûl olduğu meşhûrdu. Evine kapandığı kırk yıl boyunca, vaktini yalnız ibâdet etmek ve ilim öğrenmekle geçirdi. Daha sonra halka nasîhat edip talebe yetiştirmeye başladı. Öğrendiği ilmi öğretmek ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştı, insanlar onu çok severdi. Bu yüzden zamanında Hanbelî mezhebine rağbet daha fazla oldu.

İbn-i Betta Ukberî'den birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû Nuaym Ahmed bin Abdullah bin Ahmed bin İshâk, Ebü'l-Kâsım Ubeydullah bin Ahmed Ezherî, Ebû Muhammed Hasen bin Ali Cevherî, Ebü'l-Feth Abdülmelik bin Ömer, Muhammed bin Ebi'l-Fevâris, Ebû Ali bin Şihâb Ukberî, Abdülazîz bin Ali Eccî ve daha pekçok âlim, ondan ilim öğrenenler arasındaydı.

Yüzden fazla kitap yazan İbn-i Betta'nın eserlerinden ba'zıları; Menâsik, Sünen, İbâne an şerîat-il-fırkat-in-nâciye, Münâcibet-ül-fark-il-mezmûme, Zemm-ül-gınâ' ve'l-istimâ' ileyh'dir.

Ebû Muhammed Cevherî, kardeşi Ebû Abdullah'tan naklen şöyle anlatır: Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda gördüm. "Yâ Resûlallah! Senin yolunu kimden öğreneyim?" diye sordum. Bana "İbn-i Betta, İbn-i Betta, İbn-i Betta!" diye cevap verdiler. Ukbara'ya gitmek için Bağdâd'dan yola çıktım. Bir Cum'a günü oraya vardım. İbn-i Betta ile câmide Cum'a namazında görüşürüm diye düşündüm. Düşündüğüm gibi, onunla câmide karşılaştım. Beni görünce "Sadaka Resûlullah" (Allahın Resûlü (aleyhisselâm) doğru söyledi) buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Kur'ân-ı kerîmi, kendi görüşü ile açıklayan, doğru olsa dahi, hatâ etmiştir."

İbn-i Betta'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "İlim talebetmek (öğrenmek) her müslümana farzdır."

"Kim enbiyâya söverse öldürülür. Kim Eshâbıma söverse değnek vurulur."

"Allahü teâlâ, bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar."

İbn-i Betta'ya "Fakîh kime denir?" diye soruldu. Dünyâda zâhid olup, Peygamberin (aleyhisselâm) sünnetine uyarak O'nun yolunda gidendir" buyurdu.

İbn-i Betta anlatır: İbn-i Mübârek'ten âlimlerin alâmetinin ne olduğu sorulup, "Bir kişinin âlim olduğu nasıl bilinir?" denildi. O da: "Âlim, ilmiyle amel eden, kendi yapmış olduğu amelleri az gören, başkalarının ilmini öğrenmek isteyen, ilmi nerede bulursa orada alandır" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Dımeşk cild-4 Vr. 547 a

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 122

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 321

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 144

5) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 8

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 245

İBN-İ EBÎ DÂVÛD-İ SİCİSTÂNÎ (Abdullah İbni Ebî Dâvûd)

Büyük hadîs âlimlerinden. "Kütüb-i Sitte" adı verilen meşhûr altı hadîs-i şerîf kitabından birinin sahibi olan Ebû Dâvûd Süleymân bin Eş'âs'ın oğludur. İsmi, Abdullah bin Süleymân bin Eş'as bin İshâk bin Beşîr bin Şeddâd bin Amr bin İmrân'dır. Künyesi Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd'dur. "Ezdî" ve "Sicistânî" nisbetleriyle meşhûrdur. Sicistan, Basra'nın köylerinden biridir. Ezcî, Kureyş'e mensûb bir kabilenin adıdır.

İbn-i Ebî Dâvûd, 230 (m. 844) senesinde Sicistan'da doğdu. Babası Ebû Dâvûd, büyük bir hadîs âlimiydi. 10 yaşında iken ondan ilim öğrenmeye başladı. Çok zekîydi. 40 seneye yakın babası ile birlikte, bir çok âlimden ilim aldı. Horasan, Cibâl, İsfehân, Nişâbûr, İran, Basra, Bağdâd, Kûfe, Medine, Mekke, Şam, Mısır, Cezîre, Sugûrve daha birçok şehirleri dolaştı. Çok sıkıntılarla karşılaştı. İlim yolundaki sabrı, akıllara durgunluk, verecek derecedeydi. Ahmed bin Sâlih el-Mısrî, Îsâ bin Hammâd Ebû Tâhir bin Şerh, İshâk el-Kevser, Muhammed bin Eslem, Ali bin Haşrem, Seleme bin Şebîb, Muhammed bin Yahyâ, Müseyyib bin Vâdıh, Ebû Sa'îd el-Eşec ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîf ezberlemişti. Hadîs ilminde huccet (senet) oldu. İlmini, hep sâlih, doğru ve temiz kimselerden aldı. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve diğer ilimlere âit çok bilgi elde etti. Daha sonra Bağdâd'ı vatan edindi. Orada ilim neşretti. Çok kimse onun talebesi oldu. 316 (m. 928) senesi Zilhicce ayında vefât etti.

Kendisinin ilminden çok kimseler istifâde etti. Irak bölgesinin ilimde imâmı, en büyük âlimi oldu. Kardeşi Abdurrahmân bin Ebî Hatim, Ebû Bekr bin Mücâhid, Muhammed bin Muzaffer, Dârekutnî Ebû Hafs bin Şahin, Ebû Bekr el-Verrâk, Ebû Hüseyn bin Sem'ûn, Ebû Ahmed el-Hâkim, Îsâ bin Cerrah, Muhammed bin Zünbûr, Ebû Müslim el-Kâtib ve daha birçok âlim ondan çok şeyler öğrendiler ve rivâyette bulundular.

Büyük hadîs âlimi Ebü'l-Fadl Ahmed bin Sâlih şöyle anlatıyor: "Ebû Bekr Abdullah bin Süleymân (İbn-i Ebî Dâvûd) Irak âlimlerinin imâmı, en üstünü idi. Birçok şehirleri dolaşarak ilim öğrendi. Zamanının sultânı, onun için bir minber (kürsî) tahsis etti. Ondan fazîletin ve ilminin çokluğundan dolayı huzûrunda hadîs-i şerîf öğrendi. O, 285 senesinde Hemedan'a gelmişti. Bu şehirde bulunan âlimlerin hepsi ondan yazarak ilim öğrendiler. Onun zamanında Irak'ta bulunan bütün âlimler, onu ilimde senet, vesîka kabûl ettiler. Bu husûsta onun derecesine kimse ulaşamamıştı."

Hasen bin Muhammed el-Hilâl diyor ki, "Ebû Bekr bin Ebû Dâvûd, babası Ebû Dâvûd'dan daha çok hadîs-i şerîf ezberlemişti."

Ali bin Muhammed bin Hasen el-Harbî de şöyle anlatıyor: "Ebû Hüseyn Ali bin Yahyâ el-Vâsıtî, 373 (m. 983) senesinde Medine câmiinde, İbn-i Ebî Davud'un kendisi için söylediği şu şiiri okudu:

"İlim ehli, bir mes'elede münâzara ettiğinde,
Biri diğerinden, onların aslını istesin.
Senin de, onun aslını ortaya koyman, sâdıkların işidir.
Aslı söylemezsen, onların yoluna girmemiş olursun.
İlimle aslı ortaya koy! Onların nasîhatlarında şüphen olmasın!

Sonra sözüne devam ederek: "Ebû Zer Abd bin Ahmed-i Hirevî'nin Mekke'den bana yazdığı mektûbunda, Ebû Hafs bin Şâhin'in şöyle anlattığını yazdı: Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd'dan işittim. Diyordu ki, "Ben, ilim öğrenmek için Kûfe'ye gittiğimde yanımda sâdece bir dirhem vardı. Onunla 30 müd (yaklaşık 25-30 kg) bakla satın aldım. Hergün ondan bir miktarını yiyor ve Ebû Sa'îd el-Eşec'den de 1000 (bin) hadîs-i şerîf yazıyordum. Bir ay tamamlanınca, 30 000 hadîs-i şerîfi yazmıştım."

Hadîs âlimlerinden Berkânî anlatıyor: "Ben, Ebû Kâsım bin Nûhhâs'ın huzûrunda okurken, Ebû Bekr bin Ebû Davud'un şöyle dediğini işittim: "Ben, rü'yâmda, Eshâb-ı kiramdan Ebû Hüreyre'yi (radıyallahü anh) gördüm. O sırada Sicistan'da Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri tasnif ediyordum. Onun sakalı sık ve gür olup, üzerinde esmer ve kalın bir elbise vardı. Ona: "Ey Ebû Hüreyre! Seni çok seviyorum" dedim. O da bana: "Ben, dünyâda iken, hadîs-i şerîfleri öğrenip rivâyet edenlerin ilkiyim" buyurdu. Bunun üzerine ben de: "Ey Ebû

Hüreyre! Ebû Sâlih'in vasıtasıyla senden kaç kimse rivâyette bulundu?" diye sordum. O da, yüz kimsenin rivâyet ettiğini bildirdi. O sırada bir de baktım ki, onların hepsi yanımda duruyordu."

Ebû Bekr bin Şâzân diyor ki, "İbn-i Ebî Dâvûd İsfehân'a (veya Sicistan'a) gelmişti. Oradakiler ondan, kendilerine hadîs-i şerîf öğretmesini istediler. O da: "Benim yanımda bir yazılı kitap yoktur" dedi. Onlar da: "İbn-i Ebî Davud'un kitaba ne ihtiyâcı vardır?" diye hayretlerini bildirdiler. Bunun üzerine onlara dedi ki: "Bana bir yer gösteriniz. Ben de size, ezberimde bulunan 30 000 civarındaki hadîs-i şerîfi yazdırayım."

Hatîb-i Bağdadî diyor ki, "Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd babası ile birlikte Sicistan'dan çıkıp doğu ile batı arasındaki birçok şehirleri dolaştı. Horasan, Cibâl, İsfehân, Basra, Bağdâd, Kûfe, Mekke, Medine, Şam, Cezîre, Sugûr, İran ve Mısır şehirlerinden birçoğuna uğrayıp, birçok âlimden dinleyerek ve yazarak ilim aldı. Bağdâd'ı vatan edip oraya yerleşti. Birçok ilimlerde kitaplar yazdı. Fıkıh ilminde derin âlim olup, hadîs ilminde de hafız idi. Yüzbinden çok hadîs-i şerîf ezberlemişti."

Muhammed bin Abdullah Şuhayr diyor ki, "İbn-i Ebî Dâvûd, zühd ve takvâ sahibi idi. Haram ve şüpheli işlerden çok sakınırdı. Çok ibâdet ederdi. Vefât ettiği vakit, 300 000 civarında müslüman namazını kıldı. Abdüla'lâ, Muhammed ve Ebû Muammer Ubeydullah adında üç oğlu ve beş tane de kızı vardı. Vefâtında 87 yaşındaydı. Ayrı ayrı cemâatler hâlinde, 80 kerre cenâze namazı kılındı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 46

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 60

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 405

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 273

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 767

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 433

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 444

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 307

İBN-İ EBÎ HÂTİM (Abdurrahmân bin Muhammed)

Meşhûr tefsîr ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. Adı, Abdurrahmân bin Muhammed bin İdrîs bin Münzir bin Dâvûd bin Mihran et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. "İbn-i Ebî Hâtim = Hâtim'in babasının oğlu" diye meşhûr olmuştur. Ailesinin, Rey şehrinin Hanzala derbendinde bulunması sebebiyle, oraya nisbet edilmiştir. 240 (m. 854) senesinde burada doğdu. Dinî ilimleri babasından öğrendi. Çocukluğunda babası ile birlikte ve daha sonra da kendi başına birçok seyahatler yaptı. Hicaz, Şam, Mısır, Irak, Cibâl, İsfehân, Cezîre taraflarını ziyâret ederek, orada bulunan âlimlerle sohbet etti, onlardan çeşitli ilimler aldı. 255 (m. 868) senesinde hac yaptıktan sonra bir yere gitmedi. Nihâyet 327 (m. 938) senesi Muharrem ayında Rey şehrinde vefât etti. Vefâtında 90 yaşını geçmişti.

İbn-i Ebî Hatim, tefsîr ve hadîs ilimlerinde büyük bir âlimdi. Babası da yüksek bir âlim olup, bu ilimleri önce babasından öğrendi. Sonra onunla birlikte birçok âlimden ilim aldı. İlim öğrenmek için çok yer dolaştı. Gezdiği yerlerde çok âlimle karşılaştı. Bunlardan Ebû Zür'a, İbn-i Vâre Hasen bin Arefe, Ebû Sa'îd el-Eşec, Yûnus bin Abdüla'lâ, Ali bin Münzir et-Tarikî, Ahmed bin Sinân el-Kattân, Muhammed bin İsmâîl el-Ahmesî, Haccâc bin Şâ'ir, Muhammed bin Hassan el-Ezrak, Muhammed bin Abdülmelik ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi, rivâyette bulundu. Kendisinden de; Ebû Şeyh İbni Hibbân, Yûsuf-ı Meyâncî, Ali bin Müdrik, Ebû Ahmed el-Hâkim, Ahmed bin Muhammed el-Basîr, Abdullah bin Muhammed bin Esed, Muhammed bin Yezdan'ın iki oğlu İbrâhîm ve Ahmed, İbrâhîm bin Muhammed Nasrabâdî, Ali bin Muhammed ve daha birçok âlim, ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

Müfessirlerin ve muhaddislerin en eskilerinden olan Abdurrahmân bin Ebî Hatim, ilimde derya gibiydi. Tefsîr ilmine âit rivâyetleri çoktur. "Hâfız-ür-re'y" ünvanına sahip olup, hadîs-i şerîf râvilerini bilmek husûsunda derin bir bilgisi vardı. Fıkıh ilminde, Eshâb-ı kiram ve Tabiîn devrinin âlimleri arasındaki ihtilaflı mes'elelerde pek mütehassıstı. Ayrıca zühd ve takvâda o kadar yükselmişti ki, haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Evliyâlığın yüksek derecelerine

kavuşmuştu. Ebû Ya'la el-Halîlî diyor ki: "O, babasının ve Ebû Zür'a'nın ilmini almıştı. Bütün ilimlerde söz sahibi olup, hadîs-i şerîf râvilerinin hâllerini bilmekte benzeri yoktu. Sahabenin, Tabiînin ve Mısır âlimlerinin, fıkıhdaki ictihâd farklılıklarını bildiren eserler kaleme aldı. Kendisi zühd sahibi olup, evliyânın "Ebdâl" adı verilen sınıfına mensûb sayılmaktadır."

Mesleme bin Kâsım Endülüsî diyor ki: "O, rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam), kadr-ü kıymeti yüksek, adı büyük bir zât olup, Horasan âlimlerinin imâmı, en büyüğü idi."

Abbâs bin Ahmed, onun hakkında diyor ki: "Abdurrahmân bin Ebî Hâtim'in ibâdetinden daha çok kim ibâdet edebilir? Ben, Abdurrahmân'ın hiçbir günahını bilmiyorum."

Muhammed bin Mihraveyh de diyor ki, "Birgün hocam İbn-i Ebî Hâtim'in huzûruna girmiştim. O, insanlara "Cerh ve Ta'dil" kitabını okutuyordu. Ben de kendilerine, Yahyâ bin Maîn'in: "Biz, bir takım kimseler hakkında ta'n ediyoruz. Belki de onlar, ikiyüz seneden beri yüklerini Cennete atmış bulunuyorlar" dediğini rivâyet ettim. İbn-i Hatim, bunu işitince, elleri titremeye, gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Kitap elinden düştü. Bu rivâyeti tekrar tekrar anlattırarak ağlamaya devam etti."

Ömer bin İbrâhîm ez-Zâhid-i Hirevî şöyle anlatıyor: Bir gün Abdurrahmân bin Ebî Hatim bana şunları anlattı: Bir zamanlar bizim memlekette kıtlık baş göstermişti. Arkadaşlarımdan birisi, İsfehan'dan buğday yükleri gönderdi. Ben de onu 20 000 dirhem altın karşılığı sattım. O da, benden bu para ile bizim memleketimizden kendisi için bir ev satın almamı istedi. bize geldiği zaman orada kalacaktı. Ben de bu paraları fakîrlere dağıtmıştım. Bana mektûb yazarak, ne yaptığımı sordu. Ben de, "Senin için Cennette bir köşk satın aldım" diye cevap gönderdim. O da; "Bu husûsta bana garanti verirsen ve kendini de kefil gösterirsen buna râzı olurum" diye haber gönderdi. Bunun üzerine ben, onun dediklerini aynen yaptım. Mektûbunda bana şöyle dedi. "Rü'yâmda bana, senin garanti verdiğin şeye tam olarak kavuştuğum gösterildi. Va'dettiğin bu şeyden dönme!"

Ebü'l-Hasen Ali bin İbrâhîm er-Râzî diyor ki, "Abdurrahmân bin Ebû Hatim, Allahü teâlânın rahmetine, kavuşmuş ve O'nun yanında çok kıymetli ve nurlu bir zât idi. Kendisini gören herkesin kalbine neş'e ve huzûr doluyordu."

İbn-i Ebî Hâtim'in eserlerinde zikrettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Allaha yemîn olsun ki, benden önceki Peygamberler yoksulluk ve haşeratla imtihana çekilirlerdi. Bu, onların yanında size verilenlerden daha sevimli ve geçerliydi."

Ebû Leheb ve karısı, Peygamberimize çok eziyet ederlerdi. Karısı sırtında odun taşıyarak, Resûlullahın geçtiği yolda ateş yakardı. Resûlullah da (aleyhisselâm) ateş sanki bir kum yığını imiş gibi üzerinden basıp geçiyordu ve kendisine hiçbirşey olmuyordu. Allahü teâlâ, Ebû Leheb ve karısı hakkında Tebbet sûresini nâzil ederek meâlen: "Ebû Leheb'in eli kurusun! (Kendisi de) kurudu, (helak oldu) ya! Ona, ne (babasından miras kalan) malı ve ne de (kendi) kazandığı fayda vermedi. O, alevli bir ateşe girecek; karısı da,(Cehenneme) odun hamalı olarak, boynunda bükülmüş bir ip olduğu hâlde (oraya girecek)." buyurdu. Ebû Leheb'in karısına, bu sûrenin kendisi ve kocası için indiği anlatılınca, eline taş alarak pür hiddet, Hazreti Ebû Bekr ile oturmakta olan Peygamberimizin yanına geldi. Orada bulunan Hazreti Ebû Bekr'i görüyor, fakat Resûlullahı bir türlü göremiyordu. Merak edip Hazreti Ebû Bekr'e "Hani nerede arkadaşın? Beni ve kocamı kınadığını duydum. Bulursam, vallahi bu taşı ağzına vuracağım" diyordu. Fakat, bir türlü O'nu göremedi.

Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Dikkat ediniz! Size haber veriyordum ki, Allah'ın Resûlünün, haram kıldığı şey, Allahın haram kıldığı şey gibidir" buyurunca, birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip bir hayvan sırtı dolusu kitap getirdi. Ona: "Kendi Peygamberlerinden veyahut kendilerine gönderilen kitapdan başka kitaba meyledip, kendi Peygamber ve kitaplarından yüz çevirmeleri, bir kavmin ahmaklığına ve cahilliğine yeter de artar" buyurdu. Bunun üzerine, Ankebût sûresinin meâlen: "Sana indirdiğim bu Kur'an, o mu'cize isteyenlere karşı okunup dururken, kendilerine kâfi gelmedi mi? Şüphesiz ki, Kur'an'da îmân edecek bir millet için büyük bir rahmet ve bir öğüt vardır" 51. âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

"Ziyâretçiniz geldiği zaman, ona ikram ediniz!"

Amr bin Dînâr diyor ki: "Bir kimse evine geldiğinde, içeride kimse yoksa, o zaman "Esselâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhissâlihin" diye selâm verir."

Yazdığı eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tefsîr: Dört cilddir. Onun hepsi müsned tarzında yazılmış eserlerdir. Müsnedler, İslâmiyeti kabûl etme sırası alınarak, Sahabe isimlerine veya neseblerine göre hadîs-i şeriflerin yazıldığı kitaplardır.

2. Kitâb-ül-cerh ve't-ta'dîl: Hadîs-i şerîf rivâyet eden râvîlerin, hangi sebeplerden dolayı rivâyetlerinin kabûl edilmeyeceğini ve bir râvinin rivâyetinin kabûl edilmesi için gerekli şartları beyân etmekte, açıklamaktadır. Birkaç cild hâlinde basılmıştır. İstanbul Murâd Molla Kütüphânesi'nde 1427 numara ile mevcûttur.

3. Kitâb-ür-reddi alel-Cehmiyye: Bozuk fırkalardan, birisi olan Cehmiyye'ye verdiği cevaplar anlatılmaktadır.

4. Kitâb-ül-ileli'l-hadîs: Mısır'da iki cild hâlinde basılmıştır.

5. Kitâbü menâkıb-iş-Şâfiiyye: İmâm-ı Şâfiînin menkıbelerini anlatmaktadır.

6. Kitâbü fezâil-i Ahmed bin Hanbel

7. Kitâb-ül-knâ: Künyelere dâir bir eserdir.

8. Kitâb-ül-fevâidil-Kebîr.

9. Kitâbü fevâidi'r-Râziyyîn

10. Kitâbü takdimeti'l-Cerh ve't-ta'dîl

11. Kitâb-il-Müsned.

12. Kitâb-ül-merâsî: Haydarâbâd'da basılmışdır.

13. Kitâb-üz-zühd.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 829

2) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 287

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 587

4) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 279

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 324

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 55

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 308

9) Şifâ-i şerîf (Kâdı Iyâd) cild-5, sh. 52 cild-1, sh. 89

İBN-İ HACCÂC NİŞÂBÛRÎ (Muhammed bin Muhammed)

Hadîs, kırâat ve tefsîr âlimi. Künyesi, Ebü'l-Hüseyn olup, ismi Muhammed bin Muhammed bin Ya'kûb bin İsmail bin Haccâc'dır. Nişâbûr'da yerleşip, oranın âlimlerinden olduğu için Nişâbûrî denildi. Dedelerinden Haccâc'a nisbetle İbn-i Haccâc diye tanındı. 368 (m. 979) yılında vefât etti.

Mısır, Şam, Irak ve Horasan'da birçok âlimden ilim öğrenen Ebü'l-Hüseyn Haccâc, kırâat ilmini Bağdâd'da meşhûr kırâat âlimi İbn-i Mücâhid'den aldı. Ömer bin Ebî Gılân, Muhammed bin Abdullah Saffâr, Ebû Abdullah Tûsî, Yahyâ bin Muhammed Anberî Sülemî, Abdullah bin İshâk Medâinî, Muhammed bin Cerîr Taberî, Ebû Abbâs Serrâc, İbn-i Huzeyme, Ahmed bin Muhammed Masercisî, Ali bin Abbâs ve daha birçok ilim erbâbı âlimin derslerinde bulunup hadîs-i şerîf dinledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hafız oldu. Hadîs rivâyet eden âlimler ve kitap yazanlar hakkında tam bir ihtisasa sahip oldu. Nişâbûr'da yirmi sene bu husûsta ders okuttu. Kur'ân ilimlerinde engin bilgi sahibi idi. Kırâat ilminde kırâatine herkes itibar ederdi. Onun kırâatinin doğruluğunda, âlimlerin kanâati vardı. Mes'eleleri çok güzel kavrar, fasîh bir dille izah ederdi. Bu yüzden yirmi yıl bıkıp usanmadan, gece ve gündüz onun derslerine devam eden âlimler oldu. İlminden istifâde edip, güzel sözlerini duydular. Yaşı seksenin üzerine çıkınca, hadîs rivâyet edemez oldu. Gece ve gündüz, talebelerinden biri ona refakat ederdi.

İbni Haccac'ın derslerine birçok kimse devam etti. Bunlardan Hâfız Ebû Ali, Ebû Bekr İbni Mukrî, İbn-i Mende, Hâkim Nişâbûrî, Ebû Bekr Berkânî, Ebû Hazm Abdevî ve daha pekçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Sahip olduğu ilimleri talebelerine ve eserlerine aktaran İbn-i Haccâc Nişâbûrî'nin "Nâsih-ül-Kur'ân ve Mensûhuhü" ve

“Kitâb-ül-ilel” adlı kitapları bilinen eserleri arasındadır. Seksen cüzden fazla olan “Kitâb-ül-ilel”de hadîs âlimleri ve kitap yazanlar hakkında bilgi vermektedir.

İbn-i Haccac’ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Seni şüpheye düşüren şeyi bırak, şüpheye düşürmeyen şeye yönel.” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 944

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 67

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 310

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 49

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 178, 271, 486

İBN-İ HAFÎF

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Hafîf eş-Şirâzî’dir. Sirâz’da doğup, orada yaşamıştır. Zamanın Şeyh-ül-meşâyih’i (Şeyhlerin şeyhi) idi. Zâhiri ilimlere vâkıf, hakîkatlara dâir geniş bilgiye sahip, büyük bir ifâde gücüne mâlik bir zât idi. İbn-i Hafîf, Ebû Tâlib Hazrec-i Bağdâdî’nin talebesi idi. Kettânî, Yûsuf bin Hüseyn er-Râzî, Ebü’l-Hüseyn Müzeyyen, Ebü’l-Hüseyn ed-Dirâc, Tâhir-i Makdisî, Ebû Amr Dımeşkî, Hallâc-ı Mensûr, Cüneyd-i Bağdadî ve birçok âlimin sohbetlerinde bulunmuş, onlardan ilim öğrenmiştir. Kelâm ilmini İmâm-ı Eş’arî’den öğrenmiştir. 371 (m. 983) senesinde vefât etti.

Kendisinden ise, Ebü’l-Fadl Muhammed bin Ca’fer el-Husâî, Hüseyn bin Hâfız Endülüsî, Muhammed bin Abdullah Bakuya ve Ebû Bekr Bâkıllânî ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiş ve ilim öğrenmiştir.

İbn-i Hafîf, Allahü teâlâya çok ibâdet ederdi. Ba’zan bir rek’atte onbin İhlâs-ı şerîf okurdu. Genellikle sabahtan akşama kadar bin rek’at namaz kılardı, çok sadaka dağıtırdı. Ba’zan halkın yanına çıkacak elbisesi kalmazdı. Her sene kırk defa riyâzete çekilirdi. Vefât ettiği sene de kırk defa riyâzete çekilmiş, bunların sonuncusunda vefât etmişti.

Kendisi şöyle anlatır: Birgün hacca gitmek için yola çıktım. Bağdâd’a geldiğimde, Cüneyd-i Bağdâdî’yi ziyâret etmedim. Çöl yoluna çıktığımda çok susamıştım, yanımda bir ip ve su kovası vardı. Bir kuyu gördüm. Bir ceylan bu kuyudan su içiyordu. Kuyunun başına geldim ve suyun dibe çekildiğini gördüm. Susuzluğa dayanamıyarak, “Yâ Rabbî! Bu kulunun şu ceylan kadar da mı değeri yoktur?” dedim. Sonra şöyle bir ses duydum. “O ceylanın yanında, ipi ve kovası yoktu. O bize güveniyordu.” Bunun üzerine ipi ve kovayı attım ve yoluma devam ettim. Bir süre gittikten sonra yine bir ses “Ey İbn-i Hafîf! Biz seni nasıl sabredeceksin diye imtihan ettik. Şimdi geri dön ve suyunu iç” dedi. Geri döndüğümde, kuyunun ağzına kadar su ile dolu olduğunu gördüm ve suyumu içip abdest aldım. Medine’ye varıncaya kadar hiç su ihtiyâcı duymadım. Mekke’den geri dönüşümde Bağdâd’a uğradım. Cum’a günü câmiye gittiğimde Cüneyd-i Bağdâdî’yi gördüm. Bana “Eğer sabretseydin, su ayaklarının altından fışkıracak ve arkandan akacak idi” dedi.

Kendisi yine şöyle anlatır: Birgün bana biri geldi ve “Falan yerde Allahü teâlâya yakın bir insan vardır. Size bir şey sormak istiyor. Fakat sizin yanınıza gelecek gücü yoktur” dedi. Bunun üzerine ben onu görmeye gittim. Bana “Burada acâib bir olay oldu. Aramızda yaşıyan bir çocuk vardı. Bu çocuk gündüz yemek yemez ve kimse ile konuşmazdı. Koyunları otlatmaya gittiğinde, koyunları bir tarafa bırakır, kendisi başka bir tarafta namaz kılardı. Birgün bu çocuk hastalandı. Onun için kabilenin kenarında bir çardak yaptık. Bir süre sonra öğle vakti, çocuğun aniden yerden yükselerek, havada değirmen taşı gibi döndüğünü gördük. Annesi tutmak istedi ise de tutamadı. Çocuk gittikçe yükselerek kayboldu. Kabilemizin erkeklerini, çocuğun bir yere düşmüş olacağını düşünerek, aramaları için sağa sola gönderdik. Fakat çocuğu bulamadık”, diye anlatınca, ben anlatılanları düşünmeye başladım. Fakat o, benim bu olaya inanmadığımı sanarak, kabileden birçok kişiyi şâhid olarak gösterdi. Mecliste biri vardı ki, bu anlatılanları dinlediği zaman buna inanmıyarak “Ey efendim! Bunların söylediği hâl mümkün mü?” diye sordu, İbn-i Hafîf, “Ey Câhil adam! Burada öyle biri var ki, o durumun meydana gelmesini ve Allahü teâlâya kavuşmasını bekler” dedi.

Yine kendisi anlatır: “Gençliğimde bir zâtın yanına gitmiştim. Bende açlık eseri görünce, evine yemeğe da’vet etti. Önüme pişirilmiş, fakat biraz tadı tuhaf et getirdi. Onu yemekten tiksindim ve yiyemedim. Benim bunu yememem üzerine o zât mahcûb oldu. Ben de utandım. Daha sonra bir cemaatla yola çıktım. Bir ara yolumuzu kaybettik. Yanımızda yiyecek birşey kalmamıştı. Birkaç gün açlığa sabr ettikten sonra dayanamaz duruma geldik. En sonunda yiyemiyeceğim birşey temin ettim. Tam bir lokma alacağım sırada, o zâtın evindeki yemek aklıma geldi. Kendi kendime, “Bu, o zâtın mahcûb olmasına sebep oluşumun cezasıdır” dedim. Derhal tövbe edip geri döndüm ve o zâttan özür diledim.”

Kendisi şöyle anlatır: “Horasanlı bir genç, hacılara yoldaşlık ediyordu. Şirâz’a geldiği zaman hasta oldu. Yanımızda sâlih bir zât ile hanımı vardı. O genci, bakmaları için onların evine gönderdim. O zât, bir gün ansızın geldi. Rengi değişmiş idi. Bana “Allahü teâlâ ecrini yükseltsin. O genç vefât etti” deyince, ben ona, “Senin rengin niye böyle değişti?” diye sordum. “Genç dün gece bize, benim yanımdan ayrılmayınız. Bu gece benim işim tamamdır” dedi. Ben de evde bulunan yakınıma “Gecenin ilk yarısı sen başında bekle, gecenin ikinci yarısı ben bekleyeyim” dedim. Nöbet sırası bana geldiğinde seher vaktine kadar gencin durumunu kontrol ettim. Bir ara uyuya kalmışım. Aniden bir ses, “Uyuyor musun? Halbuki Allahü teâlâ senin evine, akıl almaz şeyler göndermiştir” dedi. Titreyerek uyandım. Evimde bir takım sesler ve muazzam nûrânî bir aydınlık vardı. O genç, son nefesini vermek üzere idi. Elini ayağını uzattım. Genç rûhunu teslim etti” diye anlattı. Bunun üzerine o zâta “Bunları kimseye söyleme” dedim ve sonra techîz ve defin işleriyle uğraştık.”

“Bir kere Rum beldesinde bulunuyordum. Birgün bir alanda, çok zayıf bir râhib getirip yaktılar. Külünü körlerin gözlerine koydular. Körlerin hepsinin gözleri, Allahü teâlânın kudretiyle açıldı. Bu külden yiyen hastaların hepsi şifâ buldu. Bâtıl üzere olmalarına rağmen, bu hâl neden böyle diye kendi kendime şaşırmıştım. Gece rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. “Yâ Resûlallah! Bu hâl ne?” diye sordum. Bana “Bu, bâtıl üzere olmalarına rağmen, sıdkın ve riyâzetin eseridir. Birde hak üzere bulunsalardı nasıl olurdu?” buyurdu.

Şöyle anlatılır: İbn-i Hafîf’in iki talebesi vardı. Bunların birisinin ismi Ahmed-i Mih, diğerinin ismi Ahmed-i Kih idi. İbn-i Hafîf daha çok Ahmed-i Kih’i severdi. Sohbetine katılanlar bu durumu kıskanmışlardı. Bu durumu öğrenen İbn-i Hafîf, Ahmed-i Kih’in daha üstün olduğunu onlara göstermek istedi. Dergâhın kapısının önünde bir deve uyuyordu. İbn-i Hafîf “Ey Ahmed-i Mih! Şu deveyi dergâhın damına çıkar” deyince Ahmed-i Mih “Hocam deve dama nasıl çıkarılır?” dedi. İbn-i Hafîf “O hâlde bırak kalsın” deyip, diğer talebesine “Ey Ahmed-i Kih! Şu deveyi dama çıkar” buyurdu. Bunun üzerine Ahmed-i Kih, peki efendim diyerek hemen dışarı çıktı ve iki elini devenin altına sokarak kaldırmaya çalıştı, fakat kaldıramadı, İbn-i Hafîf “Ey Ahmed-i Kih, iş tamam olmuş ve hâlin öğrenilmiştir” deyip, sohbetinde bulunanlara dönerek, “Ahmed-i Kih, Ahmed-i Mih’den daha iyi hareket etti, emre itaat etti ve i’tirâz etmedi. Bu iş yapılır veya yapılmaz diye mütâlâa yapmadı. Ahmed-i Mih ise, uzun uzadıya delîller getirmek istedi ve münâkaşaya tutuştu. Zâhir hâlden bâtın hâl açıkça anlaşılır” dedi.

Şöyle naklederler. “Birgün iki evliyâ uzak bir yerden İbn-i Hafîfi ziyâret için dergâhına geldiler, İbn-i Hafîfi dergâhda bulamayınca nerede olduğunu sorup, Adud-ud-devle’nin sarayına gittiğini öğrendiler. Böyle bir evliyânın sultanların sarayında ne işi var? Ne yazık ki, bu zât hakkındaki kanâatimiz çok iyi idi” dedikten sonra, “Çarşıyı şöyle bir dolaşalım” diye gittiler. Çarşıya vardıklarında, yırtık elbiselerini diktirmek için bir terziye giderler. O sırada terzinin makası kaybolmuştu. Onlara, siz çaldınız dedi. Daha sonra onları zabıtaya teslim etti. Adud-ud-devle’nin sarayına getirdi. Ellerinin kesilmesi için Adud-ud-devle emir verdi. Fakat orada bulunan İbn-i Hafîf, bunlar o işi yapmamıştır diyerek onları kurtardı ve o zâtlara dönerek, “Sizin kanâatiniz doğrudur. Fakat benim saraya gelmem, böyle işler içindir” dedi. O iki zât, sonra İbn-i Hafifin talebesi oldular.

Kendisi anlatır: “Ebü’l-Abbâs bin Süreyc’in huzûrunda fıkıh dersi öğreniyorduk: “Allah sevgisi farz mıdır, yoksa farz değil midir?” diye sordu. “Farzdır” diye cevap verdik. İbn-i Süreyc “Delîliniz nedir?” diye sorunca, “Tevbe sûresi yirmidördüncü âyetinde Allahü teâlânın meâlen: “Ey Resûlüm, o hicreti terk edenlere de ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, hanımlarınız, akrabalarınız, kazandığınız mallar, geçersiz olmasından korktuğunuz bir ticâret, hoşunuza giden meskenler, size Allah ve Resûlünden ve O’nun yolunda cihaddan daha sevgili ise, artık Allah’ın azâbı gelinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete

erdirmez” buyurduğu delîlimizdir. Allahü teâlâ burada, kendi sevgisini ve Habîbinin sevgisini diğer sevgilere üstün kıldı. Kendi sevgisine ve Resûlünün sevgisine ortak bir sevgiye karşı azâb va’d etti. Allahü teâlânın azâbı, ancak farzı terk etmek üzerinedir” diye cevap verdik. Ayrıca, “Resûlullahın sevgisi de farzdır. Bunun delîli de, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerifidir, “Sizden birisi beni kendi nefsinden, ailesinden, malından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe kâmil îmân etmiş olmaz” buyuruldu” dedik.

Ebû Abdullah Muhammed bin Ber’a hazretleri diyor ki, babam ile Mekke’de parasız kaldık. Ebû Abdullah bin Hafîf de yanımızda idi. Güç hâl ile Medine’ye geldik. Ben çocuktum, acıktım diyerek ağlardım. Babamı çok üzdüm. Babam dayanamadı. Hücre-i se’âdete gelip, “Yâ Resûlallah! Bu gece sana misâfiriz” dedi. Bir yana oturdu. Gözlerini kapadı. Biraz sonra, başını kaldırıp güldü. Sonra ağladı. Gözünü açıp, “Resûlullah elime para verdi” dedi. Avucunu açtı. Paraları gördüm. Bunları hem kullandık, hem sadaka verdik. Rahatça Şirâz’daki evimize geldik.

Kendisi rü’yâlarından birini şöyle anlatır: Bir gece rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Yanıma geldiler ve mübârek ayağının ucuyla beni uyandırdılar. Kendisine bakınca buyurdular ki: “Bir kimse Allahü teâlâya giden yolu öğrenir, sonra bu yoldan ayrıl ırsa, Allahü teâlâ bu kişiyi, âlemde hiçbir kimseye vermediği bir azâb ile cezalandırır.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), iki ayak parmağının ucunda durarak namaz kılmıştı, İbn-i Hafîf de bu şekilde namaz kılmak istedi. İki rek’ati kıldı. Fakat ikincisini eda edemedi. Gece rü’yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü ve İbn-i Hafîfe “Bu namaz bana hâstır, sen bunu kılma” buyurdu.

Şöyle anlatılır: İbn-i Hafîf vefâtı yaklaştığı zaman hizmetçisine, “Ben asî bir kul idim. Boynuma zincir vur, ayağımı da bağla, böylece yüzümü kıbleye çevir, belki Allahü teâlâ affeder” dedi. Ölümünden sonra, hizmetçisi vasıyyetini yerine getirmeye başlayınca, “Ey gâfil adam! Bizim azîz kıldığımız bir zâtı, sen zelîl kılmak mı istiyorsun? Sakın böyle bir şey yapma” diye bir ses işitti.

İbn-i Hafîf’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Eğer Allahü teâlânın katında, bütün dünyânın bir sinek kanadı kadar kıymeti olsaydı, kâfirlere bir yudum su vermezdi” buyurdu.

İbn-i Hafîf buyurdu ki: “Nefsin kırılması Allahü teâlânın dinine hizmet etmek ile olur.”

“Dört şey talebeye zarurî olarak lâzımdır “Birincisi; bir binek hayvanıdır ki, bu sabırdır. İbâdetlere yönelmede, günahlardan sakınmakta ve musîbetlere tahammülde ona binilir. İkincisi; oturup rahat edebileceği ve korunup barınacağı geniş bir evdir ki, bu akıldır. Onunla şeytanın vesvesesinden ve nefsin helak edici muhalefetinden korunmak mümkün olur. Üçüncüsü; görenin beğeneceği güzel bir elbisedir ki, bu hayadır. Bununla kötü iş ve sözlerden korunulmuş olur ve nefsi terbiye etmek mümkün olur. Dördüncüsü; aydınlatıcı bir kandildir ki, bu da faydalı ilimdir. Bu, talebeyi doğru yolda hidâyet nûruna ulaştırır.”

“İnsanlara vasıyyetim, şu altı şeyi muhafaza etmeleridir: Birincisi; ahdi (anlaşmayı) muhafaza etmektir. Ahde uymamak alçaklıktır. İkincisi; söz verince tutmaktır. Üçüncüsü; Allahü teâlâdan gelen bütün belâ ve musibetleri, nefsine lâzım bilip tahammül etmektir. Dördüncüsü; her hâlde ve her durumda, Allahü teâlâyı unutmamak ve O’na ibâdet etmektir. Beşincisi; fakirliğine sabır edip, gizlemektir. Altıncısı; Allah yolunda, O’na kulluk etmek için bulunmaktır.”

“Sâlih bir insana en zararlı şey, nefsine kolaylık göstermesidir.”

“Takvâ, seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran herşeyden uzaklaşmandır.”

“Tevekkül; olan şey ile yetinmek ve olmayan şeye râzı olmaktır.”

“Kalbin olgunlaşması, Allahü teâlânın zikri ile olur.”

“Îmân, Allahü teâlânın gayba âit bildirdiği bütün şeyleri, kalbin tasdîk etmesidir.”

“Tasavvuf, Allahü teâlâya giden yolu bulmaktır.”

“Riyâzet, nefsi hizmetle kırıp, Allahü teâlâya ibâdette gevşeklik göstermesine mâni olmaktır.”

“Kul, ancak dünyâdan yüz çevirmekle Allahü teâlâya ulaşır.”

İbn-i Hafîf’in talebelerine yaptığı vasıyyeti şöyledir: “Bir hocaya talebe olmaya karar vermiş bir kimse, bildireceğimiz hasletlere riâyet ederse (uyarsa) ve onları muhafaza ederse, nefsin isteklerinden kurtularak ve kulluk vazîfesini yaparak Allahü teâlâya kavuşur. Bu da Allahü teâlânın ihsânı ve muvaffak kılması ile mümkün olur. Bu hasletler yirmibeş tane olup şunlardır:

İlk haslet nedâmet’tir. Gaflet ve günahlarla geçen vakitlerine pişman olup, Allah ve kul haklarından borcu olanlara ödeyip tövbe etmek.

İkincisi; kullanacağı faydalı ilimleri öğrenmek.

Üçüncüsü; sükût, halvet ve zikre devamdır. Sükût (susmak) nefsin konuşmasını (vesveseyi) önler. Halvet (yalnızlık) hislerin dağılmamasını sağlar. Zikir, kalbin tasfiyesini (saflaşmasını, temizliğini) temin eder.”

Dördüncüsü; ayakta durma, oturma ve bütün hâllerinde Allahü teâlânın emir ve yasaklarını düşünüp, hareketlerini ona göre düzeltmek.

Beşincisi; her işine, meşveret etmeden (danışmadan) başlamamaktır. Böylece, işin bozuk ve kötü olmasından korunur.

Altıncısı; bir din kardeşi ile birlikte bulunup, vesveselerden kurtulmak gerekir.

Yedincisi; her işinde ve sözünde sâdık (doğru) olmaktır.

Sekizincisi; mi’de ve dili korumaktır. Çünkü, talebe şehvet sevgisine mübtelâ olursa, günleri gaflet ve tenbellik ile geçer ve Allahü teâlâya ulaşmaktan mahrûm kalır. Dil konuşmaya meylederse, gönlü zikre alışmaz. Zîrâ dilin günahı (isyanı) diğer bütün günahlardan daha çoktur.

Dokuzuncusu; bütün a’zâlar ile, içten ve dıştan edebli olmaktır. Susmalı ve ancak lüzum olunca konuşmalıdır.

Onuncusu; üç şeye riâyet etmelidir: İlki, çok acıkmayınca yememelidir. İkincisi, çok susamadıkça su içmemektir. Böylece uyku basmasından korunulmuş olur. Üçüncüsü, çok uyku bastırmadıkça uyumamalıdır.

Onbirincisi; kadınlarla sohbet etmekten ve bilhassa şehvet uyanmasına sebeb olacak yerlerde onlarla beraber bulunmaktan sakınmalıdır. Ancak böyle yapmakla nefsin ve şeytanın şerrinden korunabilirsin.

Onikincisi; lüzumsuz veya zararlı yerlere bakmaktan gözü korumaktır. Hadîs-i şerîfte “Müslümanların odalarına, gizlice ve kötü gözle bakanlar münâfıktır” buyurulmuştur.

Onüçüncüsü, yemek ve uyku öncesi dâhil olmak üzere, devamlı abdestli bulunmaktır. Bunun fâideleri çok olup, bundan gâfil olmamak lâzımdır.

Ondördüncüsü; zarûret hâli hariç, gaflet ehli, ya’nî Allahü teâlâyı hatırlamıyanlar ile beraber bulunmamalıdır ki, onların gafletleri sirayet etmesin (bulaşmasın).

Onbeşincisi; sâliha bir hâtun bulup, bir an önce onunla evlenmektir. Evlenmekte acele edin ki, akıllarınız bununla meşgûl olup Allahü teâlâdan uzaklaşmıyasınız.

Onaltıncısı; boş sözleri dinlemekten sakınmalıdır. Kalbin fesat ve dağınıklığı, çoğu zaman bundan doğar. Boş sözleri çok dinliyen, dünyâ sevgisine mübtelâ olup, helak olmasından korkulur.

Onyedincisi; “Şöyle yapsaydım, böyle olurdu. Şöyle yapmasaydım. Böyle olmazdı...” gibi sözlerden sakınmalıdır. Bunlar münâfıkların sözlerindendir. “Hakkın dilediği oldu, dilemediği olmadı. Takdîr ettiği olacak. Sâdece Allah bize kâfidir. O ne iyi vekîldir” diye söylemelidir.

Onsekizincisi; kaçınılmaz durumlar hariç, bozuk fırkalar ve bid’at ehli ile münâzara etmemelidir. Bunların i’tikâdlarını değiştirmeleri, normal olarak mümkün değildir. İlmi ve aklı az olan biri, bu münâzara yüzünden sapıtabilir.

Ondokuzuncusu; kimseyi azarlamamalıdır. Çünkü, Hak yolun taliplerine bu iş yakışmaz, insanlara Allah için iyi davranılırsa, insanın tabiatı iyi ahlâklara alışır ve gadablardan, olur olmaz şeylere kızmaktan kurtulur.

Yirmincisi; nefsin vesveseye kapılıp, kendisini başkalarından hayırlı (daha iyi) veya başkalarının bilmediğini biliyor olarak görmesini önlemelidir. Böylece nefsin, işlerin en hayırlı olanları ile meşgûl olması sağlanır.

Yirmibirincisi; kibirden sakınmalıdır. Kibrin alâmeti; kendini yüksek veya başkalarını aşağı görmektir. Çok büyük bir kusurdur.

Yirmiikincisi; ucubtan (kendini beğenmekten) sakınmalıdır. Ucbun alâmeti; kendini, kendi aklını ve fikrini beğenip, kimseden nasîhat kabûl etmemektir. Ucub sahibi, çok bildiğini sandığından çok yanılır.

Yirmiüçüncüsü; hasetten sakınmalıdır. Hasedin alâmeti; Allahü teâlânın bir kuluna verdiği ni'metlerin, o kuldan gitmesini istemektir.

Yirmidördüncüsü; kalbini, Allahü teâlâyı unutturacak hiçbir şeyle meşgûl etmemelidir. Yirmibeşincisi; kalbini, diline uygun hâle getirmek ve dünyâ sevgisini kalbinden uzaklaştırmaktır."

İbn-i Hafif, yazdığı İ'tikâdnâmesinde şöyle buyuruyor. "Akıllı olan insan, önce i'tikâdını düzeltir ve Rabbine ulaşmaya hazırlanır. Niyetini hâlis yapar, işlerini temiz kılar. İbâdetini güzel yapar ve âhıret azığı toplar. Kendisinin başıboş yaratılmadığını bilir.

İlkönce tevhîde, ya'nî Allahü teâlânın birliğine ve şeriki (ortağı) olmadığına inanmaktır. İnanır ki: Allahü teâlâ birdir. Fakat bu birlik rakam cinsinden değildir. O birdir, fakat diğer şeyler (mahlûk olan varlıklar) gibi değildir. Yarattıklarından hiçbirine benzemez. Mülkünde hiçbir şey O'nun zıddı değildir. Yarattıklarının hiçbiri O'nun aynı değildir. Cisim ve cismânî değildir. Hiçbir hadîs (sonradan, yoktan var olanlar) veya hâdise O'nu kaplıyamaz ve kaplıyamıyacaktır. Eşyaya hulul etmez. Eşya da O'na hulul edemez. Olmuş, olan ve olacak olan herşeyi bilir. Henüz olmamış bir şeyin, nasıl olacağını bilir. Öncelik, sonralık ve zaman, mekân mahlûklar içindir. O, zamansız ve mekansızdır.

Allahü teâlâ vardır. O, Âlimdir (bilici), ma'lûm (bilinmiş) değildir. O, kadirdir (gücü yeten), makdûr (güç yetirilen) değildir. O herşeyi görür, kendisi görülmez. Rızıkları O verir. Yaratandır, yaratılmış değildir.

Allahü teâlâ, ilim sıfatı ile âlimdir. Kudret sıfatı ile kâdirdir. O'nun isim ve sıfatları mahlûk değildir. Kıyâmet gününde mü'minler Allahı göreceklerdir, insan, amelleri sayesinde değil, yalnız Allah'ın kaderi sayesinde Cennete girecektir."

İbn-i Hafîf'in yazmış olduğu kitapların ba'zıları şunlardır: El-İstizkâr, el-Fusl fil-usûl, el-Münkatiîn, Kitâb-ül-lübs-il-murakkât, Kitâb-ül-i'âne, el-Mi'râc, Kitâb-ül-i'tikâd, el-İktisâd, el-Lavâmî, el-Müfredât, el-İstidâc vel-indirâc, Kitâb-ül-belvâ, el-Enbiyâ Ma'rifet-üz-zevâl, el-Meşâyıh, Şerh-ül-fedâil.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 462

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 385

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 116

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 142

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 149

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 76

7) Nefehât-ül-üns sh. 262

8) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 125

9) Keşf-ül-mahcûb sh. 199

10) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 112, 125

11) Kıyâmet ve Âhıret sh. 116

İBN-İ HİBBÂN

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Hibbân, künyesi, Ebû Hâtem'dir. 354 (m. 965) senesinde vefât etti. Zamanının en büyük âlimlerindendir. Üçyüz senesinin başında ilim tahsil etmek için, yolculuklara başladı. Şâş ile İskenderiye arasını dolaştı. Buralarda zamanın tanınmış âlimlerinden istifâde etti. Dolaştığı ilim merkezleri ve buralarda faydalandığı âlimlerden bir kısmı şunlardır: Best'de; Ebû Ahmed, İshâk bin

İbrâhim el-Kâdı'dan, Herat'da; Muhammed bin Osman bin Sa'd ed-Dârîmî'den, Merv' de; Muhammed bin Yahyâ bin Hâlid el-Medînî'den, Rey'de; Ali bin Hasen bin Müslim er-Râzî'den, Tüster'de; Muhammed bin Muhammed bin Yahyâ bin Züheyr el-Hâfız'dan, Basra'da; Ebû Ya'la Zekeriyyâ'dan, Bağdâd'da; Hâmid bin Muhammed bin Şuayb el-Belhî'den, Mekke-i mükerremede; Mufaddal bin Muhammed bin İbrâhîm el-Cündî'den ilim almıştır.

Ondan da; el-Hâkim, Mensûr bin Abdullah el-Hâlidî, Ebû Muâz Abdurrahmân bin Muhammed bin Rızk es-Sahtiyânî, Muhammed bin Ahmed bin Mensûr en-Nevgânî rivâyette bulunmuştur.

Âlimlerin hakkında söyledikleri:

Hâkim Ebû Abdullah: "Ebû Hâtem, fıkıh, hadîs ve lügat ilimlerinde çok derin bir bilgiye sahipti, iyi bir vâ'iz idi. Parlak bir zekâsı vardı. Eserler yazdı. Özellikle hadîs-i şerîf ile alâkalı yazmış olduğu eserleri pek kıymetlidir. Semerkand ve daha başka yerlerde kadılık yapmıştır. 334 (m. 945) senesinde Nişâbûr'a geldi. Cum'a günü namazdan sonra yanına gittik. Ondan, bize hadîs-i şerîf öğretmesini istedik. O da bize, hadîs-i şerîf yazdırdı. Ben de yazdım. Bir müddet yanımızda kaldı. Horasan'daki seyahatleri, eser yazmaya başlayıncaya kadar devam etti."

Abdullah bin Muhammed: "Ebû Hâtem bin Hibbân el-Besti her tarafta bilinen, hadîs ilminde hafızlık derecesine yükselmiş bir âlimdir. O, fıkıh, tıb, astronomi ve çeşitli ilim dallarında da söz sahibi bir zâttır. Zamanında mevcût bulunan her ilim dalında kitap yazmıştır."

Onun meşhûr eserlerinden ba'zıları şunlardır: es-Sikât, Ravadât-ül-ukalâ el-Cerh vet-ta'dîl, Şuab-ül-îmân ve Kitâb-üs-salât'dır.

İbn-i Hibbân'ın bildirdiği hadîs-i şerîfler:

İbn-i Hibbân'ın ma'nâsı üzerinde durup, tedkik ettiğini söylediği ve Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:"Îmân yetmiş küsur kısımdır. Utanmak da, imândan bir kısımdır."

Buhârî şârihi (Buhârî hadîs kitabının açıklamasını yapan) Bedrüddîn Aynî, îmânı ve i'tikâd bilgilerini hülâsa ederek yazmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

1. Allahü teâlâya, zâtına, sıfatlarına ve birliğine inanmak. 2. Allahü teâlânın meleklerine, 3. Kitaplarına, 4. Peygamberlerine, 5. Âhıret gününe îmân etmek. Kabirde suâl sorulması, kabir azâbı, mahşer yerine gitmek, hesap vermek, amellerin tartılması ve sırat köprüsünden geçmek gibi husûslara inanmak bu kısma dâhildir. 6. Kadere, hayrın ve şerrin de Allahü teâlâdan olduğuna inanmak. 7. Allahü teâlânın Cennet va'dine ve oradaki ebedî hayata îmân. 8. Allahü teâlânın Cehennem ateşiyle tehdidine, Cehennem azâbına ve bu azâbın kâfirler hakkında sonsuz olduğuna inanmak. 9. Allahü teâlâyı sevmek. 10. Allah için sevmek, Allah için buğz etmek. Peygamber efendimizi (aleyhisselâm), O'nun bütün akraba ve temiz neslini, muhacirler ve Ensâr bütün Eshâb-ı kiramı sevmek, Allah için sevmeye dâhildir. 12. Peygamber efendimize salevât getirmek ve O'nun sünnetine tâbi olmak. 13. İhlâslı ve samîmi olmak. Riya ve münâfıklık olan şeyi terk etmek. 14. Günahlarına pişman olup, tövbe etmek. 15. Allahü teâlâdan korkmak. 16. Allahü teâlânın rahmetini ümid etmek. 17. Allahü teâlânın rahmetinden ümid kesmemek. 18. Allahü teâlâya şükretmek. 19. Sözünde sâdık olmak. 20. Belâlara karşı sabretmek. 21. Mütevâzi (alçak gönüllü) olmak. Büyüklere hürmet göstermek. 22. Şefkatli ve merhametli olmak. 23. Allahü teâlânın kazasına râzı olmak. 24. Allahü teâlâya tevekkül etmek. 25. Kendini beğenmemek. Kendisini övmemek de buna dâhildir. 26. Kin ve garazı terk etmek. 27. Hasedi terk etmek. 28. Gazâblanmamak. 29. Hıyânet etmemek. Hîle ve sû-i zannı terk etmek de buna dâhildir. Kısaca, burada zikredilmeyen kalb ile alâkalı bir iş bulunursa, onlar bu saydıklarımızdan birisine dâhildir.

Dil ile alâkalı olanlar: 1. Kelime-i tevhîdi "Lâ ilahe illallah Muhammeden resûlullah: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Hazreti Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve Peygamberidir" diliyle söylemek. 2. Kur'ân-ı kerîmi okumak. 3. İlim öğrenmek. 4. Duâ etmek. 5. Allahü teâlâyı anmak, istiğfarda bulunmak (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini dilemek) da buna dâhildir. 6. Bâtıl ve boş sözlerden sakınmak.

Bedenin amelleriyle alâkalı olanlar: Bunlarda üç kısımdır. Birinci kısım: Belirli husûslara âittir. Ba'zıları şöyledir: 1. Temizlenmek, abdest almak, cünüplükten, hayız ve nifastan

temizlenmek gibi Beden, elbise ve yer temizliği de buna dâhildir. 2. Namazı, dosdoğru kılmak. Farz, nafile ve kaza namazları da buna dâhildir. 3. Zekât vermek. Farz olan zekât, sadaka-i fıtr ve cömertlik de buna dâhildir. 4. Farz olan Ramazan-ı şerîf orucunu ve nafile orucu tutmak. 2. Haccetmek, Umre de buna dâhildir. 6. İ'tikafa girmek. 7. Nezri ya'nî adadığı şeyi îfâ etmek. 8. Keffâretlerini vermek. 9. Namazda ve namaz dışında avret mahallerini (açılması günah olan yerlerini) örtmek. 10. Kurban kesmeyi adamışsa, bu kurbanı kesmek. 11. Cenâze işlerine bakmak. 12. Borcunu ödemek. 13. Alış-verişinde doğru hareket ederek, faizden sakınmak. 14. Doğru şâhidlikte bulunmak.

İkinci kısım: Kendisine bağlı olanlarla ilgili husûslar 1. Nikahlanmak sûretiyle, iffet ve namusunu korumak. 2. Çoluk çocuğuna karşı hakları yerine getirmek. Hizmetçiye iyi muâmele de buna dâhildir. 3. Ana-babaya iyi muâmele etmek. Onlara karşı gelmekten sakınmak buna dâhildir. 4. Çocuklarına dinî terbiye vermek. 5. Akrabayı ziyâret etmek. 6. Büyüklere itaat etmek.

Üçüncü kısım: Umûmu ilgilendiren şeylerdir ki, ba'zıları şunlardır: 1. Hükümdârlığı adâletle yürütmek. 2. Cemâate devam etmek. 3. İnsanların arasını bulmak. 4. İyilik husûsunda başkasına yardım etmek. 5. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak. 6. Emâneti eda etmek. 7. Komşuya ikram etmek ve iyi muâmelede bulunmak. 8. Herkese iyi muâmelede bulunmak. Helâlinden mal toplamak buna dâhildir. 9. Malı yerinde harcamak, isrâftan sakınmak buna dâhildir.

İbn-i Hibbân'ın bildirdiği diğer hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Huzeyfe (radıyallahü anh), Resûlullahtan (aleyhisselâm) şöyle bildirmektedir: "Lâ ilahe illallah söyleyip, bu kelime-i tayyibe üzere vefât eden kimse, Cennete girer. Allah için bir gün oruç tutup, bu minval üzere vefât ederse, Cennete girer. Allah için sa daka verip, ömrü bunun üzerine biten Cennete girer." Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) mübârek vücûdları çürümez. Bu husûsta Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bir mü'min bana salevât o kursa, bir melek o salevatı bana getirip, ümmetinden falan oğlu filân sana salevât ve selâm söyledi, der."

Usâme bin Şerik rivâyet etti: Biz, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Sanki başımızın üzerinde bir kuş varmış da konuştuğumuz zaman uçacakmış gibi, kimseden çıt çıkmıyordu. Bu sırada bir kaç kişi geldi. "Allahü teâlâ en çok kimi sever?" diye sordular.

Resûlullah da (aleyhisselâm) "Ahlâkı en güzel olanı" buyurdu.

Ebû Zer rivâyet ediyor: Resûlullah (aleyhisselâm) bana, "Cuayl'i nasıl bilirsin?" dedi. Ben de: "Fakîr bir insandır" dedim. "Falan hakkında ne dersin?" buyurdu. Ben, "Efendi bir adamdır" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Cuayl, o dediğin gibi, yeryüzü dolusu efendiden daha üstündür" dedi. Ben, "Yâ Resûlallah! Falan da öyle zayıf îmânlı, fakat sen ona ikramlarda bulunuyorsun" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "O, kavminin reîsidir. Kavmini İslâm'a ısındırmak için ona öyle davranıyorum" buyurdular.

Safvân bin Assal el-Murâdî bildiriyor: Resûlullah (aleyhisselâm) mescidde, bürdesinin üzerine yaslanmış duruyorlardı. Bu sırada huzûrlarına vardım. "Ey Allahın Resûlü! Ben ilim öğrenmeye geldim" dedim. Bana: "Hoş geldin, ilim öğrenmek istiyen! Melekler, ilim öğrenene olan sevgilerinden dolayı kanatlarını açarak göğe kadar yükselen bir halka meydana getirirler" buyurdu.

Ubeyd bin Umeyr bildiriyor: Hazreti Aişe'den, "Resûlullahın (aleyhisselâm) en hayret verici bir şeyini bana anlatmasını istedim. Âişe (radıyallahü anha) bir müddet sustuktan sonra şunları anlattı: "Bir gece Resûlullah (aleyhisselâm) bana: "Ey Âişe, bu gece beni yalnız bırak. Rabbime ibâdet edeceğim" dedi. Ben: "Vallahi, hem yanında olmak, hem de istediğin şeyi yapmak isterim" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) kalkıp, abdest aldı. Namaz kılmaya başladı. Sonra oturup çok ağladı. Göz yaşlarından mübârek göğsü ve sakalı ıslandı. Göz yaşları toprağı ıslattı. Bu sırada, namaz vaktinin geldiğini haber vermek için Hazreti Bilâl geldi. Peygamber efendimizin ağladığını gördü. "Ey Allahın Resûlü! Allahü teâlâ senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetti. Sen de mi, ağlıyorsun?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Çok şükreden bir kul olmıyayım mı? Allahü teâlâ bana bu gece (Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbiri peşinde gelişinde, insanlara fâide sağlıyan gemilerin denizlerde süzülüşünde, semâdan yağmur yağdırılışında, yağmurla ölen tabiatı diriltişinde, yeryüzü üzerinde her çeşit hayvan bulunduruluşunda, rüzgârların estirilişinde, yerle gök arasında emre amade bulutların bulunmasında, aklı eren bir kavim için ibretler vardır) âyet-i kerîmesini indirdi. (Bekâra:

164) Bu âyet-i kerîmeyi okuyup da düşünmiyenin vay hâline” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet ediyor: Bir kerre Resûlullah (aleyhisselâm) bir yere müfreze göndermişti. Müfreze, hem çabuk ve hem de bir hayli ganîmetle döndü. Bunun üzeride birisi “Ey Allahın Resûlü, doğrusu biz bu kadar sür’atli dönen ve böylesine çok ganîmet getiren hiçbir ordu görmedik” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “Size onlardan daha çabuk ve daha fazla ganîmet getiren birisini bildireyim mi? Bu, güzelce abdest aldıktan sonra mescide giden, orada sabah namazını kıldıktan sonra, kuşluk namazını kılan kimsedir” buyurdu.

İbn-i Hibbân (radıyallahü anh), Ubey bin Kâ’b’ın (radıyallahü anh) şöyle anlattığını bildiriyor. Bir kimse vardı ki, evi mescide çok uzak olduğu hâlde, bir vakit cemâati kaçırmazdı. Onun bu gayretini görenler kendisine: “Bir binek alsan da, karanlık veya şiddetli sıcak olduğu zamanlarda, ona binerek gelip gitsen iyi olmaz mı?” dediler. O kimse, “Evimin mescide yakın olmasını, mescide gelip gitmek için bineğimin olmasını arzu etmem. Yürüyerek gelip gitmekle daha çok sevâb kazanacağımı ümid ediyorum” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) o kimseye, “Allahü teâlâ bu amelinin sevâbını sana eksiksiz verecek” buyurdu.

Enes (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber bir yerde oturuyorduk. Bir kimse gelerek “Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühû” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtühû” diye selâmını aldı. O kimse oturduktan sonra, “Elhamdülillahi hamden kesîran, tayyiben mübâreken fihi kemâ yuhıbbü Rabbünâ en yuhmede ve yenbegi leh” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Nasıl dedin?” diye sordu. Adam söylediklerini aynen tekrar etti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Kudret ve irâdesi ile yaşadığım Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bunlar; on tane meleğin yazmak için birbirleriyle yarışa girdiği, fakat nasıl yazacaklarını bilemeyip Allahü teâlâya ulaştırdıkları, Allahü teâlânın da, “Kulumun söylediği gibi yazın” buyurduğu kelimelerdir.”

Enes (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm), Zeyd bin Sâmit ez-Zurakî’nin (radıyallahü anh) yanına gelmişti. O şöyle duâ ediyordu. “Allahım, sâdece sana hamd edildiği için senden istiyorum. Senden başka ilâh yoktur. Ey merhametli ve lütufkâr Rabbim. Ey gökleri ve yeri yoktan var eden Allahım. Ey yüceler yücesi ve kerem sahibi Allahım!” Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) ona: “Duâ edildiği zaman kabûl edeceği ve bir şey istendiği zaman vereceği İsm-i a’zamı ile Allahü teâtâya duâ ettin” buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Bir gün Hazreti Ömer Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına girdi. Resûlullah (aleyhisselâm) bir hasır üzerinde uzanmış, istirahat ediyorlardı. Hasır, Resûlullah efendimizin mübârek vücûdunda iz bırakmıştı. Hazreti Ömer bu hâli görünce çok üzülüp: “Yâ Resûlallah! Sizin için daha yumuşak bir yatak tedârik etsek” diye arz edince, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâdan bana ne. Ben bu dünyâda, bir yaz günü yola çıkıp da, bir ağaç gölgesinde bir müddet istirahat eden, sonra da çekip giden bir yolcu gibiyim” buyurdu.

İbn-i Hibbân’ın çeşitli mevzûlardaki kıymetli sözleri:

“Akıl, insanın doğru ile yanlışı birbirinden ayırabilmesini te’mîn eder.”

“Akıldan daha kıymetli bir sermâye yoktur. Kişinin dîninin kemâli (olgunluğu), aklının kemâline göredir.”

“Kişinin güzel ahlâkı sevmesi, kötü ahlâkı terk etmesi, aklının bulunduğunun alâmetidir.” “Allahü teâlânın, insanlara ihsân ettiği ni’metlerin en büyüklerinden birisi akıl ni’metidir.”

“İbn-i Mübârek’e, insana verilen şeylerin en üstünü hangisidir, diye soruldu, İbn-i Mübârek hazretleri: “Kâmil akıl” cevâbını verdi. Sonra hangisidir, diye soruldu: “Güzel edeb” dedi. Sonra hangisidir, diye sorulunca, “Susmaktır” cevâbını verdi.”

“Akıllı kimsenin, dünyevi bir menfâati kaçırdığı için bunu kendine gam yapması uygun değildir. Çünkü, üzülmekle ele birşey geçmez. Aynı zamanda, fazla üzüntü akla zarar verir.”

“Akıllı kimse, hastalık ve tehlike gibi bir musîbet gelmeden önce tedbirini alandır.”

“Akıllı kimse, konuşması istenmeden konuşmaya başlamaz. Bir zarûret olmadan, cevapta acele etmez.”

“Akıllı olan, hiç kimseyi küçük görmez. Çünkü sultânı hor gören, dünyâda rahatını bozar. Sultân olmadan emniyet ve güven olmaz. Sâlih kimseleri hor gören, dîni husûsunda zarara uğrar. Çünkü, böyle kimseler, insana Allahü teâlâyı ve

âhıreti hatırlatır. Dostlarını ve arkadaşlarını küçümseyen, vekar ve asâletini kaybeder. Diğer insanları beğenmeyip, onları aşağılayan, onların kötülüğünden emîn olmaz."

"Akıllı insan, önce kendi ayıplarını görür. Kendi ayıbını görmiyen kimse, başkasının güzelliklerini göremez. Kişinin ayıbını görememesi, kötülük olarak ona yeter. Çünkü ayıbını göremeyen kimse, bu ayıbından kurtulamaz."

"Bir işe yeni başlayan bir kimse için, tecrübe ne kadar faydalıdır!" "Bir işe başlamadan önce, tedbirini de almak aklın icâbıdır."

"Akıllı kimsenin sözü mutedil ve düzgündür. Câhilin sözü ise, tenakuz (çelişki) ve birbirine zıt şeylerle doludur."

"Aklın âfeti; ucub, ya'nî kendini beğenmektir."

"Akıllı kimseye, ahlâkı güzel, susması uzun olması yaraşır. Çünkü, bunlar, Peygamberlerin (aleyhisselâm) ahlâkındandır. Fazla konuşup, kötü ahlâklı olmak, eşkiyanın (kötü kimselerin) huylarındandır."

"Akıllı insan, hazırlıksız dövüşmez. Delîli olmadan bir şeyi müdâfaaya kalkışmaz. Kuvvetli ve mahir değilse, güreş meydanına çıkmaz."

"Akıllı kimselerle düşüp kalkan, ondan kendisine lâzım olan şeyleri öğrenir." Takvâya yapışarak, kalbi düzeltmekle ilgili olarak buyurdukları:

"Sen, yanında kimse olmadığı zaman, ben yalnızım deme. Beni gören var de! Allahü teâlânın senden bir an olsun habersiz olduğunu, gizli olarak yaptığın şeylerin kaybolduğunu sanma."

Mâlik bin Dînâr dedi ki: "Allahü teâlâya tâati (Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmağı) alış-veriş olmadan kazanç getiren bir ticâret olarak bil."

"Dünyâda kişinin tâatlerinin başı, içini düzeltip, onu bozacak şeyleri terk etmektir." "İyilerin kalbinde, iyi düşünceler, kötülerin kalbinde kötü düşünceler dolaşır."

"Akıllı kimse, her zaman kalbini kontrol eder. Allahü teâlânın emrettiği şeyleri yapıp, yasak ettiklerinden sakınır. Allahü teâlâdan gâfil olmaz ve emirlerini yapmakta gevşeklik etmeyip, uyanık olur. Böyle olan kişi işlerinde tedbirli olur."

"Vera' ve tefekkür, en faziletli amellerdendir. (Tefekkür dört türlü olur, demişlerdir. Allahü teâlânın mahlûklarındaki güzel san'atları, fâideleri düşünmek, O'na inanmağa ve sevmeğe sebeb olur. O'nun va'd ettiği sevâbları düşünmek, ibâdet yapmağa sebeb olur. O'nun haber verdiği azapları düşünmek, O'ndan korkmağa ve kimseye kötülük yapmamağa sebeb olur. O'nun ni'metlerine ihsânlarına karşılık nefisine uyarak günah işlediğini, gaflet içinde yaşadığını düşünmek, Allahü teâlâdan haya etmeğe, utanmağa sebeb olur.) Allahü teâlâ, yerlerde ve göklerde bulunan mahlûkâtı düşünerek ibret alanları sever."

İlmin lüzumu ve ilim tahsiline devam etmek hakkında buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İlim elde etmek için evinden çıkan bütün insanlara, melekler onun işinden râzı olduklarından, yollara kanatlarını gererler."

"Denir ki, ilim öğren. Çünkü, kişi âlim olarak doğmaz, ilim sahibi câhil gibi olmaz. İlim sahibi olmayan bir topluluğun büyüğü yanında devamlı toplantılar olup, meclisler bile kurulsa, o yine küçük sayılır."

"Talebe olmadıkça, âlim olunmaz. İlim ile amel etmedikçe de, ilim faide vermez."

"Akıllı kimsenin ilimle uğraşmasından maksadı, onunla amel etmektir. Çünkü, bundan başka bir gaye için ilim öğrenen kişi, şöhretini ve kibrini arttırmış olur."

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Cehennemde âlimleri öğüten (ezen) değirmenler vardır. Onlar kim? diye sorulur. İlim sahibi olup, ilimleriyle amel etmiyen âlimlerdir, cevâbı verilir."

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: "Dünyâyı ve onun sevinç ve rahatlığını istiyen kimsenin kalbinde, acaba âhirette durumum iyi mi olur, yoksa kötü mü? Korku ve endişesi kaybolur."

"Büyüklerden birisi, gizliden gelen şöyle bir ses işitti: Ey ilim talebesi! Vera'a sarıl, (çok) uykuyu terk et, (fazla) doymayı

bırak. Ey insanlar! Sizler ekin gibisiniz, ölüm sizi keser, alır, götürür.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlim, fazla rivâyet ve anlatmakla olmaz. İlim, ancak Allahü teâlânın korkusu ve büyüklüğünü kazandırır. (Böyle olmayan ilim, insanın dünyâ ve âhıretine fâide vermez.)”

Susmak ve dili muhafaza etmek ile ilgili olarak buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): “Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden kimse, hayır söylesin yahut sussun” buyurdu.

Lokman Hakîm dedi ki: “Susmak hikmettendir. Fakat bunu yapan az.”

Büyük âlim Kerîzî şöyle der: “Az konuş. Sözün şerrinden Allahü teâlâya sığın. Çünkü belâ, ağızdan çıkan sözle yanyanadır.”

“Susmak, insana sevgi ve vekar kazandırır. Diline sahip olup, onu muhafaza eden kimse, sıkıntıya düşmez.”

İbn-i Mübârek dedi: “Bu dil, kalbin habercisidir. Söz kişinin aklının miktarını gösterir.” Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh); iki şey kalbi katılaştırır “Çok konuşmak ve çok yemek” buyurdu.

Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), Ahnef bin Kays’a: “Ey Ahnef! Çok konuşan, çok hatâ yapar. Çok hatâ yapanın hayası (utanması) az olur. Hayası az olanın vera’ı az olur. Vera’sı az olanın, kalbi ölür” buyurdu.

Muhammed bin Abdullah bin Zencî; “Susması fazla olan kimse, birçok hatâ ve günahtan kendisini korumuş olur. Sözlerine dikkat et. Yoksa sözü söyledikten sonra, keşke bu sözü söylemeseydim, demiyesin” buyurdu.

Müverrik el-Iclî: “Bir şey vardır ki, yirmi senedir ve hâlâ onu elde etmek için uğraşıyorum” dedi. O nedir, diye sorulunca, “Beni ilgilendirmeyen şeyi konuşmamak” cevâbını verdi.

Doğruluk ve yalandan sakınmakla ilgili olarak buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: “Doğruluğa sarılınız. Çünkü doğruluk, hayra, hayır ise Cennete götürür. Şüphesiz, kişi doğru söyler ve Allahü teâlânın katında sıddîk diye yazılır. Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, kötülüğe, kötülük ise Cehenneme götürür. Kişi yalan söyler ve Allahü teâlânın katında çok yalancı diye yazılır.”

“Allahü teâlâ dili, bedenin diğer uzuvlarına üstün kıldı. Onun derecesini yükseltti. Çünkü, Allahü teâlâ kendi birliğini, ortağı olmadığını, vücûdun diğer kısımları arasından ona söyletti. Öyleyse, akıllı bir kimsenin, Allahü teâlânın kendi birliğini ve büyüklüğünü konuşturmak için yarattığı böyle bir âleti, yalana alıştırması asla yakışmaz. Bilakis, insana, dilini devamlı doğruyu söylemeye, dünyâ ve âhırette kendisine fâide verecek şeylere alıştırması lâzımdır. Dil neye alıştırılırsa, onu ister, onu konuşur. (Allahü teâlâyı zikre alıştırılırsa, devamlı onu zikreder.) Yalana alıştırılırsa, yalan söylemeye başlar.”

İsmail bin Abdülmelik şöyle anlatır: “Halife Abdülmelik bin Mervân, çocuklarına Kur’ân-ı kerîm öğrettiğim gibi, doğruluğu öğretmemi, öldürücü bir zehir gibi olan yalandan onları sakındırmamı, bu husûsta onları terbiye etmemi bana emretmiştir.”

“Kişiye, her duyduğunu söylemesi, ona yalan olarak yeter.”

Abdullah bin Amr buyurdu ki: “Seni ilgilendirmeyen şeyi konuşma. Nasıl dirhemlerini zayi ettiğin zaman üzülüyorsun, (yalan söylediğin veya başka kötü bir şey konuştuğun zaman) dilin için de üzül.”

“İnsanların bir kısmı dili sebebiyle ikram görür. Bir kısmı dili yüzünden hor görülür, sevilmez. Akıllı kimse, dili sebebiyle sevilmiyenlerden olmaz. O, kendini diliyle herkese sevdirir.”

Hayaya yapışıp, hayâsızlığı terk etmekle ilgili olarak buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “İlk Peygamberlik sözünden insanların duydukları: Eğer utanmıyorsan istediğini yap.”

“Şu dört hasleti kendisinde bulunduranyan kimseye akıllı ve ilim sahibi denmez. Birincisi; Allah korkusu. Bütün hayır ve fazîletlerin başı budur. İkincisi; güzel bir haya (utanma duygusu). Asâlet bununla anlaşılır. Üçüncüsü; hilm (yumuşaklık). Dördüncüsü; emri altında bulunanlara cömertlik yapmak.”

“Haya iki kısımdır: Birincisi, kişinin Allahü teâlânın yasak ettiği bir işi yapmaya yöneldiği zaman, Allahü teâlâdan hayası. İkincisi, insanların beğenmediği bir işi yapacağı sırada insanlardan utanması. Bu iki haya çeşidi de iyidir. Ancak birincisi farz, ikincisi nafile mesabesindedir.”

“Haya, insan ile kötü olan şeyler arasında bir perdedir. Haya, kötü ve beğenilmeyen şeylerin en güzel ilâcıdır. Ancak, haya gidince, artık onların ilâcı kalmaz.”

Zeyd bin Sabit (radıyallahü anh) buyurdu: “İnsanlardan utanmıyan Allahü teâlâdan da utanmaz.”

“Hayanın en büyük faydasından birisi, Cehennemden kurtulmaktır. Haya, insanın Cehennemden kurtulmasına vesîle olur.”

Tevâzuya yapışıp, kibirden uzaklaşmakla ilgili olarak buyurdukları:

“Allahü teâlâ, kendi rızâsı için tevâzu yapanın anlayışını arttırır. Böyle bir kimse, haddi zâtında küçük bile olsa, Allahü teâlâ onu insanlar nazarında büyültür. Bir kimse kendini büyük görür, hareket ve tavırlarıyla çevresindekilerden üstün olduğunu göstermeye kalkışırsa, o, aslında makam ve mevki sahibi, çok fazla servet sahibi de olsa, Allahü teâlâ onu küçültür.”

“Allah için olan tevâzu iki kısımdır: Birincisi; Allahü teâlâya karşı olan tevâzu. Bu, kulun Allahü teâlâya ibâdet ederken ve O’nun beğendiği işleri yaparken, riya (gösteriş) ve ucub (yaptıklarını beğenme) düşüncesinden uzak olarak yapmasıdır. İkincisi; kişinin, ibâdet ve tâat husûsunda kendisini herkesten aşağı, günahın çokluğu husûsunda ise, onlardan daha yukarıda görmesidir.”

Büyük zâtlardan birisi şöyle der: “Yeryüzünde, mütevâzi olarak yürü. Çünkü, şu yerin altında nice kimseler vardır ki, onlar her yönden senden çok üstünlerdi. Eğer gücün, kuvvetin, izzet ve şerefin var ve bundan dolayı kendini birşey zannediyorsan, senden evvel gelip geçenler, daha güçlü ve daha kuvvetli idiler.”

Muhammed bin Ebî Ali der ki: “Bırak şu büyüklenmeyi ve insanlara asık yüzlü olmayı. Asık yüzlü olmak ahmaklıktır.”

“Akıllı insan, kendisinden yaşlı birisini gördüğü zaman ona tevâzu gösterir. Alçak gönüllü davranır ve kendi kendine şöyle der: “Bu zât yaşça benden büyük. Bu yüzden, onun yaptığı ibâdet, tâat ve iyi işleri benimkinden daha çoktur.” Kendisinden küçük birisini gördüğü zaman, “Onun yaşı daha küçük, günahı benimkinden daha azdır” der. Kendisi gibi birisine rastladığı zaman, ona bir kardeşi olarak bakar. İnsan kendisini kardeşinden nasıl büyük görür? Hiç kimseyi aşağı ve küçük görmemelidir. Çünkü, atılmış bir dal parçası bile ba’zan insanın işine yarıyor.”

İnsanlara iyi muâmele etmek husûsunda buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), “Cehennem, yumuşak ve nefret ettirici olmayan, iyi huylu kimseye haramdır” buyurmaktadır.

“Akıllı insan, herkese iyi muâmelede bulunur. Onlara karşı kötü huylu olmaz. Varsa, böyle huylarını bırakır. Çünkü güneş buzu erittiği gibi, iyi ahlâk da günahları yok eder. Sirke balı bozduğu gibi, kötü ahlâk da, iyi amelleri bozar. Ba’zan bir kimsenin, birçok güzel huyu bulunur. Fakat bir tane de kötü bir huyu bulunur. Bu bir tane kötü huy, diğer bütün iyi huyları bozar.”

Meymûn bin Mihrân (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlara iyi muâmele etmek, aklın yarısı, suâli güzel sormak ise, ilmin yarısıdır. Geçiminde aşırı harcama yapmayıp iktisâd etmek, geçim darlığından kurtulmaya sebep olur.”

“Güzel ahlâk, başkalarının sevgisini kötü ahlâk ise, nefretini, kinini kazandırır.”

“İnsanlarla yakın alâka kurabilmenin yolları; Onlara iyi muâmele edip, ikramda bulunmak, onlardan gelen eziyet ve sıkıntılara katlanmaktır.”

İbn-i Mübârek’e “İyi ahlâk nedir?” diye soruldu. “Güler yüzlü olmak ve iyilik yapmaktır” cevâbını verdi.

İmâm-ı Mücâhid (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “Bir müslüman bir kardeşi ile karşılaşıp, güler yüzle onu karşılar ve müsâfeha ederse, hurma ağacından hurmaların düşmesi gibi onun günahları dökülür.”

Müdârânın lâzım olduğu ve müdâhenenin terki husûsunda buyurdukları:

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): "İnsanlara müdârâ etmek sadakadır" buyurdular. (Müdârâ, dîni korumak için dünyalık vermektir.)

"Herkesin rızâsını kazanmak istiyen kimse, ele geçmesi imkânsız şeyleri istemiş olur. Fakat, akıllı kimse, kendileriyle beraber olmak zarurî olan kimselerin rızâsını kazanmaya çalışır."

Ebû Sâib bildirdi: "Kimseye hîle yapma Çünkü bu, bayağı ve düşük kimselerin huyudur. Kardeşine iyi nasihatte bulun. Her zaman ona yardımcı ol."

Selâm vermek ve güleryüzlü olmak husûsunda buyurdukları:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdular: "Selâm, Allahü teâlânın isimlerinden bir isimdir. Onu yeryüzüne koydu. Öyleyse, onu aranızda yayınız. Müslüman bir kimse, bir cemâate uğradığı zaman onlara selâm verir ve onlar da onun selâmına karşılık verirlerse, önce selâm veren o kişinin, o cemâat üzerine bir derece daha üstünlüğü vardır. Çünkü o, onlara selâmı hatırlattı. Eğer cemâat onun selâmına cevâp vermezlerse, ona o cemâatten daha hayırlı ve iyi olan biri cevap verir (melekler)."

"Selâm, kalblerdeki kin, düşmanlık ve dargınlık gibi kötü düşünceleri giderir."

Zübeyd el-Yâmî dedi ki: "İnsanların en cömerdi. Başkasına iyilik ve ihsânda bulunup, karşılık beklemiyendir. İnsanların af bakımından en üstünü, hakkını almaya gücü yettiği hâlde, affedenidir. İnsanların en iyisi, akraba ile alâkasını kesmiyendir. En cimri kimse de, selâmda cimrilik yapandır."

Hişâm bin Urve, babasının şu tavsiyesini bildirdi: "Oğlum! Güleryüzlü, güzel sözlü ol. O zaman, insanlara, kendilerine mal ve servet vermişten daha sevimli olursun."

Latife ile ilgili olarak buyurdukları:

"Akıllı kimse, güzel ve fâideli latifeler yapmak ve asık yüzlü olmayı terk etmek sûretiyle insanların sevgisini kazanır."

"Latife (hoş ve ince ma'nâlı söz) iki çeşittir. Birincisi; övülen latifedir. Buna, Allahü teâlânın beğenmediği bir söz ve iş bulaşmaz. İkincisi; kötü latifedir. Bu latife, insanlar arasında düşmanlık meydana getirir. Vekarı giderir. Dostluğu bozar. Bayağı ve alçak kimseler ona karşı cesâret kazanır. Makam ve mevki sahibinin kinini kazanır."

Abdullah bin Hubeyk: "Makam ve mevki sahibi kimse ile latife yapma, sana kin besler. Alçak ve bayağı kimselere de latife yapma, yoksa sana karşı cür'et gösterip, edebsizlik yapar."

"Senin ile beraber olana ikram et. Kırıcı şaka yapma. Çünkü bununla, onun kinini üzerine çekersin."

"Nice samîmi dost ve arkadaşlar arasında ayrılıklar olmuştur ki, bunun sebebi, uygunsuz şakalar olmuştur."

Mis'ar bin Kedâm, oğluna şöyle nasihatte bulundu: "Oğlum! Sana nasîhat olarak şunu seçtim. Şefkatli babanın bu sözünü iyi dinle münâzarayı, söze muhalefet etmeyi, şaka ile insanlara takılmayı terk et. Bunları, sevdiğim kimseler için hoş görmüyorum. Çünkü ben münâzarayı, söze muhalefet etmeyi, şaka ve insanların birbirine takılmasını denedim. Bunları hiç kimseye tavsiye etmem."

"İnsanlara, sözlerinde ve işlerinde dâima muhalefet edip karşı çıkmak, karşıdakinin kızgınlık ve kin beslemesine sebeb olur. Bu, münâkaşa gibidir. Münâkaşa insana düşmanlık kazandırır. İnsanların sözlerine ve işlerine devamlı muhalefet edip karşı çıkmanın zararı, faydasından çoktur. Zaten insanların birbirine sövüp, çirkin sözler söylemesi de bu gibi davranışlardan ileri gelmektedir, insanların birbirine sövüp sayması daha ileri bir seviyeye varınca, öldürme hâdiseleri de doğabilir. İki kişi arasında münâzara ve birbirinin sözüne ve işine karşı çıkma olunca, mutlaka ikisinin de kalbi birbirine karşı bozulup, aralarında bir soğukluk hâsıl olduğu gibi, gizli bir düşmanlık da meydana gelir."

Ebû Ahfeş el-Kenânî buyurdu ki: "Ey oğul! Yaşadığın müddetçe birbirinizle münâzara ve birbirinize muhalefet edip, karşı çıkmaktan sakın. Hafifliği ve cehâleti terk et. Çünkü bu, insana bir fâide getirmez. Akrabana kin ve intikam besleme. Çünkü bu, akrabalık bağlarını koparır. Hilmi (Yumuşaklığı) zillet, alçak ve düşük bir hâl olarak kabûl etme. Şüphesiz hilm, en kıymetli ve insan için en sâlim ve koruyucu bir yoldur."

Bilâl bin Sa'd buyurdu: "Bir kimsenin münâzara ve muhalefet yaptığını, sâdece kendi görüşünü beğendiğini, ısrarlı bir tutum içerisinde olduğunu görürsen, hüsranının tamam olduğunu bil."

Yine buyurdu: "Latîfede günahı gerektiren bir durum varsa; yüzü karartır, kalbi yaralar, kızgınlık ve kalbde kin meydana getirir. Eğer, latifede ma'siyet ve günahı gerektirecek bir şey yoksa, kalbde bulunan keder ve gammı giderir, dostluğu sağlamlaştırır. Gönlü rahatlatır. Öyleyse, akıllı kimse, eğer latife yapacaksa, dostlar ve insanlar arasında tatlılık, sevgi ve muhabbet meydâna getirecek latifeler yapar. Yapılan latifelerle, birisini sevindirirken, diğerini üzecek bir duruma girmemelidir."

Muhammed bin Münkedir (radıyallahü anh) buyurdu: "Ben küçük iken annem bana: Çocuklarla latife ve şaka yapma. Sonra onların yanında küçülürsün ve sana edebsizlik yapmakta kendilerinde cesâret bulurlar."

Abdülazîz bin Hattâb anlattı: "Birgün Mâlik bin Dinar'ın yanında büyük bir köpek görüldü. Ayaklarını kıvırmış oturuyordu. Ona: Yanındaki bu köpeği görmüyor musun? dediklerinde, bu köpeğin yanımda bulunması, kötü bir kimsenin yanımda bulunmasından daha iyidir" dedi.

İbrâhîm Buhârî buyurdu: "Akşam namazından sonra Mescid-i harama gittiğimde, orada Fudayl bin Iyâd hazretlerinin oturduğunu gördüm. Yanına gidip ben de oturdum. Bana: "Sen kimsin?" dedi. "İbrâhîm Buhârîyim" dedim. "Ne durumdasın?" deyince, "Hiç, seni yalnız gördüm onun için geldim" dedim. Bunun üzerine bana: "Sen gıybet etmeyi, süslenmeyi veya riyayı (gösterişi) sever misin?" deyince, ben "Hayır sevmem" dedim. "O zaman gel yanıma otur" buyurdu.

"Akıllı kimsenin, arkadaş ve dost edinmekten maksadın ne olduğunu iyi bilmesi gerekir. Çünkü, arkadaşlık ve dostluk, bir arada olmak, beraber yiyip içmek değildir. Dost edinebilmenin bir takım yolları vardır. "Vasati bir tavır içerisinde olup, bu husûsta ifrat ve tefrite varmamalıdır. Alçak sesle konuşmalı, kendini beğenmişliği terk etmelidir. Mütevâzi olup, muhalefet ve her şeye karşı çıkmayı bırakmalıdır."

"Dost ve kardeş edinilen kimseleri, meşakkat ve sıkıntıya sokmamalı, onları bıktırıp, usandırmamalı. Buna sebep olacak davranışlardan kaçınmalıdır. Çünkü bir anne bile, emzirdiği çocuğunu, kendisine sıkıntı verince kucağında tutmayıp bir yere bırakır."

"Akıllı kimse, bayağı ve düşük kimselerle arkadaş olmaz. Onları dost edinmez. Böyle kimseler, yılan gibidir. Onların, sokmak ve zehirden başka sermâyesi yoktur."

"Vera'sız ilimde fâide olmadığı gibi, vefasız dostta da hayır yoktur."

Muhammed bin İbrâhîm el-Basrî der ki: "Sen denemedikçe, görünüşüne aldanıp da bir kimseyi arkadaş ve dost edinme. Nice kimseyi sâdece görünüşüne bakarak, durumunu bilmeden dost edindim. Bana güler yüzlü tatlı sözlü idi. Daha sonra araştırınca, bunu içten gelen bir sevgi ile yapmadığını gördüm. Böyle kimseleri dost edinme. İçten sevenleri kendine dost edin. Böyle bir dost bulabilirsen, kendine büyük ni'met bil."

Lokman Hakim oğluna şöyle nasihatte bulundu: "Ey oğul! Bir kimseyi dost ve arkadaş edinmek istiyorsan, önce onu kızdır. Eğer kızgınlık zamanında adâlet ve insaftan ayrılmıyorsa, onu dost edin, yoksa bırak."

Sâlih bin Abdülkuddûs dedi ki: "Bir kimsenin sevgisi merhaba, hoş geldin, nasılsın veya ben seni seviyorumdan öteye geçmiyorsa, hareketleri ve yaptığı muâmeleleri, onun bu sözlerinde samimî olup olmadığını gösterir."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) arkadaşlarının yanına gittiği zaman; "Sizler benim hüznümün cilâsısınız (Ya'nî, benim üzüntümü gideriyorsunuz)" buyururdu.

Süfyân-ı Sevrî'ye, "Hayat suyu nedir?" diye soruldu. O da: "Dostlarla karşılaşmak" cevâbını verdi.

Mehdî bin Sabık: "Mümkün olduğu kadar dostunu çoğalt. Çünkü senin düştüğün ve yardıma muhtaç olduğun gün, onlar sana yardımcıdırlar" dedi.

"Bin dost, bir kişi için fazla değildir. Fakat bir kimsenin bir düşmanı olsa, o, onun için çok fazladır." "Kim düşmanı küçük görürse, aldanır. Aldanan kimse tehlikeden kurtulamaz."

“Akıllı kimse, adımı atmadan önce basacağı yeri iyice görür, sonra oraya adımını atar. Düşmanı ile tamamen irtibâtı kesmez. İhtiyâcını gidermek için kısmen de olsa ona yaklaşır. Fakat tam olarak yaklaşmaz. Çünkü, düşman bundan cesâret alıp, aleyhine bir iş yapabilir. Akıllı kimse, mutlaka lâzım olan kimselere, üstesinden gelinmiyen şiddetli düşmana da (açıkça) düşmanlık yapmaz. Çünkü böyle bir düşmana güç yetmez. Ona düşmanlık ise fayda getirmez. Bilakis zarar verir.”

“Akıllı kimse, hiçbir zaman düşmanından emîn olmamalı, ona güvenmemelidir.”

“Dostluktan sonra düşmanlık, çok kötü bir iştir. Bu, akıllı kişinin yapacağı iş değildir. Fakat insanlık icâbı böyle bir duruma düşürülürse, yine de anlaşabilecek, birbirlerine yaklaşabilecek açık bir kapı bırakmak lâzımdır.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Sâlih kimse ile beraber olan kimsenin hâli, misk satan kimse ile bulunan gibidir. Eğer o, ondan bir şey satın almasa bile, onun kokusundan istifâde eder. Kötü kimseyle oturanın hâli ise, körük çeken demircinin hâline benzer. Onun yaktığı ateş ona isâbet etmese de, bir kıvılcım isâbet edip, bir yerini yakabilir.”

“Akıllı kimseye, sâlih ve iyi insanlarla beraber olup, kötü ve fâcir kimselerden, uzak kalması yaraşır. İyi ve sâlih kişilerle sevgi köprüsü, çok çabuk kurulup, bu sevginin kesilmesi çok geç olur. Kötü kimselerle ise, sevgi bağı zor kurulup, çabuk çözülür. Kötü kimselerle beraber olmak, iyi ve sâlih kimseler hakkında kötü zanda bulunmayı doğurur. Kötü kimselerle dost olan, onların cemaatine girmekten kurtulamaz.”

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu: “Kim sâlih bir kimseyi severse, Allahü teâlâyı sevmiş olur. Çünkü sâlih kimseler, insanları Allahü teâlânın râzı olduğu şeylere da’vet ederler.”

Mâlik bin Dînâr (radıyallahü anh) buyurdu; “Takvâ ehli, sâlih kimselerle taş taşımak, kötü kimselerle helva yemekten daha hayırlıdır.”

“Kötü kimselerle beraber bulunmak, Cehennemden bir ateş parçasıdır. Onlarla beraber olmak, insanda kin meydana getirir. Onlar sevgiye lâyık değildirler.”

“Şu dört şey, kişiye se’âdet ve huzûr verir. Münâsip bir hanım, hayırlı evlât, sâlih ve takvâ sahibi arkadaş, yiyecek-içecek ihtiyâcını bulunduğu yerden karşılayabilmek.”

Abdülvâhid bin Zeyd dedi ki: “Dîni bütün ve vekar sahibi kimselerle düşüp kalkınız. “Çünkü onlar meclislerinde, toplantılarında, kötü, çirkin, ahlâka ve vekara sığmayan şeylerden bahsetmezler.”

“Akıllı kimse, sevdiğini söyledikten sonra, artık iki renkli ve iki kalbli olmaz. O, içi dışına, sözü, işine uygun bir kimsedir.”

İbrâhîm bin Sıkle (radıyallahü anh) dedi ki: “Bir kimsede sevdiğin veya sevmediğin şeyleri görürsen, onun kalbi ile dilinin birbirine uyup uymadığını, onun sözüne ne derecede sâdık olduğunu ölçebilirsin. Sen kimsenin kalbinde gizlediği şeyi bilemezsin. Ancak sen, insanlar hakkında dillerinden çıkana ve zâhirlerine göre muâmele yap.”

“Dili söylemese de, seven kimsenin hâlinde sevdiğinin alâmetleri görülür.”

“İki rûh birbiriyle tanışırlarsa, aralarında yakınlık ve dostluk görüp, birbiriyle anlaşırlar. Eğer birbirini tanımazlarsa, birbirinden ayrılırlar.”

“Ehl-i tâatın, sâlih kimselerin kalbleri, bulundukları memleketler uzak da olsa, beraberdir. Kötü kimselerin kalbleri de aynı yerde bile bulunsalar, birbirinden ayrı ve uzaktırlar.”

“Bir kimseyi tanıtan en büyük alâmet, onun oturup konuştuğu ve sevdiği kimselerdir. Çünkü kişi, arkadaşının, samîmi dostunun dîni ve inancı üzeredir.”

“İnsanlara, arkadaşlarına göre itibar et.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Birisi, başka bir köyde bulunan bir din kardeşini ziyâret etmek için giderken, Allahü teâlâ bu şahsın yolunu gözetlemek için bir meleği görevlendirdi. O şahıs, o meleğin yanına gelince melek ona nereye gittiğini sorar. O da: “Şu köyde bir kardeşim var. Ona gidiyorum” cevâbını verir. Melek: “O zâtın sana daha önce yapmış olduğu bir iyiliği var da onu devam ettirmek için mi gidiyorsun?” deyince, o zât: “Hayır, ben o zâtı sırf Allahü teâlânın rızâsı için severim” dedi. Bunun üzerine Melek: “Ben

Allahü teâlânın sana gönderdiği elçisiyim. Sen o zâta nasıl seviyorsan, Allahü teâlâ da seni öylece seviyor.”

“Bir müslümanın diğer müslüman kardeşini ziyâret etmesinin iki sebebi vardır: Birincisi; müslüman kardeşini ziyâret etme sevâbına kavuşmak. Büyük zâtlardan birisi şöyle der: Birisi, sırf Allahü teâlânın rızâsını düşünerek bir kardeşini ziyâret ederse, gökte bir melek kalmaz, hepsi o şahsı selâmlar. İkinci sebeb; ziyâret edilen şahıs ile beraber olmaktan alınan tad ve lezzet.”

Abdullah bin Recâ el-Gıdânî anlattı: “Utbe-tül-Gülâm, insanlardan uzaklaşır, kabristanlıklara ve insanların bulunmadığı yerlere gider, sonra, deniz sahiline iner oralarda kalırdı. Ancak Cum’a günü olunca, Basra’ya gelir, hem Cum’a namazını kılar ve hem de yakınları ve dostları ile görüşür, onlara selâm verip, hâl ve hatırlarını sorar, tekrar geldiği yerlere dönerdi.”

Büyük âlim Feryâbî anlatıyor: “Bana, Vekî’ bin Cerrah, Beyt-i Makdis’ten doğru gelmişti. “Gerçi yolum bu taraflara düşmüyordu. Fakat, sırf seni ziyâret edip, görüşmek için geldim” dedi ve bir gece kalıp, gitti. Bir kerre de İbn-i Mübârek gelmişti. Yanımda üç gün kaldı. Ben, on gün kalmasını istedim. Kabûl etmedi. “Misâfirlik üç gündür” buyurdu.”

Ziyâret iki çeşittir. Birincisi, çok samimi iki taraf arasında olur. İkisinin de birbirinden, belki bıktırırım, usandırırım, rahatsız ederim endişesi yoktur. Bu durumda, birbirlerini ne kadar çok ziyâret etseler, bu onların birbirine olan sevgisini arttırır. İkincisi, taraflar arasında birincisi kadar samimiyet ve dostluk yoktur. Bu durumda, ziyâret için fazla gidip gelmek bıkkınlığa ve rahatsız etmeye kadar gidebilir. Bu durumda, ziyâreti az yapmak daha iyidir.”

Kerîzi der ki: “Dostuna ziyâreti az yap, Çünkü, onun seni devamlı yanında görmesi usanmaya sebeb olabilir.”

“Ahmak kimsenin alâmetleri: Sür’atli cevap vermek. Tedbiri terk etmek. Çok gülmek. Çok iltifât etmek, iyi ve seçilmiş kimselere çirkin sözler söylemek. Şerli kötü kimselerle düşüp kalkmaktır.”

“Ahmak kimse, sen ondan yüz çevirirsen, üzülür. Ona gidersen, fırsat kollar. Yumuşak davranırsan, kabalık yapar, kaba davranırsan sana yumuşaklık gösterir. Kötülük yaparsan iyilik yapar, iyilik yaparsan, kötülükle mukâbele eder. Ona haksızlık yapılırsa, istenildiği kadar elindeki alınabilir. Adâletle muâmele edilirse, haksızlık yapmaya kalkışır.”

“Kötü arkadaş edinme. Çünkü o, Cehennem ateşinden bir parçadır. Ne sevgisi doğrudur, ne de sözünde sâdıktır.”

“Ahmaka verilecek cevap sükûttur.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Zandan sakınınız. Şüphesiz zan, sözlerin en kötüsüdür. Tecessüs etmeyiniz. Birbirinize buğz etmeyiniz. Ey Allahın kulları! Kardeşler olunuz.”

“Kardeşinin iyi ve kötü amelini araştırma. Çünkü bu tecessüsdür.”

“Akıllı kimseye lâzım olan, kendi ayıplarıyla meşgûl olmakla beraber, insanların ayıplarını araştırmamasıdır. Kendi ayıplarını görüp, başkasının ayıplarıyla uğraşmayan kimsenin kalbi rahat olur. Kendi ayıbını gören kimseye, başkasının ayıbı büyük gelmez. Başkasının ayıplarıyla uğraşacağım diye, kendi ayıp ve kusurlarını unutan kimsenin kalbi körelir, bedeni yorulur, ayıplarını terk etmek ona zor gelir.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Âdemoğlu ihtiyârlar, fakat onda iki şey genç kalır. Hırs ve hased (çekememezlik).”

“Hırs, insanın rızkına bir şey ilâve etmez. Hırslı kişinin hırsı sebebiyle gördüğü zararın en hafifi; yanında bulunan kazandığı şeylerden faydalanamaması, elde edilemeyecek şeylerin peşinde yorulması. Fakat ona kavuşacak mı yoksa ona kavuşmadan ölecek mi belli değil.”

“Hırsına tâbi olan kimsenin, rahatlıkta nasîbi yoktur. Çünkü hırs, insanı belâya sürükler. Akıllı kimse, dünyâya düşkün olmaz. Eğer insanın hırslı oluşu Allahü teâlânın emirlerini yapmak için olursa, bu güzeldir.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize hased etmeyiniz. Birbirinize sırt çevirmeyiniz. Ey Allahü teâlânın kulları, kardeşler olunuz.”

“Akıllı kimseye lâyık olan, her zaman hasedden kaçmasıdır. (Hased, Allahü teâlânın bir kuluna ihsân ettiği ni’metin, ondan

çıkmasını istemektir. Fâideli olmıyan, zararlı olan bir şeyin ondan çıkmasını, uzaklaşmasını istemek, hased olmaz (gayret olur.).”

“Hased, kazaya râzı olmamak, Allahü teâlânın kulları hakkında hükmettiğinden başkasını istemek, müslümanın elindeki ni’metin yok olmasını arzu etmektir. Hasedcinin canı rahat olmaz. Bedeni rahata kavuşmaz. O, ancak kıskandığı kişinin elindeki ni’met yok olunca rahatlar.”

İbn-i Sîrîn (radıyallahü anh) buyurur ki: “Hiç bir kimseyi hased etmedim. Çünkü, eğer o Cennetlik birisi ise, onu nasıl hased edebilirim. Çünkü o Cennete gidecektir. Cehennem ehlinden ise, onu hased etmem mümkün değil, çünkü o Cehenneme gidecektir.”

“Hased, kötü tabiatlı kimselerin huyundandır. Bunu terk etmek ise, asil ve şerefli kimselerin işidir.”

“Bir kimse, müslüman kardeşinde iyi bir durum görür, aynısının kendisinde de, olmasını ister, fakat o iyi durumun müslüman kardeşinden gitmesini istemez. Böyle bir istek, yasaklanan ve kınanan hasedden sayılmaz. (O, gıbta olur.)”

“Hasedcinin (kıskancın) kıskançlığı, umûmiyetle Allahü teâlânın fazla ihsânda bulunduğu kimselere olur. Allahü teâlâ, o kimseye ni’metlerini arttırdıkça, hased eden kimsenin de kin ve intikam dolu kıskançlığı artar.”

Muhammed bin Hüseyn el-Ammî: “Allahü teâlânın bir kimseye ni’meti arttığı zaman, hasedciler (kıskananlar), onu kıskanmaya başlarlarahmetullahi aleyhinde sözler söylerler. Fakat, Allahü teâlâ bir kuluna bir ni’met lütfederse, artık kıskananın kıskanması, o ni’mete zarar vermez.”

Hammâd bin Humeyd, Hasen-i Basrî hazretlerine “Efendim! Mü’min hased eder mi?” diye sordu. Hasen-i Basrî (radıyallahü anh); “Hazreti Ya’kûb’un oğullarını ne zaman unuttun. Onlar, kardeşleri Yûsuf’u (aleyhisselâm) hased etmişlerdi. Fakat hased, insanoğlunun kalbinde gizli ve üzeri kapalı olarak durur. İnsan diliyle ve eliyle, hasedini ortaya çıkarmadığı müddetçe hasedi ona zarar vermez.”

“Akıllı kimse odur ki, müslüman kardeşini kıskanma duygusu içine doğduğu zaman, bütün gücüyle onu gizlemeye, hatırına gelen bu kötü düşünceyi yenmeye çalışır.”

“Hased edilenin tek suçu, Allahü teâlânın lütfettiği ni’metin onda bulunmasıdır. (Bu itibarla, hasedcinin hasedinde Allahü teâlânın taksimine ve hikmetlerle dolu işini beğenmeme ve buna karşı gelme ma’nâsı bulunmaktadır.)”

“Hasedci, bir kimsede bir iyilik ve ona ihsân olunmuş bir ni’met görürse, hemen şaşırır. Onun başına bir belâ geldiğini görünce şemâtet eder. (Şemâtet: Başkasına gelen belâya, zarara sevinmektir.)

Hadîs-i şerîfte “Din kardeşinize şemâtet etmeyiniz. Şemâtet ederseniz, Allahü teâlâ belâyı ondan alır, size verir” buyuruldu.”

“Hased, sahibini çok kötü durumlara sokar. İblîs, Âdem’e (aleyhisselâm) hased ettiği için, çok yüksek bir dereceye sahip iken, daha sonra mel’ûn (la’netlenmiş) oldu.”

“İnsan, dünyâda kendisine kızan herkesi râzı edebilir. Fakat, hased eden kimseyi râzı etmek imkânsızdır. Çünkü, onu bir şey râzı eder. O da hased ettiği kimseden o iyi durumun yok olmasıdır.”

Câbir (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) birisi gelip: “Yâ Resûlallah! Bana bir şey öğret de, onu yapmak sûretiyle Cennete gireyim. Fakat fazla bir şey olmasın. Banan üzerine Peygamber efendimiz: “Kızma” buyurdular.”

“Çabuk kızmak, ahmaklıktır. Çünkü kızmanın sonu pişmanlıktır.”

“Kızma neticesinde meydana gelecek zararı, kızmadan önce düzeltmek daha kolay ve mümkündür.”

Avn bin Abdullah (r.aleyh): “Hizmetçisine kızdığı zaman, “Sen bana ne kadar da çok benziyorsun. Ben de Allahü teâlâya karşı pek günahkârım” derdi. Kızgınlığı daha da şiddetlenince, köle olan hizmetçisine, “Allah için sen hürsün der” onu serbest bırakırdı.”

“İnsanlar, gadap (kızmak) ve hilm (yumuşaklık) üzere yaratılmışlardır. Bir kimse kızar ve sonra yumuşaklık gösterirse, kızması, onu istenmiyen bir söze ve işe düşürmediği müddetçe mezmûm değildir (kınanmaz). Buna rağmen, kızmayı her zaman terk etmek, ondan uzak olmak daha iyidir.”

Abdülmelik bin Mervân dedi ki: “Bir kimsenin halîm (yumuşak) olduğu, ancak kızdığı zaman bilinir. Bir kimse kızıp da, yumuşaklık gösterirse, halim olduğu anlaşılır.”

Sehl bin Sa’d (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) birisi gelerek: “Yâ Resûlallah! Bana bir amel öğret de, onu yaptığım zaman, Allahü teâlâ ve insanlar beni sevsin” dedi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Dünyâya kıymet verme. O zaman Allahü teâlâ seni sever. İnsanların elindekine düşkün olma. O zaman da seni insanlar sever”buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Sizden birinizin, bir ip alıp bir demet odun getirmesi ve onu satması, insanlardan istemesinden onun için daha hayırlıdır.”

“Akıllı insan, her hâl-ü kârda başkasından bir şey istemekten uzak durur. Çünkü başkasından bir şey istemeye yönelmek, insanın içinde, aşağılık duygusunu doğurur.”

Mutarrif bin Abdullah bin eş-Şıhhîr, kardeşinin oğluna dedi ki: “Oğlum! Senin için bir ihtiyâç olduğu zaman bana yaz. Çünkü ben, senin yüzünü isteme zilletinden korurum.”

Şu şiiri de okudu:

“Ey başkasından isteme zilletiyle yorulmuş kişi,
Sen sâdece başa gelen belâ ile insan ölür sanma,

İnsanlardan bir şey istemek de ölümdür.
Fakat bu diğer ölümden daha büyüktür.”

“En sabırlı insan, sırrını başkasından gizleyendir.”

“İşlerinde bir bilene danışan, pişman olmaz.”

Süfyân-ı Sevrî anlattı: Mis’ar bin Kedâm’a: “Bir kimsenin gelip, senin ayıp ve kusurlarını sana söylemesini ister misin?” dedi. O da, “Eğer onlarla beni ayıplarsa, bunu istemem. Fakat bana nasîhat ederse, bunu isterim.”

“Akıllı insan, her işinde yumuşak olur. Aceleyi ve hafifliği terk eder. Allahü teâlâ, yumuşaklığı sever. Yumuşaklıktan nasîbi olmıyanın ise, hayırdan nasîbi yoktur.”

“Aceleciliğin sonu pişmanlıktır.”

“Aceleci kimsenin övüldüğü, sinirli kimsenin sevinçli olduğu, asil kimsenin hasedci (kıskanç) olduğu, aç gözlü kimsenin zengin olduğu, dilsiz kimsenin dostu bulunduğu görülmemiştir.”

“İnsana lâyık olan, kendisine hediye verildiği zaman onu kabûl etmesi, geri çevirmemesi, teşekkür etmesi, karşılığında gücünün yettiği kadar bir şeyle mukâbelede bulunmasıdır.”

“Hediye, sevgi meydana getirip, kin ve düşmanlığı giderir.”

“Müslümanın müslümana nasîhat edip, onun sıkıntı ve kederlerini gidermesi gerekir.”

“Kim bir müslümanın dünyâda bir sıkıntısını giderirse, Allahü teâlâ da âhırette onun bir sıkıntısını giderir.”

“Akıllı kimse, başkası için bâki (devamlı) olmayan şeyin, kendisi için bâki olmadığını bilir.”

“Akıllı kimse odur ki, dünyâya ve onun süsüne ve güzelliğine aldanmaz. Dünyâ ile meşgûl olması, âhıretine mâni olmaz.”

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız” buyurdu. “Her rûh sahibi ölüm şerbetini içecek, ölümü tadacaktır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 131

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 507

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 16

4) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 112

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 920

6) El-Vâfî bil-vefeyât cild-2, sh. 327

7) Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 342

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 173

9) Ravdat-ül-ukalâ

İBN-İ MENDE

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin İshâk bin Muhammed bin Yahyâ bin Mende bin Velîd el-Abdî'dir. Annesi Abdileyl kabilesinden olduğundan, dayılarına nisbetle Abdî denilmiştir. Dedesi, Eshâb-ı kiram zamanında İsfehân'ın fethinden sonra Abd-i Kaysoğullarının kölesi iken müslüman oldu. Dedesi Mende, İsfehan'da ba'zı zekât memurlarının vekîli olup, halife Mu'tasım zamanında vefât etti. Az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Oğlu Yahyâ ve torunları ise büyük hadîs âlimi olmuşlardır. İbn-i Mende 310 (m. 922) senesinde İsfehan'da doğmuştur. İsfehân ve diğer beldelerde, sayısı binyediyüze ulaşan âlimden ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için hiçbir sıkıntıdan kaçınmayan İbn-i Mende; Nişâbûr, Semerkand, Mekke, Medine, Şam, Mısır ve daha pekçok İslâm memleketlerini dolaştı. Kıymetli kitaplar te'lîf eden ve târih alanında da derin bir bilgiye sâhib olan İbn-i Mende 395 (m. 1005) yılında Safer ayında İsfehan'da vefât etti.

Bütün akrabaları hadîs âlimi olan İbn-i Mende; babasından, amcasının oğlu Abdurrahmân bin Yahyâ Ebû Ali Hasen bin Ebî Hüreyre ve İsfehân'daki pek çok âlimden, ayrıca Muhammed bin Hasen el-Kettân, Abdullah bin Ya'kûb el-Kirmânî, Ebû Ali el-Meydanî'den; Nişâbûr'da, Ebû Hâmid bin Bilâl, Muhammed bin Hüseyn el-Esâm'dan; Bağdâd'da İbnü'l-Buhtûrî ve İsmail es-Saffâr'dan; Şam'da, Hayseme bin Süleymân'dan; Mekke'de Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî'den; Mısır'da Ebû Tâhir el-Medinî'den; Semerkand'da, Heysem bin Kuleyb'den ve daha pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmişdir. Hâfız ve büyük âlim Abdurrahmân bin Ebî Hatim gibi birçok âlimden de icâzet (diploma) almıştır.

İbn-i Mende'den ise; Ebû Abdullah el-Hâkim, Ebû Abdullah Gancâr, Ebû Sa'd el-İdrîsî, Temmâm er-Râzi, Hamza es-Sehmî, Ebû Nuaym, Ahmed İbni Fadl el-Baturkânî, Ahmed bin Mahmûd es-Sekafî, Ebü'l-Fâdl Abdurrahmân bin Ahmed İbni Bendar, Ebû Osman Muhammed bin Ahmed bin Verka, oğulları Abdurrahmân, Abdülvehhâb, Ubeydullah ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Hadîs-i şerîf için uzun yolculuk yapanların sonuncusu olan İbn-i Mende, Muksirûn denilen; hıfzından (ezbere) çok hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlerin de sonuncusudur. Sika (sağlam, güvenilir) ve sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şeriflere itimad edilir) bir zât idi.

İbn-i Mende hakkında; Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî: "İbn-i Mende, İslâm âlimlerindendir. Hadîs hafızı ve imamıdır." İbn-i Hallikân: "Meşhûr hadîs hafızı İbn-i Mende, Târih-i İsfehân'ın sahibidir. Sika (güvenilir) hafızlardan biridir." Ebû İshâk bin Hamza el-Hâfız: "Onun benzerini görmedim." Ca'fer el-Müstagfirî: "Ondan daha hadîs hafızı olanı görmedim." Ebû Nuaym: "O, hadîs hafızıdır" ve Umeyr es-Senâî, "O dağ gibi büyük âlimdi." Beter-kânî; "Ebû Abdullah İbni Mende, hadîs ilminde imâm idi." Ebû Ali el-Hâfız, "İbn-i Mende, hadîs ilminde hafız olan önce ve sonraki âlimlerin bayrağı idi. Onda herhangi bir kusur görülmüş müdür?" Ebû Nuaym ise, "İbn-i Mende, hadîs ilminde bir dağ gibi sağlam ve kuvvetli idi" demişlerdi. İbn-i Mende, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyen) idi. Âlimler ittifâkla "İbn-i Mende, işittiği hadîsler işitilmemiş, topladığı hadîsler toplanılmamış hadîs hafızlarından biridir" demişlerdir.

Yaptığı seyahatlerden 40 deve yükü yazdığı notlarla dönmüştür. Bu durumu oğlu şöyle açıklamaktadır: "Babam Ebû Sa'îd bin el-Arabî'den bin sahîfe, Hayseme'den bin sahife, el-Esâm'dan bin sahife, el-Haysem eş-Şâşî'den bin sahife not tutmuştur."

Basra'da iken kendisine, ba'zı hadîs âlimlerini görmediği, istifâde edemediği söylenince, cevâbında "Biz Basra'daki âlimlerin pek çoğunu işittik. Onlardan pek kaçırdığımız olmadı" buyurdu. Birgün kendisine kaç muhaddisden hadîs-i şerîf dinlediği sorulunca, "Beşbin büyük âlimden dinledim" cevâbını vermiştir. Hâfız Ahmed bin Ca'fer "Binden fazla âlimden hadîs-i şerîf yazdım. İbn-i Mende'den hıfzı daha kuvvetli olan yoktu" buyurmuştur. Hirat'ın büyük âlimi İsmail el-Ensârî; "İbn-i Mende, zamanının en önde gelen âlimidir" demiştir. İbn-i Mende, "Hadîs-i şerîf dinlemek için, şark ve garbı iki defa dolaştım" buyurmuştur.

İbn-i Mende, Talha bin Ubeydullah'dan şöyle haber veriyor: "Ormanda idim. Akşam oldu. Abdullah bin Âmir bin Hizâm'ın kabri yanına oturdum. Kabirde çok güzel sesle Kur'ân-ı kerîm okunduğunu işittim. Gelip Resûlullaha (aleyhisselâm) haber verdim. Resûlullah (aleyhisselâm) "O Abdullahtır, Allahü

teâlâ rûhları kabz edince, Cennetdeki yerlerinde muhafaza olunur. Her gece sabaha kadar, kabirlerine bırakılır” buyurdu.

İbn-i Mende hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyuruyorlar ki:

“Birinizin kabına köpek ağzını soktuğu zaman, o kabı yedi sefer su ile ve bir sefer toprak ile temizlesin.”

“Yaptığınız işler, kabirde olan yakınlarınıza ve tanıdıklarınıza bildirilir. İyi işlerinizi görünce sevinirler. Böyle olmayan işleriniz için, yâ Rabbî! Bizi doğru yola kavuşturduğun gibi, bu kardeşimizi de kavuştur. Ondan sonra, rûhunu al! derler.”

“Ey insanlar! Ben Ebû Bekr’den râzıyım. Bunu ona bildirin. Ey insanlar! Ben, Ömer, Ali, Osman, Talha, Zübeyr, Sa’d, Sa’îd, Abdurrahmân bin Avf’dan râzıyım. Bunu onlara bildirin. Ey insanlar! Eshâbım, bilhassa kayınpederlerim ve dâmâdlarım hakkında bana riâyet ediniz. Hiç biriniz onlardan hak talep etmesin. Çünkü o haklar öyle haklardır ki, yarın kıyâmet günü bağışlanmazlar.”

İbni Mende şöyle rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbım sadaka vermeye teşvik ettiği zaman, herkes gücü yettiği kadar, sadaka olarak birşeyler getirdiler. Eshâb-ı kiramdan Utbe bin Zeyd “Allahım! Sadaka olarak vereceğim hiç malım yok. Ben de sadaka olarak, kullarından şeref ve haysiyetime tecâvüzde bulunanları affediyorum” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbına, “Kendisine yapılan tecâvüzleri dün akşam bağışlayan nerede?” diye sordu. Bunun üzerine Utbe bin Zeyd ayağa kalktı. Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm) “Sadakası kabûl olundu” buyurdu.

İbn-i Mende, Ebû Raşid bin Abdurrahmân’ın (radıyallahü anh) şöyle anlattığını, naklediyor: Kabilemiz adına yüz kişi, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ile görüşmek için gittik. Beraber geldiğimiz arkadaşlarım “Ebû Muâviye, önce sen Peygamberin yanına git. Eğer ilgi görürsen bize haber ver, biz de yanına gidelim. Eğer ilgi görmezsen, hep beraber geri dönelim diyerek, önce beni gönderdiler. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna çıkınca: “İyi sabahlar yâ Muhammed” dedim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Bu müslümanların selâmı değildir” buyurdu. Ben de “Müslümanların selâmı nasıldır, yâ Resûlallah?” diye sordum. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Müslüman bir müslümanla karşılaştığı zaman, esselâmü aleyküm ve rahmetullah desin” buyurdu. Ben de “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah ve rahmetullahi ve berekâtüh” dedim, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Ve aleykümselâm ve rahmetullahi ve berekâtühû” diyerek selâmımı aldıktan sonra “İsmin nedir? Kimsin?” buyurdu. “Lat ve Uzza’nın kulunun oğlu Ebû Muâviye’yim” diye cevap verdim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana, “Sen Rahmân olan Allahü teâlânın kulunun oğlu Ebû Râşid’sin” buyurdu. Büyük izzet ve ikramda bulundu. Beni yanıbaşında oturttu. Cübbesini bana giydirdi. Ayakkabıları ile asasını bana hediye etti. Bunun üzerine ben de müslüman oldum. Yanımdakiler Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah, bu zâta ne kadar ikramda bulundun?” diyerek hayretlerini belirttiler. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bu, kavminin ileri gelenidir. Size bir kavmin büyüğü gelirse, ona izzet ve ikramda bulunun.” buyurdu.

Abdurrahmân bin Ebî Ukayl’den şöyle naklediyor: Sakîf heyetiyle birlikte Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna geldim. Develerimizi kapının önünde çöktürdük. İçeri girerken herkese kızgın kızgın bakıyorduk. Fakat dışarı çıkarken sevmediğimiz kimse kalmadı. İçimizden birisi, “Ey Allah’ın Peygamberi! Rabbinden kendin için Hazreti Süleymân’ın (aleyhisselâm) saltanatı gibi bir saltanat isteseydin ya!” deyince, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bu soruya gülerek şöyle cevap verdi: “Bana verilen, Allah katında Süleymân’ın saltanatından daha üstündür. Zîrâ, Allahü teâlâ gönderdiği her peygambere bir duâ hakkı tanımıştır. Onlardan ba’zıları dünyâyı istemişler. Bunlara dünyâ verilmiştir. Bir kısmı, isyan etmeleri sebebiyle kavmine bedduâ etmiş. Kavmi de bu yüzden helak edilmiştir. Ben ise, Allahü teâlânın bana verdiği bu hakkı, kıyâmet günü ümmetime şefaat etmek için kullanacağım”

Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî’den, İbn-i Mes’ûd’un kendisine şöyle anlattığını nakletti: Tebük savaşı esnasında bir gece kalktım. Karargâhın bir tarafında bir ateş yandığını gördüm. Hemen o tarafa doğru yürüdüm. Gördüm ki, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebû Bekr (radıyallahü anh) ve Ömer (radıyallahü anh) oradaydılar. Zülbicadeyn Abdullah vefât etmiş, onun için mezar kazmışlardı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) kabre inerek onu yerleştirdi. Üzerine toprak attıktan sonra, “Allahım! Ben, bu akşama kadar ondan memnundum. Sen de ondan hoşnut ol!” diye duâ etti.

Ebza el-Hezaî'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ediyor: "Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) halka nasîhat veriyordu. Müslümanlardan bir grubu meth-ü sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Komşularına dîni öğretmeyenlere, anlatmayanlara, Allahü teâlânın emirlerini bildirip yasaklarından sakındırmayanlara, komşularından dinlerini öğrenmeyenlere, anlayıp muhakeme etmeyenlere ne oluyor? Her kavim komşularına dîni anlatsın ve öğretsin. Onlara Allahü teâlânın emirlerini bildirip, yasaklarından sakındırsın. Dîni bilmeyen kavimler de, komşularından öğrensinler. Derin bir anlayışa kavuşsunlar, öğrendiklerini muhakeme etsinler. Eğer böyle yapmazlarsa, dünyâda onlara gereken cezayı veririm" buyurdu ve minberden indi. Bunun üzerine orada bulunanlardan bir kısmı, "Peygamber efendimizin bu sözüyle kasdettiği hangi kabiledir acaba?" dediler. Diğer bir kısmı ise, "Bunlar, Ebû Mûsâ el-Eş'arînin mensûb olduğu kabiledir. Çünkü onlar fakîhdirler. Onların vahalarda ve çöllerde yaşayan câhil komşuları vardır" dediler. Bu kabileye mensûb olanlar bu sözleri işitince, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yanına gelerek, "Yâ Resûlallah! Başkalarını hayırla anarken, bizi kötü olarak anmışsınız. Biz ne yaptık?" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Bir kavim, komşularına öğretmeli, onlara İslâmı anlatmalı, ikaz etmeli, onlara iyi şeyleri emredip kötü şeylerden de uzaklaştırmalıdır. Dîni bilmeyen kavim de öğrenmeli, anlamak ve muhakeme etmelidir. Aksi halde dünyâda onlara gereken cezayı veririm" buyurdu. Onlar, "Başkalarına dîni biz mi öğreteceğiz" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sözlerini aynen tekrar etti. Onlar da yine aynı şekilde sordular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) sözlerini yine tekrar edince, bu defa "O zaman bize bir yıl süre ver" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onlara, komşularına dinin emir ve yasaklarını öğretmeleri için bir yıl süre tanıdı. Sonra Kur'ân-ı kerîmden meâlen şu âyet-i kerîmeyi okudu: "İsrâiloğullarından kâfir olanlara, hem Davud'un, hem de Meryemoğlu Îsâ'nın dili ile la'net olundu. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve hakkın sınırını aşmış olmalarıydı. Onlar, birbirlerini yaptıkları fenâlıktan alıkoymazlardı. Gerçekten ne kötü iş yapıyorlardı!" (Mâide: 78-79).

Pekçok kıymetli eser yazan İbn-i Mende'nin en meşhûr eseri Târih-i İsfehân'dır. Ayrıca tasavvuf hâllerini ve edeblerini anlattığı Sıfât-ut-tasavvuf, nesebler hakkında ma'lûmat verdiği el-Müttefik vel-müfterik, el-Hucce alâ târih-il-mihce ve Mu'cem-ül-Buldân, Musannef fî tabakât-is-Sahâbe vet-Tâbiîn, Esmâ-üs-Sahâbe, en-Nâsih ve'l-mensûh, Fet'h-ül-bâb fil-kûnye vel-elkâb, el-Îmân alâ resm-il-ittifâk vet-tefrîk adlı eserleri vardır..

1) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 70

2) El-Vâfi cild-2, sh. 190

3) El-Kâmil fit-târih cild-9, sh. 66

4) El-Muntazam cild-7, sh. 232

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 146, cild-2, sh. 234

6) Nücûm-uz-zâhire cild-4, sh. 213

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 220

8) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 26

9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 328

10) El-A'lâm cild-6, sh. 29

11) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 42

12) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 289

13) El-Muhtasarfî ahbâr-il beşer cild-2, sh. 71

14) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 932, 1019

15) Kıyâmet ve Âhıret sh. 21

16) Vehhâbîye Nasîhat sh. 107

İBN-İ MÜNÂDÎ (Ahmed bin Ca'fer)

Bağdâd'da yetişen Hanbelî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ca'fer bin Muhammed bin Abdullah İbni Münâdî el-Bağdâdî'dir. Künyesi, Ebü'l-Hasen veya Hüseyn'dir. "İbn-i Münâdî" olarak meşhûr oldu. 250 (m. 864) senesi Rabî-ul-evvel ayında doğdu. 257 senesinde doğduğu da rivâyet edildi.

273 (m. 887) senesinde hac için Mekke’ye gitti. Bağdâd’da yetişen âlimlerin, en çok ilim sahibi olanlarından idi. Çok kitap yazdı. Hadîs ilminde sadûk ve emîn bir râvidir. Takvâ ve vera’sı çoktu, ya’nî haram ve şüphelilerden çok sakınırdı. 336 (m. 947) senesi Muharrem ayında vefât etti. Vefâtında seksen yaşlarındaydı.

Ahmed bin Ca’fer, birçok ilimlerde yüksek bir âlimdir. Yaşadığı, asırda, Kur’ân-ı kerîm ilimlerinde ondan daha üstün olanı yoktu. O, dedesi Muhammed ve babası Ca’fer’den sonra, Muhammed bin Abdülmelik ed-Dakîkî, Ebû Bekr Muhammed bin İshâk es-Sagânî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî, Zekeriyyâ bin Yahyâ el-Mervezî, Ebü’l-Buhterî Abdullah bin Muhammed bin Şâkir el Anbarrî, Îsâ bin Ca’fer el-Verrâk, Ebû Yûsuf el-Kalûsî ve daha pekçok âlimden ilim aldı. Bizzat ilim meclislerinde bulunup, onlarla sohbet etti. Çok şeyler öğrendi. Her ilimde yükseldi. Kur’ân-ı kerîm ile ilgili kırâat bilgilerinde üstün bir mevki kazandı. Çok hadîs-i şerîf ezberledi ve rivâyet etti.

Kendisinden az kimse ilim aldı. Ebû Ömer bin Hayve ve onun gibi olanlar ondan rivâyette bulundular. Annesinin babası Sa’îd, ondan ilim öğretmek için icâzet aldı. Talebelerinin hepsi, yaşı kendinden büyük olanlardı. Yaşıtları ve sonrakiler, az istifâde etti. Bunun sebebi de, ilminin çok olmasına ve dînine bağlılıktaki yüksek derecesine rağmen, mizacının sert olmasıydı. Ondan en sonra ilim alıp rivâyet eden, Muhammed bin Fâris el-Lügavî’dir. İbn-i Cevzî, Ebû Yûsuf-i Kudsî’den naklederek diyor ki; “Ebü’l-Hüseyn bin Münâdî, Kur’ân-ı kerîm ilimleri hakkında dörtyüz (400), diğer ilimlere âit de kırk (40) küsur kitap yazdı. Onun sözlerinde lüzumsuz olan hiçbir şey yoktu. Her birisi çok kıymetli idi. Rivâyet ve dirayet bilgilerini çok güzel birleştirip te’lîf etti. Eserlerini hakkıyla inceleyen kimse, onun faziletine (üstünlüğüne), mütâlâasının çokluğuna ve onun eserleri dışında başka hiçbir yerde bulunmayan faydalı bilgilere vâkıf olur.”

Ubeydullah bin Ahmed es-Sayrâfi diyor ki; “İbn-i Münâdî, dinde çok gayretliydi. Çok sert mizaçlı idi. Bunun için onun sahip olduğu ilimleri, çok kimse öğrenip yayamadı.”

Ebü’l-Hüseyn bin Salt diyor ki, “İbn-i Kâc el-Verrâk ile beraber İbn-i Münâdî’nin yanına ilim öğrenmek için gitmiştik. Kapısına vardığımız zaman, onun câriyesi kapıya çıktı ve “Siz kaç kişisiniz?” diye sordu. Biz de sayımızı haber verdik. Eve girmek ve hadîs-i şerîf öğrenmek için bize izin verildi. Bir kerresinde bizimle beraber, yanında kölesi olan birisi de girdi. Biz izin istediğimiz zaman, câriye yine “Siz kaç kişisiniz?” diye sordu. Biz de: “Onüç kişi kadarız” dedik. Yabancıyı ve kölesini sayıya dâhil etmemiştik. Bizi onbeş kişi görünce dedi ki: “Bugün dönüp gidiniz. Size hadîs-i şerîf öğretmeyeceğim.” Biz de dönüp gittik. Kendisinin bir meşgûliyeti olduğunu zannetmiştik. Sonra ikinci günkü ilim meclisine geldik. Bizi geri çevirdi ve hadîs-i şerîf öğretmedi. Biz de ona, hadîs-i şerîf öğretmemesine sebep olan şey nedir? diye sorduk. Dedi ki: “Siz her defasında câriyeme, ders için geldiğiniz sayınızı doğru söylüyordunuz. Son defa geldiğinizde yalan söylediniz. Bu kadar yalan söyleyen kimsenin, ondan daha çok şeylerde yalan söylemesinden emîn olunmaz.” Ondan özür dileyerek: “Bundan sonra daha dikkatli davranacağız” dedik.

Eserlerinden ba’zıları şunlardır: 1. Nâsih-ül-Kur’ân ve mensûhuhü, 2. İhtilâf-ül-aded, 3. Düâ-ü envâ-ıl-isti’âzâti min sâir-îl-âfâti vel-âhât

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 69

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 3

3) El-Bidâye ven-Nihâye, cild-11, sh. 219

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 849

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 183

İBN-İ MÜNZİR (Muhammed bin İbrâhîm)

Hadîs ve fıkıh ilimlerinde müctehid âlimlerden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm bin Münzir en-Nişâbûrî’dir. Künyesi Ebû Bekr’dir. Mekke’de “Şeyh-ül-harem” diye meşhûr oldu. 242 (m. 856) senesinde İran’ın Nişâbûr şehrinde doğdu. İlim öğrenmek için çok yer gezdi. Mekke’ye yerleşti. Birçok âlimden ilim aldı. Fıkıh ilminde mutlak müctehid idi. Birçok kitap yazdı. 319 (m. 931) senesinde Mekke’de vefât etti.

İbnü'l-Münzir, Mekke'de müftîlik yaptı. Buradaki âlimlerin en üstünlerinden olduğu için kendisine "Şeyh-ül-harem = Haremin (ya'nî Mekke'deki âlimlerin) üstadı" denilirdi. Hadîs ve fıkıhda müctehid âlimlerdendir. Şeyh Ebû İshâk-ı Şîrâzî, "Tabakât-ül-fukahâ" adındaki eserinde, onu, müctehid fakîhler arasında saymaktadır.

İbnü'l-Münzir, Muhammed bin Meymûn, Muhammed bin İsmail es-Sâig, Muhammed bin Abdullah bin Abdülhakem, Rebî' bin Süleymân ve daha pekçok âlimden ilim aldı. Kendisinden de; Ebû Bekr bin Mukrî', Muhammed bin Yahyâ bin Ammâr-ı Dimyâtî Hasen bin Ali bin Şa'bân ve kardeşi Hüseyn bin Ali ve daha birçok âlim ilim aldılar, rivâyette bulundular.

Muhammed bin İbrâhîm İbni Münzir ile birlikte, Muhammed bin Nasr, Muhammed bin Cerîr ve Muhammed bin Huzeyme de mutlak müctehidlerden idiler. Başka bir müctehidi taklid etmezler, kendi ictihâdlarına uyarlardı. İbnü'l-Münzir'in ictihâdının, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ictihâdına ve onun usûlüne uygunluğundan dolayı, Şafiî mezhebi âlimlerinden olduğunu bildirenler oldu. Şeyh Ebû Ali ve ba'zı Şafiî âlimleri de, onların hepsinin imâm-ı a'zamın re'yine (ictihâdına) uygun ictihâd ettiklerini ve ona tâbi olup, onun mezhebine nisbet edildiklerini söylediler. Bununla beraber, onu taklid eden müctehid âlimlerden değillerdi. İctihadlarının çoğunda İmâm-ı a'zamın re'yinden ayrılsalar bile, çok kerre onun usûlünden dışarı çıkmadılar. Fakat âlimlerin çoğu bunların dördünü de Şafiî âlimlerinden saymışlar ve onun mezhebine dâhil olduklarını söylemişlerdir.

Fıkıh ve hadîs ilimlerinde derin bir ilme sahipti. Zamanındaki âlimler arasında onun derecesine yükselenler çok azdı. Bütün âlimlerin ilmine i'timâd ettiği yüksek bir âlimdi. Mezheb âlimlerinin beyanlarını, aralarındaki ihtilaflı mes'eleleri ve bunların delîllerini çok iyi biliyordu. Bunları ve dinde icmâ' ile sabit olan hükümleri bir kitapta toplamıştı. Onun bu husûsta yazdığı eserine, herkes ihtiyâç duyuyordu. Eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-ül-evsât,

2. Kitâb-ül-işrâf fî ihtilâfil-ulemâ,

3. Kitâb-üt-tefsîr,

4. Kitâb-ül-icmâ',

5. Kitâb-üs-Süneni ve'l-icmâ'ı ve'l-İhtilâf.

İbnü'l-Münzir'in, Ebû Tâlib-i Mekkî'nin ve İbn-i Hüzeyme'nin, Resûlullah efendimizden ve O'nun Sahâbîlerinden rivâyet ettiği duâlardan ba'zıları şunlardır:

"Sübhâne rabbiyel-aliyyil-a'lel-vehhâb. Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh, lehül-mülkü ve lehül-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir"

"Raditübillahi **rabben ve bil-İslâmi dinen ve bi-Muhammedin nebiyyen."**

(Allahı Rab, İslâmı dîn, Muhammed'i (aleyhisselâm) Peygamber olarak kabûl ettim.)

"Ey, yerleri ve gökleri yaratan, gizli ve aşikâre herşeyi bilip herşeye mâlik olan Allahım! Bir olduğuna ve senden başka ibâdete lâyık kimsenin bulunmadığına şehâdet ederim. Kendi kötülüklerimden, şeytanın hile ve desiselerinden sana sığınırım."

"Allahım! Senden, dînim ve dünyâm, malım ve ailem hakkında af ve afiyet dilerim."

"Allahım, kusurlarımı ört ve beni tehlikelerden emîn kıl. Sürçmelerimi azalt; önümden, ardımdan, sağımdan ve solumdan beni koru ve azametinle alt tarafımdan (üzerinde yürüdüğüm şu topraklardan) gelecek zararlardan beni koru!"

"Allahım! Beni, mekrinden emîn olanlardan kılma (Senin gazâbından devamlı korkanlardan eyle). Bana başkasını musallat etme. Dâima kusurlarımı Ört ve beni zikrinden, ayrılan gâfillerden kılma."

"Allahım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibâdete lâyık ma'bûd yoktur. Beni yaratan sensin. Ben senin kulunum, gücümün yettiği kadar sana verdiğim söz ve ahid üzerindeyim. Yaptığım kötülüklerden sana sığınırım, verdiğin ni'metlere şükreder, kusurlarımdan sana iltica ederim. Günahlarımı mağfiret eyle, senden başka mağfiret eden yoktur."

(Bu duâ, "Seyyid-ül-istigfâr" adıyle meşhûrdur.)

"Allahım! Gözüme, kulağıma ve bütün bedenime sıhhat ve afiyet ihsân eyle! Senden başka hakîkî ma'bûd yoktur."

“Allahım! Kaza ve kaderinden râzı olmayı, öldükten sonra huzûr içinde ebedî se’âdeti ve cemâlini müşâhede zevkini, sana vâsıl olma hevesini, dayanılmayacak zararlardan ve sapıtıcı fitnelerden beni korumanı senden ister; zulm etmek ve zâlim olmaktan, başkasına tecâvüz etmekten veya tecâvüze uğramaktan veya affedilmeyecek bir günahı işlemekten de sana sığınırım”

“Allahım! Din ve azmimde sebatı, rüşdümde azîmeti, iyi işlere azmetmeyi senden isterim. Ni’metine şükrü ve sana güzel ibâdet edebilmeyi senden isterim. Her şeyden sâlim ve huşû’ sahibi bir kalbe, dürüst ahlâka, sâdık ve zikredici lisana sahip olmayı, ni’metine şükür ile güzel ibâdet ve makbûl amellerde bulunmamı senden isterim. Bildiğin bütün iyilikleri senden ister ve bildiğin bütün kötülüklerden sana sığınırım. Bildiğin bütün günahlardan sana tövbe ederim. Sen bilirsin, ben bilemem. Bütün gizli şeyleri en iyi bilen sensin!

Allahım! Geçmiş ve gelecek, gizli ve aşikâre işlediğim ve senin bildiğin bütün kusurlarımı mağfiret et. İlk ve son, herşeye kadir olan ve her gizliyi bilen sensin. Allahım! Senden Sonu küfür olmayan îmânı, tükenmeyen ni’metleri “Huld” Cennetinde, Peygamberin Muhammed aleyhisselâm ile arkadaşlığı senden isterim.”

“Allahım! Söz ve işlerin güzelini ve bütün iyilikleri, kötülüklerden uzak kalmayı, yoksulları sevmeyi, senden isterim. Seni sevmeyi ve seni seveni sevmeyi ve sevgine yaklaştıracak her ameli sevmeyi senden isterim. Günahlarımı bağışlamanı, beni mağfiret edip merhamet etmeni senden isterim. Kavmimi belâ ve musîbet ile imtihan edeceğin zaman, hemen beni kendine al ve fitne ile karşılaştırma!”

“Allahım! Gaybı bilen ve her şeye yeten sonsuz kudretin hürmetine, hakkımda hayat hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat. Ölüm hayırlı olduğunda da rûhumu kabzeyle. Gizli ve aşikâre haşyet (korku) üzere bulunmamı, hiddet ve sükûnette adâletten ayrılmamamı, zenginlik ve fakîrlikte i’tidâli ve zâtının cemâline bakmanın zevkini ve sana ulaşmanın aşk ve hevesini senden ister, zarar veren şeylerin mazarratından ve sapıtan fitnelerden sana sığınırım. Allahım îmân cevheri ile bizi süslendir. Hidâyette olup, hidâyete ulaştıranlardan eyle!”

“Allahım! İsyan ile aramızda perde olacak şekilde, bize haşyet (korku) ihsân eyle. Cennetine ulaştıracak tâati, dünyâ ve âhiret musibetlerini ehvenleştirecek yakîni bize ver!”

“Allahım! Yüzümüzü haya, kalbimizi korku ile doldur. Sana kulluk edecek şekilde gönüllerimize heybet ve azametini yerleştir. En üstün sevgilimiz ve en çok korkacağımız sen ol!”

“Allahım! Bugünün evvelini ni’met, ortasını rahmet, sonunu da mağfiret ve kerâmet kıl.”

“Hamd, o Allaha olsun ki, azameti karşısında herşey tevâzu gösterdi, dize geldi. Yüceliği karşısında herşey yerlere serildi. Mülk ve azameti karşısında herşey eğildi. Kudretine herkes teslim oldu. Hamd, o Allaha olsun ki, heybeti karşısında herşey durakladı. Hikmeti ile herşeyi açığa çıkardı ve kibriyâlığı (büyüklüğü) karşısında herşey küçüldü.”

“Allahım! Bizi müttekî olan dostlarından, felaha ermiş cemâatinden ve sâlih kullarından eyle. Sevdiğin işleri başarmada bizi muvaffak eyle ve bizi lehimize olan iyi işlere teveccüh ettir (yönlendir)**.”**

“Allahım! İyilikleri toplayan, evveli ve âhiri iyilik olan herşeyi senden ister; kötülükleri toplayan, evveli ve âhiri kötülük olan herşeyden sana sığınırız.”

“Allahım! Benim üzerimde olan kudretin hakkı için bana rahmetinle teveccüh et. Sen tövbeleri kabûl eden azîm ve merhamet sahibisin. Allahım hilm ve keremin hakkı için beni affeyle, bağışla. Sen mağfiret edici ve hilm sahibisin. Allahım, hâlimi bilirsin, merhamet et. Zira sen merhamet edenlerin en merhametlisisin!”

“Allahım! Bana olan mâlikiyyetin hürmetine, beni nefsime hâkim kıl ve nefsimi bana musallat etme. Zira dilediği gibi yapan, melik ve cebbar sensin.”

“Allahım! Seni noksan sıfatlardan takdis, tesbih, tenzih eder ve sana hamd ederim. Senden başka ilâh yoktur. Kötülükleri yapmakla nefsime zulüm ettim, günahlarımı mağfiret eyle. Sen benim Rabbimsin, günahlarımı ancak sen bağışlarsın.”

“Allahım! Sana kavuşturacak doğru yolu bana ilham et ve nefsimin kötülüklerinden beni koru!”

“Allahım! Benim azâba uğramama sebep olmayacak helâl lokmayı, bana rızık eyle. Beni taksimatına kanâat edenlerden eyle ve bana ayırdığın rızık ile, senin kabûl edeceğin iyi şeylerde beni çalıştır!”

“Allahım! Senden, günahlarımın affını, vücûdumun afiyetini hüsn-ü yakîn ile dünyâ ve âhırette huzûr, refah ve se’âdeti dilerim. Ey, günah kendisine zarar vermeyen ve mağfiret kendisinden birşey eksiltmeyen Allahım! Sana zararı dokunmayan günahlarımı bana bağışla, senden birşey eksiltmeyen mağfiretini de bana ver!”

Duâ olarak da okunabilen ba’zı âyet-i kerîme meâlleri şöyledir:

“Ey Rabbimiz! Bize sabır ver, müslüman olduğumuz halde rûhumuzu kabzeyle.” (A’râf-126)

“Sen, dünyâ ve âhırette benim dostum, yardımcım ve koruyucumsun. Benim canımı müslüman olduğum hâlde al ve sâlihlere kat.”(Yûsuf-101)

“Sen, bizim velîmiz, dostumuzsun. Bizi affet ve bize rahmet et! Mağfiret edicilerin en hayırlısı sensin.” (A’râf-155)

“Bizim için bu dünyâda ve âhırette güzel olanı yaz. Biz sana döndük.” (A’râf-156)

“Ey Rabbimiz! Sana tevvekkül ve sana teveccüh ettik. Rücû’, dönüş ancak sanadır.” (Mümtehine-4)

“Ey Rabbimiz! Bizi bu zâlim kavmin işkencesine uğratma.” (Yûnus-85)

“Ey Rabbimiz! Kâfirleri bize musallat etme. Bizi mağfiret eyle! Sen muhakkak azîz ve hakimsin.” (Mümtehine-5)

“Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırı hareketlerimizi mağfiret eyle. (Düşmanla muharebede) ayaklarımızı sabit kıl, tesânüdümüzü arttır ve kâfirlere karşı bize yardım et!” (Âl-i İmrân-147)

“Ey Rabbimiz! Bizi ve îmânda bizden önce olan din kardeşlerimizi mağfiret eyle ve kalblerimizde mü’minler için kin ve hased bırakma. Ey Rabbimiz! Sen çok şefkat ve çok merhamet sahibisin.” (Haşr-10)

“Ey Rabbimiz! Bize senin katından rahmet ver. İşimizde bize doğru bir yol tuttur.” (Kehf-10)

“Ey Rabbimiz, bize dünyâda hasene (iyilik) ver, âhırette de hasene ver ve ateşin (Cehennemin) azâbından bizleri koru!” (Bekâra: 201)

“Ey Rabbimiz! Doğrusu biz bir münâdi işittik. O, Rabbimize imân edin diye îmâna çağırıyor, biz de îmân ettik. Ey Rabbimiz! Günahlarımızı mağfiret eyle. Kusurlarımızı ört ve bizi iyiler arasında öldür. Ey Rabbimiz! Resûllerinin lisânı ile va’dettiklerini bize ver. Kıyâmette bizi rezîl ve rüsvâ etme! Muhakkak ki Sen sözünden dönmezsin.” (Âl-i İmrân: 193-194)

“Ey Rabbimiz! Eğer unuttuk veya yanıldıysak bizi mes’ûl tutma. Ey Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Takat getiremeyeceğimiz şeyleri bize yükleme. Bizi affet, hatâlarımızı bağışla. Bize rahmet eyle. Sen bizim mevlâmızsın, koruyucumuz ve yardımcımızsın. Kâfirlere karşı bize yardım et!” (Bekâra-286)

“Rabbim! Beni, anne ve babamı mağfiret eyle. Onlar, küçüklüğümde bana acıyıp baktıkları gibi, Sen de onlara rahmet eyle. Kadın, erkek bütün mü’min ve müslümanların ölü ve dirilerini affet. Rabbim! Bana mağfiret ve merhamet et. Sana ma’lûm olan günahlarımı affeyle. İzzet ve kerem sahibi Sen’sin. Merhamet edicilerin en hayırlısı, mağfiret edicilerin de en hayırlısı sensin. Biz Allah içiniz, Allahtan geldik ve O’na döneceğiz. Kuvvet ve kudret Azîz ve Yüce Olan Allahındır. Allah bize yeter en iyi koruyucu O’dur. Hatem-ül-Enbiyâ Hazreti Muhammed Mustafâ ve âline salât ve selâm olsun.”

“Allahım! Cimrilik ve korkaklıktan sana sığınırım. Erzel-i ömürden (bunaklık günlerinden), el ve ayak tutmayıp atehe (bunaklık) getirecek ve akıl muvazenemin bozulacağı şekilde ihtiyârlıktan sana sığınırım. Dünyâ sıkıntılarından ve kabir azâbından yine sana sığınırım.”

“Allahım! Tabiat, huy hâline gelecek ve beni lekeleyecek tamahtan ve tamah edilmeyecek şeyleri tamah etmekten ve ulaşılamayacak şeylere tamah etmekten sana sığınırım.”

“Allahım! Faydasız ilimden, huşû’suz kalbden, kabûl olunmayacak duâdan ve doymak bilmeyen nefsten sana sığınırım, şiddetli ızdırap veren açlıktan ve kötü bir huy olan hıyânetlikten, tenbellik, cimrilik, korkaklık, ihtiyârlık ve bunaklıktan, deccâlın fitnesinden, kabir azâbından, hayatın ve ölümün fitnelerinden sana sığınırım.”

“Allahım! Yoluna girmiş, huşû’ ile senden korkan bir kalbe sâhib olmayı senden isterim. Allahım! Geniş mağfiret ve rahmetini gerektiren şeyleri ve her günahtan selâmeti ve her

iyiliğe sâhib olmayı, Cehenneme varmayıp, Cennete ulaşmayı senden dilerim.”

“Allahım! Gerilemekten, yüksekten düşüp helak olmaktan, sıkıntıdan, suda boğulmaktan ve bina altında kalmaktan sana sığınırım. Hak yolundan ayrılmaktan veya dünyalık uğrunda ölmekten sana sığırım.”

“Allahım! Kötü huy, kötü amel, kötü hastalık ve nefsin kötü arzularından beni uzaklaştır.”

“Allahım! Çetin imtihandan, helâktan, kaza ve kaderinden ve düşmanlarımı sevindirecek imtihandan sana sığınırım.”

“Allahım! Küfürden, borçtan, fakîrlikten, Cehennem azâbından ve deccâlın fitnesinden sana sığınırım.”

“Allahım! Gözümün, kulağımın, dilimin, kalbimin, düşünce ve şehvetimin şerrinden sana sığınırım.”

“Allahım! Çöl ve yolculuk komşuları geçicidir. Dâimi ikâmetgâhımdaki kötü komşudan sana sığınırım.”

“Allahım! Katı yürekli olmaktan, gafletten, darlıktan, zillet ve miskînlikten, hakîr olmaktan ve fakîrlikten sana sığınırım. Küfür, yoksulluk, aşikâre isyan ve haktan ayrılmaktan, nifak, riya ve gösterişten, kötü huy ve dar geçimden şöhret ve riyadan sana sığınırım. Sağırlık, dilsizlik, körlük, cinnet, cüzzam, alalık ve benzeri kötü hastalıklardan sana sığınırım.”

“Allahım! Verdiğin ni’metin yok olmasından, verdiğin sıhhatin bozulmasından, ani olarak gelecek musîbet ve felaketten, gazâbını mûcib olacak bütün hareketlerden sana sığınırım.”

“Allahım! Cehennemin fitne ve azâbından, kabrin fitne ve azâbından, fitne uyandıran zenginliğin ve fakîrliğin şerrinden, deccâlın uyandırdığı fitnenin şerrinden ve bütün kusur, günah ve isyanlardan sana sığınırım.”

“Allahım! Ağır borçtan, düşmanımın bana galip gelip sevinmesinden sana sığınırım.
Muhammed’e (aleyhisselâm) ve bütün iyilere salât ve selâm olsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 28

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 102 vd.

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 207

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 782

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 280

6) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 150

7) Tehzîb-ül-esmâ ve-lügu cild-2, sh. 196

8) Tabakât-ül-fukahâ (Şirâzî) sh. 89

9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 261

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 50

11) El-A’lâm cild-5, sh. 294

12) İhyâu Ulûmiddîn cild-1, sh. 292

İBN-İ NÜCEYD

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Amr olup, ismi, İsmail bin Nüceyd bin Ahmed bin Yûsuf bin Sâlim bin Hâlid’dir. Ebû Osman Hayrî’nin talebelerinden olup, onların önde gelenlerinden idi. Cüneyd-i Bağdadî ile görüşmüş, onun sohbetinde bulunmuştur. Vera’, ma’rifet, riyâzet ve kerâmetleri çoktur. Nişâbûr’da yaşamıştır. 366 (m. 976) yılında vefât etti. Menkıbeleri ve birçok veciz sözleri vardır. Pekçok hadîs-i şerîf ezberlemiş ve rivâyet etmiştir.

Kendisi anlatır: “İlk defa Ebû Osman Hayrî’nin meclisinde tövbe ettim. Bir süre sonra tekrar günah işlemeye başlayınca, sohbetlerini terk ettim. Bu zâtı ne zaman görsem, beni görmesin diye utancımdan kaçardım. Fakat bir gün beni yolda görünce: “Yavrucuğum, günahsız ve temiz olduğun sürece düşmanlarınla oturma. Çünkü düşman sendeki kusuru görür ve bundan dolayı sevinir. Buna da sen üzülürsün. Günah işlemen gerekiyorsa, gene bizim yanımıza gel, biz sana katlanırız. Böylece düşmanın istediği bir duruma düşmüş ve onu sevindirmiş olmazsın” deyince, günah işlemekten vazgeçtim ve samimi bir şekilde tövbe ettim.”

Birgün Ebû Osman, sınır boylarındaki müslümanların ihtiyâçlarını görmek için halktan yardım istedi. Kimse birşey veremedi. Bundan dolayı Ebû Osman çok üzüldü ve ağladı. Yatsı namazından sonra İbn-i Nüceyd, içinde ikibin dirhem olan bir kese getirip Ebû Osman’a verdi ve: “Bu paraları istediğiniz yere harcayınız” dedi. Ebû Osman buna çok sevindi ve hayır duâda bulundu. Sabahleyin sohbetindekilere “Dün gece İbn-i Nüceyd bizi çok sevindirdi. Sınır boyundaki müslümanların ihtiyâcı için ikibin dirhem getirdi” deyince, İbn-i Nüceyd ayağa kalkarak, “O dirhemler annemin idi. Onun rızâsını almadan onları size getirdim. Onları geri verin de, anneme iade edeyim” dedim. Ebû Osman dirhemleri geri verdi. Akşam olduğu zaman İbn-i Nüceyd dirhemleri tekrar geri getirerek Ebû Osmana: “Bu malı öyle bir şekilde sarf ediniz ki, bizden başka hiç kimse bilmesin” dedi.

İbn-i Nüceyd buyurdular ki: “Nefsine değer veren, dinine kıymet vermez.”

“Kula lâzım olan şey, sünnete uygun olarak kulluğa yapışmak ve bu yolda yürümektir.”

“Fâidesiz ilim, sahibine menfaatten çok zarar verir.”

“Fikri sıhhatli olanın sözü sâdık, ameli hâlis olur.”

“Tasavvuf, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta sabır etmektir.”

“Bir kimsenin gözünde nefsinin değeri olursa, ona işlediği günahı basit gelir.”

“Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ederse, ona sâlih ve ihtiyâr zâtlara hizmet etmeyi, onların istedikleri işleri yapmayı, hayır yollarına girmeyi ve bu hayırları görmeyi nasîb eder.”

“Düşüncesini doğrultan kimsenin konuşması doğru olur ve ameli de hâlis olur.”

“Tevekkül eden kimse, Allahü teâlânın hükümlerine râzı olan kimsedir.”

“Kim birşeyin ona faydalı veya zararlı olduğunu bilmezse, cehâletini ortaya koyar.”

“Halkın karşısındaki i’tibâr ve mevkiini bir tarafa atıverenin, dünyâdan ve dünyâ ehlinden yüz çevirmesi gayet kolay olur.”

“İnsanı terbiye etmek, ona ihsânda bulunmaktan daha hayırlıdır.”

“Emîrleri hafif tutmak, o emri veren âmiri az tanımaktan ileri gelir. Eğer kul, emir veren, âmir olan Allahü teâlâyı tam hakkı ile tanırsa, emirlerini hafif görmez.”

Abdülvâhid bana vasıyyet et, deyince şöyle buyurdu: “İlim ile meşgûl ol. Bütün müslümanlara hürmet et. Günlerini boş geçirme, insanların arasında garîb ol. İlim ve müslümanlara hürmet ile meşgûl olman, Allahü teâlânın emirlerinden sana bir hissedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 454

2) Risâle-i Kuşeyrî sh. 171

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 120

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 190, 261, 266

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 245

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 379

7) Nefehât-ül-üns sh. 269

8) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 220

İBN-İ ŞÂHİN

Tefsîr, hadîs, kırâat ve târih âlimi, vâ’iz. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Çok kitap yazdı. Künyesi Ebû Hafs olup, asıl ismi, Ömer bin Ahmed bin Osman bin Ahmed bin Muhammed bin Eyyûb bin Ezdâd bin Serrâc bin Abdurrahmân’dır. Annesi, Ahmed bin Muhammed bin Yûsuf bin Şâhin Şeybânî’nin kızıdır. İbn-i Şahin ismi buradan gelmektedir. Dedeleri, Merv civarındaki Mervrûz’dan gelerek, Bağdâd’ın doğusunda Mu’teriz nahiyesinde oturduğu için,

Bağdadî nisbet edildi. Muhaddis-i Irak ve Vâ'iz, İbn-i Şâhin lakablarıyla meşhûr oldu. 297 (m. 909)'de Bağdâd'da doğdu. 385 (m. 995) yılında vefât edip, Bağdâd'da Bâb-ül-Harb'deki Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına defn edildi.

İlimle uğraşan bir aileden gelen İbn-i Şâhin'in babası, onun doğum târihini, nereden geldiklerini ve soyunu; Mis'ar, Ebû Nuaym ve Muhammed bin Ali bin Abdullah Verrâk rivâyetiyle gelen hadîslerin toplandığı kitabının üzerine yazmıştı. İlk tahsilini babasından ve çevresinden alan İbn-i Şâhin, üçyüzsekiz yılında, ya'nî onbir yaşında iken hadîs-i şerîf yazmaya başladı. İlim tahsili için Şam, Basra, İran ve Mısır'daki ilim merkezlerini dolaştı.

Muhammed bin Muhammed bin Bagandî, Muhammed bin Hârûn bin Mücder, Ebû Habîb Abbâs bin Birtî, Şuayb bin Muhammed Zârî, Ebü'l-Kâsım Begâvî, Ebû Ali Muhammed bin Süleymân Mâlikî, Ahmed bin Muhammed bin Heysem Dekkâk, Ebû Abdullah bin Ufeyr, Ahmed bin Muhammed bin Hânî Şatvî, Ahmed bin Muhammed bin Hasen Rob'î, Ahmed bin Muhammed bin Muglis, Ebü'l-Hasen Kerhî, Ahmed bin Muhammed bin Ebî Şeybe ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kırâat ilmini Mısır'da; Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Ebû Bekr bin Mücâhid, Ebû Bekr bin Nakkaş, Ahmed bin Mes'ûd Zührî'den öğrendi. Zamanında Irak'ın hadîs âlimi ve imâmı oldu. Yıllarını Allahü teâlânın dînine hizmet, insanlara doğru yolu öğretmek için harcadı. Va'zlarıyla halka, dersleriyle mümtaz talebelerine, pek kıymetli eserleriyle de, daha sonraki nesillere öğrendiklerini aktardı. İlmi, yalnız Allah rızâsı için öğrenir ve yine O'nun rızâsı için öğretirdi.

Ebû Hafs bin Şâhin'den, başta oğlu Ubeydullah olmak üzere; Muhammed bin Ebil-Fevâris, Mâlini, Hilâl-i Haffâr, Berkânî, Ezherî, Ezcî, Ebû Hüseyn Muhtedî, Tenvihî, Cevherî, Hallâl ve daha birçok âlim ilim tahsil etti. Hüseyn bin Tanâcirî de ondan kırâat ilmini öğrenip nakletti.

Kendisi anlatır: "Bir seferden dönüşümde yazdıklarımın hepsini kaybettim. Aklımda kalan hadîs-i şerîfleri yazdığımda tam yirmibin adet olduğunu gördüm."

Talebelerinden Ezherî: "Hocam İbn-i Şâhin, sika (güvenilir) idi ve yanında hocası Begâvî'den yediyüz parça kitap vardı" dedi.

Ebû Mes'ûd Dımeşkî'den İbn-i Şâhin hakkında soruldu. Buyurdu ki: "İbn-i Şâhin'in yazdıklarını alın."

İbn-i Şâhin'den dokuz yaş küçük olup, aynı yılda vefât eden meşhûr hadîs âlimi Dâre Kutnî: "İbn-i Şâhin sika (güvenilir) idi" buyurdu. İbn-i Mâkûlâ Ebû Hüseyn bin Mühtedî-billah ve talebelerinden Atîkî: "O emîn, sika (güvenilir) idi" demektedirler.

İbn-i Şâhin, Ebû Sa'îd-i Hudrî hazretlerinden şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm): "Size, Allahü teâlânın onunla günahlarınızı mahvedip, iyiliklerinizi çoğaltacağı birşey tavsiye edeyim mi?" buyurdular. "Evet yâ Resûlallah" dedik. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): "Zorluk zamanlarda güzelce abdest'almak, uzak yerlerden câmiye gelmek, bir namazdan sonra ikinci namazı beklemek" buyurdular.

İbn-i Şâhin, Ebû Umâre'den şu hadîs-i kudsîyi rivâyet etti: "Allahü teâlâ buyurdu ki: Hayrı ve şerri yarattım. Hayır için yarattığım ve hayrı kendi ellerinde icra ettiğim kimseye müjdeler olsun..."

İbn-i Şâhin Nâsih ve Mensûh adlı eserinde Âişe-i Sıddîka'dan (radıyallahü anha) şöyle rivâyet etti: "Veda Haccı'nda Resûlullah (aleyhisselâm) bizimle birlikte hac etti. Sonra Hacun kabristanına uğradı. Mübârek, üzüntü ve kederden ağlıyordu. Orada uzunca bir zaman kaldıktan sonra benim yanıma geldi. Bu defa neş'eli ve tebessüm ediyordu. Ben, hâlinde gördüğüm bu açık değişmenin sebebini sorduğumda: "Annemin kabrine gittim. Cenâb-ı Haktan annemi ihyâ buyurmasını diledim. Kabûl buyurup annemi diriltti ve bana imân ettikten sonra ebedî hâline red ve iade buyurdu" diye cevap verdi."

İbn-i Şâhin va'z ve nasîhatlarıyla insanları doğru yola çağırırken, talebelerinden İbn-i Ebî Fevâris'in dediği gibi, "kimsenin yazamayacağı" kadar çok kitap yazarak, ders ve va'zlarına yetişemeyenlere de ilmini ulaştırmaya çalıştı. Yüzlerce cildlik üçyüz çeşit, diğer bir rivâyette de üçyüzotuz çeşit kitap yazdı. Bu eserlerinden Müsned, Tefsîr, Târih-i esmâ-i sikât mimmen nakl anhüm-ül-ilm, Mu'cem-üş-şüyûh, el-efrâd, Keşf-ül-memâlik, Nâsih-ül-hadîs ve mensûha, Tergîb fî fedâil-ül-a'mâl ve Zühd'ü en önemlileridir. Kâdı Muhammed Bin Dâvûdî anlatır; "İbn-i Şâhin bana, ilk yazmaya başladığından bu zamana kadar, mürekkebe yediyüz dirhem para verdiğini söyledi."

İmâm-ı Süyûtî ise, “Tefsîr âlimlerinin sonuncusu İbn-i Şâhin’in bin cildlik tefsîri ve binbeşyüz cildlik müsnedi vardır. O, yirmisekiz kantar mürekkeb kullanmıştır” buyurmaktadır. Bu kıymetli eserlerden ba’zıları daha sonra gelen âlimler tarafından kısaltılarak muhtasarları yapılmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 265

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 987

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 2

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 273

5) El-A’lâm cild-5, sh. 40

İBN-İ SEM’ÛN (Muhammed bin Ahmed)

Va’z ve nasîhatlarıyla meşhûr âlim. Künyesi Ebü’l-Hüseyn olup, en-Nâtıku bil-Hikmeti (Hikmetli konuşan) lakabı verilmiştir. 300 (m. 912) senesinde Bağdâd’da doğdu. 387 (m. 997)’de orada vefât etti. Va’z ve nasîhatta zamanının seçkin âlimlerinden olup, nasîhatları pek te’sîrli ve fâideli olmuştur. Halk arasında “İbn-i Sem’ûn’dan va’z dinle, nasîhat al!” sözü meşhûr olmuştur. İlim aldığı âlimler: Abdullah bin Ebî Dâvûd Sicistânî, Ahmed bin Muhammed bin Selîm Muhremî, Muhammed bin Mahled Devrî, Muhammed bin Ca’fer Metirî, Muhammed bin Muhammed bin Ebî Huzeyfe, Ahmed bin Süleymân bin Zeyyân ed-Dımeşkiyyîn, Âmir bin Hasen eş-Şeybânî’dir. Kendisinden ise; Hamza bin Muhammed bin Tâhir ed-Dekkâk, Kâdı Ebû Ali İbni Ebî Mûsâ el-Hâşimî, Hasen bin Muhammed el-Hilâl, Ebû Bekr et-Tâhirî, Abdülazîz bin Ali el-Eczî ve diğer zâtlar ilim almıştır.

Zamanının insanları onun hikmetli sözlerini toplayıp yazmışlardır. Ebü’l-Kâsım İsmail bin Abbâd şöyle nakletmiştir: “İbn-i Sem’ûn bir gün kürsü üzerinde va’z veriyordu. Şöyle buyurdu: “Eti konuşturan, yağa gördüren, kemiğe işittiren Allahü teâlâyı tesbih ederim.” (Bu sözünde etten maksat dil, yağdan maksat göz, kemikten maksat kulak idi)”

Irak halkı ona karşı büyük bir sevgi besler, çok severdi. Onun nasîhat ve va’zlarından istifâde etmek için büyük kalabalıklar hâlinde etrâfında toplanırlardı. İnsanların kalblerinden, hatırlarından geçen şeyleri bilirdi. Bu vasfıyla meşhûr olmuştur. Ebü’l-Feth Kavvâs şöyle anlatmıştır: “Bir defasında şiddetli bir darlığa düştüm. Hiç param kalmamıştı. Bir şeyler satmak için evi aradım taradım. Bir yay ve bir de giydiğim mestlerden başka birşey yoktu. Bunları satmaya karar verdim. Sabahleyin bunları satmak üzere evden çıktım. O gün İbn-i Sem’ûn’un va’z günüydü. Önce İbn-i Sem’ûn’un va’zını dinliyeyim, sonra gidip bunları satayım diyerek va’zı dinlemeye gittim. Va’zı dinledikten sonra kalkıp gidiyordum. İbn-i Sem’ûn bana uzaktan seslenerek, mesti ve yayı satma, Allahü teâlâ sana rızık gönderecek buyurdu.”

Ebû Tâhir bin Halef anlatır: İbn-i Sem’ûn birgün Bağdâd’da, minberde va’z veriyordu. Minberin önünde oturanlardan Ebü’l-Feth Kavvâs uyudu. İbn-i Sem’ûn hemen sustu. Uyandığı zaman, “Resûlullahı (aleyhisselâm) rü’yâda gördün değil mi?” dedi. “Evet gördüm” dedi. “Seni uyandırıp da, tatlı rü’yânı yarıda bırakmamak için sustum” buyurdu.

Ebû Ali bin Ebî Mûsâ el-Hâşimî şöyle anlatmıştır: “Bana Tâiillah’ın âzâdlı kölesi Vehî şöyle anlattı: Tâiillah bana İbn-i Sem’ûn’un hükümet konağına çağırılmasını söyledi. O gün pek kızgındı. Bu hâlinden çekinilirdi. Çünkü hiddetli biri idi. Birini gönderip, İbn-i Sem’ûn’u çağırttım. Fakat onun kızgın hâlinden içime bir şüphe düşmüştü. İbn-i Sem’ûn gelince haber verdim. Yanına girip usûlüne uygun şekilde selâmladı ve oturdu. Sonra va’z ve nasîhata başladı. Önce Emîr-ül-mü’minîn Ali’den “kerremellâhü vecheh” şöyle nakledilmiştir, diyerek söze başladı ve Hazreti Ali’den yapılan bir rivâyeti nakletti. Sonra da konuşmasına devam etti. Tâiillah onu dinlerken ağlamaya başladı, sesi işitiliyordu. Elindeki mendili, gözyaşlarıyla sırılsıklam olmuştu. Bunun üzerine İbn-i Sem’ûn konuşmasını bitirdi. Tâiillah bana, içinde güzel koku ve diğer hediyelerin bulunduğu bir kutu verdi. İbn-i Sem’ûn’a hediye edilmesi için verilen bu kutuyu ona verdim. Bundan sonra İbn-i Sem’ûn ayrılıp gitti. Ben Tâiillah’ın yanına girip, “Efendim, önce çok kızgın idiniz. İbn-i Sem’ûn ile görüştükten sonra bu kızgınlığınız geçti. Sebebi nedir?” dedim. Dedi ki: “Bana İbn-i Sem’ûn’un Hazreti Ali hakkında yanlış düşündüğü söylenmişti. Bunun, doğru olup olmadığını araştırdım. Fakat o, yanıma gelir gelmez Hazreti Ali’den gelen bir rivâyeti nakletti ve onu medhetti. Halbuki rivâyet husûsunda geniş ilim sahibi

olduğundan, istese başka bir rivâyeti söyleyebilirdi. Anladım ki, o bu husûsta kendisine yapılan iftirayı anladı ve söze Hazreti Ali'den bahsederek başladı ve kendisinin böyle bir ithamdân uzak olduğunu ortaya koydu. O bunu keşfetti, kalb gözü ile gördü" dedi.

Ebü'l-Kâsım, Şükr-ül-Adûdî'den naklen şöyle anlatmıştır: Melik Adûd-üd-Devle Bağdâd'a girip, Bağdâd'ı harâb, halkı da katletmişti. Sonra da, hiçbir kimse ne câmilerde, ne de yollarda konuşma yapmayacak diye ilân edilmişti. İbn-i Sem'ûn'un Cum'a günü Mensûr Câmii'nde kürsüye çıkıp, insanlara va'z ettiğini haber aldı. Bunun üzerine bana, birini gönder, onu getirttir emrini verdi. Birini gönderdim. Onu getirdi. Yanıma girdiğinde baktım, heybetli ve yüzünden nûr akan bir zât olduğunu gördüm. Elimde olmadan hürmeten ayağa kalktım. Sonra onu yanıma oturttum. O da oturdu. Benim elimden ve benim sebebimle ona bir zarar dokunmasını istemiyordum. Dedim ki, efendim bu melik çok zâlim birisidir. Onun emrine uymaman sebebiyle sana bir zarar dokunmasını istemem. Şimdi ben seni ona götüreceğim. Onu görür görmez yeri öp, sana bir şey sorduğu zaman yumuşak cevap ver. Allahü teâlâdan yardım dile, umulur ki seni affeder. Bu sözlerim üzerine İbn-i Sem'ûn herşeyi yaratan ve herşeyin sahibi Allahü teâlâdır dedi. Sonra onu melikin odasının yanına kadar götürdüm. Melik, kendisine yapılacak herhangi bir saldırıdan çekinerek, emniyetli bir odada tek başına duruyordu. Kapının önüne geldiğimizde, sen burada dur, ben, dönünceye kadar bir yere ayrılma ve selâm verince yumuşak ve huşû' içinde ol dedim, izin istemek için melikin yanına girdiğimde, bir de baktım, İbn-i Sem'ûn da yanımda peşimden gelmiş. Yüzünü duvara dönüp, Hûd sûresinin 102. âyet-i kerîmesini okudu. Sonra melike dönüp Yûnus sûresinden "Sonra onların arkasından, sizi arza halîfeler yaptık ki, bakalım nasıl ameller işliyeceksiniz" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan sonra da va'z ve nasîhate başladı. İnsanı hayrete düşürecek öyle şeyler anlattı ki, melikin gözleri dolup ağlamaya başladı. Kolunu yüzüne tutup ağlıyordu. Melikin böyle ağladığını hiç görmemiştim. İbn-i Sem'ûn döndü ve çıkıp, benim odama gitti. O gidince melik bana dedi ki, Beyt-ül-maldan üçbin dirhem ve elbise deposundan, da on elbise al, onları götürüp İbn-i Sem'ûn'a ver. Almam derse, al; arkadaş ve yakınlarına dağıtırsın de. Şayet alırsa, onu öldür, başını bana getir dedi. Bunun üzerine beni şiddetli bir üzüntü aldı. Parayı ve elbiseleri götürüp bunları al, parayı harcarsın, elbiseleri de giyersin dedim. Almadı, yakınlarına verirsin dedim, yine almadı. Dönüp, durumunu melike haber verdim, o da Allaha hamd olsun ki, bizi ondan, onu da bizden kurtardı dedi.

İbn-i Sem'ûn, vefât etmesine yakın bir zaman "ben defn olunurum, sonra kabrim açılır" demişti. Vefât edince, cenâzesini Ebû Nasr ve Hanbelî fakîhi Ebû Abdullah bin Hâmid yıkadı, kardeşi Hasen ilk cenâze namazını, Ebû Fadl Temîmî de ikinci defa cenâze namazı kaldırdı. Vefât ettiği evinde defn edildi. Halkın çoğu, onun vefâtını duyup, cenâze namazının mescidde kılınacağını bekliyordu. Defn edildiği söylenince halk ayaklanıp, defn edildiği yerden cenâzesini çıkarıp, mescide götürdüler ve büyük bir kalabalık hâlinde yeniden cenâze namazını kıldılar. Sonra yine aynı yere defn edildi. 427 (m. 1036) senesinde cesedi defn edildiği yerden alınıp, "Makberet-i Ahmed" denilen kabristana taşındı. Kâdı Şerîf Ebû Ali bin Ebî Mûsâ şöyle anlatmıştır: "İbn-i Sem'ûn vefât ettiğinde defn edilirken görmüştüm. Kabri değiştirilirken de (Vefâtından 40 sene sonra) gördüm. Hiç çürümemiş, bozulmamış, ilk kabre konulduğu hâlde aynen duruyordu. Bu nakledilişi sırasında cemâat şöyle dediğini işitti: "Şüphesiz ben öldüm ve defn edildim. Defnimden sonra çıkarıldım..."

İbn-i Sem'ûn hazretlerinin sözleri pek meşhûr olup, bir kısmı şöyledir:

"Günahlarından dolayı Rabbinden af dileyen yok mu? Rabbime karşı kulluk vazîfemi niçin yapamadım diye boyun büküp ağlayan yok mu? Af ve magrifet ümidiyle Allahü teâlâya koşanlar yok mu? Ölmeden önce ölüme hazırlananlar yok mu? Kin, nefret, hased ve gıybet gibi kalb hastalıklarından kurtulmak isteyenler yok mu? Doğru yolun yolcusu olacaklar yok mu? Hâlinin perişanlığına âh edenler yok mu? Günahlara son verilmeyecek mi? Gevşeklik ve tenbellikten sakınma olmayacak mı? Ahmaklıklar terk edilmeyecek mi? Sâlih amel işlemeye gayret gösterilmeyecek mi? Ecelin gelişini bekleyip, hazırlık yapanlar yok mu? Yalnızlıklarında hâlini düşünüp, gözyaşı dökenler yok mu? Şehvetlerine esîr olmaktan kurtulmak isteyenler yok mu? Hergün insanları alıp götüren ölümü gören yok mu? Ayıplardan, günahlardan kaçan yok mu? Önceki günahlarını hatırlayıp, pişmanlık duyan yok mu? Birgün ölüm gelip elin ayağın tutmaz, gözün görmez, kulağın işitmez, dilin söylemez olacağından ibret alanlar yok mu? Ömrünü boşa geçirdiği için üzülenler yok mu? Dünyânın geçici lezzetlerine aldanmayıp, âhireti kazanmak için çalışan yok

mu? Nefsin arzu ve isteklerinden kurtulmak isteyenler yok mu? Allahü teâlânın sevdiği ve kendine yakın kıldığı kullarından olmak için yalvarıp, yakaran yok mu? Takvâya sarılıp, haramlardan sakınanlar yok mu? insanların değil, Rabbinin rızâsını arayanlar yok mu? Âhıret yolculuğuna azık hazırlayan yok mu?

Her geçen gün, ömrünün tükenmekte olduğuna ağlayan yok mu? Gafletinden dolayı Rabbine tövbe eden yok mu? Resûlullah efendimiz Muhammed aleyhisselâmın sünneti ve O'nun sevgili Eshâbının yolundan giden yok mu? Günahlardan uzaklaşıp, Allahü teâlânın affına kavuşmak isteyen yok mu? Şu kısacık dünyâ hayatını, ebediyen kalacağı yer olan âhıreti için sermâye yapan yok mu? Kabirdeki yalnızlığına ve orada tek başına sorgu suâle çekileceğine ağlayan yok mu? Kabrin karanlığında, kendisine bir aydınlık arayan yok mu? Dünyâda sâlih ameller işleyerek, kabrinde yapayalnız kalacağı zaman için kendisine bir arkadaş, sâdık bir dost edinmek isteyen yok mu? Ömür bitip, ölüm gelince; ailesinden, çoluk çocuğundan, dostundan, akrabasından, malından, mülkünden ve sevdiklerinden ayrılıp gideceğini hatırlayan, düşünen yok mu?"

"Ma'siyetleri (Allahü teâlânın râzı olmadığı, beğenmediği şeyleri) çok aşağı ve çirkin gördüm. Bundan dolayı onları terk ettim. Böylece sevâba ve se'âdete kavuştum."

"Zâhid olmağı, dünyâya gönül bağlamamağı söylüyorsun, kendin yeni, şık giyiniyorsun ve çeşitli yemekler yiyorsun" dedikleride, "Allahü teâlâyı, İslâmiyetin emretdiği gibi bilen kimseye, dünyâ malı zarar vermez" buyurdu.

"Allahü teâlânın adı bulunmıyan söz, kıymetsizdir. Allahü teâlâyı hatırlamadan susmak, boşuna vakit geçirmektir. İbret almadan bakmak fâidesizdir" buyururdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 155

2) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh. 274

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 304

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 124

5) El-A'lâm cild-5, sh. 312

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1000

İBN-İ ŞİREVEYH (Abdullah bin Muhammed)

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup, asıl ismi, Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân bin Şireveyh bin Esed'dir. Karşî, Nişâbûrî ve Matlubî nisbet edilmiş ve İbn-i Şireveyh diye meşhûr olmuştur. 305 (m. 917) yılında vefât etti.

İlim tahsil etmek ve hadîs-i şerîf öğrenmek için çeşitli şehirlerdeki âlimleri ziyâret eden, Abdullah bin Şireveyh, başta İshâk bin Râheveyh olmak üzere, Abdullah bin Muâviye Cemhî, Amr bin Zerâre, Ebû Kureyb, Ahmed bin Meni' ve bunların zamanlarında yaşayan âlimlerden ders alıp hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğu bildirildi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hafız oldu. Allahü teâlânın dînine hizmet ve O'nun rızâsını kazanabilmek için çok çalıştı. Çok ibâdet eder, ilim öğrenme ve öğretmeye gayret ederdi.

Abdullah bin Şireveyh'ten birçok âlim ilim tahsil etti. Kendisinden; Muhammed bin Ya'kûb Ehram, İbn-i Şeyh Ahmed bin Muhammed Nişâbûrî, Ebû Hâmid Tûsî, Hâfız Ebû Ali Nişâbûrî, Ebü'l-Kâsım Abdullah Nesâî, Hüseyn bin Ali ve Nişâbûrlu âlimlerden birçoğu hadîs-i şerîf rivâyet etti. Talebeleri de; hocaları İbn-i Şireveyh gibi, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret ettiler. İnsanları, Cehennem ateşinden kurtarmaya çalıştılar.

Birçok kıymetli eser yazdı. Bunlardan "Mehâsın-üş-şerâic ve'l-islâm"ı meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 125

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 705

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 246

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 443

5) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-3, sh. 43, 57, 276

İBN-İ YEZDÂNYÂR

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Hüseyn bin Ali bin Yezdânyâr olup, lakabı Ebû Bekr'dir. Urmiyelidir. Hadîs rivâyet ettiği zâtlardan dördüncü asırda yaşadığı anlaşılmaktadır. Tasavvufta, kendisine has tâkib ettiği bir yolu vardı. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınır, devamlı mübahların fazlasını terk ederdi. Zâhiri ilimlerde de âlimdi.

Kendisine "Haya (utanmak) nedir?" diye sordular. Onlara şöyle buyurdu: "Hayanın çok yönleri vardır. Bunlardan; meleklerin hayası ki, onlar, "Yâ Rabbî! Sübhânsın, sana lâyık bir ibâdeti yapamadık" diyerek kusurlu olduklarını bildirirler. Buna "Kusur hayası" denir.

İsrafil aleyhisselâmın hayası ki, Allahü teâlânın büyüklüğü karşısında utancından kanatlarını sarkıtır. Buna "İclâl hayası" denir.

Birgün müşriklerden Abine bin Hısn-ı Fezârî, Peygamber efendimizin huzûruna geldi. O sırada Hazreti Âişe vâlidemiz de oradaydılar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Fezârînin geldiğini görünce, Hazreti Âişe'yi görmemesi için, Hazreti Âişe'nin önüne geçtiler. Peygamberimizin, bu yaptığına "Gayret hayası" denir.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen "... Peygamberin evinde yemeğinizi yedikten sonra dağılınız. Söz konuşmak, sohbet etmek için de izinsiz girmeyiniz. Çünkü bu, Peygamberlere eziyet veriyor, (sonra "çıkın" veya "girmeyin" demeğe) sizden utanıyor..." (Ahzab-53) işte buna "Kerem hayası" denir.

Mûsâ aleyhisselâm, dünyalık işleri Allahü teâlâdan istemeye utanıp, "Yâ Rabbî! Ba'zı dünyalık ihtiyâçlarım oluyor, fakat istemekten haya ediyorum" deyince, cenâb-ı Hak da "Yâ Mûsâ! Hamurun tuzundan, merkebin otuna kadar, ne ihtiyâcın varsa benden iste..." buyurdu. Mûsâ aleyhisselâmın bu hayasına "İstihkar" denir.

Eshâb-ı kiram (r.anhüm), "Yâ Resûlallah! Hazreti Osman ile olunca, bizim yanımızda oturduğunuz gibi oturmuyorsunuz. Hikmeti nedir?" diye sordular. Buyurdu ki: "Osman öyle bir kimsedir ki, melekler dahi ondan haya eder, ben nasıl etmiyeyim?" işte buna "Vekar hayası" denir.

Allahü teâlâ, Îsâ aleyhisselâma, "Yâ Îsâ! Önce nefsine öğüt ver, sonra insanlara. Aksi hâlde benden utan" buyurdu. Bu utanmaya "Murâkabe hayası" denir.

Mi'râc'da namaz elli vakit farz olduğunda, Hazreti Mûsâ, Peygamber efendimize (aleyhisselâm), "Ümmetin dayanamaz. Allahü teâlâdan azaltılmasını dile" deyince, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) de beş vakte kadar indirtmişti. Hazreti Mûsâ, "Bu dahi çoktur" deyince Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Artık bunu da azaltmasını istemekten utanırım" buyurdular. İşte buna "Müracaat hayası" denir.

Haramlardan sakınanlar hakkında cenâb-ı Hak şöyle buyurdu: **"Ben halkı hesaba çektiğim zaman, onları hesaba çekmekten utanırım."** Bunu Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) haber verdi. Buna da "İhsân hayası" denir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), **"Allahü teâlâ, (Ben azîmüşşân, İslâm'da ağaran saç ve sakala azâb etmekten haya ederim) buyurdu."** Bu hayaya "Rahmet hayası" denir.

Hazreti Ebüdderdâ, Humus halkına, "Siz Allahü teâlâdan utanmaz mısınız? Oturamıyacağınız binalar yapıyorsunuz. Yiyeceğinizden çok mal biriktiriyorsunuz. Ömrünüz boyunca ulaşamayacağınız uzun emeller peşinde koşuyorsunuz" buyurdu. İşte bu utanmaya da "Gurûr hayası" denir.

Resûlullah efendimiz "Haya îmândandır. Haya Cennettedir." buyurdular. Burada anlatılan hayanın adı da, "Îmân hayâsı"dır.

Bir de zînet (süs) hayası vardır ki, kimde bulunursa onu süsler. Hadîs-i şerîfte: "Rıfk, bulunduğu yere sâdece süs getirir" buyuruldu. Bu rûhu süsleyen bezeyen bir hayadır."

Bir kimse kendisinden nasîhat istediğinde ona, "İnsanlar arasında bulunmak zorunda kalırsan, kalb kırmaktan sakın. Çok sakın... Öyle dikkatli ol ki, Allahü teâlânın rahmet nazarından düşürecek bir harekette bulunmayasın. Edeb dışı bir sözün ve hareketin sebebiyle sana göz dikmesinler."

Buyurdu ki: "Cenâb-ı Hakkın tövbe kapısı devamlı açıktır. Bir hatâ ve bir kusur meydana çıkar, bir günaha düçâr olursan,

hemen Allaha yönel. Senden beklenen budur. Şayet bu şekilde yaparsan, Rabbimiz fadlı ve keremiyle kabûl buyurur.”

“Melekler semânın bekçileri, muhaddisler sünnetin bekçileri, evliyâ da Allahü teâlâya giden yolun bekçileridir.”

Allahü teâlâya kavuşmak için ne yapmalıdır? diye soranlara “Allahü teâlânın rızâsından başka birşey düşünmemeli, nefsinin isteklerini ve heveslerini bir daha hiç yapmamalı, terk ettiği günahlara dönmemelidir” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 363

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 406

3) Nefehât-ül-üns sh. 261

İBRÂHİM BİN MUHAMMED (Ebû Mes’ûd-i Dımeşkî)

Şam’da yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Muhammed bin Ubeyd ed-Dımeşkî’dir. Künyesi Ebû Mes’ûd’dur. Doğum târihi belli değildir. Büyük bir hadîs âlimidir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için Bağdâd, Basra, Kûfe, Vâsıt, İsfehân, Horasan gibi birçok şehirleri dolaştı. Hadîs ilminde emsalleri arasında yükselen âlimlerden birisi oldu. “Kitâb-ül-etrâf ales-Sahîhayn” isminde meşhûr bir eseri vardır. 400 (m. 1010) senesinin Receb ayında, genç yaşında Bağdâd’da vefât etti. Vefâtında otuz ile elli yaşları arasında bulunuyordu. Câmi-i Mensûr kabristanında sokağın yakınına defn edildi.

Hadîs ilminde, rivâyetleri sika (güvenilir) bir râvi ve zabıtlarında sağlam, emîn bir âlimdir. Hâfız olup, yüzbinden çok hadîs-i şerîf ezberleyenlerdendir. Fakat az hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. O, Vâsıt’ta, Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Saka ve ondan başkasından; Kûfe’de, Muti’nin talebelerinden, Basra’da, Ebû Halîfe el-Cemhî’nin talebelerinden; İsfehân’da, Ebû Bekr el-Kabbâb’ın talebelerinden ve onun derecesindeki âlimlerden; Nişâbûr’da İbn-i Huzeyme’nin talebelerinden, Ebû Bekr Ahmed bin Abdân-ı Şirâzî’den hadîs-i şerîf dinleyip ezberlerdi.

Kendisinden; Ebû Zerr-i Hirevî, Hamza-i Sehmî, Ahmed bin Muhammed el-Atîkî, Ebü’l-Kâsım el-Lâlkâi ve daha başkaları ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ondan çok az hadîs-i şerîf rivâyet edildi. Çünkü genç yaşta vefât etmişti. Onun Muallel (illetli) hadîs-i şerîfler hakkında bir “Cüz”ü vardır. Bu eseri, onun hafızasını ve bu konuda tenkid gücünü göstermektedir.

Hatîb-i Bağdadî diyor ki, “O, çok yer dolaştı. Bağdâd’da Ebû Sa’îd-i Harrânî’nin talebelerinden ve ayrıca Basra’da, Ahvâz’da, Vâsıt’ta, Horasan’da ve İsfehân’da yazarak hadîs-i şerîf öğrendi. “Sahîhayn” ismi verilen Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim üzerinde çok meşgûl oldu. “Kitâb-ül-etrâf ales-Sahîhayn” ismindeki eseri, bu çalışmasının mahsûlüdür. Müzâkere yolu ile az hadîs-i şerîf rivâyet etti. Rivâyetinde Sadûk (sağlam, güvenilir), dînine çok bağlı, vera’ ve takvâ sahibi, anlayışı kuvvetli bir âlimdi. Vasıyyeti üzerine namazını Ebû Hâmid-i İsferâyânî kıldırdı.”

Iyâs bin Seleme, Eshâb-ı kiramdan olan babasından bildiriyor: Babam dedi ki:

“Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ile düz bir arazide Cum’a günü namaz kılmıştık. Kendisiyle gölgelenecek hiçbir gölge yoktu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 101

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 158

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1068

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 344

İBRÂHİM BİN ŞEYBÂN

Evliyânın büyüklerinden. İsmi İbrâhîm bin Şeybân Kırmısînî olup, künyesi Ebû İshâk’dır. Kazvinlidir. Ebû Abdullah Magribî’nin talebesi, İbrâhîm-i Havvâs’ın arkadaşıdır. Başka büyük zâtlarla da görüşüp sohbet etti. 337 (m. 949)’de vefât etti. Haram ve şüphelilerden sakınmakta, kitap ve sünnete tâbi olmakta, büyüklere bağlılıkta çok ileri idi. İyi huyları ve güzel

vasıfları çok idi. Nefsin arzu ettiklerini yapmamakta çok dikkatli, dînin yayılması için çok gayretli idi. Abdullah bin Menâzîl (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İbrâhîm bin Şeybân (radıyallahü anh) evliyâ ve edeb ehli için huccet (delîl), Ehl-i sünnet düşmanları için susturucu idi. Vakitlerini çok iyi değerlendirir, her an Allahü teâlâyı hatırlar idi.”

Hac için Mekke-i mükerremeye giderken, önce Medîne-i münevvereye uğrayıp, Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret ederek, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” diye selâm verir, kabr-i şerîften “Ve aleyküm selâm ey İbn-i Şeybân” sesini duyardı.

Kendisi anlattı: “Nefsime muhalefet etmek için, doyasıya çorba içmiyeceğime söz vermiştim. Şam’da bulunuyordum. Birgün, bir tabak çorba getirdiler. Çorbayı içtim ve çarşıya çıktım. Bir dükkânın önünde içki küpleri gördüm. Dükkân sahibi, “Bu içki küplerine niçin bakıyorsunuz?” deyince, ona nasîhat vermeye karar verdim. Önce küplerden içkiyi yere boşaltmaya başladım. Beni, devletin bu işle vazîfeli memuru sandığı için bir şey diyemedi. Nasîhat vermeye başlayınca beni tanıdı. Elindeki değnekle vurmaya başladı. O sırada, oradan geçmekte olan Abdullah Magribî hazretleri aramıza girip, o kimseyi teskin etti. Bana dönerek “Niçin sana vurdu?” diye sordu. Ben de, “Doyasıya yediğim bir mercimek çorbasına karşılık, yirmi kadar sopa vurdu” deyince, “Geçmiş olsun, yine ucuz kurtuldun” dedi.

İbrâhîm bin Şeybân buyurdu ki:

“Allahü teâlâ, müslümanlara âhırette vereceklerine karşılık olmak üzere, dünyâda iki şeyi ihsân etmiştir. Bunlardan birincisi; Cennete bedel olması için câmilerde bulunmak. İkincisi; Allahü teâlânın dîdârına karşılık, mü’minlerin yüzlerine muhabbetle bakmak.”

Oğluna nasîhatında, “Helal yemek ye, fakîrlere ve gariplere, hizmet etme imkânı bulduğun herkese hizmette fark gözetme. Bu husûsta herkesi kendinden üstün bil.”

“Allahü teâlâdan başkasından kurtulmak isteyen, Rabbine ihlâsla ibâdet etsin.”

“Allahü teâlâ, insanlara ihlâsı anlatıp, kendisi tatbik etmeyen kimsenin perdesini, herkesin arasında yırtar ve onun iç yüzünü meydana çıkarır.”

“Sefîl (aşağılık) kimse, Allahtan korkmayan ve O’na âsî olandır. Yine en sefil kimse, herşeyi bedel ile, karşılık ile veren, verdiği herşeyden menfaat bekleyen ve verdiğini başa kakan kimsedir.”

“Tevâzu edenler şeref sahibi olmakta, takvâ ehli de izzet sahibi olmaktadır.” “Allah korkusu bir kalbe yerleşince, dünyâ düşünceleri orada durmaz.” “Tevekkül, Allahü teâlâ ile kul arasında bir sırdır ki, başkalarına bildirmemek lâzımdır.” “Hep Allahü teâlâyı hatırla. O’nu hiç unutma, ölümü de aklından çıkarma.”

“Büyüklere karşı edebi, saygıyı terk eden kimse, kendisini insanlar arasında rezil edecek iddialara kapılır.”

“Evliyâlık yolunda bulunan bir kimsenin gerilemesine, hattâ helakine sebeb olan şey, dünyâ ehlinin hâline meyletmesidir.”

Babasından rivâyetle buyurdu ki: “Zâhirî edebler için, ilim öğren. Bâtınî edebler için de, vera’ ve takvâ (haram ve şüphelilerden sakınmak) ile amel eyle. Seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran herşeyden uzak dur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 361

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 344

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 113

4) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 163

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 402

6) Nefehât-ül-üns sh. 361

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1021

8) Tezkiret-ül-evliyâ cild-12, sh. 212

İBRÂHİM BİN SIRRÎ ZECCÂC

Nahiv, tefsîr ve lügat âlimi. Künyesi, Ebû İshâk olup, tam ismi, İbrâhîm bin (Muhammed bin) Sırrî bin Sehl'dir. Camcılık yaptığı için Zeccâc lakabı verildi. Hakkaklık (oymacılık)da yapardı. Ebû İshâk Zeccâc diye meşhûr oldu. Bağdâd'da doğan Zeccâc, yine orada 311 (m. 923) yılında vefât etti.

Zamanında arabî ilimleri en iyi bilen diye meşhûr olan Müberrid'in talebesi olan Zeccâc, ilmini arttırmak için çeşitli yerlere gidip, birçok âlimden ilim öğrendi. Din ve âlet ilimlerinde âlim oldu. Nahiv ilminde asrının bir tanesiydi. Tefsîrinden, daha sonra gelen meşhûr müfessirler istifâde ederek, benzer eserler yazdılar. Hocası Müberrid'in tavsiyesiyle Abbasî halifesi Mu'tesid'in veziri Ubeydullah bin Süleymân'ın oğlu Kâsım'ı terbiye için görevlendirildi. Talebesi Kâsım vezir olunca, ona kâtiplik ve ba'zı bölgelerin gelirini verdi. Eline geçen paradan bir dirhemini, hergün hocası Müberrid'e verirdi. Hocası vefât edinceye kadar bu usûlde ikrama devam edip, hergün muhakkak ziyâret eder, hatırını sorardı. İlminin çokluğu, gelirinin bolluğuna rağmen, yine de hakkaklık yapar, elinin emeği ile maişetini temin ederdi. Ölmeden önce en son sözü, "Ey Rabbim! Beni, Hanbelî mezhebi üzere haşreyle!" idi.

Birçok kimseye Kur'ân-ı kerîm kırâati, nahiv ve lügat bilgileri öğreten Ebû İshâk Zeccâc'ın en meşhûr talebeleri, Ebû Bekr bin Sirâc, Kâdı Ebû Sa'îd Sirâfî ve Ali bin Abdullah bin Mugîre Cevherî'dir.

Ahmed bin Hüseyn Ferâizî anlatır: "Müberrid'in talebeleri toplanır, ders için giderler, Ebû İshâk Zeccâc aralarında bulunmadığı zaman derse kabûl edilmezlerdi. Birgün Ebû İshâk Zeccâc yanlarında olmadan gittiler. Müberrid hizmetçisine sordurdu. Zeccâc'ın olmadığı cevâbını alınca, onları kabûl etmedi. Onlar da oradan ayrıldılar. Osman isminde biri bekledi. Hizmetçiyle haber gönderdi. "Yalnız Osman kaldı dersin" dedi. Müberrid de Zeccâc olmadan kimseyi kabûl edemeyeceğini söyledi. Müberrid'le Zeccâc devamlı beraber olmak için çalışırlar, bir araya gelince de hep ilimle meşgûl olurlardı."

Ebû Bekr bin Sirâc, Müberrid'den ilim tahsil edip, daha sonra günahlara dalarak mûsikî ile uğraşırdı. Birgün Zeccâc'ın "Muhtasar-ün-nahv" adlı eserinden sorulan bir soruya yanlış cevap verdi. Zezzâc bunu anlayınca "Senin gibi bir kimsenin böyle basit şeylerde yanılması doğru mudur?" deyip onu azarladı. Bunun üzerine Sirâc, bilgilerini unutarak yanılmasının sebebinin, günahlara dalarak mûsikî ile uğraşmak olduğunu söyleyip tövbe etti. Günahlardan el çekip, ilimle meşgûl oldu.

Ebû İshâk Zeccâc'ın yazmış olduğu tefsîr ve arabî ilimlere dâir eserlerinden ba'zıları şunlardır: Meâniy-ül-Kur'ân-İştikâk, Halk-ül-insan, Muhtasar-ün-nahv, Halk-ül-fers, Şerh-i ebyât-ı Sîbeveyh, Tefsîr-i Câmi'u nutk, Aruz, Kitâb-ı emâlî.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 49

2) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 89

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 411

4) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 163

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 259

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 7

İBRÂHÎM-İ KASSÂR (İbrâhîm bin Dâvûd er-Rakkî)

Şam'da yetişen tasavvuf âlimlerinden. Evliyânın büyüklerinden. Adı, İbrâhîm olup, babasının adı da Dâvûd'dur. Şam civarında bulunan Rakka'da doğup büyüdüğü için, "Rakkî" de denilmektedir. Künyesi, Ebû İshâk'dır. Uzun bir ömür yaşadı. Şam'da yetişen evliyânın pekçoğu ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Çocuk iken Zünnûn-i Mısrî hazretlerini de gördü. Evliyânın büyüklerinden Cüneyd-i Bağdâdî'nin ve Ebû Abdullah-ı Celâ'nın zamanında yaşamıştı. Fakat onlardan çok sonra, 326 (m. 937) senesinde vefât etti.

Tasavvuf ilminde yüksek bir derecesi olan İbrâhîm-i Kassâr'ın evliyâlık hâlleri ve ahlâkının güzelliği dillere destan olmuştur. Sözleri kalblere te'sîr ederdi. Kerâmetleri çoktur. Şam'daki âlimlerden ders aldı. Ebû Ali Dekkâk, Derrâc, Ahmed bin Mensûr, Ebû Bekr bin Ma'mer gibi büyüklerin sohbetlerinde bulundu. Zünnûn-i Mısrî hazretlerini gördü. Onlardan çok istifâde etti. Diğer yerlere de seyahat edip, gittiği beldelerin âlimlerinden ders aldı, sohbetlerine iştirâk etti. Otuz sene,

halkın kalbini Allah'ın sevgili kullarına ısındırmak, onların hâlini kendi haliyle anlatmak için yolculuk yaptı. Çok ibâdet eder, dünyâ malına ehemmiyet vermezdi. Eline geçeni, fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. İnsanların, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaları ve ebedî se'âdete kavuşmaları için çalışırdı. İnsanlar, onun feyz ve bereket kaynağı olan sohbetlerinde bulunmak için can atardı. Ebû Bekr bin Şâdân, İbrâhîm bin Ahmed bin Müvellid, Ebû Abdullah Hüseyn bin Ahmed, Mensûr bin Ahmed gibi büyükler, onun sohbet halkasına girebilmiş olan bahtiyarlardandır.

Tasavvuf ilmindeki hakîkatleri öğrenmek için, kendisine gelip nasîhat isteyenler çok olurdu. Devamlı onlara nasîhat verirdi. Bütün ömrünü, insanlar arasındaki bozukluktan ve kötü işleri düzeltmek için feda etti. Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: "İbrâhîm-i Kassâr, otuz yıla yakın insanların arasında dolaştı. Böylece halkın gönlünün, Allah'ın veli kullarına karşı sevgi ile dolmasını ve onlardan istifâde etmelerini arzu etmişti. O, dinin edeblerine riâyet etmeyenlerin işlediği bir sürü ölçüsüz ve kusurlu işleri, nasîhatlarıyla düzeltmeye çalıştı. Bu husûsta öyle cömertlik yaptı, bıkmadan usanmadan nasîhatlarına devam etti ki, kavmi arasında her sözü kabûl edilen ve çok sevilen bir kimse oldu."

İbrâhîm bin Ahmed-i Murâdî diyor ki, Birgün birisi gelip İbrâhîm-i Kassâr'a: "Rabbine aşık olup, O'nu çok seven kimse, bu sevgisini açığa vurup söyler mi? Veya bu sevginin sırlarına vâkıf olmaya gücü yeter mi?" diye sordu, İbrâhîm-i Kassâr da, ona şu beyitlerle cevap verdi:

"Söylesem yıllarca sürerdi,
Çektiğim aşkın zahmetini.

Bu gözyaşları lâkin,
Delîli O'na olan aşkımın.

Muhabbetim dağlar gibi O'na,
Bir gömlek ağır gelir bu cana."

Zünnûn-i Mısrî hazretlerini görmesini, kendisi şöyle anlatıyor: "Allahü teâlânın kelâmı olan Kur'ân-ı kerîme mahlûktur demeleri için, Ahmed bin Hanbel'i çok sıkıştırdılar. Söylemeyince zindanda hapsettiler. Bunun gibi Zünnûn-i Mısrîyi de sıkıştırıp, "Sen de Kur'ân-ı kerîm mahlûktur dersen, zindana girmekten kurtulursun" dediler. Ben, Zünnûn-i Mısrî'nin, ismini ve şöhretini işitmekteydim. İnsanlar onu seyretmeye gitmişlerdi. Ben daha o zamanlar çocuktum. Ben de, onlarla beraber onu seyretmeye gittim. Zünnûn-i Mısrî'nin elbiseleri düzgün bir vaziyette olmayıp, eski ve yamalı olduğundan, baktığımda bana hakîr göründü. Kendi kendime; "Şan ve şerefi ile dillerde dolaşan, herkesin hürmet ve saygı ile adını söylediği Zünnûn bu mudur?" dedim. Tam o sırada Zünnûn-i Mısrî, insanların içinden yüzünü bana döndü ve: "Ey Genç! Allahü teâlâ bir kulundan yüz çevirdiğinde, o kimse O'nun velî kulları hakkında, onları küçümser bir şekilde, dili uzun olur" dedi. Ben de, kendimden geçerek hemen yere düştüm. Yüzüme su serptiler. Aklım yerine geldi. Gönlümdeki bu düşünceler yok olup gitti. Ona karşı, saf ve temiz bir düşünce ile ayağa kalktım.

Bu hâli açıklarken Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî de buyurdu ki: "Allahü teâlânın azametiyle kendini örttüğü kimseyi görmek, acaba mümkün müdür? Bütün âlem, onun örtüsü olur. O da kendi dostlarından örtü olur. Yarın kıyâmet gününde, bu taifeyi görseler bile tekrar tanıyamazlar. Nitekim burada da görseler bilmezlerdi. Allahü teâlâ A'râf sûresi 198. âyet-i kerîmesinde meâlen: "Eğer onlara doğru yolu göstermeye çağırsanız duymazlar. Onları, sana, bakar görürsün. Halbuki onlar, görmezler de"buyurmaktadır.

Yine kendisi anlatır: Ebü'l-Hayr Tinâtî'yi ziyârete gitmiştim. Akşam namazı vakti idi. İmâm oldu, beraber namaz kıldık. Dilindeki pelteklik sebebiyle Fâtiha'yı zorlukla okuyordu. Ben, bunca zamanımı bu adam için mi harcayıp, buralara kadar geldim? diye düşündüm. Namazdan sonra su almak için dışarı çıktım. Bir arslanın üzerime doğru geldiğini görünce, geri dönüp haber verdim. Ebü'l-Hayr hazretleri arslana, "Ben size, misâfirlerime birşey yapmıyacaksınız demedim mi?" buyurunca, hayvan hemen kenara çekilip gitti. Ben işimi bitirip geri dönünce, "Başkalarının kusurlarıyla meşgûl oldunuz, o yüzden de arslandan korktunuz. Biz kalbimizi düzeltmekle meşgûl olduğumuz için, arslan bizden korktu" buyurdu.

Birgün talebelerinden birisi, ıssız bir vadide yolculuk yapıyordu. Aniden önüne bir arslan çıkıverdi. Çok korkmuştu. Onu parçalamak için hücuma hazırlanan arslan, sesini yavaşlatıp, yüzünü toprağa sürmeye başladı. Biraz sonra da oradan savuşup gitti. Talebe bu işe şaşırıp kalmıştı. Üzerine giydiği elbisesine dikkat etti. Hocası İbrâhîm-i Kassâr'ın elbisesinden bir parçanın kendi elbisesine yamanmış

olduğunu gördü. Arslanın, saygı ifâde eden bir davranışta bulunarak çekip gitmesinin sebebinin bu olduğunu anladı. Çünkü Allahü teâlâdan korkusu çok olan evliyâdan, yırtıcı hayvanların bile korktuğunu, onlara saygı duyduğunu biliyordu.

Kalblere te'sîr eden hikmet dolu sözlerinden ba'zıları şunlardır:

"Her insanın kıymeti, himmeti ya'nî gayret ve çalışkanlığı miktârıncadır. Bir kimsenin gayret ve çalışması dünyâ için olup, Allahü teâlâdan yüz çevirmesine sebeb olursa, hiçbir kıymeti yoktur. Fakat bu çalışması, Rabbinin rızâsını kazanmak için olur, O'nun râzı olduğu, beğendiği emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak için olursa, bunun kıymetini takdîr etmek mümkün değildir. Onu, ancak Allahü teâlâ takdîr edip, mükâfatlandırır."

"Tevekkül; insanın, Allahü teâlânın her husûsta verdiği teminata güvenerek, gönlünü rahata ve huzûra kavuşturmasıdır."

"Allahü teâlânın yarattığı herşeyden râzı olan kimsenin, arzu ve istekleri olmaz. O, Rabbinin kendisine verdiklerinden râzıdır. Aksi hâlde duâ ederek aşırı istekte bulunmak, Rabbinden râzı olmanın alâmetinden değildir."

"Ma'rifet, Allahü teâlâyı tanımaktır. Cenâb-ı Hak, akla gelen herşeyin ötesindedir. Bunun için Peygamber efendimiz: "Allahü teâlânın ni'metlerini düşününüz. O'nun zâtı hakkında düşünmeyiniz" buyurdu. Çünkü akla, hayâle gelen herşey, o değildir. O, ötelerin ötesidir.

Ezelde yaratılan ve insana yetecek olan rızık, çalışınca, zahmet çekmeden de insana ulaşır. İnsanın çektiği bütün zahmetler, sıkıntılar ve meşgûliyetler ise, hep fazlasına kavuşmak isteğindendir."

"Fakîrler de, zenginler de, kendileri için ayrılmış olan rızıklarına kavuşmadan ölmezler. Fakat bu husûsta, fakirlerin tevekkülü daha çoktur. Zenginler ise, ellerindeki mal ve mülklerine, sahip oldukları imkânlarla elde ettikleri sebeplere daha çok güvenirler. Bu hâl de, zenginin, Rabbini unutmasına sebeb olur."

"Allahü teâlânın velî kulları, ilimle de meşgûl oldukları zaman, dinimizin edeblerine daha çok riâyet ederler."

"Allahü teâlâ, kendisinden başkalarına bağlanarak, izzet, şan ve şeref sahibi olmak isteyenleri zelîl eder, herkesin yanında hor ve hakîr kılar."

"İnsanların en zayıfı, nefsinin kötü isteklerinden uzak durmakta âciz kalan kimsedir. En kuvvetlisi de, bu kötü arzularını terk etmeye gücü yeten kimsedir."

"Bu dünyâda, sana iki şeyin dostluğu yetişir:

1. Allahü teâlânın fakîr kullarından yüz çevirmeyip onlarla sohbet etmek,

2. Allahü teâlânın evliyâ kullarına hizmet edip, duâlarına kavuşmak ve onlardan feyz alarak istifâ de etmek."

"Rızık için endişeye kapılıp, hep onu düşünmen, geceni ve gündüzünü onun peşinde harcaman, seni Allahü teâlâdan uzaklaştırır ve insanlara muhtaç eder."

"Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, hep O'nun beğendiği, râzı olduğu işleri yapmak ve Resûlü Muhammed aleyhisselâma tâbi olmaktır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 354

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 102

3) Tabakât-üs-Sûfiyye sh. 319

4) Nefehât-ül-üns sh. 214

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 143

6) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 63

İMÂM-I EŞ'ARÎ

Ehl-i sünnetin i'tikâddaki iki imamından biri. İsmi, Ali bin İsmail'dir. Künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. 260 veya 266 (m. 879) senesinde Basra'da doğdu. 324 veya 330 (m. 941)'da Bağdâd'da vefât etti. Basra kapısı ile Kerh arasındaki

kabristana defn edildi. Soyu, Eshâb-ı kiramdan bir Sahâbîye dayanmakta olup, şeceresi şöyledir: Ali bin İsmail bin İshâk bin Sâlim bin İsmail bin Abdullah bin Mûsâ bin Bilâl bin Ebî Bürde bin Ebû Musel-Eş'arî'dir.

İmâm-ı Eş'arî, üvey babası ile mu'tezile kelamcılarından olan Ebû Ali Cübbâî'nin talebesi olduğundan, bu bozuk yol üzerine yetiştirilmişti. 40 yaşına kadar mu'tezile fırkasında bulunmuştur. Bu fırkanın meşhûrları arasına katılmıştı. 40 yaşından sonra bu bozuk yoldan dönmüştür. İmâm-ı Eş'arî'nin (radıyallahü anh) bu bozuk yoldan dönmesi şöyle nakledilir: Bir Ramazan-ı şerîf ayının ilk günlerinde rü'yâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ona: "Yâ Ali, benden nakledilen yola yardım eyle" buyurdular. Bu rü'yâdan sonra Ramazan-ı şerîf ayının ortasında, ikinci defa Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda görmekle şereflendi. Rü'yâsında, "Sana emrettiğim şey, ne oldu, ne yaptın?" buyurdu. "Benden bildirilen yola, sünnetime yardım et, bu yola uy!" buyurdular. Bu rü'yâdan sonra kelâm ile uğraşmayı terk etti. Üçüncü defa Ramazan-ı şerîfin yirmiyedinci gecesi, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda gördü. "Sana emrettiğim şey ne oldu?" buyurdu. "Kelâm ilmini terkedip, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs ilmine sarıldım" dedi. "Benden rivâyet edilen, bildirilen yola, sünnetime yardımcı olmam emrettim" buyurdu. Bunun üzerine İmâm-ı Eş'arî özür dileyip, "Mes'elelerini ve delîllerini öğrenmek için otuz yıl harcadığım yolu (mu'tezileyi), nasıl terk edeyim?" dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ sana, ilahî yardımı ile yardım eyledi. Bunu yakînen bilmeseydim sana böyle emretmezdim" buyurdu. İmam-ı Eş'arî bu rü'yâyı da gördükten sonra uyanıp, "Hakdan öte, sapıklıktan başka bir şey yok" diyerek, mu'tezile yolundan dönüp, Ehl-i sünnet i'tikâdına girdi. Bu rü'yâsından sonra onbeş gün evinden çıkmadı. Mes'eleleri derinlemesine inceleyip, gözden geçirdi. Sonra Basra Câmii'ne gidip, kürsî'ye çıktı. O sırada mu'tezile bozuk yolunun meşhûr ve kuvvetli âlimlerinden sayılan ve böyle bilinen İmâm-ı Eş'arî, kürsüden cemaate şöyle hitâb etti: "Ey insanlar! Çoktan beri size görünmez oldum. Dikkatle düşündüm. İnsafla inceledim. Yanımdaki delîlleri gözden geçirdim. Tercih husûsunda zorlandım. Sonunda Allahü teâlâdan beni hidâyete, doğru yola kavuşturmasını istedim, duâ ettim. Allahü teâlâ beni hidâyete, doğru yola kavuşturdu. Mu'tezile yoluna âit i'tikâdlarımın hepsinden vazgeçip, kurtuldum" diyerek, Ehl-i sünnet i'tikâdına girdiğini herkese ilan etti.

Önceden mu'tezile yolu üzere yazdıklarını ve bildirdiklerini iptal etti. Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere kitaplar yazıp, dağıttı. Ömrünün sonuna kadar bu doğru i'tikâdın yayılması için uğraştı.

Ebü'l-Hasen-i Eş'arî hazretlerinin Ehl-i sünnet mezhebine gemesi ile, kelâm ilmi, mu'tezilenin elinden kurtulmuş oldu. Onların elinde tehlikeli ve zararlı iken, doğru yolda gidenlere rehber oldu. Onun Ehl-i sünnete geçmesi, Ehl-i sünnet i'tikâdının yayılmasında büyük bir zafer olmuştur. O zaman te'sîrli ve zararlı olan mu'tezile yolu mensûbları, İmâm-ı Eş'arî tarafından susturulmuştur. Onları öyle zorlayıp sıkıştırdı ki, hepsi küçük ve güçsüz karıncalar gibi kaldılar. Daha önce hocası olan mu'tezilenin ileri gelenlerinden Ebû Ali Cübbâî ile yaptığı münâzarada onu mağlub etti. Çok meşhûr olmasına rağmen, Eş'arî'nin (radıyallahü anh) karşısında cevap vermekten aciz kaldı.

Ebû Sehl Su'lukî şöyle anlatır: "Basra'da bir mecliste Ebü'l-Hasen Eş'arî ile mu'tezilîler arasında çetin bir münazara oldu. Mu'tezilîler çok kalabalıktı. Onunla münâzaraya giren herkes yeniliyor, susmak mecbûriyetinde kalıyordu. Öyle oldu ki, o gün artık kimse onun karşısına çıkamadı. İkinci defa böyle bir münâzara için gittiğimizde, mu'tezileden kimse gelmemiş, münâzaraya cesâret edememişlerdi. Bunun üzerine bir zat İmâm-ı Eş'arîye: "Firar ettiler, kaçtılar yaz, kapıya as!" dedi.

İmâm-ı Eş'arî; tefsîr, hadîs ve fıkıh ilmini zamanın meşhûr âlimlerinden olan Zekeriyya bin Yahyâ es-Sâci'den, Ebû Halife el-Cumhî, Sehl bin Serh, Muhammed bin Ya'kub el-Mukrî, Abdurrahmân bin Halef ed-Dabî'den öğrenmiştir. Bağdâd'da Câmi-i Mensûr'da Cum'a günleri Ebû İshâk Mervezî'nin hadîs derslerine devam etmiş, kendisi de Ebû İshâk Mervezî'ye kelâm ilmini öğretmiştir.

İmâm-ı Eş'arî tasavvuf ilminde de âlim ve evliyâ idi. Ebû İshâk İsferanî şöyle demiştir: "Benim ilmim, Şeyh Ebü'l-Hasen Bâhilî'nin ilmi yanında, deniz yanında bir damla gibidir. Ebü'l-Hasen Bâhilî'nin de, benim ilmim, Ebü'l-Hasen Eş'arî'nin ilmi yanında, deniz yanındaki bir damla gibidir, dediğini işittim."

İmâm-ı Eş'arî, gayet tatlı, açık ve ikna edici konuşurdu. Bu sebeple hocası Cubbai, daha önce münâzaralara kendi yerine onu gönderirdi. Hakkın, doğrunun ortaya çıkması için mücadeleyi sever, yazarak ve anlatarak hak uğrunda müdafaadan yılmazdı. İmâm-ı Eş'arî'nin zamanı, mu'tezile fırkasının Ehl-i sünnete çok saldırdığı, hatta zorbaya baş vurduğu bir döneme rastlamaktadır. Vâlilik, kadılık gibi makamlar, mu'tezile fırkasından olanların elinde bulunuyordu. Böylece bozuk i'tikâdlarını yayıyorlar, insanları saptırıp, imânları ile oynuyorlardı. Bu sırada İmâm-ı Eş'arî ve diğer Ehl-i sünnet âlimleri, kitablar yazarak onları reddediyor, bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. İmâm-ı Eş'arî ayrıca, mu'tezile fırkasının ileri gelenleri ile çetin münâzaralara girip, onları susturdu. Kendisine, neden onların yanlarına, hatta devlet erkanından olanlarının makamına gittiği sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Onlar vâlilik, kadılık gibi makamlarda bulunuyorlar. Kibirleri sebebi ile bize gelmezler. Biz de gitmezsek, hak nasıl ortaya çıkacak? Ehl-i sünneti anlatanların, onu yayıp, hizmet edenlerin bulunduğunu nasıl bilecekler ve nasıl anlayacaklar?"

Ebû Abdullah İbni Hafif şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde, İmâm-ı Eş'arî hazretlerini görmek için Basra'ya gitmiştim. Basra'ya vardığımda, heybetli ve güzel yüzlü, yaşlıca bir zat gördüm. Ona, "Ebu'l-Hasen Eş'arî hazretlerinin evi neredеdir?" dedim. "Onu niçin arıyorsun?" dedi. "Onu seviyorum ve görüşmek istiyorum" dedim. Bana, "Yarın erkenden buraya gel" dedi. Ertesi gün erkenden söylediği yere gittim. Beni yanına alıp, Basra'nın ileri gelenlerinden birinin evine götürdü. İçeri girince, o zâta yer gösterdiler. O da oturdu. Mu'tezilenin meşhûr âlimleri, münâzara için orada toplanmıştı. Biz girip oturduktan sonra, o mecliste bulunanlar, aralarında oturan bir mu'tezile âlimine çeşitli mes'eleler sormaya başladılar. O şahıs cevap vermeye başlayınca, beni oraya götüren zât karşısına çıkıp, söylediği yanlış şeyleri reddediyor, doğrusunu söyleyip, onu susturuyordu. Öyle konuşuyordu ki, dinleyenleri tam ikna edip, doyurucu bilgi veriyordu. Ben, bu zatın haline ve ilmine hayran oldum. Yanımda bulunan birine "Bu zat kimdir?" dedim. "Ebü'l-Hasen Eş'arî'dir" dedi. İmâm-ı Eş'arî evden çıktıktan sonra, yine peşinden gittim. Yanına yaklaşınca, "İmam-ı Eş'arî'yi ve hizmetini nasıl buldun?" buyurdu. "Fevkalade" dedim. Sonra, "Efendim, o mecliste neden siz baştan bir mes'ele sormadınız? Başkaları sorduktan sonra mevzûa girdiniz?" dedim. Biz, bunlarla konuşmak için söze girmiyoruz. Ancak Allahü teâlânın dininde yanlış ve sapık şeyler söylediklerinde reddediyoruz. Yanlış olduğunu isbat edip, kendilerine doğrusunu bildiriyoruz" buyurdu.

İmâm-ı Eş'arî, eser yazmak, münâzaralara girmek ve kıymetli talebeler yetiştirmek sûretiyle, Ehl-i sünet i'tikâdının yayılması ve böylece insanların se'âdete kavuşması husûsunda büyük hizmetler yapmıştır. Yetiştirdiği talebelerinden bir kısmı şu zâtlardır: Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah, Ebü'l-Hasen Bahilî, Ebû Abdullah bin Hafif Şîrâzî, Hâfız Ebû Bekr Cürcanî el-İsmâilî, Şeyh Ebû Muhammed Taberî el-Irakî, Zâhir bin Ahmed Serahsî, Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, Dimyânî. Bunlardan Ebû Abdullah Tâi, İmâm-ı Ebû Bekr Bakıllanî'nin hocasıdır. Ebü'l-Hasen Şazilî de Ebû İshâk İsferanî'nin ve hocası olan Ebû Bekr Fûrek'in hocasıdır. Bu zat, önceden İmâmiyye fırkasından iken, Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretleri ile yaptığı bir münâzara ve ilmî mübahese sonunda hatasını anlayıp, imâmiyye fırkasını terk edip, Ehl-i sünnet i'tikâdına girdi. İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâdı Basra'da yaydı. İbn-i Hafîf ise, İmâm-ı Eş'arî'nin en meşhûr talebelerinden olup, (Şeyh-i Şîrâziyyîn) Şîrâzlıların şeyhi, üstadı ismiyle meşhûr olmuştur. Diğer meşhûr bir talebesi olan Dimyanî ile İbn-i Hafîf, İmâm-ı Eş'arî'nin münâzara meclislerinde yanında bulunurlardı. Talebelerinden Ebû Abdullah Hameveyh es-Sayrafî, uzun müddet İmâm-ı Eş'arî'nin yanında bulunmuştur. Sonra memleketi Şîrâz'a dönüp, orada ders verip, talebe yetiştirmiş; İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâd bilgilerini memleketinde yayılmıştır. Şeyh Ebû Ali Zâhir de, hocası İmâm-ı Eş'arî'den öğrendiği Ehl-i sünnet bilgilerini Horasan'da yaydı. Böylece İmâm-ı Eş'arî'nin bildirdiği i'tikâd bilgileri, Ehl-i sünnet mezhebi, doğuda ve batıda yayıldı. Hicrî 300 senesinden itibâren Irak havâlisinde, İran'da yayıldı. Selçuklu devleti hükümdârlarının resmi mezhebi oldu. Daha sonra Atâbekler tarafından müdafaa edilip, Şam ve Bağdâd çevresinde yayıldı. Selahüddîn Eyyûbî Mısır'ı fethedince, orada da yayıldı.

Eserleri: İmâm-ı Eş'arî'nin eserleri, beş grubta toplanır:

1.Kırk yaşından önce mu'tezile iken yazdığı eserler. Bunları sonradan iptal etmiştir.

2.Felsefecilere, yahudi, hıristiyan ve mecûsilere yazdığı reddiyeler.

3.Hariciye, mu’tezile, şia ve zâhiriyye fırkalarına yazdığı reddiyeler.

4.Makalatlar.

5.Kendisine sorulan suallere cevap olarak yazdığı risaleler ve diğerleri.

Eb’ül-Hasen El-Eş’arî hazretlerinin pekçok eseri vardır. Bunları İbn-i Asakir “Tebyîn isimli eserinde, İbn-i Fûrek’den nakledip, isimlerini yazmıştır. İbn-i Fûrek ise, “Ebul-Hasen; el-Eş’arî (radıyallahü anh), el-Umed (veya el-Gamed) adlı da, kendi eserlerini saydığını bildirmektedir. Bu eserler, onun yanında dersini dinliyenlere söyliyerek yazdırdıkları, çeşitli İslâm memleketlerinden sorulan suallere verdiği cevapları ihtivâ eden, üçyüzyirmi senesine kadar yazdığı kitaplardır. Bundan sonra üçyüzyirmidört senesine kadar da pek çok eser yazmıştır:” demektedir. İbn-i Fûrek ayrıca, Ebü’l-Hasen el-Eş’arî’nin el-Umed adlı eserinde isimlerini bildirdiği eserlerden başka kitaplarını da bildirmektedir.

“El-Umed” adlı eserde bildirilen kitaplardan ba’zıları:

1. Kitâb-ül-Fusûl: Mulhidler (dinsizler) tabiatcı felsefeciler, dehrîler, zamanın ve alemin kadîm olduğuna inananlara reddiyedir. Bu kitapda; brehmenler, yahudiler, hıristiyanlar ve mecûsilere de cevaplar vermiştir. Bu kitap büyük bir eserdir.

2. Mûcez: On iki kitaptan ibârettir.

3. Halk-ul-efâl

4. İstitâa hakkındaki kitap

5.Sıfatlar hakkındaki kitap

6.El-Luma fi’r-reddi alâ ehli’z-zeygi ve’l-bida’: Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın irâdesi, Allahü teâlânın görülmesi, kader, istitâa, va’d ve va’id ve imamet mes’elelerinden bahseden on bölüm ihtivâ eden kıymetli bir kitabtır. İmâm-ı Eş’arî hazretlerinin bu mevzûlarda söyledikleri hakkında iyi bir kaynaktır. Yakın zamanda Mısır’da ve Beyrut’ta basılmıştır. Beyrut baskısında, ayrıca Richard J.Mc. Carthy tarafından bir mukaddime ve İngilizceye tercümesi vardır. Spitta, bu eseri hülasa ederek, Joselp Hell tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.

7.Risâlet-ül-Îmân: Spitta bu kitabı Almancaya tercüme etmiştir.

8.Kitab-ül-Fünûn: Mulhidlere (dinsizlere) cevap olarak yazılmıştır.

9.Kitab-ün-Nevâdir: Kelâm ilminin inceliklerini anlatır.

10.Dehrîlerin (dinsizlerin) Ehl-i tevhîd’e karşı yaptıkları bütün i’tirâzlarının toplandığı bir kitap.

11. El-Cevher fi’r-Reddi ala ehli’z-Zeygi vel-Münker.

12.Nazar, istidlal ve şartları hakkında Lübbaî’nin suallerine verilen cevaplar.

13.Mekalat-ül-felasife: Felsefecilere cevap olarak yazılmış bir eserdir. Kitap üç makaleyi ihtivâ eder. Eserde İbn-i Kays ed-Dehrî’nin ba’zı şüpheleri, Aristo’nun semâ (gök ve alem) hakkındaki fikirleri çürütülmüş; hadîseleri, se’âdetve şekaveti yıldızlara bağlıyanlara lazım gelen şeyler açıklanmıştır.

14. Cevab-ül-Horasâniyyîn: Çeşitli mes’eleleri ihtivâ eder.

El-Umed’de bildirilenlerden başka, İbn-i Fûrek’in zikrettiği eserlerinden ba’zıları da şunlardır:

1.Tenasühe inananlar hakkındaki eser.

2.Mantıkçılara dair yazılan eser.

3.Hıristiyanlar hakkında yazılan kitap.

4.Delail-ün-nübüvve hakkındaki kitap.

İmâm-ı Eş’arî’nin ayrıca: Risale ketebbiha ila ehli’s-sagr bi bab-ül-ebvab adlı eseri vardır. Kitap, Kafkas dağlarının Hazar denizi ile bitiştiği yerde bab-ul-ebvab (Demirkapı yahud Derbend) denilen kasabanın âlimlerine yazılmıştır. Bu eser, Ehl-i sünnet vel-cemaat âlimlerini geniş olarak anlatmaktadır.

Bunlardan başka şu eserleri de meşhûrdur:

Makalat-ül-İslâmiyyin: Bu eserinde i’tikâdî fırkalardan ve kelâm ilminin ince mes’elelerinden bahsetmektedir. Matbûdur.

El-İbane an usul-üd-diyane; Ehl-i sünnet dışı fırkaların reddi için yazılmış olup, bu husûstaki delîlleri içinde topladığı eseridir.

Kavl-ül-cumlat, Eshâb-ül-hadîs ve Ehl-üs-Sünne fi'l-i'tikâd (basılmamıştır.) Risâlet-ul-istihsân el-Havdu fî ilm-il-kelam, basılmıştır. İngilizce tercümesi vardır.

İzah-ül-Burhan et-Tebyîn ala usûl-id-dîn, Kitab-ül-ulüm, Tefsîr-ül-Kur'ân- eş-Şerh vet-tafsil, İbn-i Asakir'in bildirdiğine göre, Ebü'l-Hasen Eş'arî'nin tefsîri 70 veya 300 cild idi.

İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnetin i'tikâdda iki imamından biridir. İ'tikâdda diğer imam da, İmâm-ı Mâtüridî'dir. Bu iki büyük âlim, Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymış olup, i'tikâdda iki imamdırlar. Ehl-i sünnetin reîsi ise İmâm-ı a'zamdır.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve usuller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (radıyallahü anh) bildirdiği i'tikâd, imân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden, ilm-i kelam, ya'nî imân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı a'zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed Şeybanî'nin yetiştirdiklerinden, Ebû Bekr-i Cürcanî dünyâca meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nâsır-ı Iyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Matüridî'yi yetiştirdi. Ebû Mensûr, İmâm-ı a'zamdan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Doğru yoldan sapmış olanlarla mücadele ederek, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi ve her tarafa yaydı.

İmâm-ı Eş'arî de; İmâm-ı Şafiî'nin talebesi zincirinde, bulunmaktadır. Bu iki büyük imam, Eshâb-ı kiram, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin bildirdiği i'tikâd ve imân bilgilerini açıklamışlar, kısımlara bölmüşler, herkesin anlayabileceği bir şekilde yaymışlardır. Eş'arî ve Mâtüridî, hocalarının müşterek mezhebi olan (Ehl-i sünnet vel-cemaat)den dışarı çıkmamışlardır.

Bu iki imâmın ve hocalarının ve bunlarında hocaları olan, amelde dört hak mezheb imamlarının ve onlara tabi olanların imânda, i'tikâdda tek bir mezhebi vardır. Bu mezheb Ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebidir. Çünkü İslâmiyet, bütün insanlara yalnız bir tek imânı ve i'tikâdı emretmektedir. Bu imânın esaslarını ve nasıl i'tikâd edileceğini, bizzat Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm tebliğ etmiştir. İnsanlara, kendilerini ve herşeyi yaratan Allahü teâlâyı haber veren Peygamberimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya, O'nun yarattıklarına ve O'nun emir ve yasaklarına imânın nasıl olacağını da bildirmiştir. Muhammed aleyhisselâma ve O'nun bildirdiklerine temiz, dürüst ve hakikî bir imân, ancak O'nun bildirdiğini tam ve hiç şüphesiz kabûl edip inanmakla mümkün olur. Bu husûsta çok az, kıl kadar da olsa bir ayrılığın, O'ndan ayrılmak olacağı meydandadır. Böyle bir ayrılığa düşenlerin öne sürecekleri, dinî, siyâsî, beşerî, içtimaî, fennî, v.s. gibi sebeplerin, ayrılmalarını haklı gösterecek hiçbir tarafı yoktur. Çünkü İslâmiyet, her ne sûret ve sebeple olursa olsun, imânda ve i'tikâdda ayrılığa asla izin vermemekte, yasaklamaktadır.

Eshâb-ı kiramın îmân ve i'tikâdda hiçbir ayrılıkları olmadı. Eshâbdan olmayanlar ve daha sonraki asırlarda gelenler arasında ise zamanla îmânda, i'tikâdda ba'zı ayrılıklar ortaya çıkarıldı ve bid'at fırkalarının sayısı yetmişikiye ulaştı. Bu ayrılıkları çıkaranların ve bunların sözlerine inanarak bozuk düşüncelerini benimseyenlerin ileri sürdükleri sebepler çok çeşitli ve her birine göre farklı olmakla beraber, esas sebepler; "Münâfık" ve başka dinden olanların çıkardıkları fitneler, Kur'ân-ı kerîmin müteşâbih âyetlerini kendi anlayışlarına göre te'vîl etmeye kalkışmaları, eski Hind ve Yunan felsefesi ile, mecûsî inançlarının İslâmiyete sokulma çabaları, Eshâb-ı kiramın maslahata (huzûrun, dirliğin teminine) âit konulardaki ictihâd ayrılıklarını anlayamama ve bunları kendi nefsânî arzularına, siyâsî maksat ve ihtirâslarına perde veya âlet etme, kısa zamanda çok geniş ülkelere yayılan İslâmiyetin henüz yeni müslüman olmuş büyük kitlelerce tam anlaşılmadan bir takım insanların eski din ve inançlarına âit ba'zı unsurları tamamen terk edememeleri ve bunları İslâmiyetten sayma yanlışına düşmeleri" şeklinde özetlenebilir. Ancak, İslâm târihinde görülen 72 sapık fırkanın ortak vasfı; siyâsi ve dünyevi menfaat ve sâiklerle ortaya çıkmış olmalarına rağmen, hemen hepsi Kur'ân-ı kerîmdeki muhkem ve bilhassa müteşâbih âyet-i kerîmeleri kendi akıllarına göre tefsîr yoluna gitmişler. Böylece felsefe yaparak ve bu âyetleri, iddiaları istikametinde tev'il ederek kendilerine Kur'ân-ı kerîmden delîller bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde geçen, Allah'ın eli, yüzü, tahtı v.b. sıfatlarını gösteren ifâdeleri, kendi düşüncelerine ve konuşma dilindeki mâ'nâlarıyla kabûl ederek, Allahü teâlâyı zâtı ve sıfatlarıyla tecsim eden, ya'nî cisim ve insan şeklinde düşünen bu sapık

fırkalar, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsı olan murâd-ı ilâhiyi anlayamamışlar, doğrusunu anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin açıklamalarını kabûl etmedikleri gibi, ayrıca onlara fikren ve fiilen saldırmışlardır.

İslâmiyette ilk i'tikâd ayrılıkları, Hazreti Osman'ın şehîd edilmesi hâdisesinden sonra, Abdullah İbni Sebe adındaki münâfık olan bir yahudinin ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların saf ve berrak îmânlarını bozmak gayesiyle i'tikâddaki birlik ve beraberliklerini parçalamak için çıkarılan ilk fitne hareketi budur. Abdullah İbni Sebe, Hazreti Ali'nin halifelik meselesini bahâne ederek, müslümanları bölmek gayretine düştü. Kendisine taraftar toplamak ve onlara görüşlerini kabûl ettirmek için, "Hazreti Ali'nin Peygamber olduğundan, Allahü teâlânın ona hulul ettiğine" varıncaya kadar pekçok şeyler uydurdu. Bir kısım insanları aldattı. Abdullah İbni Sebe'ye aldananların içinde siyâsî hırs ve gayret ile hareket edenler çoktu. Böylece Hazreti Ali taraftarıyız diyerek, İslâm dînine bozuk inançlar karıştırdılar. Zamanla hilâfet, Hazreti Ali'nin hakkıdır diyen ve bu inanca sahip olanlara "Şia" (Şii) denildi. Şiîler, zamanla başka konularda da Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendi içlerinde çeşitli kollara bölündüler.

Hazreti Ali'nin hilâfeti, hakem ta'yini yoluyla Hazreti Muâviye'ye bırakmasını beğenmeyip, Hazreti Ali'ye ve Hazreti Muâviye'ye karşı çıkıp ayrılanlara ise "Haricî" ismi verildi. Hâricîler'den bir kısmı Kur'ân-ı kerîmin ba'zı bölümlerini kabûl etmezler. Bir kısmı da sapıklıklarında yeni bir peygamber geleceğine inanacak kadar ileri gitmişlerdir.

Bozuk fırkalardan biri olan mu'tezile ise, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) derslerinde bulunan Vâsıl bin Atâ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Büyük Ehl-i sünnet âlimi ve veli bir zât olan Hasen-i Basrî, "Büyük günah işleyen ne mü'mindir nede kâfirdir" diyerek Ehl-i sünnetten ayrılan Vâsıl bin Atâ için, "I'tezele annâ vâsıl" Ya'nî, "Vâsıl bizden ayrıldı" buyurmuştu. Buradaki' "I'tezele ayrıldı" kelimesinden dolayı Vâsıl'a ve onun yolunu tutanlara "Mu'tezile" ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda bilhassa felsefe eğitimi yapmış ve felsefeye meraklı kişiler, Vâsıl bin Atâ'nın yolundan yürüyerek Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları ile, kader, amellerle (ibâdetlerle, muamelâtla.) îmân arasındaki münâsebet ve diğer konularda İslâm dîninin sınırlarını zorlayacak kadar ileri derecelere varan ayrılıklara düşmüşlerdir.

Ayrıca mürcie, kaderiyye, ibâhiye, mücessime, cebriyye gibi birçok bozuk fırkalar, İslâm târihi boyunca çeşitli yerlerde ortaya çıkmış kendi içlerinde de sayılamayacak kadar çok kollara ayrılarak bir müddet yaşayıp sonra unutulup gitmişlerdir. Ancak son asırlarda zuhur eden Vehhâbîlik, bilhassa Arabistan'da yayılmış ve bugün de, çeşitli İslâm ülkelerindeki müslümanlar arasına yayılması için çalışılmaktadır.

Diğer bozuk fırkalar târih içinde kaybolup gitmişlerdir. Ehl-i sünnet vel-cemâat ise her devirde çok olmuş, İslâmiyet îmân, i'tikâd, amel ve ahlâk esasları olarak Ehl-i sünnet âlimleri tarafından her asırda, aslı üzere müdâfaa ve muhafaza edilerek, bugüne ulaştırılmıştır. Bugün dünyâdaki müslümanların yarıdan çoğu, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdı üzeredirler.

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, îmânda parçalanmanın, fırkalara (mezheblere) ayrılmanın kötü olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ, Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen"Hidâyeti (kurtuluş yolunu) öğrendikten sonra, Peygambere uymayıp mü'minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehenneme atarız" ve Âl-i İmrân sûresi 103. âyetinde de meâlen "Hepiniz Allahın ipine (Kur'ân-ı kerîme) sımsıkı sarılınız.. Fırkalara bölünmeyiniz" buyurmaktadır. Hazret-i Peygamberimiz de (aleyhisselâm) müslümanlar arasında îmânda ve i'tikâdda ayrılıkların felâket olduğunu bildirerek meşhûr olan bir hadîs-i şerîfinde: "Benî İsrail (yahudiler), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasarâ (hıristiyanlar) da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur" buyurmaktadır. Eshâb-ı kiram bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduğunda "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte; "Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka kurtulacak, diğerleri helak olacaktır" buyurduğunda Eshâb-ı kiram; "Kurtulan fırka hangisidir?" diye sorunca, "Ehl-i sünnet vel-cemâattir" buyurdu. Eshâb-ı kiram bu defa "Ehl-i sünnet vel-cemâat nedir? diye sordular. "Bugün benim ve Eshâbımın bulunduğu yolda olanlardır" buyurdu.

Ehl-i sünnet i'tikâdını ortaya koyan Resûlullahtır (aleyhisselâm). Eshâb-ı kiram îmân bilgilerini bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i i'zâm da, bu bilgilerini, Eshâb-ı kiramdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece, Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakl ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akıl ile bulunamaz. Akıl bunları değişdiremez. Akıl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya'nî, bunları anlamak, doğruluklarını kıymetlerini kavramak için akıl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i'tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imamları da bu mezhebde idi. İ'tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş'arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Bu her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zamanları aynı ise de, bulundukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheblerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen binlerce derin âlim ve velîler, bu iki yüce imâmın kitablarını inceliyerek, ikisinin de Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, (Nass)ları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya'nî, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık ve meşhûr olan ma'nâları vermişler, zarûret olmadıkça nassları te'vîl etmemişler, bu ma'nâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklitçilerinden işittiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Son asırlarda Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılan ba'zı din adamları "selefiyye" adını verdikleri sapık bir yol tutmuşlardır. Bunun i'tikâdda mezheb olduğunu söyleyip, kitablarında yazmışlardır. Halbuki, İslâmiyette "Selefiyye mezhebi" diye bir şey yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bir şey bildirmemişler ve kitaplarında asla yazmamışlardır, İslâmiyette "Selef-i sâlihîn" mezhebi, ya'nî Ehl-i sünnet mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn, hadîs-i şerîf ile medh edilen, övülen ilk iki asrın müslümanlarıdır. Ya'nî, Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı kiram ve Tabiîne verilen isimdir. Bu şerefli insanların i'tikâdına "Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi" denir. Bu mezheb îmân, inanç mezhebidir. Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn-i i'zâmın îmânları hep aynı idi. İnançları arasında hiç fark yoktu. İmâm-ı Gazâlî hazretleri İlcam-ül-avâm kitabında "Bu kitabta i'tikâd fırkalarından, Selef mezhebinin hak olduğunu bildireceğim. Bu mezhebten ayrılanların bid'at sahibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tabiînin i'tikâdları demektir..." buyurarak, Selef mezhebi demenin, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat mezhebi demek olduğunu açıkça bildirmiştir.

Mısır'daki Ezher Üniversitesinden mezun üstâd İbn-i Halife Alîvî "Akıdet-üs-selef-i vel-halef adlı kitabında şöyle yazmıştır. "Ebû Zehrâ (Târih-ül-mezâhib-ül-İslâmiyye) kitabında yazdığı gibi, hicretin dördüncü asrında, Hanbelî mezhebinden ayrılan ba'zı kimseler, kendilerine (Selefiyyîn) ismini verdiler. Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebül-Ferec, İbnü'l-Cevzî ve diğer âlimler, bu selefilerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Daha sonra yedinci asırda İbn-i Teymiyye el-Harrânî bu fitneyi tekrar alevlendirdi. Kendilerine (Selefiyye) ismini takanlar, İbn-i Teymiyye selefilerin büyük imâmı dediler. İbn-i Teymiyye, Hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya'nî Ehl-i sünnet idi. Fakat sonradan kendi aklına uyarak, sapık görüşler ortaya attı. Ehl-i sünnet i'tikâdından ve dolayısı ile Hanbelî mezhebinden ayrılıp uzaklaştı. Kendi başına ayrı bir yol tutup, tuttuğu bu sapık yolda sürüklenip gittiler. Kendine tâbi olanları da saptırdı. Ona tâbi olanlar onun bu yoluna sefefiyye dediler. Bu husûsu derinlemesine araştırıp, incelememiş ve kaynakları iyi anlayamamış olan ba'zı din adamları, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarındaki "Selef ve Selef-i sâlihîn" ifâdelerini değiştirerek, "sefefiyye" şeklinde nakletmişler ve yazmışlardır. İ'tikâdda selefiyye diye bir mezheb yoktur. Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfte fırka-i nâciye, kurtuluş fırkası olarak bildirdiği tek bir i'tikâd mezhebi vardır. O da, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir, İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş'arî bu mezhebde iki i'tikâd imamıdır ve bu mezhebi yaymışlardır.

İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş'arî ayrı bir mezheb kurmamışlar, Eshâb-ı kiramın, Tabiînin, dört mezheb imamının ve sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin nakil ve tevâtür yolu ile bildirdikleri îmân ve i'tikâd bilgilerini açıklamışlar, anlaşılmasını kolaylaştırmak için kısımlara bölmüşler ve herkesin anlayabileceği şekilde yaymışlardır. Bunlardan İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şafiî'nin talebe zincirinde bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî ise, İmâm-ı a'zamın talebe zincirindedir.

Ehl-i sünnet i'tikâdının açıklanmasında bu iki imâm meşhûr olmuş, yaşadıkları zamanlarda i'tikâdda doğru yoldan ayrılmış sapıkların ve yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış maddecilerin bozuk düşüncelerine karşı, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını izah etmekte, ba'zı bakımlardan farklı usûller takip etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda gelen Ehl-i sünnet âlimleri, bu iki imâmın koyduğu usullere uyarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını nakletmişlerdir.

Ebü'l-Hasen-i Eş'arî buyuruyor ki: "Şeyhaynın (ya'nî Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'in), diğer bütün ümmetten üstün olduğu mukakkaktır. Buna inanmıyan ya câhildir veya inadcıdır."

İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin. Kafkas sıradağlarının Hazar Denizine ulaşan ucunda Bâb-ül-ebvâb (Demirkapı veya Derbend) denilen kasaba âlimlerine, Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirmek için yazdığı "Risâletün ilâ ehli's-sagr" (Hudûd ahâlisine bir mektûb) adlı eserinde ba'zı bölümlerin tercümesi şöyledir:

Allahü teâlâya hamd olsun ki, bizi, doğru yola ulaştıran sünnet-i seniyyeye Uymayı sevdirdi. Helake götüren bid'atlerden uzaklaştırdı. Kalblerimizi, yakînin (kat'î ve kuvvetli îmânımızın) hasıl ettiği serinlik ve huzûr ile doldurdu. Müslümanlık ile bizi azîz kıldı. Bizi, Resûlüne (aleyhisselâm) uyanlardan, O'nun rehberliğine yapışanlardan eyledi. Bid'atlere dalıp, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (aleyhimürrıdvân) yolundan ayrılarak yalnız kalmaktan kurtarıp, cemâatle beraber olmayı ihsân etti.

Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm olsun ki, bizi Allahü teâlânın emir ve yasaklarına da'vet etti. Allahü teâlâ bu husûsta ona âyetleriyle yardım etti. Kendisine mu'cizeler vererek, hakkındaki şüpheleri giderdi. Kendi rızâsına nasıl ulaşılacağını O'nun ile bildirdi. İçlerinde kendisine delâlet eden delîller bulunduğunu en açık bir şekilde haber verdi. Nihâyet bâtıl, sönüp gitti. Hak, galip ve muzaffer olarak parladı. Resûlullah (aleyhisselâm) Peygamberlik vazîfesini yerine getirdi. Kendisine bildirilenleri tebliğ edip, ümmetine nasîhatta bulundu.

İmdi! Ey Bâb-ül-ebvâb halkından olan âlimler ve büyükler! Allahü teâlâ sizleri yüce kudreti ile muhafaza buyursun. Sizlere yardım eylesin. Medînet-üs-Selâm'da (Bağdâd'da) mektûbunuzu aldım. Allahü teâlânın ni'metleri içerisinde olduğunuzu, hâlinizin düzgünlüğünü yakıyorsunuz. Bu sebeble, kederim ve üzüntülerim dağıldı. Allahü teâlâya çok şükrettim. Size olan ihsânını tamamlamasını, size ve bize olan ni'metlerini arttırması için Allahü teâlâya yalvardım. Duâları kabûl eden O'dur. Büyük lütuflarda bulunmak O'na lâyıktır. Allahü teâlâ yardımcınız olsun. Geçen sene 267 (m. 881) bir takım suâller sormuştunuz. Mektûbunuzda bundan da bahsediyorsunuz. Verdiğim cevapları beğendiğinizi, faydalı olduğunu, doğruluğunu kabûl ettiğinizi, şüphelerinizin gittiğini, sizi kendilerine inandırmak isteyen (o kimselerden) yüz çevirdiğinizi yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, dinde saptıranların, Resûlüne uymaktan alıkoyanların şüphelerinden bizi ve sizi muhafaza buyurduğu için Allahü teâlâya hamd ettim.

Yine siz mektûbunuzda, benden Selef-i sâlihînin asıl kabûl edip, dayandıkları ba'zı husûsları (yazmamı) istiyorsunuz. Sonra gelenler de bu asıllara (bilgilere) uymak sûretiyle, bid'at sahiplemin düştüğü, Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i seniyyeye muhalefet durumuna düşmekten kurtulmuşlardır. Bu bilgilere şiddetle ihtiyâcınız olduğunu bildirdiğiniz için, size olan hürmetim ve üzerimdeki hakkınızdan dolayı, suâllerinize ve isteklerinize cevap vermekte acele ettim.

Size ba'zı temel bilgileri, delîlleri ile beraber bildirdim. Bu delîller, sizin Selef-i sâlihîne tâbi olmakta haklı olduğunuzu, Ehl-i bid'atın ise, Selef-i sâlihîne muhalefet edip, daha önce üzerinde bulundukları haktan sapmakla hatâ ettiklerini, bununla şer'î delîlerden, Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiği şeylerden ayrıldıklarını gösterecektir. Yine bu delîlleri red eden, Peygamberlerin aleyhimesselâm getirdiklerini inkâr eden felsefecilerin yollarına uyduğunu da gösterecektir. Size ve söylediklerimi düşünen diğer kimselere söylenmesi gerekenleri söyledim. Allahü teâlâdan yardım diliyerek ve O'na güvenerek, sizin isteklerinizi yerine getirmekle, sevâba kavuşacağımı ümid ediyorum. Allahü teâlâ bana kâfidir ve O ne güzel vekîldir.

Allahü teâlâ sizi doğru yola hidâyet eylesin. Biliniz ki, Selef-i sâlihînin ve onların yolunda giden halefin (sonra gelen âlimlerin) yolu şudur:

Allahü teâlâ, Muhammed'i (aleyhisselâm) bütün dünyâya Peygamber olarak gönderdiği zaman, insanlar, birbirine zıt bir takım fırkalara ayrılmışlardı. Onlardan bir kısmı kitabî idi.

Bunlar, Allahü teâlânın gönderdiği Tevrat ve İncîl'i değiştirmişler, kendi uydurdukları şeyler ile insanları Allahü teâlâya da'vet ediyorlardı. Bir kısmı felsefeci idi. Bunlar, akıl ile elde ettikleri bir takım bilgilerde, yanlış neticelere varmaları sebebiyle, bir çok bâtıl ve yanlış yollar ortaya çıkmıştı. Bir kısmı, brehmen idi. Bunlar, Allahü teâlânın Peygamberlerini inkâr ediyorlardı. Bir kısmı, dehrî idi. Bunlar da, kâinatın sonsuz olarak devam edeceğini, yok olmıyacağını iddia ediyorlardı. Bir kısmı, mecûsî idi. Bunlar ise, hiç tecrübe etmedikleri, bilmedikleri şeyleri iddia ediyorlardı. Bir kısmı putperest idi. Bunlar, putlara tapıyorlardı. Bunlar da şaşkınlık içerisinde kalmışlardı. Peygamberimiz Muhammed (aleyhisselâm) ise, insânların, kâinat ve içindekilerin sonradan yaratılmış birer mahlûk olduğuna, onların hepsinin yaratıcısı, sahibi ve mâliki olan Allahü teâlânın varlığı ve birliği inancına da'vet etti. Onlara, üzerinde bulundukları yolun yanlış olduğunu, böyle bâtıl yolları terk etmelerini istedi. Resûlullah (aleyhisselâm) onların yollarının bozukluğunu, kendisinin ise, Allahü teâlâdan bildirdiği husûslarda doğru olduğunu, apaçık âyetler ve mu'cizelerle isbât etti. Sonra Allahü teâlâya nasıl kulluk edileceğini açıkladı. Allahü teâlâ Peygamberimiz Muhammed'i (aleyhisselâm) bunları insanlara bildirmesi ve izah etmesi için gönderdi. Resûlullah (aleyhisselâm) insanlara, kendilerinde dil, sûret ve daha başka yönlerden farklılıklar bulunduğunu, böyle değişikliğin ise onların sonradan yaratılmış olduklarını gösterdiğini bildirdiği gibi, gerek kendilerinde ve gerekse, onların dışındaki varlıklarda, Allahü teâlânın varlığına, irâdesine ve tedbirine delâlet eden şeyler ile, Allahü teâlâyı tanıma yolunu da bildirdi. Şöyle ki; Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen, "Arzda da gerçekten tasdîk edenler için birçok ibretler vardır. Nefslerinizde de (hücrelerde vücûd yapınıza kadar) bir çok alâmetler vardır (ki, hep Allahü teâlânın kudretine, ilmine azamet ve ifâdesine delâlet ederler) Halâ görmiyecek misiniz" buyurdu. (Zâriyate 20-21)

Yine, insanın yaratılış safhaları, sûret ve şekillerindeki değişik durumlara da meâlen şu âyet-i kerîme ile işâret buyuruldu: "Biz insanı (Adem'i) şüphesiz ki, çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini, sağlam bir yerde (rahimde) bir nutfe (az bir su) yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik. Ondan sonra, kan pıhtısını bir parça et yaptık. O et parçasını da kemikler hâline çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra ona başka bir yaratılış (ruh) verdik. Bak ki, şekil verenlerin en güzeli olan Allahü teâlânın şânı ne kadar yücedir." (Mü'minûn: 12-13-14)

Bunlar, Allahü teâlânın varlığının muhakkak lâzım olduğunu ifâde eden, O'nun irâde ve tedbîrine delalet eden en açık delîllerdendir.

İnsan çamur özünden yaratıldı. Çamur özünün bir çok şekil ve durumlara kabiliyeti vardır. Fakat, insanın başka bir sûretle değil de, kendisine has özellikleriyle malûm olan ve en güzel sûrette meydana gelmesi mutlaka bir yaratıcının varlığını göstermektedir.

İnsana baktığımızda şunları görüyoruz: 1. İnsanın başka varlıklarda bulunmıyan, kendisine mahsûs bir sûreti vardır. 2. İşitmek, görmek, koklamak, hissetmek, tatmak gibi, ihtiyâçlarını te'mîn edebilmesi için hazırlanmış bir takım vâsıtalara (duyu organları) sahiptir. 3. İhtiyâç hâsıl oldukça, tertip üzere hazırlanmış gıda âletleri. Meselâ, yeni doğmuş çocuk gıdasını, önce annesini emmek sûretiyle temin eder. Çünkü o, bu sırada dişsizdir. Gıdasını kendiliğinden temin edemez. Bir müddet sonra, dişlerle donatılır. Gıdasını yemekle elde eder. 4. Ağızdan alınan gıdalar, mi'deye gelir. Mi'de, kendisine ulaşan gıdaları pişirir. Bu gıdalara öyle bir incelik verir ki, bunlar en ince yollardan geçerek, tâ saçlara ve tırnaklara kadar ulaşır. 5. Karaciğer, öd (safra) çıkarmak, vücûdun şeker durumunu ayarlamak, zehirleri bir dereceye kadar zararsız hâle getirmek gibi ba'zı vazîfeler için hazırlanmıştır. 6. Akciğer, dışarıdan temiz havayı (oksijen) alıp, kan dolaşımı ile dokulara iletmek ve kandan (karbondioksit alarak) kirlenen havayı nefesle dışarı vermek için hazırlanmıştır. 8. Ayrıca alınan gıdalardaki fazlalıkların atılması için gerekli âletler (a'zâlar). Bunlardan başka, tesadüfi olarak düşünülmesi imkânsız olan, mutlaka bunları tertip ve düzenleyen bir yaratıcının varlığını gerektiren sayılamıyacak kadar çok şey vardır. Bütün bunların çamur özü ve su ile düzenlenip, kısımlara ayrılması, mutlaka bir yaratıcıyı, bir düzenleyiciyi gerektirir. Bunu, düşünen her akıl sahibi anlar. Aynı şekilde, bir plân dâiresinde düzenleyen, kasteden bir bina yapıcısı olmadan, bir binanın meydana gelmesi bile mümkün olmayınca yukarıda saydığımız hâllerin de bir yapıcı ve yaratıcı olmadan çamur ve su ile kendiliklerinden, tertip ve düzen içerisinde meydana gelmeleri mümkün olamaz.

Sonra Allahü teâlâ meâlen: "Gerçekten, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akıl

sahipleri için, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösterir, kesin delîller vardır." (Âl-i İmrân-190) âyet-i kerîmesiyle bu husûsu (Allahü teâlâdan başka her şeyin sonradan yaratıldığı, bunları Allahü teâlânın yarattığını) ve bunda çeşitli hikmetler bulunduğunu daha ziyâde beyân eyledi. Feleklerin (Dünyâ, Ay, Güneş v.b.) hareketiyle, meydana gelen fâidelerin büyüklüğüne ve miktarına işâret buyuruldu. Gecenin meydana gelişi. Meselâ, gece, insanların istirahatı olduğu gibi ve mahsûllerine fazla gelen güneş hararetini (sıcaklığını) serinletmektedir. Gündüz ise, mahlûkâtın dağılıp hareket etmeleri, geçimlerini te'mîn etmeleri için yaratılmıştır. Eğer devamlı gece olsa idi, karanlık, onların fâide te'mîn edecek şeylerin peşine düşüp, bunları elde etmeye mâni olacaktı. Aynı şekilde devamlı gündüz olsa idi, bu da zararlı olurdu. Gündüzün aydınlığı fırsat bilinerek takatin (gücün) üstünde hırsla çalışılır, kâfi miktarda istirahat etmedikleri için insanlar helak olurlardı. Bundan dolayı, onlara, çalışmaları için tâkatlarını geçmeyecek şekilde, zamanın bir kısmı gündüz, istirahatleri için yeterli bir miktarı da gece kılındı. Böylece, onların hâlleri mutedil (normal) olarak gecenin serinliğinden, gündüzün sıcaklığından, kendileri, ekinleri, malları ve hayvanları için lâzım olan kadarını alacaklardır. Böyle yapmakla, Allahü teâlâ mahlûkâtına merhamet buyurmuş, lütuf ve ihsânda bulunmuştur.

Yine, mahlûkâtı kuşatan renk tabakası, onların gözlerine münâsip ve muvafık gelen renklerden yaratılmıştır. Eğer bu renk, şimdi âlemi saran renkten olmasaydı, gözleri bozacaktı.

Cisimlerin büyük ve ağır olmasına rağmen, yer ve göklerin ve onlarda bulunan hükümlerin (kanunların) Allahü teâlânın tutmasına muhtaç olduğuna, meâlen "Doğrusu, gökleri ve yeri zeval bulmaktan Allahü teâlâ koruyup, tutuyor. Andolsun ki zeval bulurlarsa, onları O'ndan başka kimse tutamaz. Gerçekten O, halimdir. Azâb için acele etmez, gafûrdur (çok bağışlayıcıdır)." (Fâtır sûre-si-41) âyet-i kerîmesiyle işâret buyuruldu. Bu âyet-i kerîme ile bize, yer ve göklerin yerlerinde durmalarının Allahü teâlâdan başkası tarafından olmadığı ve onları bir durduran olmadan da yerlerinde durmalarının mümkün olmadığı bildirildi.

Sonra felsefecilerin tabiatcı inanışlarından dolayı, ağaçların ve onlardan çıkan meyvelerin ancak, yer, su, ateş ve havanın te'sîri ile meydana geldiği hakkındaki iddialarının bozukluğunu bize; Allahü teâlâ meâlen "Arzda birbirine komşu kıt'alar (kara parçaları) üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanıyor. Halbuki yemişlerin de ba'zısını ba'zısına üstün kılıyoruz. (Tad, renk ve kıymetleri başka başkadır.) Şüphesiz ki, bunlarda da düşünen bir topluluk için pek çok ibretler (alâmetler) vardır." (Ra'd-4) buyurdu.

Daha sonra Allahü teâlâ, herşeyin yaratıcısı olduğuna, bir olduğuna, işlerinin intizâm ve tertip dâiresinde cereyan etmesi ile delîl getirdi. Allahü teâlâ işlerinde hiçbir ortağı bulunmadığını meâlen, "Eğer yer ile gökte, Allahtan başka ilahlar olsaydı, bunların ikisi de fesada uğrar, yok olurdu." (Enbiyâ-22) âyet-i kerîmesi ile bildirdi.

Sonra, önce yaratıldıklarını kabûl ettikleri hâlde, öldükten sonra tekrar diriltilmeyi inkâr edenlere karşı tekrar yaratılmalarının mümkün olduğunu bildirdi. Onlar tekrar yaratılmayı uzak görerek, çürümüş kemikleri kim diriltecek dedikleri zaman meâlen "(Ey Resûlüm) de ki: "Onları ilk defa yaratan diriltir ve O her yaratılanı tamamiyle bilir" (Yâsîn-79) buyurdu. Sonra bunu onlara; Meâlen "O (Allah) ki, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz" (Yâsîn-80) âyet-i kerîmesi ile beyân eyledi. Yaş ve yeşil iki ağaç olan ve rüzgâr sebebi ile biri diğerine sürtülünce tutuşan uşar ve murah denilen ağaçlardan ateşin çıkarılmasını, çürümüş kemiklere, parçalanmış derilere, hayatı iade etmenin caiz olduğuna delîl getirdi. (Uşar ile murah, eskiden Arapların ateş çıkarmak için kullandıkları iki ağaçtır.)

Sonra putlara tapanların yüzlerine vurarak, kendi yonttukları şeylere ibâdet etmenin bozukluğunu meâlen, "Siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" (Saffât-95) kavli ile beyân etti. Sonra meâlen "Sizi de, yaptıklarınızı da Allahü teâlâ yarattı" (Saffât-96) buyurdu. Böylece putlara değil, kendisine ibâdetin vâcib olduğunu beyân etti. Eğer sizin yontmanız olmadan, put, put olmuyorsa, Allahü teâlânın yaratması olmadan da, sizin sûret ve heyetlerinizin olmıyacağı, evvel emirde (kolayca) bilinen bir şeydir. Bundan dolayı, sizi ve sizin yonttuğunuzu yaratmak sûreti ile, yonttuğunuz şeyleri de ben yaratmış olduğumdan, ibâdete onlar değil ben lâyıkım; çünkü sizi, işlerinizi yapmanıza muktedir kılan benim, buyuruyor.

Allahü teâlâ, Peygamberlerini (aleyhisselâm) inkâr edenleri de Enam sûresi 91. âyet-i kerîmesinde red buyurdu.
Meâlen; "Yahudiler, Allahü teâlânın kadrini gereği gibi tanıyamadılar. Çünkü: "Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" dediler. (Vahy ve kitapları inkâr ettiler.) Onlara dedi ki:

“Musa’nın insanlara bir nûr ve hidâyet olarak getirdiği ve sizin de parça parça kâğıtlar haline koyup hesabınıza geleni açıkladığınız fakat çoğunu gizlediğiniz o kitabı kim indirdi? Sizin bilmediğiniz ve atalarınızın da bilmediği şeyler, size (Peygamber diliyle Kur’ân-ı kerîmde) öğretilmiştir. Ey Resûlüm! Sen, Allah (indirdi) de! Sonra onları bırak. Bâtıl dedikodularında oynaya dursunlar.”

Nisa sûresi 165. âyet-i kerîmesinde ise meâlen: “(Îmân edenleri Cennetle) müjdeleyici, (küfredenleri Cehennemle) korkutucu olarak Peygamberler gönderdik ki, bu Peygamberlerin gelişinden sonra insanların (yarın) kıyâmette “Bizi imâna? çağıran olmadı” diye Allahü teâlâya bir huccet ve özürleri olmasın” buyuruldu.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Ehl-i kitaba karşı onların kitaplarında, kendi vasıflarının bildirilmesi, isim ve husûsiyetlerine işâretlerin bulunması ile delîl getirdi. Ehl-i kitap bunları gizledi.

Allahü teâlâ, Resûlullaha (aleyhisselâm) hak Peygamber olduğu ve bildirdiklerinin doğru olduğu hakkında, mu’cizelerle yardım eyledi. Resûlullaha en büyük mu’cize olarak Kur’ân-ı kerîm verildi. Müşrikler, Kur’ân-ı kerîmin Allahü teâlânın kelâmı olduğuna inanmıyorlar, Hazreti Muhammed’in sözüdür, diyorlardı. Allahü teâlâ, o zaman en fasîh ve edebiyatta zirveye ulaşmış olanlarından, Kur’ân-ı kerîmin on sûresi veya bir sûresi gibi bir söz söylemelerini istedi. İnsanlar ve cinler bir araya gelseler bunu yapamıyacaklarını bildirdi. Nitekim onlar, böyle bir söz söylemekten âciz kaldılar. Böylece onların, Resûlullaha îmân etmeme husûsunda özürleri ortadan kalkmış oldu.

Hazreti Mûsâ da (aleyhisselâm) Firavn’ın sihirbazlarını, âsâsıyle rezil ve rüsva etmekle, hem sihirbazların ve hem de diğer insanların kendisine îmân etmeme mazeretlerini gidermişti. Musa’nın (aleyhisselâm) asasından meydana gelen harikulade hâllerin kendi güçleri dışında olduğuna, böyle bir şeyi yapabilmenin hatırlarından bile geçmediğine, böyle bir şeyi ancak Allahü teâlânın yapacağına, hem sihirbazları ve hem de başkaları kanâat getirdi. (Nihâyet, bu mu’cize karşısında sihirbazlar, Hazreti Musa’ya îmân ettiler.)

Hazreti Îsâ da (aleyhisselâm) ölüleri ilâçsız diriltmek, anadan doğma körleri ve derisi alaca olanları iyileştirmek, o zamanda insanları âciz bırakan şeylerle (mu’cizelerle), o devre göre tıpta en yüksek dereceye ulaşan tabiblerin kendisine inanmama mazeretlerini ortadan kaldırdı. (Çünkü böyle işleri, ancak Allahü teâlânın yardım ettiği bir kimse yapabilirdi.)

Resûlullah da (aleyhisselâm), kendi kavminden olan, edebiyatta yüksek dereceye ulaşan edebiyatçıların, kendisine îmân etmeme husûsunda bu mazeretlerini bertaraf etti. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmin edebi yükseldiğini onlarda kabûl ediyorlardı.

İşte Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), yukarıda bildirilen yanlış yollara sapmış kimselere, getirdiği delîller ve mu’cizelerle, yollarının bozuk olduğunu, dâ’vet ettiği yolun ise doğru olduğunu anlatıyordu. Resûlullah efendimiz, onlara dâima karşısında duramıyacakları delîller getirdiği, aralarında uzun müddet kaldığı halde, fevkalâde ihtirâslarından dolayı, îmân etme şerefine kavuşamadılar.

Allahü teâlânın Resûlullaha (aleyhisselâm) verdiği mu’cizelerden ba’zısı şöyledir: Şiddetli açlık vakitlerinde, kalabalık cemâati, az bir yiyecek ile doyurması, susuzluk zamanlarında, mübârek parmakları arasında fışkıran suyla, hayvanlarına ve sahiplerine kanana kadar su içirmesi, kurdun kendisine konuşması, kızartılmış koyunun ben; zehirliyim diye haber vermesi, ayın ikiye bölünmesi, çağırması üzerine ağacın yerinden sökülerek huzûrlarına gelmesi, emri üzerine ağacın tekrar yerine gitmesi, insanlar kalblerinde saklayıp da haber vermesini istedikleri şeyleri haber vermesi.

Allahü teâlâ gizliyi, gizliden daha gizli olanları da bilir. Her şey O’nun yanında hazır gibidir. Yer ve gökte hiç bir şey ondan gizli kalamaz.

Kıyâmet günü mü’minler Allahü teâlâyı göreceklerdir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Nice yüzler vardır ki, o gün (kıyâmette) güzelliği ile parıldar. (O yüzler)Rablerine bakar. (Kıyâme: 22-23) buyurmaktadır. Resûlullah da (aleyhisselâm): “Ayı gördüğünüz gibi, kıyâmet gününde Rabbinizi mutlaka göreceksiniz. O’nu görmekte güçlük çekmiyeceksiniz.” buyurmaktadır.

Allahü teâlâ yarattıklarından hiçbirine muhtaç değildir. O istediğini sapdırır. İstediğini hidâyetiyle doğru yola iletir. İstediğini azîz, istediğini fakîr, istediğini zengin eder. O’nun işlerinde asla noksanlık yoktur. O, her şeyin mutlak sahibi ve mâlikidir. O istediğini yapar.

Allahü teâlâ mahlûkâtını iki kısma ayırdı. Birisini Cennet için yarattı. Onları isimleri ve babalarının isimleri ile beraber yazdı. Diğer kısmını Cehennem için yarattı. Onların isimlerini de yazdı. Resûlullah efendimizle (aleyhisselâm), Hazreti Ömer (radıyallahü anh) arasında şöyle bir konuşma oldu. Hazreti Ömer (radıyallahü anh), Peygamber efendimize “Yâ Resûlallah! Bizim evvelce hesap ve kitabımız görülüp bitmiş midir, yoksa, daha yeni başlanmış bir iş midir?” diye sorunca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): “Bunlar, hesabı ve kitabı görülüp bitmiş işlerdir” buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Ömer (radıyallahü anh): “Öyleyse niçin ameller yapıyoruz (çalışıp, çabalıyoruz) yâ Resûlallah?” diye sorunca Peygamber efendimiz:“İbâdet yapınız! Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur” buyurdu.

Allahü teâlâya ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) îmân etmeye dâ’vet ettiği şeylere îmân eden kimseleri, küfürden başka hiçbir günah îmândan çıkarmaz, îmânlarını, ancak küfür giderir. Ehl-i kıble, günâhları sebebiyle îmândan çıkmayıp, dînin bütün emirleriyle mükelleftirler.

Ehl-i kıbleden olup, günahkâr olanları da, Allahü teâlâ meâlen: “Ey îmân edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve ellerinizi (dirseklerinizle beraber) yıkayın, başınızı mesh edin ve ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın.” (Mâide-6) âyet-i kerîmesi ile mü’min diye isimlendirmiştir. Eğer akîdesi bozuk olan Kaderiyye’nin dediği gibi günahkârlar, günahları sebebiyle îmândan çıkmış olsalardı, onlara abdest farz olmazdı. Allahü teâlânın hitabı da bütün mü’minlere değil, yalnız itaat edenlere olurdu. Yine Allahü teâlâ, meâlen “Ey îmân edenler! Cum’a günü namaz için ezan okunduğu zaman, Allahü teâlânın zikrine (hutbe dinlemeye, namaz kılmaya), koşunuz. Alışverişi bırakın.” (Cum’a-9) buyurdu. Bu hitabı yalnız itaat edenlere tahsis buyurmadı. Bu hitâb aynı zamanda günahkârları da içerisine almaktadır.

Bid’attan başka herhangi bir günahı yaparak, günahkâr olanlardan hiçbir kimse hakkında, Cehennemliktir diye hükmedilemez. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetle müjdelediklerinden başka Ehl-i tâattan kimse hakkında Cennetliktir denilemez.

Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “Muhakkak ki, Allahü teâlâ kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bu günahtan başkasını dilediği kimseden mağfiret buyurur(affeder).” (Nisâ-6) âyet-i kerîmesi ile delâlet ediyor. Çünkü, Allahü teâlâ kendisi haber vermedikçe, âsîler hakkındaki irâdesinin ne olduğunu bilmeye kimse için yol yoktur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Ehl-i kıbleden hiç kimseyi, kendi kendinize Cennete, yahut Cehenneme koymayınız” buyurdu.

İnsanların amellerini yazan hafaza melekleri vardır. Allahü teâlâ bu husûsa meâlen, “Halbuki, üzerinde gözetleyici melekler var. (Amellerinizi yazan ve Allah katında) kerîm olan kâtip melekler var.” (İnfitâr: 10-11) âyet-i kerîmesi ile delâlet buyurdu.

Kabir azâbı haktır. İnsanlar, kabirlerinde diriltildikten sonra imtihan edilecek. Kabirde suâl sorulacak, Allahü teâlâ dilediği kimseye cevap vermeyi kolaylaştıracaktır. Kıyâmet günü ilk sûr üfürülünce, göklerde olanlar ve Allahü teâlânın diledikleri bayılıp düşecek, (ölecekler), ikinci sûrun üfürülmesi üzerine hepsi bakarak ayağa kalkacaklar (dirilecekler). Allahü teâlâ insanları, ilk yaratmasında olduğu gibi, yalın ayak ve çıplak olarak diriltecek, (Dünyada iken) Allahü teâlâya itaat eden ve isyan eden bedenler, kıyâmet günü diriltilecektir. Yine dünyâda iken sevâb ve günah işleyen eller, ayaklar ve diller de diriltilecek, sahipleri hakkında şâhidlik edeceklerdir. Allahü teâlâ insanların amellerini tartmak için terazi koyacak. Kimin sevâbı ağır gelirse, o kurtulacaktır. Kimin de sevâbı hafif gelirse, hüsran ve zarara uğrayacaktır. Kıyâmet gününde insanlara, amel defterleri verilecek. Amel defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolay görülecektir. Amel defteri sol eline verilenler azâb göreceklerdir.

Sırat, Cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür. İnsanlar oradan amellerine göre sür’atli veya yavaş olarak geçecekler. (Yalnız kıyâmette köprü, terazi vardır denince, dünyâdaki köprü ve teraziler akla gelmemelidir. Sırat köprüsü için de durum böyledir. Ahırette amellerin tartılması için terazi kurulacağına inanmalı, fakat nasıl, ne şekilde olduğunu düşünmemelidir.)

Kalbinde zerre miktarı îmânı olan kimse. Cehennemde günahı kadar yandıktan sonra, Cehennemden çıkacaktır.

Resûllullahın (aleyhisselâm) şefaati, ümmetinden büyük günah sahipleri için olacaktır. Ümmetinden bir kavmin yanıp, kara kömür olduktan sonra ateşten çıkarılarak hayat nehrine atılacaklar, vücûdları hiç azâb görmemiş gibi terü taze olacak. Kıyâmet gününde Resûlullahın (aleyhisselâm) havzı

bulunup, içmek için ümmeti oraya gelecektir. Ondan içen kimse, bir daha susamıyacaktır.

Tuttukları doğru yolu; Peygamber efendimizden sonra değiştirenler, o havuzdan uzaklaştırılacaklar.

Resûlullahın (aleyhisselâm) mi'râc gecesi semâya çıkarıldığına dâir habere îmân etmek vâcibdir.

Deccâl'e, Îsâ'nın (aleyhisselâm) inerek Deccâl'i öldüreceğine, güneşin batıdan doğacağına, Dabbet-ül-ardın çıkacağına ve bunlardan başka, sika (güvenilir) zâtların Peygamberden (aleyhisselâm) bize nakledip, doğruluğunu bildirdikleri, diğerleri gibi kıyâmetten önce vukû'a geleceklerine dâir tevâtür ile bildirilen diğer alâmetler hakkında gelen haberlere îmân etmek lâzımdır.

Peygamber efendimizin, gerek Allahü teâlânın kitabında ve gerekse sahih olan hadîs-i şeriflerinde, bütün getirdiklerini tasdîk etmeye, bunların muhkemleriyle amel, müşkil, müteşâbih olanların nassını ikrâr etmenin (kabûl etmenin) tefsîrini, ilim ihata edemiyecek olanların hakîkatini, ilm-i ilâhiyeye havale etmek vâcibdir.

Mü'minlerin üzerine, emr-i ma'rûf ve nehy-i anil-münker (iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma; vâcibtir. Muktedir olurlarsa, yapılan kötülüğe el ve dil ile mâni olurlar. Muktedir olmazlarsa kalbleri ile o işi kötü görürler.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfi gereğince, asırların hayırlısı, Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) zamanıdır (asrıdır). Sonra Tabiîn ve Tebe-i tabiîn asırlarıdır. Eshâb-ı kiramın en üstünü, Bedir muharebesine katılanlardır. Bunların en üstünü, Aşere-i mübeşşeredir (Cennetle müjdelenen on Sahâbî). Aşere-i mübeşşerenin en üstünü dört halifedir. [Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali (r.anhüm)] Bunların halifelikleri, o zamandaki müslümanların rızâsı ile olmuştur. Müslümanlar bu tertip üzere ittifâk ettiler (birleştiler).

Muhacir ve Ensârdan ibâret olan Bedir ehli arasında, Aşere-i mübeşşereden sonra efdâliyet, hicret ve önce müslüman olmaya göredir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) da'vet ettiği şeylere îmân ederek, bir saat olsun kendisi ile görüşen yahut onu bir defa gören Eshâb-ı kiram, Tabiînden üstündür.

Eshâb-ı kiram için, haklarında söylenen hayır sözlerden başkasından sakınmalıdır. Onların iyiliklerini yaymalı, yaptıkları işler için sahih ve doğru te'vîl yolları aramalı, ta'kib ettikleri yolun en iyi yol olduğuna hüsn-i zan etmelidir.

[Eshâb-ı kiram (aleyhimürrıdvân) arasında olan muharebeleri iyi sebeblerden dolayı bilmelidir. Bu ayrılıklar, nefsin arzuları, mevki, rütbe, sandalye kapmak, başa geçmek sevgisinden dolayı değildi. Çünkü, bütün bunlar, nefs-i emmârenin kötülükleridir. Eshâb-ı kiramın (aleyhimürrıdvân) nefsleri ise, insanların en iyisinin (aleyhisselâm) sohbetinde, karşısında tertemiz olmuştu. Şu kadar var ki, Emîr'in ya'nî Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh) halifeliği zamanında olan muharebelerde, o haklı idi. Ondan ayrılan hatâ etti. Fakat ictihâd hatâsı olduğundan bir şey denemez. Nerede kaldı ki, fâsık denilsin, ictihâd hatâsı, fısk, günah değildir. Hattâ ayıplamağa bile izin yoktur. Çünkü, ictihâddâ hatâ edene de bir sevâb vardır. Eshâb-ı kiramın hepsi müctehid idi. Hepsi âdil idi. Her birinin verdiği haber makbûl idi. Hazreti Ali'ye uyanların ve ondan ayrılanların verdikleri haberler, doğrulukta ve güvenilmekte farksız idi. Aralarındaki muharebeler, i'timâdın gitmesine mâni olmamıştır. O hâlde hepsini sevmek lâzımdır. Çünkü, onları sevmek, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sevgisinden dolayıdır. Bir hadîs-i şerîfte, "Onları seven, beni sevdiği için sever" buyurulmuştur. Onlara düşmanlık, Peygamberimize (aleyhisselâm) düşmanlık olur. Hadîs-i şerîfte: "Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder" buyurulmuştur. O büyükleri ta'zîm etmek, hürmet etmektir. Onlara hürmetsizlik, tahkir etmek, O'nu tahkirdir. Evliyânın büyüklerinden Ebû Bekr-i Şiblî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Eshâb-ı kirama (r.anhüm) ta'zîm etmiyen, kıymet vermiyen bir kimse, Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân etmemiş olur."] Bu husûsta Selef-i sâlihîn, Peygamber efendimizin "Eshâbımı zikrederlerse, siz kendinizi tutunuz" hadîs-i şerîfine uydular. Ehl-i ilim, bu hadîs-i şerîfin ma'nâsı için "İyiliklerinden başkası ile onları zikretmeyiniz (anmayınız)" demektir, dediler. Yine Peygamber efendimiz: "Eshâbım hakkında bana eziyet etmeyiniz. Nefsim kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, eğer sizin biriniz hayır yolunda Uhud dağı kadar altın infâk etse, onların küçük ölçek, hattâ yarım ölçeklerine bile varamazsınız" buyurdu. Yine Allahü teâlâ meâlen "Muhammed (aleyhisselâm)Allahü teâlânın Peygamberidir. O'nun beraberinde bulunanlar (Eshâb-ı kiram) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında gayet

merhametlidirler. Onları rükû' ve secde eder hâlde (namaz kılarken) Allahü teâlâdan sevâb ve rızâ istediklerini görürsün. Secde eserinden(çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir. İşte onların Tevrat'taki vasıfları budur" (Feth-29) âyet-i kerîmesi ile medh ve sena eyledi.

Ya'kûb'un (aleyhisselâm) oğulları arasında meydana gelen işler, onların kıymetini düşürmiyeceği gibi, dünyâ işlerinde, Eshâb-ı kiram (r.anhüm) arasında olup-biten işler de onların kadr-u kıymetlerini düşürmez.

İster icmâ ettikleri, ister ihtilâf ettikleri şeylerde olsun, Selef-i sâlihînin sözlerinin dışına çıkmak hiçbir kimseye caiz değildir.

Peygamber efendimizin: "Ehl-i havâric Cehennemin kalbleridir." ve "İki fırka var ki, onlara şefaat etmem; mürcie ve kaderiyye" diye rivâyet edilen, hadîs-i şerîflerine binâen Eshâb-ı kiramı sevmiyenler, haricîler, kaderiyye ve mürcieden ibâret olan Ehl-i bid'atı zem ve onlardan uzak olup, onlarla beraber olmamak gerektiğini İslâm âlimleri bildirmişlerdir. Yine Peygamber efendimiz: "Kaderiyye bu ümmetin mecûsîleridir" buyurdu. Bunlar, Allahü teâlânın yaratması gibi yaratabileceklerini iddia ettiler.

Müslümanların birbirlerine iyilik etmesi ve sevişmesi lâzımdır. Fakat Peygamberimizin Eshâbından birisini, yahud Ehl-i beytini ve ezvâcını (mübârek zevcelerini) kötüleyenlerden uzaklaşmak gerekir.

İşte Selef-i sâlihînin üzerinde bulunduğu temel bilgiler bunlardır. Selef-i sâlihîn, bilgilerde kitap ve sünnetin hükmüne tâbi oldular. Halef (sonra gelen âlimler) de bu husûsta onlara uydu. Allahü teâlâ bizi ve sizi fâidelendirsin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tebyînü kizb-il-müfteri sh. 38, 39

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 347

3) El-Milel ven-nihâl cild-1, sh. 94

4) Temhîd (Bakillânî) sh. 3 vd.

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 1, 3

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 131

7) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 346

8) İlcâm-ül-avâm sh. 4

9) Esâs-üt-takdîs sh. 98

10) Fetâvâ-yı hadsiyye (İbn-i Hacer Heytemî) sh. 111

11) Nazm-ül-ferâid sh. 17

12) Kav-ül-ül-fasl sh. 3

13) Tathir-ül-fuâd mindenis-il i'tikâd, sh. 5

14) Dürr-ül-muhtâr (Şâhidlik kısmı) cild-4

15) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 439, 1000

16) Rehber Ansiklopedisi cild-4, sh. 323

İMÂM-I MÂTÜRİDÎ

Ehl-i sünnetin iki i'tikâd imamından birincisi. İsmi, Muhammed bin Muhammed Mâtürîdî'dir. Künyesi, Ebû Mensûr'dur. Doğum târihi kesin olarak bilinmemekte olup, 238 (m. 862) yılında doğduğu tahmin edilmiştir. Doğum yeri Semerkand'ın Mâtürid nâhiyesidir, 333 (m. 944)'de Semerkand'da vefât etti. Ebû Eyyûb Hâlid bin Zeyd el-Ensârî'nin (radıyallahü anh) soyundan olduğu ba'zı tarihçiler tarafından kaydedilmiştir.

İmâm-ı Mâtürîdî, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin naklen bildirdiği ve yazdığı Ehl-i sünnet i'tikâdını, kelâm bilgilerini, ondan nakledenler vasıtasıyla kitaplara geçirdi. İzah ve isbât etti. Kelâm ilminde, akâidde müctehid olan Mâtürîdî (radıyallahü anh), kelâm ve fıkıh ilmini Ebû Nasr Iyâd'dan öğrendi.

İlimde çok iyi yetişen Mâtürîdî, çeşitli kitaplar yazmak ve talebe yetiştirmek sûretiyle Ehl-i sünnet i'tikâdını yaymıştır. Yetiştirdiği talebelerden el-Hakîm es-Semerkandî adıyla meşhûr Ebü'l-Kâsım İshâk bin Muhammed, Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Mûsâ el-Pezdevî, Ebü'l-Leys el-Buhârî ve Ebü'l-Hasen Ali bin Sa'îd gibi ilim ve takvâ yönünden yükselmiş olan büyük âlimler başta gelmektedir. Böylece,

İmâm-ı a’zamdan (radıyallahü anh) gelen i’tikâd bilgilerini nakleden İmâm-ı Mâtürîdî’den sonra da, talebeleri ve talebelerinin talebeleri bu husûsta binlerce kitap yazarak, Peygamberimizin (aleyhisselâm) gösterdiği doğru yol olan Ehl-i sünnet i’tikâdını, kendilerinden sonraki nesillere bildirdiler.

İmâm-ı Mâtürîdî’nin yaşadığı devir, Abbasî Devleti’nin zayıflamağa başladığı ve yeni İslâm devletlerinin kurulduğu, çeşitli siyasî güçler ve i’tikâdî fırkalar arasında mücâdelenin arttığı bir zamana rastlar. Mâtüridî de diğer İslâm âlimleri gibi, kendi zamanında Ehl-i sünnet i’tikâdını müdâfaa etmiş, açık bir şekilde izah ederek yaymış ve müslümanların bu doğru i’tikâda uymalarını sağlamıştır. Bu husûsta ta’kip ettiği usûl, İmâm-ı a’zamın el-fıkh-ül-ekber, er-Risâle, el-fıkh-ül-ebsât, el-Âlim vel-mütealîm ve el-Vasiyye gibi i’tikâdla ilgili kitaplarında bildirilen i’tikâd bilgilerini, aklî ve naklî delîllerle açıklıyarak tasnif etmek olmuştur. Böylece Mâtüridî Ehl-i sünnet i’tikâdında müctehid imâm oldu.

Eserleri: Hayatını ilme ve Ehl-i sünnet i’tikâdını yaymaya hasreden ve bu husûsta büyük hizmetler veren Mâtüridî, benzerine rastlanmayacak ölçüde değerli eserler yazmıştır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Kitâb-üt-tevhîd: Bu kitapta sapık fırkaların sözlerinin yanlış olduğunu isbât edip, doğru i’tikâd olan Ehl-i sünnet i’tikâdını çok mükemmel bir şekilde açıklamıştır.

2. Te’vîlât-ül-Kur’ân: Tefsîre dâir benzeri az bulunan bir eserdir. Semerkandî bu esere büyük bir şerh yazmıştır.

3. Reddü Evâili’l-Edille lil Ka’bi ve Beyanü vehmi’l-Mu’tezile: Mu’tezileyi reddeden ve çürüten bir eserdir.

4. Er-Reddü alâ usûl’il-Karamita: Karamita fırkasını reddeden bir eserdir.

5. Reddü kitâb-ül-imâme li Ba’zir-Revafıza: Eshâb-ı kirama düşman olanları reddeden bir eseridir.

6. Kitâb-ül-makâlât fil-kelâm: Kelâm ilmine dâir bir eseridir.

7. Me’haz-üş-şeriyye: Fıkıh ilmine dâirdir.

8. Kitâb-ül-cedel: Usûl-ü fıkıh ilmine dâir olan bu eserinden başka kitapları da vardır.

Taşköprüzâde şöyle yazmıştır: “Ehl-i sünnet vel-cemâatın kelâm ilmindeki reîsleri iki zâttır. Bunlardan birisi Hanefî, diğeri Şafiî’dir. Hanefî olanı, Ebû Mensûr Mâtüridî, Şafiî olanı ise Ebü’l-Hasen el-Eş’arî’dir.”

Zebidî de şöyle demiştir: “Ehl-i sünnet vel-cemâat ismi geçince, Eş’arîler ve Mâtürîdîler kastedilir.”

İmâm-ı Mâtürîdî ve İmâm-ı Eş’arî, Ehl-i sünnetin i’tikâdda iki imamıdır. Ehl-i sünnetin reîsi ise, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’dir. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) bildirdiği i’tikâd, îmân bilgilerini de topladı. Yüzlerce talebesine bildirdi. (Bkz. İmâm-ı a’zam). Talebesinden, ilm-i kelâm, ya’nî îmân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı a’zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin yetiştirdiği talebelerinden, Ebû Bekr Cürcânî dünyâca meşhûr oldu. Bunun talebesinden olan, Ebû Nâsır-ı Iyâd da, kelâm ilminde Ebû Mensûr-i Mâtürîdî’yi yetiştirdi. İmâm-ı Mâtüridî, İmâm-ı a’zamdan gelen kelâm bilgilerini kitaplara yazdı. Doğru yoldan sapmış olanlarla mücâdele ederek, Ehl-i sünnet i’tikâdını kuvvetlendirdi ve her tarafa yaydı.

İmâm-ı Eş’arî de, İmâm-ı Şafiî’nin talebesi zincirinde bulunmaktadır. Bu iki büyük imâm, Eshâb-ı kiram, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin bildirdiği i’tikâd, imân, bilgilerini açıklamışlar, kısımlara ayırmışlar ve herkesin anlayabileceği bir şekilde anlatmışlardır.

Bu iki imâmın ve hocalarının, amelde dört hak mezheb imamlarının ve onlara tâbi olanların; imânda, i’ikâdda tek bir mezhebi vardır. Bu mezheb Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. Çünkü İslâmiyet, bütün insanlara yalnız bir tek imânı ve i’tikâdî emretmektedir. Bu îmânın esaslarını ve nasıl i’tikâd edileceğini, bizzat Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm tebliğ etmiştir. İnsanlara, kendilerini ve herşeyi yaratan Allahü teâlâyı haber veren Peygamberimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya, O’nun yarattıklarına ve O’nun emir ve yasaklarına imânın nasıl olacağını da bildirmiştir. Muhammed aleyhisselâma ve O’nun bildirdiklerine, temiz, dürüst ve hakikî bir imân, ancak O’nun bildirdiğini tam ve hiç şüphesiz kabûl edip inanmakla mümkün olur. Bu husûsta çok az, kıl kadar da olsa bir ayrılığın, O’ndan ayrılmak olacağı meydandadır. Böyle bir ayrılığa düşenlerin kendilerini haklı

çıkarmak için öne sürecekleri dînî, siyâsî, beşerî, içtimâi, fennî. v.s. gibi sebeblerin hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü İslâmiyet her ne sûret ve sebeble olursa olsun, îmânda ve i'tikâdda ayrılığa asla izin vermemekte, yasaklamaktadır.

Eshâb-ı kiramın îmân ve i'tikâdda hiçbir ayrılıkları olmadı. Eshâbdan olmayanlar ve daha sonraki asırlarda gelenler arasında ise zamanla imânda, i'tikâdda ba'zı ayrılıklar ortaya çıkarıldı ve bid'at fırkalarının sayısı yetmişikiye ulaştı. Bu ayrılıkları çıkaranların ve bunların sözlerine inanarak bozuk düşüncelerini benimseyenlerin ileri sürdükleri sebepler çok çeşitli ve her birine göre farklı olmakla beraber, esas sebepleri, "Münâfık ve başka dinden olanların çıkardıkları fitneler, Kur'ân-ı kerîmin müteşâbih. âyetlerini kendi anlayışlarına göre te'vîl etmeye kalkışmaları, eski Hind ve Yunan felsefesi ile, Mecûsî inançlarının İslâmiyete sokulma çabaları, Eshâb-ı kiramın maslahata (huzûrun, dirliğin, iyiliğin teminine âit konulardaki ictihâd ayrılıklarını anlayamama ve bunları kendi nefsânî arzularına, siyâsî maksat ve ihtirâslarına perde veya âlet etme, kısa zamanda çok geniş ülkelere yayılan İslâmiyetin henüz yeni müslüman olmuş büyük kitlelerce tam anlaşılmadan bir takım insanların eski din ve inançlarına âit ba'zı unsurları tamamen terk edememeleri ve bunları İslâmiyetten sayma yanlışına düşmeleri" şeklinde özetlenebilir. Ancak, İslâm târihinde görülen 72 sapık fırkanın ortak vasfı; siyâsi ve dünyevî menfaat ve sâiklerle ortaya çıkmış olmalarına rağmen, hemen hepsi Kur'ân-ı kerîmdeki muhkem ve bilhassa müteşâbih âyet-i kerîmeleri kendi akıllarına göre tefsîr yoluna gitmişler, böylece felsefe yaparak ve bu âyetleri, iddiaları istikametinde te'vîl ederek kendilerine Kur'ân-ı kerîmden delîller bulduklarını ileri sürmüşlerdir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde geçen, Allah'ın eli, yüzü vb. sıfatlarını gösteren ifâdeleri, kendi düşüncelerine ve konuşma dilindeki ma'nâlarıyla kabûl ederek, Allahü teâlâyı zâtı ve sıfatlarıyla tecsim eden, ya'nî cisim ve insan şeklinde düşünen bu sapık fırkalar, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsı olan murâd-ı ilâhiyi anlayamamışlar, doğrusunu anlatan Ehl-i sünnet âlimlerinin açıklamalarını kabûl etmedikleri gibi ayrıca onlara fikren ve fiilen saldırmışlardır.

İslâmiyette ilk i'tikâd ayrılıkları, Hazreti Osman'ın şehîd edilmesi hâdisesinden sonra, Abdullah İbni Sebe adındaki münâfık olan bir Yahudinin ortaya çıkması ile başlamıştır. Müslümanların saf ve berrak imânlarını bozmak gayesiyle i'tikâddaki birlik ve beraberliklerini parçalamak için çıkarılan ilk fitne hareketi budur. Abdullah İbni Sebe, Hazreti Ali'nin halifelik mes'elesini bahâne ederek, müslümanları bölmek gayretine düştü. Kendisine taraftar toplamak ve onlara görüşlerini kabûl ettirmek için, "Hazreti Ali'nin Peygamber olduğundan, Allahü teâlânın ona hulul ettiğine" varıncaya kadar pek çok şeyler uydurdu. Bir kısmı insanları aldattı. Abdullah İbni Sebe'ye aldananların içinde siyâsi hırs ve gayret ile hareket edenler çoktu. Böylece Hazreti Ali taraftarıyız diyerek, İslâm dînine bozuk inançlar karıştırdılar. Zamanla hilâfet, Hazreti Ali'nin hakkıdır diye ve bu inanca sahip olanlara "Şia" (Şiî) denildi. Şiîler, zamanla başka konularda da Ehl-i sünnetten ayrılıp, kendi içlerinde çeşitli kollara bölündüler.

Hazreti Ali'nin hilâfeti, hakem ta'yini yoluyla Hazreti Muâviye'ye bırakmasını beğenmeyip, Hazreti Ali'ye ve Hazreti Muâviye'ye karşı çıkıp ayrılanlara ise "Haricî" ismi verildi. Hâricîler'den bir kısmı Kur'ân-ı kerîmin ba'zı bölümlerini kabûl etmezler. Bir kısmı da sapıklıklarında, yeni bir peygamber geleceğine inanacak kadar ileri gitmişlerdir.

Bozuk fırkalardan biri olan Mu'tezile ise, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) derslerinde bulunan Vâsıl bin Atâ tarafından ortaya çıkarılmıştır. Büyük Ehl-i sünnet âlimi ve velî bir zât olan Hasen-i Basrî, "Büyük günâh işleyen ne mü'mindir ne de kâfirdir" diyerek Ehl-i sünnetten ayrılan Vâsıl bin Atâ için, "I'tezele annâ Vâsıl", ya'nî "Vâsıl bizden ayrıldı" buyurmuştu. Buradaki "I'tezele ayrıldı" kelimesinden dolayı Vâsıl'a ve onun yolunu tutanlara "Mu'tezile" ismi verilmiştir. Sonraki yıllarda bilhassa felsefe eğitimi yapmış ve felsefeye meraklı kişiler, Vâsıl bin Atâ'nın yolundan yürüyerek, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları ile, kader, amellerle (ibâdetlerle, muamelâtla) îmân arasındaki münâsebet ve diğer konularda İslâm dîninin sınırlarını zorlayacak kadar ileri derecelere varan ayrılıklara düşmüşlerdir.

Ayrıca Mürcie, Kaderiyye, İbahiye, Mücessime, Cebriyye gibi birçok bozuk fırkalar, İslâm târihi boyunca çeşitli yerlerde ortaya çıkmış, kendi içlerinde de sayılamayacak kadar çok kollara ayrılarak bir müddet yaşayıp, sonra unutulup gitmişlerdir. Ancak son asırlarda zuhur eden Vehhâbîlik, bilhassa Arabistan'da yayılmış ve bugün de, çeşitli İslâm ülkelerindeki müslümanların arasında yayılması için çalışılmaktadır.

Diğer bozuk fırkalar târih içinde kaybolup gitmişlerdir. Ehl-i sünnet vel-cemâatin mevcûdu her devirde çok olmuşdur. İslâmiyet; îmân, i'tikâd, amel ve ahlâk esasları olarak Ehl-i sünnet âlimleri tarafından her asırda, aslı üzere müdâfaa ve muhafaza edilerek, bugüne ulaştırılmıştır. Bugün dünyâdaki müslümanların yarıdan çoğu, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdı üzeredirler.

Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, imanda parçalanmanın, fırkalara ayrılmanın kötü olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen; "Hidâyeti (kurtuluş yolunu) öğrendikten sonra, Peygambere uymayıp, mü'minlerin yolundan ayrılanı, saptığı yola sürükleriz ve çok fenâ olan Cehenneme atarız" ve Âl-i İmrân sûresi 103. âyetinde de meâlen; "Hepiniz Allahın ipine (Kur'ân-ı kerîme) sımsıkı sarılınız. Fırkalara bölünmeyiniz" buyurmaktadır. Peygamberimiz de (aleyhisselâm) müslümanlar arasında imânda ve i'tikâdda ayrılıkların felâket olduğunu bildirerek, meşhûr olan bir hadîs-i şerifinde "Benî İsrail (yahudiler), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasarâ (Hıristiyanlar) da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetimde yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur" buyurmaktadır. Eshâb-ı kiram bu bir fırkanın kimler olduğunu sorduğunda;"Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

Bir başka hadîs-i şerîfte; "Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan bir fırka kurtulacak, diğerleri helak olacaktır" buyurduğunda Eshâb-ı kiram; "Kurtulan fırka hangisidir?" diye sorunca, "Ehl-i sünnet vel-cemâattir" buyurdu. Eshâb-ı kiram bu defa "Ehl-i sünnet vel-cemâat nedir?" diye sordular. "Bugün benim ve Eshâbımın bulunduğu yolda olanlardır" buyurdu.

Ehl-i sünnet i'tikâdını ortaya koyan Resûlullahdır (aleyhisselâm). Eshâb-ı kiram îmân bilgilerini bu kaynaktan aldılar. Tâbiîn-i i'zâm da bu bilgileri, Eshâb-ı kiramdan öğrendiler. Daha sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakil ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akıl ile bulunamaz. Akıl bunları değiştiremez. Akıl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya'nî, bunları anlamak, doğruluklarını ve kıymetlerini kavramak için akıl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i'tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imamları da bu mezhebde idi. İ'tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş'arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zamanları aynı ise de, bulundukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheblerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen binlerce derin âlim ve veli, bu iki yüce imâmın kitaplarını inceliyerek ikisinin de, Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, nassları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya'nî, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık olan ma'nâlar vermişler, zarûret olmadıkça, nassları te'vîl etmemişler, bu ma'nâları değiştirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklidcilerinden işittiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerinde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Son asırlarda Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılan ba'zı din adamları "Selefiyye" adını verdikleri sapık bir yol tutmuşlardır. Bunun i'tikâdda mezheb olduğunu söyleyip, kitaplarında yazmışlardır. Halbuki İslâmiyette "Selefiyye mezhebi" diye bir şey yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bir şey bildirmemişler ve kitaplarında asla yazmamışlardır, İslâmiyette "Selef-i sâlihîn" mezhebi, ya'nî Ehl-i sünnet mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn; hadîs-i şerîf ile medh edilen, övülen ilk iki asrın müslümanlarıdır. Ya'nî Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı kiram ve Tabiîne verilen isimdir. Bu şerefli insanların i'tikâdına "Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi" denir. Bu mezheb, imân, inanç mezhebidir. Eshâb-ı kiramın ve Tâbiîn-i i'zâmın Îmânları hep aynı idi. İnançları arasında hiç bir fark yoktu. İmâm-ı Gazâlî hazretleri İlcâm-ül-avâm kitabında "Bu kitapta i'tikâd fırkalarından, Selef mezhebinin hak olduğunu bildireceğim. Bu mezhebden ayrılanların bid'at sahibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tabiînin i'tikâdları demektir..." buyurarak Selef mezhebi demenin, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebi demek olduğunu açıkça bildirmiştir.

Mısır'daki Ezher Üniversitesinden mezun üstâd İbn-i Halife Alîvî "Akıdet-üs-selef-i vel-halef adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Ebû Zehrâ (Târih-ül-mezâhib-ül-İslâmiyye) kitabında yazdığı

gibi, hicretin dördüncü asrında, Hanbelî mezhebinden ayrılan ba'zı kimseler, kendilerine (Selefiyyîn) ismini verdiler. Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebü'l-Ferec İbn-i Cevzî ve diğer âlimler bu selefîlerin, Selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Daha sonra yedinci asırda, İbn-i Teymiyye el-Harrânî bu fitneyi tekrar alevlendirdi. Kendilerine (Selefiyye) ismini takanlar, İbn-i Teymiyye selefîlerin büyük imâmı dediler. İbn-i Teymiyye, Hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya'nî, Ehl-i sünnet idi. Fakat sonradan kendi aklına uyarak, sapık görüşler ortaya attı. Ehl-i sünnet i'tikâdından ve dolayısı ile Hanbelî mezhebinden ayrılıp uzaklaştı. Kendi başına ayrı bir yol tutup, tuttuğu bu sapık yolda sürüklenip gitti. Kendine tâbi olanları da saptırdı. Ona tâbi olanlar onun bu yoluna selefiyye dediler. Bu husûsu derinlemesine araştırıp, incelememiş ve kaynakları iyi anlayamamış olan ba'zıları Ehl-i sünnet âlimlerinin kitaplarındaki "Selef ve "Selef-i sâlihîn" ifâdelerini değiştirerek, "Selefiyye" şeklinde nakletmişler ve yazmışlardır. İ'tikâdda Selefiyye diye bir mezheb yoktur. Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfte fırka-i nâciye, kurtuluş fırkası olarak bildirdiği tek bir i'tikâd mezhebi vardır. O da Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebidir. İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî bu mezhebde iki i'tikâd imamıdır ve bu mezhebi yaymışlardır.

İmâm-ı Mâtüridî ve İmâm-ı Eş'arî ayrı bir mezheb kurmamışlar, Eshâb-ı kiramın, Tabiînin, dört mezheb imamının ve sonra Ehl-i sünnet âlimlerinin nakil ve tevâtür yolu ile bildirdikleri îmân ve i'tikâd bilgilerini açıklamışlar, anlaşılmasını kolaylaştırmak için kısımlara bölmüşler ve herkesin anlayabileceği şekilde yaymışlardır. Bunlardan İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şafiî'nin talebe zincirinde bulunmaktadır. İmâm-ı Mâtürîdî ise İmâm-ı a'zamın talebe zincirindedir.

Ehl-i sünnet i'tikâdının açıklamasında bu iki imâm meşhûr olmuş, yaşadıkları zamanlarda i'tikâdda doğru yoldan ayrılmış sapıkların ve yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış maddecilerin bozuk düşüncelerine karşı Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını izah etmekte, ba'zı bakımlardan farklı usûller tâkib etmişlerdir. Daha sonraki asırlarda gelen Ehl-i sünnet âlimleri, bu iki imâmın koyduğu usûllere uyarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını nakletmişlerdir.

İmâm-ı Mâtürîdî'nin naklen bildirdiği Ehl-i sünnet i'tikâdının başlıca esasları şunlardır:

Allahü teâlâ kadîm olan zâtı ile vardır. Herşeyi, O yaratmıştır. Birdir, ibâdete hakkı olan da O'dur. O'ndan başka hiçbir şey, ibâdet olunmaya lâyık değildir. Kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları; hayat, ilim, semi', basar, kudret, irâde, kelâm ve tekvîn'dir. Bu sıfatları da ezelidir. Allahü teâlânın isimleri tevkifidir, ya'nî dînimizde bildirilen isimleri söylemek uygun olup, bunlardan başkasını söylemek yasak edilmiştir.

Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır, O'nun sözüdür. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmi harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur. Bu harf ve kelimelerin ma'nâsı, Kelâm-ı ilâhiyi taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'ân denir. Bu harf ve kelime kalıpları içinde Kelâm-ı ilâhi olan Kur'ân mahlûk değildir. Allahü teâlânın öteki sıfatları gibi ezelîdir, ebedidir.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennette, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmayarak ve nasıl olduğu anlaşılmayarak ve ihatasız, ya'nî şekli olmıyarak görecektir. Nasıl görüleceği düşünülemez. Çünkü O'nu görmeği akıl anlıyamaz. Allahü teâlâ, dünyâda görülemez. Bu dünyâ ve insanın bu dünyâdaki yapısı, O'nu görmek ni'metine kavuşmağa elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen yalancıdır. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) peygamber olduğu hâlde bu dünyâda göremedi. Peygamberimiz mi'râc gecesinde gördü ise de, bu dünyâda değildi. Dünyâdan çıktı, âhırete karıştı. Cennete girdi ve orada gördü.

Allahü teâlâ, insanları yarattığı gibi, insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi ve kötü işlerin hepsi O'nun takdîri, dilemesi iledir. Fakat iyi işlerden râzıdır, fenâlardan râzı değildir. İnsanın yaptığı işde, kendi kuvveti de te'sîr eder. Bu te'sîre "kesb" denir.

Peygamberler (aleyhisselâm) Allahü teâlâ tarafından seçilmiş, gönderilmiş insanlardır. Onların Allahü teâlâdan getirdiği her haber doğrudur, yanlışlık yoktur.

Kabir azâbı, kabrin sıkması, kabirde Münker ve Nekir denilen meleklerin soru sorması, kıyâmette herşeyin yok olacağı, göklerin yarılacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılacakları, yer küresinin, dağların parçalanması ve herkesin mezardan çıkması, mahşer yerinde toplanması, ya'nî rûhların cesetlere

gelmesi, kıyâmet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkusu ve kıyâmette suâl ve hesap, iyiliklerin ve günahların oraya mahsûs bir terazi ile tartılması, Cehennem üzerinde sırat köprüsünün bulunması vardır. Bunların hepsi olacaktır.

Mü'minlere mükâfat ve ni'met için hazırlanmış olan Cennet, kâfirlere azâb için hazırlanmış Cehennem şimdi vardır. Her ikisini de Allahü teâlâ yoktan var etmiştir. Cennet ve Cehennem ebedi, sonsuz kalınılacak yerdir. Zerre kadar imânı olan ve bu îmân ile âhırete göçen Cehennemde ebedî (sonsuz) kalmıyacaktır.

İbâdetler imâna dâhil değildir. Farzların farz olduğuna inanıp, tenbellikle yapmayan kâfir olmaz. Mü'min ne kadar büyük günah işlerse işlesin imânı gitmez. Ancak farzlara ve haramlara, olduğu gibi inanmak lâzımdır. Emîr ve yasaklardan herhangi birine inanmamak veya hafife almak veya alay etmek, değiştirmeğe kalkışmak imânı giderir ve sonsuz olarak Cehennemde yanmağa sebep olur.

Halifelikten konuşmak, dinin esas bilgilerinden değildir. Dört halifenin yüksekliği halifelik sıralarına göredir. Eshâb-ı kiramın hepsini istisnasız sevmek ve hürmet etmek lâzımdır. Hepsi âdil ve din ilimlerinde müctehid idiler.

Muhammed'e (aleyhisselâm) îmân edenler, başka peygamberlerin ümmetinden daha üstündür.

Matem tutmak, dinde yoktur. Üzülmek başka, matem tutmak başkadır. Hadîs-i şerîfte Peygamberimiz: "İki şey vardır ki, insanı küfre (imânın gitmesine) sürükler. Birisi, bir kimsenin soyuna sövmek, ikincisi, ölü için matem tutmaktır" buyurdu.

Resûlullaha, Eshâb-ı kirama, Tabiîne ve evliyâya tevessül ederek, ya'nî onları vesîle ederek duâ etmek, duânın kabûlüne sebep olur.

Dîni delîller müctehidler için dörttür: Kitap, Sünnet, icmâ-i ümmet, Kıyâs-ı fukâha. Avamın delîli müctehidin fetvâsıdır.

Tenasühe, ya'nî ölen insanın rûhunun başka bir çocuğa geçerek, tekrar dünyâya gelmesine inanmak, dîne aykırıdır. Böyle inananın imânı gider.

Kıyâmet günü Allahü teâlânın izni ile iyiler kötülere şefaat edecek, araya girecektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Şefaatim ümmetimden günahı büyük olanlaradır" buyurdu.

Peygamberin mu'cizesi, evliyânın kerâmeti ve sâlih mü'minlerin firâseti haktır. Evliyânın kerâmeti, vefâtından sonra da devam eder.

Her bid'at dalâlettir, sapıklıktır. Bid'at, dinde sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) ve dört halifesinin zamanlarında bulunmayıp da, onlardan sonra dinde meydana çıkarılan, i'tikâd ve ibâdet olarak yapılmağa başlanan değişikliklerdir ve büyük felâkettir.

Mest denilen ayakkabı üzerine mesh ederek (ıslak el ile dokunarak) abdest alınır. Çıplak ayak üzerine mesh edilmez.

Ebû Mensûr-i Mâtüridî, irâde-i cüz'iyye hakkında buyurdu ki: "İrâde-i cüz'iyye, bir varlık değildir. Var olmıyan şey, yaratılmış olmaz. İrâde-i cüz'iyye, kullarda bir hâldir. Kuvveti, bir şeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, irâde-i cüz'iyyelerini kullanmakta serbesttir. Mecbûr değildir." Bu mezhebe göre şeytana irâde, bende bir hâldir. İyiliğe kullanırsam Allahü teâlâ iyiliği yaratır. Kötülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz, diye cevap verilir. Allahü teâlânın, kul irâde etmeden de, yaratması caiz ise de, ihtiyâri olan işleri yaratmağa, kulların irâdelerini sebep kılmıştır. İrâde-i cüz'iyyemizin sebep olması da, Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul, bir iş yapmak irâde edince, Allahü teâlâ da, o işi irâde ederse, o işi yaratır. Kul irâde etmezse, itiyârî olan o işi yaratmaz. Şu hâlde, kul irâde-i cüz'iyyesini ibâdete sarf ederse, Allahü teâlâ, ibâdeti yaratır. Eğer günahlara sarf ederse, günahları yaratır. O zaman kul, dünyâda fenâ olur, âhırette azâb görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytan birşey diyemez.

"Siz, ancak Allahü teâlânın dilediğini arzu edersiniz!" meâlindeki âyet-i kerîmenin ma'nâsını, Ebû Mensûr-i Mâtüridî şöyle açıklıyor: "İhtiyârî işleriniz, yalnız sizin irâdenizle, olmaz. Sizin irâdenizden sonra, Allahü teâlâ da, o işi irâde edip yaratır."

1) Fevâid-ül-behiyye fî-terâcim-il-hânefiyye sh. 95, 195

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 21

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 21

4) İşârât-ül-merâm an ibârât-il-imâm sh. 23

5) Kitâb-üt-tevhîd mukaddimesi

6) Nazm-ül-feraid sh. 16

7) Kitâb-ül-ensâb sh. 498

8) İthâf-üs-se’âde cild-2, sh. 5

9) Tâc-üt-terâcim sh. 59

10) Tabakât-ül-fukahâ sh. 72

11) Ketâib-il-a’lâm il-ahyâr v. 130

12) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 439, 1001

13) Rehber Ansiklopedisi cild-11, sh. 284

14) İlcâm-ül-avâm sh. 5

İSHÂK BİN ABDULLAH BEZZÂZ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Yâ’kûb olup, ismi İshâk bin Abdullah bin İbrâhîm bin Abdullah bin Seleme’dir. Aslen Kûfeli olan İshâk bin Abdullah’ın doğum târihi belli değildir. Birçok memlekete giderek, oralarda bulunan İslâm âlimlerinden ders okuyan ve hadîs-i şerîf dinleyen İshâk bin Abdullah, birbirinden kıymetli hadîse dâir kitablar yazmıştır. Bunlardan Müsned’i meşhûrdur. Vefât edinceye kadar Bağdâd’da yaşayan İshâk bin Abdullah, 307 (m. 919) yılında vefât etmiştir.

İshâk bin Abdullah; Bağdâd’da Muhammed bin Ziyâd ez-Ziyâdî, Ahmed bin Sabit el-Cahderî, Ebû Buceyr Muhammed bin Câbir el-Muhâribî, Yûsuf bin Mûsâ el-Kattân, Muhammed bin Abdürrahîm el-Mısrî, Ahmed bin Mutahhir el-Masîsî, Yahyâ bin Muallâ bin Mensûr, Ebû Hatim er-Râzî, Ebû Gursâfe Muhammed bin Abdülvehhâb el-Askalânî ve bir çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve ilim tahsil etmiştir.

Kendisinden ise; Muhammed bin Hasen bin Muksim el-Mukriî, Muhammed bin Ali bin Habîş en-Nâkid, Muhammed bin el-Muzaffer, Ali bin Muhammed bin Lü’lü ve bir çok âlim ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Şam’a ve Mısır’a giderek, kendisini yetiştiren İshâk bin Abdullah hakkında, Dâre Kutnî: “O sikadır” ve İbn-i Münâdi: “O sika olup, müsned tasnif etti” demiştir. İshâk bin Abdullah’ın Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ba’zı hadîs-i şerîflerini ihtivâ eden “El-Müsned” adlı eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 388

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 130

3) El-Muntazam cild-6, sh. 154

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 234

İSMÂİL BİN AHMED HÎRÎ (Ebû Abdurrahmân Mukrî)

Tefsîr, hadîs, kırâat ve Şafiî fıkıh âlimi, vâ’iz. Künyesi, Ebû Abdurrahmân olup, ismi İsmail bin Ahmed bin Abdullah’dır. Aslen Nişâbûrludur. Hîrî nisbet edilip, Darîr ve Mukrî lakâbları verildi. 361 (m. 971) yılında doğan Ebû Abdurrahmân 430 (m. 1039) yılında vefât etti.

İlim öğrenmek ve öğretmek için seyahatlerde bulunan Ebû Abdurrahmân Darîr, değişik bölgelerin âlimlerinden ilim öğrendi. Ebû Tâhir bin Huzeyme, Ahmed bin Muhammed Enmâtî, Ahmed bin İbrâhîm Abdevî, Hasen bin Ahmed Mahlidî, Ahmed bin Muhammed İbni Ömer Haffâf, Ebû Hasen Masercisî, Muhammed bin Abdullah bin Hamdîn, Ebû Bekr Cûzıkî, Muhammed bin Ahmed Müzekkî Nişâbûrî, Ezher bin Ahmed Serahsî, Hâkim Haddâdi Mervezî, Ebû Nuaym Abdülmelik bin Hasen İsferâinî, Ebû Heysem Mekkî Keşmeyhinî, Ebû Abdurrahmân Sülemî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf işitti. Nişâbûr’da en büyük âlimlerden oldu. Âlimler, onun rivâyetinde sağlam olduğunu bildirdiler. Hadîs, fıkıh, tefsîr ve kırâat ilimlerinde birçok talebe yetiştirdi. Va’z ve nasîhatlerde bulunup, insanlara emr-i ma’rûf yaptı, ilmi ile amel etmesi, zühd ve takvâsının çokluğu ile

tanınması, insanların ondan istifâde etmesine sebeb oldu. Talebelerinden en meşhûru Hatîb-i Bağdadî idi.

Değişik ilimlerde birçok kitap yazan Ebû Abdurrahmân Mukrî'nin, tefsîr ilminde "Kifâye" adlı eseri meşhûrdur.

Talebelerinden Târih-i Bağdâd'ın yazarı Ebû Bekr Hâtib-i Bağdadî anlatır:

"Bir sene hocam Ebû Abdurrahmân Mukrî, hac edip Mekke'de bir müddet kalarak, ibâdet etmek niyetiyle Bağdâd'a geldi. Beraberinde bir katır yükü kitab ve bunların içinde Sahih-i Buhârî de vardı. O sene hac yolu, eşkiyalar tarafından işgal edildiğinden, Mekke'ye gitmek mümkün olmadı. Yanındakilerle beraber Nişâbûr'a geri dönmeye karar verdiler. Onlar Bağdâd'da beklerken, huzûrlarına varıp kendisinden Sahih-i Buhârî okumak istediğimi arz ettim. O da kabûl etti. Akşam namazından sabah vaktine kadar, iki gece okuttu. Daha sonra kâfileyle beraber doğuya doğru hareket ettiler. Ben de arkadaşlarımla beraber onların peşinden gittim. Cezîre'ye varınca, Yahyâ Çarşısı'nda bir gün öğleye doğru, kaldığımız yerden başlayıp akşama kadar okuduk. Akşam başlayıp sabaha kadar devam ettik. Böylece üç mecliste bana Sahih-i Buhârî'yi okutmuş oldu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 313

2) Tabakât-ı mûfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 104

3) Tabakât-ı mûfessirîn (Süyûtî) sh. 7

4) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-4, sh. 265

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1097

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 245

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 260

İSMÂİL BİN HAMMÂD CEVHERÎ

Nahiv âlimi. Lügat ve edebiyatta imâm. Künyesi, Ebû Nasrolan İsmail bin Hammâd'a, Türkistan'ın Fârâb şehrinde doğduğu için Fârâbî denildi. Daha çok Cevherî lakabıyla meşhûr oldu. Ba'zı rivâyetlere göre 398 (m. 1007) yılında Nişâbûr'da vefât etti. Vefât târihi hakkında değişik rivâyetler vardır.

İlk tahsilini, dayısı ve "Dîvân-ül-edeb" adlı eserin yazarı olan Ebû İbrâhim İshâk Fârâbî'den alan Cevherî, Bağdâd'a giderek, orada Ebû Sa'îd Hasen bin Abdullah Merzubân Sayrafî ve Ebû Ali Hasen bin Ahmed Fârisî'den ilim öğrendi. Arabça üzerindeki bilgilerini daha da ilerletmek, sâde Arabçanın inceliklerine vâkıf olmak için, şehirlerle teması olmayan kabilelerin arasına gidip, bir müddet onlarla beraber kaldı. Cezîre, Suriye ve Hicaz'a gitti. Damgan'da Ebû Ali Hasen bin Ali'nin derslerine devam etti. Meşhûr eseri "Sıhâh" üzerinde ilk çalışmalara burada başladı.

İsmail bin Hammâd Cevherî'den birçok kimse ilim tahsil etti. Bunlardan, İsmail bin Muhammed Nişâbûrî, Ebû Sehl Muhammed bin Ali Hirevî ve İbrâhîm bin Sâlih Verrâk adlı âlimler tanınan birkaç tanesidir.

Hayatının sonlarında Nişâbûr'a yerleşerek isteklilere ilim öğretip, pek kıymetli kitaplar yazmaya başladı. Lügat ilminde Fîrûz Âbâdî'nin "Kâmûs"undan sonra en meşhûr eser olan "Tâc-ül-lüga ve Sıhâh-ül-arabiyye'yi yazdı. Bu kıymetli eserde kelimeler, asıllarının son harflerine ve son harfleri aynı olan kelimeler de birinci ve ikinci harflerine göre tertiplenerek karşılıkları yazılmıştır. Şerhleri ve birçok haşiyeleri yapılan ve "Sıhâh" adıyla meşhûr olan bu eserin yalnız olarak ve şerhleri ile birlikte baskıları yapılmıştır. Mısır baskısı bir mukaddime ve altı cildden meydana gelmektedir. "Vankulu lügatı" adıyla Türkçeye de tercüme edilerek, İbrâhîm Müteferrika matbaasının ilk kitabı olarak 1139 (m. 1726) yılında yayınlandı.

Çok güzel yazılarıyla, Kur'ân-ı kerîmler ve kıymetli kitaplar yazarak, hat san'atına şaheserler kazandıran Cevherinin "Kitâb-ı fi'l-arûz", "Kitâb-ül-mukaddime fî'n-nahv" adlı iki eseri daha vardır.

İsmail bin Hammâd Cevherî, "Sıhâh"ının mukaddimesinde, Allahü teâlâya şükür, Muhammed aleyhisselâma ve O'nun âline ve Eshâbına salât ve selâmdan sonra, kendisinin sahih bildiği lügat malzemesiyle bu kitabını hazırladığını, kitabının

din ve dünyâ ilimlerinin iyi öğrenilmesine yardımcı olacağını ve bu sebeble de Allahü teâlânın bu kitabın şerefini yükselteceğini umduğunu söylemekte ve kitabındaki tertîbi ilk defa kendisinin yaptığını, yirmisekiz bâb ve her babı da yirmisekiz fasıl olarak hazırladığını bildirmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 40

2) Nücûm-üz-zâhire cild-4, sh. 207

3) Nüzhet-ül-elibbâ sh. 418

4) Mu'cem-ül-udebâ cild-6, sh. 151

5) İnbâh-ur-ruvât cild-1, sh. 194

6) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 446

7) Bugyet-ül-vuât sh. 195

8) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 143

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 267

10) El-A'lâm cild-1, sh. 313

KAFFÂL-İ KEBÎR

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ali bin İsmail olup, künyesi Ebû Bekr'dir. 291 (m. 903) senesinde Semerkand'a bağlı bir yer olan Şâş'da doğup, 365 (m. 975) senesinde yine burada vefât etmiştir. Başka bir Kaffâl daha vardır. Bu da Şâfiîlerin büyük âlimlerindendir. İmâm-ı Haremeyn'in pederi Ebû Muhammed el-Cüveynî'nin hocasıdır. 417 (m. 1026)'de 90 yaşında Sicistan'da vefât etmiştir. İsmi, Ebû Bekr Abdullah bin Ahmed el-Mervezî'dir. Buna Keffâl-i sagîr denir. Keffâl-i kebîr, fıkıh, tefsîr, hadîs kelâm, usûl ve furû', lügat ve şiirde derin bir âlim idi. Zamanında, Mâverâünnehr'de, Şafiî âlimleri arasında bir benzeri yoktu. İlminin yüksekliği kadar, zühd ve takvâsı da pek fazla idi. Ebû Bekr bin Huzeyme, Muhammed bin Cerîr, Ebû Kâsım Begâvî, Ebû Arûbe el-Harrânî ve daha birçok âlimden ilim almıştır. Kendisinden de, Hâkim, İbn-i Mende, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî ve daha başkaları ilim almıştır. Ebû İshâk, onun İbn-i Süreyc'den ders aldığını söylemiş ise de, İbn-i Salâh: "En açık olanı Kaffâl'in, Süreyc'e yetişmemiş olduğudur. Çünkü, İbn-i Süreyc'in, Kaffâlin Bağdâd'a girmesinden önce vefât ettiği bildirilmektedir. Kaffâl, ilim için bir çok yolculuklar yapmış, Horasan, Irak ve Şam'ı dolaşmış, ismi her tarafa yayılmış, sözü her yerde edilir olmuştur. Tefsîr, fıkıh ve hadîs ilimlerinde eserleri vardır. Eserlerinden ba'zısı, Tefsîr-u Kur'ân-ı kerîm, Mehâsin-üş-Şerîa ve Edeb-ül-kazâ ve Şerh-ur-Risâ'dir.

Âlimlerin hakkında söyledikleri: İmâm-ı Nevevî (radıyallahü anh) "Kaffâl; tefsîr, hadîs, usûl-i fıkıh ve kelâm ilimlerinde ismi geçen büyük bir âlimdir."

Hâfız Ebû Kâsım bin Asâkir (radıyallahü anh): "Onun önce doğru yoldan ayrılıp, sapık olan mu'tezile i'tikâdına kaydığı, fakat sonra (Ehl-i sünnetten olan) Eş'arî mezhebine döndüğü bana ulaştı."

Sübkî der ki: "İbn-i Asâkir'in bu rivâyetini gördükten sonra çok rahatladım. Fakat Kaffâl'in, bir ara mu'tezile i'tikâdına meyletmesi, Ehl-i sünnet akîdesine doğru giderken yaptığı bir sürçmedir. Fakat, bid'at ve dalâletten döndükten sonra artık onu kınamak olmaz."

Hâkim Ebû Abdullah: "Kaffâl, fakîh (fıkıh âlimi), edîb (edebiyatçı), Mâverâünnehr'de, Şâfiîlerin en büyük âlimi, usûl-i fıkhı en iyi bilen, hadîs-i şerîf ilmi tahsil etmek için en çok yolculuk yapan bir âlimdir."

Büyük âlim Ebû Muhammed, "Şerh-ur-Risâle" kitabında şöyle anlatır: "Kaffâl, kelâm ilmini İmâm-ı Eş'arî hazretlerinden aldı. İmâm-ı Eş'arî hazretleri de ondan fıkıh ilminde istifâde etti."

Sübkî (radıyallahü anh) der ki: "Ebû Muhammed'in bu sözü, Kaffâl'in kelâm ilmini bildiğine delâlet ettiği gibi, aynı zamanda onun i'tikâdda İmâm-ı Eş'arî'ye tâbi olduğunu gösterir. Sanki Kaffâl, Mu'tezile'nin yanlış i'tikâdından dönüp, İmâm-ı Eş'arî'den (radıyallahü anh) kelâm ilmi dersi almaya başladığı zaman, İmâm-ı Eş'arî (radıyallahü anh) bir hayli yaşlı idi. Aynı zamanda İmâm-ı Eş'arî (radıyallahü anh) kelâm ilminde imâm derecesinde idi. Eş'arî hazretlerinin Kaffâl'den, fıkıh ilminden okuması, Kaffâl'in de fıkıh ilminde

mertebesinin çok yüksek ve kendisinden ilim alınabilecek derecede âlim olduğunu gösterir.”

Kaffâl’in bir şiirinin tercümesi ve açıklaması şöyledir:

“Benim evim, gelen herkese açıktır. Benim azığımdan herkes yiyebilir. Yanımızda ne varsa onu misâfirimize ikram ederiz. İsterse bu, sirke ve bakla olsun. Fakat asil olan kişi bundan memnun kalır. Bayağı kişi ise bunu az görür.”

Kaffâl, muharebe meydanlarında kılıcı ile çarpıştığı gibi, ilmiyle ve kalemiyle de İslâm düşmanlarına gereken cevâbı vermiştir. Anlatılır ki Müslümanlarla Bizanslılar arasında bir muharebe olmuş, bu muharebeye Horasan ve Mâverâünnehr müslümanları da katılmıştır. Büyük âlim Kaffâl de bunlar arasında bulunuyordu. Bu sırada, Bizanslıların kumandanı bir kasîde yazdırıp, İslâm memleketlerine gönderdi. Bu kasîdede, müslümanlar ayıplanıp, kınanıyor, bir takım tehdîdler yer alıyor, müslümanların birçok yerleri ellerinden çıkardıkları anlatılıyordu. O şiire iyi bir cevap vermek lâzımdı. Orduda Horasan, Medâin ve Şamlı edebiyatçı ve şâirler de bulunuyordu. Yazılan cevabî şiirler arasında en beğenileni Kaffâl’inki oldu.

Bir müslüman âlim, bu harbde Bizanslılara esîr düşmüştü. Kaffâl’in cevap olarak yazdığı şiirin, Bizanslıların eline geçmesinden sonraki durumu şöyle anlatır: Bu kasîde, İstanbul’a gelince, şehrin ilim adamları toplanmışlar kasîdenin yüksek bir edebiyatla yazıldığını görerek hayrette kalmışlar, onun nereli olduğunu sormuşlar, müslümanlar arasında, böyle kimselerin bulunduğunu bilmiyorduk, demişlerdir.

Kaffâl’in yazmış olduğu şiirin açıklamasının bir kısmı şöyledir:

“Bana münâzara usûllerinden haberi olmayan birinin sözü ulaştı. Kendisine, lâyık olmadığı vasıfları vererek yalan söylemiş. Kendisini temiz kral diye anlatıyor. Halbuki kalbi şirk kiri, elbiseleri de görünen kirlerle kirlenmiş bir kimse, nasıl temiz olur? O, ben mesîhîyim diyor. Halbuki o dediği gibi değildir. Kalbi kaskatı olmuş, çoluk çocuk demeden öldüren bir kimse, Hazreti Îsâ gibi mübârek ve merhametli bir Peygamberin yoluna nasıl tâbi olur. Temiz ve Hazreti Îsâ’ya (aleyhisselâm) tâbi olduğunu söyliyen bir kimsenin, zâlim, fâcir olması, haksızlıklara meyletmesi mümkün müdür? Eğer hakkı bulmak istiyorsan, yavaş hareket et, zulüm yapma, Allahü teâlâ sana hidâyet (doğru yol) ihsân eder. Aslı olmayan elbiseyi giyen gibi, kendinde olmayan şeyle kibirlenme. Biz, sizin bizden aldığınız yerleri fazlasıyla aldık. Sizi geldiğiniz gibi kovduk. Biz, bizde olan (Müslümanlık) ni’metinden dolayı sizden çok üstünüz. Sen, fethedeceğinizi söylediğin birçok yerler saydın. Halbuki, bunlar rü’yâ gören kimsenin söylediği şeylerdir. Kim ki, putperestliği yaymak için şarkı ve garbı fethetmeği dilerse, o kötü ve habîs insandır. Allahü teâlâ, Îsâ’nın da (aleyhisselâm) yaratıcısıdır. Allahü teâlâ, Îsâ’ya (aleyhisselâm) ölüleri diriltme mu’cizesi vermiştir. Hazreti Îsâ’ya (aleyhisselâm) inen İncîl de bu sözümüzü bildirmekte, bütün Peygamberlerden sonra son Peygamberin geleceği müjdelenmektedir. Hazreti Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) ve diğer Peygamberler, hepsi vefât etti. Ancak, onun vefâtı geciktirilmiştir. O zaman gelince, o da diğer peygamberler gibi vefât edecektir. Halbuki siz Hıristiyanlar, Hazreti Îsâ’nın ölümü tattığını söylüyorsunuz. Yahyâ, Zekeriyyâ ve diğer peygamberler Allahü teâlânın indinde kıymetli kullarıdır. Hakkın doğrunun Arabdan ve Acemden yardımcıları vardır. Allahü teâlâ, Seyfuddevle’ye hayırlar versin. Ona lütuf ve ihsânlarda bulunsun. Mensûr bin Nûh’a devamlı selâmet versin.

Bu ikisi, İslâmı ve müslümanları her türlü tehlikeye karşı muhafaza ettiler. Kim Bizanslıların kumandanına benim nasîhatimi iletir? Onun üzerine genç ihtiyâr bütün Horasanlılar geliyor, gâzîler, şehîd olmak için koşuyor. Eğer haktan yüz çevirilirse, hak her zaman açık ve ortadadır. Geliniz ey Bizanslılar! Aramızda kılıncı hâkim yapalım. Çünkü o, en âdil bir hâkimdir. Allahü teâlâ bize mükâfatlar versin. O, bizim için kâfi ve bizi koruyucudur. Allahü teâlâdan lütuf ve ihsâniyle, feth-i Kos’tantiniyye’yi nasîb etmesini diliyoruz.”

---

1) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 196

2) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh. 282

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 51

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 200

5) Tabakât-üş-Şirâzî sh. 91

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 36

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 200

KÂSIM BİN ASBAG BEYYÂNÎ

Tefsîr ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed'dir. 247 (m. 861)'de doğdu. 340 (m. 951) senesinde Kurtuba'da vefât etti. Bakıy bin Mahled, İbn-i Vadâh, Matraf bin Kays, Esbag bin Halîl, Abdullah bin Meysere ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Aslen Endülüslü olup, ilim tahsili için seyahatlere çıktı. Çok âlimle görüşüp, ilim öğrendi. Mekke'de Muhammed bin İsmail es-Sâig, Ali bin Abdülazîz'den; Irak'da Kâdı İsmail'den, İbn-i Ebî Heyseme'den, Muhammed bin İsmail Tirmizî'den, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Abdullah'dan, İbn-i Kuteybe'den, Haris bin Ebû Üsâme'den ve diğer âlimlerden ilim aldı. Mısır'da ise Muhammed bin Abdullah Emevî'den, Ebû Zinbag'dan, Ravh bin Ferec el-Mâlikî'den ve diğer âlimlerden ilim almıştır. İlim tahsili için önemli ilim merkezlerine gidip, oralarda zamanın meşhûr âlimlerinden ilim tahsilini tamamladı. Böylece ilimde iyi yetişip, âlim oldu. Endülüs'e çok ilim sahibi bir âlim olarak döndü. Kurtuba'da yerleşti. İlimdeki üstün vasfıyla, zamanında kendine müracaat edilen kadri yüce bir âlim idi.

Hadîs ilminde yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilip, hafız derecesinde âlim idi. Tefsîr ve hadîs ilminden başka, fıkıh ve nahiv ilminde de âlim idi. Kendisinden; torunu Kâsım bin Muhammed, Abdullah bin Muhammed el-Belhî, Abdülvâris bin Süfyân, Abdullah bin Nasr, Muhammed bin Ahmed, Ebû Osman Sa'îd bin Nasr, Ahmed bin Kâsım, Kâsım bin Muhammed, Ebû Amr Ahmed bin Nasûr ve daha pekçok zât hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmiştir.

Eserleri: "Ahkâm-ül-Kur'ân", "El-müctebâ fî ehâdîs-il Mustafâ", "En-Nâsih vel-Mensûh", "Garâib-i Hadîs-i Mâlik", "Müsned-i Hadîs-i Mâlik", "Birr-ül-Vâlideyn", "El-Ensâb" gibi eserleri vardır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şudur.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bana mahsûs beş isim vardır: Ben, Muhammedim. Ben, Ahmedim. Ben, Mâhiyim ki, Allah, benimle küfrü yok eder. Ben Haşirim ki halk, kıyâmet günü benim izimce haşr olunacaktır. Ben Âkıbim ki, benden sonra peygamber yoktur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 95

2) Dîbâc-ül-müzehheb sh. 222

3) Tezkirât-ül-huffâz cild-3, sh. 853

4) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 251

5) Bugyet-üt-vuât cild-2, sh. 251

KAYRAVÂNÎ (Abdullah bin Ebî Zeyd)

Tefsîr, kırâat, kelâm, hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup, ismi Abdullah bin Ebî Zeyd Abdurrahmân'dır. 310 (m. 922) yılında Endülüs'te (İspanya'da) Nefza şehrinde doğdu. Doğduğu yere nisbetle Nefzi, daha sonra Afrikiyye'ye (Tunus'a) gelerek Kayravân'da yerleşmesi sebebiyle oraya nisbet edilip Kayravânî denildi. Kuzey-Batı Afrika'da Mâlikî mezhebini, yetiştirdiği talebeleri ve yazdığı kitaplarıyla yaygın hâle getirdiği ve mezhebin hükümlerini halkın anlayacağı şekilde kitaplar hâlinde düzenleyip yazdığı için, "Mâlik-üs-sagîr" lakabıyla meşhûr oldu. 386 (m. 996) yılında Kayravân'da vefât edip, oraya defn edildi. Çeşitli bölgelerden gelen müslümanlar tarafından mezarı ziyâret edilip duâlar edilmektedir.

İlim tahsili için birçok bölgelere seyahatlerde bulunan Ebû Muhammed Abdullah Kayravânî, Endülüs'ten başlayıp; Fas, Tunus, Mısır, Şam, Bağdâd ve Hicaz'a kadar uzanan ilim merkezlerindeki âlimleri gördü. Onların ilimlerinden ve yazdığı kitaplardan istifâde etti. Ebû Bekr Muhammed bin Feth Mukrî ve Ebû Bekr bin Bilâd ve Bağdad'daki diğer kırâat âlimlerinden kırâat ilmini öğrendi. Ebû Bekr bin Lübâd, Ebû Fadl Kaysî'den de kırâat aldı, hadîs-i şerîf dinledi. Muhammed bin Mesrûr bin Gassal, Abdullah bin Mesrûr bin Haccâc, Kattân, Ebyânî, İbn-i Mûsâ, Sa'dûn-i Havlânî, Ebü'l-Arab, Ahmed bin Ebî Sa'îd ve Habîb Mevlâ bin Ebî Süleymân'dan ilim öğrendi. Hacca gitti. Haremeyn'de; Ebû Sa'îd İbni A'râbî, İbrâhîm bin Muhammed bin Münzir, Ebû Ali bin Ebî Hilâl, Kâdı Ahmed bin İbrâhîm bin Hammâd, Hasen bin Bedr, Muhammed bin Feth, Hasen bin Nasr Sûsi, Derrâs bin İsmail, Osman bin Sa'îd Garâbili ve

daha birçok âlimden ilim öğrendi. İbn-i Şa'bân, Ebû Bekr Ebherî ve Mervezî'den icâzet aldı. Çok çalışıp, hocalarından yazdıklarını ezberledi. Mâlikî mezhebinde zamanının imâmı oldu. Mâlikî mezhebi hükümlerini tasnif edip, halkın, hattâ çocukların bile istifâde edebileceği şekilde kitaplar hazırladı. Halkın kendi kendine kitaptan dînini öğrenmesini kolaylaştırdı. Zamanın Tunus sultânı Şeyh Seydî Mah'riz bin Halefin de desteğiyle, Mâlikî mezhebi çok yaygın hâle geldi. İnsanlar uzak bölgelerden dinlerini öğrenmek için akın akın Kayravân'a geldiler. Kayravân, bölgenin en önemli ilim merkezi oldu. Kırâat ilminde de çok meşhûr oldu. Tefsîr ve kırâat ilimlerinde dersler verip kitaplar yazdı. İmâm-ı Nâfî'nin kırâatini, kitapları ve talebeleri ile Afrikiyye'de yaydı. Vera' ve takvâ sahibi idi. Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirdi. Din düşmanlarına ve doğru yoldan sapmış olanlara çok güzel cevaplar verdi. Müslümanlara ve devlet adamlarına nasîhatlerde bulunur, huzûr içinde yaşamalarına çalışırdı. Dünyâya hiç ehemmiyet vermez, az şeye kanâat eder, harama düşmek korkusundan şüpheli şeyleri ve mübahların bir çoğunu terk ederdi.

Bir kelime öğrenebilmek ümidiyle Kayravân'a koşan insanlardan birçoğu İbn-i Ebî Zeyd'in talebesi oldu. Bilhassa kırâat ilminde Mekkî bin Ebî Tâlib'i yetiştirdi. Karvinîler'den; Ebû Bekr bin Abdurrahmân, Ebü'l-Kâsım Büadeî, Lübeydî, Ecdânî'nin oğulları Ebû Abdullah Havvâs, Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib, Endülüs'den; Ebû Bekr bin Müvehhib Makberî, İbn-i Âbid, Ebû Abdullah bin Hüzâ', Ebû Mervân Kanâzeî, Sebte'den; Ebû Abdurrahmân bin Acûz, Ebû Muhammed bin Gâlib, Halef bin Nasr, Magrib'den; Ebû Ali bin Sicilmâsî ve daha birçok âlim fıkıh ve diğer ilimleri öğrendiler. Onlar da hocaları gibi küfür ve bid'at ehline karşı İslâmiyeti ve müslümanları savundular. Yalnız Allahü teâlânın rızası için çalışıp, müslümanlara dinlerini öğretmeye gayret ettiler. Hocalarından öğrendikleri, ilmi Endülüs'ten Hicaz'a kadar yaydılar.

İbn-i Ebî Zeyd Kayravânî; fıkıh, kelâm, tefsîr Ve kırâate dâir pekçok kitap yazdı. Bilhassa bugünkü ma'nâda tam bir ilmihâl kitabı olan "Risale"si meşhûrdur. Risâle'nin yazılmasını Tunus sultânı istemiş, halkın ve çocukların anlayıp, kolayca istifâde edebilecekleri bir kitap olmasını arzu etmişti. Bu kitap, zamanında pek tutunmuş ve ağırlığınca altına alıcı bulmuştu. Risale, yazıldığından bu yana ehemmiyetini hiç kaybetmedi. Mâlikî mezhebinin el kitaplarından biri oldu. Fransızcaya 1842 yılında tercümesi yapıldı. 1906'da İngilizcesi basıldı. Mâlikî mezhebinin Cezayir ve Tunus gibi Kuzey Afrika ülkelerinde yaygın olması ve bu ülkelerin de sömürgeci Fransız ve Avrupa ülkelerinin işgali altına düşmesi, Batılıların bu eser üzerindeki çalışmalarına sebep oldu. En son baskısı 1983 yılında Leon Bercher tarafından Arabca ve Fransızcası bir arada karşılaştırmalı olarak Cezayir'de basıldı. Mâlikî mezhebi hükümlerini öz olarak anlatmakta ve akâid, fıkıh, mü'âmelât, nikâh ve miras bilgilerini ihtivâ etmektedir. Bundan başka, "Kitâb-ün-nevâdir ve'z-ziyâdât" yüz cüzdür. Mâlikî mezhebine âit ellibin civarında mes'eleyi ihtivâ eden "Muhtasar" kitabı ki "Muavvel" ve "Tehzîb-ül-atâbiyye" kitaplarından derlenmiştir. Mâlikî fıkhına dâir "Kitâb-ül-iktida" bi ehl-il-Medîne", "Kitâb-üz-zibb", akâidle ilgili "Kitâb-üt-tenbîh-i alel-kavl fî evlâd-il-müvtediyyin" ve namaz vakitlerini bildiren "Kitâb-ü tefsîr-i evkât-is-salât", tevekkül ve Allaha güvenmek hakkında "Kitâb-üs-sikâ-billah ve't-tevekkül ale'llah", tasavvufla ilgili, "Kitâb-ül-ma'rifet vel-yakîn", rızka Allahü teâlânın kefil olduğunu açıklayan "Kitâb-ül-madmûn mine'r-rızk", hacla ilgili "Kitâb-ü menâsik", Kur'ân-ı kerîm tilâveti ile ilgili "Risale", çeşitli suâllere cevap verdiği "Kitâb-ü redd-i mesâîl", hastalıklarla ilgili "Kitâb-ü gaye temerraz-il-mü'minîn", Kur'ân-ı kerîmin üstünlüklerini anlatan "İ'câz-ül-Kur'ân", "Kitâb-ül-vesâvis" Risâle-i i'tâ-il-karâbet-i mine'z-Zekât", "Risâlet-ün-nehy-i anil-cedel", "Risâlet-ü fi'r-redd-i alel-kaderiyye ve münâkadât-ı risâlet-il-Bağdâdîy-yil-mu'tezilî, "Kitâb-ül-istihzâr fi'r-redd-i alel-fikriyye", "Kitâb-ü keşf-it-telbîs fi'l-mes'ele", "Risâlet-ül-mev'ıza ve'n-nasîha", i'tikâdla ilgili "Risale" ve daha birçok kitap yazdı.

Risâle'den: Allahü teâlânın dînini iyi biliniz ki, iyi yolda dâim olasınız. Diğer insanlara da örnek olun. Sizin bu güzel hâlleriniz diğer insanların ve çocuklarınızın kalblerine sirayet etsin. Çocuklarınıza, namazı yedi yaşında öğretip kıldırınız. Kılmazlarsa zorlayıp teşvik ediniz. On yaşına gelince yataklarını, kız ve erkeğin odalarını ayırınız. Kendilerine farz olanları öğretiniz. Çocuklarınızı haram işleyen, fasık ve dînini inkâr eden mürted durumuna düşmekten koruyunuz.

Yemek yerken sağ elle "Bismillah" diyerek başlamalı, mi'denin üçtebirini yiyecek, üçtebirini içecek ve üçtebirini de teneffüs için ayırmalıdır. Yemekte birinci lokma iyice çiğnenip yutulduktan sonra, ikinci lokmayı ağza almalı, yemeğe üflememelidir. Su içerken oturmalı, yavaş yavaş, üç yudumda içmelidir. Nefesini suya vermemelidir. Birşey ikram ederken en sağdakinden başlayarak ikram etmelidir. Altın ve gümüş

kaplarda yemek ve içmek kat'î olarak yasaktır. Aynı zamanda ayakta içmek hoş değildir. Selâma cevap vermek muhakkak lâzımdır. Bir grup insandan birinin selâma karşılık vermesi yeterlidir. Atlı olan yaya gidene, yaya giden oturana selâm vermelidir.

Bir eve girmek için izin istemeli, üç defa kapıyı muayyen aralarla çalmalı, izin verilmezse girmemelidir. İki kişi konuşurken üçüncü kişi müdâhale etmemelidir. Bir topluluk hâlinde sohbet ederken, köşeye çekilmiş kimse bırakılmamalı, öylelerini de söze, sohbete dâhil etmelidir. Yatarken sağ elini, sağ yanağının üzerine koyarak ve sol elini de sol kalçanın üzerine koyarak uyumalıdır. Esnerken ağzı kapatmalı ve aksırınca "Elhamdülillah" demelidir. Bunu duyan kimse "Yerhamükellah" diyerek karşılık vermeli, aksıran "Yehdînâ ve yehdîkümullah" diye ona duâ etmelidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb, sh. 136

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 131

3) Tabakât-ül-fukahâ (Şirâzî) sh. 60

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 73

5) Hind Çelebi, El-Kırâatü bi-Afrikiyye, Tunus 1983 sh. 304

6) Lâ Risâla, Cezayir, 1983

7) Brockelman, Târîh-i edeb-ül-Arabiyye cild-3, sh. 286

KUDÂME BİN CA'FER

Mantık, belagat, ahbâr âlimi. Künyesi, Ebü'l-Ferec olup, adı, Kudâme bin Ca'fer bin Kudâme'dir. Kudâme bin Ca'fer önceleri hıristiyanken, daha sonra halife Muktefî-billah vasıtasıyla müslüman olmuştur. Bir müddet Basra'da yaşamış, sonra Bağdâd'a gitmiştir. Ebû Hayyân'ın ifâdesine göre o, vezir Fadl bin Ca'fer bin Furat'ın meclisinde, Ebû Sa'îd Sirâfî'nin âlimlerle yaptığı münâzaralara katılmıştır. Birçok âlim ve ediple yakın arkadaşlık yapan Kudâme bin Ca'fer, 377 (m. 948) yılında vefât etmiştir.

Asrının en meşhûr nahiv âlimlerinden Müberrid, Sa'leb, Ebû Sa'd es-Sükkerî, İbn-i Kuteybe ve birçok âlimle görüşmüştür. Kudâme bin Ca'fer, bilhassa zamanının belagat ve mantık âlimleri arasında kendini kabûl ettirdi. Vezirin divânında, ilim meclisini yönetecek kadar saygı duyulan bir mertebeye ulaşmış ve bu arada birbirinden kıymetli eserler yazmıştır. Eserlerinden ba'zısı şunlardır: Kitâb-ül-harâc, Kitâbü cilâ-il-hüzn, Kitâb-üs-siyâse, Kitâbü sinaât-il-cedel, Kitâbü nüzhet-il-kulûb ve zâd-il-müsâfir, Kitâbü zehr-ir-Rebî' fil-ahbâr, Kitâbü nakd-iş-şi'r, Necm-üs-sâkıb, Kitâbü Şâbun-il-gammi, Kitâbü sarf-il-hemmi, Kitâb-ül-büldân.

Bunların en meşhûru olan Kitâb-ül-harâc, Köprülü Kütüphânesinde yazma olarak mevcûttur. Bu eser, 217 varak (sahife) ve meşin cildli olup, içi biraz kurt tahribine uğramıştır. Ebü'l-Ferec Kudâme bin Ca'fer, eserini menziller ve bâblar hâlinde tertîb etmiştir: Birinci bâb, ordunun dîvânı hakkında, ikinci bab, Beyt-ül-malın dîvânı hakkında, üçüncü bâb, nafakalar dîvânı hakkında, dördüncü bâb, risaleler dîvânı hakkında, beşinci bâb, Tevkî' ved-dâr dîvânı hakkında, altıncı bâb, Hatim dîvânı hakkında, yedinci bâb, gümüş dîvânı hakkında, sekizinci bâb, nakitler, ayarlar ve ölçüler dîvânı hakkında, dokuzuncu bâb, mahkemeler dîvânı hakkındadır. Daha sonrası, çeşitli yer ve denizlere dâir muhtelif ma'lûmâtı ihtivâ etmektedir. Zîrâ eserin tamamı, arzın ve denizin acâiplikleri, ba'zı beldelerin fethi ve oralardan alınacak haraçların durumları ile ilgilidir.

Kudâme bin Ca'fer, yazdığı Kitâb-ül-harâc'da şöyle bildirmektedir: Bu, mü'minlerin emîri tarafıdan filân oğlu filâna, filân bölgede onu ordunun başına komutan ta'yin ettiği zaman verilen talimattır. Ona gizli ve açık bütün işlerinde Allahü teâlâdan korkmayı, O'na itaat üzere amelini yapmayı, bütün iş ve hareketlerinde kuvvet ve kudretin Allahü teâlâdan başkasında olmadığına inanmasını emreder. Mü'minlerin emîri, onu bu vazîfeye, ancak kötülük yapanların, fesad ve fitne çıkaranların işlerine mâni olacak güç ve kuvvete, disipline sahiptir diye ve bundan dolayı halk ve memlekette rahatlık ve refah olur ümidiyle ta'yin etti.

Ona, Allahü teâlânın gazâbına mucib olan şeylerden, O'nun tarafından yasak edilen şeylerden ve kötü olarak ilân edilmiş şeylerden sakınmasını emreder. Ona askerlerini ve etrâfında bulunanları, halktan herhangi birisine zulme teşebbüs etmekten veya haksızlıkla onların zarar ve ziyana uğramasını

önlemesini ve memleketlerde Allahü teâlânın düşmânlarıyla savaşmasını emreder.

Ona, bu talimatı kendisine yakın olanlara okuyarak, mü'minlerin emîrinin onların refakatlerini temenni ve onlara iyilik yapmayı tercih ettiğini, onlardan adâletsizliği gidererek adâleti tevzi etmeyi, onları himâye için şahsen müdâhale ederek onların düşmanlarıyla mücâdele etmek husûsundaki iyi niyetlerinden haberdar etmesini emreder.

Bu talimatın son kısmında ise;

Mü'minlerin emîri, seni iyiliğe sebep kılmasını, doğru yolda hidâyet etmesini, sana emânet edilen bütün harp ve idâre işlerinde lütfu ile sana yardım etmesini cenâb-ı Hakdan niyaz eder..

Deniz kuvvetleriyle ilgili kısmında ise; bu, mü'minlerin emîrinin; filân oğlu filanı, filân deniz üssüne ta'yin ettiği zaman verdiği talimattır. Ona, bizzat kendi nefsine dikkat etmesini, eğriliğini düzeltmesini, Allahü teâlâyı hatırlamakla rûhundan kötü arzuları ve şeytanın sapıklıklarını uzaklaşdırmasını, ahlâkını güzelleştirmesini, hâl ve hareketlerini doğrultmasını, kendi askerleri ve diğer dostları için, iyi ve güzel olan herşey için bir muallim ve örnek olmasını, onları, yolların en iyisinin üzerinde yürümeye yöneltmesini emreder. Ona, itaat edenlere karşı yumuşak, serkeş olanlara sert olmasını, fakat her durumda da insaf ve adâletin hakkını vermesini emreder.

Bu talimatın son kısmında ise; bunlar, mü'minlerin emîrinin sana talimatı ve senin için emirleridir. Onları anla ve tavsiyelerine göre hareket et ve her hâl ve durumda o, senin nasıl olmanı arzu ediyorsa öyle ol. Sana güvenip emânet ettiği bütün işlerde seni hayra yöneltecek irşâda mazhar olman için duâ eder.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-udebâ, cild-17, sh. 12

2) Nücûm-üz-zâhire, cild-3, sh. 292

3) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-2, sh. 220

4) Keşf-üz-zünûn, 402, 949, 959, 986, 1068, 1078, 1415, 1945, 1973

5) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-8, sh. 128

6) Kitâb-ül-harâc'ın muhtelif varakları

MAHFÛZ BİN MAHMÛD EN-NİŞÂBÛRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Ebû Hafs Nişâbûrî'nin talebelerinden olup, Nişâbûr'un önde gelen âlim ve velîlerden idi. Hocasının vefâtından sonra, Ebû Osman Hayri'nin sohbetlerine devam etti ve vefâtına kadar da onun yanından ayrılmadı. Hamdûn el-Kassâr, Selmâ el-Bârûsî, Ali Nasrabâdî ve daha birçok âlimlerle sohbet etti. 303 veya 304 (m. 915, 916) yılında Nişâbûr'da vefât etti. Hocası Ebû Hafs'ın yanına defn edildi.

Mahfûz bin Mahmûd hazretleri buyurdular ki: "Kim bir müslüman kardeşi için bir kötülük düşünürse, asıl kötülüğe kendisi düşer."

"İnsanların hayır yönünden en üstünü, gönlü müslümalara en çok yönelendir."

"Halkı terazinde tartma, kendi nefsini mü'minlerin terazisinde tart. Böylece onların üstünlüğünü, kendi iflâsını anlarsın."

"Kendi nefisini iyi gören kimse, insanlardan gelen kötülüklere mübtelâ olur. Kendi nefsinin ayıbını gören kimse, insanların kötülüklerini görmez."

"Amelin ihlâsla, İhlâsın ise Allahü teâlâdan başka her türlü güç ve kuvvetten uzaklaşman ile doğru olur."

"Alın yazısını okumak istiyen, yaptığı amellerin doğru olup olmadığına baksın."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 273

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 351

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 405

4) Nefehât-ül-üns sh. 186

MENSÛR BİN İSMAİL

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen'dir. 306 (m. 918) senesinde Mısır'da vefât etti. Fıkıh ilmini İmâm-ı Şafiî'nin talebelerinden ve talebelerinin talebelerinden öğrendi. Diğer ilim dallarında da ilim sahibi olup, edîb ve şâirdir. Aslen Cezîre'de Re's-ül-ayn denilen yerdendir. Remle'de yaşadı; sonra Mısır'a yerleşti. "El-Vâcib", "El-Müsta'mel", "El-Müsâfir", "El-Hidâye" adlı eserleri ve şiirleri vardır.

Şiirlerinden bir kısmının tercümesi şöyledir:

"Kendisinin çalışmasıyla; doyacak kadar ekmek, başını sokacak bir ev ve giyeceği bir elbisesi olan kimse, niçin kibir ve gurûr sahibi kimselere el açar. Niçin bayağı ve düşük kimselere boyun eğer, tenezzül eder?"

"İnsanların kötülüklerinden kendisini muhafaza etmek isteyen, onlardan mümkün mertebe uzak olmaya çalışsın. Böyle yapmak, derin bir denizde, gemiye binip, boğulmaktan kurtulmak gibidir. Ben sana nasîhatimi yaptım. Artık sen bilirsin."

"Nemmam (koğuculuk yapan) kimselere karşı kendimi muhafaza etmeye bir çârem var, fakat yalancılara karşı bir çârem yok. İftira eden kimselere ise çâre bulmak zor."

"Eğer günahımın çokluğu olmasaydı, bir an önce ölmek için can atardım. Fakat öyle insanlar arasındayım ki, onlara yakın olmam, bana hayatı zehir ediyor."

"Herkes yaşamayı medhettikleri zaman ben onlara; hayır, ölümü çok hatırlayınız. Çünkü onun pek çok fâidesi vardır diyerek onu şöyle anlatıyordum: Bunlardan birisi; insan ölümü hatırlamak sûretiyle, ölüm ve sonrası (âhıret) için hazırlık yaparak, sâlih ameller işlemeye başlar, birisi de; kendisini kötü kimselerden uzak tutar."

"Yardımlaşma genişlikte değil, darlık zamanında güzel olur..."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 10

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 289

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 249

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 478

MUÂFÂ BİN ZEKERİYYÂ BİN TARÂR

Fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Ferec'dir. İbn-i Tarâr diye bilinir. 303 (m. 915) târihinde doğup, 390 (m. 1000) senesinde vefât etmiştir. Begâvî'nin, İbn-i Ebî Dâvûd ve İbn-i Sa'îd'in derslerini dinledi. İbn-i Şenbüz, Ebû Muzahim el-Hakânî, Ebû Îsâ Bekkâr ve daha başka âlimlerin huzûrunda ders okudu. Muhammed bin Cerîr et-Taberî hazretlerinin ictihâdı üzere âlim oldu. Ondan Abdülvehhâb bin Ali el-Mülhâmî, Ahmed bin Mesrûk ve daha başkaları ders aldı. Birçok âlimler ondan rivâyette bulunmuşlardır.

Ebû Muhammed el-Bâfî der ki: "Kâdı Ebü'l-Ferec geldiği zaman, bütün ilimlerde sanki onun ile beraber gelirdi. Eğer birisi, malının üçte birini insanların en âlimine verilmesini tavsiye etse idi, Muâfâ bin Zekeriyyâ'ya verilmesi gerekirdi."

Hatîb el-Bağdâdî ise şöyle der: Büyük âlim Berkânî'ye Muâfâ bin Zekeriyyâ'yı sordum. Bana: "O, zamanının en âlimi ve sika (güvenilir) bir zâttır" dedi.

Meşhûr âlim Tevhîdî dedi ki: "Muâfâ bin Zekeriyyâ'nın ilmi çok genişti. Yaşadığı devirdeki bütün ilimler hakkında bilgi sahibi idi. Özellikle Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) Eshâb-ı kiramdan ve onlardan sonrakilere âit haberleri çok iyi biliyordu."

Muâfâ bin Zekeriyyâ, fıkıh, nahiv (Arab dili grameri) lügat ve edebiyatın çeşitli kollarında asrınının en önde gelen âlimi idi. Bâb-üt-Tâk denilen yerde İbn-i Sanber'in vekîli olarak kadılık (hâkimlik) yaptı.

Ahmed bin Amr bin Rauh anlatıyor; "Muâfâ bin Zekeriyyâ, devletin ileri gelenlerinden birisinin evinde bulunuyordu. Burada, çeşitli mevzûlarda mütehassıs âlimler de vardı. Bu âlimler, Muâfâ bin Zekeriyyâ'ya "Seninle hangi ilimden konuşalım" dediler. Muâfâ ev sahibine: "Eğer, kitaplığında

edebiyata ve çeşitli ilimlere dâir eserler varsa, hizmetçini gönder, kitaplığın kapısını açsın, eline hangi kitap gelirse onu alsın. Siz, istediğiniz bir mevzûyu seçin. Onun üzerinde, müzâkere edelim, konuşalım” demiştir.

Buna ilâve olarak İbn-i Rauh der ki: “Buradan, Muâfâ’nın asrın bütün ilimlerinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.”

Ebû Abdullah Humeydî, İbn-i Tarâr hakkında şöyle anlatır: Ebü’l-Ferec Muâfâ bin Zekeriyyâ’nın bizzat kendi yazdığı bir yazıyı okudum. Diyor ki: “Bir sene hacca gitmiştim. Bayram günlerinde Minâ’da bulunuyordum. Bu sırada birisi Ey Ebü’l-Ferec diye bağırıyordu. Bunun üzerine önce kendi kendime: Herhalde beni çağırıyorlar, dedim. Fakat, sonra, yine kendi kendime: Bu kadar insan arasında Ebü’l-Ferec diye isimlendirilen çok kimse vardır, bu ben değilim, diye düşündüm. Bu yüzden cevap vermedim. Biraz evvel bağıran şahıs tekrar Ey Ebü’l-Ferec Muâfâ, diye seslendi. Ben cevap vermek istedim. Ancak, kendi kendime, belki bu isimde birisi vardır. Çünkü isimler ba’zan birbirine benzer dedim. Yine cevâp vermedim. Bağıran zât cevap veren birisini görmeyince, bu defa Ey Ebü’l-Ferec Muâfâ bin Zekeriyyâ Nehrevânî diye seslendi. İsmimi bu şekilde söyleyince, artık beni çağırdığına kesin kanâat getirip, “İşte buradayım, ne istiyorsun?” dedim. O ise bana, “Zannederim sen doğudaki Nehrevan’dansın” dedi. Ben: “Evet öyle” dedim. O: “Biz Batıdaki Nehrevan’dan olanı arıyoruz” dedi. O gün isim, baba ismi, künye, nisbet edildiği yer bakımından bana benziyen birisinin bulunmasına çok taaccüb ettim ve Irak’taki Nehrevan’dan başka Magrib’de de başka bir Nehrevân’ın bulunduğunu öğrendim.”

Ebü’l-Ferec Muâfâ’nın çeşitli mevzûlara dâir faydalı eserleri vardır. 1. El-Celîs-üs-Sâlih el-Kâfî, 2. El-Enîs-ün-Nâsıh eş-Şâfiî, 3. El-Hudûa vel-Ukûd (Usûl-i fıkha dâirdir), 4. Tefsîr-ül-Kur’ân, 5. El-Mürşid (Fıkha dairdir).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 230

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 221, 224

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 302

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1010

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 134

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 293

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 464

8) Tabakât-ı müfessirîn cild-2, sh. 323

MUHAMMED BİN ABDULLAH CEVZEKÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr Nişâbûrî’dir. 300 (m. 913)’de Nişâbûr’un Cevzek köyünde doğdu. 388 (m. 998) senesinde 82 yaşında vefât etti. Zamanının meşhûr âlimlerinden olup, hafız derecesinde ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilen bir âlimdi. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği âlimler; Ebû Abbâs es-Serrâc, Ebû Abbâs Esâm, Ebû Nuaym bin Adî el-Cürcânî, Ebû Abbâs Degavlî ve Nişâbûr’da, Serhas’da, Hemedan’da, Rey’de, Mekke ve Bağdâd’da bulunan zamanının diğer âlimlerinden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Hâkim Ebû Abdullah, Kenzerûzî, Sa’îd bin Muhammed Behîrî, Muhammed bin Ali Haşşab, Sa’îd bin Ebî Sa’îd el-Ayyâr, Ahmed bin Mensûr bin Halef el-Magribî ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. “El-Müsned-üs-Sahîh”, “Kitâb-ül-Müttefik” gibi eserleri vardır. Kitâb-ül-Müttefik-ül-kebîr adlı eseri üç yüz cüzdür. Sahîh-i Buhârî ve Sahih-i Müslim’deki hadîs-i şerîfler üzerine yazdığı Mustahrec’inde hadîs-i şeriflerin her biri için gösterilen tariklerden başka tarikler (sened) göstermiştir.

“Hadîs-i şerîf öğrenmek için yüzbin dirhem harcadım. Bu ilimle bir dirhem bile kazanmaya tevessül etmedim” buyurmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 240

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1013

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 129

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 184

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 56

6) Târîh-i türâs-il-Arab cild-1, sh. 429

7) El-A'lâm cild-6, sh. 99

MUHAMMED BİN ABDULLAH EBHERÎ

Hadîs, kırâat, nahiv ve Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Bekr olup, ismi Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin Sâlih bin Ömer bin Hafs bin Ömer bin Mus'ab bin Zübeyr bin Sa'd bin Ka'b bin İbâd bin Nizâl bin Merre bin Ubeyd bin Haris bin Amr bin Ka'b bin Sa'd bin Zeyd Menât bin Temîm'dir. Kazvin ile Zencân arasındaki Ebher köyünde 289 (m. 902) yılında doğdu. Doğduğu yere nisbetle Ebherî denildi ve bu nisbetiyle meşhûr oldu. 375 (m. 986) yılında Bağdâd'ta vefât etti. Namazını, zamanın büyük âlimlerinden Ebû Hafs İbni Acerî kıldırdı.

İlim tahsili için Bağdâd'a gelen Ebherî, Ebû Arûbe Harranî, Muhammed bin Muhammed el-Bâgandî, Muhammed bin Hüseyn Eşnânî, Abdullah bin Zeydân Kûfî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd Sicistânî, Ebû Bekr bin Cehm Verrâk, İbn-i Dâme, Begâvî, Ebû Zeyd Mervezî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde büyük âlim oldu. Fıkıhta dört mezhebin hükümlerinde âlimdi. Mâlikî mezhebi mensûblarının Irak'ta imâmı oldu. Diğer üç mezhebten birçok büyük âlimin bulunduğu ve mezheplerin merkezi durumunda olan Bağdâd ve civarında Mâlikî mezhebini yaydı. Kırâat ve Kur'ân ilimlerinde de âlim olan Ebherî'yi Ebû Amr Dânî "Tabakât"ında zikredip, kırâat şekilleri ve tecvid ilminde ilim sahibi olduğunu bildirdi. Bütün çalışması ve gayreti Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için idi. Dünyâya ehemmiyet vermez, Allahtan çok korkardı. Harama düşmek korkusundan mübahların çoğunu terk ederdi. Zamanındaki âlimlerin en i'tibârlısı olmasına rağmen, kendisine yapılan kadılık tekliflerini vera'sının çokluğundan reddetti. Vaktini, ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirirdi. İnsanlara nasîhatlerde bulunur, hakka tâbi olup, ondan ayrılmamalarını tenbîh ederdi.

Hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde pekçok talebe yetiştirdi. Kendisinden; İbrâhîm bin Mahled ve oğlu İshâk bin İbrâhîm, Ahmed bin Ali, Ebû Bekr Berkâni, Muhammed bin Müemmil Enbârî, Ali bin Muhammed bin Hasen Harbi, Kâdı Ebû Kâsım Tarûhi, Hasen bin Ali Cevherî, Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, Kâdı Bakıllâni, İbn-i Fâris Mukrî, Kâdı Ebû Muhammed bin Nasr, Ebû Ubeydullah Cübeyrî, Asîlî, Ebü'l-Kâsım Vehrânî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Afrikiyye (Tunus) ve Endülüs'te Mâlikî mezhebini yayan ve mezhebinde birçok kitap yazmış olan Ebû Muhammed bin Ebî Zeyd Kayravâni de kendisinden ilim öğrenip icâzet aldı. Talebeleri de hocaları gibi İslâmiyetin yayılması için çalışıp, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret ettiler.

Kendisi şöyle anlatır: "İbn-i Abdilhakem'in "Muhtasarını beşyüz defa, "El-Esediyye"yi yetmişbeş defa, "Muvattâ"yı yetmişbeş defa, "Mebsut'u otuz defa ve İbnül Berhi'nin "Muhtasar"ını yetmiş defa okudum ve talebelerime okuttum." Ebherî'nin okuttuğu bu eserlerden İbn-i Abdilhakem'in büyük "Muhtasarında onsekizbin mes'ele, "Müdevvene"de otuzaltıbin mes'ele, "Muhtasar-il-evsâfta dörtbin mes'ele, "Muhtasar-ı sagîr"de ise bin mes'ele, olduğu bildirilmektedir.

Ebherî'nin büyüklüğünü dile getiren âlimlerden ba'zıları şöyle demişlerdir. Ebû Kâsım Vekrânî; "Ben ondan cömert âlim görmedim. Gariplere ve talebelerine yardımcı olurdu. Onları giydirir ve para verirdi. Buna rağmen, cebinden hiç para eksik olmazdı." Muhammed bin Ebi'l-Fevâris, "O sika (güvenilir) idi ve Mâlikî mezhebinde riyaset (reîslik) onda son buldu." Kâdı Ebü'l-Alâ Vâsıtî ise; "Ebû Bekr Ebherî zamanının âlimlerinin en büyüklerindendi. Hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde eserler verdi."

Kâdı Ebü'l-Alâ el-Vâsıtî anlatır: "Ebû Bekr Ebherî zamanındaki âlimlerin en çok hürmet göreni ve ilmi derecesi en yüksek olanı olup, her mecliste öne geçirilirdi. Başkadı Ebû Hüseyn bin Ümm-i Şeybân, kadılar ve fıkıh âlimlerinin bulunduğu bir mecliste, Ebherî'yi sağ yanına oturttu. Kendisine kadılık teklif etti, istemedi Bu husûsta kimin ehil olduğunu sordu. Ebherî: "Ahmed bin Ali Râzî"dir" dedi. Râzî, çok ibâdet eden, hâli düzgün bir zâttı. Râzi de kadılığı istemeyip, Ebherî'yi işâret ederek onun kadı olmasını bildirdi. Bunun üzerine iki zâta da kadılık verilmedi."

Ali bin Muhammed anlatır: "Ebû Bekr Ebherî'ye birisi geldi. Onunla yolculuk hakkında istişâre etti. Ebherî, şu meâlde bir şiirle ona nasîhat etti:

“Sana dostunun küseceği haber verildiği hâlde,
Sen dostunun darılmayacağını ne biliyorsun?
İstemek, zilleti gerektiren boyun bükmektir,
Senin ise, ihtiyâçlarını istememek şereftir.
Uzaklarda rahat bir şekilde yaşamaktansa,
Yuvanın yakınında sıkıntı içinde yaşamak yeğdir.”

Ebherî’nin; usûl, fıkıh ve hadîs ilimlerine dâir birçok eseri vardır. İki Muhtasar, “Kitâb-ür-red alel Müzenî”, “Kitâb-ül-usûl” “Kitâb-ül-icmâ ehli’l-Medîne”, “Meseletü isbâtı hükmü’l-kâfet”, “Kitâbu fadli’l-Medîne ale’l-Mekke”, “Meseletü cevâb yed-delâil vel-ilel” adlı kitabları bunlardan ba’zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 225

2) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 462

3) El-Vâfi bil-vefeyât cild-3, sh. 308

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 255

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 85

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 971

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 50

8) Tabakât-ı Şirâzî sh. 167

MUHAMMED BİN ABDULLAH EŞ-ŞÂFİÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin İbrâhîm bin Abdeveyh bin Mûsâ bin Beyân el-Bezzâr el-Bağdâdî'dir. Künyesi Ebû Bekr olup, Şafiî lakabıyla tanınır. 260 (m. 874) senesi Cemâzil-evvel veya âhır ayında Cibâl’de doğdu. İlim tahsil etmek ve talebe yetiştirmek için Cezîre ve Mısır’a seyahatler yaptı. Bağdâd şehrine yerleşti. 354 (m. 965) senesi Zilhicce ayında 95 yaşında vefât etti. Ahmed bin Hanbel’in (radıyallahü anh) kabri yakınına defn edildi.

Meşhûr hadîs âlimlerinden olan Şafiî, Muhammed bin Şeddâd el-Müsmeî, İbn-i Ebiddünyâ, Muhammed bin Cehmî es-Semrî, Muhammed bin Ferec el-Ezrâk, Ebû Kulâbe er-Rakkâşî, Ahmed bin Ubeydullah en-Nûrsî, Abdullah bin Ravh el-Medâinî, Ebü’l-Velîd bin Berd el-Antâkî, Muhammed bin Rebh el-Bezzâr, Muhammed bin Mesleme el-Vâsıtî, Muhammed bin Süleymân el-Bâgandî, Muhammed bin Gâlib et-Temtam, Ebû İsmâîl et-Tirmizî, İsmail bin İshâk el-Kâdı ve daha pek çok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de; Ebû Hasen ed-Dâre Kutnî, Ebû Hafs bin Şâhin, Ebû Ali bin Şâzân, Ahmed bin Abdullah bin el-Mehâmilî, Abdülmelik bin Bişrân, Ebû Tâlib bin Geylân ve daha bir çok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Iraklı meşhûr âlimlerinden olan eş-Şâfiî, hadîs ilminde sika (güvenilir), huccet (üçyüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen), yüksek fazîlet sahibi bir âlimdir. İlminden, ahlâkından ve yazmış olduğu nadide, eserlerinden, pekçok kimse istifâde etmiştir. Vaktinin hemen hemen hepsini ilmî çalışmaya ayırır, insanlara fâideli olmaya, onların kalblerini kırmamaya çalışır, sevgi ve saygılarını kazanırdı. Kendisini tanıyan meşhûr âlimler, onun ilminin çokluğundan, hadîs-i şerîflerdeki güvenilirliğinden bahsetmişlerdir.

Hatîb el-Bağdâdî şöye anlatır: “Şafiî, sika, sağlam, çeşitli mevzûlarda ve büyük âlimlerin, velîlerin hâllerini toplayan güzel eserlere sahip bir zâttır.”

Dâre Kutnî şöyle anlatır: “O sika, i’timâd edilen bir âlimdir. Öyle ki, kendisi hakkında güvenilirliğini bozacak hiçbir söz söylenmemiştir.”

Hamze es-Sehmî şöyle bildiriyor: “Dâre Kutnî’ye Ebû Bekr eş-Şâfiî hakkında soruldukta; güvenilir, dağ gibi, dayanılacak bir zâttır. Zamanımızda hadîs ilminde onun gibi istifâde edilmesi kolay ve sağlam kaideler koymuş birisini görmedim” demiştir.

Dâre Kutnî, Muhammed bin Ali İbni Mahalled’den şöyle işittiğini bildiriyor: “318 senesinde Bağdâd’da bir meclis gördüm ve bu mecliste İbn-i Sa’îd’den hadîs-i şerîf yazdım. Sonra aynı mecliste Ebû Bekr Şafiî’den yazdım. Bağdâd’da vâli Deylem, Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) fazîletlerinden bahsetmeyi yasaklayıp, mescidlerde Selef-i sâlihîni kötüleyen yazılar yazdırıyordu, işte bu zaman, Ebû Bekr eş-Şâfiî, Bağdâd’da Medine câmisinde açıkça Eshâb-ı kiramın faziletlerini yazdırıyordu. Onun mescidi Şam kapısı yanında

olup, bu işi de yalnız Allah rızâsı için yapar ve bunu da bir ibâdet bilirdi.”

Hasen bin Rizkuveyh anlatır: “Ebû Bekr eş-Şâfiî beni da’vet etti ve benim uzun seneler yaşamam ve kendisinden hadîs-i şerîf almam için duâ etti.”

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Esma binti Amîs, (radıyallahü anha) şöyle bildirir: Resûlullah (aleyhisselâm) yakınlarını topladı, onlara hitaben: “Ey Benî Abdülmuttalib, sizden başka kimse yok mu?” buyurdular. Biz “Hayır” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “Sizden birisine gam, keder, hastalık ve şiddetli sıkıntı geldiğinde üç kerre: “Allah, Allah Rabbî lâ üşrike bihi şey’en” diye söylesin” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 456

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 880

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 16

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 194

MUHAMMED BİN ABDÜLMELİK

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah, ismi, Muhammed bin Abdülmelik bin Eymen’dir. Hadîs hafızı olan Muhammed bin Abdülmelik, 252 (m. 866) yılında Kurtuba’da doğmuştur. Gerek kendi memleketinde, gerekse Irak’ta ve Mısır’da ilim tahsili yapan Muhammed bin Abdülmelik, Kurtuba’nın meşhûr âlimlerinden olmuştur. İsmi her tarafa yayılmış ve Kurtuba câmiinde hocalık yapmıştır. Fakîh, müftî ve sika (güvenilir) olan Muhammed bin Abdülmelik, 330 (m. 942) yılında vefât etmiştir.

Muhammed bin Abdülmelik; Muhammed bin Vaddâh, Ahmed bin Ebî Hayseme, İsmail el-Kâdı, Muhammed bin Cehm es-Semrî, Muhammed bin İsmail es-Sâig, Ca’fer bin Muhammed bin Şâkir, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Yahyâ bin Hilâl ve diğer ba’zı âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Muhammed bin Abdülmelik’den ise; Abbâs İbn-i İsba’ el-Hıcârî, oğlu Ahmed bin Muhammed bin Abdülmelik ve Endülüs âlimlerinden ba’zıları ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Mâlikî mezhebinin fıkıh âlimlerinden olan Muhammed bin Abdülmelik, Ebû Davud’un Sünen’inden tahricde bulunarak, bir sünen kitabı hazırlamıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb, sh. 320

2) El-Vâfî bi’l-vefeyât, cild-4, sh. 37

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 836

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 327

5) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 297

6) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 35

7) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-10, sh. 255

MUHAMMED BİN AHMED

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Sâlih bin Ahmed bin Hanbel’dir. Kendisi, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in oğlu Sâlih’in torunudur. Künyesi, Ebû Ca’fer’dir. Büyük bir hadîs âlimidir. Babası Ahmed bin Sâlih ve onun; amcası Abdullah bin Ahmed ile daha birçok âlimden ilim öğrendi. Birçok hadîs-i şerîf rivâyet etti. 330 (m. 942) senesinde vefât etti.

Hadîs ilmini, babasının amcası ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Abdullah’dan, babası Ahmed bin Sâlih’den, amcası Sâlih bin Züheyr’den, İbrâhîm bin Hâlid el-Hecistânî’den, Ömer bin Merdâs er-Revnâkî’den, İbrâhîm bin Sa’dân el-İsfehânî’den ve daha başka birçok âlimden öğrendi. Çok hadîs-i şerîf alıp ezberledi.

Kendisinden çok kimseler istifâde edip ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Bunlardan ba’zılarının isimleri şunlardır: Ebü’l-

Kâsım Abdullah bin İbrâhîm el-Esnedûni, Muhammed bin İsmail el-Verrâk. Büyük hadîs âlimi Dâre Kutnî, ondan Ebû Muhammed el-Berbehâri'nin ilim meclisinde bulunduğu zaman, yazarak hadîs-i şerîf öğrenmişti.

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Hazreti Aişe (radıyallahü anha) şöyle bildiriyor: "Ben ve Resûlullah (aleyhisselâm) aynı kabdan gusül ederdik."

Muhammed bin Ebî Ya'lâ anlatıyor: "Muhammed bin Ahmed'in kitabında okumuştum. Kitapta şöyle diyordu: Amcam Züheyr, babası Sâlih'den haber vererek şöyle bildirdi: Bu kitabı bana, babam Sâlih bin Ahmed okudu ve dedi ki: "Bu, babamın ilim meclisinde, Kur'ân-ı kerîmin zâhiri ma'nâsı ile amel edip, Resûlullahın (aleyhisselâm) tefsîrini ve onun ma'nâsına delâlet eden şey ile Resûlullaha ve Eshâbına tâbi olan kimseye lâzım olacak şeyi terk eden kimselere cevap olarak yazdığı bir kitaptır." Ebû Abdullah dedi ki: "Muhakkak ki Allahü teâlâ, Peygamberi Muhammed aleyhisselâmı hidâyetle ve hak din ile gönderdi. Müşrikler istemese bile bu hak dini, diğer bütün dinlere galip kıldı. Yine O, Peygamberine, kendisine tâbi olacak kimseler için hidâyet ve nûr kaynağı olacak kitabı (ya'nî Kur'ân-ı kerîmi) indirdi. Allahü teâlâ Resûlünü (aleyhisselâm) Kur'ân-ı kerîmde murâd ettiği ma'nâyı açıklayıcı kıldı. Kur'ân-ı kerîmin umûmî, husûsî, nâsıh ve mensûh ma'nâlarını, kitapta kendisine bildirilen şeyi, en iyi bilen O'dur. Resûlullah (aleyhisselâm), Allahın kitabını en iyi açıklayan ve ma'nâlarını gösterendir. O'nun bu husûstaki şahidi, Eshâb-ı kirâmdır. Bu kimseler, Allahü teâlânın beğenip Resûlü için seçtiği kimselerdir. Kur'ân-ı kerîmi, O'ndan bu kimseler naklettiler. Resûlullahı ve Allahü teâlânın O'na bildirdiği ma'nâları en iyi bilenler onlardır, öyle ise, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını Resûlullahtan sonra en iyi onlar biliyorlardı. Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Resûlullah (aleyhisselâm) bizim aramızda iken Kur'ân-ı kerîm kendisine nâzil oluyordu. Onun ma'nâsını bize açıklıyor, kendisiyle amel edeceğimiz şeyleri bize gösteriyordu."

Bir grup insanlar çıkıp: "Biz, Kur'ân-ı kerîmin zâhiri ile amel etmek istiyoruz" dediler ve Resûlullahın sünnetiyle istidlali terk ettiler ve Eshâbının bildirdiklerini kabûl etmediler. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), böyle bozuk inanan hâricilere dedi ki: "Ben size, Resûlullahın Muhacir ve Ensârdan olan Eshâbının arasından, O'nun amcası ve benim de babam olan Abbâs'ın (radıyallahü anh) ve akrabasının yanından geldim. Kur'ân-ı kerîm onlara indi. Onlar, Kur'ânın ma'nâsını sizden daha iyi biliyorlar. Sizin aranızda onlar gibi hiçbir kimse yoktur."

Muhammed bin Ahmed şöyle anlatıyor: Ümmü'l-Husayn'ın annesi Zeyneb binti Tâlîk, bana anlatmıştı. Ona bildirilen bir haber şöyledir: Birgün Hazreti Aişe'ye birisi gelip: "Benim komşularım arasında ba'zıları var. Bana ikramda, ihsânda bulunuyorlar. Fakat akrabalarıma ihânet yapıp, kötülük ediyorlar" dedi. O da: "Sana ikram edenlere, sen de ikram et! Fakat akrabalarına kötülük düşünenlerle dost olma!" diye cevap verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 64

MUHAMMED BİN AHMED DEVLÂBÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Beşîr-er-Râzi ed-Devlâbî'dir. 320 (m. 932) senesinde Mekke ile Medine arasında Arci denilen yerde vefât etti. Hadîs ilminde hafız derecesinde âlim idi. Ya'nî, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği zâtlar; Muhammed bin Beşâr, Ahmed bin Abdülcebbâr, Hârûn bin Sa'îd el-Eylî, Ahmed bin Ebî Şerîh er-Râzi, Mûsâ bin Âmir Dımeşki, Ziyâd bin Eyyûb ve Irak, Mısır ve Şam'da zamanının âlimleridir. Kendisinden ise; Abdurrahmân bin Ebî Hatim, Abdullah bin Adî, İbn-i Hibbân, Hasen bin Reşid, Hişâm bin Muhammed ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Muhammed bin Ahmed Devlâbî, ayrıca târih ilminde de âlim olup, "El-Kûnâ vel-esmâ", "Zürriyyet-üt-tâhire" adlı eserleri meşhûrdur.

Muhammed bin Ahmed Devlâbî'nin (radıyallahü anh) el-Kûnâ vel-esmâ isimli eserinde, Amr bin Şüayb (radıyallahü anh) babasından, o da dedesinden naklederek şöyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber, Mekke ile Medine arasında bulunan Ezâhir geçidine gittim. Üzerimde kırmızı renkli bir elbise vardı. Resûlullah (aleyhisselâm) bana dönüp, "Bu nasıl elbise?"buyurdular. Bu sözlerinden, böyle elbise giymeyi uygun bulmadıklarını anladım. Konakladığımız yere gelip ateş yaktığımızda, o kırmızı elbiseyi ateşe atıp

yaktım. Daha sonra tekrar, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûrlarına gittiğimde: “O elbiseyi ne yaptın?” diye sordular. “Ateşe attım” dedim. “Ailene veremez miydin?” buyurdular. Ben bu ikazlarından, böyle elbise giymenin erkekler için uygun olmadığını, kadınlar için caiz olduğunu anladım.”

Ebû Râşid bin Abdurrahmân (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Kabilemiz adına Hazreti Peygamberle görüşmek üzere yüz kişilik bir heyet ile huzûruna gittik. Bulundukları yere yaklaştığımızda arkadaşlarım durdular ve bana: “Sen önce git! Alâka, sevgi görürsen, bize haber verirsin, biz de huzûruna çıkarız. İlgisizlik görürsen bize gelirsin. Beraberce dönüp gideriz” dediler. Ben Hazreti Peygamberin (aleyhisselâm) huzûruna çıkıp, “Hayırlı sabahlar” dedim. “Mü’minlerin selâmı böyle değildir” buyurdu. Ben: “Yâ Resûlallah! Nasıl selâm vereyim?” dedim. “Müslümanlardan bir topluluğun yanına geldiğin zaman, “Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtûh” de!” buyurdu. Ben de “Esselâmü aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtûh” dedim. “Ve aleyküm selâm ve rahmetullahi ve berekâtûh. İsmin nedir? Kimsin?” buyurdu. “Lât ve Uzzâ’nın kulunun oğlu Ebû Râşid’im” dedim. “Bilakis, sen Rahmân’ın kulunun oğlu Ebû Râşid’sin” buyurup, çok ikram ve ihsânda bulundu. Beni yanıbaşına oturttu. Cübbesini bana giydirdi. Bana asasını ve ayakkabılarını hediyye etti. Ben müslüman oldum. Orada bulunanlar “Yâ Resûlallah! Görüyoruz ki, bu kimseye çok ikramda bulunuyorsunuz” dediler. “Şüphesiz ki bu, kavminin ileri gelenidir. Bir kavmin ileri geleni size geldiği zaman, ona ikramda bulununuz” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 759

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 352

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 255

MUHAMMED BİN AHMED EL-EZHERÎ

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Tefsîr, fıkıh ve lügat ilimlerinin inceliklerine vâkıf olan yüksek bir âlimdir. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ezher bin Talha bin Nûh bin Ezher el-Hirevî el-Ezherî el-Lügavî’dir. Künyesi, Ebû Mensûr’dur. Horasan’a bağlı Herat kasabasında doğdu. Doğum târihi 282 (m. 895) senesi olup, 370 (m. 980) senesinin Rabî-ül-âhır ayında Herat’da vefât etti.

Ebû Mensûr-i Ezherî, Şafiî mezhebinin meşhûr fakîhlerindendir. Fıkıh ilminde, mezhebinin inceliklerine vâkıf, yüksek bir âlimdi. Mes’eleleri kavrayışında, hâdiselere bakışında eşsiz bir istidâda (kabiliyete) sahipti. Birçok âlimden ilim tahsil etmek için çok yer dolaştı. Hîre’de Rebî’ bin Süleymân, Hüseyn bin İdrîs, Muhammed bin Abdullah-ı Şafiî ve onlardan ilim alan pekçok âlimden, bizzat yanlarına gidip dinleyerek çok ilim öğrendi. Daha sonra Bağdâd’a geldi. Orada da Ebû Kâsım el-Begâvî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Niftaveyh, İbn-i Serrâc, Ebû Fadl-ı Münzirî, Abdullah bin Urve ve daha birçok âlimi dinleyip ilim tahsil etti. Kendisinden de; Ebû Ya’kûb el-Karrâb, Ebû Zer Abd bin Ahmed, Ebû Osman Sa’îd-ül-Kureşî, Hüseyn-i Bâşenî, Ali bin Ahmed ve daha pekçok âlim derslerinde bulunup ilim aldılar.

Ezherî, önceleri fıkıh ilmi ile meşgûl olmuş, Şafiî mezhebi âlimleri arasında haklı bir şöhrete kavuşmuştu. Daha sonraları Arapçanın lügat bilgisinde ince bilgilere sahip olmak arzusuna düştü. Çok çalışmalarının sonunda Arapçanın lügat, edebiyat bilgilerinde, zamanındaki âlimlerin üstadı oldu. Zamanındaki âlimler, bu ilimde kendisini imâm, önder kabûl ettiler. Bundan dolayı daha çok bu ilimde meşhûr oldu.

Lügat ilmini geliştirmek için birçok Arap şehirlerinde dolaştı. Lügat ilmine âit 10 cildlik “Tehzîb-ül-lügat” kitabının sahibidir. Ayrıca bir cildlik “Garîb-ül-elfâz” adında bir eseri daha vardır. Bu eseri, fıkıh ve tefsîr ilimlerini alâkadar eden müşkil kelimeleri ihtivâ etmekte olup, onların açıklamaları hakkında yazılmıştır. Fıkıh âlimlerinin müracaat ettiği kaynak bir eserdir.

Büyük lügat âlimi Ezherî, uzun zaman Karamita adındaki eşkiyalık yapan ve sapık bir inanca sahip olan bir topluluğun eline esîr düşmüştü. Çok zaman bâdiye ve sahralarda garîb ve zelîl yaşadı. Çok sıkıntı çekti. Fakat çektiği bu sıkıntıların, ba’zı faydalarını da gördü. Onun bu esâreti, dolaştığı bütün beldelerin, konuştuğu kelimelerin lügat ma’nâlarını öğrenmesine sebep oldu. Uzun zaman onların elinde esîr kaldı. Böylece onlardan lügat bakımından çok istifâde etti.

Çeşitli lügatların sırlarını ve inceliklerini bir araya toplayan "Tehzîb-ül-lügat" adındaki meşhûr eserini kaleme aldı.

Ezherî ve diğer İslâm âlimleri "Karamita" hakkında kısaca şu bilgileri vermektedirler Karamita, 281 (m. 894) senesinde Muktedir bin Mu'tedad-billâh'ın halifeliği zamanında ortaya çıkan eşkiya topluluğudur. Hamdân Karmat adında İsmâilî fırkasına mensûb birisi, Kûfe şehrinde tüccârlık yapardı. Etrâfına birçok kimseyi toplayıp, Karmutî tarikatını kurdular. Bunlar, haramlara helâl deyip, yetmiş seksen sene hacıları soydular. Hacca gidenlerin yollarını kesip, zorla mallarını ellerinden aldılar. Zamanla büyüyüp, kuvvetlendiler. Hükümet kurup, birçok İslâm şehirlerini istilâ ettiler. Nihâyet hükümetleri, 372 (m. 983) târihinde yıkılınca, dağıldıkları yerlerde gizlendiler. Bunlardan Hassan Sabbâh'ın kurduğu İsmailiyye Devleti de 654 (m. 1256)'da yıkıldı.

Ebû Mensûr-ı Ezherî, tefsîr ilminde de yüksek bir âlimdi. "Kitâb-üt-takârîb" adındaki eseri, tefsîr ilmine âittir. Onun, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ictihâdlarına bağlılığı çoktu. Onun mezhebindeki hükümlerin, Kur'ân-ı kerîmdeki ve hadîs-i şerîflerdeki delîllerini göstererek müdâfaasını yapardı.

Ezherî, zühd ve takvâ sahibiydi. Haramlardan çok sakınır, şüphelilerin yanına yaklaşmazdı. Ayrıca, ilim öğrenmedeki ve öğretmekteki gayreti de çoktu. Tehzîb-ül-lügat" adındaki eserinin el yazısıyla olan nüshasındaki bir şiirin açıklaması şöyledir:

"Kendisini senden daha âlim sanıp duran bir câhile ilim öğretmeğe çalışman, doğrusu büyük bir yorgunluktur.

Bir bina, ne zaman olur da bir gün nihâyete erebilir ki, sen onu yapmaya uğraştıkça, başkası yıkmaya çalışır durur.

Evet, bir bina nasıl tamamlanabilir ki, arkasında binlerce, binlerce ve belki daha fazla yıkıcı bulunur."

Onun yazmış olduğu eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tahrîb. Tefsîre dairdir.

2. Tehzîb-ül-lügât (Süleymâniye kütüphânesi Şehîd Ali Paşa kısmı, 26/4 numarada kayıtlıdır.)

3. Kitâb-ü ilel-il-kırâat

4. Tefsîr-us-seb'ı'tıvâl

5. Kitâb-ü tefsîr-il-esmâ-ül-hüsnâ

6. Kitâb-ür-rûh ve mâ verede fîhâ minel-kitâb ves-sünne

7. Tefsîr-i divân-ı Ebî Temmâm

8. Kitâb-ü elfâz-il-Müzenî

9.Tefsîr-ü Islâh-ıl-mantık

10. Garîb-ül-elfâz elletî İsta'meleh-el-fukahâ (On cildlik bu eserin bir kısmı, "El-Âlem-üş-Şarkî" Le Monde Orientel" mecmûasında kısmen neşredilmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 334

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 230

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 72

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 19

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 111

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 63

7) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 62

MUHAMMED BİN ALİYYÂN EN-NESEVÎ

Evliyânın büyüklerinden. Bisme ilinin önde gelen âlimlerinden idi. Ebû Osman Hayrî ve Cüneyd-i Bağdâdi'nin sohbetlerinde bulundu ve onlardan ders aldı. Muhammed bin Aliyyân ma'rifet ehlinin imâmı idi. Himmeti yüksek ve kerâmetleri açık bir âlim idi. Kerâmetlerini hiç gizlemezdi. Muhammed bin Aliyyân'ın doğum ve vefât târihleri bilinmemekle beraber, dördüncü asırda yaşamıştır.

Şöyle anlatılır: "Birgün aklına bir suâl geldi. Düşündü taşındı, buna bir türlü cevap bulamadı. Bu suâlinin cevâbını hoca Ebû Osman Hayrî'den başka kimse halledemez dedi. Bulunduğu

yerden suâline cevap almak için Nişâbur'a gitti. Suâllerinin cevaplarını alıncaya kadar yolda hiçbir şey yemedi ve içmedi."

Muhammed bin Aliyyân buyurdu ki: "Harama düşerim korkusuyla mübahların çoğunu terk etmek, âhıret arzusunun anahtarıdır."

"Gözünün gördüğü ni'metleri senden esirgemeyeni nasıl sevmezsin? Yine O'na uymadığın hâlde, O'nu sevdiğini nasıl iddia edersin?"

"Allahü teâlânın kulundan râzı olmasının alâmeti nedir?" diye sorulunca, buyurdu ki: "İbâdetlerin tatlı ve rahat, günahların zehir ve ağır gelmesidir."

"Cömert, cömertliğini küçük görmedikçe ve onu kabûl edeni kendinden üstün görmedikçe sofi olamaz."

"Fakirlerle sohbet eden kimse, onlarla; sırrın selâmeti, nefsin cömertliği, gönlün genişliği, ni'metlerle mihnetin kabûlü husûsunda sohbet etsin."

"Fakirlerin en fakîri, kendisini ganî edecek kimseye (Allahü teâlâya) ulaşamayan (hidâyet bulamayan)'dır."

"İyilik ve mürüvvet, dinin muhafızı, insanın koruyucusu, mü'minin bekçisidir." "Mevcût olan şeyde cömertlik, kendisinde olan her türlü işleri kusurlu görmektir."

"Allahü teâlâya sevâb umarak veya azâbından korkarak hizmet eden, tamahını ve hasisliğini ortaya koyar. Kulun efendisine bir bedel (menfaat) karşılığı hizmet etmesi ne kötü şeydir."

"Bu yolun başlangıcında iken, nefsin âfetlerini görür ve onun gizlendiği yerleri bilir vaziyete gelmiştim. Ona karşı kalbimde dâimi sûrette bir kin vardı. Bir gün boğazımdan tilki yavrusunun çıkardığı ses gibi bir şey çıktı. Allahü teâlâ beni, onu tanır hâle getirdi. Anladım ki o, nefsdir, ayaklarımın altına aldım, çiğnemeye başladım, ama her tekme atışımda daha da büyüyordu. Ona "Hey sana ne oluyor, her şey döğmek ve sıkıntı çekmekle helak oluyor. Sen ise daha da fazlalaşıyorsun?" dedim. Bana dedi ki: "Benim yaratılışım terstir. Bir şeye sıkıntı ve üzüntü veren bir şey, bana rahat ve zevk verir. Diğer şeylere rahatlık temin eden birşey, bana meşakkat getirir."

"Mürüvvet; dinini korumak ve nefsini tanımak, mü'minlere hürmet etmek, kendi kusurlarını görmektir."

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 417

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 116

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 376

MUHAMMED BİN AMR UKAYLÎ

Hadîs âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberden bilirdi. Hadîs ilminde zamanının imâmı idi. Künyesi, Ebû Ca'fer olup, ismi, Muhammed bin Amr bin Mûsâ bin Hammâd'dır. Ukaylî'ye, Mekkî ve Hicâzî nisbet edildi. Mekke'de yaşadı ve orada 322 (m. 934) senesinde vefât etti.

İlimle uğraşan bir ailenin ferdi olarak Dünyâya gelen Muhammed bin Amr, başta anne tarafından dedesi Yezîd bin Muhammed Ukaylî olmak üzere, Muhammed bin İsmail Sâig, Ebû Yahyâ bin Ebî Mesre, Muhammed bin Ahmed bin Velîd bin Berd Antâki, Yahyâ bin Eyyûb Allâf, Muhammed bin İsmail Tirmizî, İshâk bin İbrâhîm Debrî, Ali bin Abdülazîz Begâvî, Muhammed bin Huzeyme, Muhammed bin Mûsâ Belhî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Ubeydullah bin Mûsâ ile sohbet etti.

Allahü teâlânın rızâsına kavuşabilmek için, yıllarca hadîs-i şerîf topladı. Bunları hem kitaplarına yazdı, hem de hafızasına yerleştirdi. Uydurdukları sözleri hadîs diye Peygamberimize (aleyhisselâm) mal etmeye çalışan yalancıları, hatalı rivâyet yapanları, rivâyetine i'timâd edilebilecek olanları veya i'timâd edilemeyecekleri tesbit etti. Hâfızası çok kuvvetli, zekâsı keskindi Sâdece Allahü teâlânın rızâsını düşünür dünyâya i'tibâr etmezdi.

Zamanının mümtaz insanlarından Ebü'l-Hasen Muhammed bin Nâfi' Huzâî, Yûsuf bin Duhaylî Mısrî, Ebû Bekr bin Mukrî gibi âlimler, ona talebe olmak bahtiyarlığına erişip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiler.

Müslim bin Kâsım ve Hâfız Ebü'l-Hasen bin Sehl-i Kattân gibi âlimler de, onun sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler.

Hâfız Ebü'l-Hasen bin Sehl-i Kattân, Muhammed bin Amr hazretlerinin hafızasının kuvvetini, hadîsdeki bilgisi ve gösterdiği dikkati şöyle anlatır: "Hadîs ilmiyle uğraşanlardan bir grup Ebû Ca'fer Muhammed bin Amr-ı Ukaylî'yi denemek istedik. Elimizde ba'zı eksik fazlalıklar yaparak hadîs-i şerifleri yazdığımız bir kitapçık vardı. Huzûruna yardığımızda yazdıklarımızı okuduk. Elimizden kitapçığı aldı ve bizim ilâve ve çıkardıklarımızı ayıkladı. Üstelik de hiçbir kitaba bakmadan hafızasındaki bilgilerle düzeltti. Biz onun yanından ayrıldığımızda, hafızasının keskinliği ve hıfzının kuvveti hakkında ittifâk halindeydik."

Eserleri arasında mühim bir yer işgal eden Duâfâ-i kebîr de, hadîsle uğraşanları, güvenilir olup olmamasına göre ayırarak anlatmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 833

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 295

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 98

4) El-A'lâm cild-6, sh. 319

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 33

MUHAMMED BİN CA'FER EL-HARÂTÎ

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup, adı Muhammed bin Ca'fer bin Muhammed bin Sehl bin Şâkir'dir. Aslen Samerrâlı olan Muhammed bin Ca'fer, 240 (m. 854) senesinde doğmuştur. Kendisini hadîs alanında yetiştiren Muhammed bin Ca'fer, edebiyatla da ilgilenmiştir. 327 (m. 938) yılında Filistin'de vefât etmiştir. Askalân'da vefât ettiği de söylenir.

Muhammed bin Ca'fer; İbrâhîm bin el-Cüneyd, Abbâd bin Velîd el-Guberî, Hammâd İbni Hasen bin Abese, Hasen bin Urfet, Amr bin Şebet, Tâhir bin Hâlid bin Bezzâr, Abbâs bin Abbâs et-Terekkifî ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Şam'a gidip, orada hadîs ilmiyle meşgûl olan Muhammed bin Ca'fer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Şam'da yayılmıştır. Kendisinden; Ali ve Abdülmelik isimlerinde iki âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Zehebî, Muhammed bin Ca'fer'in sika (güvenilir) bir muhaddis olduğunu zikretmektedir.

Muhammed bin Ca'fer el-Harâitî'nin Mekarim-ül-ahlâk kitabında rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Yemeğin hayırlısı, kalabalıkla yenilen yemektir."

"Misâfiriniz geldiği zaman, ona ikram ediniz."

"Îmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir."

"Girdiğiniz ev halkına selâm verin. Çünkü selâm verdiğiniz eve şeytan girmez."

"Ey Enes! Abdeste devam et ve abdesti güzel al ki, ömrün uzasın. Karşılaştığın herkese selâm ver ki, hasenatın çoğalsın. Evine girdiğin zaman ehl-i beytine selâm ver ki, evinin iyiliği ve bereketi artsın."

"Üç tane kızı olup, ihtiyâçtan kurtarıncaya kadar onlara iyi bakan, yedirip giydiren kimse, elbette Cenneti kazanır. Ancak affedilmeyecek bir günah işlemiş olursa, o müstesnadır."

"Her kimin kız çocuğu olur da, onu terbiye eder ve terbiyesini güzel eder, gıda verir ve gıdalarını güzel verir ve Allahü teâlânın kendisine verdiği ni'metlerden ona da bolluk gösterirse, o kız çocuğu onun için bereket ve Cehennemden kurtarıp Cennete girmesi için bir kolaylık vesîlesi olur."

"Üç kızı ve üç kız kardeşi olup da, onların geçim sıkıntılarına ve zararlarına katlanan kimseyi, (onlara merhametinden dolayı) Allahü teâlâ Cennete kor."

"Allahü teâlâ, benden önce Cennete girmeği bütün insanlara haram etmiştir. Fakat sağımda beni geçmeğe çalışan bir kadın görürüm ve "Beni geçmek isteyen bu kadın kimdir?" derim. Denilir ki: Yâ Muhammed! Bu, genç yaşında kocası ölen güzel bir kadındır ki; yanındaki yetim çocuklarının, (bütün sıkıntılara

katlanarak namus ve iffetiyle)başını bekledi ve onları büyüttü. İşte mükâfat olarak Allahü teâlâ ona bu mertebeyi verdi.”

“Hangi bir müslüman ki, din kardeşini müdâfaa ederse, Allahü teâlâ onu kıyâmet gününde Cehennem ateşinden korur.”

“Kardeşinin bir ihtiyâcını gideren bir kimse, ömrü boyunca Allaha kulluk etmiş gibidir.”

“Bir kimsenin sıkıntı ve kederini gideren veya bir mazlûma yardım eden kimseyi, Allahü teâlâ yetmişüç kere mağfiret eder.”

“Komşu hakkının nelerden ibâret olduğunu bilir misiniz? Yardım dilerse yardımına koşmak, ödünç isterse ödünç vermek, muhtaç olursa ihtiyâcını gidermek, hastalanırsa geçmiş olsuna gitmek, ölürse cenâzesinde bulunmak, sevinçli günlerinde göz aydınlığına gitmek ve felâketli günlerinde ta’ziyesine koşmaktır. Müsâadesini almadan, havasını kesecek şekilde evini onun evinden daha yüksek yapma. Komşuna eziyet etme. Satın aldığın meyveden ona da ver. Veremiyeceksen gösterme. Çocuğun, onun çocuklarına karşı bu meyveleri sokak ortasında yemesin. Tencerende pişen yemeğin râyihası (kokusu) ile onu incitme. (Sonra devamla): Komşu hakkının ne demek olduğunu biliyor musunuz? Varlığımı yed-i kudretinde bulunduran Allaha yemîn ederim ki, komşu hakkını, Allahü teâlânın rahmetine mazhar olan kimseler ödeyebilir.”

“Mükâfatı en çok verilen tâat, sıla-i rahmdir. Hattâ bir ev halkı kötü kimselerden bile olsa, sıla-i Rahm sayesinde malları da çoğalır, nüfusları da artar.”

“Sizden birinize hizmetçi yemek yedirdiği zaman, onu da sofraya oturtsun. Bunu yapamazsa, hiç olmazsa yemekten biraz versin.”

“Allahü teâlâ seni takvâ ile azıklandırsın, günahlarını bağışlasın ve her nereye yönelirsen sana hayrı nasîb etsin.” [Resûlullah (aleyhisselâm), bir kimseye bu şekilde duâ etmişti.]

“İnsanın çoluk çocuğuna bırakacağı, Allah katında en hayırlı halefi; yola çıkacağı esnada, her rek’atinde Fâtiha ve İhlâs okumak üzere kılacağı dört rek’at namaz, sonra da: “Allahım, bu namazı senin rızân için kıldım. Benim ailemi ve malımı koru” demesidir. İşte o namaz, dönünceye kadar malının korunmasına vesîle olur.”

“Allahım! Perşembe günü erkenden yola çıkan ümmetimin işlerini bereketlendir.”

“Yatarken siyah sürme kullanın; zira siyah sürme gözün ışığını arttırır ve göz kirpiklerinin bitmesine yardımcı olur.”

“Allahü teâlâ bu dîni (İslâm dînini) kendi zâtı için hâlis kıldı. Sizin bu dininize cömertlik ve güzel huydan başkası yaraşmaz. Aman, dîninizi bu iki hasletle süsleyiniz.”

“Allahım, hilkatimi güzel yarattığın gibi, ahlâkımı da güzelleştir.”

“Allahım, senden sıhhat, afiyet ve güzel ahlâk isterim.”

“Güneşin donmuş suyu eritmesi gibi, güzel ahlâk da günahları eritir.”

“Kendisinde şu üç haslet veya bunlardan biri bulunmayanın hiç bir ameline kıymet vermeyiniz. İsyandan kendini alıkoyacak takvâ ve Allah korkusu, kötüye karşı susmasını bildirecek hilm (yumuşaklık), insanlarla geçim sağlayacak güzel ahlâk.”

“Mü’minin lisânı, kalbinin ötesindedir. Birşey söyleyeceği zaman, önce onu düşünür ve sonra konuşur. Münâfık bunun aksine, kalbi dilinin ötesindedir. Birşey, söyleyeceği zaman düşünmeden onu söyler.”

“Benim için altı şeye kefalet edin, ben de sizin Cennete girmenize kefalet edeyim: Konuştuğunuz zaman yalan söylemeyin. Söz verdiğiniz zaman sözünüzde durun. İtîmâd edildiğiniz zaman emânete hıyânet etmeyin. Gözünüzü haramdan çekin. Edeb yerinizi koruyun. Elinizi haramdan çekin.”

“Dört haslet sende bulunduğu takdîrde, diğer ayıpların sana zarar vermez. Bunlar: Doğru konuşmak, emâneti korumak, güzel huy ve haramdan sakınmaktır.”

“Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya “Yâ Rabbi! Senin katında en azîz kulun kimdir?” diye sordu. Allahü teâlâ da, “İntikama gücü yeterken affeden kimsedir” buyurdu.”

“Allah cömerddir, cömerdliği ve güzel ahlâkı sever, kötü ahlâkı sevmez.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 139

2) İrşâd-ül-erîb, cild-6, sh. 464

3) Tezkiret-ül-huffâz, cild-3, sh. 832

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 309

5) El-A’lâm cild-6, sh. 70

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 154

7) Mekârim-ül-ahlâk.

MUHAMMED BİN CEM’A KUHİSTÂNÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Kureyş olup, ismi Muhammed bin Cem’a bin Halefdir. Aslen Kuhistanlı olup, 220 (m. 835) yılından sonra doğmuştur. Birçok âlimden ilim tahsil eden Muhammed bin Cem’a, fazîlet ve doğruluk sahibi bir âlim idi. Hadîs ilminde, hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen) idi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Horasan’da yayıldı. 313 (m. 925) senesinde Kuhistan’da vefât etti.

Muhammed bin Cem’a; Muhammed bin Hamîd er-Râzî, Ahmed bin Müni’ el-Begâvî, Muhammed bin Zenbûr el-Mekkî, Ebû Kureyb Muhammed bin el-Alâ el-Hemedânî, İbrâhîm İbni Ahmed bin Ya’iş, Yahyâ bin Hâkim el-Mukarrim, Ali bin Sa’îd bin Şehriyar, Muhammed İbni Müsennâ el-Anzî, Seleme bin Cenâde, Muhammed bin Sehl bin Asker, Abdülcebbâr bin el-Alâ, Sa’îd bin Abdurrahmân el-Mahzûmî ve Muhammed bin Hassan el-Azrâk’tan ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Kendisinden ise, Muhammed bin Mahled ed-Devrî ve Ebû Bekr eş-Şâfiî ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed bin Abdullah en-Nişâbûrî, Ebû Ali’nin, “Ebû Kureyş Muhammed bin Cem’a el-Kuhistânî’nin, hadîs hafızı ve sika olduğunu” söylediğini nakleder. Ayrıca Ali bin Ömer el-Hâfız ise, “Ebû Kureyş, hafız olup, hadîsi Horasan halkına yaymıştır” demektedir.

Muhammed bin Cem’a, “El-Müsnedeyn ale’l-ebvâb ve ale’r-ricâl” ve “Hadîsü Mâlik ve Şu’be ve Sevrî” olmak üzere iki eser hazırlamıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 169

2) El-Vâfi bi’l-vefeyât cild-2, sh. 309

3) El-Muntazâm cild-6, sh. 297

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 266

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 159

MUHAMMED BİN DÂVÛD EN-NİŞÂBÛRÎ

Nişâbûr’da yetişen hadîs âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Dâvûd bin Süleymân’dır. Künyesi, Ebû Bekr-i Nişâbûrî’dir. Tasavvuf ehli idi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştı. Sûfîlerin ve zâhidlerin hâllerini bildiren bir eseri vardır. 342 (m. 935) senesi Rabî-ül-evvel ayının onuncu günü vefât etti.

İlim öğrenmek için birçok yerleri dolaşan Ebû Bekr-i Nişâbûrî, Horasan, Rey, Irak, Hicaz, Mısır, Şam, Musul ve Nişâbûr âlimlerinden ilim aldı. Onların sohbetinde bulunarak yetişti. Muhammed bin Amr Kaşmered, Muhammed bin İbrâhîm el-Bûşencî, Muhammed bin Eyyûb bin Darîs, İmâm-ı Nesâîve onların emsali olan birçok âlimden dinleyerek ilim öğrendi. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Nişâbûr’da hadîs-i şerifleri yazdırarak öğretirdi. Kendisinden Hâkim-i Nişâbûrî, İbn-i Mende ve İbn-i Cemi’, Ebû Zekeriyyâ el-Müzekkâ gibi bir çok zâtlar ilim öğrendiler.

Hadîs ilminde hafız olup, sika (güvenilir) bir râvidir. Dâre Kutnî, onun sika ve fazîlet sahibi bir âlim olduğunu bildiriyor. Halîlî de diyor ki, “O, hafızasının kuvvetliliği ve yazdırdığı hadîs-i şerîflerde ve diğer malûmatlarda, hıfzının ve ilminin açıklığı ile meşhûrdu.”

Tasavvuf ehlinin büyüklerindendi Evliyânın ve zâhidlerin hâllerini bildiren bir kitap yazmıştır.

Kendisinin şöyle dediği bildirilmektedir: “Ben, Basra’da kıtlık günlerinde, kırk günde bir ekmek yerdim. Acıktığım zaman, doymak niyetiyle Yâsîn-i şerîf sûresini okurdum.”

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

“Beş vakit namazı kıldıktan sonra çalışıp helâl kazanmak, her müslümana farzdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 296

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 901

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 365

MUHAMMED BİN EHRÂM ŞEYBÂNÎ

Hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, ismi, Muhammed bin Ya’kûb bin Yûsuf bin Ehrâm’dır. Babası Ya’kûb İbni Kirman diye tanınırdı. Aslen Nişâbûrlu olduğu için Nişâbûrî nisbet edildi. Şeybânî ve dedelerinden Ehrâm’a nisbetle, İbn-i Ehram denildi. 250 (m. 864) yılında Nişâbûr’da doğdu ve 344 (m. 955) yılında yine orada vefât etti. Cenâze namazını talebelerinden Muhammed bin Yahyâ Zühlî kıldırdı.

Zamanının büyüklerinden ilim öğrenen Ebû Abdullah Şeybânî, Ali bin Hasen Hilâli, İbrâhîm bin Abdullah Sa’dî, Muhammed bin Abdülvehhâb Ferrâ, Yahyâ bin Muhammed Zühlî, Haşnâm bin Sıddîk; Ahmed bin Muhammed bin Süleymân Su’lûkîve daha bir çok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Muhammed bin Sâlih bin Hâni Nişâbûrî ile sohbet etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hafız oldu. Hadîs-i şerîflerin râvileri üzerinde yapmış olduğu çalışmalar, İslâm âlimlerince takdîr edildi. Hadîs-i şerîf rivâyetinde sika olduğu bildirildi. Hadîs-i şerifleri ve râvilerin zayıf ve kuvvetli olduğunu ayırmada, son derece bilgi ve mehâret sahibi idi. Sâdece Allahü teâlânın rızâsı için çalışır, çok ibâdet ederdi.

Birçok âlimin ilminden istifâde ettiği, Ebû Abdullah Muhammed bin Ehram Şeybânî Nişâbûrî’nin talebelerinden ba’zıları şunlardır: Ebû Bekr bin İshâk Sıbgî, Fakîh Hassan bin Muhammed, Ebû Abdullah Hâkim Nişâbûrî, Yahyâ bin İbrâhîm Müzekkî, Muhammed bin İshâk İbni Mende. Bu âlimler, ömürleri boyunca yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştılar. Her biri, doğruyu öğretmeye ve insanları Cehennem ateşinden kurtarmaya gayret etti.

Her İslâm âlimi gibi kıymetli eser bırakmayı kendisine vazîfe bilen Muhammed bin Ehram, İslâm âleminde Kur’ân-ı kerîmden sonra en kıymetli kitap olan ve “Sahihayn” adıyla tanınan İmâm-ı Müslim ve İmâm-ı Buhârî hazretlerinin eserlerine tahric yaptı. Bu kıymetli eserine, “Müstahrec ale’s-Sahihayn lil-Buhârî ve’l-Müslim” adını verdi. Ebü’l-Abbâs Servâc’ın isteğiyle Müslim’e ayrıca bir tahric yaptı. Rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri “Müsned-i kebîr” adlı kitabında topladı. Ayrıca “Kitâb-ür-risâle” adlı bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 313

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 368

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 864

4) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 336

5) Hediyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 41

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 120

MUHAMMED BİN FADL BELHÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Fadl bin Abbâs bin Hafs’dır. Aslen Belhlidir. Belh’de onu anlıyamadıkları için şehirden sürmüşler, o da Semerkand’a yerleşmiştir. Muhammed bin Fadl, Ahmed bin Hadraveyh’in talebesi olup, daha birçok âlimin sohbetinde bulunmuştur. Semerkand’da kadılık yaptı. 319 (m. 9311 senesinde burada vefât etti.

Ebû Osman, Muhammed bin Fadl için şöyle demiştir: “Şayet kendimde biraz kuvvet bulsam, kardeşim Muhammed bin Fadl’a giderim. Çünkü onu görmekle kalbim ferah buluyor.” Ayrıca şöyle demiştir: “Muhammed bin Fadl, insanların iyisini kötüsünden seçip ayırandır.”

Hacca giderken Nişâbûr’a uğradığında, sohbet etmesini istediler. Muhammed bin Fadl, Kürsiye çıkarak “Allahü teâlâ büyüktür. Allahü teâlânın zikri büyüktür. Rızâ, en büyük olan Allahü teâlâdandır” dedi ve kürsîden indi. Ebû Osman Hayra, Muhammed bin Fadl’a yazdığı bir mektûbta “Bedbahlığın alâmeti nedir?” diye sorduğunda, cevâb olarak “Bedbahlığın alâmeti üçtür: Bir kimseye ilim verilir ama amel etmek için yardım edilmez. Amel etmeye yardım edilir ama bu sefer de ihlâsdan mahrûm edilir. Üçüncüsü ise âlimler ile sohbet etmek nasîb olur, fakat onlara hürmet etmekten mahrûm edilir.”

Muhammed bin Fadl’ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Her peygambere, peygamberliğini isbât ederek, kendi zamanına göre yepyeni ve kimsenin yapamıyacağı (harikulade) bir takım mu’cizeler verilmiştir. Şüphesiz bana verilen en büyük mu’cize, Kur’ân-ı kerîm mu’cizesidir. Umarım, kıyâmet günü peygamberler arasından en çok ümmeti bulunan ben olacağım.” buyurdular.

Muhammed bin Fadl buyurdu ki: “İslâmiyet nûrlarının kalblerden ayrılıp, kalblerin kararmasına dört şey sebeb oldu: Bildikleri ile amel etmemek. Bilmiyerek yapmak. Bilmediklerini öğrenmemek. Başkalarının öğrenmelerine mâni olmak.”

“İnsanların en ârifi, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirme husûsunda gayret sarf eden ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine tâbi olanlardır.

“Errahmân demek; Allahü teâlânın, dünyâda iyi ve kötü herkese ihsân etmesi demektir.”

“İnsanların, nefsin istek ve arzularından uzaklaşmak için ıssız çöllere çekilmesi, ne kadar şaşılacak bir şeydir. Zira insanların arasına çıkmak, Peygamberlerin sünnetidir.”

“İlim kaledir. Cehâlet meçhûldür. İyi arkadaş rızıkdır. Kötü arkadaş keder ve üzüntüdür. Akrabayı ziyâret etmek hasenedir. Sıla-i rahmi kesmek musîbettir. Sabır kuvvettir. Cür’et acizliktir. Doğruluk kuvvettir. Yalan zayıflıktır. Ma’rifet doğruluktur. Akıl tecrübedir.”

“İlmin tadından zevk alan kişi, onsuz yapamaz. Devamlı ilimle meşgûl olur.” “Zâhidlerin gözleri ağlar. Âriflerin ise kalbleri ağlar.”

“Bir müridi (talebeyi) dünyâ malı toplamaya istekli görürsen, bil ki, onun bu isteği aşağılık, Rabbine sırt çevirme ve başaşağı dönme nişanıdır.”

“İlim üç kısımdır: İlm-i billah; Allahü teâlâyı kâmil sıfatlarıyla bilmektir. İlm-i minallah; zâhirî ve batınî bilgiler, haram ve helâl bilgileri, emir ve yasaklar ile alâkalı bilgilerdir. İlm-i meâllah; havf ve recâ ilmi, Allahü teâlâdan korkup bununla beraber O’ndan ümidi kesmeme, O’na sevgi ve muhabbet ilmidir.”

“Şükrün neticesi; Allahü teâlâyı sevmek ve O’ndan korkmaktır.”

“Dil ile zikretmek, günahlara keffârettir. Kalb ile zikr, Allahü teâlâya yakınlık ve mertebenin yükselmesidir.”

“Güneşin doğuşundan, güneşe gözle bakılabildiği sürede (işrak zamanına kadar) namaz kılmak haramdır. Ancak işrak vaktinden sonra nafile kılmak mübah olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 232

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 282

3) Fâideli Bilgiler sh. 183

4) Nefehât-ül-üns sh. 168

5) Tabakât-ı Sûfiyye sh. 212

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 88

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 118

8) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 282

MUHAMMED BİN FUTAYS

Endülüste yetişen fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Futays bin Vâsıl el-Gâfikî el-Bîrîdir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 229 (m. 844) senesinde Endülüs'te doğdu. İlim öğrenmek için çeşitli yerleri dolaştı. Birçok âlimden ders aldı. 319 (m. 931) senesinde 90 yaşında iken vefât etti.

Hadîs ilminde yüksek bir yeri olan Muhammed bin Futays'e "Muhaddis-ül-Endülüs" deniliyordu. Hadîs-i şerîf hafızı idi. Ya'nî yüzbinden çok hadîs-i şerîf ezberlemişti Hadîs-i şerîflerin râvileri hakkında geniş bilgisi vardı. O, Muhammed bin Ahmed el-Atebî, Ebbân bin Îsâ, İbn-i Müzeyn, Abdullah bin Hâlid, Ebû Zeyd Abdurrahmân bin İbrâhîm ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. İlim elde etmek için çok yeri dolaştı. Buralarda karşılaştığı âlimlerden çok ilim aldı. Afrika'da Secere bin Îsâ'dan, Yahyâ bin Yahyâ bin Avnillah'dan, Kûfe'de ve Mısır'da Muhammed bin Abdülhakem'den, Müzenî'den, Muhammed bin Asbag'dan ve daha başkalarından; Mekke'de Ali bin Abdülazîz'den, Sâ'ig'den ve yüze yakın âlimden ilim aldı. Onlarla sohbet ederek yetişti. Bir çok hadîs-i şerîf ezberleyip rivâyet etti.

Farâdî diyor ki, "O, yüksek bir şahsiyete sahip bir zât olup, öğrendiklerini zabt etmekte ve rivâyetlerinin sağlamlığında, doğruluğunda eşsizdi. Sika (güvenilir) bir râvi idi."

Fıkıh ilminde de, önde gelen âlimlerdendi. Bu ilme âit birçok bilgileri toplayıp kitaplar yazdı. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde, zamanın âlimleri arasında üstün bir yeri vardı. Her dînî mes'elede, kendisinden sonra gelen âlimlerden daha çok ilim sahibiydi. Çok rivâyetleri vardır. Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kitâb-ül-vera' anir-ribâ vel-emvâl ve tahzîr-il-fiten

2) Kitâb-üd-duâ ve'z-zikr

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 131

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 283

5) Kitâb-ül-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 246

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 31

MUHAMMED BİN HAMŞÂD

Kelâm, hadîs ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Mensûr olup, ismi Muhammed bin Abdullah bin Hamşâd'dır. Aslen Nişâbûrlu olduğu için Nişâbûrî nisbet edildi. Daha çok dedesi Hamşâd'a nisbetle İbn-i Hamşâd diye tanındı. 316 (m. 929) yılında Nişâbûr'da doğdu ve 388'de (m. 998) orada vefât etti. Zâhid Ebû Sa'îd Muhammed bin Abdullah bin Hamdûn cenâzesini yıkadı.

İbn-i Hamşâd, Horasan'da Ebû Velîd Nişâbûrî'den, Irak'da İbn-i Ebî Hüreyre'den fıkıh öğrendi. Ebû Hâmid bin Bilâl, Muhammed bin Hüreyre Kettân, İsmail Saffâr, Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Hicaz ve Yemen taraflarına ilim tahsili için giden İbn-i Hamşâd, Ebû Sehl Halitî'den kelâm ilmini öğrendi.

Duâlarının kabûl olduğu çok görülen Ebû Mensûr İbni Hamşâd, vaktini mescidde ibâdet etmek ve medresede ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Âlimlerle sohbet etmekten çok hoşlanırdı. Ömrünün sonuna doğru bir hastalığa yakalanıp, dili ağırlaştı. Konuşamaz oldu. Parmaklarıyla işâret ederek söyleyeceklerini ifâde ederdi.

İbn-i Hamşâd'ın günahlardan çok sakındığını ve ibâdetlere düşkün olduğunu bildiren Hâkim Nişâbûrî, Muhammed bin Hamşâd'ın "Edîb, zâhid, âlim ve fıkıh ilminde müctehid" olduğunu söylemektedir.

İbn-i Hamşâd Nişâbûrî, ilmini talebelerine ve kitaplarla da daha sonrakilere aktardı. Ancak bu talebeleri ve pek kıymetli eserleri hakkında kaynaklar bilgi vermemektedirler. Ancak bu eserlerinin üçyüzden fazla olduğu ve Hâkim Nişâbûrînin de talebelerinden olduğu bildirilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî), cild-3, sh. 179

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) Vr. 103-b

3) Vafî bil-vefeyât cild-3, sh. 317

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 209

MUHAMMED BİN HÂRİS BİN ESED EL-HUŞENÎ

Endülüsün meşhûr fıkıh, hadîs ve târih âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Huşenî diye tanınır. Üçüncü asrın ortalarında Kayravan’da doğup, takriben 366 (m. 976) târihinde vefât etmiştir. Kayravan’da, Ahmed bin Nasr, Ahmed bin Ziyâd, Ahmed bin Yûsuf ve daha başka âlimlerin (r.aleyhim) yanında ilim sahibi oldu. Birçok defa Afrika âlimlerinin derslerini dinledi. Gençken Endülüs’e geldi. O zaman oniki yaşında idi. Burada da İbn-i Eym’ûn’den, Kâsım bin Esbag, Ahmed bin Ubâde, Muhammed bin Yahyâ bin Lûbâbe gibi Kurtubalı âlimlerin derslerini dinledi. Ahmed bin Ubâde: “Huşenî’yi, Ahmed bin Nasr’ın meclisinde gördüm. Çok başarılı bir talebe idi” demektedir. Endülüs’e geldikten sonra Kurtuba’da yerleşti. Üçyüzyirmi senesinden önce Sebte’ye gelince, Septeliler, Onu bırakmadılar. Orada, yanında birçok âlim yetiştirdi. Huşenî, Sebte Câmii’nin kıblesini inceledi Batıya doğru kaydığını gördü. Sebteliler, onun bu görüşünü kabûl ettiler. Kıbleyi doğuya kaydırdılar. Sonra, Endülüs’e gitti. Nihâyet Kurtuba’da dâimi olarak yerleşti. Huşenî, parlak bir zekâya sahipti. Fıkıh ilminde mütehassıs idi. Kurtuba’da fetvâlar verdi. Müsteşar olarak vazîfe yaptı. Kurtuba veliahdı Hakem bin Abdurrahmân el-Mustansır’ın yanında kadr-u kıymeti pek fazla idi. Hakem için birçok eserler yazdı. Huşenî kimya ilmiyle de uğraştı. Muhtelif maddeler üzerinde tecrübeler yapmıştır. Huşenî’den, Ebû Bekr bin Hanbel ve daha başkaları rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Kudât-ı Kurtuba kitabından seçmeler:

Büyük âlim kadı Mehdî bin Müslim, zamanın emîri Ukbe bin Haccâc es-Salûlî adına yazdığı, bir kadıya (hâkime) yapılabilecek tavsiyeleri ihtivâ eden nasîhatnâmesi özetle şöyledir: “Allahü teâlâdan korkmayı, O’na tâati (beğendiği şeyleri yapmayı), gizlide ve açıkta O’nun rızâsına tâbi olmayı, O’nun rızâsını gözetmeyi, kalbde O’nun korkusunu hissetmeyi, sağlam bir ip, en güvenilir bir kulp olan O’nun yüce dinine sarılmayı, tavsiye ederim.

Kâdılık (hâkimlik) yapanın, şunu iyi bilmesi gerekir: Kâdılık, Allahü teâlâ katında faziletli ve pek kıymetli bir iştir. Hak sahibi hâkime müracaat etmek sûretiyle hakkını elde eder. Bu bakımdan hâkimin dikkatli olması, yüklendiği vazîfenin ağırlığının idrâkinde olması gerekir. Hergün, yaptıklarından kendisini hesaba çekmelidir. Bu vazîfe yüzünden, yarın huzûru ilâhide azâba da ve sevâba da uğrayabilir.

Kâdı, bir haksızlığa meydan vermemek için taraflar arasındaki da’vânın en iyi bir şekilde ortaya konmasını te’mîn etmelidir. Bunun için tarafları iyi dinlemeli, onlara bildiklerinin aksini söyletecek şekilde, sertlik göstermemeli. Mevzûyu iyi anlamalı, zaman zaman onlara suâller sormalıdır. Her birinin getirdiği delîller bilinmelidir. Ba’zıları, düşündüğünü ifâde etmekten âciz olup, maksadını iyi anlatamayabilir. Bir kısmı ise, zekîdir; kısa, açık ve edebi bir ifâde ile, haksız da olsa kendisini haklı göstermeye kalkışabilir. Kâdılık yapanın, bütün bunlara dikkat etmesi lâzımdır. Kâdı bunlara dikkat etmekle, hakkı ayakta tutmuş, haksızlığa meydan vermemiş olur. Eğer böyle yapmazsa, kuvvetli za’îfe hayat hakkı tanımaz ve ona zulm eder.

Kâdılık yapanın yanında, kendileriyle istişâre edebileceği (danışabileceği), hakka hukuka riayetkar, dîni bütün, ilim sahibi yardımcıları olması lâzımdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen: “İş husûsunda, fikirlerini al (müşavere et). Müşavereden sonra bir şey yapmaya karar verdin mi, artık Allahü teâlâya güvenip dayan” (Âl-i İmrân-159) buyurmaktadır.

Kâdılık yapanın, vazîfe zamanında, dâima yerinde bulunması gerekir. Belki birisi iş için gelebilir. Da’vâsını halletmek için gelenlere bıkkınlık göstermemelidir. Bütün aklı, fikri ve anlayışı ile onlara yönelmeli ve onları dinlemelidir.

Tarafların şâhidlerini çok iyi dinlemelidir. Bundan başka, dinlenebilecek, sözüne güvenilir kimselere sormalıdır.

Hâkimin, karşılaştığı müşkil olan şeyler için kitapları mütâlâa etmesi (okuması ve üzerinde düşünmesi), bunların çârelerini, benzerlerini araştırıp bulması gerekir. Onlardan istifâde ederek bir çözüm yolu bulabilir.

Bu benim sana ve kadılık yapacak olan kimseye tavsiyelerimdir. Eğer bu nasîhatlarıma uyarsan, senin için iyi bir delîl olur. Aksini yaparsan, aleyhine bir delîl olur.

Sana, Allahü teâlânın yardımını, doğru yola iletmesini seni işlerinde ve hükümlerinde muvaffak kılmasını dilerim. Allahü teâlâ, en iyi yardımcı ve en iyi muvaffak kılıcıdır.”

Kâdı Muhammed bin Beşîr el-Meâfirî ile alakalı olarak da şöyle bir haber anlatılır:

Kurtuba kadısı (hâkimi) Mus’ab bin İmrân vefât edince, Emîr-ül-mü’minîn Hakem, Abbâs bin Abdülmelik el-Mervânî ile, Kurtuba kadılığına kimin ta’yin edileceği hakkında istişâre etti. Abbâs bin Abdülmelik o zaman, büyük âlim Muhammed bin Beşîr’i tavsiye etti. Daha önce kardeşi İbrâhîm’e yazı dersi vermişti. Onu oradan tanıyordu. Emîr bunu kabûl etti. Muhammed bin Beşîr’i çağırttı. Emîr’in habercisi gelince, Muhammed bin Beşîr hazırlanıp yola çıktı. Fakat niçin çağırıldığını bilmiyordu. Sehlet-ül-müdevver denilen yere gelince, orada, tanıdıklarından âbid (çok ibâdet eden) bir zâta uğradı. Ona durumunu anlattı. “Yine yazı öğretmesi için çağırıldığını tahmin ettiğini” söyledi. Bunun üzerine âbid olan arkadaşı: “Zannederim seni kadı yapmak için çağırıyorlar. Çünkü Kurtuba kadısı vefât etti. Şimdi orası kadısız kaldı” dedi. Muhammed bin Beşîr bunu duyunca, böyle bir iş için çağırılmış olabileceğine kalbi yattı. Âbid arkadaşına: “O zaman seninle bu mevzûda istişâre edeyim. Bana bu husûsta ne tavsiye edersin? Bana, sence doğru olan nedir söyle?” dedi. Âbid: “Öyleyse, ben sana ba’zı suâller sorayım. Ama bana doğru cevap ver ki, sana işin doğrusunu bildireyim” dedi. Muhammed bin Beşîr. “Nedir? o soracağın şeyler?” diye sorunca, o âbid zât, “Senin, tatlı ve lezzetli yiyecekleri yemek, yumuşak ve güzel elbiseler giymek, yaya olarak gitmekle aran nasıl?” diye sordu. Muhammed bin Beşîr ona cevaben: “Bunlara hiç önem vermem” deyince, o âbid olan zât, birinci suâl bu dedi. Sonra “Mal, mülk sahibi ve şehvet celbedici kimselerden faydalanma temayülün var mıdır?” diye sordu. O da böyle şeylere tenezzül etmeyip, hatırından bile geçirmediğini söyledi. Âbid arkadaşı, bu suâllerimin ikincisi idi, dedi. Üçüncü olarak “İnsanların seni medhetmesini ve övmesini istiyor musun? Onlar seni yalnız bırakıp, iltifât etmemelerinden dolayı üzülüyor musun? Makam ve mevki sahibi olmayı seviyor musun?” diye sordu. Onun bu suâle cevâbı: “Vallahi hak mevzûbahis olunca, ne kınayanın kınamasına, ne de medih eden kimsenin medih ve övmesine aldırırım. Bunlara hiç itibar etmem, makam ve mevki düşkünü değilim. İnsanlar, hak üzere olduğum için benden yüz çevirirlerse, bundan hiç mahzûn olmam (üzüntü duymam).” Bu cevapları dinliyen âbid zât: “Madem ki böylesin, kadılığı kabûl edebilirsin. Bunda hiç bir mahzur görmüyorum” dedi.

Eserlerinden ba’zıları:

1. Kudât-u Kurtuba, 2. Ahbâr-ul-fukahâ vel-muhaddisîn, 3. El-İttifâk vel-ihtilâf fî mezheb-i Mâlik, 4. El-Fütyâ 5. En-Neseb, 6. Târih-ül-ulemâ-il-Endülüs, 7. Târih-ül-Afrikiyyîn, 8. Tabakât-ü fukahâ-il-Mâlikiyye 9. El-mevlid vel-vefât

1) El-A’lâm cild-5, sh. 75

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1001

3) Kudât-u Kurtuba

MUHAMMED BİN HASEN

Fıkıh, hadîs ve tefsîr âlimi. Kelâm, edebiyat ve kırâat ilminde de mütehassıstı. Künyesi Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Hasen bin İbrâhîm el-İsterâbâdî’dir. Aslen İsterâbâdlı olan Muhammed bin Hasen, 311 (m. 924) yılında doğmuştur. Şafiî mezhebi fıkıh âlimi olan Muhammed bin Hasen, fıkıh ilmindeki derin bilgisinden dolayı el-Haten diye bilinirdi. Ebû Bekr el-İsmâilî’nin kızıyla evliydi. 386 (m. 996) yılında yetmişbeş yaşında iken, Kurban Bayramı’nın ilk günü Cürcan’da vefât etmiştir.

Cedel ve münâzara ilminde oldukça başarı elde eden Muhammed bin Hasen, Ebû Nuaym Abdülmelik bin Muhammed bin Adiyy ve memleketindeki onun akranı âlimlerden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Muhammed bin Hasen; el-Assâm, Abdullah bin Fâris, Ebû Bekr eş-Şâfiî, Ebü’l-Kâsım et-Teberânî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin çoğunluğu, bu âlimlerden dinlemiş olduğu hadîs-i şeriflerdir.

Hâkim, Muhammed bin Hasen hakkında şöyle demiştir: “Muhammed bin Hasen, zamanın Şafiî mezhebi imamlarından idi. Ahlâk, tefsîr ve kırâat ilimlerinde çok ileri idi. Münâzara ve cedel ilimlerinde de üstün bir âlim idi.” Hamza el-Cürcânî ise;

“Ebû Abdullah el-Haten, asrının meşhûr fıkıh âlimlerinden idi. Uzun seneler ders okuttu. Birçok fıkıh âlimi yetiştirdi. Vera’ sahibi idi. Ebû Bişr el-Fadl, Ebü’n-Nadr Ubeydullah, Ebû Amr Abdurrahmân ve Ebü’l-Hasen Abdülvâsi’ isimlerinde dört oğlu vardı” demiştir.

Muhammed bin Hasen çok seyahat ederdi. Önce Nişâbûr’a giderek iki yıl kadar orada ikâmet etti. Daha sonra Nişâbûr’dan İsfehan’a gitti. Orada, Abdullah bin Ca’fer’den Ebû Davud’un Müsned’ini dinledi ve birçok âlimden ders aldı. Irak’a gitti ve orada da ilimle meşgûl oldu. Ebû Sehl’in meclisinde bulundu. Birçok âlimin kitaplarını okudu. 340 (m. 951) yılından sonra kitap yazmaya başladı ve vefât edinceye kadar kitap yazdı.

Şafiî fakîhi olan Muhammed bin Hasen, asrında fazîlet ve vera’ sahibi olması bakımından da meşhûrdu. Şafiî fıkhına dâir yazmış olduğu eserlerinden en önemli olanı “Şerhu Telhisi’bni’l-Kâss et-Taberî’dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 203

2) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 431

3) El-Vâfi’bi’l-vefeyât cild-2, sh. 338

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 120

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 55

6) Keşf-üz-zünûn cild-4, sh. 479

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 181

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 136

9) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-lüga cild-2, sh. 255

MUHAMMED BİN HASEN EL-EZDÎ

Nahiv ve lügat âlimi, meşhûr edîb ve şâir. İsmi, Muhammed bin Hasen bin Düreyd bin Atâhiye el-Ezdî, el-Basrî’dir. Künyesi, Ebû Bekr’dir. 223 (m. 837) senesinde Basra’da doğdu. 321 (m. 933)’de Bağdâd’da vefât etti. Hayzeran kabristanına defn edildi.

İlim tahsiline doğduğu yer olan Basra’da başlayıp, oradaki âlimlerden bir müddet ilim öğrendikten sonra, tahsiline devam etmek üzere Amman’a gitti. 12 sene orada kaldı. Sonra Basra’ya dönüp, bir müddet Basra’da ikâmet etti. Bundan sonra Basra’dan çıkıp, Faris beldelerini dolaştı. Bu seyahatlerinden sonra Bağdâd’a yerleşip, vefâtına kadar orada kaldı. İlim aldığı âlimler; Esmaî’nin kardeşinin oğlu Abdurrahmân bin Abdullah, Ebû Hatim Sicistânî, Ebû Fadl er-Riyâsî, Ebû Osman Sa’îd bin Hârûn ve diğerleri. Kendisinden ise; Ebû Sa’îd es-Sayrafî, Amr bin Muhammed bin Seyf, Ebû Bekr bin Şâzân, Ebû Ubeydullah el-Merzibânî ve diğerleri ilim almıştır.

Muhammed bin Hasen, zamanının meşhûr edip ve şâirlerinden olup, çok rivâyeti olan bir âlimdir. Çok divân okumuş, Arab divânlarını ezberlemiştir. Hâfızasının kuvveti ve ezberleme kabiliyeti darb-ı mesel hâline gelmişti. Kendisi şöyle anlatmıştır: “Ebû Osman Eşnândânî (Kitâb-ül-meânî müellifi Sa’îd bin Hârûn) benim hocam idi. Amcam Hüseyn bin Düreyd benim yetişmemi ona bırakmıştı. Amcam onu yemeğe da’vet eder, beraber yemek yerlerdi. Birgün bu hocam, bana Haris bin Hallize’nin yazmış olduğu bir kasîdeyi okutuyordu. Bu sırada amcam yanımıza geldi. Bana, eğer bu kasîdeyi ezberlersen, sana şunları, şunları alacağım, hediye edeceğim diyerek va’dlerde bulundu. Sonra hocamı yemeğe da’vet edip, yemeğe oturdular. Onlar yemekte iken, aradan epey zaman geçti. Ben bu sırada Haris bin Hallize’nin divânını sür’atle ezberledim. Yemekten sonra hocama ezberlediğimi bildirince çok şaşıp, durumu amcama anlattı. O da bana va’d ettiği şeyleri alıp, hediye etti.

Ebû Sa’îd es-Sayrafî dedi ki: “Ebû Bekr bin Düreyd’in meclisine gittim. Daha önce orada beni tanıyan yoktu. Orada bulunanlardan birisi büyük zâtlardan birisine nisbet edilen şu ma’nâda iki beyti okudu: Memleketler ve üzerlerinde yaşıyanlar değişikliğe uğradı. Bu yüzden yeryüzü de değişti. Her güzelin güzelliği, her güzel yüzün tebessümü de yok oldu.” İbn-i Düreyd, bu şiirin eskiden beri meşhûr olduğunu söylemiştir.

Müslüman şâirlerden Abdullah bin Müslim bin Cündeb el-Hüzelî’nin bir beytinin tercümesi “Geliniz, geceye karşı bana

yardımcı olunuz. Çünkü, uyumıyan gözler için geceler çok uzun gelir. Beni ağlamakta yalnız bırakmayınız. Çünkü ben, sıkıntılı zamanlarınızda sizi yalnız bırakmıyorum."

Ebû Bekr el-Esedî: "İbn-i Düreyd, şâirlerin en âlimi âlimlerin de en şâiri idi. Onun kasidelerinden birisini İmâm-ı Şafiî hazretleri de medhetmiştir. Bu kasîdenin bir beytinin tercümesi şöyledir: İnsan vücûdunu içinde bulunduran kabre selâm olsun. Bu öyle bir kabirdir ki, karanlıkların cömertliği ile kapkaranlık olmuş."

Naklettiği bir meşhûr beytin tercümesi şöyledir: "Yarına hoşgeldin demiyorum. Çünkü, yarın dostların yolculuğu var."

Muhammed bin Hasen'in eserlerinden bir kısmı şunlardır: "El-Cemhere" lügat ilminde meşhûr ve mu'teber bir eserdir. "El-İştihâk", "Kitâb-ül-hayl", "Züvvâr-ül-Arab", "Kitâb-ül-lügât", "Garîb-ül-Kur'ân", "El-Müctebâ."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 189

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 138

3) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 195

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 289

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 520

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 323

MUHAMMED BİN HÜSEYN BİN ABDULLAH (El-Âcürrî)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekir olup, Âcürrî adıyla meşhûr olmuştur. İmâm-ı Âcürrî 360 (m. 970) senesi Muharrem'in birinci Cum'a günü Mekke-i mükerremede vefât etti. Oraya defnolundu. Ömrü tahminen 96 seneyi bulmuştu.

Âcürrî; Ebû Müslim el-Keccî, Ebû Şuayb el-Harrânî, Ahmed bin Yahyâ el-Halvânî, Ca'fer bin Muhammed el-Feryâbî, Mufaddal bin Muhammed el-Cündî ve birçok âlimden ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; Ali ve Abdülmelik İbni Bişran, Ali bin Ahmed bin Ömer el-Mukrî, Mahmûd bin Ömer el-Ekberî, Muhammed bin Hüseyn bin Fadl el-Kattân ve Hilye sahibi Ebû Nuaym el-İsfehânî ve birçok âlim ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Âcürrî hakkında İslâm âlimlerinden İbn-i Hatîb "Âcürrî sika (güvenilir) bir zâttır. İbn-i Hallikan; "O sâlih, âbid, muhaddis ve fakîh idi." İbn-i Kesir, "O sika, dinde sağlam bir zâttır." Cemâlüddîn Ebü'l-mehâsin; "Âcürrî; muhaddis, sâlih, vera' sahibi bir âlimdir. Çok kitap tasnif etmiştir." Ebü'l-Fellah Abdülhay ise; "O, imâm ve muhaddis olup, hıfzı çok kuvvetli idi" demişlerdir.

Hâfız ez-Zehebi, yazdığı kitaplarında Âcürrî'yi çok övdü. Tezkire kitabında "Âcürri; âlim, ilmiyle âmil, sünnete tam uymuş bir zâttır." Ulüv kitabında, "Âcürrî muhaddis olup, çok güzel eserleri vardır." İber'de ise "O sika olup, sünnete sarılmıştır" buyurur.

Muhammed bin Hüseyn el-Âcürrî "Ahlâk-ül-ulemâ" kitabında diyor ki:

Allahü teâlâ her şeyi yarattı. İnsanı diğer canlılardan üstün kıldı. İnsanlara içlerinden seçtiği Peygamberlerle doğru yolu gösterdi. Onlar vasıtasıyla kullarını îmâna, kendisine inanmaya çağırdı, îmân eden kullarına mü'min dedi ve onları şerefli kıldı. İmân etmiş kullarının arasından ba'zılarına ilim verdi, hikmet verdi. Bunlara din âlimleri denir. Onları ilim ile, yumuşak huylulukla süsledi. İslâm âlimleri, halâli-haramı insanlara öğretirler, doğru yolu gösterirler, bozuk yollardan sakındırırlar. Fayda ve zararı, güzel ve çirkini birbirinden ayırırlar. Âlimler kadrü kıymeti, çok yüksek zâtlardır. Onlar "Vereset-ül-enbiyâ" Peygamberlerin vârisleridir. Denizdeki balıklar onlar için istiğfar ederler. Melekler onlara kanatlarını gererler. Âlimler, kıyâmet gününde Peygamberlerden sonra şefaat edeceklerdir. Onların bulunduğu yerde, rahatlık ve huzûr vardır. Onların sözleri, işleri, ehl-i gafleti hidâyete kavuşturur. Kulların en şereflisi bunlardır. Dereceleri yüksektir. Onların hayatta olmaları, insanlar ve her şey için hazinedir. Vefâtları da musîbettir, büyük kayıptır. Bir âlimin ölümü âlemin yok olmasıdır denmiştir. Âlimler, güzel ahlâk sahibi, edeb sahibidirler. Onların sözleri kalblere devadır. Bütün mahlûkât onların ilmine muhtaçtır. Onların sözlerine ve işlerine uymak, insana dünyâ ve âhıret se'âdetini kazandırır. Onlara uymak

vâcibtir. Onlara karşı edebsizlik, felâkettir. Onları seven huzûra kavuşur. Onlara karşı gelen, hak yoldan uzaklaşır.

İslâm âlimleri ışıktır. İnsanlara yol gösterir, cihanı aydınlatırlar. Gökyüzünde yıldızların durumu nasılsa, yeryüzünde onlar da öyledir. Küfür ve şirk karanlıklarında yüzen insanlara, hidâyet rehberleridirler.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Ey îmân edenler, (Peygamber tarafından) size meclislerde: "Yer açın" denildiği zaman hemen yer açın ki Allah da size genişlik versin. "Kalkın" denilince de kalkıverin ki, Allah îmân edenlerinizi yükseltsin. Kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) dereceler vardır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır." (Mücâdele-11) buyurarak, âlimlere üstün dereceler hazırladığını bildirdi.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde âlimler için, meâlen şöyle buyurmaktadır:

"Allahtan, kulları içinde, ancak (Kudret ve azametini bilen) âlimler korkar. Şüphe yok ki, Allah azîzdir (Her şeye galiptir) gafûrdur (çok bağışlayıcıdır). (Fâtır-28)

"Allah dilediğine faydalı bilgi (hikmet) ihsân eder. Kime ki hikmet verilmişse, muhakkak ona çok hayır verilmiştir. Bu âyet ve öğütleri, ancak olgun akıl sahipleri düşünürler."(Bekâra-269)

"Doğrusu (Peygamber değil de hikmet sahibi olan) Lokman'a "Allaha şükret" diye ilim ve anlayış verdik." (Lokman-12)

Muhammed bin Hüseyn der ki: "Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmde âlimleri övmesi, onların fazîletli, üstün ve kıymetli olduklarını gösterir. Allahü teâlâ onları, insanlara yol gösterici kıldı. Kendilerine uyulması icâb eden kişilerdir."

Mücâhid, Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Kime ki hikmet verilmişse" âyeti için, "Buradaki hikmetten murâd; ilimdir, fıkıh ilmidir" buyurmuştur.

Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Doğrusu Lokman'a "Allaha şükret" diye ilim ve anlayış verdik" âyeti için, "Burada ilim ve anlayıştan murâd, fıkıh ilmi demektir"buyurdu.

Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Sizden Ulilemr olanlara" âyetindeki "Ulilemr'den murâd, "Fukahâ ve âlimlerdir" buyurdu.

Ebüdderdâ'nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Âlimin, âbid üzerine üstünlüğü, ayın onbeşinci gecesindeki dolunayın, diğer yıldızlar üzerine olan üstünlüğü gibidir."

"Âlimler Peygamberlerin vârisleridir."

"Şeytana karşı bir din âlimi, bin âbidden çetindir."

"Allahü teâlâ bir kimseye iyilik etmek isterse, onu dinde âlim yapar ve ona doğru yolu ihsân eder."

"Kıyâmet gününde üç kısım kimseler şefaat ederler: Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehîdler."

"Göklerde ve yerde olanlar, âlim için istiğfar ederler."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ, sizden ilmi almak için, ilmi ile âmil alan âlimleri kaldırır. Câhiller kalır. Dinden suâl edenlere, kendi akılları ile cevâp verip, insanları doğru yoldan ayırırlar."

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Rahmet yüklü bulutların toprağa hayat verdiği gibi, âlimin sözü de kalblere hayat verir."

"Âlimin konuşması karanlıkları yok eder (Küfür ve zulmeti ortadan kaldırır). Âlimin susmasında nice hikmetler vardır. Onların susması hikmettir. Güneşin ortaya çıkışıyla karanlıklar yok olduğu gibi, âlimin bir yerde bulunmasıyla orası nûr ile dolar. İnsanlar din ve dünyâlarını öğrenir, rahat ve huzûr bulurlar."

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "İlim öğreniniz, Allah için ilim öğrenmiş kişi, Allahtan korkar. İlim öğrenmeyi istemek ve bu yolda çalışmak ibâdettir. Onunla meşgûl olmak cihâddır. İlmi, bilmiyene öğretmek sadakadır. Onu ehline öğretmek kurbettir. Çünkü ilim, helâl ve haramı öğretir. Dostu ve düşmanı tanıtır. İlim, insana en azîz arkadaştır. Zînettir.

Melekler, ilim öğreneni çok severler ve kanatlarını gererler. Onu medh ederler. Yer yüzünde yaş ve kuru ne varsa, hattâ yırtıcı hayvanlar, denizdeki balıklar, gökyüzü, ay, güneş ve yıldızlar, onun için Allahü teâlâdan af dilerler.

İlim, kararmış ve körleşmiş kalblere hayat, neş'e ve huzûr verir. Karanlıklarda gözlerin nûrudur. Bedene kuvvet ve zindelik onunla gelir. Makam ve derecelere onunla kavuşulur. Allahü teâlâyı ve O'nun kudretini düşünmek büyük ibâdettir. Onunla, Allahü teâlânın emirleri ve yasakları bilinir. Onunla, Allahü teâlâya itaat, Resûlüne itaat olur. Onunla ibâdet olur. İlim, amelden önce gelir. İlimsiz amel kabûl olmaz. Müslüman, önce ilim öğrenir, sonra öğrendiğiyle amel eder. İlim kalblerin neş'e ve huzûrudur."

Ebüdderdâ'nın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Âlim için herşey, hattâ denizdeki balıklar bile istiğfar eder."

"Bir kimse evinden ilim öğrenmek için çıksa o dönünceye kadar Allah yolundadır."

Hişâm bin Hassân'dan rivâyet eder.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Ey Rabbimiz, bize dünyâda iyi hâl ver ve âhirrette merhamet ihsân et ve bizi Cehennem azâbından koru" âyet-i kerîmesindeki "Haseneten" kelimesinden murâd; "Dünyâda ilim ve ibâdet ihsân et, ahırette de Cennetini nasîb et, demektir" dedi.

Muhammed bin Hüseyn der ki: "Âlimler, fazîlet ve bereket sahibidirler. Onlar nerede bulunursa bulunsun, fazîlet de oradadır. Onlardan ilim öğrenen faziletli olur. Allahü teâlâ hayır ve bereketi onlarla beraber eyledi. Allahü teâlâ bizi ve onları, ilimle rızıklandırdı."

İbn-i Abbas buyurdu ki: "Hayrı öğreten ve öğrenen kişi için, herşey istiğfar eder, hattâ denizdeki balık bile."

İlim öğrenirken bilinmesi gereken şeyler:

Allahü teâlâ, kullarından kendisine îmân etmelerini, sonra da ibâdet etmelerini istedi. İbâdet de ancak ilim ile, haramı ve helâli bilmekle olur. Bu sebeple, şüphesiz bilgi sahibi olmak farzdır. Mü'mine cahillik yakışmaz. İlim öğrenmekle cahillik gider. İnsan nefsinin istediği şekilde değil de, Allahü teâlânın emrettiği gibi ibâdet etmeli Farzı, vacibi ve sünneti öğrenmelidir. İlim öğrenirken, Allah için öğrenmelidir. İhlâs sahibi olmalıdır. İlim öğrenip bu ilimle amel edilirken, ibâdetler farza, vacibe, sünnete, helâla ve harama dikkat edilerek yapılırken, Allahü teâlânın kendisini, bu ni'metlerle muvaffak kıldığına şükür etmelidir.

İlim öğrenecek kişi; yumuşak huylu, ağır başlı ve edeb sahibi olmalıdır. Kur'ân-ı kerîmi okumalı, Allahü teâlâyı unutmamalıdır. Kendine, sık sık ni'metler içinde olduğunu hatırlatmalı, "Elhamdülillah" dedirtmelidir. Her zaman, eli, ayağı, gözü, kulağı ve dili haramdan korumalı, şeytanın şerrinden Allahü teâlâya sığınmalıdır. Konuşacak ve görüşecek arkadaşlarını iyi seçmeli, bunlar, kendisine zarar verecek, günaha sokacak kişiler olmamalıdır. Allahü teâlânın râzı olmadığı şeylerle meşgûl olmaktan kaçınmalı ve çok korkmalıdır. Şeytan, kötü, çirkin ve beğenilmeyen şeyleri çok kerre süsler, göze güzel gösterir ve nefsi onunla meşgûl ettirir.

Her zaman "Yâ Rabbî! Beni râzı olmadığın faydasız şeyleri öğrenmek ve yapmaktan koru, faydalı ilim nasîb et" diyerek, Allahü teâlâya yalvarmalıdır.

Allahü teâlânın emir ve yasaklarına, Resûlünün sünnetine ve bu yolun âlimlerinin izinden ayrılmamak için sözlerine çok dikkat etmelidir. Zira emek boşa gider. Ömür, râzı olunmayan işlerle geçirilmişse yazık olur. Emîr ve yasaklar iyi gözetil mel i, ne buyuruldu ise ona uygun yapmalıdır.

İlim sahibi edebli olur. Kendisini ilgilendirmeyen şeylerden konuşmaz. İlim sahiplerinin yanında dikkat edilecek husûslar:

Âlimlerin huzûrunda edebli olmalıdır. Yüksek sesle konuşmamalı, sorulacak şeyi edeble sormalı, sükût üzere olmalı, kendilerinden öğrendiği ilim için teşekkür etmelidir. Eğer, ilim sahibi zât herhangi bir sebeple kızarsa, ona karşı gelmemelidir. Ondan özür dilemelidir.

İlim sahibi, öğrendiği ilim sebebiyle tevâzu üzere olur. Zira bu haliyle herkesin sevgi ve muhabbetini kazanır. İlim sahibi şereflidir. İlmi ve edebi, kendisini şerefli yapmıştır.

İlim sahibi, ilmi ehline öğretir. Dünyânın aşağı şeylerini istemez. Paraya-pula tamah etmez. Yumuşaklıkla ilmini insanlara aktarır. Onların dünyâ ve âhıret se'âdetine kavuşmalarına çalışır. İlim sahibi kişi sabırlıdır. Öğretirken anlaşılmayan yerleri, yumuşaklıkla tekrar eder, hiç kızmaz. Edebli haliyle huzûruna gelenleri terbiye eder, güzel ahlâkı anlatır. Önce kendisine, doğru îmân sahibi olmayı öğretir. Böylelikle huzûruna gelen ilim âşıkları, Allahü teâlânın râzı olduğu doğru imânı öğrenirler. Daha sonra farz, vâcib, sünnet, müstehab, mübah, haram, mekrûh ve müfsidi öğrenir.

Böylelikle günlük hayatında neleri yapıp nelerden kaçınacağını öğrenir. İlim sahibi, herkese güzel söz ve tatlı dille muâmele eder. Câhillerle münâkaşa etmez. Onlara karşı sükût eder.

Birisi kendisine bir mes'ele sorduğunda, şayet cevâbını biliyorsa, soranın anlıyacağı şekilde cevâbını söyler ve "Bu mes'elenin cevâbı, falan âlimin, falan kitabının, şurasında diyerek vesîkalandırır. Şayet bilmiyorsa, bir bilene sorar. Doğru cevâbı tereddütsüz kabûl eder.

Allahü teâlânın kendisine ilim nasîb ettiği kişi, dinde bid'at ortaya çıkarmaktan çok çekinir. Bid'at sahiplerinden uzak durur. Onların yola gelmesi müslümanların bid'ate düşmemeleri için; eliyle, diliyle, kalemiyle çalışır. Bid'atleri ortadan kaldırıp sünnetleri yayar.

İlim sahibi, Kur'ân-ı kerîmi çok okur. Farza, vacibe, helâle ve harama çok dikkat eder ki, yaptığı ibâdetleri ahırette boşa gitmesin ve dünyâda da insanlar kendisini örnek alıp, iyi insan olsunlar.

Hakîki din âlimi, teşhisini iyi yapan ve ilâcını mikdârınca hastasına veren, onu sıhhatine kavuşturmaya çalışan tabib gibidir. O, Allahü teâlânın rızâsını ister. O'nun emrini yapar. Din âlimi dâima Allahü teâlâya şükreder ve her zaman O'nu hatırlar. Allahtan başka kimseden korkmaz. O, Kur'ân-ı kerîm ve Sünnet-i seniyye ile âhlâklanmıştır. Dünyânın gösterişine, parasına, puluna itibar etmez. Yeryüzünde vekar ile ibret alarak yürür. Kalbi Allahü teâlâ ile meşgûldür.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyurdu: "... Çünkü Kur'ândan önce kendilerine Tevratla, ahır zaman Peygamberinin vasfına dâir ilim verilenlere karşı, Kur'ân okunduğu zaman yüzleri üstü secdeye kapanıyorlar (Allaha şükrediyorlar). Ve şöyle diyorlar: "Rabbimizi tenzih ederiz (va'dini yerine getirir). Gerçekten Rabbimizin va'di yerine getirilmiş bulunuyor." Hem ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanıyorlar, hem de bu Kur'ân-ı işitmek, onların huşû'larını (ilimlerini, yakînlerini, kalblerinin yumuşamasını) arttırıyor" (İsrâ: 107, 108, 109). Allahü teâlâ, burada âlimleri vasfetti ve onların yalnız kendisinden korkan, gözyaşı döken, itaat eden kişiler olduklarını beyân etti.

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu: "İki hırs sahibi vardır ki, bunlar doymaz. Biri ilim sahibi, diğeri dünyânın malına, mülküne, parasına bağlanmış kişi. Bunlardan ilim sahibi, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için gece-gündüz çalışır. Kendisi ve bütün insanların se'âdeti, huzûru için, her saniyesini kıymetlendirir. Allahü teâlânın şu âyet-i meâlen "Allahtan, kulları içinde ancak (kudret ve azametini bilen) âlimler korkar" (Fâtır-28). Onları bildirir. Dünyalık toplayanın ise; mal, mülk ve para için yapmadığı taşkınlık ve azgınlık kalmaz. Gece-gündüz bu yolda yürür. Allahü teâlâ, dünyâ peşinde koşanlar için, Kur'ân-ı kerîminde meâlen şöyle buyurdu: "Doğrusu (kâfir) insan azgınlık eder. Kendini (sâhib olduğu mal ile Allahtan) müstağni görmekle..." buyurdu (Alâk: 6-7).

Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesaptan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi. İlmi ile nasıl amel etti. Malını nereden, nasıl kazandı ve nerelere harcetti. Cismini, bedenini nerede yordu hırpaladı."

Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm buyurdu ki: "Ümmetimi helak eden, fâcir âlimler ve câhil âbidlerdir."

Habîb bin Abîd dedi ki: "İlim öğreniniz. Onu iyice öğrenip onunla amel ediniz. İlmi süs için, gösteriş için öğrenmeyiniz. Zîrâ gösteriş için ilim öğrenip bununla övünenin kıymeti, elbisesiyle övünen kişi gibidir.

Umeyr bin Sa'îd dedi ki: Alkame'ye dînî bir mes'ele sorduğumda, "Ubeyde'ye gidip suâl ediniz" dedi. Doğruca Ubeyde'ye gittim ve suâl ettim." Alkame'ye gidiniz" dedi. Ben de "Efendim beni size Alkame gönderdi" dedim. O zaman "Mesrûk'a gidip ondan bu mes'eleyi sorunuz" dedi. Mesrûk'a gittim ve mes'eleyi sordum. O da "Alkame'ye gidiniz" dedi. Efendim, Alkame'ye gittim. Beni Ubeyde'ye gönderdi. Ubeyde de size gönderdi" dedim. Buyurdu ki, "Sen Abdurrahmân bin Ebî Leylâ'ya git" Ben de gidip mes'elemi ona sordum. O da cevap vermekten çekindi Sonra geri dönüp Alkame'ye durumu arz ettim. O zaman buyurdu ki: "İnsanların fetvâ verme husûsunda en cüretlisi ilmi az olanlardır."

Muhammed bin Hüseyn dedi ki: "Kim İslâm âlimlerinin güzel ahlâkıyla ahlâklanırsa, o kişi Allahü teâlânın sevgili kulu olur."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Yâ Rabbi! Senden faydalı ilim isterim. Faydasız ilimden sana sığınırım."

Muhammed bin Hüseyn el-Âcürrî, eş-şeriatü adlı eserinde kabir azâbı hakkında diyor ki:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyuruyor ki: Resûlullah efendimiz bir gün "Tâhâ sûresi yüzyirmidördüncü âyeti ne için nâzil oldu? Âyet-i kerîmedeki geçim darlığı nedir biliyor musunuz?" diye sordular. Eshâb-ı kiram "Allah ve Resûlü bilir" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kâfirin kabrinde azâb görmesidir. Nefsim yed-i kudretinde bulunan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ, kabirde kâfire doksandokuz yılan musallat eder. Yılan nedir bilir misiniz? Yılan doksandokuz canlıdır. Her canlının yedi başı vardır. Onun bedenine devamlı ateş püskürtürler ve onu ısırıp kıyâmete kadar dehşete düşürürler" buyurdu.

Hazreti Âişe (radıyallahü anha) "Resûlullahın gece kıldığı hiçbir namaz yoktu ki, Resûlullah o namazdan sonra kabir azâbından Allahü teâlâya sığınmasın" buyurdu.

Resûlullah efendimiz bir gün Neccâroğulları kabristanlığına uğradı. Kabirlerinde azâb görenlerin seslerini işitti. Eshâb-ı kirama buyurdu ki: "Gizleyebilseydiniz, bu kabirlerdeki azâbı duymanız için Allahü teâlâya duâ ederdim."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Ölü kabre konulunca, yanına yüzleri siyah ve gök gözlü iki melek gelir. Birine Nekîr, diğerine Münker denir. O kimseye Muhammed hakkında ne dersin dediklerinde, eğer mü'min ise, bu iki meleğin suâllerine cevap olarak Muhammed (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" der. Bu iki melek "Biz elbette biliyoruz ki, sen dünyâda da böyle derdin" derler. Sonra o kimsenin kabri her tarafından kırkar metre genişler ve aydınlanır. Bundan sonra o kimseye uyu denildiğinde, o kimse, beni bırakın, çoluk çocuğuma gidip bu hâli haber vereyim der. Melekler ona "Kendisini ancak, çok sevdiği hanımı uyandıran yeni dâmâd gibi rahat uyu" derler. Böylece, Allahü teâlâ onu yattığı yerden uyandırıncaya kadar rahat ve huzûr içerisinde uyur. O kimse kâfir ise, bu iki meleğe cevap olarak "Ben bilmem, insanlardan işitirdim bir şeyler söylerlerdi, ben de onu söylerdim" der. Bu iki melek "Biz elbette biliyoruz ki, sen öyle derdin" derler. Sonra toprağa sıkış diye emr olunur. Toprak o kimse üzerine sıkışır, kaburga kemiklerini birbiri üzerine geçirir ve Allahü teâlâ onu bu yattığı yerden kaldırıncaya kadar, dâima azâb içinde bulunur" buyurmuştur.

Yine bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Bevlden sakınınız, kabir azâbı ondadır" buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise, "Kabir, âhıret konaklarının birincisidir. Ondan kurtulana, sonraki konaklar kolay olur. Kabirden kurtulmayana, ondan sonraki konaklar daha zor olup, azâbları daha şiddetlidir" buyuruldu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir gün iki kabir yanından geçiyordu. "Şu iki kimse azâbdadırlar. Bunların azâbları, büyük günahlardan ötürü değildir. Biri bevlden sakınmazdı. Diğeri ise insanlar arasında söz taşır, koğuculuk ederdi. Onun için azâb olunurlar" buyurdu. Başka, bir hadîs-i şerîfte de; "Mü'min olan meyyit için, kulum doğru söyledi sesi işitilir. Kabre Cennetten yaygı serilir. Cennet elbiseleri giydirilir. Meyyit için Cennetten bir kapı açılır. Kabre Cennet kokuları yayılır. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, güzel kokular saçan birisi gelir. Buna "Sen kimsin? Senin o hayırlı yüzün nedir?" diye sorar. Bunun üzerine "Ben, senin sâlih amelinim" der. Bunu işitince, "Yâ Rabbi! Kıyâmet çabuk kopsa! Yâ Rabbi, kıyâmet çabuk kopsa da, çoluk-çocuğuma ve mallarıma kavuşsam der" buyurulmuştur.

Hazreti Âişe (radıyallahü anha), "Peygamber efendiliniz (aleyhisselâm) Cehennemin fitnesinden ve azâbından, kabirin fitnesinden ve azâbından, zenginlik ve fakîrlik fitnesinin şerrinden ve Deccal'in fitnesinden Allahü teâlâya sığınırdı" buyurdu. Hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Geçmiş Peygamberler, şaşı, kör ve yalancı olan Deccal'in büyük fitne ve musîbet olduğunu haber verip, ümmetlerini, onun şerrinden ve zararından korkuturlardı" buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Mîzânda güzel ahlâktan daha ağır gelecek hiçbir şey yoktur" buyuruyorlar. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise, "Bir kimse kıyâmette mîzâna getirilir. Sonra her birinin büyüklüğü, gözün görebileceği uzunlukta olan doksan dokuz amel defteri getirilir. Bu defterlerde o kimsenin iyilik ve kötülükleri yazılıdır. Günahı sevâbından çok gelip, Cehenneme gönderilir. Cehenneme giderken, Allahü teâlâ katından bir ses duyulur: "Acele etmeyiniz. Onun tartılmayan bir şeyi vardır" der. Başparmağı ucu kadar bir şey getirilir. Üzerinde Lâ ilahe illallah Muhammedün Resûlullah yazılı olur. Sevâb kefesine konur. Böylece sevâbı, günahından ağır getir ve Cennete gitmesi emrolunur" buyuruldu.

Muhammed bin Hüseyn buyuruyor ki: "Biliniz ki, Allahü teâlâ Cennet ve Cehennemi, Âdem aleyhisselâmı yaratmadan önce

yarattı. Sonra Âdem aleyhisselâmı ve Havva vâlidemizi ve Cennet ve Cehennem ehlini yarattı. Bütün bunlar, Âdem aleyhisselâm Cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilmeden önce idi. Îmânın tadını tadan, İslâmiyete inanan hiç kimse, bunun böyle olduğunu inkâr etmez. Buna Kur'ân-ı kerîmin âyetleri, Peygamber efendimizin hadîs-i şerîfleri şâhiddir, Bunları inkâr edenlerden Allahü teâlâya sığınırız. Şayet birisi bunu bize izah et derse, deriz ki; "Allahü teâlâ, Âdem (aleyhisselâm) ile Havva vâlidemizi yaratmadı mı? Onları Cennetine yerleştirmedi mi? Bekâra sûresi otuzbeşinci âyetinde meâlen: "Biz demiştik ki: Ey Âdem, sen eşinle Cennette sakin ol. Onun, ni'metlerinden ikiniz de bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa nefslerinize zulmedenlerden olursunuz" buyurmadı mı? Yine "Zevcenle birlikte Cennette yerleş de, ikiniz dilediğiniz ni'metlerden yiyin. Fakat su ağaca yaklaşmayın ki, sonra zalimlerden olursunuz." Aynı sûrenin elliyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen "Yağmur rahmetinin önünde, rüzgârları müjdeci olarak gönderen o Allahdır. Nihâyet bu rüzgârlar, buhar ile yüklü ağır ağır bulutları kaldırıp yüklendiği zaman, bakarsın ki, biz onları ölmüş (kurumuş) memleketlere sevk etmişizdir. Böylece o bulutla, o yere su indiririz de, o su ile her çeşit meyveleri çıkarırız. İşte bu ölü araziden bitkileri çıkardığımız gibi, ölüleri de böyle çıkaracağız (dirilteceğiz). Gerekir ki, düşünür ve ibret alırsınız" buyurulmaktadır.

Allahü teâlâ daha sonra Âdem (aleyhisselâm) ile Havva'yı Cennetten yeryüzüne indirdi. Onların tövbelerini kabûl etti. Onları tekrar Cennetine koyacağını va'd etti. İblis'i de tard ederek, Cennetine tekrar dönmekten men etti. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Bekâra sûresi yirmiyedinci âyetinin tefsîrinde buyuruyor ki: "Âdem (aleyhisselâm), "Yâ Rabbî! Beni yed-i kudretinle yaratmadın mı?" diye sorunca, Allahü teâlâ "Evet yarattım" buyurdu. Âdem (aleyhisselâm) "Bana katından rûh üfürmedin mi?" dedi. Allahü teâlâ "Evet" buyurdu. Âdem (aleyhisselâm) "Yâ Rabbî! Bana rahmetin gadabını geçmedi mi?" dedi. Allahü teâlâ "Evet" buyurdu. "Yâ Rabbî! Beni daha önce Cennetinde oturtmadın mı?" diye sorunca, Allahü teâlâ "Evet" buyurdu. Âdem (aleyhisselâm) "Yâ Rabbî! Bildiğin gibi tövbe ediyorum. Tekrar oraya dönebilecek miyim?" diye sorunca, Allahü teâlâ "Evet oraya döneceksin" buyurdu.

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Cennete baktım, ekserisinin fakîrler ve müslümanlar olduğunu Cehenneme baktım, çoğunluğunun kadınlar olduğunu gördüm." Yine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Cennet ve Cehennem karşılaşırlar, Cehennem der ki, "Bana ne oluyor ki, ancak kibirlenenler ve çok mal sahipleri bana geliyor?" Cennet de der ki: "Bana ne oluyor ki, zayıflar ve fakîrler bana geliyor?" Allahü teâlâ Cehenneme, "Sen benim azâbımsın. Seninle dilediğime azâb ederim." Cennete, "Sen benim rahmetimsin. Seninle dilediğime merhamet ederim. İkinizi de dolduracağım" buyurur.

Diğer bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Ramazan-ı şerîfin ilk gecesi olunca, şeytanlar zincire vurulur. Cehennem kapıları kapanır. Ondan hiçbir kapı açık bırakılmaz. Cennet kapılarının hepsi açılır. Kapalı hiçbir kapı kalmaz. Bir münâdi şöyle seslenir: Ey Hayrı arayan! Hayra yönel. Ey şerri arayan! Ondan uzaklaş. Allahü teâlâ bu gecede birçok kimseyi Cehennemden âzâd eder" buyururlar.

Bütün bu zikredilenlerin hepsi Cennet ve Cehennemin yaratıldığına delâlet etmektedir. Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Cebrâil aleyhisselâma: "Mikaîl'i gülerken hiç görmedim" dedi. Cebrâil (aleyhisselâm) "Mikâil, Cehennem yaratıldığından beri gülmemektedir" buyurdu.

Aynı eserde, İslâmiyet hakkında ise şöyle demekledir, İslâmiyet beş şey üzerine bina edilmiştir. Bunlar Kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmektir. Îmân altmış küsur veya yetmiş küsur parçadır. En efdali Kelime-i şehâdet getirmektir. En aşağı derecesi, yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Haya da imândan bir şu'bedir.

Allahü teâlâ fadlı ve ihsânı ile Kur'ân-ı kerîmde bildiriyor ki; geçmiş ümmetlerden yahudiler, hıristiyanlar dinlerinde tefrikaya düştükleri için helak oldular. Mevlâmız, doğru yoldan fırkalara ayrılmanın, bâtıla meyletmenin helâka sebeb olduğunu bize öğretiyor ve bizi bundan nehyediyor. Doğru yoldan ayrılmak ancak hased ve buğz yüzünden olur. Kendilerinin bildiğini, başkalarının bilmesini istemezler. Allahü teâlâ buğz ve hasedin fırkalara ayrılmaya sebeb olduğunu beyân buyurarak, Bekâra sûresi ikiyüzonüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "İnsanlar îmân üzere bulunan tek bir ümmet idi. Sonra kimi îmân etmek, kimi küfre varmak sûretiyle ayrılığa düştüler. Bunun üzerine Allah, rahmetinin müjdecileri ve azâbının habercileri olmak üzere peygamberler gönderdi. İnsanlar aralarında ayrılığa düştükleri şeyde hak üzere hükmetmek için, o peygamberlere kitap gönderdi. Halbuki

kendilerine açık delîller geldikten sonra, aralarındaki zulüm ve hasedlerinden ötürü ihtilâfa düşenler, o kitab verilenlerden başkası değildir. Onların hak husûsunda ayrılığa düştükleri şeyde, Allah kendi izni ile peygamberlere îmân edenleri doğru yolda hidâyet buyurdu. Allah dilediğini doğru yola iletir" buyurmuştur.

Allahü teâlâ bize, kendilerine ilim verilenlerden ba'zılarının, başkalarına hased ettiklerini, düşmanlıkta bulunduklarını ve böylece helak olduklarını ve fırkalara bölündüklerini bildirmektedir.

Muhammed bin Hüseyn buyuruyor ki: "Şeytan, bir kişi ile beraber, iki kişiden uzaktır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-6, sh. 97

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 243

3) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 243

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 292

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 270

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 936

7) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-3, sh. 149

8) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 35

9) Ahlâk-ul-ulemâ

10) Eş-şeriatü

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-ÂBÜRÎ

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Âsım bin Abdullah el-Âbürî'dir. Künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Aslen Sicistan'ın Âbür köyündendir. İlim tahsil etmek için çok yer gezdi. Şam, Horasan ve Cezîre'de de kaldı. Birçok âlimden ilim aldı. Hadîs ve târih ilimlerinde eserler yazdı. "Menâkıb-ı İmâm-ı Şafiî" kitabının sahibidir. 363 (m. 974) senesinin Receb ayında Sicistan'da vefât etti. Vefâtında 80 yaşları civarındaydı.

Muhammed el-Âbürî, hadîs ve târih ilimlerinde büyük bir âlimdir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok seyahat yaptı. Ebü'l-Abbâs es-Serrâc, İbn-i Huzeyme, Ebû Arûbe el-Harrânî, Zekeriyyâ bin Ahmed el-Belhî, Mekhûl el-Beyrûtî, Muhammed bin Rebî el-Cîzî ve daha birçok âlimden bizzat dinleyerek ilim öğrendi. Kendisinden de; Ali bin Büşrâ el-Leysî, Yahyâ bin Ammâr es-Sicistânî ve daha birçokları ilim alıp, rivâyetlerde bulundu.

İbn-i Nâsıruddîn diyor ki, "Muhammed bin Hüseyn el-Âbürî, hadîs-i şerîf hafızı olup, ilim tahsil etmek için çok yer dolaşmıştı. Kıymetli eserler yazdı." Onun Menâkıb-ı Şâfiiye kitabı, meşhûrdur. Bu eserini çeşitli bâblar, konular hâlinde tertip etmiştir. Bu kitabında "Kureyş" kelimesi hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır: "Abdullah İbni Abbâs'a (radıyallahü anh), "Kureyşlilere niçin "Kureyş" ismi verilmiştir?" diye suâl edilince şu cevâbı verdi: "Kureyş, denizdeki bütün balıkların en büyüğüdür. Her zaman onlara galip gelir ve kahreder. O, deniz hayvanlarının en büyüğüdür. Bütün balıklara ve denizdeki diğer hayvanlara hükümrandır. İstediğinde onları yer. Bunun için Kureyşliler de "Kureyş" adı ile isimlendirilmişlerdir. Çünkü insanların en galibi ve onların en yiğididir." Onun bu eserinde, İmâm-ı Şâfiîye âit bir çok menkıbeler ve onun mezhebine âit fıkıh mes'elelerinin hükümleri yer almaktadır. Ayrıca bu eserde, onun mezhebinden olmayan kimselerden de bahsedilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 147

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 954

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 954

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 231

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-EZDÎ

Musul'da yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Ahmed bin Hüseyn bin Abdullah bin Yezîd bin Nu'man el-Mûsulî'dir. Babasının isminin "Hasen" olduğu da zikredilmektedir. Künyesi, Ebü'l-Feth el-Mûsulî'dir. El-Ezdî diye de meşhûrdur. Aslen Müsulludur. Doğum târihi belli değildir. Bağdâd'a gelip, orada hadîs-i şerîf öğrendi. Hadîs ilimlerine âit birçok eserler yazdı. 374 (m. 984) senesi Şevval ayında Musul'da vefât etti.

Ebü'l-Feth el-Ezdî, Bağdâd'da birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Ebû Ya'la el-Mûsulî, Heysem bin Halef bin Halef ed-Dûrî, Ali bin Sirâc el-Mısrî, Muhammed bin Cerîr et-Taberî, Ahmed bin Hasen bin Abdülcebbâr es-Sûfî, Ebû Arûbe el-Harrânî, Muhammed bin Muhammed el-Bağdâdî ve daha birçok âlimden ilim alıp rivâyette bulundu. Kendisinden de; İbrâhîm bin Ömer el-Bermekî, Hâfız Ebû Na'îm, Ahmed bin Feth bin Fergân ve daha pekçok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

Muhammed el-Mûsulî, hadîs hafızı idi. Yüzbinden daha fazla hadîs-i şerîfi râvileri ve senetleri ile birlikte ezberlemişti. Hadîs ilminde birçok eser yazdı. Sika (sağlam, güvenilir) bir râvi idi. Onun yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır:

1.Şerh-üş-Şihâblil-Kudâ'i

2. Fevâidü fi'l-hadîs

3. El-Cerhu ve't-ta'dîl fi'd-du'afâi min ricâl-il-hadîs

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"Gıybet etmenin keffâreti, gıybet ettiğin kimse için istiğfar etmendir. Onun için, "Ey Allahım! Bizi de, onu da mağfiret eyle!" diye duâ etmelisin!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 232

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 243

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 967

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 84

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1295

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 50

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 303

MUHAMMED BİN İSHÂK (İbn-i Huzeyme)

Büyük müctehidlerden. Künyesi, Ebû Bekr'dir. 223 (m. 838) senesinde Nişâbûr'da doğup, 311 (m. 924)'de yine burada vefât etti. Muhammed bin İshâk; büyük hadîs âlimlerinden olan İshâk bin Râheveyh'i, Muhammed bin Humeyd er-Râzî'yi dinledi. Fakat rivâyette bulunmadı. Çünkü o zaman henüz küçüktü. Fakat, Mahmûd bin Gaylân, Muhammed bin Ebân el-Müstemlî, Ahmed bin Menî gibi daha birçok âlimden (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur. Nişâbûr'da daha küçük iken, yolculuk sırasında Rey'e uğrayıp burada âlimleri dinlemiştir. Bunlardan başka, Bağdâd, Basra, Kûfe, Şam, Cezîre, Mısır ve Vâsıt gibi ilim merkezlerini, ilim elde etmek için dolaşmıştır. Ondan da; İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh), İmâm-ı Müslim (Sahihinin dışındaki kitaplarında), Ebû Amr bin Hamdân, Ebû Bekr Ahmed bin Mihrân el-Mukrî ve daha başka büyük âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır.

İbn-i Huzeyme, Şafiî mezhebindedir. Fıkıh ilmini çok iyi bilir, ilmi herkes tarafından kabûl edilirdi. Daha küçük iken hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinleyip, bu sahada pek yükseldi. Cerh ve ta'dîl ilmini (Hadîs-i şerîf rivâyet eden râvîlerin, rivâyetlerinin hangi sebeblerle kabûl edilip, edilemiyeceğini inceleyen ilmi) çok iyi biliyordu. O, büyük âlimlerin bulunduğu meclislerde mes'eleler hakkında rahatça konuşur, cevaplarını söyler, fetvâlarını verirdi. Hattâ, bir mecliste, meşhûr âlim Müzenî kendisine sorulan bir suâl üzerine susmuş, cevâbını İbn-i Huzeyme vermişti. Bunun üzerine Müzenî, suâli sorana "İbn-i Huzeyme, hadîsi benden daha iyi bilir" demiştir.

Âlimlerin hakkında söyledikleri:

İbn-i Hibbân onun için: "Yaşadığı asırda Sünnet-i seniyyeyi, onun asıl lâfızlarını ve ilâve edilen kısımları çok iyi bilendir. Hattâ, bütün Sünnet-i seniyyeyi gözünün önünde gibi bilen İbn-i Huzeyme'nin bir benzerini bu asırda görmedim" der. Kaffâl eş-Şâşî ise, "İbn-i Huzeyme, hadîs-i şeriflerin

ma’nâlarını ve onlardaki incelikleri cınbızla çeker gibi çıkarırdı” demektedir.

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Muhammed bin Yahyâ et-Teymî anlatıyor: “Emîr Ebû İbrâhim İsmail bin Ahmed Nişâbûr’a gelince, İbn-i Huzeyme ile beraber onu karşıladık. Kendisine zamanın âlimlerinden Ebû Amr el-Hıfâf ve şehrin diğer ulemâsını (âlimlerini) takdim ettik. Bunlar arasında büyük âlim Ebû Bekr Cârûdî de vardı. Emîrin, daha önce bu âlimlerle görüşüp tanışması olmadığı için, Cârûdî’yi İbn-i Huzeyme zannetti. İbn-i Huzeyme’yi tanımıyordu. Daha sonra İbn-i Huzeyme’yi kendisine takdim etmemize rağmen, emir, diğerlerine yaptığı iltifâtı ona yapmadı. Ebû Amr, emîrin solunda idi. Emîre bir şeyler anlatıyor idi. Bu sırada emir, Ebû Amr’a fey ile ganîmet arasındaki farkı sorunca, Ebû Amr “Bu suâli üstadımız, İbn-i Huzeyme halleder” dedi. Emîr işin farkına yeni varmıştı. Kapıcıya İbn-i Huzeyme’yi çağırmasını emretti. Gelince, kendisini çok iyi karşıladı. Onu kucakladı. İlk karşılaşmada, kendisine gereken alâkayı göstermediğinden dolayı kusuru için özür diledi. Sonra, aynı suâli kendisine sordu. İbn-i Huzeyme, emîre mevzû ile alâkalı âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri okudu. Gerekli açıklamaları yaptı. Okuduğu hadîs-i şerîfleri saydık. Ravîleriyle beraber 170 küsuru bulmuştu. Bundan dolayı emîrin takdîrini kazandı”

Ebû Ali Hüseyn bin Muhammed el-Hâfız; “Muhammed bin İshâk gibisini görmedim. O, fıkıh ile alâkalı hadîs-i şerifleri, Kur’ân-ı kerîmden bir sûreyi ezberleyen kimse gibi ezberlerdi” dedi.

Büyük âlim Hâkim; “İbn-i Huzeyme’nin faziletlerine dâir yanımda yazılı çok ma’lûmat vardır” demiştir.

Tâcüddîn es-Sübkî de, Tabâkât-ı kübrâ’sında şöyle der: “O, çok çeşitli ilimleri kendisinde topladı. Onunla kimse münâzara edemezdi. Seçkin âlimler onunla boy ölçüşmekten âciz kalmıştır. Nişâbur’da kalıyordu. Orada ilimde bir tane idi. Halbuki orada ilimde yüksek derecelere ulaşmış âlimler de vardı. Her taraftan, istifâde etmek için ona gelirlerdi. Herkes ondan fetvâ alırdı.

Birgün İbn-i Huzeyme’ye, “Bu kadar ilme nasıl kavuştun?” diye sordular. O, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) “Zemzem suyu ne için içilirse, onun için olacağını” buyurduğunu söyleyip, “Ben zemzem suyunu içerken, Allahü teâlâdan fâideli ilim istedim” demiştir.

Yine ona, “Kendiniz için elbise yaptırsaydınız, daha iyi olmaz mıydı?” denildiği zaman, “Ben kendime pek ehemmiyet vermiyorum. Halbuki, birkaç elbisem bile var” demiştir.

İbn-i Huzeyme şöyle der: “Bir eser yazacağım zaman, istihâre yaparım. Eğer, hayırlı olduğuna kalbim kanâat getirirse, yazmaya başlarım.”

İbn-i Huzeyme (radıyallahü anh), misâfirlerine ikram ve cömerdlik husûsunda Hâtem-i Tâî gibi idi. Bir düğün ziyâfeti tertip edip, bütün kasaba halkını da’vet etmişti. Gelen da’vetlilere pekçok ikramlarda bulundu. Ancak sultanlar böyle bir ikramda bulunabilirdi.

Muhammed bin Fadl der ki: “Dedem Ebû Bekr hiçbir şey biriktirmez, ne varsa ilim sahipleri için sarf ederdi.”

İbn-i Huzeyme (radıyallahü anh) çok âlim yetiştirdi. Hattâ ba’zı talebeleri, zamanın tanınmış âlimleri ve devlet adamları yanında parmakla gösterilir hâle gelmişlerdi. Bunu çekemeyen Ehl-i sünnetten olmayan bozuk i’tikâda sahip olan haşeviyye, cehmiyye ve mu’tezileye mensûb kişiler, İbn-i Huzeyme’nin talebelerinden ba’zılarını aldattılar. Onları dînî mevzûlarda şüpheye düşürdüler, İbn-i Huzeyme ile talebelerinin arasında fitne çıkarmaya çalıştılarsa da, Allahü teâlâ yüce lütfu ile onlara fırsat vermedi. Ebû Bekr bin Huzeyme’ye (radıyallahü anh) yardım eyledi.

Hâfız Zehebî (radıyallahü anh), Tezkiret-ül-huffâz’da bu mevzû ile alâkalı olarak şöyle der: “Ebû Bekr Muhammed bin Hamdûn ve âlimlerden bir topluluk anlattı; İbn-i Huzeyme yaşça ilerlemiş, ilmî yönden de zamanının tek âlimi derecesine erişmişti. Talebeleri hem fetvâ işlerinde ve hem de sultânın meclislerinde en önde geliyor, kıymetli eserler yazıyorlardı. Bu sıralarda, mu’tezilî olan Mensûr et-Tûsî, İbn-i Huzeyme’nin derslerini dinlemek için gelip gidiyordu. İbn-i Huzeyme, talebelerinin kelâmî (i’tikâdla alâkalı) mevzûlara dalmasına müsâade etmezdi. Mu’tezilî olan bu şahıs, vâ’iz birisi olan Ebû Abdurrahmân ile beraber olup: “İbn-i Huzeyme, kelâm ilmine müsâade etmiyor, onu yasaklıyor” demeye başladılar. Bu husûsta kendilerine taraftar bulup, talebeler arasında fitne ve fesad çıkarmaya çalıştılar, fakat muvaffak olamadılar.

Muhammed bin İshâk bin Huzeyme (radıyallahü anh) anlatır: “Kardeşim Ahmed, çok ibâdet eden, zâhid bir kimse idi. Dünyâ malından hiçbir şeyi yoktu. Bu hâlde iken kendini zorlar, her sene kurbân keserdi. Ne kadar sıkıntı çekse, bu ibâdeti terk etmezdi. Bu kardeşim, dünyâdan göçtü, Rü’yâda gördüm ki, kıyâmetteyiz. Bütün insanlar Arasat meydanında toplanmışlar. Aniden kardeşimi gördüm. Bir eşini görmediğim çok güzel bir at üzerinde idi. Ayrıca bir çok binek huzûruna toplanmıştı. Kardeşime “Allahü teâlâ sana ne yaptı?” dedim. “Allahü teâlâ beni bağışladı” dedi. “Allahü teâlânın seni bağışlama sebebi ne idi?” dedim. O da şöyle anlattı: “Birgün Cum’a Câmii’nde namaz kılıyordum. Cebimde bir gümüşüm vardı. Bir ihtiyâr geldi. Direğin önünde durup “Allahü teâlâ bana bir gümüş verene merhamet etsin, borcum var. Alacaklım da beni sıkıştırıyor, kötü sözler söylüyor” dedi. Namazı çabuk kılıp, bir gümüşü ona verdim. Beni kabre koyup, gittikleri zaman bir ses duydum. “Ey Ahmed bin İshâk! Bir muhtaca merhamet ettin. Biz de sana rahmet eyledik. Yaptığın her şeyi affeyledim. Seni Cennet ve cemâlime lâyık eyledim” diyordu. Kardeşime, yanındaki bineklerin ne olduğunu sordum. “Bunlar, benim kestiğim kurbanlardır. Üzerinde olduğum binek ise, ilk kurbanımdır” dedi. “Şimdi nereye gidiyorsun?” dedim. “Cennete gidiyorum” dedi ve gözümden kayboldu.”

İbn-i Huzeyme’nin (radıyallahü anh) 40’ı âşkın eseri vardır. Hepsi de sağlam ve muteberdir. Bu eserlerden ba’zısı: 1. Kitâb-üt-tevhîd ve İsbât-ı Sıfât-ır-Rab 2. Muhtasar-ül-muhtasar. Bu, Sahîh-i İbn-i Huzeyme diye isimlendirilir.

Kitâb-üt-tevhîd’inde rivâyet edilen hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Bir kere Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize et yemeği getirilmişti. Kol tarafından bir parça önüne kondu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz etin bu kısmını severdi. Ondan (mübârek ön dişleriyle) bir lokma kopardı. Sonra şöyle buyurdu: “Ben, kıyâmet gününde insanların efendisiyim. Bu niçindir, biliyor musunuz?”buyurarak, şu beyânda bulundular “Dünyâda gelmiş geçmiş ne kadar insan varsa, hepsini Allahü teâlâ kıyâmet gününde, düz ve geniş bir meydanda toplayacaktır. Burası öyle bir yerdir ki, orada birisi seslenince sesini herkese duyurabilir. Bakan bir kimse de, mahşerde bulunanların hepsini görebilir, işte burada güneş, (bütün hararet ve sıcaklığı ile) yaklaşır, öyle olur ki, artık insanların gam ve sıkıntısı dayanılamıyacak ve tahammül olunamıyacak bir dereceye ulaşır. Bunun üzerine, insanlar birbirine: “İçerisinde bulunduğunuz şu sıkıntılı ve meşakkatli durumu görüyorsunuz. Rabbinizin katında size şefaat edecek birisine niçin bakmıyorsunuz?” diyecekler. Bunun üzerine mahşerde bulunanlar birbirlerine “Haydi Âdem’e (aleyhisselâm) gidiniz” diyecekler.

Âdem’in (aleyhisselâm) yanına gelerek: “Ey Âdem! Allâhü teâlâ seni yed-i kudreti ile yarattı. Sana kendi rûhundan üfledi. Meleklere emredip, onları sana secde ettirdi. Rabbine bizim için şefaat dile. İçinde bulunduğumuz şu hâli ve başımıza gelen musîbeti görüyorsun” diyecekler.

Âdem (aleyhisselâm)da onlara: “Rabbim bugün celallidir. Bundan önce böylesine gazâb etmediği gibi, bundan sonra da bu şekilde gazâb etmez. Hem sonra, Allahü teâlâ beni Cennet meyvesi yemekten men etmişti de, buna rağmen ben ondan yemiştim. (Artık bundan sonra size şefaat edecek durumum yok. Ben şimdi kendi hâlimi düşünüyorum): Vay nefsim, vay nefsim! Siz, benden başka bir şefaatçi bulup, ona gidiniz. Nûh’a gidiniz” diyecek. Onlarda Nûh’a (aleyhisselâm) gidecekler ve “Ey Nûh! Sen, Allahü teâlâ’dan başkasına ibâdet eden insanlara gönderilen resûllerin şüphesiz büyüklerindensin. Allâhü teâlâ seni Kur’ân-ı kerîmde “Çok şükreden kul” diye isimlendirdi. (Ne olur) Rabbinin katında bize şefaat eyle. İçerisinde bulunduğumuz ve şu başımıza gelen acıklı hâli görüyorsun” derler. Nûh (aleyhisselâm) da onlara: “Azîz ve celîl olan Allâhü teâlâ bugün celallidir. Daha böylesine gazâblanmamıştır. Ve bundan sonra da böyle gazâblanmaz. Sonra, benim bir endişem var. Vaktiyle kavmimin helak olması için duâ etmiştim. (Bu bakımdan, ben şimdi hâlim nasıl olur diye kendimi düşünüyorum): Vay nefsim, vay nefsim! Siz gidiniz, başka şefaatçi arayınız, İbrâhîm’e gidiniz” der. Bunun üzerine onlar, İbrâhîm’e (aleyhisselâm) giderler. “Ey İbrâhîm! Sen yeryüzündeki insanlardan, Allâhü teâlânın Peygamberi ve Allâhü teâlânın dostu olan bir zâtsın. Allâhü teâlânın nezdinde bizim için şefaat eyle! Şu acıklı hâlimizi görüyorsun” diyecekler, İbrâhîm (aleyhisselâm) da; “Bugün Rabbimin celâl sıfatı tecellî etmiştir. Bundan önce böyle gazâb etmediği gibi, bundan sonra da böyle gazâb etmez der ve onlara mazeret beyân eder. “Onun için şimdi kendi nefsimi düşünüyorum. Vay nefsim, vay nefsim! Siz kendinize başka bir şefaatçi arayınız, Musa’ya gidiniz” diyecektir. Onlar da Musa’ya (aleyhisselâm) gidip: “Ey Mûsâ! Sen Allahü teâlânın resûlüsün. Allahü teâlâ seni, resûl yapmak ve seninle

konuşmak süretiyle insanlardan üstün kıldı. Rabbinin katında bize şefaatçi ol. Gördüğün gibi, biz çok acı ve ızdırap içindeyiz.” Mûsâ (aleyhisselâm) onlara: “Rabbim bugün celallidir. Bundan önce O, ne böyle görülmüş ve ne de görülecektir. Hem sonra ben, bir adam öldürdüm. Halbuki onu öldürmekle emrolunmamıştım. (Şimdi ben nefsimi düşünüyorum.) Ah nefsim, ah nefsim! Siz gidin, başka şefaatçi arayın, Îsâ’ya (aleyhisselâm) gidin” der. [Kasas sûresinin 18. âyet-i kerîmesinden i’tibâren bildirildiği üzere, Firavun’un adamlarından bir Kıptî ile Musa’nın (aleyhisselâm) kavminden bir adam dövüşüyordu. Musa’nın (aleyhisselâm) kavminden olan şahıs yardım isteyince, Hazreti Mûsâ, yardımına koştu. Göğsüne vurduğu yumrukla Kıptî yere serildi. Ancak, (“Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulm ettim. Beni af ve mağfiret eyle” dedi. Allahü teâlâ da onu affetti) meâlindeki âyet-i kerîme ile Hazreti Mûsâ mağfiret olunmuştur.] Onlar da Îsâ’ya (aleyhisselâm) gidip: “Ey Îsâ! Sen Allahü teâlânın Resûlüsün. Allahü teâlâ tarafından Meryem’e konulan bir mu’cize ve mukerrem kılınmış bir rûhsun, sen beşikte daha sabî (bebek) iken insanlara konuştun. Rabbinden hakkımızda şefaat dile. Ne hâlde olduğumuzu görüyorsun” derler. Îsâ(aleyhisselâm) da onlara, “Rabbim bugün celâl sıfatıyla tecelli buyurmuştur. Öyle ki, daha önce bunun benzeri bir gazâb ve celâl görülmediği gibi, bundan sonra da benzeri görülmeyecektir”, diyecek ve o da bir mazeret beyân edecek ve “Ah nefsim, ah nefsim” diye endişesini bildirerek, “Benden başka bir şefaatçi bulunuz,
Muhammed’e (aleyhisselâm)gidiniz” diyecek. Onlar da Muhammed’e (aleyhisselâm) varacak, “Ey Muhammed! (aleyhisselâm) Sen Allahü teâlânın resûlü ve son peygamberisin. Allahü teâlâ, geçmiş ve gelecekte yapılması muhtemel bütün günahlarını af ve mağfiret etmiştir. Allahü teâlânın nezdinde bizim için şefaatçi ol” diyecekler. Bunun üzerine ben, Arş-ı a’lânın altına gideceğim. Allahü teâlâya secdeye kapanacağım. Secdemde Allahü teâlâ daha önce hiçbir peygambere açıp, ilham etmediği hamd ve senaları bana ilham buyuracaktır. Bu bana ilham edildiği şekilde Allahü teâlâya hamd ve sena ederim. Sonra Allahü teâlâ, “Yâ Muhammed! Başını kaldır, iste. Dilediğin verilecektir. Şefaat eyle, şefaatin kabûl edilecektir” buyurur. Daha sonra, başına secdeden kaldırıp, “Yâ Rabbi ümmetim! Yâ Rabbî ümmetim, Yâ Rabbî Ümmetim diye ümmetim için şefâatta bulunacağım.” Bunun üzerine “Yâ Muhammed! Ümmetinden hesap ve suâle lüzum olmıyanları Cennet kapılarından, sağ kapıdan Cennete koy, onlar bundan başka, Cennetin öbür kapılarında da insanlar ile ortaktır” buyurulacaktır.” Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz: “Hayatım yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Cennetin kapı kanâdlarından iki kanadın arası, Mekke ile Himyer yahut Mekke ile Busrâ arası kadar geniştir” buyurmuştur. (Himyer, San’a şehrinin eski adıdır. Mekke-i mükerremeye 855 km. uzaklıktadır. Busrâ, Şam’ın 90 km. güneydoğusundadır. Havran mıntıkasında bir şehirdir.)

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki:

“Her Peygamberin ümmeti hakkında yaptığı bir duâ vardır. Ben ise, duâmı, kıyâmet günü Ümmetime şefaat için sakladım.”

“Şefaatim, ümmetimden, büyük günahı olanlar içindir.”

“(İnanarak) Lâ ilahe illallah diyen ve kalbinde zerre miktarı hayır bulunan kimse, Cehennemden çıkarılır.”

Ebû Sa’îd-il-Hudrî rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Ümmetim arasında birçok kimseler vardır ki, onlardan bir kişi, insanlardan bir topluluğa şefaat eder. O topluluk onun şefaati sebebiyle Cennete girerler. Yine o kişilerden birisi, kendi aile ve çoluk çocuğuna şefaat eder de, onlar, onun şefaatiyle Cennete girerler.”

Muâz bin Cebel rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: “Kim, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın resûlü olduğuna kalbinden samîmi ve doğru olarak inandığı hâlde ölürse, Cennete girer.”

Sâlim (radıyallahü anh) babasından rivâyet etti. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Üç kişi vardır ki, Allahü teâlâ kıyâmet gününde onların yüzüne
bakmaz: (Birincisi), ana-babasına karşı gelen, (İkincisi), içki içmeye devam eden (Üçüncüsü), verdiğini başa kakan.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlatıyor: Abdullah bin Ubey yüksekçe bir evin duvarı dibinde gölgeleniyordu. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) oradan geçti. Bunun üzerine Abdullah bin Ubeyy, “Ebû Kebşe’nin oğlu [ya’nî Resûlullah (aleyhisselâm)] bizi toza-toprağa, boğdu” dedi. Bu sözü duyan oğlu Abdullah bin Abdullah “Yâ Resûlallah! Seni Peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, istersen sana

onun başını getireyim" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): "Sakın öyle bir şey yapma. Bilakis babana iyi davran, onunla iyi geçin" buyurdu. Abdullah bin Abdullah, îmân etmeyen babasını öldürmek istiyor, fakat Resûlullah (aleyhisselâm) "Babanı öldürme" buyurup, ona bunun için izin vermiyordu.

Hibbân bin Vâsi, kavminin yaşlılarından bildiriyor: Bedir muharebesinde Resûlullah (aleyhisselâm) elinde bulunan bir çubukla ordunun saflarını tanzim ediyordu. Sevâd bin Guzeyye'nin yanına gelince, çubukla onun karnına dokundu. "Yâ Sevâd! Hizaya gel" buyurdu. Çünkü o, biraz ileri doğru çıkmıştı. Bunun üzerine Sevâd, "Yâ Resûlallah, canımı acıttın. Halbuki Allahü teâlâ seni Hak dinle, âdil hareket etmen için gönderdi. Kısas yapmama izin ver" dedi. Onun bu sözü üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek karnını açtı, "Haydi sen de benim sana yaptığım gibi yap" buyurdu. Sevâd, hemen Resûlullahın, mübârek karnını kucaklıyarak öptü. Resûlullah efendimiz "Niçin böyle yaptın yâ Sevâd?" diye sorunca Sevâd: "Yâ Resûlallah! Bildiğiniz gibi muharebeye başlıyoruz. Seninle bu son görüşmemizde, cildimin cildine değmesini istedim. Onun için böyle yaptım" dedi.

Sa'd bin Ebû Vakkas anlattı: Dinaroğullarından bir kadının kocası, kardeşi ve babası, Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte muharebeye katılıp, şehîd düşmüşlerdi. Bu kadına kocasının, kardeşinin ve babasının şehîd oldukları haberi gelince, o, "Resûlullah (aleyhisselâm) nerede, O'na bir şey oldu mu?" diye sordu. Orada bulunanlar "Hayır, Resûlullaha hiçbir şey olmadı" dediler. Bunun üzerine o kadın: "Öyleyse Resûlullahı gözümle görmek istiyorum" dedi. Kadına Resûlullahı gösterdiler. Kadın, Resûlullahı (aleyhisselâm) görünce: "Yâ Resûlallah! Sen kurtuldun ya başkası önemli değil" dedi.

Usâme bin Zeyd şöyle anlatmaktadır. Resûlullah (aleyhisselâm) bizi Cüheyne kabilesinin bir parçası olan Hurfe üzerine hücum ettik. Onların içerisinde birisi vardı ki, bize pek şiddetli saldırıyor, kaçanları ise himâye ediyordu. Ensârdan birisi ile onun etrâfını sardık. Başka yapacağı bir şeyi kalmadığını görünce: "Lâ ilahe illallah" dedi. O böyle söyleyince, Ensârdan olan zât onu öldürmekten vazgeçti. Fakat ben onu öldürdüm. Sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına geldik. Olanları anlattık. Resûlullah (aleyhisselâm), "Yâ Üsâme, kime güvenip de "Lâ ilahe illallah" diyen birini öldürdün?" diye sorunca ben: "Yâ Resûlallah! Ölümden kurtulmak için öyle söyledi" dedim. Tekrar Resûlullah (aleyhisselâm),"Yâ Usâme! Kime güvenip de, "Lâ ilahe illallah" diyen birini öldürdün?" diye sordu. Bunun üzerine Usâme bin Zeyd "Resûlullahı Hak dinle yönlendiren Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Resûlullah (aleyhisselâm) her soruyu tekrarladıkça ben, keşke o güne kadar müslüman olmayıp, o gün müslüman olmuş olsaydım ve onu öldürmeseydim" dedim. Sonra, "Bundan sonra vallahi, "Lâ ilahe illallah diyeni öldürmiyeceğim" diye söz verdim. Resûlullah (aleyhisselâm), "Benden sonra mı yâ Usâme?" dedi. "Evet, senden sonra" dedim.

Resûlullah (aleyhisselâm), İslâm ordusuyla birkaç gün yürümüşlerdi. Bu sırada ordudan, Ebû Hayseme ayrılıp, geri döndü. Sıcağı pek şiddetli bir günde, ailesinin yanına geldi. Ailesi bahçedeki gölgeliklerde bulunuyordu. Etrâfı sulayarak serinletmişti. Ebû Hayseme için sular soğutmuş, yemekler hazırlanmıştı. Ebû Hayseme kapıda durdu. Hanımına ve hazırladıklarına baktı. Sonra: "Resûlullah (aleyhisselâm) güneş altında, toz-toprak içinde muharebe etsin, Ebû Hayseme de, serin gölgede hazırlanmış lezzetli yemekler yiyerek hanımının yanında, malının yanında otursun. Bunu adâlet de, insaf da kabûl etmez, Allahü teâlâya yemîn ederim ki, gölgeliğe girmiyeceğim, gidip Resûlullaha kavuşacağım. Bana azık hazırlayın" dedi. Dediği yapıldı. O da devesini getirdi. Devesine binip, Resûlullaha ulaşmak üzere yola çıktı. Tebük'e vardığı zaman, Resûlullaha (aleyhisselâm) yetişti. Ebû Hayseme yolda, Umeyr bin Vehb el-Cehmî'ye rastgeldi. O da Resûlallahın ordusuna katılmak için yola çıkmıştı. Tebük'e yaklaştığı zaman, Ebû Hayseme, Umeyr bin Vehb'e: Benim bir suçum var. Sen geride kal. Ben Resûlullahın yanına yalnız gideceğim" dedi. Umey, Ebû Hayseme'nin isteği üzere geride kaldı. Ebû Hayseme hemen Tebük'ün yanında, Resûlullahın yanına doğru yaklaşmaya başladı. Müslümanlar, yolda gelen birisi olduğunu, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) haber verdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) "İnşâallah Ebû Hayseme'dir" buyurdu Ebû Hayseme, devesinden inip Resûlullâha selâm verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) ona: "Tehlikeye yaklaşmıştın" buyurdu. Ebû Hayseme olanları Resûlullâha (aleyhisselâm) anlattı. Resûlullah da ona "İyi yapmışsın" buyurup hayır duâda bulundu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kitâb-üt-tevhîd ve isbât-ı Sıfat-ir-Rabbi

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 39

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 720

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 262

5) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 264

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1075, 1406

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 29

8) El-A’lâm cild-6, sh. 29

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 119

MUHAMMED BİN KÂSIM (İbn-i Enbârî)

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. Künyesi, Ebû Bekr Enbârî’dir. 271 (m. 884) senesinde doğdu. 328 (m. 940)’de vefât etti. Edebiyat ve lügatta zamanının en büyük âlimidir. İsmail bin İshâk el-Kâdı, Ahmed bin Heysem bin Hâlid el-Bezzâz, Muhammed bin Yûnus el-Kadîmî, Ebû Abbâs Sa’lebâ, Muhammed bin Ahmed bin Nadr ve zamanının diğer âlimlerinden ilim almıştır. Faziletli ve sadâkat sahibi bir zât idi. Kendisinden; Ebû Amr bin Hayviyeh, Ebû Hüseyn İbn-i Bevvâb, Ebû Hasen Dâre Kutnî, Ebû Fadl bin Me’mûn, Ahmed bin Muhammed el-Cerrâh, Muhammed bin Abdullah ve diğer âlimler ilim almışlardır. Tefsîr, hadîs ve târihi konuların yanında pekçok şiir ezberlemişti. Bunları, ezberden talebelere imlâ ettirir, yazdırırdı.

Muhammed bin Kâsım kuvvetli hafızasıyla ve pekçok ilmî mes’eleyi ezberlemekle meşhûr olup, zâhid (dünyâya hiç düşkün olmayan) ve mütevâzi bir zât idi. Bir defasında hastalanmıştı. Dostları ziyâretine gittiler. Babasının pek üzgün ve endişeli olduğunu gördüler. Bu kadar endişe etme, üzülme dediler. Babası şöyle cevap verdi: “Nasıl üzülüp endişelenmeyeyim. O, şu gördüğünüz kitapların hepsini ezbere biliyor” diyerek kitaplarını gösterdi. Kendisi de, onüç sandık dolusu kitap ezberlediğini söylemiştir. “Garîb-ül-hadîs”, “Şerh-ül-kâfî”, “El-Müzekker vel-Müennes”, “Risâlet-ül-müşkil”, “İlhâcât”, “El-Vadih fin-nahv”, “Edeb-ül-kâtib”, “Er-Reddû alâ men halefe mushâfe Osman” gibi eserleri vardır.

İbn-i Enbârî buyurdu ki: “Ey Allahım! Bütün mahlûkâtı, ilminle, irâde ve kudretinle yarattın. Onlar arasından hâlis kullarını seçtin. Bu kullarını, vahyini kendilerine teslim etmek için emîn (güvenilir) ve emirlerine uyan kimseler olarak kıldın. Onları beğendiğin ve râzı olduğun bir din olan müslümanlığa da’vet eden, onu insanlara anlatan kimseler kıldın, İslâmiyeti insanlara bildirmek için vahiy gönderdin. Bütün insanları ve cinleri O’na da’vet ettin. Müslümanlığa yapışanları muhafaza eyledin. Müslümanlıktan başka bir din, senin katında makbûl değildir. Senin yanında müslümanın, îmân sahiplerinin ameli kıymetlidir. Îmân etmiyenlerin amelinin hiçbir kıymeti yoktur. (Çünkü amel, îmân varsa Allahü teâlânın katında kıymet bulur.) Yâ Rabbi! Gönderdiğin Peygamberler (aleyhisselâm) senin emirlerini insanlara ulaştırdılar. Kendileri de senin emirlerine itaat eylediler. Habîbin Hazreti Muhammed’i (aleyhisselâm) göndermek sûretiyle Peygamberlik kapısını kapadın. Artık ondan sonra Peygamber (aleyhisselâm) gelmiyeceğini bildirdin. En büyük ikramını ve ihsânını Hazreti Muhammede (aleyhisselâm) yaptın. O’na husûsî ihsânlarda bulundun. O’nu vahyin hakkında emîn (güvenilir) kıldın. O’nu açık bir yol olan İslâmiyet ile gönderdin. İslâmiyet, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Hazreti Muhammed’in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve Peygamberi olduğuna inanmayı emreder. Namaz kılmayı, zamanında kılmayı ve namaz kılmakta gevşeklik yapmamayı ister, İslâmiyet oruç tutmayı, zengin ise müslümanın zekât vermesini, gücü yetiyorsa hacca gitmesini emreder, İslâmiyet, Cum’ayı ve cemâatle namazı emreder, İslâmiyet, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkeri (iyiliği emredip, kötülükten alıkoymayı) emreder, İslâmiyet, insanların güçsüzlere ve fakîrlere yardım etmesini, merhametli ve şefkatli olmasını emreder. Müslümanın iyi ve sâlih kimselerle oturup kalkmasını, kötü kimselerden uzak kalmasını tavsiye eder. Yâ Rabbî! İslâmın aydınlığı ile cehâleti yok ettin. Onunla, yanlış ve sapık yolların ateşini söndürdün.”

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 143

2) Târih-i Bağdâd cild-3, sh. 181

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 341

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 69

5) Tezkîret-ül-huffâz cild-3, sh. 842

6) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 212

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 315

8) El-A’lâm cild-6, sh. 334

9) Tabakât-ı müfessirîn cild-2, sh. 226

MUHAMMED BİN KÛTIYYE

Endülüs-Kurtuba’da yetişen âlimlerin büyüklerinden. Hadîs, fıkıh, edebiyat, lügat, sarf ve nahiv ilimlerinde yüksek bir âlimdir. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Abdülazîz bin İbrâhîm bin Îsâ bin Müzâhim el-İşbîlî, el-Kurtubî’dir. “İbn-i Kûtıyye” ve “Ebû Bekr” künyeleri ile meşhûrdur. Ailesi aslen Endülüs’ün (İspanya’nın) İşbiliyye şehrindendir. Babası, melik Nasır tarafından İşbiliyye kadısı (hâkimi) olarak ta’yin edildi. Kendisi Kurtuba’ya yerleşti. Doğum târihi belli değildir. Nûh aleyhisselâmın oğlu Hâm’ın evlâdından Kût’a nisbet edilmiş olup “İbn-i Kûtıyye” künyesi ile meşhûr oldu. Bunun mensûb olduğu Kût ailesi, İbrâhîm aleyhisselâm zamanında Endülüs’e yerleşmişlerdi. 367 (m. 977) senesi Rabî-ül-evvel ayının son haftası Çarşamba günü vefât etti. Perşembe günü ikindi namazı vaktinde Kureyş kabristanına defn edildi.

İbn-i Kûtıyye, hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek bir âlimdir. Bu ilimlerde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi idi. Hadîs-i şerîf hafızı olup, yüzbinden çok hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Çok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. O, İşbiliyye’de iken İbn-i Kûk’tan, Muhammed bin Ubeyd ez-Zübeydî’den, Sa’îd bin Câbîr’den, Ali bin Ebî Şeybe’den, Kurtuba’da iken de Tâhir bin Velîd’den, Muhammed bin Mügs’den, Kâsım bin Asbâğ’dan, Eslem-ül-Kâdı’dan ve bunların benzeri olan daha pekçok âlimden bizzat dinleyerek ilim aldı.

Arab edebiyatının lügat, sarf ve nahiv bilgilerinde zamanındaki âlimlerin en önde gelenlerinden oldu. Kendisini bu ilimlerde imâm kabûl etmişlerdi. Asrının âlimleri arasında üstâdlık, imamlık derecesine yükselmişti. Bu ilimlerin bütün usûllerini ezbere biliyordu. Endülüs ve insanlık târihine âit haberleri ezberlemişti. “Endülüs Târihi” adındaki kıymetli bir eseri vardır. Endülüs’te kurulan devletlerin emirleri, başkanları ile, orada yetişen fıkıh âlimlerinin ve şâirlerin hayatlarını çok iyi biliyordu. Çok şiir ezberlemişti. Başkaları, ondan çok şiir öğrendiler.

İbn-i Abdurraûf Tabakât’ında diyor ki, “Ebû Bekr (İbn-i Kûtıyye), Endülüs’te yetişen fıkıh âlimlerinin büyüklerinden birisi ve edîblerinin reîsi, en büyüğü idi. Arabçanın lügat ve gramer bilgilerini ezberlemişti. Garîb ve nâdir ifâdeleri, mes’elelere örnekleri ve darb-ı meselleri çok iyi biliyordu. Târih ve hadîs ilimlerinde âlim idi. Şiirde üstün bir yeri olup, lâfızların doğrusuna ve ma’nâların açık şekline vâkıftı. O, din âlimlerinin de imâmı idi. Fıkıhda ve hadîsde çok titizlik gösterir ve mürüvveti çok olurdu. Arabçanın nahiv bilgisini iyi biliyordu. Bu ilimde asrının âlimlerine üstâd, rehber olmuştu. Bu konuda çok güzel eserler kaleme almıştır. Endülüs târihini, kurulan devletleri ve başkanlarını, âlimlerinin hallerini ezbere biliyordu.”

İbn-i Kûtıyye çok uzun yaşadı. Birkaç nesil kendisinden ilim aldı. Zamanın kadıları, şûra heyeti a’zâları, hattatları ve sultanların çocukları ve daha birçok kimseler ilim öğrenmek için yanına gelirlerdi. Çok ibâdet ederdi. Kurtubadan birçok kerreler hac için Mekke-i mükerremeye gelmiştir. Vera’ ve takvâsı çoktu. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

Kitâbü tasârîfi’l-efâl: Lügat ilminde emsalsiz bir eserdir. Kendisinden sonra böyle bir eser yazılmamıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kitâb-ül-maksûr vel-memdûh

2) Şerhu risâlet-i edebi’l-kitâb

3) Târîh-i Endülüs

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 84

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 368

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 62

7) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 262

8) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 198

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 49

MUHAMMED BİN MAHLED

Hadîs, fıkıh ve târih âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, ismi Muhammed bin Muhallid bin Hafs'dır. Bağdâd'ın doğusunda yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş bir mahalle olan Dûr'da 233 (m. 848) yılında doğdu. Bundan dolayı Dûrî nisbet edildi. Attâr lakabı verildi. Daha çok İbn-i Muhallid diye tanındı. 331 (m. 943) yılında doksanyedi yaşında Bağdâd'da vefât etti.

Öğrenecek yaşa geldiği zaman, kendisini ilmî bir çevre içinde bulan Ebû Abdullah Muhammed bin Muhallid Attâr Dûrî, devrinin en meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Büyük âlimlerle sohbet etti. Ebû Saîb Selem bin Cennâde, Ya'kûb bin İbrâhîm Devrekî, Fadl bin Ya'kûb rûhâmî, Ebû Huzâfe Ahmed bin İsmail Sehmî, Zübeyr bin Bekkâr, Abbâs bin Yezîd Behrânî, Fadl bin Sehl A'rec, Ebû Yahyâ Muhammed bin Sa'îd Attâr, Muhammed bin İsmail Hassanî, Ahmed bin Osman bin Hakîm Evdî, Eşkâb'ın oğulları Ali ve Muhammed, Muhammed bin Hassan Ezrâk, Muhammed bin Osman bin Kerrâme, Hasen bin Arefe, Müslim bin Haccâc ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmek için her türlü sıkıntıya katlandı. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hafız oldu. Fıkıh ilminde yüksek derecelere erişti. İlminin çokluğu, rivâyetinin sağlamlığı, ibâdete düşkünlüğü, emânete riâyeti ile meşhûr oldu. Hadîs ilminde sika (güvenilir) idi. Vaktini sâdece Allahü teâlânın dînini öğrenmeye ve öğretmeye harcayan Muhammed bin Muhallid Dûrî, yüksek ilim sahibi talebeler yetiştirdi. Ebü'l-Abbâs bin Ukde, Muhammed bin Hüseyn Âcerî, Ebû Bekr İbni Cilâbî, Muhammed bin Muzaffer, Ebû Ömer bin Hayve, Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, Ebû Hafs, İbn-i Şâhin, Ebû Abdullah Merzubânî, Ebû Ömer bin Mehdî, Ebû Hasen bin Sıllet Ehvâzî ve daha birçok âlim ondan ilim öğrendi.

Yetiştirdiği talebeleri yanında, pek kıymetli eserler de yazdı. Tahric ve tasnifler yaptı. Bunlardan, "Emalî", "Mâ revâh-ül-ekâbir an Mâlik bin Enes", "Fevâid" ve "Müntekî" adlı kitapları yazmalar hâlinde mevcûttur. Ayrıca, "Sünen fi'l-fıkh", "Adâb", "Mûsned-i kebîr", "Ahbâr-ı Sıbyân" adlı eserlerin de ona âit olduğu bildirilmektedir.

Hasen bin Ebî Tâlib anlatır: İbn-i Muhallid'den hadîs-i şerîf öğrenmek için gelenler, "Yâ Ebâ Abdullah! Senin evin bize çok uzak, her zaman gelip gidemiyoruz. Ne olur geldiğimiz zaman bize daha çok hadîs-i şerîf öğret" dediler. O da "Ben geçmişte buradan çok uzak yerlere giderek hadîs-i şerîf öğrendim" dedi. İlim öğrenmek istiyenin sıkıntıya katlanması icâb ettiğini anlatmış oldu.

Kendisi anlatır: "Annem vefât ettiği zaman, Derb-i Reyhan mezarlığında bir kabir kazmaya başladık. Biraz derine inince, kazdığımız mezarın bir tarafı çöktü. Çöken tarafta yeni defn edilmiş gibi duran bir erkek cesedi çıktı. Göğsünde etrâfa güzel kokular saçan bir reyhan çiçeği vardı. Onu elime alıp kokladım. Misk kokusundan daha hoş bir kokusu vardı. Cenâzeye gelen diğer cemaate de koklattıktan sonra tekrar yerine koyup mezarı kapattık"

1) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 310

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 828

3) Tabakât-ı Sûfiyye sh. 39

4) Fihrist sh. 325

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 331

6) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 310

7) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 374

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 9

9) El-A'lâm cild-7, sh. 93

10) Keşf-üz-zünûn sh. 27

11) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 73

MUHAMMED BİN MÜCÂHİD TÂÎ

Kelâm ve Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, ismi Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ya'kûb bin Mücâhid'dir. Aslen Basralı iken Bağdâd'da yerleşti. Bağdadî ve Tâî nisbet edildi. Kelâm âlimi olduğu için Mütekellim denildi. 370 (m. 980) târihinde vefât etti.

Zamanındaki birçok İslâm âliminin derslerine devam ederek, ilimlerinden istifâde etti. Kâdı Tüsterî'den Mâlikî fıkhını aldı. Ebü'l-Hasen-i Eş'arî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Fıkıh ilminde çok ileri bir derecesi vardı. Kelâm ilminde daha meşhûr oldu. Hadîs ilminde Buhârî'nin Sahih'ini Ebû Zeyd Mervezî'den okudu. Ebû Muhammed bin Ebî Zeyd'den Muhtasar ve Nevâdir kitabını okutmak üzere icâzet (diploma) aldı. Peygamber (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) inandığı gibi inananların mezhebi, Ehl-i sünnet vel-cemâat mezhebinin iki imamından biri olan Ebü'l-Hasen-i Eş'arî hazretlerinin sohbetlerinde bulunarak aldığı feyz ve bereketle, birçok İslâm düşmanına cevaplar verip susturdu. İnsanlara, Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) i'tikatlarının, inanç şekillerinin doğru olarak anlatılması için çalışır, bir kişinin sapık bir düşünceden uzaklaşıp doğruyu bulmasına çok sevinirdi.

Bu mübârek zât, insanlara getirdiği delîllerle doğruyu anlatırken, derslerine devam eden talebelerine de engin ilmini aktardı. Bu talebelerinden biri de Kâdı Ebû Bekr Muhammed bin Tayyib hazretleriydi. Kâdı Ebû Bekr, zamanının Büveyhî hükümdârı Adud-üd-devle tarafından ilminin çokluğundan dolayı takdîr edilerek, Bizans'ın başşehri İstanbul'a elçi olarak gönderildi. Ebû Bekr bin Avde de onun talebeleri arasındaydı. İbn-i Mücâhid hazretleri kendisine ilim tahsili için gelenlere şu şiiri okurdu:

Ey ilim için erken kalkan kişi,
Bütün ilimler kelâm ilminin hizmetçisidir.
Fıkıh ilmî öğren onunla hükümleri düzeltir,
Verilen hükümlerde gâfil olmazsın.

Muhammed bin Mücâhid, birçok kıymetli eser yazdı. Ehl-i sünnet i'tikâdını anlatan bir risalesi ve yine i'tikâda dâir "Hediyet-ül-müsteksir ve Muâvenet-ül-müstensir" adlı bir kitabı vardır. Usûl-i fıkıhta da Mâlikî mezhebi fıkıh usûlüne dâir bir eseri vardır.

1) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh 343

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 74

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 258

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 19

5) El-A'lâm cild-5, sh. 311

MUHAMMED BİN MUHAMMED (Ebû Nasr et-Tûsî)

Şafiî mezhebindeki hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Yûsuf bin Haccâc bin Cerrah bin Abdullah et-Tûsî, eş-Şâfiî'dir. Künyesi Ebû Nasr olup, Ebû Nasr Tûsî ve Muhammed Tûsî diye meşhûr olmuştur. 250 (m. 864) yılı civarlarında Tûs'da doğmuştur. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çeşitli yolculuklar yaptı. 13 Şa'bân 344 (m. 955) yılında vefât etti.

Ebû Nasr et-Tûsî; Temim bin Muhammed, Hüseyn bin Muhammed el-Kebânî, Muhammed bin Amr el-Harşî, Hâfız Ahmed bin Seleme, Osman bin Sa'îd ed-Dârimî, Fadl İbni Abdullah bin Harrem el-Hirevî, Muâz bin Necde, Muhammed bin Eyyûb, Ali bin Abdülazîz, Haris bin Ebî Üsâme, İsmail el-Kâdı, Ahmed bin Mûsâ bin İshâk el-Kûfî, Muhammed bin Nasr el-Mervezî ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Rivâyetlerinin ekserisi en fazla yanında kaldığı Muhammed bin Nasr el-Mervezî'den olmuştur.

Zamanındaki insanların en edebli ve terbiyelilerinden olan Ebû Nasr Tûsî, zamanının şeyh-ül-islâmı olup, imâm idi. Çok ibâdet ederdi. Gündüzleri sâim (oruçlu), geceleri kâim (namaz kılan, uyanık) kimselerden idi. Büyük âlim Zehebî: "Üstâdların içinde Ebû Nasr et-Tûsî'den daha güzel namaz kılan kimse görmedim. Gündüzleri devamlı oruçlu, geceleri ise devamlı zikr, tesbih ve namazla meşgûl olurdu. Kendisinde bulunan herşeyi sadaka olarak verir ve devamlı emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapardı (Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi)" buyurmuştur. Uzun zaman şeyh-ül-islâmlık yapıp fetvâ verdi. Hâfız Ahmed bin Mensûr "Ebû Nasr et-Tûsi, hiç ayrılmadan

yetmiş sene şeyh-ül-islâmlık yaptı (pekçok fetvâlar verdi) hiç bir fetvâsında yanlışlık görülmedi” buyurmuştur.

Hâkim diyor ki: “Tûs’a gittim. Oranın kadısı Ebû Ahmed el-Hâfız idi. Bana “İslâm memleketlerinde Ebû Nasr et-Tûsi’nin bir benzerini daha görmedim” dedi.

Zamanının kadılarından Hâkim iki defa kendisini ziyârete geldi ve fetvâ işleriyle uğraşmaktan kitap yazmaya fırsatı olmadığını ve ne zaman yazabileceğini sordu. Cevâbında “Geceni üçe böl; üçte birinde kitap yaz, üçte birinde Kur’ân-ı kerîm oku (ibâdet et), üçte birinde de uyu” buyurdu.

Ebû Nasr et-Tûsî, Osman bin Sa’îd, Mûsâ bin İsmail, Hâmid bin Seleme, İshâk bin Abdullah, Sa’îd bin Yesâr tarikiyle Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) duâsında “Ey Allahım, fakirlikten ve zilletten sana sığınırım. (Yâ Rabbî) zulm etmekten ve zulmolunmaktan da sana sığınırım” buyururlardı.

Hadîs ilminde hafız olup, pekçok hadîs-i şerîfi ezbere bilen Ebû Nasr et-Tûsî, İmâm-ı Müslim’in Câmi’ üs Sahih hadîs kitabındaki sahîh hadîsler üzerine bir tahric yapmış olduğu bir sahîhi vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 893

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 368

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 311

4) El-Lübâb cild-2, sh. sh. 93

5) Muhtasar-ı düvel-il-İslâm cild-1, sh. 167

6) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 332

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 556

MUHAMMED BİN MUHAMMED EL-HÂKİM

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin İshâk el-Kerâbîsî en-Nişâbûrî’dir. Künyesi, Ebû Ahmed olup, Hâkem-ül-kebîr lakabıyla tanınmıştır. 285 (m. 898) senesinde doğdu. İlim tahsili için çok gayret etti. Pekçok yer dolaştı. Kıymetli kitaplar yazdı ve ba’zı kitaplara şerhler yaptı. Kâdılıkta bulundu. 378 (m. 988) senesinin Rabi-ül-evvel ayında 93 yaşında iken Nişâbûr’da vefât etti.

Büyük âlimlerden olan Hâkim; Ahmed bin Muhammed el-Mâsercisî, Muhammed bin Şâdil, İbn-i Huzeyme, Bâğandî, Begâvî, es-Sirâc, Muhammed bin İbrâhîm el-Gâzî, Abdullah bin Zeydân el-Beclî, Muhammed bin Feyz el-Gassânî, Ebû Arûbe el-Harrânî ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de; Hâkim Ebû Abdullah, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Muhammed bin Ahmed el-Cârûdî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali bin Menceveyh, Ebû Hafs bin Mesrûr, Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Cessâs, Sa’îd bin Muhammed el-Kâdı, Ebû Sa’îd el-Kencerûdî, Ebû Osman el-Bahîrî el-İsfehânî ve daha pekçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Meşhûr âlimlerden, olan Ebû Ahmed, zamanında San’a şehrinin imâmı idi. Hadîs-i şeriflerin sahîhlik şartlarını, râvi isimlerini ve künyelerini pek iyi bilen, sika (güvenilir) sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde i’timâd edilen) âlimlerdendir. Haramlardan sakınır, dünyâya kıymet vermez, gece-gündüz ilim öğrenir, kitap yazar ve çok ibâdet ederdi.

Hâkim Nişâbûrî şöyle anlattı: “Hadîs-i şerîf öğrenmek için Şam, Irak ve Cezîre’ye gitti. Şâş şehri kadılığına ta’yin edildi. Orada dört seneden fazla fetvâ verdi. Sonra Tûs şehri kadılığına ta’yin edildi. Bir seferinde yanına girdiğimde eserleri elinde, hem fetvâ veriyor hem de kitaplarına bakıyordu. 345 senesinde Nişâbûr’a geldi. Evine kapanıp, devamlı kitap yazmaya ve ibâdete yöneldi. 378 senesinde gözlerini kaybetti. Bir süre sonra da vefât etti.”

Hâkim Nişâbûrî, târih kitabında şöyle anlatır: “Ebû Ahmed, Selef-i sâlihînin yolunda, kıymetli ve sâlih bir zâttır. Eserlerinde i’tikâdî mes’eleler hakkında Ehl-i beyt ve Eshâb-ı kiram hakkında geniş ma’lûmâtı vardır. Sahih-i Buhârî, Müslim ve İmâm-ı Tirmizî’nin, Sünen hadîs kitaplarına şerhler yazmıştır. Kendisi, şerh ettiği Câmi-üs-Sünen kitabının sahibi İmâmı Tirmizî için Ömer bin Alek’in şöyle söylediğini haber verdi: “İmâm-ı Buhârî vefât ettikten sonra, Horasan’da ilim bakımından, şüphelilerden kaçma ve dünyâya kıymet

vermemekte, İmâm-ı Tirmizî'den başka onun yerine geçecek bir âlim yoktu."

Kendisi şöyle anlattı: "Âlimlerle beraber, Horasan emîri Nûh bin Nasr'ın huzûrunda idik. Emîr, "Sizlerden, kim Ebû Bekr'in sadakalar husûsunda rivâyet ettiği hadîs-i şerîfi biliyor" diye sordu. Onu bilen hiç bir kimse çıkmadı. Benim önümde iki saf vardı, ben onların en arkasındaydım. Emîrin vezîrine: "Ben biliyorum" dedim. Bunun üzerine vezîr emîre: "Nişâbûr'dan bu genç, o hadîs-i şerîfi biliyormuş" dedi. Ön tarafa geçtim ve hadîs-i şerîfi okudum. Emîr Bana, "Bunun gibileri zayi edilmez" dedi ve beni Şaş şehrine kadı ta'yin etti."

Ebû Ahmed Hâkim yaşlandığında, hafızasının eski kuvveti kalmadı. Fakat asla yanlışlık yaparak hatâ yapmadı.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyuruyorlar.

"Kim Allahü teâlâya bir kimseyi ortak koşarsa, o kimse kendini Cehennem ateşine düşmekten kurtaramaz."

Onun ilmine, hıfzına ve olgunluğuna delâlet eden eserlerinden ba'zıları şunlardır; El-Esmâ vel-Kunâ (isimler ve künyeler olup, muhaddis, vezirler ve vâliler hakkındadır.) Kitâb-ül-i'lel, Kitâb-üş-şurût, el-Muharrec alâ kitâb-il-Müzenî, Şerh-ül-Câmiî Sahîh-il-Buhârî, Şerh-üs-Sahîh-il-Müslim, Şerh-ül-Câmiî Tirmiz ve Kitâb-ür-resâil.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 976

2) Şezerât-ül-zeheb cild-3, sh. 93

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 50

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 180

MUHAMMED BİN MUZAFFER BİN MÛSÂ EL-BAĞDÂDÎ

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Muzaffer bin Mûsâ bin Îsâ bin Muhammed bin Abdullah bin Seleme bin İyâs olup, künyesi Ebü'l-Hüseyn el-Bezzâr'dır.

Samarrâlı olduğu bildirilen İbn-i Muzaffer 286 (m. 899)'da o zamanın büyük ilim merkezlerinden Bağdâd'da Muharrem ayında doğmuştur. 379 (m. 989) yılında Cemâzil-evvel ayında Cum'a günü öğleden sonra yine Bağdâd'da vefât etmiştir. Te'lîf etmiş olduğu çeşitli kitapları vardır. Eshâb-ı kiramdan İyâs İbni Seleme bin Ekvân'ın torunları ndandır.

İlk hadîs tahsiline onbeş yaşında başlayan İbn-i Muzaffer, Benân İbni Ahmed ed-Dekkâk, Kâsım bin Zekeriyyâ el-Mudarriz, Amr bin Hasen bin Nasr el-Halebî, Hâmid bin Muhammed bin Şuayb el-Belhî, Heysem bin Halef ed-Dûrî, Muhammed bin Cerîr et-Taberî, Abdullah bin Sâlih el-Bûhârî, Ahmed bin Hasen bin Abdülcebbâr es-Sûfî, Muhammed bin Muhammed El-Bagandî, Abdullah bin Muhammed el-Begâvî, Ebû Bekr bin Ebû Dâvûd, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd ve Irak, Mısır, Cezîre ve Şam'da pekçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf öğrendi. Bunun için çok dolaştı. Hadîs ilminde büyük âlim oldu. Pekçok hadîs-i şerîf topladı, onları yazdı ve hadîs ilminin en zor meselelerinde dahi ince bilgilere sâhib oldu.

Dâre Kutnî, İbn-i Şâhin Ebü'l-Feth bin Ebü'l-Feth bin Ebü'l-Fevâris, Mâlînî, Berkânî, Ebû Naîm, Hasen bin Muhammed bin el-Hallâl, Ali bin Muhsin, Abdülvehhâb bin Burhan, Ebû Muhammed el-Cevherî ve pek çok âlim de İbn-i Muzaffer'den hadîs öğrenmişlerdir.

Hatîb-i Bağdadî ve pekçok âlim onu sika (sağlam, güvenilir) bir râvi kabûl etmiş, rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şeriflerin doğru olduğunu beyân etmişlerdir. Bunun delîllerinin başında gelen önemli husûs, pekçok büyük hadîs âliminin ondan hadîs-i şerîf yazmasıdır. Berkâni: "Dâre Kutnî, İbn-i Muzaffer'den binlerce hadîs yazdı" buyurmuştur.

İbn-i Ebü'l-Fevâris, İbn-i Muzaffer'e: "Bagandî"nin, İbn-i Zeyd Mugârî, Amr bin Âsım tarîkiyle rivâyet ettiği hadîsi biliyor musun?" dedi. İbn-i Muzaffer, "Ben öyle bir şey bilmiyorum" cevâbını verince, İbn-i Ebü'l-Fevâris "Sizin onun hadîslerini bildiğinizi zannediyordum" deyince, "Eğer Bagandî'nin, söylediğin râviler yoluyla rivâyet edilmiş olan bir hadîsi olsaydı, ezberimde olurdu. Bagandî'nin yüz hadîsini biliyorum, onların içinde böyle birşey yok" cevâbını verdi.

Büyük hadîs âlimi, hadîs ilmi kendisiyle mühürlenmiş olan Dâre Kutnî, İbn-i Muzaffer'e son derece hürmet eder ve

huzûrunda okuduğu hadîslerin isnadını (rivâyet eden zâtların isimlerini) okumazdı.

Son derece edebli ve hürmetkar olan İbn-i Muzaffer, âlimlere ve evliyâya, seyyidlere ve Eshâb-ı kiramın (radıyallahü anh) torunlarına çok hürmet ederdi. Şu misâl bunun en açık delîlidir. İbn-i Muzaffer, İbn-i Ma'rûf Kâdı'nın meclisinde otururken Ebü'l-Fadl Zührî çıkageldi. İbn-i Muzaffer hemen ayağa kalkıp yerine Ebü'l-Fadl Zührîyi oturttu. Sonra "Ey Kâdı (İbni Ma'rûf), bu zât Abdurrahmân bin Avf in (radıyallahü anh) torunlarındandır. Bu (Ebü'l-Fadl Zührî), muhaddisdir ve onun babaları, tâ Abdurrahmân bin Avfa kadar (radıyallahü anh) muhaddisdir. Bu zâtın babası bana şu hadîs-i şerîfi haber verdi. Dedesinden şu hadîs-i şerîf bana, ulaştı. Abdurrahmân bin Avfa kadar (radıyallahü anh) hiç bir dedesi yok ki, bize onun hadîsi ulaşmış olmasın" buyurdu.

Hâfızası çok kuvvetli olan İbn-i Muzaffer, hadîs hafızı olup, binlerce hadîs-i şerîfi ezberden okurdu. Kitap tasnif etmede yeni bir usûl ortaya koymuş ve bu usûlü, daha hayatında çevresinde kitap yazan kimseler tarafından ta'kib edilmiştir.

İbn-i Muzaffer'in Fedâil-ül-Abbâs (radıyallahü anh) adlı bir kitabı da vardır.

İbn-i Muzaffer, İmâm-ı a'zam vasıtasıyla rivâyet etti. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), Süleymân bin Abdülmelik'e, namaz da teşehhüdde okunan "ettehıyyâtü"yü, bugünkü haliyle Peygamberimizin okuduğunu; A'meş, İbrâhîm Nehaî, Alkame vasıtasıyla Abdullah İbni Mes'ûd'un bunu rivâyet ettiğini, Abdullah İbni Mes'ûd da, Resûlullahın (aleyhisselâm) bu şekilde kendisine öğrettiğini haber verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-Huffâz cild-5, sh. 980

2) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 262

3) El-A'lâm cild-7, sh. 104

MUHAMMED BİN OSMAN ES-SEKAFÎ

Şafiî mezhebinin büyük âlimlerinden ve onu yayanlardan. Çok zekî, haramlardan kaçınan İslâm kadılarından, ismi, Muhammed bin Osman bin İbrâhîm bin Zür'a es-Sekafî, künyesi ise Ebû Zür'a'dır. Benî Sakîf kabilesinin âzâdlısı idi. Dedesi, yahûdi iken İslâm ile şereflenmiş bir bahtiyardır. Doğum târihi bilinmemektedir. Gençliği ilim tahsili ile geçmiş, Şafiî mezhebini en ince mes'elelerine kadar öğrenmiş, hadîs ilminde büyük bir makama kavuşmuştu. Genç yaşında zekâsı ve ilmi her yere yayıldı. Zekâyı kuvvetlendiren üzüm ve kalbe ferahlık veren incir yemesiyle de meşhûrdur. 284 senesinde Mısır'da kadı oldu. Daha sonra Filistin, Ürdün, Hums kadılığıda kendisine verildi. Kâdı'l-kudât (kadılar kadısı, başkadı) oldu. 292 (m. 905)'de Şam'a gitti. Şam ehâlisi Evzâî mezhebinde idi. Ebû Zür'a onlara Şafiî mezhebini öğretti. Onun sebebiyle Şafiî mezhebi Şam'da yayıldı. Şam'da da kendisi kadı yapıldı. Şam'a yerleşti ve orada 302 (m. 914)'de vefât etti.

Ebû Zür'a, Şam'da Şafiî mezhebini öğretip yaydıktan sonra, Mısır ve Şam'da bu mezheb yerleşip bir daha unutulmadı. Bundan sonra gelen kadıların hepside Şafiî mezhebine bağlı idi. Bu durum, Zâhir melîki Baybars'ın 664 senesinde bu üç kadılığı birleştirmesine kadar devam etti.

Ebû Zür'a, meşhûr âlimlerden ve halkın arasında yüksek mevkii olan bir zâttı. Âlimleri korur, ilim öğrenmeyi teşvik ederdi. "Muhtasas-ı Müzenî" kitabını ezberleyene yüz dînâr hediye ederdi. Hüküm vermekte çok dikkatli olan Ebû Zür'a, herkese yardım ve iyilik yapardı. Çok cömert idi. Allahü teâlâ kendisine çok mal ihsân etmişti. Şam'da da çok miktarda malı olup, yoksulları gözetir, ihtiyâç sahiplerine yardım eder, derdlilerin derdine çâre olurdu. Bir kimsenin derdi, sıkıntısı olsa, onun elinden tutar Ebû Zür'a'ya gelirlerdi. Gelen kimsenin derdini dinler, onun hâline ağlar, ona merhamet eder ve sıkıntısını giderirdi. Hattâ bir kimsenin dişi ağrısa ona gelir, o da dişine ağrı kesici koyar ve ağrıyı dindirirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 196

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 122

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 239

4) El-A'lâm cild-6, sh. 260

MUHAMMED BİN SA'ÎD İBN-İ EBÎ'L-KÂDÎ

Târih, hadîs, usûl ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Ahmed olup, ismi, Muhammed bin Sa'îd bin Muhammed bin Abdullah bin Ebi'l-Kâdî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Harezmlidir. İbn-i Ebi'l-Kâdî ve İmâm-ül-kebîr lakablarıyla tanındı. 346 (m. 957) senesinde vefât etti.

Dedeleri ve babası âlim olan Muhammed bin Sa'îd İbni Ebi'l-Kâdî, ilk önce aile çevresinden ilim öğrendi. Ebû İshâk Mervezî ve Sîrâfi'den ders almak için Irak'a gitti. Uzun zaman orada kalıp, Irak âlimlerinden çok istifâde etti. Daha sonra Harezm'e döndü ve yıllarca, tâliblerine ders verdi. Dindeki yüksekliği, ilimdeki derecesi çok büyüdü. Selef ve halef âlimlerinin usûllerini, ictihâd ve fetvâlarını çok iyi bilirdi. Hepsi âlim olan Kâdî ailesinin en faziletlisi, fakîhi ve en cömerdi oldu. Ömrünün sonlarına doğru 342 (m. 953) yılında Mekke'ye gitti. Haremeyn'de ibâdet etmek, İslâm âleminin çeşitli bölgelerinden gelen âlimlerle görüşmek için, orada uzun zaman kaldı. Dönüşünde Bağdâd'a uğradı. Kendisine oranın âlimleri ve halkı çok iltifât etti. Bağdâd'da kalıp kendilerine ders vermesi için çok yalvardılar. Fakat o, memleketine gitmek istediğini bildirip oradan ayrıldı.

Harezm'de ve gittiği yerlerde insanlara doğruyu öğretip, çok talebe yetiştirdi. Herkesin İslâmiyeti öğrenip yaşaması ve Cehennem ateşinden kurtulması için çalıştı. Talebelerinin yeme-içme gibi ihtiyâçlarını da kendisi karşılar, onların sıkıntıya düşmeden dinlerini öğrenmeleri için çalışırdı. Ebû Sa'îd Karâbisî, Ahmed bin Muhammed bin İbrâhîm bin Kattân, kendi oğlu ve halefi Ebû Bekr Abdullah, talebelerinden ba'zılarıdır. Talebelerinden Ebû Sa'îd Karâbisî; "Hocam Ebû Ahmed İbni Ebi'l-Kâdî Mekke'ye gittiğinde, deve ve yaban eşeği üzerinde namaz kılınmasına âlimlerin i'tirâzını görünce, daha önce Harezm'de bu şekilde kıldığı namazların hepsini yeniden kıldı. Hadîs ilminde sika (güvenilir) ve sadûk (doğru sözlü) idi. Talebelerini her zaman gözetir ve onlara mallarından dağıtırdı. Hassas bir kalbi vardı. Günahlarına devamlı tövbe eder ve çok ağlardı" demektedir.

Kâfi kitabının sahibi: "Muhammed bin Sa'îd büyük bir imâm olup, Harezm'in kendisiyle iftihar ettiği bir kimse idi. O, ilminde diğer akranlarını geride bırakmıştır. Zamanındaki kadılar içerisinde ondan daha fakîh, daha fazîletli ve ondan daha üstün bir kimse de olmaz" diye onu övmektedir.

Onun için "Muhammed bin Sa'îd, kadılar evinin (kadılık makamına oturanların) en kıymetlisi. Harezm'de, kadıların en şereflisi, hayırlı ve güzel hasletleri kendisinde toplayan bir zâttı" denilmiş, bu husûsta çok şeyler söylenmiştir.

Birçok kimseler onun, kavminin seyyidi olduğunu beyân etmişler ve ba'zıları ondan bahsederken: "Yûsuf bin Ya'kûb bin İshâk bin İbrâhîm ya'nî Yûsuf (aleyhisselâm) kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm oğlu kerîmdir. Muhammed bin Sa'îd bin Muhammed bin Abdullah da; âlim oğlu âlim oğlu âlim oğlu âlimdir. Dedelerinin hepsi takvâ sahibi âlimlerdir" diye bahsetmişlerdir.

Ebû Sa'îd Karâbisî; "Muhammed bin Sa'îd, gizlice çok sadaka verirdi. Ba'zı dostlarımız onun malının hepsini sadaka olarak dağıttığını haber vermiştir." Kendisi kış mevsimi fakîrlerin maişetlerini temin edemedikleri zamanlarda, talebesine para verir ve ona: "Nehir donduğa zaman, vadiye git, nehrin kıyısında dur. Ailelerinin nafakasını temin etmek için, sırtlarında odun taşıyarak yürüyen za'îflere bu paraları dağıt" buyururdu.

Şafiî mezhebinin ileri gelen âlimlerinden olan Muhammed bin Ebi'l-Kâdî'yi bütün insanlar çok sever ve hürmet ederdi. Vefâtı üzerine pek çok kimse, üzüntüsünü bildiren mersiyeler söyledi. Mersiyelerden birisi şöyledir:

"İnsanlar, din için ağlayan bu zât için ağlasın. Çünkü insanların sevdiği rehberi, Muhammed bin Sa'îd toprağa girdi. Onun, gözleri yaşartan üstün hasletlerini, Muhammed bin Sa'îd'i kaybetmekle kaybettik. Sen Muhammed bin Sa'îd el-Kâdî, gibi büyüklere benzemeğe çalış. Onlar karanlık gecelerde parlayan kandiller gibidir. Onlar bu dînin direkleridir. Şerefli olarak yaşayıp, şerefle öldüler ki, onlara kötülük lekeleri bulaşmadı."

Fıkıh ilminde ilk kitap yazanlardan olan Ebû Ahmed İbni Ebi'l-Kâdî, "Hâvî" ve "Amd" kitaplarının yazarıdır. "Hâvî"yi Ebû İbrâhîm Müzenî"nin "Câmi-ül-kebîr"ini esas alarak yazdı. "Amd" adlı eserini ise, 342 (m. 953) yılında gittiği Mekke'den dönüşünde Bağdâd'da yazmıştı, İmâm-ı Mâverdîve Furânî

“Hâvi” ve “Amd” adlı kitaplarının isimlerini İbn-i Ebi’l-Kâdî’nin eserlerinden aldılar.

Kitâb-ül-hidâye’de, Şafiî mezhebinin usûl-i fıkhını anlatır. Bu kitabı usûl-i fıkh konusunda yazılan güzel ve fâideli bir kitaptır. El-Kâfî adlı eseri ise Harezm târihine âittir. Seksen cild civarında büyük bir kitaptır. Bunlarda Harezm târihini ve Harezm’de yetişen evliyâ ve âlimleri anlatmıştır. Şemseddîn Muhammed bin Zehebî, bu kitabı kısaltmıştır.

Er-Reddü alel-muhâlifîn ve ayrıca çeşitli konularda yazılmış pekçok risaleleri mevuttur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 164

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 37

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 293

MUHAMMED BİN SA’ÎD KUŞEYRÎ

Hadîs ve târih âlimi. Künyesi Ebû Ali olup, is’mi Muhammed bin Sa’îd bin Abdurrahmân’dır. Aslen Harranlıdır. Kuşeyrî nisbet edildi. Rakka’da yerleşti. 334 (m. 946) yılında vefât etti.

İlk önce, memleketinde tahsile başlayan Ebû Ali Muhammed Kuşeyrî, daha sonra çeşitli yerlere giderek ilim tahsil etti. Rakka’da yerleşerek orada kaldı. Ali bin Osman Nefilî, Süleymân bin Seyf Harrânî, Ebü’l-Hasen Meymûnî, Abdülhamîd bin Müstâm, Hilal bin Alâ ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek, hadîs ilminde hafız oldu. Âlimler, onun hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu bildirdiler. İnsanlara, Allahü teâlânın rızâsı için faydalı olmaya gayret etti. Onlara nasîhatlerde bulundu. Birçok talebe yetiştirdi.

Kendisinden, Ebû Ahmed Muhammed bin Abdullah Câmi Dehhân, Muhammed bin Ca’fer Gander Bağdadî, Ebü’l-Hüseyn bin Cemî, Kâtib Ebû Müslim ve daha birçok kimse ilim öğrenip rivâyette bulundu.

Hadîs ve târihte birçok eser yazmış olmasına rağmen, bilinen tek kitabı “Târih-i Rakka”dır. Bu eserde, Rakka şehrinin târihini anlatmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 846

2) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 37

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 31

4) Keşf-üz-zünûn sh. 295

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 337

MUHAMMED BİN SÜLEYMÂN ES-SU’LÛKÎ

Fıkıh, tefsîr ve kelâm âlimi. Künyesi, Ebû Sehl olup ismi, Muhammed bin Süleymân bin Muhammed bin Süleymân bin Hârûn bin Mûsâ bin Îsâ bin İbrâhîm bin Bişr’dir. 296 (m. 908) senesinde doğmuştur. Fıkıh, tefsîr ve kelâm ilimlerinin yanısıra nahiv, lügat ve tasavvuf ilminde de imâm idi. Dokuz yaşında ilim öğrenmeye başladı. Zamanının en büyük âlimlerinden idi. Bir çok âlim onun engin bir ilim denizi olduğunu söyledi. Bir çok âlim ile görüşüp onlardan ilim öğrenen ve öğreten Muhammed bin Süleymân 369 (m. 979) senesi Zilkade ayının onbeşinci günü vefât etti. Cenâze namazını oğlu Ebü’t-Tayyib kıldırdı. Ders verdiği odaya defn edildi.

Muhammed bin Süleymân; fıkıh ilmini Ebû İshâk Mervezî’den, hadîs ilmini İbn-i Huzeyme, Ebü’l-Abbâs es-Serrâc, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed, Ebû Kureyş Muhammed bin Cum’a ve Ahmed bin Ömer Muhammed Ebâzı’den, ayrıca Ebû Bekr bin Enbârî, İbrâhîm bin Abdüssamed ve birçok âlimden dinledi ve ilim tahsil etti. Muhammed bin Süleymân, ilim tahsil etmek için çeşitli şehirlere gitti.

Muhammed bin Süleymân için Ebû Abdullah Hâkim-i Nişâbûrî: “Ebû Sehl-i Su’lûki, Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, lügat, nahiv, tefsîr, kelâm âlimi ve tasavvuf yolunda evliyâ idi. Bulunduğu yerde, ilminden istifâde edebilmek için birçok âlim hazır

beklerdi. Sohbetine kadılar, müftîler ve âlimler gelirdi.” Ebû Kâsım bin Abbâs: “Onun bir benzerini görmedik. Kimse de onun gibisini göremez.” Ebû İshâk eş-Şirâzî: “O fakîh, edip, şâir, müfessir ve tasavvuf ehli bir zât idi. Ondan Nişâbûr âlimleri ilim öğrendiler.” Ebû İshâk el-Mervezî ise; “Ebû Sehl’in aramızdan gidişinden sonra, bizim şu meclisimizin tadı gitti. Fayda kalmadı” demişlerdir.

Muhammed bin Süleymân’dan; Ebü’t-Tayyib, Nişâbûr âlimleri ve birçok zâtlar ilim öğrendiler ve hadîs-i şerîf dinlediler.

Ebû Nasr el-Vâ’iz şöyle anlatır: “Birgün rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm), Eshâb-ı kirâmıyla birlikte hasta olan Ebû Sehl’i ziyârete giderken gördüm. Ben de onları ta’kib ederek oraya gittim. Orada Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda edeble oturdum ve tefekküre dalıp, “Bu zât, hadîs-i şerîf âlimlerinin büyüğüdür. Şayet vefât ederse, bu ilmin âlimleri yok olur” diye düşündüm. O zaman Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana buyurdu ki: “Böyle düşünme Allahü teâlâ benim mevcûdiyetim sebebiyle bu topluluğu zayi etmez.”

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî şöyle anlatır: “Birgün büyük âlim Ebû Sehl’e, aramızda geçen bir konuşma esnasında, i’tirâz yollu “Niçin, neden?” dedim. O zaman bana, “Bir kimse hocasına niçin, neden diye sormaya cesâret ederse, onun iflah olmayacağını sen hiç duymadın mı?” buyurdu.

Şöyle anlatılır: Ebû Sehl Su’lûkî, hiçbir zaman verdiği sadakayı karşısındakinin eline vermezdi. Vermek istediği şeyi, alınmak üzere yere koyardı. Neden böyle yaptığını sorduklarında, “Bir müslümanın eline koymayı gerektirecek kadar dünyânın değeri yoktur. Benim elim üstün el, onun eli de aşağı el olsun!” buyurdu.

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî şöyle anlatır: “Ebû Sehl, bir kış mevsiminde paltosunu muhtaç birine verdi. Başka elbisesi olmaması sebebiyle, ders esnasında üşüdüğünden, kadınlara âit bir örtü ile örtünmek zorunda kaldı ve öyle ders okuttu.”

Ebû Sehl Su’lûkî ömrünü ilim, öğrenmek, ilim öğretmek ve sorulan sorulara cevap vermekle geçirdi. Tasavvuf ehlinden, Şiblî, el-Mürteiş, Ebû Ali es-Sekafîve birçokları ile sohbet etmişti.

Ebû Sa’îd Sehham şöyle anlatır: Ebû Sehl Su’lûkî’yi rü’yâda gördüm. “Yâ Ebâ Sehl Su’lûkî! Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordum. Bana; “Halkın bana sordukları fıkhî ve hukukî sorulara verdiğim cevaplar sebebiyle beni affetti” diye cevap verdi.

Vefâtından sonra Ebû Sehl Su’lûkî’yi rü’yâda çok güzel bir şekilde gören bir zât ona; “Bu dereceye nasıl eriştin?” diye sorunca, o “Bütün herkese beslediğim hüsn-i zannım sayesinde eriştim” buyurdu.

Ebü’l-Abbâs şöyle bir şiir söyledi:

“Ben gece uykuda iken,
Öter bir güvercin sevdiği için.
Yalancıyım, âşık olsam gerçekten,
Geçemezdi ağlamakta bir dirhem,
Güvercin, beni o zaman.”

Bunun üzerine Ebû Sehl Su’lûkî hazretleri kendi nefsi için şu şiiri söyledi:

“Uyuyorum gafletten,
Gece ağlarken güvercin.

Yok iken onun günahı,
Benim ise dağlar gibi.

Yalancıyım ben O’na karşı,
Olsaydım keşke, akıllı.

Geçemezdi ağlamaktan,
Güvercin beni o zaman.”

Ebû Sehl Su’lûkî hazretleri buyurdu ki: “İstiğfar, tövbe ve pişmanlık ile ana-baba hakkı ödenir. Fakat hoca hakkı hiçbir şeyle ödenmez.”

“Dünyânın hiçbir şeyini saklamadım. Ne kilidim ne de anahtarım oldu. Dünyânın altın ve gümüşüne ehemmiyet vermedim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) varak 188 b

2) El-Vâfi bi’l-vefeyât cild-3, sh. 124

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 69

4) Nücûm-üz-zâhire cild-4, sh. 136

5) Yetimet-üd-dehr cild-4, sh. 249

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 204

7) El-A'lam cild-6, sh. 149

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-3, sh. 167

MUHAMMED BİN YAHYÂ ES-SÛLÎ

Târih ve edebî san'atlar âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr olup, adı Muhammed bin Yahyâ bin Abdullah bin el-Abbâs bin Muhammed bin Sûlî'dir. Es-Sûlî diye tanınan bu edib ve âlim Bağdâdlıdır. Bağdâd'da yetişmiş ve birçok değerli âlim ve edipten istifâde etmiştir. Halife Muktefî, er-Radî ve Muktefi'nin hizmetinde bulunmuştur. Hadîs-i şerîf rivâyetinde de bulunan Muhammed bin Yahyâ, Basra'da bulunduğu orada 335 (m. 947) yılında vefât etmiştir.

Muhammed bin Yahyâ, başta meşhûr İslâm âlimi Ebû Dâvûd es-Sicistânî olmak üzere, Ebü'l-Abbâs, Müberrid, Muhammed bin Kâsım, Ebü'l-Abbâs el-Kâdimî, Ebû Abdullah Muhammed bin Zekeriyyâ el-Kulabî, Ebû Ruveyh Abdurrahmân bin Halef ed-Dabbî, İbrâhîm bin Fehd es-Sâcî, Abbâs bin Fadl el-İsfatî, Ahmed bin Abdurrahmân el-Hicrî, Muâz bin Müsennâ el Enbârî ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Muhammed bin Yahyâ hakkında Ebû Bekr bin Sâzân, "Onun kırmızı, yeşil, sarı ve diğer renklerde cildli kitaplarla dolu büyük evini gördüm. Hatîb-i Bağdadî ise, "O, rivâyeti geniş, âdabı ve hıfzı güzel, tasnifleri hoş bir zâttır. Onun i'tikâdı ve yolu güzel, sözü makbûldür. Çok şiiri vardır" demiştir.

Muhammed bin Yahyâ'dan ise; Ebû Amr bin Hayveyh, Ebû Bekr Sâzân, Ebü'l-Hasen ed-Dâre Kutnî, Ebû Ubeydullah et-Merzubânî, Ebü'l-Hasen İbni Cündî, Ebû Ahmed bin ed-Dehhân, Ubeydullah bin Osman bin Yahyâ, Ebû Ahmed el-Feredî ve birçok âlim, hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Muhammed bin Yahyâ; Atâ'nın, Câbir'den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîf rivâyetini nakletmektedir: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) oğlu İbrâhîm vefât ettiğinde güneş tutuldu. Peygamber efendimiz de kalkıp altı rek'at namaz kıldı. Namazı bitince, güneş ortaya çıktı. Vefâtı için güneş tutuldu dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Ay ve güneş, Allahü teâlânın varlığını ve birliğini gösteren iki mahlûktur. Kimsenin ölmesi ve kalması ile tutulmazlar. Onları görünce Allahü teâlâyı hatırlayınız. Böyle bir tutulma gördüğünüz zaman, güneş ve ay ortaya çıkıncaya kadar namaz kılınız."

Rivâyet ettiği diğer bir hadîs-i şerîfte ise Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Bir kimse Ramazan orucunu tutar ve ona ilâveten Şevval'den de altı gün oruç tutarsa, bütün sene oruç tutmuş gibi olur" buyurdular.

Muhammed Bin Yahyâ'nın yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: Edeb-ül-kâtib, Ahbâr-ül-Karâmita, el-Evrâh fî-ahbâr-il-hulefâ veş-Şuârâ, eş-Şâmil fî ilm-il-Kur'ân (tamamlanmamıştır), el-Vüzerâ, el-Varaka, el-Gurer, el-İbâde, Ahbâru Ebî Temmam, Ahbâru Ebî Amr İbni'l-Ulâ, Ahbâru İbn-i Herme, Ahbâr-üs-Seyyid el-Humeyrî, Ahbâru İshâk bin İbrâhîm.

1) Mu'cem-ül-udebâ cild-19, sh. 109

2) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 427

3) Muhtasar fî ahbar-il-beşer cild-2, sh. 101

4) Vefeyât-ül-a'yan cild-4, sh. 356

5) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 427

6) Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 296

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 339

8) El-İber cild-2 sh. 241

9) Nüzhet-ül-elibbâ sh. 188

MUHAMMED KURTUBÎ (Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Yahyâ)

Mâlikî mezhebinin büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Yahyâ bin Müferrec el-Emevî, el-Kurtubî olup, künyesi Ebû Bekir'dir. Abdurrahmân bin Hakem el-Emevî'nin azâdlısıdır. Künyesinin Ebû Abdullah olduğu da rivâyet edilmiştir. 314 (m. 926) yılında Endülüs'ün (İspanya'nın) Kurtuba şehrinde dünyâya gelmiştir. Kendisine İbn-i Fentûrî de denilir ki, Fentûrî Kurtuba şehrinin bir köyüdür.

Muhammed Kurtubî, ilim tahsili ve hadîs-i şerîf öğrenmek için Endülüs, Fas, Tunus, Trablusşam, Beyrut, Sayda, Remle, Sûr, Şam (Dımeşk), İskenderiye ve Kalzem gibi pek çok yeri dolaşmış, boradaki âlimlerden hadîs ve fıkıh öğrenmiştir. Hadîs ilminde hafızlık derecesine ulaşmış olup, pekçok hadîs-i şarîfi ezbere bilirdi. Mâlikî fıkhında da büyük âlim olup, uzun seneler Endülüs'te kadılık yaptı.

Muhammed Kurtubî, pekçok kıymetli kitaplar te'lîf etmiş ve 380 (m. 990) yılı Receb ayının onbirinci günü vefât etmiş, gece Rabt mezarlığına defnolunmuştur.

Muhammed Kurtubî; Kurtuba'da Kâsım bin Esbag, Muhammed bin Abdullah bin Ebî Deylem, Muhammed bin el-Huşenî gibi âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Ayrıca Mekke-i mükerremede Ebû Sa'îd bin el-A'râbî ve benzerleri, Medine'de Kâdı Mervânî'nin derslerini dinlemiş, onlardan ilim almış, Yemen bölgesini dolaşmış, oralardaki büyük âlimlerle görüşmüştür. Daha sonra Kudüs, Şam, Mısır gibi İslâm beldelerine gitmiş, kıymetli pekçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Ebû Ömer, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah et-Talemenkî, Ebü'l-Velîd Abdullah bin Muhammed bin Yûsuf el-Kurtubî, Ebû Sa'îd bin Yûnus, İbrâhîm bin Şâkir, Abdullah bin Rebî' et-Temîmî ve pekçok âlim de Muhammed Kurtubî'den ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed Kurtubî, âlim ve edib, dünyâya kıymet vermeyen, şüpheli şeylerden uzaklaşan bir zât idi. Endülüs Emevî devletinin sultanlarından Mustansır-billah'ın yanında büyük bir kıymeti olup, onu önce İstece ve daha sonra başka yerlere kadı ta'yin etti.

Muhammed Kurtubî, pekçok hadîs-i şerîfi ezbere bilen, sika (sağlam, güvenilir) basîretli ve hadîs âlimlerinin hâllerine vâkıf bir âlimdi. Ebû Ömer Ahmed bin Muhammed bin Afîf, Muhammed Kurtubî'nin ilim ve hıfz yönünden hadîs âlimlerinin en zengini olduğunu bildirmiş ve "Bu fende (hadîs ilminde) onun bir benzerini daha görmedim. O hadîs âlimleri içerisinde en sağlamlarından olup, zabt yönünden âlimlerin en kuvvetlisi idi" buyurmuştur.

Muhammed Kurtubî (radıyallahü anh), her hâlinde Allahü teâlâya şükreden ve her gördüğü şeyden ibret alan bir zât idi. İnsanlara en kötü hâllerde bile Allahü teâlâya şükretmeyi tavsiye ederdi. Buyurdu ki; "Rabat'a gitmek üzere yola çıktım. Gölgeli bir yere vardığımda, bir zâtın orada bulunduğunu gördüm. Bu zâtın elleri ve ayakları tutmuyor, gözleri de görmüyordu. Ve o bu haliyle Allahü teâlâya şükredip şöyle diyordu:

"Allahım, ben sana, yarattığın mahlûkların hamd ve şükürlerinin hepsinden daha çok hamd ve şükrederim. Çünkü sen, beni yarattığın diğer mahlûklar üzerine fazîletli kıldın."

Muhammed Kurtubî (radıyallahü anh) pekçok kitaplar yazmış olup, kitaplarının ekserisi fıkıh ilmine âittir, hadîs ilminde Kâsım bin Esbag'ın Müsned'ini bir kaç cildde toplamıştır. Ayrıca Tabiîn fıkhını toplamıştır. Fıkh-ül-Hasen-i Basrî kitabı, Hasen-i Basrî'nin (radıyallahü anh) fıkhî hükümlerini beyân eder, yedi cilddir. Fıkh-ûz-Zührî kitabında ise İmâm-ı Zührî'nin fıkhını toplamıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1007

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 316, 317, 320

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 97

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 19

MUHAMMED RÛYÂNÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberden bilirdi. Künyesi Ebû Bekr olup, asıl ismi Muhammed bin Hârûn'dur; Taberistan köylerinden Rûyânlı olduğundan oraya nisbetle Rûyânî denildi. 307 (m. 919) yılında vefât etti.

İlim tahsili ve hadîs-i şerîf rivâyeti için yaptığı seyahatlerle meşhûr olan Muhammed Rûyânî; Ebû Rebî', Zehrânî, İshâk bin Şâhin, Ebû Kureyb, Muhammed bin Hâmid, Fellâs, Yahyâ Mukavvim, Ebû Zür'a ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs ilminde hafız oldu. Fıkıh ve hadîsle ilgili kitaplar yazdı.

Eserlerinde yazdığı hadîs-i şerifleri derslerinde okutan Rûyânî'nin yetiştirdiği talebeleri arasında: Ebû Bekr İsmâilî, İbrâhîm bin Ahmed Karmisinî, Ca'fer bin Abdullah bin Fennâkî gibi âlimler vardı.

Ebü'l-Abbâs Bekrî anlatır: "Hadîs-i şerîf toplamak için seyahat edenlerden İbn-i Cerîr, İbn-i Huzeyme, Muhammed bin Nasr ve Rûyânî Mısır'da buluştular. Yanlarında para ve yiyecek kalmamıştı. Aralarında kur'a çekip, Ali bin Huzeyme'nin yiyecek birşeyler bulup getirmesi üzerinde anlaştılar. Ona namaz vaktine kadar mühlet verdiler. Kalkıp yürüyeceği esnada, Mısır vâlisinin adamlarından biri gelip, "İçinizden Muhammed bin Nasr kimdir?" diye sordu ve çıkarıp elli altın verdi. İbn-i Cerîr, İbn-i Huzeyme ve Rûyânî'ye de aynı şekilde hitap edip ellişer altınlık birer kese verdi. Sonra: "Emîr dün gece rü'yâsında; ba'zı kıymetli kimselerin aç kaldıklarını görmüş. Bugün beni gönderip size bunları vermemi söyledi, ihtiyâcınız olduğunda yine bize gelirsiniz" deyip gitti.

Topladığı hadîs-i şeriflerden bir kısmını Müsned'inde yazan Muhammed Rûyânî'nin fıkıh kitaplarının isimleri hakkında kaynaklarda bilgi verilmemektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 85

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 752

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 251

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 25

5) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1683

6) El-A'lâm cild-7, sh. 128

MÜNZİR BİN SA'ÎD

Fıkıh, hadîs ve nahiv âlimi. Künyesi Ebü'l-Hakem olup, adı Münzir bin Sa'îd bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Abdullah'tır. Aslen Endülüslü olup, 265 (m. 878) yılında doğmuştur. 273 (m. 886) yılında doğduğu da söylenir. Kurtuba'ya yakın bir bölge olan Belûtî'de yetişmiş ve burada ilk tahsilini yapmıştır. Münzir bin Sa'îd, Mekke ve Mısır'a giderek, buralardaki meşhûr âlimlerden ders almıştır. Münzir bin Sa'îd, Kurtuba'da İbn-i Yahyâ el-Leysî'den hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir. Kurtuba'da kadılık yapan Münzir bin Sa'îd, 355 (m. 966) yılında vefât etmiştir.

Münzir bin Sa'îd, Kurtuba'da emir Abdurrahmân en-Nâsır'ın köşküne gitmiş ve orada kâtiplerin, âlimlerin ve şâirlerin bulunduğu meclise katılmıştır. Kendiliğinden o mecliste bir hutbe okuyan Münzir bin Sa'îd, emir Abdurrahmân Nâsır'ın dikkatini çekmiştir. Münzir bin Sa'îd, hutbesine Allahü teâlâya hamd ve Peygamberine salât-ü selâm ile başladıktan sonra, Peygamberimizin (aleyhisselâm) her hâlinin ümmetine rehber olduğu, Allahın ni'metlerinin hatırlanması gerektiği, Allahın va'dinde duracağı ve îmân edip, sâlih amel işleyenlere bol mükâfat vereceği, dinden yüz çevirenlerin dünyâda ve âhırette hüsrana uğrayacağı, Allaha ve Resûlüne itaatin emrolunduğu, müslümanların birlik ve beraberlik içinde yaşamasının gerektiği husûslarını çok güzel bir şekilde anlatmıştır.

Bu hutbe, emir Abdurrahmân Nâsır'ı ağlatmış ve onun pişman olmasına sebeb olmuştur. Münzir bin Sa'îd, gerek emir Abdurrahmân Nasır zamanında, gerekse ondan sonra oğlu el-Hakem zamanında Kurtuba'da kadılık yapmıştır. Bu sırada devamlı hakkı ve adâleti gözetmiş, iyilikleri emretmiş ve kötülüklerden uzaklaştırmıştır. Dinimizin emir ve yasaklarına uymayı teşvik eden, haramların kötülüğünü, bid'at ehline uyanların dünyâ ve âhırette felâkete uğrayacaklarını anlatan eserler yazmıştır.

Münzir bin Sa'îd, Kurtuba'da Zehrâ Câmii'nde meclis kurup, hutbe okutur ve halka namaz kıldırırdı. Bu arada meşhûr nahiv

âlimi Halîl’in Kitâb-ül-ayn adlı eserini mütâlâa ederdi. Münzir bin Sa’îd’in birbirinden güzel eserlerinden ba’zıları şunlardır:

El-İbâne an hakâik usûl-üd-diyâne, el-İnbâh alâ istinbât-il-ahkâm min kitâbillah, en-Nâsih vel-mensûh, Resâil, Hutbe mecmû’ası, Ahkâm-ül-Kur’ân ve Eş-ârun müteferrika.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-udebâ cild-19, sh. 174

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 288

3) Mir’at-ül-cinân cild-2, sh. 358

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 17

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 301

6) El-A’lâm cild-7, sh. 294

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 9

8) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 7

9) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 472

MUZAFFER KİRMİSİNÎ

Evliyânın büyüklerinden. Cebel ilinde yaşamıştır. Abdullah-ı Harraz’ın talebesi olup, birçok âlimin sohbetinde bulundu. Muzaffer Kirmisinî’nin vefât târihi kesin olarak bilinmemekte olup, dördüncü asırda yaşamıştır. Abbâs-ı Şâir’in hocasıdır. Zamanının bir tanesi, kerâmet sahibi ve veciz sözleri çok olan bir âlim idi.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî, Muzaffer Kirmisinî hakkında şöyle demiştir: “Muzaffer Kirmisinî, geceyi üç kısma ayırmıştı. Bir kısmında namaz kılar, bir kısmında Kur’ân-ı kerîm okur ve bir kısmında ise Allahü teâlâya, münâcaatta bulunurdu.”

Muzaffer Kirmisinî buyurdu ki: “Senin ömrün, bir tek nefesten başka birşey değildir. Eğer bu nefesi kendi lehinde tüketmiyorsan, bari aleyhinde olacak şeyleri toplamak için tüketme”

“Kim İslâm ahlâkı ile ahlâklanırsa, kendine tâbi olanlar da onun ahlâkı ile ahlâklanırlar. Kim ahlâkında gevşeklik gösterirse, kendisi ve kendine tâbi olanlar helak olurlar.”

“Kanâatle beraber açlık; tefekkürün tarlası, hikmetin menbaı, zekânın hayatı, kalbin lambasıdır.”

“Kula verilen en hayırlı şey, kendisine lüzumlu şeylerin yerleştirilmesi için mâlâya’nîden temizlenen kalbdir.”

“Allahü teâlâ kıyâmet günü mü’minleri fadl ve ihsânı ile, kâfirleri de huccet ve adâletle hesaba çekecektir.”

“Oruç üç çeşittir, ilki rûhun orucudur ki, bu da ihtirâslı olmamaktır. İkincisi aklın orucudur ki, bu da nefse muhalefet etmek, hevâ ve hevesini terk etmektir. Sonuncusu nefsin orucudur ki, yemekten, içmekten ve haram olan şeylerden el çekmektir.”

“Kim Allahü teâlâya sıdk ile amel ederse, halkın yanında bulunmaktan sıkılır.”

“Tevâzu; kimden olursa olsun, hakkı kabûl etmektir.”

“Tasavvuf; râzı olunan ahlâktır.”

“Ârif kimse; kalbi Allahü teâlâ ile, bedeni halk ile olandır.”

“Hikmete âşinâ olan kişiden, edeb öğrenmeyen bir kimseden, talebeleri edeb ve terbiye öğrenemez.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 396

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 360

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 159

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 113

NESÂÎ

Büyük hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. İsmi ise, Ahmed bin Şuayb bin Ali bin Sinân bin Bahr bin Dinar'dır. İmâm-ı Nesâî diye meşhûrdur. Aslen Horasan'ın Nesâ şehrindendir. 214 (m. 830) yılında orada doğdu. 303 (m. 915) yılında Filistin'de Remle şehrinde vefât etti. Mekke'de vefât ettiği veya haricîler tarafından şehîd edildiği de bildirilmektedir. Hadîs ilminde imamdı. Ya'nî; üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilirdi. Yazdığı Sünen-i sagîr'i, Kütüb-i sitte adı verilen altı büyük hadîs kitabından biridir. Hadîs ilminde rumuzu sin (s)'dir.

İlim tahsiline Horasan'da başlayan İmâm-ı Nesâî, Irak, Şam, Mısır, Hicaz (Mekke ve Medine) ve Cezîre'deki (Mezopotamya, Fırat ve Dicle havzasının kuzeyi) âlimlerden ders aldı. Mısır'da yerleşti. Onbeş yaşında iken Kuteybe bin Sa'îd'e talebe olup, bir sene iki ay yanında kaldı. İshâk bin Râhaveyh, Hişâm bin Ammâr, Îsâ bin Hammâd, Hüseyn bin Mensûr Sülemî, Âmr bin Zürâre, Muhammed bin Nasr-i Mervezî, Süveyd bin Nasr, Ebû Kureyb, Muhammed bin Râfiî, Ali bin Hucr, Ebû Yezîd Cermî, Ebû Dâvûd Süleymân Eş'as, Yûnus bin Abdila'lâ, Muhammed bin Beşâr, Muhammed bin Ceylân ve daha birçok âlimden ders aldı. Onların bir çoğundan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyet etti.

Hadîs ilminde zamanının bir tanesi olan İmâm-ı Nesâî, Mısır âlimlerinin en fakîhi idi. Haramlardan sakınmada ve ibâdetlere düşkünlükte eşi yoktu. Her yaptığı iş, her söylediği söz, Allahü teâlânın rızâsı içindi, İmâm-ı Nesâî'nin hadîs-i şerîf rivâyetinde râvilere koyduğu şartlar, Buhârî ve Müslim'den daha sıkıydı. Cerh ve ta'dîline (hadîs râvilerinin güvenilir olup olmamasındaki tesbitlerine) bütün âlimler i'tibâr ederlerdi.

İmâm-ı Nesâî hazretlerinden; Ebû Bişr Dûlâbî, Ebû Ali Nîşâbûrî, Hamza bin Muhammed Kesâsi, Ebû Bekr Ahmed bin İshâk, Muhammed bin Abdullah bin Hayyûye, Ebü'l-Kâsım Taberânî, Fakîh Ebû Ca'fer Tahâvî ve daha birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İmâm-ı Nesâî hazretlerinin üstünlüğü hakkında birçok âlimin sözleri vardır. Bunlardan, zamanında hâfız-ı Horasan diye meşhûr olan Ebû Ali Nişâbûrî, "Ebû Abdurrahmân Nesâî'nin hadîste imamlığına kimse itiraz etmez" derken, fakîh Mensûr ve Ebû Ca'fer Tahâvî de; "Nesâî, müslümanların imâmlarındandır" dediler. Ebû Bekr İbni Haddâd'ın İmâm-ı Nesâî'den başkasından hadîs-i şerîf rivâyet etmeyip, "Allahla benim aramda delîl olarak ondan râzıyım" dediğini Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî nakletmekte ve "Nesâî asrının en âlimi idi" demektedir. Hâfız Muhammed bin Muzaffer de hocalarından şöyle nakleder: "Zamanında Mısır'da, gece ve gündüz Nesâî'nin ibâdetteki gayretlerinden bahsedilirdi. Emîrle birlikte cihâda gider, savaşlarda kahramanlıklar gösterirdi. Müslümanların canlarını allah için nasıl feda ettiklerine dâir hâdiseleri de kitablarına yazardı."

İmâm-ı Nesâî hazretleri, ilk önce yazmış olduğu Sünen-i kebîr'inde, hadîs-i şeriflerin kaynakları ve toplanması hakkında bilgiler verip, şartlarına uyan hadîs-i şerîfleri yazdı. Zamanın vâlilerinden birinin "Kitabındaki hadîs-i şerîflerin hepsinin sıhhat derecesi aynımıdır?" sorusu üzerine, yeniden seçmeler yaparak Sünen-i kebîr'i kısalttı. İsnâd edilen râvilerine, âlimlerin itiraz ettikleri hiçbir hadîs-i şerîfi almadı. Bu eserine, kendisi "Müctenâ" adını vermesine rağmen "Sünen-i sagîr" adıyla meşhûr oldu. Şimdi, daha çok Sünen-i Nesâî adıyla bilinmektedir. Bu kıymetli eser, altı meşhûr hadîs kitabından biri olarak müslümanlara baş tacı oldu. Daha sonraları baskısı yapılarak istifâdesi kolaylaştırıldı.

İmâm-ı Nesâî hazretleri, ömrünün sonuna doğru Şam'a gitti. Orada Hazreti Ali'yi kötüleyen haricîlerden ba'zı kimseler gördü. Bunun üzerine Hazreti Ali ve Ehl-i beyt-i Nebeviyi övdüğü kitabını yazdı. "Kitâb-ül-hasâis fî fadl-i Ali bin Ebî Tâlib ve ehl-i beyt" adını verdiği bu eserinde hadîs-i şerîflerin çoğunu Ahmed bin Hanbel hazretlerinin rivâyetlerinden aldı. Bu kitabını niçin yazdığını bilmeyen ba'zı kimseler, "Şeyhayn"ın (Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer; üstünlüklerini niçin yazmadın?" dediler. O mübârek zât da bunun üzerine "Fedâil-üs-Sahâbe" adlı Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) üstünlük ve fazîletlerini anlatan kitabını yazdı. Müsned-i Ali, Müsned-i Mâlik ve Duâfâ ve'l-metrûkîn onun pek kıymetli eserleri arasındadır. Sonuncusu, basılmıştır.

İmâm-ı Nesâî hazretlerinin Sünen-i sagîr'inde rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: "Besmele ile başlanmayan mühim işlerde, hayır ve bereket bulunmaz."

"Size bir hediye verildiğinde ona misliyle mukâbele de bulun. Eğer buna gücünüz yetmiyorsa, onu karşılayacak derecede kendisine duâ ediniz."

“Allahü teâlâ bu dîni, âhıretten nasîbi olmayan kimselerle de kuvvetlendirir.”

Îmân yönünden mü’minlerin en fazîletlisi kimdir? diye soruldu. Resûlullah (aleyhisselâm): “Ahâkı güzel olandır” buyurdu.

“Aman! Aman! Fahiş (müstehcen ve çirkin) sözlerden kaçınınız, zira Allahü teâlâ çirkin sözleri ve fahiş konuşmaları sevmez.”

“Eshâbıma ihsân edin, sonra onları ta’kib edenlere (Tabiîne) hürmet edin. Sonra yalancılık yayılır. Hattâ yemîn teklif edilmeden adam yemîn eder, şehâdeti istenmeden şehâdette bulunur.”

“Yırtıcı, aç iki kurdun salıverildikten bir koyun ağılına (sürüsüne) verdikleri zarar; şeref, mal ve mevki sevgisinin, müslüman kişinin dinine verdiği zarardan daha fazla değildir.”

“Allahü teâlâ üç kişiye buğz eder. Bunlar yaşlandığı hâlde zinâ edenler, verdiğini başa kakan cimriler ve kibirlenen fakîrlerdir.”

“Cimrilikle îmân bir kalbde toplanmaz.”

“Üç şeyden uzak olduğu hâlde ölen Cennete girer. Bunlar kibir, borç ve azgınlıktır.”

“Mü’minlerin, îmân yönünden en kâmili, ahlâkı en güzel ve ailesine karşı en çok lütüfkâr davrananıdır.”

“Arş-ı a’zamın etrâfında nûrdan kürsüler vardır. Bu kürsülere öyle kimseler oturacak ki, elbiseleri ve yüzleri nûr gibi parlayacaktır. Bunlar, Peygamber de değil, şehîdler de değillerdir. Fakat, Peygamber ve şehîdler onlara gıbta edecektir.” Resûlullaha (aleyhisselâm): “Bunlar kimlerdir?” diye sorulunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Onlar Allah için birbirini sevenler, Allah için buluşup oturanlar ve Allah için birbirini ziyâret edenlerdir” buyurdu.

“Gördüğü iyilikleri gizleyip, gördüğü kötülükleri teşhir eden kötü komşudan Allaha sığının.”

“Sizden biriniz aksırdığı zaman “Elhamdülillah” desin. Yanında bulunan “Yerhamükellah” desin, Aksıran da “Yagfirullahü lî ve leküm” desin.

“Yoksullara verilen bir sadaka, mahremlere verilen ise, iki sadakadır.”

“Annene, babana, kızkardeşine, kardeşine ve sırasıyla diğer yakınlarına iyilik et.”

“Bir kavim arasında isyan edenleri düzeltebilecek kimseler var iken, buna susarlarsa, Allahü teâlânın azâbı hepsine birden göndermesi pek yakındır.”

“Nice oruç tutanlar var ki, tuttukları oruçtan, açlık ve susuzluktan başka kârları yoktur.”

“Arş-ı a’zamın altında ve Cennet hazinelerinden olan bir ameli sana öğreteyim mi? O “Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” sözüdür. Bir kul bunu söyleyince, Allahü teâlâ “Kulum İslâm oldu ve teslim oldu” buyurur.”

“Ezan ile ikamet arasında yapılan duâ red olunmaz.”

“Cum’a günleri benim üzerime çok salevât getirin.”

“Tövbe ve istiğfara’ devam eden kimseye, Allahü teâlâ her sıkıntıdan bir kurtuluş ve her darlıktan bir genişlik verir ve ummadığı yerden kendisini rızıklandırır.”

“Gece kalkan ve ailesini de kaldırarak beraberce namaz kılanlar, karı-koca zikredenlerden sayılırlar.”

“İpek ve altın, ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâldir.”

“Nice namaz kılanlar var ki, onların namazdan nasîbi; yorgunluk ve zahmetten başka bir şey değildir.”

“Şüphesiz namaz kılan sağa sola iltifât etmediği müddetçe, Allahü teâlâda ona iltifât eder.”

“Kıyâmet günü küçük çocuğa “Cennete gir” denir. Çocuk Cennet kapısı önünde durur ve “Ancak anne ve babamla Cennete girerim” der ve ısrar eder. O zaman, “Anne ve babasını da beraber Cennete koyun” denir.”

“Kişiye, bakmakla mükellef olduğu kimseye bakmaması, günah olarak yetişir.”

“Üç kişiye acıyın: Cahiller arasında âlime, zengin iken fakîr düşene ve kabile arasında hatırlı iken i’tibârını kaybedene.”

“Allahü teâlânın bu ümmete yardımı, ancak zayıfların duâ, ihlâs ve ibadetleri sayesindedir.”

“Ölülerinizi ancak iyilikle yâd ediniz. Şayet onlar Cennetlik ise, onlar hakkında kötü söylemekle günahkâr olursunuz. Cehennemlik iseler, zâten bulundukları hâl kendilerine yeter.”

“Allahü teâlâ, amellerden yalnız hâlis niyetle ve rızâsı istenerek yapılanı kabûl buyurur.”

“Ben sizin için, çocuğuna karşı bir baba gibiyim.” Anne-baba çocuğunu dünyâ ateşinden koruduğu gibi, Peygamberimiz (aleyhisselâm) de ümmetini âhıret ateşinden korur.

“Mü’minin öldürülmesi, Allah katında dünyânın yok olmasından daha büyük bir iştir.”

“Allahü teâlâ yanında amellerin en sevimlisi, vaktinde kılınan namazlardır. Sonra ana-babaya (ana-baba hakkına) riâyettir. Sonra Hak yolunda cihâd etmekdir.”

“Dul kadının, yoksul kimsenin işine koşan bir müslüman; Allah yolunda cihad eden veya geceleri namaz kılıp, gündüzleri oruç tutan kimse gibidir.”

“Biliniz ki, sizden bir kimse yoktur ki, ona vârisinin malı, kendisinin malından daha sevimli olmasın. Senin malın, takdim ettiğin, ya’nî hayatta iken meşrû sûrette sarf ettiğindir. Vârisinin malı da, sonraya bıraktığındır.”

“Beş vakit namazı Allahü teâlâ kullarına farz etmiştir. Eksiksiz olarak erkân ve âdabına riâyetle o namazları kılan kimseyi, Allahü teâlânın Cennete koyacağına va’di vardır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 14

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 698

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 77

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 36

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 239

6) Sünen-i Nesâî

NİFTÂVEYH (İbrâhîm bin Muhammed)

Meşhûr hadîs, lügat ve nahiv âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Muhammed bin Urfe bin Süleymân bin Mugîre bin Habîb bin Mühelleb İbni Ebî Sufre el-Âtakî’dir. “Niftâveyh” lakabı ile meşhûr olmuştur. Künyesi, Ebû Abdullah”dır. İbn-i Hâleveyh diyor ki, “Âlimler arasında ismi “İbrâhîm”, künyesi “Ebû Abdullah” olan Niftâveyh’den başkası yoktur. Kendisi Vâsıt şehrinden olup, Ezd kabilesine mensûbtur. Bunun için “Ezdî” ve “Vâsıtî” diye nisbetlendirilmiştir. 244 (m. 858) senesinde doğdu. Sonra Bağdâd’a yerleşti. Edebiyat ilimlerine âit bir çok eserleri vardır. Nahiv ilminde mütehassıs bir âlimdi. 313 (m. 925) senesi Safer ayının altısında, Çarşamba günü güneş doğduktan bir saat sonra vefât etti. Ertesi gün Kûfe kapısına defn edildi. Namazını, o zamanının Hanbelî mezhebi âlimlerinin reîsi olan Bermehârî kıldırdı.

Niftâveyh, çok ilim sahibi olan yüksek bir âlimdi. Hadîs ilminde, lügat ve Arab edebiyatında derin bilgisi vardı. Birçok eserin sahibidir. Şiirleri vardır. Iraklı âlimlerden İshâk bin Vehb, Halef bin Muhammed, Muhammed bin Abdülmelik ed-Dakîkî, Şuayb bin Eyyûb, Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî, Abdullah bin Muhammed bin Şâkir, Ahmed bin Abdülcebbâr el-Attârdî, Abdülkâdir bin Heysem ve daha başkalarından ilim aldı. Kendisinden ilim öğrenenler çok oldu. Talebeleri ve eserleri çoktur. Ondan; Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah-ı Şafiî, Ebû Tâhir bin Ebî Heysem el-Mukrî, Ebû Ömer bin Hâleveyh, Ahmed bin İbrâhîm bin Şâzân ve daha pekçok âlim ilim aldılar, rivâyette bulundular.

Niftâveyh, çok çeşitli ilimlerde bilgi sahibiydi. Zamanının yüksek âlimleri arasında hatırı sayılan bir zât idi. Abdülazîz bin Fadl diyor ki, “Birgün Niftâveyh, Kâdı Ebü’l-Abbâs İbni Süreyc ve Dâvûd-i Zâhirî’nin oğlu Muhammed ile birlikte da’vet edildikleri bir düğün yemeği için yola çıkmışlardı. Nihâyet yolda dar bir geçitle karşılaştılar. Onlardan her biri, arkadaşına yol vermek için onu önce geçirmek istedi. İbn-i Süreyc dedi ki: “Yolun dar olması, insanın edebini bozup, kendinden

büyüğünün önüne geçmesine sebep oluyor.” Bunun üzerine İbn-i Dâvûd “Fakat yolun darlığı, insanların kıymetini öğretiyor” dedi. Niftâveyh de: “İnsanların arasındaki sevgi sağlam olursa, zorlukları yok eder” dedi.

Onun şiirleri meşhûrdur. Bir şiirinde kendisine seslenerek diyor ki:

“Allah’ın bildiği her günahtan O’na tövbe et, elbette şakî, Allah’ın merhamet etmediği kimsedir.” “Farz et ki, Allah her günahımı affetti. O’nunla karşılaşınca, utancımdan vah benim hâlime!”

Niftâveyh, ahlâkı temiz, sohbetleri faydalı ve rivâyetlerinde sâdık (güvenilir, sağlam) idi. Kur’ân-ı kerîmin hepsini ezberlemişti. Dâvûd-i Zâhirî’nin mezhebindeki fakîhler arasında söz sahibiydi. Hadîs ilminde senet olup, Müsned’i vardır. Resûlullahın (aleyhisselâm) hayatı ve hâlleri ile ilgili bilgileri, insanların başından geçen hâdiseleri ve târihlerini mühim şahsiyetlerin vefâtlarını ezbere biliyordu. Sözlerinde ve davranışlarında çok nâzik ve kibardı. Mürüvvet sahibi bir zât idi. 50 seneden çok Kur’ân-ı kerîmin kırâati (okunması) husûsunda ders verdi. Her dersine, İmâm-ı Âsım’ın rivâyeti üzere Kur’ân-ı kerîm okuyarak başlardı. Sonra diğer kitapları okuturdu.

Onun yazdığı eserlerin başlıcaları şunlardır:

1. Garîb-ül-Kur’ân

2. İ’râb-ül-Kur’ân

3. El-Masâdir-ül-kavâfî

4. El-Muknî’ fi’n-nahvi

5. Et-Târih

6. El-Emsâl

7. Emsâl-ül-Kur’ân

8. Er-Reddü alel-kâili bi-halk-ıl-Kur’ân

Şiirleri çeşitli eserlerinde yer almaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 102

2) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 159

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 47, 49

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 29

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 428

ÖMER BİN AHMED (Ebû Hafs-ı Bermekî)

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olup, zühd ve takvâ sahibidir. İsmi, Ömer bin Ahmed bin İbrâhîm bin İsmail el-Bermekî’dir. Künyesi, Ebû Hafs ve Ebû Ali’dir. 389 (m. 999) senesinin Cemâziyel-evvel ayında vefât etti. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in kabri yanına defn edildi. İbrâhîm, Ahmed ve Ali isminde üç oğlu vardır.

Ömer bin Ahmed, büyük ve meşhûr bir âlimdir. Çok ibâdet ederdi. Zühd sahibi olup, dünyâya düşkünlüğü yoktu. Vera’ ve takvâsı akıllara durgunluk verecek derecedeydi. Haramlardan ve şüphelilerden son derece sakınırdı. Gece ve gündüzlerini ilim öğrenmekle geçirirdi. Hadîs ilmini, İbn-i Savvâf, el-Hattâbî, İbn-i Mâlik ve daha birçok âlimden aldı. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Bu sahada çok ilim sahibi oldu.

Tasavvuf ilminde de büyük âlim olan Ömer bin Ahmed, Ömer bin Bedr el-Megâzilî, Ebû Ali en-Neccâd, Ebû Bekr Abdülazîz bin Ca’fer ve diğer birçok âlimin sohbetinde bulunarak yetişti. Evliyâlığın yüksek derecelerine kavuştu.

Birçok eserleri vardır. En meşhûrları şunlardır:

1. Kitâb-üs-sıyâm

2. Kitâb-ü hükm-il-vâlideyn fî mâli ve-ledehümâ

Ebû Ali Ömer bin Ahmed buyurdu ki: “Bana cenâzenin hafifliğinden ve ağırlığından sorulduğunda, dedim ki: Cenâze, şehîd olan bir kimse olduğu zaman hafif olur. Çünkü şehîd, hayat sahibidir. Diri olan, ölü olandan daha hafiftir. Nitekim Allahü teâlâ Âl-i İmrân sûresi 3. âyetinde meâlen; “Allah

yolunda öldürülenleri, ölüler zannetmeyiniz. Bilakis onlar Rablerinin katında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar” buyurdu.”

Ebû Hafs-ı Bermekî şöyle bildiriyor: İbrâhîm bin Edhem, “İnsânların kötülerinden, arslandan kaçar gibi kaçınız. Fakat Cum’a namazını ve beş vakit namazı cemâatle kılmayı kaçırmayınız” buyurmuştur.

Yine o şöyle anlatıyor: Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bir kimse Allahü teâlâdan korkarsa, öfkesini açığa vurmaz, onu yener. Allahü teâlâdan korkan kimse, istediğini yapamaz. Kıyâmet gününde insanların yaptıklarından hesaba çekilmesi ve kötülüklerinin cezalandırılması olmasaydı, bu dünyâda gördüğümüz şeylerden başkası olur, âlemin nizâmı bozulurdu. Nizâm ve intizâm kalmazdı.”

Yine o anlatıyor: Bişr bin Haris dedi ki: İbrâhîm bin Edhem, dağdan gelirken görüldü ve kendisine, “Nereden geliyorsun?” diye sorulduğunda, Allahü teâlâdan geliyorum dedi ve şu şiiri söyledi:

“Allahı dost edin, insanlara yaklaşmaktan kaçın!
O’nu anmakla meşgûl ol, çünkü onda şifâ var.
Takdîr ettiği şeye râzı ol, bunda ihtiyâçsızlık var.”

Bir kerresinde de şöyle anlattı: Hüseyn bin Fehmî, “Biz Ma’rûf-i Kerhî”nin hasta olduğunu susmasından; sıhhatli olduğunu da inlemesinden anlardık” diye bildirmektedir.

Yine buyurdu ki: “Bayrama “Îyd” denilmesinin sebebi, her sene sevinç ve neş’e ile dönüp tekrarlanmasındandır.”

Yine şöyle anlatıyor: Ebû Ömer, bize dâima “Yâ zel-celâli vel-ikrâm” demeyi tavsiye ederdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 272

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 153

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 781

ÖMER BİN HÜSEYN EL-HIRAKÎ

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. Künyesi, Ebü’l-Kâsım Hırakî’dir. 334 (m. 946) senesinde vefât etmiştir. Zamanının Hanbelî mezhebindeki meşhûr âlimlerinden ilim öğrenmiştir. Bu hocalarından ba’zıları şu zâtlardır: Ebû Abdullah bin Batta, Ebü’l-Hüseyn et-Temîmî, Ebü’l-Hüseyn Şem’un ve diğerleri Hanbelî mezhebine göre yazdığı “El-Muhtasar” adlı fıkıh kitabı en meşhûr eseridir. Diğer eserleri Bağdâd’da bıraktığı bir evde yangın sebebiyle yanmıştır.

Ömer bin Hüseyn Hırakî, Ebü’l-Fadl bin Abdüs-Semî’den naklen şöyle anlatmıştır: Birgün Feth bin Şehref’in yanına gitmiştik. Bize, dün bir rü’yâ gördüm dedi. Rü’yâsını şöyle anlattı: “Rü’yâmda Hazreti Ali’yi gördüm. Canım sana feda olsun ey mü’minlerin emîri, bana birşeyler anlat dedim. “Zenginlerin fakîrlere tevâzu’ etmesi ne güzeldir.” Canım sana feda olsun, biraz daha dedim. “Fakîrlerin zenginlere mihnet etmemesi ne güzeldir.” Biraz daha söyle canım feda olsun dedim. Elinin içini açıp bana gösterdi, avucunda şu şiir yazılı idi. (tercümesi):

Yaratıldın yoktan,
Öleceksin yakında,
Gideceksin dünyâdan.
Bırak yer yapma,
Şu fânî dünyâda
Kendine yer hazırla,
Ebedî olan âhirette.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-11, sh. 234

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 75

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 441

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 336

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 282

ÖMER BİN İBRÂHİM EL-AKBERÎ

Hanbelî mezhebindeki fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ömer bin İbrâhîm bin Abdullah el-Akberî'dir. Künyesi Ebû Hafs olup, İbn-i Müslim lakabıyla tanınmış, Ebû Hafs Akberî diye meşhûr olmuştur. İlim öğrenmek için Kûfe, Basra ve daha başka belli başlı ilim merkezlerine gitmiş, birçok âlimden ilim öğrenmiş ve büyük bir âlim olmuştur. Kıymetli kitaplar yazmış, 387 (m. 997) senesinde Cemâzil-âhır ayının sekizinci Perşembe günü öğleye doğru vefât etmiştir.

Ebû Hafs Akberî; Ebû Ali es-Savvâf, Ebû Bekr en-Neccâd, Ebû Muhammed bin Mûsâ, Ebû Amr bin Semmâk, Da'lec, Kûfe, Basra ve diğer İslâm şehirlerindeki pekçok âlimden ilim öğrendi, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hanbelî mezhebindeki fıkıh âlimlerinden Ömer bin Bedr el-Megâzilî, Ebû Bekr bin Abdülazîz, Ebû İshâk bin Şâkilâ ve Mülâzime İbni Batta'dan Hanbelî fıkhını öğrenmiştir. Birçok âlim de kendisinin sohbetinde bulunmuş ve ilim öğrenmiştir.

Meşhûr fıkıh âlimlerinden olan Ebû Hafs Akberî, zamanında Hanbelî mezhebinin en ince mes'elelerini bilecek kadar derin ilme sahipti. Kuvvetli bir zekâsı vardı. Birçok müşkil mes'eleleri güzel bir şekilde çözmekle tanınmıştır. Bu husûsta seçilmiş yazıları vardır.

Kendisi anlatır: "Ebû İshâk bin Şâkilâ'nın gördüğü bir hâdiseyi şöyle anlatırken işittim. Mensûr Câmii'nde otururken Ahmed bin Hanbel'i (radıyallahü anh) gördüm. Biri ona geldi ve: "Bir kimse yüzbin hadîs-i şerîf ezberlediği zaman fıkıh âlimi olur mu?" diye sordu. İmâm-ı Ahmed: "Hayır olamaz" cevâbını verdi. O adam: "İkiyüzbin hadîs-i şerîf ezber bilirse fıkıh âlimi olur mu?" diye tekrar sordu. İmâm-ı Ahmed yine "Hayır" cevâbını verdi. O adam daha sonra üçyüzbin ve dörtyüzbin hadîs-i şerîf ezber bilen bir kimsenin hâlini sorup, hayır cevâbını aldı. Ebû İshâk bin Şâkilâ bu hâdiseyi anlatırken dinleyen bir zât ona "Sen bu kadar hadîs-i şerîf biliyor musun ki, bu insanlara fetvâ veriyorsun?" diye soruldu. Ebû İshâk cevâbında "Allah sana afiyet versin. Ben bu miktar kadar (dörtyüzbin) hadîs-i şerîf bilmiyorsam da, dörtyüzbin ve çok daha fazlasını bilen âlimlerin sözleriyle fetvâ veriyorum" buyurdu.

Buyurdular ki: "Kısa iki rek'at namaz kılmanın sünnet olduğu yerlerin ilki, sabah namazının iki rek'atıdır. Hazreti Âişe vâlidemiz buyurdu ki: "Peygamberimiz (aleyhisselâm) (iki rek'at) sabah namazının sünnetini kılardı ve bunu çok kısa yapardı. Hattâ ben, Peygamberimiz (aleyhisselâm) acaba Kur'ân-ı kerîmden birşey okudu mu okumadı mı diye düşünürdüm." Geceleyin kılınan teheccüd namazı da kısa kılınır. Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Sizden biriniz geceleyin kalktığı zaman, her iki rek'atında selâm vermek üzere, ikişer rek'at namaz kılsın" buyurdu. Yine kısa olarak iki rek'at tavaf namazı (hacda) kılmak da sünnettir."

Ebû Hafs Akberî, Peygamber efendimizin Eshâbına son derece muhabbet eder, hiç birisine en küçük bir şekilde dil uzatılmasına müsâade etmezdi. Hele bozuk inançlı ba'zı kimselerin, Hazreti Muâviye'ye dil uzatmalarına asla izin vermezdi. Ona dil uzatmanın İslâmiyet'e ve Kur'ân-ı kerîme dil uzatmak olduğunu söyler, onun (radıyallahü anh) vahiy kâtibi olduğunu beyân ederdi. Hazreti Muâviye, Kur'ân-ı kerîmin büyük kısmını bizatihi Resûlullahın mübârek ağzından yazmış, O'nun hayır ve bereket duâsına kavuşmuştu, derdi.

Ebû Hafs Akberî, Hazreti Muâviye'yi çok sever ve her sohbetinde onun Eshâb-ı kiramın büyüklerinden olduğunu anlatır, ona çirkin iftira eden sapık inançlı kimselere cevap verirdi. Hazreti Muâviye'nin fazîletleriyle ilgili İrbâd bin Sâriye'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet ederek anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm), Muâviye (radıyallahü anh) için "Allahım, ona kitabı ve hesabı öğret ve onu azaptan koru" diye duâ buyurdu ve Peygamberimizin (aleyhisselâm) duâsı da mutlaka müstecâbdır, Allahü teâlâ kabûl eder. O azaptan korunduğu zaman Cennet ehlinden olur. (Ona dil uzatmak, Peygamberimize dil uzatmak olur.) Bunun gibi Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duâsı bereketiyle Muâviye'nin (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîme vukûfiyeti ve hesabı pek kuvvetli idi.

Hazreti Muâviye ile Hazreti Ali arasında geçen hâdiselerden dolayı ona dil uzatanların yanıldıklarını, onların birbirlerini çok sevdiğini delîlleriyle isbat eden Ebû Hafs Akberî; Hazreti Ali'nin tarafını tutan Kûfe ahâlisine irâd buyurduğu şu hutbe ile, Hazreti Ali'nin Hazreti Muâviye'yi çok sevdiğini ve ona asla düşman olmadığını açıkça ortaya koymuştur.

Hazreti Ali, Kûfe ahâlisine şöyle buyurdu: "Ey Kûfe ahâlisi, muhakkak benim boynumda bir borç var. Bu borcu sizin üzerinize devretmek istiyorum. Dikkat ediniz haber veriyorum: Resûlullahdan (aleyhisselâm) sonra insanların en hayırlısı, Ebû Bekr, sonra Ömer, sonra Osman'dır. (r.anhüm)" Sonra Hazreti Ali "Allaha yemîn ederim ki, ben bunu nefsimi karşılaştırmak için söylemedim" buyurdu. Ve şöyle devam etti:

“Ey Kûfe ahâlisi, benim boynumda bir borç vardır ki, bunu boynumdan çıkarmak ve sizin boyunlarınıza yüklemek istiyorum. Biliniz ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyordum. Muâviye de (radıyallahü anh) O’nun yanındaydı. Resûlullaha (aleyhisselâm) vahiy indi. Benim elimden kalemi aldı, Hazreti Muâviye’nin eline (vahiy yazması için) verdi. Allaha yemîn ederim ki, ben kendimde birşey (herhangi bir üzüntü) hissetmedim. Çünkü ben biliyordum ki, bu husûsta Allahü teâlânın emri böyleydi. Dikkat ediniz! Müslüman; benimle onun arasında olan hâdiseleri konuşmaktan beri (uzak) olan kimsedir.” Hazreti Ali bu sözleriyle Hazreti Muâviye’nin kıymetini bildirmiş ve kalbinde ona karşı herhangi bir kin ve adavet (düşmanlık) olmadığını açıkça beyân etmiştir.

İbn-i Abbâs’a (radıyallahü anh) Hazreti Muâviye hakkında soruldu. Cevâbında: Hazreti Muâviye benim indimde Hazreti Mûsâ gibidir. Çünkü Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde Kasas sûresi 26. âyetinde Musa’nın (aleyhisselâm) ücretle tutulması husûsunda iki kadından biri babasına: “Ey babacığım! Onu ücretle tut. Çünkü o, ücretle tuttuğun kimselerin en kuvvetlisi ve en emînidir” diye söylediğini Allahü teâlâ haber veriyor, işte bu âyet-i kerîme nâzil olduğu zaman Cebrâil (aleyhisselâm) Peygamberimize (aleyhisselâm) geldi ve: “Yâ Muhammed!

Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmeyi Muâviye’ye (radıyallahü anh) yazdırmanı sana emrediyor. Çünkü o, senin yazdırdıklarının (vahiy kâtiplerinin) en kuvvetlisi ve en emînidir” buyurdu.

Ebû Hafs Akberî şöyle buyurdu: Resûlullahın (aleyhisselâm) ümmeti için koymuş olduğu her bir sünnet, Allahü teâlânın emriyledir.

Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Cennet ehlinden olmayan bir kimse ile evlenmedim ve Cennet ehlinden olmayan bir kimseyi de evlendirmedim” buyurdu. Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Biz Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Önümüzde taze hurma vardı. Resûlullah efendimiz hurmadan yemeye ve yedirmeye başladı. Resûlullaha (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Hem yiyor, hem de yediriyor musunuz?” diye sordum. Peygamberimiz: “Evet Cennette de böyle yaparız, ba’zılarımız ba’zılarımıza yedirir” buyurdu.

Ebû Hafs Akberî’nin (radıyallahü anh), el-Muknî, Şerh-ül-Hurakî ve el-Hilâlü beyne Ahmed ve Mâlik gibi kıymetli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 163

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 271

ÖMER BÜCEYRÎ

Hadîs ve tefsîr âlimi. Künyesi Ebû Hafs olup, ismi Ömer bin Muhammed bin Büceyr bin Hazm’dır. Memleketine nisbetle Semerkandî, Hemedânî ve dedelerinden Büceyr’e nisbetle Büceyrî denildi. Muhaddis-i Mâverâünnehr ve Hâfız-ı kebîr lakabı verildi. 223 (m. 838)’de doğan Büceyrî, 311 (m. 923) yılında vefât etti.

Hadîs âlimi olan babası; Büceyrî’yi, hadîs-i şerîf öğrenmesi için, başta Mısır, Şam ve Bağdâd olmak üzere, çeşitli memleketlere defalarca gönderdi. Gittiği yerlerde Ahmed bin Abdülvâhid bin Âmûd, Îsâ bin Hammâd, Bişr bin Muâz Ukdî, Ahmed bin Abde Dabî, Amr bin Ali Filâs, Dârimî’nin dayısı Muhammed bin Muâviye, Ebû Âmir Mûsâ bin Âmir, Hişâm bin Huld, Muhammed bin Hâşim Bealbekî, Süleymân bin Seleme, Eyyûb bin Ali bin Heysem Kenânî, İbn-i Hammâd, Muhammed bin Beşşâr Bendâr ve daha pekçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf dinledi. Yüzbin hadîs-i şerîf ezberleyerek hadîs ilminde hafız oldu. Çok çalıştı, İslâmî ilimlerin inceliklerine vâkıf oldu. Hadîs ve tefsîr ilimlerinde zamanının ileri gelen âlimlerinden sayıldı. Âlimler sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler. Günahlardan sakınmada ve ibâdette çok gayretli olduğu bildirildi.

Ömer Büceyrî’den; başta oğlu Ebü’l-Hasen Muhammed bin Ömer olmak üzere, Ebû Bekr Muhammed bin Ali bin İsmail Şaşî el-Keffâl, Ebû Yahyâ Ahmed bin Muhammed, İbrâhîm bin İshâk Semerkandî, Ali bin İbrâhîm bin Fudayl bin Haddâs Keşaşî, Muhammed bin Muhammed Sabr, A’yün bin Ca’fer Semerkandî, Ebü’l-Hasen Ahmed bin Muhtâc Keşşân, Muhammed bin Ahmed bin İmrân Şaşî, Ali bin Bendâr Sayrâfi,

Ebû Hatîm ve daha bir çok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ömer Büceyrî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden birinde, Resûlullah (aleyhisselâm): "Ümmetimin hepsi Cennete girer, istemeyen müstesna" buyurdu. Eshâb-ı kiram (r.anhüm) "Kim istemez?" dediler. "Bana itaat eden Cennete girer. Bana isyan eden istememiştir" buyurdu.

Ömer bin Muhammed Büceyrî, değişik ilimlerde birçok eser yazdı. Kaynaklarda tefsîr ilminde "Kitâb-üt-tefsîr" ve hadîs ilminde "Câmi'-üs-sahîh" adlı eserleri hakkında bilgi verilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 262

2) Hediyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 780

3) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 361

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 307

RAMEHÜRMÜZÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Adı Hasen bin Abdurrahmân'dır. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. İlk defa 290 (m. 902) yılında İran'da hadîs, dinledi. Daha küçük yaşta babası Abdurrahmân bin Hallâd'dan ilim öğrenmeye başladı. 360'lı (m. 970) yıllarda Ramehürmüz şehrinde vefât etti.

Ramehürmüzî; Muhammed bin Abdullah el-Hadramî, Kâdı Ebû Hüseyn el-Vâdiî, Muhammed bin Hibbân el-Mâzinî, Ubeyd bin Ganâm en-Nehaî, Hasen İbni Müsennâ, Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe, Yûsuf bin Ya'kûb, Mûsâ bin Hârûn ve zamanında bulunan birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Kendisinden ise, Ebü'l-Hüseyn Muhammed bin Ahmed Saydâvî, Hasen bin Leys eş-Şirâzî, Hâfız Ebû Bekr, Ahmed bin Mûsâ Merdeveyh, Ebû Abdullah bin İshâk en-Nihâvendî ve birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ramehürmüzî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Ebû Eyyûb'e "Allahü teâlânın râzı olduğu bir ameli sana söyliyeyim mi?" diye buyurdular. Ebû Eyyûb "Evet, yâ Resûlallah!" deyince, "İki kimsenin arası bozulursa aralarını bulman, aralarında buğz ve düşmanlık olunca birbirlerini sevindirmendir"buyurdu.

Ramehürmüzî birçok eser yazmıştır. Bunlardan el-Muhaddis-ül-fâsıl beyn-er-râvi ve'l-vâî adlı eseri usûl-i hadîs sahasında yazılmış ilk kitaptır. Doktor Muhammed Accâc el-Hatîb tarafından Şam'da neşredilmiştir. Bu eserde Ramehürmüzî hazretlerinin yazdığı hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

Hazreti Ali buyuruyor ki: Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki, "Yâ Rabbî! Halifelerime merhamet et!" Bunun üzerine Eshâb-ı kiram, "Yâ Resûlallah halifeleriniz kimlerdir?" diye suâl ettiler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Hadîslerimi ve sünnetimi rivâyet eden ve onları insanlara öğretendir" buyurdular.

"Allahü teâlâ, benden bir hadîs duyup da başkasına ulaştıran kimsenin yüzünü kıyâmet günü aydınlatır. Nice fıkıh bilenler fakîh değildir. Nice fıkıh bilenler vardır ki, öğrendiği kimseden daha fakîhdir."

"Şu üç kimseye karşı müslümanın kalbinde hıyânet ve aldatma bulunmaz: Allah için ihlâsla amel edene, müslümanlara nasîhat edene ve müslümanların cemaatine tâbi olanlara."

"Benden duyduğunuzu insanlara bildiriniz. Söylemediğim birşeyi, söyledim şeklinde rivâyet eden kimseye, Cehennemde bir ev yapılır ve oraya atılır."

"Ümmetimden kim dîni husûsunda kırk hadîs-i şerîf ezberlerse, kıyâmet günü Allahü teâlâ onu, fakîhler ve âlimler zümresinde haşreder."

"Ümmetimden kıyâmete kadar hak üzere bulunan olacaktır."

İmâm-ı A'meş buyuruyor ki: "Hadîs öğrenen Ve bu sünneti ihyâ edenlerden daha efdal bir kavim bilmiyorum."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Niyetini güzel edip, hadîs öğrenen kimse için, daha üstün bir amel bilmiyorum."

Ebü'l-Hayr Bükrâvî diyor ki: Meclisime devam eden bir genç vefât etmişti. Onu rü'yâda gördüm ve dedim ki, "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" Dedi ki, "Beni bağışladı." Bunun üzerine ben, "Hangi sebeble Allahü teâlâ seni bağışladı?" diye sordum. O genç, "Hadîs öğrenmem sebebiyle" dedi.

Ramehürmüzî hazretlerinin yazmış olduğu diğer eserler şunlardır: Rabi-ül-müteyyemîn fî ahbâr-il-uşşâk, Kitâb-ül-emsâl, Kitâb-ün-nevâdir, Kitâbu Risâlet-üs-sefer, Kitâb-ur-rûh, Edeb-ün-nâtık.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 235

2) El-A'lâm cild-2, sh. 194

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 905

4) Keşf-üz-zünün sh. 1122

5) Siyer-i a'lâm-in-nübelâ cild-16, sh. 73

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 30

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 270

8) Fihrist sh. 220

RÜVEYM BİN AHMED

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup, ismi Rüveym bin Ahmed bin Yezîd bin Rüveym'dir. Bağdâd âlimlerindendir. Hakîkatlerin ârifi, dînimizin emir ve yasaklarını iyi bilen, kerâmet, himmet ve firâset sahibi ve çok riyâzetler çekmiş bir âlim olan Rüveym bin Ahmed, aynı zamanda fıkıhda ve tefsîrde de büyük âlimdir. Cüneyd-i Bağdâdî'nin arkadaşıdır. Rüveym bin Ahmed Dâvûd-i Zâhirî'nin mezhebinden idi. İdrîs bin Abdülkerîm el-Haddâd'dan kırâat okudu. 303 (m. 915) senesinde vefât etti.

Rüveym bin Ahmed'in geceleri uyuduğunu gören olmamıştı. Sabahlara kadar ibâdet ederdi. Ömrünün büyük bir kısmında yatsı abdestiyle sabah namazını kılmıştır. Gündüzleri devamlı oruç tutardı.

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafîf der ki: "Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz. Diğerleri hakkında da doğru söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Haris bin Esed el-Muhâsibî, Cüneyd-i Bağdadî, Rüveym bin Ahmed, Ebû Abbâs bin Atâ, Amr bin Osman el-Mekkî. Bunlar, zâhir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir."

Rüveym bin Ahmed'in Muhammed bin Ca'fer bin Heyseme'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ebüdderdâ'yı Hazreti Ebû Bekr'in önünde yürürken gördü ve buyurdu ki, "Güneşin, Peygamberler hariç ondan daha hayırlı bir kimse üzerine doğmadığı, Ebû Bekr'in önünden mi yürüyorsun?" Bundan sonra, Ebüdderdâ'yı Hazreti Ebû Bekr'in önünde yürürken kimse görmedi.

Kendisi şöyle anlatır; Birgün Bağdâd başkadısını görmeye gittim. Yanında İbn-i Süreyc de vardı. İhlâs konusunda sohbet ediliyordu. Beni görünce, "İşte şimdi Şeyh-i ihlâs geldi" dedi. Ben de onlara, "Siz ihlâs hakkında konuşmaya neden başladınız?" diye sordum, İbn-i Süreyc bana "Sen, ihlâs ile dünyâyı terk iddiası güdüyorsun. Halbuki giydiklerimizde hiç fark yok, ikimiz de aynı şeyleri giyiyoruz. Senin üstünlüğün ve ihlâslı olman neden dolayıdır?" diye sordu. Bunun üzerine "Biraz sabredin bunun cevâbını vereyim" dedim. Sonra o meclisten çıkıp evime gittim. Atımın üzerindeki eğeri kaldırdım. Onun yerine bir keçe parçası koydum. Atın ağzından gemini çıkararak, yerine bir ip bağladım. Sarık ve cübbemi çıkardım. Yerine eski bir hırka giydim ve başıma bir bez sardım. Bu hâlim ile tekrar onların yanına gittim. Orada bulunanlar ve İbn-i Süreyc beni bu hâlimle görünce, "Biz, böyle senin yaptığın gibi yapamayız. Senin İhlâsın tamamdır" dediler. Bağdâd Başkâdısı, "Atımın üzerindeki keçeyi aldırarak, yerine eğer taktırdı. Bana da bir cübbe ve sarık verdi. Bunun üzerine ben, "Sizin bana yaptığınız bu ikram da, İhlâsın bereketidir" dedim.

Rüveym bin Ahmed hazretleri buyurdular ki: "Allahü teâlâ rızâsını tâatte, gadabını ma'siyyette (O'na isyan etmede) saklamıştır."

"Allahü teâlâdan râzı olmak demek, O'ndan gelen bütün belâ ve elemlerden zevk almaktır."

“Allahü teâlâ, söz ve amel kuvvetini verdikten sonra, senden konuşma kuvvetini alsa, ameli bıraksa hiç üzülme! Çünkü, bu senin için bir ni’mettir. Zîrâ konuşmada âfet ve ziyan çok olur. Maksat, Allahü teâlânın istediği iş ve ibâdetleri yapmaktır. Eğer ameli alıp, sende konuşmayı bırakırsa, bağırarak ağla ki, senin için büyük bir musîbettir. Eğer ikisini birden alırsa; senin için derd, kötülük ve büyük bir yaradır.”

“Amelde ihlâs, iki cihanda Allahü teâlâdan karşılık beklememektir.” “Sabır; şikâyeti terk etmek, belâlara zevk alarak rızâ göstermektir.” “Muhabbet; sorulduğunda; bütün hâllerde Allahü teâlâya uymaktır” dedi ve şu şiiri okudu:

“Eğer bana öl dense,
Kabûl ederim zevkle

Ölüme çağırana,
Derim hoş geldin, merhaba.”

“Fütüvvet; din kardeşlerinden gördüğün eziyetlere sabır etmen ve onları affetmendir.” “İhlâs; ameline bakmamak, ya’nî hiçbir zaman amelini beğenmemektir.”

“Bir kimse âlimler ile oturup, onların bildiği bir şeye muhalefet etse, Allahü teâlâ o kimsenin kalbinden îmân nûrunu alır.”

“Sırrını muhafaza etmek, nefsini korumak ve farzları eda etmek, Allaha yakın olanların vasıflarındandır.”

“Üns; Allahü teâlâdan başka her şeyden uzaklaşıp, Allahü teâlâ ile olmaktır.” “Zühd; dünyâyı küçük görüp, onun sevgisini kalbden silmektir.”

Rüveym bin Ahmed, tasavvuf yoluna dâir birçok eserler yazmıştır. Galat-ül-vâcidîn adlı eseri meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 296

2) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 430

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 101

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 180

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 116

6) Nefehât-ül-üns sh. 130

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 237

SA’ÎD BİN OSMAN (İbn-i Seken)

Mısır’da yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Sa’îd bin Osman bin Sa’îd bin Seken el-Mısrî’dir. Aslen Mısırlı olup, bezzâzlık ya’nî kumaş tüccârlığı yapardı. Künyesi, Ebû Ali bin Seken’dir. “İbn-üs-Seken” diye meşhûr oldu. 294 (m. 908) senesinde Bağdâd’da doğdu. İlim öğrenmek için birçok yerleri dolaştı. Birçok eser yazmıştır. 353 (m. 964) senesinin Muharrem ayında vefât etti. Vefâtında 59 yaşında idi.

İbn-i Seken, Irak, Şam, Cezîre, Horasan ve Mâverâünnehr âlimlerinden Ebü’l-Kâsım el-Begâvî, Sa’îd bin Abdülazîz el-Halebî, Muhammed bin Muhammed bin Bedr-ül-Bâhilî, Ebû Arûbe el-Harrânî, Muhammed bin Yûsuf el-Ferberî, İbn-i Cûsâ ve bunların zamanında, Ceyhun’dan Nil’e kadar olan bölgede yetişen bütün âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bu işe o kadar çok önem verdi ki, topladığı ilimlerden birçok eserler kaleme aldı. “Sahîh-ül-müntekâ” adındaki eseri meşhûrdur. Kendisinden de, Ebû Abdullah İbni Mende, Abdülganî bin Sa’îd, Ali bin Muhammed ed-Dekkâk, Abdullah bin Muhammed bin Esed-il-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Yahyâ bin Müferrec, Ebû Ca’fer bin Avnillah ve daha pekçok âlim ilim alıp rivâyette bulundular. Onun “Sahîh-ül-müntekâ” adındaki eseri Endülüs âlimlerinin eline ulaşıp, orada yayıldı. Ondan çok istifâde ettiler.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Sözleri ve rivâyetleri huccettir (senettir). O, hafız idi. Yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, râvîleri ve senetleri ile birlikte ezberlemişti. Hadîs-i şerîflerin cerh ve ta’dilini, sıhhat ve illet derecelerini çok iyi biliyordu.

Çok kıymetli eserler yazmıştır. Eshâb-ı kiramın isimlerini, hâl tercemelerini ve rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri bildiren eser müelliflerindendir. Hadîs ilminde mühim bir kaynak olan bu eserlerinden “Sahîh-ül-müntekâ”, “Ma’rifet-üs-Sahâbe” ve “Sünen-i Sıhâh-ül-me’sûre” adındaki eserleri çok meşhûrdur.

Sâlih bir zât olup, takvâ ve vera’ sahibiydi. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Dînini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse, size geldiğinde (velisi olduğunuz bir kıza talip olursa) onu evlendiriniz! Eğer böyle yapmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad zuhur edebilir.”

Sa’îd bin Osman diyor ki; “Zünnûn-ı Mısrî’nin şöyle dediğini işittim: Bütün evliyânın sözleri şu dört cümle etrâfında dönüp durmuştur.

1. Allahü teâlâyı çok sevmelidir.

2. Dünyalıkların, ya’nî haramların ve mekrûhların azından bile nefret etmelidir.

3. Allahü teâlânın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîme tam uymalıdır.

4. Gelecek olan her günün, daha kötüye gideceğinden endişelenmelidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 227

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 937

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 12

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1106, 1074, 1075, 1712

SEHL BİN MUHAMMED (Es-Su’lûkî)

Nişâbûr’da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Tayyib olup, adı Sehl bin Muhammed bin Süleymân bin Hârûn bin Mûsâ bin Îsâ bin İbrâhîm es-Su’lûkî eş-Şâfiî’dir. Sehl bin Muhammed, fıkıh ilminde imâm olup, mes’elede müctehid idi. Nişâbûr’da müftîlik yapmıştır. Sehl bin Muhammed, 387 (m. 997) senesi, Muharremin yirmiüçüncü Cum’a akşamı vefât etti. Fakat vefât târihinde ihtilâf vardır. 402 (m. 1011) senesinde vefât etti diyen âlimler de vardır.

Sehl bin Muhammed hazretleri; babasından edeb, fıkıh ve hadîs ilmini öğrendi. Ayrıca Ebü’l-Abbâs el-Esâm, Ebû Ali Hamid el-Hirevî, Ebû Amr bin Nüceyd ve birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden ise; Hâkim Ebû Abdullah, Hâfız Ebû Bekr el-Beyhekî, Muhammed bin Sehl, Ebû Nasr eş-Şazyâhıy ve birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Sehl bin Muhammed, din ve dünyâ bilgilerinde söz sahibiydi. Zamanının bütün âlimleri, onun büyük âlim ve imâm olduğunda ittifâk etmişlerdi. İlim ve ameli çok olduğu için, kendisine “Şems-ül-İslâm” İslâmın güneşi denilmiştir. Ebû Tayyib, babasının vefâtından sonra ders vermeye başladı. İlim meclisine, beşyüzden fazla büyük âlim gelirdi. Ebû Tayyib öyle bir zât idi ki, daha kendisine suâl sorulmadan cevâbını söylerdi. Ebû Tayyib vefât edince, talebeleri Nişâbûr’dan ayrılıp çeşitli memleketlere gidip, oralarda İslâm bilgilerini öğrettiler.

Sehl bin Muhammed için, Abdülazîz bin Abdülmelik “Ben çok yer dolaştım. Fakat Sehl gibi bir zât göremedim.” Ebû Âsım el-Abbâdi “Sehl bin Muhammed imâm, edeb sahibi, fakîh, kelâm âlimi ve nahiv âlimi idi” Ebû İshâk, “Sehl fakîh, edîb idi. Âlimler ondan çok istifâde ettiler.” Hâkim ise, “O fakîh, edîb, Nişâbûr müftîsi ve müftî oğlu müftî bir zât idi” demiştir.

Hâfız Esîr-üd-dîn Ebû Abdullah Menâkıb-i Şafiî adlı eserinde “Sehl bin Muhammed çok büyük âlim idi. İnsanlara çok faydası oldu. Asrının İmâm-ı Şafiî’si idi. Eğer İmâm-ı Şafiî hazretleri görseydi onu çok sever üstün tutardı” demektedir.

Abdülvâhid el-Lahmî şöyle anlatır: Sehl bin Muhammed’in gözleri ağrıyordu. Bu sırada, da birçok âlim, huzûruna ilim öğrenmek için geliyorlardı. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Sehl bin Muhammed’in huzûruna gelerek, “Ey imâm, senin gözlerin kendi yüzünü bir görseydi, ağrı diye bir şey kalmazdı” dedi. Sehl hazretleri bu sözü duyunca sevindi ve tebessüm etti.

Sehl bin Muhammed hazretlerinin Ebüdderdâ’dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Ey insanlar! Biliniz ki hilm, yumuşak huylu olmaya çalışmakla elde edilir. İlim âlimden işitilerek öğrenilir. Kim hayrı isterse, ona verilir. Kim şerden (kötülükten) kaçarsa ondan korunmuş olur” buyurmuştur.

Sehl bin Muhammed buyurdu ki; “Zamansız işe başlıyan kendini sıkıntıya sokar.”

“Bir işin tamamı yapılamazsa, hepsinden vazgeçmemelidir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), “Size emrettiklerimi gücünüz yettiği kadar yapınız” buyuruyor.”

“Sıkıntılı zamanda, insan, dostlarına muhtaçtır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 324

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 393

3) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-1, sh. 238

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 435

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 172

SEMNÛN MUHİB

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’l-Kâsım, Ebü’l-Hasen ve Ebû Bekr olup, ismi Semnûn bin Abdullah (Hamza) Havvâs’tır. Allahü teâlâya âşık olması ve aşkına dâir sözleri ve yaşayışının dilden dile dolaşması, kendisine “Muhib” (âşık) denilmesine sebep oldu. Aslen Basralı olduğu için Basrî, Bağdâd’a yerleştiği için Bağdadî nisbet edildi. O ise, gerçek âşık olmadığını söyliyerek, kendisine “Kezzâb” dedirtmeye gayret ederdi. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin devrinde yaşadı. Ondan sonra 320 (m. 932) yılında vefât etti.

Irak ulemâ ve evliyâsının büyüklerinden olan Semnûn Muhib; Sırrî-yi Sekatî, Muhammed bin Ali Kassâb, Ebû Ahmed Kalânisî ve Cüneyd-i Bağdadî gibi zamanın büyükleriyle sohbet etti. Onların rûhlara gıda, dertlere devâ, dünyâ ve âhıret se’âdetine sebep olan ders ve sohbetlerinden istifâde etti. Kendisi de insanlara nasîhat eder, onları Cehennem ateşinden kurtarmaya gayret ederdi. Birçok talebe yetiştirdi. Zamanın bütün âlim ve evliyâsı kendisine i’tibar ederdi. Evliyânın büyüklerinden Ca’fer Huldî ve Abdullah Râzî, onun talebeleri arasındaydı.

Dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Günde beşyüz rek’at nafile namaz kılmayı âdet edinmişti. Konuşmasının güzelliğiyle tanındı. Konuştuğu zaman kelimeleri çok ince bir işleyişle cümlede yerlerine koyardı. Ömrü, hep muhabbetten, sevgiden konuşmak, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya da’vet etmekle geçti. Sözlerinin tatlılığı gönülleri alır, dinleyenlere ferahlık verir, hayran bırakırdı. Peygamberimizin (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ refîktir. Yumuşaklığı sever, sertlik edenlere vermediği şeyleri ve başka hiçbir şeye vermediğini yumuşak davranana ihsân eder” emrine uyup, öyle hareket ederek yaşadı.

İkinci binin yenileyicisi, büyük âlim, İmâm-ı Rabbânî hazretleri, Semnûn Muhib ve onun gibi âşıkların hâlini şöyle açıklamaktadır. “Kalb, rûh ile nefs arasında bir köprü gibidir. Ma’rifetler, feyzler, kalbe rûh vasıtası ile gelir. Hakîki kulluk, O’nu sevmek ve O’ndan başka herşeyden vazgeçmektir. Kalbleri birbirine bağlayan bağ, muhabbet bağıdır. Bir insan bir veliyi görüp, konuşarak veya kitaplarını okuyarak, onun dinimize tam bağlı olduğunu anlayıp sever. Resûlullahı çok sevdiği için, onun izinde bulunanları da sever. Sevince, hep onu düşünür. Kalbini, onun kalbine bağlamış olur. Kalbini bağlayınca, oradan saçılmakta olan nûrları almaya başlar. Ne kadar çok severse, o kadar feyz alır.”

Gençliğinde evlenmedi. İleri yaşlarda, sünnete uymak için sâliha bir hanımla evlendi. Bir kız çocuğu oldu. Üç yaşına gelince, ona çok büyük bir muhabbetle bağlandığını gördü. Bir gece rü’yâda, kıyâmetin koptuğunu, her gruba bir başka bayrağın dağıtıldığını gördü. Çok parlak, gözleri kamaştıran bir bayrak, bir grup tarafından taşınıyordu. “Bu bayrağın sahipleri kimdir?” diye sordu. Cevaben; “Bu, âşıkların bayrağıdır. Mâide sûresinin ellidördüncü âyetinde meâlen, “O, onları sever, onlar da O’nu sever”buyurulmuş olan kavmin, O’nu çok seven âşıklarının bayrağıdır” diye söylediler. Semnûn bu gruba karışmak için yaklaşınca, içlerinden birisi onu itti. İsminin “Muhib” olduğunu belirtti. Cevaben “Fakat senin kalbin başkalarına meyledince, ismini âşıklar grubundan çıkardık” dedi. Bunun üzerine inlemeye ve sızlanmaya başladı.” Allahım! Senin sevgine ortak olacak, muhabbet yolunda engel olabilecek herşeyden beni kurtar!” diye duâ etti. Ertesi gün uyandığında, çocuğunun damdan düşüp öldüğünü belirten bir feryadın koptuğunu duydu.

Bağdâd’da bir kadın Semnûn’u gördü. Ona âşık oldu. Gelip, Semnûn’dan kendisiyle evlenmesini istedi. Reddedilince, Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine gitti. “Semnûn’a söyle, benimle evlensin” dedi. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri kadını

huzûrundan çıkarttı. O sırada Bağdâd'da Gulam Halîl adında fitneci bir adam vardı. Tasavvuf ehli olan, Allahü teâlânın sevgili kullarıyla uğraşmakla meşgûldü. Semnûn Muhib'in de halk tarafından çok sevilmesini hiç hazmedemiyordu. Kadın, Gulam Halîl'e gitti. Allahtan korkmadan iftira ederek, "Semnûn benimle zinâ etti" dedi. O da bunu fırsat bilip, doğru halifenin yanına gitti. Semnûn'u şikâyet etti. Halife de Semnûn'u yakalatıp, idama mahkûm etti. Cellât gelip, idâm için izin istendiğinde, halifenin dili tutulup birşey söyleyemedi. Semnûn hazretlerinin idamı tehir edildi. Halifeye o gece rü'yâsında bir adam: "Senin saltanatın, Semnûn'un hayatına bağlıdır. Onun ölümü, senin de sonun olur" dedi. Halife ertesi gün Semnûn'u serbest bırakıp özür diledi. Yaptığı hatâya pişman oldu. Çok ikramlarda bulundu.

İbn-i Mesrûk anlatır. Semnûn Muhib, hac dönüşü bir şehre uğradı. Halk va'zını dinlemek istediklerini söylediler. Câmide va'za başladı. Kimsenin dinlemediğini görünce, yüzünü kandillere dönüp; "Size hitap ediyorum" dedi. Bütün kandiller yere döküldü.

Birgün Semnûn:

"Sırrımın keşfini bilirken, dilersin cümle ahvâlim,
Sen nasıl istersin, benim başkası ile yok hâlim."

beytini okuyunca; talebelerinden biri arkadaşına, "Dün gece köydeydim. Rü'yâmda hocamın çektiği hastalık için Allahü teâlâdan şifâ isteyen sesini işittim" dedi. Diğer talebelerden de buna benzer rü'yâ görenler anlattılar. Bu sözler, idrar tutulmasından sıkıntı çeken ve hastalığını kimseye söylemeyen Semnûn'a iletilince; sabrını gizleyip, hastalığını açığa vurdu. Mekteblerin önlerine gider çocuklara, "O'nun her emrine rızâ göstereceğine söz verip de, isyan eden bu yalancı amcanız için duâ edin" diye yalvarırdı.

Semnûn Muhib bir gün sohbette, sırtını bir ağaca dayayarak etrâfında yarım çember yapmış dinleyenlere, muhabbetten bahsederken, küçük bir kuşun ondan uzak olmayan bir yere konduğunu gördü. Kuşa doğru yönelerek konuşmasını devam ettirirken, birden kuş gagasıyla toprağa vurmaya başladı. Hareket o kadar içten ve devamlıydı ki, gagasından kan geliyordu. Muhabbetten kendini kaybeden kuşun, tatlı bir ürpermeyle bayılıp yere düştüğünü ve öldüğünü gördüler.

Birgün Bağdâd'da, hayırsever birinin dörtbin altın sadaka dağıttığını gördü. Arkadaşı Ebû Muhammed Megazilî'ye "Görüyor musun, bu zât ne kadar sevâb işledi. Bizim elimizde para yok. Eğer bu dağıtılan para kadar sevâb kazanmak istiyorsak, biz de gidip her bir altın için, bir rek'at namaz kılalım" buyurdu. Arkadaşıyla beraber dörtbin rek'at namaz kıldılar.

Semnûn hazretleri; "Muhabbet; Allahü teâlâya giden yolun aslı ve esâsıdır" buyururdu. Nitekim, Allahü teâlâ Peygamberi için (aleyhisselâm) "Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım" buyurarak, Resûlullah'ın "Habîbullah" olduğunu beyân etmektedir. Muhammed Resûlullah (aleyhisselâm) mahbûb-i Rabbilâlemîn'dir. Ya'nî Allahü teâlânın sevgilisidir. Her şeyin en iyisi sevgiliye verilir. Allahü teâlâ da herşeyin en iyisini, Muhammed aleyhisselâma ihsân etti. Meselâ, Allahü teâlânın kulları arasında ondan daha fasîh ve tatlı sözlü kimse görülmedi. Mübârek sözleri gayet kolay anlaşılır, gönülleri alırdı ve rûhları cezbederdi. Söz söylediği zaman, kelimeleri inci gibi dizilirdi. Semnûn Muhib de diğer Allah dostları gibi, hayatı boyunca Peygamberimize (aleyhisselâm) uymaya çalıştı. O'nun gibi konuşmaya, sevgi ve muhabbetde de O'na benzemeye çok gayret ederdi.

Buyurdu ki:

"Tasavvuf; hiç bir şeye sahip olmaman ve hiçbir şeyin de sana sahip olmamasıdır."

"Allahü teâlâyı sevenler, dünyâ ve âhıret şerefine kavuşarak gittiler. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm), "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu."

"Muhabbet, sevenle sevileni birbirine celb ettiği zaman kemâle erer."

Âhırette en çok mes'ûd olanlar, Allahı en çok sevenlerdir. Çünkü âhıret demek, O'na yönelmek ve O'na kavuşmak se'âdetine ermek demektir. Tövbe, sabr, zühd, korku gibi makamlar, muhabbetin kollarından birini elde edebilmek için bir takım yollardır. Esas olan ise, Allahtan başkasına kalbde yer vermemek, temizlemektir. Bunun da başlangıcı; Allaha, âhırete, Cennet ve Cehenneme inanmaktır. Bu îmândan korku ve ümid doğar."

“Hayatta olduğumu hatırlatıp, sevgiliden ayrı olduğumun alâmeti olduğu için, âlemde gördüğüm her şeyden nefret etmeyince, muhabbetimin saflığına inanmam.”

“Kulun Hakka ulaşmasının başlangıcı, vücûdunun ihtiyâçlarını gidermekle uğraşmaktan vazgeçmesidir. Haktan uzaklaşmasının başlangıcı da, nefsine uyup onunla haşır-neşir olmasıdır.”

“Birşey, kendinden daha ince birşeyla ifâde edilebilir. Muhabbet, o kadar incedir ki, onu açıklamak için ondan ince birşey bulmak mümkün olmadığına göre; muhabbet, dil ile ifâde edilip anlatılamaz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 234

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 309

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 195

4) Vies des Saints Musulman sh. 265

5) Kashf-al-Mahjub sh. 136

6) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 122, cild-2, sh. 616

7) Nefehât-ül-üns trc. sh. 153

TABERÂNÎ

Meşhûr tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Süleymân bin Ahmed bin Eyyûb bin Mutayr eş-Şâmî el-Lahmî et-Taberânî olup, künyesi Ebü’l-Kâsım’dır. 260 (m. 873) senesi Safer ayında Şam’ın Taberiyye kasabasında doğdu. İsfehân’a yerleşti. 360 (m. 970) senesi Zilka’de ayının sonlarına doğru 100 yaşlarında vefât etti. İsfehan şehrinin girişinde Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından olan Hammâd ed-Devrînin kabri yanına defn edildi.

Taberânî; Hâşim bin Mürsed et-Tâberânî, Ebû Zür’a es-Sekafî, İshâk ed-Debri, İdrîs el-Attâr, Beşîr bin Mûsâ, Hafs bin Ömer, Abdullah bin Mahmûd bin Sa’îd bin Ebî Meryem, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Mikdâm bin Dâvûd er-Re’yinî, Yahyâ bin Eyyûb el-Allât, Ebû Abdurrahmân en-Nesâî ve daha pekçok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de; Ebû Huleyfe el-Cemhî, İbn-i Ukde, Ebû Nuaym el-Hâfız, Ebû Hüseyn bin Fâzişâh, Abdan, Ca’fer el-Feryâbî, Ebû Abdullah bin Merde el-Hâfız ve daha birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük hadîs âlimlerinden olan Taberânî, güvenilir, sağlam, hadîste huccet (üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilen) ünvanına sahiptir. Onun ilmi ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, bütün İslâm âlemine yayıldı. Kendisine; “Bu kadar hadîs-i şerîfi ezberleme bahtiyarlığına nasıl kavuştun?” diye sorulduğunda “Otuz sene kuru hasır üzerinde uyudum” buyurdu. İlim tahsili için rahatı terk ederek sâde bir hayat yaşadı. Otuzüç sene ilim uğrunda seyahat yaptı. Bu yolda fedâkârlıktan kaçınmadı. Her işini Allahü teâlânın rızâsı için yapar, O’nun kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çalışırdı. Talebelerinden Ebû Abbâs Şirâzî, Taberânî’den üçyüzbin hadîs-i şerîf yazdığını, güvenilir, sağlam bir muhaddis olduğunu bildirmekte ve hocasının ne derece ilim sahibi olduğunu vesîkalandırmaktadır.

İmâm-ı Ebû Bekr-i Mukrî, bir gün İmâm-ı Taberânî ve Ebû Şeyh ile mescidi se’âdette oturuyorlardı. Birkaç günden beri açlardı. Yatsı namazından sonra İmâm-ı Ebû Bekr, dayanamıyarak, çok sıkılmış bir hâlde: “Açım yâ Resûlallah” dedikten sonra, bir köşeye çekildi. İki arkadaşı kitap okuyorlardı. Seyyidlerden bir zât, iki hizmetçisi ile gelerek “Kardeşlerim! Dedem Resûlullahtan (aleyhisselâm); aç olduğunuz için yardım istemişsiniz. Biraz uyumuştum. Sizi doyurmamı emir buyurdu” dedi ve getirdiklerini beraber yediler. Artanı da bırakıp gitti.

Taberânî buyurdu ki, “Âlimlerin çoğuna göre, bir kimsenin vücûdu sağlam olur, aklı başında olur, bir yere borcu olmaz ve evli olmayıp malsızlığa sabır edebilirse veya evli olup da, çoluk-çocuğu da sabır ederlerse, bu kimsenin bütün malını sadaka vermesi caiz olur. Bu saydığımız şartlardan biri eksik olursa sadaka vermesi mekrûh olur. Ba’zı âlimler, sadakası kabûl olmaz buyurdu.” Ömer (radıyallahü anh) da böyle buyurdu.

Yalnız, Allahü teâlânın rızâsını kazanmayı arzu eden İmâm-ı Taberânî, birçok kitap yazdı. Eserleri, elden ele, sözleri dilden dile, nesilden nesile zamanımıza kadar ulaştı. Bunlardan;

Kitâb-ü Delâil-ün-Nübüvve, Kitâb-üs-Sünne, Tefsîr-ü kebîr, Kitâb-üt-tıvâlât, Tefsîr-ül-hasen, Kitâb-ül-menâsik, Kitâb-üd-duâ, Kitâb-ü Müsned-i Süfyân, Kitâb-ü Müsned-i Şu'be, Kitâb-ün-nevâdir, Kitâb-ür-râmi, Kitâb-ül-evâil, Kitâb-ü hadîs-i Şamiyyîn, Mu'cem (ikiyüz cüzdür), Mu'cem-ül-evsât (üç cilttir), Ma'rifet-üs-Sahâbe, Reddü alel-Mu'tezile, Reddü alâ Cehmiyye, Makârim-ül-ahlâk-ıl-Izâî, Fedl-ul-ilm, Ez-Zührî an Enes, Hadîs-i Mâlik bin Dînâr, Hadîs-ü Hamza ez-Ziyâd, Fedâilü'l-Erbaat-ir-Râşidîn, Kitâb-üt-Takara ve daha birçok eser onun kitapları arasındadır.

Taberânî (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin amcasının oğlu İbn-i Abbâs şöyle bildirdi: Sıcak bir günde Hazreti Ömer öğleye doğru Mescid-i se'âdete geldi ve bir köşeye yalnız başına oturdu. Bir müddet sonra Ebû Bekr (radıyallahü anh) geldi. Ömer (radıyallahü anh) ona: "Senin bu saatte evinden çıkmana hangi şey sebeb oldu?" Ebû Bekr (radıyallahü anh): "Açlığımın şiddetli olması" buyurdu. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh): "Ben de aynı sebeple dışarı çıktım" diye mukâbele etti. O ikisi konuşmalarına devam ederken, Resûlullah (aleyhisselâm) evinden çıkıp mescide geliyordu. Onları görünce selâm verip: "İkinizi de bu sıcakta evden çıkaran şey nedir?" buyurdular. Onlar da: "Şiddetli açlıktan hâsıl olan sıkıntı..." diye cevap verdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) tebessüm buyurup ve: "Vallahi beni de evden çıkaran şey aynı sıkıntıdır" buyurup tesellide bulundular ve hep birlikte Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin evinin önüne geldiler. Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) Resûlullah efendimiz için hergün, hurma, süt ve benzeri şeyler hazırlardı. Bugün her nedense geciktirmişti. Daha doğrusu hazırlamış olduğu ilk yemeği çocuklarına yedirmişti. Kendisine âit hurma bahçesinde işleri vardı. Oraya gitmişti. Bahçeden çıkıp eve doğru geliyordu. Resûlullah (aleyhisselâm) ve iki Eshâbı kapıda bekliyorlar, hizmetçisi de onlarla ilgileniyordu. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ebû Eyyûb nerede?" buyurdular. O cevâbını vereceği sırada Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) geldi ve Resûlullaha (aleyhisselâm) ve beraberindekilere selâm verdikten sonra merakla: "Yâ Resûlallah her zamanki, geldiğiniz vakitte gelmediniz, nasıl olduda erken çıktınız; bir emriniz mi var idi?" deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): "Doğru söyledin" buyurdular. Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) durumu kavramakta gecikmedi. Hemen hurma bahçesine gidip, henüz olgunlaşmamış taze hurmadan, olgun taze hurmadan ve kurumaya yüz tutmuş hurmalardan toplayıp getirdi. Resûlullah efendimiz: "Neden taze hurmaları kapardın? Bize sâdece kurumaya yüz tutanından getirsen de yeterdi" buyurunca, Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh): "Bahçemin bu üç çeşit hurmasından yemenizi istedim. Ayrıca sizler için bir hayvan keseceğim" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) bunun süt veren bir dişi olmamasını tenbîh ettiler. Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) süt vermeyen dişi bir keçi kesti. Derisini yüzüp hanımına teslim etti ve etin yanında ekmek de pişirmesini tenbîh etti. Et ve ekmek pişirilip getirilince, Resûlullah (aleyhisselâm) bir ekmek alıp içerisine bir miktar et koydular. Ebû Eyyûb'a (radıyallahü anh) uzatarak, "Bunu kızım Fâtıma'ya ulaştır. Zîrâ onun bugünkü kadar aç kaldığı günü olmamıştır" buyurdular. Sonra, hep birlikte oturup ikram edilen yemekleri yediler. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ekmek, et, taze hurma, kuru hurma ve yeni olgunlaşmaya yüz tutmuş hurma!.." diye buyururlarken mübârek gözleri nemlendi ve "Canımı kudret elinde tutan Allaha and olsun ki: Bu, kıyâmet günü sorulacağımız ni'mettir?" buyurdular.

Resûlullahın (aleyhisselâm) bu nasîhatları, yanlarındaki Eshâbının gözlerini de yaşarttı.. Bu hâl üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "İşte buna benzer bir ni'mete kavuştuğunuzda, elinizi o ni'mete uzatırken, Bismillah deyin. Doyunca da: "Bizi doyuran ve üzerimize ni'meti indiren ve bunu fadl ve kereminden veren Allaha hamd olsun" deyin, işte böyle demeniz, o ni'metten size sorulan soruya denk bir cevâp olur" buyurdular.

Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) ayağa kalkarak Ebû Eyyûb'a (radıyallahü anh): "Yarın bize gelmeyi unutma" buyurdular. Fakat Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) bu tenbîhi duymadı. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh) "Yâ Ebâ Eyyûb, Resûlullah (aleyhisselâm) yarın gelmeni emrediyor" dedi ve ayrıldılar. Ertesi gün Ebû Eyyûb (radıyallahü anh) Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldi. Yanında câriyesini de getirmişti. Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Eyyûb'a (radıyallahü anh), "Bu câriyene hayırlı tavsiyede bulun. Çünkü bunlar yanımızda bulundukları sürece ancak hayır görüyoruz" buyurdular. Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) eve dönünce kendi kendine: "Resûlullahın (aleyhisselâm) câriyem için hayır tavsiyede bulunmamızı emretmesinden maksat, câriyeyi serbest bırakmaktır. Çünkü en hayırlısı da budur" deyip, câriyeyi âzâd etti.

Taberânî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şöyledir: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Ölüm meleği bir adamın canını almağa gitti. Kalbini yokladı, kalbinde bir şey bulamadı. Çenesini ayırdı baktı ki, dili bir kenarda Kelime-i tevhîd getiriyor. Bu Kelime-i ihlâs sayesinde günahları mağfiret edildi."

"Ana ve babasının veya bunlardan birinin mezarını her Cum'a günü ziyâret eden kimse, mağfiret edilip iyilerden yazılır."

"Ölülerinizi ancak iyilikle yâd ediniz. Şayet onlar Cennetlik ise, onlar hakkında kötü söylemekle günahkâr olursunuz. Cehennemlik iseler, zâten bulundukları hâl kendilerine yeter."

"Ben, kıyâmet gününde yerdeki ağaç ve kum sayılarından daha çok şefaat ederim."

"Bir kişinin kendi hânesi, ailesi, çocukları, hizmetçileri husûsunda sarf ettiği şey, kendisi için bir sadakadır."

"Eğer en aşağı derecedeki bir Cennet ehlinin bezek, süs ve zînetleri, bütün dünyânın zînetleri ile karşılaştırılsa, azîz ve celîl olan Allahü teâlânın mü'min kuluna âhıretteki bu ihsânı, bütün dünyâ süs ve zînetterinden üstün gelirdi."

"Allahü teâlâ kıyâmet günü, Âdem aleyhisselâmı bir milyar insana şefaatçi kılar."

"Günahın keffâreti, pişmanlıktır."

"Günahların öyleleri var ki, onları ancak geçim husûsunda çekilen sıkıntılar yok eder."

"Üç haslet vardır ki, müslüman olan kimsenin dünyâda se'âdeti cümlesindendir. Bunlar da: Sâlih komşu, geniş ev, kolayca binilir hayvandır."

"Şüphe yok ki, Allahü teâlâ, sâlih müslüman sebebiyle, komşularında olan yüz belâyı defeder."

Size bir şey emrettiğimde onu yapınız, bir şeyden nehyettiğimde ise ondan elinizden geldiği kadar kaçınınız.

"Her mü'min günahı ile eskimiş ve tövbe ile yamanmıştır. Bunların hayırlısı, tövbe hâlinde ölenidir."

Resûlullaha (aleyhisselâm) îmândan soruldukta buyurdular ki,

"O, sabır ve cömertliktir."

"Amellerin en makbûlü, yapmasına insanların zorlandığı amellerdir."

"Sabır bir insan farz edilse, keremli bir adam olurdu. Allahü teâlâ sabredenleri sever."

"Vâ'iz olarak ölüm yeter."

"Allahü teâlâ: "Ey Cebrâil, iki gözü kör olanın mükâfatının ne olduğunu bilir misiniz?" buyurdu. Cebrâil: "Allahım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Biz ancak bize bildirdiğini bilebiliriz" dedi. Allahü teâlâ: "Onun mükâfatı, ebedi olarak Cennette kalmak ve benim cemâlime bakmaktır" buyurdu."

Resûlullahın (aleyhisselâm) oğlu İbrâhîm vefât ettiği zaman, mübârek gözleri yaşardı. Bu hâli gören Sahabe (r.anhüm): "Siz bize ağlamayı men etmediniz mi?" dediklerinde, Resûlullah (aleyhisselâm): "Bu gözyaşı, bir merhamet ve acıma neticesidir. Allahü teâlâ kullarından merhametli olanlara rahmet eder" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) bir zâta, "Nasıl sabahladın?" buyurdular. O zât da: "Hayır üzereyim" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) aynı suâli üç defa tekrarladılar ve üçüncü de o zât: "Allaha hamd-ü senalar olsun" deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): "İşte senden bu cevâbı bekliyordum, bunun için bu soruyu tekrarladım" buyurdu.

"Kim ki din ve dünyâsında rahat ve huzûr içinde olmak isterse, vera' bakımından kendisinden üstün ve servet bakımından kendisinden düşük olanlara baksın."

"Muhakkak Kur'ân-ı kerîm bir zenginliktir ki, onun üstünde zenginlik olmadığı gibi, onunla beraber de fakîrlik yoktur."

"Allahü teâlâ bir kuluna hayır murâd ettiği vakit, onun günahının cezasını acele ile dünyâda kendisine çektirir."

"Yedirip şükreden, oruç tutup sabreden gibidir."

"Allah korkusundan mü'minin kalbi ürperdiği vakit ağacın yaprakları düşer gibi günahları dökülür."

"Herhangi bir mü'min ki, Allah korkusundan sivri sineğin başı kadar da olsa gözünden bir damla yaş çıkar, sonra sıcaklığı yüzüne değerse, Allahü teâlâ onu Cehenneme haram kılar."

"Fakîrlik, mü'min için, atın yanağındaki dizgin ve alnındaki beyazdan daha süslüdür."

"Mü'minin dünyâdaki hediyesi yoksulluktur."

"Sizin herbiriniz şükreden dile, şükreden kalbe sâhib olsun. Bir de âhireti husûsunda kendisine yardımcı olacak bir kadın elde etsin."

"Azîz ve celîl olan Rabbim, Mekke vadisini altın yapıp emrime verilmesini bana bildirdi. Ben dedim ki: "Ey Rabbim, bunu istemem. Bir gün aç, bir gün tok olarak yaşayayım, bu bana yeter. Acıktığım gün, sana tazarrû' ve niyazda bulunurum. Doyduğum gün de sana hamd eder ve senada bulunurum."

"Dört şey zorlukla elde edilir: Susmak ki, ibâdetin başlangıcıdır. Tevâzu, çok zikir ve az varlık ile yetinmektir."

"Allahü teâlâya yönelen kimseye, Allahü teâlâ her husûsta yeter ve ummadığı yerden onu rızıklandırır. Fakat dünyâya yönelen kimseyi de, dünyâya havale eder."

"Benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız."

"Kim ki kalbinden sadakat ve ihlâs ile "Lâ ilahe illallah" derse, ona Cennet vâcib olur."

"Deveni bağla, sonra tevekkül et."

"Her derdin bir dermanı vardır. Bilen bildi, bilmeyen bilemedi. Yalnız ölümün çâresi yoktur."

"Siz altınlarınızı ateşle denediğiniz gibi, Allahü teâtâ da kullarını belâlarla tecrübe eder. Kimisi, tam ayar hâlis altının aynı parlaklıkta ateşten çıktığı gibi, parlak çıkar, denemeyi kazanır, kimisi biraz karışık bir kısmı da yanmış ve kararmış olarak tecrübeden çıkar."

"Allahü teâlâ kulunu sevdiği vakit onu ibtilâ eder, dert verir. Fazla sevdiği vakit onu iktinâ eder, ya'nî mal ve evlâd diye kendisinde bir şey bırakmaz."

"Azîz ve celîl olan Allahü teâlâ, rahatlık ve ferahlığı rızâ ve yakînde, gam, keder ve tasayı da, şüphe ve kızgınlıkta kılmıştır."

"Bir kavmi sevip onlarla dostluk kuran, kıyâmet günü onlarla haşr olacaktır."

"Bid'at sahibine hürmet eden kimse, İslâmiyeti yıkmağa yardım etmiş olur."

"Kul, ibâdeti zayıf olduğu hâlde, güzel ahlâkı sayesinde, âhıretin yüksek derece ve şerefli menzillerini kazanır."

"Kur'ân-ı kerîmi hatim edenin duâsı kabûl olunur."

"Kötü huy, bağışlanmayacak bir günah, kötü zan ise kokan bir günahtır."

"Allaha gönül hoşluğu ile ibâdet et. Şayet buna gücün yetmiyorsa, hoşlanmadığın şeyde sabret. Zîrâ böyle yapmanda senin için çok hayır vardır."

"Müslümanın müslümanı korkutması helâl olmaz."

"İyiliklerine sevinen, kötülüklerine üzülen kimse mü'mindir."

"Çölde yalnız kalan kimse birşey gayb ederse, ey Allah'ın kulları, bana yardım ediniz desin! Çünkü Allahü teâlânın sizin göremediğiniz kulları vardır."

"Allahü teâlâ, herşeyi yoktan var etti. Herşey içinden insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinden de, seçtiklerini Arabistan'da yerleştirdi. Arabistan'daki seçilmişler arasında da, beni seçti. Beni, her zamandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistan'da bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar."

"Bir kimse namaz sonunda, üç defa sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okursa, yetişir miktarda sevâba kavuşur."

"Âdemoğlunun hatâlarının çoğu dilindendir."

"Hayır olmayan her sözden dilini çek, ancak bu sayede şeytana galebe çalarsın."

"İnsanlar üç kısımdır; bir kısmı kârda, bir kısmı selâmette ve bir kısmı da helaktedir. Kârda olanlar, Allahı zikredenlerdir.

Selâmette olanlar, diline sahip olanlardır. Helâka gidenler ise, bâtıl ve boş sözlere dalanlardır."

"İtirazı terkedin, zîrâ onun hikmeti anlaşılmaz ve fitnesinden emîn olunmaz."

"Güzel söz ve yemek yedirmek, Cennete girmenizi kolaylaştırır."

"Allahtan kork, takvâya devam et, bir kimse senden bildiği bir kusurdan dolayı seni ayıplarsa, sen de bildiğin bir kusurdan dolayı onu ayıplamağa kalkışma, günâhı onun, sevâbı ise senin olur. Ve kimseye kötü söz söyleme."

"Şeytanın, insanın gözüne çekecek sürmesi, kötü söz söyletmek için ağzına koyup yalatacağı şeyi, koklatmak için burnuna sürecek kokusu vardır. Ağzına süreceği; yalan, burnuna çektireceği; gazâb, gözüne süreceği; uykudur."

"Gıybeti dinleyen de, gıybet edenlerden biridir."

"Kimin yanında bir mü'min (aleyhinde konuşulmakla) zillete düşürülür de, ona, yardıma gücü yettiği halde yardım etmez, onu zilletten kurtarmazsa, kıyâmet günü mahlûkât arasında Allahü teâlâ onu zelîl eder."

"Fâciri anmaktan çekiniyor musunuz? Onun her hâlini açıklayın ki, herkes onu bilsin. Onda olan hâller ile onu anlatınız ki, insanlar ondan kendilerini korusunlar."

"Allah katında en sevimliniz, ahlâkı en güzel olanınız ve halk ile güzel geçinip ülfet eden ve ülfet olunanınızdır: Allah katında en sevimsiz olanınız da, insanlar arasında lâf götürüp getiren, dostların arasını açmak için çalışan ve temiz insanlara kusur arayanınızdır."

"Ümmetimin hayırlısı, dinde keskin ve titiz davranandır."

"Kızdığın vakit, sükût et."

"Gadâbından çekinen kimseden, Allahü teâlâ azâbını men eder. Rabbinden özür dileyenin özrünü Allahü teâlâ kabûl eder. Dilini koruyan kimsenin kusurunu Allah gizler."

"İlim öğrenmek; çalışmak ve sıkıntıya sabretmekle, hilm; ahlâkı güzelleştirmek ve bu yolda gayret etmekle mümkündür. Hayır isteyene hayır verildiği gibi, kötülükten sakınan da korunur."

"Müslüman, yumuşaklığı ile, gündüz oruç tutan ve gece ibâdet edenler seviyesine yükselir. Bunun aksine olarak gadabı sebebiyle, inatçı zorbalar seviyesine de düşebilir ve sözü aile efradından başka kimseye geçmez olur."

"Allahü teâlâ, yumuşak tabiatlı ve utangaç olanları, zengin olup iffet sahibi bulunanları, nüfûsu kalabalık olduğu hâlde fakîr olup mütteki olanları sever. Çirkin söz söyleyen, ağır tabiatlı, ısrarlı olarak dilenen ahmakları sevmez."

"Allahü teâlâ, kıyâmet günü mahlûkâtı mahşer yerinde topladığı zaman, Arş'ın altındaki bir dellâl üç defa "Ey îmân edenler, Allahü teâlâ sizi affetti. Siz de birbirinizde olan hakkınızı bağışlayın" diye seslenir."

"Kıyâmet günü insanlar Mevkifte toplandıkları zaman dellal, "İnsanları affedip, mükâfatları Allah üzerinde olanlar kalksın ve Cennete girsinler" diye seslenir. Bunun üzerine binlerce insan kalkar ve hesap görmeden Cennete girerler."

"Üç şey vardır ki, mü'min olduğu hâlde bunları yapan ve bunlar ile gelen kimse, (kıyâmet günü) hangi kapısından isterse Cennete girer ve istediği kadar hûrîlerden kendisine verilir. Bunlar; bilinmeyen, şahidi olmayan ve unutulmuş borcu ödeyenler, her namazı müteâkib on İhlâs okuyanlar ve katilini affedenlerdir." Bunlardan birini yapanlara da aynı mükâfat verilir mi? diye sorulduktа: "Evet, birini yapanlara da aynı mükâfat verilir" buyuruldu.

"Allahü teâlâ sertliğe vermediklerini, yumuşaklığı verir. Bir kulunu sevdiği zaman, ona yumuşaklığı nasîb eder. Yumuşaklıktan mahrûm bir aile, Allah sevgisinden mahrûm demektir."

"Allahü teâlânın verdiği ni'metlerin de düşmanları vardır. Bunlar da; Allahü teâlânın kendi fadlından verdiği kimselere hased eden, onları çekemeyenlerdir."

"İnsanoğlunun üç dostu vardır. Bunlardan biri, ölünceye kadar kendisine arkadaş olur; ikincisi, mezara gidinceye kadar; üçüncüsü, mahşere kadar kendisinden ayrılmaz. Ölünceye kadar kendisine arkadaşlık eden servettir. Mezara kadar gelen aile efradı ve diğer ahbablarıdır. Mahşere kadar kendisine arkadaşlık edecek olan, amelidir."

"İktisâd eden sıkıntı çekmez."

“Bol yemek yedirmek, herkese selâm vermek ve güzel konuşmak, mağfireti gerektiren sebeblerdendir.”

“Allahü teâlânın bir takım kulları vardır. Allah yolunda harcanmak üzere onlara servet vermiştir. Bunlardan cimrilik edenler olursa, o serveti onlardan alır başkasına verir.”

“Dîninde ve dünyâsında parmak ile gösterilmek, kötülük olarak kula yeter. Allahü teâlânın korudukları müstesna! Allahü teâlâ sûretlerinize bakmaz; niyetlerinize ve amellerinize bakar.”

“Şüphesiz Cennet ehli, her saçı sakalı karışık, dağınık, üstü başı toz toprak içinde, eski elbiseye bürünmüş, nazar-ı itibâre alınmayan kimselerdir ki, büyüklerin (makam sahiplerinin) huzûruna girmek isteseler kabûl edilmezler. Evlenmek isteseler kimse kız vermez, konuşsalar kimse dinlemez. Her birinin ihtiyâcı göğsünde deprenip durur. İşte bunların nûru kıyâmet halkına taksim edilecek olsa hepsine yeterdi.”

“Riyanın azı da şirktir. Allahü teâlâ, bilinmeyen, gizli kalan mûttekileri sever. Onlar ki, yokluklarında aranmaz, varlıklarında bilinmezler. Onların kalbleri hidâyet nûru saçar. Her karanlık, tozlu yollardan bu sayede kurtulurlar.”-

“Kendisinde zerre kadar riya bulunan ameli, Allahü teâlâ kabûl etmez.”

“Âdil hükümdârın bir günü, bir adamın kendi kendine altmış sene (nafile) ibâdet etmesinden daha hayırlıdır.”

“Üç şey helak edicidir: İtaat edilen cimrilik, uyulan hevâ-i nefs, kulun kendini beğenip böbürlenmesidir.”

“Zillete düşmeyecek şekilde tevâzu gösteren, meşrû kazancını meşrû yola sarf eden, düşkünlere acıyan, fakîh ve hikmet ehli ile düşüp kalkan kimseye müjdeler olsun.”

“Dört şey var ki, Allahü teâlâ bunları ancak sevdiği kimselere verir: Sükût etmek; bu, ibâdetin başlangıcıdır, Allaha tevekkül, tevâzu ve dünyâdan meylini kesmektir.”

“Kıyâmet gününde, en ağır azâbı görecek olan, Allahü teâlânın, ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimdir.”

“Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden ehvendir.”

“Siz din âlimleri ve fukahâsı çok, okuyucu ve hatîbleri az, soranları az, cevap verenleri çok bir diyar ve zamandasınız. Bu vaziyet karşısında amel, ilimden hayırlıdır. Yakında bir zaman gelecek, âlimler ve fukahâ, azalacak, konuşmalar çoğalacak, soranlar çok olacak, cevap verebilenler az bulunacak, işte o zaman ilim amelden hayırlıdır.”

“Allahü teâlâ kıyâmet günü, bütün kullarını ve âlimleri diriltir. Sonra âlimlere: Ey âlimler, ben hâlinizi bilerek, ilmi size verdim, bunu size azâb etmek için vermedim. Kusurlarınızı bağışladım. Buyurun Cennete...”

“İlimden bir mes’ele öğrenmek, bütün varağı ile dünyâdan hayırlıdır.”

“Câhilin cehâletine susması, (öğrenmemesi) âlimin de ilmini saklaması doğru değildir.”

“En güzel hediye; hikmetli bir sözü iyice anlayıp, din kardeşine anlatmaktır. Bu, aynı zamanda bir senelik ibâdete karşılıktır.”

“İlim Çin’de bile olsa öğreniniz.”

“İnsanlar ilim öğrenip ameli terk ettikleri, dil ile sevişip içten husûmet besledikleri ve sılâ-i rahmi terk ettikleri vakit, Allah onlara la’net eder, kulaklarını sağır, gözlerini de kör eder.”

“Müslümanlar, Peygamberlerinden sonra, onun bildirdiği dinde bir bid’at, herhangi bir yenilik yaparsa, bunun benzeri olan bir sünnet, aralarından kalkar.”

“Bid’at sahibi bid’atinden vazgeçinceye kadar, Allahü teâlâ tövbesini kabûl etmez.”

“Yeryüzünde, her zaman kırk kişi bulunur. Her biri, İbrâhîm (aleyhisselâm) gibi bereketlidir. Bunların bereketi ile yağmur yağar. Biri ölünce, Allahü teâlâ onun yerine başkasını getirir.”

“Gençlerin en hayırlısı, kendisini yaşlılara benzeten, ihtiyârların en fenâsı da kendisini gençlere benzetendir.”

“Namazını zayi ettiği hâlde Allaha mülâki olan kimsenin, diğer iyiliklerine Allah değer vermez.”

“Kim ki, abdestini güzel alır, namazını vaktinde kılar, rükû’ ve sücûdunu tamamlar, huşû’una riâyet ederse, beyaz ve parlak olduğu halde yükselir ve benim hakkıma riâyet ettiğin gibi,

Allah da seni korusun der. Kim ki abdestini güzel almaz, namazını vaktinde kılmaz, rükû', sücût ve huşû'una riâyet etmezse, siyah ve karanlık olduğu halde yükselir ve beni zayi ettiğin gibi, Allah da seni zayi etsin der. Tâ ki Allahü teâlânın dilediği yere gittikten sonra bir paçavra gibi dürülür ve kişinin yüzüne çarpılır."

"Sizden herhangi birisinin, yemek sofrası misâfirinin önünde bulunduğu müddetçe, melekler onun için istiğfar ederler."

"Din kardeşinin arzu ettiği yemeği kendisine yediren kimsenin günahları bağışlanır. Din kardeşini sevindiren, Allahı sevindirmiş olur."

"Muhakkak ki insan, güzel ahlâkı sayesinde, gündüz oruçlu, gece ibâdet edici olanların derecesine yükselir."

"Evlenen kimse, dîninin yarısını korumuş olur. Artık diğer yarısında da Allaha karşı gelmekten sakınsın."

"İki çocuğu ölen kimse, Cehennem ateşine karşı duvardan bir perde ile siperlenmiş olur."

"Kadını, sırf malı ve güzelliği dolayısıyla alan kimse, malından da güzelliğinden de mahrûm olur. Fakat dindarlığı için bir kadın ile evlenen kimseye, Allahü teâlâ malı da güzelliği de nasîb eder."

"Her kimin kız çocuğu olur da onu terbiye eder ve terbiyesini güzel eder, gıda verir ve gıdasını güzel verir ve Allahü teâlânın kendisine verdiği ni'metlerden ona da bolluk gösterirse, o kız çocuğu onun için bereket ve Cehennemden kurtarıp Cennete girmesi için bir kolaylık vesîlesi olur."

"Lâ ilahe illallah söyleyip, bu Kelime-i tayyibe üzere vefât eden Cennete girer. Allah için bir gün oruç tutup, bu minval üzere vefât ederse Cennete girer. Allah için sadaka verip ömrü bunun üzerine biten Cennete girer."

"Ramazan-ı şerîf ayında oruç tutup, ardından Şevval ayındanda altı gün oruç tutarsa, bir yıl oruç tutmuş gibi olur" buyurunca, hadîs-i şerîfi rivâyet eden Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretleri, "Bir gününe on gün mü?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) "Evet" buyurdu.

"Yaşadığımız günlerde Rabbinizin nefhaları (rahmet dağıtması) vardır. Onlardan istifâde edin. Cum'a günüde bu günlerden biridir."

"Gizli sadaka Allahın gadabını söndürür."

"Helâl (nafaka) taleb etmek, farz üzerine farzdır."

"Gıybet eden ve dinleyen, günahta ortaktırlar."

"Memleketler, Allahü teâlânın yarattığı yerler, insanlar da Allahü teâlânın kullarıdır. Nerede huzûr, bulursan orada otur ve Allahü teâlâya hamd eyle."

Peygamberimiz (aleyhisselâm) yola çıkmak isteyene şu duâyı okurlardı: "Allahü teâlâ seni rahmet ve himâyesine alsın, takvâyı sana azık etsin, günahlarını bağışlasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin."

"Vefâtımdan sonra beni ziyâret eden, sağlığımda ziyâret etmiş gibidir."

"Yalnız beni görmek maksadıyla ziyâretime gelenler, Allahü teâlânın izniyle şefaatimi hak etmişlerdir."

"Cennet bahçelerinde eğlenmek isteyenler, Allahı çok zikretsinler."

Resûlullaha (aleyhisselâm) "Hangi amel daha faziletlidir?" diye sorduklarında şöyle buyurdular "Dilin, Allah Allah derken ölmendir."

"Lâ ilahe illallah diyenler için mezarlarında vahşet (yalnızlık), mahşer meydanında dehşet yoktur. Sûr'un üflenmesi ânında, başlarındaki toprakları nasıl silkeleyerek kalktıklarını sanki görür gibiyim. Hüznü bizden gideren Allaha hamd ederiz. Muhakkak ki, bizim Rabbimiz, son derece mağfiret edici (gafûr) ve şekûrdur (iyiliklerin mükâfatını verendir)."

"Kim herhangi bir kitapta benim üzerime salevât-ı şerîfe getirirse, ya'nî salevât-ı şerîfeyi kitaba yazarsa, ismim orada kaldığı müddetçe, melekler o kişi için istiğfar ederler."

"Abdestli olarak uyuyan kişinin rûhu Arş'a yükselir."

"Îmân, üçyüzotuzüç yoldur. Bu yollardan birine girip şehâdet ile Allaha ulaşan kimse, Cennete girer."

"Allah katında en faziletli namaz, akşam namazıdır. Misâfir ve mukîm hakkında aynıdır, değişmez. Onunla gündüz namazı sona erer ve gece namazı başlar. Kim akşamın farzını kıldıktan sonra iki rek'at sünnet kılarsa, Allahü teâlâ ona

Cennette iki köşk inşâ ettirir. Dört rek'at kılan kimsenin ise, yirmi veyahut kırk senelik günahı bağışlanır."

"Gece kıyamına (namazına) devam edin; zîrâ bu sizden önceki sâlihlerin ibâdeti, Allaha yakınlık ve günahlara keffâret olup, insanı bedenî hastalıklardan korur ve günahlardan uzaklaştırır."

"Yemekten evvel elleri yıkamak yoksulluğu, yemekten sonra yıkamak ise, günahları giderir."

"Üç haslet kendisinde bulunmadıkça kişinin imânı kemâl bulmaz: Kızdığı vakit hiddeti kendisini haktan ayırmamak, memnuniyeti vaktinde bâtıla girmemek, gücü yettiği vakit hakkı olmayan şeyi almamaktır."

"Kim ki, bir iyiliği niyet eder de, sonra herhangi bir mâni sebebiyle onu yapamazsa, ona tam bir sevâb yazılır."

"Riyanın en küçüğü dahi şirktir."

"Çok yaşayıp, ameli güzel olan kimseye müjdeler olsun."

"Allah'ın yarattıkları üzerinde düşünün, zâtı hakkında düşünmeyin. Zira siz O'nun kadrini takdîr edemez, O'nu anlamağa güç yetiremezsiniz."

"Mü'minin hediyesi ölümdür."

Taberânî'nin eserlerinden seçmeler:

Usâme bin Zeyd anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) Benî Mustalak kabilesi üzerine yapılan seferden döndüğünde, Abdullah bin Übey'in oğlu, münâfıkların başı olan babasına karşı kılıcını çekip "Muhammed (aleyhisselâm) insanların en şereflisi, en üstünü, ben ise en adîsi, en alçağıyım demedikçe, vallahi bu kılıcı kınına koymam" dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Übey: "Vay Allah'ın belâsı vay! Muhammed (aleyhisselâm) insanların en şereflisi, en yükseği, ben ise, en âdisi, en alçağıyım" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) bu hâdiseyi duyunca tebessüm edip, onun hareketini takdîr buyurdular.

"Abdullah İbni Abbâs (radıyallahü anh) anlatır: Peygambere (aleyhisselâm) mübârek Eshâbından (r.anhüm) biri gelerek "Ya Resûlallah! Seni o kadar çok seviyorum ki, aklıma gelince sizi hemen gelip görmezsem, canım çıkacak gibi oluyor. Gelip seni görüyorum. Fakat ben âhırette ne yapacağım. Eğer Cennete girersem, muhakkak senden aşağı mertebelerde olacağım. Senden ayrılmak ise, bana çok zor gelecek Ben Cennette de seninle olmak istiyorum" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) hiçbir cevap vermedi. Daha sonra bu husûsta Allahü teâlâ Nisa sûresi altmışdokuzuncu âyet-i kerîmesini nâzil edip meâlen şöyle buyurdu: "Kim Allahü teâlâ ve Peygamberine (aleyhisselâm) itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine ni'metler verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyilerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştır" buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) hemen o zâtı çağırarak, bu âyet-i kerîmeyi okuyarak müjdeledi.

Usâme bin Şerik anlatır: Birgün Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyorduk. Herkesin sessizce oturduğu sırada birkaç kişi gelip, Resûlullaha (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ en çok kimi sever?" diye sordular. Resûlullah da (aleyhisselâm), "Ahlâkı en güzel olanı" buyurdu.

Abdurrahmân bin Haris Sülemî (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) yanındaydık Abdest almak için su istediler. Kapta su gelince, eliyle kaptan su alarak abdest aldı. Resûlullah (aleyhisselâm) işini bitirince kabı alıp içindeki suyu içtik. Resûlullah (aleyhisselâm) bunu görünce: "Niçin böyle yapıyorsunuz?" diye sorduğunda, "Allah ve Resûlünün sevgisi için" diye cevap verdik. Resûlullah da (aleyhisselâm), "Allah ve Resûlünün sizden râzı olmasını istiyorsanız, size verilen emânetleri hakkıyla muhafaza edin. Konuştuğunuzda doğru söyleyin. Komşularınıza iyi muâmele edin" buyurdu.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatır: Uhud savaşında "Muhammed (aleyhisselâm) öldü" şayiası Medine'ye ulaşınca, Ensârdan (r.anhüm) ihrâmlı bir kadın Uhud'da savaş meydanına geldi. Babası, kocası, kardeşi ve evladının cesediyle karşılaştı. "Kim bunlar?" diye sorunca: "Baban, kardeşin, kocan ve çocuğun" dediler. Kadın: "Bana Resûlullahı (aleyhisselâm) gösterin" dedi. Resûlullahın (aleyhisselâm) yerini öğrenince, koşup yanlarına vardı. Elbisesinin ucundan tutarak "Anam-babam sana feda olsun yâ Resûlallah, sen sağ olduktan sonra, gerisi ne olursa olsun. Benim için hiç mühim değil" dedi.

Katâde bin Nu'mân (radıyallahü anh) anlatır: "Resûlullaha (aleyhisselâm) bir yay hediye edildi. O da Uhud savaşında bana verdi. Savaşta, Resûlullahın (aleyhisselâm) önüne dikilip, hem müşriklere yayın ipi kopuncaya kadar ok attım. Hem de Resûlullaha (aleyhisselâm) gelebilecek oklara siper oldum. Yayımın ipi kırılınca ok atamaz olmuştum. Bizim tarafa

ne zaman bir ok atılsa, hemen göğsümü Resûlullahın (aleyhisselâm) önüne gerer, okun hedefine ulaşmasına mani olurdum."

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullaha (aleyhisselâm) gittim. Namaz kılıyordu. Sabaha kadar ayakta durdu, secdeye gitti. Orada rûhunun kabzedildiğini zannettim. Daha sonra bana: "Niçin böyle yaptım, biliyor musunuz?" buyurdu. "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedim. Üç veya dört defa aynı soruyu tekrarladı ve şöyle buyurdu: "Ben, Allah'ın farz kıldığı namazı kıldım. Sonunda Rabbimin elçisi gelerek: "Ümmetin için ne yapayım?" dedi. "Rabbim daha iyi bilir" deyince, aynı soruyu üç veya dört defa tekrarlayarak "Ümmetin için ne yapayım?" dedi. Ben yine: "Rabbim daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine "Ümmetinden dolayı seni hiç üzmeyeceğim" buyurunca, ben de hemen Rabbime secde ettim. Rabbim, şükredenlere karşılığını verir ve onları sever" buyurdu.

Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) anlatır: Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbı ile birlikte yola çıktı. Resûlullah (aleyhisselâm) bir deveye binmişti. Eshâbından (r.anhüm) hiçbiri Resûlullahın (aleyhisselâm) önüne geçmiyordu. Muâz bin Cebel (radıyallahü anh): "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ bizim canımızı senden önce alsın. Allah göstermesin! Sen önce vefât edersen, senden sonra biz hangi ibâdeti yapalım? Ya Resûlallah! Allah yolunda cihad mı yapalım?" diye suâl etti. Ben de: "Anam-babam sana feda olsun yâ Resûlallah!" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm):"Allah yolunda cihad güzel şey! Fakat, insanlar için bundan daha üstünü var" buyurdu. Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) "Oruç ve sadaka mı?" diye suâl eyledi. Resûlullah (aleyhisselâm):"Oruç ve zekât da güzel şey! Fakat, insanlar için bunlardan daha üstünü var" buyurdu. Bunun üzerine Muâz bin Cebel (radıyallahü anh), bildiği bütün hayırları saydı. Hepsine de Resûlullah (aleyhisselâm) "İnsanlar için bundan daha hayırlısı var" buyurdu. Muâz (radıyallahü anh): "Yâ Resûlallah! İnsanlar için bundan daha hayırlı olan nedir?" diye suâl eyledi. Resûlullah (aleyhisselâm) ağzını işâret ederek: "Susmak, konuşunca da hayır konuşmaktır" buyurdu. Muâz (radıyallahü anh): "Dillerimizle söylediklerimizden hesap sorulacak mı?" deyince Resûlullah (aleyhisselâm), Muâz'ın (radıyallahü anh) dizine vurdu. Sonra da: "Annen yokluğuna yansın!" buyurup, daha başka şeyler de söyledi. Daha sonra, "İnsanları Cehenneme yüzüstü düşürecek olan şey, dillerinden başkası değildir. Kim Allaha ve âhıret gününe inanırsa, ya hayır söylesin, ya da sussun. Hayır konuşun istifâde edin. Şer konuşmayın ki, selâmette olasınız."

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) anlatır: Abdullah bin Amr'ın (radıyallahü anh) evine uğradım, kapının önüne çıkmış kendi kendine konuşur gibi hareketler yaparken görünce, böyle yapmasının sebebini sordum: "Allah'ın düşmanı olan şeytan, neden beni Resûlullahın buyurduklarını tatbik etmekten alıkoyuyor? Bana "Evinde sıkılıyorsun, İnsanların arasına çıkmıyor musun?" diyor. Halbuki ben, Resûlullahın (aleyhisselâm) "Allah, yolunda cihad edeni korur. Hastaları ziyâret edeni korur. Sabah namazına câmiye gideni korur. Yardım etmek düşüncesi ile idârecilerinin yanlarına gideni korur. Hiç kimsenin gıybetini yapmadan evinde oturanı da Allah korur" buyurduğunu duymuştum. Buna rağmen Allahın düşmanı, beni evimden meclise çıkarmak istiyor" dedi.

Mus'ab bin Umeyr'in kardeşi Ebû Azîz bin Umeyr anlatır. Bedir Savaşında müşriklerin yanındaydım. Savaş neticesinde Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı tarafından esîr edildim. Ben, Medîneli Ensârdan bir grubun muhafazasındaydım. Onlar, sabah ve akşam yemeklerinde Resûlullahın emrine uyarak, kendileri yalnız hurmayla yetinirler, bana ise kendi ihtiyâçları olan ekmeği verirlerdi. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm): "Esirlere iyi muâmele edin" buyurmuştu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ey Abdülmuttaliboğulları, sizin için Allahü teâlâdan üç şey diledim. Doğru yolda olanları, o yoldan ayırmamasını, bilgisi olmayanları, bilgili kılmasını da diledim. Bir kimse Hacer-i Esved'le Makâm-ı İbrâhîm arasında durup namaz kılsa ve oruç tutsa; eğer, Muhammed'in (aleyhisselâm) Ehl-i Beytine düşmanlık ediyorsa, ölünce Cehenneme, girer."

Nu'mân bin Beşîr (radıyallahü anh) anlatır: Biz, Resûlullah ile beraber seferde iken, içimizden biri hayvanının üzerinde uyukluyordu. Bir başkası şaka niyetiyle, sadağından okunu aldı. Birden korkarak uyandı. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Hiç kimseye, müslüman bir kardeşini korkutmak helâl değildir" buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) anlatır: Hazreti Ebû Bekr, Resûlullah ile (aleyhisselâm) oturuyorlardı. Bir adam gelip, Hazreti Ebû Bekr'e kötü sözler söylemeye başladı. Resûlullah da (aleyhisselâm) hayret ve tebessümle onları seyrediyordu. Adam biraz ileri gidince, Hazreti Ebû Bekr, onun sözlerinden bir kısmına karşılık verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) üzülerek oradan ayrıldı. Ebû Bekr de (radıyallahü anh) arkasından

koşup yetişti. “Yâ Resûlallah! Adam bana kötü söylerken siz orada oturuyordunuz. Adama ben karşılık verince oradan ayrıldınız. Acaba hatâ mı eyledim, sebebini söyleyin de rahatlayayım?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Sen, o adamın karşısında susarken, senin yerine ona bir melek karşılık veriyordu. Sen ona cevap vermeye başlayınca, araya şeytan girdi. Ben, ise şeytanla beraber bir arada bulunmam” buyurup, şöyle devam etti:

“Yâ Ebâ Bekr! Üç şey vardır ki, Allahü teâlâ asla onları karşılıksız bırakmaz. Kim zulme uğrar da, Allah’ın rızâsını kazanmak için mukâbelede bulunmazsa, Allahü teâlâ o kimseye yardım ederek yükseltir. Her kim Allahü teâlâya yaklaşmak için herkese ihsânda bulunursa, Cenâb-ı Allah o kimsenin zenginliğini arttırır. Her kim de zengin olmak için dilencilik yaparsa, Allahü teâlâ, o kimseyi fakîrleştirir”

Cerîr (radıyallahü anh) anlattı. Resûlullah’ın (aleyhisselâm) huzûruna bir adam geldi. Dizlerinin titrediğini gördüm. Resûlullah (aleyhisselâm) bu zâta: “Titremene hacet yok. Ben kral değilim. Kureyşli, kuru et yiyen bir kadının oğluyum” buyurdu.

Yahudilerin Medine’de ileri gelen âlimlerinden ilen, müslüman olmakla şereflenen Abdullah bin Selâm, Medine çarşısında sırtında odun taşımaktaydı. Kendisine: “Allah seni sırtında odun taşımaya muhtaç etmediği hâlde, bu şekilde dolaşmanın sebebi nedir, diye sorulunca: “Kibrimden kurtulmak istedim. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm), “Kalbinde bir hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse, Cennete giremeyecektir” buyurdu” dedi.

Zeyd bin Erkâm (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) bir hastalığımda evime teşrîf etti ve “Bu hastalığından sana bir şey olmaz. Fakat, benden sonra yaşadığın takdîrde a’mâ olursan ne yaparsın?” buyurdu. “‘O zaman sabreder ve sevâbını Allahü teâlâdan beklerim” diye cevap verdim. Resûlullah da (aleyhisselâm): “Bu takdîrde sorgusuz sualsiz Cennete girersin” buyurdu. Resûlullahın vefâtından sonra gözlerim görmez oldu. Bir diğer rivâyette, Zeyd bin Erkâm’ın (radıyallahü anh) gözlerinin, vefâtına yakın tekrar açıldığı bildirilmektedir.

Hazret-i Ömer anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) yeni bir elbise giyerken, elbise göğsüne kadar gelince: “Mahrem yerlerimi örten ve dünyâda beni güzelleştiren elbiseyi bana giydiren Allaha hamd olsun. Kuvvet ve irâdesi ile yaşadığım Allaha yemîn ederim ki, yeni bir elbise giyip de, benim söylediğim gibi söyleyen ve sonra da eskilerini Allah rızâsı için bir fakîre giydiren her müslüman, giydirdiği o elbisenin bir ipliği dahi fakîrin üzerinde bulunduğu müddetçe, kendisi hayatta olsun, ölmüş olsun, Allah’ın himâyesinde olur” buyurdu.

Taberânî’nin Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) ba’zı rivâyetleri:

Bir adam, Abdullah İbni Abbâs’ın huzûruna gelerek, “Bana nasîhat eyle” dedi. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) da, “Allahü teâlâya hakkıyla kulluk et ve Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı (r.anhüm) hakkında kötü söz söylemekten sakın. Çünkü sen, onların ne kadar yüksek derecelerde olduğunu bilmiyorsun” buyurdu.

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh) “Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allaha yemîn ederim ki, yeryüzünde dilden başka uzun zaman hapsedilmeye lâyık bir şey yoktur” buyurdu.

Abdullah bin Mes’ûd (radıyallahü anh): “İnsanlar üç sınıfa ayrılır. Bunlardan birincisi; Allah yolunda cihâd edenlere, malı ve canı ile yardım edenler, ikincisi; iyilikleri emredip, kötülüklerden nehyederek dilleri ile cihâd edenler. Üçüncüsü de; kalbi ile hakîkati tasdîk edip, kötülüğe buğz edenlerdir” buyurdu.

İkrime bin Ebî Cehl (radıyallahü anh) ile birlikte Yemen’de mürtedlere karşı savaşan, Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) Garafe bin Haris (radıyallahü anh) anlatır: Mısır’da Mendukûn adında bir hıristiyanı İslâmiyete da’vet ettim. Fakat adam, Resûlullah (aleyhisselâm) hakkında kötü sözler söyledi. Ben de onu bir güzel dövdüm. Vâli Amr bin Âs (radıyallahü anh) hâdiseyi duyunca beni çağırıp: “Biz onlarla andlaşma yapıp, emniyette olduklarını bildirmedik mi?” dedi. Ben de “Onlara, herhalde Resûlullah (aleyhisselâm) hakkında kötü sözler söylesinler diye eman verilmedi. Benim bildiğim, kiliselerine dokunmayacağımıza, ibâdetlerine karışmayacağımıza altından kalkamayacakları mükellefiyetler yüklemiyeceğimize, onlara düşman saldırdığında koruyacağımıza, kendi aralarında diledikleri gibi karar verebileceklerine, bizim kanunlarımıza uymak isteyenler hakkında Allah ve Resûlünün (aleyhisselâm) emrettiği gibi hüküm vereceğimize, arzu etmezlerse mecbûr etmeyeceğimize söz verdik” dedim. Amr İbni Âs (radıyallahü anh) da “Evet doğru söyledin” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 344, 349, 404, 423, 591, 929, 1075

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 912

3) El-A’lâm cild-3, sh. 121

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 407

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4 sh. 253

6) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 49

7) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 30

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 115, 134, 161

9) Brockelman. Târîh-ül-edeb-il-Arabiyye cild-3, sh. 224

TABERÎ

Tefsîr, kırâat, hadîs ve Şafiî fıkhı, târih, edebiyat, nahiv, matematik ve tıb ilimlerinde âlim. İsmi Muhammed bin Cerîr olup, künyesi Ebû Ca’fer’dir. Memleketine nisbetle Taberî denildi. İbn-i Cerîr ve Taberî diye meşhûrdur. 224 (m. 839)’de Taberistan’da Amul şehrinde doğdu. 310 (m. 923)’da Bağdâd’da vefât etti. Rahbet-i Ya’kûb denilen mahallede, kendi evine defn edildi. Eshâb-ı kiram düşmanı olan Muhammed bin Cerîr bin Rüstem Taberî ve yine Eshâb-ı kiram düşmanı olan Muhammed bin Ebi’l-Kâsım Taberî başkadır. Yine Eshâb-ı kiram düşmanı İmâmiyye fırkasına mensûb olup, yazdığı “Mecma’ul-beyân” adındaki bozuk “Taberî” tefsîri ile meşhûr olan Fadl bin Hasen Taberî’nin de, İbn-i Cerîr Taberî hazretleri ile hiçbir alâkası yoktur. Bu bozuk kimselerin kitaplarını, müslümanlar yanlışlıkla İbn-i Cerîr Taberî hazretlerinin kitaplarıyla karıştırarak okuyup, onların bozuk fikirlerine aldanmaktadırlar. Ayrıca Taberî hazretlerinin, târihini kısaltarak yazmış olan Ali bin Muhammed Şimşâtî de Eshâb-ı kiram düşmanıdır. Bu kitap “Târih-i Taberî” adıyla Türkçeye de çevrilmiş, Eshâb-ı kiram aleyhinde bozuk fikirlerin memleketimizde yayılmasına sebeb olmuştur.

İbn-i Cerîr Taberî, ilk tahsiline doğduğu yerde başladı. Yedi yaşında Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Dokuz yaşında iken hadîs-i şerîf yazmaya başladı. Bundan sonra, ilim tahsili için önemli ilim merkezlerine gitti. Kûfe, Basra, Rey, Mısır, Suriye ve Irak şehirlerine gidip buralarda ilim öğrendi. Daha sonra Bağdâd’a yerleşti. Kırâat, tefsîr, hadîs, fıkıh, târih, matematik ve tıb ilminde engin bilgi sahibi oldu. Muhammed bin Abdülmelik, İshâk bin Ebî İsrail, Ahmed bin Menî’ Begâvî, Muhammed bin Müsnâ ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenip rivâyette bulundu. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberleyerek hafız oldu. Fıkıh ilmini, Dâvûd-i Zâhirî’den, Şafiî fıkhını Mısır’da Rebî’ bin Süleymân’dan; Bağdâd’da Muhammed Za’ferânî’den öğrendi. Yûnus bin Abdüla’lâ’dan ve diğer fıkıh âlimlerinden Mâlikî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. Ebû Mukâtil’den de Hanefî fıkhını öğrendi. Şafiî mezhebinde olmasına rağmen, amelde dört hak mezhebin fıkıh bilgilerini çok iyi öğrenip, dört mezhepte de âlim oldu. Şafiî mezhebinde zamanın en büyük âlimiydi. Kendisinden, Ebû Şuayb-il-Harrânî ve Abdülgaffâr Huseybî ilim öğrendi.

Muhammed bin Cerîr Taberî, birçok ilimde mütehassıs olduktan sonra, ilmini insanların istifâdesine sundu. Bağdâd’da on sene Şafiî mezhebine göre fetvâ verdi.

Ebû Ali Tûmârî anlatır: “Her sene Ramazân-ı şerîf ayında kırâat ilmindeki üstünlüğü ile meşhûr Ebû Bekr bin Mücâhid teravih namazına giderken, ben önünde kandil tutardım. Yine bir Ramazan ayının sonlarına doğru, bir gece teravihe gitmek üzere evden çıkmıştık. Muhammed bin Cerîr Taberî’nin mescidinin bulunduğu sokağa geldiğimizde, Ebû Bekr bin Mücâhid durup, mescidde okunan Kur’ân-ı kerîmi dinlemeye başladı. Muhammed bin Cerîr Taberî, Rahmân sûresini okuyordu. Epey bir müddet dinledi. “Efendim, cemâat sizi bekliyor geç kaldık” dedim. Bunun üzerine “Ey Ebû Ali, Kur’ân-ı kerîmi böyle güzel kırâat eden (okuyan) bir kimse daha olduğunu zannetmiyorum” dedi.

Ebü’l-Abbâs Bekrî şöyle anlatır: “Muhammed bin Cerîr Taberî, Muhammed bin İshâk bin Huzeyme, Muhammed bin Nasr Mervezî ve Muhammed bin Hârûn Rüyanî ile birlikte Mısır’a gitmiştik. Yanımızdaki yiyecekler bitmişti ve hiç birşey kalmamıştı. Bir gece kaldığımız evde toplanıp, ev sahibinden yiyecek almaya karar verdik. İçimizden hangimizin isteyeceğine dâir kura çektik, bana çıktı. Müsâade edin, önce abdest alıp iki rek’at namaz kılayım, sonra gideyim dedim ve

namaza durdum. Ben namaza durunca kapı çalındı. Kapıyı açtılar. Namazdan sonra baktım, at üzerinde biri duruyordu. Mısır vâlisi tarafından gönderildiğini söyledi. Sonra yere inip, Muhammed bin Nasr hanginizdir? dedi. İşte bu zâttır diyerek gösterdiler. Bir kese çıkarıp uzattı, içinde elli dinar vardı. Sonra Muhammed bin Cerîr Taberî kimdir? dedi. Gösterilince ona da aynı şekilde bir kese verdi. Diğerlerine de teker teker sorup, içinde para olan birer kese verdi. Beni de sordu, gösterdiler. Bana da verdi. Sonra şöyle dedi: "Vâli, dün gece rü'yâsında şehrimize ilim öğrenmek ve öğretmek için gelmiş olan sâlih ve âlim kimselerin, açlıktan karınları üzerine büzüldüklerini görmüş. Bunun için bu keseleri size gönderdi ve paranızın bittiğini haber ederseniz, tekrar göndereceğini yemîn ederek söz verdi" dedi.

İbn-i Cerîr Taberî, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışır, İslâmiyeti öğrenmek ve öğretmeye gayret ederdi. Din ve ilim zenginliğini, dünyâ zenginliğine tercih ederdi. Dünyâya ehemmiyet vermez, zarûret miktarı mal ile iktifa ederdi. Harama düşmek korkusundan mübahların birçoğunu da terk eder, ömrünü, yalnız ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet edip kitap yazmakla geçirirdi. Çok kitap yazdı. Yazdığı kitapların sayfası ömrüne bölününce, her günü için ondört sayfa düşmektedir.

İbn-i Cerîr Taberî, bilhassa tefsîr ilminde meşhûr olup, tefsîri ile tanındı. "Câmi-ul-beyân et te'vîl-ül-Kur'ân" adlı bu eseri, Eshâb-ı kiramın ve Tabiînin rivâyetlerini toplayan en geniş tefsîrlerdendir. Kendisine gelen rivâyetleri çeşitli yönlerden inceledi. Âyet-i kerîmelerden çıkarılmış olan hükümleri bildirip, lüzumunda Arapçanın kaideleri hakkında da bilgi verdi. Daha önce yazılmış pekçok tefsîrdeki bilgileri, eserinde değerlendirdi. Bu eserinin mukaddimesinde Kur'ân-ı kerîmin belagat ve fesâhatından, i'câzından bahsederek Kur'ân-ı kerîmin yedi harf üzerine nüzûlü, te'vîl ve tefsîr hakkında bilgi vermektedir. Sahabe, Tabiîn ve Tebe-i tabiîn kavilleri üzerinde durarak, nâsih ve mensûh, hurûfu mukattaa (sûre başlarındaki harfler) hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. Bu eserinde rivâyet bakımından İbn-i Cüreyc, Abdurrahmân bin Zeyd, Mukâtil bin Hibbân tefsîrlerini kaynak almıştır. Lügat bakımından Ahfeş, Kisâî, Kutkub, Ferrâ gibi nahiv âlimlerinin eserlerinden istifâde etmiştir. Bu eser âlimler tarafından çok beğenildi. İnsanlar, Taberî tefsîrini ilk önce kopye ederler, daha sonra huzûruna gelip, onun ağzından açıklamasıyla birlikte dinleyerek yanlışlarını düzeltirlerdi. Böylece yüzlerce âlim kendisine talebe olup, her biri en az birer tane Taberî tefsîri yazıp, Taberî'nin ilminin yayılmasına vesîle oldular. Bunlardan biri de, muasırı, ilminin yüksekliği ile meşhûr İbn-i Huzeyme'dir. İmâm-ı Nevevî, "Taberî'nin yazdığı tefsîrin bir benzeri daha yazılmamıştır. Bu husûsta ittifâk vardır" demektedir. Şafiî mezhebinde büyük fıkıh âlimlerinden olan Ebû Hâmid-i İsferânî de, "Bir kimse İbn-i Cerîr tefsîrini elde etmek için Çin'e kadar gitse, çok birşey yapmış olmaz" demiştir. Taberî tefsîri, daha sonra gelen âlimlerin birçoğu tarafından kaynak olarak kullanıldı. Taberî tefsîri 23 cild olup, birçok defa basıldı.

İbn-i Cerîr Taberî'nin yazdığı "Târih-ül-ümem vel-mülûk" adlı târih kitabı çok meşhûrdur. Ahbâr-ur-rusûl ve'l-mülûk, kısaca Târih-i Taberî de denilmektedir. Bu eserinde Âdem aleyhisselâmın yaratılışından Peygamberimizin (aleyhisselâm) hicretine kadar olan hâdiseleri işittiği ve eski târih kitaplarında gördüğü bilgilere göre yazdı. Hicretten sonraki hâdiseleri de vesîkalara ve rivâyetlere göre geniş bir şekilde anlattı. Tarihçiler için mühim bir kaynak olan bu kıymetli eser, daha sonra Ali bin Muhammed Şimşâtî adında bir Eshâb-ı kiram düşmanı tarafından kısaltılarak yazıldı ve "Târih-i Taberî" ismiyle meşhûr oldu. Bu Eshâb-ı kiram düşmanının kısaltarak yazdığı Taberî târihinde, onun güzel sözleri tahrif edilerek, Eshâb-ı kirama (r.anhüm) iftira edilmektedir. Bu yanlış ve bozuk yazılar, okuyanları aldatmaktadır.

İbn-i Cerîr Taberî'nin diğer eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Müsterşid fî ulûm-id-dîn", "Kitâb-ül-aded ve't-tenzîl", "Kırâat", "Kitâbü-ihtilâf-ül-fukahâ" matbûdur. "Cüz'ün fil-i'tikâd", "Tehzîb-ül-âsâr" "Et-Tebsîr fî usûl-üd-dîn", "Târih-ür-ricâl min-es-Sahâbeti vet-Tâbiîn."

İbn-i Cerîr Taberî'nin eserlerinden seçmeler:

Hazreti Ali anlatır: Çok hastaydım. Resûlullahın huzûruna geldim. Beni kendi yerine oturttu. Duâ ederek ayağa kalktı. Elbisesinin bir tarafını üzerime attı. Sonra da, "İbn-i Ebî Tâlib! Birşeyin yok, iyi oldun, kendim için istediğim herşeyi, senin için de istedim. Allah her istediğimi verdi. Ancak, bana, senden sonra Peygamber gelmeyecek dendi"buyurdu. Kalktığımda kendimi o kadar iyi hissettim ki, sanki biraz önce hasta olan ben değildim.

Hazreti Ali rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) yatağında şöyle duâ ederdi: "Allahım, ben, idâren dışına çıkamayan

bütün hayvanların şerrinden, senin kerîm olan cemaline, hükmüne ve ilmine sığınırım. Allahım, günahkârı da, borçluyu da sen meydana çıkarırsın. Allahım, sen ordunu hezimete uğratmazsın. Va'dinden dönmezsin. Senin kuvvetinin yerini hiçbir kuvvet tutamaz. Seni tesbih ederim, Allahım, sana hamd ederim."

Hazreti Ali rivâyet etti: Bir gece Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında kaldım. Namazı bitirip, yatağa girdiğinde şöyle duâ ettiğini duydum: "Allahım, senin cezalarından, senin affına sığınırım. Allahım, ne kadar uğraşsam seni övmeye gücüm yetmez. Sen, kendini övdüğün gibisin."

Ensârdan Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) anlatır: Çoluk-çocuk açlıktan muzdarîb olduk. Ailemin de teşvikiyle Resûlullaha (aleyhisselâm) gidip birşeyler istemeye karar verdim. Huzûrlarına varınca ilk olarak şu mübârek sözlerini duydum: "Kimin gözü tok olursa, Allah onu zengin kılar. Kim iffetli olursa, Allahü teâlâ onun mükâfatını verir. Kim de bizden birşey isterse, eğer bulabilirsek hiç esirgemeyiz." Bu mübârek sözlerini duyunca, hiçbirşey istemeden Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrundan ayrıldım. Çok geçmeden durumumuz düzeldi öyle ki, Ensâr arasında malı en çok olan biz olduk.

Ümmü Seleme (radıyallahü anha) anlatır. Sahabeden bir zât, Resûlullahın (aleyhisselâm) evinin yanında hapşırıp da "Elhamdülillah" deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) de ona "Yerhamükellah" diye duâ buyurdular. Sonra bir başkası daha hapşırıp, "Âlemlerin Rabbi olan Allaha bol bol hamd ve şükür olsun" deyince de, Resûlullah (aleyhisselâm), "Bu, ötekinden ondokuz misli fazla sevâb aldı" buyurdu.

Sa'd (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) şu duâyı bize bir öğretmenin talebelerine yazı yazmasını öğrettiği gibi öğretirdi: "Allahım, cimrilikten sana sığınırım. Korkaklıktan sana sığınırım. Kötü bir hayata düşmekten sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden ve kabir azâbından sana sığınırım."

"Elif! Lâm! Mîm! Rumlar en yakın bir yerde yenildiler. Onlar bu yenilgilerinden sonra, birkaç yıl içinde galip geleceklerdir" meâlindeki (Rûm-1-4) âyet-i kerîmeleri inince, müşrikler Ebû Bekr'e (radıyallahü anh) gelip: "Arkadaşın Muhammed, Rumların İranlıları yeneceğini iddia ediyor ne dersin?" diye sordular. O da, hiç tereddüd etmeden "Allahın Resûlü doğru söylemiştir" diye karşılık verdi. Müşrikler bu defa: "Bizimle bahse girer misin?" deyip, Hazreti Ebû Bekr'le bahse girdiler. Fakat, müddet dolduğu hâlde Rumlar İranlıları yenemediler. Rumlar galip gelmeden, Resûlullah (aleyhisselâm) bu durumdan haberdar oldu. Hazreti Ebû Bekr'e "Niçin böyle bir bahse giriştin?" buyurdu. O da, "Allah ve Resûlünü tasdîk etmek için" diye cevap verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) de "Onlarla yeniden bahse gir, ortaya konanı arttır ve zamanı da birkaç yıl daha uzat" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr de, müşriklerle görüşüp; "Yeniden bahse var mısınız?" deyince, sevinerek "Evet varız" dediler. Anlaşılan sene gelmeden Rumlar galip geldi. İranlıları yenip Medâin'e girdiler. Hazreti Ebû Bekr de bahsi kazanıp, müşriklerin va'd ettiklerini aldı. Müslümanların fakirlerine sadaka olarak dağıttı.

Hendek Savaşı öncesinde, Medine'de hendekler kazılmaktaydı. Selmân-ı Fârisî ve bir kısım Sahâbi (r.anhüm) kırk arşınlık bir yeri kazmakla vazîfelendirilmişlerdi. Kazmağa başladıktan bir müddet sonra, karşılarına büyükçe bir taş çıktı. Ellerindeki âletlerle, onu kırmaktan âciz kaldılar. Selmân (radıyallahü anh) durumu Resûlullaha (aleyhisselâm) arz etti. Resûlullah (aleyhisselâm) gelip kazmayı Selmân'ın (radıyallahü anh) elinden aldı. Resûlullah (aleyhisselâm), taşa vurunca, taş ikiye bölünüp, şimşek çakar gibi bir ışık göründü. Medine'nin bütün evleri onun ışığı ile aydınlandı. Allahın Resûlü (aleyhisselâm) tekbîr getirince, yanındakiler de tekbîr getirdi. Sonra ikinci ve üçüncü defa da bu şekilde vurup tekbîr getirdiler. Müslümanlar da tekbîr söylediler. Selmân-ı Fârisî, suâl edip:

"Ey Allahın Resûlü! Anam-babam sana feda olsun! Gördüğümüz ışıklar, neydi? Biz onları daha önce hiç görmemiştik" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) diğer Sahabeye dönüp, "Selmân'ın gördüğünü siz de gördünüz mü?" buyurdu. Onlar da "Evet, gördük" dediler. Bundan sonra Resûlullah (aleyhisselâm) "Kazmayı ilk vuruşumda kisrânın(İran şahının) köşkleri bana göründü. Cebrâil aleyhisselâm gelip, ümmetin o beldelere sahip olurlar diye haber verdi. İkinci darbede Bizans'ın kızıl sarayları göründü. Cebrâil aleyhisselâm, ümmetin o diyara da sahip olur dedi. Üçüncüde San'a'nın (Yemen'de) köşkleri göründü. Cebrâil, ümmetimin buraları da fethedeceğini bana haber verdi. Müjdeler olsun!" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) İran kisrâsının köşkünü, taşa vururken gördüğü şekle göre anlattıktan sonra, Medine'ye gelmeden önce İran'da kisrânın sarayını görmüş olan Selmân-ı Fârisî'ye (radıyallahü anh) de ta'rîf etmesini emir buyurdu. Selmân (radıyallahü anh), "Yâ Resûlallah! Kisrânın köşkü,

aynen sizin anlattığınız gibidir. Seni hak Peygamber gönderen Allahü teâlâ hakkı için, tam buyurduğunuz gibidir ve sen Allahü teâlânın Resûlüsün” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm), “Benden sonra ümmetim o diyara malik olur” buyurdu.

Mü’minler, bu haberi biribirlerine müjdelediler. Allaha hamd ettiler. Münâfıklar, inanmayıp küfürlerinde inâd ettiler. Müslümanlarla alay ettiler. Haklarında cenâb-ı Hak meâlen; “O vakit münâfıklıklarla, kalblerinde bir maraz (şüphe) olanlar, “Allah ve Resûlü, bize aldatmadan (aldatıştan) başka bir va’d etmemiş” diyorlardı” (Ahzâb-12) buyurdu.

Hazreti Ali anlatır: Yemen’den bir grup insan Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip: “Bize dinimizi öğretecek, aramızda Allahın kitabı ile hüküm verecek bir heyet gönder” dediler. Resûlullah da (aleyhisselâm) “Ali, Yemen halkına git. Onlara İslâmı ve sünnetlerimi öğret. Aralarında Allahın kitabı ile hüküm ver” buyurdu. Ben: “Ey Allahın Resûlü, Yemen halkı çok câhildir. Bana altından kalkamayacağım mes’eleler getirebilirler” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) mübârek elleriyle göğsüme vurarak! “Git! Allah kalbine ilham ederek, lisânını yanlış söylemekten korur” buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) bu sözü söylediği günden bu güne kadar, iki kişi arasında verdiğim hükümlerden hiçbirinde şüpheye düşmedim.

Abdullah bin Amr anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) akşam namazını kıldırınca, cemâat dağılıp bir kısmı evine gitti. Bir kısmı da yatsı namazını beklemek için, mescidde kaldı. Resûlullah (aleyhisselâm) daha sonra mescide gelip onları görünce, şöyle buyurdu: “Rabbiniz semâ kapılarından birini açtı. Sizinle meleklere karşı iftihar ediyor. Kullarım, bir vaktin namazını kıldılar, şimdi de diğer vakti bekliyorlar buyuruyor.”

Ebû Nadre anlatır: Namaz için kamet getirilirken Hazreti Ömer “Hizaya girin! Sen biraz ileriye çık, sen de biraz geri git, saflarınızı düzeltin, Allahü teâlâ sizin meleklerin yolundan gitmenizi ister” derdi. Arkasından da “Biz saf halindeyiz, tesbih çekiyoruz” meâlindeki Saffât sûresi yüzaltmışbeş ve yüzaltmışaltıncı âyet-i kerîmelerini okurlardı.

Birgün Hazreti Ebû Bekr, Resûlullahın (aleyhisselâm), Eshâbını (r.anhüm) toplayıp, Allaha hamd, Resûlüne salât ve selâmdan sonra şöyle bir konuşma yaptı:

“Her işin mühim bir tarafı vardır. Böyle mühim işleri başaranların kazandıkları sevâblar, onlara kâfidir. Azîz ve celîl olan Allahü teâlâ yaptıklarınızın karşılığını mutlaka verecektir. Bunun için de vazîfenize ciddiyetle sarılmanız ve gayeye yönelmeniz icâb eder, şüphesiz istikametini düzeltmenin ehemmiyeti daha çoktur. Söylediklerime dikkat ediniz! îmânı olmayanın dîni de yoktur. Karşılığını Allahü teâlâdan bekleyerek iyilik yapmayana mükâfat verilmeyecektir. Niyeti düzgün olmayanın yaptıkları makbûl değildir. Dikkat edin! Allah yolunda cihâdın sevâbı Kur’ân-ı kerîmde bildirilmiştir. Her müslümanın cihâdı sevmesi ve her an cihâda hazır olması gerekir. Allah yolunda cihâd, Allahü teâlânın buyurduğu gibi, müslümanları zilletten kurtaran ve onu vâsıta ederek dünyâ ve âhıret se’âdetine götüren en sâlim yoldur.”

Hazreti Ebû Bekr (radıyallahü anh), Huzâa kabilesinden zekât toplamak için vazîfelendirdiği Amr ile Velîd bin Ukbe’yi (r.anhüm) gönderirken, şehrin dışına kadar uğurlayıp bir çok tavsiyelerde bulundu. Daha sonra onlara yazdığı mektûblarda: “Gizli ve açık her yerde Allahtan korkun. Allahü teâlâ, kendisinden korkanı kurtuluşa erdirir. Ummadığı yerden rızkını gönderir. Allahü teâlâ kendisinden korkanların günahlarını affeder, amellerine kat kat mükâfatlar verir. İnsanoğlunun birbirlerine tavsiye ettiği en hayırlı şey, takvâdır. Sen Allah rızâsı için, onun dinine hizmet için çalışıyorsun. Vazifeyi, sûistimâl etmen, aşırı gitmen, gaflete düşmen caiz değildir, dîni yaşayışınız mu’tedil, işleriniz düzgün olsun. Gâfil olup, zaafa düşmekten çok sakının” buyurdu.

Ebû Bekr (radıyallahü anh), Hâlid bin Velîd’i (radıyallahü anh) İslâm ordusunun başında Şam’a gönderdikten birkaç ay sonra hastalandı. Vefâtına yakın bir Pazartesi günü Müsennâ’yı (radıyallahü anh) çağırıp: “Git Ömer’i bana çağır! Halifeliği ona teslim edeceğim” buyurdu. Ömer (radıyallahü anh) çağrıldığını duyunca, hemen Hazreti Ebû Bekr’in huzûruna geldi. Hazreti Ebû Bekr “Yâ Ömer! Beni iyi dinle ve sana söyleyeceklerimi mutlaka yerine getir. Bugün cenâb-ı Hakka kavuşacağımı zannederim. Eğer şimdi ölürsem, Müsennâ ile birlikte bu akşam müslümanları toplayıp kararımı onlara bildirin. Eğer gece ölürsem, yine Müsennâ ile berâbar sabahleyin erkenden müslümanları toplayıp kararımı bildirin. Büyük de olsa hiçbir musîbet sizi dininizin hükümlerini ve Rabbinizin emirlerini yapmaktan alıkoymasın. En büyük üzüntüye maruz kaldığımız Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtı gününde, beni ve yaptıklarımı gördünüz. Eğer o gün ben, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte ufak bir tereddüt gösterseydim, Allahü teâlâ bizi cezalandırır, rezil

ederdi. Medine, kardeş kavgalarının meydanı hâline gelirdi" buyurup, birçok tavsiyelerde bulundu.

Sâlim bin Abdullah bin Ömer anlatır.

Hazreti Ebû Bekr (radıyallahü anh) vefâtından önce şu vasıyyeti yaptı:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Ebû Bekr'in hayata veda edip, âhırete irtihâl ettiği sıradaki vasıyyetidir. O âhıret ki, oraya girince kâfir hakîkati görür, fakat îmânı makbûl olmaz, Fâcir korkar, yalancının inkâra gücü kalmaz. Ben, kendimden sonra müslümanların başına geçmek üzere Ömer bin Hattâb'ı halef ta'yin ettim. Eğer, hilâfeti esnasında âdil hareket ederse, kararımda isâbet etmiş olurum. Eğer zulm eder ve bugünkü hâlini değiştirirse, istemediğim şeyi yapmış olur. Çünkü benim ondan beklediğim yalnız hayırdır, gerisi bilebileceğim bir iş değildir" diye vasıyyetini bildirdikten sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu; Meâlen; "Zulmedenler, hangi akıbete uğrayacaklarını, nereye dönüp kalacaklarını yakında öğreneceklerdir" (Şuarâ-227).

Daha sonra, Hazreti Ömer'i çağırtıp: "Ey Ömer! Seni beğenmeyen beğenmez. Seni seven de sever. Her zaman hayır beğenilmez. Ba'zan şer beğenilir" buyurdu. Hazreti Ömer "Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) halifesi! Ben halife olmak arzusunda değilim" dedi. Hazreti Ebû Bekr de: "Fakat istemesen de, senin halife olman lâzım. Çünkü sen, Resûlullahı gördün. O'na Sahabe olmakla şereflendin. Resûlullahın (aleyhisselâm), bizi kendisine nasıl tercih ettiğini gördün. Ondan aldığımız feyz ve bilgilerle insanlara doğru yolu gösterdik. Benim hilâfetimi de yakından gördün. Bana yardımcılık ettin. Bildiğin gibi ben, Resûlullahın (aleyhisselâm) yolundan ayrılmadım. Ben üzerinde yürümem gereken yoldan sapmadım. Ey Ömer! Sen de bilirsin ki, Allahü teâlânın gece yapılmasını emrettiği emirleri vardır. Bunu gündüz yaparsanız makbûl olmaz. Gündüz yapılmasını emrettiklerini de gece yaparsınız, onu da kabûl etmez. Âhırette, hak dine tâbi olanların iyilikleri ağır basar, yüzleri ak olur. Oradaki terazide asla hatâ ve hile yoktur. Hesap günü, dünyâda bâtılın peşinde gidenlerin kötülükleri ağır basar, yüzleri kara olur. O günkü terazide hile ve hatâ yoktur. Seni, önce nefsine sonra insanlara karşı uyanık olmaya da'vet ederim. Çünkü, insanların gözünden hiçbir şey kaçmaz. En küçük sürçmeyi dahi fark edebilecek kabiliyette oldukları için, kendilerini idâre edenleri devamlı kontrol ederler. Sen Allahtan korktuğun müddetçe, insanlar da senden korkacaktır. İşte bunlar, benim sana vasıyyetimdir. Allahü teâlâ, Cennet ehlinin güzel amelleri sebebiyle azâb etmeyeceğini bildirirken, ben onların arasında olamayacağımdan korkarım. Rahmet ve azâb âyetlerini hatırlayarak böyle düşünürüm. Kul dâima ümit ve korku (havf ve recâ) içinde bulunmalıdır. Allahü teâlâyı âdil olmaktan başka birşeyle itham etmemeli, O'nun rahmetinden ümit kesmemeli, kendi kendini tehlikeye atmamalıdır. Eğer vasıyyetimi tutarsan, gelmek üzere olan ölümü dünyâdan daha çok seversin. Şayet vasıyyetimi tutmazsan, dünyâ, senin için önünde duramayacağın ölümden beter olur" buyurdu.

Müzeyne kabilesinden Egar (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) emri üzerine Hazreti Ebû Bekr'le beraber Ensârdan bir zâttan hurma alacaktık. Sabah namazından sonra mescidde buluşup yola çıktık. Hazreti Ebû Bekr, ne zaman uzaktan kendisine selâm veren bir şahıs görse, kendi kendine "Selâm vermede herkes seni geçmeye başladı" diyordu. Bundan sonra biz ne zaman uzaktan bir müslümanın geldiğini görsek, o bize selâm vermeden biz ona selâm veriyorduk."

Seleme bin Şihab Abdî anlatır. Birgün Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) müslümanlara şöyle hitâb etti: "Ey ahâlî! Bizim sizin üzerinizde hakkımız vardır. Uzakta da olsanız esas olan, samimiyetle bağlı olmak ve hayırlı işlerde karşılıklı yardımlaşmaktır. Allahü teâlânın en çok sevdiği şey, devlet başkanının yumuşak ve merhametli olmasıdır. Allahü teâlânın gazâbına en çok düçâr olan şey ise, devlet başkanının câhil ve öfkeli olmasıdır" buyurdu.

Hazreti Ömer halife olunca, ilk mektûbunu Hâlid bin Velîd'in yerine kumandan ta'yin ettiği, Ebû Ubeyde bin Cerrâh'a yazdı. Buyurdu ki:

"Sana, kendisinden başka herşeyin fâni olduğu, ebedî olarak mevcût olan, bizi sapıklıktan kurtaran, doğru yolu gösteren, bizi zulmetten çıkarıp, nûra kavuşturan Allahtan korkmanı tavsiye ederim. Seni Hâlid bin Velîd'in yerine kumandan ta'yin ettim. Orduda ne lazımsa o işi yap. Ganîmet peşinde koşup müslümanları tehlikeye atma. Önceden keşfettirip, durumunu, girişini, çıkışını öğrenmediğin yere ordugâh kurma. Göndereceğin birlikler kalabalık olsun. Müslümanları tehlikeye sokmaktan sakın. Allahü teâlâ, seninle beni, benimle seni imtihan etmektedir. Haberin olsun! Kalbini ve gözünü

dünyâdan koru. Onunla meşgûl olma. Senden öncekilerin helakine sebeb olan dünyânın, seni de mahvetmesine meydan verme. Sen dünyâya düşkün olanların akıbetini çok iyi bilirsin.”

Hazreti Ömer, Sa’d bin Ebî Vakkâs’ı çağırıp, Irak üzerine göndereceği orduya kumandan ta’yin etti. Ta’yin sırasında şu tavsiyelerde bulundu: “Ey Sa’d! Vüheyboğullarından olman sana üstünlük kazandırmaz. Resûlullahın (aleyhisselâm) dayısıyım ve Sahâbesindenim diye mağrurlanıp, Allahü teâlânın emirlerinden ayrılmayasın. Allahü teâlâ, kötülüğü kötülükle gidermez. Ama, kötülüğü iyilikle giderir. Allahla kul arasında, itaat etmekten başka irtibât yoktur. İnsanların şereflileri de, hakîrleri de Allahü teâlânın kullarıdır. Allahü teâlâ da onların Rableridir. Allahın lütfuyla birbirlerine üstünlük sağlarlar. İtâatleriyle ihsânlara kavuşurlar. Resûlullahtan (aleyhisselâm) gördüklerini, duyduklarını hatırla, ona göre yaşamaya çalış. Emîrlerini yerine getir, yasakladıklarını terk eyle. Se’âdet ve kurtuluşun yolu, Resûlullaha (aleyhisselâm) uymaktan geçer. Sen bu dediklerime uyarsan, huzûr bulur se’âdete erersin. Eğer bunlara tâbi olmazsan, amellerini zayi edip, hüsrana uğrayanlardan olursun!”

Hazreti Ömer, İslâm ordusuna kumandan ta’yin edilen Sa’d bin Ebî Vakkâs’ı uğurlarken şu tavsiyelerde bulundu.

“Seni Irak ordusuna kumandan ta’yin ettim. Tavsiyelerimi iyi dinle ve onlara tâbi ol. Zor ve kimsenin istemediği bir işin başına geldin. Doğruluktan başka hiçbir şey seni kurtarmaz. Kendini ve emrindekileri iyiliğe alıştır. İşe iyilikle başla. Her âdet hâline gelen şeyin bir başlangıcı vardır. Hayır ve iyiliğin de başı sabırdır. Başına gelen musibetlere sabret. Sabır, sana Allah korkusunu öğretir. Allah korkusu, O’na itaat edip, günahlardan sakınmanı temin eder. Yasaklarından nefret edip, emirlerine uyarak Allahü teâlâya itaat eden, gerçek kulluk yapmış olur. Yasaklarını yapıp, emirlerinden uzaklaşan da O’na gerçekten âsi olmuş olur. Mü’minlerin kalbleri hakîkat hazineleridir. Allahü teâlâ, bu hakîkatleri kalblerden ba’zan gizli, ba’zan da açık olarak ortaya çıkarır. Açık ortaya çıkardığı hakîkatler; kendisini öven ve yerenin haklarını eşit olarak vermesinde gözükür. Gizli olarak da, kalbteki hikmet dilde görünür. Ve insanlara muhabbet şeklinde ortaya çıkar. Halk tarafından sevilmeyi ihmâl etme. Peygamberler (aleyhisselâm) bile, Allahü teâlâdan kendilerini halka sevdirmesini istemişlerdir. Allahü teâlâ, sevdiği kulunu insanlara sevdirir, sevmediğini de nefret ettirir. Sen ve emrinde çalışanlar, halkın size karşı sevgisinden, Hakkın katındaki yerinizi anlayabilirsiniz.”

Hazreti Ömer (radıyallahü anh), Utbe bin Gazvân’ı (radıyallahü anh) Basra’ya kumandan olarak gönderirken şu nasihatlerde bulundu:

“Ey Utbe! Sen, savaşın en şiddetli ânında, Hind memleketlerine gidecek orduya kumandan ta’yin edildin. Düşmana karşı, Allah’tan başka kimseye muhtaç olmayacağına ve sana yardım edeceğine inanıyorum. Üzerine aldığın işleri hakkıyla yap. Allahtan kork, âhıretini mahveden gurûra kapılmaktan sakın. Sen Resûlullaha arkadaşlık ettin. Zelîlken şerefli, rezilken azîz, zayıfken kuvvetli oldun. Nihâyet İslâm ordusuna kumandan oldun. Söylediğin söz dinlenir, emirlerine itaat edilir. Senin Allah katında yücelmene vesile olmayan ni’metler, olmasın daha iyi. Kendini günahtan Beyt-ül-mal’ın (devlet hazinesi) mülkünü de telef olmaktan koru. Bunlar, senin hakkında endişe ettiğim iki mühim husûstur. Bu husûslar, senin yenilmen ve başka bir günah sebebiyle Cehenneme girmenden çok daha tehlikelidir. Böyle hâllerden Allaha sığınırız, insanlar, önceden dünyâyı isterken, kıyâmet kopunca, Allahü teâlâya sığınmak isteyecekler. Sen dünyâda iken Allaha sığın, dünyânın peşinde koşup, zâlimlerin akıbetlerine uğramaktan sakın.”

Ebû Mûsâ anlatır: Hazreti Ömer halife iken, Şam’da tâ’ûn alâmetleri görülmeye başladı. Halife durumdan haberdar olunca, Ebû Ubeyde’ye mektûb yazıp: “Şu an benim sana ihtiyâcım var. Mutlaka seninle görüşmem lâzım. Mektûbum eline geçer geçmez, hemen yola çık. Akşamı veya sabahı bekleme” buyurdu.

Ebû Ubeyde (radıyallahü anh) mektûbu alınca, “Halifenin beni çağırmasının sebebini biliyorum. O, mutlaka bir gün ölecek olanı yaşatmaya niyetli. Benim tâ’ûndan ölmemi istemiyor” deyip, halifeye “Ben İslâm ordusunun başında vazîfeme devam ediyorum. Niçin çağırdığını da biliyorum. Ölümü bir gün tadacağı mutlak olan bir nefsi yaşatmaya çalışıyorsun. Mektûbumu alınca eski kararından vazgeç, benim burada kalmama izin ver” meâlinde bir mektûb yazdı. Mektûbu okuyan Hazreti Ömer, gözlerinden yaşlar akıtarak ağladı. Yanındakiler “Ey mü’minlerin emîri! Ebû Ubeyde ölmüş mü?” diye sordular. Hazreti Ömer “Ebû Ubeyde ölmemiş, ama

ölmeye mahkûm” buyurdu. Daha sonra da şu mektûbu yazdı: “Ey Ebû Ubeyde! Ürdün toprakları vebaya daha müsaittir. Câbiye tarafları ise vebanın yayılmasına müsait değildir. Muhacirleri, böyle vebanın yayılmasına müsait olmayan yerlere gönder” diye bildirdi. Mektûbu okuyan Ebû Ubeyde (radıyallahü anh) “Bu emîr-ül-mü’minînin emridir, dinleyip itaat edeceğiz” dedi. Bu hâdiseyi nakleden Ebû Mûsâ şöyle devam eder “İslâm ordusunun kumandanı Ebû Ubeyde, benim atıma binip, müslümanları mektûbta bildirilen yerlere yerleştirmemi emretti. O sırada zevcem de tâ’ûna yakalanmıştı. Durumu Ebû Ubeyde’ye (radıyallahü anh) arz edince, halkı tesbit edilen yerlere kendi yerleştirdi. Bu arada tâ’ûna yakalanıp vefât etti. Çok geçmeden tâ’ûn tehlikesi de ortadan kalktı.”

Şam ordusu kumandanı, ümmetin emîni, Aşere-i mübeşşereden olan Ebû Ubeyde bin Cerrah, Ürdün’de Remle yakınlarında vefât edeceği zaman müslümanları yanına çağırıp şöyle nasîhat etti:

“Size, kabûl ettiğinizde huzûrlu olacağınız ba’zı tavsiyelerde bulunacağım. Namazı dosdoğru kılın. Ramazan ayı gelince orucunuzu tutun. Zekâtınızı verin. Hac ve umrenizi yapın. Birbirinize hayrı tavsiye edin. İdârecilerinize doğru yolu göstermek için nasihatlerde bulunun. Dünyâ sizi aldatmasın. Bir insan, bin sene de yaşasa, ona ölümün gelmemesi imkânsızdır. Allahü teâlâ, insanoğluna ölümü takdîr etmiştir. Onlar mutlaka öleceklerdir. Onların en akıllısı, Rabbine en çok ibâdet edip, hesap gününe iyi hazırlanandır. Vesselâmü aleyküm ve rahmetullah! Yâ Muâz! Namazı sen kıldır” buyurup, rûhunu teslim etti. Onun vefâtına insanlarla birlikte cinnîler de ağladı. Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) kalkıp müslümanlara şöyle hitâb etti:

“Ey insanlar! Günahlarınız için Allaha tövbe edin. Allahü teâlâ, günahlarından tövbe edip, kendisine kavuşan kulunu affedeceğine söz vermiştir. Herkes borcunu ödesin. Kul, borcunun mahkûmudur. Küsler barışsın. Müslümanın, kardeşiyle üç günden fazla küs olması yakışık almaz. Ey İslâm cemâati! Bir büyüğünüzü kaybettiniz, üzüntünüzü biliyorum. Ben, ondan daha iyi kalbli, kötülükten daha çok uzak, insanlara şefkat, merhamet ve sevgisi daha fazla, ondan daha samimi bir insan tanımıyorum. Ona Allahtan rahmet dileyin. Cenâze namazını kılmaya gelin” buyurdu.

Hazreti Ömer, hilâfeti sırasında yalnız müslümanların işleriyle uğraşır, başka iş yapmazdı. Bu yüzden ona Beyt-ül-mal’den (devlet hazinesi) belli bir maaş bağlanmıştı. Osman bin Affân, Ali bin Ebî Tâlib ve Zübeyr bin Avvâm (r.anhüm) aralarında görüşüp, Hazreti Ömer’in maaşının kendisine yetmediğinde ittifâk ettiler. Kendileri söylemeye cesâret edemeyip, Peygamberin (aleyhisselâm) zevcesi, mü’minlerin annesi, Hazreti Ömer’in kızı Hafsa (radıyallahü anha) vasıtasıyla durumu ilettiler. Hazreti Ömer kızına şöyle dedi: “Allah aşkına söyle, Resûlullah (aleyhisselâm) senin evinde kalırken giydiği en kıymetli elbise neydi?” Hazreti Hafsa’ “İki tane renkli elbisesi vardı. Yabancı elçileri onlarla karşılar, Cum’a hutbelerini, onları giyerek okurdu” dedi. “Peki yediği en iyi yemek neydi?” diye sordu. Hafsa (radıyallahü anha) “Biz arpa ekmeği yerdik. Ekmek sıcakken yağlardık. Yağlı ve yumuşak ekmeği çok lezzetli bulduğumuz için başkalarına da ikram ederdik” diye cevap verdi. Hazreti Ömer’in “Senin yanında kaldığı zamanlarda, Resûllullahın (aleyhisselâm) kullandığı en geniş ve en rahat yaygı neydi?” sorusuna, “Kaba kumaştan yapılmış bir örtümüz vardı. Yazın dörde katlar, üstünde yatardık. Kış gelince de, yarısını yere serer, yarısını da üstümüze örterdik” diye cevap verdi. Hazreti Ömer, “Ey Hafsa, benim maaşımı arttırmak için sana müracaat edenlere söyle: Resûlullah (aleyhisselâm) kendine yetecek miktarını tesbit edip onunla yetinir, fazlasını da ihtiyâç sahiplerine dağıtırdı. Vallahi, ben de kendime yetecek miktârı tesbit ettim. Artanını da ihtiyâç sahiplerine vereceğim. Ben ve iki arkadaşım, Resûlullah (aleyhisselâm) ve Ebû Bekr-i Sıddîk, aynı yolu ta’kibeden üç kişi gibiyiz. Onlardan ikisi nasiplerini alıp yolun sonuna vardı. Sonra üçüncüsü yola koyuldu. Eğer onların yolunu ta’kib eder, onlar gibi yaşarsa, onlara kavuşup, onlarla beraber olur. Eğer, onların yolundan ayrılıp başka bir yolda giderse, onlara kavuşamaz” buyurup maaşının arttırılmasını reddetti.

Ebü’l-Fürât anlatır: Hazreti Osman kölesine: “Vaktiyle ben senin bir kulağını kıvırmışım. Haydi sen de benim kulağımı kıvır, hakkını al” buyurdu. Kölesi de Hazreti Osman’ın kulağını edeble tuttu. Bir türlü çekemiyordu. Emrettiği için de tutmak mecbûriyetinde kalmıştı. Hazreti Osman, köleye “Sıkı çek, yavrum. Kısas dünyâdadır. Âhırette kısas yoktur” buyurdu.

Hazreti Osman (radıyallahü anh) şehîd edildiğinde, hazinesinde kilitli bir sandık bulundu. Sandık açıldığında

içinde bir mektûb çıktı. Hazreti Osman, yazdığı bu mektûbunda şöyle buyurmaktaydı:

“Bu yazılanlar, Osman’ın son sözleridir. Bismillâhirrahmânirrahîm. Osman bin Affân, Allahtan başka ilâh olmadığına, şeriki ve ortağı bulunmadığına, Muhammed’in (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve resûlü olduğuna, Cennet ve Cehennemin hak olduğuna şehâdet eder. Allahü teâlâ, geleceği muhakkak olan bir günde (kıyâmet gününde) bütün kabirdekileri diriltecektir. Allahü teâlâ va’dinden dönmez. Herkes, o va’dle yaşar, ölür ve tekrar dirilir, inşâallah! (Mektûbun arkasında da) İnsan kendisini ihmâl etmesinden dolayı fakirliğe düşüp zarara uğrasa bile, tok gönüllü olması, onu zenginleştirip yüceltir. Dünyâda peşinden kolaylık gelmeyen hiçbir güçlük yoktur. Çok sabırlı olmak icâb eder. Güçlüklerle karşılaşmayan, üzüntü ve sıkıntı nedir bilmez, ilerde de ne olacağı belli değildir.”

İbn-i Sîrîn anlatır: Ebû Bekr ve Ömer (r.anhümâ), herhangi bir kimse İslâmiyeti öğrenmek istediği zaman: “Allahü teâlâya ibâdet et, O’na hiçbir şeyi ortak koşma. Allahü teâlânın üzerine farz kıldığı namazı vaktinde kıl. Namazını ihmâl etme. Onu doğru kıl. Böyle yaparsan se’âdete erersin, değilse azâba müstehak olursun. Zekâtını, vakti gelince gönül rızasıyla ver. Ramazanda orucunu tut. İdârecilerine itaat et. Onların sözünü dinle” diye nasîhat ederlerdi.

Hazreti Ali’nin oğlu Hasen (radıyallahü anh) hasta idi. Ebû Mûsâ (radıyallahü anh) onun ziyâretine gidince Hazreti Ali: “Şunu iyi bilin ki, bu hastayı ziyârete giden müslüman, kendisine affedilmesi için duâ eden yetmişbin melekle birlikte geri döner. Eğer bu ziyâretini sabah yapmışsa, ona o gün akşama kadar duâ ederler. Ayrıca kendisine mükâfat olarak Cennette bir bahçe verilir” buyurdu.

Hazreti Enes (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından büyüklerimiz bize, “Başınızdakilere kötü söz söylemeyin. Onları aldatmayın. Onlara isyan etmeyin. Allahtan korkun. Sabırlı olun. Bunlara uyarsanız muvaffak olursunuz” buyururlardı.

Abdullah bin Hâris’e iki kişi geldi. Yaslanmakta olduğu yastığı, yaslanmaları için onlara uzattı. Onlar da, “Biz buraya rahat edip, oturalım diye gelmedik. Senin sohbetinden istifâde için geldik” dediler. Abdullah bin Haris de “Misâfirine ikram etmeyen kimse, Muhammed (aleyhisselâm) ve İbrâhim’in (aleyhisselâm) ümmetinden değildir. Ne mutlu bir parça ekmek ve bir miktar su ile yetinip, Allah yolundan ayrılmayanlara. Yazıklar olsun, sâdece boğazını düşünerek, tıka basa yeyip, Allahü teâlâyı hiç hatırlamayanlara” buyurdu.

Urve (radıyallahü anh) anlatır: Yermük savaşında, Rum ordusu kumandanı, müslümanlar hakkında bilgi toplamak için bir Arabı casus olarak gönderdi. Arab gizlice müslümanların hareketlerini gözetledikten sonra geri döndü. Rum ordusu kumandanı Kubuklar, ona “Müslümanlar ne yapıyorlar?” diye sordu. Arab casus, “Gece, dünyâdan elini eteğini çekmiş olan hıristiyan din adamlarından daha çok ibâdet ediyorlar. Gündüzleri de, her biri usta bir silâhşör kesilip, yiğitçe dövüşüyorlar” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 147

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 162

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 191

4) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-lüga cild-1, sh. 78

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 710

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh 106

7) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 30

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 240

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 120

10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1075

11) El-A’lâm cild-6, sh. 69

12) Muhtasar-ı tuhfe-i İsnâ aşeriyye sh. 68

13) Ahmed Muhammed Hûfî, “Et-Taberî,” Kâhire 1963

14) Brockelman, Târih-ül-edeb-il-Arabiyye, cild-3, sh. 45, 318

TAHÂVÎ

Hanefî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Selâme bin Seleme bin Abdülmelik olup, künyesi Ebû Ca'fer'dir. Doğum târihi hakkında farklı rivâyetler vardır. Ancak, 238 (m. 853) târihi tercih edilmektedir. Çünkü, talebesi, İbn-i Yûnus bu târihi bizzat Tahâvî'den (radıyallahü anh) rivâyet etmektedir. Bu târih hakkında daha başka delîller de mevcûttur. Vefâtı hakkında ise; tarihçiler, genelde 321 (m. 933) senesinde ittifâk ediyorlar. Neseb âlimleri (Bir kimsenin soyunun, baba ve dedelerinin kimler olduğu ve onların hâlleri ile uğraşan âlimler) bir şahsı önce kabilesine, sonra o kabilenin hangi kolundan olduğuna, sonra memleketine, sonra da doğduğu köye nisbet ederler. Önce umûmî olandan başlanır, husûsî olana doğru gidilir. Bu bakımdan Tahâvî'ye (radıyallahü anh) Ezdî, Hacerî, Mısrî, Tahâvî denir. Ba'zan buna Cîzî de ilâve edilir. Tahâvî, Ezd kabilesinden olduğu için Ezdî denmiştir. Ezdî, Kahtânîlerden çok tanınmış bir Arab kabîlesidir. Ezd bin Gaus bin Nebt bin Mâlîk'e nisbet edilir. Tahâvî, Ezd kabilesinin Hacer kolundandır. Bu i'tibarla Hacerî denmiştir. Tahâvî'ye Mısır'da doğup, burada vefât ettiği için de Mısrî denmiştir. Cîzî denmesi ise, orada ikâmet ettiğinden dolayıdır. Tahâvî'ye Tahâvî denmesi, Tahâ denen yere nisbetledir. Fakat Mısır'da bu isimle söylenen beş yer vardır. Ancak burada bahsedilen Tahâ'nın Semâlut'un merkezine bağlı olan Tahâ el-A'mide olduğunu tercih edenler vardır.

Tahâvî, soy olarak baba tarafından Ezd kabilesine, anne tarafından Müzeyyine kabilesine bağlıdır. Buradan anlaşılan; Tahâvî'nin aslen Arab olan bir aileye mensûb olduğudur.

Âlimler yetiştiren köklü bir aileye mensûb olan Tahâvî'nin dayısı, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden büyük âlim Müzenî'dir. İmâm-ı Süyûtî, annesinin İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ilim meclisine, kadınlar için ayrılan özel yerlerde devam ettiğini bildirmektedir.

Babasını ve büyük âlim dayısı Müzenî'yi 264 (m. 877) yılında kaybeden Tahâvî'nin, kardeşleri olup olmadığı bilinmemektedir. Tahâvî, seyyide bir hanımefendiyle evlenmiş ve bu evlilikten Ali isminde bir oğulları olmuştur. Bu konuda bilgi veren kitaplar, Tahâvî'nin oğlundan; (Ali bin Ahmed bin Muhammed Tahâvî, Mısır âlimlerindendir) diye bahsetmektedirler. Babasının mezhebi üzeredir, ya'nî Hanefî mezhebindedir. Kureşî tabakâtı da, onun hayatı hakkında bilgi vermektedir.

Tahâvî, soyca asil ve köklü, ilmî hüviyyeti bulunan bir aileye mensûbtur. Bütün bunların, Tahâvî'nin ilmi ve şahsî karakterini kazanmasında büyük te'sîri olmuştur.

Ekseri kanâate göre, Tahâvî ilk derslerini aile ocağında aldı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bu asırda bir çocuğun öğrenmesi gereken, Arapça, fıkıh ve diğer ilimlerle alâkalı kültürü aldı. Sonra o zaman mektep durumunda olan câmide verilen derslere devam etti. Câmide çeşitli derslerin yanında âlet ilimlerinden olan Arapça dilbilgisi, mantık, belagat ve zamanın fen bilgileri ve yüksek dînî ilimleri de okumaya devam etti. Bu arada, dayısı büyük âlim Müzenî'nin derslerinden çok istifâde etti. Ondan Şafiî fıkhını öğrendi. Tahâvî, Müzenî'nin vefâtından sonra, Hanefî âlimlerinden Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân'dan ilim aldı. Ondan Hanefî fıkhını öğrendi. Âlimlerin hayatlarını anlatan kitaplarda, Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân için, Tahâvî'nin hocası diye geçer. Tahâvî, ondan çok rivâyette bulunmuştur.

Ebû Ca'fer Ahmed bin Ebî İmrân, 260 senesi civarında Mısır'a gelmişti. O zaman Mısır'da en büyük Hanefî âlimi o idi. Bu büyük âlimin, henüz talebelik devrini yaşıyan Tahâvî üzerinde te'sîri büyük oldu. Tahâvî'ye Hanefî mezhebinin inceliklerine varıncaya kadar çok şeyler öğretti. Tahâvî, yirmi yaşından kırk yaşına kadar, İbn-i Ebî İmrân'dan ayrılmadı. 20 ile 30 yaşları arasında, Ahmed bin Tûlûn ile irtibâtları oldu. Bu arada İbn-i Tûlûn'un takdîrlerini kazandı.

İbn-i Tûlûn, bimâristan (hastane) yaptırmıştı. Bu hastane ve orada bulunan eski bir mescid için vakıf bir arazî vermek istedi. Vakıfname (vakıfla alâkalı belgeleri yazma) işini, Şam kadısı Ebû Hazım üzerine aldı. Ebû Hazım bu belgeleri yazınca, İbn-i Tûlûn'a gönderdi. İbn-i Tûlûn, Mısır'ın meşhûr âlimlerini çağırıp, Ebû Hâzım'ın hazırladığı belgelerde herhangi bir hatâ olup olmadığını incelemelerini istedi. Âlimler belgeleri inceledikten sonra, hiçbir eksik ve hatalı durum yok diye rapor verdiler. Ebû Ca'fer Tahâvî de belgeleri inceledi. Belgelerde hatâ bulunduğunu söyledi. Tahâvî bu sırada daha gençti. Âlimler ondan, hatalı olan husûsu açıklamasını

istediler. Tahâvî, bunu kendisi açıklamak istemedi. Bu defa Ahmed bin Tûlûn, Tahâvî'yi çağırdı. "Madem ki bu hatâyı sen başkalarına açıklamadın, bari bana söyle" dedi. Tahâvî, "Söyleyemem" deyince, İbn-i Tûlûn "Niçin söylemiyorsun" dedi. Bunun üzerine Tahâvî, "Ebû Hazım büyük bir âlimdir. O, bu işin doğrusunu bilir. Bu iş bana kapalı, anlaşılması zor geldi" diye bahânede bulundu. Ahmed bin Tûlûn onun bu düşüncesini beğendi. Ona izin verdi. Git, Ebû Hazım'la mes'eleyi görüş dedi. Tahâvî Şam'a gitti. Onunla mes'eleyi görüştüler. Ebû Hazım da Tahâvî'nin söylediği gibi hazırlanan vakıf belgelerindeki hatâsını gördü. Tahâvî, Mısır'a dönünce İbn-i Tûlûn'un yanına gitti. İbn-i Tûlûn, Tahâvî'ye mes'elenin nasıl olduğunu sordu. Tahâvî de, kendi sözünün doğru çıktığını söylemekten kaçındı.

Bu hâdiseden sonra, Tahâvî'nin İbn-i Tûlûn'un yanındaki kıymeti daha da arttı. Onun terbiyesine ve tevâzusuna hayran kaldı. Çünkü, Ebû Hâzım'ın yazdığı vakıfla alâkalı belgelerdeki hatâ, Tahâvî'nin dediği gibi çıktı. Buna rağmen, edebinin ve hayasının yüksekliğinden dolayı, bununla asla övünmeye kalkışmadığı gibi, üstelik mes'elenin kendi dediği gibi çıktığını da gizlemeye çalıştı. Tahâvî, Şam'a yapmış olduğu bu yolculuğu iyi değerlendirdi. Yolculuğu bir sene sürdü. Yol güzergâhında bulunan Askalan, Gazze ve Şam'da bir çok âlim ile görüştü. Bu yolculuk, bir bakıma onun için ilmî bir yolculuk oldu.

Tahâvî henüz otuzuna varmadan, ilminin çokluğu her tarafa yayıldı. Mühim mes'elelerde onun görüşüne müracaat ediliyor, çeşitli mevzûlarda fetvâlar isteniyordu. Halbuki kendilerinden ilim aldığı hocaları ve asrın seçkin âlimleri de daha hayatta idi.

Tahâvî'nin fazîleti: Tahâvî (radıyallahü anh), hakkın yerini bulması husûsunda hiç müsamaha göstermezdi. Yumuşak huylu olup, herkese güzel muâmelede bulunurdu. İnsanlar hakkında insafla muâmele ederdi. Tahâvî ile İbn-i Harbuveyh arasında ilmî bir münâzara olmuştur. Bir mes'elede her birisi ayrı bir husûsu savunuyordu. Bu durum onların birbirlerine olan saygı ve sevgisini zedelememişti. İbn-i Harbuveyh kadılık makamında bulunuyordu. Kâdılıktan alınınca, Tahâvî'nin oğlu Ali bin Ahmed, babasına müjde vermek için geldi. Bunun üzerine Tahâvî oğluna: "Yazık sana! Bu müjde değil, vallahi ta'ziyedir. Ben ondan sonra mes'eleler üzerinde kiminle müzâkere ederim?" dedi. Bu, Tahâvî'nin yüksek ahlâkına, vekar ve şahsiyetine güzel bir örnektir. Aralarında ilmî bir mes'elede ihtilâf olmasına rağmen, bunu şahsî bir mes'ele yapmamış, bilakis ilmî bir hakîkat olarak kabûl etmiştir.

Tahâvî, zühd (dünyâya düşkün olmamak), takvâ (haramlardan sakınmak) sahibi, güzel huyları kendisinde toplıyan mübârek ve fazîletli bir zâttır.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

Sem'ânî (radıyallahü anh): "Tahâvî, büyük bir fıkıh âlimi, sika (güvenilir) ve yeri doldurulmıyacak bir zâttır."

İbn-i Esîr "Hanefî fıkıh âlim ve imâmlarındandır."

Süyûtî: "Tahâvî, hadîs hafızlarından olup eşsiz eserlerin sahibidir."

İbn-i Nedîm: "Zamanının ilim ve zühd bakımından bir tanesi idi" demektedirler.

Tahâvî birçok ilimde söz sahibi idi. Lügat, nahiv (Arabca dil bilgisi) şiir ve mantıkın yanında; tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, târih, neseb ilminde eserler vermiştir.

Tahâvî'nin, Ehl-i sünnet vel-cemâat kitabının baş kısmında, i'tikâd ile alâkalı söyledikleri:

"Bu kitap fıkıh âlimlerinden İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed hazretlerinin i'tikâd edip (inanıp bildirdikleri) Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdının açıklamasıdır.

Allahü teâlânın birliğine kısaca şöyle inanırız: Allahü teâlâ birdir. O'nun ortağı ve benzeri yoktur. O, her şeye kâdirdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Başlangıcı ve nihâyeti (sonu) yoktur. Sâdece O'nun dilediği olur. Yarattığı şeylere ihtiyâç duymadan yaratan ve yarattıklarının rızkını güçlüğe düşmeden verendir. Allahü teâlânın, yaratıcı ve terbiye edici sıfatı vardır. O, mahlûkâtı ilm-i ezelîsine muvaffik olarak yaratmıştır. Mahlûkâtın kaderini ta'yin etmiş, onlar için belli ölçüler koymuştur ve ecellerini de ta'yin etmiştir. Her şey O'nun kudreti ve dilemesi ile meydana gelir. Olup bitenler hakkında, ancak Allahü teâlânın dilemesi geçerlidir. O'nun dilediğinden başka, kulların hiçbir irâdesi yoktur. Allahü teâlânın, insanlar için dilediği olur, dilemediği ise olmaz.

Kur'ân-ı kerîm hakkında ise: Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır. Allahü teâlâ, onu vahiy sûretiyle Peygamberimize (aleyhisselâm) inzal etti (indirdi). Kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir. Allah kelâmıdır. Kim Kur'ân-ı kerîmi dinler ve dinlediği Kur'ânın insan sözü olduğunu iddia ederse, küfre girmiş olur.

Muhammed aleyhisselâm hakkında: Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın seçkin kulu, üstün nebîsi ve kendisinin râzı olduğu resûlüdür. Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), Peygamberlerin sonuncusu, müttekîlerin imâmı, peygamberlerin önderi ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sevgilisidir. O'nun Peygamberliğinden sonra ortaya atılacak olan her çeşit peygamberlik da'vâsı, sapıklık ve nefsin arzusuna uymaktan ibârettir.

Îmân hakkında: Îmân; dil ile ikrâr, kalb ile tasdîkten ibârettir. Îmân tektir, îmân sahipleri eşittirler. Gerçekte mü'minlerin arasındaki üstünlük ise; takvâ, Allahü teâlâya karşı gelmekten korkmak, nefsânî arzulara uymamak ve daha lâyık olana sımsıkı bağlanmak sûretiyle elde edilir. Mü'minlerin hepsi, Allahü teâlânın dostudur. Allah katında en değerlileri ise; daha itaatkâr olanları ve Kur'ân-ı kerîme en çok uyanlarıdır.

Îmân konuları, Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe îmân etmek, öldükten sonra dirilmeye, kader ya'nî hayır ve şer, acı ve tatlı herşeyin Allahtan geldiğine inanmaktan ibârettir.

Kader hakkında da: "Kaza ve kader bilgisi, Allahü teâlânın kullarından sakladığı sırlardan birisidir. Allahü teâlâ bu bilgiyi, en yakın meleklerine ve şeriat sahibi Peygamberlerine (aleyhimüsselâm) bile açmadı. Bu bilgi, büyük bir deryadır. Kimsenin bu denize dalması, kaderden konuşması caiz değildir. Kaza ve kaderden konuşmaktan ve bu husûsta düşünmekten çok sakınınız. Allahü teâlâ, ondan konuşmayı yasakladı. Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Allah, yaptığından sorumlu olmaz; kullar ise sorumlu olurlar" (Enbiyâ-23) buyuruldu.

Kitabın son kısmında ise: Allahü teâlâ bizi doğru îmân üzere sabit kılsın, bu îmânla can vermeyi nasîb eylesin. Bizi, bid'at ve dalâlet ehli olanların inandığı bozuk i'tikâddan muhafaza buyursun" demektedir.

Bu risalenin, dört mezhebe mensûb Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdında olanlar arasında seçkin bir yeri vardır. Tâcüddîn Sübkî der ki: "Elhamdülillah, dört mezheb i'tikâd husûsunda birdir. Mücessimeye ve mu'tezileye kaymış olan ba'zılarının dışında, cumhur (ekseriyet) hak üzeredir. Önce ve sonra gelenler, Tahâvî'nin akîdeye dâir yazdığı bu eseri kabûl etmektedirler."

Bu risale üzerine birçok şerhler (açıklamalar) yapılmıştır. Açıklama yapanlardan birisi; Hanefî âlimlerinden Ömer bin İshâk bin Ahmed'dir (v. 773).

Beyân-ı müşkil-il âsâr adlı kitabının mukaddimesinde İmâm-ı Tahâvî buyuruyor ki: "Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı Peygamberlerinin sonuncusu olarak gönderdi. O'na vahyetmiş olduğu kitapların sonuncusunu indirdi. Bu kitabında, Resûlüne inananları, O'nun sesinden daha yüksek sesle konuşmaktan, O'nun önünde yürümekten men etti. Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "O kendi nefsinden söylemiyor. Kur'ân, sâde bir vahiydir, ancak vahiy olunur" (Necm: 3-4) buyurularak, Muhammed aleyhisselâmın kendinden konuşmadığı bildirildi.

Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Allahın Peygamberi size ne verdi ise alın. Size neyi yasak etti ise onu yapmayın. Allahtan korkun; çünkü Allah çok şiddetli azâb sahibidir"(Haşr-7) diye emretmektedir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde; Resûlullahın yanında, alelade kimselerin yanında durulur gibi durulmamasını emretmektedir. Bunu şu âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle emretmektedir: "Ey îmân edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın ve birbirinize bağırır gibi O'na bağırmayın, haberiniz olmadan amelleriniz boşa çıkıverir" (Hucurât-2) ve "Peygamberimizin çağırışını, aranızda birbirinizi çağırış gibi tutmayın (da'vetine hemen koşun ve izinsiz ayrılmayın).İçinizden birbirini siper ederek (savaştan veya hutbeden) sıvışıp kaytaranları Allah muhakkak biliyor. Bunun için, Peygamberin emrine aykırı hareket edenler, başlarına bir belâ inmekten, yahud kendilerine acıklı bir azâb isâbet etmekten sakınsınlar" (Nûr-63)

İmâm-ı Tahâvî'nin bu kitabı 1333 hicri senesinde Hindistan'da dört cüz hâlinde basılmıştır. Ancak İmâm-ı Kevserî, Hâvi adlı eserinde bu matbû olan eserin, asıl kitabının yarısı bile olmadığını beyân, etmekte ve kitabın aslının İstanbul'daki Feyzullah Efendi Kütübhânesi'nde 273-279 numara ile kayıtlı bulunduğunu bildirmektedir. (Havî sh. 34)

Muhtasar-ı Tahâvî: İmâm-ı Tahâvî, bu kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki: “Bu kitabımı, bilinmemesi özür olmayan ve yapılmamasında ihtilâf bulunmayan fıkıh mes’elelerine göre yazdım. Buradaki mes’eleleri İmâm-ı a’zam, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed hazretlerinin bildirdikleri bilgiler üzerine bina ettim. Bu eserimle Allahü teâlânın inâyetine ve fadlına kavuşmayı ümid ettim.” Bu kitab 1370 hicrî yılında Kâhire’de “Dâr-il-kütüb-il-Arabî” basılmıştır. Bu baskının önsözünde diyor ki; “Bu kitab! Hanefî mezhebinde, fıkıhta muhtasar olarak yazılan ana mes’eleleri ve kaynakları, muteber olan rivâyetleri (zâhir-ür-rivâyeyi) ihtivâ eden bir kitaptır”

Tahâvî’nin diğer eserleri:

1. Sünen-üş-Şâfiî

2. Sahîh-ül-Asâr.

3. Şerh-ül-Câmi’-il-Kebîr.

4. İhtilâf-ül-ulemâ

5. El-Vesâ’ya vel-ferâiz

6. En-nevâdir-ül-fıkhıyye

7. Kitâb-ül-eşribe Tahâvî’nin bunlardan başka, daha pek çok eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 107

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 232, 272, 1075

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 306

4) El-A’lâm cild-1, sh. 206

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 71

6) Fâideli Bilgiler sh. 41, 36

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 298, 568, 674, cild-2, sh. 1046, 1147, 1250, 1326, 1609, 1627, 1728, 1732, 1980

8) Fevâid-ül-behiyye sh. 31

9) Vefeyât-ül-a’yân (Rodosî-zâde) sh. 32

10) Brockelman Gal-1, sh. 170 Sup-1, sh. 293

11) Ebû Ca’fer Tahâvî (Abdülmecid Mahmûd)

UTBE BİN ABDULLAH

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden Velî ve âlim bir zât. İsmi, Utbe bin Abdullah bin Mûsâ bin Ubeydullah, künyesi Ebû Sâib Hemedânî’dir. 264 (m. 878)’de Hemedan’da dünyâya geldi: Babası tüccârdı. Kendisi ilme ve tasavvufa yöneldi. Şafiî mezhebinde olan Ebû Sâib, dünyâya ehemmiyet vermiyen, her işinde Allahü teâlânın rızâsını arayan bir zât idi. Pekçok evliyânın sohbetinde ve hizmetinde bulunmuş, ilimde büyük âlim olmuş, Cüneyd-i Bağdâdî’nin (radıyallahü anh) sohbet ve teveccühleriyle şereflenmiştir. Tefsîr, hadîs, fıkıh üzerine pek kıymetli kitaplar te’lîf etti. Azerbaycan ve Hemedan’da kadılık yaptı. 334 yılında, önce Bağdâd’ın batı kısmına kadı oldu. Sonra doğu kısmına nakledildi. 338’de halife el-Mutî’lillâh zamanında Kâdı’l-kudât ya’nî başkadı oldu. Şafiî mezhebindeki ilk başkadı bu zâttı. Başkadı oluncaya kadar kendi ismiyle çağırıldı. Başkadı olunca Kâdı’l-kudât diye anıldı. 350 (m. 961) yılında vefât etti.

Vefâtından sonra ba’zı âlimler onu rü’yâda görüp, Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiğini sordular. “Allahü teâlâ beni affetti ve günahlarım olduğu hâlde Cennetine koydu. (Seksen yaşından ziyâde İslâm üzere yaşayanlara azâb etmem) buyurdu” cevâbını verdi.

Ebû Sâib, Bağdâd’da bir meclisde anlattı: “Muhammed bin Yezîd bin Huneys, Süfyân-ı Sevrî’nin (radıyallahü anh) huzûruna varınca, Süfyân-ı Sevrî ondan, bir hadîs rivâyetinde bulunmasını istedi. O da Ümmü Sâlih, Safiyye binti Şeybe, Peygamberimizin mübârek zevcesi Ümmü Habîbe’den (radıyallahü anha) senedi kadınlardan olan şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Âdemoğlunun emr-i ma’rûf, nehy-i münker ve insanların arasını bulmak için söylediği sözlerin dışındaki her sözü aleyhinedir” buyurdu. Bunun üzerine Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) hayret etti.

"Bir kadın, bir kadından, o da kadından, o da Resûlullahtan (aleyhisselâm) rivâyet ediyor" dedi. Bunun üzerine Yezîd bin Huneys, "Bundan daha çok hayret edeceğin şey, Allahü teâlânın kitabında vardır ki, Nisa sûresi 114. âyetinde meâlen "Onların fısıldanmalarının çoğunda hayır yoktur. Meğer ki sadaka vermeyi, bir iyilik etmeyi ve insanlar arasını düzeltmeyi emredenlerin ki olsun." Ve Asr sûresinde meâlen "Asra yemîn ederim ki, insanlar muhakkak hüsran içindedir. Ancak îmân edenlerle, sâlih ameller işleyenler, bir de birbirlerine hakkı tavsiye, birbirlerine sabrı tavsiye edenler ziyanda değildirler" buyuruluyor" diye cevap verdi.

Kâdı'l-kudât Ebû Sâib anlatır: Halife Hârûn Reşîd, meşhûr vâ'iz ve âlim Muhammed bin Semmak'tan nasîhat isteyince şöyle buyurdu: "Ey emîr-ül-mü'minîn, muhakkak bir gün sen öleceksin. Yıkanacak, kefenlenecek ve kabre konulacaksın.

Hasta olunca hastalıktan nefesin tutulur, ihtiyârlayınca gücünü kaybedersin, ayakların sürçer. Fırsatı kaçırdığından pişman olursun. Tövbe etmeye vakit bulamazsın. Hastalıklardan kurtulamazsın. Ondan sonra kendini iyi etmek için malın mülkün de fâide vermez. (O halde şimdiden tövbe et ve Allahü teâlâya tam kul ol)."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye Cild-3, sh. 343

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11 sh. 237

3) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 320

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 5

5) El-A'lâm cild-4, sh. 201

YAHYÂ BİN MUHAMMED ANBERÎ

Tefsîr ve hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Zekeriyyâ el-Anberî es-Sülemî'dir. 344 (m. 955) senesinde 76 yaşında iken vefât etti. İlim aldığı âlimlerden ba'zıları; Ebû Abdullah Bûşencî, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyn bin Muhammed Kubbânî ve diğerleri. Kendisinden ilim alanlar ise; Ebû Ali Nişâbûrî, Ebû Bekr bin Abdüs (bu iki zât kendi akranıdır), Ebü'l-Hasen el-Haccâc, Hâkim Ebû Abdullah ve diğerleri. Ebû Ali Hâfız şöyle demiştir: "İnsanlar, bizim ilimden ezberlediğimiz şeylerin (senetlerin) çokluğuna şaşıyorlar. Biz Ebû Zekeriyyâ'nın ilimden ezberlediği şeyleri bilmekten âciziz. Ben onun bir benzerini daha görmedim." İnsanların uğraştıkları lüzumsuz işlere bakmaz, böyle şeylerden uzak yaşardı. Kâdı Abdülhamîd bin Abdurrahmân şöyle demişdir: "Ebû Zekeriyyâ'dan sonra meclislerimizin tadı kaçtı, faidesi azaldı."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 485

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 369

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 375

YAHYÂ BİN MUHAMMED BAĞDADÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd bin Kâtîb'dir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Hâşimî el-Bağdâdî'dir. 228 (m. 843)'de doğdu. 318 (m. 930) senesinde vefât etti. Kûfe'de defn edildi. İlim öğrenmek için Şam, Irak, Mısır ver Hicaz'a gitti. İlim aldığı zâtlar: Ahmed bin Meni', Süvâr bin Abdullah Kâdı, Yahyâ bin Süleymân bin Nadle, Hasen bin Hammâd, Ebû Hümân es-Sekûnî, Hârûn bin Abdullah el-Hammal, Ebû Ammâr bin Heris, Abdullah bin İmrân el-Âbidî, Muhammed bin Zenbûr ve daha birçok âlim. Kendisinden ise; Ebû Kâsım Begâvî, Muhammed bin Amr el-Ceâbî, İbn-i Muzaffer, Dâre Kutnî, İbn-i Hibâbe, Ebû Tâhir el-Mahlas, Abdurrahmân bin Ebî Şüreyh, Ebû Müslim el-Kâtib, Ebû Zer Ammâr bin Muhammed ve daha pek çok zât ondan ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Yahyâ bin Muhammed'in "Es-Sünen fil-fıkh", "El-Müsned fil-hadîs" ve "Kırâat" adlı eserleri vardır.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 225

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 776

3) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 517

YAHYÂ BİN MUHAMMED SA’D BAĞDADÎ

Hadîs, kırâat, tefsîr ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup, ismi Yahyâ bin Muhammed bin Sa’d bin Kâtib’dir. Aslen Bağdâdlı olduğu için Bağdadî, Ebû Ca’fer Mensûr’un âzâdlı kölelerinden olduğu için, Hâşimî nisbet edildi. 228 (m. 843) yılında Bağdâd’da doğan Ebû Muhammed Bağdadî, doksan yaşlarında iken 318 (m. 930) yılında yine orada vefât etti. Bâb-ı Kûfe’ye defn edildi.

Küçük yaşta hadîs-i şerîf öğrenmeye ve yazmaya başlayan Ebû Muhammed Bağdadî, hadîs-i şerîf öğrenmek ve ilim tahsil etmek için birçok İslâm memleketini ziyâret etti. Şam, Irak, Mısır, Hicaz bölgelerindeki âlimlerin ilimlerinden istifâde etti. Buralarda; Hasen bin Îsâ bin Mâsercisî, Muhammed bin Süleymân Liveynâ, Yahyâ bin Süleymân bin Nidle Huzâî, Ahmed bin Menî Begâvî, Muhammed bin Yezîd Edemî, Hüseyn bin Hasen Mervezî, Yûsuf bin Mûsâ Kattân, Muhammed bin Sehl bin Asker, Muhammed bin İsmail Buhârî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Kırâat, fıkıh, tefsîr ve hadîs ilimlerinde âlim ve diğer ilimlerde yüksek derecede bilgi sahibi oldu. Zamanında hadîs-i şerifleri ezberlemek ve anlamakta birçok âlimden öndeydi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek, hadîs ilminde “hafız” oldu. Âlimler, rivâyetinde sağlam ve sika (güvenilir) olduğunu bildirdiler. İlmi, öğretmek ve Allahü teâlânın rızâsına uygun yaşamak için öğrenirdi. İnsanlara doğru yolu göstermeye gayret eder, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker için nasîhatlarda bulunurdu.

Birçok talebe yetiştirdi. Bunların arasında ilminin üstünlüğünü herkesin kabûl ettiği âlimler de vardı. Ebû Muhammed Bağdadîden; Abdullah bin Muhammed Begâvî, Muhammed bin Amr Ceâbî, Muhammed bin Muzaffer, Ebû Ömer bin Hayve, Ebü’l-Hasen Dâre Kutnî, Ebû Hafs İbni Şahin, Ebü’l-Kâsım bin Habbâbe, Ebû Tâhir Mahles, Abdurrahmân bin Ebî Şüreyh, Kâtib Ebû Müslim, Ebû Zer Ammâr bin Muhammed ve daha birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Onlar da öğrendiklerini talebelerine ve halka öğretmeye gayret ettiler.

O zamanda yaşayan ve daha sonra gelen âlimlerden birçoğu onun ilmini övdü. Bunlardan Muhammed bin Muhammed Bagandî, “İlimde, onu bizden kimse geçemedi” derken Ebû Ali Nişâbûrî, “Onun akranlarından, ezberleme ve anlamada Irak’ta onun gibisi yoktur. Ezberlediğini anlardı. O, İbn-i Ebî Dâvûd’dan daha iyi hıfz eder, daha güzel anlardı” buyurdu.

Ebû Muhammed Bağdadînin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm): “Sana hayadan ancak hayır gelir” buyurdu.

Fıkıh, tefsîr, kırâat ve hadîs ilimlerinde pekçok kitap yazan Ebû Muhammed Bağdâdî’nin fıkıh ilminde “Kitâb-ı Sünen”i, kırâat ilminde “Kitâb-ül-kırâat”ı, hadîs ilminde Dâre Kutnî’nin bildirdiğine göre, İbn-i Menî’nin eserinden sonra ilk sırayı işgal eden “Kitâb-ül-müsned”i meşhûrdur.

1) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 231

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 166

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 776

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 225

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 280

6) El-A’lâm cild-8, sh. 164

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 110, 175, 270, 294, 310, 336, 343, 462

YÛSUF BİN HÜSEYN RÂZÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi Yûsuf bin Hüseyn bin Ali er-Râzî olup, künyesi Ebû Ya’kûb’dur. Haram ve şüphelilerden çok sakındığı gibi, dünyâya da hiç düşkün olmayıp, zâhir ve bâtın ilimlerinde âlim idi. Edîb idi. Çok güzel konuşur, ma’rifet ve esrârdan anlatırdı. Zamanında Cibâl ve Rey şehrinin âlimi idi. Çok seyahat etti. Zünnûn-i Mısrî’nin talebesi olup, aynı zamanda; Ebû Türâb Nahşebî, Yahyâ bin Mu’âz ve başka âlimlerle de görüşüp sohbet etti ve kendilerinden ilim öğrendi.

Ebû Sa'îd Harrâz ile yol arkadaşlığı ve Cüneyd-i Bağdadî ile mektûblaşmaları meşhûrdur. 304 (m. 915)'de vefât etti. Vefât ederken, "Yâ Rabbi! Gücüm yettiği kadar insanları sana da'vet ettim. Kusurlarımı bağışla" dedi ve vefât etti. Vefâtından sonra kendisini rü'yâda görüp, "Hâlin nasıldır?" diyenlere, "Allahü teâlâ, vefât ederken söylediğim sözü tekrar söylememi emretti. Ben de söyledim. Sonra bana "Seni sana bağışladım" buyurdu" dedi.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî (radıyallahü anh), "Allahü teâlâ ona, niçin "Seni sana bağışladım" buyurdu biliyor musunuz? Allahü teâlâ ile kendisi arasında vasıta, yine kendisidir de ondan" buyurdu.

Ömrü uzun olup, Allahü teâlânın dînine hizmet etmekle geçti, İnsanların İslâmiyeti doğru olarak öğrenmeleri için çok gayret ederdi. Edebi çok fazla idi ve kendisinden dahi haya ederdi. Nefsin kötü olan isteklerine tâbi olmamak ve ona muhalefet etmekte çok ileri idi. Geceleri hiç uyumaz. Hep ibâdetle meşgûl olurdu. Fazla uykusuzluk sebebi ile gözlerinde hafif kırmızılık ve bitkinlik vardı. Kerâmetleri meşhûrdur. İnsanların fazla teveccühünden sakınır, kendisini olduğundan aşağı gösterirdi. Ebû Ya'lâ diyor ki, "Yûsuf bin Hüseyn, zamanında, kelâm ve tasavvuf ilmini en iyi bilendi." İmâm-ı Şa'rânî diyor ki; "Kur'ân-ı kerîm okunduğu zaman, gözyaşlarını tutamaz çok ağlardı."

Seyahatlerinden birisinde, Arabistan'da bir kabileye uğradı. Kabile reîsinin kızı, kendisini görüp âşık oldu. Bir yolunu bulup, Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh) yalnız iken yanına geldi. Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh), hemen kaçarak başka bir yere gidip oturdu. Başını dizlerine koydu. Çok yorulmuş olduğu için uyuyuverdi. Rü'yâsında, benzerini hiç görmediği bir yerde, yeşiller giyinmiş kimseler gördü. Birisi de, pâdişâh misâli taht üzerinde oturuyordu. Kendilerine yaklaşıp kim olduklarını sordu. Onlar, kendisine çok saygı ve hürmet gösterip yol açtılar ve "Bizler melekleriz. Taht üzerinde oturan da Yûsuf aleyhisselâmdır. Yûsuf bin Hüseyn'i ziyârete geldi" dediler. Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh), çok hayret etti ve mahcûb oldu. Ağlamaklı bir ses ile "Hasbünallah. Ben kim oluyorum ki, Allahü teâlânın Peygamberlerinden birisi benim ziyâretime gelsin, olacak şey değil" dedi. Bu sırada Hazreti Yûsuf, tahttan inip kendisiyle müsâfeha etti ve kendisine sarıldı. Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh) ona, "Ey Allah'ın Peygamberi, ben kim oluyorum ki, bana bu kadar iltifât ediyorsunuz?" dedi. Hazreti Yûsuf buyurdu ki, "O kabile reîsinin güzel kızı, sen yalnız iken yanına gelince, sen Allahü teâlâdan korkarak ve Allahü teâlâya sığınarak oradan çıkınca, Allahü teâlâ, senin hâlini bana ve meleklere gösterip buyurdu ki: "Ey Yûsuf! Bak, senin, Zelîha'dan kaçtığın gibi, bu Yûsuf da kabile reîsinin kızından nasıl kaçtı" buyurdu ve beni bu meleklerle birlikte seni ziyârete gönderip sana söylememi emretti ki, "Her şeyin bir nişanesi vardır. Bu zamanın nişanesi Zünnûn-i Mısrî'dir. İsm-i a'zam ona verildi. Huzûruna git. Hem de sana şu müjdeyi vermemi emretti ki, (Sen, Allahü teâlânın seçilmiş kullarındansın)" buyurdu.

Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh) uykudan uyandığında aşk-ı ilâhi her tarafını kaplamıştı. Kendisine verilen işâret üzerine Mısır'a doğru yola çıktı. Bir an önce Zünnûn-i Mısrî'ye kavuşmak arzusunda idi. Nihâyet Zünnûn-i Mısrî'nin (radıyallahü anh) meclisine gelip oturdu. Beş sene, bu sohbet meclisine devam etti. Beşinci yıl sonunda hocası kendisini çağırıp, "Artık memleketine git. Allah rızâsı için insanlara nasîhat et, ama arada halkı görme. Allah için konuş" buyurdu. "Peki efendim" deyip ayrıldı. Memleketi olan Rey şehrine gelince bir meclis kurup, insanlara nasîhat etmeye başladı. Birgün meclisine geldiğinde, hiç kimse yoktu. Geri dönüp gidecekti. Yaşlı bir kadıncağız kendisine "Zünnûn (radıyallahü anh) sana "Arada halkı görme" dememiş miydi? Sen Allah için konuş" dedi. Bu söz karşısında şaştı kaldı. Kimse olsun olmasın konuştu. Bu hâl elli sene böyle devam etti. İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) Yûsuf bin Hüseyn'in talebesi olup, bunun sohbeti bereketi ile çok yüksek hâllere ve makamlara kavuştu.

Abdülvâhid bin Zeyd çok içki içer, devamlı sarhoş hâlde bulunurdu. Birgün yolu, Yûsuf bin Hüseyn'in va'z verdiği meclise uğradı. Yûsuf bin Hüseyn'in bereketli sözlerini işitip, kalbinde öyle bir hâl oldu ki, kendinden geçmiş olarak yere yığılıverdi. Kendine geldikten sonra, kalkıp kabristana gitti. Yaptıklarına çok pişman olup, devamlı ağlıyordu. Üç gün sonra, Yûsuf bin Hüseyn gidip kendisini getirdi. O, bu hâlden sonra sâdık talebelerden oldu.

Nişâbûrlu bir tüccârın, bin altına satın aldığı çok güzel bir câriyesi vardı. Bu tüccârın acele olarak başka bir şehre gitmesi icâb etti. Câriyeyi güvendiği bir kimsenin evine emânet olarak bırakıp gitti. Bu ev sahibi, bir aralık câriyeyi gördü. Kendisine âşık oldu. Hemen Ebû Hafs Haddâd'ın (radıyallahü

anh) yanına gidip hâlini anlattı ve “Ben ne yapayım?” dedi. O da, “Senin, Rey şehrinde bulunan Yûsuf bin Hüseyn’in yanına gitmen lâzımdır” buyurdu. O kimse hemen yola çıkıp Irak’da bulunan Rey şehrine geldi. Yûsuf bin Hüseyn’in yerini sordu. Sorduğu kimseler, uygunsuz sözler söyleyip, yanına gitmesine mâni oldular. Hattâ çok ileri gidip, öyle şeyler söylediler ki, gelen kimse bunlara aldanıp, geldiğine pişman oldu ve geri döndü. Ebû Hafs’ın yanına geldiğinde, “Niçin onu görmeden geri geldin?” buyurdu. O da, “Onun için şöyle şöyle söylediler. Ben de yanına gitmekten vaz geçip geri döndüm” dedi. Ebû Hafs, “Sen tekrar git ve kendisini gör” buyurdu. O kimse tekrar dönüp Rey şehrine geldi. Yûsuf bin Hüseyn’in (radıyallahü anh) bulunduğu yeri sordu. Bu sefer, önceki söylediklerini daha fazlasıyla söylediler. Fakat ısrar edince evini gösterdiler. İzin alıp içeri girdiğinde gördü ki, yaşlı bir zât oturmuş, karşısında bir genç, önünde bir sürahi ve kâse bulunuyor. Gelen kimse selâm verip oturdu. Yûsuf bin Hüseyn, yüzünden nûr akan çok sevimli bir zât olup, öyle güzel şeyler anlatıyor, öyle tatlı konuşuyordu ki, gelen kimse hayretler içinde kaldı. “Efendim. Lütfen söyleyiniz. Bu nûrânî yüz, bu tatlı sözler, şu sürahi ve kâse ve dışarıdakilerin söyledikleri ne demek oluyor?” dedi. Yûsuf er-Râzî (radıyallahü anh), “Şu gördüğün genç, benim oğlumdur. Kendisine Kur’ân-ı kerîm okutuyorum. Şarap kabı gibi zannedilen şu kırmızı sürahi içinde su var. Bu bardakla, gelenlere su ikram ediyorum. Su testisi bulunmadığı için, bunu kullanıyorum” buyurdu. Gelen kimse, “Peki, böyle hareket edip, insanların hakkınızda uygunsuz sözler söylemelerine imkân vermenize sebeb nedir?” diye sorunca, “İnsanlar bana güvenmesinler ve birşey emânet etmesinler diye” buyurdu. Gelen kimse onun ayaklarına kapanıp af diledi.

Birgün kendisine “Peygamber efendimizin, “Yâ Bilâl! Bizi ferahlandır” hadîs-i şerîfi hakkında ne dersiniz?” dediler. Cevâbında buyurdu ki, “Bunun ma’nâsı “Yâ Bilâl! Ezan okumakla, bizi dünyâ meşgalelerinden ve sözlerinden rahatlandır” demektir. Çünkü, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) namazda rahatlardı. Namaz gözünün nûru idi.”

Yûsuf bin Hüseyn’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ikisi şunlardır:

“Sizden biriniz, kendisi için istediği bir şeyi müslüman kardeşi için de istemedikçe, kâmil mü’min olamaz.”

“Bir kimse âşık olsa, gizlese, iffetini muhafaza etse ve ölse, şehîddir.”

Yûsuf bin Hüseyn (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Yapmacık olarak, riya ile yapılmış çok az bir amelle Allahü teâlânın huzûruna çıkacağıma, günâh yükü ile çıkmayı tercih ederim.”

“Allah yolunda yürümek arzusunda bulunan bir tâlib, azîmeti bırakıp ruhsatla amel ederse, artık ondan hayır gelmez, ilerliyemez.”

“Nefsin aldatmasına, dünyânın yalancı ve geçici tadına kapılan, hayrın tadını alamaz. Yabancılarla beraber olmak, bu yolda yürüyenler için felâkettir.”

“Allahü teâlânın kendilerini her an görmekte olduğunu bilen insanlar, O’nun kendilerini görmekte olduğunu düşünerek, O’ndan ve emirlerinden başka şeye iltifât etmekten haya ederler.”

“Kim, Allahü teâlâyı hakkıyla zikrederse, O’ndan başka her şeyi unutur. O’nun zikri ile O’ndan başka her şeyi unutan kimseyi, Allahü teâlâ her şeyden muhafaza eder.”

“Dünyâda en kıymetli şey, ihlâstır.”

“Allah yolunda yürümek isteyen bir kimse için, en büyük tehlike; bu yolda olmayan kimselerle beraber olmaktır.”

“Se’âdete kavuşmak istersen, edeble ilim öğren, edeble ilim öğrenen onunla iyi amel eder. İyi amel eden, hikmet sahibi olur. Hikmet elde edilince, insan zühd sahibi olur. Zühd sahibi olunca, kalbinde, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin sevgisi kaybolur. Bu sevgi kaybolunca, insan âhirete rağbet eder. Hep âhıreti düşünen ve ona hazırlanmakla uğraşan kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmuş demektir.”

“Bütün hayırların hepsi, bir ev gibidir. Anahtarı da tevâzudur. Bütün kötülüklerin hepsi de, bir ev gibidir. Onun anahtarı da kibirlenmektir. Nitekim, Âdem aleyhisselâmın zellesinden dolayı tevâzu etmesi ile affa ve ikrama kavuşması ve İblîs’in kibirlenmesi, kendisine hiçbir şeyin fayda vermeyip zelîl olması buna delîldir.”

“Aklın zâhiri, sevgili Peygamberimize tam tâbi olmaktır. Aklın bâtını, hâlini gizlemek ve aklın aslı ise, sükût etmektir.”

"Dünyâda iki türlü taşkınlık ve azgınlık vardır. Bunlardan biri ilim sebebiyle yapılan azgınlık, diğeri de mal sebebiyle yapılandır. İlim sebebiyle olan taşkınlıktan kurtulmak, ancak ibâdetle olur. Mal sebebiyle olan taşkınlıktan kurtulmak ise, ona ehemmiyet vermeyip uzaklaşmakla mümkün olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 185

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 238

3) Sıfât-üs-safve cild-4, sh. 84

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 105

5) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 314

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 126

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 245

8) Risâle-i Kuşeyrî sh. 158

9) Nefehât-ül-üns sh. 238

10) Keşf-ül-mahcûb sh. 238

11) GAS cild-1, sh. 650

12) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 280

YÛSUF BİN ÖMER EL-KAVVÂS

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin Ömer bin Mesrûr olup, künyesi Ebü'l-Feth'dir. Ebü'l-Feth el-Kavvâs diye meşhûr olmuştur. Kendi sözlerinden de anlaşıldığı üzere, 303 (m. 915) yılı Zilhicce ayında Bağdâd'da doğdu. Gayet zekî ve çalışkan bir zât olup, hadîs öğrenmek için çok dolaştı ve pekçok sıkıntılara göğüs gererdi. 385 (m. 995) yılında, Rabî-ül-âhır ayının son Cum'a günü, Bağdâd'da vefât etti. Resâfe Câmisi'nde cenâze namazı kılınıp, Ahmed İbni Hanbel'in (radıyallahü anh) yanına defn olundu.

Ebü'l-Feth el-Kavvâs; Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Ebû Bekr bin Ebû Dâvûd, Yahyâ bin Sa'îd, Ahmed bin İshâk bin Behlûl, Ca'fer bin Muhammed bin Mugalles, Hâşim bin Kâsım el-Hâşimî, Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, Muhammed bin Hârûn el-Hadramî, Sa'd bin Muhammed, Ya'kûb bin İbrâhîm (Cerrâb diye meşhûrdur), Muhammed bin Abdullah bin Allân, el-Hazzâz, Muhammed bin Mansûr eş-Şeyîve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Atîkî, Hallâl, Tenûhî, Abdülazîz el-Ezcî, Muhammed bin Ali bin Feth, Temmâm bin Muhammed el-Hatîb ve pekçok âlim de Ebü'l-Feth el-Kavvâs'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Kendisinin haber verdiğine göre, ilk defa onüç yaşında büyük hadîs âlimi Begâvî'ye talebe olup, ilim meclisine katıldı. Daha sonra başka ilim meclislerine de gitti. Uzun müddet büyük âlimlerden ilim okuyup, genç yaşında âlim oldu. Birgün çarşıda babasıyla beraber yürüyordu. Dükkânın birinde yaşlı bir zât onu gördü ve "Ey genç buraya gel" diye çağırıp kendisine, hadîs âlimi olup olmadığını sordu. Hadîs âlimi olduğunu anlayınca İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in buyurduğu şu sözü nakletti: "Yolda hızlı hızlı giden bir kimse görürseniz, biliniz ki o ya mecnûndur veya hadîs âlimidir."

Ebü'l-Hasen bin Cemî", 328 yılında kadı Mehâmilî'den, daha sonra da yirmibeş yaşında bulunan Yûsuf bin Amr el-Kavvâs'dan hadîs-i şerîf yazmıştır. Ezherî, onun adâlet sıfatını taşıyan, sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olduğunu söylemiştir.

Ebü'l-Feth el-Kavvâs şöyle anlatır: Kâdı Mehâmilî'nin ilim meclisinde, dört kişi onun kâtipliğini yapıyor, buyurduklarını yazıyordu. Fakat ben ayakta bulunduğumdan, muhaddis Mehâmilî'nin sözlerini pek işitemiyor, bunun için de tam yazamıyordum. Ancak işitebildiğim şeyleri yazdım. Mehâmilî'nin sözünü işitemediğim bu uzak yerden aniden kalktım. Meclisde bulunanlar, benim bu kalkışımı görünce, beni rahatlatmak için yer açtılar ve Mehâmilî'nin yanına kadar ulaşmama izin verdiler. Mehâmilî'nin yanına vardım ve edeble yanına oturdum. Ertesi gün bana gelerek selâm verdi ve bana "Efendim! Sizden, bana hakkınızı helâl etmenizi rica ediyorum" dedi. Ben de "Niçin?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: Dün mecliste ayağa kalkdınız ve insanları yararak ileri geçtiniz. Ben de kendi kendime; bu kimsenin insanları yararak ileri geçmesi hadîs-i şerîf dinlemek için değil, diye düşündüm. Gece rü'yâmda Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördüm. Bana; "Kim hadîs-i şerîf dinlemek (öğrenmek) isterse, sanki

benden dinlemek isteyen gibidir. Bunun için, hadîs dinlemek (öğrenmek) isteyen kimse, Ebü'l-Feth el-Kavvâs gibi dinlesin" buyurdu.

Ebü'l-Feth el-Kavvâs gayet edebli, âlim, dünyâya kıymet vermeyen, Allahü teâlâdan ilminin çokluğu nisbetinde çok korkan ve bu nisbette çok ibâdet eden bir zâttı. Ali bin Muhammed bin Hasen haber veriyor ki: "Ne zaman Ebü'l-Feth el-Kavvâs'ın yanına gelsem, onu hep namaz kılarken buldum" buyurmuştur. Bergânî ve Ezherî, onun zamanının seçilmiş kimselerinden olduğunu söylemişlerdir. Yine Ezherî: "Ebü'l-Feth el-Kavvâs, duâsı müstecâb olan, kabûl olunan bir zâttır" buyurmuştur. Mekke'de bulunan Ebû Zer Abd bin Ahmed Hirevî'ye yazmış olduğu mektûbunda, Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî'nin, "Biz daha çocukken, Ebü'l-Feth el-Kavvâs ile teberrûk ederdik (bereketlenirdik)" buyurduğunu yazmaktadır.

Ebü'l-Feth el-Kavvâs (radıyallahü anh), Hazreti Muâviye'nin (radıyallahü anh) fazîletlerini anlatan bir risale yazdı. Fakat bir fare, bu kitabın birçok yerlerini kemirdi. Ebü'l-Feth (radıyallahü anh) bu fareye bedduâ etti. Fare tavandan düştü ve çırpınarak öldü.

Ebü'l-Feth el-Kavvâs (radıyallahü anh), kerâmetler sahibi, çok ibâdet eden, gayet nâzik ve edebli, âlim bir zât idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 325

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 989

ZEKERİYYÂ BİN YAHYÂ ES-SÂCÎ

Basra'da yetişen fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Zekeriyyâ bin Yahyâ bin Abdurrahmân bin Bahr bin Adîy bin Abdurrahmân bin Ebyad bin Deylem bin Bâsil bin Dabbe ed-Dabbî el-Basrî es-Sâcî'dir. Künyesi, Ebû Yahyâ olup "Sâcî" lakabı ile meşhûr olmuştur. Basra'da doğdu. İlim tahsili için Kûfe'ye, Hicaz'a ve Mısır'a gitti. Birçok âlimden hadîs ve fıkıh ilimlerini öğrendi. Yüksek ilim sahibi olup çok kitap yazdı. 307 (m. 919) senesinde Basra'da vefât etti. Vefâtında 90 yaşında idi.

Zekeriyyâ es-Sâcî, büyük bir hadîs ve fıkıh âlimidir. Zamanındaki Şafiî fıkıh âlimlerinin imâmı ve en büyüğü olup, hadîs-i şerîf rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam) olan râvilerden birisiydi. Bu il imlerdeki yüksekliği, yazdığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdının iki büyük imamından birisi olan Ebü'l-Hasen-i Eş'arînin hocalarından idi. Kendisi Ubeydullah bin Muâz el-Anberî, Hedebe bin Hâlid, Ebû Rebî' ez-Zehrânî, Abdüla'lâ bin Hammâd en-Nersî, Tâlût bin Abbâd, Süleymân bin Dâvûd el-Mührî ve bunların asrında yaşayan birçok âlimden bizzat dinleyerek, sohbet meclislerinde bulunarak ilim aldı. Birçok ilimlerde yüksek derecelere kavuştu. Çok eser yazdı.

Kendisinden de; Ebû Ahmed bin Adîy, Kâdı Yûsuf el-Meyâncî, Abdullah bin Sakâ' el-Vâsıtî, Yûsuf bin Ya'kûb en-Nüceyremî, Ali bin Lü'lü' el-Varrâk ve daha başka birçok âlim ilim aldılar, rivâyetlerde bulundular. Ebü'l-Hasen-i Eş'arî, "Ehl-i hadîs ves-selef adı verilen Ehl-i sünnet âlimlerinin mezhebini, Zekeriyyâ bin Yahyâ'dan aldı. Bu âlimlerin usûllerine âit birçok mes'eleleri ondan öğrendi. O Ehl-i sünnet vel-cemâat âlimleri ile Ehl-i bid'at arasındaki farklı inanışları açıklayan "Makâlât-ül-İslâmiyyîn" adında bir kitap yazdı. İmâm-ı Eş'arî bu eserinde, Ehl-i bid'at fırkalarının bozuk i'tikâdlarını, inanışlarını anlattıktan sonra Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını açıklamakta ve Ehl-i bid'atin yanlış yolda olduğunu en sağlam vesîkalarla isbât etmektedir. O, Ehl-i sünnetin imâmı olup, bozuk fırkalardan mu'tezile, mücessime, müşebbihe ve diğerlerine karşı bir kalkan idi. Allahü teâlânın dînini ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetini değiştirmek isteyenlere karşı yılmadan mücâdele etmiş, onları susturmuştu.

Zekeriyyâ bin Yahyâ'nın eserleri çok kıymetli olup, her birisi yüksek ilminin vesîkalarındandır. Başlıcaları şunlardır:

1. Usûl-i fıkh: Fıkıh ilmine âit mes'eleleri bâblarına, konularına göre tasnif ederek yazdığı bir eser dir. Ayrıca mezheb imamlarının ictihâdlarında ihtilâf ettiği mes'eleleri de beyân ettiği için "İhtilâf-ül-fukahâ" adı verilmiştir. Bu eseri büyük bir cild hâlinde basılmıştır, İmâm-ı Sübkî, bu eserin kendisinde bulunduğunu beyân etmektedir. Bu eserde İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Ebî Leylâ, Ubeydullah bin Hasen el-Anberî, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İmâm-ı Züfer, İbn-i Şübrime, İshâk bin Râheveyh, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Ebî Zennâd, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Ubeyd ve Ebû Sevr gibi büyük âlimler ve onların ictihâdları ile ilgili mes'eleler

anlatılmaktadır. Eserin hilafiyyât kısmı, muhtasar hâlinde ayrı ca basılmıştır.

Ebû Yahyâ, bu eserinde önce İmâm-ı Şafiî'nin hayatını anlatmaktadır. Bu husûsta diyor ki, "Ben eserimde, her ne kadar âlimlerden ba'zıları yaş bakımından ondan daha büyük olsalar bile, İmâm-ı Şafiî ile yazmaya başladım. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz: "Kureyşten olanları önde tutunuz. Siz onların önüne geçmeyiniz. Kureyşten öğreniniz. Onlara öğretmeye kalkışmayınız!" buyurdu. Onların arasında, Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerine, ondan daha çok tâbi olanını ve hadîs-i şerîfleri İmâm-ı Şafiî'den almayan hiçbir kimseyi görmedim." Ve yine bildirdi ki, "Ben Bedr bin Mücâhid'den, işittim. O da, Ahmed bin Leys'den bildirerek, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in "Ben kırk seneden beri her namazımda, "Ey Allahım! Beni, anamı-babamı ve Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî'yi af ve mağfiret eyle!" diye duâ ediyorum" dediğini haber verdi."

2. Kitâbü ılel-il-hadîs: Hadîs-i şerîflerin illetlerini anlatan ve bu sahada derin bir ilme sahip olduğu nu gösteren bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 184

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 299

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 250

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 709

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 131

HİCRİ BEŞİNCİ ASRIN ÂLİMLERİ

ABDÜLBÂKÎ İBNİ HADDÂD FERAZÎ

Hadîs, Hanbelî mezhebi fıkıh ve ferâiz âlimi. Künyesi Ebü'l-Fadl olup ismi, Abdülbâkî bin Hamza bin Hüseyn Haddâd'dır. 425 (m. 1034) yılında doğdu. "Bağdadî" nisbet edildi. Ferâiz (miras hukuku) âlimi olduğu için "Ferazî" lakabı verildi. 493 (m. 1100) yılında Bağdad'da vefât ederek, Bâb-ü Ebriz kabristanına defnedildi.

Birçok âlimden ilim öğrenip istifâde eden Ebü'l-Fadl İbni Haddâd Ferazî, Ebû Muhammed Cevherî, Ebü'l-Hüseyn bin Mühtedî, İbn-i Hasnûn, Ebû Ali Mübârek, Hennâd Nesefî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf işitti. Hocalarından öğrendiği fıkıh ve hadîs bilgilerini yazıp ezberledi. Hesap ilminde çok ilerledi, İslâmiyetin mirasla ilgili emirlerini ve tatbikatını çok iyi bilirdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) "Feraiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır" buyurduğu ferâiz ilmini öğrenerek, öğretmeye gayret etti. Bağdad'da bir kimse vefât ettiği zaman, dînimizin emri icâbı; hiçbir vârisi veya başkası mallarına dokunmaz, mevcûdun tesbiti yapılırdı. Bu arada İbn-i Haddâd Ferazî da'vet edilir, mevtanın mallarının mirasçılar arasında taksimi istenirdi. O da gelir, mevtanın malını hesaplar, mirasçılar arasında âdil bir şekilde taksim ederdi. Mirasçılar, birbirlerinin malına göz dikmez, kardeş kardeşe düşman olmazdı. Böylece müslümanlar helâl lokmaya dikkat ettikleri için kimse kimseyi rahatsız etmez, herkes huzûr içinde yaşardı, İbn-i Haddâd Ferazî, tevekkül sahibi, dünyâ malına i'tibâr etmez, aza kanâat eder, eline geçenin fazlasını fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Güzel ahlâkı, üstün zekâsı, herkese ibret olan hâli insanları imrendirir, nasihatleri can kulağıyla dinlenirdi. Müslümanlara nasihatlerinde; Allahü teâlânın emir ve yasaklarını kabûl edip, Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olmayanların, dünyâ ve âhıret saadetine kavuşamayacaklarını bildirirdi.

Çok az hadîs-i şerîf rivâyet eden İbn-i Haddâd Ferazî, pekçok talebe yetiştirdi. Fıkıh âlimi Sa'îd bin Rezzâz, Ebû Muhammed Mukarri, Ebû Bekr Muhammed bin Hazzâzân Haddâd ve daha birçok âlim, talebeleri arasındadır. Bu mübârek insanlar da, hocaları gibi Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için, O'nun kullarına dünyâ ve âhıret saadetini kazandıracak din bilgilerini öğretmeye gayret ettiler.

İbn-i Haddâd Ferazî'nin yetiştirdiği mümtaz talebelerinin yanında, talebelerine ve kendisinden sonra gelenlere rehberlik etmiş olan pek kıymetli eserleri vardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri topladığı, Riyâd-ül-Cennet fî âsâr-i Ehl-is-sünnet" kitabı ile, Hanbelî mezhebine göre miras taksiminin nasıl yapılacağını anlattığı "El-izâh fi'l-ferâiz" kitabı bunlardandır.

"El-izâh fi'l-ferâiz" kitabında, İslâmiyetin ferâiz bilgisini bilmeyen ve bu ilme uygun olarak miras taksimi yapmayan mirasçıların haram yemekten kurtulamayacağını, bir kuruş haram yiyenin de, ibâdetleri kabûl olsa da, sevâbından

mahrûm kalacağını bildirmektedir. Üzerinde bir kuruş kul hakkı bulunanın, onu ödemeden dağlarla sadaka vermesinin hiçbir ehemmiyeti olmayacağını da delîlleriyle izah etmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) *Tabakât-ı Hanâbile Zeyli cild-1 sh. 90*
2) *Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 399*
3) *Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 495*
4) *Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 71*
5) *Keşf-üz-zünûn Zeyli sh. 155, 600*

ABDÜLGANÎ BİN SA'İD EL-EZDÎ

Mısır'da yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdülganî bin Sa'îd bin Ali bin Bişr bin Mervân bin Abdülazîz bin Mervân el-Ezdî el-Mısrî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 332 (m. 944) senesi Zilka'de ayında doğdu. İbnü't-Tâhân'ın Târih'inde doğum târihi olarak 333 (m. 945) senesi bildirilmektedir. Birçok âlimden ilim aldı. Zamanında, Mısır'ın en büyük hadîs âlimlerinden oldu. Çok faydalı kitaplar te'lîf etti. 409 (m. 1018) senesi Safer ayının yedinci günü Mısır'da vefât etti.

Hadîs ilminde, zamanının en meşhûr Hâfızlarındandı. Yüzbinden çok hadîs-i şerîf ezberlemişti. Mısır'da 342 (m. 953) senesinde, Osman bin Muhammed es-Semerkandî'den ve Ahmed bin Behzâz es-Sayrafî'den, İsmâil bin Ya'kûb el-Cerrâb'dan, Abdurrahmân bin Ca'fer bin el-Verd'den, Ahmed bin İbrâhim bin Câmi'den, İbn-i Atıyye'den, Ya'kûb bin Mübârek'den, Hamza bin Muhammed'den ve ayrıca Şam'da; Ebû Bekr el-Meyâncî'den, müezzin Fadl bin Ca'fer'den, Ebû Süleymân bin Züber'den ve onların asrındaki âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden de; Muhammed bin Ali es-Sûri, Reşâ bin Nazîf, Ebû Abdullah el-Kadâ'î, Abdurrahmân bin Ahmed el-Buhârî, Ebû Ali el-Ahvâzî, Ebû İshâk-ı Nu'manî ve daha birçok âlim ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Büyük hadîs âlimi Berkânî anlatıyor Mısır'dan geldiği zaman hafız Dâre Kutnî' ye: "Orada senin yolunda giden ve ilimden bir şeyler anlıyan bir kimseyi gördün mü?" diye sordum. O da bana: "Mısır'da benim yolumda yürüyen, ancak bir genci gördüm ki, kendisine Abdülganî deniliyordu ve sanki ateşten bir parçaydı. Çalışması övülüyor ve ismi de hep yükseliyordu."

El-Hibâl şöyle anlatır: "Abdülganî hazretleri 409 (m. 1018) senesi Safer ayında vefât ettiğinde, cenâze namazına pekçok kimse katıldı. Kendisi için gâibden "Bu, Resûlullahın hadîs-i şerîflerini büyük bir dikkat ve titizlikle ezberleyip gözeten bir zâttır" diye bir nidâ geldi."

Abdülganî bin Sa'îd hazretleri, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet eder "Biz, Resûlullah (aleyhisselâm) ile, çok sıcak bir günde namaz kılıyorduk. İçimizden biri, yere secde etmek istediğinde, yer çok sıcak olduğu için, elbisesinin bir kenarını yere serip onun üzerine secde ederdi. Resûl-i ekrem bu durumu görünce sükût etti."

Abdülganî hazretleri buyurdu ki: "Kendisine zarar veren şeye sevinen kimse, ne zaman ve nasıl felah bulur?"

Mensûr bin Ali et-Tarsûsî diyor ki, "Dâre Kutnî, Mısır'da bizim yanımızdan ayrılmak istediği zaman, onunla vedâlaştık ve ağlaşdık. Bize dedi ki: Niçin ağlıyorsunuz? Sizin yanınızda, bizim yerimize Abdülganî bin Sa'îd vardır".

Atîkî diyor ki, "Abdülganî, hadîs ilminde zamanının İmâmı idi. Hâfızası kuvvetli, sağlam, güvenilir bir râvi idi. Dâre Kutnî'den sonra, Mısır'da yetişen hafızlardan Abdülganî'nin bir benzerini görmedim." Berkânî de: "Dâre Kutnî'den sonra, Mısırlı Abdülganî'den daha çok hadîs-i şerîf ezberleyen kimseyi görmedim" dediler.

Ebû Abdullah-i Sûri anlatıyor "Abdülganî bana dedi ki: "Mü'telef ve Muhtelef" kitabını yazmaya başladığım zaman, Dâre Kutnî bizim yanımıza geldi. Buna, ondan çok şey aldım. Bunu bitirdiğim zaman, benden onu dinlemek için okumamı istedi. Ben de: "Onun çoğunu senden aldım" dedim. O da: "Böyle söyleme. Şüphesiz ki sen onu, benden parça parça aldın. Ben ise toplu olarak almıştım ve onun içinde senin hocalarına âit çok rivâyetler vardı" dedi. Ben de, ona bu kitabımı okudum".

İbn-i Hıllıgân anlatıyor: "Onunla Ebû Usâme Cümâde el-Lügavî ve Ebû Ali Mukrî el-Antakî arasında çok sağlam bir sevgiye dayanan arkadaşlık vardı. Dâr-ül-kütübde (kütüphânede) toplanırlar, ilmî müzâkereler yaparlardı. Mısır vâlisi, onun iki arkadaşını idâm ettirmişti. Abdülganî de, onlarla

olan arkadaşlığı sebebiyle kendisinin de itham altında kalabileceği korkusuyle gizlenmişti. Bir müddet saklandı. Emniyet hâli hâsıl olunca ortaya çıktı.”

Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. El-Mü’telef vel-muh telef fî esmâ-ir-ruvvât: İki râvi isminin hat (yazı) yönünden aynı, okunuş veya söyleniş bakımından muhtelif olmasıdır. Âlimler arasında büyük değeri olan bir konudur. Bilhassa hadîs âlimleri arasında bu çeşit isimlerde hatâ yapanlar şiddetle ayıplanır. Bu konuda ilk kitabı tasnif eden kimse Abdülganî bin Sa’îd olmuştur. 2. Müteşebbeh-ün-nisbe, 3. Âdâb-ül-muhaddisîn, 4. Kitâb-ül-mütevârî: Hacıların korkuları sebebiyle gizlenmelerini anlatmaktadır. 5. Kitâb-ül-gavâmid, 6. Kitâbü âdâb-ıl-muhaddisîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 273
2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1047
3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 223
4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 188
5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 589

ABDÜLHÂLIK BİN ÎSÂ (El-Hâşimî)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Ca’fer olup, adı Abdülhâlık bin Îsâ bin Ahmed bin Mûsâ bin Îsâ bin Ahmed bin Mûsâ bin Muhammed bin İbrâhim bin Abdullah bin Ma’bed bin Abbâs bin Abdülmuttalib’tir. 411 (m. 1020) senesinde Nişâbûr’da doğdu. 470 (m. 1077) senesi Safer ayının onbeşinci Perşembe günü seher vakti Nişâbûr’da vefât etti. Çok ilim sahibi bir zât idi. Az ve öz konuşurdu. Dersdeki ve münâzaralardaki konuşmaları çok nâzik ve kibar olup, ikna edici idi. Bid’at olan şeylerin ortadan kaldırılması için çok gayret gösterdi.

Ebû Ca’fer; Ebü’l-Kâsım bin Bişrân, Ebü’l-Hüseyn el-Harrânî, Ebû Ali İbni Mezheb, Ebû İshâk el-Bermekî, Ebû Tâlib bin el-İşârî ve babasından ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kâdı Ebû Hüseyn dedi ki; “Ebû Ca’fer ilk fıkıh dersini babasından aldı. Yirmi üç sene babasından ders okudu. Babasından aldığı fıkıh ilmiyle âlim oldu. Ders ve fetvâ vermeye başladı.” İbn-i Cevzî ise; “Ebû Ca’fer Abdülhâlık hazretleri; âlim, fakîh, âbid, zâhid, vera’ sahibi olup, dâima hak üzere konuşurdu” dedi.

Ebû Ca’fer Abdülhâlık hazretleri, mala-mülke itibar etmez, mevki sahiplerinin kendisine verdiği şeyleri kabûl etmezdi. Bu husûsta; “Vallahi, ben çok sıcakta dahi onların malından bir yudum su içmem, bir lokma yiyeceklerine el sürmem” buyurdu.

İbn-i Akîl hazretleri, Ebû Ca’fer Abdülhâlık için şunları söylemiştir: “Ferâiz ilminde çok âlim idi. Herkes kendisine hürmet ve ta’zim ederdi. Devlet başkanı, vefâtında cenâzesini yıkaması için Abdülhâık’ı vasıyyet etti. Onunla bereketlenmek istedi. Şerîf Abdülhâlık hazretlerinin çok eseri olup bunlardan birisi “Ruûsül Mesâil” kitabı, diğeri de “Şerh-ül-Mezheb”dir. İmâm-ı Ahmed’in fazileti hakkında ve Hanbelî mezhebi ile ilgili eserleri vardır. Zamanındaki Hanbelî fıkıh âlimleri ondan ders okudular. Hulvânî, Mehâmilî ve Kâdı Ebû Hüseyn bu âlimlerdendir.”

İbn-i Sem’ânî de, “Abdülhâlık hazretleri Hanbelî mezhebinde İmâm olup, tefsîr, fıkıh ve ferâiz âlimi idi. Birgün onunla Cum’a namazı kıldım ve ilmine hayran oldum” dedi.

Ömrünü Allahü teâlânın dînini, Ehli sünnet i’tikâdını öğretmekle geçiren Ebû Ca’fer, zamanındaki bid’at sahibi olanları kuvvetli delîllerle susturdu. Herkes onun bildirdiği imân ve İslâm bilgileri üzerine amel ettiler. Zamanında ba’zı kimselerin iftirası sebebiyle hapishâneye kondu. Hapishânede, hiçbirşey yemeyip oruç tuttu.

Kâdı Ebû Hüseyn şöyle anlattı: “Hapiste iken ben onun yanında idim. Baktım ki, Kur’ân-ı kerîmden “Sabır ve namaz üzerine durun” (Bekâra-153) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyordu. Sonra bana dönerek, “Sabrın ne olduğunu bilir misin? Sabır oruç demektir” buyurdu. Sonra hapishâneden çıkarıldı.

İbn-i Cevzî şöyle anlatır: Şerîf Ebû Ca’fer hazretlerinin hastalığı şiddetlendiğinde, iki kişi koluna girip odanın kapısının önüne çıkardılar. O zaman “Ölüm geliyor. Benim vaktim tamamdır. Ehlimi göreyim, beni evime götürün” dedi. Oraya götürdüler ve orada vefât etti. Vasıyyetnamesinde, “Allahü teâlâ şahittir ki, benim bir ipim ve bir de kovam vardır. Başka

bir şeyim yoktur. Benim yolum kitap, sünnet ve icmâ-i ümmettir. Dört mezhep İmâmlarının gösterdiği yolda bulununuz. Benim cenâzemi Mensûr Câmii'nde kılınız. Herşeyi kolaylaştıran Allahü teâlâdır, öldüğümde bağırıp çağırmayın, üstünüzü, başınızı yırtmayın. Kim böyle yaparsa, Allahü teâlâya hesap verecektir" yazmıştır.

Vasıyyeti üzerine, Ebû Saîd-i Bendan cenâzesini yıkadı. İbn-i Fetâ yardım etti. Cum'a günü duhâ vaktinde, Câmi-i Mensûr'da cenâze namazı kılındı. Halk ve devlet erkânı cenâzesine iştirâk etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. İmâmı Ahmed hazretlerinin yanına defnedildi. Binlerce kişi gece-gündüz kabrini ziyâret etti. Binlerce hatim okudular.

Şerîf Ebû Ca'fer Abdülhâlık hazretlerinin ba'zı talebeleri dedi ki: Hocamızı rü'yâmızda gördük ve Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiğini sorduk. "Kabre konduğumda baktım ki, bembeyaz inciden kubbeli bir yer. O yerin üç tane kapısı vardı. Bana denildi ki; burası sana âittir. İstediğin kapıdan girebilirsin" buyurdu.

Ba'zı talebeleri ise rü'yâlarını şöyle anlatırlar: Hocamızı vefâtından sonra rü'yâda gördük. Allahü teâlâ size nasıl muâmelede bulundu? dedik. Buyurdu ki: "Burada Ahmed bin Hanbel hazretleri ile karşılaştım. Bana "Ey Ebû Ca'fer! Sen Allahü teâlânın rızâsı için hakkıyla cihâd ettin. O'nun dînini insanlara öğrettin. Allahü teâlâ da sana rızâsını verdi. Senden hoşnud ve râzı oldu" buyurdu."

Ebû Ca'fer Abdülhâlık hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim bir fakir müslümanı, giydirse, Allahü teâlâ da ona Cennet elbisesi giydirir. Kim bir susuzu sularsa (su verirse), Allahü teâlâ da ona (el değmemiş) saf Cennet şerbeti içirir. Kim bir açı doyurursa, Allahü teâlâ onu Cennet yiyecekleriyle (meyveleriyle) doyurur".

Zühd sahibi Ebû Ca'fer Abdülhâlık hazretleri, birçok kitap yazmıştır. Ruûsül Mesâil, Şerh-ül-mezheb ve Cüz'ü fî edeb-il-fıkh bunlardandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 110

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 336

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 232

4) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1 sh. 15

ABDÜLKÂHİR BAĞDÂDÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdülkâdir bin Tâhir bin Muhammed el-Bağdâdî et-Temimî olup, künyesi Ebû Mensûr'dur, Üstâd lakabı ile tanınır. Fıkıh ilminin usûl ve fürû kısımlarında çok derin âlim olan imamlardan biri idi. Ayrıca kelâm, ferâiz, edebiyat, nahiv, ilm-i hesâb ve diğer ilimlerde de söz sahibiydi. Onyedi ayrı ilimde talebelere ilim öğretirdi.

Bağdad'da doğup yetişti. Çocukluğunda babası ile beraber Horasan'a gidip, Nişâbûr âlimlerinden ilim ve hadîs-i şerîf öğrendi. Daha sonra İsferâin'e gidip, Ebû İshâk el-İsferâînî'nin derslerine devam etti. Onun vefâtı üzerine Mescid-i Ukayl'da talebelere ders okuttu. 420 (m. 1029) senesinde İsferâin'de vefât edip, üstadı Ebû İshâk'ın yanına defnolundu.

Ebû Mensûr el-Bağdâdî (radıyallahü anh) vera' ve takvâ sahibi idi. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, dünyâya kıymet vermezdi. Önceleri çok zengin idi. Bütün malını, ilim tahsil etme ve ilim tahsil edenlere yardımcı olma yolunda sarfetti. İlim taliblerinden pekçoğu onun ilminden, derslerinden istifâde etmişlerdir. Bir taraftan talebelere ders okuturken, bir taraftan da, kendisinden sonra gelecek olanların istifâde etmeleri için kıymetli kitaplar yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: El-Fark beyn-el-firâk, Te'vîl-ü müteşâbih-il-ahbâr, Fedâyih-ül-mu'tezile, Fedâyih-ül-Kerrâmiyye, El-Kelâm fil-vaîd-il-fâhir fil evâili vel-evâhir, Mi'yârun-nazar, Tafdîl-ül-fakîr-is-sâbir alel-ganiyy-iş-şakîr, el-Milel ven-nihâl, Et-Tahsîl fî usûl-il-fıkh, Nefy-ül-halk-ıl-Kur'ân. Bunlardan başka kıymetli kitapları ve şiirleri çoktur.

Ebû Mensûr el-Bağdâdî hazretleri "El-Fark beyn-el-firâk" isimli eserinde buyuruyor ki:

"Ehl-i sünnet i'tikâdına göre: Allahü teâlâ, âhırette bütün insanları ve canlıları diriltecektir. Ehl-i sünnetin dışında bulunan ba'zı fırkalar, "Âhırette sâdece insanlar diriltilecektir. Cennet ve Cehennem yaratılmamıştır" diye inkâr ettiler.

Ehl-i sünnete göre, Cennet ni'metleri Cennettekilere, Cehennem azâbı da müşriklere ve münâfıklara devamlıdır. Cehmiyye fırkası ile Kaderiyye fırkasından Ebü'l-Huzeyl taraftarları buna inanmadılar. "Cennette ni'metler, Cehennemde azâblar bir müddet sonra son bulur" dediler.

Ehl-i sünnet i'tikâdına göre, Cehennemde kafirlerden başkası temelli kalmıyacaktır. Kaderiyye ve Havâric'in görüşlerine göre ise, Cehenneme giren herkes orada devamlı kalırlar.

Ehl-i sünnet i'tikâdında olanlar, kabirde sorgu ve suâlin var olduğuna inanırlar. Günah işliyenlere ve kabir azâbına inanmıyanlara, kabirde şiddetli azap yapılacağına inanırlar.

Havz, Sırat ve Mîzân'ın olduğuna, bunları inkâr edenlerin Kevser Havzından içemiyeceği ve sırattan geçerken ayaklarının kayıp Cehennem ateşine düşeceğine Ehl-i sünnet inanmıştır.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve O'nun ümmetinden sâlih kimselerin, günahkâr olan mü'minlere ve kalbinde zerre miktarı îmânı olanlara şefaat edeceklerine Ehl-i sünnet inanmıştır. Ayrıca şefaati inkâr edenlerin, şefâattan mahrûm kalacaklarını da bildirmişlerdir."

"Ehl-i sünnet i'tikâdında olanlar, Allahü teâlânın Habîbi ve sevgili Peygamberi (aleyhisselâm) ile beraber, Bedr gazâsına katılanların Cennetlik olduklarına inanırlar. Ayrıca, Uhud gazâsında, hurma bahçelerinin düşman işgaline mâruz kalmaması için çarpışan "Kuzman" ve Peygamber, efendimizin bildirdiği birkaç kimse dışında kalan Uhud'daki bütün Eshâb-ı Kirâmın Cennetlik olduğuna inanırlar. Hudeybiye'de "Bî'at-ı Rıdvân"a iştirâk eden Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) Cennetlik olduğuna inanırlar. Peygamber efendimiz buyurdular ki; "Ümmetimden bir kısmını bana gösterdiler. Dağları, sahraları doldurmuşlardı. Böyle çok olduklarına şaştım ve sevindim. Sevindin mi dediler, evet dedim. Bunlardan ancak yetmiş bin adedi hesâbsız Cennete girer dediler. Bunlar hangileridir diye sordum. İşlerine sihr, büyü, dağlamak, fal karıştırmayıp, Allahü teâlâdan başkasına tevekkül ve i'timâd etmiyenlerdir, buyuruldu." Dinleyenler arasında Ukâşe (radıyallahü anh) ayağa kalkıp, "Yâ Resûlallah! Duâ buyur da, onlardan olayım" deyince, "Yâ Rabbî! Bunu onlardan **eyle!"** buyurdu. Biri daha kalkıp, aynı duâyı isteyince, "Ukâşe senden çabuk davrandı" buyurdu. Aralarında, Hazreti Ukâşe'nin de bulunduğu yetmiş bin kişinin, sorgusuz sualsiz Cennete gireceği ve onların herbirinin yetmişbin kişiye şefaatçi olacaklarına, Ehl-i sünnet i'tikâdında olanlar inanırlar.

Ehl-i sünnet, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Cennetle müjdelediği "Aşere-i mübeşşere"den birini tekfir eden (küfürle itham eden) herkesin, küfre girdiğini bildirdiler.

Ehl-i sünnet, sevgili Peygamberimizin (aleyhisselâm) zevce-i mutahharalarının (r.anhünne) hepsinin, mutlak îmân ile öldüklerine inanırlar. Bunlardan biri veya birkaçını tekfir edenin (küfürle itham edenin) küfre girdiğini bildirdiler.

Ehl-i sünnet, Peygamber efendimizin torunları olan oniki İmâm "Hazreti Ali bin Ebî Tâlib, Hazreti Hasen, Hazreti Hüseyn, Zeynel'âbidîn, Muhammed Bâkır, Ca'fer-i Sâdık, Mûsâ Kâzım, Ali Rızâ, Muhammed Cevâd Takî, Ali Nakî, Hasen Askerî Zekî ve Muhammed Mehdî (r.aleyhim) ve diğer meşhûr torunlarına (seyyidler ve şerîfler) sevgi ve hürmet göstermişler, onların îmân ile vefât ettiklerini bildirmişlerdir."

Ehl-i sünnet âlimleri, Eshâb-ı Kirâm efendilerimizin ve Tabiînin ileri gelenlerinin son nefeste imân ile vefât ettiklerini bildirdiler. Kur'ân-ı kerîmde bununla ilgili meâlen"Onlardan (Muhacirlerle Ensârdan) sonra gelenler şöyle derler: **"Ey** Rabbimiz! Bizi ve imân ile bizden evvel geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla: imân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen, Ra'ûf'sun (çok şefkatlisin) Rahîm'sin (çok merhametlisin)." (Haşr-10) buyurulmuştur.

> "Ehl-i sünhet i'tikâdında olanlar, birbirlerini kâfir olmakla suçlamazlar. Aralarında uzaklaşma ve küfürle suçlamayı gerektirecek bir ayrılık yoktur; Onlarda birlik ve beraberlik vardır. Bunun için cenab-ı Hak onları korur. Ehl-i sünnet olanlar, inkâr ve tenakuza düşmezler, onlar hakkı ayakta tutan cemâattir. Bozuk fırkalardan herbiri, birbirlerini küfürle suçlamışlar, birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Öyle ki, Kaderiyye, Hâricî ve Râfizî gibi bozuk fırkalardan yedi kişi bir yerde toplanmışlar, neticede birbirlerini küfürle suçlayarak ayrılmışlardır. Yahudi ve hıristiyanlar da aynı duruma düşmüşlerdir. Yahudi ve hıristiyanların birbirlerini kâfirlikle suçladıklarını,

Kur'ân-ı kerîm haber veriyor. Âyet-i kerîmede meâlen: "Yahudiler: "Hıristiyanlar, din işinde birşey üzere değildirler" dediler. Hıristiyanlar da: "Yahudiler, din işinde güvenilir birşey üzere değildir" dediler…" (Bekâra-113). Kur'ân-ı kerîmde Nisa sûresi 82. âyetinde de meâlen: "Onlar, hala Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu ve ma'nâsını düsünmiyecekler mi? Eğer o, Allahtan başkası tarafından, olsaydı, muhakkak ki içinde birbirini tutmıyan birçok söz ve ifadeler bulurlardı" buyuruldu.

Allahü teâlâ, Ehl-i sünnet fırkasını, ilk üç asrın âlimleri hakkında uygun olmayacak sözler söylemekten ve onlara dil uzatmaktan korumuştur. Bunlar; Muhacirler, Ensâr, Bedr, Uhud ve Bî'at-ı Rıdvan'da bulunan Eshâb-ı kirâmdır. Ayrıca Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Cennetle müjdelediği mübârek kimselerdir. Ehl-i sünnet fırkasında olanlar, Peygamberimizin ehl-i beytine ve torunlarına, Hulefâ-i Râşidîn'e şanlarına lâyık olmayan bir söz söylemekten şiddetle kaçınırlar. Onları canlarından çok severler. Allahü teâlânın, kendilerini herhangi bir leke ve bid'atlerden koruduğu Tâbiîni ve Tebe-i tabiîni de çok severler, hürmetle isimlerini yâd ederler.

İlim ve ma'rifette pek üstün olan, mü'minlerin, varlıklarıyla iftihar ettiği Ehl-i sünnet fırkasının kıymetli imamları ve kelâm âlimlerinden ba'zılarının isimlerini zikredelim:

Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) ilk kelâm âlimi, Hazreti Ali bin Ebî Tâlib'dir. Sonra Hazreti Abdullah bin Ömer'dir. Tâbiînden de Ömer bin Abdülazîz'dir ki, Kaderiyye fırkasını red için yazdığı eseri meşhûrdur. Sonra Zeyd bin Ali Zeynelâbidîn gelir. Daha sonra Hasen-i Basrî, Şa'bi, Zührî'dir (r.aleyhim). Ca'fer bin Muhammed Sâdık hazretlerinin de Kaderîleri, Hâricileri ve Râfızîleri red eden kitabı vardır. Büyük İmâm Hanefî mezhebinin sahibi olan İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin de "Kitâb-ül-Fıkh-ıl-ekber" isimli Kaderiyye fırkasını red eden eseri meşhûrdur. (Bu eser aynı zamanda, Ehl-i sünnet i'tikâdını özet olarak anlatan bir eserdir.) İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) ve onun talebesi Ebü'l-Abbâs bin sûreyc kelâm ilminde pek üstün idi.

Bozuk fırkalarla şiddetle mücâdele eden kelâm ilminin iki büyük İmâmı; Ebû Mensûr-i Mâtürîdî ve Ebü'l-Hasen-i Eş'ârî hazretleridir. Ebü'l-Hasen-i Bâhili, Ebû Abdullah bin Mücâhid ve bunların talebeleri olan Ebû Bekr Muhammed bin et-Tayyib el-Bâkıllânî, Ebû İshâk İbrâhim bin Muhammed el-İsferâînî, İbn-i Fûrek (r.aleyhim) zamanının İmâmları olmuşlardır. Yine Ebû Ali es-Sekafi ve Ebü'l-Abbâs el-Kalânisî Ehl-i sünneti pek güzel müdâfaa eden, bu mevzûda yüzlerce eser yazan âlimlerdendir.

Tabiîn, Tebe-i tabiîn ve daha sonra gelen fıkh âlimleri ki, âlemi ilimle doldurmuşlardır. Bu âlimlerin arasında, Ehl-i sünnet vel cemâat fırkasına yardımcı olmayanı, bid'at fırkalarının bozukluğunu anlatmıyanı yoktur. Onlar, yol göstermek için tepelerde yakılan ateşlerden daha göz kamaştırıcıdırlar. Bu mübârek zâtların isimlerini bildirmek uzun sürer.

Hadîs ve isnâd İmâmları ise, bu sağlam yolun en kıymetli bekçileridir. Onların hiçbirisi, en ufak bir bid'at lekesine bulaşmamışlardır. Onların yazdığı eserler, kıyâmete kadar ilim sahibi olanların elinde kalacaktır. Bu eserlerin isimlerini yazmak bile kitabımıza sığmaz. Bunun yanısıra irşâd ve tasavvuf İmâmları da, asırlar boyu i'tikâd bakımından bu sağlam yol üzere idiler diyen Ebû Mensûr Bağdadî, devamlı Ehl-i sünnetin bayraktarlığını yapmıştır.

İmâm Ebû Mensûr Abdülkâhir bin Tâhir et-Temîmî el-Bağdadî, "Kitâbu Usûl-id-dîn" isimli eserinde, 1. aslın 10. mes'elesinde, şer'î (dînî) ilimlerin kaynağı konusu, üzerinde dururken şöyle demektedir:

Şer'î hükümler, 4 (dört) asıl temel kaynaktan alınmıştır. Bunlar; Kitap, Sünnet, İcmâ' ve Kıyâs'tır. Kitap, kendisine önünden ve arkasından bâtıl yaklaşamayan, içerisinde âmm (umûmî) ve hâss, (husûsi) hükümler, mücmel (kısa), müfesser, mutlak, mukayyed, emir, nehiy, haber, istihbar, nâsih, mensûh, sarih, kinâye gibi hükümler bulunan Kur'ân-ı kerîmdir. Yine onda hitabın delîli, mefhûmu vardır. Bu vecihlerin hepsi, kendi mertebelerine göre delîl olup, istidlal (delîl olma) bakımından ba'zısı, diğer ba'zısından daha açıktır...

Kendisinden şeriat (din) ahkâmı alınan Sünnet; Peygamberimizden (aleyhisselâm) nakledilen haberlerdir. Bunlar ya tevâtür yoluyla olur (ya'nî, yalan üzerine ittifâk etmeleri aklen caiz olmayan bir topluluğun kendisi gibi topluluğa, onların da kendileri gibi topluluklara nakletmeleri) ki

bu, namaz rek'atlarının sayısı, namazın rükünleri vb. olup, zarurî ilmi gerektirir. Veya haber-i müstefid (tevâtür derecesine ulaşmıyan haber) olarak nakledilir. Bu da mükteseb ilim meydana getirir. Zekâtın nisâbları, haccın rükünleri gibi, yahut da haber-i âhâd olarak nakledilir. Râvilerin bu nevi rivâyetleri ilmi gerektirmese de, kendisiyle amel etmeyi gerektirir. Sünnetin delîllerinin vecihleri de, daha önce zikredilen Kur'ân-ı kerîmin delîllerinin vecihleri gibidir. Ya'nî onda da âmm, hâss, mücmel, müfesser, sarih, kinâye, nâsih, mensûh, hitabın delîli ve mefhûmu, emir, nehiy, haber vb. hükümler vardır.

Şer'i hüküm vermede mu'teber olan icmâ'a gelince: İcma; bu ümmetin, asırlarından herhangi bir asrın âlimlerinin şer'î bir hüküm üzerinde ittifâk etmelerine mahsûstur. Ümmet-i, Muhammed (aleyhisselâm) dalâlet üzerinde ittifâk etmez.

Şer'i mes'elelerdeki kıyâsa gelince: Bununla, hakkında nass (kitab ve sünnetten bir hüküm) ve icmâ' bulunmayan şeyin hükmü bilinir. Bu kıyâsın da nevileri vardır...

Abdülkâdir el-Bağdâdî (radıyallahü anh) I. aslın II. mes'elesinde, ilim ve ameli gerektiren haberlerin şartlarını açıklarken şöyle demektedir:

Zarurî ilmi mûcib (gerekli kılan) tevâtürün şartlarından biri, o rivâyetin her asırdaki râvîlerinin yalan üzerinde ittifâk etmelerinin muhal (imkânsız) olmasıdır. Eğer bir haberin, bir asırdaki râvîlerinin yalan üzerinde ittifâkları caiz olursa, bu haber, zarurî ilmi gerektirmez. Bundan dolayı, yahudilerin ve hıristiyanların Îsâ'nın (aleyhisselâm) öldürüldüğü ve asıldığına dâir iddiaları ve mecûsîlerin, Zerdüşt'ten haber verdikleri şeyler ilmi mûcib değildir, ya'nî bu iddiâlarından kesin ilim meydana gelmez...

Yine 1. aslın 12. mes'elesinde, şöyle demektedir:

Âlimlerimiz demişlerdir ki, "Akıllar, âlemim hadîs (sonradan yaratılma) olduğuna, yaratıcısının birliğine, kadîm (ezelî) olduğuna, sıfatlarının da ezelî olduğuna, kullarına resûller göndermesinin ve dilediğini teklif etmesinin caiz olduğuna delâlet eder. Bunda hadîs olması sahih olan herşeyin, hudûsunun (sonradan olmasının) ve müstehîl (imkânsız) olan herşeyin de imkânsızlığının cevazının sahih olduğuna delîl vardır. Fiillerin kullar üzerine farz ve yasak kılınması, ancak din vasıtasiyle bilinir..."

Abdülkâhir el-Bağdâdî hazretleri, peygamberleri bilme konusuna tahsis ettiği 7. aslı, 15 mes'eleye ayırmıştır. Burada nübüvvetin ve risâletin ma'nâsı, teklîfin ve resûller gönderilmesinin cevazı, resûlün risâletiyle resûl olduğunu bilmesi, nebi ve resûllerin sayısı, resûllerin birincisi (ilki) ve sonuncusu, Hazreti Mûsâ'nın (aleyhisselâm) nübüvveti, Hazreti Îsâ'nın (aleyhisselâm) nübüvveti, Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) nübüvveti ve O'nun hâtemürrusûl olması, resûlün husûsi bir kavme gönderilmesinin cevazı, resûllerden ba'zısının diğer ba'zısına üstünlüğü, Peygamberimizin diğer Peygamberlere üstünlüğü, Peygamberlerin meleklere üstünlüğü, Peygamberlerin velîlere üstünlüğü, Peygamberlerin günahlardan ma'sûm olması konuları üzerinde durmaktadır.

Ta'rîfler kısmında, Abdülkâhir el-Bağdâdî: Nebinin lügattaki ma'nâlarından biri, Allahü teâlâ indinde (katında) yüksek derecesi, mevkii bulunan kişi demektir. Resûl de, kendisine vahiy gelmesi devam eden zât demektir. Her resûl, nebidir, her nebi, Allahü teâlâdan kendisine vahiy gelen ve üzerine meleğin vahiy indirdiği kimsedir. Resûl ise, yeni bir şeriat getiren veya kendisinden önceki bir şerîatin ba'zı hükümlerini nesh eden (yürürlükten kaldıran) zâttır, cümlelerini kaydetmiş, üçüncü mes'ele bölümünde şunları söylemiştir: Resûlün, kendisini Allahü teâlânın resûl olarak gönderdiğini bileceği bir huccet ve burhana (delîle) ihtiyâcı vardır. Bunu birkaç şekilde bilmesi sahih olur Birisi, Allahü teâlânın kendisine vasıtasız olarak hitâb etmesi ve kalbinde, hitab edenin Rabbi olduğunu kendisine bildirecek zarurî bir ilim yaratmasıdır. Âdem'e (aleyhisselâm) rûh üfürdüğü zaman, hitâb etmesi ve Rabbini zarurî olarak kendisine bildirmesi gibi ki, onu yaratan ona hitâb edenin kendisi olduğunu cenâb-ı Hak bildirmiştir. Derhal ona, mükteseb (kesbî, sonradan kazanılan) olmaksızın zarûrî bir ilim olarak bütün isimleri öğretti. Diğer bir şekil, cenâb-ı Hakkın vasıtasız olarak ona hitâb etmesi ve o hâlde, hitâb edenin Allahü teâlâ olduğunu harikulade bir şekilde izhâr etmesidir Mûsâ'yı Fir'avn'e gönderdiği zaman, ona vasıtasız olarak hitâb etmiş ve kendisine bir takım mü'cizeler izhâr etmiştir. O bu mu'cizeler vâsıtasiyle, kendisine hitâb edenin Allahü teâlâ olduğunu anlamıştır. Dilindeki peltekliği gidermesi, elinde beyazlığın meydana gelmesi, asanın (bastonun) yılana çevrilmesi v.s. gibi.

Başka bir şekil: Allahın, resûle bir melek göndermesi ve onu risâletle emretmesi ve melek göndermesi sırasında, onun

şeytan değil, melek olduğunu bildirecek bir mu'cize göstermesidir. Bir diğer sekil de şudur Allahü teâlâ bu yollardan biriyle, bir nebisine nübüvvetini bildirir, O da ümmetinden birine peygamberlik verildiğini tebliğ eder. O ikinci peygamber, peygamberliğin, kendisinden önce gönderilmiş olan diğer bir peygamber vâsıtasıyle öğrenmiş olur. Lût'un (aleyhisselâm) kavmine peygamber oluşunun, İbrâhim'in (a.s) lisâniyle bildirilmesi gibi, Havarilerin Îsâ (aleyhisselâm) ile olan kıssaları da böyledir. Bunlardan birincisi zarurî, ikincisi istidlalidir.

Abdülkâhir el-Bağdâdî 4. mes'elede Peygamberlerin sayısı üzerinde durmakta ve şöyle demektedir: "Müslüman tarihçiler, sahih haberlerde vârid olduğu gibi, Peygamberlerin sayısının 124.000 (yüzyirmidörtbin) olduğunda ittifâk etmişlerdir. Onların birincisi, babamız Adem'dir (aleyhisselâm); sonuncusu ise Peygamberimiz Muhammed'dir (aleyhisselâm). Bunlardan 313'ünün (üçyüzonüç) resûl olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bu sayı Tâlût ile beraber nehri geçenlerin, ondan su içmiyenlerin ve Câlût ile harpte sebat edenlerin sayısı kadardır. Yine, Bedr gününde Peygamberimizle (aleyhisselâm) beraber bulunan Eshâb-ı Bedr'in sayısı bu kadardır.

Müellif, bundan sonra ba'zı bozuk fırka ve din mensûplarının görüşlerine temas edip 313 resûlden Kur'ân-ı kerîm'de zikredilen 5'i (beşi) ülûl-azm Peygamberlerdendir. (Diğer birçok âlimler, ülû'l-azm Peygamberlerin sayısının altı (6) olduğunu bildirmektedirler). Bunlar, Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed aleyhimüsselâmdır. Resûllerden beşi Arabdandır. Bunlar da; Hûd, Sâlih, İsmâil, Şuayb ve Muhammed aleyhimüsselâmdır, demiştir.

5. mes'elede şunlar kaydedilmiştir Müslümanlar ve Ehl-i kitap, insanlardan gönderilen ilk resûlün Adem (aleyhisselâm) olduğunda ittifâk etmişlerdir. Son resûlün Muhammed (aleyhisselâm) olduğunda da müslümanların icmâ'ı vardır.

Ba'zı bozuk din mensûplarının bâtıl görüşleri de kaydedildikten sonra, müellif tarafından şöyle bir suâl ortaya konmuştur Bir kimse: Muhammed (aleyhisselâm) son resûldür, Îsâ'nın (aleyhisselâm) nüzûlü hakkında ne diyorsunuz? derse, cevaben deriz ki: O, İslâm dînine yardım etmek üzere inecek, Deccâl'î ve Hınzîri öldürecek, şerâbları dökecek, Kur'ân'ın diriltilmesini emir buyurduğunu ihyâ edecek, öldürülmesini emir buyurduğunu da öldürecektir.

6. ve 7. mes'elelerde Mûsâ ve Îsâ'nın (aleyhimesselâm) Peygamberlikleri üzerinde durulduktan sonra, 8. mes'elede Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in (aleyhisselâm) Peygamberliği hakkında şunlar kaydedilmiştir: Diğer Peygamberler hakkında olduğu gibi, bu husûsta da Berâhime ile aramızda ihtilâf vardır. Yahudilerle bu konuda olan ihtilâf, bunlarla Îsâ'nın (aleyhisselâm) peygamberliği hakkındaki ihtilâf gibidir. Hıristiyanlar da bu konuda muhalefet etmektedirler. O'nun Peygamberliğinin doğruluğuna delîl; harikulade mu'cizelerine dâir haberlerin tevâtür, etmesidir. Kur'ân-ı kerîm gibi bir mu'cize ki, Arablar onun bir benzerini getirmekten âciz kalmışlar ve O'nu yalanlama husûsunda hırs göstermelerine rağmen, O, Kur'ân ile onlara tehaddîde bulunmuş (meydan okumuş)tur. Ayın yarılması, mübârek elinde çakıl taşlarının tesbih etmesi, parmaklarının arasından su çıkması, az bir yemekle çok kimseyi doyurması, ağacın O'nun önüne gelmesi ve emriyle yerine geri dönmesi ve benzeri harikulade işlere dâir mu'cizeleri O'nun da'vâsının doğruluğuna delâlet eder...

> Peygamberimizin hâtem-ül-enbiyâ ver-rusûl (aleyhimüsselâm) olduğu izah edilen 9. mes'elede denilmektedir ki Peygamberimiz Muhammed'in (aleyhisselâm) Peygamberliğini ikrâr eden her kimse, O'nun nebilerin ve resûllerin sonuncusu olduğunu ikrâr eder (söyler, kabûl ve tasdik eder). Yine O'nun şeriatinin (getirdiği hükümlerin) ebediliğini ve neshe uğramasının imkânsız olduğunu ikrâr eder ve Îsâ'nın (aleyhisselâm) semâdan indiği zaman, İslâm şeriatine (dinine) yardım için geleceğini, Kur'ân'ın ihyâ ettiğini dirilteceğini, onun yok edilmesini emrettiğini öldüreceğini kabûl eder... "Benden sonra Peygamber gelmiyecektir" hadîsi mütevâtirdir. Kur'ân ve sünnetin huccetini (delîlini) reddeden dinden çıkar.

10. mes'elede, risâletin umûmî veya husûsi olması konusunda şunlar belirtilmektedir: Bize göre, Allahü teâlânın bir peygamberi, sâdece bir kavme göndermesi veya bir ümmete iki resûl göndermesi câizdir. Yine iki peygamberden birini bir kavme, diğerini başka bir kavme (topluma) göndermesi caizdir. Bunun gibi, bir kimseyi bütün insanlara peygamber yapması da caizdir, iki peygamberi bir ümmete peygamber

olarak gönderdiği zaman, o iki resûlün şeriat ahkâmında ittifâk etmeleri vâcibtir. Cenâb-ı Hak, onları iki ayrı ümmete gönderdiği zaman, birinin helâl ve harama dâir şeriatinin, diğerinin şeriatinden farklı olması caizdir. Akılların mûcibâtı (gerektirdiği şeyler) ve delîllerinde ihtilâf etmeleri caiz görülmemiştir. Âdem (aleyhisselâm) kendisine yetişen bütün çocuklarına (ve torunlarına) peygamber olarak gönderilmişti. İdrîs (aleyhisselâm), asrında bulunan bütün insanlara peygamber idi. Bunun gibi Nûh (aleyhisselâm), asrındaki bütün insanlara ve tufandan sonraki insanlara, tâ kendinden sonraki peygamberin zamanına kadar peygamber idi. Halîl İbrâhim'in (aleyhisselâm) risâleti de kâffeye (herkese) şâmil idi. Bizim Peygamberimiz (aleyhisselâm) ise gerek asrındaki, gerek kıyâmete kadar gelecek olan cinnilere ve insanlara peygamberdir...

O, Arab ve aceme (Arap olmıyan bütün toplumlara) peygamber olarak gönderildiği gibi yahudilere ve hıristiyanlara da peygamber olarak gönderilmiştir.

11. mes'elede, Peygamberlerin birbirlerine üstünlükleri konusunda şunlar belirtilmektedir: Allahü teâlâ, resûllerden ba'zısının ba'zısına, derece bakımından efdal (daha üstün) olduğunu haber vermiştir. Onlardan, bütün insanlara risâleti şâmil olanlar vardır ki, sâdece husûsi bir ümmete peygamber gönderilenden daha üstündür. Onlardan, Allahü teâlânın vasıtasız olarak konuştukları vardır ki, vâsıta ile konuştuklarından daha üstündür. Yine onlardan ilk peygamber yaptığı, son peygamber kıldığı vardır. Bunlar, dünyâda nübüvvet mertebelerinde üstünlük bakımından farklı oldukları gibi, Cennetteki sevâb dereceleri bakımından da farklı olurlar...

12. mes'elede, Peygamberimizin diğer peygamberlere üstünlüğü husûsunda denilmektedir ki: İslâm fırkalarından ba'zıları, Peygamberimizin, İbrâhim, Nûh ve Âdem aleyhimüsselâmdan üstün olmadığını iddia edip, gerekçe olarak da bunların, O'nun babaları olduklarını, oğulun babadan üstünlüğünün imkânsızlığını söyleyip, O'nun Mûsâ ve Îsâ'dan ve babası olmıyan her peygamberden üstün olduğunu belirtmişlerdir. Onların bu kıyasları, İdrîs ve İsmâil'den (aleyhimesselâm) de üstün olmamasını gerektirir. Çünkü onlar da O'nun babasıdır. Dırâriyye fırkası, peygamberlerin birbirlerinden üstün olmadıklarını iddia etmiştir. Peygamberlerin (aleyhisselâm) birbirlerinden üstün olduklarını söyliyen âlimler, "Ben Âdem evlâdının seyyidiyim, iftihara lüzüm yok. Âdem ve O'nun dışındakiler, benim sancağımın altında olacaklardır" hadîs-i şerîfini delîl olarak getirmişlerdir. Bu konuda yine "Mûsâ sağ olsaydı, ancak bana tâbi olurdu" hadîs-i şerîfini delîl getirmişlerdir. Demişlerdir ki; diğer peygamberlere verilen mu'cizelerin, o cinsten, daha büyüğü Peygamberimize (aleyhisselâm) verilmiştir. Süleymân'a (aleyhisselâm) rüzgâr musahhar kılınmışsa (O'nun emrine verilmişse), O'na da burak musahhar kılınmıştır ki, rüzgârdan daha üstündür. Mûsâ (aleyhisselâm) için taştan su çıkmışsa, bu, Peygamberimizin parmakları arasından, ordusunun abdest alması için su akmasından daha acâib şey değildir, Îsâ'nın (aleyhisselâm) su üzerinde yürümesi de, Peygamberimizin (aleyhisselâm) mi'râc esnasında havada yürümesinden daha enteresan değildir. Bir peygambere mahsûs olan bir mu'cizenin nevinden, ondan daha acîbi O'na verilmiştir. O'na ayın yarılması, şeytanların yıldızlarla taşlanması gibi semâvî mu'cizeler de verilmiş; şeriati, kitabından istinbât olunmuştur. O'nun bütün mu'cizelerini saymak, müstakil bir kitap yazmayı gerektirir. Bu zikrettiklerimiz, üstünlüğüne dâir belirtmek istediklerimize bir tenbîhtir.

13. meselede, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) meleklerden, 14. mes'elede ise, Peygamberlerin velilerden üstün olduğu anlatılmıştır. Bu bölümün son mes'elesi olan 15. mes'elede ise, Peygamberlerin (aleyhisselâm) ismet sıfatları ya'nî günah işlemekten ma'sûm oldukları konusu üzerinde durmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 159
2) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-5, sh. 136
3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 105
4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 203

5) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 370

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 325

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 606

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 327

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 60

10) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 44

ABDÜLKÂHİR BİN ABDURRAHMÂN (Ebû Bekr-i Cürcânî)

Meşhûr nahiv âlimlerinden. İsmi, Abdülkâhir bin Abdurrahmân bin Muhammed el-Cürcânî’dir. Künyesi, Ebû Bekr’dir. İran’ın Hazar Denizi kıyısında bulunan Cürcân kasabasında doğdu. Nahiv ilminde meşhûr ve en büyük âlimlerden oldu. Vera’, takvâ ve fazileti çok olup dillerde dolaşırdı, İ’tikâdda Eş’arî ve amelde Şafiî mezhebinde idi. Çok kıymetli şiirleri vardır. 471 (m. 1078) senesinde vefât etti.

Nahiv âlimlerinden olan Ebû Bekr-i Cürcânî, Arab dili ve edebiyatında İmâm, en büyük üstâd kabûl edilmektedir. Nahiv ilmini, yalnız Ebû Ali Fârisî’nin yeğeninden almış, ondan başkasından öğrenmemiştir. Zîrâ memleketinden çıkıp başka tarafa gitmemişti. Arabçanın lügat, sarf, nahiv, meânî, beyân gibi âlet ilimlerinde, zamanının âlimleri arasında en ileri gelenlerdendi. Kendisinden, Ali bin Ebî Zeyd el-Fasîhî çok ilim aldı.

Selfi (veya Sel’î) “Mu’cem” adındaki eserinde diyor ki, “O, vera’ ve zühd sahibi idi. Kanâat etmesi çoktu. Dünyâ malına düşkün değildi. Birgün, Ebû Bekr-i Cürcânî namazda iken evine hırsız girdi. Evde bulunan herşeyi alıp götürdü. Cürcânî, soygunun farkına vardığı hâlde namazını bozmadı.”

Eserleri çoktur. Başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-ül-Mugnî fî şerh-il-İzâh: “İzah” kitabına yaptığı 30 cildlik şerhtir.

2. Kitâb-ül-muktesîd: “Mugnî” adındakikitabına yaptığı 3 cildlik şerhtir.

3. İ’câz-ül-Kur’ân

4. Kitâb-ül-arûz

5. Şerh-ül-Fâtiha

6. El-Kebîr-üs-Sagîr

7. El-Cümel-ül-avâmil

8. El-Mîet-ül-umde fît-tasrif: Sarf ilminedâirdir.

9. El-Miftâh

10. Et-Telhîs: “Cûmel” kitabının şerhidir.

11. Delâil-ül-i’câz: En kıymetli ve en büyük eserlerindendir.

12. Esrâr-ül-belâga: Meânî ve beyân ilimlerine âit bir eserdir.

(Delâil-ül-i’câz) ve (Esrâr-ül-belâga) kitapları çok değerli, olup, meânî ve beyân ilimlerinde birer hârikadır. Sonra gelen âlimlerin ilimleri de, bu iki ilimde, bu iki esere dayanmıştır. Sonraki âlimler, bu kitaplardaki yüksek bilgileri toplayarak eserlerini süslemişlerdir. Sanki onun bu iki kitabı, onların gıdası olmuş ve böylece Kur’ân-ı kerîmin i’câzının güzelliğini anlıyabilmişlerdir. Bunlardan başka makbûl ve kıymetli eserleri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 310

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 149

3) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 369

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 340

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 106

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 606

7) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1 sh. 330

8) Keşf-üz-zünûn sh. 83, 160, 212, 453, 454

ABDULLAH BİN ABDÂN HEMEDÂNÎ

Şafiî fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Fadl olup ismi Abdullah bin Abdân bin Muhammed'dir. Memleketine nisbetle Hemedânî denildi. Doğum târihi bilinmeyen Ebü'l-Fadl, 433 (m. 1041) yılında Hemedân'da vefât etti.

Temel din bilgilerini öğrendikten sonra, çeşitli şehirlere gidip ilim tahsil eden Ebü'l-Fadl Hemedânî, Ebü'l-Hüseyn bin Ebî Mimi, İbn-i Habbâb, Osman bin Kattân, Ebû Hafs Kettânî ve daha birçok âlimden ilim tahsil etti. Hocalarından duyduklarını yazdı, sonra ezberleyip zihnine yerleştirdi. Hadîs-i şerîf ilmi ve Şafiî fıkhında âlim oldu. Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için çok çalıştı. Hadîs ilminde sika (güvenilir) olup, fıkıh ilminde Hemedân'ın en ileri gelen âlimi idi. İnsanların mes'elelerini halleder, fetvâ verirdi. Pekçok talebe yetiştirdi. İnsanlara va'z ve nasihatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyup, Resûlullaha (aleyhisselâm) tâbi olmalarını teşvik ederdi. Bütün bu çalışma ve gayretleri, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak içindi. Dünyâ malına ehemmiyet vermez, eline geçenden ihtiyâcı kadar istifâde eder, fazlasını fakirlere sadaka olarak dağıtırdı.

Kendisinden ilim öğrenip rivâyette bulunanlar arasında; Sâlih bin Ahmed, Ali bin Hasen bin Rebi' Muhammed bin Osman, Ahmed bin Ömer, Hüseyn bin Abdûs, babası Ali bin Hüseyn ve daha birçok âlim vardır. Talebeleri de hocaları gibi yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalıştılar. Doğudan akın akın gelen Türk dalgalarının, dîn-i İslâmı öğrenmeleri için gayret ettiler. Bu mübârek insanların talebelerinden bir çoğu, Anadolu'nun müslüman Türkler tarafından fethine katıldılar. Malazgirt zaferinde Alparslan'ın askerleri arasında, köhnemiş Bizans'ın karşısında kahramanca çarpıştılar. Bu mübârek insanların yetiştirdikleri talebeler de, insanlara dinlerini öğreterek, dünyâ ve âhırette huzûrlu olmaları için gayret ettiler.

Ebü'l-Fadl Hemedânî'nin birçok eseri vardır. Bunlardan Şafiî mezhebi fıkıh hükümlerini ihtivâ eden, Şerâ'it-ül-ahkâm adlı kitabı meşhûrdur.

Muhammed bin Osman anlatır: 430 (m. 1038) yılında Türkler tarafından Hemedân işgal edildi. Ebü'l-Fadl bin Abdân'ı da yanlışlıkla esîr aldılar. Üzerinde neyi varsa bırakmasını istediler. Üzerinde bir şey olmadığını, başka yerde bir miktar parası olduğunu söyledi. Yerini ta'rîf etti. Parayı gördükleri hâlde alamadılar. Kim olduğunu sorup, Ebü'l-Fadl olduğunu öğrenince, özür dilediler. Tövbe edip, onunla beraber olan bütün esîrleri serbest bıraktılar. Kendisine talebe olup, ilim ve feyzinden istifâde ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 65
2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 251
3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 80
4) Keşf-üz-zünûn sh. 1030

ABDULLAH BİN İBRÂHİM HABRÎ

Hadîs, lügat, edebiyat, ferâiz, matematik ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Hakîm olup ismi Abdullah bin İbrâhim bin Abdullah'dır. İran'da Şîrâz yakınlarında bir köy olan Habr'e nisbetle Habri ve Şirâzî denildi. Doğum târihi bilinmemektedir. 476 (m. 1083) yılında Bağdad'da vefât etti.

Küçük yaşta, dînimizin temel bilgilerini öğrenen Ebû Hakîm Habrî, zamanın meşhûr Şafiî fıkıh âlimlerinden "Tabakât" sahibi Ebû İshâk Şirâzî ve Hüseyn bin Muhammed Vennî'den fıkıh ilmini tahsil etti. Ebû Muhammed Cevherî ve daha birçok âlimden de hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf dinlemek için seyahat etti. Pekçok hadîs-i şerîf işitti. Çok az rivâyette bulundu. Duyduğu hadîs-i şerîfleri yazıp ezberledi. Miras taksiminde, temel ilimlerden olan fıkıh ve matematik ilimlerini iyi öğrenip, ferâiz ilminde meşhûr oldu. Onun bilhassa ferâiz (miras taksimi) ilmi üzerinde çalışmasının sebebi; Resûlullahın (aleyhisselâm) "Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır" buyurmasıdır. Bu ilmin unutulmasını önlemek, gençlere öğreterek emri Nebevî'yi (aleyhisselâm) yerine getirmekti. Ebû Hakîm Habri gayret ve tevekkülü, mü'minlerin duâsı ve Allahü teâlânın inâyetiyle ilmini artırdı. Kur'ân-ı kerîmi doğru okuyup, din ilimlerini iyi öğrenmek için, Arabçanın lügat, nahiv ve edebiyatı üzerinde çok çalıştı. Zamanında, Bağdad ve çevresinde bir müslüman vefât ettiği zaman, hiçbir kimse meyyitin malına dokunmaz, bir taraftan da hemen Ebû Hakîm Habri da'vet edilirdi. Ebû Hakim Harbi, meyyitin iğneden ipliğe ne kadar malı varsa yazar, mirasçılarına taksim ederdi. Böylece, mirasçıların haksız olarak meyyitin malından kullanması ve haram yemeleri

önlenmiş olurdu. Kardeş kardeşe düşman olmaz, herkes hakkına râzı olur, kanâat ederdi. Hattı (elyazısı) çok güzeldi. Pekçok kitap ve Kur'ân-ı kerîm yazdı. Yazarken vefât etti. Hep Allahü teâlânın rızâsı için çalışırdı. Müslümanların işlerini kolaylaştırır, onların dînî mes'elelerini halleder, dünyâ işlerine yardımcı olurdu. Yazmış olduğu Kur'ân-ı kerîmleri müslümanlara hediye eder, kazancının çoğunu fakirlere sadaka olarak dağıtırdı. Güzel ahlâkı ve tatlı sözleriyle insanlara te'sîr eder, nasihatleri dinlenirdi. Birçok kimsenin günâhına tövbe edip, sâlih müslüman olmasına vesile oldu. Pekçok talebe yetiştirdi. Bu talebelerinden biri de, torunu Ebû Fadl İbn-i Nâsr idi. O dedesinden pekçok nakillerde bulundu.

Birçok kitap yazıp, daha önce yazılmış eserlere şerhler yapan Ebû Hakîm Habri'nin ferâiz ilminde "Telhîs"i meşhûrdur. "Dîvân-ı Hammâse", "Dîvân-ı Buhterî", "Dîvân-ı Mütenebbî" ve "Dîvân-ı Şerîf Radî"ye şerhleri vardır.

Torunu Ebü'l-Fadl İbni Nâsr anlatır:

"Dedem Ebû Hakîm Habri, çok Kur'ân-ı kerîm yazar, insanlara hediye ederdi. Vefât ettiği gün de mushaf yazmaktaydı. Elinden kamışı (kalem) bırakıp arkaya yaslandı. (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hazretlerinin Azrail'i (aleyhisselâm) görünce: "Çabuk gel, canım çabuk gel. Beni Rabbime çabuk kavuştur!" buyurduğu gibi; "Vallahi ölüm çok güzeldir" deyip, rûhunu teslim etti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 62, cild-3, sh. 374
2) El-Bidâye ven-nihâye cild-12 sh. 153
3) El-A'lâm cild-4, sh. 63
4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 29

ABDULLAH BİN MUHAMMED (El-Lebbân)

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed el-İsfehânî olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân Bin Ahmed bin Abdullah bin Muhammed bin en-Nu'man İbni Abdüsselâm bin Hırbib bin Hatit'dir. İbni Lebbân adıyla meşhûr olmuştur. İbn-i Lebbân'ın doğum târihi bilinmemektedir. 446 (m. 1054) senesi Cemâzil-âhır ayında vefât etti.

İlim hazinesi ve fazilet sahibi olan büyük âlim İbn-i Lebbân, İsfehân'da; Ebû Bekr bin el-Mukrî, İbrâhim bin Abdullah bin Hurşid, Ali bin Muhammed bin Ahmed bin Meyle ve diğer âlimlerden, Bağdad'da; Ebû Tâhir el-Muhlis'den, Mekke'de; Ebü'l-Hasen Ahmed bin İbrâhim bin Firâs'dan hadîs-i şerîf dinledi ve hadîs ilmini öğrendi. Şafiî mezhebi fıkhını; Ebû Hâmid İsferayânî'den, usûl-i fıkhı; Ebû Bekr el-Eş'arî'den öğrendi.

İbn-i Hatîb onun için, "İbn-i Lebbân, ilim hazinesi, fazîlet sahibi bir zât olup, çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Her gece kıldığı namazda Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okurdu." demiştir.

İbn-i Hatîb, İbn-i Lebbân'ın şöyle anlattığını nakleder: "Daha beş yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledim. Yedi yaşında, Ebû Bekr bin el-Mukrî'nin huzûrunda bulunuyordum. Ezberimi dinlemek istediler. Sırayla; Kâfîrûn, Tekvîr, Mürselât sûrelerini emri üzerine ezberden okudum. Okurken hiç hatâ yapmadım. Beni takdîr edip duâ buyurdu."

İbn-i Lebbân, 427 senesi Ramazan ayında Bağdad'a gelip Darb-ül-Acir denilen mevkiye yerleşti. O bölgedekilere namaz kıldırdı. Her teravih namazından ve insanlar mescidden çıktıktan sonra, sabaha kadar namaz kılar, Allahü teâlâya duâ ederdi. Sabah namazından sonra talebelerine ders verirdi. İbn-i Lebbân, Kur'ân-ı kerîmi tertil üzere okurdu. Zamanında ondan daha güzel ve tatlı okuyan görülmedi. Kendisi "Ramazanı şerîf ayında, gündüz olsun, gece olsun, uyku için başımı bir yere koymadım" demiştir.

Birçok eser yazmış olan İbn-i Lebbân'ın en meşhûr eserleri: "Tehzib edeb-ül-kadâi lil-Hassâf" ve "Dürer-ül-gavvâs fî ulûm-il-Havvâs"dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 125
2) Târih-i Bağdâd cild-10 sh. 144
3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 72
4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 274
5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 451

ABDULLAH-İ ENSÂRÎ

Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Ensârî el-Hirevî olup, künyesi Ebû İsmâil'dir. Nesebi, Eshâb-ı Kirâmdan Hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-i Ensârî'ye dayanmaktadır. Bunun için Abdullah-i Ensârî diye tanınmıştır. Hadîs ilminde çok yüksek idi. Üçyüz binden çok hadîs-i şerîf ezberlemişti. Ayrıca fıkıh, tefsîr, kelâm, târih, neseb ve diğer ilimlerde derin âlim idi. 396 (m. 1006) senesinde, Şa'bân ayının ikinci günü Herât'ta doğdu. 481 (m. 1185) senesi Zilhicce ayında orada vefât etti. Evliyânın büyüklerinden olan Abdullah-i Ensârî'nin türbesi, devamlı ziyâret edilmektedir.

Dört yaşında iken ilim öğrenmeye başladı. Dokuz yaşından itibâren kadı Ebû Mensûr ve Caruzî'nin sohbetlerine devam etti. Hâfızası fevkalâde kuvvetli idi. Mektepte duyduğu ve yazdığı her şeyi hemen ezberlerdi. Daha o zamanlarda, çok güzel şiirler söylerdi. Gece-gündüz ilimle uğraştı. Abdül-Cebbâr el-Cerrâhî, Ebû Mensûr el-Ezdî, Ebû Saîd es-Sayrafi ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü'l-Vakt Abd-ül-Evvel, Ebü'l-Feth Nasr bin Seyyâr ve daha başka birçok zâtlar ilim öğrenip icâzet (diploma) aldılar. Geceleri kandil ışığında hadîs-i şerîf yazardı. Yemek yemeğe vakit bulamazdı. Annesi, ekmek parçalarını lokma lokma edip yedirirdi. Hadîs-i şerîf toplamak için çeşitli memleketlere gitti. Çok sıkıntılara katlandı. Nişâbûr'dan Dezbad'e kadar yağmur altında rükû' vaziyetinde gitti. Çünkü, koynunda hadîs-i şerîflerin yazılı bulunduğu nüshalar vardı. Bunların ıslanmaması için çektiği sıkıntılara, Allahü teâlânın rızâsı için ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine hizmet için katlandı. Niyeti bu idi. Üçyüz âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Bunların hepsi büyük hadîs âlimleri olup, hepsi de Ehl-i sünnet idi. Hiç biri bid'at sahibi değildi. Tefsîr ilmini Hâce Yahyâ İmârî'den öğrendi. Kendisi anlattı:

"Benim, kışın cübbem yoktu. Hava da çok soğuk idi. Evimde ancak üzerinde yatabileceğim kadar bir hasırım vardı. Üzerimi de bir keçe parçası ile örtüyordum. Keçeyi başıma doğru çeksem ayağım, ayağıma doğru çeksem başım açık kalırdı. Yastık olarak da bir kerpiç kullanırdım. Bir de, meclislerde giydiğim elbiseyi asacak bir çivi vardı. Birgün, büyük zâtlardan birisi bize geldi ve hâlimi gördü. Parmağını ısırıp ağlamaya başladı. Bir müddet sonra, başından sarığını çıkarıp önüme koydu. "Buna benden çok sen lâyıksın demek istedi."

"Maddî gücüm olmadığı için, talebelerime birşey alamazdım. Kimseden de bir şey isteyemezdim. Bunun için gönlümde bir elem vardı. Bir kimse, hazret-i Danyal aleyhisselâmı rü'yâsında görmüş. Ona, "Falan dükkânı Abdullah'a ver ki, kazancını talebelerine dağıtsın" buyurmuş. O kimse, de bunu kabûl etmiş. O şahıs, bu rü'yâdan sonra dükkânın kazancını, talebelere dağıtılmak üzere bana verdi."

"Ben, şu iki kimseden daha büyük bir âlim görmedim ve işitmedim. Onlar; Harkan'da Ebü'l-Hasen-i Harkânî ve Herat'da Abdullah et-Tâkî'dir. Harkânî hazretlerinin talebeleri bana, "Otuz senedir hocamızın sohbetiyle şerefleniriz. Onun, sana ta'zim ve hürmet ettiği gibi, başka hiç kimseye ta'zim ettiğini görmedik. Sana ihsân ettiği gibi, başkasına böyle ihsân ettiğini görmedik" dediler. Birgün, Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerine, "Efendim, bir şey sormak istiyorum" dedim. O da "Sor. Ey benim çok sevdiğim Abdullah" dedi. Beş suâl sordum. İkisini lisân-ı hâl ile (yaşayarak), üçünü de lisânı kâl ile (söyleyerek) cevaplandırdı. İki elimi dizinin üzerinde tutmuş idi. Bu hâl beni çok etkiledi. Öyle çok ağladım ki, gözlerimden ırmak gibi "göz yaşı akıyordu. Ben tasavvufu Ebü'l-Hasen-i Harkânî hazretlerinden öğrendim."

"Mürşid-i kâmilin mübârek cemâlini görmek ve sohbetine kavuşmak en büyük ganîmetlerdendir. Onların güzel cemâli ve sohbeti her zaman ele geçmez. Onu elden kaçırmamalıdır. Arafat dâima olur, fakat onlar dâima bulunmaz. Bu büyük ganîmeti lâyıkıyla değerlendirmeli, ni'metin kıymetini bilmelidir."

"Bir zaman bir arkadaş ile Basra'ya gittim. Altı gün geçtiği hâlde, hiç birşey yemedik. Yedinci gün bir kimse gelip bize birer altın hediyye etti. Ben de o altını arkadaşıma verdim. O gidip yiyecek bir şeyler getirdi. Beraberce yedik. Sonra yolumuza devam ettik. Deniz kıyısına geldik. Kalan bir altını gemiciye verip gemiye bindik. Gemide, köşede kendi hâlinde oturan biri vardı. Namaz vakitlerinde kalkar, namazdan sonra tekrar kendi hâlinde oturmaya devam ederdi. Kendisine yaklaşıp, bir ihtiyâcı olursa kendisine yardımcı olabileceğimizi söyledik. "Olduğu zaman söylerim" dedi. Birgün bize, "Ben, yarın öğle namazından sonra vefât edeceğim. Gemiciye, sizi sahile çıkarmasını söyleyiniz. Elbiselerimden birşey isterse veriniz. Dışarı çıktığınız zaman bir ağaçlık görürsünüz. Orada, büyük bir ağacın altında, benim kefenlenme ve defin işlerim için herşeyi hazırlanmış bulursunuz. İşlerimi tamamlayıp, beni oraya defnediniz. Benim bu yamalı elbisemi de kaybetmeyiniz. Hille'ye gittiğiniz zaman, zarif bir genç, sizden bu yamalı elbiseyi ister. Ona veriniz" dedi. Hakîkaten de ertesi günü öğle namazından sonra vefât

etti. Bundan sonra biz dediklerini aynen yaptık. Herşey tam anlattığı gibi oluyordu. Hille'ye vardığımızda, tarif ettiği genç karşımıza çıkıp, "Emâneti veriniz" dedi. Biz, yanımızda bulunan emâneti kendisine teslim ettik ve "Allah rızâsı için bize izah eder misin? O zât kimdi? Sen kimsin? Bu olanlar nedir?" dedik.

O bir derviş idi. Miras bırakacak bir malı vardı. Kendisine bir vâris taleb etti. Beni gösterdiler. Siz, bir miktar bekleyin. Ben hemen geliyorum" dedi. Gidip biraz sonra geldi. Kendi elbiselerini çıkarmış, bizim getirdiğimiz elbiseleri giymiş idi. Kendi elbiselerini bize verip, "Bunlar sizindir" dedi ve gitti."

Abdullah-i Ensârî (radıyallahü anh) Şeyhülislâm idi. Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden olup, çok yüksek bir velî idi. Kerâmetleri pekçoktur. Va'zlarında Ehli sünneti müdâfaa eder, mezhebsizlik ve bid'atlerin kötülüğünü anlatırdı. Allahü teâlâya kavuşmak yolunda yürümek istiyenlerin, evliyâya ve hakiki din âlimlerine çok bağlı olmasını isterdi. Bu yolda ilerleten vâsıtanın, onlara olan tam muhabbet ve bağlılık olduğunu söylerdi. O büyüklere dil uzatanların zavallılıklarını her defasında ifâde eder ve "Yâ Rabbi! Dostlarını öyle yaptın ki, onları tanıyan sana kavuşuyor ve sana kavuşmayan onları tanıyâmıyor. Yâ Rabbi! Her kimi felâkete düşürmek istersen, onu İslâm âlimleri üzerine atarsın" buyururdu.

Hâce Ebû Âsım, Abdullah-i Ensârî hazretlerinin hocalarından ve akrabasından idi. Birgün ziyâretine gitti. Hocası kendisine yemek ikram etti ve ba'zı şeyler öğretti. Ebû Âsım'ın hanımı ihtiyâr idi. Evliyâdan mübârek bir hâtun idi ve Hızır aleyhisselâmdan ilim öğrenirdi Bu hâtun diyor ki: Hızır (aleyhisselâm) bize geldiğinde, Abdullah'ı görüp kim olduğunu sordu. Böyle sormak onun âdetidir. Bildiği hâlde yine sorar. Ben "Filân kimsedir" dedim. Buyurdu ki, "Doğudan batıya kadar herkes onun adını duyar. Şeyhülislâm ismi ile meşhûr olur. Şimdi onyedi yaşındadır. Ne babası, ne de kendisi, ne olduğunu bilmez. Zamanında ondan büyük kimse olmaz. Yer yüzünde onun büyüklüğünü duymayan kalmaz."

Abdullah-i Ensârî hazretleri buyurdu ki:

"Öyle zaman olur ki, Allahü teâlâ bir kulunu ibâdetleri ile meşgûl eyler. O ibâdetler, o kulun azıtmasına sebeb olur. Ya'nî kibir ve ucba kapılmasına yol açar. Yine öyle zaman olur ki, o kulunu bir işe, bir günâha düşürür. O günâhı sebebiyle kul o kadar üzülür ki, bu üzülmesi o kimsenin hidâyetine sebeb olur. Hâline bakıp gafletten uyanır. Tövbe ve istiğfar eder. Bu her iki durumda da atılgan olmamalıdır. Allahü teâlâ, cesâret ve atılganlıkla günâh işleyip de "O bizi affeder" diyen kullarını sevmez. Günâhları küçük görmekten daha zararlı birşey olmaz. Günâhların küçük olduğuna değil de, kimin koyduğu yasakları çiğnemekte olduğunu düşünüp, haya etmelidir."

"Hak teâlânın sevdiklerinin yolunda olmak ile dünyaya kıymet vermek, dünyâya düşkün olmak, bir arada bulunmaz. Bu yolda bulunan bir kimsenin kalbinde, dünyânın zerre kadar kıymeti bulunursa, yağdan kıl çıkması gibi, kolayca bu yoldan çıkar. Allahü teâlânın dostları, dünyâya hiç kıymet vermezler, onun için gam yemezler. Bütün dünyâyı bir lokma hâline getirip, bir velînin ağzına koysan, isrâf olmaz. İsrâf ona denir ki, birşey Allahü teâlânın rızâsına aykırı olarak sarfedilir. Allahü teâlâ, dünyâyı eliniz ile terketmeyi değil, kalbiniz ile terketmeyi ister ve beğenir."

"İşlediğin tâat ve ibâdetleri beğenmemelisin. O tâat sana hoş gelmemeli, bir lezzet aramamalısın. Tâatini beğenmek şirktir. Yalnız Allahü teâlânın emri olduğu için, buyurulduğu gibi, ya'nî ilmihâl kitaplarında bildirdiği gibi işlemeli. Tâatini Hak teâlâya ısmarla ve kendi beğenmeni şeytanın yüzüne çarp.

Beyt:

"Bir amel ki kalbine hoş gelir.
Bir günâhtır ki özrü müşkildir."

"Bedbahtlığın, zarar ve ziyan içinde olmanın en açık alâmeti, Allah yolunda hergün ilerliyememektir."

"Tasavvuf ehli arasında, emr-i ma'rûfa ve nehy-i münkere nikâr denir."

"Malı seviyorsan, yerine sarf et de sana sonsuz arkadaş olsun! Eğer sevmiyorsan, ye de yok olsun."

"Allahü teâlâ, kendi rızâsını istiyenlerin yardımcısıdır."

"Üç kısım ilim vardır ki, bunlar tövbe, tevekkül ve hakîkat ilimleridir. Tövbe ilmi ki, bu ilmi seçilmişler (büyük zâtlar) ve avam (diğer insanlar) kabûl ettiler. Tevekkül ilmi ki, bunu seçilmişler kabûl etti, ama avam kabûl etmedi. Hakîkat ilmi ki, insanların ilim, akıl ve anlayış seviyelerinin üstünde olduğu için, çok kimse onu anlıyamaz."

"Allahü teâlânın azâbına müstehak olanlar, her an gaflette bulunanlardır. Bunlar, başlarına gelmesi muhtemel olan korkunç azâbdan gâfil oldukları için, kendilerini emniyette ve rahat hissederler. Her zaman uyanık olan kalbler ise, her an korku ve hüzün ile dolu olurlar. Devamlı âhıret için hazırlık yaparlar. Dolayısı ile bu kimseler cezaya müstehak değildir."

“İnsana, âhırete giden yolda şu dört şey elbette lâzımdır! Birinci olarak, i’tikâd ve amel. Kendisine lâzım olan ilmi öğrenip tatbik etmek lâzımdır ki, bu ilim yolcuya yön verir, idâre eder. İkinci olarak, bir zikir lâzımdır ki, bu yolcuya tenhâda arkadaşlık etsin. Bu zikir yardımı ile yalnızlık çekmesin. Üçüncü olarak, bu yolcunun haram ve şüphelilerden sakınması ve dünyâya düşkün olmaması lâzımdır ki, uygun, olmayan düşünce ve başka şeyler kendisini meşgûl etmesin. Dördüncü olarak, bir yakîn lâzımdır ki, bu yolcuyu gideceği yere kadar götürsün. Ömründe bu dört şeyden ayrılmayan saadete kavuşur.”

“Dünyâ ne demektir biliyor musunuz? Gönlüne gelen ve seni Allahü teâlâdan uzaklaştıran her şey dünyâ demektir. Seni O’ndan başka birşey ile meşgûl eden her şey de fitnedir. Bu kısa ömrü, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere yaklaşmakla geçiren, O’ndan başka şeylerle meşgûl olan kimse, âhıretini harâb etmiş olur. Bu ise, akıl sahiblerinin yapacağı şey değildir.”

“Sıdk ve muhabbetin alâmeti ahde vefadır.”

“Nefsiniz sizi uygun olmayan şeylerle meşgûl etmeden evvel, siz nefsinizi hayırlı şeylerle meşgûl ediniz.”

“Hak teâlâya yakın olmağı istememek ve düşünmemek cinâyettir.”

“Birisi, rü’yâsında Peygamber efendimizi gördü. Evliyâdan bir grup ile bir yerde oturuyorlardı. Herkes, O’nu dinliyordu. Birden semânın kapıları açıldı. Elinde ibrik ve leğen ile bir melek geldi. Melek, ibrik ve leğen ile herkesin önüne geliyor, orada bulunanlar ellerini yıkıyordu. Rü’yâyı gören kimse en sonda bulunuyordu. Sıra ona gelince, “Leğeni kaldırın. O, bu taifeden değildir” dediler. Melek de leğeni alıp götürdü. O kimse, Peygamber efendimize dönerek: “Yâ Resûlallah! Ben bunlardan değilim ama, biliyorsunuz ki, sizi ve bunları çok seven birisiyim” dedi. Peygamber efendimiz, “Bunlara muhabbet eden bunlardandır” buyurdu. Bunun üzerine melek, leğen ile ibriği getirdi. O kimse de elini yıkadı. Peygamber efendimiz o kimseye dönüp tebessüm ettiler ve “Bize muhabbet ettikçe bizimlesin.” O kimse bu rü’yâdan sonra bu yolun büyüklerinden biri oldu.”

Abdullah-i Ensârî hazretleri, Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh) hakkında şöyle anlattı: “Sehl bin Abdullahri Tüsterî hazretleri, evliyânın büyüklerinden idi. Hastalığı olanlar, gelip kendisine müracaat ederler, duâsı bereketi ile şifâya kavuşurlardı. Kendisinde ise basur illeti vardı ve bunun gitmesi için duâ etmezdi. Ebû Nasr Terşizî bana,

“Sehl, duâsı makbûl olan velî bir zât olduğu hâlde, onun basuru nedendir? Kendisi için niye duâ etmiyor?” dedi. Onun veliliği, o hastalıktan dolayıdır. Hastalığa sabrettiği için, velilik derecesi her an yükselmektedir. Bunun için o hastalığın sıkıntısına sabrediyor. Hastalık sebebiyle kazancı daha çok olduğundan, o illetin kendisinden gitmesi için duâ etmiyor, dedim.”

“Tasavvuf ehli arasında “Benim elbisem, benim ayakkabım” demek edebe uygun değildir. Dostlar arasında, hiçbir şeyi mülkiyetle nisbet etmemek, onların âdâbındandır. Zarûret müstesna.”

“Ebû Bekr-i Kettânî’ye Hazreti Muhammed’in (aleyhisselâm) talebesi derlerdi. Çünkü, Resûlullah efendimizi rü’yâsında çok görürdü. Öyle ki, O’nu hangi gün, hangi gece göreceğini bilirdi. İnsanlar kendisine ba’zı suâller sorarlar, o da rü’yâda Peygamber efendimize sorar, cevâbını alırdı. Bir defasında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, ona, (Bir kimse hergün kırkbir defa “Yâ hayyû yâ kayyûm. Yâ Lâ ilahe illâ ente” dese gönüller öldüğünde, onun gönlü ölmez.)”

“Kendisinden başka ilâh olmayan Allahü teâlânın kıymetli bir kulu vefât edeceği zaman, Azrâil (aleyhisselâm) gelerek “Korkma! Erhamürrâhımîne gidiyorsun. Asıl vatanına kavuşuyorsun. Büyük bayrama vâsıl oluyorsun. Bu cihan bir konaktır. Bu konak mü’minin zindanıdır, ödünç olarak sana verilen bu varlık bir bahânedir. Bu sebepten, bu bahâne gider ve uzaklaşır. Hakîkat meydana çıkarak, kişi devamlı diri olan Allaha kavuşur” der. O kul için, dünyâda bundan daha tatlı, daha hoş ve daha rahat bir gün olmaz.”

“Kişinin sözü amelinden çok olursa noksandır. Ameli sözünden fazla olursa kemâldir.”

“Allahü teâlânın bir kulunu sevmediğinin alâmeti; o kulun, kendisine fâidesi olmayan boş şeylerle meşgûl olmasıdır.”

“Ümitsizlik, küfür içinde bir kapıdır. Allahü teâlânın rahmetinden ümidini kesmek küfürdür.”

“Ârif; kalbini Allahü teâlâyı düşünmek, unutmamak için, vücûdunu da, insanların rahmeti ilâhiyyeye kavuşmaları için seferber eden kimsedir.”

“Bir zaman Hire’ye askerler geldi. Askerlerden birisi, köylünün birinden atlar için bir yük saman aldı. Ücretini tam olarak ödedi. Bu köylünün ihtiyâr bir babası vardı. O asker ile dost oldu. O ihtiyâr köylü, dostu olan askere dediki, “Bugün, hacılar hac etmektedir. Keşke biz de orada olsaydık. Asker “İster misin? Seni oraya eriştireyim. Ama kimseye

söylememen şartı ile" dedi. İhtiyâr; "Söylemem" dedi. Asker, Allahü teâlânın izni ile bir anda ihtiyârı Arafat'a ulaştırdı. Hac edip, lüzumlu vazîfeleri yaptıktan sonra, yine bir anda geri döndüler. İhtiyâr, askere dedi ki, "Senin gibi bir hâlde bulunan kimsenin, askerlerin arasında durmasına hayret ediyorum. Bu nasıl oluyor?" Asker şöyle cevap verdi: "Eğer benim gibi bir kimse bunların içinde olmasa idi, senin gibi bir ihtiyâr veya zayıf, muhtaç bir nine gelip derdini dökse kim bakardı? Kim alâkadar olurdu? Kim dostluk elini uzatırdı? İşte ben, birçok fâideleri düşünerek bunlar arasında bulunuyorum. Sakın sırrımı kimseye söyleme" dedi. İhtiyâr, işin içinde önce farkedemediği nice hikmet ve faidelerin bulunduğunu anlayıp, "Peki" dedi. Teşekkür edip ayrıldılar."

"Sana iyilik eden kimsenin esîri olursun. Ona karşı boynun bükük olur. Kendisine iyilik ettiğin kimseye karşı ise, tam tersi olur. Onun için, dâima herkese iyilik etmeli; fâideli olmaya çalışmalıdır. Nitekim bir hadîs-i şerîfte "**Veren el, alan elden üstündür**" buyurulmuştur."

"Ebü'l-Hüseyn isminde birisi, birgün hocam Husrî'yi incitmişti. O andan beri kalbimde ona karşı soğukluk duyuyorum."

"Allahü teâlâ, âriflerin gönüllerine ikramlarını yağmur gibi yağdırıyor. Arzu ettiklerini, en kısa yoldan arzularına kavuşturuyor."

Şeyh-ül-islâm Abdullah-i Ensârî hazretleri, Menâzil-üs-sâyirîn kitabında, Âl-i İmrân sûresi 103. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allahın ipine sımsıkı sarılın" kısmını şöyle tefsîr etmektedir "Âyet-i kerîmede geçen "Allahın habline (ipine) sımsıkı sarılın"dan murâd, Allahü teâlânın emirlerine riâyet ederek ibâdete devam etmektir. Âyet-i kerîmede geçen i'tisâmın (sarılmanın) üç derecesi vardır. Birincisi; normal insanların i'tisâmı ki, Allahü teâlâdan gelen emir ve yasaklara sarılıp, devam etmektir. Bu kısımda bulunan insanların ibâdet ve tâati, yakîn elde etmek içindir. Bu, Allahın ipine (Kur'ân-ı kerîme) sarılmaktır. İkincisi; seçilmişlerin i'tisâmı olup, bunların emir ve yasaklara uymaktaki gayretleri, Allahtan başka her şeyden kesilmek, O'na, O'nun emirlerine teslim olmaktır. Bu da urvet-ül-vüskâ'dır. Üçüncüsü; seçilmişlerin seçilmişlerinin i'tisâmı ki, bunların emir ve yasaklara uymaktaki gayretleri, Allahü teâlâyı müşahâde etmek, O'nun yakınlığı ile meşgûl olmak ni'metine kavuşmak içindir. Buna da i'tisâm-ı billah denir."

Şeyh-ül-islâm Abdullah-i Ensârî'nin (radıyallahü anh) Menâzil-üs-sâyirin kitabında, Hazreti Ömer'in bildirdiği hadîs-i şerîfte "İhsân nedir?" suâline cevaben Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "**İhsân, Allahü teâlâya, görür gibi ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni görüyor.**" Bu hadîs-i şerîf, pekçok hakîkati içerisine almaktadır.

Yine buyurdular ki:

"Ba'zı sâlih kimseler, bir hâdisenin nasıl neticeleneceğini firâsetle söyler. Bu hâdisenin neticesini Allahü teâlâ ona müşâhede ettirir, gösterir. Bu müşâhede, o kimsede devamlıdır. Ba'zı kimseler de vardır ki, bu müşâhede onda ba'zan olur, devamlı olmaz. O, onu Allahü teâlânın aşkının sarhoşluğu içinde iken söyler veya o söz dilinden çıkar da, söylediği hakîkat olur. Ama, onun bu hâlden haberi bile yoktur. İşte bu iki hâlin birinci olanı, ya'nî firâseti devamlı olanı makbûldür. Firâseti devamlı olanlara "Velâyet ehli" denir. Bu işler, "Abdal", "Ebrar" ve "Zühhâd" da olur. Firâseti ve müşâhedesi ba'zan olanlar da "Muhakkik"lerdir. Muhakkiklerde hâdiseler, ba'zan kapalı, ba'zan da açık olur. Eğer şaka ile söyleseler, Allahü teâlâ onları kırmaz, hakîkat eder. Eğer gaflet ile söylerse, cenâb-ı Hak yine dediğini vâki eder. Onlar, Allahü teâlânın sevgili kullarıdır.

" Hâce Abdullah-i Ensârî "rahmetullahi aleyh", (Menâzil-üs-sâyirin) kitabında buyuruyor ki: "Firâset iki türlüdür: Birincisi, ma'rifet sahiblerinin firâseti olup, talebenin isti'dâdını keşf etmek, Allahü teâlânın evliyâsını tanımaktır. İkincisi, riyâzet çeken, açlıkla nefslerini parlatanların firâseti olup, mahlûklara âit gizli şeyleri bilmektir. İnsanların çoğu, Allahü teâlâyı hatırlamayıp gece-gündüz dünyâyı düşündüğünden, dünyâ işlerinden ele geçirmek istedikleri şeylerden haber verenleri arıyor. Bunları büyük biliyor. Hattâ, bunları evliyâ, Allahü teâlâya yakın sanıyorlar. Evliyânın me'ârifine, doğru, ince bilgilerine dönüp de bakmıyorlar. Belki, bunlara dil uzatıp, bunlar Allahın sevgili kulu olsaydı, gayb olan şeylerimizi, gizli düşüncelerimizi bilirlerdi. Bizim hâlimizden haberi olmıyan bir kimse, mahlûkların üstündeki ince bilgileri hiç anlıyamaz diyerek, evliyânın firâsetine, Zâtı ilâhiye ve sıfatlarına olan bilgilerine inanmıyorlar. Böyle, yanlış ölçüleri sebebi ile, o büyüklerin doğru ilim ve me'ârifinden mahrûm kalıyorlar. Bilmiyorlar ki, Allahü teâlâ, o büyükleri, câhillerin gözünden saklamış, kendine mahsûs kılmıştır. Evliyâsını dünyâ işleri ile meşgûl etmeyip, kendisi ile meşgûl etmiştir. Evliyâ, insanların hâllerine, işlerine bağlansalardı, Allahü teâlânın huzûruna lâyık olmazlardı".

Abdullah-i Ensârî hazretlerinin Kenz-üs-sâlikîn (Zâd-ül-ârifîn) kitabında buyuruyor ki:

"Âhırette her incinin bir sedefi vardır. Herşeyin kendi hâline göre bir şerefi, değeri vardır. İnsanoğlu da kendisinde ilim bulunan bir sedeftir. Onun şerefi de ilim iledir. İlmi olmayan kimse, cahillik içinde kalır, muhabbet kadehini içemez, vilâyet libâsını giyemez. Allahü teâlâ câhili kendine dost edinmez."

"İlim, çok tekrar ve fazla müzâkere ile ele geçer. Ayrıca bunun için az uyumalı ve Allahü teâlânın yardımını talep etmelidir. Âlemlere rahmet olan Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz buyuruyor ki, "**Geceleyin Allahü teâlânın korkusundan ağlayan göze ateş dokunmaz.**" Bir kimse, 40 gün Allah için ihlâsla sabahlasa, hikmet pınarları zâhir olup, kalbinden lisânına akar. Peygamber efendimiz (aleyhisselam) "**Mü'min, gece çok ağlar, gündüz çok tebessüm eder**" buyurdu."

"Her denizin kenarı (sonu) vardır. Her günün gecesi vardır. Peşinden gece gelmiyecek gün, kıyâmet günüdür. Nihâyeti olmayan deniz, Allahü teâlânın rahmet deryâsıdır."

"Semâ tavanının seyyareleri olduğu gibi, her bir gaflet ve hatânın da bir keffâreti vardır. Mü'minlerin günahlarının keffâreti tövbedir."

"Şükür; ni'meti bilmenin ismidir. Zîrâ şükür, ni'meti vereni bilmeye götürür. Bu ma'nadan dolayı, Kurân-ı kerîmde İslâm ve îmâna şükür ismi verilmiştir."

"Sabır; nefsi istenilmeyen bir şeyden, dili şikâyetten alıkoymaktır. Sabır, insanlara en zor gelen huylardandır. Sabır üç derecedir Birincisi, Allahü teâlânın va'd (ni'met vereceğine söz vermek) ve va'dini (azâb edeceğini) düşünerek, imân üzere kalmak. Cezadan dolayı günah işlemekten kaçınmaktır. İkincisi, ibâdete ihlâs ile ve şartlarını yerine getirerek devam etmeye sabır etmektir. Üçüncüsü, belâlara sabretmek ki, böylece sıkıntılara verilecek sevâbları ve rûhun sıkıntılarına verilecek mükâfatı düşünerek sabretmektir."

Abdullah-i Ensârî hazretlerinin yazdığı kıymetli kitaplardan ba'zıları şunlardır: Menâzil-üs-sâyirîn, Şems-ül-mecâlis, Envâr-Üt-tahkîk, Tefsîr-ül-Kur'ân, Hülâsa fî şerh-i hadîs, Şerh-üt-taarruf li-mezheb-it-tasavvuf, Menâkıb-ı İmâm-ı Ahmed bin Hanbel.

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 247

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 133

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 365

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1183

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 452

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 452

7) El-A'lâm cild-4, sh. 122

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 15

9) Tabakât-ı Hanâbile zeyli cild-1 sh. 50

10) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 977

11) Eshâbı Kirâm sh. 305

12) Rehber Ansiklopedisi cild-1 sh. 19

13) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-2, mk. 92

14) Kıyâmet ve Âhiret sh. 201

ABDÜLMELİK BİN MUHAMMED HARKÛŞÎ

(Bkz. Harkûşî)

ABDÜLMELİK BİN MUHAMMED SEÂLEBÎ

Lügat, edebiyat ve târih âlimlerinden. İsmi, Abdülmelik bin Muhammed bin İsmâîl es-Se'âlebî'dir. Künyesi, Ebû Mensûr'dur. Mesleği sebebiyle "Se'âlebî" lakabı ile meşhûr oldu. Nişâbûrlu olup, 350 (m. 961) senesinde doğdu. Pekçok âlimden ders alıp, ilimde yükseldi. Arab dili ve edebiyatı ilimlerinde pek meşhûr oldu. Lügat ve edebiyat ilimlerine âit kıymetli eserler yazdı. Asrının âlimleri arasında, eser yazanların en büyüğü idi. 80 yaşında iken, 429 (m. 1038) senesinde vefât etti.

Se'âlebî, önceleri tilki derilerini toplar, onlardan kürk yapıp satardı. Arabça "Sa'leb= tilki" kelimesine nisbetle "Se'âlebî" lakabı verilmiştir, İlim öğrenmek arzusu kendisinde çoğalınca, memleketindeki âlimlerin ilim meclislerine devam etti. Arabcanın lügat ve edebiyat bilgilerinde söz sahibi oldu. Eserlerini nesir ve nazım ile yazmada, zamanındaki âlimlerin en üstünü oldu. "Yetîm-üd-dehr" ismindeki eserinde, asrındaki edîb ve şâirlerin hâl tercemelerini, onların lehindeki ve aleyhindeki beyânları ifâde eden şiirleri toplamış ve ayrıca birçok belde halkının güzel hâllerinden bahsetmiştir. Bundan başka, daha birçok eserler yazdı. Eserlerinin çokluğu sebebiyle, zamanında "İmâm-ül-musannifîn; kitap yazanların en büyüğü" diye anılıyordu.

“Ez-Zaîre” kitabının sahibi İbn-i Bessâm, onun hakkında diyor ki: “O, kendi devrindeki ilimde yükselenlerin reîsi, çeşitli nesir ve şiirleri toplayan, zamanındaki müelliflerin başı, muasırlarının verdiği hüküm sebebiyle musanniflerin İmâmı idi. Onun adı dillere destan oldu. İlim için çok yolculuk yaptığı için, deve sırtından inmemişti. Eserleri, şarkta ve garbta, karanlıklarda yıldızların parlaması gibi her yeri aydınlattı. Onun te’lîf eserleri her tarafta meşhûr oldu ve üstünlüğünü herkesin kabûl etmek mecbûriyetinde kaldığı yıldızlar oldu.”

Eserlerinin bir kışımı matbû’ hâlde mevcûttur. “Yetîm-üd-dehr” ismindeki eseri, İstanbul İslâm Araştırmalar Merkezi Kütüphânesinde 9776/1 numarada kayıtlıdır.

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Yetîm-üd-dehr fî mehâsin-i ehl-i asr: En meşhûr eseri olup, matbû’ hâldedir. Arab edebiyatı târihine âit kıymetli bir eserdir. Ansiklopedik bir mahiyet taşımaktadır. Muasırı olan şâirlerin hâl tercemelerini ve şiirlerini incelemektedir. Bu kitap dört kısımdan ibârettir. Her bir kısım çeşitli bâblara ve fasıllara ayrılmaktadır:

Birinci kısım: Hemedanlılara âit şiirleri, onların ve Şamlıların oraya komşu olan yerlerin; Mısır, Musul, Magrib’in şâirlerini ve onlarla alâkalı haberleri anlatır.

İkinci kısım: Irak halkından yetişen şâirlerin şiirleri ile, İran’da kurulan Deylemiyye devletinde yetişen, ilim ve fazilet erbâbından bahsetmektedir.

Üçüncü kısım: Cebel, İran, Cürcan, Taberistân, İsfehân şâirleri ile Deylemiyye devletinin vezirlerine:, kâtiplerine, kadılarına, şâirlerine âit haberleri ve onlara âit sözleri anlatmaktadır.

Dördüncü kısım: Horasan, Mâverâünnehr halkının, Sâmânîler ve Gazneliler devletinin kuruluşundaki güzel hizmetleri ve çeşitli memleketlerden Buhârâ’ya gelip yetişenlerin iyi hâllerini ve özellikle Nişâbûr halkından olup, oraya gelerek yerleşenlerin güzel âdetlerini anlatmaktadır.

2- Ehâsinü kelâm-in-Nebiyyi ves-Sahâbeti vet-Tâbiin ve mülûk-ül-Câhiliyye ve mülûk-ül-İslâm. 3-El-Leâlî ved-dürer. 4-Erba’u mesâil-i müntehine (Müntehâbâtü kitâb-it-temsîl vel-muhâdara, el-Mübhec, Sihr-ül-belâga ve sirr-ül-berâ’a, en-Nihâyetü fil-kinâye), 5-El-İ’câz vel-İcâz (veya el-Emcâr vel-İ’câz). 6-El-Kitâb-ül-emsâl müsemmâ bil-ferâid vel-kalâid (veya el-Ikd-ün-nefise fî nüzhet-il-celîs). 7-Berd-ül-ekbâd fil-a’dâd, 8-Simâr-ül-kulûb fil-mudâfi vel-mensûb, 9-Hâss-ül-hâs, 10-Risâletün fîmâ cerâ beyn-el-Mütennebî ve Seyfüddevle, 11-Sirr-ül-edeb fî mücârâ lugat-il-Arab, 12-Gurer-ü ahbâr-il-mülûk-il-Fars ve siyerihim, 13-Fıkh-ül-luga ve Sırr-ül-Arabiyye, 14-El-Kinâyetü vet-ta’rîz, 15-Letâif-ül-me’ârif, 16-El-Müennes-ül-vâhid fil-muhâdarât, 17-El-Letâif vez-zerâif, 18-Mir’ât-ül-mürüvvet, 19-Mekârim-ül-ahlâk, 20- Men gâbe anh-ül-mutrib 21- El-Müntehıl (Müntehabât-ı min fuhûl-iş-şu’arâ-il-Arab), 22-El-Maksûr vel-Memdûd 23- Nesr-ün-nazmi ve hıll-ül-akd, 24-El-Gılmân, 25-Eş-Şekvâ vel-Itâb, 26-Tuhfet-ül-vüzerâ, 27-Lübâb-ül-edeb, 28-Tabakât-ül-mülûk, 29-Nesîm-üs-sihr.

Onun “Fıkh-ül-luga” ismindeki eserinde, kelimelerin tefsîrini sika (güvenilir, sağlam) âlimlerden naklettiği görülmektedir. Bu eserini hazırlarken, önce her kelimenin Kur’ân-ı kerîmde kullanıldığı ma’nâyı yapmıştır. Bu kitabın 141. sahifesinde çok yemenin ve içmenin kötülükleri, zararları bahsedilmekte ve: “Yemeğe ve içmeğe aşırı düşkün olan kimse, insanlar içinde horlanır ve aç gözlü bir kimse hâline gelir. Hırsı arttıkça, aç gözlülüğü de artar” demektedir.

Se’âlebî, Mir’ât-ül-mürüvvet isimli eserinde buyuruyor ki:

> Süfyân bin Uyeyne’ye (radıyallahü anh) “Sen, Kur’ân-ı kerîmden her bilgiyi çıkardın. Mürüvvet ile ilgili bir âyet-i kerîme okur musun?” denildi. O da, meâlen; “Affa sarıl, iyiliği emret, câhillerden yüz çevir” (A’râf-199) âyet-i kerîmesini okudu. Bu âyet-i kerîmede mürüvvet; güzel âdâb ve ahlâk, Allahtan gelene rızâ göstermek, başkasını affetmek, nefse, iki dünyânın iyiliğine vesile olan iyiliği emretmek, câhillerden yüz çevirmek emredilmektedir.

Kur’ân-ı kerîmde: Kötülüğe, iyilik ile karşılık vermek, iyiliğe iyilik ile mukâbele etmek, orta yolu tutmak işlerinde ve tedbîri iyi yapmak hakkında, mürüvvet ile alâkalı pekçok âyet-i kerîme vardır.

Resûlullahın (aleyhisselâm), mürüvvet hakkındaki mübârek sözlerinden ba’zıları şunlardır. Buyurdular ki:

> “Cömertlik, Cennet ehlinin ahlâkındandır.”

"Zâlim de olsa, mazlûm da olsa, müslüman kardeşine yardım et."

> "Size bir kavmin efendisi gelince, ona ikrâm ediniz."
>
> "Hayrı gösteren, onu yapan gibidir."
>
> "İki yüzlü kimse, Allahü teâlânın nezdinde makbûl değildir."
>
> "Müslüman; insanların, onun elinden ve dilinden emîn olduğu, zarar görmediği kimsedir."
>
> "Özür dilemeyi gerektirecek şeyden sakın."
>
> "Mü'min tâ'n edici, la'netleyici olmaz."
>
> "Allahü teâlâ, malının fazlasını Allah yolunda harcayan, sözünün fazlasını tutan kimseye rahmet eylesin."
>
> "Gizli sadaka vermek, Allahü teâlânın gazâbını söndürür."

Hediyeleşmek: "Hediye, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti seniyyesi, sultanların âdeti ve sevgisinin anahtarıdır. Hediye vermek, insanların gönüllerini kazandırır. Dostların birbiri ile hediyeleşmesi, iyilik ve lütuf, sultanın hediyesi ise şereftir."

Esmâî dedi ki: Âlimlerden birisine mürüvvetin ne olduğu sorulduğunda; "Mürüvvet; açık bir kapı, kaldırılmış bir perde, ortaya konulmuş bir yemek, kabûl edilmiş bir sözdür" dedi. Muhammed bin Harb el-Hilâli'ye sorulduğunda: "Mürüvvet; ıslâh etmek, yemek yedirmek, iyi kimselerle oturup kalkmak, aklın kabûl edeceği şeyleri haber vermektir" diye cevap verdi.

Mis'ar bin Kedâm: "Mürüvvet; dinde âlim olmak, ana-babaya iyilik etmek, güneş doğuncaya kadar mescidde kalmaktır" dedi.

Ramazân-ı şerîfin mürüvvetine dâir: Zaman içerisinde Ramazân-ı şerîf, insanlar arasında Resûlullah (aleyhisselâm) gibidir. Ramazân-ı şerîf, oruç, devamlı ibâdet, Allahü teâlâyı daha çok zikir, fakirlere ve dostlara yedirme ve teravih ayıdır.

Ev sahibinin mürüvveti; misâfirine ikram etmesi, bizzat kendisi hizmet etmesi, onun hizmetini başkasına bırakmaması, ona güleryüz göstermesi, yakınlığı temin etmek için, güzel ve tatlı sözler ile konuşmasıdır.

Abdullah bin Ahmed, başkasına yedirmek hakkında: "En büyük mürüvvet; başkasına yedirmek, iyi ve asil kimselerle beraber bulunmaktır. Ebû Muhammed Feyyaz, hiç yalnız yemezdi. Mutlaka birisini çağırır, beraber yerlerdi" buyurdu.

Yeme-içmede mürüvvet: Yiyecek, bedenleri ayakta tutar. O, hayâtın maddesidir. Her zaman, yiyeceğin temiz, iyi pişmiş, rengi ve kokusu güzel ve hazmı kolay olmalıdır.

> Çeşitli mevzûlarda hadîs-i şerîfler "Mü'minler bir bina gibidirler. Nasıl ki, bina, parçalarının birbirine destek olmasıyla kuvvet bulursa, mü'minler de birbirine destek olmak sûretiyle kuvvet bulurlar."

"Eshâbım yıldızlar gibidir. Kim onlara uyarsa, doğru yol üzere bulunur."

> "Ümmetim yağmur gibidir. Evveli mi, yoksa sonu mu hayırlıdır bilinmez. Nerede bulunurlarsa fayda verirler. Ya'nî hepsi hayırlıdır."
>
> "Lâyık olduğunuz şekilde idâre olunursunuz. Size lâyık olduğunuz şey verilir."
>
> "Demirin pası gibi, kalblerin de pası vardır. Bu pas, istiğfarla giderilir."
>
> "Kim tasadduk eder, iyilikte bulunur, muhtaçlara başlarına kakmadan gizlice yardımda bulunursa, o, insanların en fazla iyilik edenidir."
>
> "Hastalarınızı sadaka ile tedâvi ediniz."
>
> "Mallarınızı zekâtla koruyunuz."
>
> "Âlimler, peygamberlerin vârisleridirler."
>
> "Tövbe, günahı yok eder."
>
> "Dünyâ, mü'min için hapishâne, kâfir için Cenettir."

“Kim gizli sadaka verirse, Allahü teâlâ ondan râzı olur.”

“Mü’minin firâsetinden sakınınız. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar.”

“Lezzetleri yok eden ölümü çok hatırlayınız.”

“Cennet, istenmiyen durumlarla kuşatılmıştır. Cennete kavuşabilmek için, bu dünyâda bir takım zorluklara, meşakkatlere katlanmak, nefsin, şehvetin ve şeytanın isteklerine uymamak lâzımdır.”

“Cehennem, nefsin arzu ve istekleri ile kuşatılmıştır. Kim nefsinin arzu ve isteklerine uyarsa, onun yeri Cehennemdir.”

“İnsanlar uykudadır, öldükten sonra uyanırlar.”

“Allahü teâlâ, cimri kimseyi sevmez.”

“Kalbler, kendilerine iyilik yapana sevgi duyma, kötülük yapana buğz etme tabiatı üzere yaratılmıştır.”

“Hayır beklenmiyen, kötülüğünden emîn olunmıyan kimseden sakınınız.”

“İki yüzlü kimse, Allahü teâlânın indinde makbûl değildir.”

“Mü’min, insanların malları ve canları hakkında emîn oldukları kimsedir.”

“İktisâd eden kimse, fakir ve muhtaç olmaz.”

“Birbirinizle hediyeleşiniz. Çünkü hediyeleşmek aranızda sevgi meydana getirir.”

“Kötülüğü terketmek, sadakadır.”

“Haya, îmândan bir şu’bedir.”

“İşlerin en iyisi, orta olanlarıdır.”

“Kim bize hile yaparsa, o bizden değildir.”

“Yalnız bulunmak, kötü kimselerle oturup kalkmaktan daha iyidir.”

“İstişare eden (danışan) kimseye yardım olunur.”

“Acı duymayan bedende, zekât ve sadakalarla temizlenmeyen malda hayır yoktur.”

“Garîb olarak ölen kimse, şehîddir.”

“Bu günün işini yarına bırakma.”

“Kim şerri bilmezse, onun içine düşer.”

Ali bin Ebû Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Her kişinin kıymeti, yaptığı iyilikle belli olur.”

“Kişi, dilinin altında saklıdır.” (insan, konuşmasından sonra tanınır.)

“İnsanlar bilmediklerinin düşmanıdır.” “Kendisinden birşey istediğin kimseye iyilik et. Ona iyilik etmekle onu hükmün altına almış olursun.”

“Allahü teâlâdan başkasından yardım bekleme.” (Çünkü Rabbin merhamet sahibidir.)

“Günahlarının akıbetinden ve cezasından kork.”

“Kardeşlerinin en iyisi; sana nümûne olup, seni, kendisi gibi düşünendir.”

“Kim diline eziyet verirse, dostu çok olur.”

“İyilik ile, hür kimse köle yapılır.” “(Sâdece) konuşan kimseye bakma.” “Zulümle beraber zafer yoktur.” “Kibirle beraber övgü yoktur.” (Kibirli olan kimseyi, kimse övmez. Ona sâdece alaylı ve hakaret gözü ile bakılır.)

“Cimrilikle, iyilik beraber bulunmaz.” “Şehvet (arzu ve isteklere düşkünlük), fazla obur ve hırsı olmakla, sıhhat bir arada bulunmaz.”

“Kötü ahlâkla, şeref beraber bulunmaz.”

“Hırsla beraber, haramdan sakınma olmaz.”

“Haset eden kimse için rahat yoktur.” “Kötü niyetle beraber ziyâret olmaz.” “Meşvereti terk ile, doğru bulunmaz.” “Müslümanlıktan daha yüksek bir şeref yoktur.”

“Vera’dan (şüphelilerden kaçmaktan) daha sağlam bir kale yoktur.”

“Tövbeden daha kazançlı bir şefaatçi yoktur.”

“Akıl azlığından daha kötü bir hastalık yoktur.”

“Dilini neye alıştırdı isen, devamlı onu ister.”

“Müşavere gibi yardımcı yoktur.”

“Kendi miktarını (haddîni) bilen kimseye, Allahü teâlâ merhamet eylesin.”

“Akıl tamam olursa, kelâm az olur.”

“Sızlayıp, sabırsızlık göstermek, sabırdan daha yorucudur.”

“Kendisini ilgilendirmeyen şeyin peşinde koşan kimse, kendisine lâzım olan şeyi kaçırır.”

“Mahrûmiyet, hırsla birlikte bulunur.”

“Hayâllere dayanma Çünkü o, ahmak olanların sermâyesidir.”

“İhsan, lisânı (dili) keser.”

“Şeref; akıl ve edeb iledir, soy ile değildir.”

“Nesebin en üstünü, güzel edebdir.” “En şiddetli yalnızlık, ucubdur (kendini beğenmektir).”

“En büyük zenginlik, akıldır.”

Hazreti Ali’nin (radıyallahü anh) okumuş olduğu bir hutbesinin bir bölümü şöyledir:

“Ey insanlar! Size Allahü teâlâdan korkmanızı, O’nun ni’metlerine çok hamd etmenizi tavsiye ederim. O, size ni’metini tahsis eyledi, rahmetini size ulaştırdı. Size, ölümü hatırlayıp, ona hazırlanmanızı, gafleti azaltmanızı tavsiye ederim. Sizden gâfil olmayan ölümden, siz nasıl gâfil oluyorsunuz? Size nasihat verici olarak, ölenler kâfidir. Siz görüyorsunuz, onlar kabirlerine, bir bineğe binmeden götürülüyorlar. Onlar oraya, kendi istekleri ile inmeden indiriliyorlar. Onlar, ayrılacakları şeylerle meşgûl oldular. Âhırette kendilerine lâzım olan şeyleri zayi ettiler. Onlar, dünyâda kendileri için zararlı olan şeyleri kendilerinden uzaklaştıramadılar. Onlar, fâideli olan şeylerde de bir çoğaltma yapamadılar, dünyâya yakın oldular, ona sevgi duydular da, dünyâ da onları aldattı. Onlar dünyâya bağlandı. Dünyâ da onları yere vurdu. Ey insanlar! Allahü teâlâ size rahmet eylesin, imârına me’mûr olduğunuz, da’vet edildiğiniz mekânlarınıza koşunuz. Allahü teâlâya yapacağınız ibâdet ve tâatlere karşı sabır göstermek, günahlardan uzaklaşmak suretiyle Allahü teâlânın size olan ni’metlerini tamamlamış olursunuz. Yârın, bugüne çok yakındır, içinde bulunduğumuz günün saatleri ne kadar da çabuk geçiyor. Ayların içerisindeki günlerde öyle, senelerdeki aylar da öyle, ömürdeki seneler de böyle.”

Hazreti Ali’nin, Hazreti Hüseyn’e nasihati: “Ey oğul! Sana gizlide ve açıkta Allahü teâlâdan korkmayı, doğruyu söylemeyi, zenginlikte ve fakirlikte iktisatlı olmayı, dosta düşmana adâletli davranmayı, çalışkan olmayı, darlıkta ve genişlikte Allahü teâlânın takdîrine rızâ göstermeyi tavsiye ederim.

İstemediğin birşeyin sonu Cennet ise, buna şer denmez. Hoşuna giden birşeyin sonu Cehennem ise, buna da hayır denmez. Ey oğul? Bil ki, kim kendi ayıbına bakarsa, başkalarının ayıbı ile uğraşmaz. Allahü teâlânın taksimine râzı olan kimse, kaybettiği şeyden dolayı üzülmez.

Azgınlık ve taşkınlık kılıncını çekenin, kendisi öldürülür. Kim başkasının kuyusunu kazarsa, oraya kendisi düşer. Başkasının perdesini yırtanın, kendi çoluk çocuğunun gizli şeyleri ortaya çıkar. Kendi hatâsını unutan, başkasının hatâsını büyük görür.

Denize dalan boğulur. Kendi görüşünü beğenen sapıtır, yolunu şaşırır. Aklını kâfi gören, aklım bana yeterlidir diyen, ayağı kayar ve düşer, insanlara karşı kibirlilik gösteren, hor ve hakîr olur. Nefsinin arzu ve isteklerini terkeden, hür olur. Hasedi bırakanı insanlar sever. Ey oğul! Kanâat bitmeyen maldır, ölümü çok hatırlayan, dünyâda az bir şeye rızâ gösterir. Sözünde ve işinde kendisine i’tibâr edildiğini bilen kimsenin, faydalı sözleri dışında konuşması az olur. Said kimse, başkasından nasihat alandır. Edeb, en iyi bir mirastır. Güzel ahlâk, en hayırlı arkadaştır. Ey oğul! Sıla-i rahmi (Akrabayı ziyâreti) kesme. Afiyet on parçadır, dokuz parçası susmaktır. Fakat bundan, Allahü teâlâyı zikretmek, hatırlamak

müstesnadır. On parçadan birisi ise, düşük ve bayağı kimselerle oturup kalkmayı terketmektir. Allahü teâlânın yasak ettiklerini yapan, sermâyesi bunlar olan kimse, kendisine zilleti getirmiş olur. Ey oğul! ilmin başı rıfktır (yumuşaklıktır). Onun âfeti ahmaklıktır. Belâ ve musibetlere sabr etmek, imânın hazinelerindendir. İffet, fakirliğin; şükür, zenginliğin süsüdür. Çok konuşan, çok hatâ eder. Hatâsı çok olanın, hayası az olur. Hayası az olanın, vera'sı da az olur. Vera'sı az olanın, kalbi ölür. Kalbi ölen, Cehenneme gider.

Ey oğul! Günahkâr kimseye ümidini kestirme. Nice günaha devam eden kimse vardır ki, sonu hayır olur. Nice, tâat üzere olan kimse vardır ki, ömrünün sonunda bozulur ve Cehenneme gider. Orta yolu tutan kimseye, işleri hafif gelir. Ey oğul! Kişinin kendini beğenmesi, aklının zayıf olduğuna delâlet eder. Nice bakış vardır ki, hasret getirir. Nice söz vardır ki, ni'met getirir, İslâmdan daha büyük bir şeref yoktur. Takvâdan daha üstün birşey yoktur. Afiyetten daha güzel bir elbise yoktur. Kendisine yetecek miktardaki rızk ile yetinen kimse, kısa zamanda rahata, genişliğe ve huzûra kavuşur. Bir işi yapmadan önce tedbirini almak, sonra pişman olmamayı te'min eder. Yorulmadan rahatlık olmaz.

Dertlerle, sıkıntılarla karşılaşınca şikâyetçi olup sızlanmak, çok sabırsız olmanın alâmetidir. Çok münâkaşa etmek, düşmanlığın çokluğundandır. Kendini dağıtmak, hüznün şiddetli olmasındandır.

Sözü yumuşak olana sevgi beslenir. Hayası ve cömertliği olmayan kimseye, ölmek, yaşamaktan daha lâyıktır."

Ebû Zer (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İnsanlar, dikeni bulunmayan bir meyve idi. Sonra, meyvesi bulunmıyan bir ağaç oldu."

Hasen bin Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hayırlı mal, namusun korunmasına vesile olanıdır."

Mugire bin Şu'be (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Dostlarını terk eden, terkedilir."

"Herşeyin fazlası isrâftır, fakat iyilik böyle değil."

Ahnef bin Kâys (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bir söze sabretmiyen, çok sözler işitir."

Mâlik bin Dinar (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Cennet bahçelerini, ya'nî Allahü teâlânın anıldığı yerleri gördüğünüz zaman, oralardan istifâde ediniz."

"Gözleri yummak, nefsin arzu ve isteklerine iyi bir engeldir."

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Dünyâ rü'yâ gibidir. Âhıret uyanıklıktır, ölüm orta bir hâldir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 178

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 246

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 44

4) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 262

5) Mir'ât-ül-mürüvvet

6) El-İ'câz-ül-icâz

ABDÜLVÂHİD BİN AHMED MELÎHÎ

Hadîs, lügat ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ömer olup, ismi, Abdülvâhid bin Ahmed bin Ebi'l-Kâsım bin Muhammed bin Dâvûd bin Ebî Hâtem'dir. Herat'a nisbetle Hirevî denildi. Melîhî veya Meleyicî nisbet edildi. 463 (m. 1070) yılında vefât etti.

Arabî ilimler ve temel din bilgilerini öğrendikten sonra, hadîs-i şerîf dinlemek ve fıkıh öğrenmek için seyahat eden Abdülvâhid bin Ahmed Melikî, Hirevî'nin en meşhûr hocası, Şafiî fıkıh âlimlerinden Ebû Ubeyd Ahmed Hirevi'dir. Birçok âlimden hadîs-i şerîf işitti. Duyduklarını yazarak ezberledi. Fıkıh ve hadîs ilminde zamanın ileri gelen âlimlerinden oldu. Talebe yetiştirip kitaplar yazdı. Yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya gayret eder, insanlara emri ma'rûf yaparak, Cehennem ateşinden kurtarmaya çalışırdı. Dünyâya hiç ehemmiyet vermez, vaktini ve malını Allah yolunda harcamaktan çekinmezdi. Haram ve şüpheli olan şeylere yaklaşmaz, mübahların birçoğunu da terk ederdi. Çok cömert olup insanlara bol bol ihsânda bulunur, kendisi aza kanâat

ederdi. İnsanlara dünyalık birşeyler vererek, âhıretlerini kurtarmaya çalışırdı. Pekçok talebe yetiştirdi. Kâdı Muhyi's-sünne Begâvi ve Hakim Ebü'l-Feth Ergıyânî ve daha birçok âlim, kendisinden hadîs ve fıkıh öğrendi. Talebeleri de hocaları gibi Allahü teâlânın rızâsı için İslâmiyeti anlatıp, insanlara nasihat ederek ilim öğretmeye gayret ettiler. Onların nasihatleri, içlerinden kadı olanların âdil hükümleri, insanların güzel ahlâklı ve huzûrlu olmalarına vesile oldu. Sâlih insanların iyi duâları bereketiyle yumuşak huylu ve âdil kimseler idâreci oldular. Müslümanlar, ulemâsı ve ümerâsı ile huzûr içerisinde yaşayarak, ebedi saadete erişmek için gayret ettiler.

Abdülvâhid bin Ahmed Melîhî, pekçok kitap yazdı. Bunlardan, "Reddi alâ Ebî Ubeyd fî Garîb-il-Kur'ân" adlı kitabı ile bin sahih hadîs, bin garîb hadîs, bin hikâye ve beyti ihtivâ eden "Er-Ravda" adlı eseri bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 119

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 634

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 205

4) Keşf-üz-zünûn sh. 931, 1204

5) Tabakât-ül-huffâz (Suyûtî) sh. 457

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 85, 372

ABDÜLVÂHİD BİN EBİ'L-KÂSIM KUŞEYRÎ

Hadîs, kırâat ve Şafiî fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebû Saîd olup ismi Adülvâhid bin Abdülkerîm bin Hevazin'dir. Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî hazretlerinin iki oğlundan biridir. 418 (m. 1027) yılında doğdu. İslâmiyete yapmış olduğu hizmetlerden dolayı, Rükn-ül-İslâm lakabı verildi. 494 (m. 1101) yılında vefât etti. Nişâbûr'da babasının yanına defnedildi.

Babasının İslâmî ilimlerde söz sahibi olup, zamanının ileri gelenlerinden olması, Ebû Saîd Abdülvâhid'in küçük yaşta dinimizin temel bilgilerini öğrenip, ilim tahsiline başlamasına vesile oldu. Nişâbûr, Rey, Bağdad ve Hemedan gibi ilim merkezlerini dolaştı. Başta babası Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî olmak üzere, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed Tırrâzi, Ebû Sa'd Abdurrahmân bin Hamdân Nasrevî, Ebû Hassan Muhammed bin Ahmed bin Ca'fer Müzekki, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Bâkûye Şirâzi, Ebû Abdurrahmân Muhammed bin Abdülazîz Nîlî, Ebû Abdullah Muhammed bin İbrâhim bin Yahyâ Müzekki, Ebû Nasr Mensûr bin Râmiş. Kâdı Ebû Tayyib Taberî, Kâdı Ebü'l-Hasen Mâverdî, Ebû Bekr bin Bişrân, Ebû Ya'lâ bin Ferrâ ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Babasının huzûrunda bulunur, söylediklerini yazardı. İki defa hac etti. Hicaz'da İslâm âleminin çeşitli bölge ve şehirlerinden gelen âlimlerle görüştü. Onların ilimlerinden istifâde edip, taliplerine ders verdi. Hadîs ve fıkıhta zamanının en ileri gelen âlimlerinden oldu. Ömrü boyunca, insanlara emri ma'rûf yapmadığı zamanlarda; yürürken, otururken, birşeyin üstünde giderken, hep Kur'ân-ı kerîm okurdu, ömrünün sonlarına doğru Nişâbûr'a gelip yerleşti. İmâm-ül-Haremeyn'den sonra Câmi-i Menîî'de müslümanlara va'z ve nasihatle vazîfelendirildi. Her Cum'a değişik mevzûlarda okuduğu hutbeleri, müslümanlar dikkatle dinlerler ve çok istifâde ederlerdi. Vefât edinceye kadar, onbeş yıl bu hizmeti ifâ etti. Cemâati çok kalabalık olur, herkes durumuna, kabiliyetine göre istifâde ederdi. Cemâatin içerisinde, Arapça bilmeyen Türkler ve İranlılar da bulunmasına rağmen, hutbeyi Arapça okur, Arapça okunmayan hutbenin kabûl olmayacağını bildirirdi. Va'z ve nasihatlerini herkesin anlayacağı dilde söyler, müslümanların dinlerim daha iyi öğrenmelerine gayret ederdi. Ömrü boyunca ilim öğrenmek ve öğretmek ve Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olarak rızâsını kazanmak için çalıştı. Yazmış olduğu şiirlerde de Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, Resûlüne (aleyhisselâm) tâbi olmanın ehemmiyetini anlattı. Bu güzel şiirleri, insanların dilinden düşmezdi. Yıllarca dilden dile, gönülden gönüle nakledildi.

Nasihatlerinden, birçok kimse istifâde etti. Sohbetlerinde, nice insanlar tövbe edip sâlihlerden oldu. Oğlu Hibetürrahmân ve Ebû Tâhir Sincî, talebelerinin meşhûrlarındandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 225

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 401

ABDÜLVÂHİD BİN MUHAMMED (Ebü'l-Ferec)

Hanbelî mezhebindeki hadîs, tefsîr, fıkıh, usûl-i fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından. Hikmetli sözler söyleyen, gayet güzel va'z veren, kerâmetler sahibi bir zât. İsmi, Abdülvâhid bin Muhammed bin Ali bin Ahmed eş-Şîrâzî el-Makdisî ed-Dimeşkî el-Ensârî es-Sa'dî el-Abbâdî el-Hazrecî'dir. Künyesi ise Ebü'l-Ferec'dir. Irakî ve Makdisî lakablarıyla tanınır. Horasan şehrinde doğmuş olup, doğum târihi bilinmemektedir. İlim tahsili için çok gayret gösterip uzun seyahatler yapmış, çeşitli konularda kitap te'lîf etmiştir. 486 (m. 1093) senesi, Zilhicce ayının onsekizinci günü Şam'da vefât etmiş ve Bâb-üs-Sagîr mezarlığına defnedilmiştir. Kabri meşhûr olup, ziyâret edilmektedir.

Ebü'l-Ferec (radıyallahü anh) Bağdad'da zamanının en büyük âlimlerinden Kâdı Ebû Ya'lâ'dan, Hanbelî fıkhının ince bilgilerini öğrenmiş ve büyük fıkıh âlimi olmuştur. Ebû Ya'lâ'nın derslerinde, fıkıh usûlü ve fürûu hakkında devamlı notlar alıp, kitap hâline getirmiş ve onun yazmış olduğu kitapları genişletmiştir.

Şam'a gitti. Kudüs'de bir müddet ikâmet etti ve Hanbelî mezhebini yaydı. Sonra Dımeşk'a geldi. Kendine muhalif olan kimselerle yaptığı ilmî münâzaralarda kuvvetli delîller getirerek, sözlerinin doğruluğunu isbât etti ve üstünlüğünü kabûl ettirdi. Burada pekçok kimse kendisinden istifâde etti. Ayrıca Ebû Hasen Simsâr ve Ebû Osman es-Sâbûnî ve başkalarından ilim de öğrendi. Kendisinden de birçok kimse ilim öğrenip, sohbetinde bulundu. Burada va'zlarıyla meşhûr oldu. Zamanının en büyük âlimlerinden olan Ebü'l-Ferec; ilmiyle amel eden, güzel huylu, herkesle iyi geçinen, güler yüzlü, ihsânı bol, Peygamberimizin (aleyhisselâm) sünnetine uyan, çok ibâdet eden, haramlardan kaçınan, şüphelilerden uzaklaşan, ârif, kerâmetler sahibi, duâsı makbûl olan ve Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Hızır (aleyhisselâm) ile görüşmüş, onunla sohbetler yapmıştır.

Ebü'l-Ferec (radıyallahü anh) kerâmetler sahibi idi. Dımeşk (Şam) emîri Teteş, ona çok hürmet eder, rızâsını ve duâsını alırdı. Zamanının sultanı Bağdâd'a geldiği zaman, Teteş de Bağdad'a gitmek istedi. Bunun üzerine Ebü'l-Ferec'e (radıyallahü anh) gelerek selâmetle gidip gelmesi için duâ etmesini istedi. O da duâ etti. Teteş Bağdad'a gitti geldi. Ebü'l-Ferec'in duâsının bereketlerini açıkça gördü ve duâ edildiği şekilde rahata ve ni'metlere kavuştu.

İkinci bir defa da, sultan kardeşiyle beraber Bağdad'da bulunurken Teteş'i çağırttırdı. Teteş de Ebü'l-Ferec'i (radıyallahü anh) buldu. Sultânın yanına çağrıldığını ve bundan korktuğunu anlatıp, duâsını istedi. Ebü'l-Ferec "Sen onu bir daha görmezsin ve bir daha da onunla bir araya gelmezsin" buyurdu. O sırada sultan Bağdad'da idi. Teteş yola çıkacağı zaman Ebü'l-Ferec, "Sen onu göremiyeceksin" buyurdu. Teteş, Hîte'ye varınca, Bağdad'da sultânın vefât ettiği haberini aldı. Bağdad'a gitmekten vazgeçip, tekrar Dımeşk'a döndü.

Devlet adamlarından ba'zıları, doğru sözlülüğü ve hakîkati beyânı sebebiyle Ebü'l-Ferec'e (radıyallahü anh) düşmanlık ediyor, eziyet veriyorlardı. Ebü'l-Ferec de bunların işini Allahü teâlâya havale edip, duâ etti. Sonunda da şöyle buyurdu: "Onlara bir şey attım (duâ ettim), fakat isâbet etmedi." Bir gece, dostlarıyle otururken "Falan kimseye isâbet etti ve helak oldu" buyurdu. On gün sonra, söylediği zâtın vefât haberi geldi ki, Ebü'l-Ferec'in (radıyallahü anh) haber verdiği geceydi.

Ebü'l-Ferec (radıyallahü anh), birgün va'z ederken, o kadar güzel konuşuyordu ki, orada bulunanlardan biri aşka geldi, bir nâra attı ve oracıkta vefât etti. Buna herkes şâhid oldu. Ebü'l-Ferec'in üstünlüğü ve va'z etmekteki ilim ve ma'rifeti her yere yayıldı. Kendisine muhalif olanlar, "Nasıl bir iş yapalım ki, bizim de meclisimizde bir kimse ölsün. Şimdiye kadar hiç kimse bizim meclisimizde aşka gelip ölmedi" dediler. Garip bir adam buldular, ona on dirhem para verip, "Sen meclisimizde bulun. Meclis tamam olduğu zaman büyük bir nâra at, sonra hiç konuşma ve hareket etme. Biz seni öldü deriz. Sonra seni bir eve götürürüz, geceleyin de sen bu şehirden çıkar başka bir yere gidersin" dediler. Aynı konuştukları gibi yaptılar. O kimse müthiş bir nâra attı. Onlar da "Öldü" dediler ve bir eve taşıdılar. O eve, bir zât geldi. Bu ölü numarası yapan kimsenin sağına-soluna dokundu ve canını acıttı. Hîlekâr kimse, canı yanınca acıyla bağırdı. "Aaaa! Yaşıyor, yaşıyor!" diye bağırıştılar. Orada bulunanları bir gülme aldı ve böylece hileleri anlaşıldı.

Nâsıh, şeyh Muvaffakaddîn el-Makdisî'nin şu sözlerini nakletti: Biz hepimiz, Ebü'l-Ferec'in (radıyallahü anh) bereketlerine kavuştuk: Ebü'l-Ferec, Kudüs'den Bağdad'a teşrîf ettiği zaman, onun geldiğini haber alan müslümanlar, onu akın akın gelip ziyâret ettiler. O zaman dedem Kudâme, kardeşine "Gel bu zâtı ziyârete gidelim. İnşâallah bu zât bize duâ buyurur da kurtuluruz" dedi. Ebü'l-Ferec'i ziyârete gittiler. Evvelâ söze Kudâme başlayıp; "Efendim! Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmin hıfzını bana kolaylaştırması için duâ buyurmanızı rica ediyorum" dedi. Ebü'l-Ferec de ona duâ buyurdu. Kardeşi bir şey istemedi ve eski hâli üzerinde kaldı. Kudâme ise, Kur'ân-ı kerîmi kolayca ezberledi ve Ebü'l-Ferec hazretlerinin duâsı bereketiyle büyük hayırlara kavuştu."

Birçok kıymetli eserler yazmıştır. Onlardan ba'zıları şunlardır:

1-El-Cevâhirü fî tefsîr-ül-Kur'ân: Otuz cildlik tefsîr kitabıdır. Kızı Ümmü Zeynüddîn, bu tefsîr kitabını ezberlemiştir. 2-El-Müntehâb, 3-El-İzâh-ül-mebhec (Hanbelî fıkhına dâirdir.) 4-El-Burhân fî usûliddîn 5-Muhtasar fil-hudûd 6-Et-Tebsîrâtü fî usûliddîn 7-Mesâil-ül-imtihân.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 248

2) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-2, sh. 68

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1 sh. 360

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1199

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 378

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 212

ABDÜLVEHHÂB BİN ALİ ES-SA'LEBÎ

Bağdad'da yetişen Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup, adı Abdülvehhâb bin Ali bin Nasr bin Ahmed bin Hüseyn bin Hârûn bin Mâlik el-Bağdâdî'dir. İbn-i Tavk adıyla meşhûr olmuştur. 362 (m. 973) senesi Şevval ayının Perşembe günü Bağdad'da doğdu, ömrünün büyük bir kısmını Bağdad'da geçirdi. Vefâtına yakın Mısır'a gitti. 422 (m. 1031) senesi Safer ayının ondördüncü Pazartesi gecesi, Mısır'da vefât etti. Küçük Karâfe kabristanındaki İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabr-i şerîflerinin yakınına defnedildi.

İbn-i Tavk hazretleri Ömer bin Senbek, Ebû Abdullah el-Askerî, Ebû Hafs bin Şahin'den hadîs ilmini, Ali bin el-Kassâr el-İbn-ül-Celâb'dan fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Bekr el-Ebherî'yle görüştü.

İbn-i Tavk hazretleri için, İslâm âlimlerinden Ebû İshâk eş-Şirâzî; "Abdülvehhâb bin Ali; fıkıh âlimi, edîb, şâir bir zât olup, çeşitli ilimlerde çok kitap tasnif etti." İbn-i Hatîb; "İbn-i Tavk, Mâlikî mezhebi âlimlerinin en fakîhidir. İbn-üs-Semmak'dan hadîs-i şerîf dinledi. O, sika (güvenilir) bir zâttır." İbnü Bisâm, Zâhire kitabında; "O, büyük bir fıkıh âlimidir." İbn-i Hallikân ise, "O, Mısır'a dönünce mâlî durumu düzeldi. Daha sonra hastalandı. Hasta yatağında bir taraftan diğer tarafına dönerken diliyle "Lâ ilahe illallah, biz yaşarken öldük" diyordu" demişdir.

İbn-i Tavk, Deynûr, Bâzerâya ve Bâzerâya kadılıklarında bulundu. Vefâtına kadar kadılık yaptı. Keskin zekâlı sika (sağlam, güvenilir) bir zât olup, zamanın Mâlikî mezhebi fıkıh âlimleri arasında en meşhûru idi. Mısır'a gittiğinde, orada birçok talebeye ilim ve edep öğretti.

> İbn-i Tavk'ın Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "İyi bir abdest alıp, mescidlerden birine cemâatle namaz kılmak için gidenin, Allahü teâlâ, her adımına bir sevâb yazar ve her adımında amel defterinden bir günah siler ve Cennette onu bir derece yükseltir" buyurdu.

İbn-i Tavk hazretlerinin yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: 1. Et-Telkîn fil furû', 2. El-Cevhere fil mezâhibil aşera, 3. Şerh-ül-müdevvene, 4. Uyûn-ül-mesâil, 5. Kitâb-ül-edilleti fî mesâilil hılâf, 6. El-Meûne fî şerh-ir-risâleti, 7. En-Nusretü li mezhebi İmâm-ı dâr-ül-hicreti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 226

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 219

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 223

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 637

5) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 159

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 32

7) Târih-i Bağdâd cild-1 sh. 31

ABDÜLVEHHÂB BİN İBRÂHİM

Fıkıh âlimi ve velî bir zât, Künyesi Ebü'l-Hattâb Adenî'dir. 420 (m. 1029) senesinde vefât etti. Fazilet sahibi bir zât olup, sâlih rü'yâlar görmekle meşhûrdur. Kendisi şöyle anlatmıştır: "Bir defasında Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Bir evde yüksek bir yerde oturuyordu. İçeriye girdim, huzûruna yaklaşıp, "Yâ Resûlallah, şu gömleğimi giyer misiniz? Bu gömleği bana kefen yapmaları için vasıyyet edeceğim. Umarım ki Allahü teâlâ, sizin giymeniz bereketiyle beni Cehennem ateşinden korur" dedim. O sırada gömleğimi Resûlullahın üzerinde gördüm. Oradan başka bir yere geçtiler. Bu sefer gömleğimi soyunmuş idi. Mübârek sırtı görünüyordu. Yaklaşıp, sarılarak öptüm. Resûlullah da (aleyhisselâm) beni öptü. Ağzıma mübârek ağazının suyundan koymasını istedim, İhsân etti. "Yâ Resûlallah! Cennet-i a'lâda beraber olmamız için duâ ediniz" dedim. Beni göğsüne bastırarak kucakladı ve duâ etti. Ben de ona sarıldım. Resûlullah (aleyhisselâm), sonra başka bir tarafa geçti. Ben de gidip huzûruna oturdum. Bana yanında bulunan birini göstererek, ona bir şeyler vermemi söyledi. Üzerimde bulunan parayı çıkarıp "Yâ Resûlallah, iki dinar ve yirmi dirhemden başka bir şeyim yok" dedim. O paraları gösterdiği kimseye verdim ve uyandım."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 133

ABDÜLVEHHÂB BİN MUHAMMED FÂRİSÎ

Tefsîr ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi Abdülvehhâb bin Muhammed bin Abdülvehhâb bin Muhammed bin Abdülvâhid bin Muhammed'dir. Babasının vefât ettiği sene olan 414 (m. 1023) yılında Şirâz'da doğdu. Fars (İran) şehirlerinden Şirâz'da doğduğu için Fârisî ve Şirâzî nisbet edildi. Birara kuru meyva ticâreti ile uğraştığı için Fâmî denildi. 500 (m. 1107) yılında Şirâz'da vefât etti.

Babasının âlim olması ve aile çevresinde ilimle uğraşan kimselerin çokluğu, Ebû Muhammed Fâmî'yi küçük yaşta ilim öğrenmeye teşvik etti. İlk önce, memleketi olan Şirâz'da ilim tahsiline başladı. Ehil kimselerden temel din bilgilerini öğrenip, âlet (yardımcı) ilimlerine vâkıf olduktan sonra; arabî ilimlerin, fıkıh ve tefsîr bilgilerinin mütehassıslarından ders almaya başladı! Hâfız Ebû Bekr bin Ahmed bin Hasen bin Leys Şirâzî, Muhammed bin Ahmed bin Abdek Cibâlî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Pekçok hadîs-i şerîf ezberledi. Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerini en iyi bilen âlimlerden oldu. Selçuklu veziri ve Nizamiye medreseleri kurucusu olan Nizâmülmülk'ün da'veti üzerine Bağdad'a gitti. Bağdad Nizamiye Medresesi'nde "Udde" kitabının yazan Hüseyn Taberî ile münavebeli (değişmeli) olarak ders okuttu. Kasr Câmii'nde hadîs-i şerîf dersleri verdi. Daha sonra vazîfesinden ayrılarak Şirâz'a gitti. İnsanlara ilim öğretmekle, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ile (Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmekle; meşgûl oldu. "Târih-i İsfehan" kitabının sahibi İbn-i Mende ve İbn-i Sem'ânî, onun fıkıh ilmindeki üstünlüğünü, ilminin yüksekliğini, ibâdet ve tâattaki gayretini anlattılar. Vaktini lim öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirirdi. Haram ve şüphelilerden şiddetle kaçar, mübahların birçoğunu terkederdi.

Pekçok talebe yetiştirdi. Abdülvehhâb Enmâtî ve Ebü'l-Fadl bin Nâsr gibi âlimler, kendisinden ilim öğrendiler.

Hocalarından öğrendiklerini açıklayarak talebelerine anlatan Abdülvehhâb Fârisî, birçok kitap yazdı. Bunlardan "Tefsîr-ül-Kur'ân"da, âyet-i kerîmelerde geçen kelimeleri, eski Arab şiirinden beyitlerle açıkladı. Bu açıklamalarında yüzbinden fazla beyit yazdı. Aralarında Şafiî fıkıh âlimlerini ihtivâ eden "Târih-ül-fukahâ" ve "Kitâb-ül-ehad" adlı kitaplarının da bulunduğu, yetmiş kadar eser yazdığı bildirilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 229

2) Tabakât-ı Fukahâ (Esnevî) cild-2, sh. 273

3) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 90

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 168

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 413

ABDÜRRAHÎM ET-TEMÎMÎ

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdürrahîm bin Ahmed bin Nasr et-Temîmî el-Buhârî olup, Künyesi Ebû Zekeriyyâ'dır. Hadîs ilminde hafız olup, yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi, râvilerinin hâl tercemeleri ile birlikte ezbere bilen hadîs âlimi idi. 382 (m. 992) senesi Rebî'ul-evvel ayında Buhârâ'da doğdu. 461 (m. 1068)'de Havra'da vefât etti. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. İlim öğrenmek için yaptığı seyahatler meşhûrdur. Seyahatlerinde; Buhârâ, Horasan, Dımeşk, Mısır, Bağdad, Irak, Yemen, Afrika, Endülüs ve başka yerlere gitti. Bu yerlerde, Ebû Abdullah el-Halîmî, Abdülganî bin Saîd el-Ezdî, Ebû Ömer bin Mehdî ve başka birçok büyük âlimlerle görüşüp onlardan ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed er-Râzî, Müşerref bin Ali et-Temmâr ve başka birçok zâtlar ilim öğrendiler.

Ebû Zekeriyyâ et-Temîmî hazretleri ömrünü ilim öğrenmek, hadîs-i şerîf dinlemek için vakfetmişti. Hâfız Silefî diyor ki, "Ebû Zekeriyyâ (radıyallahü anh) hadîs âlimlerinin meşhûrlarından ve önde gelenlerindendir."

İbn-i Nâsiriddîn diyor ki, "Ebû Zekeriyyâ (radıyallahü anh) büyük hadîs âlimlerinden, sika (güvenilir), meşhûr bir zât olup, ömrü, ilim öğrenmekle ve bu uğurda seyahatle geçmiş yüksek bir zât idi".

Ebû Zekeriyyâ hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte "Harb, hileden ibârettir" buyuruldu.

Ebû Zekeriyyâ et-Temîmî hazretlerinin, Risâlet-ür-rıhle ve Esbâbihâ, Kavli lâilâhe illallah ve Sevâbihâ isimli eserleri vardır.

1) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 2, 3

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1157

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 309

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 202

5) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1 sh. 559

ABDURRAHMÂN BİN AHMED (Abdurrahmân-ı Zâz)

Şâfii mezhebi âlimlerinden. Büyük fıkıh âlimidir. İsmi, Abdurrahmân bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdurrahmân bin Zâz bin Muhammed bin Abdurrahmân İbni Ahmed bin Zâz bin Hamîd bin Ebî Abdullah es-Serahsî et-Tebrîzî'dir. Künyesi Ebü'l-Ferec olup, "Zâz" diye meşhûr olmuştur. 432 (m. 1040) senesinde İran'ın Tebrîz vilâyetine bağlı Serahs kasabasında doğdu. Sonra Merv şehrine yerleşti. Birçok âlimden hadîs ve fıkıh ilmini öğrendi. Kâdı Hüseyn'in en önde gelen talebelerindendi. Şafiî mezhebinde büyük bir âlim olarak yetişti. Çeşitli memleketlerden birçok kimseler gelip kendisinden ilim aldılar. Çok talebe yetiştirdi. 494 (m. 1101) senesinin Rebî-ül-âhır ayında vefât etti.

Merv şehrine gelip yerleştikten sonra, Kâdı Hüseyn'den fıkıh ilmini öğrendi. Merv'deki Şafiî âlimlerinin en üstünü oldu. Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî, Hasen bin Ali el-Mutavvi'î, Ebü'l-Muzaffer Muhammed bin Ahmed et-Temîmî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. Kendisinden de; Ebû Tâhir es-Sincî, Ömer bin Ebî Muti', Ahmed bin Muhammed bin İsmâil en-Nişâbûrî ve daha başkaları hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İmamlık derecesine yükselen âlimlerden birisiydi. Zühd ve vera' sahibiydi. Az yer ve az içerdi. Haramlardan ve şüphelilerden sakınması çoktu. Kendisinden ilim öğrenmek için, çeşitli memleketlerden çok talebe geldi. Böylece onun ismi ve ilmi, güneşin ışıklarının her yere yayılması gibi birçok şehirlerde yayıldı.

Ebû Sa'd es-Sem'anî diyor ki, "O, İslâm âlimlerinin en büyüklerinden birisi idi. Çeşitli yerlerde onun ismi darb-ı mesel oldu. Çünkü o, Şafiî mezhebini ve onun imamına âit en ince

bilgileri ezbere biliyordu. “İmlâ” ismini verdiği eseri, her yere yayıldı. Her taraftan kendisine büyük âlimler ve fakîhler gelip ilim tahsil ettiler. Bu husûsta kendisine çok i’timâd ediyorlardı. Onun ilmi çok geniş olup, kendisine yetişen olmadı. Fetvâları o kadar kuvvetli idi ki, aksini bildiren çıkmadı. Faziletinin ve ilminin çokluğu ile beraber, dinine çok bağlı, vera’ sahibi olan bir zât idi. Yiyip içmede ve giyinmede çok ihtiyâtlı hareket eder, haram ve şüpheli olmasından çok sakınırdı.

Hanımı Hurre binti Abdurrahmân anlatıyor. “Kocam pirinç yemezdi. Çünkü pirinç, ekildiği zaman suya ihtiyâcı çok olurdu. Pirinç ekenlerin, bu ihtiyâçlarını karşılayabilmek için ister istemez başkalarına haksızlık yapmış olabileceklerini düşünüyordu.”

Yine hanımı anlatıyor Evimizdeki bütün giyecek eşyaları çalınmıştı. Hattâ üzerinde namaz kıldığım yaygım, (seccadem) dahi alınmıştı. Kocam İmâm-ı Abdurrahmân’ın giydiği takkesi, evin ortasındaki bir ipin üzerinde bulunduğu halde alınmamıştı. Hırsız, beş ay sonra bulunup yakalandı. Çalınmış şeylerin çoğunu bize geri verdi. Ancak çok azını getirmedi. Kocam hırsıza: “Niçin takkemi almadın?” diye sordu. Hırsız da, “Ey Şeyh! Bu takkeyi o gece birkaç defa aldım. Ona yaklaştığım her defasında, ondan bir ateş parlıyordu. Hattâ nerede ise beni yakacaktı. Ben de, onu ipin üzerinde bıraktım ve evden çıktım” diye cevap verdi.

Başlıca eserleri şunlardır.

1. Kitâb-ül-emâlî (veya imlâ): Şafiî mezhebinde kıymetli bir fıkıh kitabıdır.

2. Et-Ta’lîka

Esnevî, “Mühimmat” ismindeki eserinde diyor ki, “Râfi’nin nakillerinin çoğu, İmâm-ı Gazâlî’nin sözleri dışında, altı kitaptan olurdu. Bunlar Tehzib, Nihâye, Tetimme, Şâmil, Tecrid-i. İbn-i Kec ve Ebü’l-Ferec’in Emâlî’sidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 121
2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 101
3) Tehzîb-ül-esmâ vel-lüga cild-2, sh. 263
4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 400

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED ED-DÂVÛDÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Muzaffer bin Muhammed bin Dâvûd bin Ahmed bin Muâz bin Sehl bin Hakem bin Şîrâz’dır. Künyesi, Ebûl-Hasen bin Ebî Talha ed-Dâvûdî idi. “Cemâl-ül-İslâm=İslâmiyetin yüz akı” ve “Şeyh-i Horasan” lakâbları ile meşhûr oldu. 374 (m. 984) senesi Raht-ül-evvel ayında doğdu. İlim ve faztlet sâhibi bir zât olup dînî gayreti çoktu. Fıkıh ve hadîs ilmini birçok âlimden öğrendi. İmâmı Serahsî’den Sahîh-i Buhârî’yi okuyup rivâyet etti. 467 (m. 1075) senesi Şevval ayında vefât etti.

Hadîs ilmini, Ebû Muhammed bin Hamaveyh’ten aldı. Ondan çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bu zâttan en son hadîs-i şerîf alan kimse, Abdurrahmân-ı Dâvûdî oldu. Bağdad’a gelip, fıkıh ilmini Kaffâl-i Mervezî’den, Ebû Tayyib es-Sulûkî’den ve Ebû Hâmid-i İsferâyînî’den öğrendi. Ebû Ali ed-Dekkâk’ın ve Ebû Abdurrahmân es-Sülemî’nin sohbetlerinde bulundu. Onlardan çok istifâde etti. Bir ara Bağdad’a geldi Sonra Bûşenc’e yerleşti. İnsanlara ders verdi. Va’z ve nasîhatta bulundu. Herkesin dini suâllerine fetvâ verirdi. Ölünceye kadar bu hizmetlerine devam etti. Bu arada birçok eserler yazdı. Horasan âlimlerinin gözdesi oldu. 40 sene bu şehirde kaldı ve hiç et yemedi. Çünkü, o şehrin’halkından ba’zısı, hırsızlık yapıp, hayvanları kesip satıyorlardı. Bunun için, hep balık yiyordu. Birgün kendisine anlatıldı ki; ba’zı emirler nehrin kenarına gelip, burada avlanan balıkları yiyorlar ve fazlasını da nehire atıyorlardı. Bundan sonra balık da yemedi.

Şafiî mezhebinde büyük bir âlim olan Abdurrahmân-ı Dâvûdî, mezhebin fıkhî mes’elelerini bilmekte, hılâf ve edebiyat ilimlerinde ve hadîs ilminde âli isnad’i tercih etmede âlimlerin üstadı sayılıyordu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 192

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 327

3) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 295

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 112

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED EL-İDRİS

Hadîs âlimi ve tarihçi. İsmi Abdurrahmân bin Muhammed bin Muhammed bin Abdullah bin İdrîs bin Hasen bin Mettûye el-İsterâbâdî'dir. Künyesi, Ebû Sa'd olup, İdrîsî lakabıyla meşhûr olmuştur. İlim öğrenmek için, ilk olarak Bağdad ve başka şehirlere seyahatlerde bulunmuş, nihâyet Semerkand'da yerleşmiş ve çeşitli konularda kitap telif etmiştir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 405 (m. 1015) senesinde Zilhicce ayının sonlarına doğru Semerkand'da vefât etmiştir.

Ebû Sa'd el-İdrîsî (radıyallahü anh) seyahat ettiği şehirlerde; Ebû Abbâs Esâm en-Nişâbûrî, Ebû Nuaym Muhammed bin Hasen el-Esterâbâdî, Ebû Sehl Hârûn İbni Ahmed, Ebû Ahmed bin Adîy ve daha başkalarından ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de; Ebû Ali eş-Şâşâ, Ebû Abdullah el-Habâdî, Ebû Mes'ûd Ahmed bin Muhammed el-Beclî, Ebû Saîd Muhammed bin Abdurrahmân el-Kencirûdî, Ahmed bin Muhammed el-Atîkî, Ali bin Muhsin et-Tenûhî, Kâdı Ebü'l-Alâ el-Vâsıtî, Ebû Kâsım ez-Zührî, Muhammed bin Ömer bin Sebnek ve daha başka zâtlar ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Ebû Sa'd el-İdrîsî (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf ve târih ilimlerini öğrenmek için çok gayret göstermiş ve bu husûsta karşılaştığı her türlü zorluğa göğüs germiştir. Az yer, az uyurdu. Yüzbin hadîs-i şerîfi ezberleyip, hadîs ilminde Hâfız derecesine yükselmiş, sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olmuştur. Hatîb el-Bağdâdî, Ezherî, İbni Nasr ve pekçok âlim onun hadîs ilminde sika, Hâfız, anlayışı yüksek, Hâfızası kuvvetli bir âlim olduğunu bildirdiler.

Ezherî şöyle anlatır: "Ebû Sa'd el-İdrîsî'yi gördüm. Semerkand târihi hakkında yazmış olduğu kitabını Ebû Hasen ed-Dâre Kutnî'ye götürüyordu. Dâre Kutnî, bu kitabı inceledikten sonra; "Bu kitap tekkelimeyle güzel" buyurdu. İbn-i Nasr onun için: "O, Semerkandlı hadîs âlimlerindendir. Ayrıca beldesinin târihini en iyi bilen ve onu yazandır. Hadîs ilminde Hâfız, sağlam, diğer ilimlerde mahir ve çeşitli ilimlerde kitab telif eden bir âlimdir" diye bildirdi.

Ebû Sa'd el-İdrîsî'nin (radıyallahü anh) yazmış olduğu kıymetli eserlerinden ba'zıları şunlardır:

1. Târih-i Semerkandî: Bu kitabını Ebû Hasen Dâre Kutnî hayatta iken yazmıştır. 2. Târihi Esterâbâdî 3. Terâcim-üş-şüyûh alel ebvâb.

> Onun rivâyet etmiş olduğu bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyuruyor: "Bir kimse, bir ağaç diker de, o ağaç yetişirse, ağacı diken kimseye, gece namaz kılıp, gündüz oruç tutan kimsenin ve zamanında Allah yolunda savaşıp gâzî olanın ecri gibi karşılık verilir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1062

2) Târih-i Bağdad cild-10, sh. 302, 303

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 175

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 515

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 188

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED (İbn-i Mende)

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Kâsım el-İsfehânî'dir. 383 (m. 993) senesinde doğdu. 470 (m. 1077)'de vefât etti. Hadîs ilminde Hâfız derecesinde olup, ayrıca târih ilminde de âlimdi. İlim öğrenmek için çok yer gezdi. Hicaz'a Bağdad'a, Hemedan'a, Horasan'a gitti. Zamanının meşhûr âlimlerinden, bilhassa babasından ve İbrâhim bin Harşebe'den, ilim öğrendi. Ca'fer Ebherî'den ve tabakasından, Nişâbûr'da Esâm'ın eshâbından, Mekke'de İbn-i Cehdam'dan ve diğer âlimlerden ilim öğrendi. İsfehan'da zamanının en meşhûr Ehli sünnet âlimi idi. İlimde, vera'da, zühdde yüksek ve kıymetli bir âlim idi. Kendisine tâbi olan sevenleri ve talebeleri çok idi. Sa'd bin Muhammed Sencânî şöyle demiştir: "Allahü teâlâ, İslâmın korunmasında iki zâtı sebeb kıldı. Biri Abdurrahmân bin Mende, biri de Abdullah Ensârî'dir." Bid'atlerden şiddetle sakınır, bid'at ehlini asla sevmezdi. Emr-i ma'rûf (iyilikleri

yaptırma) ve nehy-i münker (kötülüklerden sakındırma) husûsunda pek gayretli olup, çok hizmet etmiş, kınayanların kınamasına aldırmamıştır.

Yazdığı eserlerden en meşhûrları şunlardır: El-Mustahrec min kütüb-ün-nâs fil-hadîs, Târihi İsfehan, er-Reddü alel-Cehmiyye, Sıyâmu yevm-üş-şek, Hurmet-üd-dîn.

Hasen bin Muhammed Rızâ el-Alevî şöyle anlatmıştır: Dayım Ebû Tâlib Tabataba’dan işittim, şöyle dedi: “Bir toplulukta Abdurrahmân bin Mende’den bahsedilmişti. Ben kendisini tanımıyordum. Hakkında uygun olmayan sözler söyledim. Cerdâbâkan’a gitmiştim. Orada birgün uyurken, rü’yâmda Hazreti Ömer’i gördüm. Yanında bir zât vardı. Onun elinden tutmuştu, Elinden tuttuğu zâtın üzerinde, mavi renkli bir cübbe ve gözünde de bir ben vardı. Selâm verdim. Selâmımı almadı. Bana, elinden tuttuğu zâtı göstererek dedi. ki, niçin bu zâtın ismini işitince ona dil uzattın? Rü’yâmda bana deniliyordu ki, bu zât Hazreti Ömer, yanındaki de İbn-i Mende’dir. Bundan sonra uykudan uyandım. İsfehan’a dönünce İbn-i Mende’nin huzûruna gittim. Daha önce kendisini hiç görmemiştim. O da beni tanımıyordu. Huzûruna girince, aynen rü’yâda gördüğüm gibi idi. Selâm verdim ve aleykesselâm ey Ebâ Tâlib dedi. Sonra da, ben daha hiç birşey söylemeden, hakkımızı helâl edebiliriz, buyurdu. Ben de, bana hakkınızı helâl ediniz, dedim. Senin buraya gelmene sebep olan şeydan dolayı hakkımı helâl ettim, buyurdu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 171

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 242

3) Fevât-ul-vefeyât cild-2, sh. 288

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 118

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1165

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 337

7) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1 sh. 517

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED SERAHSÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Bekr Serahsî’dir. 439 (m. 1047) senesinde vefât etti. Kâdı’l-kudât Ebû Abdullah Dâmigânî’nin talebeleri tabakasındandır. Fıkıh ilmini, Ebü’l-Hasen Kudûrî’den öğrendi. Sonra Horasan memleketlerine gitti. Ebü’l-Hüseyn Abdülvehhab bin Mensûr bin Müşterî tarafından Basra kadılığına ta’yin edildi, İbn-i Müşteri, ilim ehlini koruyan, çok yardımda bulunan, şâfiî mezhebinden bir zât idi. Serahsî Basra’ya vardığında, Ebü’l-Ferec bin Fesâbuhs vezir idi. Züs-Se’âdet lakâbıyla tanınmış olup, faziletli ve edîb bir zât idi. Serahsî, Basra’ya kadı olarak gönderilince, ilk gün henüz onu tam tanıyamamıştı. İlimdeki derecesini görmediği için, onu oraya ta’yin eden İbn-i Müşterî’ye mektûp yazarak şöyle dedi. Keşke buraya garîb ve fakir bir zâtı göndermeseydiniz. Burada; sayılı, zengin ve âlim kimseler vardır. Bu mektûb, onu ta’yin eden İbn-i Müşteri’ye varınca, mektûbu yanındakilere gösterip, onun, ilimdeki ve dindeki üstünlüğünü vezire bildirmek, anlatmak gerekiyor dedi. Orada bulunanlar, onun anlatılmaya ve övülmeye hiç ihtiyâcı yok. Onu anlayıp i’tirâf etmeleri gecikmez. Şimdi anlayamadılarsa da, yakında onun büyüklüğünü anlayacaklar, dediler. Gerçekten ertesi gün vezirden Serahsî’nin üstünlüğünü anladıklarını ve önceki mektûplarından dolayı özür dilediklerini bildiren bir mektûp geldi. Vezir Ebü’l-Ferec, onun üstünlüğünü anlayınca, çok izzet ve ikramda bulundu. Ebü’l-Ferec âlimlere ve ilim ehline çok hürmet ve yardım eden bir zât idi. Serahsî, iki defa Basra kadılığına ta’yin edildi. İlk ta’yininden bir müddet sonra, kendi isteği ile ayrıldı. Sonradan ikinci defa bu vazîfeye ta’yin edildi. Zühd ve takvâsıyla meşhûr olup, vefât edeceği günün gecesi, yatsı namazının abdesti ile, sabaha kadar namaz kıldı. Sabah namazını da kıldıktan sonra vefât etti. Tekmilet-üt-tecrid ve Muhtasar adlı eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-Seniyye fî terâcim-il-Hânefiyye cild-2, v. 51b, 52a

2) El-Cevâhir-ül-mudıyye fî terâcimil-Hânefiyye v. 80 a, b

3) Esmâ-ül-müellifîn 1/516

4) Mu’cem-ül-müellifîn 5/174

AHMED BİN ABDÜLMELİK

Hadîs, fıkıh ve tefsîr âlimi. Künyesi Ebû Sâlih olup ismi Ahmed bin Abdülmelik bin Ali bin Ahmed bin Abdüssamed bin Bekr'dir. El-Müezzin diye tanınır. Beyhekiyye Medresesi minaresinde senelerce ezan okuduğu için bu ismi aldı. Aslen Nişâbûrlu olan Ahmed bin Abdülmelik, 388 (m. 998) yılında doğdu. Kendi memleketi başta olmak üzere; Cürcân, Rey, Irak, Hicaz ve Şam'da tahsil gördü. Zamanının tanınmış hadîs âlimlerinden olan Ahmed bin Abdülmelik, 470 (m. 1078) yılında vefât etti.

Ahmed bin Abdülmelik; Ebû Nuaym Abdülmelik bin Hasen el-İsferâyinî, Ebü'l-Hasen el-Alevî, Ebû Ya'lâ el-Muhellebî, Ebû Tâhir bin Makmeş, Hâkim Ebû Abdullah, Abdullah bin Yûsuf el-İsfehânî, el-Asamm'ın birçok arkadaşından; Cürcân'da Hamza bin Yûsuf es-Sehmî'den; Bağdad'da Ebü'l-Kâsım bin Bişrân'dan; Şam'da el-Müsedded el-Emlûkî'den; İsfehan'da Ebû Nuaym el-Hâfız'dan; Menbec'de, Hasen ibn-ül-Eş'as'dan ve Mekke'de Ebû Zer el-Herevî'den hadîs-i şerîf dinledi ve ilim öğrendi. Ebû Ali ed-Dekkâk ve Ahmed bin Nasret Tâlikânî ile sohbette bulundu.

Ahmed bin Abdülmelik'in kendisinden ise; oğlu İsmâil, Ebü'l-Kâsım eş-Şehâmî, kardeşi Abdülkerîm bin Hasen Bistâmî, Ebû Abdullah el-Ferâvî, Abdülmun'im İbn-ül-Kuşeyrî, Ebü'l-Es'ad Abdurrahmân bin Abdülvâhid ve ba'zı âlimler ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ahmed bin Abdülmelik hazretleri hakkında, Abdülgâfir bin İsmâil; "Ebû Sâlih el-Müezzin, muhaddis, tasavvufcu, Kur'ân-ı kerîm ezberlemede ve hadîsleri toplamada benzeri çok az görülen âlimlerden hadîs-i şerîf işitmiş bir âlimdir. Ben ondan, Ebû Nuaym'ın Hilye adlı eserinin tamamını, Taberânî'nin Mu'cem'ini, Tayâlisî'nin Müsned'ini işittim." El-Hatîb; "Ebû Sâlih benden yazdı, ben de ondan yazdım. O sikadır." Zâhir eş-Şehâmî; "Ebû Sâlih, 1000'e yakın hocasından 1000 hadîs tahric etti." Ebû Bekr Muhammed bin Yahyâ el-Müzekkî, "Ebû Sâlih hayatta iken, hiçbir kimse hadîste yalan söyleyemezdi" ve Ebû Muzaffer, "Ona hürmet göstermek gerekir. Zîrâ o, zamanımızın bir tanesi, yıldızıdır" demektedir. Ebû Sa'd es-Semânî şöyle anlatmaktadır "O; sûfi, hafız, iyi hadîs toplayıcısı, uzun müddet ibâdet eden, geceleri va'z edip, Beyhekiyye Medresesi'nde hocalık yapan, vakfedilmiş kitapları ve hadîs cüzlerini koruyan, tüccârlardan ve ileri gelen kimselerin sadakalarını alıp, müstehak fakirlere dağıtan, Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Ba'zı sâlih kişiler, onu Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ile gördüler. Rü'yâlarında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ahmed bin Abdülmelik'in elini tutup, "Allahü teâlâ, benim sebebimle sana çok mükâfat versin. Sen benim hakkımı ne güzel îfâ ettin. Ne güzel benim sünnetimi yaydın" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-udebâ cild-3, sh. 224

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 11, 62

3) Nücûm-üz-zâhire cild-5, sh. 106

4) El-Muntazam cild-8, sh. 314

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 118

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 335

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 303

AHMED BİN ABDÜLMELİK MEKVÎ

Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ömer olup ismi Ahmed bin Abdülmelik bin Hâşim'dir. 334 (m. 936) yılında Endülüs'te İşbil şehrinde doğdu. Emevîlerin azâdlı kölelerindendi. Doğum yerinden dolayı İşbilî nisbet edildi. İbn-ül-mekvî diye tanındı. 401 (m. 1010) yılında Kurtuba'da vefât etti.

Zamanında hem Endülüs Emevî Devleti'nin, hem de bir ilim merkezi olan Kurtuba ve Endülüs'teki âlimlerden ilim öğrendi. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerini çok iyi öğrenip ezberledi. Zamanının en büyük fâkihlerinden oldu. Hocası Ebû İbrâhim'in memleketi olan Endülüs'te, Mâlikî mezhebi mensûplarının reîsi oldu. Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah Kureşî Utbî ile birlikte, Mâlikî mezhebi hükümlerini bir kitap hâlinde topladı, "İstiâb" adını verdikleri bu kıymetli eseri, Endülüs Emevî halifesine takdim ettiler. O sırada elli yıl boyunca memleketi

tam bir adâletle idâre ve meşhûr Ez-Zehrâ Sarayı’na inşâ etmiş olan halife Üçüncü Abdurrahmân vefât etmiş, yerine oğlu Hakem geçmişti. Halife Hakem, kendisine takdim edilen “İstiâb” kitabını çok beğenip, Ebû Ömer İbni Mekvî ve arkadaşına birçok hediyeler verdi. Halkın onlardan daha çok istifâde edebilmesi için, kurduğu mecliste onları öne geçirdi. Ebû Ömer bin Mekvî, İbn-i Hazm ve talebelerinin sapık fikirlerine çok güzel cevaplar verdi. İnsanlar, onun ilminden istifâde edip nasihatlerini dinlediler. Endülüs’e çıktıktan sonra gemilerini yakan Tarık bin Ziyâd ve kahraman askerlerinin torunları, bu eşsiz âlimin sohbetine koşup, derslerine devam ettiler. Pekçok kimse kendisinden fetvâ aldı. Endülüs müslümanları, mes’elelerini kolayca halledip, dünyâ ve ahıret saadeti için çalışmaya devam ettiler. İçerden çıkan İbn-i Hazm gibi sapıkların sözlerine ve yazılarına i’tibar etmeyip, Avrupa’dan gelen küfür dolu Haçlı kuvvetlerine karşı kahramanca çarpıştılar.

Ebû Ömer Mekvî İşbilî birçok eser yazmış, bunlardan “İstiâb” adını verdiği on cildlik eseri meşhûr olmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 39

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 161

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 303

4) Mir’ât-ül-cinân cild-3, sh. 3

AHMED BİN ALİ EL-BAĞDÂDÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’l-Hattâb olup ismi Ahmed bin Ali bin Abdullah. Künyesi ile meşhûr olmuştur. Ebü’l-Hattâb, 392 (m. 1002) senesinde doğdu. 476 (m. 1083) senesi, Ramazanı şerîf ayının yirmialtıncı Salı günü vefât etti. Bâb-ı Harb denilen yere defnedildi.

Ebü’l-Hattâb, Ebü’l-Hasen el-Hammâmî ve başka âlimlerden kırâat ilmini ve diğer ilimleri öğrendi. Kendisinden ise, Ebü’l-Fadl bin Mühtedî, Hibetullah bin Müclî, Ebû Bekr bin Abdülbâkî ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ebü’l-Hattâb hazretleri, Bağdad’da Kur’ân-ı kerîmi tecvidle okumayı öğreten âlimlerin en meşhûrlarındandır. Kur’ân-ı kerîm kırâati ve âlimler ile ilgili çok eser yazan Ebü’l-Hattâb’ın, âyet-i kerîmelerin sayısı ve sünnet hakkında kasideleri vardır. Kasidesinin ba’zı kısımlarında şöyle demektedir:

“Îmânımın hakîkatini söylüyorum. Birgün bu îmân ile Allahü teâlânın huzûruna döneceğim. Allahü teâlâdan başka şanı yüce yoktur. Allahü teâlâ vardır, birdir ve hiçbir ortağı yoktur. O’nun benzeri ve eşi yoktur. Herşeyi yoktan var eden O’dur. O’nun huzûrunda eğilinir. O, doğmuş ve doğurulmuş değildir. O, her şeyi görür, O’ndan gizli hiçbir şey yoktur. Ancak O’nun dilediği olur. O, işitir.

Kur’ân-ı kerîm nazm-ı ilâhidir, kelimeleri arabîdir. Bu kelimeleri yanyana dizen Allahü teâlâdır. Bu kelimeler, insan dizisi değildir. Bu arabî kelimeler âyetler hâlinde gelmiştir. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmi, harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur. Bu harf ve kelimelerin ma’nâsı, kelâm-ı ilâhiyi taşımaktadır. Kelâmı ilâhiyi gösteren ma’nâlar da Kur’ân’dır. Bu kelâm-ı ilâhi olan Kur’ân, mahlûk değildir. Allahü teâlânın başka sıfatları gibi, ezelî ve ebedîdir.

Bana mezhebimi sorarsanız, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin bildirdiği hak mezheb üzereyim. Hayatta olduğum müddetçe de ona uyacağım. Rü’yâmda onu Cennet bahçelerinde, yüksek ve parlak makamlarda gördüm. Her yer pırıl pırıl parlıyordu. Etrâfında Cennet hûrî ve gılmanları hizmet ediyorlardı. Birisine sordum: “Gördüğüm bu makam ve dereceler kimin içindir?” Bana “Sen bilmiyor musun?” deyince, “Nereden bileyim, sen bana öğret” dedim. Daha sonra bu makam ve derecelerin, Ahmed bin Hanbel hazretleri için olduğunu öğrendim. İştiyâk ve arzu ile kendisine yaklaştım. Beni gördü. Başında bir taç vardı. Oturmamı işâret buyurdu. Huzûrunda oturmaktan haya ettim. Ona, “Ey insanların en zahidi. Size i’timâdım ve sevgim çoktur. Çözemediğim mes’eleler var, hallini buyur” dedim. Kısaca cevap buyurdu. Hayran oldum. Ona uydum. Bid’atlerden kurtuldum. Çünkü Ahmed bin Hanbel hazretlerinin, Allahü teâlânın indinde kıymet ve derecesi yüksektir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, Sh. 13

2) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 45

3) El-A'lâm cild-1 sh. 172

AHMED BİN MUHAMMED

Nişâbûr'da yetişen tefsîr ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin İsmâil es-Salebi'dir. Künyesi Ebû İshâk'dır. "Salebi" lakabı ile meşhûr oldu. Nişâbûr'da doğdu. Tefsîr, kırâat, hadîs, târih, Arab dili ve edebiyatı ilimlerinde büyük bir âlimdir. Vâ'iz idi. "Keşf ve Beyân" adında büyük bir tefsîr kitabının sahibidir. Çok hadîs-i şerîf ezberlemiştir. 427 (m. 1035) senesi Muharrem ayında, Nişâbûr'da vefât etti.

Şafiî mezhebinde büyük bir âlim olan Sa'lebi, Kur'ân-ı kerîm ilimlerinde zamanının bir tanesi idi. Peygamberlerin kıssalarını bildirmekte büyük bir İmâm, lügat ilminde hafız ve Arab edebiyatı ilimlerinde derin bir âlimdi. Bunun için lügat, târih ve edebiyat ilimlerinde zamanının İmâmı sayılmıştır. O, Ebû Tâhir Muhammed bin Huzeyme'den ve Ebû Muhammed Muhalledî'den, Ebû; Bekr bin Hâni'den, Ebû Bekr bin Mihrân el-Mukrî'den ve daha birçok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de; Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Vâkıdî ve birçok âlim ilim aldılar hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Abdülgâfir bin İsmâil el-Fârisî, "Siyâk-ı Târih-i Nişabûr" adındaki eserinde, Sa'lebî'yi överek diyor ki, "O, ilimdeki nakilleri doğru olan ve kendisine her bakımdan güvenilen bir âlimdir. O, Ebû Tâhir bin Huzeyme'den ve İmâm Ebû Bekr bin Mihrân el-Mukrî'den hadîs alıp rivâyette bulundu. Çok hadîs-i şerîf ezberledi ve çok âlimden ilim aldı."

İbn-i Hılligan dedi ki: "O, tefsîr ilminde zamanının bir tanesi olup, zamanındaki tefsîrlerden üstün olan büyük bir tefsîr yazdı. Onun, Peygamberlerin kıssalarını anlatan "Kitâb-ül-arâis" adında kıymetli bir eseri ile bundan başka daha birçok eserleri vardır."

Başlıca eserleri şunlardır.

1. Keşf ve Beyân: Büyük tefsîr kitabıdır. Bu eserinde, Abdullah İbn-i Abbâs'ın (r.anhüm) Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimizden bildirdiği birçok âyet-i kerîmenin tefsîrini nakletmektedir. (Abdullah bin Abbâs, bir tefsîr kitabı yazmadı. Kendisi, Server-i âlemin (aleyhisselâm) kıymetli sohbetlerine devam etmiş ve Eshâb-ı Kirâm arasında, en âlimlerden biri olarak tanınmış olduğundan, hadîs-i şerîfler için olduğu gibi, ba'zı âyet-i kerîmeler için de, beyanatta bulunmuştur. Bütün tefsîr âlimleri, bu yüksek beyanâtı alarak tefsîrlerini süslemişlerdir.)

Salebî'nin tefsîri, bir va'z kitabı mahiyetinde olup, içinde ibâdetlerin faziletlerini, sevâblarını bildiren haberler çoktur. Sevâbının çok olduğu, zayıf hadîslerle de bildirilen ibâdetler yapılabilir. Salebi tefsîrinde mevdû' hadîs (Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurmadıkları hâlde, O'na izafe edilen uydurma söz) yoktur. Mevdu' hadîs ile ibâdet yapılması haramdır, belki küfür olur. İslâm âlimleri; tefsîr, fıkıh, kelâm kitaplarına asla mevdu' hadîs almamışlardır.

2. Kitâb-ül-arâis fî kasâis-il-enbiyâ: Peygamberlerin kıssalarını anlatan çok kıymetli bir eserdir.

3. Er-Rebî'ül-müzekkirîn

Ebû İshâk-ı Sa'lebî'nin tefsîrinden seçmeler:

> Salebî, Bekâra sûresi ikiyüzseksenaltıncı: "Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin musîbetler gibi bize ağır yük yükleme" meâlindeki âyetin tefsîrinde diyor ki:
>
> Eyyûb aleyhisselâma, bu uzun belâ içerisinde, sana en zor ne geldi? diye sorduklarında: "Düşmanların serzenişi (başa kakması) herşeyden daha zordur" buyurdu. Bu konuda başka tefsîrlerde yazıyor: Yûsuf aleyhisselâmı, kardeşleri kuyuya attıkları zaman, kuyunun dibinde taş vardı. Mübârek dizi o taşa geldi O kadar canı yandı ki, kardeşlerinin cefasından ve babasının ayrılığından daha zor oldu Bütün, gece, onun ağrısından inledi. Seher vakti olunca, Allahü teâlâ acısını durdurdu. Cebrâil aleyhisselâm gelip; "Ey Yûsuf! Rabbin sana selâm gönderiyor ve "Bu derin kuyunun dibinde, bu elem ve acı ile nasılsın?" diye soruyor" dedi.

Bundan sonra Cebrâil aleyhisselâm: “Ey Yûsuf! duâ et, ne arzu ediyorsan dile, Rabbin Sana verecek” dedi. Ey Cebrâil, benim için sen duâ et dedi. Cebrâil aleyhisselâm onun için duâ etti ve o da âmin dedi. Sonra, ey Cebrâil, ben duâ edeyim, sen âmin söyle dedi. Ellerini kaldırıp, duâ etti. Ve Cebrâil (aleyhisselâm) âmin dedi. Yâ Rabbî, bu seher vaktinde bana şifâ gönderdiğin gibi, dünyânın sonuna kadar, bütün hastalara, seher vaktinde şifa gönder” dedi. Allahü teâlâ, duâsını kabûl buyurdu. Bunun için, bir hasta ne kadar hasta olsa da, seher vaktinde rahatlar. Bu, Yûsuf aleyhisselâmın duâsı bereketi iledir. Allahü teâlâ, Bekâra sûresi yüzellibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, “Ey mü’minler! (İtaatkârı, asi olandan ayırd etmek için) sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsûllerden yana eksiltmekle, and **olsun** imtihan edeceğiz. Ey Habîbim! Sabredenlere (lütuf ve ihsânlarımı) müjdele!” buyurmaktadır. Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde; Salebi, imâm-ı Şafiî’den rivâyetle buyurdu ki: “Bu âyet-i kerîmedeki korku; Allah korkusu, açlık; Ramazân-ı şerîf orucu, mal noksanlığı; zekât ve sadaka vermek, can ise; hastalık, hayvan ve çocuğun ölmesidir. Sonra Bekâra sûresi yüzellialtıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; “Sabr edenler, o kimselerdir ki, kendilerine bir belâ geldiği zaman teslimiyet göstererek: Biz Allahın kuluyuz ve (öldükten sonra da) yine O’na döneceğiz derler” buyuruyor.

Salebi buyurdu ki: “Takvâ şudur ki; içinde, ya’nî kalbinde bulunan niyet ve ahlâkın hepsi öyle olmalıdır ki, bunları bir tabağa koyup, pazara götürsen, içlerinde senin yüzünü kızartacak, seni utandıracak bir şey bulunmasın.”

İhlâssız amel, ibâdet kabûl edilmez. Nitekim Resûlullah efendimiz, Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Kıyâmet günü, kendisine dünyâda mal verilmiş olan bir kimse getirilir. Kendisine, sana mal vermiştim, ne yaptın? denir. İnfâk ettim, sadaka verdim, ama niyetim, insanların beni cömert ve civanmerd sanmaları idi. Böylece gösterişte bulundum. İnsanlar benim için cömert ve ne iyi insan dediler, der. Bugün sana onların hiç birinin faydası var mı, buyurulur. Bir başkasını getirirler. Yiğit, gözüpek, birisidir. Kendisine, seni yiğit, kahraman yapmadım mı? buyurulur. Evet der. Ne yaptın? buyurulur. Harb ettim, canımı tehlikeye attım. Kanım aktı. Bununla beraber bana yiğit denmesini istedim, der. Sonra kendisine, onların demesi seni azaptan menedemez sözlerinin sana faydası olmaz buyurulur. Sonra bir başkasını getirirler. Allahü teâlâ ona ilim vermiştir. Sana verilen ilmi ne yaptın? denir, öğrendim ve başkalarına öğrettim der. Sen ilmi, bana âlim desinler diye öğrendin ve öğrettin, o ilimden sana ne fayda var? denir. Ya’nî hepinizin maksadı riya, gösteriş, desinler ve bizden iyilikle konuşsunlar idi. Dünyâda maksadlarınıza kavuştunuz. Bugün ise size faydaları olmaz. Sonra Allahü teâlânın bunları Cehennem tarafına götürün emri gelir. Azap melekleri onları Cehennem tarafına, çekerler.”

Salebi tefsîrinde, müfessirlerin şahı Abdullah bin Abbâs (r.anhümâ) Resûlullahtan (aleyhisselâm) şöyle bildirir. Buyurdu ki: “Kıyâmet günü, bir münâdî, bütün Arasattakilerin duyabileceği bir sesle seslenir ve insanlar için; ibâdet edenler neredesiniz, kalkınız, kim için amel ettiyseniz, karşılıklarını onlardan alınız. Ben ki, Allahım, ameli, dünyâ ve dünyâ ehli ile karışmış olanların amelini kabûl etmem der.”

Karz-ı hasen; Allah rızâsı için, hiçbir dünyâ karşılığı beklemeksizin, ihtiyâç Sahiplerine borç vermektir. Bekâra sûresi ikiyüzkırbeşinci “Allahü teâlâya, ihlâsla karz-ı hasen verecek kimdir? (Ya’nî, başa kakmadan muhtaç kullara kim sadaka verecek?” meâlindeki âyet-i kerîmesinin tefsîrinde Salebi diyor ki: Karz-ı hasen, helâl maldan verilen sadakadır. Ya’nî, helâl maldan infakla, Allahü teâlâya tâat eden kimdir? Bir kavil de şöyledir: Karz-ı hasen; sadaka verirken başa kakmamak ve eziyet etmemek, insanlar arasında söylememek, şunu verdim, şu kadar verdim, sen bana teşekkür bile

etmedin dememektir. Çünkü bu ezadır. Allah için verilene, Allahü teâlâ karşılığını verecektir.

Bu âyet-i kerîme, Allahü teâlâ tarafından kullarına karz vermek husûsunda teşvik ve tergîbdir (isteklendirmedir). Ebû Ümâme Bâhili (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirir “Cennet kapısının üzerinde, karzın (borç vermenin) onsekiz, sadakanın on sevâbı vardır diye **yazılı** olduğunu gördüm. Cebrâil aleyhisselâma, borç vermenin sevâbının niçin daha çok olduğunu sordum. Cebrâil aleyhisselâm, borcu, muhtaç olmayan istemez, fakat sadaka çoğu zaman ehli olmayana verilir, dedi.” İbn-i Abbâs ve Ebû Hüreyre (r.anhüm), bildirdiler. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Müslüman kardeşine borç verenin, verdiği borcun her dirhemine, gümüşüne karşılık, amel defterine Uhud, Seb’în ve Tûr-i Sina dağları ağırlığınca sevâb yazılır.” Ebû Dahdâh’ın kıssasını, Ebû Ümâme Bâhilî ve Zeyd bin Eslem bildirirler. Şöyle rivâyet ederler Yukarıdaki karz âyet-i kerîmesi gelince, Ebû Dahdah (radıyallahü anh), Resûlullaha gelip “Yâ Resûlallah, babam ve anam sana fedâ olsun! Allahü teâlâ, bizden karz (borç) istiyor, halbuki O’nun, borca ihtiyâcı yoktur” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) “Allahü teâlâ, bununla sizi Cennete sokmak istiyor” buyurdu. “Eğer ben Rabbime borç verirsem, ya’nî O’nun rızâsı için sadaka verirsem, bunun karşılığının Cennette bana verileceğini üzerinize alır mısınız?” dedikte, Resûlullah (aleyhisselâm): “Evet, sadakayı tasadduk eden herkese, karşılığı Cennette verilir” buyurdu. Ebû Dahdah, “Hanımım Ümm-i Dahdah benimle olur mu?” dedi. “Olur” buyurdu. “Oğlum Dahdah da benimle olur mu?” dedi. “Olur”buyurdu. “Yâ Resûlallah! Mübârek elini bana ver” dedi. Resûlullah elini uzattı. Elini tutup: Benim iki hurma bahçem vardır. Biri aşağıda, diğeri yukarıdadır. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bu iki bahçeden başka bir şeye mâlik değilim. Her iki bahçeyi de Rabbime karz (borç) verdim” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) “Bahçenin birini Allah için ver, birini çoluk çocuğun için sen sakla” buyurdu. Ebû Dahdah, “Yâ Resûlallah, şâhid ol ki, iyi olan bahçemi Rabbime borç verdim. Etrafı duvarla çevrilidir, içinde altıyüz hurma ağacı vardır” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Allahü teâlâ, buna karşılık, sana Cenneti versin” buyurdu. Sonra Ebû Dahdâh o bahçeye gitti. Hanımı Ümm-i Dahdâh’ın yanına vardı. Çocukları da orada idiler. Hurma ağaçlarının etrâfında dolaşıyorlardı. “Bu bahçeden çıkın, ben bunu Rabbime borç verdim” dedi. Ümm-i Dahdâh, “Kârlısın, Allahü teâlâ satışını bereketli eylesin!” dedi. Sonra Ümm-i Dahdâh, çocuklarının yanına gidip, ağızlarındaki yemekte oldukları hurmaları, ağızlarından çıkardı. Kucaklarında, ceplerinde olanları da bıraktırdı ve diğer bahçeye gittiler.

Kâ’be-i muazzamanın ilk defa bina edilmesi hakkında Sa’lebî, Keşf ve Beyân tefsîrinde şöyle yazıyor “Allahü teâlâ, Kâ’benin yerini, yeryüzünden ikibin yıl önce yarattı. Serâb üzerinde köpük gibi oldu. Sonra onun altına yeryüzünü yaydı. Âdem (aleyhisselâm), Cennetten dünyâya indirilince, meleklerin seslerini ve tesbihlerini işitemez olmuştu. Bu hâlinden üzülerek Allahü teâlâya yakardı. Allahü teâlâ, Cennet yakutlarından eve benzer bir yakut gönderdi. Bunda, yeşil zümrüdden iki kapı vardı. Birisi doğu, birisi batı tarafında idi. İçinde Cennet kandilleri vardı. Bu, bugün Kâ’be’nin bulunduğu yere indirildi. Allahü teâlâ: Ey Adem, senin için bir hâne gönderdim. Arşın etrâfını tavaf ettiğin gibi, bunun etrâfını tavaf eyle. Arşın çevresinde namaz kıldığın gibi, bunun etrâfında namaz kıl!” buyurdu. Hacer-ül-esvedi de gönderdi. Bu taş beyaz idi. Câhiliye zamanında, hayızlı kadınların ve günah işleyenlerin dokunmasıyla siyah oldu ve ismi “Hacer-ül-esved=Siyah taş” oldu. Böylece Âdem (aleyhisselâm) Hindistan’dan Mekke’ye doğru yola çıktı. Bir melek, onu Kâ’be’ye götürmek için rehberlik etti. Âdem (aleyhisselâm) nereye bastıysa, orası ma’mûr oldu. Nihâyet Mekke’ye geldi ve bu hâneyi ziyâret eyledi. Menâsikini (hac ziyâretini) yerine getirdi. Bitirince, melekler yanına gelip: “Ey Âdem, haccın kabûl oldu. Biz ki melekleriz, senden iki bin yıl önce, biz bu hâneyi ziyâret ederdik” dediler.

Salebi tefsîrinde, İbrâhim aleyhisselâmın oğlu İsmâil’i (aleyhisselâm) Mekke-i mükerremeye getirip bırakmasını şöyle anlatıyor Saîd bin

Cübeyr, Abdullah İbni Abbâs'dan (r.anhüm) rivâyet ederek bildirdi. Abdullah bin Abbâs Buyurdu ki: "İbrâhim (aleyhisselâm), Nemrud'un ateşinden kurtulduktan sonra, Bâbil'den ayrılıp hanımı Sâre ile Mısır'a gitti. Firavun, Sâre'ye musallat olmak istedi. Firavun'un elleri ve ayakları kuruyarak yere düştü. Firavun bu mu'cize üzerine, Sâre'ye musallat olmaktan vazgeçip, câriyesi Hâcer'i ona verdi. Hazreti İbrâhim, Filistin'e döndü. İlk hanımı Sâre'nin çocuğu olmadığından, Hâcer ile evlendi. Hâcer'den İsmâil (aleyhisselâm) dünyâya geldi. Allahü teâlânın emriyle, İsmâil (aleyhisselâm) ile annesini, Hicaz'a getirdi. Mekke şehrinin Seniyye mevkiinde konakladılar. Issız bir çöl olan bu beldede, mu'cizeyle Zemzem suyu çıktı. Mekke'nin yanında konaklayan Cürhüm kabilesi Zemzem suyunu görünce, Hâcer'den izin alarak oraya yerleştiler, İsmâil (aleyhisselâm) büyüyünce, Cürhüm kabilesinden bir kız isteyip evlendi. Hâcer vefât etti. İbrâhim (aleyhisselâm) oğlu İsmâil'i (aleyhisselâm) ve hanımı Hâcer'i çok özlediğinden, Mekke'ye gitmek için, ilk hanımı Hazreti Sâre'den izin istedi. Hazreti Sâre de binekten inmemek şartıyla İbrâhim'e (aleyhisselâm) izin verdi. İbrâhim (aleyhisselâm) oraya gelince, Hâcer'i vefât etmiş buldu, İsmâil'in (aleyhisselâm) evine gitti. Oğlu İsmâil'in (aleyhisselâm) hanımına "Kocan nerededir?" buyurdu. "Burada yok, ava gitti" dedi. İsmâil (aleyhisselâm) avlanmak için Harem'den dışarı çıkmıştı, İbrâhim (aleyhisselâm) gelinine, "Yanında bana ikram edecek yiyecek ve içecek var mı?" buyurdu. "Yanımda hiç yiyecek yok ve burada hiç kimsenin yiyeceği yoktur" dedi. "Kocan gelince; ona selâm söyle ve de ki, kapısının eşiğini değiştirsin!" İbrâhim (aleyhisselâm) bunu söyledi ve gitti, İsmâil (aleyhisselâm) geri gelince, babasının kokusunu duydu ve hanımına, "Buraya kimse geldi mi?" diye sordu. "Evet, bir ihtiyâr geldi Şöyle şöyle sıfatlarda idi" deyip, hafife alarak anlatmıştı, İsmâil (aleyhisselâm), "O ihtiyâr sana ne dedi?" buyurdu. Bana, "Kocana benden selâm söyle ve de ki kapısının eşiğini değiştirsin!" dedi. İsmâil (a s.) bu sözü duyunca, derhal onu boşadı ve başka bir hanım aldı. İbrâhim (aleyhisselâm) Allahü teâlânın dilediği zaman kadar durup, sonra hanımı Sâre hâtuna gitti, İsmâil'i (aleyhisselâm) tekrar görmek için izin istedi. O da, bineğinden inmemesini şart koşarak izin verdi. İbrâhim (aleyhisselâm) geldi. İsmâil'in (aleyhisselâm) kapısına vardı. Hanımından, kocasının nerede olduğunu sordu. "Ava gitti, şimdi gelme zamanıdır. Şimdi insâallah geliyordur. Ey büyük efendi, hayvandan ininiz; Allah size rahmet eylesin!" dedi. İbrâhim (aleyhisselâm) "Yanında yiyecek var mıdır?" buyurdu. "Evet, var!" deyip, hemen süt.ve et ikram etti. İbrâhim (aleyhisselâm) ona bereketle duâ eyledi. Eğer o gün, ekmek, buğday, arpa veya hurma ikram etmiş olsaydı, Mekke topraklarının çoğu, buğday, arpa veya hurma ile dolu olurdu, İsmâil'in hanımı, "Efendim, inin de, başınızı yıkayayım" dedi. İbrâhim (aleyhisselâm) inmedi ve bineğini, bugün makam denen yere sürdü ve sağ ayağını onun üzerine koydu, ayağının izi orada kaldı ve sol ayağını üzengide tuttu, İsmâil'in (aleyhisselâm) hanımı, başının sağ tarafını yıkadı. Sonra sağ ayağını çekip, sol ayağını makam üzerine koydu. Taş üzerinde ayağının izi kaldı, İbrâhim'in (aleyhisselâm) makamı burasıdır. Sonra İsmâil'in (aleyhisselâm) hanımı, başının sol tarafını yıkadı, İbrâhim (aleyhisselâm) ayrılıp dönerken: "Kocan geldiğinde, ona benden selâm söylersin ve kapısının eşiğine sahip olsun, onu değiştirmesin!", buyurdu. İsmâil (aleyhisselâm) avdan dönünce, babasının kokusunu aldı ve hanımına, "Bugün sana kimse uğradı mı?" diye sordu. "Evet, bir ihtiyâr zât geldi. Yüzü bütün insanların yüzünden güzeldi. Güzel koku saçıyordu. Kimsede öyle koku yoktu" dedi ve ondan dinlediklerini anlattı. İsmâil (aleyhisselâm) "Ey hanım, iyice bilesin ki, o benim babam İbrâhim (aleyhisselâm)idi" buyurdu.

(Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) diyor ki: İbrâhim (aleyhisselâm) makamında, iki mübârek ayak izini gördüm. Ayaklarının parmakları ve

topuk izleri belli idi. İnsanların çok dokunmasından, taban izleri belli olmaz olmuştu. Nâfi' bin Şeybe buyurdu ki: "Makamın yanında Abdullah bin Amr İbni As'dan (radıyallahü anh) işittim. Üç defa şahitlik etti ve buyurdu. Allahü teâlâ şâhiddir ki, Resûlullahtan işittim. Buyurdu ki: "Rükn ve makam, Cennet yakutlarından iki yakutlardır. Allahü teâlâ, ikisinin de nûrunu giderdi. Eğer nûrlarını gidermeseydi, elbette, bütün dünyâyı aydınlatırlardı."

Salebî tefsîrinde, Kâ'be'nin İbrâhim (aleyhisselâm) ile oğlu İsmâil (aleyhisselâm) tarafından bina edilmesi hakkında şunları yazmaktadır Abdullah İbni Abbâs (r.anhümâ) diyor ki: Âdem aleyhisselâm, Hindistan'dan kırk kere yaya olarak Mekke'ye gelip, bu hâneyi ziyâret eyledi. İşte Kâ'be'nin ilk hâli böyle olmuştur. Nûh aleyhisselâmın tûfânına kadar böyle devam etti. Tufan olacağı zaman, Allahü teâlâ meleklere emr edip, onu dördüncü kat göğe götürdüler. Beyt-ül-ma'mûr, o olup, meleklerin kıblesi ve ibâdet yerleridir. Hergün yetmiş bin melek ona girer ve kıyâmete kadar onlara bir daha sıra gelmez. Allahü teâlâ Cebrâil aleyhisselâma, Hacer-ül-esvedi Ebû Kabîs dağında saklamasını ve tufandan sâlim kalmasını emretti. Böylece Kâ'be'nin yeri Nûh'dan (aleyhisselâm) İbrâhim (aleyhisselâm) zamanına kadar boş durdu. İsmâil ve İshâk'ın dünyâya gelişlerinden sonra, Allahü teâlâ İbrâhim'e (aleyhisselâm) Hac sûresi 26. âyet-i kerîmesinde Kâ'beyi bina etmeyi emir edip: "Ey İbrâhim, benim için bir ev yap, içinde bana ibâdet ve zikretsinler" buyurdu. İbrâhim (aleyhisselâm) nereye binâ edeceğini bilmiyordu. Allahü teâlâdan nereye bina edeceğini bildirmesini diledi. Allahü teâlâ, Hucûc isminde bir rüzgâr çıkardı. Rüzgâr, Kâ'be'nin etrâfına geldi ve Nûh tufanından önceki hududunu işâret eyledi. Ama müfessirlerin şahı Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anh) diyor ki, Allahü teâlâ, Kâ'be ölçüsünde bir bulut gönderdi. Bulut gider, İbrâhim aleyhisselâm da, onun gölgesinde giderdi. Mekke'ye kadar geldi. Kâ'be binasının olduğu yerde durdu ve: "Ey İbrâhim, benim ölçümde bina yap. Büyük veya küçük olmasın" dedi. İbrâhim aleyhisselâm da o büyüklükte bir bina yaptı.

Sa'lebi tefsîrinde, Asmî'den bildiriyor. Buyurdu ki: Arefe günü Arafatta vakfede bir köylü gördüm. "Yâ Rabbî! Sana hayranım her lügatta konuşan diller sana söylüyor, Hepsi ihtiyâçlarını senden istiyor. Benim senden isteğim; belâ zamanında, insanların beni unuttuğu zaman, senin beni hatırlamandır" diyordu.

Salebi tefsîrinde, Bekâra sûresinde meâlen: "Namazı gereği gibi kılın, zekatı verin ve hayır işlerden nefsleriniz için önden her ne gönderirseniz, Allah katında onun sevâbını bulursunuz. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızı görücü ve karşılığını vericidir." buyurulan 110. âyet-i kerîmenin tefsîrinde diyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm) gözünün nûru ve ciğer paresi Fâtıma-tüz-Zehrâ (radıyallahü anha) vefât edince, cenâzesini Emîr-ül-mü'minîn Ali, Hasen, Hüseyn ve Ebû Zer Gıfârî (r.anhüm) gece vakti dışarı çıkarıp defn ettiler ve geri döndüler. O gece Ali (radıyallahü anh) şu beyitleri söyledi:

Her birleşen dostların bir ayrılığı vardır,
Birleşip ayrılmayan bu dünyâda çok azdır;

Birbiri arkasından dostlarından ayrılmak,
Gösterir beraberlik, dostluk bâki değildir.

Sabah olunca Emîr-ül-mü'minîn Ali (radıyallahü anh) kabristana geldi ve: "Ey mezarlık halkı, Allahü teâlânın selâmı, üzerinize olsun! Mallarınız taksim edildi, evlerinize başkaları oturdu, hanımlarınız başkaları ile evlendi. Bizden size haber bunlardır. Sizden, bize ne haberler vardır?" buyurdu. Gizli bir ses duydu: "Ve aleykesselâm ey Ali (radıyallahü anh) yediklerimiz bize kâr kaldı. Âhirete gönderdiklerimizi bulduk, vârislere bıraktıklarımızı ziyan eyledik" dedi.

Sahîh-i Müslim'deki bir hadîs-i şerîfte: "Ey Âdemoğlu, benim malım, benim malım dersin. Senin malından senin olan, yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin, yahut Allah yolunda verip âhıret için ayırdığındır" buyuruldu. Ya'nî yediğin yok oldu, giydiğin eskidi, âhırete yolladığın sana

kaldı. Malını seviyorsan, düşmana niçin bırakıyorsun. Sevdiğini kendinden ayırma! Beraberinde götür, başkasına bırakma. Hepsini veremiyorsan, kendini de bir vâris yerine koy ve bir hisseyi de kendinle âhırete götür. Bunu da yapmazsan, bari farz olan zekâtını ver de, azâbda kalma.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 60

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 65

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 40

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 230

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 58

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 5

7) Miftâh-üs-se'âde' cild-2, sh. 67

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-1 sh. 79

9) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 370, 1062

10) Rıyâd-ün-nâsıhîn sh. 121

11) Keşf ve beyân (Süleymâniye Kütüphânesi Yozgat Bölümü 94 - a-b)

AHMED BİN MUHAMMED EL-BAĞDÂDÎ (Ebü'l-Hasen el-Atîkî)

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Mensûr'dur. Künyesi Ebü'l-Hasen olup, "Atîkî" lakabı ile meşhûr olmuştur. 367-(m. 977) senesi Muharrem ayının ondokuzuncu Perşembe günü Bağdad'da doğduğunu kendisi bildirir. Hadîs-i şerîf toplamak için birçok yerlere seyahatler yaptı. Çok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip rivâyetlerde bulundu. 441 (m. 1049) senesinin Safer ayında vefât etti. Duhâ vaktinde İbn-i Mübârek'in mescidinde namazı kılınıp, Şîmîzî kabristanına defnedildi.

Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yeri dolaştı. Birçok defa Dımeşk'e (Şam)'a, geldi ve orada Temmâm bin Muhammed, Abdurrahmân bin Ömer bin Nasr ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Dımeşk'te ve Bağdad'da Ebü'l-Hasen bin Neccâr et-Temîmiyyîn, Ebû Abdullah Hüseyn bin Muhammed el-Askeri, Ebû Ömer bin Hayve, Ebû Bekr Muhammed bin Abdullah bin Şuhayr, Hüseyn bin Muhammed bin Süleymân el-Kâtib, Ebü'l-Fadl Ubeydullah bin Abdurrahmân ez-Zührî, Ebû Bekr Ahmed bin İbrâhim bin Şâzân, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Ali bin Süveyd el-Verb ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf alıp rivâyet etti.

Kendisinden de; oğlu Ebû Gâlib Muhammed bin Ahmed, Hatîbi Bağdadî, Abdülaâz el-Kettânî, Ebü'l-Abbâs bin Kubeys, Ebü'l-Kâsım bin Ebü'l-A'lâ, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Ali el-Kattân, Kâdı Ebü'l-mekârim Muhammed bin Sultân, Ebû Abdullah bin Ebi'l-Hadîd, Abdülmuhsin bin Muhammed bin Ali el-Bağdâdî, Ebû Ali Hasen bin Saîd bin Muhammed el-Attâr ve daha birçok âlim, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

> **"Bir kimse (Elhamdü lillahillezî tevâda'a küllü şey'in li-azametihî vel-hamdil lillûhillezî hada'a küllü şey'in li-mülkihî ve-hamdü lillahillezî istesleme küllü şey'in li-kudretihî) derse ve bunu vesile ederek Allahü teâlânın katındakini taleb ederse, onun sebebiyle Allahü teâlâ ona** (amel defterine) **milyon hasene, sevâb yazar ve yine onun sebebiyle milyon kerre derecesini yükseltir. Ayrıca ona yetmişbin melek vekîl kılınıp, kıyâmet gününe kadar onun için istiğfar ederler."**

1) Târih-i Dımeşk cild-1, v. 319 a.

AHMED BİN MUHAMMED EL-BERKÂNÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Gâlib el-Hârezmî'dir. Künyesi, Ebû Bekr'dir. Hârezm'in Berkân köyünden olduğu için, memleketine nisbetle "Berkânî" diye meşhûr oldu. 333 (m. 944) senesinde doğdu. Fıkıh âlimlerinin en büyüklerinden olduğu için, kendisine "Şeyh-ül-fukahâ" denilirdi. Hadîs ilminde çok yükseldi. İlim öğrenmek için birçok şehirlere seyahatler yaptı. Aklı ve anlayışı çok kuvvetli idi. Çok ibâdet ederdi. Vera' ve takvâ sahibiydi. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Arabcanın lügat ve edebiyat bilgilerinde derin ilme sahipti. Bağdad'a yerleşip, 425 (m. 1034) senesi Recep ayında orada vefât etti. Kabri, Câmi-i Mensûr'dadır.

İmâm-ı Berkânî, önce fıkıh ilminde yükseldi. Şafiî fakîhlerinin İmâmı, ya'ni en büyüğü kabûl edilmişti. Bu ilme âit eserler yazdı. İlimdeki anlayışı kuvvetli olup, fıkıh ilminde derin bilgisi vardı. İlim öğrenmeye karşı arzusu çoktu. Kur'ân-ı kerîmin tamamını ezberlemişti. Arab dili ve edebiyatı ilimlerini öğrenmekten ayrı bir zevk alırdı.

Sonra hadîs ilmi ile meşgûl oldu. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok memleket dolaşıp birçok âlimden ilim aldı. Hârezm'de Ebü'l-Abbâs bin Hamdân-ı Nişâbûrî'den, Muhammed bin Ali el-Hassânî'den, Ahmed bin İbrâhim bin Habbâb'dan hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Bağdad'a geldi. Orada Muhammed bin Ca'fer bin Heysem el-Bendâr'dan, Ebû Ali bin Savvâftan, Ebû Bahr bin Kevser el-Berbehârî'den, Ebû Bekr bin Mâlik el-Kutay'î'den, Ebû Muhammed bin Mâsî'den, Ahmed bin Ca'fer bin Selem'den ve ondan sonrakilerden ilim aldı ve hadîs-i şerîf öğrendi. Daha sonra Cürcân'a gitti. Orada da Ebû Bekr-i İsmâilî'den ve onun benzerlerinden; İsferâyîn'de Bişr bin Ahmed'den ve daha başkalarından; Hîre'de Ebü'l-Fadl bin Hımyerevh'den; Ebû Hatim Muhammed bin Ya'kûb'dan, Ebû Mensûr el-Ezherî'den; Nişâbûr'da Ebû Amr bin Hamdân'dan; Merv'de Abdullah bin Ömer İbni Aleyk'ten, Abdullah bin Ahmed-i Sıddîk'ten, Ebû Dahr Muhammed bin Mâlik es-Sa'dî'den; Dimeşk'de (Şam'da) Ebû Bekr bin Ebi'l-Hadîd'den; Mısır'da Abdülganî el-Ezdî'den ve İbn-i Nûhhâs'dan ve daha başka memleketlerde birçok âlimden işiterek ve yazarak hadîs-i şerîf aldı. Sonra tekrar Bağdad'a dönüp oraya yerleşti. Burada hadîs-i şerîf öğretmeye başladı. Yüzbinden çok hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Onun bu ilme âit tasniflerinden "Müsned"i meşhûrdur. Sonra bu eserine, Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'in müstahrecâtını yaparak ilâve etmiştir. Berkânî'nin "Müstahrecât'ı, bu konudaki eserlerin en meşhûrlarındandır. Müstahrec; muhaddisin herhangi bir kitabın hadîs-i şerîflerini, o kitabın müellifînin senetleriyle değil, kendisine ulaşan başka senetlerle rivâyet etmesidir. Müstahrecler, rivâyet kitaplarının en mu'teber olanlarındandır. Ayrıca o, Süfyân'ı Sevrî, Şu'be, Abdullah bin Ömer, Abdülmelik bin Umeyr, Beyyan bin Bişr, Matr-ül-Verrâk gibi birçok hadîs âliminin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri toplayarak tasnif etti. Ölünceye kadar kitap yazdı.

Kendisinden de, Ebû Abdullah es-Sûri, Ebû Bekr el-Beyhekî, Hatîb-i Bağdâdî. Ebû İshak-ı Şirâzî, Ebü'l-Kâsım bin Ebi'l-A'lâ, Süleymân bin İbrâhim, Ebû Tâhir Ahmed bin Hasen el-Kerhî, Ebü'l-Fadl bin Hayran, Yahyâ bin Bendâr, Muhammed bin Abdüsselâm ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf aldılar, rivâyette bulundular.

Talebelerinden Hatîb-i Bağdadî anlatıyor Büyük fıkıh âlimi Muhammed bin Yahyâ el-Kirmânî'den işittim. O dedi ki: "Hadîs âlimleri arasında Berkânî'den daha çok ibâdet eden kimseyi görmedim." Ebü'l-Kâsım el-Ezheri'ye: "Berkânî'den daha sağlam, güvenilir bir âlimi gördün mü?" diye sordum. O da "Hayır!" diye cevap verdi. Ebû Muhammed el-Hallâl da: "Berkânî, zamanının bir tanesidir" dedi.

Yine Hatîb-i Bağdadî diyor ki: "Ondan yazarak hadîs-i şerîf öğrenmiştik. O rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam) bir âlimdi Vera' ve takvâ sahibiydi. Anlayışı sağlam, kuvvetli idi. Hocalarımız arasında ondan daha sağlam, kuvvetli olanı görülmedi. Kur'ân-ı kerîmin tamamını ezbere biliyordu. Fıkıh ilminde derin bilgisi vardı. Arab dili ve edebiyatı ilimlerine karşı büyük ilgisi vardı.-Çok hadîs-i şerîf biliyordu. Hadîsteki anlayışı ve basireti kuvvetliydi. Çok kitap yazdı. Bunlardan Müsned'ine, Sahîh-i Buhârî'nin ve Sahîh-i Müslim'in müstahrecini yaptı. Süfyân-ı Sevrî, Şû'be, Eyyûb, Ubeydullah bin Amr, Abdülmelik bin Umeyr, Beyyân bin Bişr ve daha birçok hadîs âliminin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri topladı. Vefâtı zamanına kadar eser toplayıp, yazmayı terk etmedi. Mis'ar bin Kedâm'ın hadîs-i şerîflerini toplarken vefât etti. İlim öğrenmeye karşı çok arzusu vardı. Bütün gayretini ona sarf ediyordu. Birgün yanında bulunan fakîhlerden sâlih bir zâta: "Ne olur, bana duâ et! Allahü teâlâ benim kalbimden, hadîs öğrenmeye karşı olan gayretimin fazlalığını çıkarsın! Bende, gece gündüz ona ihtimâm göstermekten başka hiçbir hâl kalmadı" dediğini işittim. Onunla çok hadîs-i şerîf müzâkere ettim. Ondan yazdıklarımın hepsini bir yere topladım. Ebü'l-Kâsım el-Ezherî'nin: "Berkânî, hadîs ilminde İmâm idi. Öldüğü

zaman, bu ilim onunla gitti” dediğini işittim. Bizimle beraber Berkânî’nin ilim meclisine devam eden büyük hadîs âlimi Ahmed bin Gânim el-Hammâmî anlattı: “Ebû Bekr-i Berkânî, Kerh’den Bâb-ı Şaîr yanına göç etmişti. Benden, yüklerimin üzerine kendi kitaplarını da koymamı istedi ve: “Sana, Kerh’de onların ne olduğunu sorarlarsa, onları ibrişim zannetmemeleri için, defterler olduğunu bildirirsin!” diye tenbîhte bulundu. Yükler, altmışüç sepet ve iki sandıktan ibâretti ve her birisi kitaplarla doluydu.”

Kendisi anlatıyor: İsferâyîn şehrine geldiğimde, yanımda üç dinar ve bir dirhem vardı. Dinarların hepsini kaybettim. Sâdece bir dirhem kalmıştı. Onu da bakkala verdim. Ondan hergün iki ekmek alıyordum. Bişr bin Ahmed’den de bir cüz hadîs-i şerîf öğreniyordum. O, beni câmiye yerleştirdi. Ben de ondan hadîs-i şerîf yazıyor ve akşamleyin, kaldığım yere dönüyordum. Hadîs öğrenme işimi bitirmiştim. Bir ayda otuz cüz yazdım. Bakkalın yanında olan param da tükenmişti. Ben de, bu şehirden ayrıldım.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1074

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 228

3) Târih-i Bağdâd cild-4, sh. 373

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 47

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 36

6) Tabakât-ül-huffâz sh. 418

AHMED BİN MUHAMMED EL-HİREVÎ (Ebû Sa’d el-Mâlinî)

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdullah bin Hafs bin Halîl’dir. Künyesi Ebû Sa’d olup, “Ensârî, Sûfî, Mâlinî” nisbetleri ve “Tâvus-ül-fukara” lakabı ile tanınmaktadır. İran’ın Herât şehrinden olup, doğum târihi hakkında kaynak eserlerde kesin bir bilgi yoktur. Hadîs ilmini öğrenmek için çok seyahatlar yaptı. Tasavvuf ilmi ile meşgûl olduğu için, kendisine “Sûfî” denilirdi. Bu ilme dâir yazdığı “El-Erba’ûn fî Şuyûh-ıs-sûfiyye” ismindeki eseri meşhûrdur. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. 412 (m. 1021) senesi Şevval ayının Pazartesi gününde Mısır’da vefât etti 407 ve 409 târihlerinde vefât ettiği de bildirilmektedir.

Hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (sağlam) bir râvi ve sâlih bir zât olan Ebû Sa’d el-Mâlinî, birçok şehirleri dolaşarak, çok sayıda âlimden hadîs-i şerîf dinleyerek ve yazarak rivâyetlerde bulundu. Dımeşk’te (Şam’da) Muhammed bin Süleymân er-Rebî, Yûsuf bin Kâsım el-Meyâncî, Ebû Ömer Osman bin Ömer bin Abdülazîz bin Abdurrahmân, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Hârûn el-Berde’î ve başka âlimlerden; Remle’de Ebü’l-Kâsım Abdülazîz bin Abdullah bin Muhammed bin Hârûn el-Hâşimî’den dinleyip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Basra’da kendisinden; hafız Abdülazîz bin Sa’îd, Temmâm bin Muhammed, Ebû Bekr el-Bâturkânî, Hatîb-i Bağdadî, Beyhekî, Kâdı Ebû Abdullah el-Kudâl ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf riyâyetinde bulundular.

Hatîb-i Bağdadî “Târih”inde diyor ki: “Ebû Sa’d el-Mâlinî, hadîs-i şerîf öğrenmek için çok seyahatler yapanlardan birisidir. Bunun için çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Horasan, Mâverâünnehr, İran’ın birçok şehri, Cürcân, Rey, İsfehan, Basra, Bağdad, Kûfe, Şam’ın her tarafı ve Mısır gibi birçok memleketleri de dolaşarak, bütün hadîs âlimleriyle ve onların asrındaki Hâfızlarla karşılaşıp hadîs-i şerîf yazdı. Nişâbûrlu âlimlerden Muhammed bin Abdullah es-Süleytî, Muhammed bin Hasen bin İsmâil es-Sirâc, İsmâil bin Nüceyd es-Sülemî, Abdurrahmân’ bin Muhammed bin Mahbûr ile Herâth âlimlerden Ebû Hatim Muhammed bin Ya’kûb, Ebû Saîd Muhammed bin Ahmed bin Yûsuf, Abdurrahmân bin Muhammed bin İdris ve Mensûr bin Abbâs el-Bûşencî, Abdullah bin Adîy, Ebû Bekr el-İsmâilî, Muhammed bin Abdullah bin Şîreveyh el-Fesevî, Ebû Bekr el-Kabbâb, Ebû Bekr bin Mâlik el-Kutaylî, Ebû Muhammed bin Mâsi, Hasen bin Ruşeyk el-Mısrî ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Başkalarının yanında bulunmayan birçok kitaplardaki hadîs-i şerîfleri dinleyip yazdı. Birçok kereler Bağdad’a geldi. 409 (m. 1018) senesinde bize son defa geldiğinde, Mensûr Câmisi yanında bulunan Sûfiyye tekkelerinde kendisinden, hadîs-i şerîf dinledik. O, buradan Mekke-imükerremeye gitti. Oradan Mısır’a geçti. 412 (m. 1021) senesi Şevval ayının onyedinci Pazartesi gününde vefât edinceye kadar Mısır’da kaldı. O, sika, sadûk bir râvi olup, ayrıca sâlih ve hayır sahibi bir zât idi.”

Ebü'l-Kâsım Hamza bin Yûsuf es-Sehmî "Târihi Cürcân" ismindeki: eserinde diyor ki, "Ebû Sa'd el-Mâlinî, defalarca Cürcân'a geldi. Onun Cürcân'a ilk gelişi 364 (m. 975) senesinde oldu. Büyük hadîs âlimi Ebû Bekr el-İsmâilî'den birçok hadîs-i şerîf dinledi. Onun kitaplarından ve Ahmed bin Adîy'in oğullarından, Mâlik'in topladığı "Kâmil" kitabını dinledi. Birçok defa İsfehan'a, Bağdad'a, İran'a, Hûristan'a, Horasan'a, Mâverâünnehr'e seyahatler yaptı. Horasan'dan dönüşünde, son defa Cürcan'a gelmişti. Kendisinin Cürcân'a yerleşmesini teklif ettim. Böyle bir arzusu olmadığını bildirdi. Cürcân'daki âlimlerden dinleyip yazdığı ve benim yanımda âriyet olarak bulunan bütün kitaplarını alıp götürdü. Benim elimdeki "Kitâb-ı Mendâ" ismindeki eseri gördü. Hattâ benden, onun ismini bu kitabımda yazmamı istedi. Aramızdaki dostluğumuzdan ve Cürcân, Nişâbûr, Irak ve Mısır'daki eski arkadaşlığımızdan dolayı ricasını kabûl edip, onun isminden bahsettim. O, 407 (m. 1016) senesinde, İsfehan'a, Irak'a ve Şam'a gitmek üzere Cürcân'dan ayrıldı ve Mısır'da vefât etti."

Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Hamza, Ebâ Nasr bin Mâkûlâ'dan bildirerek diyor ki, "Ebû Sa'd el-Mâlinî hadîs ilmini öğrenmek için çok seyahatler yapıp, birçok hadîs-i şerîf rivâyetlerinde bulundu. Ebû İshâk-ı Habbâl bana dedi ki: O, büyük bir âlimdi. Her yerde el üstünde tutulurdu. Bu dereceye ulaştığında Mısır'a geldi ve İbn-i Rüşeyk ile görüştü. Bir müddet daha yaşayıp seyahatler yaptı. Tekrar Mısır'a döndü. Orada birçok hadîs-i şerîf rivâyet etti."

Kendisi anlatır: "Âriflerden Abbâs bin Ahmed-i Ezdî hazretlerinin vefâtlarına yakın bir zamanda yanında bulunuyordum. Biraz rahatsızdı. Bu sırada kendisine, "Efendim nasılsınız? Ne hâldesiniz?" dedim. Cevâbında: "Tereddüt içindeyim, ne yapacağımı bilemiyorum. Eğer ölmeği dilesem, atılganlık ve küstahlık yapmış olmaktan korkuyorum. Dünyâda kalmayı, biraz daha yaşamayı istesem, Hak teâlâya kavuşmak arzusunda kusur etmekten endişe ediyorum. Böylece O'nun dîdârından kaçmış olurum diye üzülüyorum. Şimdi, kendisinin muradı ne olduğunu gözlüyor, fermân-ı ilâhîsini bekliyorum" buyurdu. Bu sözlerini bitirdikten sonra dışarı çıkmıştım. Geri dönünce, bu fânî dünyâdan göçüp, Hak teâlânın rahmetine kavuşmuş olduğunu gördüm."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Dimeşk cild-1 sh. 317/b (Süleymâniye Kütüphânesi)

2) Târih-i Bağdad cild-4, sh. 371

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 195

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 71

AHMED BİN MUHAMMED EL-ME'ÂRİF

İslâm âlimlerinin büyüklerinden. Hadîs, tefsîr, fıkıh, kırâat, nahiv, lügat ve târih ilimlerinde meşhûr âlim. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Abdullah bin Ebî Îsâ bin Lübbî bin Yahyâ bin Muhammed el-Maârif el-Endülûsî et-Talemenkî, künyesi Ebû Ömer'dir. Aslen, Endülüs'ün doğu tarafında olan Talemenke'dendir. 339 (m. 951) senesinde doğdu. Belli başlı ilim merkezlerine gitmiş ve çeşitli konularda kitap yazmış ve pekçok kimse kendisinden ve eserlerinden istifâde etmiştir. 429 (m. 1038) senesi Zilhicce ayında Talemenke'de vefât etmiştir.

Ahmed bin Muhammed (radıyallahü anh) Talemenke'den, Kurtubaya indi. Burada Ebû Îsâ Yahyâ bin Abdullah el-Leysî, Ebû Bekr ez-Zübeydî, Ebû Abdullah bin Müferrec, Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Bâcî, Halet bin Muhammed el-Havlânî, Kalâî, Ahmed bin Avnillah ve başkalarından ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf işitti. İbn-i Kalyûndan, Mısır'da Ebû Bekr el-Edfüve, Ebû Kâsım Cevherî, Muhammed bin Ebî Zeyd, Ebü'l-Alâ bin Mâhin, Ebû Tâhir Muhammed bin Muhammed el-Uceyfi, Yahyâ bin Hüseyn el-Matlebî, Muhammed bin Yahyâ bin Ammâr, Ahmed bin Rahmân ve daha başka âlimlerden çeşitli dallarda ilim tahsil etti. Kendisinden de İbn-ü Abd-il-Ber, İbni Hazm Abdullah bin Sehl el-Endülûsî ve daha başka âlimler ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Bir müddet sonra tekrar Kurtuba'ya yerleşti ve ders verdi. Sonra Şam, Afrika, Mer'iyye, Mersiye ve Mergusta şehirlerini dolaştı. Sonunda kendi beldesine döndü. Burada ömrünün sonuna kadar ilim öğretti ve kitab te'lîf etti.

Ahmed bin Muhammed, tefsîr ilminin bölümleri olan hurûf, i'râb, nâsıh, mensûh, ahkâm ve meânî ilimlerinde meşhûr olmuştur. Hadîs ricalini iyi tanıyan, hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen), insanların hidâyetine vesile olan ârif, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olan bir âlimdi.

İbn-ü Beşkûvâl, onun; “Bid’at ehline karşı sıyrılmış bir kılıç” olduğunu bildirdi. İsmâil bin el-Huccârî, babasından bildirir “Biz birgün ilim mütâlâa ediyorduk. Ahmed bin Muhammed yanımıza geldi ve: Okuyun! Çok çok okuyun, bu senenin sonuna kadar yaşayacağımı zannetmiyorum dedi.” Biz: “Allahü teâlâ sana rahmet etsin sebebi nedir?” dedik. O, şöyle buyurdu: “Bu gece rü’yâmda şöyle bir şiir işittim:

İnsanlar, kurtlar ve kuşların merhamet ettiği,
Şu ihtiyâra sen de iyilikle muâmele et.

Geçen bayramla ömrü nihâyet buldu,
Onun için bu bayramdan sonra başka bayram yok.”

O’nun eserlerinden ba’zıları şunlardır: 1- Tefsîr-ül-Kur’ân; yüz cild kadardır. 2-Delûlü ilâ ma’rifet-i celîl; yüz cüzdür. 3-El-Beyân fî i’râb-ül-Kur’ân, 4-Fedâilü Mâlik, 5-Ricâli el-Mutâ’, 6-Usül-üd-diyânât 7-El-Vusûlü fî ma’rifet-ül-usûl, 8-Reddü alâ Ebî Meserre.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1098

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 78

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 5

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 39

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 243

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 123

ALİ BİN AHMED EN-NUAYMÎ

Bağdad’da yetişen kelâm ve hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi Ali bin Ahmed Hasen bin Muhammed bin Nuaym el-Basrî’dir. İbn-i Nuaymî ismiyle meşhûr oldu. Ali bin Ahmed hazretleri; hafız, ârif ve şâir bir zât idi. 423 (m. 1032) senesi Zilka’de ayında vefât etti.

İbn-i Nuaymî; Ahmed bin Muhammed bin Abbâs el-Esfâtî, Muhammed bin Ahmed bin el-Feydûl İsfehânî, Ahmed bin Ubeydullah en-Neherdîrî, Ali bin Mûsâ et-Temmâr, Muhammed bin Adî bin Zahr-ül-Minkâri, Ebû Ahmed bin Saîd el-Asker, Muhammed bin Hamd bin Hammâd bin Süfyân el-Kûfi, Ebi’l-Mufaddal eş-Şeybânî, Hüseyn bin Ahmed bin Dînâr ed-Dekkâk, Abdullah bin Muhammed bin el-Yesa’el-Antakî, Ali bin Ömer es-Sükerrî ve birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Nuaymî; İmâm, fazilet sahibi, ârif ve Şafiî mezhebi inceliklerini çok iyi bilen bir âlim idi. İbn-i Berkânî, “O, çok ilim sahibi idi. Sorulan herşeyi en güzel bir şekilde cevaplandırırdı. Vefâtından sonra rü’yâmda, İbn-i Nuaymî’yi çok güzel bir şekil ve hâlde gördüm.” İbn-i Hatîb ise, “O, Hâfız, ilimde mahir, kelâm âlimi veşâir idi” demektedir.

> İbn-i Nuaymî’nin, Hazreti Âişe’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Tavaf (Kâ’be-i muazzama etrâfında dönme), Safa ve Merve arasında sa’y (gidip gelme), azîz ve celîl olan Allahü teâlâyı zikir ve şükür içindir.”

Ebü’l-Hasen Nuaymî, bir şiirinde şöyle demektedir: “Alçak ve aşağı kimselere minnet etme. Kâfi miktarda yiyecek ve içecek ile kanâat et. Kanâat sana yeterlidir. Sen ayakları toprakta (tevâzu üzere), fakat arzu ve gayreti (din için çalışması) çok fazla olan, Ülker yıldızına kadar ulaşan kimselerden ol.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 237

2) Târihi Bağdâd cild-11, sh. 331

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 226

ALİ BİN CÜDÂ UKBERÎ

Hanbelî fıkıh ve cedel âlimi. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi Ali bin Hüseyn bin Ahmed bin İbrâhim bin Cüdâ’dır. Memleketine nisbetle Ukberî denildi. Dedelerinden Cüdâ’ya nisbetle İbn-i cüda diye tanındı. 469 (m. 1076) yılında vefât etti. Bağdad’da Ahmed İbni Hanbel hazretlerinin yanına defnedildi.

Ebû Ali İbni Şâzân, Ebû Ali bin Şehab, Berkânî, Ebü’l-Kâsım Hırakî, Ebü’l-Kâsım İbn-i Büşrân ve daha birçok âlimden ilim

öğrendi. Fıkıh ilmini, el-Vâlid es-Sa'îd'den aldı. Fıkıh ve usûl ilimlerinde meşhûr oldu. Fıkıh, cedel ve diğer ilimlerde birçok kitap yazdı. İnsanlara emr-i ma'rûf nehy-i anil-münker yapmayı çok severdi. Ya'nî Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara bildirmeyi çok severdi. Bildiklerini, insanların anlayabilecekleri şekilde anlatırdı. Arabcanın inceliklerine vâkıf olması, din ilimlerinde yüksekliği, mes'eleleri açık bir dille anlatması, günahlardan sakınması, dünyâ malına ehemmiyet vermemesi ve Allahü teâlâdan çok korkması sebebiyle, insanlar onu çok severdi. Bu sevgileri hep Allahü teâlânın rızâsı içindi. Çünkü İbn-i Cüdâ'nın insanlara verecek dünyâ malı yoktu. Yalnız insanların âhıretini kurtarmak için nasîhatlarda bulunur, dinlerini öğretmeye çalışırdı. Çok oruç tutar, vaktinin çoğunu ilim öğrenmek, öğretmek ve namaz kılmakla geçirirdi. Vefâtı da namaz kılarken olmuştu.

İnsanlara ilim öğretmek için çırpınan İbn-i Cüdâ'dan birçok kimse istifâde etti. Kâdı Ebû Bekr, Ebû Mensûr Kazzâz, Hâfız Mekkî Rumeylî ve daha birçok âlim ilim öğrendi. Onlar da, hocaları gibi insanlara dinlerini öğretip, Cehennem ateşinden kurtarmaya gayret ettiler.

Kendisi anlatır: Hibetullah Taberî'yirü'yâda gördüm. "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti?" diye sordum. "Beni mağfiret etti" dedi. "Seni hangi sebeble mağfiret etti?" dedim. "Sünnet sebebiyle (Dînimizin emir ve yasaklarına uymam ve onları insanlara anlatmam sebebiyle," diye cevap verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile (Zeyli) cild-1, sh. 11

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 71

ALİ BİN FEDDÂL EL-MÜCÂŞİÎ (Ebü'l-Hasen-i Kayravânî)

Tefsîr, hadîs, sarf, nahiv, lügat ve târih âlimlerinden. İsmi, Ali bin Feddâl bin Ali bin Gâlib bin Câbir el-Kayravânî'dir. Meşhûr şâir Ferazdak'ın soyundan olduğu için "Ferazdakî" ve Temîm kabilesine mensûp olduğu için "Temimî" nisbetleriyle de anılmaktadır. Endülüs'de Kayravân şehrinin Hecâr kasabasında doğdu. Lügat, sarf, nahiv, edebiyat gibi âlet ilimlerinde, tefsîr ve hadîs ilimleri ile siyer ve târih ilimlerinde zamanının en büyük âlimlerinden oldu. Bu ilimlerde "İmâm" ünvânı verildi. Çok güzel şiirler yazdı. İlim öğrenmek için çok yer dolaştı. 479 (m. 1086) senesi Rebî-ül-evvel ayında Bağdad'da vefât etti.

Birçok ilimlerde yüksek derecelere ulaşan Ali bin Feddâl, Endülüs'de birçok âlimden ilim aldıktan sonra, önce Gazze şehrine geldi. Çok iltifât ve kabûl gördü. Buradaki âlimlerin ilim meclislerine devam etti. Bir müddet Bağdad'da kalıp, nahiv, lügat, ilimlerini okudu. Oradakilere, Endülüs âlimlerinden öğrendiği hadîs-i şerîfleri rivâyet etti.

Hibetullah es-Sekatî diyor ki: "Ben, ondan birçok hadîs-i şerîfler yazdım ve kendisine de ba'zı muhaddislerin rivâyetlerini arzettim. Senetlerinin, metinleri ile birleşmiş olduğunu görünce kabûl etmedi."

Abdülgâfır diyor ki: "İbn-i Feddâl, Nişâbûr'a gelmişti. Onun yanına gittim. Birçok beldelerde öğrendiği ilimlerde bir umman gibiydi. Memleketinden ayrılıp buralara kadar gelenler arasında onun benzeri yoktu."

Eserleri çoktur. Her birisi, ilimdeki üstünlüğünü isbât eden birer vesîkadır" Besmelenin ma'nâsını açıklayan çok büyük bir kitap yazmıştır, ilmî değeri çok yüksek eserlerinden ba'zıları şunlardır:

1. Burhân-ül-amîdî: Tefsîr ilmine âit 20 cildlik bir eserdir. 2. El-İksîr fî ilm-it-tefsîr: 35 cild hâlinde tab' edilmiş bir eserdir. 3-İksîr-üz-zeheb fî sınâ't-il-edeb: 5 cilddir. 4-En-Nüketü fi'l-Kur'ân, 5. Şerhû meânî hurûf, 6. Şerhu ünvân-il-i'râb, 7. El-Faslü fî ma'rifet-il-usûl, 8. El-İşâretü ilâ tahsîn-il-ibâre, 9. El-Mukaddime: Nahiv ilmine dâir bir eserdir. 10. Meârif-ül-edeb: Nahiv ilmini anlatan 3 cildlik bir eserdir. 11. Şerhu ünvân-il-edeb, 12. El-Avâmil vel-hevâmil: Nahiv ilmine dâirdir. 13. Kitâb-ül-arûz, 14-Şecerât-üz-zeheb fî ma'rifet-i eimmet-il-edeb, 15. Kitâb-üd-düvel: Târih ilmine âit yazdığı 30 cildlik büyük bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 165

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 24

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1 sh. 421

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 132

ALİ BİN HÜSEYN EL-FELEKÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Fadl olup; ismi, Ali bin Hüseyn bin Ahmed bin Hüseyn bin Kâsım bin Hasen bin Ali el-Hemedânî el-Felekî'dir. İbnül Felekî ismiyle meşhûr olmuştur. İbnül Felekî ilim tahsili için birçok beldeleri gezdi. Bu beldelerdeki âlimlerden hadîs-i şerîf öğrendi. Aynı zamanda fen bilgilerinde de âlim olan İbnül Felekî hazretleri, 427 (m. 1036) senesi Şa'bân ayında Nişâbûr'da vefât etti.

İbnül Felekî, Ebü'l-Hasen bin Rezkûyre, Ebü'l-Hüseyn bin Büşrân, Kâdı Ebû Bekr Hayrî, Ebû Saîd es-Sayrafi ve birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbn-i Şeyraveyh, Tabakâtında İbnül Felekî için; "El-Hüseyn ve el-Meydânî, İbnül Felekî hazretlerinden hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. O Hâfız, rivâyeti sağlam olup, hadîs-i şerîf âlimleri ile ilgili Tabakât kitapları yazdı" demektedir.

Şeyh-ül-İslâm Ebû İsmâil el-Ensârî ise, "Benim şu iki gözüm, din ve fen bilgilerinde, İbnül Felekî hazretlerinden daha mütehassıs başka birini görmedi. Hâfızası çok kuvvetli olup, aynı zamanda tasavvuf büyüğü idi" demiştir.

İbnül Felekî hazretlerinin dedesi; matematik, astronomi ve diğer fen ilimlerinde mütehassıs olduğu için, kendisine astronomi âliminin oğlu ma'nâsına gelen bu isim, (İbnül Felekî) verildi.

İbnül Felekî, birçok kitap yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. Müntehil kemâl fî ma'rifet-ir-ricâl (bin cüz), 2. Kitâbü elkâb-il-muhaddisîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ülmüellifîn cild-7, sh. 71

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1125

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 185, 230

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1397, 1739, 1850

ALİ BİN MUHAMMED (Ali bin Ahmed)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Fetih olup ismi Ali bin Muhammed bin Hüseyn bin Yûsuf bin Abdülazîz'dir. Babasının ismi Ahmed'dir de denilmiştir. Ali bin Muhammed hazretleri aynı zamanda edîb idi. 401 (m. 1010) senesinde Buhârâ'da vefât etti.

İbn-i Hakim, Ali bin Muhammed için "O, asrının bir tanesi idi. Ebû Hâtem bin Hıbbân'dan çok hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de Ebû Osman es-Sâbûnî, Hüseyn bin Ali el-Berdeî hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ali bin Muhammed hazretleri bir kerre Nişâbûr'a geldi. Orada olanlar onun ilmine ve edebine hayran oldular. O, edîb idi. Nazım ve nesir hâlinde yazılmış çok şiirleri vardır. "Muhtâr-ül-Müzenî" isimli eserde çok medh edilmiştir" dedi.

Ali bin Muhammed hazretleri buyurdu ki: "Kim kendi bozuk hâlini düzeltirse, kendini çekemiyenlere fırsat vermemiş olur."

"Büyüklerin işi, işlerin en büyüğüdür."

"Kötülüğü bize bulaşmasın diye, kötü kimselerin alçak işlerine meylimiz yoktur."

"Büyüklerin huzûrundaki edebsizlik ve dostların arasında onları aşağı görmek ne büyük cehâlettir."

"Geçimini sağlayacak kadar sana ni'met verilmiş ise, bunun dışında elinden çıkan şeylere üzülme."

"İnsanlarla iyi geçinmek, onlara güçlük ve zorluk göstermemekle olur."

"Kişide îmân, ihlâs ve pişmanlık bulunursa, Allahü teâlâ onun bütün günahlarını affeder." "İnsanın her işinde ölçülü hareket etmesi, büyüklerini memnun eder."

"Allahü teâlâ, nice günah işlemiş kimselere yardım etti Onları iyi hâle getirdi. Fakat, dininin yolunu tıkamak, ona zarar vermek isteyenlere karşı ise cebbardır. Onlara ceza vermeye gücü yeter."

“Kişinin dünyâ malını arttırmaya çalışması, kendisi için bir noksanlık ve onun kârı, kazancı ise, hayır olmayıp hüsrandır.”

“Ey sonu harâb olacak olan bir evi tamir etmeye çalışan kişi! Allahü teâlâya yemîn olsun ki, bu çalışma; harâb olacak ömür için tamirden başka birşey değil de nedir?”

“Ey aklım, fikrini, gönlünü, mal-mülk toplamaya vermiş kişi! Böyle yapma, bu işlerden geri dur. Zira, mal-mülk sevincinin neticesi hüzün ve kederdir. Ağlayıp sızlamaktır.”

“Gönlünü, dünyânın gelip geçici, yaldızlı şeylerine kaptırma, onun sefâsı kederdir. Onunla birlikte olmak, insanı Allahü teâlâya ibâdet etmekten uzaklaştırır.”

> “İnsanların kalblerini kazanmayı, hoşnut ve râzı etmeyi isteyerek, herkese iyilik et İyilikten ayrılma. Bu yolda insanlara hizmetin devamlı olsun. Çünkü insan, iyiliğin kölesidir. Sana bir sıkıntı ve zarar gelirse, sen bunu yapanlara karşı gücün yettiğinde affedici ve hatâlarını görmeyici ol”

“Ey İnsanoğlu! Allahü teâlânın emirlerini hatırından çıkarma ve bütün a’zâlarını O’nun yolunda kullan. Elin, ayağın, gözün, kulağın, itaatten çıkarsa; tekrar. Allahü teâlânın ve O’nun Peygamberinin buyurduklarını onlara öğret ve yaptırmaya çalış.”

“Allahü teâlâdan başkasından birşey istiyen! İyi bilsin ki, o yardımcı âciz ve güçsüz bir kişiden başkası değildir.”

“İnsanlarla sulh içinde olup, onlara zarar vermeyen, onların her türlü zarar ve sıkıntılarından korunmuş olur. Neş’e ve huzûr içinde yaşar.”

“Ey şu anda sevinç içerisinde olan zâlim kişi! Sen gaflet uykusunda bulunmaktasın. Birgün gelir zulmün cezası verilir. Sevinç ve neş’eni devamlı kalır sanma. Şimdi sana neş’e ve sürûr veren bir zamandır. Sana ceza, üzüntü ve sıkıntı veren zaman gelecektir.”

“Ey İnsanoğlu! Körpe ve taze olan şu gençliğinle gurûrlanma. Her şeye gücünün yetmesi, seni aldatmasın. Senden önce, nice gençler saçı ağarmadan bu dünyâdan ayrılıp gittiler. Genç ve taze bir fidanken göçtüler. Farzet ki, gençlik, sahibine bir takım özür olacak şeyler gösterir. İhtiyârın özrü yoktur. Onun ileri sürdüğü şeyler, şeytanın eğlencesi olacak şeylerden başka değildir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 293

2) El-Bidâye veh-nihâye cild-11, sh. 345

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 159

4) Miftâh-üs-se’âde cild-1 sh. 229

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 376

ALİ BİN MUHAMMED ÂMİDÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi Ali bin Muhammed bin Abdurrahmân’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Bağdadlı olduğu için Bağdadî ve 450 (m. 1058) yılında Diyârbekir’e göçüp orada yerleştiği için Âmidî nisbet edildi. 467 (m. 1074) yılında Âmid’de (Diyârbekir) vefât etti. Müslümanlar kabrini ziyâret edip istifâde etmektedirler.

Bağdad ve Çevresindeki âlimlerden ilim öğrendi. İlim öğrenip istifâde ettiği hocaları arasında; Ebü’l-Kâsım bin Beşrân, Ebû İshâk Bermekî, Ebü’l-Hüseyn bin Har rânî, Ebû Ali bin Mezheb ve daha birçok âlim vardı. Fıkıh ilmini fakih Vâlid-üs-Sa’îd’den aldı. Hocası Vâlid bin Hamîd’in yerine geçip Mensûr Câmii’nde ders ve fetvâ verdi. Halife Kâimbiemrillâh’ın arzusu üzerine Abbasi devletinin hudut şehirlerinden ve küffâr üzerine akın yapılan üslerinden olan Âmid’e giderek, orayı vatan edindi. Vefâtına kadar Âmid Câmii’nde ders ve fetvâ verdi. Müslümanlara emri ma’rûf ve nehy-i anil-münkerin (İslâmiyetin emir ve yasaklarının bildirilmesinin) ehemmiyetini anlattı. Küffâra karşı cihâdın üstünlüklerini izah etti. İslâm askerlerine yaptığı nasihatlerde, Allahü teâlânın İslâm dinini, insanların dünyâda rahat ve huzûr içinde, kardeşçe yaşamaları için ve âhırette sonsuz azâblardan kurtulmaları için gönderdiğini, kâfirlerin ya’nî müslüman olmayanların da bu saadet yolundan mahrûm kalmış zavallı kimseler olduğunu, onlara acıyarak

incitmemeleri gerektiğini bildirirdi. Asıl savaşın, bu ma'sûm insanları müslüman olmak şerefinden mahrûm ederek idâreleri altında inleten, onların İslâmiyetteki rahat ve huzûru görmelerine mâni olan, zâlim Bizans İmparator ve vâlilerine karşı yapıldığının şuurunda olunması gerektiğini anlatırdı. Bağdad ve Âmid'de çok talebe yetiştirdi. Âmid'de yetiştirdiği talebelerden biri de Ebü'l-Hasen bin Gazi idi. İnsanlar, Bağdad gibi uzak yerlerden gelip, Ebü'l-Hasen bin Gâzî'den ilim öğrendiler. O da, hocası gibi yalnız Allahü teâlânın rızâsı ve dîninin yayılması için çalıştı.

Yetiştirdiği yüksek ilim sahibi talebeleri yanında, pek kıymetli eserler de yazan Ebü'l-Hasen Ali Âmidî'nin, Hanbelî fıkhına dâir yazdığı "Umdet-ül-hâdır ve kifâyet-il-misâfir" kitabı meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 234

2) El-A'lâm cild-4, sh. 328

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 234

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1166

ALİ BİN MUHAMMED KÂBİSÎ

Kırâat, tefsîr, hadîs, kelâm, arabî ilimler ve Mâlikî fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi Ali bin Muhammed bin Halef'dir. Aslen Afrikiyye'de (Tunus) Kayrevân şehrinden olan Kâbisî'ye, amcasının Kâbisliler gibi sarık sarmasından dolayı İbn-i Kâbisî denildi. Ancak, amcasından daha meşhûr olmasından dolayı sonradan kendisine Kâbisî denildi. Meâfirî ve Mâlikî nisbet edildi. 324 (m. 936) yılında Kayrevân'da doğan Kâbisî, yine orada 403 (m. 1012) yılında vefât etti.

Üstün zekâsı ve eşsiz gayreti ile ilim tahsiline başlayan Ebü'l-Hasen Ali Kâbisi, Kayrevân'da; Ebü'l-Abbâs Ebyâni, Ebü'l-Hasen bin Mesrûr Debbâğ, Ebû Abdullah bin Mesrûr ve Dırrâs bin İsmâil'den ilim öğrendi. Daha sonra, 352 (m. 963) yılında memleketinden çıkarak doğuya hareket etti. Ba'zı ilim merkezlerine uğrayıp, âlimlerin ilminden istifâde ederek, bir sene sonra, 353 yılında Mekke'ye girdi. Mekke'de Ebû Zeyd Mervezî'den Buhârî-i şerîfi okudu. Hamza bin Muhammed Kenanî, Ebü'l-Hasen Kalbânî'den ilim öğrendi. Arabca ve kırâat âlimlerinin ilimlerinden istifâde etti. Ebü'l-Kâsım Kubeydî, Atîk-i Sûsî, Ebû İmrân Fasî'den fıkıh öğrendi. Geri dönüşünde de, çeşitli şehirlerde ilim öğrenip hadîs-i şerîf yazdı. 357 (m. 968) yılında Kayrevân'a gelip yerleşti.

Kâbisî, kırâat ilmini Ebü'l-Feth Ahmed bin Abdülazîz bin Bedhen'den Mısır'da öğrendi. İbn-i Bedhen kırâat ilmini; Ahmed bin Sehl Eşnânî, Ebû Bekr İbni Mücâhid ve Muhammed bin Mûsâ Zeynebî gibi meşhûr kırâat âlimlerinden öğrenmişti. Onların en gözde talebesi idi. Onun da en gözde talebesi Ebü'l-Hasen Kâbisî oldu.

Ebü'l-Hasen Kâbisî, Kayrevân'a döndüğünde zamanının hadîs, kırâat, tefsîr ve fıkıhta en büyük âlimi idi. Arabî ilimlere hakkıyla vâkıftı. Gözleri hiç görmemesine rağmen, devamlı yanında bulunan sâdık arkadaşının yardımı ve güzel yazısı ile duyduklarını yazıp, ezberledi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek Hâfız oldu. Onun söylediği hadîs-i şerîfi herkes, tereddütsüz yazardı. Mâlikî fıkhında kendi kendini yetiştirdi. Herkesin fetvâ almak için koştuğu bir merci oldu. Mâlikî mezhebinin Afrikiyye'de (Tunus) yayılmasında büyük emeği geçen İbn-i Sehnûn'dan sonra, orada yetişen en büyük âlim Kâbisî'dir. Mâlikî mezhebi hükümlerini açıklayarak, müslümanların istifâdesini kolaylaştırdı. Bütün mezheb sâliklerinin ittifâkla kabûl edip, muhakkak birine uygun olarak Kur'ân-ı kerîm okudukları yedi kırâatin (kırâat-ı seb'a) hepsini öğrendi. Yedi kırâat şeklinin herbirini senetleriyle insanlara öğretmeye gayret etti.

Kırâat ilmindeki yüksek mevkiini herkes kabûl etti. Ünü çeşitli memleketlere yayıldı. Birçok insanlar, onun ilminden istifâde edebilmek için meclisine koştular. Ondan çok şey yazdılar. Vefâtından sonra da kabrinin başına çadırlar kurup, orada Kur'ân-ı kerîm okudular. Dünyâya hiç i'tibâr etmeyen Kâbisî, Kayrevân vâlisinin ilmine alâka göstermemesi üzerine, oradan ayrılmaya karar verdi. Ancak vâli Abdullah bin Kâtib'in bu durumu haber alıp böyle bir âlimin şehrinden ayrılmasını istememesi ve yakınlarını kırâat dersi almaya göndermesi üzerine Kayrevân'a tekrar yerleşti. Önceden de bir ilim merkezi olan Kayrevân, bundan sonra baştan başa bir kırâat mektebi olup, sokakları da adetâ bir medrese bir üniversite bahçesi hâlini aldı. Her evde, o gün yerilen fetvâ, o gün

okunan kırâat anlatılır veya o gün söylenen bir şiirin tahlili yapılırdı.

Sâdece Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, O’nun dinini doğru olarak öğrenip, öğretmek için çalışan Ebü’l-Hâsen Kâbisî, pekçok talebe yetiştirdi. Bunlardan, daha sonraları kırâat ilminde meşhûr olan onyedi tanesi hakkında kaynaklarda bilgi verilmektedir. Ebû Abdullah Muhammed bin Süfyân Mukrî, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Ammâr Mehdevî, Ebû İmrân Mûsâ bin Hâc Gufcumî, Ebû Muhammed Mekkî bin Ebî Tâlib, Ebû Bekr bin Ebî Tâat, Ebû Muhammed Abdullah bin Velîd bin Sa’d Ensâri, Hâfız Ebû Amr Dânî ve daha birçok âlim, Kâbisi’nin kırâati ve ilmini yayan âlimler arasındaydı. Bu mübârek insanlar da, hocaları gibi hep Allahü teâlânın rızâsını kazanmak ve din-i İslâmı doğru olarak öğretmek için gayret ettiler. Müslümanlara nasihatlerde bulundular.

Ebü’l-Hasen Kâbisî, Kırâat-ı seb’a’yı talebelerine öğretir ve “Müslümanların bu meşhûr kırâat imamlarının okuyuşlarından kalbiniz hangisinde müsterih olursa ona uyun” buyururdu.

Ebü’l-Hasen Kâbisî’nin rivâyetlerinden bir kısmı şöyledir: Hazreti Aişe; “Resûlullah (aleyhisselâm), dabağlandıktan sonra (insan ve domuz derisi hariç), bütün ölülerin derisinden istifâde edebileceğimizi bildirdi” buyurdu.

> Hazreti Ömer bin Hattâb buyurdu ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) zamanında, Hişâm bin Hakîm’in namaz kılarken, Furkan sûresini Resûlullahın (aleyhisselâm) bana okuttuğuna uymayan bir takım harflerle okuduğunu işittim. Ona saldırmamak için kendimi zor zaptettim. Namazını bitirince hemen yanına gidip: “Bu sûreyi sana kim okuttu?” diye sordum. Hişâm (radıyallahü anh), “Resûlullah okuttu” dedi. “Bir yanılma olmasın. Çünkü bu sûreyi, Resûlullah (aleyhisselâm) bana senin okuttuğundan başka bir şekilde okuttu” dedim. Onu, elinden tutarak Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna götürdüm. “Yâ Resûlallah! (aleyhisselâm) Bunu, Furkân sûresini bana okuttuğunuzdan başka bir harfle okurken işittim” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana: “Hişâm’ı bırak” buyurdu. Ona da: “Yâ Hişâm oku!” buyurdu. O da namazda okuduğu gibi okudu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “Bu sûre böyle inzal olundu” buyurdu. Bundan sonra bana da “Yâ Ömer oku!” diye emretti. Ben de, Resûlullahın (aleyhisselâm) bana vaktiyle okuttuğu gibi okudum. Bana da: “Bu sûre böyle indirildi. Bu Kur’ân yedi harf üzerine indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse onu okuyunuz” buyurdu. Yukarıdaki hadîs-i şerîfte harf; lügat, kırâat demektir. Hazreti Ebû Bekr’in topladığı mushafta, yedi çeşit okumanın hepsi vardı. Hazreti Osman halife iken, Eshâb-ı Kirâmı (r.anhüm) topladı. Yeni yazılacak mushafların, Resûlullahın (aleyhisselâm) son senesinde okuduğu şekilde olmaları sözbirliği ile kabûl edildi. Bu icmâ’ya uygun olarak yazılan Kur’ân-ı kerîmler İslâm memleketlerine dağıtıldı. Kur’ân-ı kerîmi, bu dağıtılan mushaflara uygun şekilde okumak vâcibtir. Diğer altı şekilde okumak da caizdir.

Ebü’l-Hasen Kâbisî, nadide çiçeklerden toplayıp getirdiği güzide ilmini, güzel yazısı ile kitaplara geçirip, insanların daha rahat istifâde etmesine vesile oldu. Mâlikî fıkhında “Mümhed”i, meşhûrdur. Tefsîr ve kırâatte, “Münkızu min şebeh-it-te’vîl” ve “Risâlet-ül-mufassala”sı pek kıymetlidir. Ebû Abdullah Abdurrahmân bin Kâsım Mısrî’nin rivâyeti ile İmâm-ı Mâlik bin Enes’in “Muvattâ” kitabından kendisine ulaşan hadîs-i şerîfleri, “Mülahhıs” adlı hadîs kitabında topladı. Kelâm ilminde “Akâid” adlı eserini yazdı. Bunlardan başka, daha birçok kitabı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkîret-ül-huffâz cild-3, sh. 1079

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 320

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 168

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 199

5) El-Bidâye ven-nihâye cildi 11, shs-351

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7 sh. 194

7) Hind Çelebi, el-Kırâat-ü bi-Afrikiyye, Tunus 1983 sh. 312

ALİ BİN MUZAFFER BİN HAMZA

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, adı Ali bin Muzaffer bin Hamza bin Zeyd bin Hamza bin Muhammed el-Hüseynî ed-Debbûsî'dir. Ed-Debbûsî hazretleri Buhârâ ve Semerkand arasında kalan Debbûsiyye köyündendir. Ebü'l-Kâsım Zeynel Âbidîn bin Ali hazretlerinin en küçük oğlu Hüseyn'in soyundandır.

Ali bin Muzaffer, kadrü kıymeti yüksek bir zât olup; fıkıh, usûl-i fıkıh, lügat, nahiv ve daha birçok ilim dallarında âlim idi. Bağdad'da, kendisi için kurulmuş mecliste hadîs-i şerîf öğretti. Daha sonra 479 (m. 1086) senesi Cemâzil-evvel ayında ilim tahsil ettiği Nizamiye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Vefâtına kadar orada kaldı. Zamanın fen ilimleriyle beraber din ilimlerinde de âlim olan ed-Debbûsî 487 (m. 1094) senesi Cemâzil-âhır ayında vefât etti.

Ed-Debbûsî hazretleri, Ebû Anir Muhammed bin Abdülazîz el-Kantârî, Ebû Sehl Ahmed bin Ali Ebyurdî, Ebû Mes'ûd Ahmed bin Muhammed el-Becelî ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise; Abdülvehhâb el-Enmâtî, Ebû Gânim Muzaffer el-Burucirdî, Ebü'l-Berekât İbnüs Sekatî ve birçok âlim ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebü'l-Berekât İbnüs Sekatî onun için: "O, Şafiî mezhebinde büyük bir âlimdir. Nizamiye Medresesi'nde okudu. Kur'ân-ı kerîm, hadîs, fıkıh, usûl-i fıkıh, lügat ilimlerini tahsil etti. İctihâd makamına yükselip, mes'elede müctehid oldu. Münâzara ilminde mütehassıs idi. Son derece güzel ders verirdi" demektedir.

İbn-ün-Neccâr ise: "Ed-Debbûsî fıkıh âlimlerinin büyüklerindendir. Fıkıh ve usûl-i fıkıhta mütehassıs olup, münâzara ilmi âlimi idi. Son derece kerem sahibi, tertemiz yaradılışlı ve huyu güzel bir zâttı" demiştir.

Ed-Debbûsî hazretleri buyurdu ki: "Ey insanoğlu, sana nasihatim şu olsun. Hayatın boyunca iyilik üzere ol. İmânı, İslâmı öğren ve öğret. Hem kendine, hem başkalarına iyilik et, yardımcı ol. Çünkü birgün gelecek, sen de ölecek, bu dünyâdan ayrılacak, âhirete gideceksin. Zenginlik hâlinde iyilik yapmayan, Allahü teâlânın ihsân ettiği mal ve beden zenginliğini yerinde kullanmayan, bunların elden gitmesi hâlinde, şüphesiz çok pişmanlık çekecektir, İşte, Allahü teâlânın sana verdiği bu sıhhat ve zenginlik hâlinde, O'nun rızâsı olan işlere koş. Bu hâlini ganîmet bil. Vakit geçirmeden, kendin için ve başkaları için emrolunanları yap. Zîrâ, ileride çok zor günler gelecektir. Âhırette ise, dünyâda iken yaptıkların karşına çıkacaktır."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 296

ALİ BİN ÖMER HARBÎ (İbn-i Kazvînî)

Evliyânın meşhûrlarından ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen Harbî'dir. İbn-i Kazvînî ismiyle meşhûr olmuştur. 360 (m. 971) senesinde doğdu. 442 (m. 1050) senesinde 82 yaşında iken vefât etti. İbn-i Cenâ, Dârekî, Ebû Hafs bin Zeyyâd, Kâdı Ebü'l-Hasen el-Cerrâhî, Ebû Amr bin Hayyûveyh, Ebû Bekr bin Şâzân ve zamanının diğer âlimlerinden ilim öğrendi. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde âlim olup, kendisinden Ebû Ali Ahmed bin Muhammed el-Bürdânî, Ebû Sa'd Muhammed bin Şâkir et-Tarsûsî, Ca'fer bin Ahmed Serrâc, Hasen bin Muhammed bin İshâk el-Bâkarhıyyî, Ebû Mensûr Ahmed bin Muhammed Savrafiyyî, Ali bin Abdülvâhid ed-Dîneverî, Hibetullah bin Ahmet Rahbî ve diğer zâtlar ilim almışlardır.

İbn-i Kazvînî hazretlerinin dersleri ve sohbetleri meşhûr olup, çok kimse ondan istifâde etmiştir. Zamanında, herkes tarafından sevilen âlim ve veli bir zât idi. Evinde ilim, ibâdet ve tâatle meşgûl olur, sâdece cemâatle namaz kılmak için çıkardı. "Mecâlis fil-hadîs" ve "Ta'lik fil-hılâf' adlı eserleri vardır.

Ahmed bin Muhammed Emîn şöyle anlatmıştır: "İbn-i Kazvînî, kendisinden ilim öğrenmeye gelenlere derslerini söyler, onlar da yazardı. Hadîs-i şerîf yazdırırken, hadîs dersi aldığı hocalarından işiterek yazdığı cüzler arasında ayırım yapmazdı! Evine girip, hangisi olursa olsun bir cüz alıp, derse gelir ve talebelere hadîs-i şerîfleri yazdırırdı. Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfleri seçilmez, hepsi birdir, kıymetlidir" buyururdu.

Kâdı Ebü'l-Hasen Beydâvî, babası Ebû Abdullah Beydâvî'den naklen şöyle anlatmıştır: "İbn-i Kazvînî, hadîs ilminde sika (sağlam, güvenilir) bir âlim idi. Yaşı ilerlemiş olmasına rağmen, bizimle birlikte Dârelkî'den fıkıh dersleri almaya gelirdi. Pek mükemmel bir hâli vardı. Kendini ilgilendirmeyen ve gerekli olmayan husûslarda susar, gayet az konuşurdu. Böylece seneler geçti. Sonra onunla biraraya gelemez oldum. Bir gün bir cenâze namazına gittim. Sonra da Harbiyye mescidine gidip, cemâatle namaz kıldım. Birara İmâm gözden kayboldu. Biraz sonra onunla birlikte İbn-i Kazvînî'yi gördüm. Senelerdir sizi göremez olduk, dedim. Hepimiz fıkıh ilmini öğrendik, ondan sonra da aynı yolun yolcusu olduk, dedi."

İbn-i Kazvînî hazretleri, tasavvufta yükselmiş velî bir zât idi. Birgün ikindi namazı için abdest alırken, evinde bulunan bir koyunun Allahü teâlâyı zikrederek "La ilahe illallah" dediğini işitti. Evde bulunanlara, yarın bu koyunu otlatmaya çıkarmayın dedi. Ertesi gün sabahleyin, koyunu ölmüş olarak gördüler.

> Bir zât da şöyle anlatmıştır: "İbn-i Kazvînî vefât ettikten sonra, kabrini ziyârete gitmiştim. Kabrine varınca, insanlar hep kerâmetinden bahsederler, acaba kabirde hâli nasıldır? diye aklıma geldi. Kabri üzerinde Kur'ân-ı kerîm vardı. Kendi kendime; dedim. Kur'ân-ı kerîmi elime alıp açtım, açtığım sahifede gözüme ilk rastlayan "Dünyâda da, âhırette de şânı yücedir, hem de Allaha yakın olanlardan" meâlindeki âyet-i kerîme oldu."

Ebû Muhammed Dehhân şöyle anlatmıştır: "Ben, İbn-i Kazvînî hazretlerinden ders alanlardan biri idim. Birgün kendi kendime dedim ki; ne yediğini sorayım ve yediğinden bana da yedirmesini isteyeyim. Huzûruna gidip oturdum, biraz ders yaptıktan sonra sormayı düşündüm. Bu sırada onda büyük bir heybet gördüm. Hemen ayağa kalktım. Oturmamı emretti. Ben de oturdum. Ders bittikten sonra "Bismillah" diyerek kalktı. Ben de onunla birlikte kalktım. Beni alıp evine götürdü. Arasında mercimek bulunan iki yufka ve arasında hurma bulunan iki ayrı yufka ekmek getirip, "Ye! Biz bundan yiyoruz" buyurdu."

Kâdı Mâverdî de şöyle anlatmıştır: "Bir defasında İbn-i Kazvînî hazretlerinin arkasında namaz kıldım. Üzerinde, en hâlis kumaştan sırmalı bir elbise gördüm, Kendi kendime; bu sırmalı elbise nerede, zühd nerede, böyle zühd mü olur? diye düşündüm. Namaz bittikten sonra "Sübhânal lah, sırmalı elbise zühdü bozmaz" dedi. Bu sözünü bir kaç kere tekrar etti."

Ebû Bekr Muhammed bin Kazzâz şöyle anlatmıştır: "Bağdad'ın bir mahallesinde, sâlih ve zâhid bir zât vardı. Sû fî elbisesi giyer, ezilmiş arpayı tuzla yerdi. İbn-i Kazvînî hazretlerinin büyük bir zât olduğunu, kıymetli elbise giydiğini ve nefis yiyecekler yediğini işitmişti. Bu haliyle nasıl zühd sahibi olabilir? diye merak etmişti. Onu görmek için, bulunduğu yere gitti. Oraya varınca, İbn-i Kazvînî hazretlerinin mescidine girdi. Henüz evinden gelmemişti. Ezan okununca mescide geldi. Mescide girince, kendini görmeye gelen zâta ve cemâate şöyle dedi: "Sübhânallah, zühd ve vera'da meşhûr bir adam, Allahü teâlânın kuluna ihsân ettiği şeyleri çok görüyor" dedi ve bu sözünü birkaç kerre tekrarladı. Sonra da bunda bir çirkinlik ve haram yok elhamdülillah dedi. Onu görmeye gelen adam, bu sözleri işitince sesini salıp, şiddetli bir şekilde ağlamaya başladı. Cemâat, neden böyle ağlıyor acaba diyerek ona bakıştılar. Sonra İbn-i Kazvînî hazretleri öğle namazına durdu. Namaz bitince, onu görmeye gelen kişi mescidden çıktı. Koşarak geldiği yere dönüp gitti. İbn-i Kazvînî hazretleri namazdan sonra dönüp, Ebû Tâlib adında bir zâta şöyle dedi: Harbiye ile Meşhed arasında, sur olması için bir duvar konuldu. Henüz o duvar tamamlanmamıştır. Şu elbiseyi al oraya git. O (mescidden ağlayarak çıkıp giden) şahıs orada oturuyor, ona ver. Bu iş için gönderdiği zât yemîn ederek şöyle demiştir: İbn-i Kazvînî hazretlerinin söylediği yerde daha önce yarım kalmış bir duvar hiç görmemiştim. Oraya varınca yarım kalmış bir duvar ve üzerinde de o adamı gördüm. Duvarın üzerine oturmuş, bağırarak ağlıyordu. Elbiseyi önüne koydum oradan ayrıldım."

Ebû Nasr bin Sabbag hazretleri şöyle anlatmıştır: "Birgün İbn-i Kazvînî hazretlerinin huzûrunda idim. Ebû Bekr İbni Rahbî ona dedi ki; "Efendim, nefsimin hangi isteğine karşı çıkayım?" "Eğer nefsinin istediği şeyi yapmayı istiyorsan, muhalefet et Fakat nefsinin istediği şeyi biliyor da yapmak istemiyorsan muhalefet gerekmez" dedi. Ben bu sözü kabûllenemedim. Yanından ayrılınca düşündüm. Tasvip etmiyordum. O gece rü'yâmda bir sıkıntı içine düştüm. Biri bana "İbn-i Kazvînî'nin sözünü beğenmediğin için sıkıntıya düştün" diyordu." İbn-i Salah, İbn-i Kazvînî hazretlerinin bu sözünü şöyle açıklamıştır: "Ârif olan kimse nefsine sâhib olur ve onun isteklerine uymaz, zararından emîn olur. Mürid olan böyle değildir. Henüz o

nefsine sâhib olamamıştır. Nefsi kötülükleri ister. Bunun için nefsinin böyle isteklerine karşı çıkması, yapmaması gerekir.”

İbn-i Kazvînî hazretlerinin hizmetçisi Muhammed bin Hibetullah şöyle anlatmıştır: “Bir defasında İbn-i Kazvînî hazretleriyle yatsı namazını kıldık. O, namaz kılmaya devam ediyordu. Namazdan sonra mescidde ikimizden başka kimse kalmadı. Namazını bitirdikten sonra, kandili alıp, tuturak önünden yürüdüm. Beraberce çıkıp yürüdük. Fakat evini geçip gitmiştik, yürümeye devam ediyordu. Ben de önünde kandili tutarak yürüdüm. Harbiyye’den çıktık. Bir mescidde iki rek’at namaz kıldık. Ben, artık nerede olduğumuzu bilemiyordum, öyle bir yere geldik ki, cemâatle tavaf yapmaya başladık. Gece çok ilerlemişti. Sonra elimden tutup, “Bismillah” dedi. Tekrar yürüdük. Birden kendimi Harbiyye yakınında buldum. Sabah namazından önce şehre girdik. Nereye gidip, geldiğimizi sordum. “Tavaf ettiğimiz yer Kâ’be idi” dedi ve Meâlen “Biz ona ni’met verdik” buyurulan Zuhruf sûresi 59. âyet-i kerîmesini okudu.”

Ebû Nasr Abdülmelik bin Hüseyn Dellâl şöyle anlatmıştır: “Ben Ebû Tâhir İbni Fadlan el-Mukrî’den ders aldığım sıralarda, İbn-i Kazvînî hazretlerinden de ders alıyordum. Birgün İbn-i Fadlan bana dedi ki, “İbn-i Kazvînî’nin kerâmetlerinden bahsediliyor. Bir kimse için, kalbindekileri bilir diye inanma.” Onun yanından ayrıldıktan sonra İbn-i Kazvînî hazretlerinin yanına gittim. Yanına varınca “Sübhânallah, karşı çıkmak, muarız olmak...” diyerek şöyle devam etti Resûlullahtan (aleyhisselâm) şöyle rivâyet edildi:“Şüphesiz ki Arş’ın altından, âriflerin kalblerine latif bir rüzgâr eser.” Ve yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sizden önceki ümmetlerde, kendilerinden bahsedilen öyle insanlar vardı ki, eğer ümmetim arasında olsalardı. Ömer bin Hattâb derecesinde olurlardı.”

Bir zât şöyle anlatmıştır: “Bir defasında hiç yiyeceğim olmadığı hâlde sabahladım. Harbiyye’yi dolaşarak bir dinar bulsam da, çoluk çocuğuma harcasam diyordum. Dolaşa dolaşa İbn-i Kazvînî hazretlerinin kapısının önünden geçtim. Evinden çıkıp, beni çağırdı. Yanına vardım. Bana dedi ki; “Sahibi bilinmeyen bir şeyi bulup almak uygun olmaz, bilmiyor musun?” Sonra bir dinar çıkarıp avcuma koydu ve “Al bunu, bu helâldir” buyurdu.”

Bir başka zât da şöyle anlatmıştır: “Birgün İbn-i Kazvînî hazretlerinin mescidine gitmiştim. Ona, pekçok miktarda elma ve kayısı getirdiler, İbn-i Kazvînî hazretleri de, Harbiyye’nin fakirlerine dağıtıyordu. Böyle bol bol dağıtmasına şaşarak, kendi kendime; şüphesiz insanlar arasında bundan başka da Allah yolunda bol bol dağıtanlar var, diye düşündüm. Bu sırada İbn-i Kazvînî hazretleri hemen başını kaldırıp, “Sübhânallah, hiç Allah yolunda dağıtılan şey çok olur mu? Şayet görebilseniz, Allahü teâlâya isyan yolunda neler harcanıyor!” buyurdu.”

Bir başka zât da şöyle anlatmıştır: “Bir defasında mafsal ağrısına tutuldum. Yerimden kalkamaz oldum, İbn-i Kazvînî hazretleri, elbisesinin kolu içinden elini ağrıyan yerlerime sürdü. Hemen o saat iyileşip, ayağa kalktım.”

Ebû Tâhir bin Cahşuveyh şöyle anlatmıştır: “Bir defasında bir yolculuğa çıkacaktım. Fakat yolda bir zarar gelmesinden korkuyordum. Duâ istemek için İbn-i Kazvînî hazretlerine gittim. Huzûruna girdiğimde, daha ben bir şey söylemeden “Kim yolculuğa çıkarda, düşmandan veya vahşî hayvanlardan korkarsa, “Liîlâfi Kureyş” sûresini okusun. Her türlü kötülükten korunur, emniyet içinde olur” buyurdu. Ben de bu sûreyi okudum. O zamandan beri hiçbir zarara uğramadım.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 160

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 689

3) El-A’lâm cild-4, sh. 315

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 268

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 260

AZÎZÎ BİN ABDÜLMELİK EL-CEYLÎ (Şeyzele)

Şafiî âlimlerinden. İsmi Azîzi bin Abdülmelik bin Mensûr el-Ceylî’dir. Künyesi, Ebü’l-Meâlî’dir. “Şeyzele” lakabı ile meşhûr oldu. İran’ın Ceylen (veya Cîlân) şehrinde doğdu. Birçok âlimden hadîs ve fıkıh ilimlerini aldı. Va’z ve nasihati çok olduğu için “Vâ’iz” diye anılırdı. Fazileti, zühd ve takvâsı çok olan bir zât idi. Tasavvuf ile çok meşgûl oldu. Birçok eserler yazdı. 494 (m. 1101) senesi, Safer ayının onyedinci günü Bağdad’da vefât etti.

Hadîs ilmini; Ebû Osman es-Sâbûnî’den, Ebû Hatim Muhammed bin Hasen el-Kazvînî’den, Ebû Tâlib bin Gaylân’dan, Kâdı Ebû Tayyib’den, Ebû Abdullah Muhammed bin Ali es-Sûrî’den, İbrâhim bin Ömer el-Bermekî’den ve daha başka âlimlerden aldı. Onlardan çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de; büyük fıkıh âlimi Ebü’l-Hasen bin el-Hallî, Şühde binti İberi, Ebû Ali bin Sükkere ve daha başkaları ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İmâm-ı Subkî diyor ki: “Fıkıh ilminde mahir, fazileti çok, gayet fasih (açık, anlaşılır) konuşan, usûl ve akâid (kelâm) ilimlerinde derin bilgisi olan ve tasavvufta yüksek bir mevkii bulunan büyük âlimdi. İ’tikâdda Eş’arî mezhebinde idi. Ceylen’de yetişen âlimlerin en üstünlerindendi. Zâhid bir kimse olup, dünyâ malından kendisine yetişecek kadar az olanla yetinirdi. Va’z ve nasîhat edicilerin en önde gelenlerinden olduğu için “Şeyh-ül-vu’âz” ünvânı verilmişti. Eserlerinde ve derslerinde, hep insanlara öğretmenlik yapardı. Bağdad kâdı’l-kudâtı (Temyiz reîsi) Ebû Bekr-i Şami’nin nâibliğine (yardımcılığına) ta’yin edildi.

İbn-i Hılligân diyor ki: “Şafiî fakîhlerinden ve vâ’izlerden olan Şeyzele, derin bir âlim, fazilet sahibi bir vâ iz, mehâreti çok olan ve sözleri ve eserleri anlaşılır bir âlimdir. Fıkıhta, usûl-i din (kelâm, akâid) ve va’z ilminde çok eser yazdı. Arabca şiirlerden çok şeyler ezberleyip topladı. Bağdad şehrinin Bâb-ül-ezc tarafına kadı olarak ta’yin edildi. Birçok âlimden, çok hadîs-i şerîf dinleyip ezberledi. İ’tikâdda Eş’arî mezhebinde idi.”

Eserlerinden ba’zıları şunlardır:

1- Dîvân-ül-üns ve meydân-ül-fers fil-mev’ıze: Hadîs-i şerîf ve mev’ıze kitabıdır. 2- Levâmi’u envâr-ıl-kulûb fî cem’ı esrâr-ıl-mahbûb: Tasavvuf ilmine âit kıymetli bir eserdir. 3- El-Bürhân fî müşkilât-il-Kur’ân 4- Mesâri’ul-uşşâk fî şâri’-ıl-eşvâk.

Onun rivâyet ettiği, Sahîh-i Buhârî ve Müslim’de de bildirilen bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

> “Sizden biriniz, bir veya iki gün oruçla Ramazanın önüne geçmesin! Ancak bir kimse (âdet edindiği) **bir o**rucu tutuyorsa, bu günde oruç tutsun!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 281

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 259

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 235

4) El-A’lâm cild-4, sh. 232

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 663

6) Keşf-üz-zünûn sh. 241

7) Sahîhayn (Kitâb-üs-Sıyâm)

BÂCÎ (Ahmed bin Süleymân)

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi, usûl ve hılâf ilimlerinde” üstâd. Künyesi Ebü’l-Kâsım olup ismi Ahmed bin Süleymân bin Halef’dir. Kâdı Ebü’l-Velîd’in oğludur. Aslen Kurtubalıdır. Doğum târihi bilinmemektedir. Bâcî ve Endülüsî nisbet edildi. 493 (m. 1100) yılında hactan dönerken Cidde’de vefât etti.

İlim tahsiline, babası Kâdı Ebü’l-Velîd’den aldığı derslerle başlayan İbn-i Ebil-Velid Bâcî, Endülüs’teki âlimlerden ilim öğrenip istifâde ettikten sonra, doğuya gitti. Bağdad, Basra, Yemen ve Hicaz’a uğradı. Buralardaki âlimlerden ilim tahsil etti. İlim öğrendiği âlimler arasında, başta babası olmak üzere, Hatem bin Muhammed, Ukaylî, İbn-i Hayyân ve daha birçok âlim vardı. Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerini çok iyi bir şekilde öğrenip âlim oldu. Diğer ilimlerde de söz sahibi idi. Serakusta (İspanya’da Seragossa şehri) ve başka Endülüs şehirlerinde ikâmet etti. Babası Kâdı Ebü’l-Velîd’in vefâtından sonra yerine geçti. Babasının talebelerinden birçoğu ondan ilim öğrendi. Bu

talebeler arasında Ebû Ali Sıddîkî ve Ceyânî gibi âlimler de vardı.

Ebü'l-Kâsım bin Kâdı Ebü'l-Velîd, vakitlerini ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirirdi. Yaptıklarını yalnız Allahü teâlânın rızâsı için yapar, söylediklerinde yalnız O'nun rızâsını kazanmayı düşünürdü. İnsanlara sıksık nasihatlerde bulunurdu. Dini; sâlih müslümanlardan, Ehli sünnet âlimlerinin kitaplarından öğrenmek gerektiğini söyler, "Doğru yoldan sapan kimselerin, çok büyük âlim de olsalar, ilim öğretmeye ehil olamayacaklarını" bildirirdi. "İnsanlara, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretenlerin cihad sevâbı alacaklarını" açıklar, "Bir kimseye çok dünyalık vermektense, bir dinî mes'elenin öğretilmesinin daha üstün olduğunu" söylerdi:

Pekçok kitap yazdı. Babasının kitaplarından "Kitâb-ül-usûl'ü yeniden tertîb etti. "Mi'yâr-ün-nazâr", "Sırr-un-nazar" ve "Kitâb-ül-burhân" yazmış olduğu, eserler arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 40

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 237

3) Kitâb-üs-sile cild-1 sh. 73

BÂKILLÂNÎ

Kelâm âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Tayyib bin Muhammed bin Ca'fer'dir. Künyesi Ebû Bekr, lakabı Bâkıllânî el-Eş'arî'dir. 338 (m. 950) senesinde Basra'da doğdu. Doğum târihinde ihtilâf edilmiştir. 403 (m. 1013)'de Bağdad'da vefât etti. Kelâm âlimleri arasında "Kâdı" ünvanı ile meşhûr olmuştur. İlimdeki üstünlüğünden dolayı da "Lisân-ül-ümme" Ümmetin sözcüsü, "Şârim-ül-İslâm" İslâmın keskin kılıcı lakâbları verilmiştir. Bâkıllânî lakabı, Bâkıl kelimesinden bakla v.s. satan ma'nâsında kullanılmıştır.

Bâkıllânî, ilim tahsiline doğduğu yer olan Basra'da başladı. Zamanında Basra'da bulunan meşhûr âlimlerden ilim öğrendi. Kelâm ilmini, i'tikâdda iki mezheb imamından biri olan Ebü'l-Hasen Eş'arî hazretlerinin meşhûr talebelerinden olan İbn-i Mücâhid Tâî'den öğrendi. Ayrıca Ebû İshâk el-İsferânî'den, Ebû Bekr bin Fûrek, Ebü'l-Hasen el-Bâhilî gibi âlimlerden de ders almıştır. Bâkıllâni, Basra'daki tahsilinden sonra Bağdad'a gitmiş, orada hadîs âlimlerinin meşhûrlarından hadîs ilmini öğrenmiştir. Hadîs ilminde ders alıp, hadîs-i şerîf işittiği âlimler, Ebû Bekr bin Mâlik Katiî, Ebû Muhammed bin Masî ve Ebû Ahmed Hüseyn bin Ali Nişâbûrî'dir. Tahsilini tamamlayıp, kelâm ilminde çok iyi yetişdikten sonra kıymetli eserler yazmaya ve Bağdad'da Câmi-i Mensûr'da ders vermeye başlamıştır. Bağdad'daki ders halkası, Irak şehirlerinden ve İslâm dünyâsının her tarafından gelen talebeler ile çok genişlemiş, Bâkıllânî'nin ilimdeki şöhreti yayılıp, hükümdâr ve emirler tarafından da büyük i'tibâr görmüştür. Ayrıca Râfîzilere, Mu'tezileye, Cehmiyeye, Hâricilere karşı reddiyeler yazarak onların sapık fikirlerini çürütüp, Ehl-i sünnet i'tikâdının yayılmasına çok hizmet etti. Geceleri çok ibâdet eder ve ilmî mes'eleler yazar, sabahleyin talebelerine yazdıklarını okutup yeniden gözden geçirirdi.

Bâkıllânî, Büveyhiler zamanında Şîrâz'da Adud-düd-Devle'nin huzûrunda açılan münâzaralarda Eshâb-ı Kirâm düşmanlarına ve Mu'tezileye karşı Ehl-i sünneti savunmak üzere çağırılmıştı. Bu münâzarada muhaliflere karşı o kadar te'sîrli olmuştur ki, mu'tezili olan Adud-düd-devle onu takdîr edip, sevinmiştir. Adud-düd-Devle, onu Bizans'a elçi olarak göndermiştir. Bizans hükümdârı, kendisine meşhûr bir âlimin elçi olarak geldiğini duyunca, onu makamına çağırdı. Yalnız, kendisine müslüman olmadığı için elçinin hürmet etmeyeceğini bildiğinden, bir hile düşündü. Gelen elçinin huzûruna girerken, kendi teb'asının yaptığı gibi yerlere kadar eğilerek girmesini istiyordu. Bunun için, ancak eğilerek geçilebilecek üstü kapalı bir yer yaptırdı.

Bâkıllânî'nin bu dehliz gibi yoldan makâmına getirilmesini emretti. Bâkıllânî'ye, hükümdâr seni huzûruna çağırıyor diyerek, hazırlanan yerden geçirmek istediler. Bâkıllânî bu yeri görünce, öne eğilerek girmedi. Ters dönüp, eğildi ve Bizans hükümdarının odasına arka arka yürüyüp girdi. Girince doğrulup, yönünü hükümdâra döndü. Bu hareketi gören Bizans hükümdârı çok şaşırıp, heybeti ve vekarı karşısında ezildi. Bâkıllânî hazretleri birgün, Bizans hükümdârının sarayında, İmparator meclisinde papazlarla münâzaraya oturmuştu. Papazlar Hazreti Aişe ile ilgili olan ilk hâdisesini konuşmaya başlayınca, Bâkıllânî, Hazreti Meryem'i ve Hazreti Âişe'yi kasd ederek, "Biri kocasız çocuklu, bir kocalı çocuksuz

iki mübârek kadının temiz oldukları vahiy ile bildirilmiştir" diyerek karşılık vermiş ve papazları susturmuştur.

Bâkıllânî, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin talebeleri zincirinden olup, İmâm-ı Eş'arî hazretlerinin bildirdiği i'tikâd bilgilerini yaymış, genişçe izah etmiş ve bu husûsta kitaplar yazmıştır. Bu bakımdan, kelâm ilminde önemli bir yeri vardır.

Eserleri: 1. İ'câz-ül-Kur'ân: Bu eserinde Kur'ân-ı kerîmin büyük bir mu'cize olduğu ve icazı üzerinde durmuştur. Bu eserinde Peygamberimizin (aleyhisselâm) hulefa-i râşidînin beliğ ve ifâde tarzı yüksek olan mektûplarını ve hutbelerini, eski şâirlerin ve ediblerin meşhûr şiir ve hutbelerinden seçmeler almıştır. Yazma ve basma nüshaları vardır.

2. Temhid-ül-evâîl ve telhîs-üd-delâil

3. Menâkıb-ül-eimme gibi eserleri vardır.

Ebû Bekr Harezmî şöyle demiştir. "Bağdad'da kitap yazan her zât, Bâkıllânî'nin eserlerinden nakiller yapmıştır. Çünkü o herkesin kabûl ettiği, pekçok ilimde büyük bir âlim idi. Ali bin Muhammed Harbî de şöyle demiştir: "Kâdı Ebû Bekr Bâkıllânî, yazdığı eserlerini kısaltmak istedi. Fakat ilminin ve ezberlediği mes'elelerin çokluğu sebebiyle bunu yapması mümkün olmadı. Muhaliflerine karşı bir eser yazmak isteyen her âlim, bunu yazarken muhaliflerinin eserini okumuştur. Bâkıllânî ise, muhaliflerine reddiye yazarken, onların eserlerini gözden geçirmeğe ihtiyâç duymazdı. Çünkü muhaliflerinin fikirlerini gayet iyi biliyordu."

Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah Beydâvî şöyle anlatmıştır:

"Bir rü'yâ görmüştüm. Rüyamda ders verdiğim mescidime girdim. Mihrâbda bir zât oturuyor, bir başka zât da ondan ders alıyordu. Ona karşı Kur'ân-ı kerîm okuyordu, öylesine güzel okuyordu ki, bu okuyan ve okutan kimdir acaba dedim. Bana denildi ki; mihrâbda oturan, Resûlullahdır (aleyhisselâm). Huzûrunda okuyan da Bâkıllânî'dir. Resûlullah ona dinimizi öğretiyor..."

Bâkıllânî vefât edince, cenâze namazını oğlu Hasen kıldırdı. Derb-ül-mecûs denilen yerde defnedildi. Daha sonra kabri buradan Bâb-ı Harb kabristanına nakledildi. Ubeydullah bin Ahmed bin Ali Mukrî şöyle anlatmıştır: "Ebû Ali bin Şâzân ve Ebû Kâsım Ubeydullah bin Ahmed bin Ahmed bin Osman Sayrafi ile birlikte, Ebû Bekr Bâkıllânî'nin kabrini ziyârete gitmiştik. Vefât edeli bir ay kadar olmuştu. Kabrine vardığımızda orada bir Kur'ân-ı kerîm gördüm. Kur'ân-ı kerîmi elime alıp, yâ Rabbî! Ebû Bekr Bâkıllânî'nin hâli bu kabirde nasıldır? Şu Kur'ân-ı kerîmde bana beyân buyur, diye duâ ettim. Sonra Kur'ân-ı kerîmi açtım. Hûd sûresi 28. âyet-i kerîmesi çıktı. Bu âyet-i kerîmede, Nûh aleyhisselâmın, kavmine şöyle dediği bildirilmektedir Meâlen "Ey kavmim! Söyleyin bakayım fikriniz nedir? Eğer ben Rabbimden verilen açık bir burhan(mu'cize) üzerinde isem (Bu benim Peygamber olduğumu doğruluyorsa), bir de Allah bana kendi katından bir Peygamberlik vermiş de, size, onu görecek göz vermemişse, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabûl ettireceğiz."

Ebû Bekr Bâkıllânî'nin yazmış olduğu, İ'câz-ül-Kur'ân isimli eserinden ba'zı bölümler:

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize olması: Âlimler (r.aleyhim) buyurdular ki Kur'ân-ı kerîmin mu'cize olması üç bakımdandır. Birincisi; Kur'ân-ı kerîm gaybdan haber vermektedir. Bu ise insanların gücünün hâricinde bir şeydir. Kur'ân-ı kerîmde Allahü teâlâ, onun dînini bütün dinlere gâlib kılacağını va'd buyurdu. Âyet-i kerîmede meâlen: "O Allahü teâlâ ki, gerçi müşrikler hoş görmeselerde, İslâmiyeti, bütün dinlere gâlib kılmak için, Resûlünü sırf hidayet olan Kur'ân-ı kerîm ve hak din ile gönderdi" (Tevbe-33). Allahü teâlâ bu va'dini yerine getirdi. Ebû Bekr (radıyallahü anh) ordusunu gazâya gönderirken onlara, Allahü teâlânın kendi dinini mutlaka gâlib ve üstün kılacağını, bu sebeble muharebede mutlaka zaferi elde edeceklerinden emîn olmalarını söylemişti. Hazreti Ömer de halifeliği zamanında böyle yapardı. Hattâ onun ta'yin etmiş olduğu Sa'd bin Ebî Vakkâs ve diğer ordu komutanları da bu husûsa dikkat eder, askerlere

bunu anlatırlar, onları muharebeye teşvik eder ve Allahü teâlânın izni ile muvaffak olurlardı. Ömer'in (radıyallahü anh) halifeliğinin sonuna kadar, Belh ve Hindistan'a kadar olan yerler fethedildi.

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize oluşunun ikinci yönü; Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ümmî idi. Okuyup-yazma durumu yoktu. Geçmiş ümmetlerin, kitâplarından bir şey bilmediği gibi, onlara âit haberleri, onların hayatları ile alakalı olarak da okuyarak veya başkalarının yanına gidip gelerek birşey öğrenmemişti. Bununla birlikte Öyle bir kitap getirdi ki, birçok önemli mes'elelerden, Âdem'in (aleyhisselâm) yaratılışından, Peygamber olarak gönderilişine kadar olan zamandan, Cennetten çıkışından, tövbe etmesinden, onun ve oğullarının durumlarından, Nûh'dan (aleyhisselâm), onunla kavmi arasında cereyan eden hâdiselerden ve Kur'ân-ı kerîmde ismi geçen Peygamberlerden (aleyhimüsselâm), Fir'avn'ın ve daha başkalarının durumlarından ve akıbetlerinden bahsetti. Resûlullah efendimiz, birisinden öğrenerek, kitaplardan okuyarak veya bunları bilen birisinin yanında kalarak öğrenmemiştir. Bunları, sâdece vahy yoluyla, Allahü teâlânın bildirmesiyle biliyordu. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen: "Sen bundan önce (Kur'ân-ı kerîmin inmesinden önce, inen kitaplardan) hiçbir kitap okur değildin ve elinle de onu yazmazdın. (Eğer okur yazar olmuş olsaydın) O vakit müşrikler; (Kur'ân-ı kerîmi başkasından okuyup yazdın ve öğrendin diye) elbette şüphelenirlerdi" (Ankebût-48) "Böylece âyetlerimizi açıklıyoruz ki, suçluların yolu belli olsun" (Enâm-55) buyurdu.

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize oluşunun üçüncü yönü: Kur'ân-ı kerîmin benzerini yapmanın, belagatına ve fesahatine erişmenin, beşerin gücünün üstünde olduğudur. Kur'ân-ı kerîmin nazmı (kelimelerin dizisi) Allahü teâlâ tarafındandır. (Arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından dizilmiş olarak, âyetler hâlinde geldi.) Kur'ân-ı kerîmin kendisine has bir nazmı vardır.

Resûlullahın (aleyhisselâm) zamanındaki insanlar, Kur'ân-ı kerîmin bir benzerini getirmekten âciz kaldılar. Fakat o asırdan sonra gelenler, belki bundan âciz kalmıyabilir denir ise, buna şöyle cevap verilir: Resûlullah'tan (aleyhisselâm) sonra gelenlerin fesahati, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) zamanındaki insanların fesahatini aşamamıştı. (O asırda insanlar, fesâhatta açık ve düzgün konuşmada o kadar ileri bir seviyeye ulaşmışlardı ki, birbirlerine bile şiirle cevap verirlerdi.) Hattâ, sonra gelenlerin fesahat ve belagat husûsunda en yüksek dereceleri, ne Resûlullah efendimiz zamanında yaşıyan insanların derecelerine yaklaşabilir, ne de onlara eşit olabilir, Bu husûsta onları aşmaları mümkün değildir. (Edebiyat târihi buna en güzel vesîkadır:) işte bütün bunlardan dolayı Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: "(Ey Resûlüm, De ki! Yemîn ederim. Bu Kur'ân'ın benzerini meydana getirmek için, insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirine destek olsalar da yine benzerini getiremezler" (İsrâ-88).

Mu'cizeler, peygamberlerin peygamberlikleri için delîldir. Böyle bir delîl olmasaydı, peygamberliği sahih olan peygamberin gerçekten peygamber olmayıp da, sâdece peygamberlik iddiasında bulunan yalancı kimselerden farkı kalmazdı. Peygamber olan zât, zamanındaki insanlara, bu benim peygamberliğimin delîli der ve insanlar da ondan âciz kalırsa, bumu'cize, peygamberin söylediklerinin doğruluğuna delil olur. Eğer insanlar da onun bir benzerini yapmaktan âciz olmazlar ise, o ileri sürdüğü delîl, onun peygamberliğine ve sözünün doğruluğuna delîl olmaz.

Resûlullahın (aleyhisselâm) Habeş Meliki Necaşi'ye gönderdiği mektûp: "Bismillâhirrahmânirrahim; Allahın Resûlü Muhammed'den, Habeş kralı Necaşi'ye selâmette olmanı dilerim. Sana olan ni'metinden dolayı Allahü teâlâya hamd-ü sena ederim. Ki O'ndan başka ilâh yoktur, Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min (emn ve emân veren), Müheymin olan O'dur.

Şehâdet ederim ki, Îsâ bin Meryem, Allahü teâlânın (yarattığı) **rûhu** ve (söylediği) kelimesidir . (Allahü teâlâ) onu, çok temiz, iffetli ve kendisini Allahü teâlâya adamış olan Meryem'in rahmine bıraktı da, Meryem Îsâ'ya hamile kaldı. Nitekim, Allahü teâlâ, Âdem'i de kudretiyle ve üflemesiyle topraktan yaratmıştı.

Ben seni, bir olan, eşi, ortağı bulunmayan Allaha, O'na ibâdet ve tâatta devamlı olmaya, bana tâbi olmağa ve Allahü teâlâdan getirip bildirmiş olduğum şeylere îmân etmeğe da'vet ediyorum.

Çünkü ben, Allahın Resûlüyüm (Peygamberiyim). **Seni** ve askerlerini, Allahü teâlâya ibâdet ve tâata da'vet ediyorum.

Ben sana gereken tebligatı yapmış, dünyâ ve âhıret saadetini te'min edecek nasihati vermiş bulunuyorum. Nasihatimi kabûl ediniz.

Allahü teâlânın selâmı, O'nun yolunda gidenlere olsun."

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Kisrâ'ya gönderdiği mektûp:

"Bismillâhîrrahmânirrahîm,

Allahın Resûlü Muhammed'den, Farsların büyüğü Kisrâ'ya. Doğru yolda gidenlere, Allahü teâlâ ve Resûlüne imân edenlere, Allahtan başka hiçbir ilâh ve ma'bûd (ibâdet edilen) olmadığına, O'nun eşi ve ortağı bulunmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun. Seni, Allahü teâlâya îmâna da'vet ediyorum. Çünkü ben, kalbleri diri, akılları başlarında olanları uyarmak, kâfirler hakkında da, o azap sözünün gercekleşmesi için, Allahü teâlânın bütün insanlara göndermiş olduğu peygamberiyim.

Öyleyse, müslüman ol, kurtul, Da'vetimden yüz çevirir, kaçınırsan, bütün mecûsilerin günâhı senin boynuna olsun."

Talha bin Ubeydullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği, Resûlullah efendimizin hutbelerinden birisi kısaca şöyledir. "Ey insanlar! ölmeden önce Allahü teâlâya tövbe ediniz. Meşgûliyet gelmeden önce, sâlih ameller yapmaya koşunuz. Allahü teâlâyı çok zikretmek, gizli ve açıktan çok sadaka vermek sûretiyle Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaya çalışınız ki, bu sebeble Allahü teâlâ sizi rızıklandırır, size ecir ve sevâb verir, size yardım eder."

Ebû Saîd-i Hudrî'nin (radıyallahü anh) bildirmiş olduğu hutbede Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır "Dikkat ediniz! Dünya tatlı bir yeşilliktir. Dikkat ediniz! Allahü teâlâ sizi dünyâda halifesi kılmıştır. Ve sizin nasıl işler yapmakta olduğunuza bakmaktadır, öyleyse, dünyâdan sakınınız. Kadınlardan çekininiz. Dikkat ediniz! Bir kimsenin, insanlardan korkması, hakkı bildiği zaman onun hakkı söylemesine mâni olmasın." Resûlullah (aleyhisselâm) etrâfta güneşin kırmızılığı kalmayıncaya kadar konuşmalarına devam ettikten sonra, "Dünyânızdan, şu gününüzden kalan azıcık zaman kadar bir müddet kaldı" buyurdular.

Hazreti Ali bir hutbesinde şöyle buyurdu: "Dünyâ, sırtını döndü. Ayrılığı bildirdi. Âhırete yöneldi. Dikkat ediniz! Cenneti istiyenler, Cehennemden kaçanlar kadar uyuyan görmedim. Dikkat ediniz. Sizin hakkınızda en korktuğum şey; hevânıza (nefsin arzu ve isteklerine) uymak ve uzun emeldir."

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Sözlerin en doğrusu; Allahü teâlânın kitabı Kur'ân-ı kerîm, yapışılacak şeylerin en iyisi; takvâ, sünnetlerin en üstünü; Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesi, işlerin en hayırlısı; orta olanları, en kötüsü; sonra ortaya çıkarılan bid'atlerdir. (Dinde olmayıp da sonradan ibâdet olarak ortaya çıkarılan şeylerdir). Az fakat kâfi olan, çok fakat, Allahü teâlâyı ve âhıreti unutturan şeylerden daha hayırlıdır. En iyi zenginlik, rûh zenginliğidir. Kalbe atılan şeylerin en hayırlısı, yakindir, içki, günahların anasıdır. Gençlik, delîlikten bir şu'bedir. Yalancı dil, çok hatâlara ve yanlışlıklara sebeb olur. Mü'minin sövmesi fısktır. Başkasını affeden kimse de affedilir, iyiler arasında yazılır.

Se’âdet sahibi kimse, başkasına nasîhatta bulunan kimsedir. İşler, verdikleri neticelere göre kıymet kazanır, işin özü ve hulâsası, neticesidir. En şerefli ölüm, şehidliktir. Belâ ve musibetin ne olduğunu, kimden geldiğini bilen kimse, sabreder. Bunu bilmiyen ise iyi görmez.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), bir hutbesinde buyurdu ki: “Ey insanlar! Sizler öleceksiniz. Sonra diriltileceksiniz. Sonra yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz. Ey insanlar! Kime bir dağın başında veya dibinde bir rızık takdîr edilmişse, mutlaka o rızık ona gelir, öyleyse, iyiyi isteyiniz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 176

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 269

3) Tarihi Bağdâd cild-5, sh. 379

4) Tebyin-i kizb-ül-müfteri sh. 217

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 169

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 109

BEYHEKÎ (Ahmed bin Hüseyn)

Meşhûr hadîs âlimi ve Şâfiî fukahâsından. Zamanının en meşhûr ve en büyük âlimi. İsmi, Ahmed bin Hüseyn bin Ali bin Mûsâ el-Hüsrevcirdî el-Beyhekî, künyesi Ebû Bekr’dir. Beyhekî diye meşhûr olmuştur. Nişâbûr’un Beyhek kasabasının Hüsrevcird köyünde 384 (m. 994) yılının Şa’bân ayında doğmuştur.

Beyhek’te yetişti. Daha sonra ilmini arttırmak için Bağdad’a gitti, orada tahsiline devam etti. Sonra Kûfe, Mekke-i mükerreme ve pekçok ilim merkezlerini dolaştı. Meşhûr âlimlerden ilim öğrenip büyük âlim oldu. Kendisine ilmin minaresi denildi. Pekçok âlim yetiştirdi. Kelâm ilminde de, Ehli sünnet i’tikâdına büyük hizmetler yaptı. Çeşitli ilimlerde bilhassa hadîs, fıkıh ve kelâm ilmine âit binden ziyâde kitap te’lîf etti. Şafiî fıkhı öğretmesi için Nişâbûr’a çağırıldı. Her ne kadar memleketine dönmek istediyse de, 10 Cemâziyel-evvel 458 (m. 9 Nisan 1066)’da vefât etti. Mübârek naşı, yakın olan memleketine götürüldü.

İlk defa, 15 yaşında iken ilme başladı. Irak, Cibâl, Hicaz ve benzeri ülkelerin Nüvkân, Esferâyîn, Tûs, Mihrecân, Esedâbâd, Hemedân, Dâmegân, Esbehân, Rey, Tâberân, Nişâbûr, Ruvzebâr, Bağdad, Kûfe, Mekke gibi şehirlere gitti.

Beyhekî (radıyallahü anh), zekâsının keskinliği, hafızasının kuvveti, öğrendiği şeyler üzerindeki arzusu ve ilim öğrenmekteki ihlâsı ile hocalarının büyük dikkat ve teveccühlerini üzerinde toplamıştı. Horasan’da, Ebü’l-Hasen Muhammed bin Hüseyn (hocalarının en âlimi) Hâkim Ebû Abdullah (Beyhekî, onun talebelerinin en büyüğüdür), Ebû Tâhir ez-Ziyâdî, Ebû Bekr bin Fûrek, Ebû Ali Rodbârî, Abdullah bin Yûsuf bin Bânûye, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî’den; Bağdad’da Hilâl bin Muhammed el-Haffâr, Ebû Hüseyn bin Bişrân, İbn-i Ya’kûb el-Iyâdî’den; Mekke’de Hasen bin Ahmed bin Ferrâs ve pekçok âlimden; Kûfe’de Cemâh İbni Nezir ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf aldığı, hadîs öğrendiği hocaları yüzden çoktur. O, Şafiî fıkhını ise, Ebü’l-Feth Nasır bin Muhammed el-Umerîden öğrendi. Fakat hadîs ilmine daha düşkün idi. O, İmâmı Neseî’nin Sünen, Tirmizî’nin Câmi ve İbn-i Mâce’nin Sünen’inden hadîs almadı. Fakat Hâkim’in rivâyetlerinin ekserisini alırdı. Onun rivâyetleri, âli isnâd idi. (Peygamber efendimizden, kendisine kadar olan râvilerin sayısının az olması, en kısa yoldan hadîsin rivâyet edilmesidir.) Niyetinin güzelliği ve ihlâsı sebebiyle herkes onun huzûruna gelir, hıfzına ve anlayışının kuvvetine hayran kalırdı.

Şeyhülislâm Ebû İsmâil el-Ensârî (icâzet alarak), Zâhir bin Tâhir, Ebû Abdullah el-Ferâvî, Abdülcebbâr bin Muhammed, Ebû Hasen Abdullah bin Muhammed bin Ahmed, oğlu İsmâil bin Ahmed ve pekçok âlim de Beyhekî’den (radıyallahü anh) ilim ve hadîs-i şerîf öğrenmişlerdir.

Beyhekî (radıyallahü anh) kanaatkar, azla yetinir veher hâlinde selef-i sâlihînin, Eshâb-ı Kirâmın ve Tabiînin yolunu ta’kib ederdi. Birkimse onu gördüğü zaman, asâlet ve takvâsahibi bir zât olduğunu anlardı. Onunyanına gelip oturan ayrılmak istemez, ayrıldığı zaman da hemen onun yanına dönmek isterdi. Çünkü onun hareketi, hâlve davranışları

yerinde, konuşmasıgüzeldi. Kendisiyle beraber bulunulacakbir zât idi.

Beyhekî (radıyallahü anh) şüphelilerden tam kaçınarak, takvâ üzere yaşadı. Otuz yıl devam üzere oruç tuttu. Ebû Hasen Abdülgafûr Nişâbûr târihinin zeylinde: Ebû Bekr Beyhekî, fakîh, hadîs hafızı ve usûl (Usûl-i hadîs ve fıkh) âlimidir: Hâfızasının kuvveti ve şüphelilerden kaçınmakta zamanının bir tanesi idi. Haramlardan sakınmak ve öğrendiği şeyleri muhafaza etmekte asrının tekiydi. Hâkim'in (radıyallahü anh) talebelerinin en büyüğü olup, ondan sonra pekçok âlimden de ilim alarak, öğrendiği ilimlerin üzerine. İlim kattı. Daha genç yaşta hadîs-i şerîf yazmaya ve ezberlemeye başlamıştı. Sonra fıkıhta da büyük âlim oldu. Aza kanâat, eden, haramlardan' sakınan bir zâttı" buyuruyor. İmâm-ül-Haremeyn Ebü'l-Meâlî ise; "Hiç bir Şafiî âlimi yoktur ki, ona İmâm-ı Şafiî'nin (bir yardımı olmasın. Fakat Ebû Bekr Beyhekî'nin ayrı bir husûsiyeti vardır. O, İmâm-ı Şafiî'ye mezhebinin yayılması husûsunda, yazmış olduğu kitaplarıyla yardımcı olmuştur" demiştir.

İmâmı Beyhekî, Allahü teâlânın, kendisine ilim verdiği her kimse üzerine, te'lîfin (kitap yazmanın) farz olduğuna inanmış, daha 22 yaşında iken kuvvetli bir azîmle bu işe yönelmiştir. Hakkında kitap yazdığı konuları derinliğine, ince ve itinalı bir şekilde ele aldığı için, büyük âlimler onun eserlerini çok beğenmişler, eserlerine takrizler (medhiyeler) yazmışlar, aklını, zekâsını ve ilmi üstünlüğünü ifâde etmişlerdir. O, seçtiği konularda, evvelâ istihâre yapar, sonra Cenâb-ı Hakdan yardım ister, Allahü teâlâ da ona yardımını ve tevfîkini lütfederdi.

Eserleri çok ve çeşitli konulara dâirdir. Ba'zısı çok uzun, ba'zısı kısa, ba'zısı da bu ikisi arasındadır. Bu durum, eserlerin mevzûlarına göre değişmektedir.

Sünneti seniyye üzerindeki fevkalâde kıymetli çalışmalarından dolayı, kendisine ba'zı müellifler "Munazzım-üs-Sünne: Sünnetin tanzimcisi" lakabını vermişlerdir.

O, devamlı okur, araştırır, tasnif eder, eserlerini öğrencilerine okuturdu. Kendisini meşgûl edecek bir ticarethânesi, vaktini öldürecek, a'sâbını bozacak, zihin ve fikir açıklığını giderecek bir vazîfesi olmadığından, devamlı ilimle meşgûl olurdu. Fakirliğe sabreder, hâlinden herhangi bir şikâyette bulunmazdı. Sâhib olduğu hâlis ilim, kendisini aşk ve şevk ile sünneti seniyyenin neşrine, dinin tebliğine yöneltiyordu. Yazdığı her harfi, ağzından çıkan her sözü Allahü teâlânın murâkabe ettiğini düşünerek, çok dikkat ederdi. Az yer, az içer, devamlı oruç tutardı. Hattâ 44 yaşından sonra, vefâtına kadar 30 sene devamlı oruç tutmuştur. Bütün çalışmalarında niyetinin temizliği, ilminin genişliği, hıfzının kuvveti göze çarpardı.

Yüzden fazla âlimden ders okumuş, bunlardan bir kısmı, kendisine özel i'tinâ ve ihtimâm göstermişlerdir.

Yukarıda bildirildiği gibi, binden ziyâde eser telif eden İmâmı Beyhekî'nin yazdığı kitaplardan ba'zıları şunlardır:

1. Es-Sünen-ül-kübrâ (Kitâb-üs-Sünen-il-kebîr): Hadîs kitabıdır. Eshâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân) ve Tabiînin isimleri, senet ve râvileri içerisine alan bir fihristle beraber Hindistan'da basılmıştır. İbn-i Salâh, "Beyheki'nin es-Sünen-ül-Kübrâ kitabından daha fazla delîl olan kitap yoktur. Sanki o, İslâm memleketlerinde bilinip de kitabına almadığı bir hadîs bırakmamıştır." Kettânî (Muhammed bin Ca'fer) "Beyhekî, sünen kitaplarını Müzenî'nin muhtasar kitabının tertîbine göre yazmıştır. İslâm âleminde onun bir misli daha yazılmamış olup, ahkâm (hüküm) hadîslerinin ekserisini içerisine almıştır" buyurdular. Bu kitap on cild olup, Beyrut'ta da ofset yoluyla basılmıştır. Çok kıymetlidir.

2. Es-Sünen-üs-sugrâ: İki cilddir. El yazması mevcûd olup basılmamıştır. Bu eseri, es-Sünen-ül-kübrâ'nın muhtasarıdır.

3. El-Esmâ' ves-sıfât: Kur'ân-ı kerîm vehadîs-i şerîflerde Allahü teâlânın sıfatlarının (sıfat-ı zâtıyye, sıfat-ı sübûtiyye ve fi'ilî sıfatlar) varlığı ile ilgili delîlleri toplamıştır. Ehl-i sünnet âlimlerinin, Allahü teâlânın sıfatlarını anlattıkları kitapların en kıymetlilerindendir. Muhammed Zâhid Kevserî'nin önsözüyle basılmıştır. Sübkî, "Bu kitabın bir benzerini bilmiyorum" demiştir.

4. Delâil-ün-nübüvve: Üç cilddir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) nübüvvetiyle ilgili delîlleri ve haberleri toplamıştır. Ondan başka bir zât tarafından böylesi toplanmamıştır. Bu husûsta tek bir kitap olup çok kıymetlidir. İbn-i Kesir el-Bidâye ven-Nihâye'sinde, Süyûtî el-Hasâis-ül-kübrâ'sında ve bu husûsta kitap yazan bütün âlimler ondan

nakiller yapmışlardır. Haleb'de Vakıf kütüphânesinde el yazmaiki nüsha mevcûttur. Bu eserin birinci cildi 1389 (m. 1970) senesinde Kâhire'de, 1405 (m. 1985) târihinde de Beyrut'ta basılmıştır. Beyrut baskısında, bu baskının, on adet el yazma nüsha karşılaştırılarak yapıldığı belirtilmektedir.

5. Menâkıb-üş-Şâfiî: Bir cilddir. Tahkîkli iki cild hâlinde Mısır'da basılmıştır, İmâm-ı Şafiî'nin hayatı hakkında yazılmışmüracaat eserlerinin en büyüğüdür.

6. Ma'rifet-üs-Sünen vel-âsâr: Kettânî (radıyallahü anh), "Bu ma'rifet-üş-Şafiî demek olup, İmâm-ı Şafiî'yi tanıtan bir kitaptır." Zehebî, bu kitabı es-Sünen vel-âsâr diye zikretmektedir. Dört cilddir. Mısır'da İmâm Beyhekî'nin oğlu Ebû Ali İsmâil, babasının haber verdiği şu vak'ayı anlattı: "Bu kitabı bitirdiğim zaman talebelerimden Muhammed bin Ahmed gördüğü şu rü'yâyıanlattı: "Rü'yâmda İmâm-ı Şafiî'yi (radıyallahü anh) gördüm. Elinde bu kitabın bir nüshası vardı. Bana buyurdu ki; "Fakîh Ahmed'in (Beyhekî) bu kitabını yedi defa okudum." Bu rü'yâyı böylece aynı gün birçok kimseler görmüşler ve anlatmışlardır. Ba'zıları ise İmâm-ı Şafiî'nin "Yedi defa yazdım" diye buyurduğunu rivâyet etmişlerdir."

7. El-kırâatü half el-İmâm: İmâma uyan kimsenin namazda Kur'ân-ı kerîm kırâatinin nasıl olacağını, Şafiî mezhebine göre anlatmaktadır.

8. Şu'ab-ül-imân: İki cilddir, pek kıymetlidir. Hindistan'da basılmıştır. Bunun bir hülâsası, Muhtasara Şu'ab-il-Îmân adıyle Kâhire'de basılmıştır.

9. Et-Tergîb vet-terhîb: Bir cilddir. Elyazması olup, basılmamışrır.

10. Kitâb-üz-zühd-il-kebîr: Basılmamışdır. Tek cild olup, el yazması vardır.

11. El-Ba'sü ven-nüşûr: Tek cilt olup, basılmamıştır.

12. El-Hılâfiyât: İki cilddir. Basılmamıştır.

13. Fedâil-üs-Sahâbe, 14. El-medhâl iles-Sünnen-il-kübrâ, 15. El-Mebsût 16. El-âdâb 17. Nüsûs-üş-Şâfiî, 18. El-Erbe'ûn-el-kübrâ, 19. El-Erbe'ûn-es-sugrâ, 20. Cüz'ün fir-rü'yeti, 21. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) 22. El-İ'tikâd alâ Mezheb-is-Selefi Ehl-is-Sünneti vel-cemâ'a: İsminden de anlaşıldığı gibi bu kitapta Ehli sünnet i'tikâdında olan Selef-i sâlihînin akidesinden bahsedilmektedir. Mısır'da basılmıştır. 23. Ahkâm-ül-Kur'ân (Bunu İmâm-ı Şafiî'nin sözlerinden toplamıştır) 24. Hayât-ül-enbiyâ fî Kubûrihim, 25. İsbâtu azflb-il-kabr, 26. El-Kader, 27. Fedâil-ül-evkât, 28. El-İsrâ 29. El-imân 30. Kitâb-üd-de'avât-il-kebir, 31. Kitâb-üd-de'avât-is-sagîr, 32. Risale fî hadîs-il-cuybârî, 33. El-Câmi' fil-Hâtem, 34. Yenâbî-ül-usûl 35. Risale Ebi Muhammed el-Cüveynî, 36. Câmi'u Ebvâbi kırâet-il-Kur'ân, 37. Kitâb-ül-intikâd alâ Ebî Abdillah eş-Şâfiî, 38. Kitâbu Eyyâmi Ebi Bekr es-Sıddîk. Tâceddîn Es-Sübkî, Tabakât-üş-Şâfiiyye'sinde, ez-Zehebî, Tezkiret-ül-huffâz'ında ve Siyeru a'lâm-in-nübelâ'sında ve diğer âlimler Beyhekî'nin eserlerini çok medhetmektedirler.

Ebû Bekr Muhammed bin Abdülazîz el-Mervezî buyurdu ki: "Rü'yâmda bir nûrun semâya doğru yükselttiği, tabut gibi bir şey gördüm. "Bu nedir?" diye sorduğumda "Beyhekî'nin yazdıklarıdır" buyuruldu."

Beyhekî (radıyallahü anh), el-i'tikâd vel-hidâye ilâ sebîl-ir-reşâd kitabının mukaddimesinde buyuruyor ki:

> "İstediğini, istediği zaman, istediği gibi yaratan Allahü teâlâya hamd ederim. O Allah ki (Celle Celaluhu), kendisine da'vet etmeleri, kendisini tanıtıp, kendi itâatına çağırmaları için mahlûklardan dilediğini (peygamber olarak) seçti. Dilediği âyetler ve ortaya koyduğu apaçık delîllerle da'vetine uymaya ve günah diye bildirdiği şeylerden sakınmağa yol gösterdi. Kendisine itaat edenlere, Cennette hazırladığı ni'metleri va'detti. Kendisine isyan edenleri de Cehennemde hazırladığı azaplarla tehdit etti. O'nun hükmünü değiştirecek yoktur." Bu kitabında imânın ne olduğunu anlatırken buyuruyor ki, Peygamberimiz. (aleyhisselâm) "Îmân; senin Allahü teâlâya, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, ölüme ve öldükten sonra dirilmeğe, hesaba, Cennet ve Cehenneme ve kadere, hepsine birden îmân etmen, inanmandır" buyuruyor. Yahyâ bin Muhammed bin Abdullah, Muhammed bin İbrâhim bin Sa'îd, Umeyye bin Bustân, Muhammed bin İbrâhim bin Sa'îd bildiriyorlar ki; Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Resûlullahtan (aleyhisselâm) şu hadîs-i

şerîfi rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) “İnsanlarla, Allahtan başka ilâh olmadığına şehâdet edip, bana ve getirdiğime (İslâmiyete) îmân edinceye kadar, harbetmekle emrolundum. Bunu yaptıkları (îmân ettikleri) zaman, mallarını ve canlarını benden kurtarırlar. Ancak İslâmın hakkı müstesna (ya’nî bir müslüman bir günâh işlemişse, ona İslâmiyetin takdîr buyurduğu ceza uygulanır). Onun hesabı da Allaha kalmıştır.” buyuruyor.

“Biz Allahü teâlânın Resûlüne indirdiği Kur’ân-ı kerîme îmân ediyoruz. O’nun hayatında, Kur’ân-ı kerîm, bir araya toplanıp mushaf hâlinde yazılmadı. Ümmeti arasında ne bir noksanlık, ne de ziyâdelik olmaksızın hıfz edilerek, aynen Peygamberimizin bildirdiği şekilde kalmıştır. Bu, Allahü teâlânın va’didir ki, Hicr sûresinin dokuzuncu âyetinde meâlen “O Kur’ân-ı kerîmi biz indirdik, onu muhafaza edecek olan da biziz” ve Fussilet sûresinin 42. âyetinde meâlen, “Bâtıl, Kur’ân-ı kerîme ne önünden, ne arkasından(hiçbir cihetten) ona yol bulamaz. Çünkü, o, emrinde Hakim (hikmet sahibi), fiilinde Mahmûd olan Allahü teâlâ tarafından indirilmiştir” buyuruyor. Hasen-i Basrî (radıyallahü anh), “Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmi, şeytanın bâtıl bir yolla ziyâdelik yapmasından ve hak olan kelâmından da bir noksanlık yapmasından muhafaza etmiştir” buyurmuştur.”

Yine bu kitabında esmâ-i hüsnâyı (Allahü teâlânın isimlerini; gayet veciz bir şekilde anlatmaktadır.

Bu bâbda buyuruyor ki:

ALLAH (Celle Celaluhu); Ulûhiyyet (ilâhlık) ancak O’na mahsûs, rubûbiyyet (rablık) da ancak O’nun sıfatıdır. Yaratmak ancak O’nun zâtına mahsûstur.

ER-RAHMÂN: Dünyâda bütün mahlûkların istediklerini ihsân edicidir.

ER-RAHÎM: Âhırette yalnız mü’minlere rahmet ve yardım edip, kimsenin düşünemiyeceği ni’metler ikram edecektir.

EL-MELİK: O tam meliktir, hükümdârdır. Bütün mülkün tam sahibidir. Bu, yalnız Allahü teâlânın zâtına mahsûstur ki, Melik Ve mâlik olmanın asıl ma’nâsı dilediğini yaratmaya kadir olmaktır.

EL-KUDDÛS: Ayıb ve noksan sıfatlardan, evlât sahibi olmaktan münezzehtir (uzaktır) ki, bu O’nun zâtına mahsûstur.

ES-SELÂM: Allahü teâlâ her türlü ayıb ve âfetlerden uzaktır.

EL-MÜ’MİN: Kendi vahdâniyyetine şâhid yahut mü’min kullarına İmânı karşılıksız vericidir.

EL-MÜHEYMİN: Mahlûkların amellerini ve işlerini görücüdür. Mahlûkların bütün hâllerinin (ecel, rızk, amel) koruyucusudur.

EL-AZÎZ: O herşeye gâlibdir. O hiç mağlûb olmaz.

EL-CEBBÂR: Onun işine hiçbir kimse karışamaz. O’nun mülkünde, O’nun dilediğinden başka birşey olmaz. Bu, Allahü teâlânın zâtına mahsûs bir sıfattır.

EL-MÜTEKEBBİR: Mahlûkluk (sonradan yaratılma) sıfatlarından münezzehtir. Kibriya ve azamet sıfatlarıyla her şeyden ayrılmış olup, her şeyden büyük ve yüksektir.

EL-BÂRÎ: Husûsi şekiller ve ayrı ayrı renklerde mahlûkâtı yaratıcıdır.

EL-GAFFÂR: Kullarından günah işleyenlerin günahlarını (fadl ve ihsânı ile) tekrar tekrar örtücüdür.

EL-VEHHÂB: Karşılıksız olarak ihsân edicidir.

ER-REZZÂK: Her canlının rızkını vericidir. Verdiği rızklarla onları faydalandırır.

EL-ALÎM: Her şeyi, her haliyle, hakîkat ve aslıyla bilicidir.

ES-SEMİ’: Hiçbirşeye muhtaç olmadan, gizli ve açık herşeyi işiticidir.

EL-KÂBID: Mahlûkların ecelleri geldiği zaman rûhlarını kabz edicidir.

EL-HALÎM: Cezâyı hak edenlerin cezasını te'hir edicidir. Sonra dilediğini affedicidir.

EŞ-ŞEKÛR: Amele karşılık büyük sevâblar, güzel ecirler vericidir. Kulluk edenleri övücüdür.

Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor ki: Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk, Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtından sonra îrâd buyurduğu hutbesinde: "Allahü teâlâ Peygamberini, dîni kuvvetlenip yayılıncaya ve vazîfesini tebliğ edip kendi uğruna mücâdelesini tamamlayıncaya kadar hayatta bırakmış, sonra onun rûhunu kabzetmiştir. Allah (Celle Celaluhu) size dosdoğru bir yol göstermiştir. Bundan sonra helak olanlar, O'nun kitabına ve Resûlünün sünnetine uymadıkları için helak olurlar. Kim Allahü teâlâyı Rab edinmişse, O Allah (Celle Celaluhu) diridir ve ölmez. Kim de Hazreti Muhammed'i ilâh olarak kabûl ediyorsa, bilsin ki o ölmüştür.

Ey müslümanlar! Allahtan korkunuz. O'nun dîninin emirlerine sıkı sarılınız ve O'na tevekkül ediniz. Çünkü O Allah hayydir (diridir), kitabı tamdır. Kim Allahü teâlânın dînine hizmet ve hürmet ederse, Allahü teâlâ da ona yardım eder. O'nun nûr ve şifâ olan kitabı elimizdedir. Allahü teâlâ onunla Peygamberini hidâyete erdirmiştir. Allahın kullarından (mürted olup) bize saldıranlara aldırmayınız. Çünkü Allahü teâlânın kılıcı kınından sıyrılmıştır. Onu tekrar kınına koyamayız. Resûlullah ile birlikte nasıl müşriklere karşı savaşmışsak, şimdi de dinden irtidâd edip, bize karşı çıkanlarla muhakkak öylece savaşacağız" buyurdu.

İmâm-ı Beyhekî, Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) vefâtını İmâmı Şa'bî'den rivâyetle şöyle anlatır: Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) vefâtından önce hanımına saklaması için verdiği misk kesesini istedi. Hanımı getirince bir bardak da su istedi ve miskleri o suyla karıştırıp eliyle eritti ve hanımına, "Bunları etrâfıma serp. Çünkü Allahü teâlânın yarattıklarından (meleklerden), beni ziyârete gelecek olanlar var. Onlar güzel kokudan hoşlanırlar, yemezler, içmezler. Bu güzel kokuyu serptikten sonra çık ve kapıyı kapat" buyurdu. Bunun üzerine isteğini yerine getiren hanımı dışarı çıktı. Buyurdu ki: "Ba'zı fısıldaşmalar işittim. Yanına'girdiğimde, mübârek rûhunu teslim etmişti."

Hazreti Âişe'den rivâyetle Üseyd bin Hudayr'ın (radıyallahü anh) şöyle buyurduğunu bildirdi: "Eğer şu üç, hâlden herhangi birinde bulunduğum gibi kalabilseydim, mutlaka Cennetlik olurdum. Bunda hiç şüphem olmazdı. Birincisi; Kur'ân-ı kerîm okurken veya okunurken dinlediğim andaki gibi olabilseydim. İkincisi; Resûlullahın (aleyhisselâm) hutbesini dinlediğim zamanki gibi olabilseydim. Üçüncüsü; bir cenâzeye katıldığım zamanki gibi olabilseydim. Katıldığım her cenâzede kendi kendime, başıma gelecekleri ve akıbetimi düşünürdüm."

Beyhekî (radıyallahü anh) Ubâde'nin (radıyallahü anh) vefâtını şöyle anlattı: Ubâde (radıyallahü anh) ölüm döşeğindeyken "Kölelerimi, hizmetçilerimi, komşularımı ve yanıma girip çıkanları çağırınız" buyurdu. Onlar yanına gelince: "Umarım ki bu günüm, dünyâdaki son günüm, gecem de âhıretteki ilk gecem olacaktır. Daha önce elimle veya dilimle sizi incitip incitmediğimi bilemiyorum. Kudret ve irâdesiyle yaşadığım Allahü teâlâya yemîn ederim ki, kıyâmet günü kısas vardır. Eğer sizden herhangi birinize bir kötülük yapmışsam, ölmeden önce gelsin benden hakkını alsın" buyurdu. Etrâfındakiler "Doğrusu sen, iyi bir baba ve iyi bir mürebbi (terbiye eden) idin" dediler. Ubâde (radıyallahü anh) hizmetçilerini ve kölelerini bile incitmezdi. Sonra, "Eğer böyle birşey olmuşsa, beni effeder, hakkınızı helâl eder misiniz?" diye sorunca, hepsi "Helâl ettik" dediler. Ubâde (radıyallahü anh) "Ey Allahım! Sen şâhid ol. Eğer kalbinizden hayır diyorsanız, şu vasıyyetimi unutmayınız: Eğer arkamdan gözyaşı dökerseniz beni üzersiniz. Ben ölünce güzel bir abdest alın, sonra mescide gidin. Namaz kıldıktan sonra hem kendiniz, hem de Ubâde için Allahü teâlâdan af dileyiniz. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler! Allahtan sabır ve salât(namaz) ile yardım isteyiniz" buyuruyor. Sonra beni geciktirmeden kabrime koyun. Arkamdan, elinizde ateşle beni ta'kib etmeyin. Altıma (kabrime) çiçek de koymayın" buyurdu.

Beyhekî, mü'minlerin dünyâda çektikleri sıkıntıların günahlarına keffâret olduğunu şu hadîs-i şerîf ile bildiriyor Hazreti Ebû Bekr, "Kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır." (Nisâ-

123) meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olunca, Peygamberimize (aleyhisselâm) “Yâ Resûlallah! Bundan sonra nasıl kurtulabiliriz? işlediğimiz bütün kötülüklerin cezasını çekeceğiz” deyince, Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Allah seni mağfiret etsin. Yâ Ebâ Bekr! Sen hastalanmıyor musun? Yorulmuyor musun? Üzülmüyor musun? Başına felâket gelmiyor mu? Bir musibete düçâr olmuyor musun?” diye sordu. Hazreti Ebû Bekr “Evet” dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) “İşte yaptığınız kötülüklerin dünyâdaki cezası (karşılığı) bunlardır” buyurdu. Ya’nî insanın dünyâda çektiği sıkıntılar, günahlarına keffârettir.

Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor ki; Peygamberimiz (aleyhisselâm) âhırete irtihâl etmeden önce, hasta yatağında hep “Namaza ve eliniz (emriniz) altında bulunanlara dikkat ediniz(haklarını gözetiniz)” diye tavsiyede bulunurlardı. Son nefesine kadar söylediği hep bu oldu.

Beyhekî, Peygamberimizin namaza verdiği ehemmiyeti ve Hazreti Ebû Bekr’i kendi yerine İmâm yaptığını şöyle bildiriyor: Ubeydullah bin Abdullah, Hazreti Âişe vâlidemize “Bana Resûlullahın hastalığından anlatır mısın?” diye sordu. Hazreti Âişe şöyle anlattı: Resûlullahın (aleyhisselâm) hastalığı ağırlaşmıştı. “Cemaat namazı kıldı mı?” diye sordu. “Hayır yâ Resûlallah, sizi bekliyorlar” dedik. Bana bir leğen ve su getirin” buyurdu. Getirdik. Abdest aldı, ayağa kalkmaya çalıştı fakat bayıldı. Kendine gelince, “Cemâat namazı kıldı mı?” diye sordu. “Hayır yâ Resûlallah seni bekliyorlar” dedik. Leğen ve su istedi. Getirdik abdest aldı, ayağa kalkmaya çalıştı, fakat baygın düştü. Kendine gelince yine “Cemâat namaz kıldı mı?” diye sordu. “Hayır yâ Resûlallah, seni bekliyorlar” dedik. Eshâb-ı Kirâm mescidde yatsı namazını kılmak için Resûlullahı (aleyhisselâm) bekliyorlardı. Peygamberimiz bundan sonra Hazreti Ebû Bekr’e (radıyallahü anh), cemâate İmâm olması için haber gönderdi. Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer’e İmâm olmasını teklif etti ise de o kabûl etmedi ve Hazreti Ebû Bekr İmâm oldu.”

İbn-i Ebî Şeybe’den rivâyetle bildiriyor: “Hazreti Ömer mescidde gürültü yapmayı yasaklar ve “Bu mescidimizde yüksek sesle konuşulmaz” buyururdu. Hazreti Ömer, namazda safların düzeltilmesini emrederdi. Hattâ safların düzeltildiği haberi verilinceye kadar tekbîr almazdı.”

Hazreti Aişe vâlidemiz: Meâlen “Allah yoluna da’vet eden, sâlih amel işleyen ve ben müslümanlardanım diyenden daha güzel söz söyleyen var mı?” (Fussilet sûresi) otuzüçüncü âyet-i kerîmesi müezzinler hakkında inmiştir. Çünkü müezzin “Hayye alessalâh” derken, müslümanları Allah yoluna da’vet ediyor, namaz kılarken sâlih amel işlemiş oluyor ve “Eşhedü enlâ ilahe illallah” dediği zaman da müslüman olduğunu söylüyor” diye buyurduğunu, İmâm-ı Beyhekî rivâyet etmiştir.

Beyhekî (radıyallahü anh) namazda kırâatin güzel olmasını anlatırken buyuruyor ki: Ubeyd bin Umeyr’den rivâyetle “Hac mevsiminde Mekke civarında bir yerde, bir cemâat toplanmıştı. Namaz vakti gelince, Mahzûmî kabilesinden Ebû Saîd oğullarından Kur’ân-ı kerîmi düzgün okuyamıyan birisi İmâm olmak için öne geçti. Misver bin Mahreme (radıyallahü anh) onu geri çekti. Bir başkasını İmâm yaptı. Hazreti Ömer bu hâdiseyi öğrendiği hâlde, Medine’ye dönünceye kadar birşey söylemedi. Medine’ye dönünce Misver’e (radıyallahü anh) yaptığının sebebini sordu. Misver (radıyallahü anh) “Ey emîr-el mü’minin! O kimsenin kırâati düzgün değildi. Ayrıca hac mevsimindeydik. Ba’zı hacıların, onun yanlış kırâatini dinleyerek Kur’ân-ı kerîmi yanlış öğrenmelerinden korktum” buyurunca, Hazreti Ömer “Bu maksatla mı yaptın?” diye sordu. Misver (radıyallahü anh) “Evet” dedi. Hazreti Ömer “İyi yapmışsın” buyurdu.

Ubey bin Kâ’b’dan rivâyet ediyor; Ubey bin Ka’b (radıyallahü anh) buyurdu: Resûlullah (aleyhisselâm) bana: “Sana Tevrat, İncîl, Zebur ve Kur’ân-ı kerîmde bir misli (benzeri) daha indirilmemiş bir sûre öğreteyim mi?” buyurdu. Ben de “Evet yâ Resûlallah” dedim. Bunun üzerine Resûlullah Onu öğreninceye kadar kapıdan çıkmamanı isterim?” buyurdu. Hemen

ayağa kalktı, ben de kalktım. Mübârek eli ile elimi tutarak, bana ba'zı şeyler anlatmaya başladı. Bana o sûreyi söylemeden dışarı çıkmasından korkarak adımlarımı yavaşlattım. Kapıya varınca "Yâ Resûlallah! Bana bir şey öğreteceğinizi va'd buyurmuştunuz" dedim. O zaman Resûlullah "Namaza başladığın zaman ne okuyorsun?"buyurdu. Ben de "Fâtiha sûresini okuyorum" deyince, "Ha işte odur. O, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde (Hicr-87): Biz sana dâim tekrar olunan yedi âyeti (Fâtiha sûresi) ve Kur'ân-ı azîm verdik, buyurduğu yedi âyettir" buyurdu.

Abdullah İbni Mes'ûd'dan (radıyallahü anh) rivâyetle bildiriyor İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) buyurdu: Cenâze kabre konduğu zaman azap melekleri ölünün ayak tarafından gelmek isteyince ayaklar, "Buradan gelemezsiniz çünkü sahibim mülk sûresini okurdu" derler. Melekler göğüs tarafından gelmek isteyince göğüs, "Buradan gelemezsiniz. Çünkü sahibim, üzerime Mülk sûresini okurdu" der. Melekler baş tarafından gelmek isterler fakat baş, "Buradan gelemezsiniz, çünkü sahibim, Mülk sûresini okurdu" der. Bu minval üzere Mülk sûresi kabir azâbına mâni olur. Mülk sûresi, Tevrat'ta da vardır. Geceleri Mülk sûresi okuyanlar, büyük servete kavuşurlar ve gayet güzel bir amel yapmış olurlar."

İmâm-ı Beyhekî rivâyet etti. Hazreti Ali buyurdu ki: "Peygamberimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirilmeden yapılan bütün duâların önüne perde çekilir ve Allahü teâlâya ulaşamazlar." "Kim Cum'a günü yüz defa salât-ü selâm getirirse, mahşer yerine yüzü nurlu olarak gelir. İnsanlar birbirlerine, bu dünyâda hangi amel işlemişti diye sorarlar."

Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor ki, Ebû Ümâme'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Yabancı bir kızı görüp de, Allahü teâlânın azâbından korkarak başını ondan çeviren kimseye, Allahü teâlâ ibâdetlerin tadını duyurur."

Resûlullah (aleyhisselâm) "Tamam yapılmamış olan namaz, zekât ve başka farzlar, nafileler ile tamamlanacaktır" buyurdu. İmâmı Beyhekî: "Bu hadîs-i şerîf, yapılmış olan farzların içindeki sünnetler noksan kalırsa, nafilelerle bu noksanların tamamlanacağını göstermektedir. Yoksa yapılmamış farzların yerine nafilelerin geçeceğini bildirmiyor" buyurdu.

Sünen kitabında, Câbir bin Abdullah'dan (radıyallahü anh) rivâyetle bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm):

"Allahü teâlâ benim ümmetime, Ramazân-ı şerîfte beş şey ihsân eder ki, bunları hiçbir Peygambere vermemiştir:

1. Ramazanın birinci gecesi, Allahü teâlâ mü'minlere rahmet eder. Rahmetle baktığı kuluna hiç azâb etmez.

2. İftar zamanında oruçlunun ağzının kokusu, Allahü teâlâya her kokudan daha güzel gelir.

3. Melekler, Ramazân'ın her geceve gündüzünde, oruç tutanların affolması için duâ ederler.

4. Allahü teâlâ oruç tutanlara, âhırette vermek için, Ramazân-ı şerîfte Cennette yer ta'yin eder.

5. Ramazân-ı şerîfin son günü, oruçtutan mü'minlerin hepsini affeder" buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Dünyâ sevgisi, bütün kötülüklerin başıdır" buyurdu.

Hazreti Ali'nin, Resûlullahı "Ümmetimden ba'zı kimseler meydana çıkacak, Eshâbımı kötüleyeceklerdir. Bunlar, müslümanlıktan ayrılacaklardır" buyururken işittiğini rivâyet etti.

Beyhekî, Sa'îd bin Müseyyib'den haber veriyor; Saîd (radıyallahü anh) buyurdu: Hazreti Ali ile Medine kabristanına geldik. Hazreti Ali kabirde olanlara selâm verip "Hâlinizi bize bildirir misiniz? Yoksa biz mi hâlimizi haber verelim?" dedi. Bir ses işittik: "Ve aleykesselâm yâ Emîr-el mü'minîn! Bizden sonra olanları sen söyle" dedi. Hazreti Ali de olanları anlattı.

Ya'lâ bin Mürre'den rivâyetle haber veriyor "Ya'lâ, Resûlullah ile bir kabir yanına geldi. Kabirde azâb olduğunu işitip, Resûlullaha haber verdi. Resûlullah "Ben de işittim. Söz taşıdığı ve

üzerine idrar sıçrattığı için azâb yapılmaktadır” buyurdu.

İmâmı Beyhekî “Delâil-ün-nübüvve” kitabında bildiriyor ki, Ebû Dücâne “radıyallahü anh” buyurdu ki: Yatıyordum. Değirmen sesi gibi ve ağaç yapraklarının sesi gibi, ses duydum ve şimşek gibi, parıltı gördüm. Başımı kaldırdım: Odanın ortasında, siyah birşeyin yükseldiğini gördüm. Elimle yokladım. Kirpi derisi gibi idi. Yüzüme, kıvılcım gibi şeyler atmağa başladı. Hemen Resûlullaha “sallallahü aleyhi ve sellem” gidip, anlattım. Buyurdu ki, “Yâ Ebâ Dücâne! Allahü teâlâ, evine hayır ve bereket versin!” Kalem ve kâğıt istedi. Ali’ye “radıyallahü anh” bir mektûp yazdırdı. Mektûbu alıp, eve götürdüm. Başımın altına koyup, uyudum. Feryâd eden bir ses, beni uyandırdı. Diyordu ki, “Yâ Ebâ Dücâne! Bu mektûpla, beni yaktın. Senin sahibin, bizden elbette çok yüksektir. Bu mektûbu, bizim karşımızdan kaldırmaktan başka, bizim için kurtuluş yoktur. Artık, senin ve komşularının evine gelemiyeceğiz. Bu mektûbun bulunduğu yerlere gelemeyiz.” Ona dedim ki, sahibimden izin almadıkça bu mektûbu kaldırmam. Cin ağlamasından, feryadından, o gece, bana çok uzun geldi. Sabah namazını, mescidde kıldıkdan sonra, cinnin sözlerini anlattım. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, “O mektûbu kaldır. Yoksa, mektûbun acısını, kıyâmete kadar çekerler.” (Bu mektûp, Teshîl-ül-menâfi kitabının sonunda vardır.

Beyhekî (radıyallahü anh), Muhammed bin Vasî’nin şöyle buyurduğunu haber verdi:

“Ölü, Cum’a günü kendini ziyâret edenleri bilir. Bir gün önceki ve bir gün sonraki günlerde ya’nî Perşembe ve Cumartesi günleri de ziyâret edenleri bilir.”

Beyhekî (radıyallahü anh) anlatır: “Bize hafız Abdullah haber verdi ve dedi ki: Ebû Ya’lâ, Hamza bin Muhammed’den, o da Hâşim bin Muhammed’den rivâyet etti. Abdullah İbni Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: Babam (Hazreti Ömer) beni, Cum’a günü sabahı fecir ile güneş doğması arasındaki vakitte, Medine şehidlerini ziyârete götürdü. Arkasından yürürdüm. Kabristana gelince, sesini yükseltti. “Selâmün aleyküm, bimâ sabertüm fe ni’me ukbeddâr” dedi. “Ve aleykesselâm yâ Abdellah” diye bir ses duyduk. Babam bana dönüp: “Sen mi cevap verdin?” dedi.

Ben, “Hayır birşey söylemedim” dedim. Babam elimi tutup beni sağ tarafına çekti. Sonra onlara selâm verdi, onlarla konuştu. Onlar da selâmına karşılık verdiler. Bu konuşma üç defa tekrarlandı. Sonra babam, Allahü teâlâya şükür secdesi yaptı.”

Beyheki (radıyallahü anh), Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyetle, Peygamberlerin kabirlerinde çürümediğini şöyle bildirdi: Hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Peygamberler kabirlerinde diridirler, namaz, kılarlar” buyurdular.

Beyhekî (radıyallahü anh), Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyetle’bildirdiği hadîs-i şerîfte; Mü’minlerin okuduğu salevât-ı şerîfelerin Peygamberimize (aleyhisselâm) bildirildiğini şöyle haber verdi:“Her ayın ilk üç gecesi ve günü, bana çok salevât okuyunuz. Çünkü bu ikisi, sizden bana ulaştırılır. Toprak, elbette Peygamberlerin cesetlerini yemez” buyurdu.

Beyhekî (radıyallahü anh) Peygamberimizin (aleyhisselâm) duâsının ve öğrettiği duâ ile yapılan duânın hemen kabûl olduğunu şöyle bildiriyor Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına bir a’mâ geldi. Gözlerinin açılması için duâ etmesini diledi. Resûlullah (aleyhisselâm) ona: “İstersen duâ edeyim, istersen sabret. Sabretmek, senin için daha iyi olur” buyurdu. A’mâ: “Duâ etmeni istiyorum. Yardım edecek kimsem yoktur, çok sıkılıyorum” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “İyi bir abdest al! Sonra şu duâyı oku” buyurdu: “Yâ Rabbî! İnsanlara rahmet olarak gönderdiğin sevgili Peygamberin ile sana teveccüh ediyor, yalvarıyorum. Senden istiyorum! Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Dileğimin’hâsıl olması için Rabbime senin ile teveccüh ediyorum. Allahım! O’nu bana şefaatçi eyle!” A’mâ bu duâyı okudu. Kalktı ve gözü açılıp görerek gitti. Halife Osman (radıyallahü anh), birinin bir dileğini

kabûl buyurmuyordu. Bu kimse, Eshâbdan Osman bin Hanîf'e (radıyallahü anh) gelip, yardım etmesini istedikte, ona bu duâyı okumasını öğretti. Okuyup da, halîfenin (radıyallahü anh) yanına gidince, dileğinin kabûl olunduğunu, yine Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor.

Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor "Bir köylü Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına gelip, yağmur yağması için duâ etmesini istedi ve "Senden başka sığınağımız yoktur. İnsanların koşacakları yer, ancak Peygamberleridir" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) buna karşı birşey söylemedi. Hattâ, Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) hemen kalkıp minbere çıktı. Yağmur yağması için duâ etti. Duâ bitmeden yağmur yağmaya başladı."

Beyhekî (radıyallahü anh), Allahü teâlânın ümmet-i Muhammede (aleyhisselâm) ihsânlarından birisininde; her biri Benî İsrâil'in Peygamberleri gibi olan âlimler ve bu âlimlerin içinden de, her yüz senede birini seçerek müceddid olarak gönderdiğini ve bu müceddidlerin, İslâmiyeti Peygamberimiz (aleyhisselâm) zamanındaki gibi tam ve doğru olarak insanlara bildirdiklerini haber vermiş ve Resûlullahın (aleyhisselâm): "Her yüz senede, bir müceddid hâsıl olacaktır" buyurduğunu bildirmiştir. Peygamberimizin (aleyhisselâm) buyurduğu gibi, her yüzyılda bir müceddid hâsıl olup, dîni kuvvetlendirdiler. Birinci yüzyılda, Ömer bin Abdülaâz, Meliklerin zulümlerini kaldırıp, adâletin esaslarını korudu, ikinci yüzyılda, İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) îmân bilgilerini açıkladı ve fıkıh bilgilerini ayırdı. Üçüncü yüzyılda, Ebü'l-Hasen Eş'arî (radıyallahü anh), Ehl-i sünnet bilgilerini şekillendirdi ve bid'at sahiplerini susturdu.

Dördüncü asırda, Hâkim ve Beyhekî ve benzerleri (r.aleyhim) hadîs ilminin temellerini kurdular. Ebû Hâmid ve benzerleri de fıkıh bilgilerini yaydılar. Beşinci asırda, İmâm-ı Gazâlî (radıyallahü anh) yeni bir çığır açıp fıkıh, tasavvuf ve kelâm bilgilerinin birbirlerinden ayrı şeyler olmadıklarını bildirdi. Altıncı asırda, İmâmı Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), kelâm bilgilerini yaydı. İmâm-ı Nevevî de fıkıh bilgilerini yaydı. Böylece zamanımıza gelinceye kadar, her asırda bir müceddid gelerek dîni kuvvetlendirdi. Beyhekî (radıyallahü anh), İnsanların işleri bozulduğu zaman isyan ve feryâd etmenin uygun olmayıp, tövbe ve istiğfar etmek lâzım olduğunu (Şua'b-ül-Îmân) kitabında bildirmiş ve Resûlullahın (aleyhisselâm) "Bozuk bir işi düzeltmediğiniz zaman, sabrediniz! Allahü teâlâ onu düzeltir" buyurduğunu haber vermiş ve fasıkları, açıkça günah işleyenleri sevmemek lâzım olduğunu, Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği "Fâsık medh olunduğu zaman, Rabbimiz gadaba gelir" hadîs-i şerîfi ile bildirmiştir.

Beyhekî'nin (radıyallahü anh) rivâyetinde müslümanların Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabri başında selâm verince, o selâmı işitip ona cevap verdiğini "Bir kimse bana selâm verince, Allahü teâlâ, rûhumu geri verir. Onun selâmına cevap veririm" hadîs-i şerîfi ile bildirmiş ve müslüman ölülerin de, böyle selâmı işitip selâm vereni tanıdıklarını, "Bir kimse tanıdığı bir kabir yanına gelip selâm verirse, meyyit onu tanır ve selâm verir. Tanımadığı kabrin başına gelip selâm verirse, selâmına, cevap verir." hadîs-i şerîfi ile haber vermiştir.

Eshâb-ı Kirâmın büyüklüğünü bildirip, hepsini sevmemiz lâzım olduğunu; Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Eshâbım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, hidâyete kavuşursunuz" hadîs-i şerîfi ile bildirmiştir.

Mahşerde çok büyük azâb olacak, güneş insanlara bir mızrak boyu yaklaşacak, insanların terleri tâ ağızlarına kadar çıkacaktır. Hattâ kâfirler bile Cennet ise Cennet, Cehennem ise Cehennem, yâ Rabbî bizi bu azâbtan kurtar diye yalvaracaklar. Beyhekî (radıyallahü anh) bunu şöyle haber veriyor. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "İnsanlar haşrolunduklarında, kırk yıl gözleri semâya dikilmiş olarak dururlar. Kendilerine hiçbir kimse tek kelime söyleyemez.

Bu esnada güneş başlarının ucunda kendilerini yakar ve iyi kötü herkes, ter deryası içinde kalır. Ter tâ boğazlarına çıkıncaya kadar hep bu hâlde kalırlar" buyurdu.

Beyhekî, Zilhicce ayının ilk on gününün çok kıymetli olup, bu gün ve gecelerde çok ibâdet etmek lâzım geldiğini, şu hadîs-i şerîfler ile haber verdi. Peygamberimiz (aleyhisselâm),"Bu günlerin her birindeki oruç, (Zilhiccenin ilk on günü) bir yıllık oruca bedeldir. Bu on günün her gecesini ihya, Kadr gecesini ihyâ ile beraberdir."

"Ârife gününün orucu, bin gün oruca (nafile oruca) eşittir" buyurdular.

Şa'bân ayının onbeşinci (Berât) gecesinin çok kıymetli bir gece olduğunu da, Beyhekî (Şu'âb-ül-Îmân) kitabında şöyle bildiriyor Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ali, Resûlullahtan (aleyhisselâm) bildirir. Buyurdu ki: "Şa'bân-ı şerîfin onbeşinci (Berât) gecesi olunca, o geceyi ihyâ ediniz ve gündüzünde oruç tutunuz. Muhakkak ki, Allahü teâlâ, mağfiret olunmak isteyen yok mudur, mağfiret edeyim, rızk isteyen yok mudur, rızk vereyim, isteyen yok mudur vereyim buyurur. Bu hâl sabaha kadar devam eder."

Ebû Saîd-i Hudrî (radıyallahü anh) haber verdi. Hazreti Âişe buyurdu ki: Şa'bân ayının onbeşinci gecesi, Resûlullah (aleyhisselâm) odama girdi. Üst elbisesini çıkardı ve yatağa girdi. Daha başını yastığa koymadan kalktı, elbisesini giydi ve dışarı çıktı. Ben de gayrete geldim. Resûlullahın (aleyhisselâm), zevcelerinden birisinin odasına gittiğini düşündüm ve arkasından çıktım. Nereye gitmek istediğini öğrenmek istiyordum. Ta'kib ettim. Resûlullah (aleyhisselâm), Bakî' kabristanına gitti. Orada, mü'min erkek ve kadınlara ve şehîdlere mağfiret ile duâ etmeye başladı. "Anam ve babam sana feda olsun! Sen Allahü teâlâya tâattesin. Ben ise dünyâ arzuları peşindeyim" dedim. Döndüm odama geldim. Arkamdan Resûlullah da (aleyhisselâm) geldi ve: "Niçin böyle yaptın?" buyurdu. Ben "Anam ve babam sana feda olsun, bana geldin, elbiseni çıkardın, daha başını yastığa koymadan kalktın, elbiseni giydin. Bana gayret geldi, başka hanımlarının yanına gideceğini düşündüm. Ardından çıktım ve seni Bakî' kabristanında duâ eder hâlde buldum" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ey Âişe, Allahü teâlânın ve Resûlünün sana cevr edeceklerinden mi korktun. Cebrâil (aleyhisselâm) geldi ve bu gece Şa'bânın onbeşinci gecesidir;

Allahü teâlâ bu gece senin ümmetinden, Benî Kelb kabilesinin koyunlarının tüyleri sayısınca insanı Cehennemden âzâd eder, ama bu gece kendine şirk koşana, kâhinlere, akrabasını ziyâreti kesene, anne ve babasına isyan edene ve içki içmeye devam edene rahmet nazarı ile bakmaz" buyurdu. Sonra "Ey Âişe! Bu geceyi ibâdetle geçirmem için bana izin verir misin?" buyurdu. Ben: "Elbette yâ Resûlallah" dedim. Kalktı, mübârek yüzünü yere koydu. Uzun zaman secdede kaldı. Resûlullah (aleyhisselâm) dünyâdan göçtü, vefât etti zannettim. Kalktım, onu aradım. Elimi ayağının altına dokundum. Mübârek ayağını kımıldattı. Anladım ki sağdır, çok sevindim. Dinledim, secdede duâ ediyordu: Sabah olunca, bu duâlarını, Resûlullahın yanında okudum. Resûlullah (aleyhisselâm) "Ey Aişe! Bu kelimeleri ezberledin mi?" buyurdu. Ben: "Evet, ezberledim yâ Resûlallah" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm): "Kendin bil ve başkalarına da öğret. Bunları bana Cebrâil (aleyhisselâm) öğretti ve secdede tekrar etmemiz haber verdi" buyurdular. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu: "Bu gece (Berât gecesi), göklerin kapıları açılır, melekler mü'minlere müjde verirler ve ibâdete teşvik ederler."

"Şa'bân ayının onbeşinci gecesi gelince, gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçiriniz".

İmâm-ı Beyhekî, yurda düşman saldırdığında kadın-erkek, genç-ihtiyâr her müslümana cihâdın farz olduğunu bildirmiş ve Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) şöyle buyurduğunu haber vermiştir Ebû Talha (radıyallahü anh), Berâe (Tevbe) sûresini okuyordu. Meâlen "Hafif de, ağır da olsanız, cihâda koşunuz" âyet-i kerîmesine

gelince: Genç de, ihtiyâr da olsak, Allahü teâlânın bizi cihâda çağırdığını görüyorum! Oğullarım! Çabuk beni hazır edin, beni, hazır edin” buyurdu. Çocukları kendisine, “Allahü teâlâ sana hayırlar versin ey babamız, sen Resûlullahın (aleyhisselâm), Ebû Bekr ve Ömer’in (r.anhümâ) sağlığında, onlarla birlikte savaştın. Bırak artık da, senin yerine biz savaşlara katılalım” dediler. Ebû Talha (radıyallahü anh) “Hayır, siz beni savaşa hazırlayın” buyurdu. Ve cihâda çıkıp bir deniz harbine katıldı, denizde şehîd oldu. Müslümanlar onu gömmek için aradıkları bir adayı, vefâtından yedi gün sonra buldular. Cesedi bozulmamış olduğu hâlde defnettiler.

İmâmı Beyheki, Eshâb-ı Kirâmın ve din büyüklerinin namaz kılarken dünyâyı, hattâ kendilerini dahi unutarak hakîkî namaz kıldıklarını ve bu namazların onları çok yüksek derecelere çıkardığını haber veriyor. Bu meyanda çok şeyler zikretmiştir. Bunlardan birisi de Câbir bin Abdullah’ın (radıyallahü anh) haber verdiğidir ki, Câbir bin Abdullah’ın (radıyallahü anh) şöyle anlattığını bildirdi: Resûlullahın (aleyhisselâm) beraberinde, Nahle mevkiinde bulunan Zât-ür-Rika’da savaşa katılmıştık. Bu savaşta, müslümanlardan birisi, düşman kadınlarından birini esîr aldı. Savaştan sonra, İslâm ordusu ayrıldığı vakit, kadının savaş sırasında orada olmayan kocası geldi. Ona durumu anlattılar. O, kadının intikamını alacağına yemîn ederek, iz ta’kibine çıktı. Resûlullah (aleyhisselâm) bir konaklama yerinde Eshâbına: “Bizi bu gece kim bekler” buyurdular. Hemen Muhacirin ve Ensârdan birer kişi ileri çıkarak: “Biz yâ Resûlallah” dediler: Resûlullah (aleyhisselâm): “Vadi yolunun ağzını tutun” buyurdular. Yol ağzına geldiklerinde Abbâd bin Bişr (radıyallahü anh), Ammâr bin Yâsir’e (radıyallahü anh): “Gece yarısına kadar mı, yoksa gece yarısından sonra mı nöbet tutarsın?” buyurdu. O da: “Gece yarısından sonra” buyurdu ve yatıp uyudu. Abbâd bin Bişr (radıyallahü anh) kalkıp, namaza durdu. Bu sırada esîr edilen kadının kocası geldi. Uzaktan bir insan karartısı gördü. Çok geçmeden bu kimsenin bir cemâatin nöbetçisi olduğunu anladı. Hemen bir ok attı ve onu vurdu. Abbâd bin Bişr (radıyallahü anh) vücûduna saplanan oku çıkarıp yere koydu ve ayakta olduğu hâlde namazına devam etti. Sonra adam ikinci oku attı, yine isâbet ettirdi. Abbâd bin Bişr (radıyallahü anh) bu ikinci oku da çıkarıp, yere koydu ve yine ayakta namaza devam etti. Adam üçüncü bir ok daha attı ve isâbet ettirdi. Mübârek Sahâbi (radıyallahü anh) bu üçüncü oku da çıkarıp, rükû’ ve secde yaptı. Sonra arkadaşını uyandırdı. Ve ona: “Kalk ben yaralandım” buyurdu. Ammâr bin Yâsir (radıyallahü anh) hemen ayağa kalktı. Adam onların iki kişi olduklarını anlayıp, oradan kaçtı. Ammâr bin Yâsir, Abbâd bin Bişr’i (radıyallahü anh) kanlar içinde görünce “Sübhânallah! Niçin birinci ok atıldığında beni uyandırmadın” diye sordu. Abbâd bin Bişr (radıyallahü anh): “Kur’ân-ı kerîmden bir sûre okuyordum”. Onu bitirmeden, yarıda bırakmak istemedim. Fakat birkaç yara alınca, rükû’ ettikten sonra seni uyandırdım. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) emrettiği önemli bir noktayı kaybetmek korkum olmasaydı, namazı ve sûreyi yarıda kesmemek için ölmeyi tercih ederdim” buyurdu. İmâmı Beyhekî, şehidlere Allahü teâlânın çok” büyük ni’metler ihsân ettiğini, Enes bin Mâlik’ten (radıyallahü anh) rivâyet ettiği şu vâkıa ile anlatmıştır: Birisi Resûlullahâ (aleyhisselâm) geldi ve “Yâ Resûlallah! Ben siyah, çirkin yüzlü ve fazla malı olmayan bir kimseyim. Savaşa katılıp şehîd olursam Cennete girer miyim?” dedi. Resûlullah“Evet, girersin” buyurdu. Savaşın başlamasıyla bu kimse en ön safa ilerledi ve şehîd oluncaya kadar çarpıştı. Şehîd olduğunda, Resûlullah (aleyhisselâm) başucuna geldi ve: “Allah yüzünü güzelleştirdi, kokunu hoş yaptı ve malını çoğalttı” ve devamla: “Bu şehidin cübbesi altına girmek için çekişen iki hûrî gördüm” buyurarak, onun kavuştuğu dereceleri haber verdi.

Peygamberimizin (aleyhisselâm) ümmetine olan şefkat ve merhameti, bir annenin çocuğuna olan

şefkatinden daha ziyâde idi. O Server (aleyhisselâm), mi'râcda, en sevinçli ve en üzüntülü zamanlarda da hep "Ümmetim, ümmetim" buyurmuştur. Beyhekî (radıyallahü anh) bunun bir misâlini Abbâs bin Mirdâs'dan (radıyallahü anh) rivâyetle şöyle bildirir "Arefe gününün akşamı, Resûlullah (aleyhisselâm) ümmetinin affedilmesi ve onlara merhamet edilmesi için duâ buyurdu. Resûlullah bu hâlde duâsını ziyâdeleştirince, Allahü teâlâ, insanların birbirlerine zulmettiklerinden dolayı olan günahları, kul hakları haricindeki günahları affettiğini bildirdi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm): "Yâ Rabbî! Sen, zulmeden kullarına yaptıkları zulümden dolayı işlemiş oldukları günahların yerine sevâb vermeye kadirsin" diye duâ buyurdu. O günün akşamı Allahü teâlâ, Resûlüne (aleyhisselâm) birşey bildirmedi, vahy gelmedi. Ertesi gün Resûlullah Müzdelife'de tekrar duâ buyurduklarında, Allahü teâlâ: "Onları da affettim" buyurdu. Resûlullah tebessüm etti. Ba'zı Sahâbe-i Kirâm: "Yâ Resûlallah (aleyhisselâm), niçin gülümsediniz? dediklerinde, Resûlullah (aleyhisselâm), "Allahın düşmanı olan şeytana güldüm: O, azîz ve celil olan Allahın, ümmetim hakkındaki duâmı kabûl ettiğini öğrenince feryâdü figân edip, başını toprağa vurmaya başladı" buyurdu.

İmâm-ı Beyhekî, Allah için atılan bir adımın dahi cenâb-ı Hak indinde kaybolmayıp, Allahü teâlânın mutlaka onun karşılığını vereceğini haber vermiştir. Bu mevzûda Yahyâ bin Saîd'in (radıyallahü anh) şöyle anlattığım bildirdi: Ebû Bekr (radıyallahü anh), Şam cihetine ordu göndermeye karar verdi. Hazreti Ebû Bekr, dört bölüm hâlindeki ordunun kumandanı Yezîd bin Ebî Süfyân'ın beraberinde, orduyu uğurlamak için uzun müddet yürüdü. Yezîd bin Ebî Süfyân, Ebû Bekr'e (radıyallahü anh): "Yâ Emîr-el-mü'minîn, ya sende hayvanına bin, veyahut müsâadenizle ben de ineyim" dedi. Ebû Bekr (radıyallahü anh) "Ne sen in, ne de ben bineyim. Ben, Allahü teâlânın rızâsı için attığım bu adımlarla, O'nun mükâfatına nail olmak istiyorum" buyurdu.

İmâm-ı Beyhekî din büyüklerinin hak ve hukuka nasıl riâyet ettiklerini ve cömertliklerini uzun uzun anlatmıştır. Bu husûsta Zeyd bin Eslem'in (radıyallahü anh) rivâyeti şöyledir: Resûlullahın (aleyhisselâm) amcası Abbâs bin Abdülmuttalib'in (radıyallahü anh), Medine'de, Mescid-i Nebevî'nin yanında bir evi vardı. Hazreti Ömer, Abbâs'a (radıyallahü anh) hitaben: "Bu evi bana sat" dedi. Evi mescide katarak, mescidin biraz daha büyümesini istiyordu. Abbâs bin Abdülmuttalib (radıyallahü anh), evi Hazreti Ömer'e satmadı. Ömer (radıyallahü anh) bu sefer ona: "Hiç olmazsa onu bana hibe et" dedi. Hazreti Abbâs yine kabûl etmeyince, bu sefer Hazreti Ömer "O hâlde, evini mescide ilâve edip, sen genişlet" dedi. Hazreti Abbâs bu teklifi de kabûl etmedi. Bu sefer Hazreti Ömer: "Bu tekliflerimden birini yapmaya mecbûrsun!" dedi. Hazreti Abbâs hiçbir teklifi, kabûl etmedi. Hazreti Ömer "O hâlde bu mes'eleyi halletmek için kendimize bir hakem seçelim" dedi. Hakem olarak Übey bin Ka'b'ı (radıyallahü anh) seçtiler. Mes'eleyi ona anlattılar. Übey (radıyallahü anh), Hazreti Ömer'e: "Abbâs'ın (radıyallahü anh) rızâsı olmadan, onu evinden çıkaramazsın" dedi. Ömer (radıyallahü anh): "Verdiğin bu hükmü Allahın kitabına mı, yoksa Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine mi uygun veriyorsun?" dedi. Übey (radıyallahü anh), Resûlullahın sünnetine uygun olarak dedi. Ömer (radıyallahü anh), "Nedir o sünnet" dedi. Hazreti Übey (radıyallahü anh) "Resûlullahın şöyle buyurduğunu işittim: "Hazreti Davud'un oğlu Süleymân (aleyhisselâm), Beyt-ül-makdis'i inşâ ederken, ördüğü duvarlar daha bitmeden yıkılıyordu. Allahü teâlâ kendisine, rızâsı olmayan kimsenin arazisinde, bina inşâ edilmemesini vahyetti." Bunun üzerine Hazreti Ömer, da'vâyı bıraktı. Hazreti Abbâs da evini Mescidi. Nebevî'nin genişletilmesi için verdi.

Saîd bin Müseyyib'den (radıyallahü anh) gelen diğer bir rivâyette de şöyle anlatılır: Ömer (radıyallahü anh) ve Hazreti Abbâs mes'eleyi Übey bin Ka'b'a (radıyallahü anh) anlattıklarında, Übey (radıyallahü anh) şöyle dedi: "Davud'un (aleyhisselâm) oğlu Süleymân'a (aleyhisselâm), Allahü teâlâ

Beyt-ül-makdis'i inşâ etmesini vahyetti. Bir kimsenin arsasını satın aldı. Parasını verdiğinde arsa sahibi: "Bana verdiğin mi, yoksa benden aldığın mı daha değerli?" dedi. Süleymân (aleyhisselâm): "Senden aldığım daha değerli" buyurunca adam: "O hâlde arsayı vermiyorum" dedi. Süleymân (aleyhisselâm) eskisinden daha fazla para verdi. Adam aynı soruları üç defa tekrar etti. Nihâyet Hazreti Süleymân: "Ben senin kararına göre bu arsayı satın alacağım. Bana hangisinin daha kıymetli olduğunu sorma" buyurdu. Arsayı, adamın istediği onikibin kantar (bir ölçü) altına satın aldı. Satın almadan önce aklına, acaba bu kadar para fazla mı diye bir düşünce gelmişti ki, Allahü teâlâ kendisine: "Eğer kendi malından vereceksen sen bilirsin, şayet bizim rızık olarak ihsân ettiğimizden vereceksen, o ne demişse onu ver" diye vahyetti. Hazreti Süleymân öyle yaptı. Ben de Abbâs'ın (radıyallahü anh) rızâsı olmadan evinin alınamıyacağına karar veriyorum" dedi. Bunun üzerine Hazreti Abbâs: "O hâlde ben de evimi, sadaka-i câriye olarak müslümanlara veriyorum" dedi.

İmâmı Beyhekî, istişârenin mühim bir sünnet olduğunu, akıllı ve dinini bilen bir kimse ile istişâre etmekte büyük bereket olduğunu bildirmiştir. Büyükler bu mühim sünneti hiç bir zaman terk etmemişlerdir, İbn-i Sîrîn anlatıyor: "Hazreti Ömer istişâresiz iş yapmaz, hattâ ba'zan uygun olan kadınlarla bile istişâre ederdi."

Harise bin Mudarrib anlatıyor Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) bize şu mektûbu yazdı: "Size kumandan olarak Ammâr bin Yâsir'i, ona yardımcı ve aynı zamanda muallim olarak da Abdullah bin Mes'ûd'u gönderdim. Bunlar, Bedir'e iştirâk eden Muhammed'in (aleyhisselâm) Eshâbının en seçkinleridir. Bilmediklerinizi bunlardan öğrenin. Bunlara tâbi olun. Abdullah bana da lâzımken, onu size göndermeyi tercih ettim."

İmâmı Beyhekî, müslümanların emirlerine, başlarında bulunan kimselere karşı gelmeyip, gayet edepli davranmaları lâzım geldiğini bildiriyor. Zeyd bin Vehb'den rivâyetle anlatıyor: Huzeyfetübn-ül-Yemânî (radıyallahü anh) hayatta iken bir zât, Huzeyfe'nin bulunduğu vilâyetin vâlisine, bir mes'eleden dolayı karşı çıktı. Bu karşı çıkan zât, câmiye geldi. Safları yararak Huzeyfe'nin oturduğu halkanın yanına vardı. Ve: "Ey Resûlullahın arkadaşı! Sen iyiyi emredip, kötüden (münkerden) sakındırmıyor musun dedi. Huzeyfe (radıyallahü anh) başını kaldırdı. Bu sözlerle neyi kastettiğini anladı. Kendisine: "İyiyi emredip, kötüyü yasaklamak güzeldir. Fakat, vâliye silâh çekmek (karşı gelmek), Resûlullahın sünnetinden değildir" dedi.

Ziyad bin Küseyb el-Adevî anlatıyor: Abdullah bin Âmir halka hitâb ederken ince kumaşlardan elbiseler giyer, saçlarını tarardı. Birgün yine namazı kıldırdı ve evine gitti. Ebû Bekre de, minberin yanında oturuyordu. Bu sırada Mirdâs (Ebû Bilâl): "Vâliye, halkın efendisine bakın. İnce kumaşlardan elbiseler giyerek fâsıklara benziyor" dedi. Bunu duyan Ebû Bekre, oğlu Usaylea'ya "Bana Mirdâs'ı çağır" dedi. Usaylea, Mirdâs'ı çağırdı, Ebû Bekre, Mirdâs'a: Biraz önce vâli hakkında söylediklerini işittim. Resûlullahın da şu mübârek sözlerini işitmiştim: "Kim vâliye saygılı davranırsa, Allahü teâlâ ona lütufta bulunur. Kim de, âmirine saygı göstermezse, Allahın gazâbına uğrar" dedi.

Beyhekî (radıyallahü anh) bildiriyor Hazreti Ömer'in müslümanlara nasihati: "Başınıza, kulakları ve burnu kesik, Habeşli bir köle de emir ta'yin edilse, onu dinleyin ve itaat edin. Eziyet ederse, sabredin. Birşey emrederse, itaat edin. Sizi ba'zı şeylerden mahrûm ederse, size zulmederse yine sabredin. Şayet dinde bir takım tasarruflar yaparak, ba'zı şeylere mâni olursa, dinim uğruna canım feda olsun deyin ve cemâatten ayrılmayın" buyurdu.

Âsım bin Muhammed'in babası anlatıyor Birisi Abdullah bin Ömer'e; "Biz idârecilerimizin yanında hak ve hakîkatin hılâfina bir takım şeyler söylüyoruz. Yanlarından ayrılınca da tam aksini konuşuyoruz" dedi. Abdullah: "Biz, Resûlullah zamanında böyle davranışları, münâfıklık sayardık" dedi.

Beyhekî, Alkame bin Vakkâs'dan rivâyet etti. Alkame şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlattı: Boş dolaşan bir kimse, idârecilerin huzûruna giriyor, onları güldürüyordu. Dedem, bu zâta; "Yazıklar olsun sana! Niçin bunların yanına giriyor ve güldürüyorsun? Ben, Resûlullahın arkadaşı, Bilâl bin Hâris-il-Müzenî'nin, Resûlullahın şu sözlerini rivâyet ettiğini işittim: (Bir kul, Allahü teâlânın hoşuna giden şeyleri konuşursa, yarın Rabbine kavuştuğu günde, Allahü teâlâ kendisinden râzı olur. Bir kul

da, Allahın hoşuna gitmeyen şeyler konuşursa, o kul, Rabbinin huzûruna geldiği günde, O'nun gazâbına uğrar)" dedi.

İmâm-ı Beyhekî, müslümanların başında bulunan kimselerin, müslümanların dertleriyle dertlenmesi lâzım geldiğini bildiriyor. Esved bin Yezîd'den rivâyetle anlatıyor Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh) gelen heyetlere, vâlileri hakkında: "Hastaları ziyâret ediyor mu? Kölelerin ihtiyâcını görüyor mu? İcraatı nasıl? Kimlerle görüşüyor?" gibi sorular sorardı. Eğer bu hasletlerden bir tanesi husûsunda menfi bir şey söylerse, o vâliyi azlederdi. Yine Hazreti Ömer, vâlilerin, müslümanların başında olan kimselerin, çok şefkat ve merhametli olmasına dikkat ederdi.

Hazreti Ömer, Esed oğullarından birini bir işe memur etmek istedi. Bu zât, memuriyet belgesini almaya geldiğinde, Hazreti Ömer, yanına gelen çocuğunu öpüp seviyordu. Bu zât: "Çocuk da sevilir mi? Vallahi ben şimdiye kadar hiçbir çocuğu öpüp sevmedim" dedi. Hazreti Ömer "Senin insanlara karşı merhametin yok" buyurdu ve elinden belgesini alıp yırttı. Bir daha da o kimseye vazîfe vermedi.

İmâmı Beyhekî, Eshâb-ı Kirâmın kul hakkına çok dikkat ettiklerini, Abdullah bin Amr Ibin Âs'dan rivâyetle şöyle anlatıyor: Hazreti Ebû Bekr Sıddîk, bir Cum'a günü ayağa kalktı: "Yarın sabah, zekât develerini getirin, taksim edeceğim. Kimse müsâade almadan yanımıza gelmesin" buyurdu. Bir kadın da kocasına: "Bu yuları al. Belki Allah, bugün bize bir deve verir" dedi. Bu adam geldiği zaman Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer develerin yanına gidiyordu. O da onlarla beraber develerin yanına vardı. Hazreti Ebû Bekr dönerek: "Niçin yanımıza geldin?" diye sordu. Elinden yuları aldı ve oradan gitmesini söyledi. Hazreti Ebû Bekr, develerin taksim işini bitirince, adamı çağırtıp, aldığı yuları geri verdi. Oradan geri çevirdiği için de hakkını helâl etmesini istedi ve "Hakkını al" dedi. Hazreti Ömer: "Devlet reîsinin özür dilemesini âdet hâline getirme" dedi. Hazreti Ebû Bekr. "Yarın kıyâmette, Allahın huzûrunda kim beni kurtarabilir?" dedi. Hazreti Ömer de: "Onun gönlünü al" dedi. Hazreti Ebû Bekr kölesine, bir deve ve takımlarını, bir kadife kumaş parçası, bir de beş dinar getirmesini emretti. Bunlarla o zâtın gönlünü aldı ve helâllaştı!"

İmâmı Beyhekî, müslümanın her şeyden kıymetli olduğunu ve müslümana hüsn-i zan etmek lâzım geldiğini bildirirken, Zeyd bin Vehb'den (radıyallahü anh) rivâyetle şöyle anlatıyor: Birgün Hazreti Ömer halifeyken, elleri kulaklarında "İmdâdına hayır mı? imdâdına hayır mı?" diye bağırarak çıktı. Eshâb "Ne var, ne olmuş?" diye sorunca birisi: "Vâlilerinden birisinden bir posta geldi. İslâm ordusu bir nehirden geçememiş, sal da bulamamışlar. Kumandan, bana nehrin derinliğini bilen bir adam bulun, demiş. Kendisine bir ihtiyâr getirilmiş. Adam, mevsim soğuk olduğu için suya girmekten çekiniyorum demiş. Kumandan, adamı zorla suya itmiş. Soğuktan üşüyen adam da, nerdesin Ömer? diye bağırmaya başlamış ve boğulmuş. Kumandan, durumu Hazreti Ömer'e yazmış" dedi. Daha sonra da kumandan geldi. Hazreti Ömer birkaç gün onunla konuşmadı. Hazreti Ömer gelen kumandana: "Kanına girdiğin müslümanın kabahati ne idi?" diye sordu. Kumandan: "Ey mü'minlerin emîri! Onu kasıtlı olarak öldürmedik. Nehri geçecek birşey bulamayınca, suyun derinliğini öğrenmek istedik. Çünkü şu, şu toprakları fethetmiştik, geçmemiz lâzımdı" deyince, Hazreti Ömer: "Bir müslüman, bence, getirdiğin her şeyden, fethettiğin topraklardan daha önemlidir. Eğer, âdet olacağından korkmasam seni en ağır ceza ile cezalandırırdım. Bu zâtın ailesine git, diyetini ver. Haydi çık seni görmek istemiyorum" buyurdu.

Hazreti Ömer herkesin hakkını verir, zulme asla müsâade etmez, zengin-fâkir, nüfûzlu-garîb ayırd etmez, haklının hakkını mutlaka verirdi. Cerîr (radıyallahü anh) anlatıyor Ebû Mûsâ'nın kumandasındaki ordu, bir miktar ganîmet ele geçirdi. Ebû Mûsâ, herkese hakkını tam olarak verirken, bir tanesine payını eksik verdi. Adam da, payının tamamını almakta ısrar etti. Bunun üzerine Ebû Mûsâ ona, yirmi kırbaç vurdu ve saçını kesti. Adam da kesilen saçını toplayıp cebine koydu ve Hazreti Ömer'e gitti. Hazreti Ömer'in yanına varınca, saçlarını cebinden çıkararak, önüne bıraktı. Hazreti Ömer "Neyin var?" diye sordu. Adam da hâdiseyi olduğu gibi anlattı. Olanları dinleyen Hazreti Ömer, Ebû Mûsâ'ya şu mektûbu yazdı: "Selâmün aleyküm!... Falan oğlu falan bana bir hâdise anlattı. Eğer bu işi halkın önünde yapmışsan, sen de halkın önüne otur, bu adam senden hakkını alsın (20 kırbaç vurup saçını kessin). Şayet, bunu tenha bir yerde yapmışsan, tenha bir yere otur, böy lece senden hakkını alsın." Mektûp, Ebû Mûsâ'ya verildiği zaman, Ebû Mûsâ kısas için oturdu. Bunu gören adam: "Allah rızâsı için onu affettim" dedi.

Süveyd bin Gafele'den rivâyetle de şöyle anlatıyor: Hazreti Ömer Şam'a geldiğinde, yanına ehl-i kitaptan bir adam, bir

Yahudi geldi ve: “Ey mü’minlerin emîri! Bir müslüman beni bu hâle getirdi” dedi. (Dövülmüş, yaralanmış ve başı yarılmış bir haldeydi.) Hazreti Ömer bu hâdiseye çok üzüldü. Suheyb’e (radıyallahü anh) “Git, onu bu hâle getireni bul, getir” dedi. Suheyb, bu adamı dövüp, başını yaralıyanın Avf bin Mâlik el-Eşceî olduğunu görünce, ona: Ömer (radıyallahü anh) bu hâdiseye çok üzüldü. Muâz bin Cebel’i (radıyallahü anh) yanına al, öyle git, senin nâmına o konuşsun. Çünkü, senin hâdiseyi tam anlatamamandan korkuyorum” dedi. Hazreti Ömer, namazı kıldırdıktan sonra: “Suheyb nerede? Adamı getirdi mi?” dedi. Suheyb: “Evet” diye cevap verdi. Avf bin Mâlik, Hazreti Muâz’ı getirmiş ve hâdiseyi de ona anlatmıştı. Muâz (radıyallahü anh): “Ey mü’minlerin emîri, istediğin adam Avf bin Mâlik’tir. Onu dinlemeden herhangi bir şey yapma!” dedi. Hazreti Ömer: “Onunla senin ne münâsebetin var?” dedi. Bunun üzerine Avf: “Ey mü’minlerin emîri, bu adamı, merkebinin üzerinde, işine gitmekte olan müslüman bir kadının peşini ta’kib ederken gördüm. Hayvanın kadını düşürmesi için, eşeğe bir şeyler dürtüyordu. Kadını böyle düşüremeyince, itti. Kadın düşer düşmez de ona saldırdı. Bu adamı bu hâle getirmemin sebebi budur” dedi. Hazreti Ömer “O hâlde, o kadını getir. Bu sözlerini doğrulasın” dedi. Avf, o kadının evine gitti. Bu kadının babası ve kocası “Biz, yakınımızın ayıbının ortaya çıkmasını istemeyiz” dediler. Kadın ise: “Vallahi ben onunla gideceğim” dedi. Kadının babası ve kocası ise: “O hâlde biz gidip durumu anlatacağız” dediler. Hazreti Ömer’e gelip, Avf in anlattıklarının aynısını anlattılar. Hazreti Ömer, bu Yahudinin cezalandırılmasını emretti. “Bu, sizinle yaptığımız anlaşmanın icâbıdır” buyurdu. Sonra da:

“Ey insanlar! Muhammed (aleyhisselâm) ile yaptığınız, anlaşmayı bozmayın. Allahtan korkun. Kim bu anlaşmaya riayetsizlik ederse, onun dokunulmazlığı kaldırılır” dedi.

İmâmı Beyhekî’ninrivâyetinde;Kâsım bin Ebû Bezze şöyle anlatıyor Şam’da, bir müslüman, bir zimmîyi öldürdü. Hâdise, Ebû Ubeyde bin Cerrâh’a aksedince, Ebû Ubeyde, durumu Hazreti Ömer’e bildirdi. Hazreti Ömer kendisine şu cevâbı verdi: “Eğer o müslüman, bunu itiyat (alışkanlık) hâline getirmişse, meydana çıkar, boynunu vur. Şayet kazaen olmuş bir hâdise ise, maktulün ailesine dört bin dinar diyet vermesine hükmet.”

İnsanların üstünlüklerinin yalnız takvâ ile olduğunu bildiren Beyhekî (radıyallahü anh), Hazreti Ali’nin karşılaştığı şu hâdiseyi anlatıyor: Hazreti Ali’ye, kendisinden birşeyler isteyen iki kadın geldi. Birisi Arab, diğeri de câriyesi idi. Hazreti Ali, bunların her birine birer kür (ölçü birimi) yiyecek, kırkar dirhem de para verilmesini emretti. Önce câriyeninkiler verildi ve gitti. Arab kadın: “Ey mü’minlerin emîri, ben Arab, o köle olduğu hâlde, bana da, ona verdiğin kadar veriyorsun!” dedi. Hazreti Ali de: “Ben azîz ve celîl olan Allahın kitabını inceledim. Orada Hazreti İsmâil’in torunlarının, Hazreti İshâk torunlarına herhangi bir üstünlüğünün olduğunu görmedim” dedi.

İmâm-ı Beyhekî, bir kimsenin yaptığı kötülük sebebiyle, doğru hükümden vâz geçilemiyeceğini bildirerek, Abdullah İbni Ömer’den (radıyallahü anh) rivâyetle anlatıyor Abdullah bin Revâha her sene Hayber’e gelir, Hayber mahsûlünün takdîrini yaparak, onların verecekleri vergileri ve zekâtları (uşur) tesbit eder, sonra da, vergilerini onlardan alırdı. Hayberliler, Abdullah bin Revâha’ya, mallarına fazla vergi takdîr etmemesi için, rüşvet teklif ettiler. Bunu gören Abdullah bin Revâha (radıyallahü anh): “Ey Allahın düşmanları! Bana haram mı yedireceksiniz? Vallahi ben, en çok sevdiğim insanın (Resûlullahın) yanından geldim. Maymunlar ve domuzlar, bana sizden daha sevimlidir. Size olan kinim ve Resûlullaha olan sevgim, beni size adâletsizlik etmeye” sevketmiyecektir” dedi. Bu sözler üzerine onlar “Böylelerinin yüzü suyu hürmetine, gökler ve yer ayakta durmaktadır” dediler.

Allahü teâlânın insanlara çok büyük mes’ûliyet verdiğini bildiren İmâm-ı Beyhekî, Peygamberlerden sonra insanların en üstünü Hazreti Ebû Bekr’in bir hâlini şöyle anlatır: Hazreti Ebû Bekr, bir ağaca konmuş bir kuş gördü. Kuşa: “Ne mutlu sana, ey kuş! Vallahi ben de senin gibi olmak isterdim. Ağaca konar, meyvesinden yer, sonra uçarsın. Ne hesaba çekileceksin, ne de cezaya çarptırılacaksın... Vallahi yolun kenarında bir ağaç olmak isterdim. Deve gelerek yapraklarımı toplar, ağzına götürür. Çiğner, yutar, sonra da dışarı çıkarırdı. Keşke insan olmasaydım! Vallahi koyun olmayı ne kadar isterdim. Sahibim beni besler, yeteri kadar gelişip semiz olduğum zaman beni keserler, bir parçamı kızartırlar, bir parçamı kuruturlar, sonra beni yerlerdi. Keşke insan olarak yaratılmasaydım” derdi.

İmâm-ı Beyhekî, Peygamberimizin (aleyhisselâm) yanında dünyalık birşey saklamayıp, varını

yoğunu, her şeyini Allah yoluna harcadığını bildiriyor? Ali (radıyallahü anh) diyor ki: “Hazreti Ömer, bir gün ganîmet mallarını taksim ettikten sonra, bir miktar daha artınca, çevresindekilere: “Bu artan kısmı ne yapalım?” diye sordu. Onlarda: “Yâ Emîr-el-mü’minîn, biz seni meşgûl ettik. Ne ailene bakabildin, ne san’atınla, ne de ticâretinle uğraşabildin. O artan kısım da senin olsun” dediler. O zaman Ömer bin Hattâb bana dönerek: “Sen ne diyorsun?” diye fikrimi sordu. Ben de: “Onlar söylediler ya” dedim. “Bir de sen söyle” dedi. Ben de: “Bu malın senin olmadığını biliyorsun. Öyleyken niye daha istişâre yapıyorsun. Hatırlıyor musun, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) seni zekât toplamak için göndermişti. Sen de Abbâs bin Abdülmuttalib’e gittin. O ise zekâtını sana vermedi. Sen de üzülmüştün. O zaman sen bana: “Haydi Peygamber efendimize (aleyhisselâm) gidelim de, Hazreti Abbâs’ın yaptığını anlatalım” dedin. Peygamber efendimizin yanına gittik, onu üzgün bulunca geri döndük. Ertesi gün tekrar gittik. Bu defa da sevinçli bulduk. Sen o zaman, Abbâs’ın sana yaptığını söyledin. Resûlullah da sana“Bilmiyor musun, kişinin amcası, babası gibidir” buyurmuştu, sonra Resûlullaha ilk günkü üzüntüsü ve ikinci günkü neş’esinin sebebini sormuştuk da bize, “İlk gün siz geldiğinizde, benim yanımda iki dinar sadaka vardı. Onları dağıtamamıştım. Gördüğünüz üzüntü bunun içindi. İkinci gün ise, onları yerlerine gönderdiğimde sevinçliydim”buyurmuştu. Hazreti Ömer “Evet doğru söyledin. Vallahi, dünyâda da, âhırette de sana müteşekkir kalacağım” buyurdu.

Hazreti Ömer, en zayıf insanların hakkına dahi riâyet eder, kimsesiz ve fakirleri gözetir ve bir vazîfe verirken o işe en lâyık kimseyi seçmeye çalışırdı. Beyhekî şöyle bildiriyor:

Birgün öğle vakti, Hazreti Ömer bin Hattâb, bir ağaç gölgesinde otururken bir köylü kadını çıkageldi. Hazreti Ömer’in oradaki insanlar arasında olduğunu tahmin etti ve yanına gelerek: “Ben biçâre bir kadınım, çocuklarım da var. Mü’minlerin emîri Ömer bin Hattâb, Muhammed bin Mesleme’yi zekât memuru ta’yin etmişti. Fakat o bize birşey vermedi. Ne olur ona söyle de, bize de versin” dedi. Hazreti Ömer kölesi Yerfe’i çağırarak, gidip Muhammed bin Mesleme’yi çağırmasını söyledi. Kadın, Hazreti Ömer’e: “Eğer sen de benimle gelirsen, o, ihtiyâcımızı görür” dedi. Hazreti Ömer ise: “Merak etme, o işini görür” diye cevap verdi. Az sonra Yerfe’, Muhammed bin Mesleme ile geldi. Muhammed bin Mesleme, mü’minlerin emîri Hazreti Ömer’in yanına gelince: “Esselâmü aleyküm yâ Emîr-el-mü’minîn” dedi. Kadın onu görünce utandı. Hazreti Ömer “Sizin en iyinizi seçme husûsunda bütün gücümü sarfettim. Allahü teâlâ, bu yaptığını sana sorarsa ne cevap vereceksin?” diye Muhammed bin Mesleme’ye sorunca, Muhmmed bin Mesleme ağlamaya başladı. Hazreti Ömer devamla: “Allahü teâlâ bize Peygamberini gönderdi. Biz de O’nu tasdik ederek O’na uyduk. O, Allahın emrettiği şekilde hareket etti. Allahü teâlâ rûhunu alıncaya kadar, zekâtı, yoksullara verdi. Sonra Allahü teâlâ Ebû Bekr’i halîfe seçti. O da, rûhunu teslim edinceye kadar, Allahü teâlânın emrettiği şekilde çalıştı. Sonra Allahü teâlâ beni seçti. Ben de sizin en iyinizi seçmek için bütün gücümü sarfettim. Eğer seni tekrar gönderirsem, ona bu seneki ve geçen seneki alacağını ver. Bilmiyorum, belki de seni göndermem” dedi. Sonra kadına bir deve, ayrıca un ve yağ verilmesini emretti, ve: “Bunu al. Biz Hayber’e gidiyoruz. Hayber’de bizimle karşılaşıncaya kadar, bu sana yeter” dedi.

Hayber’e gelince Hazreti Ömer o kadına iki deve daha verilmesini emretti ve “Bunu al, Muhammed bin Mesleme gelinceye kadar bunlar senin ihtiyâcını giderir. Ben ona, bu seneki ve geçen seneki zekâttan sana düşeni vermesini emrettim” buyurdu.

Abdullah el-Hurî’nî’den: Haleb’de, Resûlullahın (aleyhisselâm) müezzini Bilâl’e rastladım. “Yâ Bilâl! Resûlullahın (aleyhisselâm) nasıl elindekini verdiğini, dağıttığını bana anlat” dedim. O şöyle dedi:

“Peygamber oluşundan vefâtına kadar, dağıtacağı herşeyini başkasına ben verirdim. Ona bir müslüman geldiğinde, Peygamber efendimiz onun yoksul olduğunu anlarsa, bana emreder, ben de gider, borç bulur, yiyecek ve giyecek birşeyler alır, o adama verirdim. Birgün bir müşrik bana: “Yâ Bilâl! Çok zenginim, başkasından borç alacağına benden al” dedi. Ben de ondan borç almaya başladım. Günlerden birgün, ben abdest alıp, ezan okumak için kalktığımda, bana borç para veren müşriğin, bir grup tüccârın arasında bana doğru

geldiğini gördüm. Müşrik beni görünce: “Ey Habeşli” diye seslendi. Asık suratla karşıma dikildi ve bana çok ağır sözler söyledi. Sonra da: “Borcun müddetinin dolmasına ne kadar var?” dedi. “Az bir zaman kaldı” dedim. “Sadece dört gün kaldı. Vakti dolunca mutlaka alacağım. Ben bu parayı ne senin, ne de efendinin şerefi yükselsin diye verdim. Nasıl olsa, ödeyemezsin de bana köle olursun diye verdim. O zaman ben sana, daha önce yaptığın gibi koyunlarımı otlatırının” dedi.

Bunu duyunca, herkes gibi çok üzüldüm. Gidip ezanı okudum. Yatsı namazını kıldık. Resûlullah (aleyhisselâm) namazdan sonra ailelerinin yanına döndüler. Ben kendisiyle görüşmek için müsâade istedim. İzin verdiler. İçeri girince:

> “Yâ Resûlallah! Anam-babam sana feda olsun! Kendisinden borç para aldığımı söylediğim o müşrik, bana şöyle, şöyle söyledi. Senin de, benim de yanımda ödeyecek paramız yok. O ise, beni rezil etti. İzin ver de, Allahü teâlâ, Resûlüne benim borcumu ödeyecek rızkı verinceye kadar, İslâmı kabûl eden kabilelerden birine gidip saklanayım. Yoksa o adam beni köle yapacak” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) izin verdi. Oradan çıktım. Evime geldim. Kılıcımı, mızrağımı ve harbemi aldım. Ayakkabılanmı da omuzuma astım. Sonra evden çıkıp yürümeye başladım. Bir müddet bonra uyku bastırdı, uyumamak için kendimi zorladım. Ortalık iyice kararınca, uyudum. Sabahın ilk ışıklarıyla uyandım ve yoluma devam etmek için kalktığımda, birisinin bana seslendiğini duydum. O: “Ey Bilâl! Resûlullah (aleyhisselâm) seni çağırıyor” dedi. Bunun üzerine döndüm. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına geldim. Daha Resûlullahın yanına girmeden, üzerleri yüklü dört deve gördüm. Resûlullahın yanına girmek için izin istedim. İçeri girince Resûlullah (aleyhisselâm) “Müjde yâ Bilâl! Allahü teâlâ borcunu ödemen için rızık gönderdi” dedi. Bunu duyunca Allaha hamdettim. “Avludaki dört deveyi gördün mü?” buyurdu. “Evet” dedim. “Üzerindekilerle beraber onlar senindir. Yiyecek ve giyecek ne varsa, hepsini Fedek emîri göndermiş, Onları al ve borcunu öde” buyurdu. Dediği gibi yapıp yüklerini indirdim. Sonra develere yem verdim. Daha sonra sabah ezanını okumağa gittim. Namazı kılınca Bâki’ mevkiine çıktım. Elimi kulağıma koyup; “Kimin Resûlullahtan (aleyhisselâm) alacağı varsa gelsin” diye nidâ ettim. Resûlullahın (aleyhisselâm) ve benim aldığım bütün borçlar bitinceye kadar dağıttım. Bütün borçlar bitti. Üstelik birbuçuk veya iki dinar kaldı. Daha sonra mescide gittim. Gün hayli ilerlemişti. Baktım, Resûlullah (aleyhisselâm) mescidde yalnız başına oturuyor. Selâm verdim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana: “Ne yaptın?” diye sordu. “Allahın izniyle, Resûlullahın bütün borcunu ödedim. Hiçbir borç kalmadı” dedim. “Birşey arttı mı?” diye sordu. “Evet, iki dinar” dedim. “Haydi, beni onlardan da kurtar. Onları da vermedikçe, ailelerimden kimsenin yanına girmeyeceğim” buyurdu. İki dinarı verecek kimse gelmediğinden, Resûlullah (aleyhisselâm) sabaha kadar mescidde kaldı. İkinci gün de kimse gelmediğinden, Resûlullah (aleyhisselâm) yine mescidde kaldı. İkinci günün akşamına doğru iki adam geldi. Ben, bu iki dinarla hemen onlara yiyecek ve giyecek aldım. Yatsı namazını kılınca, Resûlullah (aleyhisselâm) beni çağırdı ve: “Ne yaptın?” dedi. “Allahü teâlâ seni onlardan kurtardı” dedim. Bunun üzerine. “Allahü ekber! Allahü ekber!” diye tekbîr getirdi. Onları infâk edemeden ölme korkusundan kurtulduğu için de Allahü teâlâya hamdetti. Beraberce mescidden dışarı çıktık. Zevcelerinin herbirinin yanına uğrayıp selâm verdi, hâl ve hatır sordu. Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) “İşte bana sorduğun şeyin cevâbı” buyurdu.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 8

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1132

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 94

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 75, 76

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 304

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 143, 557

7) El-A’lâm cild-1, sh. 116

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 206

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 991

BÎRÛNÎ

Fen ilminde devrinin en büyüğü olan bir İslâm âlimi. Eserlerindeki yüksek fen bilgileri, kendinden sekiz asır sonra gelen fen âlimlerini dahi hayretlerde bırakmış ve bugünkü fennin mimarlarının rehberi olmuştur. Türk olan Bîrûnî’nin ismi, Muhammed bin Ahmed el-Birûnî el-Harizmî olup, künyesi Ebû Reyhan’dır. Daha çok Bîrûnî diye tanınır. Dâima “El-Üstâd” lakabı ile anılmıştır. Aklî ve naklî ilimlerde, o zamanda yetişen en büyük simalardandır. Sâdece İslâm âleminde değil, dünyânın hemen her tarafında tanınmış, kendisinden hurmetle bahsedilmiştir. Bîrûnî 362 (m. 973) senesinde Zilhicce ayının 3. günü Kas’da (Bugün İran sınırları içinde bulunan ve Şâh Abbâs-ı velî denilen yerde) doğdu. 441 (m. 1049)’da Gazne’de vefât etti. Bîrûnî, küçük yaşlarda iken babasını kaybetti. Çok zor şartlar altında yetişti. Annesi odun satarak geçimlerini temin ederdi. Harezm’in yerli Türklerinden idi. Ana dili Türkçe olup, eserlerinde kullandığı Arabî ve Fârisî dillerini sonradan öğrenmiştir. Daha çocuk yaşta iken üstün kabiliyeti ve keskin zekâsı ile dikkatleri üzerine çekti. Harizmşah hânedanında meşhûr âlim ve matematikçi, Ebû Nasr Mensûr bin Ali bin Irak, Bîrûnî’yi himâyesine aldı. Kendisine naklî ve aklî ilimleri öğretti. Bîrûnî’nin saray ile olan münâsebeti ve hükümet erkânına olan yakınlığı buradan gelmektedir. Çeşitli sebeblerle değişik memleketlerde bulundu. Buralarda görüştüğü âlimlerden ilim öğrendi. Astronomi ilmine karşı merakı sebebiyle, rasathâne çalışmaları yaptı. Böylece elde ettiği geniş astronomi bilgisini, kitaplar hâlinde insanlığın hizmetine sundu. O zamanda yaşayan İbn-i Sina ile görüştü. Aralarında, fizik ve astronomi ile alâkalı olarak ilmi münâzaralar oldu. İbn-i Sina’nın bozuk düşüncelerini red ve tenkid ederken, onun fevkalâde zekî, kurnaz, fakat çok yanlış felsefi görüşlere saplanmış olduğunu bildirdi. Bîrûnî, Sultân Gazneli Mahmûd zamanında Gazne’de bulundu. Sultân tarafından çok itibar gördü. Sarayda çeşitli vazîfeler yaptı. Gaznelilerin himâyesine girdiği sırada 44 yaşlarındaydı. Sultân Gazneli Mahmûd’un Hindistan seferinde, sultanın başdanışmanı ve hazîne genel müdürü olarak bulundu. Sultân Gazneli Mahmûd Hân, Bîrûnî için “Sarayımızın en değerli hazinesidir” derdi. Bu büyük İslâm kahramanının Hindistan’ı fethetmesinden sonra, onun yardım ve teşviki ile, Hindistan’ın Nendene şehri civarında çeşitli ilmî çalışmalar yaptı. Uzun ve yorucu hesaplar, araştırmalar neticesinde, yer küresinin çapını hesapladı. Ayrıca Hindlilerin örf ve âdetlerini inceledi. Hindistan’da konuşulan ve o zaman ilk defa grameri yazılıp, tesbit edilmiş olan Sanskritce dilini öğrendi. Hindistan’daki çalışmalarını tamamladıktan sonra Gazne’ye döndü. Sultân Mahmûd Hân’ın oğlu Mes’ûd ve torunu Mevdûd zamanlarında, Bîrûni’ye çok değer verildi. Araştırma ve çalışmaları için hem imkân hazırladılar. Hem de yardım edip destek oldular. Bu imkân ve fırsatları çok iyi değerlendiren Bîrûnî, sıkı bir çalışma ile çok hizmetlerin yapılmasına sebep oldu. Çok ilim öğrendi. Herbirinde ilmî eserler te’lîf edecek kadar Arabî ve Fârisî bildiğinden başka, İbrânice, Rumca, Süryânîce, Yunanca ve Sanksritçeyi ana dili gibi öğrendi. İslâmiyete bağlılıkta çok hassas davranır, bütün işlerinin İslâmiyete uygun olmasına çok dikkat ederdi. Yazmış olduğu eserlerine Besmele ile, Allahü teâlâya hamd, Resûlullaha (aleyhisselâm) salevât ile ve bütün müslümanlara duâ ederek başlaması ve bu şekilde bitirmesi buna şâhiddir. Felsefe ile ve bozuk fırkalarla irtibâtı olmamıştır.

Kendisinin, Harizm’de iken Eshâb-ı Kirâm düşmanı olduğuna dâir söylenenler asılsızdır. Bîrûnî, Eshâb-ı Kirâm düşmanı olmadığı gibi, Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının, İslâm dünyasını karıştırmak yolundaki gayretlerinin boşa çıkmış olmasından memnuniyetini, ihtiyârlığında olduğu gibi, gençliğinde yazmış olduğu eserlerde dahi belirtmiştir. Bilhassa bâtıl i’tikâdlar ile dâima mücâdele etmiş ve onları tecrübeye çekerek yanlışlıklarını isbât etmiştir.

Bîrûnî, târih hâdiselerini iktisâdi sebepler ile izah etmiş ve iktisadî târihin esaslarını çizmiştir. Hakîkî bir müslüman olan Bîrûnî, Türklerin İslâmiyeti kabûl etmeleri neticesinde bu medeniyetin çok geniş sahalara yayılmış olmasından dolayı insanlığın, bilhassa ilmin büyük kazançlar elde ettiğini beyân etmiştir.

İlmî eserlerinde âyetler ve hadîsler zikretmesi, kendisinin yalnız Kur'ân-ı kerîm ve hadîsdeki vukûfunu değil, Kur'ân-ı kerîme ve samimî olarak sevdiği ve saydığı Peygamberimize olan bağlılığını da gösterir. İbâdet husûsunda çok dikkatli davranan Bîrûnî, taharet (temizlik) şartını her fırsatta meth etmiş, içki ve kumarın, zaten kısa olan ömrün kıymeti hakkında Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde bildirdiklerini idrâkten âciz insanların işi olduğunu belirtmiştir.

Şehirlerin, meridyen ve paralellerini ilim nâmına tesbit ederken, kendisini müslümanların şükranına ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacak bir iş yapmış sayarak, bundan mutluluk duyduğunu, îmânlı müslüman sıfatı ile anlatmıştır.

Bîrûnî, ekseri İslâm âlimleri gibi birçok ilimleri okumuş ve incelemiştir. Bu ilimler arasında tıp bulunduğu gibi, fizik, matematik, astronomi, kronoloji ve metroloji'de (ölçüler ilminde) pek büyük ihtisas ve meharet göstermiştir. Bu muhtelif ilimlere dâir 1037 senesine kadar 113 eser yazmıştır. 1037 senesinden sonra, yaşadığı 12 sene zarfında, 83 eser te'lîf etmiştir.

Bîrûnî, Cürcan'da bulunduğu sırada, meşhûr eseri "El-Âsâr-ül-bâkîyye anil-kurûn-il-hâliyye"yi Arabca olarak te'lîf ve oranın hükümdârı Kâbus bin Vaşgîr'e ithaf etmiştir. Bu eser İngilizceye 1878-79 senesinde tercüme edilerek neşredilmiş, 1923 senesinde ise tekrar basılmıştır. Bütün eski milletlerin kronolojiye âit ma'lûmâtını ve bayram günlerini v.s. bildiren ve aynı zamanda astronomiden bahseden bu eserde Bîrûnî, Güneş'in hareketi hakkında muhtelif görüşlerini bildirmiştir. Daha sonra, "Tahkîku mâ lil-Hind" adlı, bugün bile klâsik sayılan eserini yazmıştır. 1887'de İngilizceye tercüme edilen bu eser, 1910'da tekrar basılmıştır. Eserde Hindistan'ın din, ilim ve coğrafyası hakkında bilgiler mevcûttur. Sanskritçe'den Arabcaya tercüme ettiği "Patanjalı" isimli bir kitabı da vardır.

Matematik ve astronomiye dâir araştırmaları ve buluşları pekçoktur. Yazdığı kitapların nüshaları genellikle kütüphânelerde bulunmaktadır. "Kitâbu istihrâcil-evtâr fid-dâ'ira" adlı bir eseri vardır ki, 1910'da Almancaya tercüme edilmiştir. "Kitâbu tastih-is-suver ve tebtih-el-kuva bir astronomi eseri de, 1922'de Almancaya tercü

Bîrûnî, matematik, bilhassa astronomi ve coğrafya incelemelerini 1029'da yazdığı "Kitâb-ut-tefhîm fî it-tencim"inde ve 1030'da tamamladığı "El-Kânûn el-Mes'ûdî fil-heyeti ven-nücûm" ismindeki eserinde özetlemiştir. "Et-Tefhîm" adlı kitabı suâl-cevap tarzında hazırlanmış kültür târihine âit pekçok mes'eleleri aydınlatan Arabca bir eserdir. Astronomik coğrafya demek olan, "El-Kânûn-ül-Mes'ûdî" ise, Bîrûnî'nin en büyük eseridir. Bu eseri ciddî ehemmiyeti hâiz bir matematik ansiklopedisi mahiyetinde olup, birçok yenilikleri ve keşifleri ihtivâ etmektedir.

Gazne'de kendi eli ile, 1025'de yazdığı tek nüshası Fâtih Kütüphânesi'nde bulunan matematikî coğrafyanın inceleme metoduna âit "Tahdîd-u nihâyet-il-emâkîn li-tashîh-il-mesâkîn" adlı eserinde, Harizm, Hindistan ve Afganistan'da yaptığı rasadları ile jeoloji ve jeodeziye âit mes'elelerden bahsetmektedir. Bîrûhî'nin doğrudan doğruya fizik ve tabiata dâir olan eserlerine gelince; bunlardan relatif (izâfi) ağırlıkların dikkate değer derecede doğruya yakın ta'yinine, Dünyâ'nın enlem ve boylamına, Güneş ve Ay'ın hareketine, usturlab imâline, akşam karanlığı ve Ay tutulması esnasında meydana gelen med ve cezir hâdiselerine, deniz suyundan tuzun üretimine ve bitkilerde geçerli ba'zı kanunlara (meselâ, çiçeklerdeki yaprakların adedi gibi.) dâir olanlar bilhassa kayda değerdir.

"Kitâb-ül-cemâhir fî ma'rifet-il-cevâhir" adlı eseri, kıymetli taşlar ve mâdenlerden bahseden kitaptır. Bîrûnî relatif (izâfi) ağırlıkları mahrûtî âlet dediği ve en eski piknometre diyebileceğimiz bir âlet vasıtasıyla ta'yin etmekte idi. Bîrûnî'nin sıcak su ile soğuk su arasındaki ağırlık farkını, daha o vakit 0,041677 olarak tesbite muvaffak olduğunu söylersek, kendisinin ne mahir bir ilim adamı olduğunu ifâde etmiş oluruz. Altının, zümrüdün, kuvarsın relatif ağırlıklarını, Bîrûnî daha o zamanlar ta'yin etmiştir.

Bîrûnî, ba'zı cisimlerin yoğunluklarını aşağıdaki şekilde tesbit etmiştir. Bu tesbit edilen değerlerle, bugün tesbit edilen değerlerin aşağı yukarı aynı olduğu görülmektedir.

Bu değerlere göre:

Maddenin cinsi	Birûnîye göre	Bugünkü değere göre
Altın	19.26	19.26
Civa	13.74	13.59
Kurşun	11.40	11.35
Bakır	8.92	8.85

	8.67	8.40
	7.82	7.79
	7.22	7.29

Bîrûnî'nin tıp ve eczacılığa dâir 1050 senesinde (80 yaşlarında iken) tamamladığı Kitâb-üs-Saydalâ adlı eseri bulunmaktadır.

Bu kitabında ilâçların ve otların isimlerini Arabca, Farsça, Yunanca, Süryanice, Sanskrit dilinde, ba'zan Hind'in muhtelif dillerinde ve Türkçe kaydetmiştir.

Bîrûnî, sırf coğrafyaya âit olmak üzere, müstakil eserler de yazmıştır. Batlamyus'un coğrafyasını da Cayhânî v.s. İslâm âlimlerinin Mesâlik ve Memâlik kitapları ile mukayese ve kendi incelemeleri ile birleştirerek büyük bir cihan coğrafyası hazırlamak işine başlamış, üzerinde hayli çalışma yapmış, çapı 10 arşın (6,8 m) kadar büyük bir yarım küre yaparak, coğrafi mevkilerin enlem ve boylamlarını kendi incelemeleri ile tesbit ederek bunun üzerine kaydetmiştir. Ne yazık ki, bu eser, ziyan olmuştur.

"Taksim-ül-ekâlim" adlı bir coğrafî eser, "Tafhîm"den alınma bir harita da elde bulunmaktadır. Bîrûnî, mühendis ve coğrafyacı olduğu kadar da büyük bir tarihçi idi. Onun Harizm târihine dâir "Ahbâr-ül-Harizm" ve "Meşâhir-ül-Harizm" adındaki eserleri, Gazneliler târihine dâir "Tarihu eyyam is-Sultân Mahmûd"u, Manihaîler ve Karâmitalılar târihine dâir "Târih-ül-mubayyeze vel-karâmita" adlı eserleri ile târih tenkidine âit olduğu isminden anlaşılan "Tenkih-üt-tevârih" ismindeki bir eseri olduğu bilinmekte ise de, günümüze kadar gelmemiştir.

Bîrûnî, bütün bu inceleme ve eserleri ile vardığı neticeleri, eski Yunanlıların ve daha önceki İslâm âlimlerinin varmış olduğu neticelere nisbetle daha dakik ve daha doğru olmasını, İslâm fetihleri ile medeniyet sahasının genişlemesine bağlayarak, bundan dolayı Allahü teâlâya hamdetmiştir. "Kitâb-ül-Cemâhır" ile "Kitâb-us-saydalâ"nın bugün tercüme ve ilmî bir sûrette neşredilmesi bir tek âlimin yapabileceği bir iş değildir.

Bîrûnî, bütün ömrünü ilme vermiş ve eserlerini, pek azı müstesna, Arabca olarak yazmıştır. O devirlerde ve daha sonraları, çok zengin bir dil olan Arabca, edebî ve ilmî bir dil olarak kullanılmıştır. Bîrûnî, "Eğer eserlerimi kendi lisânımda yazacak olsam, bunlar çok saf Arab cinsi atlar sürüsü arasında zürafalar gibi garip birşey olurdu" demektedir. Doğu ve batının bütün ilim târihlerinin tasdik ettiği gibi o, en hâs ma'nâsı ile dahî bir âlim idi.

Astronomi ve Matematikteki Faaliyeti: Bîrûnî, 385-386 (m. 995-996) seneleri arasında pek genç iken, Harizm şehri civarında Buşkâtir'de Dünyâ'nın ve gezegenlerin (mevl-i kullî) toplam deklinasyonlarının tesbiti ile işe başlamış, Ebü'l-Hasen Ali bin Me'mûn'un da'veti üzerine tekrar Harizm'e gelerek, 388 (m. 998)'de Ebü'l-Vafâ el-Buzcânî ile karşılıklı rasadlar (gözlemler) yaparak, Harizm şehrinin meridyenini Bağdad'a göre ta'yin etmiştir. Bir kasidesinden anlaşıldığına göre, Ebü'l-Hasen Ali'nin son senelerinde Cürcâniye'ye gelerek, Ebü'l-Abbâs'ın vefâtına kadar orada bulunmuş olup, 400 (m. 1009) senesinde dünyâ ve gezegenlerin toplam deklinasyonlarının rasadları ile meşgûl olduğunu ve belirli metodlar ile o şehrin meridyenini Harizm'e bağladığı görülmektedir. Aynı senenin sonunda ilmî çalışmalar ve araştırmalar ile, hayatının sonuna kadar yaşadığı Gazne'ye geçti. Burada hükümdâr sarayında bir gözlem merkezi tesis ederek, Harizm'de bulduğu Dünyâ'nın ve gezegenlerin (meyil) deklinasyonları için bir tetkik rasadı yaptı. 402 (m. 1011) senesi ortalarına doğru Kabil şehrinde çalışmalar yaptı. Hindistan'dan dönüşünden sonra ilmî çalışma ve rasad işleriyle meşgûl olmuştu. Dünyâ'nın ve gezegenlerin (meyil) deklinasyonları rasadından başka, ortalama Güneş hareketini, dönüm noktası günöte noktasının (evci aphelion) hareketi miktarını, tâ'dil-i merkez (merkez yer değişimi) sabitesini ve görünen yarıçapı ta'yin etmiş ve şems (güneş) cetvellerini bu rasadlar ile tertîb ederek "El-Kânûn-ül-Mes'ûdî"ye yerleştirmiştir. Tertip etmiş olduğu (zîc cetvelleri, astronomik almanak, yıldız almanağı) da bu kitaptadır. "El-Âsâr-ül-bâkiye anil-kurûn-i'l-hâliyye"de Güneş'in sıcaklığı hakkında yapmış olduğu araştırma ve astronomi mes'elelerini ihtivâ eder.

Bu eserinde Harizm şehrinde yaptığı 7,5 m. çapındaki duvar rubu’ tahtası ile ölçtüğü ekliptik dâire-i husuf, tutulma çemberi meylini (gök ekvatoru ile yaptığı açılar ve ölçü değerini, Dünyâ’nın ekseninin eğikliği (meylini) gök ekvatoru ile yaptığı açı verir.

	Sene	Ekliptiğin Meyli
	23	50’
stronomları	832	23 33’ 39”
e	875	23 33’ 30”
	880	23 27’
	995	**23 27’**
	1790	23 30’
	1750	23 28,3’
er	1950	23 26,7’

Aynı eserinde 64 kareli bir satranç tahtasında, 2’nin ardışık kuvvetleri ile teşekkül ettirilen geometrik dizinin toplamını ustaca hesâb etmiştir.

İnkra adlı eserinde, yer yarıçapını R=6324.66 km. olarak vermektedir. Bu değer ise gerçek yarıçapa çok yakındır.

Jeodeziye dâir ilk eseri yazmıştır. İkinci olarak yazılmış jeodezi eseri, bunu ancak 8 asır sonra ta’kib edebilmiştir. Işığın bir hızı olduğunu ve bu hızın ses hızından pekçok fazla olduğunu ifade etmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 1

2) El-A’lâm cild-5, sh. 314

3) İrşâd-ül-erib cild-6, sh. 308

4) Hükemâ-ül-İslâm sh. 72

5) Bugyet-ül-vuât cild-1 sh. 50

6) El-Lübâb cild-1 sh. 160

CA’FER BİN AHMED ES-SERRÂC

Bağdad’da yetişen büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Ca’fer bin Ahmed bin Hüseyn bin Ahmed bin Ca’fer es-Serrâc el-Kâr-ül-Bağdâdî’dir. Ca’fer bin Ahmed hazretleri, 417 (m. 1026) senesi sonlarında Bağdad’da doğdu. 500 (m. 1106) senesi Safer ayı yirmibirinci Pazar gecesi vefât etti. Bâb-ı ebruz denilen yere defnolundu.

Ca’fer bin Ahmed, hadîs, kırâat, nahiv, lügat ilimlerinde âlim olup, aynı zamanda edîb ve şâir idi. Ebû Ali bin Şâzân, Ebü’l-Kâsım bin Şahin, El-Kazvinî, İbn-i Gıylân, El-Hilâl, El-Bermekî ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise hafız Ebû Tâhir es-Selefi ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebû Tâhir, ondan rivâyette bulunmakla dâima iftihar ederdi.

İbn-i Asâkir onun için, “Ebû Muhammed Ca’fer bin Ahmed hadîs-i şerîf âlimlerinin önde gelenlerinden olup, kırâat, nahiv, lügat ve daha pekçok ilimlerde âlim idi. Mekke, Şam, Mısır ve daha pekçok yerlere gidip hadîs-i şerîf öğrendi” demektedir. Ca’fer bin Ahmed birçok eser yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. Meşâri-ül-Uşşâk 2. Zühd-üs-sevdân 3. Kitâb-ül-mebde’ 4. Kitâb-ü Menasik-il-Hac 5. Kitâb-üt-tenbîh li Ebî İshâk eş-Şirâzî.

Ebû Muhammed Ca’fer bin Ahmed, bir şiirinde âlimler için şöyle demektedir: “İnsanlar o büyük zâtların büyüklüğünü anlamıyorlar. Onlara câhil diyorlar. Allahü teâlâ mazlûm olan o büyüklerin yardımcısıdır. Onlar, ileriyi gören akıl sahibidirler. Naîm Cennetlerini bu büyük zâtlar dolduracaktır. Orada koltuklara oturacaklar ve kendilerine sayısız ni’metler verilecektir. Cennette bir nehir vardır. Ona Feyyan denir. Orada âlimler Muhammed aleyhisselâmın etrâfında olacaklardır. İslâm âlimleri Muhammed aleyhisselâmın vârisleri ve arkadaşlarıdır.

Ebû Muhammed Ca’fer bin Ahmed es-Serrâc hazretlerinin yazdığı Kitâb-ü Meşâri-ül-Uşşâk isimli eserinden, Allahü teâlâyı sevenlerin garîb hâlleri ve kerâmetlerine dâir kısmından seçmeler:

Sehl bin Abdullah (radıyallahü anh) anlattı: “Karşılaştığım ilk garîb hâdise şudur Birgün boş bir araziye çıkmıştım. İçim gayet rahat ve huzûrlu idi. Bu sırada kalbimde Allahü teâlâya bir yakınlık hissettim. Namaz vakti de gelmiş, abdest almak istemiştim. Küçüklüğümden beri, her namaz vaktinde

abdestimi tazelerdim. Bu, benim artık âdetim olmuştu. Ancak, su bulamadığım için üzüntülü idim. Bu sırada, iki ayağı üzerine kalkmış yürüyen bir ayı gördüm. Onu önce, mesafe uzak olduğu için elinde yeşil bir testi bulunan bir insan zannettim. Fakat yanıma yaklaşıp testiyi yere koyunca, onun insan olmadığını gördüm. Kendi kendime: Bu testi ve bu su nereden böyle? diye düşündüm. Bunun üzerine ayı konuşmaya başladı ve: “Ey Sehl! Biz, vahşî hayvanlardan bir grubuz, Allahü teâlâya olan tevekkülümüz ve sevgimiz sebebiyle, kendimizi Allahü teâlânın rızâsına adadık. Arkadaşlarımızla, bir mes’ele hakkında konuşurken aniden “Dikkat ediniz! Sehl bin Abdullah abdest için su istiyor” diye bir ses işittik. Bu testi bana verildi. Yanımda da iki tane melek var. Sana yaklaşınca, onlar, suyu havadan bu testiye döktüler. Ben suyun sesini bile işittim” dedi. Bu sözleri ondan duyunca bayıldım. Ayıldığını zaman, testi yine yerinde duruyordu. Fakat ayı ortada yoktu. Nereye gittiğini de bilmiyordum. Fakat “Ayıyı niçin konuşturmadım” diye çok pişman oldum. Sonra testinin suyu ile abdest aldım. Abdest aldıktan sonra ondan su içmek istedim. O sırada vadiden “Ey Sehl! Daha senin bu testiden su içme zamanın gelmedi!” diye bir ses işitince, testiyi bıraktım. Bir de ne göreyim, testi hareket edip gitti. “Onun da nereye gittiğini bilmiyorum.”

Zünnûn-i Mısrî (radıyallahü anh) anlattı: “Birgün erken bir vakitte Abdullah bin Mâlik’in kabrine gittim. Kabristanda yüzü örtülü bir kişi gördüm. Çukur bir kabre rastlayınca orada duruyordu. Biraz sonra o şahsın Sa’dûn olduğunu gördüm. Ona: “Ey Sa’dûn, gel birlikte şu bedenlerimiz için ağlıyalım” dedim. Bana: “Allahü teâlânın huzûruna nasıl ve ne yüzle gideceğimize ağlamak, bedenlerimiz için ağlamaktan daha lâyıktır. Keşke bu bedenler kabirde kendi hâline çürümeye bırakılsaydı da, hesap vermek için diriltilmeseydi. Eğersen Cehenneme girersen, başkasının Cennete girmesi sana fâide vermiyecektir. Eğer Cennete girersen, başkasının Cehenneme girmesi de sana bir zarar temin etmiyecektir. Ey Zünnûn! Kıyâmet günü amel defterleri açıldığı zaman, O’na nasıl cevap vereceğiz! O bunu söylerken “Yardım et yâ Rabbî!” diye bağırdı. Ben de bayıldım. Ayıldığım zaman, onun, elbisesinin kolu ile yüzümü sildiğini gördüm.”

> Abdülazîz bin Tahhân (radıyallahü anh) anlattı: “Ebû Abbâs bin Atâ’ya meâlen “Bana gerçekten hastalık isâbet etti. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin” (Enbiyâ-83) âyet-i kerîmesi hakkında sorulunca şöyle dedi: Kurt, Eyyûb’un (aleyhisselâm) vücûduna musallat olup, sıra kalbinegelince, Eyyûb’un (aleyhisselâm) kalbine doğru yürüdü. Bu sırada Eyyûb (aleyhisselâm), “Yâ Rabbî! Sen bana bütün belâ ve musibeti versen, fakat kalbimi seni anmaktan mahrûm etmesen, verdiğin belâ ve musibetin acısını asla duymam” dedi.

Sehl (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlar üç sınıftır Bir kısmı, Allahü teâlânın sevgi ve muhabbeti ile doludurlar, bunlar kerâmet beklerler. Bir kısmı, tövbe edip, niçin hatâ ve isyanda bulunduklarının pişmanlığı içerisindedirler. Bunlar Allahü teâlânın affını ümid ederler. Diğer bir kısmı da, gaflete dalıp, şehvetlerinin peşinde koşarlar ki, bunlar da cezalarını beklerler.”

Zünnûn-i Mısrî, Allahü teâlânın sevgisiyle dolu olanları şöyle anlattı: “Onlara, Allahü teâlânın sevgisi içirilmiştir. Kalblerindeki nefsin arzu ve istekleri, günahların kötü akıbetlerinin korkusu ile ölmüştür. Âhıretteki çeşit çeşit, bitmez tükenmez ni’metleri kaybetme korkusu, onlara bu dünyânın geçici zevk ve lezzetlerini unutturmuştur. Onlar kalblerini, her türlü riya, gösteriş, hased, kin gibi ma’nevî kirlerden temizlemişlerdir. Onların kalbleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşma gayretindedir.”

Ebû Muhtâr Dabbî şöyle anlatır: “Babamdan dinledim. Ebû Kumeyt Endülüsî çok seyahat yapmış birisi idi. Ona, “Bana, ehli tasavvuftan gördüğün hâllerden anlat” dedim. Bunun üzerine o şöyle anlattı: “Onlardan birisi ile arkadaşlığımız oldu. İsmi Mihricân idi. Daha önce Mecûsî imiş, fakat sonra müslüman olmuş, Ehl-i tasavvuf arasına girmiş. Onun yanında birisi daha vardı. Ve ondan hiç ayrılmazdı. Gece olduğu zaman kalkar, teheccüd namazı (gece namazı) kılar, sonra sağ tarafına doğru, yanı üzere yatar, bir müddet sonra kalkar, kılabildiği kadar yine namaz kılar, sonra yine sağ tarafı üzerine yatar ve bu hâli geceleyin defalarca tekerrür ederdi. Hava ağarınca bir kerre daha namaz kılar, sonra ellerini kaldırır şöyle duâ ederdi: “Allahım! Sen de şâhidsin ki, gecem, günahlardan sâlim olarak geçti. Kötü bir söz söylemedim. Kötü bir iş yapmadım.” Sonra şöyle dedi. “Ey gece! Bu gece yaptıklarıma sen de şahit ol. Allahü teâlâdan korkmam, beni haram işlemekten, günahlara teşebbüs etmekten alıkoydu”

dedi. Onunla bir müddet kaldım. Her gece böyle, bu sözleri söylüyordu.”

Anbese el-Havvâs şöyle anlattı: “Utbet-ül-Gulâm arasıra beni ziyâret ederdi. Bir gece yanımda kaldı. Ona akşam yemeği getirdim. Birşey yemedi. Biraz sonra onu, şöyle derken duydum: “Yâ Rabbî! Eğer bana azâb etsen de, seni seviyorum. Bana merhamet etsen, seni yine seviyorum.” Gece sonu olunca cezbe hâline geldi. Ayıldığı zaman ona, “Ey Ebû Abdullah! Geceki durumun ne idi?” dedim. Yine cezbe hâline tutulduktan sonra, “Ey Anbese! Allahü teâlânın huzûruna çıkarılıp hesap vereceğimi, dostlarımdan ayrılacağımı hatırladım da, onun için o durumlar oldu” dedi ve tekrar bayıldı.”

Yahyâ bin Muâz, anlattı: Sâlih bir zât var idi. Evzâî ve Süfyan (r.aleyhim) bu sâlih zât ile karşılaşınca, insan ne zaman firâset sahibi olur? diye sorduklarında. O şöyle cevap verdi: “Kişi Allahü teâlânın sevdiğini sevip, gazâb ettiğine gazâb ettiği zaman.”

Yahyâ bin Muâz da şu meâlde bir şiir okudu: Allahü teâlâdan başka sevilen her şey, gamdır, kederdir. Allahü teâlâdan başka her şeyin sevgisi geçicidir. Mutlaka yerine başkasının sevgisi gelir. Fakat Allahü teâlânın sevgisi geçici değildir. O devamlıdır. O’nun sevgisinin yerine başkası asla geçemez. Sevmede bir takım alâmetler ve işâretler vardır. Allahü teâlâyı sevenin alâmeti; kalbinin mahzûn olmasıdır. Yanakları sararmış, gözleri kızarmıştır. Dâima O’nu anıp, O’nu hatırlar. Dâima Allahü teâlâya kulluk için ayaktadır. Kalbi Kur’ân-ı kerîmin âyetlerini okur. Dâima rükû’ ve secde halindedir. Dâima toprağı göz yaşları ile sular. Onun avuçlarının dokunduğu ağaçtan sevgi biter, sevgi yükselir ve sevgi toplanır. Onun bu sevgisi sâdece Allahü teâlâyadır. Ne dünyâ için, ne de âhıretin çeşit çeşit ni’metleri içindir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 131

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-1 sh. 357

3) Bugyet-ül-vuât cild-1 sh. 485

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 168

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 411

6) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 492, cild-2, sh. 957, 1073, 1833

DEBBÛSÎ (Kâdı Abdullah bin Ömer el-Buhârî)

Hanefî mezhebi, fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Zeyd olup ismi Abdullah bin Ömer bin Îsâ ed-Debbûsî’dir. Buhârâ’nın meşhûr yedi kadısından biridir. Hılâfiyat ilminin (mukayeseli hukukun) kurucusudur. 430 (m. 1039) yılında vefât etti.

Debbûsî, dört mezhebin fıkhını Ebû Ca’fer bin Abdullah’dan tahsil etmiştir. Mâverâünnehr’in en meşhûr fıkıh âlimlerinden olan Debbûsî, Buhârâ ve Semerkand’da büyük zâtlarla birçok ilmî müzâkerelerde bulunmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Debbûsî hazretlerinin yazdığı eserler, İslâm hukukçularına rehber olmuştur. Yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1) Kitâb-ül-esrâr fil-usûl vel-fürû’: Fıkıh kitabıdır, özellikle İmâm-ı Şafiî’nin görüşlerini ve delîllerini de zikr eden bu eserin asıl konusu Hanefî fıkhı olmasına rağmen, mukayeseli hukuka önem verilmiştir. El yazması olan bu eser, Süleymâniye Kütüphânesi Murâd Molla-750 ve Selîmağa-279 kısımlarında mevcûttur. 2) Kitâbü takvîm-il-edille fî usûl-il-fıkh: Usûl-i fıkh ilmine dâir bir eserdir. Âtıf Efendi Kütüphânesi, 660/1 ve Süleymâniye Kütüphânesi Lâleli kısmında 690 numarada kayıtlı el yazmaları mevcûttur. 3) El-Emel-ül-aksâ: Tasavvufa dâir bir eserdir. El yazması Süleymâniye Kütüphânesi’nin Lâleli kısmında 1337 numarada ve Şehid Ahmed kısmında 1459/2 numarada ve Atıf Efendi Kütüphânesi 1384 numarada kayıtlıdır. 4) Te’âs-ün-nazar: Mukayeseli hukuk alanında yazılmış ilk eserdir. Debbûsî bu eserinde bir mes’eleyi ele alarak ona dâir birçok fıkıh âlimlerinin görüşlerini belirtir. Yetmişbeş kadar ana kaide açıklanmaktadır.

Debbûsî, Te’sîs-ün-nazar kitabında: Ba’zı fıkhî mes’eleler hakkında mukayeseli olarak yaptığı açıklamalarda diyor ki: İmâm-ı a’zama göre, “Kıble cihetini araştırdıktan ve namaz kıldıktan sonra, kıbleye karşı namaz kılmadığını öğrense, namazı sahîhdir. Namazını iade etmez. İmâm-ı Şafiî’ye göre ise, caiz değildir. Namazını iade eder.”

İmâm-ı a'zama göre: "Yemîn keffâreti olarak, on gün devamla, günde iki defa bir fakirin karnını doyurmak veya fitre miktarı parayı vermekle yemîn keffâreti yerine getirilir."

İmâmı a'zama göre: "Gusül abdesti alırken ağza su vermek (mazmaza) ve burna su vermek (istinşak) guslün farzlarındandır. İmâm-ı Şafiî'ye göre ise; mazmaza ve istinşak guslün farzlarından değildir. İkisi de sünnettir."

Kâdı el-İmâm ez-Zâhid Ebû Zeyd Abdullah bin Ömer bin Îsâ ed-Debbûsî hazretlerinin, Kitâb-ül-emed-ül-aksâ adlı eserinin, nefs ile cihad bölümünden seçmeler:

> Kitâbü Hikem-ül-asl-il-halk bölümü: Herşeyi yoktan yaratan, zıt şeyleri; kayıtsız, şartsız bir araya getiren ve birbirine zıt olan şeyleri yaratılışa asıl kılan Allahü teâlâya hamd olsun. O, dilediğini yapar. Meâlen "O, yaptığından sorulmaz" (Enbiyâ-23). Fakat kullar yaptıklarından mes'ûldür. Hürmetine âlemleri yarattığı ve Âdemoğlu arasından seçtiği Peygamberi Muhammed aleyhisselâma da salâtü selâm olsun.

Allahü teâlâ, insanı, dört zıt şeyden yarattı. Bu dört şey; sıcak, soğuk, yaş ve kurudur. Bunları; su, toprak, rüzgâr ve ateş ile alâkalı kıldı. Bunlar, birbirinin zıddıdır. Dünyâyı âhıret için bir imtihan yeri olarak yarattı.

Ubûdiyyet bahsi: Her kulun Rabbine hamd etmesi lâzımdır. Çünkü onu yaratıp, yaşatan ve rızık veren Allahü teâlâdır. O'nun Resûlüne de salât okuması lâzımdır. Allahü teâlâya hamd olsun. O'nun Resûlüne selâm olsun. Ey hidâyet nûrunu kazanmış ve kurtuluşa kavuşan kardeşim! İyi bilki, şüphesiz Allahü teâlâ seni kul olarak yarattı. Kendisini tanıman, O'na boyun eğmen ve itaat etmen husûsunda seni imtihan ediyor. Tâbi tutulduğun imtihanın dört yönü vardır. İki tanesi ubûdiyyet ve ibadettir. Kulluk, senin nefsinin sıfatı, ibâdet ise işinin sıfatıdır. O halde her akıl sahibinin, kendisini yaratan ve ni'metler ihsân eden Rabbini tanıması, O'nun taksimine ve verdiğine râzı olması, kaderine rızâ göstermesi lâzımdır. Râzı olmanın en aşağı derecesi, Rabbinin ni'metlerine, ihsânlarına ve iyiliklerine şükretmekten âciz olduğunu bilmesidir. Bu acizliğini anladıktan sonra da, Rabbinin azameti, yüceliği karşısında boyun eğmelidir.

"Hayat bu hayattır. Bu dünyâdan başka bir dünyâ yoktur" sözü îmân etmiyenlerin sözüdür. Onlar, dünyâyı yeme-içme, bir oyun ve eğlence yeri, hakikî vatan ve ikâmetgâh olarak sandılar. Bu yüzden çocukluk zamanlarını zevkli sefâ ile, gençliklerini oyun ve eğlence ile geçirirler. Bülûğ çağlarına erişince, dünyâyı kendilerine mülk edinirler. Bundan sonra yaptıkları işlerle övünürler. Halbuki dünyâ bu değildir. Bilakis dünyâ; işleriyle, yaldızlariyle insanları cezbedip, peşinde koşturan bir yorgunluk yeri ve içerisinde yaşı yanların menfaatleri için birbiriyle boğuştukları bir savaş meydanıdır. Aslında, dünyâ bir helak yeridir. Kendilerini akıllı sanan ba'zı kimseler, dünyâ için olanca gücü ile Çalışıp, ihlâslı olmağa uğraşır. Fakirliğe ve insanlardan uzak kalmağa sabrederler. Fakat nefsi ona musallat olup, ibâdetlerde yüksek derecelere kavuştuğunu fısıldar. Kendisini Allahü teâlânın yakın-kullarından görüp, ucub hastalığına yakalanır, kendini beğenir. Bu yüzden ibâdetleri, odunun ateşte yandığı gibi yanar. Amelleri meyvelerin dallardan düşmesi gibi düşer. Ucub, riyadan daha kötüdür. Ucub, dünyâ ve âhıret bozukluğuna şâmildir. Ucubdan kurtulmak pek kıymetlidir. Nefs, kendisi için pek yüksek ve üstün hâllerin sahibi olduğunu iddia eder. Onun ne kadar âciz olduğunu ve bütün ni'metlerin Allahü teâlâdan geldiğini bilmekle bu hâlden kurtulmak mümkündür.

> Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen "Ey imân edenler! Sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan; Allaha,âhıret gününe inanmayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet sûretiyle boşa çıkarmayın. Çünkü onun bu gösterişinin hâli, üzerinde az bir toprak bulunan bir kayanın haline benzer ki, ona şiddetli bir yağmur isâbet edince, üzerindeki toprağı temizleyip, kendisini katı bir taş hâlinde bırakır. Onlar (gösteriş için amel edenler) yaptıkları şeyden hiçbir sevâb kazanamazlar. Allahü teâlâ kâfirler topluluğuna hidâyet etmez." buyurmaktadır. (Bekâra-264).

Ucub sahibi kimsenin, insanlar arasında kıymeti pek düşüktür. Nefsinin yaldızlı vesveselerinin esîri olarak görülür.

Böyle bir kimsenin Rabbi ile durumu nasıl olur?

Şeytan, ateşten olduğunu söyliyerek kendisini büyük gördü. Adem'e (aleyhisselâm) secde etmekten imtina etti. Mel'ûnlardan oldu. Fir'avn da, mülkünde kendisini büyük

gördü. Ulûhiyyet iddiasına kalktı. Bütün ailesi ile boğuldu. Karun, ilmi sebebiyle kendisini büyük ve kudretli gördü. Allahü teâlâ, onu ve evini yere batırdı.

Namaz dinin direğidir. Ezan müslümanların şiârını bildirmektedir. Namaz Allahü teâlâya büyük bir yaklaşma vesilesidir. Namazın çok çeşitli yönleri vardır. Namaz ile dünyâdan yüz çevirilir. Çünkü namaz kılan kimse, namaza başladığı zaman, insanlarla ve dünyâ ile alâkasını keser, Allahü teâlâya yönelir. Namaz kılan bir kimse, gerek diliyle ve gerekse a'zâlarıyla, günah olan şeylerden sakınma halindedir. Böyle bir durumda olan kimsenin duâsı makbûldür. Onun kalbi tertemizdir. Bu mertebede olan kimsenin bedeni dünyâda olduğu halde, rûhu âhırete uçar Allahü teâlâ ile beraber olur. Ni'metleri' Cenneti ve Allahü teâlâdan başka herşeyi unutur.

Namazlar, iki namaz saatleri arasında işlenen küçük günahlara keffârettir. Namazın, Allahü teâlâ katında husûsi bir kıymeti vardır. Ayrıca, her ibâdetin Allahü teâlâ katında bir husûsiyeti vardır. Bu husûsiyete bir başkasıyla ulaşılamaz. Onların sevâblarının ne kadar olduğunu Allahü teâlâ bilir. Kul, Allahü teâlâya tâatta bulununca sevâb kazanır. Bu, Allahü teâlânın ihsânıdır. Bütün bunları zikretmemiz, ibâdet husûsunda tenbel ve gevşek olanları teşvik, gaflet içerisinde olanları ikaz, şaşkın durumda olanlara yol göstermek, hattâ Allahü teâlânın ihsânını belirtmek, göstermek içindir.

> Oruç tutan kimse, tabiatında bulunan arzu ve isteklerden uzaklaşır. Zekât veren, mal sevgisi ve arzusundan korunur. Hac eden, nefsinin şehvetinden uzaklaşmış olur. Namaz, dünyâ sevgisinden sıyrılmayı temin eder. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdular. "Kulnamaza yöneldiği zaman, Allahü teâlâ da ona yönelir. Oruç tutarsa, Allahü teâlânın emirlerine karşı gelmekten korunur. Sadaka veren, taşkınlıktan uzak kalır."

Debbûsî, Mültekıt adlı eserinde, "Vasî bulunduğu yetime, zekât olarak giyecek ve yiyecek vermek caizdir. Çünkü yetim, onun ıyâli, evlâdı gibidir" demektedir.

Debbûsî (radıyallahü anh), insanların ebedî saadete kavuşmaları için çok çalışmış, hayatını bunun için vakfetmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 109

2) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 184-543

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 48

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, 96

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 46

6) Tabakât-ül-fukahâ sh. 71

EBÛ ABDULLAH EL-MEHÂÎ

Fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Ca'fer bin Abdürrahîm el-Mehâî'dir. Cünd şehrine yakın bir yerde ikâmet etti. Açık kerâmetleri görüldü. 460 senesinde, oturduğu köyde vefât etti. Fıkıh ilmi üzerine birçok eser yazdı. Ebû Abdullah, çok ibâdet eden, zühd sahibi, sâlih, haram ve şüphelilerden kaçmasıyla meşhûr bir âlim idi. Birçok âlim, kendisinden fıkıh ilmi öğrendi. Kâfi kitabının sahibi İmâm Ebû İshâk es-Sarzeti bu âlimlerdendir. Ebû Abdullah, fıkıh ilmi yanında ferâiz ve diğer ilimlerde de söz sahibi idi.

Şöyle anlatılır: Ebû Abdullah hazretlerinin bulunduğu köye birgün düşman askerleri saldırdı. Köylüleri öldürmek için üzerlerine hücum ettiler. Kime kılıçla vursalar, ona hiç birşey olmuyor ve kan bile akmıyordu. Köy halkı ve Ebû Abdullah'ın talebeleri bu duruma çok şaşırdılar. Bu sırada talebelerinden biri kendi kendine, "Burada harb var. Ben kaçıp memleketime gideyim, harb bitince geri dönerim" diye düşündü. Hocasından izin almadan memleketine gitmek için yola çıktı. Köyden bir süre uzaklaştıktan sonra, düşman askerleri onu yakaladılar ve öldürdüler. Düşman askerleri, buna kılıç darbelerinin nasıl işlediğini, köyde bulunanlara ise neden işlemediğini merak ettiler. Bunun sebebini araştırmaya başladılar. Köylülere, bunun sebebini sorduklarında, onlar "Burada şöyle büyük bir zât vardır. İsmi, Ca'fer'dir. Onun yüzü suyu hürmetine kılıç darbeleriniz bize te'sîr etmez" dediler.

Bunun üzerine düşman askerleri, Ebû Abdullah hazretlerinin evine gittiler. Onu yakalıyarak, kılıçla vurmaya başladılar. Ebû Abdullah hazretleri darbelerle yere düştü. Düşman askerleri

onu öldü zannederek, öylece bırakıp evini terk ettiler. Onların arkasından Ebû Abdullah'ın talebeleri, hocalarının evine girdiklerinde, onu namaz kılarken buldular. Namazı bitince talebeleri ona "Hocam! Size bu kadar kılıç darbesi vurdular. Size hiçbirşey olmadı ve vücûdunuzdan bir damla bile kan akmadı. Bu nasıl oldu?" diye sordular. Ebû Abdullah, "Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. Ben onların bana vurduklarının farkında bile değildim" deyince, talebeleri "Hocam! O anda ne ile meşgûl idiniz?" diye suâl ettiler. Ebû Abdullah bunun üzerine, "Ben o anda Yasin sûresini okuyordum. Onlar gittikten sonra namaz kılmaya başladım" dedi.

Düşman askerleri, bütün uğraşmalara rağmen birşey yapamıyacaklarını anlayınca geri dönüp gittiler. Ebû Abdullah, talebelerine ilim öğretmeye devam etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi-ü kerâmât-il-evliyâ cild-1 sh. 380

EBÛ ABDULLAH ET-TAKÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Fadl bin Muhammed et-Takî es-Sicistânî el-Hirevî olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin âlim idi. Mûsâ bin İmrân Cirfeti'nin (radıyallahü anh) talebesidir. 416 (m. 1025) senesi Safer ayının birinci günü vefât etti.

Şeyhülislâm Abdullah-i Ensârî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ebû Abdullah et-Takî (radıyallahü anh) benim üstâdımdır. Hanbelî mezhebi âlimlerinden idi. Hanbelî mezhebine âit çok kıymetli ve ince bilgileri ben ondan öğrendim. Çok heybetli idi. Ben ondan daha heybetli bir kimse görmedim. Son zamanlarda a'mâ oldu. Büyük zâtlar kendisine hürmet ve ta'zim ederlerdi. Çok kerâmetleri görülmüştür. Zamanında bulunan evliyânın efendisi idi. Sür'at-i Fehm (çabuk anlayış), sahibi idi. Kalabalık içinde bana ayrıca iltifât ederdi. Birgün bana hitaben: "Abdullah bin Ebî Mensûr! Sübhânallah! O ne nûrdur ki, Allahü teâlâ senin gönlüne koymuş" buyurdu. Halbuki ben o nûru anlıyabilmem için, belki de kırk sene geçmesi lâzımdı."

Şeyh-ül-İslâm yine buyurdu ki, "Ebû Abdullah et-Takî, melek gibi bir kimse idi. Zamanında bulunan âlimlerin hemen hepsi ile görüşmüştü. Maddî ve ma'nevî bütün ilimlerde nasîbi vardı. Ben, onun sohbetlerinde bulunmakla çok şeylere kavuştum. Sohbetlerinde bana, ayrıca husûsen çok iltifât ederdi. Ne zaman huzûruna varsam, ayağa kalkardı. Firâseti çok kuvvetli idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 374

EBÛ ABDULLAH HALÎMÎ

Mâverâünnehr'de yetişen hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup, adı Hüseyn bin Hasen bin Muhammed bin Hâlim el-Buhârî'dir. 338 (m. 949) senesinde Buhârâ'da doğdu. Orada yetişti ve kadılık yaptı. Ebû Abdullah Halimi, aynı zamanda mütekellim ve edîb idi. 403 (m. 1012) senesi Rebî'ul-evvel ayında vefât etti.

Ebû Abdullah Halimi; Ebû Bekr el-Kaffâl, Ebû Bekr el-Ürdünî, Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed bin Harb, Halet bin Muhammed el-Hayyâm, Bekr bin Muhammed el-Mervezî ed-Dahmisînî'den ve birçok âlimden ilim tahsil etti ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kendisinden ise; Ebû Abdullah el-Hâkim, el-Hâfız Ebû Zekeriyyâ Abdürrahîm, Ebû Saîd el-Kanurûdî, Hâfız Ebû Bekr el-Beyhekî ve birçok âlim ilim tahsil etti ve hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Abdullah Halimi, zamanının en zekîsi olup, ilim ve edebde çok yüksek idi. Hocası Ebû Bekr el-Kaffâl eş-Şâşî'nin vefâtından sonra, Mâverâünnehr'de ilmin zirvesine çıktı. Âlim, kâmil ve fazilet sahibi bir iât oldu. Mâverâünnehr'deki hadîs âlimlerinin reîsi idi.

Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet eden Hâfız Ebû Bekr el-Beyhekî, Ebû Abdullah Halimi için, "Ebû Abdullah şânı yüksek bir zât olup, onun sahip olduğu ilmin derecesini ve inceliğini başkası anlıyamaz" demiştir.

İbn-i Hallıkân, Ebû Abdullah için, “Maverâünnehr’de asrının hadîsi şerîf ilmi reisliği kendisiyle son buldu.” El-Esnevî ise, “Ebû Abdullah’ın eserleri çok kıymetli olup, birçok hüküm ve ma’nâ ihtiva etmektedir” demiştir.

> Ebû Abdullah Halimi’nin Enes bin Mâlik hazretlerinden rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Kur’ân-ı kerîmi hatim eden kimsenin, hatimden sonra yaptığı duâ kabûl olur” buyurmuştur.
>
> Rivâyet ettiği diğer bir hadîs-i şerîfte ise Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Ümmetimin âlimleri arasındaki ayrılık, rahmettir” buyurmuşlardır.

Ebû Abdullah Halimi hazretleri buyurdu ki:

“Ramazân-ı şerîf ayında, her gece gusül abdesti almak müstehabtır.”

“Necs bir şeyden buhar çıksa ve insanın üstüne gelse, eğer elbisesi yaş ise elbisesini yıkaması lâzımdır. Kuru ise elbise necis (pis) olmaz. Ya’nî yaş ayağı ile necs yerde veya halı üzerinde yürüse, yer kuru ise, ayakları necs olmaz. Yer yaş olup, ayakları kuru ise, ayakları ıslanırsa, necs olur.”

Ebû Abdullah Halîmî’nin yazdığı eserler Minhâcüddîn (Usûl-i din hakkında), Âyât-üs-sâati ve Ahvâl-ül-kıyâmeti kitapları meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 333

2) El-Bidâye ven-nihâye cild- 1, sh. 349

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 167

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 3

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1030

6) El-A’lâm cild-2, sh. 235

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1010, 417

EBÛ ABDURRAHMÂN ES-SÜLEMÎ

Horasan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn es-Sülemî [veya Selemî] el-Ezdî en-Nişâbûrî olup, künyesi Ebû Abdurrahmân’dır. Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr, hadîs, lügat, târih ve diğer ilimlerde büyük âlim idi. Evliyânın büyüklerinden Ebû Amr-ı Nüceyd’in torunudur. Babası ve annesi de, tasavvuf yolunda yüksek derece sahibi idiler.

Sülemî (radıyallahü anh), 330 (m. 942) senesi Ramazan ayında doğdu. 412 (m. 1021) senesi Şa’bân ayının 3. Pazar günü vefât etti. Kabri Nişâbûr’da tanınmakta olup, ziyâret edenler istifâde etmektedirler. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. İlk tahsilini, dedesinden ve babasından yaptı. Küçük yaşta babası vefât edince, daha çok dedesinin himâye ve sohbetlerinde bulundu. İlk olarak Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Daha sonra ilim öğrenmek için çeşitli yerlere gitti. Birkaç defa Bağdad’a geldi. Ebü’l-Kâsım en-Nasrabâdî, Ebû Nasr-ı Serrâc, Ahmed bin Ali el-Mukrî ve başka bir çok zâtlardan ilim öğrendi. Kendisinden de; Ebü’l-Kâsım Kuşeyrî, Ebû Abdullah Hâkimi Nişâbûrî, Ebû Bekr el-Beyhekî ve başka birçok büyük zâtlar ilim öğrendiler.

Zamanında bulunan evliyânın İmâmı idi. Bütün ilimlerde âlim, hadîs ilminde Hâfız olup, tasavvufun inceliklerine hakkıyla vâkıf idi. Bu yolun büyüklerinin hâllerini, yollarını, târihlerini anlatan çok kıymetli eserler tasnif etti. İlim öğrenmek için çok sıkıntılara katlandı. İlim öğrenmek, hadîs-i şerîf yazmak için Nişâbûr, Merv, Irak ve Hicaz’ı dolaştı. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (radıyallahü anh), çok ibâdet ederdi. Haram ve şüphelilerden son derece sakınır, dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi.

Hatîb-i Bağdadî diyor ki, “Bulunduğu beldede ve velîler taifesi arasında Ebû Abdurrahmân’ın şânı çok yüksek oldu. Herkes tarafından sevilir, hürmet edilirdi. Herkes kendisini medhederdi. Kendisi aynı zamanda ehl-i hadîsdendir.”

Tâcüddîn-i Sübkî (radıyallahü anh) buyuruyor ki, “Hatîb’in bu sözü doğrudur. Ebû Abdurrahmân sika, güvenilir bir zât idi. Aleyhde bir söz söyleyen çıkarsa ona i’tibâr edilmez.”

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (radıyallahü anh) hakkında, en güzel hükmü, derste, tahsilde kendisiyle beraber olanlar, asrında yaşayanlar vermişlerdir. Bunlar, kendisini tanıyıp, ilminden istifâde edenlerdir. Meşhûr Hılyet-ül-evliyâ'nın sahibi Ebû Nu'aym İsfehâni (radıyallahü anh) bunlardandır. Bu zâtlar, Ebû Abdurrahmân'dan şöyle bahsederler Ebû Abdurrahmân (radıyallahü anh), tasavvuf yolunda ilerlemekteki gayreti, Selef-i sâlihînin önce gelen âlimlerinin yollarına ve sözlerine bağlılığı bakımından zamanının bir tanesi idi. Büyüklerin yollarına sımsıkı sarılmakta, onlara tâbi olmakta çok ileri idi. Tasavvuftan haberi olmadığı hâlde bu yolda bulunduğunu söyleyen câhillerden dâima uzak durur, bunları kınardı. Bulunduğu şehirde ve diğer İslâm beldelerinde bulunan genç-ihtiyâr, avam ve havas, sultan-köylü herkes tarafından sevilir, ta'zim ve hürmet görürdü. Herkes: "O, yeryüzünde, Allahü teâlânın velî kullarından biridir" derdi. Yazdığı eserlerin sayısı yüzden fazla olup ba'zıları şunlardır: Tabakât-us-sûfıyye, Tefsîr-i hakâyık, Muhtasar, Menâhic-ül-ârifîn, el-Fütüvvet, Âdâb-üs-sohbet, Âdâb üs-sûfiyye, Derecât-ül-muâmelât, Erba'în.

> Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin bildirdiğine göre, Ebû Ali Şebevî, Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâsında görüp "Yâ Resûlallah! "Benim saçlarımı Hûd sûresi ağarttı" sözünün sizden rivâyet edildiği doğru mudur? Bu doğru ise, buna sebeb olan, bu sûrenin hangi kısmıdır? Peygamberlerin kıssaları mı? Yoksa geçmiş milletlerin mahvolmaları mı?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) cevâbında; "Bunların hiç biri değil. Sâdece, Allahü teâlânın "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" emri beni ihtiyârlattı, saçlarımı ağarttı" buyurdu.

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen bir talebeye şu iki şey mutlaka lâzımdır Her hâlinde doğruluk ve bütün işlerinde edeb üzere bulunmaktır."

"Biz öyle büyük zâtlara yetiştik ki, onlar Kur'ân-ı kerîmde bulunan âyet-i kerîmeleri onar onar öğrenirlerdi, öğrendikleri on âyetteki hükümleri, kendi yaşayışlarında tatbik etmedikçe, diğer on âyete geçmezlerdi."

Büyük âlimler, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî hazretlerinin yazdığı Tefsîr-i hakâyık isimli eserini, tefsîrden ziyâde te'vîl kitabı sayarlar. O âlimlere göre; te'vîllerin doğruluğu da, tefsîr ile ölçülerek anlaşılır. Te'vîl, tefsîre uymazsa atılır. Uyarsa, alınabilir denildi. Tefsîr kitaplarını yazanlar, tefsîr kısımlarını tefsîr olarak, te'vîl kısmım da, tefsîre uygun olduğu için yine tefsîr olarak kabûl buyurmuşlardır. Ebû Abdurrahmân es-Sülemî hazretlerinin Hakâik tefsîrinde buyuruyor ki:

"Namaza başlarken elleri kulaklara kaldırıp tekbir almak; Allahtan başka her şeyi arkaya atıp iki dünyâyı bıraktım, yüzümü senin cemâline çevirdim demektir."

"Fecr sûresinin birinci âyet-i kerîmesi olan "Vel-Fecri" (Fecre yemîn olsun) kelimesi, âriflerin kalblerinden kaynayıp gelen ma'rifetlere yemîndir. Nitekim naklolunur ki, âşıkın kalbi, aşk ateşinden yanmakta, Allahü teâlâya kavuşmanın şevkiyle hareket etmekte ve yedi kat gökler, onun nûru ile dolmaktadır. Melekûttaki melekler, "Yâ Rabbî! Bu nasıl bir nûrdur ki, yeryüzünden yükseldi ve yedi kat gökleri, cemâlinin parlak nûru ile süsledi?" derler. Allahü teâlâ da,"Bir âşıkınaşkdenizi olup, kalbinde elem doğmuştur. Bu, benim cemâlimin ma'rifet dalgasıdır ki, ben ona, onun bana olan iştiyâkından daha fazla müştakım" buyurur. Ba'zı tefsîrlerde, "Vel-Fecri" kelimesi, Muhammed aleyhisselâma yemîndir. Bundan sonra gelen "Ve Leyâlin aşr" âyet-i kerîmesi ise, Muhammed aleyhisselâmın çok sevdiği aşere-i mübeşşere, ya'nî Cennetle müjdelenmiş on Sahâbiye yemîndir" şeklinde bildirilmektedir.

"Yine Hakâik tefsîrinde buyuruluyor ki:

"Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî (radıyallahü anh) buyurdu ki, "Bizim yolumuzun esâsı üç şeydir: Helâl yemek, her hareketinde Peygamber efendimize (aleyhisselâm) tâbi olmak ve bütün amellerinde hâlis niyet etmektir."

Yine Hakâik tefsîrinde Ebû Bekr-i Râzî'nin Dirâc'dan naklen şöyle buyurduğu bildirilmektedir. "Tevekkül imâna yakındır. Herkesin tevekkülü, îmânı miktârıncadır. O halde tevekkül etmek isteyenin, imânını amel ile beraber, sağlam bulundurması gerekir."

Yine Hakâik tefsîrinde, Mutaffifîn sûresinin tefsîrinde Hamdûn-i Kassâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Vay o kimsenin hâline ki, din kardeşinin ayıbını görür, onunla meşgûl olur da, kendi

ayıbını görmez, aklına bile getirmez. İşte âyet-i kerîmedeki tatfif=eksik ölçmek budur."

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin (radıyallahü anh) Erba'în isimli kitabında bildirdiği, Ebû Hüreyre hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki,"İlimlerden gizli gibi tutulan ba'zıları vardır ki, onları ancak ârif-i billâh olanlar anlar. Bu ilimden bahsettikleri vakit, onları ancak kendini beğenen bir takım insanlar yalanlar. Sakın, Allahü teâlânın kendi fadlından ilim verdiği âlimleri tahkir etmeyin! Çünkü azîz ve celîl olan Allahü teâlâ, onlara o ilmi verirken tahkir etmedi."

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî hazretleri fütüvveti şöyle izah etmektedir "Fütüvvet; Allahü teâlânın emirlerini yapmak, yasaklarından kaçınmak, güzel huylu olmaktır. Fütüvvet sahibi olan iyi bir müslüman, dostlarıyla sohbet eder. Onların ihtiyâçlarını giderir. Kendisine yapılan kötülüklere bile iyilikle karşılık verir. Kabahatlileri cezalandırmaz. Başkalarının kusurlarını araştırmaz. Kimsenin hatâsını yüzüne vurmaz. Hiç kimseyi azarlamaz. Misâfir gittiği yerde, ikram edilen yemekte kusur bulmaz! Bütün güzel huyları kendinde toplamıştır. Dostlarını ziyâret edip, dostluk bağlarını kuvvetlendirir. Komşularının, akrabalarının, dostlarının haklarını gözetir. Yemek âdabına dikkat eder, arkadaşlarının yemeğe önce başlamasını kendisine tercih eder. Günah olmayan husûslarda arkadaşlarına uyar. Dostlarının, kendi malından tasarruf etmelerine müsâade eder. Kendisini ziyâret için gelenlere yer verir, ikramda bulunur. Ziyâfet verir, güler yüz gösterir.

Fütüvvet sahibi iyi bir müslüman, Allahü teâlânın dostlarını sever, düşmanlarını sevmez. Sevdiğini Allah için sever. Doğruluktan hiçbir zaman ayrılmaz. Dostlarının sevincine katılır, onlara karşı asık suratlı durmaz. Çünkü sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ, dostlarının yüzüne karşı somurtan insana buğz eder" buyurdu. İyi bir müslüman, iyiliklerini görmez ve yaptığı işlerden karşılık beklemez. Tövbe etmeyi geciktirmez ve tövbesinde sebat eder. Allahü teâlânın emri olduğu için çok çalışır, hiçbir zaman rızkından endişeye düşmez. Tevekkül sahibidir. Başkalarının kendisine nasıl davranmalarını istiyorsa, insanlara da o şekilde muâmelede bulunur. Nefsi için istediğini, başkaları için de ister. Duâ ederken, duânın edeblerine uyar, kulluk vazîfelerine dört elle sarılır. Her an kendini hesaba çeker. Bu âna kadar geçen zamanının isyan ile geçtiğini düşünerek, tövbe ve istiğfara devam eder. Haramlardan sakınır, Allahü teâlâyı hiç unutmaz. Zamanlarını ibâdet ile geçirir. Nefsinin ve şeytanın hîlelelerinden sakınır, dünyâya meyl etmekten, ya'nî dünyâyı sevmekten cenâb-ı Hakka sığınır. Allahü teâlâyı unutturan her şeyden şiddetle kaçar, bütün uzuvlarını yaratılış gayesine uygun kullanır. Her müslümana hüsn-i zân eder. Hakîkî bir müslüman, devamlı nasihat eder. Emr-i bil ma'rûf ve nehyri anil münkerde bulunur. Kendi kusurlarını düşünür, merhamet sahibidir. Şehvetlerine uymaz, başolma sevdasına kapılmaz, parmakla gösterilmekten kaçınır. Allahü teâlânın emirlerini yapmakta, yasaklarından sakınmakta ve buna devam etmekte sabırlıdır. Dîni İslâma hizmet etmekten zevk duyar. Bu konuda karşısına çıkan her türlü zahmete katlanır. Başına gelen belalara sızlanmaz. Fütüvvet sahibi iyi huylu bir müslüman, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle ve başkalarının ayıbını araştırmakla uğraşmaz. Dünyâya tama' etmez. Doğru sözü kabûl eder, itirazda bulunmaz. Zengin ise, fakir olanlardan ücretsiz hizmet beklemez. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, talebelerinden birinin pazardan aldığı yiyecekleri, fakire verip taşıttığını görünce, o yiyeceği yemeyip dağıttırmıştır. Orada hazır bulunan İbrâhim Havvâs ise, o talebe arkadaşına, "Dünyâyı gözünde o kadar büyütmüşsün ki, fakiri yiyeceklerinin hamalı yapıyorsun" buyurdu.

İyi bir müslüman dünyâ malı için arkadaşlarına kırılmaz. Kimseden birşey istemez. Kanâat sahibidir. Allahü teâlânın verdiği ni'metlere dâima hamd eder. Kalbinin kırık olduğu zamanlarda, müslüman kardeşlerine duâ eder, onlar için af ve afiyet temennisinde bulunur. Cimrilikten sakınır, Allah için vermekten zevk alır. Kendisi için bâki olan, cebinde sakladığı değil, Allah için vermiş olduğudur. Müslümanların huzûrunu,

kendi huzûruna tercih eder. Onların verdiği zahmetlere sabırla karşı koyar. Kimseye karşı kibirlenmez, böbürlenmez ve kimseyi hor görmez.

Fütüvvet sahibi hakîkî bir müslüman, yarım iş yapmaz. Başladığı işi bitirir. Anne ve babasına öf bile demez. Onların günah olmayan emirlerini yapar. Çocuklarına iyi bir terbiye verir, dinini öğretir. Şefkatlidir. Ailesi ile iyi geçinir, onu iyi idâre eder. Haram olmayan isteklerini, gücü yettiği kadar yerine getirir. Akrabalarını ziyâret eder, uzak olanlara gidemezse, mektûpla gönüllerini alır. Onlara iyilik etmekten geri kalmaz. Herkese: güler yüzlüdür. Kalb kırmanın Kâ'be'yi yıkmaktan daha büyük günah olduğunu bilir. Zenginlere, zenginliğinden dolayı hürmet etmez. Her müslümana karşı tevâzu sahibidir. Âlimlerin buyurduğu gibi hareket eder. Evliyâlık hâllerini inkâr etmez. Bid'at sahiplerinden, insanların Allahü teâlâya ulaşmasına engel olan kimselerden, arslandan kaçar gibi sakınırlar.

Fütüvvet sahibi olan iyi bir müslüman, kimseyi özür dilemeğe mecbûr etmez. Sır saklayıcıdır, ihânet etmez. Hased etmekten sakınır. Ebû Bekr el-Varrâk hazretleri, "Eskiden fütüvvet sahipleri, arkadaşlarını över, kendilerinden bahsetmezler, hattâ kötülerlerdi. Rahatlığı dostlarına, zahmeti kendilerine seçerlerdi. Şimdi ise, herkes kendilerini övüp, dostlarını kötülüyor. Zahmeti kardeşine, rahatı kendilerine seçiyorlar" buyuruyor. Yahyâ bin Muâz hazretleri de; "Üç huy vardır ki, kişinin amelini ve ahlâkını düzeltir: 1. Zengin olanlara düşman gözüyle bakmayıp, nasihat verici olmak. 2. Fakirlere karşı kibirli olmayıp, tevâzu üzere olmak. 3. Hanımlara karşı kaba davranmayıp, şefkat ile muâmele etmektir" buyurdular.

> Hakiki bir müslüman, kötü arkadaşlardan sakınır. Âlimlerin sohbetlerini kaçırmaz. Kendisinden daha fakir olanlarla oturup kalkar ve bunu kendisi için bir aşağılık olarak düşünmez. Allahü teâlâdan korkar, ümidini kesmez ve kadere rızâ gösterir. Verdiği sözü yerine getirir. Yaptığı iyiliği başa kakmaz. Fitne çıkarmaktan şiddetle kaçar. Kulağını kötü söz işitmekten, dilini de kötü söz söylemekten korur. Ya'nî bunlara riâyet edilmeyen yerlerde bulunmaz. Malı ve mevkii ile müslümanlara elinden gelen her iyiliği yapar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ikram ediniz! Akrabanızın haklarını gözetiniz! Gece, uyurken namaz kılınız! Bunları yaparak, selâmetle Cennete giriniz!"

Ebû Abdurrahmân es-Sülemî hazretlerinin "Menâhic-ül-ârifîn" isimli eserinde buyuruyor ki:

"Tasavvuf yoluna başlayacak olan bir talebe, gaflet uykusundan uyanmak istiyorsa, nefsinin kötü alışkanlıklarını yapmamalı ve kötü kimselerle olmamalıdır. Kendisine Allahü hatırlatacak sâlih insanlarla berâber olmalı, onların sohbetlerini ganîmet bilmelidir. Eğer nefsi, bu mevzûda kendisine itaat ediyorsa, kalbini temizlemeğe, iyi huylara sahip olup, kötü huylardan vazgeçmeğe çalışmalıdır.

Bu yoldaki talebe, en önce kendisini irşâd edecek, doğru yolu gösterecek, gafletten uyandıracak bir âlimi aramalı, onu kendine rehber edinmelidir. (Aradığı bu rehber, dinin emirlerine tam ma'nâsıyla uyan ve haramlardan şiddetle kaçınan, kerîm bir zât olmalıdır. Böyle bir kimse görülünce, Allahü teâlâ hatırlanır. Bu rehber, arada hiç kopukluk olmadan, Resûlullah efendimizden başlıyarak, kendi rehberleri vasıtasıyla, kendi kalbine gelen feyz ve bereketleri, talebelerinin kalblerine akıtabilecek bir olgunluktadır. Bu zât, talebesinin her derdine derman olur. Çünkü o, Ehl-i sünnet i'tikâdını, fıkıh ve ahlâk ilmini iyi bilen ve bunlara tam uyan yüksek bir âlimdir. O, her işinde ve her sözünde sünnet-i seniyyeye tam uyar. Zaten sözleri, hareketleri İslâmiyete uygun olmayan ve haramlardan, günâhlardan sakınmayan bir kimse, havada uçsa ve başka hâller gösterse bile, hakikî rehber değildir. Hakiki rehber, talebesini tasavvuf marifetlerinin yüksek derecelerine kavuşturur.

İşte böyle bir rehber, talebelerine din öğreteceği zaman, bunlara önce dinsizler, İslâm düşmanları tarafından şırınga edilen yanlış propagandaları, iftiraları anlayıp, onların temiz ve körpe kafalarını bu zehirlerden temizler. Zehirlenen rûhlarını tedâvi eder. Sonra yaşlarına, anlayışlarına göre, İslâmiyeti ve meziyetlerini, fâidelerini, emirlerindeki ve nehiylerindeki hikmetleri, incelikleri ve insanlığı saadete ulaştırdığını, onların kalblerine yerleştirir. Böylece gençlerin rûh bahçelerinde, dertlere deva, rûhlara gıda olan nefis çiçekler yetişir. Böyle bir din âlimini ele geçirmek, en büyük kazançtır. Onun bakışları, rûhlara işler. Sözleri, kalblere te'sîr eder. Dîni İslâmı hazır lokum gibi yutmak, susuz kalmış iken soğuk şerbet içip,

ciğerlerine kadar serinliyebilmek, ancak böyle olan Allah adamlarının sunması ile mümkündür)

Rehber, kendine gelen talebeye önce taharet, namaz, oruç, zekât ve hac gibi üzerine farz olan ibâdet bilgilerini öğretir. Kur'ân-ı kerîmi okuyup öğrenmesini, helâl rızık kazanmasını dünyâya meyl etmeyip, âhirete yönelmesini bildirir. Daha önce yapamadığı ibâdetleri varsa bunları kaza etmesini, saadete kavuşması için; az yemek, az uyumak, az konuşmak lâzım olduğunu tenbîh eder. Geçmişteki zayi ettiği vakitlerine ve kıymetli ömrünü boşa geçirdiğine üzülüp, ağlamasını emreder. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki, "Kıyâmet günü dört şeyden hesap sorulmadıkça kul serbest bırakılmaz: Ömrünü nerelerde geçirdiğinden, gençliğini nerelerde çürüttüğünden, malını nereden kazanıp nereye sarfettiğinden ve bilgisiyle ne gibi ameller yaptığından."

Talebe, hocasının emirlerini yapmaya devam ederse, Allahü teâlâ da onun tövbesini kabûl eder. Günahlarına pişman olup, bir daha işlememek niyetiyle, Allahü teâlâdan korkarak nasûh bir tövbe yapan talebenin kalbine, muhabbet nûrları akmaya başlar. Allahü teâlâya ve hocasına olan bu sevgi, talebeyi mücâhedeye, gayrete sürükler. İbâdette devamı sağlar. Nefsin arzularını kırar ve insandaki kötü sıfatları yok eder. Cimrilik gibi kötü sıfatlar, cömertliğe Ve diğer iyi huylara dönüşür. Nitekim Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Allahü teâlâ, evliyâ kullarını cömertlik ve güzel huy üzerine yaratmıştır" buyurdu. Nefsiyle mücâdeleye başlayan talebede bulunan, dedikodu ve iftira sıfatı; sâdık, doğru ve adâletli olmağa çevrilir. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) **"**İnsan doğruluğu araya araya, nihâyet Allah indinde sıddîk yazılır" buyurdular. Düşman olmak ve kin tutmak sıfatı; af, iyilik etmek ve temiz kalb sahibi olmaya dönüşür. Allahü teâlâ, Şuarâ sûresi 89. âyetinde, meâlen "Ancak Allaha hâlis ve pak bir kalb ile varan müstesna" buyurdu. Tama' etme afatı, kanâat sahibi olmaya çevrilir. Böylece insandaki bütün kötü huylar, karşılığı olan iyi sıfatlara dönüşür. Talebe bu şekilde iyi huylarla bezendiği zaman irâde sınırlarına Ve makamlarına girer. Artık âhırete meyli artmıştır. Dünyânın varlıklarına sevinmek ve yokluğuna da üzülmek hâli kendisinde kalmaz.

Eskiden talebelerin rehber olacak bir âlim araması birkaç çeşit olurdu. Ba'zı talebeler, sohbet etmek için bu rehbere gelip tövbe eder, bir müddet onun sohbetinde bulunurlardı. Onun bu şekilde elde edeceği nasîbi; ancak niyeti, kabiliyeti ve kaldığı miktar kadardır. Az da olsa, belki birgün bu iyi niyetinin bereketiyle, hakîki tövbe etmek nasîb olur. Nitekim birgün Peygamber efendimize (aleyhisselâm) gelip: "Yâ Resûlallah! Filan kimse, hem namaz kılıyor, hem de hırsızlık. Ediyor" diye sorduklarında, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Namazı, onu bundan men edecektir" buyurdu. Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyurdu ki, "Onlar öyle kimselerdir ki, kendileriyle beraber oturanlar, şaki olmazlar."

Ba'zı talebeler ise; zühd, vera' ve takvâ sahibi olmak için gelirlerdi. Rehberi olan âlim de ona, dünyâyı terk edip, ona meyl etmenin, nefsin arzularını yapmayıp zahmetlere katlanmanın, haramlardan ve şüphelilerden kaçınmanın yollarını gösterirdi.

Ba'zı talebeler de sâdece, her işinde ve her hareketinde hocasının emrine uymak ve onun hükmünü gözetmek için gelirlerdi. Bu talebeler kendisini hiç düşünmez, hep mübârek hocasının emirlerine ve arzularına göre hareket ederdi. İşte, arayanların içinde en üstünü bunlardı. Hoca, bu talebesine şefkat ve merhametle muâmele eder, talebe de hocasına karşı edebli olur. Onun her emrine harfiyyen uyar ve onun ahlâkı ile ahlâklanırdı. Hoca, bu talebesinin kalbine, kendisine hocalarından gelen feyz ve bereketlerini akıtır, onun kemâle gelmesi ne çalışırdı. Bu feyz ve bereketlere kavuşan talebe, farkında olmadan, güneşin karşısında duran meyvanın olgunlaştığı gibi olgunlaşıverirdi.

Nitekim Resûlullah efendimiz de Eshâbını böyle olgunlaştırmıştı. Bu olgunluğun en yükseğine kavuşan Hazreti Ebû Bekr oldu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek

teveccühlerine ençok kavuşan Hazreti Ebû Bekr'di. Peygamberlerden "aleyhümüsselâm" sonra, insanların en üstünü oldu. Onun bu üstünlüklere kavuşması, Peygamber efendimize en önce imân etmesi, bütün malını Allah yolunda harcaması ve canını fedadan hiç çekinmemesi sebebiyledir. Eshâb-ı Kirâm arasında onun önüne hiç kimse geçemedi. Peygamber efendimiz harb için orduya yardım istediği zaman, Hazreti Ebû Bekr bütün malını getirdi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Evine ne kadar mal bıraktın?" buyurunca, o da "Allahü teâlâyı ve Resûlünü..." diye cevap verdi. Ya'nî hiç yok olmayanı bıraktığını söyledi. Çünkü, ebedi, bakî olan ancak Allahü teâlâdır. Bu hâdiseyi Ebû Bekr el-Vâsatî şöyle izah buyuruyor "Eğer, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görmenin heybeti kendisini sarmamış olsaydı "Resûlünü bıraktım" demez "Allahü teâlâyı bıraktım" der idi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) vefât edince, O'nu görmenin heybeti kalmadı. Ondan sonra da, Allahü teâlâdan başka birşeyi görmedi. O zaman Âl-i İmrân sûresinin.
144. "(Hazreti) Muhammed (aleyhisselâm) ancak bir Peygamberdir. O'ndan önce birçok Peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür veya öldürülürse, siz ardınıza dönüverecek misiniz? (Dininizden dönecek veya savaştan kaçacak mısınız?) Kim ardına dönerse, elbette Allaha hiç bir şeyin zarar verecek değil..." meâlindeki ayetini okudu. Ayrıca "Kim, Resûlullaha (aleyhisselâm) tapıyorsa, bilsin ki, o vefât etmiştir. Ama kim Allahü teâlâya tapıyorsa O diridir" buyurdu. Hazreti Ömer, Peygamber efendimizden gelen feyz ve bereketleri Hazreti Ebû Bekr kadar olamadığı için, derecesi ondan sonra oldu. Malının yarısını verebildi. Peygamberimizin (aleyhisselâm) "Evine ne kadar mal bıraktın?" buyurduğunda o da, "Malımın yarısını bıraktım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz "İkiniz arasındaki fark, cevaplarınız arasındaki fark kadardır" buyurdu. Hazreti Sa'd bin Ebî Vakkâs, Peygamber efendimizin teveccühlerine daha az kavuşabildiği için, derecesi daha az olup, malının üçte birini vermek istediğini söyleyince, Resûlullah efendimiz "Üçte biri dahi çoktur" buyurdu.

Peygamberimiz (aleyhisselâm), herkese dayanabileceği gücü nisbetinde teveccüh eder, yüksek feyzlere kavuştururdu. Herkesin hâline uygun olan kadar emrederdi. İşte hakiki rehber de, talebelerinin hâlini bilir, o ölçüde teveccüh ederlerdi. Talebe de, hocasının teveccühü ölçüsünde feyz ve bereketlere kavuşurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizden sonra gelen rehber âlimler, talebelerini hep bu şekilde kemâle getirdiler. Böyle bir âlimin veya velinin nazarı her kime te'sîr etmişse, bu te'sîrin feyz ve bereketi, muhakkak Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbına teveccühlerinden gelmektedir. Resûlullah efendimizin mübârek nazarları, hâlleri nisbetinde Eshâb-ı kirâmına te'sîr etmiştir. Bu te'sîr, onlardan sıra ile rehber olan büyük âlimlere ve talebelerine geçe geçe, kıyâmete kadar devam edecektir. (Güneşin karşısına bir ayna konursa, bu ayna karşısına ikinci bir ayna, bunun karşısına da üçüncü bir ayna, bunun karşısına dördüncü, böylece otuzuncu aynaya bakınca, güneş bu aynada görünür. Çünkü, her ayna bir birine güneşi göstermektedir. Bunun gibi, Eshâb-ı Kirâmın (aleyhimürrıdvân) hepsinin kalbi, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek kalbinden saçılan nûrların te'sîri ile, ayna gibi cilalandı. Çünkü O'nu, çok, pekçok seviyorlardı. Her biri canını, O'nun bir işâreti ile feda ediyordu. Böylece bol bol aldıkları nûrları, kendilerine bağlanan genç kalblere yayıp, bunları temizlediler. Bu nûrlar, bu kalblerden de, bunlara bağlanan başka gençlerin kalbine geldi. Böylece, aynı nûrlar, evliyânın kalbinden saçılarak, her asırda, bu kalblere bağlanan kalbleri temizleyip ayna gibi yaptılar. Ya'nî kalb gözleri açıldı. Bu saadete kavuşan bahtiyarlara velî, evliyâ denildi. Çünkü hâller de, din bilgilerinin nakle dayandığı gibi, âlimlerden talebelere aktarıla aktarıla gelirdi.

Talebeye hocasının nazarı te'sîr eder, feyz ve bereketlere kavuşursa, kalb gözü açılır ve kalbi nûrlanır. Allahü teâlâ Zümer sûresi 22. "Allahın, İslâm nûru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nursuz gibi midir?..." meâlindeki âyet-i kerîmesinin tefsîrini Peygamber efendimizden

sordular. Buyurdu ki, “O, kalbe atılan bir nûrdur, onunla göğsü açılır, huzûra kavuşur.”

Tasavvuf yolundaki talebeler iki kısımdır: Bunlara mürid ve murâd denir. (Mürid, sâdık olan tâlib demektir. Allahü teâlânın sevgisi ile ve O’nun sevgisine kavuşmak arzusu ile yanmaktadır. Bilmediği, anlıyamadığı bir aşk ile şaşkın hâldedir. Uykusu kaçar, gözyaşları dinmez. Geçmişteki günâhlarından utanarak başını kaldıramaz. Her işinde Allahtan korkar, titrer. Allahü teâlânın sevgisine kavuşturacak işleri yapmak için çırpınır. Her işinde sabır ve affeder. Her geçimsizlikte.sıkıntıda, kusuru kendisinde görür. Her nefeste Allahını düşünür. Gafletle yaşamaz. Kimseyle münâkaşa etmez. Bir kalbi incitmekten korkar. Kalbleri Allahın evi bilir. Eshâb-ı Kirâmın hepsini “Radıyallahü teâlâ anhüm ecmaîn” iyi bilir. Hepsinin iyi olduğunu söyler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâm arasında olan şeyleri konuşmamağı emir buyurduğu için bunları konuşmaz, yazmaz ve okumaz. Böylece, o büyüklere karşı edebsizlikte bulunmaktan kendini korur. O büyükleri sevmek, Allahın Resûlünü sevmenin nişanıdır, alâmetidir. Kendi bilgisi ile, kendi görüşü ile evliyâyı Kirâmı birbirinden aşağı ve yukarı diye ayırmaz. Birinin daha yüksek, daha üstün olduğu; ancak âyet-i kerîme ile, hadîs-i şerîf ile ve Sahâbe-i Kirâmın sözbirliği ile bildirmeleri ile anlaşılır. Muhabbet sarhoşluğu başkadır. Mürid, riyâzetler (nefsin isteklerini yapmamak), mücahedeler (nefsin istemediğini yapmak) çekerek, uğraşarak ilerler. Ya’nî taşıyıcı olmuşlardır. Murâd olanlar ise, uğraşmadan, yorulmadan Allahü teâlâya yakınlık derecelerine ulaştırılırlar. Nazlı nazlı okşayarak götürürler. Ya’nî taşınan olmuşlardır. Murâdlar, güler yüzlü olurlar. Sıkıntılı hâllerini göstermezler. Alçak gönüllüdürler. Görünüşte insanlarla beraberdir. Onlar gibi yer, içer, oturur ve diğer beşeri ihtiyâçlarını görürler. İç yüzlerini ise herkesten gizlerler. Kimse onların hâllerini anlıyamazlar. Ya’nî onlar, halk arasında Hak ile olurlar.

Talebe çok edebli olmalıdır. Nitekim hiçbir bî edeb, vâsılı ilallah olamaz, (ya’nî hiçbir edebsiz, Allahü teâlâya kavuşamaz) buyuruldu.

Talebe, sünnetlere yapışır, iyi ahlâkı şiar edinir ve edebli olursa, zâhiren ve bâtınen ilerler. Öyle ki, kalbine doğan nûrları seyretmeğe başlar, ma’nevî makamları, hâlleri görür. Böylece o, bâtında Rabbi ile ülfet ve Unsiyet hâlinde olup, fenâ fillâh makamına yükselir. Zâhirde de hizmet ve ibâdetlerle uğraşır.

(Tasavvuf, Allahü teâlânın düşmanı olan nefse yardım etmemeyi, O’nun isteklerini yapmamayı kalbe yerleştirmektir. Nitekim hadîsi kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki:“Nefsine düşmanlık et! Çünkü nefsin benim düşmanımdır.” “Tasavvuf, kalbin tasfiyesi ve nefsin tezkiyesidir. Ya’nî, kalbin Allahü teâlânın sevgisinden başka, her sevgiden tasfiye edilmesi, nefsin de Allahü teâlânın her emrine uyar hâle getirilmesidir, İ’tikâdı düzeltmedikçe, İslâmiyetin emir ve yasaklarına uymadıkça, haramlardan sakınıp ibâdetleri yapmadıkça, kalbin tasfiyesi ve nefsin tezkiyesi mümkün değildir.

Ahmak olan nefsi ezip küçültmek, tasavvufun âdâbındandır. Kimin nefsi kendisine şerefli görünürse, dîni ona küçük görünür. Dünyalık isteklerden sıyrılmak, nefsin arzularını menetmek, rızkının helâl yoldan gelmesine gayret göstermek, bid’at sahipleriyle, dünyâya düşkün olanlarla arkadaş olmamak, mal toplamaktan, dünyâyı ma’mûr etmekten sakınmak, insanların doğru yola gelmesine ve güzel huylara sahip olmaya çalışmalıdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-2, sh. 48

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 136

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 143

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 523

5) El-A’lâm cild-6, sh. 99

6) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 196

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1046

8) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 12

9) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1 sh. 106

10) Tabakât-üs-Sûfiyye sh. 47

11) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 31

12) Menâhic-ül-ârifîn

13) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 369, 674, 965, 1063

EBÛ ALİ DEKKAK

Nişâbûr'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hasen bin Muhammed olup, künyesi Ebû Ali Dekkak'dır. Zamanında bulunan âlimlerin önderiydi. Zamanında bulunan evliyânın bir çoğu ile görüşüp sohbet etti. Ebü'l-Kâsım Nasrabâdî'nin talebesi ve Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî'nin kayınpederi ve üstadı idi. 405 (m. 1014) senesi Zilka'de ayında Nişâbûr'da vefât etti. Gayet açık ve çok güzel konuşurdu. İnsanların dünyâ ve âhıret saadetleri için yol gösterici olan sözleri çok kıymetlidir. Her yıl bir memlekete giderek, orada bulunan insanlara va'z ve nasihat eder, sonra Nişâbûr'a geri dönerdi. Allahü teâlânın muhabbeti ile yanan âşıklardan idi. Fıkıh, tefsîr, hadîs ve diğer ilimlerde âlim, sözleri kalblere te'sîr eden kerâmet sahibi çok büyük bir velî idi.

Birgün, Ebû Ali Dekkak'ın (radıyallahü anh) meclisine bir kimse, tevekkülün ne olduğunu sormak için geldi. İçeri girince Ebû Ali'nin (radıyallahü anh) başında çok kıymetli bir sarık olduğunu gördü. O kimsenin gönlü o sarığa meyletti. Bu sırada Ebû Ali hazretleri gelen kimseye dönüp, "Tevekkül, Allahü teâlâya i'timâd etmek, onun-bunun sarığına tama' etmemektir" buyurdu ve sarığını çıkartıp o kimseye hediye etti.

Ebû Ali Dekkak hazretlerine birisi gelerek, büyüklerin sohbetinde bulunmanın fâidesini sordu. Cevâbında buyurdu ki, "Bunda iki fâide vardır. Birincisi; eğer o kimse ilme tâlib olmuş ise, Allahü teâlâya ve O'nun dînine olan muhabbeti, bağlılığı ve sohbetin bereketi ile ilmi artar. İkinci fâidesi; eğer sohbette bulunan kimsenin kalbinde benlik ve gurûr varise, o duygular yok olur. İlmi ve edebi artar. Ma'nevî bakımdan yüksek derecelere kavuşur."

"Hürriyet nedir?" diye soran birisine; "Eğer nefsinin arzularına boyun eğmiş, nefsin dünyâya meyl etmiş ise, malın kölesisin" buyurdu.

"Fütüvvet nedir?" diye soranlara da; "Fütüvvet, Peygamber efendimizin güzel ahlâkından biridir. Bunun içindir ki, mahşer gününde herkes "Ben! Ben!" derken, O, "Ümmetim! Ümmetim!" diye yalvaracaktır" buyurdu.

Ebû Ali Dekkak hazretlerinin, tüccâr bir talebesi vardı. Bu talebe birgün hastalandı. Hocası ziyâretine gitti. Talebesine, "Nasıl hastalandınız?" diye sorduğunda talebesi, "Teheccüd (gece namazı) için kalkmıştım. Abdest almak için hazırlık yaparken, sırtımda bir sıcaklık hissettim. Bu sıcaklıkla birlikte, şiddetli bir acı da belirdi. Hummaya yakalandım" dedi. Bunları dinliyen Ebû Ali Dekkak, "Evlâdım! Başı ağrıyan bir kimsenin, ayağına ilâç sürmesiyle hastalığı iyi olmaz. Senin birinci vazîfen, kalbinde bulunan dünyâ sevgisini çıkârıp atmakdır. Birinciyi bırakıp başkasını yapmaya kalkarsan, faydasına kavuşamazsın. Yapacağın bütün işleri izin alarak yaparsan, faydasına kavuşursun" buyurdu.

Ebû Ali Dekkak'a, "Hayatınızda en çok üzüldüğünüz, pişman olduğunuz bir hâdise var mıdır?" diyen bir kimseye; "Vaktiyle, büyük bir sahrada yolumu kaybetmiştim. Çok da susamıştım. Yolu bulduğumda bir askerle karşılaştım. Bana bir içimlik su verdi. İçtiğim bu suyun durumu şüpheli olduğu için, bana verdiği zarar otuz yıldır gönlümden gitmiyor, içtiğime hâlâ pişmanım" buyurdu.

"Hocasına muhalefet edenin hâli nicedir?" diye soran birisine; "Her kim hocasına kalbinden muhalefet etmeye niyet etse, onunla aynı yolda bulunamaz. Verdiği sözü bozmuş olur. Bunun için tövbe etmesi vâcib olur. Üstadına saygısızlık edenler için ise tövbe yoktur" buyurdu. Ömrünün sonlarında söylediği yüksek sözleri, talebelerinin en önde gelenlerinden ba'zıları ancak anlıyabiliyorlardı.

Vefâtından sonra Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî, rü'yâsında onun ağlamakta olduğunu gördü. "Niçin ağlıyorsunuz? Dünyâya yeniden gelmek isteyen bir hâliniz var" deyince, Ebû Ali Dekkak, "Doğru söylediniz. Dünyâya tekrar dönmek istiyorum. Ancak dünyâ işleri için meclis kurup nutuk atmak için değil. Güzel giyinip, bastonumu elime alarak, durmak, yorulmak bilmeksizin kapı kapı dolaşıp insanlara, "Sonu boş olan işler yapmayınız. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyup âhırete hazırlanınız" demek için. İşte bunun için ağlıyorum" dedi.

Bir kimse, Ebû Ali Dekkak hazretlerini vefâtından sonra rü'yâda gördü. Çok geniş olan bir sırat köprüsünden geçiyordu. "Efendim! Sırat kıldan ince, kılıçtan keskindir, diye biliyoruz. Bu ne hâldir?" diye sordu. "Elbette bu söz doğrudur. Fakat sıratın üzerinden geçene göre değişir. Bir kimse dünyâda ne kadar geniş giderse, (Allahü teâlânın emir ve yasaklarına aldırış etmezse) burada o kadar dar bir köprüden geçer. Dünyâda, Allahü teâlânın emir ve yasaklarındaki inceliğe dikkat ederek gider, burada da o kadar geniş bir köprüden geçer" buyurdu.

Vefâtından sonra Ebû Bekr Sayrafi isminde bir talebesi anlattı. "Hocamın mezarını ziyârete gittim. Mezarının başucunda uyuyakalmışım. Rü'yâmda mezar açıldı. İçinden hocam çıktı. Havada uçarak gidiyordu. "Efendim! Nereye gidiyorsunuz?" dedim. Bana, "Melekûtun üzerine benim için bir kürsü kurdular. Oradakilerle sohbet etmeye gidiyorum" buyurdu.

Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî şöyle anlattı: Yanıma ağlayarak bir kimse geldi. "Niçin ağlıyorsunuz?" diye sordum. Bana "Rü'yâmda kıyâmetin koptuğunu, beni Cehenneme götürdüklerini gördüm. Beni götürenlere "Beni Cehenneme götürmeyiniz. Çünkü ben Ebû Ali Dekkak hazretlerinin talebesiyim" dedim. Bunu duyunca "Mademki Ebû Ali Dekkak'ın talebesidir. Onu Cennete götürün" dediler. Ebû Ali Fârmedî (radıyallahü anh) zamanında evliyânın en büyüğü olduğu hâlde buyurdu ki: "Yarın kıyâmet gününde, kurtuluşum için Ebû Ali Dekkak'in adaşıyım, demekten başka bir çârem olmayacak."

Ebû Ali Dekkak (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Kendiliğinden yetişmiş ağaç, yaprak verir. Fakat meyve vermez. Verse de tatsız olur. İnsan da böyledir. Hocası olmayan kimseden hiçbirşey hâsıl olmaz. Ben söylediklerimi kendiliğimden söylemiyorum. Ben bu anlattıklarımı hocam Nasrabâdi'den öğrendim. O Şiblî'den, o da Cüneyd-i Bağdadî'den öğrendi (r.aleyhim). Bizim büyüklerimize olan hürmet ve ta'zimimiz o kadar fazla idi ki, hocamın huzûruna gideceğim zaman, mutlaka gusül abdesti alıp, ondan sonra giderdim."

"Yâ Rabbî! Biz amel defterimizi günah ile siyah ettik. Sen, saç ve sakalımızı günlerle beyaz ettin. Ey beyazın ve siyahın yaratıcısı olan Allahım! Lütfun ve fadlın ile günahlarımızı affeyle!"

> "Cehennem korkusu veya Cennet arzusu ile tövbe etmek mümkün değildir. Allahü teâlâ, Bekâra sûresi 222. âyet-i kerîmesinde meâlen, "Muhakkak ki Allahü teâlâ tövbe edenleri sever" buyuruyor. Burada bildirilen sevgiye kavuşmak için, tövbe etmelidir."

"Hak teâlâya ma'rifet sahibi ol ki, rahat ve şen olasın."

"Bir kimse kendini, hocasının kapısında süpürge yapamaz ise, hakikî âşık değildir."

"İhlâs; insanların teveccüh, alâka göstermelerinden sakınıp, ameli yalnız Allah için yapmaktır. Sıdk ise; nefsi, yaptığı ameli beğenmekten temizlemektir. Bunun için ihlâs sahibi muhlislerde riya (gösteriş), sıdk sahibi olan sâdıklarda da ucb (amelini güzel görmek) hâli bulunmaz." "Sıdk; insanlara karşı olduğun gibi görünmen veya onlara karşı göründüğün gibi olmandır."

"Allahü teâlâ Dâvûd aleyhisselâma vahyedip, "Beni taleb eden birisini gördüğün zaman, ona hizmetçi ol" buyurmuştur."

"Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta gevşek davranan ve böylece Allahü teâlâya yakın olmak ni'metinden mahrûm olan tenbel kimselerin ayaklarına, zelîl ve sefil olmak bukağısı bağlanır. O kimse kurb (Allahü teâlâya yakınlık) hâlinden çok uzak olur."

"Büyüklerin huzûrundan kovulmayı icâb ettiren şey, edebi terketmektir."

"İnsanların giydiklerini giy, yediklerini ye, fakat kalben onlardan ayrı ol."

> "Kalbi kırık, hüzün sahibi olanlar, hüzünlü olmayanların senelerce katedemedikleri, Allahü teâlâya giden yolu bir ayda katederler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Allahü teâlâ, kalbi hüzün içinde olan bütün kullarını sever" buyurdu."

"Hakîkî tövbe; tövbe, inâbe ve evbe olmak üzere üç kısımdır. Cehennemde azâb görmek korkusu ile, günaha pişman olmak tövbedir. Cennet ni'metlerine kavuşmak ümidi. İle günaha pişman olmak inâbedir. Bunlarla alâkalı olmaksızın, tövbe

etmek, Allahü teâlânın emri olduğu için, emre uyarak günaha pişman olmak ise evbedir.”

“Hâris-i Muhasibi (radıyallahü anh), helâl olması şüpheli olan bir yemeğe elini uzatsa idi, parmağının ucunda bulunan bir damar hemen şişerdi ve o yemeğin şüpheli olduğu anlaşılırdı.”

> “Sükût” (susmak), yüksek edeblerden bir edebdir. Allahü teâlâ A’râf sûresi 204. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki, (Kur’ân okunduğu zaman, hemen onu dinleyin ve susun. Olur ki, merhamet edilirsiniz.)”

“Bir defa Merv şehrinde, biraz hasta oldum. Nişâbûr’a dönmeye niyet ettim. Bu düşünceler içerisinde iken uyuyakalmışım. Rü’yâmda bir kimse bana, (Bu memleketten ayrılman imkânsız. Sohbetlerin, cinlerden bir cemâatin çok hoşuna gitti. Onlar, senin ders verdiğin meclisine devam ediyorlar. Onların istifâde etmelerinin kesilmemesi için, burada bulunman icâb etmektedir) dedi.”

“Ebû Amr-ı Bikendî bir mahalleden geçiyordu. Mahalle halkı, gencin birisini tutmuşlar, kendilerini rahatsız ediyor diye mahalleden dışarı atmaya çalışıyorlardı. Gencin annesi olduğu anlaşılan bir kadın ise ağlıyordu. Ebû Amr, kadıncağıza acıdığı için mahalle halkına ricada bulunup, kendi hatırı için, bir defaya mahsûs olmak üzere genci affetmelerini, tekrar rahatsız etmesi hâlinde, hemen çıkarmalarını istedi. Ebû Amr’ın hatırı için halk genci serbest bıraktılar. Bir zaman sonra, Ebû Amr yine o yerden Geçerken, o kadının yine ağlamakta olduğunu gördü. Sebebini sorunca, gencin vefât ettiğini öğrendi. “Peki, hâlinde düzelme olmuş muydu?” diye sordu. Kadın şöyle anlattı: “Vefâtı yaklaştığında beni yanına çağırdı ve “Öldüğüm zaman, ölüm haberimi kimseye duyurma. Onları rahatsız etmiştim. Cenâzeme gelmedikleri gibi, bana da la’net ederler. Ben yaptıklarına pişman oldum. Çok göz yaşı döktüm. İnşâallah Rabbim beni affeder. Sen de benim için Allahü teâlâya duâ et. Beni kabre defnederken, senden başka kimse bulunmasın. Kabre koyduktan sonra, üzerinde “Bismillah” yazılı olan şu yüzüğümü de yanıma koy. Defin işi bittikten sonra da, beni affetmesi için, hesabımın kolay geçmesi için Allahü teâlâya duâ et” dedi ve biraz sonra vefât etti. Ben vasıyyetini aynen yerine getirdim. Kabrin başından ayrılacağım sırada, kabirden oğlumun sesini işittim. “Anneciğim! Eve dönebilirsin. Rahat ol. Benim için üzülme. Artık ben, kerem sahibi olan Allahü teâlâya kavuştum” diyordu.”

“Sabırlı olanlar dünyâ ve âhırette çok büyük saadete kavuşmuşlardır. Çünkü onlar, Allahü teâlâ ile beraber olmak gibi çok kıymetli bir ni’mete nail olacaklardır. Sabır, Allahü teâlânın takdîrine teslim olmaktır. Sabır, i’tirâz etmemektir. Şikâyet ederek ve edebe uygun olmıyarak, başa gelen musibetleri anlatmak sabırsızlık olur.”

“Vezirin birisi birgün padişahın huzûrunda iken, orada bulunan hizmetçilerden birisinden bir ses duyup ona baktı Vezirin kendisiyle ilgilenmeyip başka bir yere bakmakta olduğunu Padişah gördü. Vezir, bunu anlayınca, o tarafa bakmasını, padişahın yanlış anlamaması için bakmasına devam etti. Bundan sonra bu vezir padişahın huzûrunda bulunurken, hep bir yere bakardı. Öyle ki, padişah, bu vezirin tabiî hâlinin böyle olduğunu ve gözlerinde şaşılık var zannetti. Allahü teâlânın mahlûku olan bir kimsenin, kendisi gibi mahlûk olan başka bir kimse huzûrunda, bu derece dikkat ve riâyet ettiği edeb ve korkunun, herşeyin yaratıcısı olan Allahü teâlânın huzûrunda nasıl olması icâb ettiğini iyi düşünmek lâzımdır.”

“Rızâ, gelen nöbetler karşısında kayıtsız kalmak, vurdum duymaz olmak demek değildir. Rızâ, Allahü teâlânın hükmüne, takdîrine i’tirâz etmemek, boyun eğmektir.”

Bir talebe hocasına; “Efendim. Bir kimse, Allahü teâlânın kendisinden râzı olup olmadığını anlıyabilir mi?” diye sordu. Hocası cevapda “Kalbine bakar. Kalbini, Allahü teâlâdan râzı olmuş hâlde bulursa anlar ki, Allahü teâlâ da ondan râzıdır.”

> “Bir zaman gözlerim ağrımıştı. Günlerce uyuyamadım. Bir sabah uyuyakaldım. Bir kimse bana, “Allah kuluna kâfi değil mi?” (Zümer-36) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bunun üzerine uyandım. Gözlerimde hiç ağrı kalmamıştı. Ondan sonra da göz ağrısı bende hiç olmadı.”

“Her insanın vücûdunda yüzlerce damar vardır. Bu damarların hepsi, Peygamber efendimizin Eshâb-ı kirâmına karşı muhabbet üzere bulunsa, yalnız bir tanesi, Eshâb-ı Kirâmdan birine düşmanlık, sevgisizlik üzere olsa, ölüm zamanında emir gelir ve canını o bir damardan alırlar. Bunun bozukluğu sebebiyle, dünyâdan imansız gider.”

Ölürken üç şey nasihat eyledi: “Cum’a günü gusl abdesti alınız! Her akşam abdestli olarak yatınız! Her hâlinizde Allahü teâlâyı hatırlayınız!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 997

2) Keşf-ül-mahcûb sh. 267

3) Nefehât-ül-üns sh. 331

4) Kevâkib-üd-düriyye cild-2, sh. 62